

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

2148-9599 (online)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2025.44 (Şubat/February)

Diller ve renkler...

اللغة السنة واللوان languages and colours

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ اَللسِّنَتِكُمْ وَاللوانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılışı, **dillerinizin ve renklerinizin çeşitliliği** bilginlere sunulan delillerdendir.

And of His signs is the creation of the heavens and the earth, and **the difference of your languages and colours**. Lo! herein indeed are portents for men of knowledge.

(Allah: *Kur'ân*: 30. Rûm 22)

JOURNAL TEAM
COPYRIGHT OWNER
RumeliYA Yayıncılık & Publishing

RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hiz. Ltd. Şti.
K.İbrahim Mah. Nüzhet Somay Cad.
No: 49 B/7 Merkez - Kırklareli
TURKEY

EDITORS

Editor

Dr. Yakup YILMAZ
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6230-8850>
editor@rumelide.com

Deputy Editors

Dr. Beytullah BEKAR
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
beytullahbekar@gmail.com

Design Editor

Selen Gül ŞENTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9531-2992>
selengulsnrk@gmail.com

Ethical Editor

Dr. Funda YEŞİL
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8104-9567>
fundayesil87@gmail.com

Language Editors

Dr. Hakkı ÖZKAYA (Turkish)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-4526-9412>
ozkayahakki@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER (English)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Ayşen Zeynep ORAL (French)
Hacettepe University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6378-5464>
a.zeynep.alp@hacettepe.edu.tr

Dr. Özlem TEKİN (German)
Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-6283-7741>
ozlemtekin@nku.edu.tr

Dr. Kevser TETİK (Russian)
Anadolu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-1611-8594>

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

kevser_tetik@anadolu.edu.tr

Dr. Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK (Georgian)
Recep Tayyip Erdogan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK (Arabic)
Necmettin Erbakan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Dr. Sadık HACI (Bulgarian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2872-8151>
shaci@ankara.edu.tr

Dr. Fatma Jale Gül ÇORUK (Armenian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3807-1501>
coruk@ankara.edu.tr

Dr. Erman GÖREN (Ancient Greek)
İstanbul University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1026-1530>
ermangoren@istanbul.edu.tr

Uzm. İvana DEJANOV (Serbian)
Belgrad University (Serbia)
<https://orcid.org/0009-0003-4356-1430>
ivana.dejanov.fil@gmail.com

Dr. Ertuğrul CEYLAN (Chinese)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6646-0382>
eceylan@nevsehir.edu.tr

Dr. Mehmet Sait TOPRAK (Syriac)
Mardin Artuklu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5252-5875>
msaittoprak@gmail.com

Dr. Melek ÇELİK (Japanese)
Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2706-0188>
kabamelek@gmail.com

Dr. Akram NEJABATI (Persian)
Piri Reis University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1207-0244>
niloofar_abilar@yahoo.com

FIELD EDITORS
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Contemporary Turkish Dialects and Literature

Dr. İlker TOSUN

<https://orcid.org/0000-0003-1428-4772>
Kırklareli University (Turkey)
ilker.tosun@klu.edu.tr

Linguistics

Dr. Hakan AYDEMİR

<https://orcid.org/0000-0002-2368-7103>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
aydemirhaakan@gmail.com

Old Turkish Language

Dr. Cihangir KIZILOZEN

<https://orcid.org/0000-0002-4202-1868>
Gümüşhane University (Turkey)
cahangir@gmail.com

Classical Turkish Literature

Dr. Niyazi ADIGÜZEL

<https://orcid.org/0000-0001-9747-7734>
Kırklareli University (Turkey)
niyaziadiguzel@gmail.com

Turkish Folk Literature

Dr. İbrahim GÜMÜŞ

<https://orcid.org/0000-0002-6033-0234>
Bartın University (Turkey)
igumus@bartin.edu.tr

Turkish Language Teaching

Dr. Önder ÇANGAL

<https://orcid.org/0000-0002-8560-3526>
Gaziantep University (Turkey)
ondercangal@hotmail.com

Dr. Safiye KARABABA

<https://orcid.org/0000-0002-5451-5072>
Belgrad University (Serbia)
safiekarababa@gmail.com

Modern Turkish Literature

Dr. Ahmet KOÇAK

<https://orcid.org/0000-0002-0033-4188>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

New Turkish Language

Dr. Sibel MURAD

<https://orcid.org/0000-0003-0175-7702>
Amasya University (Turkey)
sibel.murad@amasya.edu.tr

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

WORLD LANGUAGES AND LITERATURES

German Language Teaching

Dr. Rüveyda Hicran ÇEBİ
<https://orcid.org/0000-0001-9451-7040>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
ruveyda.cebi@omu.edu.tr

German Language and Literature

Dr. Funda KIZILER EMER
<https://orcid.org/0000-0003-2204-3063>
Sakarya University (Turkey)
fkiziler@sakarya.edu.tr

American Culture and Literature

Dr. Yonca DENİZARSLANI
<https://orcid.org/0000-0002-3762-9553>
Ege University (Turkey)
yonca.denizarslani@ege.edu.tr

Dr. Zeynep Asya ALTUĞ
<https://orcid.org/0000-0001-9397-7379>
Ege University (Turkey)
zeynep.asya.altug@ege.edu.tr

Dr. F. G l KOSOY
<https://orcid.org/0000-0002-7813-8961>
Fırat University (Turkey)
fgulkocsoy@firat.edu.tr

Arabic Language Teaching

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
Necmettin Erbakan University (Turkey)
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Arabic Language and Literature

Dr. Hüseyin ARSLAN
<https://orcid.org/0000-0001-6863-0138>
Yalova University (Turkey)
huseyinarslan74@gmail.com

Chinese Language and Literature

Dr. Sema GÖKENÇ GÜLEZ
<https://orcid.org/0000-0002-1787-9328>
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
gokencsema@nevsehir.edu.tr

Persian Language and Literature

Dr. Ahmet KARA
<https://orcid.org/0000-0003-1082-417X>
Dicle University (Turkey)
karaamet43@gmail.com

French Language Teaching

Dr. Emine ÇAVDAR
<https://orcid.org/0000-0002-7969-9330>

Dokuz Eylül University (Turkey)
e.cavdar@deu.edu.tr

French Language and Literature

Dr. Gülhanım ÜNSAL
<https://orcid.org/0000-0001-7374-3575>
Marmara University (Turkey)
gulhanim.unsal@marmara.edu.tr

Georgian Language and Literature

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

English Language Teaching

Dr. İlknur SAVAŞKAN
<https://orcid.org/0000-0003-4537-0358>
Bursa Uludağ University (Turkey)
ilknurp@uludag.edu.tr

Dr. Emrah EKMEKÇİ

<https://orcid.org/0000-0001-5585-8512>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
emrah.ekmekci@omu.edu.tr

English Language and Literature

Dr. Zennure KÖSEMAN
<https://orcid.org/0000-0002-3420-9801>
İnönü University (Turkey)
zennure.koseman@inonu.edu.tr

Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ

<https://orcid.org/0000-0002-1779-8464>
Fırat University (Turkey)
nerdem@firat.edu.tr

Dr. Kaya ÖZÇELİK (Turkey)

<https://orcid.org/0000-0001-5648-7186>
kayaphilology@gmail.com

İspanyol Language and Literature

Dr. Olcay ÖZTUNALI
<https://orcid.org/0000-0001-8565-5863>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
olcay.oztunali@medeniyet.edu.tr

İtalyan Language and Literature

Dr. Cristiano BEDIN
<https://orcid.org/0000-0001-6992-244X>
İstanbul University (Turkey)
cristiano.bedin@istanbul.edu.tr

Japanese Language and Literature

Dr. Metin BALPINAR
<https://orcid.org/0000-0003-0998-2963>
Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)

mbalpinar@mehmetakif.edu.tr

Comparative Literature
Dr. Shelale RAMAZANOVA
<https://orcid.org/0000-0002-3252-6504>
Ardahan University
shramazan18@gmail.com

Korean Language and Literature

Dr. Eun Kyung JEONG
<https://orcid.org/0000-0003-3040-9619>
Istanbul University (Turkey)
eunkyung.jeong@istanbul.edu.tr

Kurdish Language and Literature

Dr. Osman ASLANOĞLU
<https://orcid.org/0000-0001-6534-3125>
Dicle University (Turkey)
aslanogluosman@gmail.com

Russian Language and Literature

Dr. Hadi BAK
<https://orcid.org/0000-0001-6455-1504>
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
hadi.bak@atauni.edu.tr

Dr. Sevda POLAT
<https://orcid.org/0000-0003-3002-2617>
İstanbul Gelişim University (Turkey)
spolat@gelisim.edu.tr

Polish Language and Literature

Dr. Mariana BUDU
<https://orcid.org/0000-0001-9000-4029>
Istanbul University (Turkey)
mariana.budu@istanbul.edu.tr

Ukrainian Language and Literature

Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
<https://orcid.org/0000-0001-5941-672X>
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
l_shytyk@ukr.net

ÇEVİRİ BİLİMİ

German Translation and Interpreting

Dr. Filiz ŞAN
<https://orcid.org/0000-0003-2158-3818>
Sakarya University (Turkey)
fsan@sakarya.edu.tr

Arabic Translation and Interpreting

Dr. Ahmed ALDYAB
<https://orcid.org/0000-0002-9497-9197>
Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
ahmad.adyab@gmail.com

Chinese Translation and Interpreting

Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0001-8186-8116>
Selçuk University (Turkey)
nuray.pamukozturk@selcuk.edu.tr

French Translation and Interpreting

Dr. Osman COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0002-6803-3189>
Marmara University (Turkey)
osman.coskun@marmara.edu.tr

English Translation and Interpreting

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Russian Translation and Interpreting

Dr. Jale COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0003-2013-1190>
İstanbul Aydın University (Turkey)
jalezaman@aydin.edu.tr

EDITORIAL BOARD

Dr. Ksenija AYKUT
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
Belgrade University (Serbia)
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Mişryam SALİM-AHMED
<https://orcid.org/0000-0001-9654-2629>
Shumen University (Bulgaria)
meryemslm@abv.bg

Dr. Beytullah BEKAR
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
Kırklareli University (Turkey)
beytullahbekar@gmail.com

Dr. Fatemeh ARZJANI
<https://orcid.org/0000-0002-8946-7410>
Tahran University (Iran)
arzjanif@gmail.com

Dr. Gulmira KARİMOVA
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
Abai Kazakh National Pedogogical University (Kazakhstan)
karimova_g77@mail.ru

Dr. Fatma TEKİN
<https://orcid.org/0000-0002-2471-6711>
Ege University (Turkey)
ftekin3835@gmail.com

Dr. Guntars DREIJERS
<https://orcid.org/0000-0003-3511-2670>
Ventpils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Lindita Xhanari Latifi
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
Tirana University (Albania)
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Meqsud SELİM
<https://orcid.org/0000-0002-1600-1716>
Northwest University for Nationalities (China)
meqsudselim@hotmail.com

Dr. Tarık DURAN
[0000-0002-9084-5714](https://orcid.org/0000-0002-9084-5714)
Belgrade University (Serbia)
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Iryna DRYGA
<https://orcid.org/0000-0002-1885-8000>
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)
idruga@gmail.com

Dr. Linda TORRESIN
<https://orcid.org/0000-0002-8723-2802>
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
Victoria University of Wellington (New Zealand)
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
<https://orcid.org/0000-0001-6113-9645>
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

Dr. Faruk ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9137-8687>
Kilis 7 Aralık Üniversitesi
turkeogretimi@gmail.com

Surena ZANJANI
<https://orcid.org/0000-0001-5240-1832>
Samarkand State University (Uzbekistan)
kymya6099@yahoo.com

PUBLISHING DIRECTOR

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Ex. Yasemin GÜVENİLİR
<https://orcid.org/0000-0003-2067-9834>
yaseminguvenilir10@gmail.com

REVIEWS AND INDEX EDITORS

English

Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA
Kırkırelı University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4906-3179>
serpilyavuztr@gmail.com

Turkish

Research Asst. Soner TOKTAR
Kırkırelı University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8435-4233>
so_near91@hotmail.com

Dizin

Research Asst. Feyza Yağmur YEĞİN
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6803-6614>
fyzyagmur@gmail.com

FOREIGN REPRESENTATORS

Dr. Amjad ALSYOUF (Jordan)
<https://orcid.org/0000-0001-8490-0433>
amjad.alsyouf@bau.edu.jo

Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaria)
<https://orcid.org/0000-0002-4776-4070>
emeteva@gmail.com

Dr. Lindita Khanari Latifi (Albania)
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Sandrine PERALDI (France)
<https://orcid.org/0000-0003-1714-8194>
s.peraldi@isit-paris.fr

Dr. Tarık DURAN (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0002-9084-5714>
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Gulmira KARİMOVA (Kazakhstan)
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
karimova_g77@mail.ru

Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Iraq)
<https://orcid.org/0000-0003-3884-5642>
hazim_alnajjar@yahoo.com

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

rbaganam@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG (New Zealand)
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Ahmet YIKIK (Cyprus)
<https://orcid.org/0000-0002-5796-7058>
yikik.ahmet@ucy.ac.cy

ADVISORY BOARD

Dr. Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3082-1005>
hvural@fsm.edu.tr

Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6273-5342>
<mailto:hkirlangic@gmail.com>

Dr. Ksenija AYKUT
Belgrade University (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Poland)
<https://orcid.org/0000-0002-0667-8862>
stachowski.marek@gmail.com

Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4282-6057>
mnarli@balikesir.edu.tr

Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-9959-3306>
mskacalin@gmail.com

Dr. Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Metodi University (Macedonia)
<https://orcid.org/0000-0001-5750-1541>
oktayahmed@gmail.com

Dr. Ömer ZÜLFE
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8932-9299>
omerzulfe@gmail.com

Dr. Vügar SULTANZADE
Eastern Mediterranean University (TRNC)
<https://orcid.org/0000-0003-3587-9281>
vugar.sultanzade@emu.edu.tr

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
TebriZ Azad İslam University (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>
rbaganam@gmail.com

Dr. Paolo E. BALBONİ
Ca' Foscari University (Italy)
<https://orcid.org/0000-0002-7999-2924>
balboni@unive.it

DİZİNLER / INDEX

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN	XVIII
EDITOR'S NOTE	XIX
1. Yıldırım, N. & Teke, A. (2025). İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi / Evaluation of Primary School 1st Grade Turkish Course Book According to Teachers' Opinions	2
2. Güllük, D. (2025). Modern Bir Epik Denemesi: Murat Uyurkulak'ın Har Romanında Erk, Erkeklik ve Militarizm / A Modern Epic Essay: Erk, Masculinity and Militarism in Murat Uyurkulak's Har	15
3. Sazyek, H. B. (2025). Ahmet Rıza Bey'den Mahmut Nedim Paşa'ya Paris Mektupları / Paris Letters From Ahmet Rıza Bey to Mahmut Nedim Pasha	27
4. Gündoğdu, R. & Doğanay, O. (2025). Yolören Köyü (Konya-Bozkır) Şeyh Bedrettin Efendi Türbe ve Haziresi'ne İlişkin Yeni Tespitler / New Determinations Regarding the Tomb and Burial of Sheikh Bedrettin Efendi in Yolören Village (Konya-Bozkır)	48
5. Sakin Taşdemir, F. & Taşdemir, O. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Doğrultusunda Yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programının “Öğretmen”e Bakış Açısının Eşdizimlik Çerçevesinde İncelenmesi / Determining the Perspective Towards “Teacher” in the Republic of Türkiye Revolution History and Kemalism Course Curriculum Structured in Line with the Türkiye Century Education Model within the Framework of Collocation.....	64
6. Yakub, A. S. (2025). Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Overview of Translation Movements as a Significant Emerging and Development Factor of Arabic Novels in West Africa	73
7. Seyidov, R. (2025). Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı / Arabic Language and Literature in Kazakhstan	91
8. Baran, E. (2025). İmru'l Kaysın Şiirlerinde Erotizm / Erotism in Imru'l Kays's Poems.....	105
9. Akdoğan, M. & Soyhanoğlu, S. (2025). Trabzon Halkının Gözünden Arap Turistler: Fırsatlar ve Dinamikler Üzerine Nitel Bir Araştırma / Arab Tourists Through The Eyes of The People Of Trabzon: A Qualitative Study on Opportunities and Dynamics	112
10. Li, L. (2025). 土耳其汉语与汉语教学的研究现状 / Türkiye'de Çince ve Çince Öğretimi Üzerine Yapılan Araştırmalarda Güncel Durum / The Current State of Research on Chinese Language and Chinese Language Teaching in Turkey	138
11. Öztürk, B. & Hashemipour, S. (2025). Mitolojiden Masala Yansımalar: <i>Peter Pan</i> 'ı Yeniden Okumak / Fairy Tale Echoes Mythology: Re-Reading <i>Peter Pan</i>	151
12. Yazgı, C. (2025). Negotiating Humanism and Posthumanism in Matt Haig's <i>The Humans</i> / Matt Haig'in <i>İnsanlar</i> adlı eserinde Hümanizm ve Posthümanizm arasındaki müzakere	163
13. Yenen Avcı, Y. (2025). Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Bağlaçlar / Conjunctions in Türkiye Turkish Proverbs.....	176
14. Veli, H. (2025). Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Metin: Sadhu Sundur Singh'niñ Bir Néçe Va'zları (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme) / A Text in Late Chagatay Turkish: Some Sermons of Sadhu Sundur Singh (Transcribed Text-Review)	195
15. Demirkol, R. & Ahmed Abdo Shaban, A. (2025). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde D-AOBM 2020 Yeterlikleri Çerçevesinde Alımlama Görevlerinin Uygulanmasına Yönelik Bir Eylem Araştırması / An Action Research on The Implementation of Reception Tasks within The Framework of D-AOBM 2020 Competencies in Teaching Turkish as a Foreign Language.....	237
16. Şentürk, G. (2025). “Love Can Sometimes Be Bestial”: Reading Anthony Neilson's <i>Stitching</i> as a 21 st	

- Century Love Tragedy / “Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak 255
17. Taşkın, M. & Karagöz, B. (2025). Web of Science (WoS) Veri Tabanında Yer Alan Dinleme ve Okuma Kaygısı ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Analizi / Bibliometric Analysis of the Studies On Listening and Reading Anxiety In The Web of Science (WoS) Database..... 280
18. Güngör, İ. (2025). August Strindberg’in *Baba* Oyununda Hegemonik Erkeklik Hayaleti / The Spectre of Hegemonic Masculinity in August Strindberg’s *The Father*305
19. Erdinçli, A. (2025). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler / Turkish Interpretation of The Holy Quran in The Manisa Manuscript Library 320
20. Çil, G. & Kırat, E. (2025). A Re-reading of the Sky God Belief / Gök Tanrı İnancını Yeniden Okumak350
21. Çöm, Ş. (2025). Minimalizmden Zen'e: “Shogun” Dizisinin Görsel Dünyasında Japon Sanatının İzleri / From Minimalism to Zen: Traces of Japanese Art in the Visual World of the “Shogun” Series 359
22. Öztürk, S. & Gündoğdu, F. N. (2025). Mavisel Yener’in “Masal Sevenler Bulutlara Baksın” İsimli Çocuk Kitabının Göstergibilimsel Çözümlemesi / Semiotic Analysis of Mavisel Yener's Children's Book "Let Fairy Tale Lovers Look at the Clouds"378
23. Arıkan, H. & Bilgiç, M. (2025). Bourdieu Sosyolojisi Açısından Bir Film Okuma Denemesi: Güneşli Pazartesiler / An Essay on Reading a Film from The Point of View of Bourdieu's Sociology: Sunny Mondays 398
24. Günaydın Albay, N. (2025). A Portrait of a Poet Beyond Borders: Marianne Moore / Sınırları Aşan Bir Şairin Portresi: Marianne Moore 420
25. Yavuz Özkaya, S. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Çevirmen Kimliğiyle Belkıs Sami Boyar / A Translator from the Early Republican Era: Belkıs Sami Boyar..... 431
26. Balcı, E. & Ergün, B. (2025). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerine Etkisi / The Effect of Web 2.0 Tools on Primary School Students' Creative Writing Skills450
27. Parlakgüneş Erdoğan, S. (2025). Die Mauer des Schweigens: Waldmotiv in dem Roman „Dort Oben im Wald bei diesen Leuten” von Friedrich Ch. Zauner / Sessizlik Duvarı: Friedrich Ch. Zauner'in “Dort Oben im Wald bei diesen Leuten” Adlı Romanında Orman Motifi / The Wall of Silence: Forest Motive in The Novel “Dort Oben im Wald bei diesen Leuten” by Friedrich Ch. Zauner467
28. Özfindık Kotik, Y. & Aras, G. (2025). Female Mediation and Law in Elizabeth Gaskell’s *North and South*: A New Perspective / Elizabeth Gaskell’in *Kuzey ve Güney* adlı Eserinde Kadın Ara Buluculuğu ve Hukuk: Yeni Bir Bakış Açısı 477
29. Aslanoğlu, G. I. & Atilla Mat, A. (2025). Reimagined Heroes in Transformative Literature: Madeline Miller’s *The Song of Achilles* / Dönüştürücü Edebiyatta Yeniden Tasarlanan Kahramanlar: Madeline Miller’ın *Aşil’in Şarkısı* 488
30. Demirel, Ş. & Karabulut, C. (2025). Yapı Özellikleri ve Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Mustafa Ruhi Şirin’in “Masal Kız” Adlı Şiiri / Mustafa Ruhi Şirin's Poem Titled “Fairy Tale Girl” in the Context of Structure Features and Textuality Criteria.....504
31. Türk, G. (2025). القيم الدلالية لصوت المد / أو / سورة البروج أنموذجاً / Buruc Suresi'nde /ū/ Sesinin Semantik Değerleri Üzerine Bir İnceleme / An analytical Study of The Semantic Values of The Vowel /ū/ in Surah Al-Buruj 537
32. Sadakoğlu, M. C. & Türkyılmaz, T. (2025). Rekabet ile Şiddet Arasında: Tekinsiz Bir Filmin Hatırlattıkları / Between Competition and Violence: Reminiscences of an Uncanny Movie.....548
33. Çiçek, A. (2025). منهج حسن العطار ومصادره في حاشيته على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار / Hasan el-‘Attâr'in İzhârü'l-Esrâr'ın Şerhi Netâicü'l-Efkâr Uzerine Yapılan Şerhin Yöntemi ve Kaynakları / The Methodology of Hassan Al-Attar and Its Sources in His Commentary on the Results of Ideas in the

Explanation of "Izhar Al-Asrar"	561
34. Bulut, M. B. (2025). Asiye Cebbâr'ın 'Aşk ve Fantazyâ' Adlı Romanında Fransız İşgali ve Kadın / The French Occupation and Women in Asiye Cebbâr's Novel 'Love and Fantasia'	574
35. Kızılözen, C. (2025). Türk Dialektlerinin Leksikografi Sorunu / The Problem of Lexicography of Turkish Dialects	574
36. Öztürk, F. (2025). Osmanlı Dönemi Lübnan'da Karikatür Gazeteciliği / T Cartoon Journalism in Ottoman-Era Lebanon.....	607
T1. Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık KemalKemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihanı- Beşir Ayvazoğlu"	618
T2. İslamileşmiş Şamanizm Kavramına Yeni Bir Bakış: Fuzuli Bayat'ın <i>Türk-İslami Gelenekte Şamanlık</i> Adlı Eseri Üzerine".....	622

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin **44. Sayısı** yazarlarımızın, hakemlerimizin, yayın kurumumuzun ve süreçte yer alan değerli araştırmacıların üstün gayretleriyle siz okurlarımızın istifadesine sunulmuştur.

Dergimiz sınır tanımaksızın dünya dilleri ve edebiyatları, folkloru, dil eğitimi, çeviri bilimi üzerine yazılmış her akademik makaleyi hakem sürecinde kabul gördükten sonra yayımlar.

Dergimizin bir sayısında bir yazarın ancak tek yazarlı bir makalesinin yayımlanabildiğini ve dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların üye olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Üyelerimizin de eksik bilgilerini tamamlamalarını, mevcut bilgilerini güncellemelerini istirham ederiz.

RumeliDE 2025.44 (Şubat/February) sayısının yayımlanmasında emeği olan herkese, özellikle de yazarlarımıza ve hakemlerimize teşekkür ederiz, dergide yer alan yazıların faydalı olmasını dileriz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

***RumeliDE* Yayın Editörleri**

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

The 44nd issue of *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies* is presented to you, our readers, with the outstanding efforts of our authors, referees, editorial board and valuable researchers involved in the process.

Our journal publishes all academic articles on world languages and literatures, folklore, language education, translation science without any borders after they are accepted in the referee process.

We would like to remind you that only one single-authored article by one author can be published in an issue of our journal and that researchers who want to submit articles to our journal must be a member. We kindly request our members to complete their missing information and update their existing information.

We would like to thank everyone who contributed to the publication of **RumeliDE 2025.44 (şubat/February)**, especially our authors and referees, and we hope that the articles in the journal will be useful.

We wish you success and happiness.

***RumeliDE* General Editors**

1. İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi¹

Nurşen YILDIRIM²

Ashlı TEKE³

APA: Yıldırım, N. & Teke, A. (2025). İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 1-13.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634791>

Öz

Araştırmanın amacı, 1. sınıf Türkçe ders kitabının çeşitli yönlerden niteliğini öğretmen görüşlerine göre belirlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması ile tasarlanan araştırmaya, Malatya il merkezinde görev yapan ve kolay ulaşılır durum örnekleme yöntemi ile belirlenen 53 öğretmen katılmıştır. Çalışma grubundaki tüm öğretmenlerin aynı Türkçe ders kitaplarını kullanma durumlarına dikkat edilmiştir. Araştırma verileri, uzman görüşü alınan ve araştırmacı tarafından geliştirilen “Türkçe Ders Kitabına Yönelik Öğretmen Görüşleri Belirleme Formu” ile toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yapılarak çözümlenmiştir. 5 farklı kategori kapsamında elde edilen görüşlerin frekans yüzdeleri hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin 1. sınıf Türkçe ders kitabını genel olarak yeterli buldukları belirlenmiştir. Özellikle dil ve anlatım, metin- görsel ilişkisi, sayfa düzeni, baskı kalitesi, değerler eğitimine uygunluk, etkinliklerin niteliği, öğretim programı kazanımlarıyla örtüşme bakımından kitap öğretmenler tarafından yeterli bulunmuştur. Diğer yandan, kitabın Türkçe öğretimi açısından tek başına tam olarak yeterli bulunmaması, metinlerin fazla uzun olması, metne hazırlık çalışmalarının öğrencide merak ve istek uyandırma noktasında tam olarak yeterli olmayışı, etkinlik yönergelerinin yeterince anlaşılır bulunmayışı, etkinliklerin dilbilgisi konularını yansıtmama bakımından kısmen uygun olması araştırma sonucunda ortaya çıkan olumsuz görüşlerdir.

Anahtar kelimeler: Türkçe ders kitabı, ilkokul, öğretmen görüşleri

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Malatya Turgut Özal Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 23.08.2024 tarihli, 358441939-050-246356 sayılı kararla etik izni verilmiştir.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %22
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.09.2024-**Kabul Tarihi:** 22.12.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634791>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü / Assist. Prof., Malatya Turgut Özal University, Rectorate, Department of Turkish Language (Malatya, Türkiye), nursen.yildirim@ozal.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1977-9419>, **ROR ID:** <https://ror.org/01v2xem26>, **ISNI:** 0000 0004 7475 1800,
- ³ Öğretmen, Bostanbaşı İlokulu, MEB /Bostanbaşı Primary School, MNE (Malatya, Türkiye), xxxxxx@xxxxxx.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-4141-7633>, **ROR ID:** <https://ror.org/0ojga9g46>, **ISNI:** 0000 0004 7475 1800

Evaluation of Primary School 1st Grade Turkish Course Book According to Teachers' Opinions⁴

Abstract

The aim of the research is to determine the quality of the 1st grade Turkish course book in various aspects according to the opinions of teachers. Designed with a case study, one of the qualitative research methods, the research included 53 teachers working in the city center of Malatya and determined with the easily accessible case sampling method. Attention was paid to the fact that all teachers in the study group used the same Turkish course books. The research data were collected with the "Teacher Opinions Determination Form Towards the Turkish Course Book" developed by the researcher and received expert opinion. The obtained data were analyzed by descriptive analysis. The frequency percentages of the opinions obtained within the scope of 5 different categories were calculated. As a result of the research, it was determined that teachers found the 1st grade Turkish course book generally sufficient. The book was found sufficient by the teachers especially in terms of language and narration, text-visual relationship, page layout, printing quality, suitability for values education, quality of activities, and overlap with the curriculum gains. On the other hand, the negative views that emerged as a result of the research were that the book was not found to be fully sufficient in terms of teaching Turkish on its own, the texts were too long, the preparation studies for the text were not fully sufficient in terms of arousing curiosity and desire in the student, the activity instructions were not found to be sufficiently understandable, and the activities were partially suitable in terms of reflecting grammar topics.

Keywords: Turkish course book, primary school, teachers' opinions

4

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: Ethical permission was granted by the Ethics Commission of Malatya Turgut Özal University with the decision dated 23.08.2024 and numbered 358441939-050-246356.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %22

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 30.09.2024-**Acceptance Date:** 22.12.2024-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634791>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Eğitimin amacı bireylere istedik davranışlar kazandırmaktır. Bu amaca ulaşmak için yakın ve uzak hedefler doğrultusunda öğretim programları aracılığıyla okullarda öğretim gerçekleştirilir. Günümüzün hızla gelişen ve değişen dünyasında eğitim sistemlerine ait programlar ve uygulamalar da değişir, güncellenir. “Bir dersin öğretim programı; toplumun ve bireylerin ihtiyaçları, teknolojik gelişmelerin etkisi göz önünde bulundurularak, eğitim felsefesi, tarihi, sosyolojisi, psikolojisi gibi temellerden hareket ederek var olan programdaki sorunların çözümü için gözden geçirilir ve belirli kuramlara, modellere, bağlantılara, araştırmalara bağlı olarak yenilenebilir.” (Arı, 2016, s.236). Bu kapsamda Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda da zaman zaman köklü değişiklikler yapıldığı görülür. Yapılan bu köklü değişimler eğitim ortamlarında kullanılan yaklaşımlara, araç gereçlere ve ders kitaplarına da yansımıştır. Günümüzde kullanılan Türkçe ders kitapları 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’na uygun olarak hazırlanmıştır. Bu kitaplarda okuma metinleri ve etkinlik uygulamaları tek kitapta birleşik olarak yer almaktadır.

Ders kitabı, eğitim öğretim sürecinde dil becerilerinin geliştirilmesinde temel olarak kullanılan dokümanlardandır. Türkçe derslerinde yaygın olarak yararlanılan kaynakların başında ders kitapları gelmektedir. “Eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı öğretim materyali” (Demirel ve Kıröğlü, 2006, s. 58) olarak tanımlanan ders kitapları eğitim öğretim etkinliklerinin en önemli kaynaklarını oluşturur. “Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ilişkin bilgiyi planlı, düzenli ve aşamalı bir şekilde içerdiği için, geliştirilen diğer modern ders araç-gereçlerine rağmen öğretmen ve öğrencilerin temel başvuru kaynağı, vazgeçilemeyen ders aracı olma özelliğini korumuştur” (Kolaç, 2003, s. 106). Kılıç ve Seven (2006) öğretimin büyük bölümünün kitapların içeriğine göre belirlendiğini ve sınıf içi uygulamalarda materyal olarak en çok ders kitaplarının kullanıldığını ifade etmektedirler.

Eğitim felsefesine ve amacına uygun şekilde tasarlanan ders kitapları oldukça etkili birer öğretim materyali durumundadır. Nitekim ders kitabının sınıf içerisindeki yerinin çok önemli olduğunu ve öğretmenlerin birçok etkinliği kitapla başlatıp kitapla sürdürdüğü yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Ceyhan ve Yiğit, 2005). Tüm derslerde olduğu gibi Türkçe öğretiminde de dersin temel geci olması yönüyle kitaplar ayrı bir öneme sahiptir (Kaya ve Kardaş, 2019). Ders kitaplarının eğitim programında belirlenen kazanımlara ulaşmada işlevsel bir araç rolünde olması, öncelikle belirlenen öğretim programlarına uyum göstermesi ile sağlanabilir (Oral, 2005). Bu nedenledir ki ülkemizde ders kitapları yapılandırmacı yaklaşıma uygunluk olarak hazırlanmaktadır. Kılıç ve Seven’e (2006) göre yapılandırmacı öğrenme-öğretme sürecinde ders kitapları öğrencinin aktif olarak derse katılımını amaçlamaktadır.

Türkçe derslerinde dil becerileri kitaplardan hareketle metinler aracılığıyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Güneş’e (2013) göre bu metinlerin öğrencilerin iletişimsel, bilişsel ve toplumsal becerilerini geliştirmelerine kaynaklık etmesi önemlidir.

Nitelikli metin örnekleri öğrencilerin temel dil becerilerini geliştirmede kullanılan önemli unsurlardan biridir. Türkben’e (2018) göre Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin dilimizin anlam zenginliğini ve estetiğini yansıtan, nitelikli ve öğrenci ihtiyaçlarına dönük içeriklere sahip olması önemlidir. Türkçe ders kitapları içerdiği metinler ve etkinliklerle dil öğretimindeki amaç ve kazanımların gerçekleştirilmesini, öğrencilerin ana dili bilgisi ve bilinci kazanmalarını, etkili ve doğru olarak anlama ve anlatma

becerilerini kullanabilen kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlayan araçlardır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı ilkokul 1. sınıf öğretmenlerinin Türkçe ders kitabına yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu temel amaç bağlamında şu alt amaçlara yanıt aranmıştır:

1. İlkokul 1. sınıf öğretmenlerinin ders kitabını genel olarak değerlendirmeleri nasıldır?
2. İlkokul 1. sınıf öğretmenlerine göre Türkçe ders kitabı biçimsel özellikler bakımından nasıldır?
3. İlkokul 1. sınıf öğretmenlerine göre Türkçe ders kitabı metin özellikleri bakımından nasıldır?
4. İlkokul 1. sınıf öğretmenlerine göre Türkçe ders kitabı etkinliklerin özelliği bakımından nasıldır?
5. İlkokul 1. sınıf öğretmenlerine göre Türkçe ders kitabı ölçme değerlendirme özellikleri bakımından nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma nitel bir araştırma olup durum çalışması (case study) deseniyle yürütülmüştür. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılarak olgu ve olaylar bütüncül bir biçimde ortaya konur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu tür çalışmalarda sözlü ve niteliksel analizlere daha çok vurgu yapılırken sayısal veri ve sayımlamalara daha az yer verilmektedir. Niteliksel araştırmacılar olayları şartlarına göre incelerken olayların ve bağlamların dilini kullanmakta ve problemleri, içinde bulunduğu değerler sistemiyle birlikte analiz ederek olaylara etki eden bağlantıları kendi doğal ortamlarında anlamlandırmaya çalışmaktadırlar (Neuman, 2012).

Durum çalışması, araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, bir durum veya durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir araştırmadır (Creswell ve Plano Clark, 2020). Durum çalışması, eğitim bilimleri alanında çok fazla kullanılan araştırma desenlerindedir. Bu araştırma deseninin en önemli özelliği; araştırmada ele alınan durumun, kişinin ya da topluluğun kendisine ait özellikleri nedeniyle tercih edilmesi ve kendi bağlamı içinde değerlendirilmesidir. Bu bağlamdan yola çıkarak durum çalışmasında; özel bir kişi, topluluk veya olayı incelemek için katılımcıların tutum ya da davranışları ortaya çıkarılmaya ve bu özellik veya davranışlar sistematik biçimde açıklanmaya çalışılır (Christensen vd, 2020). Bu araştırmada ilkokul 1. sınıf Türkçe ders kitabının niteliğini tespit etmek amacıyla öğretmen görüşlerinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında incelemeye konu olan durum ders kitabının niteliği, çalışmanın katılımcıları sınıf öğretmenleridir. Araştırma durum çalışması deseninin olağan yapısına uygun olarak bu ekseninde yapılandırılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu kolay ulaşılır durum örnekleme yöntemi ile belirlenen 53 öğretmen oluşturmaktadır. Kolay ulaşılır durum örnekleme hız ve pratiklik kazandırması

açısından erişilmesi yakın olan durumlar kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu kapsamda Malatya il merkezindeki ilkokullarda birinci sınıfı okutan ve çalışmada inceleme materyali olan ders kitabını kaynak olarak kullanan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet, hizmet yılı (kıdem) ve mezuniyet durumu ile ilgili özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Değişken	Sayı (n)	Yüzde (%)
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	34	64,2
Erkek	19	35,8
Toplam	53	100
<i>Öğretmen hizmet yılı</i>		
1-5	1	1,9
6-10	1	1,9
11-15	11	20,08
16 ve üzeri	40	75,5
Toplam	53	100
<i>Eğitim düzeyi</i>		
Lisans	46	86,8
Yüksek Lisans	7	13,2
Toplam	53	100

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Çalışmaya katılan öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, çalışma grubundaki kadın öğretmen sayısının ve oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışma grubunu oluşturan 53 öğretmenin 34’ü (%64,2) kadındır.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin hizmet yılına göre dağılımı incelendiğinde, öğretmenlerden %1,9’unun “1-5 yıl”, % 1,9’unun “6-10 yıl”, %20,08’inin “11-15 yıl” ve %75,5’inin “16 yıl ve üzeri” çalışma yıllarında oldukları görülmektedir.

Öğretmenlerin eğitim durumlarına göre dağılımı incelendiğinde, çalışma grubundaki öğretmenlerden %86,6’sının “Lisans”, % 13,2’sinin ise “Yüksek Lisans” mezunu oldukları görülmektedir.

İnceleme materyali

Çalışmada inceleme materyali olarak 2023-2024 eğitim öğretim yılında Malatya il merkezindeki okullarda okutulan “İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1. Sınıf” kullanılmıştır. Duygu Beşler ve Fatma Miraç Demir tarafından hazırlanan bu kitapta sekiz tema bulunmaktadır. Her bir temada beş metnin bulunduğu kitapta hazırlık çalışmaları, etkinlikler ve tema sonu çalışmaları yer almaktadır.

Verilerin toplanması

Nitel desene göre tasarlanan bu çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan ve uzman görüşü

alınarak son şekli verilen “Türkçe Ders Kitabına Yönelik Öğretmen Görüşleri Belirleme Formu” ile elde edilmiştir. Form geliştirilirken öncelikle literatür taramasına dayalı olarak bir Türkçe ders kitabı değerlendirme kriterleri havuzu oluşturulmuştur. 34 maddelik bu havuz alanında uzman olan üç öğretim üyesinin görüşlerine sunulmuştur. Bu bağlamda öğretmen görüşlerini tespit etmek için uygun bulunmayan maddeler formdan çıkarılmış, dil ve anlatım bakımından düzeltilmesi gerektiği düşünülen maddeler ise revize edilmiştir. Alınan dönütler sonrasında çalışma amacına uygun olduğu düşünülen 24 soruluk bir görüş alma formu ortaya çıkmıştır. Uzman dönütleri doğrultusunda son şekli verilen görüşme formları basılı olarak, araştırmacı tarafından okullara gidilerek katılımcılara ulaştırılmıştır. Formda “biçim, metin, etkinlik, ölçme değerlendirme ve kitabın geneli” olmak üzere 5 farklı kategoriye ilişkin 24 madde bulunmaktadır. Formdaki her bir maddeye ilişkin öğretmen görüşleri bulgular bölümünde tablo halinde frekans ve yüzde verilerek ifade edilmiştir.

Verilerin analizi

Nitel desene göre tasarlanan bu araştırmanın verileri, uzman görüşü alınarak son şekli verilen görüşme formuyla elde edilmiştir. Öğretmenler tarafından yazılı olarak doldurulan anket verileri betimsel analizine tabi tutulmuştur. Türkçe 1. sınıf ders kitabına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmadan elde edilen veriler nitel veri analiz tekniklerinden olan betimsel analiz ile incelenmiştir. Betimsel analizde, toplanan veriler daha önceden belirlenen temalara göre yorumlanır, burada amaç elde edilen verileri sistematik biçimde betimlemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Etik kurul beyanı

Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 21.01.2020 tarih ve 1563890 sayılı 2020/2 numaralı "Araştırma Uygulama İzinleri" konulu genelgeye göre Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 23/08/2024 tarih ve E-35841939-050-246356 sayılı yazı gereğince onay alınarak çalışma başlatılmıştır.

Bulgular

Türkçe 1. sınıf ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesini konu edinen bu çalışmada elde edilen bulgular beş farklı kategoride, tablolar halinde sunulmuştur.

Türkçe ders kitabına ilişkin genel değerlendirmeler

Katılımcı öğretmenlerin incelemeye konu olan Türkçe ders kitabına yönelik genel değerlendirmeleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Kriterler	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Türkçe ders kitabındaki disiplinler arası ilişkilendirmeler yeterli düzeydedir.	27	50,9	20	37,7	6	11,3
Kitapta yazım ve imla yanlışlarına rastlanmaktadır.	9	17,0	14	26,4	30	56,6
Konuların öğretiminde yakından uzağa, basitten karmaşığa giden bir yöntem izlenmiştir.	32	60,4	18	34,0	3	5,7

Kıtap öğrencide daha çok araştırmayı, öğrenmeyi teşvik edecek niteliktedir.	19	35,8	29	54,7	5	9,4
Kıtap, ilkökul 1. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersleri için tek başına yeterlidir.	10	18,8	25	47,2	18	34,0
Kıtabın dil ve anlatım özellikleri öğrenci seviyesine uygundur.	26	49,1	22	41,5	5	9,4

Tablo 2. Türkçe Ders Kitabına İlişkin Genel Değerlendirmeler

Öğretmenlerin Türkçe ders kitabına ilişkin genel değerlendirmeleri Tablo 2’de yer almaktadır. Buna göre öğretmenlerin %50,9’u Türkçe ders kitabındaki disiplinler arası ilişkilendirmeleri yeterli bulmuştur. Kitapta yazım ve imla yanlışlarına rastlanıp rastlanmadığı yönündeki maddeyi öğretmenlerin %56,6’sı “Hayır” olarak yanıtlamışlardır. Görüşü alınan öğretmenlerin %60,4’ü konuların öğretiminde yakından uzağa, basitten karmaşığa giden bir yöntem izlendiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bir çoğu (%47,2) araştırmaya konu olan ders kitabının ilkökul 1. sınıf Türkçe dersleri için tek başına kısmen yeterli olduğunu düşünmektedir. Dil ve anlatım özellikleri bakımından bir değerlendirme yapan katılımcı öğretmenlerin büyük bir kısmı (%49,1) kitabı bu açıdan öğrenci seviyesine uygun bulmaktadır.

Türkçe ders kitabının biçimsel özelliklerine ilişkin değerlendirmeler

Görüşüne başvurulmuş öğretmenlerin incelemeye konu olan Türkçe ders kitabının biçimsel özelliklerine ilişkin değerlendirmeleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Kriterler	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Kıtabtaki görseller metinlerin içerikleriyle uyumludur.	44	83,0	7	13,2	2	3,8
Kıtabta görsellerin ve metinlerin yerleşimi sayfa düzeni olarak uygundur.	41	77,4	10	18,9	2	3,8
Kıtabın baskısı estetik yönden uygun, temiz ve nettir.	41	77,4	11	20,7	1	1,9
Metinlerde ve etkinliklerde kullanılan yazı puntosu büyüklük olarak göz yormayacak, rahatça okunacak niteliktedir.	35	66,0	15	28,3	3	5,7
Kıtabın boyutu ve ağırlığı çantada taşımak için uygundur.	35	66,0	12	22,6	6	11,3

Tablo 3. Türkçe Ders Kitabının Biçimsel Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler

Tablo 3’te yer alan verilere göre öğretmenlerin %83’ü çalışma kapsamında incelenen 1. sınıf Türkçe ders kitabındaki görselleri metinlerin içerikleriyle uyumlu bulmaktadır. Benzer biçimde görsellerin ve metinlerin sayfa düzeni olarak yerleşimi de öğretmenlerin çoğu (%77,4) tarafından uygun bulunmuştur. Görüşüne başvurulmuş öğretmenlerin %77,4’ü kitabın baskısının estetik yönden uygun, temiz ve net olduğunu ifade etmiştir. Kitapta kullanılan yazı puntosuna ilişkin olarak katılımcıların %66’sı yazıların göz yormayacak, rahatça okunacak nitelikte olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %66’sı kitabı boyut ve ağırlık olarak çantada taşımaya elverişli bulmuştur.

Türkçe ders kitabının metin özelliklerine ilişkin değerlendirmeler

İlkokul Türkçe 1. sınıf ders kitabında bulunan metinler beş kriterle değerlendirilmiştir. Katılımcıların

ders kitabı metinlerine yönelik değerlendirmeleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Kriterler	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Metinler içerik bakımından öğrenci seviyesine uygun düzeydedir.	25	47,2	22	41,5	6	11,3
Metinler öğrenci seviyesine uygun zengin bir kelime hazinesi sunar.	18	34,0	29	54,7	6	11,3
Metinlerdeki karakterler ve konular değerler eğitime uygundur. (sevgi, saygı, adalet, dürüstlük...)	40	75,5	11	20,8	2	3,8
Metinlerde konular öğrencinin yakın çevresi, ilişkileri ve günlük yaşantısı ile ilgilidir.	32	60,4	20	37,7	1	1,9
Metinler ilkökul 1. sınıf öğrencisi için fazla uzundur.	28	52,8	18	34,0	7	13,2

Tablo 4. Türkçe Ders Kitabının Metin Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler

Türkçe ders kitabındaki metinlerin 1. sınıf öğrencilerinin seviyesine uygunluğu bakımından öğretmenlerin çoğu olumlu görüş belirtmiştir. Buna göre katılımcıların %47,2'sine göre metinler içerik, olarak öğrencilerin yaşına ve seviyesine uygundur. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%54,7) öğrenci seviyesine uygun zengin bir kelime hazinesi sunma bakımından kitabı tam olarak yeterli bulmamışlardır. Değerler eğitimi bağlamında, katılımcıların %75,5'i metinlerdeki karakterlerin ve konuların değerler eğitime uygun olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin %60,4'ü metinlerdeki konuların öğrencilerin yakın çevresi, ilişkileri ve günlük yaşantısı ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Metin uzunluğu açısından bakılınca, öğretmenlerin %52,8'i kitapta yer alan okuma metinlerinin ilkökul 1. sınıf öğrencisi için fazla uzun olduğunu düşünmektedir.

Türkçe ders kitabı etkinlik özelliklerine ilişkin değerlendirmeler

İlkokul 1. sınıf Türkçe ders kitabında her bir okuma/dinleme metninden sonra çeşitli etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinliklerin sayıları ve içerikleri metinlere bağlı olarak değişmektedir. Katılımcıların ders kitabındaki etkinliklerin niteliği ve niceliğine yönelik görüşleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Kriterler	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Etkinliklerdeki yönergeler öğrenciler tarafından rahatlıkla anlaşılabilir.	17	32,1	29	54,7	7	13,2
Etkinliklerde dört temel dil becerisi gelişimine eşit oranda ağırlık verilmiştir (dinleme, konuşma, okuma, yazma)	26	49,1	22	41,5	5	9,4
Etkinlikler öğretim programındaki kazanımları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.	29	54,7	16	30,2	8	15,1
"Hazırlık Çalışmaları" öğrencide konuya ve metnin içeriğine yönelik istek, merak uyandırır.	21	39,6	24	45,3	8	15,1
Etkinlikler dil bilgisi konularını yansıtırma bakımından yeterlidir.	10	18,9	26	49,1	17	32,1

Metinlerle ilgili etkinlikler sayı olarak yeterlidir.	25	47,2	18	34,0	10	18,9
---	----	------	----	------	----	------

Tablo 5. Türkçe Ders Kitabı Etkinlik Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler

Tablo 5'e göre katılımcıların çoğu (%54,7) etkinliklerdeki yönergelerin öğrenciler tarafından kısmen rahat anlaşılabilir düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Kitaptaki etkinliklerin dört temel dil becerisine dağılımı öğretmenlerin %49,1'i tarafından "eşit oranda" olarak değerlendirilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu (%54,7) kitaptaki etkinlikleri öğretim programındaki kazanımlarla örtüşme durumu bakımından yeterli bulmuşlardır. Metinlere ilişkin "Hazırlık Çalışmaları" katılımcıların %39,6'sı tarafından öğrencide konuya ve metnin içeriğine yönelik istek, merak uyandıracak nitelikte bulunmuştur. Görüşüne başvurulmuş öğretmenlerin %49,1'i kitaptaki etkinlikleri dil bilgisi konularını yansıtmaya bakımından tam olarak yeterli bulmamaktadır. Metinlerle ilişkili etkinlik sayıları çoğunlukla (%47, 2) yeterli bulunmuştur.

Türkçe ders kitabının ölçme değerlendirme özelliklerine ilişkin değerlendirmeler

Bu çalışmaya konu olan Türkçe ders kitabı sekiz üniteden oluşmaktadır. Her ünite sonunda ölçme değerlendirme amaçlı "Tema Sonu Çalışmalar" yer alır. Katılımcıların kitaptaki ölçme değerlendirme araçlarına yönelik görüşleri Tablo 6'da sunulmuştur.

Kriterler	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
"Tema Sonu Çalışmaları" öğrencilerin rahatlıkla cevaplayabileceği niteliktedir.	30	56,6	16	30,2	7	13,2
Kitaptaki değerlendirme formları öğrencilerin dil becerilerine ilişkin öz değerlendirme yapmasına olanak tanır.	18	34,0	12	22,6	23	43,4

Tablo 6. Türkçe Ders Kitabının Ölçme Değerlendirme Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler

Tablo 6'ya göre öğretmenlerin %56,6'sı ders kitabındaki Tema Sonu Çalışmaları'nı öğrencilerin rahatlıkla cevaplayabileceği nitelikte bulmaktadır. Öğretmenlerin %43,4'üne göre kitap, öğrencilerin dil becerilerine ilişkin öz değerlendirme yapmasına olanak tanıma bakımından yetersizdir.

Sonuç, tartışma ve öneriler

Ders kitapları, teknoloji alanındaki yeniliklere rağmen eğitim öğretim alanındaki önemini korumakta ve en yaygın materyal olarak kullanılmaktadır (Kaya, 2006; Yalınkılıç, 2014; Özdemir, 2019). Kılıç ve Seven'e (2006) göre, ders kitabı tüm yapısıyla öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçladığından kitabı oluşturan bütün unsurların bütünlük içinde çalışması gerekir. Bu bütünlük için iyi bir tasarım şarttır.

Sınıf öğretmenlerinin 2023-2024 eğitim-öğretim yılında kullanılan 1. sınıf Türkçe ders kitabı hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada; ders kitabının dil ve anlatım biçimsel özellikler, metin özellikleri, etkinliklerin niteliği, ölçme ve değerlendirme durumları gibi çeşitli unsurlara ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre kitapların genel olarak iyi tasarlandığı, kâğıtların kaliteli, görsellerin ve punto büyüklüğünün yeterli düzeyde olduğu, öğretim programıyla uyumlu olduğu,

metinlerin içerik olarak öğrenci seviyesine uygun olduğu gibi olumlu görüşlere; metinlerin uzun olduğu, kitabın Türkçe dersi için tek başına tam olarak yeterli olmadığı, kelime hazinesini geliştirme ve dil bilgisi konularını öğretme bakımından kısmen yeterli olduğu, hazırlık çalışmalarının metne ilişkin merak ve okuma isteği uyandırma bakımından tam olarak yeterli olmadığı gibi olumsuz görüşlere ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin Türkçe ders kitabına yönelik genel kanaatlerinin olumlu yönde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin kitaptaki disiplinler arası ilişkilendirmelere yönelik yanıtlarından anlaşıldığı üzere, katılımcıların %50,9'u (f=27) kitabı bu bağlamda yeterli bulmaktadır. Öğretmenlerin büyük bir kısmı (%56,6) kitapta yazım, imla ve noktalama yönünden bir sorun bulunmadığını belirtmişlerdir. Konuların öğretiminde yakından uzağa, basitten karmaşığa giden bir yöntem izlendiğinin düşünen öğretmen sayısı 32'dir (%60,4). Kitabın öğrencide daha çok araştırmayı, öğrenmeyi teşvik edecek nitelikte olması hususunda öğretmenlerin %35,8'i olumlu görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %18,9'u kitabı ilkökul 1. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi için tek başına yeterli bulurken, %47,2'si kısmen yeterli bulmuş, %34'ü ise kitabı bu noktada yetersiz bulunduğunu açıklamıştır. Kitabın dil ve anlatım özelliklerinin öğrenci seviyesine uygunluğuna ilişkin öğretmenlerin %49,1'i olumlu görüş belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenlere kitabın biçimsel özelliklerin ilişkin görüşleri sorulduğunda her bir değerlendirme maddesi için olumlu görüş belirtmişlerdir. Bu bağlamda kitap; metin- görsel ilişkisi, sayfa düzeni, baskı kalitesi, boyut ve yazı puntosu olarak öğretmenler tarafından uygun bulunmuştur. Oysa Bölükbaşı ve Sarıbaş'ın (2011) yaptıkları araştırmada Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin dikkatini çekemeyişinden, konuların öğrenci seviyesine uygun olmayışından ve metin- görsel ilişkisinin zayıf olmasından yakınılmaktadır.

Demirel ve Kırlioğlu (2006) ders kitaplarında metin seçiminin içerik kadar önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Benzer şekilde Murat Nuhoglu'na (2008) göre metinler Türkçe dersinin en temel malzemesidir. Bu bağlamda sonuçlar değerlendirildiğinde Türkçe ders kitabının metin özelliklerine ilişkin değerlendirmelerde bulunan öğretmenlerin % 47,2'si konu ve ana fikir olarak metinleri öğrenci seviyesine uygun bulmuştur. Metinlerin öğrenci seviyesine uygun zengin bir kelime hazinesi sunması bakımından öğretmenlerin %54,7'si "Kısmen" cevabı vererek kitabın bu noktada beklentiyi tam olarak karşılamadığını ifade etmişlerdir. Metinlerdeki karakterler ve konuların değerler eğitimiye uygunluğu konusunda öğretmenlerin %75,5'i olumlu görüş belirterek kitabı bu noktada başarılı bulmuşlardır. Katılımcı öğretmenlerin % 60,4'ü metinlerdeki konuları öğrencinin yakın çevresi, ilişkileri ve günlük yaşantısı ile ilgili bulmaktadır. Kitaptaki metinlerin ilkökul 1. sınıf öğrencisi için fazla uzun olduğunu belirten öğretmenler olmakla beraber bu yönde görüş belirten öğretmenlerin sayısının oransal olarak karşılığı ise %52,8'idir. Benzer biçimde Çifçi ve Uzunyol'un (2019) çalışmaları katılımcı görüşleri doğrultusunda, metinlerin öğrencinin ilgisini çekmekten uzak olduğunu; uzun metinlere ayrılan zamanın yetersiz olduğunu ve ders kitabı metinlerinin istenilen mesajı aktarmakta yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Alyılmaz (2010) da ders kitaplarındaki okuma parçalarının öğrencilerin okuma isteğini azaltacak ölçüde uzun olduğuna değinmiştir.

Türkçe ders kitabı etkinlik özelliklerine ilişkin öğretmenlerin değerlendirmeleri genel olarak olumlu yöndedir. Nitekim alan yazındaki benzer çalışmalarda (Aslan ve Engin, 2019; Susar Kırmızı ve Akkaya, 2010; Solak ve Yaylı, 2009) da etkinliklerin öğrenci düzeyine uygun olduğu bulgulanmıştır. Ancak metin öncesi "Hazırlık Çalışmaları", etkinlik yönergelerinin anlaşılabilirliği ve dil bilgisi konularını yansıtmada konusunda çoğu öğretmen kitabın tam olarak beklentiyi karşılamadığı yönünde görüş belirtmiştir. Benzer şekilde Çevik ve Güneş (2017) de çalışmalarında ders kitabı etkinliklerinin bilişsel becerileri

kullanma konusunda beklentileri karşılamadığını ifade ederek öğrencileri araştırmaya, uygulamaya, değerlendirme yapmaya yönlendirme bağlamında sınırlı kaldığını açıklamışlardır. Aynı şekilde Özatalay (2007) da ders kitaplarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen dil becerileriyle ilgili etkinlik çalışmalarının ve etkinlik yönergelerindeki yönlendirmelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda etkinliklerin ve metne yönelik soruların öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini, problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik hazırlanması önerilebilir.

Öğretmenlerin %45,3'ü mevcut soruları öğrencide metin okumaya ilgi ve istek oluşturmaya bakımından; %54, 7'si etkinlik yönergelerinin anlaşılabilirliği bakımından ve %49,1'i dil bilgisi konularını yansıtmaya bakımından kitabı "kısmen" yeterli bulmuştur. Bunun dışında etkinliklerin dil becerileri ile ilişkili olma durumu, öğretim programındaki kazanımlarla örtüşme durumu ve etkinlik sayıları öğretmenler tarafından yeterli bulunmuştur. Benzer biçimde Dilekçi'nin (2022) çalışma bulgularına göre Türkçe öğretmenlerinin büyük bir kısmı ders kitaplarının öğretim programının kazanımlarıyla uyumlu olduğunu belirtmiştir. Ancak Aslan ve Engin'e (2019) göre Türkçe ders kitaplarında dil bilgisini kavramayı sağlayacak etkinlikler yetersizdir.

Kitaba ilişkin son değerlendirmeler ölçme ve değerlendirme özelliklerine yöneliktir. Bu noktada "Tema Sonu Çalışmaları" katılımcı öğretmenlerin çoğuna (%56,6) göre öğrencilerin rahatlıkla cevaplayabileceği niteliktedir. Ancak kitap öğrencilerin dil becerilerine ilişkin öz değerlendirme yapmasına olanak tanıma bakımından öğretmenlerin %43,4'ü tarafından yetersiz bulunmuştur.

Araştırma sonucunda; çalışmaya katılan öğretmenlerin genel olarak çalışmaya konu edinen Türkçe ders kitabına yönelik olumlu görüşlere sahip oldukları, ancak kitabın yetersiz veya kısmen yeterli bulunan bazı noktalarda bütüncül anlayış ile düzenlenmesinin öğretmenler açısından sınıf içi uygulamalarda kolaylık sağlayacağı ve bu durumun ana dili eğitiminden alınan verime olumlu yansımalarının olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçlar doğrultusunda, metin öncesi hazırlık çalışmalarının daha kapsayıcı ve ilgi çekici şekilde revize edilmesi, etkinlik yönergelerinin daha açıklayıcı ve yönlendirici hale getirilmesi, metin uzunluklarının öğrenci seviyesi göz önünde tutularak ayarlanması, kelime öğretimi açısından kitabın daha işlevsel etkinliklerle donatılması tavsiye edilebilir. Ayrıca öğretmenlerin kitabı tek başına kaynak olarak yeterli bulmayışlarının nedenlerinin analiz edilmesi bu bağlamda yardımcı kitaba bağımlılığı azaltmak için dil bilgisi etkinliklerinin daha kapsayıcı olacak şekilde düzenlenmesi, soru tiplerinin çeşitlendirilmesi, kitabın öğrencilere öz değerlendirme imkân tanıma konusunda iyileştirilmesi, etkinliklerinin dil bilgisi konularını öğretme konusunda daha kapsayıcı olması önerilebilir.

Yapılan bu çalışma ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı ile sınırlı kalmıştır. İlköğretimin başka sınıf seviyelerinde okutulan Türkçe kitaplarına ilişkin araştırmalar yapılabilir. Yapılan araştırma sırasında öğretmenler Türkçe ders kitabının ana dili öğretiminde tek başına tam olarak yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla öğretmenlerin ders kitabı dışında hangi kaynakları kullandıkları ve neden bunları tercih ettikleri araştırılabilir.

Kaynakça

- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları, *Turkish Studies*, 5(3), 728-749.
- Arı, G. (2016). Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı sözlü iletişim öğrenme alanındaki kazanımlara eleştirel bir bakış. *Sakarya Üniversitesi Journal of Education*, 6(2), 235- 253. <https://doi.org/10.19126/suje.40827>.
- Arslan, A. ve Engin, A. O. (2019). 5. sınıf Türkçe ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 67-94. doi: 10.46778/goputeb.570245
- Bölükbaşı, C. ve Sarıbaş, M. (2011). İlköğretim birinci kademe (1,2,3. sınıf) Türkçe öğretimi sorunları. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 1(1), 20- 26.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Anı Yayıncılık
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2020). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev. Edt. Y. Dede, S. B. Demir). (4. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Christensen, L. B. Johnson, B. R. ve Turner, L. A. (2020). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz* (Çev. Ed. A. Aypay), (3. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Çevik, A. ve Güneş, F. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272-286. doi: 10.16916/aded.288848
- Çiftçi, Ö. ve Uzunyol, C. (2019). Öğretmen görüşlerine göre Türkçe öğretiminde karşılaşılan problemlerin kaynakları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 825-840. <https://doi.org/10.16916/aded.558235>.
- Dağ, H. D. (2020). 5. sınıf Türkçe ders kitabının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*. 8(4), 82- 98. <http://dx.doi.org/10.29228/ijla.40209>.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. PegemA Yayıncılık.
- Dilekçi, A. (2022). Türkçe ders kitaplarının nitelik yönünden değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1310- 1328. <https://doi.org/10.24315/tred.978264>.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Anadili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Kanat, A. (2016). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında metinlerin dil bilgisi konularıyla ilişkisi üzerine inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (2.baskı.) Pegem Akademi
- Kaya, M. ve Kardaş, M. N. (2019). Türkçe öğretmenleri ile Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle ilgili görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(11), 323-342.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (6. Baskı). PegemA Yayıncılık.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim dördüncü sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Murat Nuhoglu, M. (2008). *Türkçe öğretiminde materyal tasarımı*. Nobel Yayınları.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. I- II. Cilt (5. Basım). Yayın Odası.
- Oral, B. (2005). Ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu. Özcan Demirel ve Kasım Kiroğlu (Editörler). *Konu Alanı Ders Kitabı* (s. 55-77). Pegem A Yayıncılık.
- Özatalay, H. (2007). *İlköğretim 1. kademe Türkçe öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel becerilerin ders kitaplarında kullanılmasına ilişkin durum çalışması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özdemir, S. (2019). *Kuramdan uygulamaya Türkçe ders kitabı incelemeleri*. Anı Yayıncılık.
- Solak, M. ve Yaylı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından

incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 444-453.

Susar Kırmızı, F. ve Akkaya, N. (2010). Yeni Türkçe dersi öğretim programının uygulamasına ilişkin olarak branş öğretmenlerinin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 185, 33-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442784>

Türkben, T. (2018). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2153-2166. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.419925>.

Yalınkılıç, K. (2014). Bir öğretim aracı olarak ders kitabı. H. Ülper (Ed.), *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri* (3.baskı içinde, s. 1-20). PegemA yayıncılık.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Çalışmada İncelenen Kitap

Beşler, D. ve Demir, F. M. (2023). *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1. Sınıf*. İlke Basım Yayım.

2. Modern Bir Epik Denemesi: Murat Uyurkulak'ın *Har* Romanında Erk, Erkeklik ve Militarizm¹

Derya GÜLLÜK²

APA: Güllük, D. (2025). Modern Bir Epik Denemesi: Murat Uyurkulak'ın *Har* Romanında Erk, Erkeklik ve Militarizm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 14-25. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631125>

Öz

Murat Uyurkulak'ın *Har* romanı Türk modernleşmesine 2000'li yılların Türkiye'sinden bakarken odağına erk, erkeklik ve militarizmi alarak mizahî bir üslupla modernlik serüvenine bir eleştiri getirir. Bilhassa kutsal metinlerle girmiş olduğu diyalogda kutsallaştırılarak tek sesli bir yapıya bürünen Türk modernleşmesinin kurmuş olduğu iktidar alanını militarizm kaskacında tartışır. Erk ve erkeklikle sıkı sıkıya bağlı olan militarizmi anlatımın merkezinde konumlandırırken anti-militarist roman kahramanı bu yapılanmayı eleştirir. Modernliğin simgesi olarak görülen çekirdek aile içerisinde başlayan ve kamusal sirayet eden tahakkümün militarizmle görünür olmasıyla birlikte iktidar alanın tartışıldığı romanda Türk modernleşmesinin erk ve erkeklikle kurduğu bağ sorunsallaştırılır. Hegemonik erkeklik karşısında konumlandırılan erkek karakterleriyle yakın tarih okuması yapılan anlatıda kullanılan ironik dil metnin dünyasını zenginleştirirken modernlik serüvenine de bambaşka bir gözle bakar. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ulusların modernlik serüvenini dile getiren romanları modern epik olarak adlandıran Franco Moretti'nin bu kavramsallaştırmasından yola çıkarak Uyurkulak'ın romanında Türk modernleşmesinin erk, erkeklik ve milliyetçilik odağındaki tecrübesinin ulusun inşasındaki yerini ve rolünü tartışmaktır.

Anahtar kelimeler: Militarizm, milliyetçilik, erkeklik

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.08.2024-**Kabul Tarihi:** 01.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631125>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Bandırma Onyediy Eylül University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Bahkesir, Türkiye), **eposta:** dgulluk@bandirma.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3704-0984>, **ROR ID:** <https://ror.org/02mtr7g38>, **ISNI:** 0000 0004 5896 227X

A Modern Epic Essay: Erk, Masculinity and Militarism in Murat Uyurkulak's Har³

Abstract

Murat Uyurkulak's Har looks at Turkish modernization from the perspective of Turkey in the 2000s, focusing on power, masculinity and militarism, and criticizes the adventure of modernity with a humorous style. In particular, he discusses the sphere of power established by Turkish modernization, which has taken on a monophonic structure by being sanctified in its dialogue with sacred texts, in the grip of militarism. While positioning militarism, which is closely linked to power and masculinity, at the center of the narrative, he criticizes this structure with his anti-militarist novel hero. The novel problematizes the bond that Turkish modernization establishes with men and masculinity, where the domination that starts within the nuclear family, which is seen as the symbol of modernity, and spreads to the public sphere is discussed with militarism and the field of power becomes visible. The ironic language used in the narrative, which reads recent history with male characters positioned against hegemonic masculinity, enriches the world of the text while looking at the adventure of modernity from a completely different perspective. In this context, the aim of this study is to discuss the place and role of the experience of Turkish modernization in Uyurkulak's novel in the focus of power, masculinity and nationalism in the construction of the nation, based on this conceptualization of Franco Moretti, who calls novels that express the modernity adventure of nations as modern epic.

Keywords: Militarism, nationalism, masculinity

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 13.08.2024-Acceptance Date: 01.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631125>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Meltem Gürle *Ölümlerle Konuşmak* isimli eserinde; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün Türkiye'nin 60'lı yıllarını, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ının ise Türkiye'nin 70'li yıllarının kültürel iklimini canlı bir şekilde aktardığının altını çizirken Uyurkulak'ın *Har*'ına dikkatleri çeker ve aynı etkiyi 2000'li yıllar için bu romanın taşıdığını ifade eder. Mezkûr romanları aynı potada buluşturansa her birinin kendi döneminden seslenmiş olsalar da "Türkiye'nin modernleşme projesine derin bir şüpheyle ve yer yer can acıtan bir mizahla bakıyor oldukları gerçeğidir" (Gürle, 2016: 15). Bu gerçek, Batı karşısında "gecikmiş modernlik" yaşayan Türkiye'nin makus kaderini imliyor gibidir. Zira söz konusu romanların her biri farklı zamanlardan konuşsalar da aynı mizahî üslupta buluşmuş ve modernleşmenin temel dinamiklerine acı bir kahkahayla karşılık vermişlerdir. Bir yerde bu üç romanın da çıkış noktası "aile"de kurulan iktidar odaklarından başlayarak genele sirayet eden iktidar ilişkilerinin Türk modernleşmesindeki alametifarikasını eleştirel bir üslupla işlemiş olmalarıdır. Serpil Sancar *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti* (2014) başlıklı çalışmasında Türk modernleşmesini başlangıçtan bugüne "aile odaklı modernleşme" olarak nitelendirilebileceğini ve bu durumun 2000'li yıllarda da değişmediğini ifade ederken bir yerde Türk modernleşmesine dair eleştirilerin de ilk olarak aile kurumu üzerinden okunabileceğini salık verir. Murat Uyurkulak'ın 2006 yılında yayımlanan romanı *Har* da gerek dönemin siyasi havasının içerisinden konuşması gerek anlatının merkezine aileyi oturtması gerekse de mizahî bir üslupla bunu gerçekleştiriyor olmasıyla bu bağlamda ele alınabilecek bir eserdir.

Franco Moretti, *Faust*'tan *Yüzyıllık Yalnızlık*'a uzanan bir spektrumda Batı edebiyatının kurucu metinlerini tür bağlamında incelemeye tabi tuttuğu çalışması *Modern Epik*'te, herhangi bir tür içerisine hapsedilemeyecek bu büyük anlatıları "modern epik" olarak adlandırır ve zamanın ruhunu yansıtan bu yapıtları toplumların modernleşme hikâyesini de anlatan büyük romanları olarak görür. Tür tartışması içerisinde ele aldığı bu büyük metinler ne epiğin içine sığdırılacak ne de romanın içerisine hapsedilecek türden değildir. Zira; "*Faust, Moby Dick, Nibelungların Yüzüğü, Ulysses, Kantolar, Çorak Ülke, Niteliksiz Adam, Yüzyıllık Yalnızlık*. Bunlar sıradan eski kitaplar değil. Bunlar dev yapıtlar. Modern Batı'nın uzun araştırmalara tabi tuttuğu, içlerinde kendi gizini aradığı kutsal metinler[dir]" (Moretti, 2005: 2). Bu kutsal metinleri modern epik anlatılar olarak değerlendiren Moretti, bu metinlerde modern olanı uzak geçmiş zamanlara bağlayan önemli benzerlikler olduğu gibi onları geçmişten koparan parçalı ve çoksesli bir yapıları olduğunun da altını çizer. Bilhassa değişim ve dönüşüm dönemlerini anlamlandırma noktasında önemli bir yer edinen bu metinler ulusların kültürel miraslarının da birer taşıyıcısıdır:

"Zira her dönüşüm, kendi bagajında belli etik özürleri, algısal belirsizlikleri ve ideolojik çelişkileri taşır. Kısacası, her dönüşüm, toplumsal birliği istikrarsızlaştıran ve bireysel varoluşu zorlaştıran ve bireysel varoluşu zorlaştıran bir sembolik fazla yük taşır. İşte, edebiyat bu gerilimi düşürmeye yardım eder. Edebiyatın problem çözücü bir vazifesi vardır: varoluşu daha anlaşılır ve kabul edilebilir bir hale getirmek" (Moretti, 2005: 8).

Georg Lukas da epiğin dünyayı bütünsel bir yapı olarak gören bir edebiyat türü olması noktasında Moretti'ye katılır ve romanın artık bu bütünselliğini kaybeden dünyanın epiği olduğunu ifade eder: "Roman, hayatın kapsamlı bütünselliğinin artık dolaysızca verili olmaktan çıktığı, anlamın hayata içkinliğinin bir sorun haline geldiği ama yine de bütünsellik terimleriyle düşünen bir çağın epiğidir" (Lukacs, 2017: 64). Nihayetinde roman, artık epiğin dokunulmaz ve aşkın dünyasının yerine "Tanrı'nın terk ettiği dünyanın" (Lukacs, 2017: 94) bir epiği olarak kendisine yer edinir.

Epikten Romana Militarizmden Erkekliğe

Uyurkulak *Har*'da militarizm ve erkeklik arasında varlığı şüphe götürmeyen organik bağı ev içerisinde baba tarafından oluşturulan otoriter tutumla paralellik oluşturacak şekilde gözler önüne sererken aynı zamanda Türk modernleşmesinin teksesli bir yapıya bürünen zihniyetine de eleştiri getiriyordur. Anne, baba ve iki oğuldan müteşekkil çekirdek bir aile düzeniyle açılan roman temelde “Ahd-i Mazi” ve “Ahd-i Müstakbel” olarak isimlendirilen iki bölümden oluşur ve bu başlıklar “bab”lara bölünerek verilir. “Bab16 Terkip” başlığıyla açılan roman “Baboo Terhis”le son bulur. Romanın temelde iki bölüme ayrılması ve bu bölümlerin bab’lar halinde sunulması akıllara Kitab-ı Mukaddes’i getirir zira “Ahd-i Atık ve Ahd-i Cedid”den oluşan Kitab-ı Mukaddes “bab”lardan oluşur. Uyurkulak’ın metnini bir kutsal metinle koşutluk oluşturacak şekilde kurgulaması ve kutsalla diyaloga girmesi bir yerde onun kutsallaştırılarak otoriter bir yapıya bürünen modernlik anlatısına dair eleştirel bakışını ortaya koyar. Diğer bir yandan ise kitabın terkiple başlayıp terhisle bitiyor oluşu askerî bir nizama da gönderme yapar ve tıpkı Kitab-ı Mukaddes’in yaradılış anlatısıyla başlayan dünyası gibi erkeğin de askerlikle başlayan eril dünyasına bir gönderme söz konusudur. Modernlik tecrübemizin başlangıcından beri nizama yönelik oluşturulan çalışmaların askerî alanda başladığı düşünüldüğünde, romanın militarizm ve erkeklik odağındaki dünyasının modernizmle kurduğu bağ da görülebilir. Zira Türk modernleşmesinin erken dönemlerine baktığımızda ilk tepkilerin askerî alanda başladığına tanık olunur. “Batı’nın askerî kuruluşlarından örnek alma çabaları I. Mahmut (1730-1754), I. Abdülhamit (1774-1789 ve özellikle III. Selim zamanında (1789-1807) hızlanmış[tır]” (Mardin, 1991:13). Erken dönemde başlayan bu askerî alandaki düzenlemeler hız kesmeden devam edecek ve sosyo-kültürel hayatta da karşılık bulacaktır. Milliyetçilik ulus- devlet yapılanmasının bir ideolojisi olarak ortaya çıkmış ve bundan dolayı da tarihsel ve modern bir olgudur fakat milliyetçi ideolojiler milliyetçiliği “doğal ve ezeli” gördüklerini ve insanın “yaradılışında” var olduğunu varsayarlar (Bora, 2005: 383). Bu minvalde düşünüldüğünde yaradılış miti, erkeklik miti, modernizm ve militarizm ortak bir noktada kesişir ve bir iktidar alanı oluşturur. Modern toplumun oluşum sürecinde çeşitli erkeklik tarzları da gelişmiş özellikle de ulus-devlet yapılanması içerisinde “erkeği vatandaş-asker yapan ulusal orduların ortaya çıkması (Sancar, 2009: 48-49) ve erkeklerin bu ordular içerisinde savaşan birer asker olarak yetiştirilmesi milliyetçi ve militarist ideolojilerin ön plana çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Sancar, 2009: 49).

Militarizm üzerine inşa edilen romanın başkarakteri Numune anti-militarist tutumuyla sadece ev içerisinde değil toplumsal alanda da kopuşlar yaşayacaktır. Nitekim askerlik gibi militarist değer ve pratikler “erkeklikle özdeşleştirildiği ölçüde onları sorgulamak hakim erkeklik anlayışını sorgulamayı gerektirmektedir” (Altınay, 2005: 360). Uyurkulak anlatısını ulus devletin ve ataerkil düzenin önemli bir parçası olan ev içerisinde başlatarak çekirdek aile yapılanmasını “terkip” başlığı altında anlatır. “Çekirdek ailemizi muadillerinden ayıran hiçbir özellik yoktu” (Uyurkulak, 2017: 13) diyerek söze başlayan evin büyük oğlu Numune, “babam, annem, ben, kardeşim erkek... Âlem yaygarasına karşı teksesli ve kederli bir kuartet..” sözleriyle aile içerisindeki otoriter tutumu imler. Evdeki “planı büyük lakin izanı küçük” (Uyurkulak, 2017: 15) memur emeklisi babanın ise en büyük zevki “hane köşelerinde maça kızı kıraat etmek” ve bununla da kalmayıp “maça kızların esmer uzuvlarına el atmak”[tır] (Uyurkulak, 2017: 13). “Mutfakta mesai yapa yapa düdüklü tencereye dönen” evin annesi ise babanın tahakkümü altında mutfağın ötesine geçemeyen bir kadın olarak çizilir. Numune, sıra kendisini tanıtmaya geldiğinde mutlak bir kayıtsız olduğunu belirterek sözlerine başlar ve “dalgalara baka baka gamsız oldum, baykuş oldum. Çizgi roman sayfalarından başlattığım seyahat, muhit birahanesinde devam etti. Şişe şişe meyler içip biner biner kunduzlar yedim. Bir garip terkip oldum” (Uyurkulak, 2017: 14-15) ifadeleriyle evin de nizamını bozan bir garip terkip olarak kendisini görür. Evin küçük oğlu ise “hem selim tabiatı hem keskin zekâsıyla ailenin muvaffakiyet projesi bakımından biçilmiş kaftandı[r]

(Uyrkulak, 2017: 15). Ailenin büyük beklentiler içerisinde olduğu küçük oğul askerde şehit düşünce bir kutsiyet kazanmış ve bununla birlikte evin havası da değişmiştir. Küçük oğulun şehadetiyle “önceleri memleketin bütün hikâyesini maaş bordrosundan okuyan, kökü dışarıda dinsizlerle dinlilere arada bir küfretmek haricinde suya sabuna katiyen ilişmeyen baba”nın hali tavrı başkalaşmış evin her bir yanını “Ulu Önder’in büstleri ve tabloları ile donatarak” işe koyulmuş ve “oğlunun zayıfından ülkenin ne kadar kutsal bir toprak parçası olduğu ve o parçanın hatırı sayılır bir parçasının nasıl da elden gidivermenin eşliğine geldiği yönünde dersler çıkararak” bir kişiye dönüşen baba artık “kendisiyle aynı vaziyetteki acılı ihtiyarlarla yarı şuurulu vatanperverlik gösterileri” (Uyrkulak, 2017: 17) içerisinde yaşamaya başlamıştır. Askerde şehit düşen oğlunun ardından başkalaşan baba çevresinde artık “millî mücadele nutukları atmasıyla tanınır” (Uyrkulak, 2017: 17). Bu değişim ve dönüşümden anne de nasibini alacak ve “ömründe tek satır dua dökülmemiş” dudaklarında “daimi bir kıpırtı” hâsıl olmuş dahası bu şehadet annede “siyasi değil, ilahi tesirler” bırakmıştır. Bu hâl Numune'nin dilinden şöyle aktarılır: “Mazisinden kentliliğe, inceliğe ve medeniliğe dair gurur verici ipuçları derleyen annem günün birinde, ‘ben kutlu bir ışık gördüm’ deyip salonun ortasına bordo bir seccade seriverdi ve bir daha da onun üzerinden kalkmadı” (Uyrkulak, 2017: 18). Numune'nin ailesinin gözündeki yerini verdiği pasaj bir yerde onun gözünden ailesinin görünümüdür:

“Yani, orta derece ezilmiş ailemizin yarımılığıyla daha da tehlikeli bir muhteva edinen eksik münevverliğinden kaynaklı beklentileri fazla ısıtılı, iki oğuldan büyüğüne biçtiği hayat kıyafetleri fazla şatafatlı ve boldu. Suretimde aile büyüklerinin sağlama yapabilmesini sağlayacak derlitoplulu bir kerrat yerine, mühürü çoktan vurulmuş bir tasdikname taşıyordum. Onların gözünde ben, şerre kadem basmıştım” (Uyrkulak, 2017: 16).

Giriş'te dile getirildiği gibi Gürle'nin *Tutunamayanlar* ile *Har* arasında bir bağ kurarak her ikisinin de Türk modernleşmesine yönelik eleştirileri mizahi bir üslupla dile getirmeleri ve bunu aile odağında tartışmaya açmalarıyla beraber aile reisi olarak “baba” figürü ön plana çıkar. Nihayetinde *Tutunamayanlar*'ın Selim'i “az gelişmiş bir babanın az gelişmiş tek oğludur”, Turgut ise “pırsırık bir babanın ürünü”dür. Bu babalar, “kültürel kudretini kaybetmiş, bu yüzden de sakil düşmüş babalardır” (Gürbilek, 2016: 56). Numune'nin, “planı büyük lakin izanı küçük”, “orta derece ezilmiş” ve “yarım”lığıyla maruf babası, temsil ettiği “milliyetçi/militarist” çizgiyi sorunsallaştırmak için bir olanak yaratır. Militarist bir âlemden çoktan “tasdiknamesini” alan oğul, babanın eksik yanlarına ve yarı münevverliğine gönderme yaparken, bir yerde “devlet baba”yı ve onun milliyetçi/militarist ruhunu hedef alıyordu. Ayşe Gül Altınay, “milliyetçiliği anlayabilmek için toplumsal cinsiyet ilişkilerine bakmanın, toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamak için de milliyetçiliğe, uluslaşma süreçlerine, militarizme bakmanın elzem olduğunu” (2013: 16) söylerken, milliyetçiliğin, toplumsal cinsiyet kimliklerini oluşturmada tâli değil kurucu bir öge olarak kurgulandığına dikkatleri çeker. Milliyetçiliği salt siyasî bir ideoloji olarak değil, sosyal, siyasal ve ekonomik oluşumların arkasındaki pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olarak almamız gerektiğinin altını çizen Akınay, bakışımızı siyasî arenadan kültürel alana kaydırır (Altınay, 2013: 17). Kültürel bir inşa olarak milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve cinsellik arasında birbiriyle oldukça ilişkili sıkı bağlar vardır. Her birinin inşasında çeşitli tahakküm mekanizmaları gün yüzüne çıkar; milliyetçi/militarist söylemde “makbul” kadınlık(lar) ve erkeklik(ler) üretilerek idealize edilirler. Ayrıca, millet, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet arasında karşılıklı bir “belirleme” ve “belirlenme” ilişkisi de vardır. Nihayetinde millet, “bir yandan kadınlık ve erkeklik tanımı üreten, diğer yandan da bunlar tarafından üretilen bir kurgu olarak” görülebilir (Sirman, 2002: 227). Milliyetçilik, kültürel erkek tanımlarını vurgulamak ve bunlarla uyum sağlamak üzere yapılandırılmıştır. Şeref, vatan, güç, cesaret, korkaklık gibi kavramlar hem ulus devletle hem de erkeklikle doğrudan ilişkilidirler. Bundan dolayı “gündelik hayattaki erkeklik ‘mikrokültürü’nün, milliyetçiliğin, özellikle de milliyetçiliğin militarist yanının talepleriyle pekâlâ uyumaktadır” (Nagel, 2013: 79). Bu noktada devlet

babanın siyasî alanda kurduğu militarist baskının gölgesi evdeki babanın üzerine düşmüştür. Tabii bu baba da ironik bir dille, köşe bucağı “kadın” peşinde koşan bir figür olarak kurgulanarak, militarist erkeklik kimliğinin itibarı da zedelenmiş ve itibarsızlaştırılmıştır.⁴ Bu itibarını yitirmiş, nerden bakarsak bakalım hep bir eksiklik barındıran babanın karşısında oğul, “ne verdin de ne istiyorsun” nidalarıyla “dile ve eyleme” dökülmeyen “hadım bir öfke” kriziyle paralel bir erkeklik krizi de yaşayacaktır.

Babanın kanser olması ve ölüm döşeğine düşmesiyle birlikte oğul Numune'den son istekleri aşikâr olduğu kadar erkeklik namına oldukça da manidardır. Ölüm döşeğindeki babanın oğluna vasiyeti; “Okulunu bitir, askere git, evlen...” (Uyrkulak, 2017: 20) olur. Bu istekler, Pınar Selek'in erkeklik dinamiklerini sorguladığı ve elli sekiz erkekle yaptığı mülakatlarda ortaya çıkan sonuçların benzerliğiyle örtüşmektedir. Yaptığı çalışmada, Türkiye'de geleneksel olarak kabul gören erkeklik konumuna erişebilmek için, erkeklerin dört aşamayı geçmek zorunda oldukları sonucuna erişen Selek, bu aşamaları şu şekilde sıralar; “1. Sünnet, 2. Askerlik, 3. İş bulma, 4. Evlilik” (2018: 19). Bu dört kademeli erkeklik kurgusunda, erkeklik hayranlıkla yüceltilen bir gücü temsil etmektedir. Yaptığı çalışmada, erkeklik üzerine örtülen kapağı kaldırmayı hedeflediğini söyleyen Selek, bu kapak biraz aralandığında, “şiddet, şaşkınlık, teslimiyet, çaresizlik ve hınc” deneyimlerini geçiren kırık dökük bir varlığın ortaya çıktığına dikkatleri çeker. “Birbirini besleyerek yeniden üretilen iktidar mekanizmalarının ‘yıkılmazlığı’, bu kırık döküklükten güç alıyor”dur. Erkekler kendi “yazgılarına” karşı direnme noktaları ve stratejiler geliştirse de “maskelerini tek başlarına çıkarabilecek zihinsel ve duygusal açıklığı bulamıyorlardı” (Selek, 2018: 216). Sünnetle başlayan erkeklik ritüelleri askerlikle devam eder ki askerlik, “Türkiye’de erkeğin olgunlaşma durağına doğru attığı en önemli adım, ayrılık aşaması, yeni kimliğine tek başına” (Uyrkulak, 2017: 45) yürüyüşüdür. Baba, “yıllarca yılmadan adam etmeye çalışıp dış geçiremediği ve tekmeleme tekmeleme kendi haline bıraktığı oğlunu” (Uyrkulak, 2017: 21) yine giderayak hizaya çekmek istemiş ve erkeklik sınavını geçmesi için telkinde bulunmuştur. Başarılı da olmuştur, oğul, yenildiğinin artık farkındadır ve tüm seçenekleri gözden geçirmeye koyulur. İki yıllık matbaacılık yüksek okulunda öğrenciliği devam etmektedir lakin orayı bitirmek adeta ruhunu kemirir. Okulu bitirme ve bir iş bulma fikrinden uzaklaşınca ikinci seçeneğe yönelir. Askerlik yapma fikri de ürktücüdür. Bildiği tek şey kendisinin zerre kadar askerlik yapma düşüncesine tahammül edemediği; babasının ise bu konuyu bir “namus meselesi” haline getirmiş olduğudur. Kardeşinin, canlı başlayıp ölü bitirdiği bu dehşetli tecrübenin uzağında kalmak için yapmayacağı bir şey yoktur, askerlik meselesi Numune için başlı başına bir kâbustur. Bu defa üçüncü isteğe doğru yönelir, evlenmek. Evlilik fikrini de gözden geçirdiğinde, “evlilik kimdi, ben kimdim?” diye sorgulayacak ve bunun da altını oyacaktır. “Evliliğe lüzum bırakmayacak kadar engin haz denizlerini kulaçladığım sanılmasın. Yirmili yaşlarımın ortasında hâlâ bakirdim” (Uyrkulak, 2017: 22) diyerek bu konuda da bir erkeklik durağını geçemediğini, sınıfta kaldığını belirtir. Kritik bir erkeklik eşiği olarak görebileceğimiz cinsellik deneyimi noktasında, Numune’yi yine eşiği aşamamış olarak görürüz. İlk cinsel deneyimini yaşama fırsatını bulacağı günü anlatırken söyledikleri, bir erkeklik kriziyle baş başa kaldığını gösterir. Üniversiteden arkadaşlarıyla toplandığı bir gün, mahallede metruk bir yapıya gelip zil zurna sarhoş olana kadar içmişler, kendilerince eğlenmişlerdir. Sonrasında buraya gelen on dört-on beş yaşlarındaki bir kız çocuğuyla, ki bu kız hepsi tarafından tanınan yarım akıllı bir kızdır, birlikte olmuşlardır. Yedi sekiz kişilik erkek grubun, cinselliği nasıl yaşadığı ve bunun karşısında Numune’nin yaklaşımı şu şekilde aktarılır;

“Kızın eline biraz çerez tutuşturduk. O leblebi fıstıkları, kenarları ince ince seğiren küçük ağzına atıp ezerken, biz yüzlerimizde sapık çarpılmalarla, çıt çıkarmadan izledik onu. Çerezler bitince kız odalardan birine soktuk ve sabaha kadar bir tekimiz bile o odaya girmemezlik etmedik. (...) Sıram

⁴ “Ulus inşasının arka planında yer alan ve ‘eril’ bir alan olduğu kabul edilen milliyetçiliğin eril söyleminin anlaşılması için özel olarak erkekliği irdelenmek elzemdir” (Bu noktada, erkeklikle milliyetçilik arasındaki bağı, romanlarda ele alan daha geniş bir çalışma için bkz. Murat Gür (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik* (1908-1923). İstanbul: Kesit Yayınları).

sondaydı. Odaya girdim, kız uyuyordu, insanı ağlatacak kadar sakın çıplaklığı bir kadına yakıştırmaktan çok kötü bir taklide benzettiğimi hatırlıyorum. (...) Yanına uzandım, hiç dokunmadan seyrettim onu, güzelliğinden başım dönerken uyuyakaldım” (Uyurkulak, 2017: 23).

Numune dışındaki diğer erkeklerin cinsel bir obje olarak kıza yaklaşmaları, cinselliklerini küçük bir kız çocuğuyla yaşamalarına karşılık, Numune için bu kız çocuğu bir kadından ziyade onun taklidi olabilecek küçük bir çocuktur. Odadan çıktığında ise diğer erkek topluluğu “leş gibi sorarlar” Numune’ye, onun verdiği cevapsa adeta içerisinde erkini kaybedecek bir erkeğin tedirginliğini yansıtır. “Ohh, dedim ben de leş gibi, çatır çatır..” (Uyurkulak, 2017: 23) cevabıyla Numune, bir erkekten bekleneni, istediklerini vermiştir onlara. Nitekim, erkekler arzu edildiğinde hegemonik erkekliği benimseyebilirler fakat aynı erkekler, farklı zamanlarda kendilerini stratejik olarak hegemonik erkeklikten uzaklaştırabilirler de. Nihayetinde “erkeklik” belli bir erkeklik tipini değil, erkeklerin kendilerini söylemsel olarak çeşitli pratiklerle konumlandıkları yolu temsil ederler (Messerschmidt, 2019: 79). Numune, bir erk kaybı korkusuyla, diğer erkekler karşısında tedirgin olmuş ve onlara yine onların bekledikleri cevabı vererek itibarını kurtarmıştır. Zira, normatif olmayan bir cinsel deneyim onun eril iktidar içerisindeki pozisyonunu yerinden edecektir.

Baba toprağa verilirken oğul, omuzlarında yükselen bir tabut ve altında ezildiği birbirinden ağır üç vazife taşıyordur. Babanın nihai kararına karşılık oğul da yolunu çizmiştir:

“Fakat onun nihai atağına karşı yine de yapacağımı yaptım sayılır. İlk vazifenin üzerinden hoplayıp, ikincisine el attım. Zira peder, beni tercih durumunda bırakan bir mevsimde ölmüştü. Ya gidip okulun ruhsuz koridorlarında çile dolduracaktım ya da üç-dört ay sonraki asker postasına adımları yazdırıp, aradaki süreyi dillere destan bir veda partisine çevirip, dosdoğru kışlaya girecektim. Askerliği hallettikten sonra mahalleye dönüp temiz bir aile kıızıyla evlenecek, er geç dersini ve terbiyesini alıp durulan, sapır sapır ciddiyete ve hidayete eren arkadaşlarımla arada bir çift okeye dönecek, hatta belli mi olur, belki annemin seccadesinin yanına bir tane de ben serecektim” (Uyurkulak, 2017: 23).

Erkeklik duraklarını gözden geçirdikçe bunları aşamayacağı noktasında kararlılık gösteren Numune, askerlikte karar kılar. Serpil Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar* başlıklı kitabında askerliği, “modern toplumların tek cinsiyete dayalı en önemli kurumu olan ulusal ordularda, genç yaşta bütün erkeklerin zorunlu olarak güvenlik hizmeti yaptığı en temel erkeklik pratiklerinden” (2009: 153) birisi olarak tanımlar. Numune de bu erkeklik pratiğine zorunlu ve zorlu bir süreçten sonra karar kılmış olsa da bu noktada başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Kadın ve erkek rollerinin kategorize edilerek birbirinden ayrışması, aynı zamanda siyasal ve toplumsal kurumların da bu kategorizasyon çevresinde cinsiyetlendirilerek kurulmasına olanak sağlar. “Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ideolojisi milliyetçi ve militarist düşünce üretiminin ayrılmaz bir parçasıdır” (Saigol, 2013, 240). Militarizmin, “akıl işleyişini, üslubu, kişiliği, davranışları, alışkanlıkları ve ahlakı” yönettiğini söyleyen Selek, ikiye ayrılmış dünyada; kadın-erkek, duygu-düşünce, toplum-devlet, doğa ve insan gibi düalist düşünce sisteminin bu kavramları birbirinden ayrı varlıklar olarak kurgulayarak ele aldığını söyler. Bu düalist düşüncede akıl araçsallaştırılarak duygulardan arınmalıdır. Militarizm de kendisi bu erkek akılla kurgular ve sürdürür (Selek, 2014: 123). Militarizmin sürekliliği için zorunlu olan askerlik, aynı zamanda patriyarkanın ideolojik olarak inşasında da önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak eril bir kurum olan ordunun çoğunluğunun erkeklerden oluşması feministler tarafından siyasi politikaların bir sonucu olarak görülür. Nihayetinde askerleştirmek bir yerde erkekleştirmektir. Bu minvalde erkeklik ve militarizm, kadınsılıkla kurdukları karşıtlıkta kendilerini tanımlar ve militarizm erkeklik normlarının meşruluğuna ve üstünlüğüne dayanır (Selek, 2014: 124). Numune, bu alandan uzaklaştıkça militarizme içkin idealize edilmiş erkekliği de sorgulamaya açar. Bu sorgulamanın mihenk noktasında da “şiddet” vardır. Numune’nin asker olmasıyla birlikte eril şiddetin gittikçe artan bir tonda anlatıya hâkim olduğu sezilir.

Resmen bir savaşın ortasında kendisini bulan Numune, dört aylık bir sınır operasyonundadır ve envaiçeşit çatışmanın ortasında bulmuştur kendisini. Terörist Xırbolar'ın ellerindeki silahlar ve saplantı haline getirdikleri tetiğe basıp durmaları onun da gittikçe sınırlarını geriyordur. Şiddetin hâkim olduğu bu eril ortam duygularını aşıkâr etmesine de fırsat vermiyordur zira oldukça “erkeksi” bir alanda ağlamak da yasaktır. Numune, ağlamak için gizli gizli ücraya çekiliyordur nitekim aleni ağlamak vatana terstir ve delikanlıyı bozuyordur (Uyrkulak, 2017: 44). Askerlikte erkeklik pratikleri daha çok komutanlar aracılığıyla verilir. Çatışmalar bittikten sonra bile askerler arasında yapılan eğlence şiddet odaklıdır. Örneğin ağaçların roketatarla yıkılıp yıkılmayacaklarını denemek için iddiaya girerler, oyuna katılan kumandanlar da madem iddiaya giriyorsunuz mesafeyi daha uzak tutalım da “marifetinizi” görelim diyerek bu “eğlenceye” katılırlar. Kıdemli bir askerın tam hedefi vurması ve ağacı devirmesi “bir nevi telafi, tedavi, terapi gibi” görülür askerlikte. Sıra Numune'ye geldiğinde ise, o yalandan dağa taş sıklar ve komutanı tarafından azarlanarak uyarılır; “Düzgün vur lan, sıkı vur” (Uyrkulak, 2017: 40).

Numune'nin hayalinde firar vardır, bu savaş ortamından kaçmak, uzaklaşmak düşüncesi gittikçe zihninde yer ediniyordur. “Mümkün merteye kaytarmaktan, bir fırsatını bulup çürüğe çıkmaktan, hatta alengirli bir vaziyette firar etmekten gayri” (Uyrkulak, 2017: 41) düşüncesi yoktur. Askerlikte olmazsa olmazlardan biri de askerın onu koruyan gözetten bir dosta, arkadaşına yani “badi”ye ihtiyaçtır. Badilik müessesesinin önem arz ettiği bu askerî düzende Numune'nin de bir badisi olacaktır. İnsanlardan uzakta takılan, sigarasını tüttürerek meçhul âlemlere dalan, herkesin hakkında bambaşka fikirleri olduğu; kimine göre “sapık” kimine göre “dâhi” kimine göre ise “ermiş” olan bu kişi Onüç lakaplı askerdir. Onüç'le arkadaşlıkları ilerledikçe birlikte firar planları kurmaya da başlayacaklardır. Bir gün komutanların Strandağ'da ki karakollara gideceklerini söylemeleri üzerine firar fikri iki arkadaşın da ciddi ciddi uygulamaları gereken tek çıkış yolu olarak görülecektir. Onüç'ün kaçış için bir planı vardır: “Dinle bak, süper bir planım var. Öyle bir operasyon yapacağız ki, Strandağ'dan en garantili, en hafif şekilde kurtulacağız. Ama yanlış anlamak, darılmak, gücenmek yok” (Uyrkulak, 2017: 45) der badisine. Onüç'ün yanlış anlaşılma kaygısı “eşcinsellik” ile ilgilidir, eşcinsel olarak algılanmaktan korkmaktadır. Nitekim de öyle olacaktır. Dört ay önce “karayağız badisiyle duşta basılan” Oklava'yı hatırlatır Onüç Numune'ye. Onüç, Oklavay'la aynı şeyi yaptıkları takdirde onların da “çürüğe” alınarak askerlikten muaf tutulacaklarını söyler;

“Oklava meselesi daha tazeyken iş bir öpüşmeye bakar oğlum... Kulaklarıma inanamıyordum, aslında çok inanıyordum (...) Hemen sonra başımı iki yana sallayarak fırladım sandalyeden. Fakat vazgeçecek gibi değildi, kolumdan yakalayıp sağa sola bakınarak oturttu beni yerine; ‘Lan oğlum, kim hatırlayacak üç gün sonra ? yahu mezarda erkek mi olmak istersin, bi süreliğine ibne mi? Vakti gelince numara yaptık deriz, biter gider. Hem sonra biz kendimizi bilmiyoruz mu lan? İki öpüşmeyle götü kaybedecek halimiz mi var?’ (Uyrkulak, 2017: 46-47).

Bunun üzerine badisinin yüzüne bakamayan ve ondan utanan Numune, en sonunda “Siktir lan, bi daha da konuşma benimle!” diyerek oradan uzaklaşır. Bu planı duyan Numune'nin gösterdiği reaksiyon bir yerde militarizme için erkeklik kurgusuyla örtüşür. Nihai kertede, hâkim erkeklik normlarının üretildiği mekanizmalardan biri olan askerlikte, erkeğe; savunmak, çatışmak, dayanmak, sorumluluk almak, itaat etmek, hiyerarşi içinde yaşamak öğretilirken, arka planda erkekten heteroseksüel cinsel “iktidar” beklenir. Erkeğin heteroseksüel cinsellikte kimlik kazandığını (Selek: 2018: 163) düşündüğümüzde; askerlikten firar etmeyi ve “çürük” olmayı göze alan Numune'nin, belli noktalarda idealize edilen erkeklik pratiklerinden uzaklaşmadığını vermesi açısından önemlidir. Nihayetinde iki arkadaş firar edecekler ve vardıkları köyde bir an önce, toplumsal ve kültürel açıdan erkekleri “yücelten” onlara “erkeklik” payesi kazandıran askerî üniformalarından kurtulmak isteyeceklerdir. Üniformalarıyla bir parçası hâline geldikleri militarist yapıdan, üniformalarını bedenlerinden çıkarıp attıklarında, kurtulacaklarını da düşünmektedirler. Fakat, onlardan kurtulmak üzere iken köy ahalisi

tarafından yakalanıp alikonacaklardır. Askerî kıyafetler içerisinde oldukları için, köylüler tarafından rehin alınan Numune ve Onüç, günlerce bir odada tutulacak ve şiddete maruz kalacaklardır. Tutsaklıkları boyunca iki arkadaş geçmişlerinden konuşurken Onüç durmaksızın çeşitli hikâyeler anlatmaktadır. Bu hikâyelerden birinde Tepeken'te bulunan ve içerisinde bir matbaanın olduğu esrarengiz bir sinemadan bahseder. Bu sinema Otuzbeş isimli bir yönetmenin babasına aittir. Numune ise tutsak oldukları odada onlarla irtibatta olan Hür isimdeki kişiden kitap istemekte ve gününü onları okumakla geçirmektedir. Hür'ün getirdiği romanları bir "tuğla" olarak değerlendiren Numune, "bu tuğladaki cümleler hepten zordu, ele gelmiyordu, bitirip baştan başlıyordum ben de zamanla anladım, anlayınca çoştum, Tefeciler nasıl öldürülür öğrendim, üçüncü badimi de buldum, sonra başka tuğla istedim, vermediler, ama günün birinde kitapların kitabını buldum" (Uyrkulak, 2017: 122) diyerek, eline Hür'ün sattığı bir kutsal kitap seti geçirir. Artık gözünün önünde ilahî kelimeler, kulağının dibinde Onüç'ün kelimeleri, rüyasında şehit düşen kardeşi vardır. Bu süreç Numune için bir inzivayı andırır. Okuduğu kitabın on üçüncü bölümüne geldiğinde ilkokul arkadaşının adının da Onüç olduğunu hatırlayacaktır ve badisi Onüç'ün asiler tarafından öldürülmesinden sonra romanın ikinci bölümü oluşturan Ahd-i Müstakbel'de ona arkadaşlık yapacak olan, bulutların ruhuna girdiği ilkokul arkadaşı Onüç olacaktır. Onu badisinden ayırmak için de küçük Onüç olarak isimlendirecektir. Onüç'ün öldürülmesinden sonra Büyük Sinema'yı bulmak ve orayı almak için Otuzbeş'in yanına giden Numune'nin sinemayı almasıyla birlikte sinemanın içerisindeki matbaa da faaliyete geçer. Otuzbeş yaptığı tek film de başarısızlığa uğramış yenik bir yönetmendir. Bu defa Numune'yle birlikte hakikati anlatan bir kitap yazmaya ve bunu matbaada basmaya karar verirler. Bu matbaada çalışması için de "deliler, gerizekâhlar, evsizler, sakatlar" yani "yamuklar" işe alınacaktır. Bu insanlar isimlerini unuttukları için her birine numaralar verilir. Yamuklar türlü tuhafliklarla bezelidir. Mesela Yamukondokuz, makinadan basılan kağıtlar çıktıkça ağlamaktadır, sebebi sorulduğunda ise boş bir kağıdı gösterip "baksana ne kadar beyaz, ne kadar temiz... kirlendi işte şimdi" cevabıyla ağlamaya ve işine devam etmektedir. Yamukyirmibir, "K" harfinden korkuyordur. Ne vakit kağıt üzerinde "K" harfini görse, "Kurt kurt, boz kurt, kaçın, ısırarak!" diye bağırıp durmaktadır. Yamukonyedi ise durmaksızın bir şeyler mırıldanmaktadır, kulak verildiğinde "basılan her satırı ezberleyip tekrarladığını" anlarlar (Uyrkulak, 2017: 182).

Anlatının fantastik ayağını oluşturan Netamiye⁵ ülkesi ise yine erilliğin hâkim olduğu, içerisinde militarist bir havanın solunduğu, "ulu bir ejdarhanın mide fesadından" doğmuş ve "üzerinde her dem ekşi kokulu dumanlar" tüten fantastik bir ülkedir. "Büyük A'nın âlemleri hizaya getirip tekrar nizama koyduğu" günlerde, Büyük A, "Bundan önceki ilk kelimeyim dirime övgü oldu da ne oldu? Cümle âlemler başıma geçti. Bu kez ilk kelimeyim insandır" demiş ve insanlığı yatarmıştır. Netamiye ülkesindeki düzen de reel dünyadaki düzenden farklı değildir;

"İnsan ismiyle yakıştı ve pek tuhaf bir mahlûk halinde zuhur etti. Büyük A'nın, yegâneliğini vurgulamak gayesiyle Yeryuvar'daki her canlıyı çift doldurma huyu olduğundan, insan da iki cins yaratılmıştı. Bir yanda çüklüler, öbür yanda rahimliler vardı. Çüklülerin dışı, rahimlilerin içi kuvvetli olmuştu. Rahimliler selimdi, usluymdu, rahimdi, lakin çüklüler pek fanaydı, onları zapt etmek mümkün değildi. Nerede bir delik görseler, büyük-küçük, hemcins-zıtcins, nebat-hayvanat vahyedersek edelim, nice hakikatler zerk edersek edelim, onlara çük adabı öğretmedik" (Uyrkulak, 2017: 26).

İronik bir üslupla verilen bu pasajda, toplumsal cinsiyet düzeninin her iki âlemde de aynı düzeni

⁵Netamiye ismi, netameli kelimesinden türetilmiş, "başa iş açacak nitelikte olduğu sanılan, gizli tehlikesi bulunduğu inanan, zararı dokunma ihtimali olan" anlamlarına gelmektedir. Bu kelimenin Arapça neth kökünden geldiği ve "pis koku, çürüme kokusu" (bkz. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/netameli>.) anlamını ihtiva ettiği düşünüldüğünde, Netamiye ülkesinin ismiyle müsemma bir şekilde kurgulandığını görülmür)

koruduğu, erkeklerin “erkeklikleri” algılayışları ve toplumsal varoluşları cinsellikle mümkün hâle geldiğinin altı çizilmiştir. Verilen normlar, toplumsal yaşamdaki bedenleri birbirinden ayıran ve ilişkilendiren akışkanlıkları, alışverişi sağlamakla kalmaz bazı bedenleri özneleştirirken diğerlerini özne olmaktan çıkarırlar (Direk, 2012: 73). Netamiye’de yirmi yıldır sürmekte olan bir iç savaş vardır ve bu netameli ülkede oluk oluk kan akıyordur. Dağda asilerin, ovada askerlerin, aralarında her daim şiddetli çatışmalar olan ve binlerce gencin heba olduğu bir şiddet ortamı. Bu ülkeyi yaratan “Büyük A’nın da savaşlara ve askerlere karşı tuhaf bir merakı” (Uyurkulak, 2017: 56) vardır: “Bugüne dek savaşçılardan hiç elçi adayı seçmemiş, lakin sonradan hepsine kılıç kuşanmayı emretmişti. Bir keresinde Tefail’e Büyük A’nın neden böyle yaptığını sormuştuk da, sırtarak, ‘Savaşlar olmasa iyiyi kötüden, yığıdi ödlekten nasıl ayıracağız a benim otkafalılarım’ cevabını yapıştırmıştı.” (Uyurkulak, 2017: 56)

Büyük A’nın Allah’ı, Tefail’in şeytanı simgelediği Netamiye ülkesinde bir elçi arayışı söz konusudur. Bu elçi arayışı bir yerde gelip Numune’ye uzanacaktır. En başta aday olarak gösterilecek Numune’nin kardeşi iken onun öldürülmesiyle birlikte adaylığa Numune uygun bulunur. Bu ülkede; Netamlar, Xırbolar, Cacikler, Topikler, Cingolar yaşamaktadır ve Netamlarla Xırbolar arasında süregelen bir savaş vardır. Hiyerarşik katı bir dünyanın kendi düzenini kurduğu bu ülkede de bir “çürüme” söz konusudur. Romanın, “Babo4 Teşrif” bölümünde Büyük Sinema’daki matbaada hakikatin kitabını yazıp basmaya sıra gelmiştir. Yamuklar hakiki hikâyelerini anlatacaklardır ve bu iş için seçilen Sonyamuk da hikâyeleri kaleme alacaktır. “Kafalarımızı yamultan ve soyumuza yamukluk zerk eden ne varsa onları anlatacağız” (Uyurkulak, 2017: 195) diyerek yazma işine koyulurlar. Yamukların hakiki hikâyelerini anlatmaya başlamalarıyla görürüz ki her birinin unutmak istediği fakat unutmadığı ve unutmadıkları için de onları böylesine “yamultan” anlatıları, devlet kökenli militarist bir şiddetin odağında gerçekleşmiştir. Kişisel anlatılar tarihsel olaylarla paralel gider. Savaşlar, mübadele, yoksulluk bu hikâyelerde ön plana çıkar. Yamuklar anlattıkça hikâyelerdeki şiddet ve erkekler arasındaki hiyerarşik yapılanma daha da görünür olur. Kitabın piyasaya sürülmesiyle birlikte Netamiye ülkesi fena halde karışır. “Kalp para meselesinde bile iki-üç hafif operasyondan başka kılını kıpırdatmayan devlet, elinde avucunda ne var silahlı adam, muhbir vatandaş, yeşil dosya, faks, telefon, internet sitesi varsa seferber ediyor, ama kitabın kaynağını bir türlü bulamıyor[dur]” (Uyurkulak, 2017: 214). Ülkede sıkı yönetim ilân edilir, polisler her tarafı keser, kütüphaneler, kitapçılar evler durmadan basılır fakat polis sinemaya girmeyi akıl edemez. Onüç’ün keyfi yerindedir. “Ona bakılırsa, hakikat gücünü gösteriyor, Netamiye’den başlayarak Yeryuvar’ı yavaş yavaş zaptediyor[dur], onca öfke olsa olsa buna dalalet[tir]” (Uyurkulak, 2017: 214). Hakikatin anlatısı ve içinde barındırdığı şiddet ülkeyi yine bir bilinmeze itmiş, bir karmaşa doğurmuştur. Şiddetin ve eril tahakkümün hâkim olduğu Netamiye ülkesi de tıpkı gerçek dünya gibi bir kaos içerisindedir ve bunu yaratan da eril iktidardan başkası değildir. Hegemonik erkekliğin, “ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edildiğini” (Connell, 2019: 215) düşünüldüğünde Numune’nin bu hiyerarşik yapılanmanın da dışında kaldığı görülür.

Sonuç

Nitelikleri hakkında bir fikir beyan etmek için örneklik teşkil eden, bir bütünden alınan parça, “örnek” anlamına gelen “numune” militarist bir kurgu içerisine yerleştirilemeyecek kadar uzak bir erkeklik örneği olarak ön plana çıkarılmış ve ismiyle tezat bir şekilde anti-militarist tutumuyla anlatının merkezine yerleştirilmiştir. Militarizme içkin erkeklik kurgusunun oldukça uzağına düşmüş bir asker kaçağı olan Numune, sadece askerlikten değil okuldan, babasından yer yer ittifak içerisinde olduğu iktidar olgusuyla yakinen ilişkili hegemonik erkeklik kurgusundan da kaçmış ve anti-militarist bir erkeklik temsilinin örneği olarak çizilmiştir. Onun bu tutumu hegemonik erkekliğin dışında kalmasına ve erkle çatışmasına sebep olmuştur. Militarizmin ve şiddetin hâkim olduğu *Har*’da, anti-militarist bir

karakter olarak çizilen Numune'nin nezdinde, hegemonik erkeklik kurguları eleştiriye açılırken Numune'nin bu kurgunun uzağına düşmesiyle birlikte hayata tutunamadığı da aşikârdır. Hegemonik erkekliği besleyen ve yeniden üreten bir yapı olarak askerliğin romanın merkezinde olması, erkekler arası hiyerarşik yapıyı ve şiddeti göstermesi açısından mühimdir. Bu yapı içerisinde fantastik bir dünya olarak kurgulanan Netamiye ülkesiyle birlikte yazarın erkeklik inşasında şiddetin varlığını daha rahat gözler önüne serdiği dikkatlerden kaçmaz. Şiddetin hâkim olduğu bu ülkede, erkekliği inşa eden temel güç yine "şiddet" in ta kendisi olacaktır. Bu şiddetin dışında konumlanan erkeklik ise erk tarafından "erkekliğe" kabul edilmeyerek yaşam sınırlarının dışına itilmeye mahkûm edilir.

Kaynakça

- Altınay, Ayşe Gül (2005). "Militarizm". *Kavram Sözlüğü Söylem ve Gerçek*. Ed. Fikret Başkaya, Ankara: Maki Yayın.
- Altınay, Ayşe Gül (2013). "Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm". *Vatan, Millet, Kadınlar*. Der. Ayşe Gül Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl (2005). "Milliyetçilik". *Kavram Sözlüğü Söylem ve Gerçek*. Ed. Fikret Başkaya, Ankara: Maki Yayın.
- Connell, R. W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Direk, Zeynep (2012). "Queer Kuram ve Cinsiyet Farkı". Cinsellik Muamması Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet. Haz. Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Gürbilek, Nurdan (2001). *Kötü Çocuk Türk*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürle, Meltem (2016). *Ölülerle Konuşmak Shakespeare'dan Joyce'a Tutunamayanlar'da Edebi Miras Meselesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lukach, Georg (2017). *Roman Kuramı*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: Metis Yayınları.
- Mardin, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi Makaleler IV*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Messerschmidt, James W. (2019). *Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme*. (Çev.: Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi). Ed. Çimen Günay-Erkol, Nurseli Yeşim Sünbülöğlü. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Moretti, Franco (2005). *Modern Epik Goethe'den Garcia Marquez'e Dünya Sistemi*, (Çev.: Nurçin İleri-Mehmet Murat Şahin). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Nagel, Joane (2013). "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik". *Vatan, Millet, Kadınlar*. Der. Ayşegül Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saigol, Rubina (2013). "Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetin Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri". (Çev.: Tansel Güney). *Vatan, Millet, Kadınlar*. Der. Ayşe Gül Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, Serpil (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, Serpil (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selek, Pınar (2014). "Türkiye'de Özgürlüğü Ararken...". Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar. Der. Zeynep Direk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Selek, Pınar (2018). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sirman, Nükhet (2002). "Kadınların Milliyeti", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4 Milliyetçilik*. Ed. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uyurkulak, Murat (2017). *Har*. İstanbul: April Yayıncılık.

3. Ahmet Rıza Bey'den Mahmut Nedim Paşa'ya Paris Mektupları¹

Hakan Behçet SAZYEK²

APA: Sazyek, H. B. (2025). Ahmet Rıza Bey'den Mahmut Nedim Paşa'ya Paris Mektupları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 26-46. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639042>

Öz

İttihat ve Terakki Cemiyetinin lideri Ahmet Rıza Bey, 1912-1913 yıllarında yaklaşık on ay Paris'te kalmış, bu süre içinde Sultan Reşat'tan kız kardeşlerine kadar pek çok kişiye mektup yazmıştır. Bu kişilerden biri de eski Viyana büyükelçisi Mahmut Nedim Paşa'dır. Ahmet Rıza Bey ile Mahmut Nedim Paşa, bu süreçte birbirlerine onlarca mektup yazmıştır. Marmara Üniversitesi Taha Toros Kent Arşivinde "Ahmet Rıza'dan Macid Beye" başlığıyla ve "001570087009" ve "001570098009" numaralarıyla kayıtlı on adet mektup, Ahmet Rıza Bey tarafından Mahmut Nedim Paşa'ya yazılmıştır. Dayı çocukları olan ikili, birbirlerine "kardeşim" diye hitap edecek kadar yakındır. Bu yakınlık, söz konusu mektuplarda ülke meselelerinden, kişisel gelecek kaygılarına, aile sorunlarına genişleyen bir içlem dağarcığı oluşturmaktadır. Paris'te geçirdiği on aylık süredeki yaşantısı, Ahmet Rıza Bey'in biyografisine yer veren çalışmalarda genellikle birkaç cümleyle yer almaktadır. Bu makalede Latinize metinleri verilen mektuplar aracılığıyla anılan sürece açısı dar da olsa bir nebze ışık tutulmaktadır. Ayrıca, hakkında -adı ile anılan yalısı dışında- hemen hiç bilgi bulunmayan Mahmut Nedim Paşa'ya dair kimi bilgiler edinmek de mümkün olmaktadır. Mektuplarda Avrupa'daki siyasi duruma, Balkan Savaşına yönelik yorumların yanında iki tarafın ailelerine ilişkin meseleler ile Ahmet Rıza Bey'in Vanıköy'deki çiftliğiyle ilgili sıkıntılar, başlıca konular olarak dikkati çekmektedir. Bu çalışmada, anılan mektupların değerlendirmesi yapılmış ve Latinizasyon işlemi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahmet Rıza Bey, Mahmut Nedim Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti, mektup

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %11
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.10.2024-**Kabul Tarihi:** 08.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639042>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Professor, Kocaeli University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature (Kocaeli, Türkiye), **eposta:** hakansazyek@kocaeli.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-0088-0178>, **ROR ID:** <https://ror.org/0411seq30>, **ISNI:** 0000 0001 0691 9040, **Crossref Funder ID:** 501100004077

Paris Letters From Ahmet Rıza Bey to Mahmut Nedim Pasha³

Abstract

The leader of the Committee of İttihat ve Terakki (Union and Progress), Ahmet Rıza Bey, stayed in Paris for approximately ten months during the years 1912-1913, and during this time, he wrote letters to many people, from Sultan Reşad to his own sisters. One of these individuals was also Mahmut Nedim Pasha, the former ambassador to Vienna. Ahmet Rıza Bey and Mahmut Nedim Pasha exchanged dozens of letters during this period. In the Taha Toros City Archive of Marmara University, there is a file titled "From Ahmet Rıza to Macid Bey," registered under the numbers "001570087009" and "001570098009", containing ten letters written by Ahmet Rıza Bey to Mahmut Nedim Pasha. The duo, who are uncle and nephews, are close enough to address each other as "my brother." This closeness creates a rich context in the letters, expanding from national issues to personal anxieties about the future and family problems. In works that discuss Ahmet Rıza Bey's biography, his experiences during the ten months spent in Paris are usually covered in just a few sentences. This article sheds a little light on the mentioned period through the letters with Latinized texts. Additionally, it becomes possible to obtain some information about Mahmut Nedim Pasha, who has almost no information available other than the mansion named after him. In the letters, comments on the political situation in Europe and the Balkan War, as well as issues related to both parties' families and the difficulties concerning Ahmet Rıza Bey's farm in Vaniköy, stand out as the main topics of discussion. In this study, an evaluation of the mentioned letters has been conducted, and a Latinization process has been carried out.

Keywords: Ahmet Rıza Bey, Mahmut Nedim Pasha, Committee of Union and Progress, letter

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 11

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 05.10.2024-Acceptance Date: 08.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639042>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Ahmet Rıza Bey (1858-1930), ondokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başında Osmanlı-Türk siyaset ve düşünce hayatını oldukça etkilemiş bir aydındır. O, bir bürokrat ve diplomat olan Ali Rıza Bey'le (1830-1886) Macar asıllı Avusturyalı bir aileden gelen Naile Hanım'ın oğulları olarak Batılı değerlerle yetişti, sivil ve modern okullarda tahsil gördü (Sönmez, 2012, 61). Tercüme Odası'na girdi. Vaniköy'deki çiftliklerinde geçen çocukluğunda doğayla iç içe yaşaması, ayrıca 1880-1883 yılları arasında - memuriyetle sürülmüş babasının yanına- gittiği Konya ve Antalya çevresinde tarımın çok zorlu koşullarda ve çok ilkel gereçlerle yapıldığını, dolayısıyla çiftçinin perişan olduğunu görmesi Ahmet Rıza Bey'in tarımla ilgilenmesine zemin hazırladı (Avcı, 2023, 39). Bu gözlem ve kanı, onu tarım tahsili yapmak için Paris'e gitmeye yöneltti. 25 Mayıs 1883'te Paris'e varan (Ahmet Rıza, 1883, 10) Ahmet Rıza Bey, burada Grignon Tarım Okulundaki derslere katıldı. Mezuniyetin eşiğindeyken, babasının ölümü üzerine ülkeye dönmek zorunda kalmasına (9) karşılık bu okulda öğrendiği modern bilgiler, onun bilim, akıl, disiplin, gerçek, pozitivizm, sekülerizm ve nihayetinde eğitim gibi kavramları içselleştirmesini temellendirdi.

1884'te yurda dönen Ahmet Rıza Bey, tarımdaki bilgi birikimine rağmen eğitim alanında görev almayı ülke için daha öncelikli görerek Bursa'ya ilkin öğretmen, ardından da maarif müdürü olarak atandı. Yaklaşık bir buçuk yıl süren bu görevinden sonra istifa ederek 1889 baharında⁴ tekrar Paris'e giden Ahmet Rıza Bey için artık Paris'in kendisi bir okuldur. Bu ikinci Paris evresinde, bir yandan geçinmek için çalışıp çabalarırken bir yandan da önceki gelişinde öğrendiği kavramların -entelektüel ve ideolojik bağlamda- uygulamasını ve mücadelesini yapmaya girişir. Ahmet Rıza Bey'in amacı aslında - kendisinden önceki muhalif kuşağı oluşturan Genç Osmanlıların Paris'te ve Londra'da yaptıklarından farklı olarak- tespit, eleştiri ve önerilerini doğrudan ve sadece padişah İkinci Abdülhamit'e bildirmektir. Bu bağlamda, çeşitli siyasî ve sosyal meselelerle ilgili görüşlerini bir layihada toplayarak sultana gönderir. Gelen cevapta, düşüncelerini iletebileceği, ancak bastırıp yayımlamaması gerektiği yazılır. Ahmet Rıza Bey birkaç ay içinde altı layiha daha yazıp gönderir saraya. Herhangi bir karşılık gelmemesi üzerine sadrazam Kâmil Paşa'ya bir mektup yazar. Ondandan da bir cevap alamaması, Ahmet Rıza Bey'in bir aydın olarak muhalefetini kamuya açık bir tutumla yapmasına zemin hazırlar. Kurucuları arasında yer aldığı, adını bizzat koyup liderliğini yaptığı İttihat ve Terakki Cemiyetinin çatısı altındaki faaliyetleri ve bu cemiyetin yayın organı olarak Paris'te uzun yıllar çıkardığı Türkçe *Meşveret* ve Fransızca *Mechveret* gazetelerindeki yazıları aracılığıyla yaklaşık yirmi yıl sürecek, sıkıntılarla dolu entelektüel ve ideolojik bir mücadeleye girişir (Ahmet Rıza, 1988, 10-26)⁵.

Bu uzun fikir mücadelesinin iki temel argümanı vardır. 1877 yılında feshedilen parlamentonun yeniden açılması ve yine aynı yıl ilga edilen anayasanın yeniden yürürlüğe konması. Ahmet Rıza Bey'in yazılarının ve konferanslarının konu dağılımı çok çeşitli sosyopolitik ve sosyokültürel meseleden oluşmuştur; ancak onun asıl uğraşı bu iki ana amaç doğrultusunda yoğunlaşmıştır. 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilân edilmesi ve bu kapsamda Kanûn-ı Esâsî'nin ve Meclis-i Mebusan'ın yeniden yaşama geçirilmesi üzerine Ahmet Rıza Bey, 25 Eylül 1908'de İstanbul'a döner (1988, 25). Paris yıllarında muhalif mücadelesini zaman zaman İttihat ve Terakki'den dışlanma ve yalnız kalma pahasına yürüten Ahmet Rıza Bey, İkinci Meşrutiyet İstanbul'unda Meclis-i Mebusan başkanlığına seçilir, Ayan

⁴ Ahmet Rıza'nın, eniştesine Bursa'dan yazdığı 2 Ocak 1889 tarihli bir mektuptan (Ahmet Rıza, 1889, 19) bu yılın başında hâlâ Bursa'da ve görevde olduğu anlaşılıyor.

⁵ Ahmet Rıza Bey'in siyasî ve ideolojik konumu ve etkinliği hakkında doğrudan ya da dolaylı bilgi için bkz.: Mardin, 1964, 122-159; Hanioglu, 1985; Temo, 1987; Gündüz-Bardak, 2011, 13-20; Malkoç, 2017, 95; Alda, 2022, 5-30; Avcı, 2023 [Sayfa numarası verilmeyen çalışmaların değişik yerlerine bakılmalıdır].

Meclisi üyeliğine atanır, halktan ve saraydan saygı görür (27-50)⁶.

Ahmet Rıza Bey-Mahmut Nedim Paşa ilişkisi ve mektuplara dair

Ahmet Rıza Bey, anılarında, özellikle İstanbul yıllarını anlatırken özel yaşamına hemen hiç değinmemiş, aile yaşantısı hakkında pek bilgi vermemiştir. Oturduğu semtin adı dahi başka bir vesileyle geçer. O, ailesiyle birlikte “Meclis-i Mebusan başkanlığına Maçka'daki konak⁷ tahsis olunduğu zaman” (60-61) Bakırköy'den bu konağa; görev sonrası da Maçka'dan Kuruçeşme'deki yalıya taşındıkları bilgisini iki satırla geçiştirerek verir⁸. Ahmet Rıza Bey, hatıralarında bir başka şeyden de söz etmez. Meclis-i Mebusan reisliğinin Ekim 1911'de sona ermesinin ardından -Meclis-i Ayan üyeliğine atandıktan hemen sonra 1912'den 1913 sonbaharına kadar süren, gayriresmî bir Paris seyahatidir bu. Balkan Savaşı'nın bitmesiyle İstanbul'a dönecek olan (Avcı, 2023, 262) Ahmet Rıza Bey'in yaklaşık bir yıllık Paris ikametinde -Fransa devleti nezdinde Osmanlı lehine kamuoyu oluşturma çalışmaları dışında- herhangi bir siyasî etkinlikte bulunmadığı, genellikle gözlemler yaptığı ve izlenimler edindiği, bunların bir kısmını özel ve kamusal mektuplarında söz konusu ettiği dikkati çekmektedir.

Marmara Üniversitesi Taha Toros Kent Arşivi'nde “Ahmet Rıza'dan Macid Bey'e” başlığıyla ve “001570087009” numarasıyla kayıtlı dosyadaki dokuz adet ve “001570098009” numarasıyla kayıtlı dosyadaki bir adet mektup, Ahmet Rıza Bey tarafından Paris'ten, İstanbul'daki bir “kardeş”e yazılmıştır. Dosyadaki on mektuptan dokuzu “kardeşim efendim”; biri de “sevgili kardeşim efendim” hitabıyla başlamaktadır. Bu “kardeş”in açık kimliği, daha ilk mektuptaki “Mahmut Paşa geldikçe güzel vakit geçiriyoruz(...)” ifadelerinde ortaya çıkıyor. İkinci mektupta da “Samiye” adının geçmesi ve “kardeş”in, onun babası olduğunun belirtilmesi ise kim olduğu⁹ noktasında güçlü bir ipucudur.

Bu ifadeler, dikkati Mahmut Nedim Paşa'ya yöneltmektedir. Ancak o, ondokuzuncu yüzyılın ünlü sadrazamlarından Mahmut Nedim Paşa değildir. Tanzimat döneminin önemli sadrazamlarından olan Paşa, Namık Kemal'in ünlü “Hırrename”sinin gizli öznesi olduktan onbir yıl sonra, Ahmet Rıza Bey'in 1913 yılında kaleme alınmış mektuplarından ise otuz yıl önce, 1883'te vefat etmişti. Böylece, Ahmet Rıza Bey'in “kardeş”inin, büyükelçi Mahmut Nedim Paşa (1852-1923) olduğu anlaşılmaktadır. Bir diplomat olan¹⁰ ve hakkında akademik yayın ortamında da doğrudan yazılmış herhangi bir çalışma bulunmayan Mahmut Nedim Paşa'nın bilinirliği, -genellikle- doğduğu ve uzun yıllar oturduğu için sonraları kendi adıyla anılan yalıdan ötürüdür. Boğaziçi'nde, Vaniköy'deki -ve hakkında yalnızlıkla sadrazam Mahmut Nedim Paşa'ya ait bilgiler de karıştırılarak yazılagelen- bu yalı¹¹, Boğaziçi'nin karşı yakasında,

⁶ Ahmet Rıza Bey'in biyografisi için örneğin bkz.: Gündüz-Bardak, 2011, 13-20; Malkoç, 2017, 95-Alda, 2022, 5-30; Avcı, 2023;

⁷ Halit Ziya, “onun için oturmasına Maçka'da bir saray ayrıldı ve mefruşat idaresi tarafından döşendi” (Uşaklıgil, 1965, s.146) derken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde MB.İ... 162/1 kayıtlı belgedeki “Maçka'da Emlâk-i Hümayundan olup geçici olarak Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne tahsis edilen konağın...” ifadesi, *Ahmet Rıza Bey'in Anıları*'ni destekliyor.

⁸ Yahya Kemal, Enver Paşa'yla Ahmet Rıza Bey arasında bu “yalı yüzünden” kavga çıktığını kaydeder (Beyatlı, 1973, 171). Halûk Y. Şehsuvaroğlu da “19uncu Asırda Kuruçeşme” başlıklı yazısında, “Meşrutiyetin ilânından sonra boş bulunan yalıda bir müddet eski Meclisi Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey kiracı olarak oturdu. Yalı bu sırada, Enver Paşayla evlenmesi münasebetle Naciye Sultana verilmiş ve Enver Paşa binanın arkasına bazı yeni daireler yaptırmış, yalının ve dağ kısmının bahçesini, korularını tanzim ettirmişti.” (Şehsuvaroğlu, 1950a) diyerek bu “kavga”nın sebebine dolaylı olarak değinmiş olur.

⁹ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Vaniköyü'nde Mahmut Nedim Paşa Yalısı” başlıklı yazısında Paşa'nın aile fertlerinin adlarını anmaktadır. Buna göre, Emine Neyire Hanım'la evli olan Mahmut Nedim Paşa'nın Samiye adlı bir kızı ve Nebil (Bilhan) adlı bir oğlu vardır (Şehsuvaroğlu, 1950b.). Yaver Cemil Bey'den mutsuz bir evlilik sonrasında boşanmış, daha sonra Yüksek Öğretmen Okulunda İngilizce öğretmenliği yapmış olan Samiye Bilhan, yıllar sonra, Güler Güven'in Sami Paşazade Sezai Bey konulu doktora tezi aracılığıyla, dayısına ait pek çok belgeyi literatüre kazandıracaktır.

¹⁰ Erzurum kethüdası Eşref Bey'in oğlu olan Mahmut Nedim Paşa, Belgrad (Aralık 1889-Mayıs 1890), Atina (Mayıs 1890-Mart 1891), Roma (Mart 1891-Ocak 1896) ve Viyana (Şubat 1896-Eylül 1908) büyükelçiliklerinde (Kuneralp, 2003, 45-48) bulunmuştur. İkinci Meşrutiyet sonrasında herhangi bir devlet görevi verilmeyen Mahmut Nedim Paşa, emeklilik yıllarını ailesiyle birlikte Vaniköy'deki yalısında geçirmiştir.

¹¹ Mahmut Nedim Paşa yalısının tasviri ve tarihçesi hakkında bilgi için bkz.: Şehsuvaroğlu, 1950b.; (dizinindeki hemen bütün sayfa göndermelerinin yanlış bir şekilde sadrazam Mahmut Nedim Paşa'ya olduğunu belirtmek kaydıyla) Belge, 1997, 246-

Kuruçeşme’de oturan Ahmet Rıza Bey ve ailesi ile Paşa ve ailesi arasındaki muhabbetli ilişkinin önemli mekânlarından olacaktır. Ahmet Rıza Bey’in kız kardeşi Selma Rıza Hanım’ın evi de Kandilli’dedir, üstelik Mahmut Nedim Paşaların yalısının yanındadır (Alda, 2022, 57). Ayrıca, Ahmet Rıza Bey’in diğer kız kardeşi Emine Fahire Hanım’ın kayınpederi Mustafa Nuri Paşa’nın yalısı da Vaniköy vapur iskelesinin yanındadır. Ahmet Rıza Bey’in dedesi Rıza Bey’in yalısı Vaniköy’dedir, ki Ahmet Rıza Bey burada doğmuştur (Şehsuvaroğlu, 1950b). Aileye ait Çaprazlı çiftliği de Vaniköy sırtlarındadır. Dolayısıyla, Ahmet Rıza Bey ile Mahmut Nedim Paşa’nın ilişkisinin temelleri, ailenin diğer üyelerinin de ikamet ettiği Vaniköy’de atılmıştır. Ve nihayet, Mahmut Nedim Paşa’nın kızı ve Sami Paşazade Sezai Bey’in yeğeni Samiye Bilhan’ın Güler Güven’e söylediğine göre, Ahmet Rıza Bey ile Mahmut Nedim Paşa “dayızade”dir (Güven, 2009, 55)¹². Bu noktada, çocukluğu Vaniköy’de geçen Ahmet İhsan Tokgöz’ün hatıralarındaki “Vaniköy’ünde Ahmet Rıza Bey ile Mahmut Bey’e ‘alafranga Beyler’ ismi verilmişti. Çünkü onların ikisi köhne itiyatları bozarlardı. Ben o zaman çocuktum ve benim gibi birçok köy çocukları daha vardı ve biz şu iki ağabeye kimseye belli etmeden gıpta ile bakardık.” (Tokgöz, 2019, 308) sözleri de oldukça dikkat çekicidir. Buna göre ikilinin akrabalığa dayalı dostlukları, gençlik yıllarına kadar gitmektedir.

Ahmet Rıza Bey ile Mahmut Nedim Paşa arasındaki irtibatın önemli bir aktörü, Sami Paşazade Sezai Bey’dir. Paşa, *Sergüzeşt* yazarının eniştesidir. İkinci Meşrutiyet’in ilânı sonrasında -uzun yıllar yaşadığı- Paris’ten dönen İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu Sezai Bey, eniştesinin ve kız kardeşinin yalısına yerleşir. Ahmet Rıza Bey’in de aralarında bulunduğu pek çok cemiyet üyesi, o sıralarda İstanbul’a döner. Nazım, Bahaeddin Şakir ve İsmail Hakkı Beylerle Talât ve Mısırlı Mehmet Ali Paşalar gibi İttihat ve Terakki’nin yönetici kadrosu sık sık Sezai Bey’i ziyaret için yalya gitmektedir¹³. Halûk Y. Şehsuvaroğlu’nun anlatımıyla, “İttihat ve Terakki cemiyetinin bu ileri gelen şahsiyetlerinin gece misafirliğine de geldikleri olur ve kendilerine yalının üstündeki köşk tahsis edilir”miş (1950b) Bu ziyaret yoğunluğu içinde Ahmet Rıza Bey ile Viyana’daki görevinden henüz dönmüş olan ev sahibi Mahmut Nedim Paşa’nın akrabalık temelinde yükselen dostlukları koyulaşarak devam etmiştir.

Ahmet Rıza Bey, yukarıda da belirtildiği gibi Meclis-i Mebusan başkanlığı görevi bittikten ve Meclis-i Ayan’a üye olarak atandıktan sonra, Kasım 1912’de yaklaşık on aylığına Paris’e gitmiştir. 14 Mayıs 1913 tarihli mektubunda Mahmut Nedim Paşa’ya yazdığı üzere, saraya tedavi amacıyla olduğunu beyan etmekle birlikte aslında siyasî görüşmeler yapmak niyetiyle gerçekleştirdiği Paris ikameti güç koşullarda geçmiştir. Meclis-i Mebusan reisi ve Meclis-i Ayan üyesi iken oldukça konforlu bir yaşantısı olan Ahmet Rıza Bey, Paris’te küçük bir apartman dairesinde son derece mütevazı bir hayat sürmektedir¹⁴.

Paris ikameti sırasında iki dost, çok sık yazışır. Ahmet Rıza Bey’in, 8 Haziran 1913 tarihli mektubunun başlarında yer alan “Bugün posta günüdür. Cevabı yazılacak mektupların çantasını açtım, senin üç mektubun çıktı. Numaraları: 44, 45, 46.” ifadeleri, onun İstanbul’a dönüşüne daha çok vakit varken dahi

247/251-252; Karlıklı, 2004, 2.

¹² Bu önemli bilginin, Ahmet Rıza Bey’le ilgili literatürde sadece Güven’in çalışmasında -ve kısa bir dipnot hâlinde- bulunduğunu vurgulamak gerekir.

¹³ Sezai Bey, İstanbul’a Ahmet Rıza Bey’den yaklaşık bir ay önce dönmüştür. Paris’ten ayrılmadan birkaç gün önce kız kardeşi Melek Hanım’a yazdığı bir mektupta, İstanbul’da yakın ilişki içinde olacağı Ahmet Rıza Bey hakkında şu mesafeli ifadelere yer vermiş olması dikkat çekicidir: “Kardeşim, Ahmed Rıza ne için cemiyetimizin en ehemmiyetli uzv-i pâki oluyor? Ahmed Rıza’nın hiçbir şeyce cemiyetimizin en küçük âzâsından büyük bir fazileti yoktur.” (Güven, 2009, 56)

¹⁴ O sırada görevli olarak Paris’te bulunan ve Ahmet Rıza Bey’i bu küçük dairesinde ziyaret eden Halit Ziya Bey, bu yaşam ortamını şöyle tasvir etmiş ve yorumlamıştır: “O Paris’in nihayetinde, meşhur eski istihkâmların kenarında açılmış ve yalnız bir tarafı yeni inşaat ile dolmağa başlamış olan Boulevard Victor’da iki odalı, bir küçük mutbakkı mahviyetkârane bir ikametgâha çekilmişti. Birkaç ay evvel meclisi mebusan reisi sıfatıyla bir sarayda yaşamış iken bu daracık fakirhaneye sığınmaktan gene pek memnun idi. Onda öyle puladdan yapılmış bir ruh vardı ki hayatın hiçbir zelzelesinden sarsılmazdı. Bana hayatını gülerken, bahtiyarâne anlattı, hatta mutbağını ve içinde iki raftan ibaret kilerini göstererek kendi yemeğini ekseriyetle kendisinin pişirdiğini söyledi” (Uşaklıgil, 1965, 363).

yazışmanın nasıl bir toplama ulaştığını açıkça gösteriyor. Bu sözlerin aynı zamanda, gelen mektupların cevaplandığı bilgisini de barındırdığı dikkate alındığında, Ahmet Rıza Bey'in de Mahmut Nedim Paşa'nınkilere denk bir sayıda mektup yazdığı rahatlıkla söylenebilir. Ne var ki bunların bugün sadece on adedi -Taha Toros'un himmetiyle- kaybolmaktan kurtulmuş bulunuyor..

Sonuç

Ahmet Rıza Bey, 1912-1913 yıllarında yaklaşık on ay müddetle Paris'te bulunmuş, herhangi bir resmiyet taşımayan gezisinde İstanbul'la irtibatını, mektuplarla sağlamış, bu bağlamda pek çok resmî, kamusal ve özel çevreyle mektuplaşmıştır.

Onun mektup dağarcığındaki kişilerden biri de “dayızade”si Mahmut Nedim Paşa'dır. Ahmet Rıza Bey hakkındaki akademik çalışmaların hiçbirinde iki akraba dostun ilişkisi ve mektuplaşması bir yana, Mahmut Nedim Paşa'nın adı dahi geçmez. Bu bakımdan, söz konusu mektuplar, Ahmet Rıza Bey'i çevreleyen kadroya önemli bir katkıda bulunmaktadır. Ayrıca -bu çalışmada Latinize metinleri sunulan- mektuplar, Ahmet Rıza Bey'in biyografisinde gölgede kalmış bir sürece dair önemli birer belge özelliği taşımaktadır.

Onun yıllar içinde yayımlanmış mektupları ve hatıraları genellikle sosyopolitik yoğunluklu bir işleme sahipken bu mektuplar, günlük yaşama ve insanî yönler de vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, mektuplarda, Avrupa'daki ve ülkedeki sosyopolitik gelişmelerle Balkan Savaşı'na ilişkin tespitlerin ve yorumların varlığı da dikkat çekmektedir. Aileye, çiftliğe ilişkin günlük yaşam içindeki birtakım meselelerde Ahmet Rıza Bey'in insanî yönü ön plâna çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ahmet Rıza (1988). Meclis-i Mebusan ve Ayan Reisi Ahmed Rıza Bey'in Anıları, İstanbul: Arba.
- Alda, Fikret (2022). Selma Rıza. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kocaeli.
- Artuç, Nevzat (2019). Sıradışı Bir İttihatçı Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları, İstanbul: Timaş.
- Avcı, Ömer (2023). Ahmet Rıza Bey'in Fikirleri ve Siyasal Faaliyetleri (1894-1914). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul.
- Belge, Murat (1997). Boğaziçi'nde Yahılar. İnsanlar, İstanbul: İletişim.
- Beyathı, Yahya Kemal (1973). Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü.
- Bostan, Hanefi M. (2008). Said Halim Paşa. İslâm Ansiklopedisi (C.35. s.557-560) içinde TDV.
- Gündüz, Mustafa-Bardak, Musa (2011). Eğitimci Bir Jöntürk Ahmet Rıza Bey ve "Vazife ve Mesuliyet" Eserleri., İstanbul: Divan.
- Güven, Güler (2009). Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri, İstanbul: Dergâh.
- Hanioğlu, M.Şükrü (1985). Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), İstanbul: İletişim.
- Hanioğlu, Şükrü (2010). Talat Paşa. TDV İslâm Ansiklopedisi (C.39, s.502-503) içinde TDV.
- İbrahim Temo (1987). İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları, İstanbul: Arba.
- Karlıkl, Şaziye (2004). "Bir Yalının Geçmişten Geleceğe Mektupları. Milliyet Business (16 Mayıs 2004. s.2) içinde.
- Kuneralp, Sinan (2003). Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922), İstanbul: İsis.
- Kurşun, Zekeriya (2008). "Said Paşa, Küçük. İslâm Ansiklopedisi (C.35. s.576-578) içinde TDV.
- Küçük, Cevdet (1991). "Bâbîâli Baskını". TDV İslâm Ansiklopedisi (C.4, s. 389) içinde TDV.
- Küçük, Cevdet (1992). "Balkan Savaşı". TDV İslâm Ansiklopedisi (C.5, s.23-25) içinde TDV.
- Malkoç, Emin Alp (2017). Doğu-Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını: Ahmet Rıza Yaşamı ve Düşünce Dünyası. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları (C.6, S.11, s.93-162) içinde.
- Os, Nicole van (1997). "Bir Devlet Adamının Teşebbüs-i Sahsîsi Nasıl Sonuçlandı? Kandilli Sultânî-i İnâs". Tarih ve Toplum (S.163, Temmuz 1997, s.26-33) içinde.
- Ömer Seyfettin (2000). "Balkan Harbi Hatıraları". Bütün Eserleri- Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar, haz.: Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh.
- Özçelik, Selahittin (2000). Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y. (1950a). 19uncu Asırda Kuruçeşme. Marmara Üniversitesi Taha Toros Kent Arşivi (TT.501010) içinde.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y. (1950b). Vaniköyünde Mahmut Nedim Paşa Yalısı. Marmara Üniversitesi Taha Toros Kent Arşivi (TT. 581798) içinde.
- Tevfikoğlu, Muhtar (1996). Akil Muhtar Özden, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Timuroğlu, Senem (2020) Kanatlanmış Kadınlar, İstanbul: İletişim.
- Tokgöz, Ahmet İhsan (2019). Matbuat Hatıralarım ve Öteki Hatıra Yazıları. haz.: Ali İhsan Kolcu, Erzurum: Salkımsöğüt.
- Tuncer, Polat (2004). "İttihatçı Cavit Bey". Liberal Düşünce. (S.34. Bahar 2004. s.5-22) içinde.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (1965). Saray ve Ötesi, İstanbul: İnkılâp ve Aka.

EK**A. Mektupların Latinize metinleri:****1. Paris, 15 Kânûn-ı sâni sene 1913**

Kardeşim efendim,

Ailemizin büyüğü, muhabbetli, hakikatli büyüğü olduğunu bilfiil gösteriyorsun: Beni mektuplarınla memnun ettiğin gibi Kuruçeşme'dekileri de arıyorsun, sevindiriyorsun. Malike'den¹⁵ dün aldığım mektubunda “Mahmut Paşa geldikçe güzel vakit geçiriyoruz, memnun oluyoruz” diyor, lâkin çok kalmadığından şikâyet ediyor. Vaniköyü'ne çabuk dönmeğe sebep zannedersen yengemin rahatsızlığı olacak. Çünkü son mektubunda (4 Kânûn-ı Sâni numara 7) “Neyyire yengen hâlâ kendini pek toplayamadı ise de iki gündür yatak odasından salona çıktı” diyorsun. Boğaziçi'nin bu ayları pek fenadır. O yağmurlu sert rüzgârı, yine o Boğaziçi ahâlisinin tabirince zehir gibi eser, insanın ciğerlerine geçer. Nitekim şu aralık vücudunu sıcak tutmağa gayret etse ve şayet yalının rutubetinden müteessir oluyorsa bir iki hafta Beyoğlu'nda Samiye'nin yanında otursa, her halde böyle sıhhi tedbirlerle Mart'ı çıkarırsa iyi olur.

Burada hava iyi gidiyor. Bazı günler âdeta sonbahar gibi lâtif oluyor. El'an şikâyet edilecek kadar kış ve soğuk olmadı. Ben hâlâ ince palto ile çıkıyorum. Paltosuz gezen gençler çoktur. Bu hafta yağmur yağdı. Birkaç gün güneş görünmedi. Paris'te oturduğum apartman pek kullanışlı ve rahattır; lâkin hiç güneş görmüyor. Kalorifer rutubeti izale etmiyor, güneş lâzım geliyor; dizlerime bir ağırdı (İstanbul'da iken de vardı), mevkiin tesirinden olacak. Olmasa da her gün dışarı çıkmağa mecbur olmayan bir adama da güneş lâzım. Önü ağaçlı ve güneşe nazır, güzel ve nisbeten ucuz bir apartman buldum. Yarın oraya naklediyorum. Böyle münasip bir yer bulmak için Paris'in muhtelif cihetlerinde çok dolaştım. Buraya toplanan vatandaşlarla birleşmek ve dertleşmek de beni bu hafta işgal etti, mektup yazmama mani oldu.

Gönderdiğin gazete kupürlerinden ne yolda istifade ettiğimi gelecek posta yazarım.

Altıncı mektubunda Ayan azalığı meselesinden bahsederken “bir sözün iki olmadığı zaman...” diyorsun. Evet, öyle bir zaman olmuş, lâkin ben farkında değilmişim! Şimdi anlıyorum ve o zaman ailemi düşünmediğime teessüf ediyorum.

Ahvâl-i siyâsiyedeki durgunluk, kararsızlık beni pek ziyade üzüyor. Düvel-i muazzamanın notasına cevap, yani sulha veya muharebeye kat'î bir surette karar vermek için İstanbul'da bugün bir meclis-i âli toplanacaktı¹⁶. Böyle tarîk-ı ilmiyye ricalinden, patriklerden, ayandan vesairden mürekkep böyle bir mecliste askerın kuvvetinden, cephanesinden, erzakından vesair esrâr-ı harbiyyeden bahsedilecek mi?

¹⁵ Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi (öl.1940)

¹⁶ Ahmet Rıza Bey'in sözünü ettiği, Balkan Savaşı sırasındaki siyasî gelişme şudur: “8 Ekim 1912'de çıkan Balkan Harbi, siyasî görüş ayrılıkları dolayısıyla parçalanmış olan Osmanlı ordusunu hazırlıksız yakaladı. Birbiri arkasına alınan kötü sonuçlar Gazi Ahmed Muhtar Paşa hükümetini istifaya zorladı. Balkan devletlerinin Trakya'ya doğru ilerledikleri bir sırada Kıbrıslı Kâmil Paşa kabinesi kuruldu (29 Ekim 1912). Tekrar iktidarı ele geçirmek hırsı ile çırpınan ve savaşta meydana gelecek yenilgiyi hükümet değişikliği için kullanmayı amaçlayan İttihatçılar ordu içinde partizanca davranışlarda bulunmaktan çekinmediler. Halâskârân grubuna mensup olmayan subaylardan pek çoğunu elde ederek orduda bulunan eski taraftarlarını da siyasî faaliyetlere sevk ettiler.

Bu sırada Bulgar ordusu Çatalca'ya dayanmış ve Balkan devletleriyle Londra'da yapılan görüşmeler Edirne ve Adalar yüzünden sonuçsuz kalmıştı. Büyük Avrupa devletleri 17 Ocak 1913'te Bâbiâli'ye verdikleri bir nota ile Edirne'nin Bulgaristan'a ve Adalar'ın da kendilerine bırakılmasını istediler. Tekliflerin görüşülmesi için Dolmabahçe Sarayı'nda iktidar ve muhalefetten ileri gelen devlet adamlarının katıldığı bir “şûrâ-yı umûmî” toplandı. Edirne için yeni bir çözüm şeklini teklif eden bir cevabî notanın yazılması kararlaştırıldı (22 Ocak 1913).” (Küçük, 1991, 389).

okuduğum gibi gaz depolarına da canım sıkıldı. Bunlara dair ileride konuşuruz.

Gönderdiğin gazete kupüründen ne yolda istifade ettiğimi sana yazacaktım. Mâbeyn-i Hümâyûn başkıtabetine yolladığım mektubun melfuf suretini okursan başka tafsilâta lüzum görmezsin. Cümledenizi öperim. Aileden olmayan dostlara selâm ederim kardeşim.

15 Boul. Victor Paris

3. [Şubat 1913]

Kardeşim efendim,

28, 29 Kânûn-ı sâni tarihli uhuvvetnamelerini (dokuzuncuyu demeli) aldım. Mahud Sadık Bey'i aramak için polislerin yalya girmeleri pek çirkin olmuş. Canımı sıktı. Bu haberi aldığım zaman Halil Bey bende idi. Bol adam: Bir sût-i tefehhümden ibaret olmalı, böyle karışıklıkta bu gibi şeylerin vukuu tabiidir, dedi. Bana kalırsa bu işte sût-i tefehhümden ziyade Cemil'in²⁰ medhali olmalı. Cemil'in Sadık Bey'le gizlice görüşüğünü görürlerse arkasını aramışlar, Vaniköyü'ne geldiğini anlamışlardır.

Bileğinin tekrar ağrmasına esef ettim. Burada kanı temizleyici şuruplara ehemmiyet verildiğini gazetelerde görüyorum. Sen de öyle bir ilâç alsan, ilkbahara doğru o kanın içine karışmış olan şeyleri temizlesen ağrıların azalmasına, belki külliye geçmesine yardım eder. Bu iş zannedersen yengemle Avrupa'ya gelmek kadar masraflı olmaz. Sıhhatin için bu kadar bir fedakârlıktan geri durmamalısın kardeşim.

Her halde kendini topla. İş görecek zaman geliyor. Ya orada birleşir çalışırız veyahut sen de buraya gelirsin. Karşı karşıya oturur geçmiş zamanın hayalleriyle müteselli oluruz.

Muharebe biter bitmez muahedenin ve terk edilmiş yerlerin tasdiki için meclisin toplanması lâzımdır. Bu hükümet iş başında kalırsa eski mebusanı davet eder. O mecliste muharebeye ait evrakın müzakeresi bitene kadar kaybedilmiş yerlerin mebusları da bulunur: 42 sene evvel Fransa'da da öyle olmuştu.

Ayan'ın temizlenmesine gelince: Mahud tefsir kararı üzerine meclis seddedildiği gün sekiz on kişi Ayan'ın idare odasında oturuyorduk. Kânûn-ı Esâsî ahkâmına kısmen muhalefet rey verenler Ayanlıkta kalamazlar dedim. Mebus Kâzım Efendi beni tasdik etti. Hatta fetvasını bile buldu verdi. Lâkin bunların içinde akla kararı tefrik etmek biraz zor olacak. Meselâ Besarya Efendi²¹ de yeminini bozdu. Halbuki bugün vükelâdan bulunuyor! Bizim zavallı Halim Bey de korktu, kanuna muhalif rey verdi. Sonra bir ikinci kabahat daha işlendi. Bu hiyaneti hazırlayanlar birlikte kabineye girdi.

Ne ise, muharebe hayırlısıyla bitmeden bu şeyleri düşünmek beyhudedir. Bu sabah gelen telgraflar bizim tarafın Gelibolu'da mağlûp olduğunu fakat Çatalca istasyonunda galip geldiğini; Avrupa'nın ateşler içinde kaldığını yazıyorlar.

Avrupa devletleri, bâ-husus Rusya hükümeti Bulgar'ın bizden kuvvetli olduğunu bilmeseler muharebenin tekrar başlamasına mutlak men olurlar mütalâasıyla pek üzülüyorum²². Barutsuz kalan askerimizin hâli de beni düşündürüyor. Padişahın cülûsu müteakip ihsan buyurduğu elmalı saati

²⁰ Mahmut Nedim Paşa'nın damadı Yaver Cemil Bey.

²¹ Asıl adı Nicolae Constantin Batzaria olan, Makedon asıllı Rumen Besarya Efendi (1874-1952), İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesiydi. Mektubun yazıldığı sırada Nafia Nazırı olan Besarya Efendi hakkında geniş bilgi için bkz.: Artuç, 2019.

²² Burada sözü geçen muharebe, Balkan Savaşı'dır. Geniş bilgi için bkz.: Küçük, 1992, 23-25.

Emniyet Sandığı'na²³ koydum. Yüz lira tahmin ettiler. Üçte birini veriyorlar. Ben yalnız beşyüz frank aldım. Ben şimdilik başımın çaresini buldum, lâkin aylık çıkmazsa asker ne yapacak?

Samiye'min yüzünü öperim. Kederimden, hiddetimden ellerim titriyor, mektubuna cevap yazacak halde değilim. Başka vakit yazarım. Yengemin, senin ve Nebil'imın yüzlerinizi öperim.

Ahmet Rıza

4. Paris, 26 Şubat sene 1913

Sevgili kardeşim efendim,

Sana üç posta nişâne-i hayât u âfiyet olmak üzere yalnız gazete yollamıştım; ayrıca mektup yazamamıştım. Birikmiş, cevapsız kalmış olan uhuvvetnamelerini 10 11 12 numaraya kadar sırayla birer defa daha okudum. Elinden ve nezleden muztarip olduğuna ve yengemin de Kadıköyü'nden gelemeyerek seni bu halde yalnız bıraktığına keder ettim.

“Sabahleyin uyandım. Odam tam sıfır idi. Sobamı yaktım. Parmaklarım âdeta tutmuyor” diyorsun. Yüreğim sızladı. Haremde selâmlıkta birtakım adamları ne için ve kimin için besliyorsun? Kendine acı. Ettiğin ve edeceğin fedakârlıkların sana caba kalacağına emin ol.

Ailesinin rahatını düşünmüş, temin etmiş bir adam bu sin ve salde biraz egoist olmağa gayet müsterih bir surette hak kazanmış sayılır. Ancak biz ailece egoist değiliz. İçimizde Selma biraz kendini düşünür²⁴. Evde familyanın dînunda ve yeni jenerasyona bizden yakın bulunduğundan, âtiyi belki bizden yakın gördüğündendir.

Samiye'nin başına gelen belâlara²⁵ da canım sıkıldı. Yine kızcağız şükretsin ki anası sağ ve senin gibi bir babası var. Gözlerini öperim.

İşte kardeş bak, Samiye'nin hâlî malûm. Nebil de henüz kendisine, mamasına bakacak birisine vasıl olmamış. Kendini düşünmezsen bari onları düşünerek yaşa, yani yaşayabilmek için lâzım gelen vesaiti ihmal etme.

Biraz da benim için yaşa. Biz iki kardeşe nadiren nasip olan samimi bir muhabbetle yekdiğerimize merbut idik. Sonra büyük ve elîm bir fasıla geçirdik. Âdeta ölmüş idik. Dört sene evvel yeni dirildik²⁶. Dirildikten sonra da birçok gâilelerden baş alıp rahat görüşemedik, birbirimize doyamadık, yaşayalım. Ben her halde yaşamak, uzun müddet yaşamak ve hayatımı vatana, aileme ve kendime nafi olacak surette tanzim ve taksim etmek emelindeyim.

Bunlar bittabi hayırlı bir musalahadan sonra olacak, düşünülecek şeylerdir. Şimdi Paris gibi en hür bir memlekette bile siyasî belâların kurbanı esir gibi yaşıyorum, kusur ediyorum. İlânını yolladığın ilâcı

²³ 1868'de kurulan Emniyet Sandığı, mevduat toplamanın yanında değerli eşya rehini yoluyla borç para da veren bir kuruluştur.

²⁴ Sorbonne'da okuyan ilk Türk kızı, İlk Türk kadın gazetecisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi, Hilâl-i Ahmer'in (Kızılây) genel sekreteri olma gibi vasıfları olan Selma Rıza Hanım'ın hayatı ve etkinlikleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Timuroğlu, 2020, s.128-134 ve özellikle Alda, 2022.

²⁵ Güler Güven'in çalışmasındaki bir dipnot, mutsuz bir evliliği işaret ediyor: “Samiye Bilhan'ın Cemil Bey'le evlenmesi, Sami Paşa ile Damad Mahmud Paşa aileleri gibi birbirlerinden çok farklı özellikler taşıyan, hiç anlaşılamayan iki aileyi birleştiren kötü bir kaderdir.” (Güven, 2009, 65). Bu evlilikten, Sezai Bey'in çok sevdiği yeğeni İclâl dünyaya gelmiştir.

²⁶ Ahmet İhsan'ın hatıralarındaki şu ifadeler bu bağlamda yorumlanabilir: “Ahmet Rıza hürriyet namına tam 19 sene vatandan hariç yaşadı ve Padişahla mücadele eyledi, öbürü ise Padişah'ın sadık sefiri olmuştu; Meşrutiyet'le beraber siyasi hayattan çekilmeğe mecbur kalmıştı.” (Tokgöz, 2019, s.308).

almıştım. Bir pomadla da da tedavi etmişim. Bir müddet faydası oluyor gibi görünüyor. Sonra yine kesiliyor. Artık avdetime yakın bir konsültasyon yaptıracağım.

Avdet hakkında fikrimi soruyorsun; Köstence'ye kadar geleceğini tebşir ediyorsun. Avdet var, avdetçik var. Bakalım ne halde döneceğiz? Aylık alamazsam yine pake²⁷ ile Marsilya tarikiyle gelirim. Param olursa Madrid'e kadar gidip Sezai Bey'e üç beş gün misafir olmak istiyorum²⁸. O tarafları görürüm. Fırsattan istifade etmeliyim. Her halde Ayan açılmadıkça dönmeyeceğim.

Burada masrafımı azalttım. Oturduğum küçük apartmanın senevî kirası 75 franktır. Gündeliği iki franga, on kuruşa geliyor. Halbuki otele günde on frank veriyordum. Yemeği bazan kendim pişiriyorum. Bu suretle de tasarrufum oluyor. Ben tek başıma nasıl olsa geçinirim. Benim hesabımı kitabımı şaşırtan şey ailenin hâlidir. Vatanın başına gelen belâları kendi kendime düşündüğüm zaman bir hiss-i tabii gözümün önüne Kuruçeşme'yi²⁹, Vaniköyü'nü, Göztepe'yi³⁰ gösteriyor. Kış kıyamet, para yok, candan hürmetkâr yok. Ev kalabalık; ilerisi karanlık. Ailenin rahatını, bâ-husus kocaları olmayan kardeşlerin maişetini temin etmek benim vazifemdir. Dört sene Meclis-i Mebusan riyasetinde 144 lira maaş aldım. Ayda 44 liradan fazla harc etmemiş olaydım bugün ailenin rahatı için böyle üzülmeydim. Ayan reisi Sait Paşa³¹ önümde koca bir misal duruyordu. Nasılsa göremedim. O belki ayda 44 Lira da sarf etmiyordu. Sultanî-i inâsa³², donanmaya³³ ve her ay birçok ufak ianelere o kadar paralar gönderdim. Yalnız Beykoz ziyafetine³⁴ seksen lira kadar gitti. Netice itibarıyla ne oldu? Bir milyon franklık eşyayı, tabloları aşırın³⁵ yine ben oldum!

Sana suretini gönderdiğim kâğıt hakkında (acaba anladı mı) diyorsun. O anlamıyor, millet acaba xxx³⁶ sıkacak mı, fedakârlığı anlayacak mı? Biraz insaf edecek mi?

Baki âfiyet ve sağlık kardeşim.

Ahmet Rıza

Gündüzleri hava fena olmazsa evde oturmuyorum. Postacı taahhütlü mektubu kapıcıya bırakmıyor.

²⁷ Paquet (Fr.). Burada bir kargo ya da yük gemisi anlamında.

²⁸ Sami Paşazade Sezai Bey, o sırada Madrid'de büyükelçi olarak bulunmaktadır.

²⁹ Ahmet Rıza Bey ve ailesinin kiracı olarak oturduğu yalı Kuruçeşme'de idi. Şah Sultan Yalısı olarak bilinen yalının tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Şehsuvaroğlu, 1950a.

³⁰ Ahmet Rıza Bey'in annesinin evi Göztepe'de idi.

³¹ Mehmet (Küçük) Sait Paşa (1838-1914). Hakkında geniş bilgi için bkz.: Kurşun, 2008, 576-578.

³² Sultânî-i inâs, Ahmet Rıza Bey'in, kız kardeşi Selma Hanım'la birlikte Kandilli'de kurmayı düşündüğü ve uğrunda çok çalıştığı ama başarılı olamadığı bir kız lisesi projesidir. Geniş bilgi için bkz.: Ahmet Rıza, 1988, s.30-33; van Os, 1997, s.26-34; Avcı, 2023, 259 vd.

³³ Uzun yıllar âtil durumda kalan donanmanın modernizasyonu ve yeni gemilerle güçlendirilmesi için 1909 yılında kurulan Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti ya da yaygın adıyla Donanma Cemiyeti çatısı altında yardım kampanyaları, piyango çekilişleri, promosyon satışları yapıyordu. Ahmet Rıza Bey donanmaya bu bağlamda para göndermiş olmalıdır. Cemiyetin tarihçesi ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Özçelik, 2000.

³⁴ Ahmet Rıza Bey, hatıralarında bu ziyafeti şöyle aktarıyor: "Şirket-i Hayriye'nin yeni vapurlarından birini tutarak âyânı, mebusanı, bakanları Beykoz'a götürdüm. Orada gündüz yemeğine davet ettim. Beykoz Köşkü'nün bahçesinde sofralar kurulmuş yemekler yenmişti. Yemekten sonra nutuklar söylendi. Mabeyn-i Hümayûn musıkası çalınıyordu. Fébus tarafından fotoğraflar alındı. Yemekten sonra aşağı çayıra inildi. Beykoz Teavün Cemiyeti'nin jimnastik gösterileri seyredildi. Sonra yukarıda orta oyunu oynatıldı. Fakat oyuncularını eksikti, bir şeye benzemedi. Trablusgarb mebusu Şetvan Bey'in vadine aldandım. Bunlar bittikten sonra gene vapurla Boğazdan dışarı çıktık. Bir gezinti yaptık, vapurda müzika çalınıyordu. Dondurma yeniyor, serbest içiliyordu. (1988, 48)

³⁵ Ahmet Rıza Bey, hatıralarında bu olaya şöyle değiniyor: "Meclis-i Mebusan başkanlığına Maçka'daki konak tahsis olunduğu zaman konağın iki odası boştu. Padişah bu iki odanın döşenmesini emir buyurdu ve konaktan çıkarken bu eşyayı bana verdi. Makrıköy'ünden (Bakırköy) Maçka'ya naklettiğimiz zaman üç manda arabası eşya getirmiştik. Maçka'dan Kuruçeşme'deki yalya bu eşya ile iki oda takım ve dört sene zarfında aldığım ufak tefek eşya nakledilirken eşyanın çokluğu açgözlü olanların nazarı dikkatini çekmiş ki bana: "Maçka'dan eşya aşırıldı" dediler. Gazeteye makale yazdılar.(...)" (1988, 60-61)

³⁶ Okunamadı.

Defteri imzalatmak için diğer tevzie, yoksa ertesi güne tehir ediyor. Olmazsa mektubunu taahhütsüz yolla.

Cevat Efendi Hafız Hakkı Bey'le muharebeye gitmişti. Ancak avdet etti. İstanbul'da ne yapıyor?

Sultânî-i inâs önüne yapılacak petrol depoları için buraya giderken Halil Bey'e söylemişim. O da orada icap edenlere anlatacağımı vadetmişti. Tesadüf edersen soruver.

Sana jurnalleri yolluyorum. Paketi ufaltmadım. Posta masrafını azaltmak için ilândan, reklâmdan ibaret olan altı sayfasını keserek yolluyorum. Kitap, risale veya başka bir şey istersen yaz, maal-memnuniye gönderirim kardeşim.

5. Paris, 18 Nisan sene 1913 Cuma

Kardeşim efendim,

Benim gençlikte söylenmiş bir şiirim vardı: "Bilmem ne için bende bugünlerde hüzn var" diye başlar. İnsanda bazan öyle bir iç sıkıntısı oluyor ki esbabı iyice anlaşılmıyor. Bana yine bugünlerde öyle bir hüznün, bir durgunluk geldi. Canım hiçbir şey yapmak, yazmak istemiyor. Aldığım mektuplara cevap veremedim. Aileyi de habersiz bıraktım.

Hastalığım beni yine rahatsız ediyor. İnsafsız bir rejim takip etmeğe başladım. Süt, vişi³⁷, yoğurt, patates, tavuktan başka gıda -gûya muzır imiş- yemiyorum. Düşkünlüğe, can sıkıntısına zannedersem bu keyifsizliğin de tesiri oluyor. Artık ne olursa olsun bu postayı sükûtle geçirmeliyim. Evvelâ senin onsekizinci ve ondokuzuncu mektuplarına cevap vereyim. Vakit, hal kalırsa Malike'nin ondördüncü mektubunun da karşılığını yazarım.

Sır Kâtibi Mustafa Paşa³⁸ arsasından bahsediyorsun. Fahire'min geçen hafta aldığım mektubuna cevap yazarken oraları imar edecek müşterinin tuğlacıya tercih edilmesini söylerim. Otuz sene arsadan istifade için verese beş yıl daha beklerse bir şey kaybetmez. Bilâkis altıbin lira fazla almış olur. Ancak eniştem Osman Paşa'nın³⁹ bu işte yalnız olmadığını bilirsin.

Halim Bey'in Londra'da dolaştığını, nüfuz ve iktidar sahibi zevattan daha hiçbirleriyle görüşemediğini Cavit Bey'den⁴⁰ işittim. Sibrar Gargra [?] geçen gün nutkunda Makedonya'nın Arnavutluk gibi idaresi mümkün değildir demişti. Dünyada her şey oluyor, Bulgar'la Rum Selânik'i paylamazlar da muharebeye tutuşurlarsa kâbil-i taksim olmayan yerlerin bir zon noter şeklinde idaresi düşünülür. Halim Bey'in seyahati o vakit meselenin bu suretle halline yardım eder.

Seyahatten, memuriyetten bahsederken: "Sana min ba'd memuriyet yok diyen sen değil misin?" diyorsun. Şaka tarikiyle böyle bir söz belki ağzımdan çıkmıştır. Lâkin ciddi olarak bunu nasıl söyleyebilirim? Ben İstanbul'da memuriyet dağıtmıyordum. Memuriyet verenlere de karışmıyordum. Memur tayininde re'yim bile sorulmuyordu. Mamafih şehreminliği için iki defa konuşulmuştu, aldığım nâhoş cevapları sana ve yengeme o vakit bildirmiştim. Daire reisliği için söylediğim zaman evvelce haber verilmediğine şehremininin ne kadar sıkıldığını, teessüf ettiğini ve sonra ilk fırsattan istifade çalıştığımı

³⁷ Vichy (Fr.). Halkalar hâlinde dilimlenmiş kabak, havuç, salatalık gibi sebzeler.

³⁸ Ahmet Rıza Bey'in eniştesinin babası, Sirkâtibi Mustafa Nuri Paşa.

³⁹ Ahmet Rıza Bey'in eniştesi (kız kardeşi Fahire Hanım'ın eşi), Osman Ferit Paşa.

⁴⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkin üyelerinden Mehmet Cavit Bey (1877-1926). Hakkında bilgi için örneğin bkz.: Tuncer, 2004, s.5-22.

bilirsin. Mahza malûmatını ve iktidarını bilfiil tanıtmaya ve mehamm-ı umûru sevk edenlerle temasta bulunmana vesile olur kasdıyla sana harik komisyonuna, âfet cemiyetine girmeni tavsiye etmişim. İstemedin. Bu halde fi-mâ bad memuriyet yok demekle arzularına karşı bir fikir beyan etmiş ve senin fenalığını istemiş olmaz mıyım? Yine tekrar ederim: Kendini göster, unutturma. Parasız memuriyetleri de denye [deniér] etme. İki Sait Paşalarla⁴¹ Talât⁴² ve İbrahim Beyleri⁴³ görürsen iyi olur. Bunlardan üçünü görmek için bir vesile lâzım. Sultânî-i inâsa ait işleri ileri sürebilirsin. Cevat Efendi ikinci mektubunda mektebin fena halde tahrip edildiğini yazıyor. Zarar ve ziyanın neden ibaret olduğunu mazarratıyla anladıktan sonra onlara da bildirirsin. Bu işi Ahmet Midhat Efendi'yle Müfit Bey'e ve Raci Efendi'ye bırakmışım. Midhat Efendi zavallı âhirete Müfit Bey de Kudüs'e gitti. Feracî Efendi Reji'dedir.

Samiye'nin İtalya seyahatine memnun oldum. Bu seyahat öyle müstacel bir telgraf üzerine değil, evvelce verilmiş bir karar mucibince icra edilmiş olacak. Samiye kocasını seviyor. Âdeta takdir ediyor. Bize bu kâfidir. Biz bu muhabbetin devamını temenni edelim, şimdilik başka şey aramayalım. Hoşuma gitmeyen Cermina Cemil'in seni şu aralık Hariciye Nezaretinde görmek istememesidir!

Yine politikaya girdik... Edirne'nin sukutu hakkında jurnalın makalelerini çizmişler, okumuşsundur. Rivayet doğru ise bizim kumandanlar orada da iyi hareket etmemişler. Her tarafta mağlûbiyete, hezimete sebep olan intizamsızlık, itaatsizlik Edirne'de de hikmeti icra etmiş.

Muharebeyi ve sulhü müteakip umûr-ı dâhiliyemizde her şeyin birden bire kesb-i intizâm edeceğini ummuyorum. Karışıklık, tereddüt, gevşeklik netice ufak bir ihtilâl zuhuru bile muhtemeldir.

Bugünlerde düvel-i muazzamayı ve bizi en ziyade düşündüren ve yoran şey tazmînât-ı harbiye ile adaların taksimi meselesidir. Devletler bu plânın da Rusya'dan geldiğini bildikleri halde muhalefet yoluna sapıyorlar. Çünkü muhalefetin sonu harb-ı umûmî olacağını görüyorlar. Eğer bizi bu derece ezdikten sonra bir de tazminat vermeğe mecbur ederlerse sonu ilân-ı iflâstır.

Cevat Efendi'nin bizim çiftliğe dair verdiği fena havadisi iyi anlayamadık. Hekimbaşı tarafından hangi cihetteki tarlalarımıza tecavüz edilmiş. Müstacir kaptan koyunlarını hangi yerlerde otlatıyormuş? Bunları da lütfen tahkik et. Bu işte senin himmetin olmuştu, vukufun vardır.

Mesele bir defa malûm olursa veliaht hazretlerine evvelâ bi'l-vâsita arz edeceğim. Şayet bu yolda müracaatın tesiri ve semeresi görülmezse o vakit bizzat yazacağım. Şu aralık kendi hususi işlerimizden şikâyet etmeği münasip görmüyorum⁴⁴.

Cevat Efendi'den bunları tahkik ettiğin sırada şunu da rica ederim sor. Bana dârü'l-harbin ahvâl-i rûhiyyesi hakkında malûmat veren bir zat askerinin intizamsızlığından, başıbozuk harekâtından, firarından falan⁴⁵ bahsederken “firar edenler, öteye beriye saklananlar pek çoktu. Bunlar miyanında

⁴¹ Mehmet (Küçük) Sait Paşa (1838-1914; hakkında bilgi için örneğin bkz.: Uşaklıgil, 1965, 284-286; Kurşun, 2008, 576-578) ve Sait Halim Paşa (1864-1921; hakkında bilgi için bkz.: Bostan, 2008, 557-560).

⁴² İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucu kadrosundan Talât Paşa (1874-1921). Hakkında bilgi için örneğin bkz.: Talât Paşa, 2011; Hanioglu, 2010, s.502-503

⁴³ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu kadrosundan İbrahim Temo (1865-1945). Geniş bilgi için bkz.: İbrahim Temo, 1987.

⁴⁴ Ahmet Rıza Bey, bu husustaki şikâyetini ve talebini bizzat Sultan Reşat'a sunduğu -29 Ağustos 1913 tarihli- arızasında şöyle ifade etmiştir: “Bahtsız vatanımın âlâm ve felâketiyle mükedder iken ahvâl-i hususiyeden bahse vicdanım razı olmadığından Nesip Bey'in çiftliğimize tecavüzünden ve ika ettiği zarar ve ziyandan şikâyet eylemek istememişim. Lâkin Cemal Bey vasıtasıyla gönderilen haberin hiss-i tesiri görülmedikten başka “mahkemeye müracaat etsin” gibi bi-edebâne cevaplarına da maruz kaldığından re'y ü rîzâ-yı devletleri hilâfında yapılan ve ailemi fevkalâde müteessir kılan bu haksız ve çirkin muameleye artık nihayet verilmesi için evâmîr-i kat'îye ita buyurulmasını istirham eylerim efendimiz.” (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Y.EE 0015/218).

⁴⁵ Balkan Savaşında ordunun ve askerinin içinde bulunduğu olumsuz durumu, iç'ten anlatan bir metin olarak Ömer Seyfettin'in “Balkan Harbi Hatıraları” (Ömer Seyfettin, 2000, 269-310) okunabilir.

Türk'ü Türk olmayanı, samimiyetlisi samimiyetsizi, her nev'i mevcut idi. Hatta terbiye-kerdeniz olan Cevat bile dahildir." diyor. Hakikat-i hâli anladıktan sonra Cevat Efendi'ye beni gücendirecek efalden sakınmasını, hayatına intizam vermesini selâmımla beraber söylersen memnun olurum kardeşim. Yengemin, Melek Hanım'ın, Nebil'in yüzlerini öperim.

Ahmet Rıza

6. Paris, 4 Mayıs sene 1913

Kardeşim efendim,

Hemşireye çok acıdım, çok keder ettim⁴⁶.

Rifat Paşa⁴⁷ senden aldığı haberi dün bana tedricen bildirdiği zaman kendimi tuttum, metanet gösterdim. Lâkin sefir gittikten sonra sınırlarım gevşedi, hâlâ ağlıyorum. Mamanın belki haberi yoktur mütalâasıyla Kuruçeşme'ye telgraf çektim. Hüznümü, ricamı sana derhal yazdım; yine tekrar ederim: Mamaya bakınız. Kadın hastalıktan yeni kalktı, bu elîm acıya güç tahammül eder.

Yengem de zayıftır, onun da fazla üzülmemesine dikkat et. Ailenin büyüğüsün, metanet göster. Diğerlerinin âlâmını tahfife çalış. Malike'ye uzun bir mektup yazdım. Yazarken pek müteessir oldum. Sekizinci uhuvvetnamene başka bir vakit cevap veririm. Yüzünü öperim kardeşim.

Ahmet Rıza

Halim Bey bu sabah bana geldi. Yarın Madrid'e gidiyor.

7. Paris, 14 Mayıs sene 1913

Kardeşim efendim,

Gece gündüz düşündüğüm veya ziyade merak ettiğim aile hakkında senden ve Hami'den⁴⁸ başka malûmat veren yok. Vakıa Osman Paşa'dan, Mahmut Bey'den, Sadi'den⁴⁹ de mektuplar geldi. Lâkin hep başınız sağ olsunadan ibaret.

Mamayı ziyâ'-ı elîmden tedricen haberdar etmek, böyle merak ve halecan içinde bırakmaktan hayırlıdır. Hastanın gittikçe ağırlaştığını, ümit kalmadığını filan anlatarak müsait bir zamanda müthiş hakikati âdeta kendine söyletmek ve o aralık yanında bir tabip bulundurmak münasip olur.

Yirmiikinci mektubunda İstanbul'a avdetimden bahisle Fahire'nin de buna lüzum gördüğünü yazıyorsun. Avdetim mutlak icap ediyorsa gelirim. Lâkin ne için geleceğimi bileyim. Mamaya teselli vermek içinse ona Fahire'yi veya Malike'yi alarak Hami ile hemen buraya gelmesini ben daha muvafık görürüm. Burada benim yanımda bulunur ve her dakika yeni bir şeyle meşgul olur, acıya daha kolay tahammül eder. Ben Ağustos içinde döneceğim, mama ile birlikte avdet ederiz. Buradaki küçük fakat mutfağı, abdesthanesi her şeyi rahat olan apartmanımı onlara terk ederim. Ben yanımdaki hotelde bir

⁴⁶ Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi Aliye Hanım'ın vefatı.

⁴⁷ Ekim 1911-Kasım 1914 arasında görev yapan Paris büyükelçisi Mehmet Rifat Paşa (1862-1925) (Kuneralp, 2003, 47).

⁴⁸ Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi Emine Fahire Hanım'ın oğlu, Damat Osman Hami Bey (1890-1982). Şehzade Selâhattin Efendi'nin kızı Emine Atiye Sultan'la (1891-1978) evlendiği için "damat" sanını alan Osman Hami Bey, 1924 yılında hanedanla birlikte yurt dışına çıkarılmış, 1952 yılında yurda dönmüş, 1959'da ölmüştür (Alda, 2022, iii) .

⁴⁹ Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi Nevres Hanım'ın büyük oğlu, Sadi Gökçeatam (öl.1962)

oda tutarım. Onlarla her gün birlikte bulunacağım tabiidir. Hava değiştirmek, başka bir âlemde yaşamak, başka şeyler görmek ve düşünmek, istediği ve sevdiği yemekleri yemek moralman ve fizikman pekiyi gelir zannediyorum. Mamafih mizacını, derece-i sıhhat ü kuvvetini bilen tabipten de bir defa sormak iktiza eder.

Oraya avdetimden maksat aileye teselli vermek ise onlar kadar ben de teselliye muhtacım. Yok, evin idaresine bakmak, aileyi yalnız bırakmamak ise hatırıma bir şey geldi: İstanbul gazetelerinde her gün birçok kayıp arandığını görüyorum. Beni de muvakkaten kaybolmuş farz etsinler fakat aramasınlar. Her halde maaşımın kısm-ı azâmını bırakarak gaybubet ediyorum. Hakiki gaybubette tekaüd maaşımı da bırakmayacağım. Hemşirelerimin kocaları, yetişmiş ve sağlam oğulları ve yeğenleri var. Ne yapacaklarını görmek ilerisi için bana bir ders-i intibâh olur. Aileyi yalnız bırakmamak, evin idaresine, intizamına bakmak bunların vazifesidir. Gençler şimdiden alışsınlar. Buna alışmak kendilerinin de menfaati iktizasıdır. Mamafih benim orada bulunmama kat'iyen lüzum varsa açıkça yaz, derhal hareket eder, haftasına İstanbul'a gelirim.

Ben buraya sözde hastalığımı tedavi ettirmek ve buhranı uzak ve emin bir mahalde geçirmek için geldim. Lâkin hakikat-i halde siyâsî bir maksada hizmet arzusuyla İstanbul'u terk ettim. Vakıa beş aydır bir şey yapmadım. Hatta kendimi tedavi bile ettirmedim. Günler hep "aman ne olacağız" kaygıları, heyecanları içinde geçti. Mücâhede-i siyâsiyyeye başlamak için sulhü bekliyorum. Ununu elemiş eleğini asmış, ihtiyarlamış, Ayan'da hayatını, maişetini taht-ı temîne almış bir adama yeniden mücâhede, yeniden hâyhûy, gönül üzüntüsü pek kâr-ı akl değil gibi görünüyorsa da ben nasılsa rahat duramıyorum. Memleketim için çalışmak, hiç olmazsa elimizde kalan yerleri muntazam ve cesur bir hükümetin kıyaset ve cemiyetin terakki ve selâmet yoluna bir defa girdiğini ve hükümete cidden tahir mütehayyiz bir cemiyetin tehzîb-i ahlâka tevessül ettiğini görene kadar çalışmak, bu uğurda icap ederse her şeyi feda etmek ehass-ı emelimdir. Buna muvaffak olmak için evvelki gibi senelerce uğraşmağa hacet kalmayacak; zemin hazırlanmıştır.

Herhalde şimdi bunlardan bahsedecek halde değilim. İşe başlamazdan evvel, daha doğrusu işe başlamak için tedaviye muhtacım. Ancak babamın ve hemşiremin kalpten vefat etmeleri -her ne kadar kalbimde bir şey hissetmiyorsam da- ameliyat yaptırmaktaki tereddüdümü artırıyor.

Cenaze merasimine dair 21inci mektubunda verdiğin mufassal malûmata teşekkür ederim. Acıklı olsa da bunları bilmem lâzım idi. İstanbul'dan bazı ehibbanın ve şehzade Mecit Efendi hazretlerinin taziyenamelerini aldım. Bunlara cevap vermekle meşgulüm.

Halim Bey bir sabah geldi, biraz görüştük. Elinde Kok'un⁵⁰ seyahat kitabı Madrid'e nasıl ve hangi tarikle daha ehven gidileceğini düşünüyordu. "Paris'e gelmişken buradaki ricâl-i siyâsiyye ile, birkaç gazeteci ile konuşsanız iyi olur, isterseniz ben delâlet edeyim." dedim. "Londra'da Kampon'la görüştüm, bu kadarı kâfi. Para bitiyor, kendi kesemden niçin harc edeyim." dedi. Madrid'e müteveccihen çıktı gitti.

Veliaht hazretlerine arz edilmek üzere çiftlik işinin ve İbrahim Bey'e malûmat verilmek için de sultânî-i inâs zarar ve ziyanının tahkikatına himmet buyuracaktın. Limonlara baktırmak ve biraz çekidüzen verdikten sonra iyi bir müşteri aramak lâzımdır. Bağ müsteciri para vermiyorsa herifi kolundan tutup bağdan çıkarmanın tam zamanı ve mevsimidir. Cevat Efendi hakkında verdiğin malûmata memnun oldum. Hamiyet ve sadakatının mükâfatını elbet görür.

⁵⁰ İngiliz gezgin ve kâşif Kaptan James Cook (1728-1779).

Yengemin el'an muztarip ve Nebil'in røjolden rahatsız olduğuna teessüf ettim. Cümlelerinizi tahassürle öperim kardeşim.

Ahmet Rıza

8. Paris, 8 Haziran sene 1913 Pazar

Kardeşim efendim,

Sana sevinerek gönderdiğim ve paketi yaparken bir müddet seninle konuşuyormuşum gibi haz duyduğum gazetelere memnuniyet, fakat bana eziyet verdiği için mahcup olduğumu yazıyorsun. Ya ben senin mufassal ve muntazam mektuplarına karşı ne diyeyim?

Bugün posta günüdür. Cevabı yazılacak mektupların çantasını açtım, senin üç mektubun çıktı. Numaraları: 44, 45, 46. Hepsini bir defa daha okudum. Hoş bir zaman daha geçirdim. Şu cevabı yazmağa başlarken haydi seninle akşama kadar konuşayım dedim. Ne fayda ki mahud çantadan senin mektuplarınla birlikte bir otuz kadar zarf çıktı. Bunlar da cevap bekliyorlar. İçlerinden dört tanesini ayırdım. Bugün vaktimi bunlarla geçireceğim. Posta günlerini /cuma, pazar ve çarşamba/ akşama kadar, yani beş buçuk, postanın kalacağı saate kadar mektup yazmağa hasrediyorum, yine yetiştiremiyorum.

Merkez-i umûmiyyeye mufassal bir lâyiha göndermek niyetindeyim. Gelecek hafta ziraat ekspozisyonu açılıyor. Üç gün de onunla uğraşacağım. Sana ve Kuruçeşme'ye sık sık kâğıt gönderemezsem merak etmemenizi ve beni mazur tutmanızı rica ederim.

Sana bilmem yazdım mı: Avdette bir sermayedar bulabilirsem İstanbul'a yakın çiftliklerden birini kiralayarak çiftçilik etmek istiyorum. Bunun için avdetten evvel Fransa'da birkaç büyük çiftlik gezmek, ameliyatı yakından görmek niyetindeyim. İçinde akarsuyu (kurumaz deresi) olan, yani sebze, ördek yetiştirilebilecek bir yerde çiftçilikten istifade mümkündür. Çiftlik mahsulâtını satmak için de İstanbul tarafında bir dükkân açılırsa güzel bir meşguliyet vücuda getirilmiş olur.

Senin cemiyet-i umûmiyyeye girmeni elbette çiftçilikle meşgul olmandan ziyade arzu ederim. Bunun için İbrahim Bey'e malûmat vereceğim. Sait Halim ile mektuplaşmıyoruz. Sefaret vasıtasıyla tebliğ ettiği taziyyeye teşekkür cevabı yazmıştım. Mektubunu alırsam senin için ona da yazacağım. Mamafih belediye işleri men' olmazsa çiftliğin bağ ve bahçe aksamına akıllar erer. Sen de birlikte çalışır müstefid olursun. Her halde mütalâanı bana bildirirsen memnun olurum.

Doktor Âkil Muhtar Bey'den⁵¹ rapor kılıklı bir mektup aldım. Mamanın rahatsızlığından bahisle Paris'e kadar seyahat edemeyeceğini bildiriyor. Hami yol parasını tedarik eder de gelirse burada bana bir ay misafir olur. Yerim var. Yemek mesarifi büyük bir yekûn tutmaz veririm.

Cemil'den bir taziyename aldım. Samiye de iştirak ediyor. Ben de cevap verdim. Halim Bey Cenova'ya onları görmeğe gitti, şimdiye kadar İstanbul'a dönmüştür. Sezayi Bey buradadır. Sık sık görüşüyoruz.

Bağ müstecirinin söyledikleri yalandır. Bana zorla bir defa para getirdi. Miktarı hatırımda değil, hanıma bıraktığım pusulada herife verdiğim senet de münderiçtir. Süreyya'ya çok paralar verdiğini ve sair hikâyeleri bana da anlatmıştı. İspat etmesini, Süreyya'dan bir kâğıt getirmesini söylemiştim. Hâlâ

⁵¹ Dr. Akil Muhtar Bey (Özden; 1878-1949, 1896 yılında İttihat ve Terakki Cemiyetine katılıp Paris'e kaçtı. 1902 yılında Cenevre Tıp Fakültesini bitirerek iç hastalıkları uzmanı oldu. Hakkında geniş bilgi için bkz.: Tevfikoğlu, 1996.

bekliyorum. Şimdi yapılacak şey mahsul zamanı paraları almak veya müstaciri kefalete rabt etmektir. Ağustos içinde avdet edersem alt tarafımı düşünürüz.

Saci fon Degol'ün makalesini okudum. Bâb-1 taht meselesini aradım. Askerlik nokta-i nazarından düşünüyor: Biz de düşüneceğiz. Bunu da Ağustos'ta avdete bırakalım. Yüzünü tahassürle öperim.

Ahmet Rıza

9. Paris, 24 Ağustos sene 1913 Pazar

Kardeşim efendim,

Ayrıldıktan sonra hasıl olan mektup yazma arzusu kavuşmak zamanı yaklaştıkça değişiyor. Hatıra ne gelse birkaç günden sonra şifahen daha iyi söyleneceği düşünülerek tehir ediliyor; mektuba selâmdan, beyân-ı iştiyaktan başka yazacak bir şey kalmıyor. 33, 34⁵² numaralı mektuplarına artık İstanbul'da cevap vereceğim. Niyetim Eylül'ün üçünde Marsilya'dan hareket eden pake vapuruyla avdet etmektir. Tesadüfen yine *Méire* vapuruna, beni Marsilya'ya getiren vapura bineceğim. Eylül'ün dokuzunda Salı günü -saati malûm değil- İstanbul'a varıyoruz. Mama Göztepe'de ise ve vakit varsa o akşam, vakit müsait değilse ertesi gün Göztepe'ye geleceğim. Çarşamba akşamı sana gelirim. Cuma günü -melfuf mektupta Cevat Efendi'ye yazdığım veçhile- eve gitmek niyetindeyim. Av tertibini Cevat'a bırakıyorum. Şayet Fener'e gidilecek ise Perşembe günü akşamı Sahip Molla Beyzadelerde kalırım. Fener'e sen de gelirsen eğlenirsin. İçindeki sıkıntı kısmen zail olur. Bu da bir şeydir. Zihnen meşgul ve kalben rahat olmamak ahvâl-i rûhiyyemizi bunlar berbat ediyor. Yakında bir memuriyete geçersen şimdi simsiyah kapkara gördüğün şeyler revnaklaşır.

Melek Hanım'ın sağ kolundan muztarip olduğuna teessüf ettim. Ehemmiyetsiz bir kaza neticesi benim de sağ elimin iki parmağı hayli zamandır ağrıyor. Bunlar hep geçer, geçmeyen, ömrü törpüleyen bir şey varsa o da siyasî üzüntülerdir. Edirne meselesi bende ne hal bıraktı ne mecal. Avdetime kadar ihtimal ki o da geçer kardeşim. Cümlemenizi tahassürle öperim.

Ahmet Rıza

Yalının emlâk-i emîriyye⁵³ miyanında müzayedeye çıkarılması bizim de oradan çıkmamıza güzel bir sebep olacaktır. Vanıköyü'nde mektebin altındaki daireyi mezada koyarak tutmak ve orada oturmak niyetindeyim. Hiç olmazsa kirasından sultânî-i inâsı müstefid etmiş olurum. Nevres'in⁵⁴ çocukları da benim yalının köşkünde otururlar, bahçeyi xxx⁵⁵ yaparlar. Her halde bir defa Mamanın re'yini sormak lâzım. Ne dersin?

[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi: 001570078009]

⁵² 8 Haziran 1913 tarihli bir önceki mektupta yer alan "Bugün posta günüdür. Cevabı yazılacak mektupların çantasını açtım, senin üç mektubun çıktı. Numaraları: 44, 45, 46" ifadelerinde nicelik daha fazladır. Okuma hatası söz konusu olmamakla birlikte, sayı azalmasının herhangi bir nedenini bulamadık. Ahmet Rıza Bey'in bir yanılması olabilir.

⁵³ "Emlâk-i emiriyye" ya da "emlâk-ı miriyye", mülkiyeti devlete, kullanım hakları içinde oturana ait olan konut.

⁵⁴ Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi Nevres Hanım (öl.1949). Edirne Maarif Müdürü Sururi Bey ile evlenmiştir. Çocukları Sadi Gökçeataam, Sezai Kocakurt ve Cahide Hanım'dır (Alda, 2022, s.11).

⁵⁵ Mektuplardaki dört sözcüğü okuyamadım. Bundan ötürü okurlardan ve camiadan özür diliyorum.

10.

[Tarihsiz]

Kardeşim efendim,

Yalıya naklettik, lâkin henüz yerleşmedik. Eşya karmakarışık bir haldedir. Mamayla ben pazartesiden beri buradayız. Hemşireler de bir akşam geldiler.

On gün kadar oluyor, elinizin ağrısı ayağımıza da geçtiğini ve sizi birdenbire pek rahatsız ettiğini işitmiştim. İstifsar için Sezai'yi⁵⁶ göndermiştim. Yengem Sezai'nin söylediğini Sezai yengemin söylediğini anlamamış. Mamafih rahat olduğunuzu haber aldık. Ramazan'da evvelki kadar muztarip olmadığımızı tebşir ettiniz.

Bağı tutan herif sizi görecekti geldi mi? Çilek mevsiminde borcunu vermezse bir daha bağı alamaz.

Defter-i Hakanî memuru Selâhaddin Bey Cevat Efendi'yi görmüş. “Deftere kayıt düştü, muamelenin ikmali lâzımdır.” demiş. Sizi rahatsız etmezlerse yarın akşam beşe doğru ifadelerini almağa gelecekler. Selâhaddin Bey Beykoz'da oturuyor. Oradan diğer vapurla ikametgâhına gidecek.

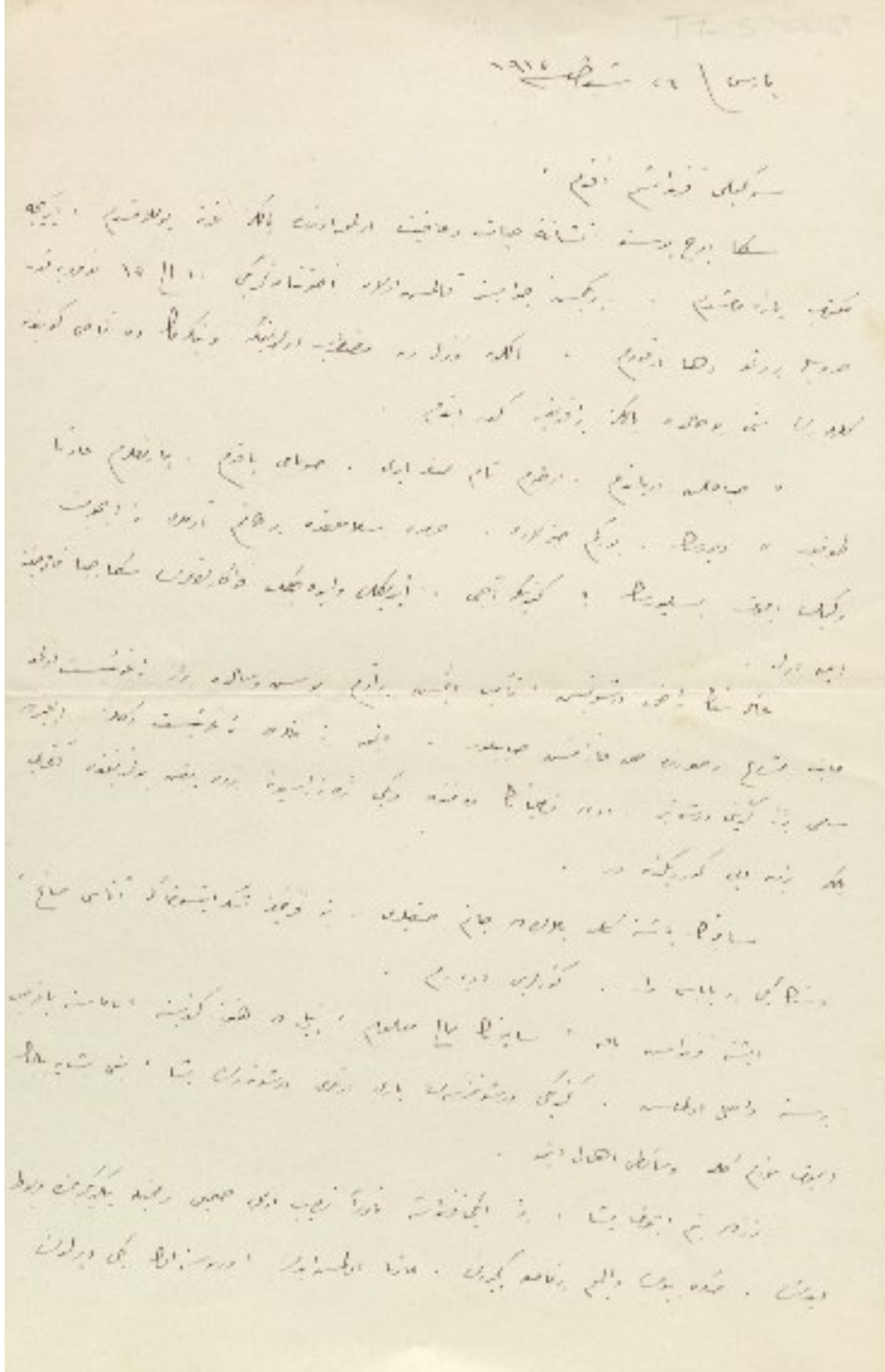
Baki uhuvvet ve selâm.

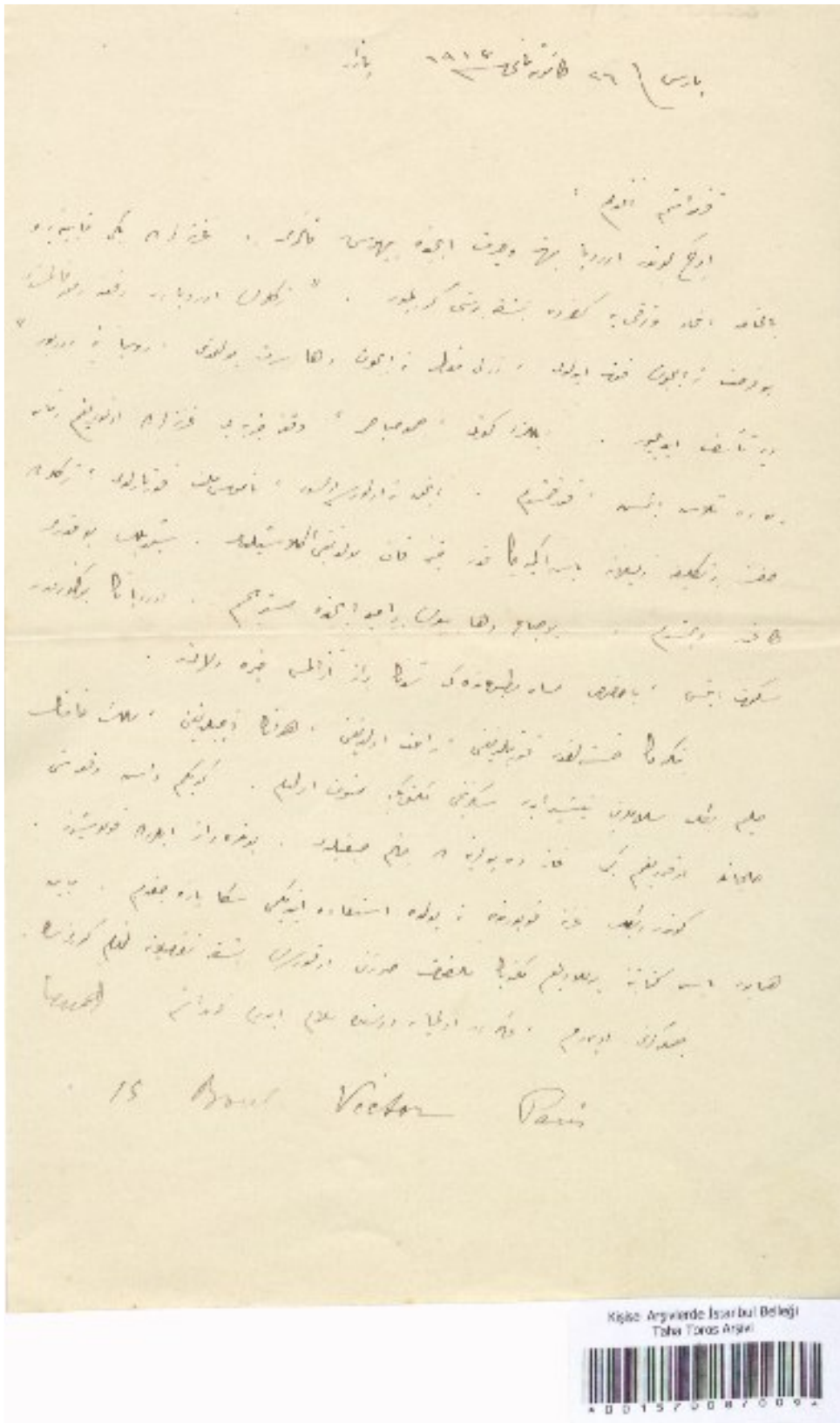
Ahmet Rıza

[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi: 001570098009]

⁵⁶ Tarihsiz olan bu mektup, büyük ihtimalle, Ahmet Rıza Bey Meclis-i Mebusan reisliğinin sona erdiği Ekim 1911'de, Maçka'daki konaktan Kuruçeşme'deki yalıya taşındıktan hemen sonra kaleme alınmıştır. Mektupta adı geçen Sezai de Sami Paşazade Sezai Bey'dir. Ancak, Sezai Bey Paris'ten Ağustos 1908'de dönmüş, Ekim 1909'da Madrid büyükelçiliğine atanması dolayısıyla İstanbul'dan ayrılmış bulunmaktadır. Güler Güven, Sezai Bey hakkındaki doktora çalışmasında, onun bu görevde “bulunduğu sürece yıllık izinlerini İstanbul'a giderek ya da Avrupa'yı dolaşarak geçir”diğini kaydediyor (Güven, 2009, 61/64). O halde mektup, Sezai Bey'in İstanbul'da bulunduğu bir sırada kaleme alınmış olmalıdır. Yukarıdaki dokuz mektuptan daha önce yazılmış olmasına rağmen, işlem bakımından onlara göre farklı olan bu mektubu sona bırakmayı uygun gördüm.

B. Mektupların özgün nüshalarından örnekler:

4. Yolören Köyü (Konya-Bozkır) Şeyh Bedrettin Efendi Türbe ve Haziresi'ne İlişkin Yeni Tespitler¹

Raşit GÜNDOĞDU²

Osman DOĞANAY³

APA: Gündoğdu, R. & Doğanay, O. (2025). Yolören Köyü (Konya-Bozkır) Şeyh Bedrettin Efendi Türbe ve Haziresi'ne İlişkin Yeni Tespitler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 47-62. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14904459>

Öz

Ali Semerkandî Efendi'nin halifelerinden olan Şeyh Bedreddîn Efendi, Konya'nın Bozkır İlçesi'ne bağlı Karacaardıç Köyü'nde yaşamıştır. Gerek kendisi hayatta iken ve gerekse vefatından sonra evlatları "seyyid" oldukları için pek çok vergiden muaf tutulmuşlardır. Kendisi zühd ve ilmiyle tanınmış, çevresinde çok sevilmiştir. Döneminde, Türk-İslam kültürü ve tasavvuf kültürünün bulunduğu bölgeye yerleşmesinde pek çok emekleri olmuştur. Ali Semerkandî Efendi Bozkır ve çevresinde bir müddet irşat faaliyetlerinde bulunmuş, bu faaliyetleri esnasında Şeyh Bedreddîn Efendi'ye halifelik vermiş ve daha sonra da şu anda medfûn bulunduğu Ankara civarında olan Kızılcahamam'a geçmiştir. Şeyhleri, Ali Semerkandî Efendi'nin Bozkır'dan ayrılmasından sonra irşat faaliyetleri Bedreddîn Efendi ve kardeşleri tarafından yürütülmüş, çeşitli vakıflar da kurarak bölgenin bayındır hale getirilmesine çaba gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Konya, Bozkır, Karaardıç, Yolören, Türbe, Şeyh Bedrettin Efendi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %21

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.12.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14904459>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü / Assoc. Prof., University of Health Sciences, Hamidiye Vocational School of Health Services, Department of Social Work and Counseling (İstanbul, Türkiye), **eposta:** rasit.gundogdu@sbu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2274-3764>, **ROR ID:** <https://ror.org/03k7bde87>, **ISNI:** 0000 0004 5894 3909

³ Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü / Professor, Aksaray University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Archaeology (Aksaray, Türkiye), **eposta:** osmandoganay@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7095-9466>, **ROR ID:** <https://ror.org/026db3d50>, **ISNI:** 0000 0004 0384 345X, **Crossref Funder ID:** 501100009972

New Determinations Regarding the Tomb and Burial of Sheikh Bedrettin Efendi in Yolören Village (Konya-Bozkır) ⁴

Abstract

Sheikh Bedreddîn Efendi, one of the caliphs of Ali Semerkandî Efendi, lived in Karacaardıç Village of Bozkır District of Konya. Both during his lifetime and after his death, his children were exempt from many taxes because they were "sayyids". He was known for his asceticism and knowledge and was very loved in his circle. During his period, he made many efforts to establish the Turkish-Islamic culture and Sufi culture in the region. Ali Semerkandî Efendi carried out guidance activities in Bozkır and its surroundings for a while, during these activities, he gave the caliphate to Sheikh Bedreddîn Efendi and then moved to Kızılcahamam, near Ankara, where he is currently buried. After their sheikh, Ali Semerkandî Efendi, left Bozkır, the guidance activities were carried out by Bedreddîn Efendi and his brothers, and efforts were made to develop the region by establishing various foundations.

Keywords: Konya, Bozkır, Karaardıç, Yolören, Shrine, Sheikh Bedrettin Efendi

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 21

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 09.09.2024-Acceptance Date: 20.12.2024-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14904459>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Şeyh Bedrettin'in Hayatı

Şeyh Bedrettin'in dedesi Şemsettin'in Horasan'dan Bozkır'a göç ettiği ve böylece ailsinin buraya bağlı Karacaardıç Köyü'ne yerleştiği bilinmektedir. Şeyh Bedrettin'in kendisi de burada doğmuş olup, doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, 1400'lü yılların ilk yarısında vefat eden Ali Semerkandî Efendi'den halifelik aldığı göz önüne alındığında, onun XV. yüzyılda yaşamış olduğu kabul edilebilir.

1501 tarihli nüfus defterine bakıldığında, "Sâdât" başlığı altında "Seyyid Mahmud Fakih veled-i es-Seyyid Halil" kaydına rastlanmaktadır. Hane kayıtlarının devamında yer alan "mezkûr Seyyid Bedreddîn..." ifadesindeki "mezkûr" terimi, ilk haneyi işaret ettiğinden, "Seyyid Mahmud Fakih" adının gerçek adı, "Bedreddin" ise lakabı olduğu anlaşılmaktadır⁵. Ayrıca, babasının adı "es-Seyyid Halil el-Bozkırî" şeklinde kaydedildiği için, babasının Bozkır'da doğmuş olduğu ihtimali ortaya çıkmaktadır⁶.

Karacaardıç Köyü'nde gömülü olan ve Ali Keramullah Sülalesi'ne mensup Şeyh Bedrettin ibn Halil Hazretleri'ne ait H. 899/1493-1494 tarihli şecere kaydı⁷, XV. yüzyılda yaşamış olduğuna dair ek bir belge sunmaktadır.

2. Şeyh Bedrettin'in Ailesi

Şeyh Bedrettin'in hayatıyla ilgili kayıtların XV. yüzyılının sonlarına tarihlendiği öngörülmekle birlikte, bu dönemi kesin olarak belgeleyen herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır. Ailesi hakkında elde edilen ilk bilgiler, 1501 tarihli nüfus defterine dayanmaktadır. Bu kayıta, Karacaardıç Köyü'nde "sâdât" olarak anılan Seyyid Bedrettin Efendi ailesi şu şekilde sıralanmaktadır: Seyyid Mahmud Fakih veled-i Seyyid Halil Halife-i Şeyh Ali Semerkandî, Abdülaziz birader-i o, Seyyid Yusuf veled-i Seyyid Mahmud Fakih el-mezbur, ve Seyyid İsa birader-i o⁸.

Bu kayıta göre, ilk sırada yer alan Seyyid Mahmud Fakih, Şeyh Ali Semerkandî'nin halifesidir. Daha önce belirtilen "mezkûr Seyyid Bedreddîn sahîhu'n-neseb sey-yid-i izâm-dan sâlihu'n-nefs, züh-d ile muttasîf ve mu'arref ehl-i irşâd kimesne olduğu..." kaydından, Seyyid Mahmud Fakih'in lakabının Bedreddin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Seyyid Mahmud Fakih'in biraderi Abdülaziz ve oğulları Seyyid İsa ve Seyyid Yusuf, bu kaydın alındığı tarihte hayatta oldukları belirtilmektedir.

Yukarıda belirtilen 1501 tarihli defterin ardından, 1523 yılında tutulan başka bir nüfus defterindeki kayıtlara göre, aynı şahıstan "Şeyh Bedreddîn Efendi" olarak bahsedilmesi, ayrıca oğulları olarak "Yusuf, İsa ve Ahmed" isimlerinin anılması, Şeyh Bedrettin'in bu tarihlerde hayatta olduğuna işaret etmektedir. 1501'de adı geçen oğulları Yusuf ve İsa'dan sonra, yeni bir oğul olan Ahmed'in de bu tarihlerde doğmuş olduğu anlaşılmaktadır⁹. Ayrıca, 1523 kaydında, Şeyh Bedrettin'in ailesinden bahsedildikten sonra, kardeşi Abdülaziz'den değil, onun oğlu Veli'den söz edilmesi, Abdülaziz'in 1523 yılı itibarıyla vefat ettiğini ve yeğeni Veli'nin hayatta olduğunu düşündürmektedir.

⁵ BOA, TT.d, 40/414

⁶ Hamit Şafakçı, Bozkırlı Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan Sayısı) Konya 2013, 467.

⁷ Dr. Nazmî, Türkiye'nin Sıhhi-î İctima'î Coğrafyası, Konya Vilâyeti, Cüz' 8, Ankara:1922, 126; Şafakçı, Bozkırlı Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları, 469.

⁸ BOA, TT.d, 40/414.

⁹ BOA, TT.d, 399/307. Bedreddîn veled-i Halil, Yusuf veled-i O, İsa veled-i O, Ahmed veled-i O. Şerîf ve ehl-i ilm ve ehl-i takvâdır kadîmiden yerleri ile ve bağları ile muâfîdır ve avâriz ve rûsûm-ı sâire vermeye, selâtin-i mâziyeden ahkâm var deyü Haydar Çelebi defterinde mastûr olan kemâ kân.

Evail-i Muharrem 1004/6-15 Eylül 1595 tarihli, kûfi yazı ile deri üzerine yazılmış olan ve bir suretini Osman Horasanlı Hoca aracılığıyla gördüğümüz şecere kaydında, Seyyid Şeyh Bedrettin'in nesebi şu şekilde belirtilmiştir:

“...es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Mustafa ibney es-Seyyid Mahmud ibn es-Seyyid Abdülgafûr ibn es-Seyyid İsa ibn es-Seyyid Bedreddin ibn es-Seyyid Halil ibn es-Seyyid Şemseddin...”.

Bu kaydın yanında, seyyidlik için atadan gelen amca çocukları şu şekilde sıralanmaktadır: “...es-Seyyid Ömer ibn es-Seyyid Mehmed ibn es-Seyyid İsa ibn es-Seyyid Bedreddin ibn es-Seyyid Halil el-merkum...”¹⁰.

Evasıt-ı Receb 1028/23 Haziran-3 Temmuz 1619 tarihli başka bir belgede ise, “...Seyyid Bedrettin'in nesebi şu şekilde belirtilmiştir: “... es-Seyyid Fethullah ibn sulbi es-Seyyid Halil ibn es-Seyyid Şeyh Nurullah ibn es-Seyyid Şeyh Sinan ibn es-Seyyid Bedreddin ibn es-Seyyid Halil el-Bozkırî mine'n-nesebi't-tahir...”¹¹.

Yukarıda sunulan veriler ışığında, Şeyh Bedrettin'in soyuyla ilgili şu bilgilere ulaşılmaktadır: Şeyh Bedrettin'in babasının adı Halil, dedesinin adı ise Şemsettin'dir. Abdülaziz adlı kişi, Şeyh Bedrettin'in kardeşi olup, tahrir kayıtlarında Şeyh Bedrettin'in oğulları arasında İsa, Yusuf ve Ahmed yer almaktadır. 1595 tarihli şecere ve siyâdet hucetinde Şeyh Bedrettin'in oğulları olarak "Seyyid İsa"nın adı geçmekte ve 1619 tarihli belge ile birlikte Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivlerinde bulunan başka bir belgede¹² ise "Seyyid Şeyh Sinan Halife" olarak bahsedilmektedir. Bu durum, Şeyh Bedrettin Efendi'nin oğulları arasında İsa, Yusuf ve Ahmed'in yanı sıra, Sinan Halife adında başka bir oğlunun da bulunduğu izlenimini vermektedir.

3. Yolören Şeyh Bedrettin Türbesi

Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Arşivi'ndeki çeşitli belgelere göre, Şeyh Bedreddin Efendi'nin mezarının Konya İli Bozkır İlçesi'ne bağlı Karacaardıç Köyü'nde bulunduğu belirtilmektedir¹³. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurufat Defterleri'nde mezarın eski adıyla Fart, yeni adıyla ise Yolören Köyü'nde yer aldığına dair bir kayıt bulunmaktadır¹⁴. Yerinde yaptığımız incelemelere dayanarak, mezarın şu anda Yolören (Fart) Köyü sınırları içinde olduğu tespit edilmiştir.

Karacaardıç Köyü muhtarı ve köy ileri gelenleri¹⁵ ile yapılan görüşmelerde, Karacaardıç Köyü'nün Yolören Köyü'nden daha yukarı bir konumda olmasına rağmen, 1980'li yılların başına kadar Karacaardıç Köyü'nde vefat eden kişilerin cenazelerinin Yolören Köyü sınırları içindeki mezarlığa defnedildiği ifade edilmiştir. Bu durumda, mezarlık her ne kadar Yolören Köyü sınırları içinde bulunsada, Karacaardıç Köyü halkı tarafından "Karacaardıç Mezarlığı" olarak kullanılmakta ve mezarlık bu adla anılmaktadır. Elimizdeki belgeler de bu durumu desteklemektedir. Tüm belgeler, Şeyh Bedreddin Efendi'nin Konya'ya bağlı Bozkır Kazası'na ait Karacaardıç Köyü'nde gömülü olduğunu gösterirken, yalnızca bir belge, mezarın Fart (Yolören) Köyü sınırlarında bulunduğunu ifade etmektedir. Buna göre, Karacaardıç Köyü halkı, köylerinin konumunun daha yüksek olmasına rağmen, vefat eden cenazelerini

¹⁰ Şafakçı, Bozkırlı Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları, 469.

¹¹ Şafakçı, Bozkırlı Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları, 469.

¹² TKGM_d, 34/192

¹³ BOA, MAD.d, 8090/53. Konya Sancağı'nda Bozkır Kazası'nda Kara[ca]ardıç Karyesi'nde medfûn Şeyh Bedreddin Efendi hazretleri.

¹⁴ VGM. Hurufat Defteri, 1141/76. Bozkırlı Karacaardıç kurbunda Fart Karyesi önünde Sultân Bedreddin nâm-ı diğer Şemseddin türbesi.

¹⁵ Osman Horasanlı, Mehmet Çolak vd..

Yolören Köyü sınırlarında bulunan mezarlığa defnetmişlerdir. Bu mezarlık, adeta "Karacaardıç Köyü Mezarlığı" olarak kullanılmakta ve halk arasında bu şekilde bilinmektedir.

Anlatılanlara göre, Karacaardıç Köyü başlangıçta daha aşağılarda bir bölgede yer almakta iken, zamanla daha yüksek bir konumda bulunan şimdiki yerine taşınmıştır. Ancak köy halkı, cenazelerini hep eski mezarlık olan aşağıdaki mezarlığa defnetmeye devam etmiştir. 1500'lü yıllarda, tahrir kayıtlarında adı geçen Karacaardıç Köyü'nde yapılan incelemede, mezarlıkta Osmanlı harfleriyle yazılmış bir mezar taşına rastlanmamıştır. Şeyh Bedreddin Efendi'nin türbesinin çevresinde yer alan ve zamanla tahrip olmuş Osmanlı harfleriyle yazılmış mezar taşları, bu durumu desteklemektedir.

Günümüzde, türbe özellikle çocuk sahibi olamayanlar tarafından ziyaret edilmektedir. İnanca göre, çocuk sahibi olamayan bir kadın, türbeden aldığı bir avuç toprakta herhangi bir canlı görürse, bu durum, o kişinin çocuk sahibi olacağı şeklinde yorumlanmaktadır¹⁶.

a. Tespit Edilebildiği Kadarıyla Türbede Görev Yapanlar

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurufat Defterleri'nde türbeyle ilgili bulabildiğimiz ilk kayıt, M 1112/Haziran 1700 tarihine tarihlenmektedir. Bu kayıt, türbedar olmadığı için Ahmet, Resul ve İbrahim adlı kişilerin atanmasıyla ilgilidir¹⁷. Bu belge, aynı zamanda arşiv belgelerinde Şeyh Bedreddin Efendi'nin Karacaardıç Köyü'nde gömülü olduğu belirtilmesine rağmen, mezarının Fart Köyü'nde bulunduğunu ifade eden ve Karacaardıç Köyü mezarlığının o dönemde bu mezarlık olduğuna dair bir delil sunmaktadır.

Buna ek olarak, namazlarını Cami-i Kebîr'de kılanlara yemek verme şartıyla tekke üyeliği yapan Şeyh Halil bin Ahmed'in beratının 1177/1763 yılında yenilendiği kaydedilmektedir¹⁸.

Ayrıca, Seyyid Bedreddin Efendi'nin evlatlarının Karacaardıç Köyü'nde bulunan Şeyh Hacı İbrahim Camii'nde hatiplik yaptıklarına dair de belgelerde bulgulara rastlanmaktadır¹⁹.

b. Türbenin Günümüzdeki Durumu

Yukarıda sunulan belgeler ve elde edilen bilgiler doğrultusunda, Bozkır İlçesi'ne bağlı Karacaardıç ve Yolören köylerindeki mezarlıklar üzerinde kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Karacaardıç Köyü mezarlığında Osmanlı harfleriyle yazılmış herhangi bir mezar taşına rastlanmazken, komşu Yolören Köyü mezarlığında Osmanlı harfleriyle yazılmış birçok mezar taşının günümüze kadar sağlam şekilde korunduğu tespit edilmiştir. Bu mezar taşlarının bazıları, mezarlığın belirli bir noktasında, özellikle şimdiki giriş kapısının yakınlığında kümelenmiş ve yoğunlaşmış durumdadır. Bu yerleşim düzeni, mezarlık alanındaki bir mimari organizasyonun varlığını işaret etmektedir. Ayrıca, bu yoğunlaşmanın olduğu alanda, diğer mezar yapılarından belirgin bir şekilde ayrılan ve temel izleri net bir şekilde görülebilen bir yapının izlerine rastlanmıştır. Bu izler, mezarlık girişindeki bazı düzgün kesme taşlar ve diğer yapı elemanlarıyla desteklenmiş olup, büyük ihtimalle burada bir yapının temeli oluşturulmuştur. Bu yapının, buradaki mimari oluşumun bir türbe olma ihtimalini artıran bir işlevi bulunduğu düşünülmektedir.

¹⁶ Şafakçı, Bozkır Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları, 469.

¹⁷ VGM. Hurufat Defteri, 1141/76.

¹⁸ VGM. Hurufat Defterleri, 1075/27b.

¹⁹ VGM. Hurufat Defterleri, 1078/36b.

Ancak, yakın çevrede görülen Osmanlı harfli mezar taşları, burada muhtemel bir Şeyh Bedrettin Efendi Türbesi olduğuna dair doğrudan bir kanıt sunmamaktadır. Mezarlık alanında, yasal kısıtlamalar nedeniyle henüz kazı ve detaylı bir araştırma yapılamamıştır. Ancak, Yolören Köyü mezarlığının genelinde veya özellikle belirtilen alanda yapılacak kazı ve temizlik çalışmalarının, Osmanlı harfli daha fazla mezar taşının ortaya çıkartacağı düşünülmektedir. Ayrıca, devşirme taşlardan oluşan temel izlerinin kısmen korunmuş olması, burada bulunan yapının Şeyh Bedrettin Efendi'ye ait bir türbe olma olasılığını da güçlendirmektedir.

Mezarlık alanında yapılan araştırmalar ve elde edilen belgeler, Karacaardıç ve Yolören köylerinin günümüzdeki mezarlıklarının kapsamlı şekilde incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, Şeyh Bedrettin Efendi'nin türbesinin Yolören Köyü mezarlığında yer aldığına dair güçlü bir kanıt sunmaktadır. Mezarlıkta yapılacak temizlik ve kazı çalışmaları, daha fazla somut belgeye ulaşılmasını sağlayarak, türbenin orijinaline uygun olarak yeniden inşa edilmesi için bilimsel bir temel oluşturacaktır.

Günümüzde, türbe harabe bir haldedir. Türbenin kimler tarafından yaptırıldığı ve ne zaman harabe hale geldiği ise henüz bilinmemektedir. Ancak, gerekli ön hazırlıkların yapılmasının ardından, türbenin orijinaline uygun bir şekilde yeniden inşa edilmesi için yeni adımlar atılabilir. Şeyh Bedrettin Efendi'nin manevi mirası dikkate alınarak, türbenin bulunduğu alan ve çevresi, "Kültür Varlığı veya Sit Alanı" olarak tescil edilmesi yönünde girişimler yapılmış ve Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 26.07.2022 tarihinde alınan karar doğrultusunda, türbenin temel izlerinin ve Osmanlı harfli mezar taşlarının bulunduğu alan taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Bu karar, ilgili alanın korunması için yasal bir zemin oluşturmuş ve türbenin yeniden ihyasına yönelik bilimsel ve yasal temeller atılmıştır.

Bu türbe ve çevresinin yeniden ihya edilmesi, bölgedeki dini ve kültürel mirası yaşatmak adına büyük önem taşımaktadır. İlgili şahsiyetlerin hatıralarını yaşatmak, toplumun manevi mirasını gelecek nesillere aktarmak ve bu mirası korunmuş bir şekilde sürdürmek, ulvi bir görev olarak kabul edilmelidir.

Şeyh Bedreddin Efendi'nin, Karacaardıç Köyü, Siristad Köyü ve diğer bazı köylerde vakıfları bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca, kendisi sâdât soyundan geldiği için, dönemin vergi uygulamalarından muaf tutulmuştu²⁰.

²⁰ BOA, TT.d. "Mezkûr Seyyid Bedreddîn sahîhu'n-neseb sey-yid-i izâm-dan sâlihu'n-nefs züh-d ile muttasîf ve mu'arref ehl-i irşâd kimesne olduğu sebe-bden elinde olan yerlerden ve bağ-lardan ve ağ-namdan ve kovandan öş-r ve rûsûm ve avâ-rız vermeyip ber-mûceb-i fermân-ı hümâyûn mu'âf-ı mutlak ola deyü arz olunup hüküm sadaka olundu."

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA), A. MVL; 622/51

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA), MAD.d, 8090/53.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri (TT). 40/414

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri (TT), 399/307

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Defterleri, (TKGM),_d 34/192

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri (VGM), Hurft Defterleri, 1075/27b

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri (VGM), Hurft Defterleri, 1078-36b

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri (VGM), Hurft Defterleri, 1141/376

Araştırma Eserler ve Makaleler

Dr. Nazmi. Türkiye'nin Sıhı-i İctima'i Coğrafyası, Konya Vilayeti. Ankara: 1922.

şafakçı, Hamit. "Bozkırlı şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan Sayısı, 2013), 467-486.

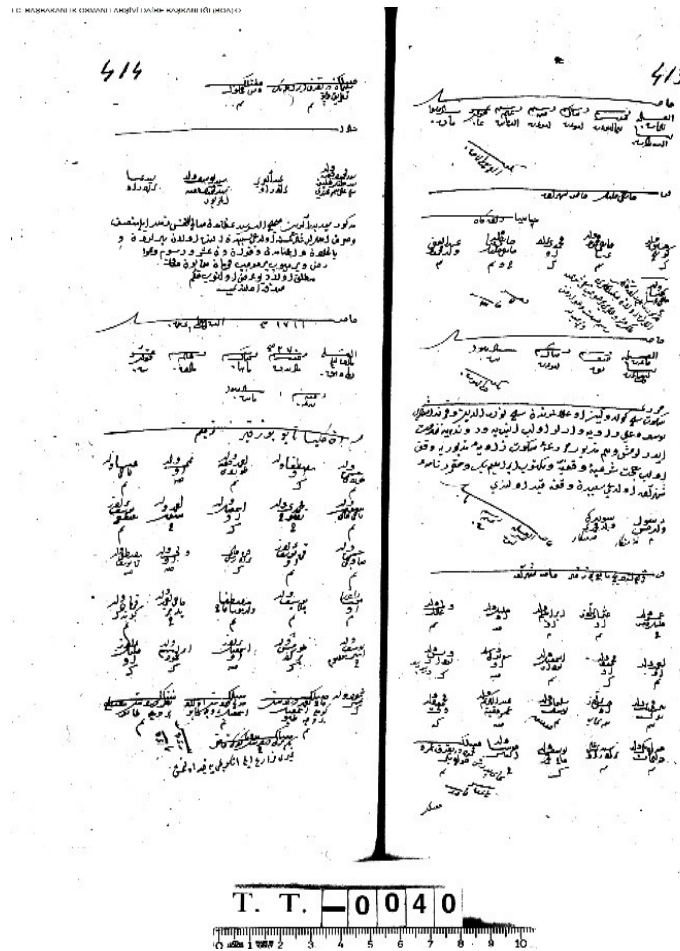
EKLER**Ek 1:**

Şeyh Bedreddin Efendi ile birlikte evlatlarının listesini gösterir 1501 tarihli Tapu Tahrir Defteri.

Tapu Tahrir Defteri; 40/414**Sâdât**

Seyyid Mahmûd Fakîh veled-i Seyyid Halîl halife-i Şeyh Ali Semerkandî, Abdülazîz birâder-i O, Seyyid Yusuf veled-i Seyyid Mahmûd Fakîh el-mezbûr, Seyyid İsa birâder-i O

Mezkûr Seyyid Bedreddîn sahihu'n-neseb seyid-i izâmdan sâlihu'n-nefs zühhd ile muttasîf ve mu'arref ehl-i irşâd kimesne olduğu sebebden elinde olan yerlerden ve bağlardan ve ağnamdan ve kovandan öşr ve rüsûm ve avârız vermeyip ber-mûceb-i fermân-ı hümâyûn mu'âf-ı mutlak ola deyü arz olunup hüküm sadaka olundu.

Ek 2:

Şeyh Bedreddin Efendi ve evlatlarının listesini ve seyyid oldukları için her türlü vergiden muaf olduklarını gösterir 1523 tarihli Tapu Tahrir Defteri kayıtları

Tapu Tahrir Defteri: 399/307

Bedreddin veled-i Halil, Yusuf veled-i O, İsa veled-i O, Ahmed veled-i diğer

Şerîf ve ehl-i ilm ve ehl-i takvâdır kadîmden yerleri ile ve bağları ile muâfdır ve avâriz ve rûsûm-ı sâire vermeye, selâtin-i mâziyeden ahkâm var deyü Haydar Çelebi defterinde mastûr olan kemâ kân

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
 e-posta: editor@rumelide.com
 tel: +90 505 7958124

Address

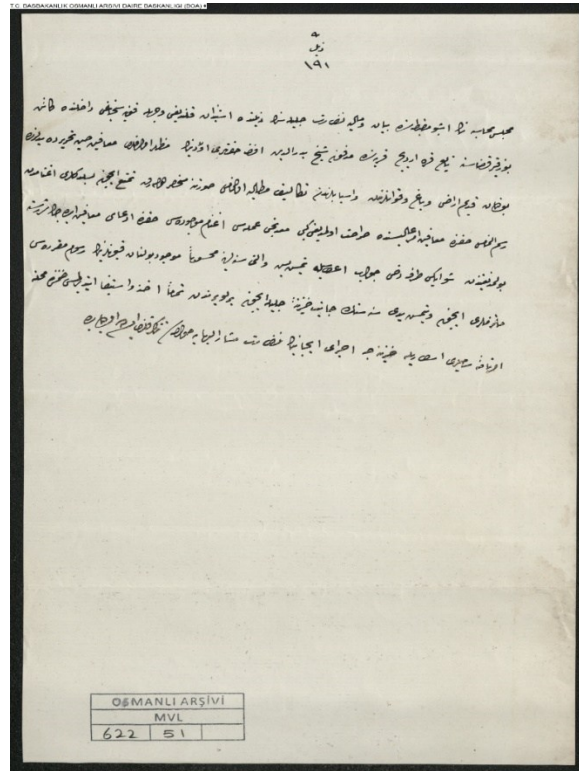
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
 e-mail: editor@rumelide.com,
 phone: +90 505 7958124

Ek 3:

Bozkarı Kazasının Karacaardıç Köyünde medfûn Şeyh Bedreddin Efendi'nin evlatlarının bütün vergilerden muaf olduklarına dair Konya Valisi'ni gönderilen tahrirat.

A. MVL; 622/51**Zeyl****191**

Meclis-i Muhâsebenin işbu mazbatasında beyân ve Mâliye Nezâret-i Celîlesinin zeylinde istizân kılındığı vechile Konya Sancağı dâhilinde kâ'in Bozkır Kazâsına tâbi' Kara[ca]ardıç karyesinde medfûn Şeyh Bedreddin Efendi hazretleri evlâdının mazhar oldukları mu'âfiyet hîn-i tahrîrde yedlerinde bulunan kadîm arâzî ve bâğ ve kovanlardan ve âsiyâblarından tekâlîf mutâlebe olunmaması sûretine münhasır olarak temettu' için besledikleri ağnâmdan resm alınmaması hakkında mu'âfiyet emr-i âlîsinde sarâhat olmadığı gibi ma'denci amelesi ağnâm-ı mevcûdesi hakkında iddi'â-yı mu'âfiyet erecek serrişte bulunmadığından şu iki taraf dahi cevâb itâsıyla yetmiş beş ve altı senelerine mahsûben mevcûd bulunan koyunlarının rüsûm-ı mukarreresi mültezimleri için ve yetmiş yedi senesinin cânib-i hazîne-i celîle için yerlî yerinden tamâmen ahz ü istîfâ etdirilmesi mahalline emirnâme-i sâmilere istârıyla hazînece icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârun-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındı ise de ol bâbda

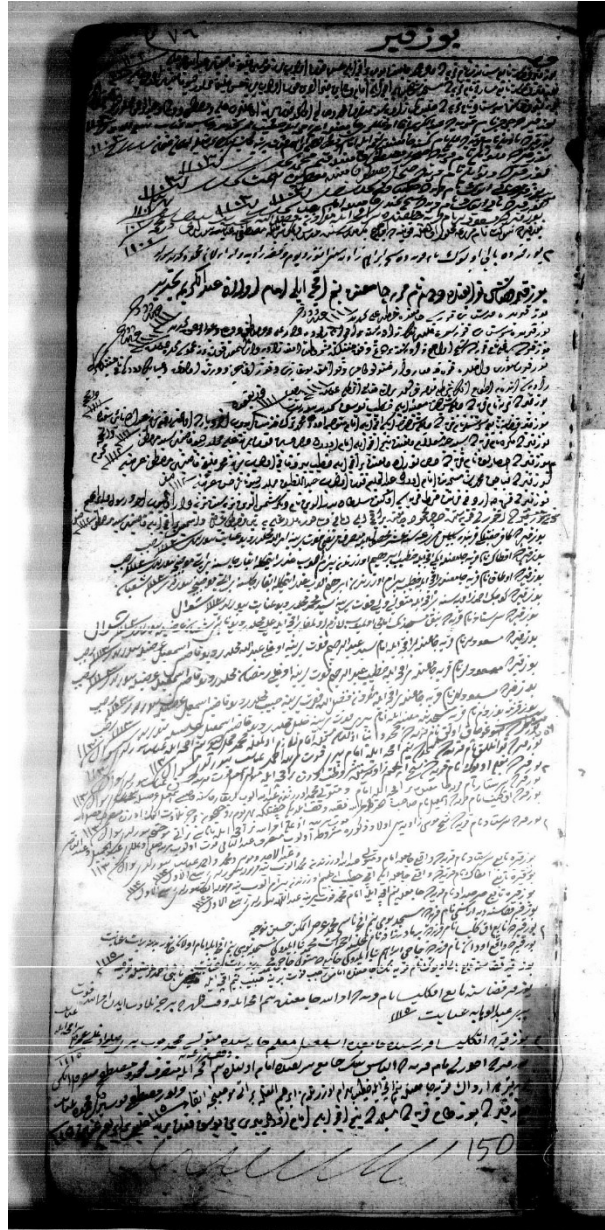
MVL.00622.00051.001

Ek 4:

Bozkır'ın Karacaardıç köyü yakınlarında Fart (Yolören) bulunan Sultan Şeyh Bedreddin Efendi türbesine türbedar tayini

VGM_Deftter_1141_376

Bozkırlı Karacaardıç kurbunda Fart karyesi önünde Sultân Bedreddîn nâm-ı diğêr Şemseddîn türbesinde türbedârı olmayup Ahmed ve Resûl ve İbrâhîm

Ek-5

Mezarlığın Günümüzdeki Durumu ile İlgili Resimler

Şekil 1. Yolören Köyü Şeyh Bedrettin Türbesi ve haziresinin bulunduğu mezarlık içindeki alan

Şekil 2. Türbenin temellerinin bulunduğu tahmin edilen kalıntılar

Şekil 3a-b. Türbenin inşasında devşirme malzeme olarak kullanıldığı tahmin antik yapı kalıntılarına ait mimari parçalar

Şekil 3c-d. Mezarlık alanında mezar taşı olarak kullanılan antik yapılara ait parçalar

Şekil 4a-c. Mezarlık alanında yer alan bazı mezar taşları

Şekil 5-9. Türbe haziresindeki yazıtlı mezar taşları

Ek: 6

Mezar Taşlarındaki Yazıların Transliterasyonu

Res. 5

Vefâtü'l-l-merhûm ve mağfûr
El-abdü'l-fakîr ilâ rabbihî

Res. 6

İntekale ilâ Rabbî el-merhûm el-fakîr
El-muhtâc ilâ Rabbihî'l-gafûr Yusuf
Rahimehullâh ---

Res. 7

Rebî'ü'l-âhir fi
Târîhi sene isnâ aşere ve tis'ü-mi'etin

Res. 8

Yazı silinmiş, okunamadı

Res. 9

İntekale ilâ Rabbihî (?)

5. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Doğrultusunda Yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programının “Öğretmen”e Bakış Açısının Eşdizimlik Çerçevesinde İncelenmesi¹

Feyime SAKİN TAŞDEMİR²

Onur TAŞDEMİR³

APA: Sakin Taşdemir, F. & Taşdemir, O. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Doğrultusunda Yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programının “Öğretmen”e Bakış Açısının Eşdizimlik Çerçevesinde İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 63-xx. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639537>

Öz

Metin çözümlemesinde dilbilimin araçlarından yararlanmak nesnel sonuçlar sağlamaktadır. Bu nedenle eğitim öğretim etkinliklerinin kılavuzu olan öğretim programlarının da dilbilimin araçlarıyla incelenmesi, eğitimin paydaşlarının tek seferde ayırt edemeyebileceği örüntülerin ortaya konulmasını ve nesnel düşünceler elde edilmesini sağlayabilir. Araştırmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programının “öğretmen”e bakış açısı dilbilimin verileri doğrultusunda yapılan eşdizimlik çözümlemesi çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmada “öğretmen” sözcüğünün seçilmesinin nedeni programın uygulayıcısının öğretmenler olmasından kaynaklanmaktadır. Eşdizim ise bir sözcüğün sıklıkla bir arada kullanıldığı sözcükleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Metin oluşumunda hiçbir sözcük rastlantısal olarak bir araya gelmemektedir. Sözcükler birbirlerini gerektirmekte ve sınırlamaktadır. Bu bakış açısıyla öğretmen sözcüğünün hangi sözcüklerle eşdizimli olduğu ortaya konmuş ve anlamsal bağlantıları açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın verilerinin sayısallaştırılmasında bilgisayardan yararlanılmıştır. Program metninin 11667 sözcükten oluştuğu, bu sözcüklerden 31’inin öğretmen olduğu ve öğretmen sözcüğünün çoğunlukla “Yansıma, Zümre, Öğrenme, Değerlendirme” sözcükleriyle eşdizimli olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Eşdizimlerin geçtiği bağlamlardan da yararlanarak programın öğretmene bakış açısı açıklanmaya çalışılmıştır. Program metninde, programın öğretmenlerin değerlendirmeleri doğrultusunda yapılandırıldığı vurgulandığı belirlenmiştir. Program metnine göre öğretmen, programın uygulayıcısı olarak görülmekte, meslektaşlarıyla görüş alışverişinde bulunan ama değerlendirmesini bireysel olarak yapan, öğretirken de öğrenen bir birey olarak ele alınmaktadır. Öğretmenin sürece ilişkin

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – intihal.net / Ithenticate / İntihal, Oran: %2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 08.10.2024-**Kabul Tarihi:** 24.12.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639537>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Uzman Öğretmen, MEB, Espiye Atatürk Ortaokulu / Specialist Teacher, MNE, Espiye Atatürk Secondary School (Giresun, Türkiye), feyimesakin@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2073-8630>, **ROR ID:** <https://ror.org/0oiga9g46> **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossref Funder ID:** 501100013898

³ Dr. Öğretmen, MEB, Tirebolu Bilim ve Sanat Merkezi / Dr. Teacher, MNE, Tirebolu Science and Art Center (Giresun, Türkiye), leavessoccer@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5761-0120>, **ROR ID:** <https://ror.org/0oiga9g46> **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossref Funder ID:** 501100013898

deneyimlerini ve düşüncelerini ise raporlaştırması ve paylaşması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Eşdizim, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı

Determining the Perspective Towards “Teacher” in the Republic of Türkiye Revolution History and Kemalism Course Curriculum Structured in Line with the Türkiye Century Education Model within the Framework of Collocation⁴

Abstarct

Utilizing the tools of linguistics in text analysis provides objective results. Therefore, examining the curriculum, which is the guide of education, with the tools of linguistics can reveal patterns that the educators may not be able to distinguish at once and provide objective thoughts. In the research, Republic of Türkiye Revolution History and Kemalism Course Curriculum, which is structured in line with the Türkiye Century Education Model, perspective to "teacher" is explained within the framework of the collocation analysis conducted in line with the data of linguistics. The reason for choosing the word "teacher" in the research is that the implementers of the curriculum are teachers. Collocation is a term used to define other words that a word is frequently used together. No word comes together randomly in the formation of a text. Words require and limit each other. From this perspective, it has been revealed with which words the word "teacher" is collocated and its semantic connections have been tried to be explained. Computers have been used in the digitization of the research data. It was determined that the curriculum text consisted of 11667 words, 31 of these words were teacher, and the word teacher was mostly used in collocation with the words “Reflection, Group, Learning, Evaluation”. An attempt was made to explain the curriculum’s perspective on teachers by also making use of the contexts in which the collocations occurred. It was determined that the curriculum text emphasized that the curriculum was structured in line with teachers’ evaluations. According to the curriculum text, the teacher is seen as the implementer of the curriculum, is considered as an individual who exchanges views with colleagues but makes his/her evaluations individually and learns while teaching. The teacher’s experiences regarding the process are expected to be reported and shared

Keywords: Türkiye Century Education Model, Collocation, Republic of Türkiye Revolution History and Kemalism Course

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – intihal.net /plagiarism, Rate: %2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

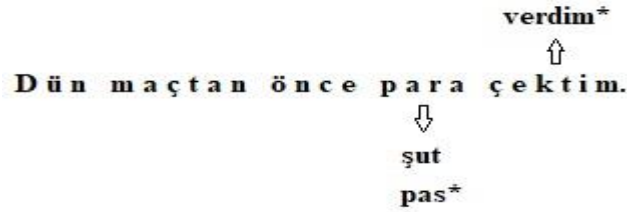
Article Type: Research article, Article Registration Date: 08.10.2024-Acceptance Date: 24.12.2024-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639537>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Metin çözümlemesinde dilbilimin araçlarından yararlanmak, anlam gibi soyut bir kavramı somut bir biçimde betimlemeyi sağlayan olanaklar sunmaktadır. Son yıllarda özellikle bilgisayarların da dilbilim araştırma araçlarını ve ölçütlerini kullanmaya uygun yapısı nedeniyle eşdizim çözümlemesi gibi alanlarda sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Virtanen, 2004, s. 159). Bu sayede okurun gözden kaçırabileceği metin yapıları ve anlamlar farklı bakış açılarıyla ortaya konabilmektedir.

Eşdizim, metindilbilimin konularından biridir (Demir, 2012, s. 1065). Eken’e (2016, s. 29) göre temelde, tümceyi çizgisel bir biçimde ele alan Saussure’ün yatay düzlemde yan yana gelebilecek sözcüklerle, dikey düzlemde yer değiştirebilecek sözcüklerinin birbirlerini gerektirmesi ya da sınırlamasıyla ilgili olduğu bir durumu anlatmaktadır.

Şekil 1. Sözcüklerin Birbirlerini Gerektirdiğini ve Sınırladığını Örnekleyen Bir Tümce

Söz gelimi “Dün maçtan önce para çektim.” tümcesinde “para” ve “çekmek” sözcükleri yatay düzlemde bir arada kullanılabilen sözcüklerdir. Dikey düzlemde “para” yerine “şut” sözcüğü de getirilebilir ve “şut” sözcüğü de “çekmek” eylemiyle kullanılabilir. Ancak “para” yerine “pas” sözcüğü getirilirse “pas” sözcüğü yatay düzlemde “çektim” eylemiyle kullanılamayacaktır. Ya “çektim” eyleminin “verdim” eylemiyle değiştirilmesi ya da eğer “çektim” eylemi kullanılacaksa “pas” sözcüğü yerine “para” veya “şut” sözcüklerinin getirilmesi gerekmektedir.

Eşdizimliliğin çıkış noktasının sözcüklerin birbirini gerektirmesi ve sınırlaması olduğu söylenebilir. Her alanda olduğu gibi eşdizimlik de farklı bakış açılarıyla ele alınmakta ve bu farklı bakış açıları farklı tanımlar ortaya çıkarmaktadır (Firth, 1951; Hoey, 1991, Sinclair 1991; Halliday, 1996).

Bugün alanyazında sıkça kullanılan eşdizimlik yaklaşımı Firth’e (1951) dayanmaktadır. Bu yaklaşım bir derlemde sıkça yan yana kullanılan alışılmış sözcük birlikteliklerinden hareket etmektedir. Halliday (1966) eşdizimi, sözcüklerin bir arada olma eğilimi olarak tanımlamış ve sözcüklere gelen çekim eklerini önemsemeden eşdizimliği sözcükbirimlerle ele almıştır. Hoey (1991) ise eşdizimi, metin özelinde birbiriyle olağandan daha sık görülen sözcükler olarak ele almış ve bu görüş doğrultusunda tanımlamıştır.

Alanyazında eşdizime bakışta anlamsal ve istatistiksel olmak üzere iki temel görüş bulunmaktadır. Sinclair (1991) gibi araştırmacılar hem anlamsal hem istatistiksel yöntemlerden yararlanarak aynı metinde bir sözcükle iki veya daha fazla kere bir arada kullanılan sözcüğün eşdizimli olduğunu belirtmiş ancak bu bir arada kullanılma durumunun sözcüğün kendisiyle bir anlam bağı yoksa rastlantısal olarak kabul edilebileceğini ve eşdizimli olarak ele alınmayacağını belirtmiştir. Oysa Hoey (1991)’e göre bir sözcük nedensiz bir çağrışımla da orada bulunabilmekte bu da metnin anlamının yapılandırılmasında önem taşımaktadır. Bu araştırmada metnin büyük ölçekli algılanışında eşdizimlerin de önemli rol oynadığını belirten Hoey’un (1991) ortaya koyduğu yaklaşım temel alınacaktır. Bakırlı ve Düzdemir’in (2010, s. 76) belirttiği üzere “Eşdizimlik olgusu yalnızca istatistiksel bir olgu değil, ruhbilimsel bir

gerçekdir ve eşdizimsel bilgi bağlamla birlikte zihinde depolanmaktadır.”

Araştırmada incelenecek metnin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı olarak belirlenmesinin belirli nedenleri vardır. Elbay’a (2020) göre, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna, Atatürk ilke ve inkılaplarına odaklanan bir ders olarak diğer derslerden ayrı bir görünüm sergilemektedir. Dersin amacı yalnızca tarihsel olayların öğrenilmesi değil aynı zamanda toplumdaki etkisinin de çözümlenmesini gerektirmektedir. Türkiye’nin çağdaşlaşmasını ve Atatürk’ün bu konudaki rolünü vurgulaması bakımından benzersiz bir yere sahip olan bu ders, birçok bilim dalını da içinde barındırmakta ve bu bilimler doğrultusunda yaşananları sistematik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır (Demir ve Ceylan, 2023). Dolayısıyla bu dersin nasıl öğretileceğini ortaya koyan programın da sistematik bir biçimde incelenmesi, dersin amaçlarını gerçekleştirme için yeni bakış açıları sağlayacaktır.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin amaçlarına ulaşabilmesi için program doğrultusunda seçilen içeriklerden öte, bu içeriklerin öğrencinin karşısına getirilmeden önce nasıl yapılandırılacağı önemlidir. Öğretim programı da bu yapılandırma sürecini betimleyen ve öğretmene yol gösteren en önemli kılavuzdur (Boyle ve Charles, 2016). Ancak sürecin en önemli bileşenlerinden biri öğretmenlerdir. Öğretmenlerin programı anlaması ve kendilerinden beklenenleri kavraması, yalnızca mesleki gelişimlerine katkı sağlamayacak aynı zamanda öğrencilerin aldığı eğitimin niteliğini de artıracaktır.

Sonuç olarak öğretim programı ve öğretmenler arasındaki ilişki, dinamik ve etkileşimli olmalıdır. Herhangi bir eğitim reformunun başarılı olması için öğretim programlarının nasıl uygulandığı ve programın öğretmenden beklendiklerinin, öğretmene bakış açısının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmada öğretmen sözcüğü üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programının öğretmene bakış açısının eşdizimlik çerçevesinde saptanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur.

- 1) “Öğretmen” sözcüğü incelenen programda ne sıklıkla kullanılmıştır?
- 2) “Öğretmen” sözcüğü hangi sözcüklerle eşdizimlik ilişkisi içerisindedir?
- 3) “Öğretmen” sözcüğü ile eşdizimlik ilişkisi bulunan sözcüklerin dağılımının programın öğretmene bakış açısını yorumlamaya katkısı nedir?

Yöntem

Araştırmada bir öğretim programı metni çözümlendiği için araştırmanın yöntemi doküman incelemesidir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 187). Araştırmanın evrenini Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır.

Bilgisayar sayesinde geniş metinleri hem daha hızlı hem de daha güvenilir biçimde incelemek olanaklıdır (Rappen ve Simpson, 2002, s. 92). Bu nedenle araştırmanın verileri bilgisayar destekli bir çözümlemeyle ortaya konmuş. Sözcük sayıları, sıklıkları ve eşdizimler belirlenirken Microsoft Office 2021 Professional Plus’ın Word uygulamasından yararlanılmıştır.

Eşdizimlerin belirlenmesinde istatistiksel bakış açısından yararlanılmış ancak eşdizimlerin belirlenmesinin ardından bu eşdizimlerin yer aldığı bağlamlar anlamsal olarak çözümlenmeye dahil edilmiştir.

Bulgular

İncelenen metindeki sözcük sayısı 11667’dir. Microsoft Word sözcük sayarken her bir boşluğun ardındaki ve önündeki sözcükleri sözcük olarak kabul etmektedir. “Öğretmen” sözcüğü metinde 31 kere geçmektedir. Öğretmen sözcüğünün hangi sözcüklerle eşdizim içerisinde olduğunu bulmak için “Öğretmen” sözcüğünün 4 ilerisine ve 4 gerisine gidilerek iki veya daha fazla kere birlikte kullanılmış sözcükler belirlenmiştir. Öğretmen sözcüğüyle eşdizim içinde kullanılan sözcüklerin sıklıkları Tablo 1’de yer almaktadır.

Öğretmen Sözcüğüyle Eşdizim İçinde Olan Sözcükler	Birlikte Kullanılma Sayısı	Öğretmen Sözcüğüyle Eşdizim İçinde Olan Sözcükler	Birlikte Kullanılma Sayısı
Yönelik	7	Branş	2
Görüş	6	Düzye	2
Program	6	Ölçme	2
Tarafından	6	İçin	2
Değerlendirme	4	İş	2
Öğrenme	4	Bu	2
Zümre	4	Öğretme	2
Yansıtma	4	Aktif	2
Ders	3	Süreç	2
Bulunmak	3	Çıktı	2
Bir	3	Katılım	2
Çalışan	3	Gerçekleştirme	2
Olarak	3	Gerek	2
Öğrenci	3	İfade	2
Öneri	3	Nereden	2
Kitap	2	Nasıl	2
İle	2	Ulaşmak	2
Sınıf	2	Rehber	2
Kurul	2	Belirlemek	2
Plan	2	Rapor	2
Diğer	2		

Tablo 1 Öğretmen Sözcüğüyle Eşdizimli Sözcükler

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğretmen sözcüğü 41 sözcükle eşdizim içerisindedir. Ancak en çok 4 kere “yansıtma, zümre, öğrenme, değerlendirme” sözcükleriyle; 6 kere “tarafından, program, görüş” sözcükleriyle; 7 kere “yönelik” sözcüğüyle birlikte kullanılmıştır. Araştırmamızda en çok birlikte kullanılan bu sekiz sözcük üzerinde durulacaktır.

Öğretmen sözcüğünün kullanıldığı tümceler ve bu tümcelerin geçtiği bağlamlardan örnekler aşağıda yer

almaktadır.

Yansıtma

“ÖĞRETMEN YANSITMALARI

Programa yönelik görüş ve önerileriniz için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz” (MEB, 2024, s. 12).

Zümre

“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları kademeli olarak uygulanacağından, bir önceki kademe ile ilgili ön öğrenme eksiklikleri zümre öğretmenlerince tespit edilir, ilgili konu ve içeriğe ilişkin ön öğrenme eksikliklerini gidermeye yönelik içerik eğitim öğretim yılı başında zümre toplantılarında karara bağlanır ve eğitim öğretim sürecinde uygulanır” (MEB, 2024, s. 5)

Öğrenme

“Programda ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliğine önem verilerek bunlara yönelik önerilerde bulunulmuştur. Öte yandan öğretmenlerin öğrenme çıktıları, içerik ve öğrenme-öğretme uygulamaları doğrultusunda kendi yaklaşımlarını belirlemelerine olanak sağlanmıştır” (MEB, 2024, s. 8).

Değerlendirme

“2005 ve 2018 T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarına ilişkin akademik yayınlar incelenmiş, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan “Öğretim Programlarının Değerlendirme Raporu”, “21. Yüzyıl Becerileri ve Değerlere Yönelik Araştırma Raporu”, “Öğretmenlerin Ders Kitabı Kullanımı ile İlgili Araştırma Raporu”, “Ders Kitaplarında Okunabilirlik” ve “Ders Kitaplarını Değerlendirme Raporu (Öğretmen Görüşleri)” adlı çalışmalarda T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik tespitler analiz edilmiştir” (MEB, 2024, s. 4).

Tarafından

“Programın güçlü ve iyileştirilmesi gereken yönlerinin öğretmenlerin kendileri tarafından değerlendirilmesini ifade eder” (MEB, 2024, s. 12).

Program

“ÖĞRETMEN YANSITMALARI

Programa yönelik görüş ve önerileriniz için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz” (MEB, 2024, s. 12).

Görüş

“ÖĞRETMEN YANSITMALARI

Programa yönelik görüş ve önerileriniz için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz” (MEB, 2024, s. 12).

Yönelik

“T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı’nın “Farklılaştırma” bölümü “Zenginleştirme” ve “Destekleme” alt bölümlerinden oluşmaktadır. Zenginleştirme, akranlarına göre daha ileri düzeyde olan öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeye çıkarabilmek için öğretmene yönelik önerilerin bulunduğu kısımdır” (MEB, 2024, s. 9).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eşdizim, sözcüklerin rastlantısal olarak bir araya gelmediğini açıklayan bir kavramdır ve sıklıkla bir

arada kullanılan sözcükleri tanımlamak için kullanılmaktadır. “Eşdizimin yalnızca istatistiksel bir olgu değil ruhbilimsel bir gerçek” olduğu düşüncesinden yola çıkılmış Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi Öğretim Programı “Öğretmen” sözcüğüyle eşdizimli sözcükler bağlamında çözümlenmiştir. Bu dersin öğretim programının seçilmesinin nedeni Türkiye’nin kurulmasında ve çağdaşlaşmasında önemli değerlere odaklanması ve Türkiye’nin bugünlere ulaşmasındaki adımları, bu adımların toplumdaki karşılıklarını sistematik bir biçimde incelemesidir. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin amaçlarına ulaşabilmesi için bu dersin öğretim programının da daha iyi anlaşılması ve sistematik olarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Öğretmenler, öğretim programlarının uygulayıcısı durumundadır. Dolayısıyla programın öğretmene bakış açısının eşdizimlik çerçevesinde ortaya konması, derslerin amaçlarının gerçekleştirilmesi bakımından öğretmenden beklenenlerin açıklanmasında yeni bir bakış açısı sunmuştur.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yapılandırılan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi öğretim programında 11667 sözcük olduğu belirlenmiştir. Bu sözcüklerin 31’ini “öğretmen” sözcüğü oluşturmaktadır. Öğretmen sözcüğünün en çok “yönelik, görüş, program, tarafından, değerlendirme, öğrenme, zümre, yansıtma” sözcükleriyle eşdizim içinde olduğu görülmektedir.

Eşdizimlerin oluşmasını sağlayan bağlamlar incelendiğinde,

- Yönelik sözcüğünün öğretmenle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin programın öğretmenler için hazırlandığı ve onlara dönük öneriler sunması olduğu düşünülmektedir.
- Görüş sözcüğünün öğretmenle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin programın öğretmen görüşlerini öğrenmeye dönük bir istek taşıması olduğu düşünülmektedir.
- Program sözcüğünün öğretmenle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin öğretmenlerin programların uygulayıcıları olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.
- Tarafından sözcüğünün öğretmen sözcüğüyle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin eğitim öğretim sürecinin sorumluluğunu üstlenecek ve süreci ilerletecek en temel öznenin öğretmen olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenlere verilen sorumluluğun arttığı ve öğretmenlerin değerlendirmelerini bireysel olarak yapmaları gerektiği vurgulanmıştır.
- Değerlendirme sözcüğünün öğretmen sözcüğüyle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin programın hazırlanışında öğretmenlerin değerlendirmelerinden yararlandığının anlatılmak istenmesi olduğu görülmektedir.
- Öğrenme sözcüğünün öğretmen sözcüğüyle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin öğretmenin hem öğrenen bir birey olduğu hem de öğrenme çıktılarını belirlemede ve öğrenenlerin işini kolaylaştırmada eğitim sürecini yapılandıran olarak önemli bir rol üstlenmesi olduğu düşünülmektedir.
- Zümre sözcüğünün öğretmen sözcüğüyle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin öğretmenin öğrencilerle ilgili kararlar alınırken meslektaşlarıyla konuşarak birlikte hareket etmeleri gerektiğinin vurgulanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.
- Yansıtma sözcüğünün öğretmen sözcüğüyle sıklıkla bir arada görülmesinin nedeninin ise T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi programının öğretmenden, programa ilişkin düşüncelerini raporlaştırma beklentisinde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Özetle, incelenen metinde programın öğretmen değerlendirmeleri dikkate alınarak ortaya konulduğu vurgulanmıştır. Program, öğretmene uygulayıcı olarak bakmakta, zümreleriyle ortak hareket etmesini ancak değerlendirmelerini kişisel yapmasını istemektedir. Öğrenen bir birey olması istenen öğretmenin, eğitim öğretim sürecine ilişkin yaşantısının raporlaştırılması ve görüşlerinin aktarılması

beklenmektedir.

Metinleri dilbilimsel araçlarla incelemek hem metinlerle ilgili nesnel belirlemelerin yapılabilmesini sağlamakta hem de metnin anlamını açıklamak ve farklı bakış açılarıyla bakmak için yeni olanaklar oluşturmaktadır. Bu incelemelerin dilbilimin istatistiki hesaplamalara yatkın doğası sayesinde bilgisayarlarla yapılması da hem incelemeleri kolaylaştırmakta hem de daha güvenilir hale getirmektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli henüz yeni olduğu için program metnine ilişkin dilbilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak program hakkında yapılan çalışmalar bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Söz gelimi bakanlık tarafından yapılan açıklamalarda da Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli hazırlanırken çok sayıda öğretmenden görüş alındığı belirtilmektedir (Karataş, 2024). Akpınar ve diğerleri (2024) uygulamada kimi farklılara neden olacak olsa da bazı konularda öğretmenin sorumluluğunun artırıldığını ve eğitim öğretim sürecini yönetecek temel özne haline geldiğini vurgulamaktadır. Programda zümrelerle görüş alışverişinin vurgulandığı Yurdakal (2024, s. 83) tarafından da belirtilmiştir.

Sonuç olarak dilbilimsel araçlarla eğitim öğretimle ilgili belgeleri incelemek, bu belgelerin uygulayıcılara ve sürecin ortaklarına bakış açısını belirlemede genel düşünceleri desteklemede ve nesnel bir ölçüt ortaya koymada yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu programlara yalnızca bir sözcük odağında değil genel olarak tüm sözcüklerin birbirlerine karşı durumlarının incelendiği bilgisayar destekli eşdizim çözümlerinin ve sıklık çalışmalarının yapılması, programların incelenmesi ve eğitim-öğretim süreçlerinin daha işlevsel olması açısından yeni kapılar aralayacaktır.

Kaynakça

- Akpınar, B., Özer, B., Oral, B. & Köksalan B. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modelinin program geliştirme ve felsefi düzlemden analizi. *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi*, 99, 59-73.
- Bakırlı, Ö. C. & Düzdemir, Ş. (2010) E. Hemingway’in “Farewell to Arms” adlı romanında “savaş” olgusuna bakış açısını “eşdizimlilik” çerçevesinde saptamaya yönelik bir uygulama çalışması. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(2), 76-80.
- Boyle, B. & Charles, M. (2016). *Curriculum development: a guide for educators*. London: SAGE Publishing.
- Demir, T. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki hikaye metinlerinde yer alan değer unsurlarının eşdizimsel örüntülemeler açısından görünümleri, *Turkish Studies*, 7(2), 1063 – 1078.
- Demir, Ü. & Ceylan, S. (2023). History education and digital screen platforms. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 384-398.
- Eken, N. T. (2016). Eşdizimlerin saptanmasına ve betimlenmesine yönelik kuram ve yaklaşımlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 28-47.
- Elbay, S. (2020). Sekizinci sınıf öğrencilerinin Atatürk ilkelerine yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testiyle incelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 8(2), 33-51.
- Firth, J. R. (1957). *Papers in linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1976). *Cohension in English*. London: Longman.
- Hoey, M. (1991). *Patterns of lexis in text*. London: Oxford University Press.
- Karataş, H. İ. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli hakkında. *Alanyazın Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi*, 5(1), 6-11.
- MEB (2024). *T.C. inkılap tarihi ve atatürkçülük dersi öğretim programı*, Ankara: MEB.
- Reppen, R. and Simpson, R. (2002). Corpus Linguistics. N. Schmitt (Ed.) in *an introduction to applied linguistics* (ss. 92-11). London: Arnold Publishers.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. London: Oxford University Press.
- Virtanen, T. (2004). Polls and surveys show. Halmari, H. (Ed.) in *Persuasion across genres: A linguistic approach*. USA: John Benjamins.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurdakali H. İ. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli: 2024 ilkokul Türkçe dersi öğretim programının (1,2,3 ve 4. Sınıflar) incelenmesi. *Temel Eğitim Dergisi*, 24, 76-88.

6. Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış¹

Abdul Samed YAKUB²

APA: Yakub, A. S. (2025). Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 72-89. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14629468>

Öz

Batı Afrika'nın Araplar ve Arapça ile olan ilişkisi, VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Mes'ûdî, Gana İmparatorluğu'nun ilk hükümdarlarının Arap kökenli olduklarını belirtmektedir. Bu çalışmada, Batı Afrikalıların Arapça ve Araplarla olan ilişkileri ile Batı Afrika'da Arapça yazılmış bazı eserler incelenecektir. Ayrıca, kadim eserlerden beslenen ve XX. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermeye başlayan Batı Afrika Arapça romanının doğuşu ile bölgedeki romancılar ve romanlarına dair bilgiler verilecektir. Batı Afrika Arapça romanının ortaya çıkmasında önemli bir etken olan tercüme hareketleri de bu bağlamda ele alınacaktır. Çalışmamız, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Batı Afrika'da Arapçanın tarihi incelenecek; birinci bölümde Batı Afrika'da Arapça romanının doğuşu ve romanların ele aldığı konular ele alınacak, ikinci bölümde ise Batı Afrika'da Arapça yazılmış romanların ortaya çıkışı ve gelişiminde önemli bir faktör olarak tercüme hareketleri tartışılacaktır. İngilizceden Türkçeye çevrilmiş birçok roman bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Batı Afrika'daki Arapça romanını Türk okuyucularına tanıtarak, o romanların gelişimine katkı sağlayan faktörlerden biri olan tercüme sürecini vurgulamaktır. Ayrıca, bu bağlamda Arapçadan Türkçeye yapılacak çevirilere teşvik etmek de hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Batı Afrika, Batı Afrika Arapça romanı, Batı Afrika Tercüme Tarihi, Batı Afrika Arapça romancıları, Batı Afrika Arapça tarihi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %13
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.07.2024-**Kabul Tarihi:** 10.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14629468>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Öğretim Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu / Bursa Uludag University, School of Foreign Languages (Bursa, Türkiye) **eposta:** abdulsamed@uludag.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4557-086X>, **ROR ID:** <https://ror.org/03tg3eb07>, **ISNI:** 0000 0001 2182 4517, **Crossref Funder ID:** 501100007628

Overview of Translation Movements as a Significant Emerging and Development Factor of Arabic Novels in West Africa³

Abstract

West Africa's relationship with Arabs and the Arabic language dates back to the 7th century, Al-Mas'udi mentions that the first rulers of the Ghana Empire were of Arabic origin. This study, will briefly examine the relations of West Africans with the Arabic language and some works written in Arabic in West Africa. The West African Arabic Novel, which developed from the region's ancient Arabic works and emerged in the last years of the 20th century, and examples of novelists and their novels will also be analyzed. This article will also touch on the translation movements in West Africa as one of the essential factors that paved the way for the emergence of the West African Arabic Novel. The study comes in an introduction and two main chapters, the introduction briefly gives historical account of the Arabic language in West Africa, whilst the first chapter analyses the inception and History of Arabic Novel in West Africa, the second chapter discusses the role of translation in the emergence of Arabic Novel in West Africa. There are many novels translated from English to Turkish. Thus Our aim in this study is to introduce the Arabic novel in West Africa to Turkish readers and to state the need to properly introduce those novels from Arabic to Turkish in the future through translation, which is one of the factors that led to the development of those novels.

Keywords: West Africa, West African Arabic novel, History of Translation in West African, West African Arabic Novelists, History of Arabic in west Africa.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 30.07.2024-Acceptance Date: 10.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14629468>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Batı Afrika'da Arapça Tarihi

Batı Afrika'nın Araplar ve Arapça ile olan ilişkisi, VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Mes'ûdî, Gana İmparatorluğu'nun ilk hükümdarlarının Arap kökenli olduklarını ifade etmektedir⁴. Arapça, Batı Afrika'da devletler ve imparatorluklar tarafından yönetilen dönemlerde bölgenin resmi dili haline gelmiştir. İslam'ı benimseyen yerel halk, İslami ilimler aracılığıyla Arap harflerini öğrenmiş ve bu harfleri, kendi edebiyatlarında da kullanmaya başlamıştır.

Bu konuda Mustafa Belhâh şöyle güzel bir izahta bulunmuştur:

İslâm, Batı Afrika'ya girdiğinde bölgeye verdiği ilk hediye, Afrika edebiyatının Kur'ân-ı Kerim harfleriyle yazılmasıdır. Daha sonra Arap harflerine önem verilmiş, hatta bölgede insanlar arasında çeşitli yazışmalar ve antlaşmalar Arap harfleriyle yapılmıştır. Batı Afrika'da kurulmuş İslâmî devletler, kendi idarelerinde ve müesseselerinde bu harfleri kullandığından dolayı Arap harflerinin önemi daha da büyümüştür⁵.

Bölgede, yazılı edebiyat geleneğinden yoksun olan sözlü Afrika edebiyatı yazıya geçirilmiş ve Arap dili kullanılmaya başlanmıştır. 16. yüzyılda Ahmed Bâba, *Neylu'l-İbtihâc bi Tatrîzi'd-Dîbâc* adlı eserinde, bölgedeki âlimlerin biyografilerine dair önemli bir perspektif sunmuştur. 17. yüzyılda ise Abdurrahman es-Sa'dî, *Târîhu's-Sûdân* adlı eserinde Songay İmparatorluğu'ndaki kralların saltanat değişimlerini, kültürel ve siyasal durumlarını aktarmıştır. el-Fettâş ise *Târîhu'l-Fettâş* adlı eserinde, *Târîhu's-Sûdân* adlı eserin yazarının benimsediği aynı hedefleri gerçekleştirmiştir. 19. yüzyılda, Nijerya'nın kuzeyinde yer alan Hevsâ bölgesinde Osman b. Fûdî hareketiyle birlikte İslami yöntemlerle yazı yaygınlaşmış ve telif faaliyeti artmıştır. Bu dönemin en tanınmış telif edilen eserlerinden biri, Muhammed Bello'ya ait *İnfâku'l-Meysûr fi Târîhi Bilâdi't-Tekrûr* adlı eserdir. Afrika'da tarih ve edebiyat alanında yazılan eserler, yöntem açısından yukarıda bahsedilen eserlerle kıyaslanabilir.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, geçmişten günümüze kadar sosyal yaşamda ve dini konularda Arap dili kullanılmasına rağmen, siyasî meseleler, olaylar ve bölge tarihinin kayıt altına alınmasının ötesinde, folklor olarak adlandırılan atasözleri, hikâyeler, destanlar, halk tiyatroları, şarkılar ve türküler gibi unsurlarla ilgili Arapça yazılmış eserler neredeyse hiç bulunmamaktadır. Bu unsurlar, genellikle sadece sözlü geleneğe dayanarak, iki dudak arasında aktarılan ifadelerden ibaret kalmıştır. Bölge âlimlerinin zengin kütüphanelerde bıraktığı eserlerin çoğu, Arap İslam edebiyatının faydasına olan büyük çalışmalardır. Bunun başlıca nedeni, İslamî ilimlerde derinleşmiş bu âlimlerin gayesinin İslam'a hizmet etmek olmasıdır. Mekâmâtü'l-Harîrî gibi bu coğrafyada okutulan bazı Arapça eserlerin, Afrikalıların kendi halk folklorlarını yazmalarına katkı sağlamadığı da söylenebilir. Bu sebeple, Afrika sözlü kültürünün derlenmesi çağrısında bulunan ve Afrikalı edebiyatçılar arasında tanınan millî yazar Amadou Hampâté Bâ (Amadu Hampate Bâ), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Afrika'da her yaşlı kişi öldüğünde, sanki keşfedilmemiş bir kütüphane yanmış gibidir"⁶.

XX. yüzyılın başlarında, yalnızca Arap harfleri kullanılarak Hevsâ diliyle yazılı metinler oluşturulmuştur. İngiliz araştırmacı Robert Sutherland Rattray, 1913 yılında Londra'da yayımladığı *Hevsâ Folk-Lore Customs Proverbs* (Hevsâ Folkloru ve Geleneksel Atasözleri) adlı eserinde, Hevsâ

⁴ Bkz: el-Mas'ûdî'den nakledilen bir rivayete göre Habeşistan'da bir Arap kökten geldiler. Bkz: Tarkhân, a.g.e, s. 22; es-Sa'dî, beyaz kökenli olduklarını ama hangi ırka bağlı olduklarını bilmediğini söylemiştir. Bkz: es-Sa'dî, 'Abdurrahmân, *Târîhu's-Sûdân*, Octave Houdas, Paris, 1981, s. 9.

⁵ Hanakoukou, Abdulmecîd İdris, *el-Harfu'l-Kur'ânî'l-Munemmet fi Mantikati İfrîkiyâ Cenûbi's-Sahrâ*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sidi Mohamed Üniversitesi, Fas, 2015-2016, s. 64.

⁶ Hanakoukou, *el-Harfu'l-Kur'ânî'l-Munemmet fi Mantikati İfrîkiyâ Cenûbi's-Sahrâ*, s. 179.

diliyle yazılmış bu metinlere dikkat çekmiştir⁷. Rattray'ın kitabında yer alan, Arap harfleriyle yazılmış bu folklor metinleri, Hevsâ kabilesinin İslamî tarihî ve edebî kökenlerine dayanmakta olup, çoğunlukla masal veya destan niteliği taşır. Bu metinler, gerçek hayatla doğrudan ilişkisi olmayan olayları ve durumları konu almıştır⁸. Gine'deki Fûta Jallon literatürü, Fulfulde dili kullanılarak Arap harfleriyle yazılmıştır. Benzer şekilde, Senegal'deki Wolof dili ve Mali'deki Songay dili de Arap harfleriyle yazılmıştır⁹. Dolayısıyla, İslamlaşma ve Araplaşma, Afrika'nın kimliğinin yeniden tanımlanmasında Fransızlaşma ve İngilizleşmeden daha derin ve belirgin bir şekilde kendini göstermiştir¹⁰.

Günümüzde Arapça, bazı Batı Afrika ülkeleri de dâhil olmak üzere, Afrika kıtasında, Arap Yarımadası'ndakinden daha fazla kişi tarafından konuşulmaktadır. Ayrıca, Arapça, günümüz Afrika kıtasında en çok konuşulan en önemli dil haline gelmiştir¹¹.

Avrupa edebiyatının Batı Afrika'ya ulaşmasının ardından, hem Arap kültüründen etkilenen Afrikalı edebiyatçılar hem de Batı kültüründen etkilenen Afrikalı edebiyatçılar, roman türünde eserler vermeye başlamışlardır.

1. Batı Afrika'da Arapça Romanının Doğuşu

Modern Arap edebiyatında kurgusal geleneğin başlangıcı, Arapçada en-Nehda olarak bilinen kapsamlı bir yeniden canlanma ve kültürel özümleme sürecinin parçasıdır. Bu süreç, iki ayrı yaratıcı gücün ortaya koyduğu bir kaynaşmayı içerir. Bunlardan biri Arap edebî mirasının yeniden keşfi ve bundan 'neo-klasik' bir akımın ortaya çıkmasıdır. Diğeri ise, Avrupa kurgu eserlerinin Arapçaya çevirisi, uyarlanması, taklidi ve nihayetinde modern Arap kurgusunun yerli geleneğinin ortaya çıkışıdır¹².

Bu modern Arap edebiyatının (bazı) yerli örneklerine günümüzde verilen *er-rivâya* terimi, 1950'lere kadar yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmamıştır. Ayrıca, 1870'lerden 1940'lara kadar uzanan dönemde, *er-rivâya* kelimesi yalnızca romanları kapsamakla kalmamış, aynı zamanda hikâyeler, oyunlar ve senaryolar gibi diğer edebî türleri de içermektedir. Bu dönemde, *rivâya* ve *kıssa* gibi terimler arasında bir ayırım yapılmamış olup, aralarındaki günümüzdeki edebî veya teknik farklılıklar da mevcut değildi.

Örneğin, Heykel, 1929'da yayımlanan *Zeynep* adlı eserinin ikinci baskısının önsözünde, çalışmasına atıfta bulunurken *kıssa* terimini kullanırken; el-Cinân dergisi ise 1870'lerde, orijinal ya da tercüme edilmiş kısa öyküleri tanıtırken *rivâya* terimini tercih etmiştir¹³.

Tıpkı diğer edebî türler gibi, Arap romanı da modern romanın kusurlu bir versiyonu olarak, başlangıçta hikâye veya öykü şeklinde ortaya çıkmıştır¹⁴.

⁷ Bu folklor metinlerine vâkıf olmak için bkz. Rattray, Robert Sutherland, *Hausa Folk-Lore Customs, Proverbs, Etc.*, Clarendon Press, Oxford, Londra, 1913, 2c.

⁸ Hanakoukou, a.g.e, s. 96.

⁹ Bkz: John. O Hunwick with the assistance of Ousmane Kane, Bernard Salvaing, Rüdiger Seesemann, Mark Sey and Ivor Wilks, *Arabic Literature of West Africa (ALA)*, volume 4, the writings of Western Sudanic Africa. 2003, ss. 5-6

¹⁰ Mazrui, Ali, *Afrikalılar, İnsan Yayınları*, İstanbul, 1992. Çev. Yusuf Kaplan, s. 40

¹¹ Bkz: Mazrui, a.g.e, s.39.

¹² Bkz: M. M. Badawi, *Modern Arabic Literature*, Cambridge University Press, 1992, p. 180; Karasu, Kâmil, *Cezayir Arap romanının doğuşu ve gelişimi (1962-1992)*, Ankara Üniversitesi, doğu dilleri ve edebiyatları anabilim dalı Arap dili ve edebiyatı bilim dalı (yayımlanmamış doktora tezi), ss.39-40.

¹³ Bkz: Colla, Elliott. "How Zaynab Became the First Arabic Novel." *History Compass* 7 (2009): 214-225.

¹⁴ Bkz: Rahmi. Er, *Modern Mısır Romanı-I (1914-1944)*, Ankara, Birinci Basım, Hece Yayınları, 2015; Karasu, Kâmil, *Cezayir Arap romanının doğuşu ve gelişimi (1962-1992)*, Ankara Üniversitesi, doğu dilleri ve edebiyatları anabilim dalı Arap dili ve edebiyatı bilim dalı (yayımlanmamış doktora tezi); Sualihu Kone, *e'rivayatu'l-'Arabiyyatu'l-mu'âsira, mukârana sosyo-*

İlk sanatsal Arap kısa hikâyesi üzerine modern Arap edebi hareketi tarihçileri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Rus müsteşrik Krachkovsky, Alman Brockheman ve Fransız Henry Pires, Muhammed Teymûr'un 1917 yılında *es-Sufûr* gazetesinde yayımladığı *fi'l-K itâr* hikâyesini sanatsal anlam taşıyan ilk hikâye olarak kabul ederken, *Abbâs H idir, Modern Arap Edebiyatında Kısa Hikâyeler* adlı eserinde, Arap edebiyatında ilk sanatsal hikâyeyi Lübnanlı yazar Mîh â'îl Nu'ayme'nin 1914 yılında yayımladığı *Senetuhâ el-Cedîde* hikâyesine atfeder. Dr. Muhammed Yûsuf Necm ise Mîh â'îl Nu'ayme'nin 1915 yılında yayımladığı *el-Âk ır* hikâyesini ilk sanatsal kısa hikâye olarak görmektedir¹⁵.

Modern Arap romanı, (الرواية العربية الحديثة) didaktik romanlar kaleme alan Rifâ'a Râfî' eţ-Tahtâvî¹⁶, 'Ali Mubârak, Farah Antvân, Al-Manfalûti, İbrahim al-Mâzinî, Curcî Zeydân gibi yazarlardan sonra, Muhammad Husayn Heykel'in (1888-1956) 1914 yılında yayımlanan Zeynep adlı eseriyle başlamış ve Necip Mahfuz'un romanlarıyla devam etmiştir¹⁷.

Batı Afrika'da Arapça roman yazma deneyimi de tıpkı diğer edebi türler gibi, kusurlu bir hikâye olarak başlamıştır.

Bu deneyim, XX. yüzyılın son yıllarında, 1996'da Nijeryalı İsmail Ebu Bekir'in Sokoto Üniversitesi'nden lisans derecesi almak için yazdığı "*Eğitimin Temeli Ailedir*"¹⁸ adlı hikayeye başlamıştır. Bazı araştırmacılar, Arapça romanın Batı Afrika'daki ilk örneğinin İsmail Ebu Bekir'in hikâyesiyle başladığını savunurken, diğerleri ise Batı Afrika'da Arapça romanın ilk deneyiminin, 1997 yılında Muhammed Awal Ebu Bekir'in yazdığı *مذكرات إمام وخطيب في الجامعة* (Üniversitede Bir İmamın Anıları) başlıklı otobiyografisiyle başladığına inanmaktadır¹⁹. Bazı araştırmacılara göre, gerçek anlamda bölgede roman olarak kabul edilebilecek ilk eser, 2003 yılında Assayyid Sâlis Mai Unguva'nın Arap Dili ve İslami İlimler mezunlarının, sömürgecilerin elinde karşılaştıkları sorunları anlatan *لماذا بكرهوننا؟ (Bizden Neden Nefret Ederler?)* adlı çalışmasıdır²⁰. Öte yandan, Xavier, Oxford Üniversitesi'nin Arapça roman çalışmalarına dair kitabında, Somali, Çad, Mali, Nijerya ve Senegal gibi ülkelerdeki Arapça roman tarihi bölümünde, Nijerya'daki ilk romanı ele alırken, Camil 'Abdullah'ın 2004 yılında yayımlanan *ادفع بالنبي هي أحسن (Daha İyiyle Karşılık Ver)* adlı romanının bu alandaki ilk roman olduğu görüşündedir²¹. Bu bağlamda, Batı Afrika Arapça romanının 1996 yılında İsmail Ebu Bekir'in çalışmasıyla başladığı görüşündeyiz. Zira belirlediğimiz üzere, diğer ülkelerde olduğu gibi, bu bölgedeki roman da başlangıçta kusurlu bir hikâye olarak ortaya çıkmıştır.

Burada belirtmek gerekir ki, bu bölümde esas olarak yerel veya Avrupa dillerinden Arapçaya çevrilmiş romanlara değil, yerel yazarlar tarafından Arapça yazılmış romanlara odaklanılacaktır. Batı Afrika'daki din ve Arapça eğitimi almış bireyleri romanla tanıştıran ve Arapça roman sanatının gelişmesine zemin hazırlayan etkenlerden biri olarak, yerel ya da Batı dillerinden çevrilen romanlar, ilerleyen bölümlerde çalışmamızın konusu olacaktır.

na's-siyya, s.7

¹⁵ Bkz: Karasu, Kâmil, age, s. 45

¹⁶ 'Zeynep' romanıyla başlayıp Necip Mahfuz ile devam eden roman akımı kastedilmektedir. Bkz: Haj Muhammad, Majid, Çağdaş Arap romanında dini değerler, Van Yüzüncü yıl Üniversitesi, sosyal bilimler enstitü, 2019(yayımlanmamış doktora tezi), s.21.

¹⁷ Bkz: Haykal, Ahmad, tatavvuru'l-adabi'l-hadis fi Misir, 6.b, Dâru'l-ma'ârif, 1994, ss. 78-81; Alfahuri, Hana, alcâmi' fi târîhi'l-Adabi'l-Arabî el-hadis, 1.b, Beyrut, dâru'l-jil, 1986, s.26; Haj Muhammad, majid a.g.e, s.4-5

¹⁸ Bkz: İmrân, Kaba eş-Şi'ru'l-Arabî fi'l-Garbi'l-İfrîkî, Kulliyetu'd-Da'veti'l-İslâmiyye, Libya, 2006-2007,(Yayımlanmamış doktora Tezi), I, s.50

¹⁹ Bkz: Alfadari, Habiba Yahya, *el-ibdâ'ul'fannî fir'-rivâyatın'-naujîriyya*, Kogi Üniversitesi, 2010, (yayımlanmamış doktora tezi), s. 60

²⁰ Amin, Başır, *ar'-rivâya va'-tticâhâtuha fi'l-adabi'l- Arabî An'-Naujîrî*, Majallatu'l- 'Âsima, 6.c, 2014, s.80

²¹ Bkz: Hassan, Wail S. *The Oxford Handbook of Arab Novelistic Traditions*, 2017, Oxford University Press, s. 415

Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Yakub, A. S.

Batı Afrika'da roman sanatının ilk yapı taşlarını koyanlar, Nijeryalı yazarlardır. Bu önceliğin nedeni, bazı Nijerya üniversitelerinin, genellikle son sınıf öğrencilerinin seçtiği bir konuda akademik araştırma yapmak yerine, mezuniyet projeleri olarak roman, öykü veya tiyatro yazmalarını kabul etmeleridir²².

Batı Afrika'da roman sanatının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar başarılı bazı ünlü romanlar ve yazarlar şunlardır:

Tablo 1. Nijerya

Yazar	Roman	Yıl
ثالث مي أنغوا درمن إيا	لماذا يكرهونا	2003
جميل عبد الله	انقع بالتي هي أحسن	2004
علي إسحاق نمدي	في قبضة العمال	2015
مرتضى عبد السلام الحقيقي	السنة رحلة الزهراء	2006 2012
حامد محمود الهجري	خادم الوطن	2008
حامد محمود الهجري	السيد الرئيس	2010
حامد محمود الهجري	دماء الحب تسيل	2010
حامد محمود الهجري	مأساة الحب	----
محمد أول أبوبكر	مذكرات إمام وخطيب في مناخ جامعي	1994/1999
آدم يحيى الفلاتي	على الطريق	-----
آدم يحيى الفلاتي	أهل التكرور	2009
آدم يحيى الفلاتي	راعي الغنم	2009
آدم يحيى الفلاتي	في جامعة الأرواح	2018
آدم يحيى الفلاتي	العودة	-----
علي بن عبد القادر العسلي	الرحلة	2006
علي بن عبد القادر العسلي	عبث الطفولة	-----
مرتضى أكوحيدي	في سبيل المجد	2012
أحمد أبوبكر عبد الله	أهل القرى	2014
لانسني حسن عثمان	إديوسنكريسي	2017
جامع أبولا	آمال واقعية	-----

²² Bkz: İmran, Kaba, a.g.e, s.50

جامع أبولا	سجينةالضمير	-----
جامع أبولا	الرئيس الذي لم يحكم	-----
عبد العزيز عبد الكريم	جميلة	2016
إبراهيم أحمد غمبيري	مجنون نعمى	-----
كمال الدين بلوغن	رحلة البحث عن الإنسان	2008
عبد البارئ أدبتنجي	الولد البار	-----
سعيد أحمد الرفاعي	العجيب والنحيب	-----
جمبا	من الورن إلى تننكتو	2009
إبراهيم عبد الله الإمام التتكووي الإلوري	فتاة أرغغ	2016
عبد الكريم عيسى جبريل	ليلي حبي	-----
محمد حبيب الله أبيودن	إدريس القروي	2015
أمين يهودا زاريا	عصابة التخريب	2013
أمين يهودا زاريا	بيبين خادمة من الجنوب	2013
حسين لون	بنات الربى	2013

Yazar	Roman	Yıl
Sâlis Mai Anġuva Durmın İyâ	Limâzâ Yekrahûnanâ?	2003
Camîl Abdullah	idfe' Bil-Letî Hiye Ahsen	2004
Ali İshâk Nemağî	Fî Kabadtil-'Umâl	2015
Murtadâ Abdullah El-Hakîkî	Es-Sene	2006
Hâmid Mahmûd El-Hicrî	Rehletü'z-Zahrâ	2008
Hâmid Mahmûd El-Hicrî	Es-Seyyidü'r-Reis	2010
Hâmid Mahmûd El-Hicrî	Demâü'l-Hubb Tesîl	2010
Hâmid Mahmûd El-Hicrî	Mâsâsetü'l-Hubb	---
Muhammed Evvel Ebu Bekir	Mudhakkirât İmâm ve Hâtîb fi Münehâc Câmi'î	1999/1994
Âdem Yahyâ El-Filâtî	'Ala't-Tarîk	---
Âdem Yahyâ El-Filâtî	Ehli't-Tekrûr	2009
Âdem Yahyâ El-Filâtî	Râ'ü'l-Ghanem	2009
Âdem Yahyâ El-Filâtî	Fî Câmi'atü'l-Erwâh	2018
Âdem Yahyâ El-Filâtî	El-'Udûl	---
Ali bin Abdulkâdir El-Esli	Er-Rehlâ	2006
Ali bin Abdulkâdir El-Esli	'Abathü'l-Tufûlâ	---
Murtadâ Akûhîdî	Fî Sebîli'l-Mecd	2012
Ahmet Ebu Bekir Abdullah	Ehli'l-Kurâ	2014
Lânsi Hassan Osman	İdyûsenkrîsî	2017

Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Yakub, A. S.

Câmi' Ebû'ülâ	Emâlün Vâki'îye	---
Câmi' Ebû'ülâ	Secînetü'l-Demîr	---
Câmi' Ebû'ülâ	Er-Râisü'l-Lem Yuhkem	---
Abdülazîz Abdülkerîm	Cemîle	2016
İbrahim Ahmed Gambri	Mecnûn Nâmâ	---
Kemâl El-Dîn Belûgn	Rehletü'l-Bahsi 'An el-İnsân	2008
Abdûlbâri Edetinci	El-Veledü'l-Bâr	---
Sâid Ahmed El-Rıfâî	El-'Acîbü ve'n-Necîb	---
Jemba	Min İlorîn İla Tîmbiktû	2009
İbrahim Abdullâh El-İmam Et-Tenkûy El-İlôrî	Fatâtü Arğın	2016
Abdülkerîm İssa Cibrîl	Leylâ Habbî	---
Muhammed Habîbullah Ebîyûdîn	İdrîs El-Karavî	2015
Emîn Yehûzâ Zâriya	'Asâbetü't-Tehrîb	2013
Emîn Yehûzâ Zâriya	Bîbîn Khâdime Min el-Cenûb	2013
Hüseyn Lavan	Benâtü'r-Rabbâ	2013

Tablo 2. Senegal

Yazar	Roman	Yıl
أبو بكر إنجاي	الهاربات من الجنة	2018
أبو بكر إنجاي	جريرة ولكن	2015
Yazar	Roman	Yıl
Ebû Bekr İncây	El-Hâribât min el-Cenne	2018
Ebû Bekr İncây	Cerîme Ve Lâkin	2015

Tablo 3. Gine konakri

Yazar	Roman	Yıl
محمد الأمين جاني	فتنا عذراء كوناكري	2003 ²³
موسى كوناتي	أولاد حومتنا ²⁴	----
موسى كوناتي	إلى بلاد المانو ²⁵	----
موسى كوناتي	أمينة	2021
موسى كوناتي	القدر العائر ²⁶	2015
موسى كوناتي	دمعة الفوتاجالونية ²⁷	2015
محمد صالح جالو	البطل الزنجي	2021

²³ Bu roman 2003'ten beri yayımlanmamış ama Batı Afrikalı Üniversite öğrenciler arasında geniş bir şöhrete sahiptir. Üzerinde ve yazarı hakkında yüksek lisans ve doktora tezler yazılmıştır.

²⁴ Yazarın blogunda zikredildi fakat yayımlanmamıştır: <http://drmkonate.blogspot.com/2015/11/blog-post.html#more>

²⁵ Yazarın blogunda zikredildi fakat yayımlanmamıştır: <http://drmkonate.blogspot.com/2015/11/blog-post.html#more>

²⁶ Yazarın kendi blogunda yayımlanmıştır: <http://drmkonate.blogspot.com/2015/>

²⁷ Yazarın kendi blogunda yayımlanmıştır: <http://drmkonate.blogspot.com/2015/>

محمد صالح جالو	مغامرات الولد الإفريقي	2022
Yazar	Roman	Yıl
Muhammed el-Amîn Câbî	Fentâ 'Azrâ' Konâkrî	2003
Mûsâ Kûnâtî	Evlad Hevmetinâ	----
Mûsâ Kûnâtî	Îlâ Bilâd el-Mânû	----
Mûsâ Kûnâtî	Amîna	2021
Mûsâ Kûnâtî	El-Kader el-'Âsır	2015
Mûsâ Kûnâtî	Dem'atü'l-Fûtâcâlûniyye	2015
Muhammed Sâlih Jâlo	El-Batal ez-Zencî	2021
Muhammed Sâlih Jâlo	Muğâmerât el-Veled el-İfrîkî	2022

Tablo 4. Mali

عمر الأنصاري	طبيب تمبكتو	2011
Yazar	Roman	Yıl
Ömer el-Ensârî	Tabîb Tîmbuktû	2011

Kapsamlı bir perspektif sunmak amacıyla Batı Afrika romanlarının ele aldığı konular ele alınacaktır. Ele alacağımız romanlar (10) şunlardır:

1. .2015) جريمة ولكن (Suç! Ama)/ Abubakar İncâyi:

Bu roman, Muhafazakâr Senegalli bir aile tarafından neredeyse yok edilecek masum bir aşk hikâyesi olan Leyla ve Râşid'in aşkı etrafında dönen sosyal gerçekçi bir romandır.

Leyla ve arkadaşı Meryem, muhafazakâr ailelerden gelmektedirler. Leyla avukat, Meryem ise piyanist ve üd aşığıdır; ancak her iki ailede kökleşmiş bir gelenek nedeniyle mesleklerini icra edememektedirler, çünkü aileleri kızların eğitimini sadece dış zarafet olarak görmektedir.

Elektronik mühendisi olarak çalışan otuzlu yaşlardaki Râşid, Salem Kulübü'nün her yıl düzenlediği bir maskeli baloda Leyla'yı görmüş ve ona ilk görüşte âşık olmuştur. Râşid, Leyla'nın sokakta uğradığı bir hırsızlık olayından sonra ona daha da bağlanmış; olay sırasında Leyla'ya yardım etmeye çalışmış, ancak Leyla hırsız affedip ona hakkını helal etmiştir. Bu durum, Râşid'e Leyla'nın iyiliksever ve saf kalpli biri olduğunu göstermiştir. Leyla, gerginlik içinde evine döner ve akşam olur olmaz telefonu çalar. Telefonda Râşid olduğunu duyunca şaşırır ve telefonu asılı bırakıp Meryem'e koşar. Orada, Râşid'e telefon numarasını sızdırmanın Meryem olduğu haberini alır... Ve böylece aşk hikâyeleri başlamış olur...

Râşid ve Leyla evlenmek isterler, ancak Meryem'in babası Haşim, ailenin varlığını koruma amacıyla sadece akrabalarla evlenme geleneğine bağlı kaldığı için Râşid'in Leyla ile evlenme talebini kabul etmez. Leyla, bu sarsıcı karar karşısında, önce isyan etse de babasının buyruğuna yenik düşerek durumu kabullenir. Arkadaşının doğum günü partisinde Râşid'e kötü haberi verir. Ancak Râşid, Leyla'ya ailelerinden kaçma planı teklif eder. Ama Leyla bu planı kabul etmez; ailesiyle kalmayı ve geleneklere uyum sağlamayı tercih eder. Leyla, bu olayların ardından kuzeni Yusuf'la nişanlanmak gibi yeni bir sürprizle karşılaşır. Leyla, bu haberi sakin bir edayla karşılar, babasına kabul ettiğini belli eder; ancak kuzeni Yusuf'la görüşüp başka birine âşık olduğunu dile getirir ve ondan vazgeçmesini ister. Yusuf anlayışlı davranarak kabul eder ve Leyla'dan vazgeçer.

Leyla'nın babası, bir rüyasında Râşid ve Leyla'nın birbirleriyle evlenmelerini reddettikleri için kendilerini öldürmeye karar verdiklerini görür. Bu nedenle, yaptığına pişman olup hatasını düzeltmek için Râşid'in Leyla ile evlenme isteğini kabul eder. Sonunda Leyla ile Râşid evlenir ve herkes mutlu olur.

Yeni evliler Râşid ve Leyla, yataklarının üzerine konan bir mesaja şaşırırlar. Mesajın içeriği ise şöyleydi:

إياك أن تلمسها هي أختك وأنت أخوها!

Sakin ona dokunma (onunla yatma) çünkü siz öz kardeşsiniz.

Mektup, Râşid ve Leyla'nın doğduğu hastanede çalışan Aga adlı bir hemşire tarafından yazılmıştır. Râşid'in doğduğu gün, Leyla'nın annesi Cemile de doğum yapmıştır. Aga hemşire ve arkadaşı Zeynep, Râşid'in öldüğünü sanıp onun yerine Cemile hanımın çocuğunu koymayı planlamışlardır; çünkü Râşid'in annesi daha önce defalarca çocuk kaybetmiştir. Zeynep hemşire bunu yapmaya çalışırken, bebek Râşid aniden nefes almaya başlar ve onu beşiğine geri koyar. Asıl ölen bebek, Leyla'nın kardeşidir. Yani Râşid, annesinin oğludur ve Leyla ile akrabalık bağı yoktur. Böylece Râşid ve Leyla boşanma kararlarından vazgeçer ve aileleriyle birlikte mutluluk içinde yaşamaya devam ederler.

2. الهاريات من الجنة "el-Hâribât mine'l-Cenne" (2018, Cennetten kaçan kızlar)/ Abubakar İndiayi:

Bu roman, Afrika kadınlarının Arap ülkelerine göç etme sürecini ve orada cariyeye olarak kullanılmaları konusunu realist bir şekilde sunmaktadır.

Senegalli Abubakar İndiayi, bu romanda Batı Afrika'nın doğal kaynaklarını yeterince kullanamaması nedeniyle fakirlik ve sefalet içinde yaşayan bir kıta olmasından kaynaklanan, Afrikalı kadınların usulsüzce Avrupa'ya veya Arap Körfezi ülkelerine göç etmeleri ve yaşadıkları beklenmedik hayal kırıklıklarını ele almaktadır. Hikâyede Senegal'den ayrılan 'Fâm', 'Yasin' ve 'Kumbâ' adlı üç kız, iş bulmak için Arap ülkelerine gittiklerinde karşılaştıkları insafsız muameleleri Fâm'ın sözleriyle şu şekilde dile getiriyor:

Hikâye, beyin göçü ve insan kaynaklarının yurt dışına aktarılma alışkanlığını eleştirerek Afrika toplumlarına tepki göstermektedir. Medyanın yaptığı abartılar ve Avrupa ile Arap ülkelerinde yaşayan bazı kişilerin gerçek yaşamlarını gizleyip lüks bir hayat yaşıyormuş gibi anlattıkları yalanlar nedeniyle Afrikalıların bu bölgeleri tercih etmelerine karşı çıkar. Yazar, asıl cennetin vatan olduğunu vurgulayarak, insanların başka yerlere gitmek yerine kendi topraklarını geliştirmeleri gerektiğini ifade ederek Afrika toplumunu bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, bu romanda Senegal'in idari ve siyasi durumlarını da eleştirmektedir.²⁸⁰

3. أهل التكرور "Ehlu't-Tekrûr" (2009, Tekrûr Ahalisi)/Âdem Yahya el-Fullânî:

Bu roman, zenginlik için her türlü kötülüğün yaygın olduğu Nijerya toplumundaki siyasi değişimleri yansıtıyor. Roman, Tekrûr topraklarının geniş arazilerinin Tevârik²⁸¹ tarafından kolonize edilmesini, bu güçlerin işleri üzerindeki kontrollerini ve vatandaşlara yönelik baskılarını anlatıyor.

Roman, Tevâriklerin gece vaktinde Tekrûr'de bulunan Yelamlam şehrine girip oradaki halkı öldürdükten sonra Tekrûr'u ve yer altı kaynaklarını ele geçirmesini tasvir etmektedir²⁸². hikâyenin kahramanı Hâris, amcası sömürgecilerin tuzaklarına düşerek öldürüldükten sonra Tekrûr'u geri alana kadar defalarca sömürgecilerle mücadele etmiş ve Tekrûr beldesinin bağımsızlığını kazandığı günde vefat etmiştir. Romanda Tekrûr devletini sömürgeciden kurtarmak için birçok tuzaktan bahsedilir ve

bazı vatandaşların güç ve zenginlik uğruna açgözlülük yaparak kardeşlerine haksızlık ettikleri de anlatılmaktadır.

Burada yazarın, Hâris'in Tekrûr'un bağımsızlık sevincini yaşadığı günde vefat etmesini ön plana çıkarmasının nedeni, bir insanın yalnızca kendi zamanındaki insanların özgürce yaşaması için değil, gelecek nesillerin de özgürlük için mücadele etmesi gerektiğini vurgulamaktır.

4. السيد الرئيس “*es-Seyyidu’r-Ra’is*” (2010.Sayın başkan)/ Hâmid Mahmûd İbrahim el-Hicrî:

Bu roman, Mansur ve babasının hayat hikâyelerini anlatırken, Nijerya'da federal hükümet sistemine dayanan ve büyük öneme sahip iki döneme vurgu yapmaktadır. Birinci dönem, 19. yüzyıldan 20. yüzyılın sonuna kadar uzanan süreçtir; bu dönemde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında büyük düşmanlık yaşanmıştır. 1970 yılında dinî ihtilafların patlak verdiği iç savaş buna örnektir. İkinci dönem ise 1970'li yıllardan günümüze kadar devam eden süreçtir. Bu dönemde Nijerya'daki Müslümanlar ve Hristiyanlar, dinî çatışmalardan uzak kalarak ülkenin gelişimini sağlamak ve toplumsal sorunlarla başa çıkmak için alternatif fikirler üretmeye çalışmışlardır.

Yazar bu romanda, Nijerya'nın bağımsızlığına kavuşmasına rağmen, ülkede ayrımcılık yapan sömürgecilik siyasetinin devam ettiğini ve yozlaşmış siyasi politikaların yayıldığını hüznle dile getiren Yoruba kabilesine mensup genç bir Müslüman olan İsmail'in hikayesini anlatmaktadır. Hikâyenin kahramanı İsmail, kabileleri, gelenekleri, dilleri ve inançları farklı olan Nijerya toplumu arasında barış ve adalet ortamı sağlama ve toplumu vahdaniyet gölgesinde bir araya getirme hayalini taşımaktadır. Nijerya'da yaşayan Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki uçurumu kapatmak için üniversitede okurken Hristiyan bir kıza âşık olmuş, ancak bu gelenek farklılıkları nedeniyle onunla evlenmesine izin verilmemiştir; bu nedenle Hristiyan kızdan ayrılmak zorunda kalmıştır. Daha sonra, Havsa adından bir Müslüman kabilesinden gelen Rukiye adında bir Müslüman kızla evlenmiş ve Mansur adında bir erkek çocukları olmuştur. Kano'da büyüyen Mansur, babasının ana dili olan Yoruba dilini öğrenmek için Nijerya'nın güneyinde, *Yorubalıların* bulunduğu bölgede lise eğitimini tamamlamıştır. İsmail, oğlu Mansur'u üniversitede okuması için Londra'ya göndermiştir.

Mansur, Londra'da siyaset bilimi okurken bilgisayar mühendisliği bölümünde okuyan Nijeryalı Hristiyan Grace adında bir kıza âşık olmuştur. Grace, Mansur'un babası İsmail'in üniversitedeyken âşık olduğu ancak evlenemediği Hristiyan kadının kızıdır. Mansur ve Grace ülkelerine döndüklerinde evlenmeye karar verirler. Mansur durumu babasına anlattığında, daha önce hayalini gerçekleştiremeyen İsmail, Nijerya'da Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki ilişkilerin boşluklarını doldurmak ve aralarındaki düşmanlığı yok etmek için oğlu Mansur'un Hristiyan bir kıza evlenmesini kabul eder. Kızı istemeye gittiğinde, üniversitedeyken âşık olduğu Grace'in annesiyle karşılaşır ve şaşırtıcı bir manzara ile yüz yüze gelir. Tecrübeli bir anne olarak Grace'in annesi, kızının inanç farklılığından dolayı sıkıntı çekeceğini düşündüğünden bu evliliğe başlangıçta sıcak bakmaz. Ancak zamanla her iki aile de Mansur ve Grace'in birbirini sevmesine saygı gösterir ve evlenmelerine mâni olmazlar.

Baba İsmail, hayal ettiği millî hedeflerini gerçekleştirememiştir; ancak oğlu Mansur, babasının çabalarının boşa gitmesini istemediği için ana vatanına dönmüş ve mücadeleye babasının kaldığı yerden devam etmiştir. Nijerya Devleti'nin başkanı olana kadar hükümette çeşitli makamlarda görev yapmıştır. Devlet başkanı olduğunda ise, Nijerya halkı arasında birliği sağlamak, devletteki yozlaşmış siyasi koşulları değiştirmek ve Nijerya'yı daha önce görülmemiş bir konuma getirmeye çalışmıştır. Böylece Mansur, babasının arzusunu gerçekleştirmiştir.

5. / قبضة الغمّال في Memurların elindeki (2015.rüşvet)/ 'Ali İshak Namadi:

Bu romanda, Nijerya toplumunda yaygın olan sosyal meseleler ve özellikle polisler tarafından işlenen yanlış davranışlar ele alınmakta; ayrıca Afrika'nın birçok ülkesinde İslâmî eğitim gören Afrikalıların iş bulma konusunda yaşadıkları sıkıntılar da vurgulanmaktadır.

Bu romanın vakalarının çoğu polis memurlarıyla yollarda gerçekleşmektedir. Nijerya'yı mekân olarak seçen yazar, toplumdaki özellikle devlet memurlarındaki ahlaki bozulmayı açık ve sert bir dille eleştirmektedir. Yazar, Nijerya'daki güvensizliği ve adaletsizliği, romanın birinci derecedeki kahramanı 'Mûdî' ile hasımları ve ona yardımcı olan diğer karakterler aracılığıyla aktarmaktadır.

Mûdî, giderek kötüleşen devlet memurlarının topluma karşı davranışlarını değiştirmek ve sevgilisi 'Ummâ' ile evlenmek için polis akademisine katılmak isteyen bir İmam Hatip Lisesi mezunudur. Yazar, Mûdî'nin hayatını anlatırken iç çözümleme tekniğini kullanarak onun gelecekteki planlarını ortaya koymaktadır. Ne yazık ki Mûdî, adaletsizlik ve rüşvetle karşılaşmasının yanı sıra İmam Hatip mezunu olduğu için polis akademisine kabul edilmemiştir. Polis akademisi mülakatında uğradığı ihanet ve haksızlık nedeniyle polis olmaktan vazgeçip üniversite eğitime devam etmeye karar vermiştir. Mûdî, roman boyunca üniversiteden mezun olana kadar önce okuldaki, ardından devlet dairelerindeki ve polislerle yaşadığı sıkıntıları, mahalle arkadaşları, televizyonda gördüğü insanlar ve komşularının başına gelen cinayet ve haksız yere tutuklama olaylarını eleştirel bir bakış açısıyla aktarmaktadır.

6. طبيب تمبكتو Timbuktu'nun doktoru/ 'Umar el-Ensârî:

Malili yazar Ensari, bu romanda Mali, Nijer, Çad ve Nijerya'yı dolaşan bir ailenin hikâyesi üzerinden sömürge döneminden günümüze Tevârik (الطوارق) halkının macerasını anlatmaktadır. Yazar, romanda birçok Tamaşek (Tuareklerin dili) kelimesine yer vererek ve yerel alışkanlıkları ile gelenekleri tanımlayarak Tevârik kültürünün özelliklerini vurgular. Ayrıca, Sahra'da gerçekleştirilen Fransız atom testleri ve bağımsızlık döneminde Tevâriklerin Mali'de marjinalleşmesi gibi Afrika'daki sömürgeciliğin sonuçlarını da ele alarak, bu durumun Timbuktu'nun güneyindeki komşularıyla zor ilişkilere yol açtığını gösterir. Ancak Tuareklerin dış dünya ile ilişkileri her zaman olumsuz değildir; çok kültürlü bir ortamda yaşamakta ve Araplar, Hausa ve Fulani halklarıyla, ayrıca Sahra'nın Bornu ve Hoggar gibi diğer bölgeleriyle etkileşime girmektedirler. Ana karakter Muhammed, kuzey Mali'de çalışan ve onu asistanı olarak tutan Fransız Doktor Michele ile karşılaşarak batı dünyasının farklı bir yüzünü keşfeder. Sonunda, Tevârikler arasında Timbuktu'nun doktoru olarak tanınır.

7. على الطريق 'Ale't-Tarîk (2008.Yolda)/ Âdem Yahya el-Fullânî:

Bu roman, Nijerya'da gerçekleşen Biafra iç savaşı (1967-1970) sırasında ve sonrasında Fulani kabilesinden bir gencin Ilorin şehrindeki eğitim sürecini anlatmaktadır.

Roman, Yoruba bölgelerindeki iç savaşları ve bunların halk üzerindeki etkilerini somutlaştırmaktadır. Özellikle savaş sonrası, çalışmaya hak kazanacak belgelere sahip olmadıkları için işsiz kalan askerlerin durumu dikkat çekmektedir. Ayrıca, roman eski usul medreselerdeki yaşamı ve oradaki bazı hocaların ağırlıklılığını, müfredat ve yöntem konusundaki anlaşmazlıkları, eski usul medreseler ile modern okullar arasında yaşanan çatışmaları da anlatmaktadır.

8. راعي الغنم/Râ'îl-Ġanem (2008Çoban) Âdem Yahya el-Fullânî:

Bu fantezi romanında, koyunlarıyla tarlasından geçen bir genci öldürdükten sonra köyünden kaçan Enes adlı genç bir adamın tuhaf hikayesini anlatmaktadır. Enes, bir ağacın altında uykuya dalar ve uyandığında ağaçların, taşların ve diğer her şeyin konuştuğu bambaşka bir dünyada olduğunu hisseder. Yakınlardaki bir köye gider ve orada birkaç yıl önce ölen kız kardeşi, babası ve nişanlısı Rahime ile karşılaşır. Onlarla yaptığı sohbetler, geçmişine dönüp bakmasını sağlar ve hayatında bilmediği, sebebini anlayamadığı bazı olayların ayrıntılarını keşfeder. Örneğin, tarlada öldürdüğü çocuğun, babasının ölümünden sorumlu olan Jallo'nun oğlu olduğunu öğrenir. Enes, sonunda bu hayat ile ahiret arasındaki bir mekânda kendisinin de öldüğünü ve konuştuğu insanlar gibi bir hayaletle dönüştüğünü yavaş yavaş anlar.

9. الرحلة/*er-Rihle* (2009. Yolculuk) 'Alî 'Abdulkadir el-'Asalî:

Bu romanda, romancı Kuzey Nijerya'daki Sokoto'ya ve ardından Arap dili ve edebiyatı okuduğu Nijer'e seyahat etme fırsatı bulan İlorinli fakir bir genç olan Yahya'nın hikayesini anlatmaktadır. El-'Asalî, kendi ülkesi de dahil olmak üzere dünyayı keşfeden ve fakir öğrencilerin karşılaştığı zorluklarla yüzleşen genç bir çocuğun izlenimlerini ve heyecanını ortaya koymaktadır.

10. ادفع بالتى هي أحسن/*kötülüğü iyilik ile karşıla* (2004) Cemîl 'Abdullah el-Kanavî:

Bu roman, kız arkadaşı Sâra'yı birkaç yıllığına terk etmek zorunda kalan Beşir adında genç bir Nijeryalı'nın hikayesini anlatıyor. Yokluğunda Sâra, onu beklemeyip en yakın arkadaşı Taju ile evlenir; oysa Beşir ona sadık kalır. Beşir daha sonra yeni bir hayata başlar ve başka bir kızla evlenir. Bir gün, Beşir'in müşterilerinden biri, Beşir'den Taju'ya büyük miktarda para teslim etmesini ister. Bu durum, Beşir'in hain arkadaşından intikam alması için iyi bir fırsat sunar; ancak Beşir, dindar, dürüst ve adil kalmayı tercih eder ve parayı Taju'ya teslim eder. Yazar, bu ahlaki romanda Kur'an'dan ilham alarak takvanın, sabrın ve doğruluğun gücünü göstermeye çalışır. Romanın başlığı Fussilet süresi, 34. Ayetten alıntıdır. *'İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel karşılıkla savmaya bak. O zaman göreceksin ki, aranızda düşmanlık bulunan kişi sanki candan, sınımsız bir dost oluvermiştir'*.

2. Batı Afrika'nın Arapça İle Ele Alman Romanlarının Önemli Ortaya Çıkma Ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketleri.

Burada, roman tercüme hareketlerine değinmeden önce, Batı Afrika'daki tercüme faaliyetleri hakkında kısaca bilgi veremeye çalışacağız.

Genel olarak, tercüme, Batı Afrika'da imparatorların döneminden beri vardı. Bölgede yabancılarla (Arap) yürütülen ticari faaliyetlerdeki yapılan tercüme hareketlerin yanı sıra, İbn Battuta'nın işaret ettiği gibi Mali İmparatorluğunda (MS 1230-1430) halkın Arapça verilen Cuma hutbelerini anlamak için bir tercümana ihtiyaçları olmuştur²⁸. Bu dönemdeki tercüme faaliyetlerinin Arapçadan yerel dillere sadece genel bilgi iletmek için kullanılan sözlü bir tercüme olduğunu söylemek mümkündür. Zira sözü edilen bu dönemde yazılı Arapça bir metni yazılı olarak yerel dile çevrilmesini ortaya koyan bir belgeye ulaşılmamıştır. Yani sömürgecilik dönemden önce, Batı Afrika'daki tercüme faaliyetlerin büyük kısmı sözlü olduğunu söylemek mümkündür.

Sömürgecilik ve sonrası dönemlerde Batı Afrika, İslamiyet'ten dolayı Arapçadan yerel dillere tercüme hareketlerine sahne olmuştur. Örneğin: Abdullah b. Fûdî'nin "Diyâ'ul-Hukm" eserini el-Haj Abubakar

²⁸ Bkz: İbn Battûta, *Tuhfetü'n-Nüzzâr*, dâru ihya-i'l-'ulûm, Beyrut-Lübnan, 1987, b.1, 2/699.

Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Yakub, A. S.

İmam "Hasken Mahukunta" olarak Havsa diline tercüme etmiştir²⁹.

Bu dönemde Batı Afrika'da tercüme ve yazarlık hareketi, edebî, ilmî ve dinî alanlarda faaliyet göstermiştir. Bu faaliyet sırasında Binbir Gece Masalları, Ebû Zeyd el-Kayravâni'nin Maliki Fıkhi risalesi gibi Arapça kitaplar Havsa diline tercüme edilmiştir. Ayrıca Kırk *Nevevî* metni gibi bazı İslami literatürlerin Arapça açıklamalarını veya yorumlarını da tercüme edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in anlamlarının ve tefsirlerinin tercümesini de Havsa diline yapılmıştır³⁰.

Burada asıl konuya geçmeden önce bölgedeki roman tercüme hareketlerinden bahsetmek isteriz, çünkü Batı Afrika'da batı diller ve Arapça ile roman yazmadan önce Latin harfleri kullanarak bazı yerel dillerde hikayeler ve romanlar yazılmıştır. Bu yerel dildeki bazı çalışmalar Arapçaya çevrilmiştir. Nijerya'da Yoruba, Havsa ve İbo dillerinde XIX. Yüzyılın başlarında roman yazmaya başlanıyor ve bu tecrübeler o dönemde az olmalarına rağmen kayda değer eserler ortaya koymuştur³¹.

Yoruba dilinde, Daniel O. Fagunwa'nın yazmış olduğu beş (5) romanı da meşhurdur. Fagunwa'nın ilk romanı 1936 yılında "*Şeytanların ormanında cesur avcı*" adıyla yayınlanmıştır.

Bu romanın olayları, babası yetenekli bir avcı olan Akara Ajo adlı avcının etrafında döner. İnsanların hayatını tehdit eden tek gözlü bir leopar ile yaşadığı maceralar da dahil olmak üzere romandaki bu maceraların anlatıcısı kendisidir. Akara leopar ile güreşir ve onu öldürür. Eserde, Akara'nın yoldaşlarıyla birlikte ormanda korkunç bir canavarla savaşmaları, ölümler dünyasında delirmiş bir savaşçıyla savaşması ve onu yenmesi gibi maceralar yer almaktadır. Romanın sonunda bir kabile liderinin eşliğinde arkadaşlarıyla yedi gün boyunca dışarı çıkmış ve lider de onlara her gece barış ve refahın önemi hakkında bir masal anlatmıştır³². İşte bu roman Maşhûd Jimba³³ tarafından 2015 yılında Arapçaya çevrilmiştir.

Yoruba yazarı Fagunwa'nın meşhur beş romanını da³⁴ şöyle sıralayabiliriz:

1. *Şeytanların ormanında cesur avcı*: 1936 yılında yayınlanan bu roman, 1979 yılına kadar 25 kere basılmıştır. Halen Nijerya'nın güneyindeki bazı devlet okullarında okutuluyor³⁵.
2. *Allah'ın ormanı*: yayın yılı: 1940.
3. *Kamp kamışı*: 1949 yılında yazılan bu eser 1994 yılında Abdussalâm³⁶ tarafından Arapçaya *قصب المخيم* adıyla tercüme edilmiştir.
4. *İlebeji'de bir çingıraklı çınar*: 1954 yılında yayımlanmıştır. Abdulvahid Adebisi tarafından 2016 yılında yüksek lisans tezi olarak Arapçaya *المغامرة في غابة أليبيجي* adıyla çevirmiştir³⁷.

²⁹ Bkz: Hijâzî, *el-kalâm ra'-sumâl*, el-majlisu'l-a'lâ lis'-sakâfah, 2000, s. 14

³⁰ Bkz: Hijâzî, a.g.e, s.14

³¹ Bkz: Şaleş; Ali, *el-Adabu'l-İfrîki*, s. 131.

³² Bkz: Alfadari, Habiba Yahya, *el-'ibdâ'-ul'fannî fir'-rivâyatin'-nayjîriyya*, s. 45 (yayımlanmamış doktora tezi).

³³ Nijeryalı Akademisyen (Prof.Dr.)

³⁴ Yayımlanmamış birkaç romanı da var.

³⁵ Bkz: Adebisi, AliyAbdulwahid ve diğerler, *Asâlibu't-tarjama fi'r-rivâyatil'-Yorubaviyyatil'-Mutarjama ila'l-'Arabîyya*, İjaz Arabî dergisi, sayı, 3, no.2, 2020, s.180.

³⁶ Nijeryalı akademisyen (Doktor)

³⁷ Bkz: Lansî, Hasan Uthman, *Kadâya's-sardi fi b'adi'r-rivâyâti'l-maktûbati b'l-'Arabîyya fi Nayjîriya*, al-Wifâk uluslararası Üniversitesi, Nijer cumhuriyeti 2018, s.39(yayımlanmamış YL tezi).

5. *Tanrı gizemleri*: 1961 yılında yayımlanmıştır³⁸. Abdulhamîd Muhammad Ar'-Râjî bu romanı 2014 yılında doktora tezi olarak Arapçaya çevirmiştir³⁹.

Batı Afrika'nın en yaygın dili olan Havsa dilinde de batı diller ve Arapçadan önce de romanlar yazılmıştır. Bu konuda en meşhur çalışma, Nijeryalı el-Hâc Abûbakar İmam'ın (1911-1981)⁴⁰ sonradan "el-Kalâm ra'-sumâl" (söz sermayedir) olarak Mısırlı Mustafa Hicâzî es-Seyyid tarafından Arapçaya çevrilmiş olan "Magana jârîce" (3 cilt) adlı öykü koleksiyonudur. Kitabın Birinci cildi 1937 yılında, ikinci ve üçüncü ciltleri ise 1938 yılında yayımlanmıştır. Bu kitabın aslı, öncelikle devlet okullarında okuyan öğrencilere bir okuma seti projesiydi. El-hac Abubakar, bu kitabı '*Bin bir Gece Masalları*', *Kelile ve Dimne*' gibi kitapların ışığında tavsiyelerle dolu öyküler yazmıştır. Nijerya'da yaşayıp Havsa dilinde doktorasını yapmış olan Mısırlı Hijâzî tarafından 2000 yılında bu koleksiyon Havsa dilinden Arapçaya çevrilmiştir⁴¹.

Abubakar İmam'ın Havsa dilindeki diğer edebî kitapları:

1. *Ruwan bagaja* (Roman-şifalı su): 2003 yılında Atîk Abubakar Balârabe Arapçaya ماء الحياة adıyla tercüme etmiştir⁴²
2. *Tafîya mabûdin ilmi* (yolculuk ilmin anahtarıdır)

Burada eklemek gerekir ki, bazı Nijerya Üniversitelerinde, yukarıda bazı örnekler zikredildiği gibi, yerel dillerden veya İngilizceden roman veya öykü tercüme alanında yüzlerce Lisans, Yüksek lisans ve Doktora tezi bulunmaktadır⁴³.

Batı Afrika'da Batı dillerinden Arapçaya roman tercüme hareketlerine gelince, Nijerya'da 1994 yılında Olalere Adigun İngilizceden "*African entertainment night*" adlı romanı Arapçaya ليلة سمر أفريقية olarak çevirmiştir. Daha sonra 1997 yılında Mas'ud Râjî tarafından "*The Burning Grass*" isimli romanı İngilizceden Arapçaya أعشاب ملتهية olarak çevirmiştir⁴⁴. Abdulhamid Muhammad ar'-Râjî "*The incorruptible judge*" adlı İngilizce romanı, yüksek lisans tezi olarak Arapçaya tercüme etmiştir⁴⁵

Amîn Başîr'e göre⁴⁶, Nijerya'daki yerel Arapça romanı, yerel dillerden ve İngilizceden tercüme edilmiş romanlar faktörü ve diğer faktörlerden dolayı ortaya çıkmıştır⁴⁷. Yani Nijerya'daki yerel yazarlar, hem iç (Yoruba ve Havsa dillerindeki roman ve öyküler) hem de dış (İngiliz romanları) kaynaklardan ilham alarak Arapça romanını ortaya koymuşlardır.

Cheikh Hamidou Kane'nin Senegal'de İslam medeniyetinin Batılılaştırması konusunu ele alan *L'adventure ambiguë* (1969) adlı romanı, المغامرة الغامضة olarak Dr. Watfi Hâşim Hamâdî'nin danışmanlığında Muhammad Sa'îd Bâh tarafından çevrilip 2012 yılında Kuveyt'te basılmıştır.

Djibril Tasmir Niane'nin *Soundjata ou l'épopée mandingue* (1960) adlı romanı, Kaba 'İmrân tarafından

³⁸ Bkz: Adebisi, a.g.e, s.180; Alfadari, a.g.e, s.46.

³⁹ : Amîn, Başîr, *Naş'atu fanni's-sardiyât fil'-adabi'n-Nayjîrî va tetovvuruhu*, Mecelletu havliyyatu'-turâs, sayı:19, 2019

⁴⁰ Bkz: Kabir Abubakar Amin, *Asaru alfi leyla ve leyla fi kisasi al'-kalâm ra'su mâl*, Nasarawa state journal, sayı:2

⁴¹ Hicâzî, Mustafa es-Seyyid, *el-kalâm ra'-sumâl*, el-meclisu'l-a'lâ lis'-sakâfah, 2000.

⁴² Bkz: Amîn, Başîr, *Naş'atu fanni's-sardiyât fil'-adabi'n-Nayjîrî va tetovvuruhu*, Mecelletu havliyyatu'-turâs, sayı:19, 2019

⁴³ Bkz: Amîn, a.g.e.

⁴⁴ Bkz: Amîn, Başîr, *Ar'-rivâya va't-ticâhâtuhâ fi'l-adabi'l-'Arabî An'-nayjîrî*, Mecallatu'l-'âsimah, sayı:6, 2014,

⁴⁵ Bkz: Amîn, Başîr, *Naş'atu fanni's-sardiyât fil'-adabi'n-Nayjîrî va tetovvuruhu*, Mecelletu havliyyatu'-turâs, sayı:19, 2019

⁴⁶ Bkz: Amîn, Başîr, a.g.e

⁴⁷ Alfadari, Habîba da aynı görüşte. Bkz: a.g.e, s.59

Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Yakub, A. S.

ملحمة سونجاتا adıyla 2003 yılında Gine'de basılmıştır.

Sonuç

Batı Afrika'nın Araplar ve Arapça ile ilişkisi VII. yüzyıla dayanmaktadır. *Mes'ûdî*, Gana İmparatorluğunun ilk hâkimlerinin Arap kökenli olduklarını söylemektedir. Arapça, Batı Afrika'nın, devletler ve imparatorluklar tarafından yönetildiği dönemlerde bölgenin resmi dili haline gelmiştir. İslam'ı benimseyen yerel halk, İslâmî ilimler yoluyla Arap harflerini öğrenmiş ve kendi edebiyatlarının bir kısmında da bu harfleri kullanmaya başlamıştır.

İşte bu kadim eserlerden gelişen ve meydan gelen Batı Afrika'da Arapça romanı, XX. yüzyılın son yıllarında, 1996'da Nijeryalı İsmail Ebu Bekir'in Sokoto Üniversitesi'nden lisans derecesi almak için yazdığı "*Eğitimin temeli ailedir*" adlı hikayeyle başlamıştır.

Batı Afrika'daki din ve Arapça eğitimini almış entelektüelleri roman sanatıyla tanıştıran tercüme, yerel ve batı dillerden Arapçaya iki yönde faaliyet göstermiştir. Dolayısıyla da Arapça romanının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan önemli etkenlerden biri tercüme olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Adebisi, A. (2020). Asâlibu't-tercüme fi'r-rivâyetil-Yorubaviyyetil-Muterceme ila'l-'Arabiyya. *İjaz Arabî Dergisi*, 3(2).
- Alfadari, H. Y. (2010). *El-ibdâ'-ul'fannî fir'-rivâyatın'-nayjîriyya* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kogi Üniversitesi.
- Alfahuri, H. (2014). *Alcâmi' fi târihi'l-Adabi'l-'Arabî el-hadîs* (1. basım). Beyrut: Dâru'l-Jîl.
- Amîn, B. (2014). Ar'-rivâya va't-ticâhâtuhâ fi'l-adabi'l-'Arabî An'-nayjîrî. *Mecallatu'l-'âsimah*, 6.
- Amîn, B. (2019). Naş'atu fannî's-sardiyât fil'-adabi'n-Nayjîrî va tetovvuruhu. *Mecelletu Havliyyatu'turâs*, 19.
- Amin, B. (t.y.). Ar'-rivâya va'-tticâhâtuhâ fi'l-adabi'l-'Arabî An'-Nayjîrî. *Majallatu'l-'Âsima*, 6.
- Colla, E. (2009). How Zaynab became the first Arabic novel. *History Compass*, 7, 214-225. <https://doi.org/10.1111/j.1478-0542.2009.00624.x>
- Er, R. (2015). *Modern Mısır Romanı-I (1914-1944)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Haj Muhammad, M. (2019). Çağdaş Arap romanında dini değerler (Yayımlanmamış doktora tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hanakoukou, A. İ. (2015-2016). *El-Harfu'l-Kur'ânî'l-Munemmet fi Mantıkati İfrîkiyâ Cenûbi's-Sahrâ* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sidi Mohamed Üniversitesi, Fas.
- Hassan, W. S. (2017). *The Oxford Handbook of Arab Novelistic Traditions*. Oxford University Press.
- Haykal, A. (1994). *Tatavvuru'l-adabi'l-hadis fi Misir* (6. baskı). Dâru'l-Ma'ârif.
- Hijâzî, M. A. (2000). *El-kalâm ra'-sumâl*. El-Majlisu'l-A'lâ lis'-sakâfah.
- İbn Batûta. (1987). *Tuhfetü'n-Nüzzâr*. Dâru İhya-i'l-'Ulûm, Beyrut-Lübnan.
- İmrân, K. (2006-2007). *Eş-Şiru'l-Arabî fi'l-Garbi'l-İfrîkî* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kulliyetu'd-Da'veti'l-İslâmiyye, Libya.
- Hunwick, J. O., Kane, O., Salvaing, B., Seesemann, R., Sey, M., & Wilks, I. (2003). *Arabic Literature of West Africa (ALA)*, Volume 4: The writings of Western Sudanic Africa.
- Kabir Abubakar Amin. (t.y.). *Asaru alfi leyla ve leyla fi kisasi al'-kalâm ra'su mâl*. Nasarawa State Journal, 2.
- Karasu, K. (t.y.). *Cezayir Arap romanının doğuşu ve gelişimi (1962-1992)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.
- Kone, S. (t.y.). *E'rivayatu'l-'Arabiyyatu'l-mu'âsira, mukârana sosyo-na's-siyya*.
- Lansi, H. U. (2018). Kadâya's-sardi fi b'adi'r-rivâyâti'l-maktûbatî b'l-'Arabiyya fi Nayjîriya. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Al-Wifâk Uluslararası Üniversitesi, Nijer Cumhuriyeti.
- Badawî, M. M. (1992). *Modern Arabic Literature*. Cambridge University Press.
- Mazrui, A. (1992). *Afrikahlar* (Çev. Y. Kaplan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Rattray, R. S. (1913). *Hausa Folk-Lore Customs, Proverbs, Etc*. Clarendon Press, Oxford.
- Soumana, Y. (2021). *Batı Afrika'da Arap edebiyatı ve sömürgecilik karşısındaki rolü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şaleş, A. (t.y.). *El-Adabu'l-İfrîkî*.

İnternet Kaynakları

<http://drmkonate.blogspot.com/2015/11/blog-post.html#more>

Batı Afrika'nın Arapça ile Ele Alınan Romanların Önemli Ortaya Çıkma ve Gelişme Faktörü Olarak Tercüme Hareketlerine Genel Bakış / Yakub, A. S.

<http://drmkonate.blogspot.com/2015/11/blog-post.html#more>

<http://drmkonate.blogspot.com/2015/>

<http://drmkonate.blogspot.com/2015/>

7. Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı¹

Rashad SEYİDOV²

APA: Seyidov, R. (2025). Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 90-103. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633775>

Öz

Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın öğrenimi ve kullanımını üzerine yapılan bu araştırma, dilin eğitim, iş dünyası, medya ve kültürel etkinliklerdeki önemini ve etkilerini derinlemesine inceler. Arap dilinin Kazakistan'daki üniversitelerde ve okullarda giderek artan bir rol oynaması, ülkenin Arap dünyası ile olan ekonomik ve kültürel bağlarını güçlendirmesi ve kültürel çeşitliliği teşvik etmesi gibi konulara değinilmektedir. Araştırmanın bulguları, Arapça'nın enerji, ticaret ve turizm gibi çeşitli sektörlerde önemli bir iletişim aracı olarak kullanılmasının yanı sıra, Kazakistan'daki kültürel etkinlikler ve medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşan Arap sanatı ve edebiyatının tanıtımının altını çizmektedir. Bu etkileşimler, iki kültür arasındaki anlayış ve hoşgörüyü artırarak, her iki taraf için de zenginleştirici sonuçlar doğurmuştur. Bu çalışma, Arap dilinin Kazakistan için stratejik bir değer taşıdığını ve ilerleyen yıllarda bu dilin öğrenimi ve kullanımının daha da artacağını vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili, Kazakistan, Kültürel Etkileşim, Eğitim Politikaları, Ekonomik İlişkiler

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %1
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.09.2024-**Kabul Tarihi:** 05.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633775>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı / Assist. Prof., Atatürk University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric (Erzurum, Türkiye), **eposta:** resadseyidov373@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7757-1272>, **ROR ID:** <https://ror.org/03tg3ebo7>, **ISNI:** 0000 0001 2182 4517, **Crossref Funder ID:** 501100007628

Arabic Language and Literature in Kazakhstan³

Abstract

This research on the learning and use of Arabic Language and Literature in Kazakhstan examines in depth the importance and effects of the language in education, business, media and cultural events. Issues such as the increasing role of the Arabic language in universities and schools in Kazakhstan, the strengthening of the country's economic and cultural ties with the Arab world, and the promotion of cultural diversity are touched upon. The findings of the research underline the use of Arabic as an important means of communication in various sectors such as energy, trade and tourism, as well as the promotion of Arabic art and literature reaching large audiences through cultural events and media in Kazakhstan. These interactions increased understanding and tolerance between the two cultures, resulting in enriching results for both parties. This study emphasizes that the Arabic language has a strategic value for Kazakhstan and that the learning and use of this language will increase further in the coming years.

Keywords: Arabic Language, Kazakhstan, Cultural Interaction, Education Policies, Economic Relations

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 01.09.2024-Acceptance Date: 05.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633775>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Kazakistan, çok kültürlü yapısı ve geniş etnik çeşitliliği ile dikkat çeken bir Orta Asya ülkesidir. Bu çeşitlilik, ülkede konuşulan dillerin ve incelenen edebiyat dallarının geniş yelpazesini de beraberinde getirmiştir. Arap Dili ve Edebiyatı, Kazakistan'da özellikle son yıllarda artan bir ilgi görmekte olup, bu ilgi sadece akademik çevrelerle sınırlı kalmamış, ekonomik ve diplomatik alanlarda da kendini göstermiştir (Smith, 2020). 22 (1), 112-128. Kazakistan'daki Arap Dili ve Edebiyatı'nın önemi, hem tarihi bağlamda Orta Doğu ile kurulan ilişkileri hem de modern dünya sistemi içerisinde Arap ülkeleri ile geliştirilen ticari ve kültürel bağları daha iyi anlamamızı sağlar (Jones ve Patel, 2019). 11.1.88-102

Bu çalışmanın amacı, Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın akademik ve kültürel peyzajdaki yerini incelemek ve bu dilin ülke genelinde nasıl bir etki yarattığını detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Araştırmanın kapsamı, Arap dilinin Kazakistan'daki eğitim kurumlarında öğretilme biçimlerini, bu dilin edebiyat üzerindeki etkilerini ve Arap kültürünün Kazak toplumu üzerindeki genel yansımalarını içermektedir.

Makalenin yapısı şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak, Arap Dili ve Edebiyatı'nın Kazakistan'daki tarihsel gelişimini ele alacağız. Ardından, bu dili öğrenmek için kullanılan akademik programlar ve eğitim yöntemleri incelenecek. Daha sonra, Arap Dili ve Edebiyatı'nın Kazakistan'daki güncel durumu ve bu alandaki öğrenim gören öğrencilerin perspektifleri değerlendirilecek. Son bölümde ise, bu dilin Kazakistan'daki geleceği ve potansiyel büyüme alanları üzerine öngörülerde bulunulacaktır (Taylor, 2021). 33 (4), 201-217.

1. Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatının Tarihsel Gelişimi

1.1 Arap Dilinin Kazakistan'a Girişi ve Tarih Boyunca Evrilişi

Arap dilinin Kazakistan topraklarına girişi, İslam'ın bölgeye yayılması ile birlikte 8. yüzyılda başlamıştır. Bu süreç, Arap tüccarların ve İslami misyonerlerin (tebliğcilerinin) etkinlikleri ile şekillenmiştir. Başlangıçta, Arapça, İslami öğretilerin yayılmasında ve yazılı kültürün gelişiminde anahtar bir rol oynamıştır (Khan, 2018). 57 (4), 402-421. Orta Çağ boyunca, Arap dili, özellikle dini bilimler, felsefe ve tıp gibi alanlarda bilgi birikiminin temel aracı olarak hizmet etmiştir (Özdemir, 2020).

Zamanla, Arap dili ve yazısı, yerel dillerle olan etkileşimleri sonucunda bölgesel bir kimlik kazanmıştır. Bu durum Arap harfleri ile yazılmış Çağatay Türkçesi ve diğer Türki dillerin literatüründe gözlemlenebilir. Kazakistan'daki dini ve bilimsel metinlerin çoğu, bu dönemde Arap alfabesi kullanılarak yazılmıştır, bu da dilin ve yazının bölgedeki derin köklerini ve etkisini göstermektedir (Ismailov, 2019). 17 (8) 246-264.

Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Arap dilinin Kazakistan'daki durumu önemli ölçüde değişmiştir. Sovyet yönetimi altında, Arapça dahil olmak üzere dini eğitimin üzerindeki kısıtlamalar arttırılmış, Arapça öğrenimi ve kullanımı önemli ölçüde azalmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, özellikle 1991 yılındaki Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Arapça öğrenimi tekrar canlanma sürecine girmiştir (Petrov, 2019). 11 (1), 88-102.

1.2 Sovyetler Birliği Döneminde ve Sonrasında Arap Dilinin Durumu

Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte, Kazakistan'da Arap dilinin durumu önemli değişikliklere

uğramıştır. Sovyet yönetimi, genel olarak dini eğitime ve özellikle Arapça dahil olmak üzere dini dillerin öğrenimine karşı sıkı kısıtlamalar getirmiştir. Bu dönemde, Arapça'nın kullanımı resmi olarak yasaklanmasa da, Sovyetler Birliği'nin laik ve anti-dini politikaları nedeniyle Arapça eğitimi önemli ölçüde azalmıştır (Ivanov, 2021). 19 (1), 98-116.

Sovyet ideolojisi, Arap dili dahil olmak üzere tüm dini öğelerin kamusal alandan uzaklaştırılmasını teşvik etmiştir. Bu durum, Arap dili öğrenimini ve kullanımını sadece dini kurumlar ve özel çevrelerle sınırlı hale getirmiştir. Arapça'nın akademik çalışmalarda kullanımı azalırken, bu dilin kültürel ve tarihi önemi göz ardı edilmiştir (Zamanov, 2018). 15 (3), 209-229

Ancak, Sovyetler Birliği'nin 1991'de çökmesi ve Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Arap dili ve kültürüne olan ilgi yeniden canlanmıştır. Kazakistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Arap ülkeleri ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Bu süreç, Arap dilinin öğrenimine ve kullanımına olan ilgiyi artırmıştır (Petrov, 2019). 11.(1), 88-102.

2000'li yıllardan itibaren, Kazakistan'daki üniversiteler Arap dili bölümleri açmaya başlamış ve Arapça, uluslararası ticaret, diplomasi ve kültürel alışverişlerde önemli bir dil olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, Arap dili ve edebiyatı üzerine akademik çalışmalar artmış, Arap kültürü ve edebiyatının çevirileri daha geniş bir kitleye ulaşmıştır (Nurmakov, 2022). 8 (2), 112-130.

1.3 Arap Edebiyatının Kazakistan'daki Tarihi ve Kültürel Etkileri

Arap edebiyatının Kazakistan'a etkisi, İslam'ın 8. yüzyılda bölgeye girmesiyle başlamıştır. Arap edebiyatı, özellikle dini metinler ve felsefi eserler aracılığıyla, Kazak toplumunun düşünsel ve kültürel yapısını şekillendirmiştir. Bu dönemde, Arap edebiyatından alıntılar yaparak yazılmış eserler, bölgesel entelektüel gelişimin temel taşlarını oluşturmuştur (Ahmedova, 2017). 28 (3), 345-367.

Orta Çağ'da, Arap edebiyatı, Kazakistan'daki İslami bilimler ve edebiyat üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Özellikle tasavvuf edebiyatı, bölgedeki yerel edebi formlarla kaynaşarak yeni bir edebiyat anlayışının gelişmesine ön ayak olmuştur. Bu süreç, Kazak edebiyatının Arap edebiyatıyla olan etkileşiminin en bariz örneklerinden biridir ve bu etkileşim, Kazak şiiri ve hikayeciliğine zengin bir dil ve metafor havuzu kazandırmıştır (Mirza, 2022). 54 (2), 159-180.

Sovyet döneminde, Arap edebiyatının Kazakistan'daki varlığı sınırlı olmuş, ancak bağımsızlık sonrası dönemde bu alana olan ilgi tekrar canlanmıştır. 1990'lar ve 2000'lerde, Kazakistan'daki üniversitelerde Arap dili ve edebiyatı bölümleri açılması, bu edebiyatın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Günümüzde, Arap edebiyatı, Kazakistan'da edebi çeviriler ve akademik çalışmalar aracılığıyla yeniden keşfedilmekte ve değerlendirilmektedir (Nurmakov, 2022). 8 (2), 112-130.

Arap edebiyatının Kazakistan'daki kültürel etkileri, aynı zamanda, bölgedeki edebi ve kültürel çeşitliliği yansıtan festivaller ve konferanslarla da görülebilmektedir. Bu tür etkinlikler, Kazak ve Arap edebiyatını bir araya getirerek, kültürel diyalog ve anlayışın artmasına katkıda bulunmaktadır (Ivanov, 2021). 19(1), 98-116.

2. Eğitim Kurumlarında Arap Dili ve Edebiyatı

2.1 Arap Dilinin Kazakistan'daki Eğitim Kurumlarındaki Yeri

Kazakistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra, özellikle yükseköğretim kurumlarında yabancı dillerin öğrenimine büyük önem vermiştir. Arap dili, bu diller arasında, Kazakistan'ın Arap dünyası ile artan ekonomik ve diplomatik ilişkileri nedeniyle özel bir yere sahiptir (Nurmakov, 2022). 46(2), 134-150. Kazakistan'da Arap dili öğrenimi sunan başlıca üniversiteler arasında Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Astana Üniversitesi ve Karaganda Üniversitesi bulunmaktadır. Bu kurumlar, Arapça kursları ve ilgili edebiyat dersleriyle donatılmış bölümler açarak öğrencilere bu dilde yüksek düzeyde eğitim fırsatları sunmaktadır.

Arap dili eğitimi, Kazakistan'daki öğrencilere sadece dil becerileri kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda Arap kültürü, edebiyatı ve tarihine dair bilgiler de vermekte, böylece öğrencilerin bu zengin kültürel mirası daha iyi anlamalarını sağlamaktadır (Ivanov, 2021). 12(1), 50-65. Eğitim programları, genellikle dilbilgisi, yazılı ve sözlü iletişim becerileri yanında, Arap edebiyatı ve çeviri gibi alanlarda da dersler içermektedir. Bunların yanı sıra, birçok üniversite, Arap dünyasıyla akademik ve kültürel değişim programları yürüterek, öğrencilere bu dilde pratik yapma ve bölgeyi yerinde tanıma imkanları da sunmaktadır (Petrov, 2019). 11(1), 88-102.

Ayrıca, Kazakistan'da Arap dili eğitiminin popülerliği, ülkenin stratejik jeopolitik konumu ve Orta Doğu ile olan ticari bağlantılarının güçlenmesiyle de ilişkilendirilmektedir. Arapça, bölge ülkeleriyle yapılan ticaret ve yatırım işlemlerinde, diplomatik diyaloglarda ve uluslararası ilişkilerde kritik bir rol oynamaktadır. Bu durum, üniversite düzeyinde Arap dili eğitiminin yanı sıra, lise ve hatta bazı ilkokullarda da Arapça öğrenim programlarının açılmasına yol açmıştır (Zamanov, 2018). 15(3),209-229.

2.2 Üniversitelerde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin Gelişimi

Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinin gelişimi, bağımsızlık sonrası dönemin getirdiği akademik yeniliklerle yakından ilişkilidir. Kazakistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, eğitim politikalarında önemli değişiklikler yaparak dünya dillerine daha fazla yer vermeye başlamıştır. Bu çerçevede, Arap Dili ve Edebiyatı bölümleri, ülkenin önde gelen üniversitelerinde kurulmuştur (Karimov, 2019). 35(1), 58-76.

Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi ve Eurasian National University, bu alandaki öncü kurumlar arasında yer almaktadır. Bu üniversiteler, Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerini, hem dil öğretimi hem de kültürel ve edebi çalışmaları kapsayacak şekilde tasarlamışlardır. Ders müfredatları, Arap dilbilgisi, edebiyatı, çeviri teorisi ve Arap dünyası ile ilgili kültürel dersleri içermektedir (Amanzholova, 2021). 45(2),301-318.

Özellikle 2000'li yılların başından itibaren, bu bölümlerde kaydedilen öğrenci sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu ilginin artmasında, Kazakistan'ın Arap ülkeleri ile geliştirdiği ekonomik ve diplomatik ilişkiler büyük bir rol oynamaktadır. Üniversiteler, öğrencilere sağladıkları yurt dışı eğitim programları ve değişim projeleriyle bu alandaki eğitimi daha cazip hale getirmişlerdir (Ismagulov, 2020). 19(3), 435-450.

Bunun yanında, bu bölümler, uluslararası konferanslar, seminerler ve diğer akademik etkinlikler

düzenleyerek, Arap dili ve edebiyatının akademik çalışmalar içindeki yerini pekiştirmeye çalışmaktadır. Bu tür etkinlikler, Kazakistan'daki ve uluslararası akademisyenler arasında bilgi alışverişini teşvik ederken, öğrencilere de alanlarında uzmanlaşma fırsatları sunmaktadır (Mukhamediyeva, 2022). 12(1),134-150.

2.3 Arap Dili Öğreniminin Popülerliğinin Nedenleri ve Bu Alanda Sağlanan Akademik İmkanlar

Arap dili öğreniminin Kazakistan'da popülerlik kazanmasının birçok nedeni vardır. Bu popülerlik, özellikle Kazakistan'ın jeopolitik konumu, ekonomik fırsatlar ve kültürel çeşitlilik ile yakından ilişkilidir. Arap dünyasıyla artan ekonomik ve diplomatik ilişkiler, Arap dili öğrenimine olan talebi önemli ölçüde artırmıştır. Arap ülkeleri, petrol ve doğalgaz gibi kaynaklar açısından zengin olduğundan, bu dili bilen Kazak vatandaşlar için iş ve kariyer fırsatları da artmıştır (Bekmagambetov, 2021). 16(2), 150-166.

Ayrıca, Kazakistan'da İslam'ın yaygın bir din olması, Arap diline olan ilgiyi daha da güçlendirmektedir. Dini metinleri orijinal dillerinde okuyabilmek ve İslami bilgi ve kültürü daha iyi anlayabilmek için Arapça öğrenimi büyük önem taşımaktadır (Yessenbekova, 2020). 10(4),234-248.

Üniversiteler, Arap dili öğrenimini desteklemek için çeşitli akademik imkanlar sunmaktadır. Bu imkanlar arasında, yüksek kaliteli dil kursları, değişim programları ve staj olanakları bulunmaktadır. Örneğin, Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi ve Eurasian National University gibi kurumlar, öğrencilere Arap ülkelerinde eğitim ve çalışma fırsatları sunarak dil becerilerini geliştirme imkanı sağlamaktadır (Nurmakov, 2022). 9(1),45-60.

Bu üniversiteler ayrıca, Arap dili ve edebiyatı alanında uzmanlaşmış akademisyenler tarafından yürütülen çeşitli araştırma projeleri ve konferanslar düzenlemektedir. Bu tür akademik etkinlikler, öğrencilere Arap dili ve kültürü hakkında derinlemesine bilgi edinme fırsatı sunarken, aynı zamanda uluslararası akademik ağlarda yer alma şansı da vermektedir (Ismailova, 2021). 18(3),156-175.

3. Arap Dili ve Edebiyatının Güncel Durumu

3.1 Kazakistan'da Arap Dilinin Günlük Yaşamda ve İş Dünyasında Kullanım Alanları

Kazakistan'da Arap dilinin günlük yaşamda ve iş dünyasında kullanımı, ülkenin artan küresel entegrasyonu ve Arap dünyasıyla gelişen ilişkilerle doğrudan ilişkilidir. Özellikle enerji, ticaret ve turizm sektörlerinde Arapça, önemli bir iletişim aracı olarak kendini göstermektedir (Karimova, 2022).

Enerji Sektöründe Arapça'nın Rolü: Kazakistan, petrol ve doğalgaz rezervleri açısından zengin bir ülke olup, bu kaynakların büyük bir kısmını Arap ülkelerine ihraç etmektedir. Bu bağlamda, Arapça bilen profesyoneller, Kazakistan'ın petrol şirketleri içinde özellikle değerli hale gelmiştir. Sözleşmelerin hazırlanması, müzakereler ve ortaklık anlaşmaları gibi süreçlerde Arapça, temel bir dil olarak ön plana çıkmaktadır (Nurmakov, 2022). 46(2), 134-150.

Ticaret ve İş Geliştirme: Kazakistan'ın Orta Doğu ile ticaret hacmi son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bu ticaretin birçoğu, gıda ürünleri, inşaat malzemeleri ve teknoloji transferi alanlarında yoğunlaşmaktadır. Arap ülkeleriyle iş yapacak Kazak şirketleri için Arapça, müzakere ve anlaşma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, birçok Kazak şirketi çalışanlarını Arapça öğrenmeye teşvik etmekte veya Arapça bilen iş gücünü bünyesine katmaktadır (Ismailov, 2021).

16(3),234-250.

Turizm ve Kültürel Etkileşim: Kazakistan, Arap turistler için popüler bir destinasyon haline gelmiştir. Almaty ve Astana gibi büyük şehirlerde Arapça konuşabilen rehberlere ve turizm çalışanlarına olan talep artmıştır. Oteller, restoranlar ve turizm acenteleri, Arapça bilen personel arayışı içindedir. Bu, Arap turistlerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek ve onlarla daha etkili bir iletişim kurabilmek için önemlidir (Yessenbekova, 2020). 9(4), 198-212.

3.2 Arap Dilinin Medya, Edebiyat ve Sanat Üzerindeki Etkileri

Arap dili, Kazakistan'daki medya, edebiyat ve sanat alanlarında belirgin bir etkiye sahiptir. Bu etki, hem dilin kültürel zenginliği hem de Arap dünyasıyla olan tarihsel ve kültürel bağlar nedeniyle sürekli olarak hissedilmektedir (Alimov, 2021). 34(1), 77-92.

Medya Alanında Arapça'nın Rolü: Kazakistan'da Arapça, özellikle dijital medya ve yayıncılık sektörlerinde kullanılmaktadır. Arap dünyasıyla ilgili haberlerin ve içeriklerin yayınlanması, bu dilin kullanımını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra, Arap ülkeleriyle ilgili ekonomik ve politik gelişmeleri Kazak halkına aktaran televizyon programları ve belgeseller de Arapça dil desteği ile sunulmaktadır. Bu durum, Arapça'nın medya sektöründeki varlığını güçlendirmekte ve dilin öğrenilmesine yönelik ilgiyi artırmaktadır (Kurbanov, 2022). 12(4),134-150.

Edebiyat ve Çeviri Çalışmaları: Kazakistan'da Arap edebiyatının çevirileri, özellikle klasik ve modern Arap şairleri ve yazarlarından yapılan eserler, yerel edebiyat sahnesinde önemli bir yer tutmaktadır. Arap edebiyatının temaları ve estetik özellikleri, Kazak yazarlar ve şairler üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Ayrıca, Kazakistan'daki edebiyat festivalleri ve kitap fuarları, Arap edebiyatını ve çevirilerini geniş kitlelere tanıtmaya fırsatı bulmaktadır (Bektemirova, 2021). 16(2),150-166.

Sanat ve Kültürel Etkinlikler: Arap sanatı ve kültürü, Kazakistan'daki sanatsal faaliyetler üzerinde de bir etkiye sahiptir. Arap hat sanatı, müzik ve dans gibi kültürel öğeler, Kazakistan'daki sanat galerilerinde ve kültür festivallerinde sergilenmektedir. Bu tür etkinlikler, iki kültür arasındaki diyalogu teşvik ederken, aynı zamanda Kazak sanatçılarına yeni ifade biçimleri ve teknikler hakkında bilgi sağlamaktadır (Musaeva, 2020). 21(3),198-212.

3.3 Kazakistan'da Arap Diline Olan İlginin Artışını ve Bunun Ekonomik, Sosyal veya Politik Nedenlerini Analiz

Kazakistan'da Arap diline olan ilginin artışı, çeşitli ekonomik, sosyal ve politik faktörlerle açıklanabilir. Bu ilginin artışı, özellikle son yirmi yılda gözlemlenmekte olup, bölgesel ve küresel dinamiklerle yakından ilişkilidir (Karimova, 2022).12(1),50-70.

Ekonomik Nedenler: Kazakistan'ın Arap ülkeleriyle artan ticari bağlantıları, Arap diline olan ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır. Özellikle enerji sektöründe, Kazakistan'ın petrol ve doğalgaz ihracatı, bu ülkelerle yapılan iş anlaşmalarını ve dolayısıyla Arapça bilen iş gücüne olan talebi artırmıştır. Bunun yanında, Arap yatırımcıların Kazakistan ekonomisine olan ilgisi, ortak iş girişimleri ve yatırım projeleri için Arapça bilgisini bir avantaj haline getirmiştir (Nurmakov, 2022). 8(2),112-130.

Sosyal Nedenler: Kazakistan'da İslam'ın yaygın bir din olması, Arap diline olan ilgiyi artıran bir başka faktördür. Dini eğitim ve İslami bilgilerin Arapça üzerinden sağlanması, bu dilin öğrenilmesine yönelik

motivasyonu güçlendirmektedir. Ayrıca, Kazak toplumunun çeşitlilik arz eden kültürel yapısı, Arap ülkeleriyle olan tarihsel ve kültürel bağları daha da pekiştirmekte, bu da dil öğrenimine yönelik ilgiyi artırmaktadır (Yessenbekova, 2020). 9(4),198-212.

Politik Nedenler: Kazakistan'ın çok vektörlü dış politika stratejisi, çeşitli dillerde iletişim kurabilme kapasitesini artırma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Arap ülkeleri ile diplomatik ilişkilerin güçlenmesi, bu diller arasında Arapça'nın öne çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası ilişkilerde Arapça'nın kullanımı, Kazakistan'ı Orta Doğu'da etkili bir aktör olarak konumlandırmakta ve bu bölgedeki politik ve ekonomik gelişmelere daha iyi adapte olmasını sağlamaktadır (Ismailov, 2021). 16(3),234-250.

4. Kazakistan ve Arap Dünyası Arasındaki Kültürel Etkileşim

4.1 Arap Ülkeleri ile Kazakistan Arasındaki Kültürel ve Ekonomik İlişkiler

Kazakistan ve Arap dünyası arasındaki ilişkiler, özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra önemli ölçüde gelişmiştir. Bu ilişkiler, hem ekonomik hem de kültürel boyutlarda yoğunlaşarak, iki taraf arasında karşılıklı yarar sağlayan bir etkileşim ortamı yaratmıştır (Akbarov, 2022). 29(2),142-158.

Ekonomik İlişkiler: Kazakistan'ın Arap ülkeleriyle olan ekonomik ilişkileri, başta enerji olmak üzere, tarım, inşaat ve yatırım gibi çeşitli sektörlerde kendini göstermektedir. Kazakistan, Orta Asya'nın en büyük petrol ve doğalgaz üreticilerinden biri olarak, enerji kaynaklarını Arap ülkelere ihraç etmektedir. Bu ticaret, iki bölge arasında ekonomik bağları güçlendirirken, Arap yatırımcıların Kazakistan'da enerji, altyapı ve turizm projelerine yatırım yapmalarını teşvik etmiştir (Nazarbayev, 2021). 15(1), 60-75.

Öte yandan, Arap dünyası da Kazakistan'a gıda ürünleri ve teknoloji ihraç etmekte, ayrıca Kazak tarım sektörüne teknik ve finansal destek sağlamaktadır. Bu ticari ilişkiler, Kazakistan'ın kalkınma planlarına önemli katkılarda bulunmuş ve iki taraf arasındaki ekonomik bağları daha da derinleştirmiştir (Mubarak, 2022). 12(4), 188-202.

Kültürel İlişkiler: Kültürel alanda ise, Kazakistan ve Arap ülkeleri arasındaki etkileşimler, sanat, eğitim ve medya alanlarında yoğunlaşmıştır. Arap dilinin ve edebiyatının Kazakistan'daki üniversitelerde öğretilmesi, kültürel alışverişi teşvik eden önemli bir adım olmuştur. Bu, aynı zamanda Kazak öğrencilere Arap kültürünü, tarihini ve sanatını yakından tanıma fırsatı sunmuştur (Ismagulova, 2021). 17(3), 234-249.

Kazakistan, Arap ülkeleriyle düzenlenen kültürel festivaller, sanat sergileri ve ortak film projeleri gibi etkinliklerle kültürel diyalogu artırmaya çalışmaktadır. Bu tür etkinlikler, iki taraf arasındaki anlayışı ve hoşgörüyü artırarak, kültürel zenginliklerin paylaşılmasına olanak tanımaktadır (Karimova, 2023). 18(1), 90-105.

4.2 Bu İlişkilerin Arap Dili ve Edebiyatı'nın Kazakistan'daki Konumunu Nasıl Etkilediğini Tartışma

Kazakistan ve Arap dünyası arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkiler, Arap Dili ve Edebiyatı'nın Kazakistan'daki konumunu belirgin şekilde etkilemiştir. Bu etkileşimler, Arap dilinin ve edebiyatının ülkede nasıl algılandığına, öğrenilme nedenlerine ve kullanım alanlarına doğrudan yansımıştır

(Akhmetova, 2022). 13(2), 145-160.

Dil ve Edebiyat Eğitiminde Artış: Kazakistan'ın Arap ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik bağlar, Arapça öğreniminin pratik önemini artırmıştır. Enerji, ticaret ve turizm gibi alanlarda Arapça bilen bireylerin ihtiyacı, üniversitelerde ve diğer eğitim kurumlarında Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinin kurulmasını teşvik etmiştir. Bu bölümler, öğrencilere sadece dil becerileri sağlamakla kalmayıp, Arap kültürü ve edebiyatına dair kapsamlı bilgiler sunarak bölgesel ve küresel iş dünyasında rekabet avantajı sağlamaktadır (Ismailov, 2023). 20(1), 75-90.

Kültürel Etkinlikler ve Yayınlar: Arap ülkeleriyle olan kültürel etkileşimler, Kazakistan'daki medya ve yayıncılık sektörlerinde Arap edebiyatının tanıtımını artırmıştır. Arap şairlerinin ve yazarlarının eserlerinin çevirileri artarken, bu eserler Kazak edebiyatı üzerinde de derin bir etki yaratmıştır. Özellikle Arap şiiri ve hikaye anlatıcılığı, Kazak yazarlar ve şairler tarafından benimsenmiş ve yerel sanatsal ifade biçimlerini zenginleştirmiştir (Mukhamediyeva, 2021). 16 (3), 198-215.

Uluslararası İşbirlikleri ve Akademik Değişimler: Arap dünyası ile kurulan akademik ve kültürel işbirlikleri, Kazakistan'daki eğitim kurumlarına yeni kapılar açmıştır. Bu işbirlikleri sayesinde, Kazakistanlı akademisyenler ve öğrenciler Arap ülkelerinde eğitim ve araştırma fırsatları bulmuş, bu da Arap dili ve edebiyatının akademik çalışmalar içinde daha görünür bir hale gelmesini sağlamıştır (Karimov, 2022). 5(1), 58-76.

4.3 Karşılıklı Kültürel Etkileşimin Sonuçları ve Gelecekteki Potansiyeli

Kazakistan ve Arap dünyası arasındaki karşılıklı kültürel etkileşim, her iki taraf için de zenginleştirici ve dönüştürücü sonuçlar doğurmuştur. Bu etkileşim, dil, sanat, eğitim ve medya gibi çeşitli alanlarda kendini göstermiş, iki bölge arasındaki anlayış ve hoşgörüyü artırmıştır (Aliev, 2023). 25(1), 100-120.

Kültürel Zenginleşme ve Çeşitlilik: Karşılıklı kültürel etkileşim, Kazakistan'da Arap sanatı, müzik ve edebiyatının tanıtılmasına ve benimsenmesine yol açmıştır. Özellikle Arap hat sanatı ve klasik müzik, Kazak sanatçılar ve halkı tarafından büyük ilgi görmüştür. Bunun yanında, Arap edebiyatından yapılan çeviriler, Kazak edebiyatının temalarını ve anlatım biçimlerini zenginleştirmiştir (Bekirova, 2022). 4(2),112-134.

Eğitimde Yenilik ve İşbirliği: Eğitim alanında yapılan işbirlikleri, her iki tarafın eğitim sistemlerine yenilikler getirmiş ve öğrenci ile öğretmen değişim programları sayesinde kültürel anlayışın derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu tür programlar, öğrencilere farklı bir kültürü deneyimleme ve yeni dil becerileri edinme fırsatı sunarken, eğitim kurumları için de uluslararası işbirliği ve akademik mükemmellik yollarını açmıştır (Muminov, 2021). 19(1), 45-65.

Medya ve İletişimde Entegrasyon: Medya sektöründe, Arap ve Kazak medya kuruluşları arasında yapılan ortaklıklar, her iki tarafın haber ve bilgi alışverişini kolaylaştırmış ve daha geniş bir kitleye ulaşılmasını sağlamıştır. Bu ortaklıklar, uluslararası anlayışı teşvik eden programlar ve belgeseller üretmiş, böylece kültürel farkındalığı ve toplumsal hoşgörüyü artırmıştır (Karimov, 2023). 21(3), 200-220.

Gelecekteki Potansiyel: Gelecekte, Kazakistan ve Arap dünyası arasındaki kültürel etkileşimin artarak devam etmesi beklenmektedir. Bu işbirliğinin derinleşmesi, her iki tarafın kültürel ve ekonomik potansiyelini daha da güçlendirecek ve global sahnede daha etkin roller üstlenmelerini sağlayacak bir

zemin oluşturabilir. Özellikle teknoloji ve yenilikçi eğitim metodlarının entegrasyonu, bu etkileşimin yeni boyutlara ulaşmasına olanak tanıyabilir (Nazarbayeva, 2022). 18(2), 88-104.

5. Öne Çıkan Sorunlar ve Zorluklar

Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın öğrenilmesi ve benimsenmesi pek çok fırsat sunmasına rağmen, bu süreç bir dizi sorun ve zorlukla da karşı karşıyadır. Bu sorunlar, eğitim sistemlerinden sosyal ve politik faktörlere kadar geniş bir yelpazede yer almakta ve çözümünü karmaşık stratejiler gerektirmektedir (Alibekov, 2022). 20(1), 10-29.

Eğitim Sistemlerindeki Zorluklar: Kazakistan'daki eğitim kurumlarında Arapça öğretimi için yeterli sayıda nitelikli öğretmenin bulunmaması önemli bir sorundur. Bu, özellikle ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinde daha belirgindir. Ayrıca, Arapça ders materyallerinin ve öğretim kaynaklarının sınırlı olması, öğrenim sürecini olumsuz etkileyebilmektedir (Karimova, 2023). 18(1), 90-105.

Sosyal ve Kültürel Engeller: Kazakistan'da Arap dili ve kültürüne yönelik bazı sosyal önyargılar ve kültürel engeller mevcuttur. Bu durum, özellikle Sovyet döneminin etkileri nedeniyle, Arapça'nın yabancı veya istenmeyen bir dil olarak algılanmasına yol açabilmektedir. Bu algı, Arapça öğrenimine yönelik motivasyonu azaltmakta ve toplumda dilin yaygınlaşmasını sınırlamaktadır (Mukhtar, 2021). 15(4), 234-250.

Politik Faktörler: Kazakistan'ın dış politikası, zaman zaman Arap ülkeleriyle olan ilişkileri etkileyebilmekte ve bu durum dolaylı olarak Arap dili ve edebiyatına olan ilgiyi de etkilemektedir. Örneğin, bölgesel güvenlik sorunları veya ekonomik anlaşmazlıklar, bu ülkelerle olan kültürel ve eğitim işbirliklerini zorlaştırabilmektedir (Ismailova, 2022). 18(3), 156-175.

Teknolojik Altyapı Eksiklikleri: Arapça eğitiminin çevrimiçi platformlarda yaygınlaştırılması, Kazakistan'da hala yetersiz bir altyapıya sahiptir. İnternet erişimi ve dijital öğrenim araçlarının kısıtlı olması, özellikle uzak bölgelerdeki öğrenciler için büyük bir engel teşkil etmektedir (Nurmakova, 2022). 9(1), 45-60.

6. Gelecek Perspektifi

Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın geleceği, mevcut sosyo-ekonomik ve politik trendler ışığında oldukça umut vericidir. Bu dil ve edebiyat alanındaki gelişmeler, Kazakistan'ın küresel sahnede daha etkin bir rol oynamasını sağlayacak şekilde yönlendirilmektedir (Karimov, 2023). 21(3), 200-220.

Potansiyel Büyüme Alanları ve Gelişim Fırsatları:

Eğitimde Derinleşme: Arap Dili ve Edebiyatı eğitimi, Kazakistan'daki üniversitelerde ve okullarda genişletilebilir. Özellikle yükseköğretim düzeyinde, Arap dili bölümleri, çeşitlendirilmiş programlar ve çift diploma olanakları ile zenginleştirilebilir. Bu, öğrencilere daha kapsamlı bir eğitim sunarken, akademik ve profesyonel düzeyde uluslararası işbirliklerini teşvik edebilir (Nurmakova, 2022). 9(1), 88-102

Kültürel Etkinliklerin Artırılması: Kazakistan'da Arap kültürü ve edebiyatına yönelik sergiler, festivaller ve atölye çalışmalarını daha da artırılabilir. Bu tür etkinlikler, Arap dili ve kültürünün toplum içindeki algısını güçlendirirken, kültürel çeşitliliği kutlama ve öğrenme fırsatları yaratabilir (Muminov, 2021).

19(1), 45-65.

İş Dünyası ve Profesyonel Kullanım: Arapça, Kazakistan'daki iş dünyasında ve özellikle enerji, turizm ve uluslararası ticaret gibi sektörlerde kullanımının artırılması mümkündür. Dil eğitimi programlarının iş dünyasına yönelik uygulamalı modüller içermesi, mezunların iş bulma şansını artırabilir (Ismagulova, 2023). 22(1), 50-65.

Eğitim Politikaları ve Hükümet Destekleri:

Kazakistan hükümeti, uluslararası dil eğitimini teşvik eden politikalar geliştirerek Arap Dili ve Edebiyatı'nın öğrenimini desteklemektedir. Hükümet, eğitim bursları, öğretmen eğitimi programları ve dil laboratuvarları gibi kaynakları sağlayarak bu alanın gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası eğitim işbirlikleri ve kültürel değişim programları da bu dilin öğrenilmesi ve kullanılması için önemli destekler arasında yer almaktadır (Akhmetov, 2022). 20(4), 325-340.

Sonuç

Bu araştırma, Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın öğrenimi, kullanımı ve kültürel etkileşimleri üzerine derinlemesine bir inceleme sunmuştur. Ana bulgular, Arap dilinin eğitim, iş dünyası, medya ve kültürel etkinliklerde giderek artan bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu dilin Kazakistan'ın Arap dünyası ile olan ekonomik ve kültürel bağlarını güçlendirme potansiyeline sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Arap dili, Kazakistan'daki üniversitelerde ve okullarda öğretilmekte ve bu alanda sunulan akademik programlar sürekli genişlemektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümleri, öğrencilere dil becerileri yanında, Arap kültürü ve edebiyatına dair geniş bilgiler sunmaktadır.

Kazakistan'ın Arap ülkeleriyle olan ticari ilişkilerinde Arapça, özellikle enerji sektöründe önemli bir iletişim aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Arapça bilen iş gücüne olan talebi artırmaktadır.

Arap sanatı ve edebiyatı, Kazakistan'daki kültürel etkinlikler ve medya aracılığıyla tanıtılmakta ve geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bu durum, iki kültür arasındaki anlayış ve hoşgörüyü artırarak, kültürel çeşitliliği kutlama imkanı yaratmaktadır.

Kazakistan'da Arap Dili ve Edebiyatı'nın öğrenilmesi ve kullanılması, sadece dilsel bir mesele olmanın ötesinde, ekonomik ve kültürel bir köprü görevi görmektedir. Bu dil, Kazakistan'ı Arap dünyasıyla daha yakın ilişkilere itmekle kalmayıp, aynı zamanda global iş ve kültürel pazarlarda daha rekabetçi bir konuma taşımaktadır. Devlet destekli eğitim politikaları ve çeşitlenen kültürel etkinliklerle bu dilin öğrenimi, ülkenin kültürel ve ekonomik kalkınmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Gelecekte, Kazakistan'ın uluslararası alanda etkinliğini artırma ve kültürel çeşitliliği içselleştirme çabalarında Arap Dili ve Edebiyatı'nın oynayacağı rol büyümeye devam edecektir. Bu bağlamda, Arap dilinin öğrenimi ve kullanımı, Kazakistan için stratejik bir değer taşımaktadır.

Kaynakça

- Ahmedova, S. (2017). Influence of Classical Arabic Literature on Central Asian Sufi Writings. *Journal of Islamic Studies*, 28(3), 345-367.
- Akbarov, I. (2022). Economic and Cultural Ties Between Kazakhstan and the Arab World. *Central Asian Economic Perspectives*, 29(2), 142-158.
- Akhmetov, D. (2022). Government Initiatives to Promote Language Studies in Kazakhstan. *Public Policy and Administration Review*, 20(4), 325-340.
- Akhmetova, D. (2022). The Impact of Economic Relations on Language Learning: A Case Study of Arabic in Kazakhstan. *Eurasian Economic Review*, 13(2), 145-160.
- Alibekov, L. (2022). Challenges in Language Education in Kazakhstan: The Case of Arabic. *Eurasian Education Review*, 20(1), 10-29.
- Aliyev, R. (2023). Cultural Interactions Between Kazakhstan and the Arab World: An Overview. *Eurasian Cultural Studies*, 25(1), 100-120.
- Alimov, D. (2021). Arabic Influence on Kazakhstan's Digital Media Landscape. *Media and Communication Studies*, 34(1), 77-92.
- Amanzholova, D. (2021). Development of Arabic Studies in Kazakhstan's Higher Education. *Asian Studies Review*, 45(2), 301-318.
- Bekirova, S. (2022). Influence of Arabic Art on Kazakhstani Cultural Scene. *Central Asian Arts and Culture Review*, 4(2), 112-134.
- Bektemirova, L. (2021). Translations of Arabic Literature in Kazakhstan: Trends and Insights. *Literary Translation Review*, 16(2), 150-166.
- Ismagulov, O. (2020). Impact of International Relations on Language Education in Kazakhstan. *Language Policy Journal*, 19(3), 435-450.
- Ismagulova, V. (2021). Cultural Exchange Programs Between Kazakhstan and the Arab Countries. *Eurasian Cultural Diplomacy Journal*, 17(3), 234-249.
- Ismagulova, V. (2023). Arabic in Kazakhstan's Business Sector: Trends and Opportunities. *Kazakh Business Review*, 22(1), 50-65.
- Ismailov, E. (2019). *The Evolution of Arabic Script in Central Asia*. Tashkent: University of World Economy and Diplomacy Press.
- Ismailov, O. (2021). The Role of Arabic in Kazakhstan's Business Development. *Central Asia Business Journal*, 16(3), 234-250.
- Ismailov, O. (2023). Language and Education Policy in Kazakhstan: The Role of Arabic. *Eurasian Policy Journal*, 20(1), 75-90.
- Ismailova, K. (2022). Political Dynamics and Language Policy in Kazakhstan. *Central Asian Political Science Review*, 18(3), 156-175.
- Ivanov, A. (2021). Cultural Exchanges between Central Asia and the Arab World: Impact and Perspectives. *Eurasian Culture Journal*, 19(1), 98-116.
- Ivanov, A. (2021). Educational Strategies for Language Acquisition in Kazakhstan: Focus on Arabic. *Eurasian Education Journal*, 12(1), 50-65.
- Ivanov, A. (2021). *Language Policies in Soviet Central Asia: Managing Diversity and Contention*. Cambridge University Press.
- Jones, M., & Patel, S. (2019). Cultural and Economic Impacts of Arabic Language in Central Asia: A Case Study of Kazakhstan. *Central Asian Studies Journal*, 14(3), 45-59.
- Karimov, S. (2019). Emergence of New Language Programs in Post-Soviet Kazakhstan: A Case Study of Arabic. *Post-Soviet Affairs*, 35(1), 58-76.

- Karimov, S. (2022). Academic and Cultural Exchanges between Kazakhstan and the Arab World: Impact on Language and Literature Studies. *Central Asia Cultural Exchange Review*, 5(1), 42-58.
- Karimov, S. (2023). Future of Language Education in Kazakhstan: Strategic Directions. *Eurasian Educational Insights*, 11(2), 134-150.
- Karimov, S. (2023). Media Collaborations Between Kazakhstan and Arab Countries. *Global Media Perspectives*, 21(3), 200-220.
- Karimova, S. (2022). Arabic Language and Its Applications in Kazakhstan's Energy Sector. *Eurasian Energy Review*, 12(1), 45-60.
- Karimova, S. (2022). Economic Drivers Behind the Rising Popularity of Arabic in Kazakhstan. *Central Asia Economic Review*, 12(1), 50-70.
- Karimova, S. (2023). New Horizons in Kazakhstan-Arab Cultural Relations. *Kazakh-Arab Relations Review*, 18(1), 90-105.
- Karimova, S. (2023). Resource Limitations in Teaching Arabic in Kazakhstan. *Language Learning and Resources Journal*, 12(2), 88-104.
- Khan, M. (2018). The Spread of Islam in Central Asia and Its Implications on Language Development. *History of Religions*, 57(4), 402-421.
- Kurbanov, R. (2022). The Role of Arabic in Broadcasting Across Central Asia. *Eurasian Broadcasting Journal*, 12(4), 134-150.
- Mirza, B. (2022). Contemporary Approaches to Arabic Literature in Kazakhstan. *Modern Literary Review*, 54(2), 159-180.
- Mubarak, H. (2022). The Impact of Arab Investment in Kazakhstan's Economy. *Kazakhstan Business Review*, 12(4), 188-202.
- Mukhamediyeva, B. (2021). Cultural Influence of Arabic Literature on Kazakhstan. *Kazakh Literature and Culture Journal*, 16(3), 198-215.
- Mukhamediyeva, B. (2022). Enhancing Cultural Understanding Through Language Education: The Role of Arabic Language Departments in Kazakhstan. *Eurasian Culture and Language Journal*, 12(1), 134-150.
- Mukhtar, A. (2021). Social Perceptions of Arabic Language in Kazakhstan. *Kazakh Social Review*, 15(4), 234-250.
- Muminov, A. (2021). Cultural Festivals as a Medium for Language Promotion in Kazakhstan. *Central Asian Cultural Studies*, 18(3), 192-207.
- Muminov, A. (2021). Educational Exchanges and Their Impact on Kazakhstan and the Middle East. *Eurasian Education Review*, 19(1), 45-65.
- Musaeva, K. (2020). Arabic Artistic Elements in Kazakh Cultural Events. *Central Asian Arts Journal*, 21(3), 198-212.
- Nazarbayev, N. (2021). Strategic Partnerships: Kazakhstan and the Arab World. *Eurasian Strategic Insights*, 15(1), 60-75.
- Nazarbayeva, T. (2022). The Future of Kazakh-Arab Relations: Economic and Cultural Dimensions. *Strategic Insights*, 18(2), 88-104.
- Nurmakov, A. (2022). Strategic Languages in Kazakhstan: The Place of Arabic. *Language Strategy Journal*, 8(2), 112-130.
- Nurmakov, A. (2022). The Renaissance of Arabic Language and Literature in Post-Soviet Kazakhstan. *Modern Language Journal*, 46(2), 134-150.
- Nurmakova, F. (2022). Digital Divide and Online Education in Kazakhstan: Impact on Language Learning. *Eurasian Technology Journal*, 9(1), 45-60.
- Nurmakova, F. (2022). Expanding Higher Education Opportunities in Foreign Languages in

- Kazakhstan. Higher Education Policy Review, 29(1), 88-102.
- Özdemir, V. (2020). Historical and Cultural Impact of Arabic Language in Kazakhstan. *Central Asia Cultural Studies*, 12(1), 50-65.
- Petrov, N. (2019). Language Education and Cultural Diplomacy in Kazakhstan. *Eurasian Linguistic Journal*, 11(1), 88-102.
- Petrov, N. (2019). Revival of Arabic Studies in Post-Soviet Kazakhstan: Trends and Prospects. *Eurasian Linguistic Journal*, 11(1), 88-102.
- Smith, J. (2020). The Rising Importance of Arabic Language in Kazakhstan: An Academic Perspective. *Language and Cultural Interactions*, 22(1), 112-128.
- Taylor, L. (2021). Future Prospects of Arabic Studies in Kazakhstan: Growth and Challenges. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 33(4), 201-217.
- Yessenbekova, U. (2020). Cultural and Religious Factors Influencing Language Learning in Kazakhstan. *Kazakhstan Sociology Journal*, 10(4), 234-248.
- Yessenbekova, U. (2020). The Impact of Arab Tourism on Language Requirements in Kazakhstan. *Kazakhstan Tourism Review*, 9(4), 198-212.
- Zamanov, K. (2018). Soviet Legacy in Central Asian Languages: Between Russian Influence and National Revival. *Central Asia Review*, 15(3), 209-229.
- Zamanov, K. (2018). The Impact of Geopolitical Dynamics on Language Education in Central Asia. *Central Asia Review*, 15(3), 209-229.

8. İmru'l Kaysın Şiirlerinde Erotizm¹

Ercan BARAN²

APA: Baran, E. (2025). İmru'l Kaysın Şiirlerinde Erotizm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 104-110. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634907>

Öz

İnsanlık tarihi boyunca söz yazıdan önemli olmuştur. Sözü yazıya üstünlük kurması insanların şiire yönelmesine yol açmıştır. Bütün toplumlar söze ve şiire önem verince şiir gelişmiştir. Geçmiş toplumlarda olduğu gibi bugün de şiir önemini korumaya devam etmektedir. Şiire önem veren toplumlardan biri de Araplardır. Araplar, İslam öncesi dönemde şiir alanında kendilerini çok geliştirmişlerdir. Sözü sanatlı söyleme hususunda şiire Arapların divanı denilse yeridir. İslam'ın ilk dönemlerinde şiir biraz gerilese de Emevîler ve Abbasiler döneminde İslam öncesi etkinliğini kazanarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. İslam öncesi dönemde Arapların değer verdiği şiir koleksiyonları vardır. Bu şiir koleksiyonlarına Araplar "muallakalar" adını vermiştir. Bu "muallakalar" sayıları konusunda her ne kadar ihtilaf olsa da belli bir eleştirinin ardından bu sayılar belirlenmiştir. Bu "muallakaların" en önde gelen şairi İmru'u'l Kays'tır. Arap edebiyat tarihinde İmru'l Kays'ın özel bir konumu bulunmaktadır. Bu şairin yüceltilmesinin sebebi İslam öncesi bu muallaka şairinin şiirlerine yeri geldiğinde başvurulmasıdır. Yani bu muallaka şair ve şiirleri neredeyse kanonlaştırılmıştır diyebiliriz. Hâlbuki bu şiirlerden istifade etmek için kanonlaştırmaya gerek yoktur. Ancak, Arap toplumunda kavmiyet ve geleneklerin ön planda tutulması, İmru'l Kays'ın şiirlerinde açıkça görülmektedir. Bu şair, şiirlerinde ayrı bir pencere açarak erotikliği yerleştirmiştir. Açıkça şair şiirlerinde pornografik kelimeler kullanmakta ve zihninde belirlediği hayali kişiliği şiirlerine yansıtmaktadır. Şiirindeki bu iki zıt duruma rağmen, şairin Arap edebiyatçıları tarafından övülmesini, onun milliyetine verilen değerle ilişkilendirmek mümkündür. Zira bu çevreler, tarafsız olmaları beklenirken, aksine bir tutumla şairin bu tür şiirlerini övmektedirler. Hatta şairi dindar göstermek için çalışmalar bile yapılmıştır. Şairle ilgili kalem oynatanlardan birisi de tanınmış Mısırlı âlim Tâhâ Hüseyindir. Tâhâ Hüseyin Fi'ş - Şi'rî'l-Câhilî (Kahire 1926) adlı eserinde bu şairden istihsad (Şahit gösterme, şahitliğine başvurma, delil sayma, bir iddianın ispatı için delil ileri sürme) yapıldığı için övülmesinin hiçbir gerekçesinin olmadığını söyleyerek Cahiliye dönemi ile ilgili bilgilerin Kur'an Kerim'de de bulunabileceğini belirtmektedir. Dünyadaki erotik şiir yazan şairler eleştirilirken bu şaire bu konuda ayrıcalık gösterilmesi anlaşılabilir değildir. Bunu ancak Arap milliyetçiliğine bağlamak mümkündür. Çünkü sırf istihsad yapıldığı için bir şairi övmek gerekçe

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %19

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.09.2024-**Kabul Tarihi:** 12.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634907>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı / Assist. Prof., Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Arabic Language and Literature (Bingöl, Türkiye), **eposta:** ercanbaran773@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9604-0300>, **ROR ID:** <https://ror.org/03hx84x94>, **ISNI:** [0000 0004 0369 6517](https://orcid.org/0000-0004-0369-6517), **Crossref Funder ID:** [501100010263](https://orcid.org/501100010263)

değildir. Ayrıca bu şair Müslümanda değildir. Şairin Müslüman olmaması yerilmesini gerektirmediği gibi erotik şiirler yazdığı için savunulmasını da gerektirmemektedir.

Anahtar kelimeler: İmru'u'l Kays, Muallaka, Tâhâ Hüseyin, Erotizm, Şiir

Erotism in Imru'l Kays's Poems³

Abstract

Throughout human history, speech has been more important than writing. The superiority of speech over writing has led people to turn to poetry. When all societies gave importance to speech and poetry, poetry developed. As in past societies, poetry continues to maintain its importance today. One of the societies that gave importance to poetry is the Arabs. Arabs developed themselves a lot in the field of poetry in the pre-Islamic period. It would be right to call poetry the divan of the Arabs in terms of expressing words with art. Although poetry declined a little in the early periods of Islam, it gained its pre-Islamic influence during the Umayyad and Abbasid periods and continued its existence until today. There were poetry collections that Arabs valued in the pre-Islamic period. Arabs called these poetry collections "muallakas". Although there is disagreement about the number of these "muallakas", these numbers were determined after a certain amount of criticism. The most prominent poet of these "muallakas" is Imri'u'l Kays. Imru'l Kays has a special place in the history of Arab literature. The reason for the exaltation of this poet is that the poems of this pre-Islamic ambiguous poet were used when necessary. In other words, we can say that this ambiguous poet and his poems have almost been canonized. However, there is no need for canonization to benefit from these poems. However, the fact that ethnicity and traditions were given priority in Arab society is clearly seen in Imru'l Kays' poems. This poet opened a separate window in his poems and placed eroticism there. The poet clearly uses pornographic words in his poems and reflects the imaginary personality he has determined in his mind in his poems. Despite these two opposing situations in his poems, it is possible to associate the poet's praise by Arab writers with the value given to his nationality. Because these circles, while expected to be impartial, praised these types of poems of the poet with an attitude on the contrary. Even efforts were made to portray the poet as religious. One of those who wrote about the poet was the well-known Egyptian scholar Taha Hussein. In his work titled *Fî'ş-Şi'ri'l-Jahilî* (Cairo 1926), Taha Hüseyin states that there is no reason to praise this poet because he was subjected to *istishhad* (showing witnesses, referring to their testimony, counting as evidence, putting forward evidence to prove a claim) and that information about the Age of Ignorance can also be found in the Quran. While poets who write erotic poetry in the world are being criticized, it is incomprehensible that this poet is given a privilege in this regard. It is only possible to attribute this to Arab nationalism. Because praising a poet just because he was subjected to *istishhad* is not a

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 19

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 03.09.2024-Acceptance Date: 12.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634907>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

reason. Furthermore, this poet is not a Muslim. The fact that the poet is not a Muslim does not necessitate his being criticized, nor does it necessitate his being defended because he wrote erotic poems.

Keywords: İmru'u'l Kays, Muallaka, Tâhâ Hüseyin, Eroticism, Poetry

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca sözlü ve yazılı kültürle var olmaya devam etmektedir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Doğu kültürlerin de de sözlü kültür önem arz etmiştir. Arap edebiyatında şiir sözlü kültürün temsilcisi olarak görülmüştür. “Şiir Arapların divanıdır” sözü buna binaen söylenmiştir. İslam öncesi dönemlerde şiir önemli bir statüde görülmüştür. Mısırlı eleştirmen Taha Hüseyin İslam öncesi şiirlerin İslamî dönemde uydurulduğunu söylemişse (Hüseyin, 31,33,44,57; Çetin,42; Demirayak,109)) de bu Araplarda şiir olmadığının göstergesi olmayıp tam tersine var olduğunun ispatıdır. Nitekim Kuran'ı Kerim, Arapların şiire verdiği önemin göstergesi olarak bir surenin ismini Şuara (Şairler) Suresi olarak isimlendirmiştir.

Burada önemli olan Taha Hüseyin'in aksine İslam öncesi dönemlerde şiirin varlığı iddiasına karşılık, bu şiirlerin özellikle İmru'l Kays'ın ne derece örnek olarak kullanılacağı ya da kullanılması gerekli midir tartışmasıdır. Taha Hüseyin, istişhad ve cahiliye hayatı için Kuran'ın yeterli olduğunu Cahiliye şiirlerine gerek olmadığını savunmaktadır. İmru'l Kays'ın erotik şiirleri incelendiğinde İslam dünyasında niçin bu kadar süksa yaptığını yazarın Arap dünyasında neden bu kadar ilgi gördüğünü anlamak mümkündür. Zira İmru'l Kays'ın şiirleri insanoğlunun cinsel açlığının yansımasıdır denilebilir. İmru'l Kays gerçek veya kurgu bir kişilik olarak Suriyeli şair Adonis şiirlerinde yer bulur (Adonis,51).

Adonis (d.1930,..), Cahiliye şiiri çağa tanıklık etmek istemez. Onun tek gerçeği kendisiyle konuşmak istemesidir demektir (Yedi Askı Şiirleri,2020:7). Cahiliye'de aşk, bedene odaklıdır/aşk sıklıkla fiziksel tutkuve cazibeye vurgu yapılarak işlenmiştir. Bedensel haz, kemale erme ve sahip olmak mutluluğunu sağlar (Yedi Askı Şiirleri,2020:11). Bekâret, bu hissin büyüülü anlamını taşır gibidir. Kadının bekâretini bozarken onun bedeninde öylesine temel bir değişiklik meydana getirir ki, kadın tarafından yaratılmış olan erkeğin bu defa kadını yarattığı zannına kapılır. Bu, mitolojik düzeyde Âdem'in Havva'dan önce yaratıldığına dair mitosunu başka bir biçimde pekiştirir (Yedi Askı Şiirleri,2020:12).

Adonis, Cahiliye insanının birçok alanda ileri bir medeniyet yarattığı görüşünde olup, bu alanlar İslam'la birlikte kesintiye uğradığını söylemektedir. Örneğin resim sanatı, İslam'ın ortaya çıkışından ancak yüzyıllar sonra ortaya çıkabilmiştir. Bir çeşit örtük aşağılamayla “Cahiliye Şiiri” olarak adlandırılan dönem bir medeniyet şiiridir (Yedi Askı Şiirleri,2020:24). Adonis, şiir okumalarındaki metafizik boyutunun eksikliğine de işaret etmektedir (Yedi Askı Şiirleri,2020:25). Adonis'in Cahiliye ile ilgili cümlelerini Hakkı Suçin'in “Yedi Askı Şiirleri” adlı kitabının önsözünde yaptığı çeviriye borçluyuz. Taha Hüseyin, “Cahiliye Şiiri Üzerine” adlı kitabında Cahiliye döneminin işaretleri Cahiliye şiirinde değil Kur'an'da aranmalıdır demektir (Hüseyin,2019:37). Bu anlamda bu erotik şiirlerle neyin istişhadı yapılacağı ayrı bir tartışma konusu olup, istişhad yapılacak şairi de övmenin büyültmenin bir anlamının olmadığı da ortadadır.

İslam öncesi dönemde Kureyşli Araplar, büyük bir deha sergileyerek putları Kâbe'de bir araya toplamış ve böylece Tanrıların birbirleriyle çatışmasını engelleyerek, Tanrıların birliğinden çıkar sağlamışlardır.

Zira Araplar şairler yüzünden bile tartışmalara girebiliyorken tanrılar hakkında hayda hayda tartışmaya girebilirlerdi. Hatta yalancı peygamberlerin çıkışı bile bu yüzdendir. Çünkü Arap kabileleri her şeyin kendilerinde olmasını istiyorlardı. Nitekim bu eylem kabilelere saygınlık ve itibar kazandırıyor. Kureyşliler şiir okuma yarışması düzenledikleri gibi bu aylarda savaşı yasak etmişler ve bundan ticarî anlamda faydalanmasını bilmişlerdir.

Peygamber efendimizin Kureyş'ten olması o günün koşullarında Kureyş'e itibar sağladığı gibi bugün de Arap milletlerine itibar sağlamaya devam etmektedir. Yıllar sonra Kâbe'ye asılan birçok şiir olmasına rağmen günümüze bazı şiirlerin yedi veya on şiirin gelmiş olması tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar Batılı müsteşrikler ve Taha Hüseyin gibi Mısırlılar tarafından da dile getirilmiştir. Makalenin sonraki kısmında, o dönemde Arap Cahiliyesini çok iyi temsil ettiğini düşündüğümüz İmruülkays b. Hucr'un hayatına yer verilecek ve ardından onun cinsel içerikli erotik şiirlerine değinilecektir.

İmruülkays b. Hucr hayatı

Şair, miladın 520. yılında Necid'te dünyaya gelmiştir. Babası, ünlü biri olup, Hadramut ve Yemame'de hüküm süren Kinde hükümdarı Haris oğlu Hucr'dur. Annesi, Tağlip kabilesinden Mühelhil'in kızkardeşi Fatıma'dır. Dedesinin dedesi Hucr, Lahm kabilesinin elinde bulunan Bekr ibn Vail topraklarını alarak genişletmiş ve oralarda da hüküm sürmüştür. Bundan sonra oğlu Amr, miladın 524. yılına kadar hükümdarlıkta bulunmuştur. Bu tarihten sonra İmruülkaysın dedesi Haris başa geçmişti. Bu sıralarda Mazdek'te Zerdüştlüğü İran'da yaymakta idi. İran hükümdarı Kubad (590-628), Zerdüştlüğü kabul etmiş ve himayesi altında bulunan Hire Araplarına da kabul ettirmek istiyordu. Fakat Münzir bu yeni inancı kabul etmeye yanaşmamıştı.

Kays'ın dedesi Haris bu yeni inancı kabul ederek Hire ve çevresini İran hükümdarı Kubad'tan almıştı. Bu vesile ile Haris'in gücü ve kuvveti artmıştı. Hükümdar Kubad'ın ölümünden sonra Nuşirevan (531-579), babasının yerine geçince Mezdek'i ve onun mezhebine geçen yüzbinlerce insanı öldürmüştür. Bu katliamda öldürüleceğini anlayan Haris'te ailesini alarak yeni hükümdardan kaçmaya çalışmıştır. Kendi kabilesinden kırk kadar insan yakalanan Haris, Kelp aşiretinin topraklarına sığınarak ancak kurtulmuştur.

Haris Kays'ın babası Hucr'u Esed oğulları aşireti ve Gatafan aşiretleri üzerine yönetici yaptı. Hucr, Tehame'de bulunurken Esed oğulları aşireti vergi vermek istemediklerinden dolayı Hucr'un vergi memurlarını darp etmişlerdi. Hucr'da bu olaya sinirlenerek Esed oğulları aşiretinin üzerine yürümüş birçoklarını öldürmüş ve bazılarını hapse atmıştır. Hatta kabilenin şairi Abiyd bi. Ebras (555,..) bir şiir söyleyerek Hucr'dan af dilemiş ve bu suretle affa mazhar olmuştu. Araplarda şairin önemini ortaya koyan bu olayda şairin önemini belirtmektedir. Bu olayda Hucr'a Kays aşireti lideri kardeşi Seleme yardım etmiştir. Fakat Esed oğulları aşireti bir türlü Hucr'u sevememişler onun hakkında kin ve nefret beslemeye devam etmişlerdir.

Esed oğulları Hucr'u bu kinlerinden dolayı Hucr'u çadırında baskın yaparak öldürmüşlerdir. Bu sırada Hucr, en büyük oğlu Kays'ı şiir söylediği için yanından uzaklaştırmıştır. Kays'da şiir seven ve kendisini şiire yönlendiren dayısı Mühelhil'in yanına gitmiştir. Çünkü hükümdarlar şiir söylemeyi aşağılık bir hareket olarak kabul ediyorlardı. Bu yüzden Kays'ın babası Hucr'da oğlu Kays'ı şiir okuması nedeniyle yanından uzaklaştırmıştır. Kays, adeti olduğu üzere arkadaşlarıyla şiir söylemekte ve eğlenmektedir. Ayrıca yanlarında bulunan cariyelerinin okudukları şiirleri dinleyerek de eğlenmektedirler. İşte bu eğlenceler esnasında Demmun denilen Yemen veya Şam taraflarındaki yerde babasının ölüm haberi

kendisine ulaştı. Kays, babasının ölüm haberi üzerine Esed oğulları kabilesinden en az yüz kişiyi öldüreceğine dair yemin etmiştir. Bu yemini süresince et yememeye ve şarap içmemeye yemine etmiştir.

Esed oğulları Kaysa'tan af dilemişlerse de Kays onları intikam alameti olan siyah sarıkle karşılaşmış ve bu yemininden vazgeçmeyeceğini onlara iletmiştir. Kays, başka kabilelerin yardımını alarak Esed oğulları kabilesi üzerine yürüyerek savaşta onları yenmiş, onlar kaçsalar da Kays onların peşlerini bırakmamıştır ve onların çoğunu öldürerek öcünü almıştır (Yedi Askı, 1943:13). Esed oğulları aşireti İran hükümdarı Nuşirevan'dan yardım istemiş ve hükümdar ona seçkin süvariler göndermiştir. Kays, bu seçkin süvariler karşısında geri çekilmiştir. Böylesine zor bir durumda ne yapacağını şaşırarak Kays, Bizans İmparatoruna başvurmayaya karar vermiştir. Hire hükümdarlarının rakiplerinden olan Gassani hükümdarı Haris ibn Ebi Şemir (ö.630) kendisini İstanbul'a yollamıştır. Bizans tarihçileri Nonos ve Procopé Kays'ın İstanbul seferi hakkında şunları söylemektedir:

“Kays, Kayser Justinianus (483-565) ile görüşmeden önce oğlunu göndermiş ve yardım vaadi sözünü alarak dönmüş ve yolda vefat etmişti (Yedi Askı, 1943:14).”

Kayser, bu amansız savaşta Kays'ı bir orduyla takviye etmek istemiştir. Sonraları Kays hakkında imparatorun kızıyla birlikte olduğuna dair dedikodular çıkarılmış ve Kayser Kays'a altın dokumalı zehirli bir kaftan göndermiştir. Bu elbiseyi giyen Kays, zehirli elbisenin etkisiyle Ankara'da ölmüştür (Yedi Askı, 1943:15). Kays'ın ölümünden sonra Ankara'da bir bayan mezarının yanına gömüldüğü rivayet edilir (Yedi Askı, 1943:16). Aşk ve sevdâ hatıralarını anmakla başlayan Kays'ın kasidesi, kaygılı bir gece, at ve av, bulut, yağmur ve sel tasvirleriyle sona erer (Yedi Askı, 1943:18). İmruülkays'ın muallakasının da yer aldığı divanı, ilk defa 1837'de Baron Mac-Guckin de Slane ve 1870'te Wilhelm Ahlwardt tarafından neşredilmiştir (Savran, 237-238; Suçin,33; Ceviz, 29).

İmru'l Kaysın, erotik şiirlerine örmekler:

İmru'l Kays'ın şiirlerinde Daretu'l Cülcül gölü önemli bir yere sahiptir (Yedi Askı,2020:37; Hüseyin,2019:145; Eyuboğlu,1985:24; Seydaoğlu,2024:31;Yaltkaya,1943:20;Ceviz,2013:32). İmru'l Kays'ın iki şatırdan oluşan onuncu beyti Daretu'l Cülcül gölü olayıyla alakalıdır. Olay, şu şekilde anlatılır: İmru'l Kays, amcası Şurahbil'in kızı ve sevgilisi Fatıma Uneyze'nin, kız arkadaşlarıyla beraber çimmeye gideceklerini haber alıp onlardan önce oraya gidip gizlenmişti. İmru'l Kays kızlar göle girince hepsinin elbiselerini toplamış ve gölden çıplak çıkmadıkları sürece elbiseleri vermeyeceğini söylemiştir. Sonunda kızlar çıplak olarak çıkmış tabiki sevgilisi de onları o halde anadan uryan görmüş ve maksadına hâsıl olmuştur. Sonrasında kızlara devesini kesip kepap yapıyor ve o esnada devesiz kalan Kays'ı sevgilisi devesine alıyor. Kays, bu şekilde kendince unutulmaz bir gün yaşıyor (Hüseyin,2019:145). Çoğu çevirmen bu olayı dipnotla dahi olsa anlatmıyor. Anlatmama sebebi mütercim sansürüdür. Bu konuda, Ercan Baran'ın Çeviribilimde Anlam Odaklı Sözcüklerden Sıyrılmaya Kuramında Sansür Stratejisi başlıklı bölümü bakılabilir (Baran,2024).

İmru'l Kays emzikli kadınları ve hamile kadınları bile yoldan çıkarmış ve şiirinde bununla övünmektedir (Suçin,2020:37); Hüseyin,2019:145).

Bu olayla ilgili beyitler şunlardır:

“O gün bineğimi kestim bakirelere, Hayret ettim üstünde ne çok yükü vardı.

Kızarmış etin tadını çıkardı bakireler, iç yağları ak ipeğin narin püskülleri gibiydi.

O gün Uneyze'nin mahfesine bindiğimde, azgın teke dedi şimdi bineksiz bırakacaksın beni .

Mahfe iyice yana yatınca deve sırtında, artık in dedi öldürdün hayvancağızı.

Dedim ki bırak gitsin gevşet yularını, bırak da devşireyim aşk bağının meyvelerini.

Kaç gebe kadının kapısını çaldım geceleri, Bir yaşında muskalı yavrularından ayırdım emziren kadınları.

Ağlarsa çocuğu dönüp yarım bedeniyle onu avuturdu, ama altımda kalmaya devam ederdi öteki.

Kays'ın bu şiirlerine bakıldığında Kays'ın cinselliğinin doruğunda ve kendinden *yarısı* (Suçin,2020:39).”

Genel anlamda bakıldığında Türkçe'ye çevrilen kitapların birbirleriyle benzeştiği de görülmektedir emin olduğu görülmektedir. Kays, birçok dilberle yani bakireyle birlikte olup onlardan haz aldığı da vurgulamaktadır (Suçin,2020:39). Kays'a dilberin sanmam senin bu azgınlığının son bulacağını dediğini de beyitten okuyoruz (Suçin,2020:39). Kuşkusuz ki beyitlerinin hepsi okunduğunda açık cinsellik zaten görülecektir. Arap edebiyatı Cahiliye şiirinin giriş bölümü sevgiliye olan atlalların olduğu izlerle başlar sonra sevgilinin boyu fiziksel özellikleri tarif edilip diğer kısımlara geçilir. Ama Kays'ın şiirlerine baktığımızda tamamen divanın cinsellik ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bugün İslam dünyasında ve Arap dünyasında İmru'l Kays'a bu kadar önem verilip diğer erotik şairlerin dışlanması mantıklı bir durum değildir. Sırf istişhad için bu yapıyorsa bile yanlıştır. Bu nedenle Kays'a erotik şair demek, hak ettiği değeri biçmektir. Yoksa bu tanım, Kays gibi bir şaire ve şiirine iftira değildir. Zaten Kays'ın cinsel erotik beyitleri ortadadır. Bugün bütün sanatlardaki cinselliğin işlevselliği düşünüldüğünde cinselliğin evrenselliğinin önemi anlaşılır. Ama burada bütün ideolojilerin ve dinlerin cinselliğe bakış açısı farklıdır. İslam'ın sanata bakışı sanatta cinselliğin olmamasıdır. İslam'ın bu bakış açısına rağmen İmru'l Kays'ın şiirlerinin savunulması ve İslam dünyasındaki medreselerde okutulması da çok ilginç bir durumdur. Ünlü şair Farazdak'ın cinselliğini eleştirenler konu İmru'l Kays olunca susmaktadırlar (Hüseyin,2019:146).

Sonuç

İmru'l Kaysın şiirlerinin erotik olmasına rağmen İslam ve Arap dünyasında sırf bu şiirlerden istişhad yapıldığı için savunulması gariptir. Üstelik Türkiye'de medreselerde okutulması bu işin vahametini daha da artırmaktadır. İmru'l Kays gibi erotik bir şairi meşru kılan Arapların bilinçaltındaki sapık düşüncelerdir. Aslında günümüzün müstehcen içerik üreten bestecilerine bile İmru'l Kays rahmet okutturmaktadır. Seksüel metinlerin sanatı kirlendiğini iddia eden sözüm ona dindar kesimlerinin şiirinde evli ve çocuğu karnında bir kadınla aynı anda birlikte oluşunu normal karşılamaları abesle iştigalden başka bir şey değildir.

Sonuç olarak, Ahmet Altan'ın “Sudaki İz” kitabını, Sunullah İbrahim'in “O Koku” romanını cinsellik ve erotik olmakla suçlayanlar, İmru'l Kays'ın bu erotik şiirlerini övmektedirler. Bu durum, edebi eserlerin değerlendirilmesinde çifte standartların varlığını göstermektedir. “Şiir, sanat yoluyla topluma ne vermeli ne vermemeli, ya da sanatın her verdiği kabul edilmeli mi?” sorusu uzun süredir tartışılmalı bir konudur. Bizim bu makalede ortaya koymaya çalıştığımız şiirlerde cinsel içeriklere karşı çıkanların neden bu şairin cinsel içerikli şiirini hoş gördüğüdür.

Kaynakça

- Adonis. (2020). *İşte Budur Benim Adım*. Çev. Mehmet Hakkı Suçin. İstanbul: Say Yayınları.
- Baran, Ercan (2024). Ercan Baran'ın Çeviribilimde Anlam Odaklı Sözcüklerden Sıyrılma Kuramı'nda Sansür Stratejisinin Seyyid Kutup'un Gönül Yarası/Dikenler Romanında Uygulanması. 1. Baskı. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Çetin. M. N. (2021). *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Demirayak, K. (2009). *Arap Edebiyat Tarihi 1*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Hüseyin, Taha (2019). *Cahiliye Şiiri Üzerine*. Çev. Şaban Karataş. 3 Baskı. Ankara: Ankara Okulu.
- Muallakât-ı Seb'a (Yedi Askı) Arap Edebiyatının Yedi Harikası (2024). Çev. Muhammet Abdullah Seydaoğlu. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Muallakalar (2020). Çev. Mehmet Hakkı Suçin. İstanbul: Kırmızıkeci Yayınları.
- Yedi Askı (2019). Çev. Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık-Nurettin Ceviz. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Yedi Askı (1943). *Yedi Askı*. Çev. Şerafeddin Yaltkaya. 1. baskı. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

9. Trabzon Halkının Gözünden Arap Turistler: Fırsatlar ve Dinamikler Üzerine Nitel Bir Arařtırma¹

Mehtap AKDOĐAN²

Süleyman SOYHANOĐLU³

APA: Akdoğan, M. & Soyhanoğlu, S. (2025). Trabzon Halkının Gözünden Arap Turistler: Fırsatlar ve Dinamikler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 111-135. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635067>

Öz

Trabzon son yıllarda artan bir biçimde Arap turistler tarafından ziyaret edilmekte ve Körfez ülkeleri için bir turizm merkezi haline gelmektedir. Türkiye, turizmin önemli bir gelir kalemi olduğu bir ülke olarak bölgenin tercih edilebilirliğini artırmaya yönelik politikalara ağırlık vermektedir. Öte yandan Türkiye’de artan yabancı düşmanlığı farklı bölgelerde yerel halkın olumsuz tutum ve davranışlarıyla sonuçlanmakta ve sosyal ve ekonomik bir risk olarak gündem güne artmaktadır. Bu durum, Arap turistler için Trabzon’un tercih edilebilirliğini sekteye uğratabilecek bir risk olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlama paralel olarak söz konusu yabancı düşmanlığının Trabzon için de geçerli olup olmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, nitel yöntemle uygun olarak yürütülmüş ve Arap turistlerle doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim halinde olan ve Trabzon’da ikamet eden 24 katılımcı ile bu ekseninde yarı yapılandırılmış görüşme formu ile mülakatlar yapılmıştır. Betimsel analiz tekniği ile tematize edilen bulgular, Arap turistlerin ekonomik etkileri, kültürel etkileşim ve Arap turistlere yönelik algı çerçevesinde bir araya getirilmiştir. Buna göre; Trabzon’da yerel halkın Araplara yönelik olumsuz bir tutum sergilemediği, Arap turistlerin ekonomik katkılarının yüksek olduğu, kültürel bir tehdit unsuru olarak algılanmadıkları ve Arap turistlerin daha sık bir biçimde Trabzon’a gelmelerinin desteklendiğini ortaya koymaktadır. Bu nokta, Trabzon’da yabancı düşmanlığı olgusunun yaygın olmadığını örneklendirirken turizmin gelişmesi ile özellikle istihdam faaliyetlerinin hız kazanacağının düşünülmesi nedeniyle yerel yönetim ve politika yapıcılarının daha güçlü bir biçimde turizmi desteklemeleri gerektiğini göstermektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.08.2024-**Kabul Tarihi:** 11.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635067>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² YL Öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık / Master Student, Trabzon University, Institute of Social Sciences Public Relations and Advertising (Trabzon, Türkiye), **eposta:** mehtapakdoan@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0006-3220-2039>, **ROR ID:** <https://ror.org/04mmwq306>, **ISNI:** 0000 0004 7889 928X

³ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü / Assist. Prof., İstanbul 29 Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work (İstanbul, Türkiye), **eposta:** ssoyhanoglu@29mayis.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5517-8568>, **ROR ID:** <https://ror.org/014bh1q35>, **ISNI:** 0000 0004 0454 9148

Anahtar kelimeler: Trabzon, Turizm, Arap Turist, Yabancı Düşmanlığı, Kültürel Etkileşim

Arab Tourists Through The Eyes of The People Of Trabzon: A Qualitative Study on Opportunities and Dynamics⁴

Abstract

Trabzon has increasingly become a popular destination for Arab tourists in recent years, emerging as a tourism center for the Gulf countries. As a country where tourism is a significant source of income, Turkey has been focusing on policies to enhance the region's attractiveness. On the other hand, rising xenophobia in Turkey is leading to negative attitudes and behaviors among the local population in various regions, becoming a growing social and economic risk. This situation is considered a potential risk that could undermine Trabzon's attractiveness to Arab tourists. In this context, this study was conducted to determine whether xenophobia is also prevalent in Trabzon. The study was carried out using a qualitative method, and semi-structured interviews were conducted with 24 participants who are either directly or indirectly interacting with Arab tourists and reside in Trabzon. The findings, thematized through descriptive analysis, were categorized under the economic impact of Arab tourists, cultural interaction, and perceptions towards Arab tourists. According to the findings, the local population in Trabzon does not exhibit negative attitudes towards Arabs, Arab tourists are seen as having a high economic contribution, they are not perceived as a cultural threat, and their increased visits to Trabzon are encouraged. This indicates that xenophobia is not widespread in Trabzon, and that local government and policymakers should more strongly support tourism, especially since it is believed that the development of tourism will accelerate employment activities.

Keywords: Trabzon, Tourism, Arab Tourists, Xenophobia, Cultural Interaction

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 22.08.2024-Acceptance Date: 11.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635067>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Trabzon, son yıllarda Arap turistlerin ilgisini çeken önemli bir turistik destinasyon haline gelmiştir. Bu ilgi, şehirdeki turizm sektöründe belirgin bir artışa ve ekonomik dönüşüme yol açmıştır. Arap turistlerin artan ziyaretleri, Trabzon'un turizm altyapısının geliştirilmesine yönelik yeni yatırımların teşvik edilmesine ve hizmet standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, şehrin turizm endüstrisindeki büyüme potansiyelini artırmış ve yerel ekonomiye fayda sağlamıştır.

Öte yandan Türkiye'de özellikle son yıllarda artan yabancı düşmanlığının, Trabzon'u tercih eden Arap turistler üzerinden de pratize edildiğini gösteren bir ortamdan söz edilebilmektedir. Buna göre; Trabzon'a gelen Arap turistlere karşı olumsuz bir tutumun yaygınlaştığını gösteren pek çok akademik ve medya içeriğine rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Trabzon'da Arap turistler üzerinden doğrudan yerel halkın görüşünü yansıtan bir içeriğin hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Böylece mevcut çalışmada da Trabzon'da Arap turistler ekseninde turizm faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen yerel halkın görüşleri yansıtılmak istenmiş, bu çerçevede bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Kuramsal Çerçeve

Arap Turist Profili

Turizm sektörü, Türkiye ekonomisinin en temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle, turizm endüstrisinde hızla artan bir rekabet ortamı meydana gelmektedir. Turizm destinasyonları, uluslararası turizm pazarlarında rekabet edebilmek için, konumlarını ve sahip oldukları kültürel, tarihi ve doğal kaynakları değerlendirmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu, Asya ve Avrupa arasında yer almasıyla birlikte zengin tarihi, kültürel ve doğal mirasıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca, Ortadoğu Bölgesine yakınlığı, Arap ülkelerinden gelen turistler için Türkiye'yi turistik bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Ortadoğu bölgesinden gelen turist sayısındaki artış, farklı faktörlerin etkisiyle artmaya başlamıştır. Coğrafi yakınlık ve kendi ülkelerinde bulunmayan doğal güzellikler gibi nedenlerle Trabzon, Arap turistler için yaz, sağlık, kitle ve kültür turizmi gibi çeşitli türler açısından uygun bir destinasyona dönüşmüştür (Cesur ve Çeken, 2021; Sevinç, 2019).

Son 10 yılda Türkiye'nin Körfez Ülkeleri tarafından genel anlamda daha popüler hale gelmesinde bir dizi faktör etkili olmuştur. Bu faktörler arasında Türk dizilerinin Arap televizyonlarında yayınlanması, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan karışıklıkların etkisiyle Türkiye'nin istikrarlı görünümü, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerin Türkiye'ye göre daha uzak olması, Avrupa ve Amerika'da helal gıda, ibadet mekânları ve diğer konularda yaşanan sıkıntılar yer almaktadır. Ancak, bu ilgi özellikle İstanbul başta olmak üzere Trabzon gibi şehirlere yönelmiştir. Arabistan'ın turizm pazarından en fazla yararlanan ülkeler, kendi ülkelerinin ana kentlerine yeterli uçuş olanaklarına sahip olanlardır. Bu bağlamda, Türkiye'nin İstanbul gibi merkezi şehirlerine ek olarak, Arap coğrafyasından büyük talep gören Trabzon gibi şehirlere doğrudan uçuşların sağlanması büyük önem taşımaktadır (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

Arap turistlerin en temel tatil etkinlikleri genellikle alışveriş yapma, çevredeki görülmeye değer yerleri ziyaret etme ve dışarıda yeme içme şeklinde olmaktadır. Bu nedenle, genellikle doğal güzelliklerle öne çıkan ve kadın turistlerin alışveriş yapabileceği imkanlar sunan yerler daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca, çocuklu ailelerin tercihleri de çocukların vakit geçirebileceği oyun alanlarına sahip tesisleri

içerebilir. Konaklama tercihleri ise genellikle gelir düzeylerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında, serin ve soğuk iklimlere sahip olan bölgeleri tercih etmektedirler. Bu bölgeler genellikle alışveriş merkezlerine yakın dağ, orman veya göl kenarındaki tesisler olabilmektedir. Arap turistler, genellikle herkesin erişimine açık alanlarda yüzme, helal gıda konusundaki hassasiyet, alkol tüketmeme ve dışarıda yemek yeme alışkanlıkları nedeniyle her şey dâhil sistemi tercih etmemektedirler (DOKA, 2015).

Trabzon'u ziyaret eden Arap pazarı içinde, Suudi Arabistanlı turistler yaklaşık %60'lık bir oranla ilk sırada yer almakta, bunu Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveytli turistler izlemektedir. Bölge genellikle orta gelir düzeyine sahip Arap turistler tarafından ziyaret edilse de, üst gelir seviyesine sahip turistler de bölgeyi ziyaret etmektedir. Bu turistler genellikle aileleriyle uzun süreli seyahatler yaparlar ve memnun kaldıkları bölgelere tekrar gitme eğilimindedir. Orta gelir seviyesine sahip turistlerin ağırlıklı olmasından dolayı, konaklama olarak genellikle geniş daireler, apartmanlar, dağ ve yayla evleri tercih edilir. Arap turistler, Trabzon ilinde en çok Uzungöl'ü ziyaret etmektedir. Temel harcamaları konaklama, yeme-içme ve bağımsız ve rahat hareket edebilme adına araç kiralama kalemlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, bu turistler arasında alışverişe büyük harcamalar yapan bir kesim de bulunmaktadır. Son yıllarda ise Arap turistler arasında arsa ve konut satın alma talebi de artmaktadır (DOKA, 2015).

İldeki turistik talebe ilişkin yapılan incelemeler, 2023 yılında yerli ziyaretçi sayısının 466 bin 644 yabancı ziyaretçi sayısının 489 bin 454 olmak üzere toplam ziyaretçi sayısının 1 milyon 319 bin 299'a ulaştığı görülmektedir. Trabzon'a en fazla ziyaretçi sağlayan ülke, 286 bin 465 kişi ile Suudi Arabistan olmuştur. Ziyaretçi sıralamasında ikinci sırada, 60 bin 375 ziyaretçi ile Umman yer almaktadır. Üçüncü sırayı 42 bin 548 ziyaretçi ile Birleşik Arap Emirlikleri, dördüncü sırayı 42 bin 425 ziyaretçi ile Kuveyt, beşinci sırayı ise 36 bin 637 ziyaretçi ile Ürdün almıştır (Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Yabancı Düşmanlığı ve Turizm

Literatürde yer alan pek çok çalışma, yabancı düşmanlığının kültürlerarası etkileşime dramatik bir biçimde olumsuz etkilerde bulunduğunu ve buna bağlı olarak göçmen karşıtı tutum ve davranışların arttığını ortaya koymaktadır (Aldamen, 2023; Devakumar ve diğerleri, 2022; Lantz ve Wenger, 2023; Lantz, Wenger ve Mills, 2023; Mamun ve Griffiths, 2020). Bunun yanı sıra, yine literatürdeki pek çok çalışma, artan yabancı düşmanlığının yaşam kalitesi ve sosyal işlevsellik gibi olgulara da önemli oranda zarar verdiğini ve ülke içerisindeki göçmenlerin sosyal yaşam alanlarını kısıtladığını göstermektedir (Huang ve diğerleri, 2020; Nowowiejska ve diğerleri, 2022; Pazhuhan ve diğerleri, 2020; Tokay Argan ve Mersin, 2021).

Bu durum, büyük ölçüde göçmenlerin ülke içerisindeki ekonomik sorunlardan sorumlu tutulması veya işlenen suçların büyük oranda göçmenler tarafından gerçekleştirildiğine yönelik inanç gibi gerçeğe dayanmayan ve esasen ahlaki panik ve yalan haber gibi olgular nezdinde güçlenen deneyimler olarak ifade edilebilmektedir (Doğan ve Ünal, 2021; Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017; Gürsoy, 2022; Wakili ve Cangoz, 2022). Öte yandan, göçmenlere yönelik gerçekleşen yabancı düşmanlığı, genelleştirilerek turizm gibi ülkeye oldukça faydalı olan sektörler üzerinde de olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Nitekim, yabancı düşmanlığının turizm üzerinde çift yönlü olumsuz etkilerinden söz eden çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan bazıları, yabancı düşmanlığı nedeniyle ülkeye gelen turist sayısının azaldığını göstermektedir. Buna göre, yabancı düşmanlığının artmasıyla yerel halkın turistlere yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının giderek arttığı ve bu nedenle bölgenin

turistler nezdinde tercih edilebilirliğinin azaldığı bir korelatif ilişkinin söz konusu olduğuna işaret edilmektedir (Aslani, Dehghan Pour Farashah ve Santos, 2023; Endrich ve Michel, 2020; Gyimóthy, Braun ve Zenker, 2022).

Yabancı düşmanlığının turizm üzerindeki olumsuz etkisinin ikinci perspektifi ise zaman içerisinde turistlerde oluşan yabancı düşmanlığı olgusudur. Bu noktada, turistlere yönelik gerçekleşen yabancı düşmanlığının turistler üzerinde de olumsuz bir algı oluşturduğu, bu nedenle menşe ülkenin vatandaşlarının genel olarak hedef ülke vatandaşlarına yönelik olumsuz düşüncelerinin arttığı ifade edilmektedir. Bu durum, yabancı düşmanlığının hem yerel halk tarafından güçlendirilen hem de turistler tarafından pekiştirilen bir olgu olarak değerlendirilebilmesinin önünü açmaktadır (Deniz ve Zengin, 2018; Gyimóthy ve diğerleri, 2022; Kock, Josiassen ve Assaf, 2019).

Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'de giderek artan yabancı düşmanlığının da potansiyel olarak turistlere yansıtılması muhtemel bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede mevcut çalışma, Trabzon'daki yerel halkın Arap turistlere yönelik tutum ve davranışlarının incelenmesini içermektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel yöntem, Trabzon'da turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları üzerindeki etkilerini anlamada, katılımcıların deneyimlerini, algılarını ve kişisel anlatılarını derinlemesine keşfetme fırsatı sunmaktadır. Bu metodoloji, turizmin karmaşık ve çok boyutlu yapısını, katılımcıların kendi perspektiflerinden, kendi kelimeleri ve ifadeleriyle detaylı bir şekilde ortaya koymak için idealdir. Özellikle, turizm algıları ve politikalarının etkinliği gibi soyut konuların araştırılmasında, katılımcıların doğrudan seslerini duyurmak, gerçekçi ve kapsamlı bir anlayış sağlamaktadır (Creswell, 2016).

Nitel araştırma yaklaşımı, yerel halkın turizmle olan etkileşimlerini anlamak için özellikle uygun bir yöntemdir çünkü bu yöntem, katılımcıların duygusal ve bireysel yansımalarını içeren zengin veriler ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım, araştırmacılara, turizmin yerel ekonomiye ve kültüre olan etkilerini, bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz yönlerini, ve turizmle ilgili politika ve uygulamaların katılımcıların günlük yaşamlarında nasıl bir etki yarattığını detaylı bir şekilde inceleme fırsatı vermektedir. Katılımcıların açık uçlu yanıtları sayesinde, turizmin neden olduğu değişimler ve bu değişimlere yönelik toplumsal tepkiler derinlemesine incelenebilmektedir (Baltacı, 2018).

Nitel yöntemin seçilmesinin bir başka nedeni de, turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarının nasıl iç içe geçtiğini ve bu etkileşimlerin yerel topluluk üzerinde nasıl somutlaştığını çok yönlü bir perspektiften ele alabilmektir. Yarı yapılandırılmış mülakatlar, odak grupları ve gözlem teknikleri gibi nitel araştırma araçları, bu karmaşık etkileşimleri kapsamlı bir şekilde değerlendirme imkanı sunmaktadır. Bu teknikler, turizm sektörünün yerel topluluk üzerindeki etkilerini anlamada kritik bir role sahiptir, çünkü bu teknikler aracılığıyla katılımcıların yaşadıkları gerçek deneyimler, duygular ve düşünceler doğrudan kaydedilmektedir (Baltacı, 2018). Bu yaklaşım, turizmin sürdürülebilirliği ve yerel topluluklar üzerindeki uzun vadeli etkileri hakkında derinlemesine bilgi sağlamaktadır.

Çalışma Grubu

Mevcut araştırmanın evreni, Trabzon şehrinde yaşayan ve turizm faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen bireyler olarak tanımlanmıştır. Araştırmanın kapsamı, bu evren içerisinde turizmin

ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini yaşamış ve bu etkiler hakkında bilgi sahibi olan bireylerle sınırlıdır. Özellikle turizm sektöründe çalışanlar, yerel esnaflar, otel işletmecileri ve yerel yönetim temsilcileri bu evrene dahildir. Bu katılımcılar, turizmin yerel ekonomi ve toplum üzerindeki etkilerini ilk elden deneyimlemiş kişiler olarak araştırmanın derinlik ve zenginliğini artırmaktadır (Arıkan, 2021).

Örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmanın gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayabilecek, konu hakkında kapsamlı bilgi ve deneyime sahip bireyleri hedeflemektedir. Bu örnekleme yöntemi, özellikle nitel araştırmalarda tercih edilir çünkü araştırma sorularına en uygun ve zengin bilgiyi sağlayacak katılımcılara ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Babbie, 2007). Trabzon'da turizmin çeşitli yönlerini ve bu yönlerin yerel halk üzerindeki etkilerini anlamak için, turizmle direkt ilişkili olan veya turizm politikalarından etkilenen bireyler özellikle seçilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın örnekleme söz konusu grup içerisinde bilinçli bir şekilde seçilen 24 katılımcıdan oluşmaktadır.

Amaçlı örnekleme yönteminin bir diğer yararı, araştırma sürecini daha verimli hale getirmesidir. Bu yöntem, araştırma için belirlenen spesifik kriterlere uygun katılımcıların belirlenmesine olanak tanımakta, böylece araştırmanın odak noktasına daha hızlı ve doğrudan ulaşabilmektedir (Baltacı, 2018). Trabzon örneğinde, turizmin ekonomik etkilerini anlamak için yerel işletme sahipleri, turizmin kültürel etkilerini derinlemesine analiz etmek için ise yerel halk ve kültür araştırmacıları örnekleme sürecinde öncelikli olarak seçilmiştir. Bu stratejik yaklaşım, araştırmanın genel hedeflerine ulaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

Kişi	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
K1	50	Lisans	İşletmeci
K2	69	Lisans	Bakkal
K3	72	Lise	Şirket Yöneticisi
K4	67	Lisans	Manav
K5	68	Önlisans	Ticaret
K6	66	Ortaokul	İşletmeci
K7	50	Lise	Restoran İşletmecisi
K8	42	Lise	İşletmeci
K9	48	Lisans	Eczacı
K10	35	Ortaokul	Kuyumcu
K11	53	Lise	Kafe İşletmecisi
K12	60	Lise	Kafe İşletmecisi
K13	45	Lise	Terzi
K14	55	Ortaokul	Büfeci
K15	62	Ortaokul	Kasap
K16	40	Lise	Kuaför
K17	38	Lise	Lokantacı
K18	47	Ortaokul	Tatlıcı
K19	33	Lise	Kuru Temizlemeci

K20	70	Lise	Otomobil Galerisi İşletmecisi
K21	36	Lise	Ayakkabıcı
K22	49	Önlisans	Elektronikçi
K23	51	Ortaokul	Fırıncı
K24	44	Lise	Şirket Yöneticisi

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sürecinde katılımcıların beyanlarına uygun olarak görüşme formu esnetilmiş ve görüşme sürecine uygun olarak katılımcıya ek sorular da sorulabilmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veriler Trabzon ilinde doğrudan araştırmacının katılımcılara ulaşması yoluyla toplanmış ve kolay ulaşılabilir örnekleme metodu esas alınmıştır. Buna göre; araştırmacı için maliyet oluşturmayacak, yakın ve ulaşılabilir katılımcılar örnekleme dâhil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için MAXQDA 2020 Pro programı kullanılmıştır. Bu program, nitel verilerin düzenlenmesi, kodlanması ve analiz edilmesi süreçlerinde oldukça etkilidir. Araştırma sürecinde toplanan derinlemesine mülakatlar ve gözlemler, bu programa aktararak sistematik bir şekilde kodlanmıştır.

Kodlama işlemi sırasında ortaya çıkan kategoriler tanımlanmış ve bu kategoriler etrafında veriler yeniden organize edilmiştir. Dolayısıyla verilerin analizi sürecinde betimsel analiz tekniğinin kullanıldığı söylenebilmektedir. Betimsel analiz ile araştırmacı, benzeşik kodları bir araya getirerek kategori ve temaları oluşturmakta, araştırma öncesinde netleştirilmiş bir tematik bağlamı kullanmamaktadır. Bu doğrultuda mevcut çalışmada da temalar ve kategoriler, verilerin analizi sürecinde katılımcı ifadeleri üzerinden oluşturulmuş ve betimsel analiz tekniğine uygun olarak hareket edilmiştir (Creswell, 2016). Bu süreç, katılımcıların Arapların Trabzon’u tercih etmelerine yönelik analizi mümkün kılmış, Arap turist algısına yönelik içeriklerin oluşmasını sağlamıştır.

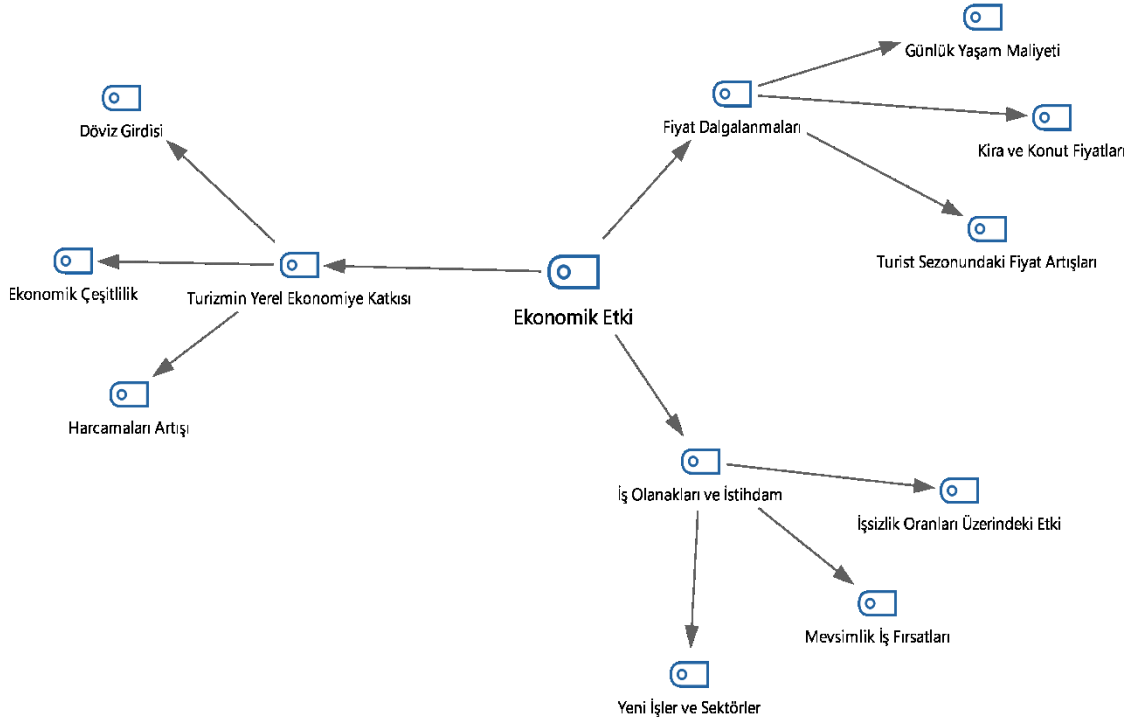
Bulgular ve Yorum

Yapılan araştırma doğrultusunda tematik olarak bulgular üç ana başlık altında toplanmıştır. “Ekonomik Etki”, “Kültürel Etkileşim” ve “Turizm Algısı” olarak dizayn edilen ve katılımcıların ifadeleri doğrultusunda oluşturulan ana temalar, belirli kategorilere ayrıştırılmış, ardından her bir kategori nezdinde de uygun kodlar belirlenerek çalışma betimsel analize uygun bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu ana temalar, her bir kategori ve kod özelinde detaylı olarak analiz edilmiştir.

Ekonomik Etki

Katılımcıların tamamı, Arap turistlerin Trabzon’un ekonomisine katkı sunduğunu belirtirken ekonomik yönün farklı olması ve olumsuz içeriğine de vurgu yapılmıştır. Buna göre; Arap turistlerin iş olanaklarını

kolaylaştırması ve istihdamın gerçekleştirilmesine vurgu yapılmasının yanı sıra genel olarak Arap turistler aracılığıyla pek çok esnafın da ciddi faydalar sağladığına değinilmiştir. Buna karşın şehir özelinde fiyat dalgalanmaları olarak addedilen olumsuz bir kategoriden söz etmek de mümkündür. Bu çerçevede Şekil 1, ekonomik etki temasının kategori ve kod haritasını betimlemektedir.

Şekil 1. Katılımcıların Arap Turistlerin Trabzon'a Ekonomik Yönden Etkilerine Dair Düşünceleri

Trabzon'daki yerel halkın Arap turistlerin varlığından ekonomik olarak nasıl etkilendiği üzerine yapılan nitel araştırmada, özellikle işsizlik oranları üzerindeki olumlu etkiler dikkat çekmektedir. Katılımcılar, Arap turistlerin bölgeye gelmesiyle birlikte artan turizm aktivitelerinin, özellikle otelcilik, araç kiralama ve ev kiralamaları gibi sektörlerde yeni iş fırsatları yarattığını belirtmektedir. Nitekim, bir katılımcının ifadesine göre, turistlerin bölgeye gelmesiyle birlikte havaalanı çevresinde araç kiralama hizmetleri genişlemiş, bu da yerel işsizlik üzerinde doğrudan olumlu bir etki yaratmıştır. Bu durum, özellikle turizm sezonunda bölgedeki işsizlik oranlarını düşürmekte ve yerel halka geçici de olsa istihdam sağlamaktadır.

“Mesela trabzon da otel sayısı yazın mesela boş oda bulmak zor hala demek otele ihtiyaç var ama işte sadece 4 aylık bi şey içinde fazla yatırım gelmiyor demekki ama fakat yinede otel inşaatları hala devam ediyor butik oteller artıyor mesela bungalov evler artıyor orta işletmeler bu tip barınma yerlerine yatırım yapmaya başladı. Hani illa böyle büyük atıyorum Hilton, Hilton da var Trabzon da gerçi de. Yani Ramada var mesela büyük firmaların da otelleri var illaki atıyorum Swiss otel gibi böyle büyük büyük otellerin olması da gerekmiyor aslında butik oteller de çok yaygın olmaya başladı. Bir de son zamanlarda apartlar çok yaygınlaşmaya başladı. Apartları da tercih ediyor Araplar. Çünkü onlar kalabalık geldiği için apart evleri mesela daha çok tercih ediyorlar otel odasına nazaran çünkü aynı evde bi aile konaklayabiliyor. Otel kiralasa belki 3 4 oda kiralayacak ama burda sadece bir daire kiralarak bir aile barınabiliyor. Apartlar da büyük artış var mesela trabzonda e bunların artması neyi gerektiriyor istihdamı.” (Katılımcı 1, Erkek, 50 Yaşında)

“Yani seviyor diyeceğim çünkü hemen hemen köylerin veya ekonomik durumu düşük olan herkes bu Arap turizminin iyi bir tarafı olduğunu düşünüyor. Arap turizminden işte şoföründen köyde yaylacısından bal satanından kozmetik satanından bütün alt tabaka yararlanabiliyor yani. Yani bugün genel manada çaykara bölgesi bungalov tarzı var evini kiraya verebiliyor çok lüks aramıyorlar işte bir otele gideyim hemen havuz olsun disco olsun bütün alt tabakalar yararlanabiliyor yani. Toplumun

geneline yayılan bir refah artışı oluyor. Ege de böyle değil. Ege de genelde büyük yatırım sahipleri bunlardan kazanıyor. Ama Arap turizminden alt tabaka iyi para kazanıyor.” (Katılımcı 9, Kadın, 48 Yaşında)

Buna ek olarak, turist sayısındaki artış, daha fazla otel ve konaklama tesisinin inşa edilmesine yol açmış, bu da inşaat sektöründe çalışacak işçi ihtiyacını artırmıştır. Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere, bu yeni iş imkanları sadece doğrudan turizmle bağlantılı alanlarda değil, aynı zamanda inşaat, bakım ve hizmet sektörlerinde de genişlemeye neden olmuştur. Özellikle butik oteller ve bungalov tarzı konaklama yerlerinin çoğalması, bölgede yıl boyunca sürdürülebilir iş olanakları yaratılmasına katkıda bulunmuştur.

Bu genişleme, sadece işsizlik oranlarını düşürmekle kalmayıp, aynı zamanda yerel ekonomide canlılık yaratmış ve bölgenin ekonomik yapısını daha dinamik hale getirmiştir.

Arap turistlerin Trabzon'a olan ilgisinin artması, özellikle turizm odaklı mevsimlik iş fırsatlarının yaratılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, mevsimlik işler, özellikle yaz aylarında turizm aktivitelerinin yoğunlaşmasıyla birlikte yerel halk için ekonomik bir can damarı haline gelmiştir. Turist akınının yoğun olduğu dönemlerde oteller, restoranlar ve turizmle ilişkili diğer işletmeler geçici çalışanlarını artırarak, işsizlik sorununa mevsimsel çözümler sunmaktadır. Bu durum, özellikle öğrenciler ve geçici iş arayanlar için önemli fırsatlar oluşturmaktadır.

Mevsimlik iş olanakları, aynı zamanda turizm sektörünün çeşitlenmesine de katkı sağlamaktadır. Örneğin, Trabzon'da son yıllarda butik oteller, bungalov evleri ve özel kiralamarlar gibi alternatif konaklama tesisleri popüler hale gelmiştir. Bu tesisler, geleneksel otel işletmeciliğinin ötesinde, kişiselleştirilmiş hizmetler sunarak turistlere daha özgün deneyimler sağlamaktadır. Bu tür işletmelerin artışı, mevsimlik işlerin yanı sıra, bölgeye özgü turizm ürünlerinin geliştirilmesine ve pazarlanmasına da olanak tanımaktadır.

Ayrıca, mevsimlik işler, yerel ekonomiye dolaylı yollarla da katkıda bulunmaktadır. Turistler tarafından harcanan para, genellikle yerel esnaf ve işletmeler aracılığıyla bölge ekonomisine tekrar dönüş yapmaktadır. Örneğin, turistlerin kiraladığı evler, otomobiller veya yedikleri yerel yemekler, para akışının yerel halka doğrudan yarar sağlamasını güvence altına almaktadır. Bu para akışı, mevsimlik işlerin sürdürülebilirliğini artırarak, bölgenin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmekte ve yerel halkın yaşam standartlarını yükseltmektedir.

Turizmle ilgili mevsimlik işlerin yaratılması, aynı zamanda yerel kültür ve geleneklerin korunması ve tanıtılmasına da olanak sağlamaktadır. Özellikle el sanatları, yerel müzik ve geleneksel festivaller, turistlerin ilgisini çekmekle kalmayıp, bu faaliyetlerle ilişkili mevsimlik işler de yaratmaktadır. Bu durum, kültürel mirasın ekonomik değerinin artmasına ve böylece bu değerlerin korunmasına ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktadır.

Dolayısıyla, mevsimlik iş fırsatlarının sağladığı ekonomik ve kültürel etkileşim, Trabzon'un turizm sektörünün dinamiklerini anlamak için kritik öneme sahiptir. Bu işler, yalnızca kısa vadeli ekonomik faydalar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bölgenin sosyal ve kültürel dokusunu zenginleştiren uzun vadeli etkilere de sahiptir. Bu etkileşim, Trabzon'un turizm potansiyelini artırırken, yerel halkın ekonomik refahına da önemli katkılar sağlamaktadır.

Arap turistlerin Trabzon'a olan ilgisinin yükselmesi, sadece mevcut işlerde artışa değil, aynı zamanda

bölgede yeni iş kollarının ve sektörlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Özellikle turizme özgü hizmetlerin çeşitlenmesi, yerel girişimciler için yeni iş alanları yaratmıştır. Örneğin, turistlerin artan konaklama ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, apart daireler ve bungalov gibi alternatif konaklama hizmetleri popülerlik kazanmıştır. Bu yeni konaklama biçimleri, geleneksel otelcilik sektörünün ötesinde, farklı beceri ve hizmet anlayışını gerektiren iş imkanları sunmaktadır.

Yeni işlerin oluşumuna örnek olarak, kültürel turlar ve yerel deneyimleri sunan rehberlik hizmetleri gösterilebilir. Turistlerin bölgenin tarihi ve kültürel zenginliklerini keşfetme arzusu, yerel rehber ihtiyacını artırmış ve bu alanda yeni iş fırsatları yaratmıştır. Ayrıca, yerel ürünlerin pazarlanması ve satışı, özellikle organik tarım ürünleri, el sanatları ve yerel sanat eserleri, turistlerin ilgisini çeken ve yeni ekonomik faaliyetler olarak ön plana çıkmıştır.

Turistlerin taleplerini karşılamak üzere hizmet sektöründe de çeşitlenmeler görülmektedir. Örneğin, lüks taşımacılık hizmetleri, özel aşçılık ve catering hizmetleri, kişiye özel tur paketleri gibi alanlarda yeni işletmeler açılmıştır. Bu tür hizmetler, yerel işgücüne yönelik olarak daha özelleşmiş beceri ve eğitim gerektiren pozisyonlar oluşturmuştur, böylece işgücünün niteliğini artırma yönünde de katkı sağlamıştır.

Ayrıca, bu yeni işler ve hizmetler, bölgenin uluslararası alanda tanıtımına ve pazarlanmasına da katkıda bulunmaktadır. Turistlerin memnuniyeti ve olumlu geri bildirimleri, daha geniş bir turist kitlesinin bölgeye ilgisini çekmekte ve Trabzon'un turizm pazarındaki rekabetçiliğini artırmaktadır. Bu durum, uzun vadede bölgesel kalkınma için önemli bir itici güç oluşturmakta ve turizmin sürdürülebilir bir ekonomik faaliyet haline gelmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bağlamda, Arap turistlerin getirdiği yeni işler ve sektörler, Trabzon'un ekonomik yapılanmasında önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Yeni iş kollarının ortaya çıkışı, bölgenin ekonomik çeşitliliğini artırmakta ve yerel halkın gelir düzeyini yükseltmekte büyük rol oynamaktadır. Bu süreç, hem bireysel hem de toplumsal refahın artırılmasına katkıda bulunarak bölgenin genel ekonomik sağlığını iyileştirmektedir.

“Katkıları iyi yani memnunum sonuçta döviz bırakıyorlar. Kendi ülkelerinde paralarını harcamıyolar geliyolar bizim ülkemizde harcıyolar bunun her yere katkısı vardır lokantasından ticaretine kadar her şeye katkısı var her şey taksicisinden tutta en ufak şeye kadar bize katkıları oluyor o memnuniyet verici bir durumdur.” (Katılımcı 2, Erkek, 69 Yaşında)

“Şehrin yapısında değil de esnaf açısından iyi olumlu sonuçlar oluyor. Esnaf onlar geldiği zaman daha rahat geliyor. Şehrin yapısında onların yapacak olduğu bir şey yok. Şehrimize gelir girdisi daha fazla oluyor. E bu da olumlu bir durum. O yüzden o açıdan etkili olduğunu söyleyebilirim açıkçası. Ekonomik açıdan etkili yani.” (Katılımcı 5, Erkek, 68 Yaşında)

Trabzon'daki yerel halkın Arap turistlerden kaynaklanan ekonomik etkileri değerlendirilirken, özellikle döviz girdisi önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Katılımcı ifadeleri, turistlerin getirdiği dövizin, yerel ekonomi için hayati bir kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Bu döviz girdisi, yerel hizmetler ve ürünler için yapılan harcamalarla doğrudan yerel işletmelerin gelirlerine katkı sağlamaktadır. Özellikle, turistlerin restoranlardan konaklama tesislerine, kiralık araçlardan kültürel etkinliklere kadar geniş bir yelpazede harcama yapmaları, yerel ekonomide bir canlılık yaratmaktadır.

Ayrıca, döviz girdisinin sadece doğrudan turizmle ilişkili sektörleri değil, geniş anlamda bölgesel ekonomiyi canlandırdığı görülmektedir. Katılımcılar, turistlerin harcamalarının bakkallar, manavlar gibi daha küçük ölçekli işletmelerde bile hissedilir bir ekonomik hareketlilik yarattığını belirtmektedir.

Bu harcamalar, yerel işletmelerin daha fazla gelir elde etmesini ve dolayısıyla daha fazla vergi ödemesini sağlamaktadır, bu da yerel ve ulusal ekonomiye olumlu yansımaktadır.

Bu ekonomik hareketlilik, Trabzon'da yaşayanların refah seviyesini artırmakta ve ekonomik bağımlılıklarını azaltmaktadır. Katılımcılar tarafından döviz girdisinin, petrol ve enerji gibi dışa bağımlı olduğumuz önemli kaynaklar için ödeme yapabilme kapasitemizi artırdığı ifade edilmektedir. Turistlerin getirdiği döviz, dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaret dengesine olumlu katkılarda bulunmakta ve ekonomik bağımsızlığımızı güçlendirmektedir.

Turistlerin bıraktığı döviz, katılımcıların ifadelerine göre, bacasız sanayi olarak da adlandırılan turizm sektörünün önemini pekiştirmektedir. Bu durum, Trabzon'un ekonomik yapılanmasında turizmin merkezi bir rol oynamasını sağlamakta ve bölgenin gelecekteki ekonomik stratejilerinin şekillenmesinde turizmi temel bir unsur olarak öne çıkarmaktadır.

Buna paralel olarak, Arap turistlerin Trabzon ekonomisine sağladığı döviz girdisi, sadece mevcut işletmelerin gelirlerini artırmakla kalmayıp, bölgede yeni iş alanlarının açılmasına ve ekonomik çeşitliliğin artmasına olanak tanımaktadır. Bu etkileşim, Trabzon'un kısa ve uzun vadede ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemekte ve ekonomik kalkınma süreçlerini pozitif yönde etkilemektedir.

Trabzon'daki turizm hareketliliğinin ekonomik çeşitliliğe olan katkıları, yerel ekonominin yapılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Arap turistlerin bölgeye olan ilgisi, konaklama sektöründen perakende ticaretine, inşaattan hizmet sektörüne kadar birçok alanda yeni iş olanaklarının yaratılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle, butik oteller ve bungalov evler gibi alternatif konaklama tesislerinin artışı, turizm sektöründe çeşitliliği artırarak daha geniş bir yelpazede hizmet sunulmasını sağlamaktadır. Bu durum, geleneksel otel işletmeciliği dışında yeni yatırım ve iş imkanları yaratmış, yerel işgücü için farklı beceri setlerine dayalı istihdam fırsatları oluşturmuştur.

Konut alımı da ekonomik çeşitlilik açısından önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap turistlerin, özellikle konut satın alma eğilimleri, gayrimenkul sektöründe yeni talepler yaratmış ve bu sektörün canlanmasına katkı sağlamıştır. Ancak, yerel halkın görüşleri bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır; bazıları bu durumu ekonomiye olumlu katkı olarak değerlendirirken, bazıları aşırıya kaçıran yabancı mülk edinimini sınırlı tutulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yerel esnaf açısından bakıldığında, turistlerin harcamaları çok geniş bir etki alanına sahiptir. Lokantadan ticarete, taksicilikten küçük perakende satış noktalarına kadar geniş bir çerçevede yerel işletmeler, turistler sayesinde ek gelir elde etmekte, bu da bölgesel ekonomik çeşitliliğin artmasına yardımcı olmaktadır. Katılımcılardan birinin belirttiği gibi, bu durum sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler açısından da yeni dinamikler yaratmaktadır.

Kültürel etkileşimlerin ekonomik çeşitliliğe etkisi de göz ardı edilemez. Turistlerin yerel kültürle olan etkileşimi, özellikle el sanatları, geleneksel yiyecekler ve yöresel ürünlerin pazarlanması açısından yeni fırsatlar sunmaktadır. Çaykara bölgesi gibi turistlerin yoğun ilgi gösterdiği yerlerde, bu tür ürünlerin satışı sayesinde ekonomik faaliyetler çeşitlenmekte ve bu da genel ekonomik yapıya olumlu yansımaktadır.

Dolayısıyla, turizmin yarattığı ekonomik çeşitlilik, bölge halkının genel refah seviyesine de olumlu katkılar sağlamaktadır. Turistlerden kaynaklanan ekonomik canlılık, yalnızca büyük yatırımcılar için değil, aynı zamanda bölgedeki küçük işletmeciler ve hizmet sağlayıcılar için de önemli gelir kaynakları

yaratmaktadır. Bu durum, Trabzon'un ekonomik dengesinin sağlanmasında ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinde kritik bir role sahiptir.

Trabzon'da turist harcamalarının artışı, yerel ekonomide çeşitli pozitif dönüşümlere yol açmaktadır. Özellikle Arap turistlerin getirdiği ekonomik katkı, sadece döviz girdisiyle sınırlı kalmayıp, genişleyen hizmet sektöründe de hissedilmektedir. Turistler, yerel konaklama tesislerinden yiyecek içecek sektörüne, ulaşımdan alışverişe kadar birçok alanda harcamalar yaparak bölgesel ekonomiye doğrudan katkı sağlamaktadır. Örneğin, artan apartman dairesi ve bungalov kiralama, konaklama sektöründe daha fazla çeşitliliğe ve dolayısıyla daha fazla iş olanaklarına yol açmıştır.

Bu durum, yerel esnaflar için de önemli gelir kaynakları yaratmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, turistlerin ziyaretleri esnasında yaptıkları harcamalar, restoranlardan bakkallara, taksicilerden küçük dükkân sahiplerine kadar geniş bir yelpazede ekonomik fayda sağlamaktadır. Özellikle turist sezonunda esnafın yüzünün güldüğü ve daha fazla müşteri potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca, turistlerin harcamaları, Trabzon'un ekonomik yapısını değiştiren bir faktör olarak da değerlendirilmektedir. Katılımcıların belirttiği üzere, turizm gelirlerinin artması, şehrin ekonomik bağımlılığını turizme daha fazla kaydırmakta ve “turist gelirse var, gelmezse yok” gibi bir ekonomik yapıya doğru evrilmektedir. Bu durum, turizm sektörünün yerel ekonomideki önemini ve etkisini artırarak, diğer sektörlerle olan bağlantılarını güçlendirir.

Turizmin, yerel ekonomik yapı içinde yarattığı bu değişimler, sadece mevcut işletmelerin büyümesine değil, yeni işletmelerin kurulmasına da zemin hazırlamaktadır. Örneğin, turistik ürünlerin satışına odaklanan yeni dükkanlar, yerel ürünlerin pazarlanmasına yönelik butikler ve kültürel etkinlikler organize eden işletmeler, turistlerin harcamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür işletmeler, turistlerin ilgi alanlarına hitap ederken, yerel kültürün de tanıtılmasına katkıda bulunmakta ve böylece ekonomik çeşitliliği daha da artırmaktadır.

Öte yandan katılımcılar, Arap turistlerin ekonomik yönden bazı negatif etkilerinden de bahsetmiştir. Trabzon'da turist sezonunda yaşanan fiyat artışları, yerel halk ve turistler açısından çeşitli zorluklara yol açmaktadır. Özellikle turizm sezonunda otel odaları ve apart daireler gibi konaklama alanlarında gözlenen fiyat artışları, hem yerel halkın turizm hizmetlerinden faydalanmasını zorlaştırmakta hem de turistlerin bölgeye bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Konaklama sektöründeki bu artış, yalnızca turistler için değil, aynı zamanda yerel halk için de ekonomik bir baskı oluşturabilmektedir. Turist sezonunda otel ve apart fiyatlarının yükselmesi, turizm gelirlerini artırma potansiyeline sahip olsa da, bu durum uzun vadede bölgenin turistik cazibesine zarar verebilir.

Katılımcılardan birinin vurguladığı gibi, fiyatlandırmada adil olmayan uygulamalar, özellikle yabancı turistlerden daha yüksek fiyat talep edilmesi, turistler arasında hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Yerel esnafın, turistlerden fahiş fiyatlar talep etmesi, bölgenin genel itibarına zarar verebilir ve turistlerin bölgeye olan ilgisini azaltabilir. Adil olmayan fiyat politikaları, uzun dönemde turizm sektörüne olan güveni sarsarak, potansiyel turistleri başka destinasyonlara yönlendirebilir.

Bu durum, sadece konaklama ve perakende sektörlerini etkilemekle kalmayıp, restoranlar ve diğer hizmet sektörleri üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bir katılımcının ifade ettiği gibi, turistlerden yerel halktan farklı fiyatlar talep edilmesi, haksız rekabet yaratmakta ve yerel halkın turizm sektöründen aldığı hizmetlerden memnuniyetini düşürmektedir. Ayrıca, bu tür uygulamalar, turistlerin

bölgeye olan sadakatini ve tekrar ziyaret etme olasılıklarını azaltmaktadır.

Tüm bunlara paralel olarak turist sezonunda yaşanan fiyat artışları, Trabzon'un turizm sektöründe sürdürülebilirlik ve adil ticaret uygulamaları açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Turizm gelirlerinin artırılmasının yanı sıra, bu gelirlerin adil ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, bölgenin uzun vadeli turistik değerini korumak için hayati önem taşımaktadır. Fiyat politikalarında şeffaflık ve adillik, turizmin bölge ekonomisine olan katkılarını maksimize ederken, turist memnuniyetini ve bölgeye olan bağlılığı artırmada kritik rol oynar.

“Şimdi önce kendi açımdan söyleyeyim tabiki. Ben turistlere karşı önyargılı değilim gelsinler elinde maddi imkanı olan dünyayı gezsin her tarafı gezsin. Ben ülkemden dışarı bi yere gidip gezemedim. Çok imkanım olsa bende gidip gezerim. O durumu nasıl değerlendiririm. Mesela ülkemize geldikleri zaman bu diyelim bazı alışveriş merkezleri fiyatlarda aşırı bir oynama oluyor duyduğumuz ve gördüğümüz kadarıyla. Tabi bu hoş bir şey değil. Olmaması lazım. Bunun fiyatı neyse turist geldiği zaman Arap veya başka birisi illa Arap olması şart değil. Trabzon’umuza avrupadan da turist geliyor. Benim lokantaya gittiğim zaman yemek yediğim yemeğin fiyatı neyse bizden aldığı ücret neyse ondan da öyle alması lazım. Suyu bana ılıraya verirken ona 5 liraya verirse bu da hiç hoş bir şey değil. O zaman ne olur? İleriye dönük olarak turizmimizi öldürür. Ve nitekim dünyada örnekleri görülmüştür bunun.” (Katılımcı 4, Erkek, 67 Yaşında)

“Belli bir oranda rakama çıktığımız zaman biliyorsunuz vatandaşlık alıyorlar. 100 bin dolarda herhâlde bir şeye çıktı tam net rakam bilmiyorum. Yani ben desteklemiyorum bence mantıklı değil. Konut fiyatları zaten artıyor bu durum onu daha da yükseltiyor bence benim fikrim. Yani bu durum Trabzon’a zarar veriyor. Zaten enflasyon yüksek. Konut fiyatlarının artmasının o da bir sebebi. Enflasyon daha fazla tabiki. Yeterli konut yok. Artık eskisi kadar inşaat yapılmıyor. Çünkü yapım maliyeti çok yükseldi bana göre. İmara açılacak arsa kalmadı Trabzon için konuşuyorum. Tüm Türkiye’de de aynı şekilde dolayısıyla arz var talep var ama işte şey yok üretim yok ayrıca maliyetler çok yüksek imarlı da arsa yok vs gibi sebepleri var.” (Katılımcı 8, Kadın, 42 Yaşında)

Trabzon'da turistlerin artan ilgisiyle birlikte, konut kira ve satış fiyatlarında gözlenen yükselişler, yerel halkın yaşam maliyetleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Turizm sezonunda, özellikle yabancı turistlerin konut ve apart kiralamaya yönelmesi, kira fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Bu durum, turistler için cazip bir gelir kaynağı sunsa da, yerel halkın konut bulmasını zorlaştırmakta ve kira maliyetlerini artırmaktadır. Bazı yerel sakinler, turizmin getirdiği bu ekonomik faydaları olumlu karşılarken, diğerleri kira artışlarının yaşam maliyetlerine etkisinden endişe duymaktadır.

Konut satış fiyatlarındaki artış, özellikle yabancıların belirli bir miktarda yatırım yaparak vatandaşlık alabilmesi gibi politikalarla daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Bu politikalar, konut talebini artırarak fiyatların yükselmesine katkıda bulunmakta ve bu durum yerel alıcılar için pazarı daha da ulaşılamaz hale getirmektedir. Yabancı yatırımcıların artan talebi, konut piyasasında fiyatları yükseltmekte ve bu da yerel halkın ev sahibi olma şansını azaltmaktadır. Katılımcılardan birinin belirttiği gibi, bu durum Trabzon için özellikle zararlı olup, şehirdeki enflasyonun daha da artmasına sebep olmaktadır.

Ayrıca, inşaat maliyetlerindeki artış ve imarlı arsa sıkıntısı gibi faktörler, yeni konut üretimini kısıtlamakta ve mevcut konut fiyatlarının daha da artmasına neden olmaktadır. Bu durum, sadece konut sektörünü değil, genel olarak şehrin ekonomik yapılanmasını etkilemekte ve yerel halkın ekonomik refahını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yerel halkın günlük yaşam maliyetleri üzerinde de olumsuz etkiler yaratan bu kira ve konut fiyatı artışları, özellikle turizmden doğrudan yararlanmayan kişiler için zorlayıcı olabilmektedir. Katılımcılardan birinin ifade ettiği gibi, artan kiralar nedeniyle bölgede yaşayan ancak turizm sektöründe çalışmayan kişiler, genel maliyet artışlarını karşılamakta güçlük çekmekte ve bu durum sosyal dengesizliklere yol açabilmektedir. Bu artışlar, tüm topluma yayılan ekonomik bir yük haline

gelmekte ve turizmin sürdürülebilir faydaları konusunda soruları beraberinde getirmektedir.

Trabzon'da turistlerin artışıyla birlikte yaşanan günlük yaşam maliyetlerindeki artış, yerel halk için çeşitli zorluklara neden olmaktadır. Özellikle turizm sezonunda, yerel işletmeler ve hizmet sağlayıcıları tarafından uygulanan fahiş fiyat politikaları, yerel halkın alım gücünü olumsuz yönde etkilemekte ve sosyal adaletsizliklere yol açmaktadır. Katılımcılar, bu durumun turizmin sürdürülebilirliği açısından uzun vadede zararlı olabileceğini ve turistlerin bölgeye olan ilgisini azaltabileceğini belirtmektedir.

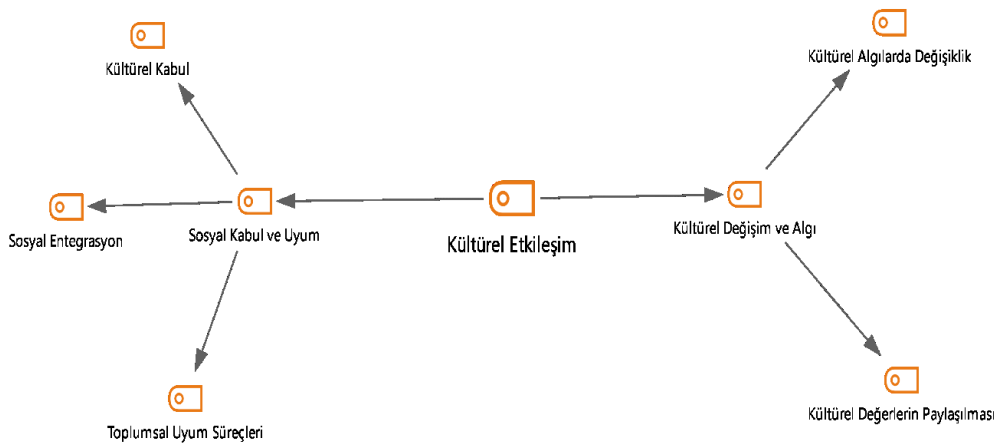
Katılımcıların vurguladığı gibi, turizm sezonunda yaşanan aşırı fiyat artışları, hem yerel halkın temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini sınırlamakta hem de turistlerin bölgeye olan memnuniyetini düşürmektedir. Örneğin, bir lokantada aynı yemeğin farklı fiyatlandırılması, hem adaletsiz bir uygulama olarak görülmekte hem de turizm etiğine aykırı bulunmaktadır. Bu durum, turizmin yerel ekonomiye olan katkısını olumsuz yönde etkileyebilir ve turistlerin bölgeye tekrar gelme isteğini azaltabilir.

Eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, bu tür adaletsiz uygulamaların önüne geçilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Katılımcılardan birinin önerdiği gibi, turizmin değerini ve önemini yerel halka ve işletme sahiplerine doğru şekilde anlatmak, uzun vadede hem turizmin sürdürülebilirliğini hem de yerel halkın refahını artırabilir. Bu tür eğitimler, fahiş fiyat uygulamalarını azaltmaya ve turizm sektöründe daha adil bir ticaret anlayışını teşvik etmeye yardımcı olabilir.

Bu çerçevede, Trabzon'da turizmin getirdiği ekonomik faydaların yanı sıra, turizm sezonunda yaşanan fiyat dalgalanmaları, günlük yaşam maliyetlerini artırarak yerel halk üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu durum, turizmin bölge için sağladığı ekonomik katkılara rağmen, yerel halkın yaşam standartlarını ve turizm sektörünün uzun vadeli sağlığını tehdit etmektedir. Adil fiyat politikalarının uygulanması ve eğitim çalışmalarının artırılması, bu sorunların üstesinden gelinmesinde önemli adımlar olacaktır.

Kültürel Etkileşim

Ekonomik etkinin yanında katılımcılar Arap turistleri sosyokültürel çerçeveden de değerlendirmiş ve bu noktada kritik birtakım hususların altını çizmiştir. Buna göre; sosyal kabul ve uyum süreçlerinin yanı sıra Arap turistlere yönelik algılardan da bahsedilmiş ve kültürel benzerlik ve farklılıkların altı çizilmiştir. Şekil 2, kültürel etkileşime ilişkin ana temanın kategori ve kod dağılımını görselleştirmektedir.

Şekil 2. Katılımcıların Arap Turistlerin Sosyokültürel Etkilerine Yönelik Düşünceleri

Trabzon'da kültürel kabulün dinamikleri, yerel halk ve turistlerin bakış açıları üzerinden incelendiğinde, turistlerin ekonomik katkılarının yanı sıra sosyal ve kültürel katkılarının da değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Katılımcı ifadeleri, Trabzon halkının genel olarak yabancılara karşı gösterdiği misafirperverliği ve açıklığı ortaya koymaktadır; ancak bu kabulün belirli sınırlamalar içinde gerçekleştiği de vurgulanmaktadır.

“Verilmez yani vatandaşlık sırf bir mal alma ya da bir para karşılığı verilecek bir şey değil. Ona karşılık. Ya nedir mesela bi Türkle evlenir belli bi süre evli kalır bu vatandaşlık kazanır var bunlar kanunlarımızda vardı zaten olur onda bile bir sürü güvenlik soruşturmasından geçiyor şey yani o evliliğin gerçek bir evlilik olup olmadığı araştırılıyor çünkü bu azal evlilikler oluyor sırf vatandaşlık almak için.” (Katılımcı 11, Erkek, 53 Yaşında)

“Onlar gelip geçici insanlar... nihayetinde bi nevi yabancı yani misafir olan kişilerdir. Çok büyük bir etken yani bizi değiştirecek bir durum olmaması gerekiyor olmaz zaten. Örneğin bizim Almanya da çok tanıdıklarımız var. Oraya gidiyoruz kendi kültürümüzü yaşıyoruz orada. Yani olsa olsa gelecek olan nesil de onlara uymuyor, uymamaya çalışıyor. Araplar geliyor tamam onların bi kültürü var onları yaşamak istiyolar belki onların kültürü hoşumuza gitmeyebilir ya da yaşamak istemeyebiliriz fakat onlar buraya turist olarak geliyor. Bize katkıları oluyor yöremize yani Trabzon Çaykara Uzungöl insanlarına katkı sağlıyorlar.” (Katılımcı 17, Erkek, 38 Yaşında)

“Bu dediğiniz gibi her tarafta oluyor. İlimiz için bu duruma gelirse gelen Arap turistlerin bazılarının aşırı derecede zengin olması özellikle burayı sevmesi aramızda din birliğinin olması bu da bir etkendir tabii gelmelerinde. Belki de yerleşmeyi düşünenler açısından durumu iyi olanlar sürekli buraya gelmeleri için ev alıyorlar arsa alıyorlar.” (Katılımcı 7, Erkek, 50 Yaşında)

“Arapları seviyor herkes seviyor yani. Mesela trabzon da bir canlılık bi heyecan yaratıyor yani bu. Trabzon halkı, misafirperverliği ile tanınır. Gelen turistlere karşı ilgi ve güler yüzlü herkes Turistler kendilerini rahat hissediyorlar burada. Bu da şehrimizde turizmin gelişmesi açısından son derece önemli bir olay.” (Katılımcı 9, Kadın, 48 Yaşında)

Vatandaşlık kazanımı konusunda sıkı şartlar ve denetimlerin olması, kültürel kabuldeki çekinceleri ve resmi politikaların yabancılara yönelik titizlikle uygulandığını göstermektedir. Örneğin, evlilik yoluyla vatandaşlık kazanımının dikkatle incelendiği, bu sürecin gerçekçi birliktelikleri teşvik ederken, vatandaşlık için yapılan evliliklerin önüne geçilmesi amaçlandığı belirtilmektedir. Bu tür önlemler, kültürel kabul ve entegrasyon süreçlerinin ne kadar hassas yönetildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Turistlerin geçici olarak bölgeye gelip gitmeleri ve sınırlı etkileşimde bulunmaları, yerel kültür üzerinde kalıcı bir etki oluşturmadığına işaret etmektedir. Turistlerin genellikle kendi kültürel alışkanlıklarını sürdürdüğü ve yerel halkla derinlemesine kültürel alışverişte bulunmadığı belirtilmektedir. Bu durum, kültürel kabulün yüzeysel kaldığını ve daha derinlemesine bir entegrasyonun gerçekleşmediğini göstermektedir.

Öte yandan, Trabzon halkının turistlere gösterdiği ilgi ve güler yüz, şehrin turizm açısından cazibesini artırırken, kültürel kabulün de olumlu yönlerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerinden, Trabzon halkının, turistlerin şehirde rahat hissetmeleri için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, şehrin kültürel açıdan nasıl algılandığının ve turizmin sürdürülebilirliği açısından önemli bir faktör olduğunun altını çizmektedir.

Trabzon'da sosyal entegrasyon süreçleri, turistlerin geçici varlıkları ve yerel halkın tutumları çerçevesinde incelendiğinde, birtakım önemli gözlemler ortaya çıkmaktadır. Turistler, genellikle şehirde kısa süreli kaldıkları ve temelde tatil amaçlı ziyaretler gerçekleştirdikleri için, yerel halkla derinlemesine kültürel ve sosyal etkileşimlerde bulunmamaktadır. Bu durum, Trabzon'daki sosyal entegrasyon sürecinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Turistlerin büyük ölçüde yabancı olarak görülmesi ve yerel

kültüre tam anlamıyla entegre olmamaları, sosyal entegrasyon sürecinin zorluklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan alınan bilgilere göre, Trabzon halkı, turistleri misafirperver bir şekilde karşılamakta ve onlara yönelik olumlu bir tutum sergilemektedir. Bu misafirperverlik, turistlerin şehirde rahat ve hoşnut hissetmelerini sağlamakta, dolayısıyla turizmin şehirdeki gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ancak, turistlerin genellikle kendi kültürel çerçeveleri içinde hareket etmeleri ve yerel halkla sınırlı etkileşimde bulunmaları, sosyal entegrasyonun yüzeyde kalmasına neden olmaktadır. Özellikle, Arap turistlerin Trabzon'u tercih etme sebepleri arasında şehrin doğal güzellikleri ve dini/kültürel yapıya yakınlığı gibi faktörler bulunmakta, ancak bu yakınlık, derinlemesine sosyal entegrasyon anlamına gelmemektedir.

Ayrıca, turistlerin Trabzon'u ziyaret etme sebepleri arasında yer alan dini ve kültürel faktörler, sosyal entegrasyon sürecine katkıda bulunsun da, bu etkileşimlerin çoğunlukla yüzeyde kaldığı görülmektedir. Trabzon halkının, turistlere karşı gösterdiği ilgi ve alaka, şehrin turistik cazibesini artırırken, sosyal entegrasyonun daha derinlemesine gerçekleşmesi için yeterli olmayabilir. Bu durum, hem turistlerin hem de yerel halkın, birbirlerinin kültürlerini daha iyi anlamaları ve kabul etmeleri gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Trabzon'da sosyal entegrasyon, hem kültürel kabul hem de karşılıklı anlayış ve etkileşim gerektiren karmaşık bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Trabzon'daki toplumsal uyum süreçleri, turistlerin şehre olan ilgisi ve yerleşme eğilimleri üzerinden değerlendirildiğinde, dini ve kültürel benzerliklerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle Arap turistlerin, Trabzon'u tercih etme sebepleri arasında şehrin doğal güzelliklerinin yanı sıra, dini ve kültürel yakınlıklar ön plana çıkmaktadır. Bu yakınlık, turistlerin sadece geçici ziyaretçi olarak kalmalarının ötesinde, şehirde uzun süreli kalmayı veya yerleşmeyi düşünmelerine yol açmaktadır.

“Mesela şöyle mesela yazın bi arap yoğun nüfusu oluyor meydana yani şehrin merkezinde yoğun bir nüfus oluyor. Ama bunu baktığın zaman mesela Antalya'ya gittiğinde Türkler azınlıkta orada yazın. Orda da mesela gittiğinde sokaklarda Alman turist işte İngiliz olsun dünyanın dört bi yanından insan geliyor Antalya'ya. Onların giyinişi bizimle aynı olduğu için farketmiyoruz çoğu zaman ama araplar böyle peçeli meçeli olduğu için göze batıyolar tabi baktığın zaman aslında Antalya'da ya da işte atıyorum İzmir'de ya da o işte alanya da turistlerin yoğun olarak geldiği şeylerde oransal olarak baktığımızda yabancı yoğunluğu Trabzon'a nazaran çok daha fazla turizm sezonunda. Onun için yani bu sonra turist buraya geliyo tatilini yapıp gidiyo bizimle herhangi bir diyaloga falan girmiyorki yani bizimle bi kültürel alışverişte bulunmuyor açıkçası sadece satın alırken bi şeyle esnafla şeyle muhattap oluyor onun haricinde bizimle bi atıyorum bi evlilik yapmıyor ya da işte nasıl diim sana bi 10 gün 20 gün tatile gelmiş burda bi birisiyle sevgili olup çıkmıyor zaten çoğu kişi kendi sevgiliyle ya da karısıyla geliyor.” (Katılımcı 20, Erkek, 70 Yaşında)

“Kesin olarak bir şey diyemem de sonuç olarak adamlar ev alıp buraya yerleşiyorlar yani. Yüzde olarak ne olur bilemem tam olarak bilmiyorum onu. İstatistiklere bakmak lazım onun için. Bu durum değişim yaratır.” (Katılımcı 12, Kadın, 60 Yaşında)

Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Arap turistlerin Trabzon'da ev ve arsa satın almaları, bu bireylerin ekonomik olarak şehre entegre olma süreçlerini de hızlandırmaktadır. Bu durum, şehrin sosyo-ekonomik yapısını etkilemekte ve yerel halk ile turistler arasında çeşitli etkileşimlerin oluşmasına olanak tanımaktadır. Dini ve kültürel benzerlikler, bu etkileşimleri kolaylaştırarak toplumsal uyum süreçlerine katkıda bulunmaktadır.

Öte yandan, turistlerin yerleşme eğilimi, Trabzon'daki demografik yapıyı değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Turistlerin yerel topluluklarla olan etkileşimleri, her iki tarafın da kültürel anlayışlarını genişletebilir ve toplumsal uyumun derinleşmesine yardımcı olabilir. Bu süreç, hem yerel halkın hem de turistlerin karşılıklı olarak birbirlerinin kültürel ve sosyal normlarını daha iyi anlamalarını ve saygı

göstermelerini gerektirmektedir.

Tüm bunlar çerçevesinde, Trabzon'da toplumsal uyum süreçlerinin, turistlerin ekonomik katılımları, kültürel ve dini benzerlikler üzerine kurulduğu söylenebilmektedir. Bu süreçler, şehrin kültürel dokusunu zenginleştirmekte ve toplumsal yapıda yeni dinamiklerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Toplumsal uyum, sadece yerel halkın turistlere adaptasyonu ile değil, aynı zamanda turistlerin de yerel topluluklara entegre olma çabalarıyla mümkün olmaktadır.

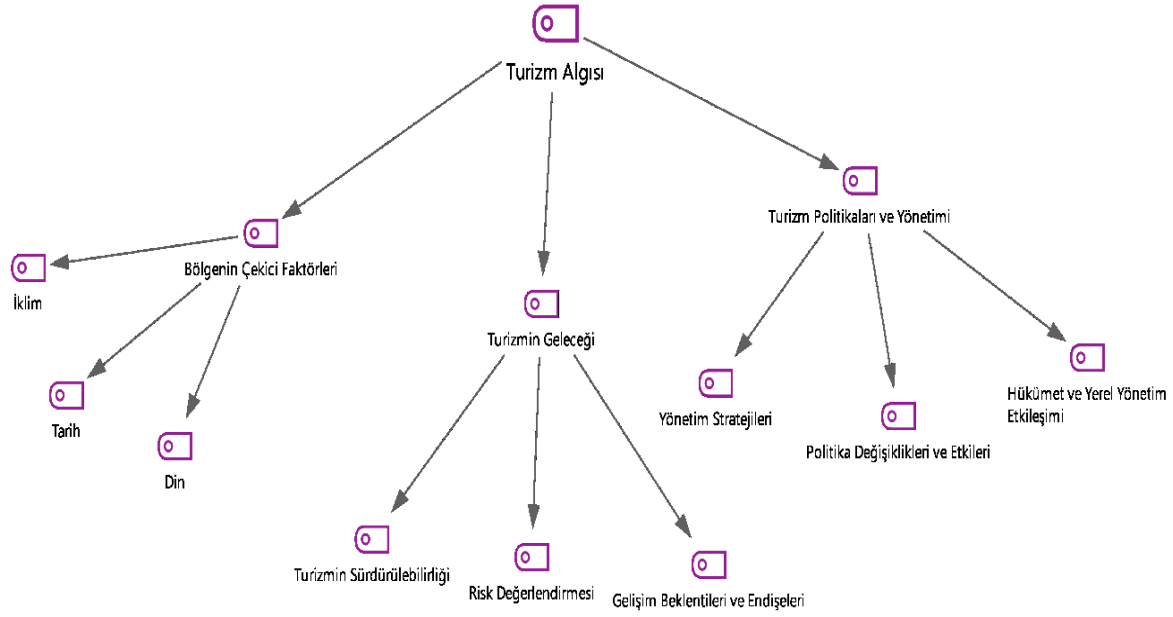
Trabzon'da kültürel değerlerin paylaşılması ve algılardaki değişiklik, turistlerin şehirdeki varlığı ve etkileşimleriyle yakından ilintilidir. Özellikle Arap turistlerin şehir merkezinde yoğunluk oluşturması, yerel halkın kültürel algıları üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Bu durum, Trabzon'da yabancı turistlerin varlığının, yerel kültür üzerinde nasıl bir izlenim bıraktığını ve bu durumun kültürel değerlerin nasıl algılandığını şekillendirdiğini göstermektedir.

Trabzon'daki kültürel etkileşimler genellikle sınırlı kalmaktadır; turistlerin çoğunlukla alışveriş yaparken yerel esnafla iletişim kurdukları, ancak daha derinlemesine kültürel alışverişlerde bulunmadıkları görülmektedir. Bu durum, Trabzon'da kültürel değerlerin yüzeyde kaldığını ve daha derinlemesine bir paylaşımın gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Örneğin, turistlerin yerel halkla evlenme ya da uzun süreli ilişkiler kurma gibi daha bütünleştirici sosyal etkileşimlerde bulunmamaları, kültürel entegrasyonun sınırlı olduğunu gösterir.

Ayrıca, Trabzon'a yerleşen turistlerin şehirdeki demografik ve kültürel yapıyı etkileyebilecek önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Turistlerin şehre gelip yerleşmeleri, hem ekonomik hem de kültürel yapılarda değişimlere yol açmaktadır. Bu durum, Trabzon'daki kültürel değerlerin ve toplumsal normların zaman içinde nasıl evrilebileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Turistlerin ev ve arsa satın alması, şehrin kültürel ve sosyal dinamiklerini değiştirebilecek uzun vadeli etkilere sahiptir.

Turizm Algısı

Araştırmanın üçüncü teması, katılımcıların Arap turistlerin Trabzon'a gelmesiyle ilgili makro değerkenlere odaklanmaktadır. Bu noktada Arap turistlerin neden Trabzon'u seçtiği faktörlerinin yanı sıra turizm politikalarına ve Trabzon'daki turizmin geleceğine değinilmiştir. İlgili hiyerarşik kod haritası, Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Katılımcıların Trabzon'un Tercih Edilmesinde ve Turizmin Gelişmesinde Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Düşünceleri

Trabzon'un Arap turistler tarafından tercih edilmesinin temel nedenleri arasında, şehrin iklimsel ve doğal özellikleri ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, Trabzon'un yeşil doğası, serin iklimi ve yağmurlu havası, özellikle Arap ülkelerinden gelen turistler için büyük bir çekicilik oluşturmaktadır. Bu husus, özellikle kendi ülkelerinde bu tür bir doğaya sahip olmayan turistlerin, Trabzon'u tercih etmelerinde belirleyici bir faktördür. Şehrin sahip olduğu doğal güzellikler, ziyaretçileri büyülemek ve onlara kendi ülkelerinde bulamayacakları bir ortam sunmaktadır.

"Şimdi arapların tercih etmesindeki en önemli etken doğa, yeşillik. İkinci etken Trabzon zaten eski bir kültüre sahip ve de sanatsal yönden hem de tarihi eserler bakımından tarihi eski olan en iyi kentlerimizden biridir yani tarihi eserleri bakımından bir tarih kentidir yani o bakımdan tercih ettiklerini düşünüyorum." (Katılımcı 15, Erkek, 62 Yaşında)

"Bana göre çok iyi bir bilgin olmamasına rağmen şöyle; serin, yağışlı yani iklimsel olarak, yeşilliği mesela biliyorsunuz arap ülkelerinde öyle bir yeşillik böyle bir doğa olmadığı için ve insanları yani araplar anlatıyorlar yağmur yağdığı zaman dışarda olmak isterler yani o yağmuru yaşamak için o doğayı yaşamak için. Onun için daha çok tercih edip geliyolar bana göre." (Katılımcı 22, Erkek, 49 Yaşında)

"Şehir ekonomisine bana göre güzel katkıları var. Yani her konuda katkıları var. Ama Arap turizmi buranın doğasını buranın yeşilliğini, yağmurunu bunlar için geliyolar. O yüzden onları biraz daha korumamız gerekiyor ki onlardan bir şeyler alalım. Bilindiği gibi Karadeniz'in ve Trabzon'un toprağı yok osu yok busu yok yani bir tek turizmden. Onu da bi yakalamışız onu da elimizden kaçırırsak hiçbir şey yok." (Katılımcı 7, Erkek, 50 Yaşında)

"Araplar burayı tercih etmelerindeki hem doğal görünümü itibarı ile hem de halkın uyumu, dinselliği, dine daha yakın olması, kültürlerine daha yakın olması münasebetiyle Trabzon'u daha çok tercih ettiklerine inanıyorum ben." (Katılımcı 16, Kadın, 40 Yaşında)

Trabzon'un tarihi eserleri ve zengin kültürel mirası da şehrin turistler için cazip hale gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Şehrin eski ve tarihi dokusu, sanatsal ve tarihi yapıları, Arap turistlerin kültürel ve tarihsel zenginlik arayışlarına cevap vermektedir. Trabzon, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir kent olarak, bu turistler için öğrenme ve keşfetme fırsatları sunmaktadır.

Din faktörü, Trabzon'u tercih etme sebepleri arasında ayrıca önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar, Arap turistlerin, dini ve kültürel olarak kendilerine yakın buldukları Trabzon'u tercih ettiklerini belirtmektedir. Şehrin dini atmosferi ve toplumsal yaşamın dinsel değerlere olan yakınlığı, bu turistler için önemli bir çekicilik kaynağıdır. Özellikle, ortak dini değerlere sahip olmanın, turistlerin şehirde daha rahat hissetmelerini sağladığı ifade edilmektedir.

Bu çerçevede, Trabzon'un Arap turistler tarafından tercih edilmesindeki başlıca nedenler; doğal ve iklimsel özellikler, tarihi ve kültürel zenginlikler ile dini ve kültürel yakınlıklardır. Bu özellikler, şehrin turizm potansiyelini artırmakta ve Arap turistlerin sıklıkla ziyaret etmesine sebep olmaktadır. Bu faktörlerin etkisiyle Trabzon, hem kültürel hem de doğal bir turizm destinasyonu olarak ön plana çıkmaktadır.

Trabzon'un turizm politikaları ve yönetim stratejileri konusunda yapılan değerlendirmeler, yerel ve ulusal düzeydeki turizm stratejilerinin etkinliği üzerine önemli gözlemler sunmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, Trabzon'un turizm politikaları, özellikle rekabetçi fiyatlandırma ve turist memnuniyeti konularında yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Batum gibi yakın destinasyonların Türk turistlerine yönelik cazip teklifler sunması, Trabzon'un benzer stratejiler geliştirmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, Trabzon'da turizm politikalarının yerel esnafı yeterince desteklemediğini ve turistlere yüksek fiyatlar sunarak rekabet avantajını kaybettiğini belirtmektedir. Yerel yönetimlerin turizm politikalarında daha aktif rol alması ve turizm sektörüne yönelik kapsamlı destekler sağlaması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle turizm sezonunda fiyatların kontrol altında tutulması ve turizm teşvik politikalarının gözden geçirilmesi, Trabzon'un turizm sektöründe daha rekabetçi bir konuma gelmesine yardımcı olabilir.

Ayrıca, Trabzon'da turizm yönetiminde yerel ve ulusal hükümetler arasındaki etkileşimin önemi üzerinde durulmaktadır. Turizm politikalarının belirlenmesi ve uygulanması sürecinde, yerel yönetimlerin karşılaştığı zorluklar, ulusal politikalarla uyumlu hale getirilmelidir. Örneğin, Trabzon'un turizm potansiyelini artıracak altyapı yatırımları ve tanıtım faaliyetleri, hem merkezi hem de yerel yönetimlerin ortak çalışmalarıyla desteklenmelidir.

“Batum’a falan kaçmış. Zaten Batum bizim için şey Batum Türk turistlerine bile şey yapıyor yani rekabet ediyor bizim yılbaşında mesela çok kişinin gittiğini ben duydum. 5 yıldızlı otel iki kişilik yani karı koca yani 5 yıldızlı otel 500 liraya 600 liraya yani eğlencesi içkisi falan yemeği dahil. Kişi başı 500 600 liraya gitmişler kalmışlar orada yani yılbaşında. Sen burda gitsen bi lokantada 2 kişi o paraya yemek yersin yiyemezsin yani adam onu orda bir de misafir etmiş. Bir de o gece eğlencesinde oteldeki eğlenceye katılmışlar yani yemiş içmişler falan çok giden oldu adam kampanya yaptı yani düşün. Yani şeydeki Türkiye’deki esnafla rekabet ediyor orda kampanya yapıyor ve burda da reklamını yapıyor ve bir sürü insanda oraya gidiyor. Ya bu işte turizm politikası budur yani. Sense burada gelen turisti yani pahalı şey yaparak kaçırıyorsun yani bunların eğitilmesi lazım aslında bizim turizm bakanlığı ne iş yapıyor bu esnafları da eğitmesi lazım trabzon artık bi Antalya kadar olmasa da artık bi turizm şehri yani bugün Arap yoğunur yarın bakarsın birden Rus yoğun olmaya başlar yani anlatabildim mi çünkü küresel ısınma var. Bu küresel ısınma her geçen yıl daha da artacak şuan Antalya’da gündüz sokağa çıkamıyosunki. Öğle vaktinde sokağa çıkamıyosunki Antalya’da.” (Katılımcı 5, Erkek, 68 Yaşında)

“Bu araplara yönelik şu anda ee duyularımıza göre Araplara yapılan konut ve arazi satışları azalmış durumda durmuş gibi hatta. Ama ben buna karşıyım şahsi olarak Türkiye’den toprak satılması İsrail devletinin kurulmasını bana hatırlatıyor. İsrail devletinin kurulmasında da Araplar İsraililere toprak satmıştır. Ben buna karşıyım toprak satılmasına karşıyım. Olumsuz sonuçlar doğurması söz konusu. Bununla ilgili bir şeyler yapılması gerek diye düşünüyorum. Ama dediğim gibi satışlar azalmış artık Araplara yönelik.” (Katılımcı 24, Erkek, 44 Yaşında)

Katılımcıların ifadelerine göre, Trabzon'daki arazi ve konut satışlarına yönelik politikalar da tartışma konusudur. Özellikle Araplara yapılan satışların azalmış olması, yerel halk arasında çeşitli tepkilere neden olmuştur. Bu durum, turizm politikalarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileri de göz önünde bulundurarak şekillendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Trabzon'daki turizmin geleceği, sürdürülebilirlik, risk değerlendirmesi ve gelişim beklentileri açısından çeşitli boyutlarda ele alınmaktadır. Katılımcı ifadelerine göre, turizm, Trabzon ekonomisi için büyük önem taşımakta ve şehrin ekonomik yapılanmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Esnaf ve yerel halk, turizmden elde edilen gelirlerle ekonomik refahın arttığını belirtmekte, bu da turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için stratejik öneme işaret etmektedir.

Katılımcıların belirttiği gibi, turizm sayesinde esnaf ve yerel halk ekonomik faydalar elde etmekte, bu da turizmin sadece birkaç sektöre değil, toplumun geneline yayılan bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak, turizmle ilgili altyapı ve hizmet kalitesinin yetersiz olması, turizmin geleceği açısından ciddi bir risk teşkil etmekte, özellikle yüksek sezonda turistleri memnun etme kapasitesinin sınırlı olması önemli bir endişe kaynağıdır.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Trabzon'daki turizm sektörü, yalnızca Arap turistlere bağlı kalmış durumdadır ve bu eksen, çeşitlilik eksikliği nedeniyle kırılabilir bir yapıya sahiptir. Şehrin turizm sektörünün bu denli dar bir yelpazeye bağımlı olması, herhangi bir dış şok durumunda, örneğin küresel ekonomik krizler veya bölgesel çatışmalar gibi, turizm gelirlerinde büyük düşümlere yol açabilir. Bu bağlamda, turizm çeşitliliğini artırma ve farklı turist gruplarına hitap edecek şekilde stratejiler geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Risk değerlendirmesi açısından bakıldığında, Trabzon için alternatif turizm kaynaklarının geliştirilmesi, şehrin ekonomik dayanıklılığını artıracak ve tek bir turist grubuna bağımlılığı azaltacaktır. Örneğin, kültürel ve doğa turizmi gibi alanlarda yapılan yatırımlar, turizm gelirlerini daha sürdürülebilir bir hale getirebilir.

Trabzon'un turizm politikalarının, sürdürülebilir bir turizm anlayışını benimsemesi ve yerel halkın da bu süreçte aktif rol almasını sağlaması gerekmektedir; böylece turizmin olumsuz etkileri minimize edilirken, şehrin tüm sakinlerinin bu sektörden adil bir şekilde faydalanması sağlanabilir. Turizmin, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alınması, Trabzon'un turizm geleceğini şekillendirirken dikkate alınması gereken kritik bir unsurdur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, katılımcıların önemli ölçüde Arap turistleri olumlu değerlendirdiğini göstermektedir. Bu noktada Şekil 4, katılımcıların verdikleri yanıtlarda en sık kullandığı kelimeleri içeren kelime bulutunu göstermektedir.

Şekil 4. Katılımcıların Araştırma Sürecinde Verdikleri Yanıtlarda En Sık Tekrar Edilen Kelime Frekanslarına İlişkin Kelime Bulutu

Şekil 4, Trabzon'daki turizm dinamikleri ve yerel ekonomiye etkileri üzerine geniş bir perspektif sunmaktadır. Özellikle “turist”, “Araplar”, “konut” ve “ekonomi” kelimeleri dikkat çekmekte, bu kelimeler turizm sektörünün şehrin sosyo-ekonomik yapısında ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Trabzon'un, özellikle Arap turistler açısından bir cazibe merkezi haline gelmiş olması, yerel ekonomi üzerinde derinlemesine bir etkiye sahiptir.

“Turist” kelimesinin öne çıkması, şehrin ulusal ve uluslararası turizm pazarlarında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Trabzon'un turistik çekiciliği, doğal ve tarihi güzellikleri ile desteklenmekte, bu da çeşitli kültürlerden insanları cezbetmektedir. Bu durum, turizmin şehir ekonomisindeki rolünü pekiştirmekte ve daha fazla yatırım yapılmasını gerektirmektedir.

“Konut” kelimesinin belirginliği, Arap turistlerin Trabzon'da mülk edinme eğilimleri ile ilgili önemli bir göstergedir. Bu durum, yerel emlak piyasası üzerinde baskı oluşturmakta ve konut fiyatlarında artışa yol açmaktadır. Trabzon'daki konut satışlarının yüksek olması, şehirdeki demografik ve ekonomik yapı üzerinde dönüştürücü etkilere sahip olmaktadır.

“Ekonomi” kelimesinin vurgulanması, turizmin şehir ekonomisi üzerindeki geniş çaplı etkilerine işaret etmektedir. Turizm, perakende satışlardan konaklama ve hizmet sektörüne kadar geniş bir ekonomik aktivite yaratmakta, bu da birçok yerel işletmenin gelirlerinde önemli artışlar yaşamasına neden olmaktadır.

“Yatırım” kelimesi, turizm altyapısına yapılan ve yapılması gereken yatırımların altını çizmektedir. Trabzon'un turizm potansiyelini maksimize etmek için altyapı, ulaşım, konaklama ve eğlence sektörlerinde önemli yatırımların yapılması şarttır. Bu yatırımlar, şehrin uzun vadeli turizm stratejilerinin bir parçası olarak ele alınmalıdır.

“Kültür” kelimesi, Trabzon'un zengin kültürel mirasının turistler için bir çekim noktası olduğunu vurgulamaktadır. Şehrin tarihî ve kültürel varlıkları, turizm teklifinin önemli bir parçasını oluşturmakta, bu da kültürel turizmin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kültürel etkinliklerin ve festivallerin artırılması, Trabzon'un turistik çekiciliğini daha da artıracaktır.

“Yönetim” kelimesi, turizm sektörünün etkin bir şekilde yönetilmesinin önemini vurgulamaktadır. Şehrin turizm potansiyelini etkin bir şekilde yönetmek ve değerlendirmek için yerel yönetimlerin, turizm işletmecileriyle iş birliği içinde çalışması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin turizm sektörüne yönelik stratejik yaklaşımları, turizmin daha organize ve planlı bir şekilde gelişmesini sağlayacaktır.

“Tarih” kelimesi, Trabzon'un tarihi mirasının turizm üzerindeki etkisini işaret etmektedir. Tarihî eserler ve arkeolojik sitler, şehrin turizm teklifinin merkezinde yer almaktadır. Bu alanlarda yapılan yatırımlar ve koruma çalışmaları, kültürel turizmin canlanmasına katkı sağlayacaktır.

“Yemek kültürü” ve “güvenlik” kelimeleri, turizmin diğer iki önemli yönünü ortaya koymaktadır. Trabzon'un yerel mutfağının turistler için cazip bir unsur haline getirilmesi ve güvenlik algısının güçlendirilmesi, turizm deneyiminin kalitesini artıracaktır. Bu nokta, turist memnuniyetini artırmanın yanı sıra, şehrin turizm imajına da olumlu katkılar sağlayacaktır.

Tüm bunlara paralel olarak mevcut kelime bulutu, Trabzon'da turizmin mevcut durumu ve geleceği üzerine yapılan geniş kapsamlı tartışmaları yansıtmaktadır. Şehrin turizm stratejilerinin, turizmin tüm yönleriyle entegre bir şekilde geliştirilmesini sağlamak için kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Turizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişimi için gereken politika ve yatırımların yapılması zorunludur.

Tartışma ve Sonuç

Trabzon'da Arap turistlerin artan varlığı, şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında önemli değişimlere neden olmaktadır. Araştırma bulgularına göre, Arap turistlerin Trabzon ekonomisine sağladığı katkılar, özellikle konaklama, yeme-içme ve araç kiralama gibi sektörlerde belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Yerel esnaf, turistlerin harcamalarından önemli faydalar sağlamış, ancak bu durum aynı zamanda fiyat artışları ve yaşam maliyetlerinin yükselmesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açmıştır. Dolayısıyla her ne kadar Arap turistlere karşı olumsuz tutum ve davranışlara dair katılımcılardan bazı söylemlere rastlanıyor olsa da katılımcıların 22'si Arap turistlerden tamamen olumlu bir çerçevede bahsetmiş ve şehrin kalkınmasında önemli bir faktör olduklarına değinmişlerdir. Buna paralel olarak Arap turistlere yönelik Trabzon'da güçlü bir yabancı düşmanlığı mevcudiyetinden bahsedilememektedir. Cesur ve Çeken (2021) de buna işaret ederek Trabzon'da halk nezdinde Arap turistlerin olumlu ekonomik katkısının olduğu olgusunu desteklemektedir.

Diğer taraftan katılımcılara göre Arap turistlerin Trabzon'u tercih etme nedenleri arasında şehrin doğal güzellikleri, serin iklimi ve dini-kültürel yakınlıkları öne çıkmaktadır. Bu özellikler, Trabzon'u Arap turistler için cazip bir destinasyon haline getirmiş ve turistlerin şehirde daha uzun süre kalma eğilimlerini artırmıştır. Politik olarak Trabzon'un daha çekici hale getirilmesi gerektiğine inanan katılımcılar, medyadaki söylemlerin aksine Arap turistleri içerici bir tutum sergilemiştir. Bu nokta Trabzon özelinde olmasa da Türkiye'nin farklı bölgelerindeki Arap turist algısı üzerinden incelendiğinde homojen bir yapının olmadığını göstermektedir. Nitekim Çeken, Yılmaz ve Ertürk (2018) Sapanca'daki turizm bölgeleri üzerinden Arap turistlere yönelik algıyı çalıştıkları araştırmalarında halkın Arap

turistlere yönelik olumsuz bir yaklaşıma sahip olduğunu, bu nedenle bölgede Arap turistlerin istenmediğini söylemektedir. Bu durum, Türkiye’de Arap turist algısına yönelik bölgesel farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma, Trabzon’un turizm politikalarının daha sürdürülebilir bir anlayışla gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle turizm sezonunda fiyatların kontrol altına alınması ve yerel esnafın turistlere adil fiyatlar sunması, Trabzon’un turizm sektöründe rekabet avantajını koruyabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, şehrin turizm politikalarının sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel etkilerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği de elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Sevinç (2019) de yaptığı çalışmada Arap turistler aracılığıyla sektörde istihdam olanaklarının arttığına işaret ederken yanlış fiyat politikaları nedeniyle Arap turistlerin güvensizlik yaşadıklarını vurgulamaktadır. Bu nokta ise turistlerde yabancı düşmanlığı olgusu üzerinden Türkiye’deki turizmi olumsuz etkileyebilecek bir paradigmayı şekillendirmektedir.

Arap turistlerin Trabzon’a olan ilgisinin devam etmesi, şehrin turizm potansiyelini artırırken, aynı zamanda yerel halkın bu durumdan olumsuz etkilenmemesi için gerekli önlemlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Fiyat politikalarının adil bir şekilde uygulanması önerisi başta olmak üzere yerel halkın turistlerle olan etkileşimlerinin olumlu yönde geliştirilmesi bağlamı, Trabzon’un turizm sektöründe uzun vadede başarılı olabilmesi için kritik bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Trabzon’da turizmin gelişimi, hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla ele alınmalı ve yerel halkın ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda şekillendirilmelidir. Turizmin sürdürülebilir bir şekilde büyümesi, sadece yerel ekonomiye değil, aynı zamanda bölgenin genel refahına da önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aldamen, Y. (2023). Xenophobia and Hate Speech towards Refugees on Social Media: Reinforcing Causes, Negative Effects, Defense and Response Mechanisms against That Speech. *Societies*, 13(4), 83. doi:10.3390/soc13040083
- Arıkan, R. (2021). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aslani, E., Dehghan Pour Farashah, M. ve Santos, N. (2023). Xenophobia and Locals' Negative Attitude Toward Tourists at the End of a Global Health Crisis: The Case of the COVID-19 Pandemic. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska sectio B – Geographia Geologia Mineralogia et Petrographia*, 78, 1-20. doi:10.17951/b.2023.78.1-20
- Babbie, A. R. / E. R. (2007). *Research Methods for Social Work By Rubin & Babbie* (6th edition.). Brooks/Cole.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2013). *Körfez Turizm Pazarına Giriş Stratejileri*. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Cesur, E. ve Çeken, H. (2021). Trabzon yerel halkının turizm algısında turist profilinin rolü: Arap turist profili. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(46-1), 1313-1331. doi:10.31795/baunsobed.1022381
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Eğiten Kitap.
- Çeken, H., Yılmaz, G. Ö. ve Ertürk, N. (2018). Arap Ülkelerinden Gelen Turistlerin Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Algısı: Sapanca Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 401-414. doi:10.26468/trakyasobed.396605
- Deniz, T. ve Zengin, N. (2018). Avrupa'da Basın ve Medya Haberlerinde Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı Ve Türkiye Turizmine Etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-15.
- Devakumar, D., Selvarajah, S., Abubakar, I., Kim, S.-S., McKee, M., Sabharwal, N. S., ... Achiume, E. T. (2022). Racism, xenophobia, discrimination, and the determination of health. *The Lancet*, 400(10368), 2097-2108. doi:10.1016/S0140-6736(22)01972-9
- Doğan, F. ve Ünal, S. (2021). Suriyeli Göçmenlere Yönelik Ayrımcı, Dışlayıcı Söylem ve Eylemlerin Meşrulaştırıcı Kaynakları: Mardin İli Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(3), 14-40. doi:10.52108/2757-5942.2.3.2
- DOKA. (2015). *Doğu Karadeniz Bölgesinde Arap Turizmi: Mevcut Durum ve Gelişme Stratejisi Raporu*. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- Endrich, M. ve Michel, S. (2020, 5 Şubat). The Good Tourist, the Bad Refugee and the Ugly German: Xenophobic Activities and Tourism. SSRN Scholarly Paper, Rochester, NY. doi:10.2139/ssrn.3244464
- Erdoğan, M. M., Kavukçuer, Y. ve Çetinkaya, T. (2017). *Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı* (Analiz Raporu). Özgürlük Araştırmaları Derneği.
- Gürsoy, M. (2022). Covid-19 Pandemisinde Günah Keçisi Mekanizmasının Kurbanları Olarak Göçmenler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 255-274. doi:10.30794/pausbed.1032094
- Gyimóthy, S., Braun, E. ve Zenker, S. (2022). Travel-at-home: Paradoxical effects of a pandemic threat on domestic tourism. *Tourism Management*, 93, 104613. doi:10.1016/j.tourman.2022.104613
- Huang, Y., He, M., Li, A., Lin, Y., Zhang, X. ve Wu, K. (2020). Personality, Behavior Characteristics, and Life Quality Impact of Children with Dyslexia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4), 1415. doi:10.3390/ijerph17041415
- Kock, F., Josiassen, A. ve Assaf, A. G. (2019). The xenophobic tourist. *Annals of Tourism Research*, 74, 155-166. doi:10.1016/j.annals.2018.11.005

- Lantz, B. ve Wenger, M. R. (2023). Anti-Asian Xenophobia, Hate Crime Victimization, and Fear of Victimization During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(1-2), 1088-1116. doi:10.1177/08862605221086651
- Lantz, B., Wenger, M. R. ve Mills, J. M. (2023). Fear, Political Legitimization, and Racism: Examining Anti-Asian Xenophobia During the COVID-19 Pandemic. *Race and Justice*, 13(1), 80-104. doi:10.1177/21533687221125817
- Mamun, M. A. ve Griffiths, M. D. (2020). First COVID-19 suicide case in Bangladesh due to fear of COVID-19 and xenophobia: Possible suicide prevention strategies. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 102073. doi:10.1016/j.ajp.2020.102073
- Nowowiejska, J., Baran, A., Grabowska, P., Lewoc, M., Kaminski, T. W. ve Flisiak, I. (2022). Assessment of Life Quality, Stress and Physical Activity Among Patients with Psoriasis. *Dermatology and Therapy*, 12(2), 395-406. doi:10.1007/s13555-021-00662-1
- Pazhuhan, M., Shahraki, S. Z., Kaveerad, N., Cividino, S., Clemente, M. ve Salvati, L. (2020). Factors Underlying Life Quality in Urban Contexts: Evidence from an Industrial City (Arak, Iran). *Sustainability*, 12(6), 2274. doi:10.3390/su12062274
- Sevinç, B. (2019). Uluslararası Ekonomi ve Kültürlerarası Etkileşim Diyalektiğinde Arap Turist Anlatısını Çerçeveleyen Söylemler: Trabzon Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 1310-1333. doi:10.21547/jss.557093
- Tokay Argan, M. ve Mersin, S. (2021). Life satisfaction, life quality, and leisure satisfaction in health professionals. *Perspectives in Psychiatric Care*, 57(2), 660-666. doi:10.1111/ppc.12592
- Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2023). 404—File or directory not found. 11 Ağustos 2024 tarihinde <https://basin.ktb.gov.tr/TR-362803/trabzon39da-2023-yilinda-1-milyon-319-bin-299-turist- adresinden erisildi>.
- Wakili, J. ve Cangoz, İ. (2022). Gazetelerin İnternet Sitelerinde Afgan Göçmenlerin Temsili. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (36), 34-60. doi:10.16878/gsuilet.1086587

土耳其汉语与汉语教学的研究现状

提要

土耳其学术界对土耳其的汉学与中国学的现状研究较多，但针对汉语与汉语教学的现状研究几乎没有。本文以土耳其各高校的汉语教育与学术人员为研究群体，利用各种学术网站和出版的书籍，经过搜集整理研究发现，土耳其学术界对汉语的语音、汉字、词汇、语法与汉语教学都有一些研究成果，尤其是语法和汉语教学方面研究成果比较丰富。文章就当前的研究做一些整理，提出了一些看法与建议，希望越来越多的土耳其的汉语学术人员多多关注土耳其的汉语教育事业，多做相关研究，为推动土耳其的汉语教育事业不断向前发展贡献一份力量。

关键词：土耳其；汉语；汉语教学；研究现状；思考建议

10. Türkiye'de Çince ve Çince Öğretimi Üzerine Yapılan Araştırmalarda Güncel Durum¹

Lihua LI²

APA: Li, L. (2025). 土耳其汉语与汉语教学的研究现状. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 136-149. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633788>

Öz

Çincenin mevcut durumu ve öğretimi konusundaki araştırmalarda belirgin bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışma, Üniversitelerindeki Çince eğitime ve akademik kadroya odaklanarak bu boşluğu ele almaktadır. Türkiye Yükseköğretim Akademik web sitesi YÖK Akademik, ulusal akademik dergi web sitesi Dergi Park ve Google Scholar vb. kaynaklar kullanılarak yapılan kapsamlı aramalar sonucunda, Çin dili ve pedagojisi üzerine yazılan akademik makaleler ve kitaplar incelenmiştir. Analiz, Türk bilim dünyasının Çince fonetik, karakterler, kelime dağarcığı ve dilbilgisi konularında bazı ilerlemeler kaydetmiş olduğunu, ancak genel araştırma kapsamının sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, bu bulguları özetlemekte ve Türkiye'deki Çince eğitiminin güçlendirilmesi için öneriler sunmaktadır. Bu alanda kapsamlı araştırmalar giderek artmaktadır. Ayrıca, bu araştırma, Çince öğretimindeki yeniliklerin ve güncel yöntemlerin entegrasyonuna da vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, dil öğretiminde uluslararası iş birliği fırsatlarının değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmanın amacı, yapılan araştırmadaki boşlukları ele alarak Türkiye'de daha sağlam ve etkili bir Çince eğitim sistemi geliştirmeye katkı sağlamaktır. Bu araştırma ile Çin ve Türkiye arasındaki kültürel etkileşim ve iş birliğinin güçlendirilmesi amacıyla Çin dili ve öğretim yöntemleri üzerine daha derinlemesine araştırmalar yapılması önerilmektedir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki akademik ve kültürel etkileşimlerin artırılması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Çince eğitime dair stratejik adımların belirlenmesine ve akademik politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye; Çince; Çince öğretimi; mevcut araştırma durumu; Düşünceler Ve Öneriler

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %11
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 04.09.2024-**Kabul Tarihi:** 07.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633788>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafı Körleme
² Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Lect., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Oriental Languages and Literature, Department of Chinese Language and Literature // Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Sinoloji / PhD Student, Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Oriental Languages and Literatures Sinology (Nevşehir, Türkiye)
e-posta: lihual491@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7775-9045> **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** 0000 0004 0386 1930, **Crossref Funder ID:** 100019891

The Current State of Research on Chinese Language and Chinese Language Teaching in Turkey³

Abstract

In Türkiye, while there has been extensive research in the field of Sinology and Chinese studies, there is a notable gap in research concerning the current state of Chinese language and its teaching. This paper addresses this gap by focusing on Chinese education and academic staff across various Turkish universities. Through a comprehensive search using resources such as the Turkish Higher Education Academic website YÖK Akademik, the national academic journal website DergiPark, Çin Ulusal Bilgi Altyapısı (CNKI) and Google Scholar, this study examines academic articles and books related to Chinese language research and pedagogy. The analysis reveals that while the Turkish academic community has made some progress in researching aspects of Chinese phonetics, characters, vocabulary, and grammar, the overall scope of research is limited. The paper provides an overview of these findings and offers recommendations for enhancing Chinese language education in Türkiye. It advocates for increased attention from Turkish educators, Sinologists, and Chinese language scholars, urging them to engage in more extensive research and contribute to the advancement of Chinese language education. By addressing these research gaps, the paper aims to support the development of a more robust and effective Chinese language education system in Türkiye. Building on this research, the paper further suggests strengthening cultural exchange and collaboration between China and Türkiye to foster more in-depth language research and teaching practices.

Keywords: Turkey; Chinese language; Chinese language teaching; current research status; Thoughts and Suggestions

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 11

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 04.09.2024-Acceptance Date: 07.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14633788>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

一 引言

近年来，土耳其的汉语教育不断发展，设置汉语本科专业的学校在不断增加，除了最早成立的安卡拉大学汉学系，近些年成立的埃尔基耶斯大学中文系、奥坎大学的中文翻译系、伊斯坦布尔大学中文系以外，还有最近几年新成立的内夫谢希尔哈吉贝塔什维利大学中文系和安卡拉哈吉贝拉姆维利大学中文翻译系。截至目前土耳其已经有六所大学设了与中文有关的本科专业，另外在一些大学和高中还设有汉语选修课。

土耳其的汉语教育之所以不断向前发展，一是由于中土两国在各个领域的共识与合作越来越多、越来越深、越来越广，土耳其国内需要培养越来越多懂汉语和了解中国文化的人才；二是中国先后在土耳其设置四所孔子学院，包括安卡拉的中东科技大学孔子学院、伊斯坦布尔的海峡大学孔子学院、伊斯坦布尔的奥坎大学孔子学院、伊斯坦布尔的耶迪特派大学孔子学院，这些孔子学院不仅帮助所在大学的学生学习汉语，而且推动所在城市的汉语教育事业的发展（Ceylan, Fatma Ecem, 2023）。另外，中国在汉语推广上付出了很多的努力，尤其是最近两年，中国国内先后召开几次大型的有关汉学和中国学的国际性的研讨会，邀请世界各国的汉学家和中文教育工作者齐聚中国，一起探讨汉学和中国学的未来发展之路。正是这些内需与外推共同和促进了土耳其的汉学研究⁴、中国学研究与汉语教育事业的发展。

土耳其汉语教育的不断发展需要其学术界对汉语和汉语教学做广泛而深入的研究。这些研究反过来也会促进其更进一步的发展。本文以土耳其各高校的汉语教育与学术人员为研究群体，借助土耳其高等教育学术网站YÖK Akademik、土耳其的国家学术期刊网站DergiPark、中国知网CNKI和谷歌学术网站Google Akademik搜索与汉语研究和汉语教学研究相关的学术文章与出版的书籍，对其学术界对汉语和汉语教学的研究现状做如下叙述，并就目前的研究现状做了一些思考，提出一些需要解决的问题。

二 土耳其学术界关于汉语语言的研究现状

土耳其学术界关于汉语语言的研究主要围绕汉语语音、汉字、词汇和语法展开的，另外在汉语历史与汉语方言⁵方面也有研究。

2.1 土耳其学术界关于汉语语音的研究

这部分的研究主要通过描述和比较汉语和土耳其语语音系统的发音相同与不同之处，找出学生

⁴ 2023年12月27日由世界汉学家理事会、世界汉学中心的土耳其汉学家以及红猫出版·欧亚地区首个汉学之家在伊斯坦布尔正式成立。

⁵ 2023年Adile BALCI在《Yeni Dünya Düzeninin Küresel Gücü Çin Halk Cumhuriyeti》一书中发表《中文与方言》（ÇİN DİLİ VE LEHÇELERİ）一文。文中从不同历史时期概述中文的发展情况，另外介绍汉语方言的分布情况。

在发汉语语音时易犯的错误的和错误的原因，得出的结果往往是与母语负迁移有关。

2006年安卡拉大学Tuglu, Simay Erden的硕士论文《土耳其语和汉语语音结构比较》(Türkçe ve Çincenin Ses Yapıları Açısından Karşılaştırılması), 这篇论文系统的描述了汉语和土耳其语中的元音和辅音的发音规则, 并找出了两种语音系统中的相似与不同的之处。最后通过调查问卷反映出土耳其学生在学习汉语拼音时遇到的困难和挑战。其结论是土耳其学生在发元音“e、i”和辅音“zh, ch, sh, r”时与遇到问题较多, 其原因是多与母语负迁移有关。

关于语音知识的研究安卡拉大学古尔汗教授(Gürhan Kırilen) 在他2016年编写的《汉语》(Çin Dili) 一书中, 专门有一章来介绍。文章介绍了元辅音和声调系统, 并就教与学中的困难提出了相应的教学策略。

另一篇与语音相关的论文是就读于上海外国语大学的博士留学生Ababikere Hikmet发表的一篇《土耳其学的汉语声调错误分析和教学策略》(Türk Öğrencilerin Çince Tonlama Yanlış İncelemeleri ve Öğretim Stratejileri)一文, 研究结果指出土耳其学生在第二声上犯得错误较多, 也与母语负迁移有关

笔者作为土耳其的一线汉语教师, 也教授土耳其学生汉语语音部分, 教学三年发现语音教学确实是土耳其汉语教学的一个难点。学生在学习汉语拼音时, 无论在声母、韵母发音上, 还是在声调上都存在着一定的问题。声母上: 翘舌音zh、ch、sh和平舌音z、c、s学习时易混淆。受母语负迁移的影响, 土耳其学生在发单元音a、o、e时, 口腔一直打不开, 或者开口度不够, 听起来这几个音发得不够饱满和响亮。韵母上: 前鼻音和后鼻音不会发, 或者将二者混淆。声调上: 一声调值发的不够高, 二声和三声、四声易混, 三声不会拐弯, 四声降不下来, 常发成一声。关于语音部分, 有待进一步深入地系统地研究, 一定要找到学生出错的地方, 让学生明白汉语拼音发音和母语的的不同之处。

2.2 土耳其学术界关于汉字的研究

在汉字研究部分, 学者们多围绕汉字历史、汉字的发展变化, 汉字书写错误和学习策略进行研究。

埃尔基耶斯大学中文系本科学生Salih Işık在他的《汉字和中国政府的语言政策》(Çin Yazısı ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dil Politikası) 一文中概述地介绍了汉字的历史。

在提到汉字历史时, 甲骨文是学者们特别感兴趣的也是一个绕不开的话题, 并围绕甲骨文展开系列研究。其中包括甲骨文的来源历史、甲骨文的书写形式、甲骨文的表意变化、甲骨文与楔形文字的比较等。例如Semine İmge Azertürk的《楔形文字和甲骨文》(Çiviyazısı ve Çin'in

Fal Yazıtları) 一文，把甲骨文和楔形文字从书写材料、书写工具到书写风格做了对比，指出两者之间出现差异的原因是由创造和发明这些文字的民族的创造力、不同的功能、目的、需求、自然地理条件、政治以及信仰等多种因素共同作用的结果。她的另一篇文章<<中国文字的历史和汉语词汇衍生路径>> (Çin Yazısının Tarihçesi ve Çince Sözcük Türetme Yolları) 一文，研究了汉字的造字方法，即许慎在<<说文解字>>提到的象形、指示、会意、形声、转注和假借。

提到<<说文解字>>2023年内夫谢希尔大学副教授Sema Gökenç Gülez发表<<汉字词典鼻祖：说文解字>> (Çince im sözlüklerinin atası: Shuowen jiezi说文解字) 一文，文章介绍了许慎<<说文解字>>的历史背景、重要性，并举例说明了词典的体例结构等。

安卡拉大学研究员Sema Şişman 发表的一篇名为<<汉字的历史行进>>(Çin Yazısının Tarihsel Serüveni) 一文，文中指出甲骨文作为一种象形文字在表达意义的同时，还反映了当时社会的思维结构。并指出汉字书写经历了从甲骨文到金文、篆书、隶书、楷书、行书和草书的书写变化。值得一提的是文中提到了很少有人注意到的“女书”⁶。她的研究生论文<<有关汉字的“关键部件”研究>> (Çin Yazısında “Anahtar İmer” Üzerine Bir) 这篇论文对汉字的214个偏旁和部首做了系统研究。

学者们除了研究甲骨文外，还研究学生在书写汉字时出现的错误分析和不同年级学生汉字学习策略的差异等。在南京大学就读的土耳其研究生Tuğba Akgür 发表的一篇研究生论文<<土耳其学生汉字书写错误分析>> (Türk Öğrencilerin Çince Yazım Yanlışları Analizi) ，文章指出土耳其学生在书写时常出现的错误有三种：笔画、部件和字词错误。导致错误的原因也有三：一是汉字本身的结构特点，二是相似字和同音字的干扰，三是教与学的过程不科学。

安卡拉大学语言历史地理学院助理研究员İsmigül, Avcı的<<关于中文汉字学习策略的分析 >> (Çince İm Yazım Stratejileri İncelermesi) 以安卡拉汉学系一和四年级学生为研究对象，分析对比这两个年级对常用汉字的学习策略，由于对汉字认知水平的不同，两个年级的学生汉字学习策略也不同。

针对汉字书写错的问题，笔者在教学过程中也深有体会。汉字识别和汉字书写，尤其是汉字书写是汉语学习过程与教学和过程的难点。学生在学会汉语拼音后多数情况都用汉语拼音做笔记

⁶女书，汉语解释为“女人的书写”，它是目前世界上唯一的一种女性专用文字，流传在中国湖南省江永县潇水流域，这里是三省（湖南、广东、广西），三县（江永、道县、江华瑶族自治县）交界的地理边区，是中原文化和南方文化交融的产物，是汉风瑶俗的混血儿。女书是方块汉字的一种变异形态，主要通过当地方言（城关土话）来诵读。文字形体呈长菱形斜体，只有点、竖、斜、弧四种笔画，秀丽纤细。（陈晓蓉，2018）Cansu Körkem,在其<<中国女性无声的呐喊：女书>> (Çin kadınlarının sessiz çığı Kadın yazısı) 一文中专门研究了这种特殊文字系统的历史起源和社会背景。文章指出当时的旧思想不允许当地女性读书识字，女性则通过刺绣、刻划、戳印、书写于纸扇巾帕的女红来表达女性思想情感，并形成一种只有女性才能读懂的文字，因为在男性看来那只是一种装饰用的花纹罢了，而这种女性文字似乎是对男权社“男书”的一种呐喊和对抗。

，甚至到了本科三四年级这种现象依然存在。问其原因，回答往往是汉字太难写，有些字不会写，或者容易写错，写汉字太慢要花很多时间等。另外，大家都用手机电脑拼音打字，手写字除了考试写作外，似乎变得没有必要。汉字是汉语学习的重要部分，汉字不仅记录语言还承载着几千年的中国文化。学写汉字应该受到应有的重视，研究者们应该在此多下功夫，研究出一套适合土耳其学生学习汉字的方法，

2.3 土耳其学术界关于汉语词汇的研究

在词汇部分，土耳其学者主要研究点在汉语和土耳其语之间的借用词现象和现代汉语的词缀系统。

土耳其语属于阿尔泰语系突厥语族，而生活在中国西北部的很多少数民族使用的语言也属于突厥语族，比如维吾尔语、哈萨克语、撒拉语等。历史的发展、经济文化的交流，尤其是丝绸之路，使汉语和突厥语之间产生了大量的互相借用词现象，而突厥语内部之间有很大的相同之处，所以在土耳其语里出现汉语借词与在汉语里出现土耳其语借词现象。

爱琴海大学的Alimcan 教授，根据<<汉语外来词词典>>研究汉语中的土耳其语词汇。这些词语来源于不同时期的土耳其语，严格的讲不是现代土耳其语，而是古突厥语或突厥方言。

文化影响是相互的，借用词也不是单方面的。土耳其语里也有一些汉语词汇。有些汉语词汇融入到土耳其语里变成一个构词词缀。Semine İmge AZERTÜRK助理副教授发表一篇<<汉语中的后缀“者”“家”与土耳其语中的构词词缀“cı”的语法特征比较>> (Çince'deki Sonekler “zhe”, “jia” ile Türkiye Türkçesindeki -ci Ekinin Dilbilgisel Özelliklerinin Karşılaştırılması)。从语法结构和语义上汉语的“者”“家”与土语的“cı”都有共同之处，由此判定与土耳其语中的构词词缀“cı”可能是从汉语中的“者”“家”借用来的。

此外，词到词缀的演化也是土耳其学者研究的一部分。2016年埃尔基耶斯大学Feyza Unudulmazbaş的一篇<<现代汉语的词缀系统>> (Çağdaş Çince'nin ek sistemi) 从构成词的单位语素入手，介绍语素和词的概念。阐明汉语中部分词的原本意义消失，变成附加在词根上的一个词缀，变得语法化，具有某一语法意义。同时，对词缀的起源和特点以及准词缀进行了研究。无独有偶，2023年Semine İmge AZERTÜRK的一篇 <<现代汉语的词缀概念>> (Çağdaş Çince'de Ek Kavramı) 进一步阐释了现代汉语中词缀的概念，并以汤志祥将现代汉语词缀划分为纯词缀、半词缀和有词缀化倾向的语言单位为基础，举例说明这些词缀的语义和语法概念和功能。

2006年安卡拉大学Buayşem YUNUS的硕士论文<<从语义学角度比较土耳其语和中文中的习

语 (与器官名称相关的习语) >> [Anlambilim Açısından Türkçe ve Çince'de Deyim Karşılaştırması (Organ Adları İle İlgili Deyimler)] 文章比较了汉语和土耳其语中一些有关身体部位的词语语义。虽不十分完整,但对学习汉语有一定借鉴意义。关于习语,汉语中有一部分约定俗成的习语,通常比较短,称之为成语,多为四字。

2020年Semine İmge AZERTÜRK的<<汉语四字成语的研究:以“女”字成语为例>>[Çince'de Dört İmden Oluşmuş Deyimlerin İncelenmesi: (Kadın-Kız 女) İmi Üzerine]一文对汉语中127个带有“女”字的成语做了研究,对因其代表的意义不同而做了分类,对出现“男”前“女”后的成语,进一步推测女性在当时社会的处于男性之后的地位。

通过这些研究我们发现,学者研究词汇不但研究词汇具体意义和用法,而且也关注词汇所负载的历史和文化意义。

2.4土耳其学术界关于汉语语法的研究

目前市面上可以购买到的语法书籍是欧凯教授(Prof.Dr.Bülent Okay)2011年编写的<<汉语基本语法>> (ÇİNCE TEMEL DİLBİLGİSİ)、吉来教授(Prof.Dr.Giray Fidan) 2011年编写的<<汉语与汉语语法>> (Çin Dili Ve Çince dilbilgisi) 和古尔汗教授(Gürhan Kırilen) 2016年编写的<<汉语>> (Çin Dili)。值得注意的是,这三本书的内容不单单是讲语法,还涉及语音、汉字、词汇等相关知识。这三本学术著作作为汉语初学者提供了很好的学习材料。

在语法研究方面,土耳其学者多从自身母语土耳其语与汉语的各方面比较进行的。有介词比较⁷、叹词比较⁸、名词形式比较⁹和句法比较等。另外,还有土耳其语与汉语两种语言语法系统性的比较。相较于汉语的其他方面的研究,在语法研究方面土耳其学者研究的可谓比较全面。

2023年安卡拉大学汉学系Onur Seval的硕士毕业论文《从语言学角度比较汉语与土耳其语的句法结构》(Dilbilim Açısından Çince ve Türkçenin Sözdizimsel Karşılaştırması)运用乔姆斯基的普遍语法理论,比较分析理论原则在汉语和土耳其语中的表现形式。

值得注意的是就读于上海外国语大学生Mesut KESKİN在语法方面做了很多研究。2021年他撰

⁷ 内夫谢希尔大学的副教授Fatma Ecem Ceylan和笔者在其合作的论文<<汉语与土耳其语介词对比及教学策略>> (Çince ve Türkçe Edatların Karşılaştırılması ve Öğretim Stratejileri) 一文中强调·从事汉语教学的中文教师们要熟悉中土两种语言词类的相同与差异性,汉语中的部分介词在土语中不能找到对应的词·不应生搬硬套地教给学生·使学生在运用过程中出现错误·

⁸ 2022年Yasemin ÇİMEN和Xinmin ZHENG在RumeliDE Journal of Language and Literature Studies上发表<<汉语和土耳其语里的叹词比较>> (The comparison study of Chinese and Turkish interjections) 一文。

⁹ 2016年伊兹密尔的九月五日大学土耳其语系的Ma,LIJIANA 的硕士毕业论文<<汉语和土耳其语里的名词形式比较研究>> (A Morphological Comparative Study of Chinese and Turkin Nouns) 。

写了一篇<<从类型学角度研究汉语>> (Çincenin Tipolojik Açından İncelenmesi) 的文章。文章指出, 根据动词和宾语的关系, 世界上的语言可以分为两种类型宾语前置和宾语后置, 即OV和VO。从表面上看汉语好像是宾语后置VO类型的语言, 但作者经过大量例证说明汉语也有宾语前置OV的情况, 所以汉语即属于OV型语言, 又属于VO型语言, 单纯的将汉语划分为OV或VO都是不对的。Mesut KESKİN还在此基础上研究了汉语中表示时态的词缀。2024年在<<从类型学角度评估汉语时态词缀>> (Çince Zaman Eklerinin Tipolojik Açından Değerlendirilmesi) 中将汉语词缀分为容易定义的时间词缀和难以定义的时间词缀。容易定义的时间词缀倾向于位于动词之后, 从使用特点上与“OV”型语言的相似; 难以定义的时间词缀则倾向于位于动词之前, 与“VO”型语言使用特征相似。此外, Mesut博士还在<<对汉语中离合词的用法分析>> (Çince Ayrılabilen Kelimelerin Kullanım Şekilleri Yönünden İncelenmesi) 一文中通过举例说明汉语中的离合词的概念、特性和用法。Mesut博士<<动词“坐”在土耳其语和汉语中意义和使用方法分类>> (“Oturtmak” Fiilinin Türkçede Ve Çince Anlam Ve Kullanım ŞekilleriYönünden Sınıflandırılması) 文章也是从类型学角度出发, 对土耳其语动词“oturmak” (坐) 和汉语动词“zuò” (坐) 的意义与用法进行分类, 揭示它们在共同点、相似点以及不同点方面的特点。

对土耳其学生来说, 汉语语法相对于汉语的其他学科是简单的。汉语里的一些特殊特殊句式学起来比较容易, 但学生运用起来却比较难, 常常用错, 或不会用。这源于汉语的词义比较丰富, 语法又非常的灵活多变。解决这一问题还是需要给出大量的例句和大量的练习。上文提到土耳其目前有几本有关于中文语法的书籍, 书的内容比较概括也比较全面。如果再以每个语法点为研究对象, 研究出一套更系统更全面的带有教学和配套练习的语法书供本科学生使用, 学生可能更容易更扎实地掌握汉语语法。

三 土耳其国内学术界关于汉语教学的研究现状

教学与研究是分不开的。随着土耳其汉语教育事业的不断发展, 教师在教育中起着至关重要的作用。如何教学, 如何教好学生, 是每位从教者都应该认真思考的问题。教师在教授学生的过程中, 要不断学习、善于发现总结问题, 将出现的问题做深入的调查研究, 然后用于教学实践。

在推动土耳其汉语教育教学发展方面, 除了上文提到的对汉语语言本身的研究外, 土耳其学者还在教学策略和教学方法上做了一些研究。这些研究主要是通过过调查问卷的形式, 针对学生在听力、阅读和写作上遇到的问题进行调查研究, 通过分析问题出现的原因, 调查的结果提出一些解决方案的研究。

在听力方面的研究。伊斯坦布尔大学Lale Aydın博士翻译了东北师范大学黄晓颖教授的<<对外

汉语听力教学艺术>> (Yabancı Dil Olarak Çince Öğretiminde Dinleme Dersi Öğretimi Sanatı) 一文。2020年安卡拉大学汉学系Aierken Maiergey的一篇硕士论文<<本科生在汉语听力方面遇到的困难>> (Lisans düzeyinde Çince öğrenen öğrencilerin dinleme esnasında karşılaştıkları güçlükler) 针对土耳其学生在听力过程中遇到的困难进行为问卷调查。调查结果显示，学生在听力的过程中遇到的主要的困难：一是语音识别困难，主要表现在前鼻音和后鼻音上；二是语法不困难；三是方法不对；四是缺乏学习动机。

在阅读方面的研究。Düzce 大学İsmigül Cantürk博士发表的一篇<<土耳其学生汉语阅读理解需求分析>> (Türk Öğrencilerin Çince Okuduğunu Anlama Becerisi Gereksinim Çözümleme Çalışması) 文章，文章通在学生教师之间的调查问卷形式完成。调查结果显示学生和教师都一致认为学生在阅读过程中应该掌握一定的阅读策略和阅读技巧才能更好地完阅读，尤其是在参加HSK五级和六级的考试中。而这需要教师和学生共同努力。İsmigü博士在她的《对对外汉语学中阅读理解教材的评估》(Yabancı Dil Olarak Çince Öğretiminde Okuduğunu Anlama Ders Kitabı Değerlendirmesi) 一文中对北京语言大学出版的五本阅读教材¹⁰做了评估研究。也是基于以上研究İsmigü博士撰写了她的博士毕业论文<<针对中文阅读理解能力的教学工具开发研究>> (Çince Okuduğunu Anlama Becerisine Yönelik Bir Ders Aracı Geliştirme Çalışması) 。

2022年安卡拉大学研究生Duygu Sarıkaya İrim的毕业论文<<以土耳其语为母语的中学生汉语学习者阅读理解错误分析>> (Orta öğretim düzeyinde anadili Türkçe olan çince öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisinin hata çözümlemesi) 文章以安卡拉两所教授汉语的中学为研究对象，搜集整理他们在考试中出现的阅读错误类型，分别为词汇错误和语法错误。并通过与任课教师的访谈，共同探讨提出一些教学与学习建议。

在写作方面的研究。Düzce 大学研究员Tuğba Akgür通过在学生教师之间的调查问卷形式完成发表的一篇名为<<在本科阶段的汉语写作教学需求分析> (Lisans Düzeyinde Çince Yazılı Anlatım Öğretiminde Gereksinim Çözümlemesi) 的文章。调查结果是适合写作的方法是“过程导向”法。并在此研究基础上发表其博士毕业论文<<基于需求分析的过程-类型导向汉语写作教学工具建议>>Gereksinim Çözümlemesine Dayalı Süreç-Tür odaklı Çince Yazılı Anlatım Ders Aracı Önerisi) 。这项研究旨在为本科阶段的中文学生开发一套基于需求分析的过程-类型导向的中文写作教材。研究通过对85名土耳其学生、9名毕业生和4名教师的问卷调查、焦点小组访谈和半结构化访谈，确定了学生和教师对写作教学的期望和需求。研究结果表明，最适合学生和教师期望的写作教学方法是“过程-体裁导向方法”。基于这一方法，研究者提出了教

¹⁰ Times Newspaper Reading Course of Intermediate Chinese、 Business Chinese Reading 、 Stories of the Chinese、 Developing Chinese Reading 、 Short-Term Reading Chinese

材建议。

作为土耳其的一线的汉语教师，除了上文教师学者们针对学生的听力、阅读和写作技能教学需求分析的研究外，还有很多问题普遍性的问题值得专家学者教师们探讨与研究。比如，学生的学习动机研究、怎样提升学生的学习动机研究、各学科的教学方法研究、现代数字多媒体教学研究、Ai如何与教学相结合的研究等等。土耳其的汉语教学研究空间还非常非常大，需要教师专家学者们多多地投入。

汉语本科教学不但包括对汉语语音、汉字、语法、词汇教学，而且各个学校基本上还开设了汉语翻译课程。关于汉语翻译，土耳其的翻译成就可谓卓著，尤其是安卡拉大学哈吉贝拉姆大学吉莱教授(Prof.Dr.Giray Fidan)在这方面做出了非常突出的贡献。关于汉语翻译的研究，笔者打算另开一章，在此不做展开。

四 就目前研究现状的思考与建议

通过上文我们发现，土耳其学术界在汉语与汉语教学方面确实做了很多有针对性地研究，无论是对汉语学习者还是汉语教学都有很大的参考价值。但不论从研究数量上还是研究人员上看都比较少。这一现状是一个综合的因素互相作用的结果，要想改变并非易事，但本文作者依然就此现状提出几点拙见，实则抛砖引玉，希望这一问题得到大家们的重视，共同研究讨论，提出更好的解决方案。

首先，为了加大各大高校汉语教师在汉语与汉语教学的研究力度，是否可以为研究者设置一个专门围绕汉语与汉语教学研究的专刊。从当前的研究群体上看，土耳其各高校的汉语教师在汉语和汉语教学研究上的投入比较多，但还不够理想。目前土耳其有六所高校开设了与汉语有关的本科专业，每所高校汉语专业平均有4到5名本土汉语教师。另外一些高校和初高中也设有汉语选修课，也有一些汉语教师。粗略来算，土耳其高校大概有30名以上本土汉语教师，但教师们的研究方向比较多，受土耳其传统汉学的影响，教师们的研究方向大多专注于中国古典书籍里有关突厥的历史的研究、中国古代哲学研究、中国现当代文学研究、中国古代和近代的一些个别历史人物与文化现象研究、中国的穆斯林研究等领域。为了使这一现状有所改观，在土耳其国内设置一个专门的汉语与汉语教学研究的期刊，定期出版教师专家学者们的研究文章，这样既方便研究成果的发表，又有利于全面而集中地掌握汉语与汉语教学研究的成果，了解土耳其国内最新研究动态，还可以与国际汉语教学相互参考，整体提升土耳其汉语研究和汉语教学在国际上的研究水平。

其次，为了提高教育工作者的研究意识，是否可以定期开展针对汉语与汉语教学研究的学术研讨会或学术竞赛，为教师与研究者提供一个相互交流、相互学习的平台。为了应对教学中出现

的一些问题，教师可以定期接受专业的培训。在教学的过程中教师也要有问题研究意识，要善于发现问题，研究问题，找出问题出现的原因，探究解决问题的方法。研究过程要与教学相结合，研究的结果要运用到教学中去，在教学中得到验证，让问题回归教学本身，使教学不断得到完善。而汉语与汉语教学研究的学术研讨会或学术竞赛就为教师相互交流、相互学习提供一个平台，不但促使研究就不断进步而且大大有利于汉语教学，为汉语和汉语教学科研做出一份贡献。当然，这些措施离不开教育机构的重视与大力支持。

最后，中土专家合作设计出一套适合土耳其本土学生的本土教材，围绕教材展开一系列的研究。前面我们提到，土耳其汉语本科专业在一些高校不断增加，但针对本科教育缺乏适合本国学生的配套教材，现有教材层级分配也不适合本国学生的汉语本科的各个年级的水平。目前土耳其多所高校使用的是发展汉语、成功之路、长城汉语、新使用汉语等。缺乏本土教材，这个问题其实提了很多年了，每年都提，但过去这么多年都没有得到很好的解决。

“土耳其国内各类别汉语教材达近 100 种，特点是种类繁多、各不统一，尤其是中文专业类适合自身教学的中文教材还较缺乏。而且，这些教材在编写过程中没有考虑土耳其当地文化和风土人情，未来教材的编写应该有土耳其学者参与”（苗福光，2014：119）。

这个问题迟迟没有得到解决原因可能是缺乏组织性，问题没有给到足够的重视。当然，这样一套教材的编写不是易事，面临很大的挑战。需要中国对外汉语教育教学专家与本土教育教学专家建立合作，听取多方意见建议，更需要强有力的资金支持。有挑战就会有机遇，研发出一套适合本土汉语本科生的专业教材，土耳其学术界也可以以此为研究对象展开一系列的专题研究。

参考文献 / Kaynakça

- Ababikere, Hikmet (2020). Türk Öğrencilerin Çince Tonlama Yanlış İncelemeleri ve Öğretim Stratejileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 73: 642–650.
- Aierken, Maiergey (2020) Lisans Düzeyinde Çince Öğrenen Öğrencilerin Dinleme Esnasında Karşılaştıkları Güçlükler, Ankara University, Sinoloji: Master's Thesis.
- Akgür, Tuğba (2013). Türk Öğrencilerin Çince Yazım Yanlışları Analizi. *Dil Dergisi* 162:49-76.
- Akgür,Tuğba(2020). Lisans Düzeyinde Çince Yazılı Anlatım Öğretiminde Gereksinim Çözümlemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13:555-584.
- Aydın, Lale (2021). Yabancı Dil Olarak Çince Öğretiminde Dinleme Dersi Öğretimi Sanatı. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 38, (2021): 193-206
- Azertürk,Semine İmge (2014). Çiviyazısı ve Çin'in Fal Yazıtları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 : 70-85
- Azertürk, Semine İmge (2011). Çin Yazısının Tarihçesi ve Çince Sözcük Türetme Yolları, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 51(1): 89-106.
- Azertürk, Semine İmge (2023) The Concept Of Affix In Modern Chinese. *Söylem Filoloji Dergisi* 8(1): 280-289.
- Balci, Adile (2023). Çin Dili ve Lehçeleri. *Yeni Dünya Düzeninin Küresel Gücü Çin Halk Cumhuriyeti:* 233-242.
- Cantürk, İsmigül (2021). Türk Öğrencilerin Çince Okuduğunu Anlama Becerisi Gereksinim Çözümleme Çalışması. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 39: 83-107.
- Ceylan, Fatma Ecem (2023). The Past and Present of Chinese Language Teaching in Türkiye. *DTCF Dergisi* 63.1 (2023): 659-685.
- Çimen, Yasemin & Zheng Xinmin (2022). The comparison study of Chinese and Turkish interjections. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies* 4: 701-709.
- Fidan, Giray (2011). *Çin Dili ve Çince Dilbilgisi*. Ankara: Efil Yayınevi
- Gökenç Gülez, Sema (2023). Çince im sözlüklerinin atası: Shuowen jiezi说文解字. *Doğu Asya Çalışmaları* : 156-168.
- İnayet , Alimcan (2008). Hanyu Wailaici Cidian'a (Hwc) Göre Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine. *Turkish Studies* 3/1: 278-29.
- Keskin, Mesut. (2021). Çincenin Tipolojik Açından İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13(1): 87-120.
- Kırilen, Gürhan (2016). *Çin Dili*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Li, Lihua & Ceylan, Fatma Ecem (2022). Çince ve Türkçe Edatların Karşılaştırılması ve Öğretim Stratejileri. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 41: 233-246.
- Liu ,Jun& Azertürk,Semine İmge (2015). Çince'deki Sonekler “zhe”, “jia” ile Türkiye Türkçesindeki -ci Ekinin Dilbilgisel Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Journal of Xi'an International Studies University* 23: 10-13.
- Ma, Lijiana (2016). A Morphological Comparative Study of Chinese and Turkin Nouns. Institute of Educational Sciences Department of Teaching Turkish as a Foreign Language .Dokuz Eylül University: Master's Thesis.
- Miao, Fugua (2014). TuErQi Hanxue Yanjiu Yu Kongzi Xueyuan Fazhan Xianzhuang, ALaBo Shijie Yanjiu.2.
- 苗福光 (2014)土耳其汉学研究与孔子学院发展现状,《阿拉伯世界研究》第2期)

Okay, Bülent (2011). *Çince Temel Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sarıkaya İrim, Duygu (2022). Orta öğretim düzeyinde anadili Türkçe olan Çince öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisinin hata çözümlemesi. Ankara Üniversitesi: Master's Thesis.

Şişman, Sema (2021). Çin Yazısının Tarihsel Serüveni. *Lotus International Journal Of Language And Translation Studies* 1(1): 58-69.

Tuglu, Simay Erden (2006). Türkçe ve Çincenin Ses Yapıları Açısından Karşılaştırılması. Ankara University, Sinoloji: Master's Thesis.

Unudulmazbaş, Feyza (2016). Çağdaş Çince'nin ek sistemi. Erciyes University: Master's Thesis.

Yunus, Buayşem (2006). Anlambilim Açısından Türkçe ve Çince'de Deyim Karşılaştırması (Organ Adları İle İlgili Deyimler). Ankara University, Sinoloji: Master's Thesis.

<https://courier.unesco.org/zh/articles/nushuzhuizhuyanguangdeyanleizhishu> (2018-2-8)

11. Mitolojiden Masala Yansımalar: *Peter Pan*'ı Yeniden Okumak¹

Burcu ÖZTÜRK²

Saman HASHEMIPOUR³

APA: Öztürk, B. & Hashemipour, S. (2025). Mitolojiden Masala Yansımalar: *Peter Pan*'ı Yeniden Okumak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 150-161. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634008>

Öz

Edebiyat ve sanatın en önemli kaynaklarından biri olan mitoloji, olağanüstü olaylar aracılığıyla farklı hikâyeler sunmaktadır. Mitolojik anlatılarda edebî metinler ana hikâye olarak kullanılmakta veya eserlerde bir imge olarak yer almaktadır. Mitolojik anlatı barındıran hikâyeler fantastik öğeler ile harmanlanarak dikkat çekici metinleri oluşturmaktadır. Özellikle çocuk yazınında ağırlıklı olarak bulunan düşsel anlatım, çocuk okurun yeni figürlerle, nesnelere ve simgelerle tanışmasını sağlarken, dikkatini çekerek ilgisini arttırmaktadır. İskoç romancı ve tiyatro yazarı olan James Matthew Barrie, İskoç köylülerinin hayatlarını ve törelerini ince mizah duygusuyla yazılarına yansıtmış ve özellikle *Peter Pan* (1911) adlı çocuk yazını eseriyle üne kavuşmuştur. Esere ismini veren Peter Pan, büyüme istemeyen ve uçabilen bir çocuktur. Kendisi Düşler Ülkesinde yaşamaktadır, amacı ise gezerken tanıştığı üç çocuğu kendi yaşadığı yere götürmek, oradaki arkadaşlarıyla tanıştırmak ve birlikte mutlu bir hayat sürmektir. Fantastik öğelerin yoğun olarak işlendiği eserin içerisinde yer alan mitolojik unsurlar, masaldaki karakterlerle benzerlik göstermektedir. Bu nedenle mitolojik öğelerden edebiyata bir yansıma olduğu ve masalın çeşitli unsurlar aracılığıyla daha dikkat çekici bir şekilde büründüğü söylenebilir. Bu çalışmada doküman analiz yöntemiyle elde edilen veriler yorumlanarak, farklı kaynaklar vasıtasıyla, *Peter Pan* adlı eserde fantastik anlatımın aslında mitolojiden birer figür olarak yer aldığı tespit edilmiş ve benzer özelliklerin farklı isimler ya da karakterler aracılığıyla yansıtıldığı ortaya çıkartılmıştır. Bu durum da mitolojik unsurların değişime uğrayarak edebî metinlerde yenilendiklerini göstermektedir. Disiplinler arası çalışmaların bir örneği olan bu incelemenin, yapılacak çocuk yazını çalışmaları için örnek olması hedeflenmiş ve edebiyat alanının mitolojiden nasıl beslendiği yansıtılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mitoloji, Disiplinler Arası, Çocuk Yazını, James Matthew Barrie, *Peter Pan*

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.09.2024-**Kabul Tarihi:** 02.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634008>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Bağımsız Araştırmacı / Dr., Independent Researcher (Ankara, Türkiye) **e-posta:** burcuozturk@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5588-0963>

³ Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü / Assoc. Prof., Haliç University, Faculty of Arts and Sciences, Department of American Culture and Literature (İstanbul, Türkiye) **e-posta:** samanhashemipour@halic.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1756-3929> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05>, **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

Fairy Tale Echoes Mythology: Re-Reading *Peter Pan*⁴

Abstract

Mythology, as an important source of literature and art, presents stories through extraordinary events. The mythological narratives are also used as the main plot of literary texts or reflect an image in those works. Stories that contain mythological narratives are syncretized fantastic elements to create remarkable texts. The fantastic elements that figure predominantly in children's literature enable readers to meet new figures, objects, and symbols to attract children's attention and increase their interest in the content. Scottish novelist and playwright James Matthew Barrie started his literary career with works that dealt with the lives and customs of Scottish peasants. Although he wrote theater plays with his subtle sense of humor, he became famous for his children's books, such as *Peter Pan* (1911). Peter Pan, the protagonist, is a boy who stands against growing up but flies. He lives in Neverland and aims to take three children he met while traveling, introduce them to his friends, and live happily ever after. The mythological and fantastic elements are intensively assigned, representing the similarity of the characters in the tale. Thus, mythology is reflected in literature, and these elements make the tale even more remarkable. This study applies analysis by obtaining data interpreted and sources for this interpretation to cover how fantastic elements in the work *Peter Pan* are rooted in mythology and in which way characters are introduced through various names. This demonstration of mythological elements that change and recur in literary texts is a sample of interdisciplinary studies. It aims to be a source for following studies on children's literature to mirror how the field of literature is nourished by mythology.

Keywords: Mythology, Interdisciplinary, Children's Literature, James Matthew Barrie, *Peter Pan*

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 9

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 12.09.2024-Acceptance Date: 02.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634008>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Çocuk yazını, öyküler ve hikâyeleri yansıtan edebî türlerden biridir. Sözcükler, olaylar ve karakterler okurun zihninde yeni bir dünya canlandırmasına zemin hazırlayan en önemli unsurlardır. Çocuklar için anlatılan halk masalları, peri masalları, mitler, efsaneler, halk şiirleri, balatlar ve diğer edebî yazılar bu yazın türünün parçasıdır. Eserlerin konusu değerler eğitimi, göçler ve savaş sırasında çocukların hayatı olup, onların empati yeteneğinin artırılmasıyla birlikte, hayal dünyasında geliştirilip, çocuğun yorumlama yeteneğinin güçlendirmesini sağlamaktadır. Günümüzde yazarlar geleneksel hikâyeleri yeniden anlatarak çocukların geçmiş ile günümüzü kıyaslamasını sağlamakta, dünyaya eleştirel bir bakış sunmalarına zemin oluşturarak toplumsal değişimin tohumlarını ekmektedirler (bkz. Reynolds, 2011).

Çocuk okurun dikkatini çekmeye çalışarak onu bir an gerçek dünyadan uzaklaştıran çocuk yazını eserleri fantastik öğelerden beslenir. Bu öğeler daha çok masalarda bulunurken, çocukların sıkılmadan hikâyeyi takip etmelerini sağlamaktadır. Fantastik nesnelere daha çok sihirli değnekler, yüzükler ve süpürgeler olarak kahramanca kullanılabilmesi gibi, kötü bir eylemi gerçekleştirmek için yardımcı karakterler tarafından da kullanılmaktadır. Ayrıca, kimi zaman belirli bir mekân ya da tarih hakkında bilgiler verilip eser detaylandırılabilir (bkz. Johnson, 2024); bu çalışmada incelenen masalda da bunun söz konusu olduğu söylenebilir. Hatta bazı karakterler sadece bir kez dile getirilmiş, hikâyede herhangi bir değişikliğe sebep olmadan yazar tarafından kullanılmış ve mitoloji kökenli örnekler olarak öne sürülmüştür.

Araştırmanın amacı, İskoç yazar James Matthew Barrie (1860-1937) tarafından kaleme alınan *Peter Pan* (1911) adlı eserde yer alan mitolojik unsurları tespit etmek ve bunların Yunan mitolojisindeki karşılıklarını bulmaktır. Böylelikle yardımcı karakterler de dâhil olmak üzere kurgunun ana temelinde mitolojik unsurların/figürlerin yer aldığı ortaya çıkarılarak söz konusu eser tekrar okunur ve edebî metinlerin –çocuk yazınının ya da fantastik yazınının– mitolojiden beslendiği de elde edilen bulgular ile ortaya çıkabilir. Bu eserde yer alan mitolojik unsurlar ve benzer mitolojik figürler ile araştırmanın yapılacak olan disiplinler arası ve çocuk yazını çalışmalarına yol göstermesi hedeflenmiştir. Ayrıca çalışmada fantastik unsurların çocuk yazını için önemi vurgulanmıştır. Fantastik unsurların neler olduğu ve sahip oldukları özellikleri ele alınarak ana çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın uygulama kısmında tespit edilen mitolojik unsurlar ve figürlerin neler olduğu ve eserdeki özellikleri ile mitolojideki özellikleri karşılaştırılarak, eserde hangi amaçla kullanıldıkları ortaya çıkartılmıştır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak fantastik öğelerin mitolojiden esinlendiği vurgulanmış ve edebiyat-mitoloji bağlantısının önemine değinilmiştir.

1. Edebiyat ve mitoloji

Mitlerin kaynağının temelini sözlü edebiyat ile başladığı söylenebilir. İlk kez olayları hikâye olarak anlatan ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlayan insanlar, mitolojinin doğuşuna sebep olmuştur. Bilim öncesi girişimler olarak nitelendirilebilecek olan olaylar, bir şeylerin kökenini açıklayan hikâyeler, şartlar, ritüeller ve doğa olayları bunlardan bazılarıdır. Tökel'e göre kimileri mitleri ilkel dönem toplumlarında ortaya çıkan ulusal ve yaratıcı bir tür olarak ele alırken, kimileri de halkların kendi tarihlerini ve kahramanlarını kurgulayarak kültür aktarımı yapılan geleneksel halk hikâyeleri olarak tanımlamıştır (akt. Dikmen, 2022, s. 19). Bu temelde değerlendirildiği zaman Yunan halkı, Roma halkı ve diğer eski kökenli halklar tarafından anlatılan çeşitli geleneksel hikâyeler bir mantık silsilesi ile ilerlemektedir. Örneğin bulutları toplayan ve yıldırımlar fırlatan Tanrı Zeus figürü ile ilişkin hava durumunun açıklanması ilkel bir girişim olarak değerlendirilebilir. Buna istinaden insanların Tanrı'yı

kızdırmamak için ritüeller oluşturmaları, adak vermeleri ve farklı hikâyeler üreterek yeni tanrıların özelliklerini anlatmaları mitolojinin ilerlemesine sebep olmuştur (Miles, 1999, s.5). Bu nedenle eski çağlarda yaşayan insanların aktardığı mitlerin; sosyal düzenin, dini ideallerin ve ahlaki davranışların nasıl olması gerektiği yönündeki başlangıçları oluşturduğu söylenebilir.

Kimi zaman destanlardan ve kimi zaman anlatılan sözlü hikâyelerden ya da tarihte yaşamış kahramanlardan esinlenerek yazılan eserler, mitoloji ile edebiyat arasında bir bağlantı olduğunu göstermiştir. Pek çok modern romanda kullanılan başlıklar, geleneksel kaynaklardan alınan mitlerden esinlendiğinin en belirgin örneklerindedir. Örneğin James Joyce'un *Ulysses*'i, Goethe'nin *Proserpiana*'sı ve Jon Updike'm *Centaur*'u mitolojinin edebî metinlerin oluşumunda kaynak olarak kullanıldığının bir göstergesidir (White, 1971, s.5). Özellikle fantastik yazın türünde mitolojinin yansımalarını ya da mitolojik figürleri görmek mümkündür. Yapısal benzerlikler arasında ortam (genellikle ilkel zamanlar, modern öncesi toplumlar ve düşler ülkesi), karakterler (tanrılar, büyücüler, konuşan hayvanlar ve uçan canlılar) ve motifler (kehanetler, yardımcı hayvanlar ve doğaüstü olaylar) bulunmaktadır. Böylece, ilham alınan, yeniden şekillendirilen, yeniden yazılan ya da tasarlanan mitolojik metinler belirli okuyucu kitlelerine uyacak şekilde tekrar işlenmektedir (Fimi, 2017, s.5-6). Dolayısıyla edebiyatın mitolojik olaylardan beslendiği, özellikle fantastik yazın ve çocuk yazınında karakterler bağlamında, başvurulan bir alan olduğunu söylemek mümkündür.

2. Fantastik unsurlar

Fantastik yazının temelini oluşturan olağanüstü atmosfer, çocuk yazınının farklı örneklerinde de tercih edilmektedir. Amaç, çocuk okurun empati yeteneğini geliştirerek kahramanla bütünleşmesini sağlamak, alışılmışın dışında bir olaya tepkisini ve yorumunu veya söz konusu durumu sorgulamasını değerlendirmektir. Masalarda da sıklıkla yer alan cadılar, büyücüler, uçan farklı canlılar ve diğer unsurlar aracılığıyla çocuğun hayal dünyasını geliştirilmektedir. Örneğin, 19. Yüzyılda Grimm Kardeşler tarafından yazılan *Kırmızı Başlıklı Kız* (Grimm, 1974) masalı çocuğun kurt hakkındaki fikirlerini ortaya çıkartırken, olayın gerçek olup olamayacağını sorgulamasını ve iyi-kötü ayırımını yapmasını sağlar. Bu amaçla belirli yaş grubundan bir karakter seçilmiş ve doğayı temsil eden bir hayvan aracılığıyla çocukların dikkati çekilmiştir. Bu noktada kurdun konuşması, büyükanneyi yutması, masalın sonunda ise kurdun karnından büyükanne'nin canlı çıkması fantastik unsurlardır.

Kurgusal bir dünyanın tasviri olarak nitelendirilen fantastik, bizim gerçekliğimizde imkânsız olan olgular ya da olaylar olarak tanımlanabilir (Faber, 2018, s.214). Bu da alışlagelmişin dışında karakterlerin, mekânların ya da olayların olmasıyla yorumlanabilir. Bu nedenle bir masalda çocuklar için sıradan ve basit bir hikâyenin yer almadığı söylenebilir. Gómez'e (2016) göre masalların daha derin bir arka planı ve halk psikolojisinde bir amacı vardır (s.11). Çocukların yaşları küçük olduğu için korkutucu olaylar anlatılmasa bile zor durumlarda iç çatışmalarla nasıl başa çıkmaları gerektiği ya da yapılması gereken fedakârlıklar hakkında bilgi verilir (akt. Goşa, 2014, s.59). Bu nedenle, fantastik unsurların güç özelliklere sahip olması ve var olmayan canlılar gibi hayali varlıklar olmaları gerekir. Örneğin hayaletler, konuşan kediler, uçan atlar, periler, yarı insan-yarı canlılar bunlardan bazılarıdır.

İmkânsızın merak uyandırdığı ve gerçek ile hayalin iç içe geçtiği metinlerde fantastik unsurlara sık sık başvurulduğu bir gerçektir (bkz. Blackwell, 2020). Çocuk yazınında en çok masalarda rastlanan bu unsurlar, mitoloji ile bağlantısı açısından önemlidir. Çalışmada incelenen *Peter Pan* adlı eserin de bir masal olması ve fantastik unsurları barındırması dikkat çekicidir. Özellikle, mitoloji alanında yer alan tanrılar ve mitolojik unsurlar ile karşılaştırıldığı zaman bire bir özelliklerin yer alması eserin

zenginleşmesine sebep olmuştur.

3. *Peter Pan*'da mitolojik unsurlar

James Matthew Barrie tarafından kaleme alınan *Peter Pan* adlı eser çocuk yazını örneklerinden biridir. Esere ismini veren Peter adlı karakter hiç büyümek istemeyen ve Düşler Ülkesinde yaşayan bir çocuktur. Kayıp Çocuklar ile kendi ülkelerinde yaşamaktadır; fakat aileleri veya anneleri yoktur. Peter Pan heykeli ABD, Avustralya, İskoçya, İngiltere, Belçika, Kanada ve Yeni Zelanda'da meydan, park ve eğlence merkezlerinde yerleştirilmiş ve film uyarlamaları başarılı olmuştur. Walt Disney'nin (1953) animasyonu ve Steven Spielberg'in yönettiği *Hook* [Kanca] (1991) filmleri hikâyeyi ve Peter Pan'ın yetişkinliğini anlatırken, Johnny Depp'in başrolünde oynadığı *In Search of Nowhere* [Düşler Ülkesi] (2004), hikâyeyi yazarken J.M. Barrie'nin hayatını anlatmaktadır.

Peter Düşler Ülkesinden İngiltere'ye uçtuğu zaman Wendy ve kardeşleriyle tanışmıştır, onları kendi ülkesine götürmek istemiş ve peri tozunun uçabilme yeteneği kazandırması sayesinde üç kardeşi ikna etmeyi başarmıştır. Ailelerinin ne yapacaklarını hiç düşünmeyen kardeşler uçabildikleri için çok mutlu olmuş ve oradaki yeni hayatlarına alışmaya başlamışlardır. Wendy tanıştıkları çocuklara annelik yaparken bütün sorumluluğu üstlenmiştir; fakat bir gün -yaşadıkları yeni aksilikler sonrası- evlerine dönmek istediklerini Peter'a bildirmişlerdir. Peter her ne kadar bunu istemese de kabul etmiş ve Wendy'nin ailesi orada yaşayan diğer Kayıp Çocukları evlatlık olarak yanlarına almıştır. Böylece Peter hariç hepsi yeni hayatına adım atmıştır (Barrie, 2007).

3.1. Tanrı Pan ve Peter Pan

Mitolojiden herhangi bir ismin doğrudan kullanılmamasına rağmen masala yansıtıldığı unsurlar inceleme konusudur. Mitolojideki ismi ve özellikleri anlatılan öğelerin, daha sonra eserdeki özellikleriyle aktarılması ve kendi içinde bir karşılaştırmaya tabi olması önemlidir. Tanrı Pan Yunan mitolojisinin önemli bir unsurudur; çobanların tanrısı olarak bilinmekte, kaval çalmakta ve yarı keçi-yarı insan olduğu söylenmektedir (Kavey, 2009, s.76). Bu nedenle Tanrı Pan'ın, kendini sorumluluğunda bulunan hayvanlara adadığı söylenebilir.

Yarı kuş-yarı çocuk olan Peter Pan da flüt çalmaktadır. Ayrıca kendisi sivri kulaklara sahip bir çocuk olarak resmedilmiştir (bkz. Schissler, 2023). Peter'ın uçabilme yeteneği de temel alındığı zaman, kendisinin yarı hayvan-yarı insan (çocuk) olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla benzerliklerin sadece isim ile sınırlı kalmadığı, Peter'ın sahip olduğu iki yönlülüğünün diğer canlılar tarafından da kabul edildiği söylenebilir. Bir yanda yetişkin davranışları sergilemek istemeyen ve başkalarının onlara ayak uydurmasını isteyen kişilerde davranış bozukluğu olarak adlandırılan "Peter Pan Sendromu", diğer yanda ise hikâyede kahraman ilan edilen ve kendisini farklı kılan bu özelliklere sahip Peter bulunmaktadır. Ayrıca Barrie tarafından yazılan *Peter Pan Kensington Bahçelerinde* (1906) adlı eserde Peter'ın keçileri vardır. Tanrı Pan'ın da keçilere kaval çalması, bu detayların tesadüf olmadığı gerçeğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Peter Pan, kuşlar gibi sevinmek ve benzer sesler çıkarmak için de flüt kullanmaktadır. Tanrı Pan flüt çalarak kadınları etkilemeye çalışırken, Peter Pan arkadaşlarının dikkatini çekmek ve yeni çocukları etkilemek için bu enstrümana başvurmuştur. Hatta Wendy Peter'ın geceleri odalarına geldiğini, yatağının ayak ucuna oturup ona flüt çaldığını söylemektedir (Barrie, 2007, s.8). Ayrıca Peter Pan pencerenin altına yapraklar koyarak evin annesi Bayan Darling'in dikkatini çekmeyi ve bir nevi Tanrı

Pan gibi bir kandırmaca yöntemini denemektedir. Tanrı Pan'ın kadınları kendi dünyasında tutamadığı gibi, Peter da bunu başaramamakta ve yanında kalmasını istediği kız çocukları bir süre sonra gerçek dünyaya dönmektedir.

3.2. Tanrı Hermes ve Peter Pan

Apollon, Hermes ile tanıştığı zaman onun elinde bir enstrüman görmüş ve onun ne olduğunu sormuştur. Hermes de bunun kaplumbağa kabuğundan yapılmış bir lir olduğunu ifade ederek ona hediye etmiştir. Daha sonra kendisi sazlıklardan çoban kavalı yapmıştır (Reusser, 2010, s.16). Hermes'te bulunan ve Peter Pan'a aktarılan enstrüman çalma özelliği yalnızca bununla sınırlı değildir. Ayrıca, Hermes tanrıların mesajlarını dünyadaki fanilere taşımaktadır ve hızla uçabilmesi için de kanatlı bir başlığı ve ayakkabısı vardır. Hermes'e gezginler tarafından yolculukların tanrısı nitelmesi yapılmış ve onun rüyalarda insanlara mesajları ilettiği de ileri sürülmüştür (Menzies, 2020, s.65).

Hermes, Tanrı Pan'ın babasıdır; zeki, kurnaz ve şaka yapmayı seven bir yapısı vardır. Hermes tanrıların elçisi olarak cennet, dünya ve yer altı dünyası arasında geçiş yapabilen bir tanrıdır (bkz. Seelert, 2023) ve ölülerin ruhlarını yer altı dünyasına götürüp Hades'e ulaştırması da önemli bir özelliğidir (Lütvoigt, 1998, s.187). Peter Pan'ın da "Düşler Ülkesini gizleyen ince örtüyü [yırtması]" (Barrie, 2007, s.10) ve dünyaya geçmesi Hermes'in özelliği ile örtüşmektedir. "Düşler Ülkesi hep biraz korkutucu ve karanlık görünmeye başladılar" (Barrie, 2007, s.41) ifadesi de Hermes'in özellikleri düşünüldüğü zaman yer altı dünyasını çağrıştırmaktadır. Ayrıca Peter'in "(...) çocuklar ölünce, giderken korkmasınlar diye yolun bir kısmında onlara eşlik [etmesi]" (Barrie, 2007, s.7) Hermes'in ruhları yer altı dünyasına götürmesi ile benzerdir.

3.3. Tanrıça Rhea ve Wendy

Kronos'un eşi olan Tanrıça Rhea, Zeus'un annesidir (Ollhoff, 2011, s.12). Evrene hükmetmek isteyen Kronos, doğan beş çocuğunu yutmuş ve gücün sadece kendisinde olmasını istemiştir. Altıncı evladının bu durumu yaşamamasını istemeyen Rhea onu bir mağaraya saklamış, Kronos'a beze sarılı bir taş vermiş ve çocuğu yerine onu yutmasına sebep olmuştur (Payment, 2006, s.7). Burada Rhea'nın artık anne özelliklerinin ağır bastığı dikkat çekmektedir. Bu davranışı, anne figürü olarak ele alındığı zaman merhamet adı altında değerlendirilebilir.

Rhea, Olympos'taki büyük tanrıların annesi olma özelliğini taşımasının yanı sıra düzenin sağlanması için adalet kavramına da önem vermiştir. Kendisi için geceleri düzenlenen şenliklerde flütler, ziller ve davullar yer almaktadır (Berens, 2007, s.18-19). Burada dikkat çeken husus enstrümanlar arasında flütün de bulunmasıdır ve Peter Pan da Wendy için flüt çalmaktadır. Ayrıca Wendy'i kendi ülkesine götürdüğünde oradaki Kayıp Çocukların artık bir anneleri olduğunu, Wendy'nin onlara yemek yapacağını ve söküklüklerini dikeceğini söylemiştir. Bu durum da Tanrıça Rhea'nın özelliklerinin Wendy'ye yansıtıldığını göstermektedir. Düşler Ülkesinde yaşayan çocuklar, "(...) sonunda bize bakacak bir hanım geldi" (Barrie, 2007, s.60) ifadelerini kullanırken Peter da "sonunda size bir anne getirdim" (Barrie, 2007, s.61) demiştir. Ayrıca çocukların Wendy'nin hizmetkârları (Barrie, 2007, s.65) ve ayrıca "çocukları" (Barrie, 2007, s.68) olarak kabullenmeleri de Tanrıça Rhea'nın sorumluluğundakilerle benzerlik göstermektedir.

3.4. Kerberos ve Nana

Kerberos yeraltı dünyasında yaşayan ve orayı koruyan cehennem köpeği olarak bilinmektedir (Agnetta,

2018, s.248), üç başlı ya da elli başlı köpek olarak tasvir edilmektedir; ancak çoğu kaynakta iki ya da üç başlı olduğu ileri sürülmüştür (Theoi Project, t.y.). Ayrıca Kerberos cehennem girişini koruyan sadık bir köpek olarak betimlenmiştir. Hades'in izni olmadan kimsenin oradan geçmesine müsaade etmeyen Kerberos, bir bakıma bekçi olarak görevlendirilmiştir.

Peter Pan eserindeyse Nana isimli ve Newfoundland cinsi köpeğe dadılık görevi yüklenmiştir (Barrie, 2007, s.3). Köpek, çocukları dışarı götürdüğü zaman onları gözetlemekte ve âdeta bekçilik yapmaktadır; okula giderken çocuklara eşlik etmesi ve yoldan çıkarlarsa onları tekrar sıraya sokması (Barrie, 2007, s.4), Kerberos'un Hades'in yanına götüreceği canlılara eşlik etmesi ve gerektiğinde saldırıya geçme özelliğiyle tamamen aynıdır.

3.5. Poseidon ve Kaptan Kanca

Poseidon, insanlar tarafından dalgaları ve deniz canavarlarını kontrol ettiğine inanılan deniz tanrısıdır. Denizdeki olumsuzlarda kendisine sığınmış ve onun aracılığıyla bu kötü durumlardan korunmaya çalışmıştır (Hoena, 2004, s.5). Poseidon'un üç çatalı mızrağı bulunmaktadır ve onun tek bir darbesiyle kayaları parçalama gücü vardır (Rose, 2007, s.67).

Peter Pan masalında yer alan Kaptan Kanca, Poseidon ile benzer özelliklere sahiptir. Çünkü kendisini denizlerin hükümdarı olarak görmekte ve bünyesinde korsan kişiler barındırmaktadır. Peter ile bu hükümdarlık için giriştiği mücadeleler Poseidon ile kardeşleri arasındaki mücadeleye benzemektedir. Ayrıca burada dikkat çeken bir husus, kaptanın kancasıdır. "Sağ elinin yerinde demir bir kanca var, onunla parçalıyor" (Barrie, 2007, s.44) ifadeleriyle bu kancayı gövde gösterisi yapmak amacıyla kullandığı söylenebilir. Dolayısıyla Poseidon'un sahip olduğu üç çatalı mızrağın, bu eserde demir kanca olarak farklılaştırıldığı ve o şekilde kullanıldığı söylenebilir.

3.6. Tartaros ve yer altındaki ev

Tartaros, Hades'in diyarında bulunan derin ve kasvetli bir yer olarak tanımlanmaktadır ve yer altı dünyasını simgelemektedir (Rothman, 2023, s.39). Erken Yunan Edebiyatı metinlerinde de *Hades'in evi*, *karanlık bir delik*, *saklanma yeri* ve *dünyanın altı* gibi farklı betimlemelerle tasvir edilmiştir (Caldwell, 1989, s.133). Bu nedenle en kısa tabirle "yer altı" şeklinde ifade etmek mümkündür. Tartaros'un bir diğer önemli özelliği ise dünyadan aşağıya doğru atılan bir demir örsün oraya ulaşmasının on gün sürdüğü yönündedir (Vogt-Spira, 2018, s.98). Bu ifade de muazzam bir derinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmada incelenen masalda ise yer altı evi dikkat çekmektedir. Peter, Wendy ve kardeşleri dışarda ağaç kovuklarında yaşamak yerine, yer altı derinliklerine inşa edilen bir evde yaşamaktadırlar. Ayrıca bu evde sürekli uzayan bir ağaç bulunmaktadır, öyle ki çocuklar sürekli bu ağacı kesmektedirler; ama çay saatine kadar ağaç boyunun altmış santimetre uzadığı (Barrie, 2007, s.71) belirtilmektedir. Aslında bu durum ağaç boyunun uzadıkça yukarıya doğru yükseldiğinin ve bunun sınırsız bir şekilde devam ettiğinin bir sembolüdür. Çocuklar ağacı sürekli keserek uçmaları için kendilerine daha geniş bir alan kalmasını planlasalar da söz konusu durum Tartaros'un derinliğini simgelemektedir. Çünkü ağaç kesilmediği takdirde evin derinliğini kapsayarak büyümeye devam edecektir. Bu nedenle evin hem yer altında olmasının hem de derinliğinin Tartaros'u simgelediği söylenebilir.

3.7. Pleiades ve yedi çocuk

Pleiades, Yunan mitolojisinde Atlas ve Pleione'nin yedi kızına verilen isimdir. Bu yedi kız daha sonra gökyüzünde yıldızlara dönüştürülmüştür. Takımyıldızı olarak nitelendirilen bu kardeşler için yığın, birlik, dansçı, sürü ve ordu gibi ifadeler kullanılırken, bunlar aynı zamanda güvercinler ve papağanlar gibi farklı kuş türleri şeklinde de nitelendirilmişlerdir (Lockyer, 1894, s.367).

Kayıp Çocuklar, dadıları başka yöne bakarken bebek arabasından düşen ve kimse sahip çıkmazsa Düşler Ülkesi'ne gönderilen erkek çocuklardan oluşmaktadır (Barrie, 2007, s.29). Peter, Tootles, Nibsy, Slightly, Curly ve Twinslerden oluşan bu yedi kişilik grup, kendilerini kardeş olarak görmekte ve beraber hareket etmektedirler. Böylece, kardeşlik duygusunun dile getirilmesi ve yedi kişiden oluşmaları, Pleiades ile bir benzerlik göstermektedir. Ayrıca çocukların kuşlar gibi uçabilmesi, Pleiades'in kuş türleri olarak değerlendirilmeleri ile örtüşmektedir.

3.8. Nymphler ve periler

Okyanus ya da deniz kızları olarak adlandırılan nymphler; okyanus, deniz, göl, dere, nehir gibi su kaynaklarında yaşamaktadırlar. Derinlerde yer alan mağara saraylarından çıkan kızlar suyun üstünde dans eder ve saçlarını savururlar. Su perilerinin yanı sıra, ağaç perileri de bulunmaktadır. Bu periler de yaşadıkları ağacın özelliklerine sahiptirler. Örneğin, kayın ağacında yaşayan peri güçlü ve sağlamdır, huş ağacındaki peri narindir, farklı bir ağaçtaki peri ise neçe doludur. Ağaç kesildiğinde ya da kurduğunda yaşamına bağlı olan hayatlar yok olmakla son bulur (bkz. Evans, 2019). Hatta Barrie, bir çocuğun büyüyünce perilere inanmayı bıraktığında Düşler Ülkesinde bir perinin öleceğini ileri sürmüştür (akt. Ridley, 2016, s.71). Dolayısıyla ağacın kesilmesi ya da kuruması, çocuğun bu inancını kaybetmesine sebep olur. Bu durum da hayal dünyasından gerçeğe adım atmasının bir sembolü olarak düşünülebilir, yani bir perinin ölmesiyle eş değerdir.

Peter Pan adlı eserde ise onun en yakın arkadaşı Çıngırdak'tır. Peter, Düşler Ülkesinden ayrıldığında, Çıngırdak yanında yer almakta ve onu yalnız bırakmamaktadır. Wendy ve kardeşlerinin uçmasını sağlayan en önemli figür de bu peri olmuştur, çünkü onun kanatlarından bulaşan peri tozları yardımıyla çocuklar uçabilmektedirler (Barrie, 2007, s.34). Ayrıca Çıngırdak ağaç kovuğunda kendine ait küçük bir bölmede yaşamaktadır ve bu nedenle ağaç perisi kategorisine dâhil olabilir. Saydam bir ağaç yaprağından elbisesi olan Çıngırdak (Barrie, 2007, s.22) bu özelliği nedeniyle de ağaç perisi olarak değerlendirilebilir.

Eserde yalnızca ağaç perisi değil, su perisi de bulunmaktadır. Bunlar çok uzun kuyruklu deniz kızları olarak betimlenmektedir (Barrie, 2007, s.32). Su perilerinin bir diğer özellikleri ise saçlarını tarayarak kaya üzerinde güneşlenmeleridir (Barrie, 2007, s.78). Deniz kızları güneş yağmurundan sonra köpüklerle oynamak için su yüzüne çıkmaktadırlar (Barrie, 2007, s.79), bu da onların normalde deniz altında yaşadıklarının bir belirtisidir. Bu nedenle su perisi olarak nitelendirilebilecek olan deniz kızları, yarı insan-yarı kuyruklu olmaları nedeniyle de Peter'in yarı kuş-yarı çocuk olma özelliğini sıradan kılmıştır.

Peter yaşlanmayı kabul etmek istemediği için evden ayrılıp Düşler Ülkesine gitmeyi göze alır ve annesinin geri dönmesi için pencereyi her zaman açık tutacağına inanır. Bu nedenle kaybetme korkusu olmadığı için kuşlarla oynar; ama eve dönmeye karar verince annesinin kollarında bir çocuğun olmasına inanamaz ve sevgisine başkasının bulunduğunu görür. Peter Pan, sorumluluk ve olgunluk arasındaki

çatışmayı şaşırtıcı bir şekilde dengeleyen yeni bir fantastik dünya yaratmakla kalmayıp, bir ufaklık olarak, Mark Twain'in Huckleberry Finn ve Tom Sawyer karakterlerinden bile daha fazla büyük insanların üstesinden gelmektedir. Böylece daha fantastik bir karaktere bürünerek ve acısını düşleriyle birleştirerek, etkileyici ve bazen mitolojik kahramanlar kadar düşündürücü bir kahraman doğar.

Sonuç

Bu çalışma İskoç yazar James Matthew Barrie tarafından yazılan ve çocuk yazınının önemli eserlerinden olan *Peter Pan* adlı masalın barındırdığı mitolojik unsurlar temelinde değerlendirilmiştir. Edebiyatın mitolojiden beslendiğinin bir örneği olan söz konusu eserde, karakterler ya da figürler aracılığıyla mitolojinin yansıdığı tespit edilmiştir.

1. Esere ismini veren Peter Pan karakteri, yalnızca Tanrı Pan ile aynı ismi taşımamaktadır. Aynı zamanda Tanrı Pan kaval çalarak kadınları bu özelliği ile etkilemeye çalışırken Peter Pan da flüt çalmakta ve arkadaşlarını bununla etkilemeye çalışmaktadır. Ayrıca Tanrı Pan'ın yarı insan-yarı keçi olması, Peter'in da yarı kuş-yarı çocuk olması benzer özellikler olarak değerlendirilmiştir.
2. Peter yalnızca Tanrı Pan ile değil, Tanrı Hermes ile de benzer özelliklere sahiptir. Hermes'in şakacı bir yapısının olması, lir çalması ve tanrıların elçisi olarak yer altı dünyasına gitmesi, seyahat etmesi ve uçmasını sağlayan ayakkabılarının olması dikkat çekici unsurlardır. Çünkü Peter da arkadaşlarına sürekli şaka yapar hatta bazen bunu abartır, ayrıca bir enstrüman çalmaktadır, uçmakta ve Düşler Ülkesi-İngiltere arasında geçiş yapmaktadır.
3. Eserin ana karakterlerinden biri olan Wendy de Tanrıça Rhea ile bütünleştirilmiştir. Rhea'nın Olympos'taki tanrıların annesi olarak nitelendirilmesi ve Wendy'nin Kayıp Çocukların annesi olması ortak özelliklerdir. Rhea'nın adaleti ile Wendy'nin adaleti de bir diğer benzerlik olarak değerlendirilebilir.
4. Eserde yer alan bir diğer yansıma ise Kerberos ve Nana olarak tespit edilmiştir. Çünkü Kerberos yer altını bekleyen ve koruyan bir köpek, Nana ise çocuklara bakıcılık yapan, onları koruyan ve odalarından çıkmamaları için kapıda bekleyen bir köpek olarak tasvir edilmiştir.
5. Poseidon ve Kaptan Kanca benzerliği de dikkat çekicidir. Poseidon üç çatal mızrak ile denizlerin tanrısıyken, Kaptan Kanca da sağ eli demir kancadan oluşan ve denizlere hükmetmeye çalışan bir karakterdir. Bir tarafta denizlere hâkim olmak için kardeşleriyle sürekli savaş hâlinde olan Poseidon, diğer tarafta da bu hâkimiyete sahip olmak için Peter Pan ile savaşan Kaptan Kanca'nın var olması bir diğer mitolojik yansıma olarak tespit edilmiştir.
6. Mitolojik bir unsur olarak yer alan Tartaros ve yer altındaki ev benzerliği de önemli unsurdur. Çünkü hem Tartaros gibi yer altındadır hem de derinlik olarak bakıldığında on gün sonunda ulaşılabilecek bir derinlik varken diğer tarafta uzadıkça sınırsız bir şekilde elverişli ilerleyen bir yapının varlığı dikkat çekmektedir.
7. Her ne kadar cinsiyet farkı olsa da bir tarafta yedi kız kardeş olan Pleiades ve diğer tarafta yedi erkek çocuğun olması, ayrıca sayı ve cinsiyet benzerliğiyle bu canlıların var olması, toplu hareket etmeleri en önemli kıyas noktası olarak değerlendirilebilir.
8. Mitolojide yer alan Nymphler ve *Peter Pan*'da bulunan periler dikkat çeken bir diğer yansıma

olarak tespit edilmiştir. Hem su hem de ağaç perilerinin var olması, mitolojinin *Peter Pan*'ın temelini oluşturduğu şekilde yorumlanabilir; çünkü tespit edilen benzerlikler birebir örtüşmektedir. Bu durum da mitolojinin edebiyatı beslediği, ona kaynak sunduğu ve fantastik öğeler ile eseri dikkat çekici bir hâle bürüdüğünün en önemli göstergesidir. Bu nedenle Barrie'nin eserdeki karakterleri ve özelliklerini sıradan bir şekilde oluşturmadığı, mitoloji vasıtasıyla gönderme yaptığı ve benzer özellikleri açık bir şekilde yansıttığı yadsınamaz bir gerçektir.

Kaynakça

- Agnetta, M. (2018). (Edt.). *Über die Sprache hinaus: Translatorisches Handeln in semiotischen Grenzräumen*. Hildesheim: Georg Olms Verlag.
- Barrie, J. M. (1906). *Peter Pan in Kensington Gardens*. USA: Bauman Rare Books.
- Barrie, J. M. (2007). *Peter Pan*. (Çev. Betül Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berens, E. M. (2007). *Myths and Legends of Ancient Greece and Rome*. New York: Maynard Merrill Co.
- Blackwell, L. R. (2020). *The Supernatural and Fantastic in Short Detective Fiction: A Survey, 1841-2000*. Jefferson: McFarland.
- Caldwell, R. (1989). *The Origin of the Gods: A Psychoanalytic Study of Greek Theogonic Myth*. New York: Oxford University Press.
- Dikmen, F. (2022). *Modern Toplumda Mit ve Efsane*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Evans, C. (2019). *Mythology: Greek Myths, Tales, and Legends From the Ancient Greek*. https://books.google.com.tr/books?id=5Wa5DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=water+ny+mphs+in+mythology&hl=de&newbks=1&newbks_redir=0&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Erişim: 04.09.2024).
- Faber, S. (2018). "Flights of Fancy, Secondary Worlds and Blank Slates: Relations between the Fantastic and the Real". Edt.: Ina Batzke, Eric C. Erbacher, Linda M. Hess, Corinna Lenhardt. *Exploring the Fantastic: Genre, Ideology, and Popular Culture*. Bielefeld: Transcript Verlag. (s. 213-239).
- Fimi, D. (2017). *Celtic Myth in Contemporary Children's Fantasy: Idealization, Identity, Ideology*. UK: Palgrave Macmillan.
- Gómez, J. A. (2016). *Our folktales and the stories of others: Interpreting folk narratives from different cultures as a pedagogical tool* (dissertation, Universidad Carlos III).
- Goşa, C. (2014). "From Fantastic Twilight to Fifty Shades Fanfiction: Not Another Cinderella Story...". Edt.: Dana Percec. *Reading the Fantastic Imagination: The Avatars of a Literary Genre*. UK: Cambridge Scholars Publishing. (s. 57-77).
- Grimm, B. (1974). *Rottkäpchen: ein Märchen der Brüder Grimm*. Zürich: Diogenes Verlag.
- Hoena, B. A. (2004). *Poseidon*. USA: Capstone Press.
- Johnson, D. (2024). *The Joy of Children's Literature*. NY: Routledge.
- Kavey, A. B. (2009). "I do believe in fairies, I do, I do: The History and Epistemology of Peter Pan." Edt.: Allison B. Kavey, Lester D. Friedman. *Second Star to the Right: Peter Pan in the Popular Imagination*. New Brunswick: Rutgers University Press. (s. 75-105).
- Lockyer, S. N. (1894). *Nature: A Weekly Illustrated Journal of Science*. Volume XLIX November 1893 to April 1894. London: Macmillan.
- Lütvoigt, D. (1998). *Untersuchungen zur Poetik der Wisława Szymborska*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Menzies, J. (2020). *Greek Myths*. London: Dorling Kindersley.
- Miles, G. (1999). (Edt.). *Classical Mythology in English Literature: A Critical Anthology*. NY: Routledge.
- Ollhoff, J. (2011). *Greek Mythology*. USA: ABDO Publishing.
- Payment, S. (2006). *Greek Mythology*. New York: Rosen Publishing Grou.
- Reusser, K. (2010). *Hermes*. USA: Mitchell Lane Publishers.
- Reynolds, K. (2011). *Children's Literature: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Ridley, R. (2016). *Peter Pan and the Mind of J. M. Barrie: An Exploration of Cognition and Consciousness*. UK: Cambridge Scholars Publishing.

- Rose, H. J. (2007). *Griechische Mythologie: ein Handbuch*. München: C. H. Beck Verlag.
- Rothman, J. M. (2023). *The Cosmic Journey in the Book of Revelation*. USA: T&T Clark.
- Schissler, J. J. (2023). *Neo-Mythology: 3001 Word Odyssey*. US: Xlibris.
- Seelert, S. (2023). *Mythen und Sagen der Griechen*. München: Yuna.
- Theoi Project. (n.d.). Kerberos. CERBERUS (Kerberos) - Three-Headed Hound of Hades of Greek Mythology. <https://www.theoi.com/Ther/KuonKerberos.html>
- White, J. J. (1971). *Mythology in the Modern Novel: A Study of Prefigurative Techniques*. New Jersey: Princeton University Press.
- Vogt-Spira, G. (2018). "Ideas-Presences-Practices. The Beyond in Ancient Roman Garden". Edt.: Gert Melville, Carlos Ruta. *Experiencing the Beyond*. Berlin: Walter de Gruyter. (s. 95-107).

12. Negotiating Humanism and Posthumanism in Matt Haig's *The Humans*¹

Cihan YAZGI²

APA: Yazgi, C. (2025). Negotiating Humanism and Posthumanism in Matt Haig's *The Humans*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 162-174. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639998>

Abstract

This study examines Matt Haig's *The Humans* as a fictional response to the posthumanist critique of human exceptionalism and an attempt to reconcile it with improved humanism. The story in the novel is narrated by an unnamed alien-narrator whose mission is to stop the advancement of human species, whom he initially views as flawed, destructive, and in need of containment. However, through firsthand experiences of empathy, individual expression, and relational connection, the alien-narrator undergoes a transformation that prompts his willing conversion into a human being. The paper argues that while *The Humans* explores, through the alien-narrator's experiences, human follies and acknowledges key posthumanist critiques, such as anthropocentrism and speciesism, it ultimately reaffirms the unique virtues of humanism—individuality, affective depth, and love. Therefore, rather than endorsing a posthuman worldview, the narrative frames its critiques of humanism as tools to refine rather than replace humanism, which ultimately presents a neo-Romantic, liberal humanism centred on virtues of art, love, and personal growth. By contrasting the utopian posthuman society of the alien's home planet Vonnadoria with the imperfections of Earth, the novel suggests that although humanity has to improve in certain aspects, what they need to pursue is virtue-centred human flourishing, not the total self-effacement that radical posthumanism may advocate. Through this lens, Haig's work envisions a balanced approach in which humanism, tempered by posthumanist awareness, continues to provide a foundation for ethical improvement and personal fulfilment.

Keywords: Matt Haig, *The Humans*, humanism, anthropocentrism, posthumanism

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 2
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.11.2024-**Kabul Tarihi:** 12.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639998>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, School of Foreign Languages (Ankara, Türkiye) **e-posta:** cihan.yazgi@hbv.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5914-156X> **ROR ID:** <https://ror.org/05mskc574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

Matt Haig'in *İnsanlar* adlı eserinde Hümeranizm ve Posthümeranizm arasındaki müzakere³

Öz

Bu çalışma, Matt Haig'in *İnsanlar* adlı eserini, insanmerkezciliğe yönelik posthümeranist eleştiriye kurgusal bir yanıt ve bu eleştiriye gelişmiş bir hümeranizmle uzlaştırma girişimi olarak inceler. Romadaki hikâye; başlangıçta insan türünü kusurlu, yıkıcı ve kontrol altına alınması gereken bir tür olarak görerek onların bilimsel-teknik ilerleyişini durdurma misyonu ile Dünya'ya gelen isimsiz bir uzaylı-anlatıcı tarafından anlatılır. Ancak bu uzaylı-anlatıcı empati, bireysel özgürlükler ve insan ilişkilerini ilk elden deneyimledikten sonra, kendi isteğiyle insana dönüşmeye karar verilişiyle son bulan bir süreçten geçer. *İnsanlar* romanı, uzaylı-anlatıcının insan türü ile olan bu tanışma ve kaynaşma süreci üzerinden insan türünün hatalarının altını çiziyor ve posthümeranistlerce eleştirilen insanmerkezcilik ve türcülük problemlerini kabul ediyor olsa da nihai olarak insanlığın birey, duygusal derinlik ve sevgi gibi benzersiz erdemlerinin önemini vurgulamakta ve savunmaktadır. Bu nedenle anlatı, posthümeranist bir dünya görüşünü ve posthümeranist dönüşümü tamamen desteklemek yerine, posthümeranizmin getirdiği eleştirileri sadece hümeranizmi daha işler hale getirmek ve onu rafine etmek için araçlar olarak kullanmayı önerir ve nihayetinde sanatı, sevgiyi, empatiyi ve bireysel gelişimi hedefleyen neo-Romantik, liberal bir hümeranizm sunar. Roman, uzaylı-anlatıcının gezegeni Vonnadoria'nın ütöpic posthümeran toplumu ile Dünya'nın kusurlarını karşılaştırır, ancak vardığı sonuç sadece insanlığın belirli yönlerden gelişmesi gerektiğinin kabulüdür. Yani insanlık sadece erdem merkezli bir insan gelişimini hedeflemelidir, radikal post-hümeranizmin savunduğu tam bir kendini yok etmeyi değil. Böylece Haig'in *İnsanlar* eseri, posthümeranist farkındalıkla yumuşatılan hümeranizmin insanlığın gelişimi için tercih edilebilecek en doğru ve dengeli yaklaşım olduğunu öngörür.

Anahtar kelimeler: Matt Haig, *İnsanlar*, hümeranizm, insanmerkezcilik, posthümeranizm

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 01.11.2024-Acceptance Date: 12.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14639998>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Introduction

Writing in 2010 when the Google search engine was still a relatively 'fascinating' technology, Cary Wolfe opens his book *What is Posthumanism*—a key text in posthumanities—by discussing the results of his Google search for the terms *humanism* and *posthumanism*, an act he considers to be a 'posthumanist gesture' (p. xi). Surprisingly, after more than a decade, the results of Wolfe's search have not yet changed in the latter term's favour. In Wolfe's search back in 2010, humanism had "3,840,000 hits" while "posthumanism' yield[ed] a mere 60,200", which led Wolfe to judge that "[a]pparently humanism is alive and well, despite reports of its demise" (p. xi). While this paper is being written in 2024, humanism generates 23,200,000 hits on Google, whereas posthumanism has only 857,000 results. Although posthumanism has obviously trended more than humanism ever since, the former is still far behind the latter in terms of dominating the discourse. Then, humanism, if one is to follow Wolfe's evaluation, still holds the centre while posthumanism is still trying to get there, and Matt Haig's novel *The Humans*, published not long after Wolfe's book, seems to prove Wolfe's point that humans were still preoccupied with their humanness more than a *posthuman* alternative. Nevertheless, as will be argued below, Haig's novel still engages with posthumanist claims and makes room, in its otherwise devoted defence of the *human* against *posthuman* and *transhuman* alternatives, for a posthumanist criticism of contemporary humanity and human societies. In this sense, *The Humans* can be interpreted as an attempt to contain posthumanist thinking within the frames of humanist thinking, that is, to use some of posthumanist awareness to improve as a species but avoid taking it too far to threaten the centrality of humans neither in ontological nor in ethical terms.

2. Theoretical background

Posthumanism can be understood as both a departure from and a reaction against humanism; hence, a definition of posthumanism needs to start with a definition of humanism. Simply put and according to various established dictionaries, humanism can be briefly described as a philosophy, a Western belief system, an ideology or a doctrine that has evolved over centuries, shaping and reshaping our understanding of what it means to be human, where we are coming from, and where we are headed. Its most common trait may be its "central emphasis on the human realm" (Grudin, 2024, para. 1): it considers humankind to be the measure, source, meaning, and telos of everything else. There have of course been different humanisms with different frameworks throughout history, but it is common practice to start its genealogy with ancient Greek humanism until, passing through Renaissance *humanismus* and Enlightenment scientific rationality, it reaches the contemporary secular and human-rights oriented attitudes.

It should be noted at this point that although Haig defends and praises being human, his position is sentimental and does not exactly align with a clearly defined philosophy of the human, which might be explained by the elusiveness of the term humanism. Tony Davies (1997) begins the introductory chapter of his book *Humanism* by saying, as might be expected from any attempt to define such a term with very broad wings, that "[h]umanism is a word with a very complex history and an unusually wide range of possible meanings and contexts" (p. 2), and he concludes the same chapter with the resolution that his book will not so much provide 'meanings,' 'definitions' or 'suggestions' as lay out the difficulties of doing so (pp. 5-6). Like Davies above, Stephen Law also accepts the difficulties and complexities attached to the meanings and definitions of humanism (2011, p. 6). These statements help understand the absence of a clear humanist argument in *The Humans*. Rather than working toward a clear philosophical humanist argument, Haig, without alignment to a specific historical or philosophical humanist

programme, subscribes to an intuitive neo-Romantic liberal conception of being human in order to inform the alien-narrator of the story and to push him to switch sides at the end of the narrative. After all, as Haig's punchline summary of his narrative "a look at the weird and often frightening beauty of being human" (2014, p. 293) indicates, he is more interested in what it feels to be human rather than what it means. Even more importantly, he is interested in what it feels to be an upper-middle class white Anglo-Saxon male with all his privileges.

This indicates the complicity of *The Humans* with the inherent anthropocentrism of Western humanism, which posthumanists seek to fiercely criticise. The traces of Western humanism go back to the pre-Socratic Greek philosopher Protagoras's dictum—as it is quoted by Plato in his *Theaetetus*—that "a man is the measure of all things: of those which are, that they are, and of those which are not, that they are not" (2014, p. 17), which puts both humankind and the individual subject at the centre of not only epistemological but also of ethical, political and other similar concerns (Bonazzi, 2023, sec. 2; Gillespie, 1910, p. 492 & *passim*). Usually shortened to 'man is the measure of all things' and referred to as *homo mensura*, Protagoras's dictum thus informs many of the values, principles, and tenets of later humanisms and creates fertile ground for the later development of human exceptionalism and of an anthropocentric view of everything else. In its turn, anthropocentrism or human exceptionalism can be defined in a broad sense as the belief that humans are unique in the universe; they are fundamentally different from and superior to other species and entities as very graphically conceptualised by the infamous Great Chain of Being in its development from Plato and Plotinus, through medieval theology, to Arthur C. Lovejoy (Bunnin & Yu, 2004, p. 289; Lovejoy, 2001, *passim*). It locates humankind closer to the league of celestial beings and the One (or Gods) in a spectrum ranging from the God at the top to inanimate entities at the bottom.

It goes without saying that such speciesism and hierarchical views have been critiqued for promoting and justifying the exploitation of nature and other species, especially during what is now called the Anthropocene. Both the humanities and the positive sciences now admit more than ever that the anthropocentric arguments and values that have been foundational and instrumental in developing hierarchies and ethical frameworks that prioritize human comfort, benefit, enjoyment, and welfare are simply "prejudices and assumptions," and that "humanism is [...] its own dogma" (Wolfe, 2010, p. xiv). Interestingly, although this exceptionalism finds its roots in antiquity as discussed above, it also begins to be questioned and challenged at the same time. As Giulia Maria Chesi very well outlines, humanism's discontinuities emerge along with it since many classical authors such as "Pindar [...] Aeschylus, Sophocles, and Euripides [did] not necessarily share this human-centred view of the world. Indeed, the Greek tragic discourse [was] not interested in assigning intrinsic value to human beings alone but rather in challenging the centrality of the human" (2022, p. 57). Poststructuralist and postmodernist thought become the culmination of challenges against humanism and of its discontinuities. This is best exemplified in Michel Foucault's frequently quoted conclusion in his *The Order of Things* in 1966 which states that "[a]s the archaeology of our thought easily shows, man is an invention of recent date. And one perhaps nearing its end" (2005, p. 422). Posthumanism appears at this point to generate the discourse to discuss the meaning and manner of such a possible end of the human, humanity and humanism.

At this point, it might be necessary to mention transhumanism, another philosophical position that seeks to address the end of the human in the twentieth century. Interestingly, Wolfe does not mention any search for the term *transhumanism* in his book mentioned above, but in 2024, this third term gets 2,400,000 hits on Google and proves to have a larger presence in today's discourse than posthumanism.

Posthumanism challenges not only humanism but also transhumanism since transhumanism does not aim to decentre the human as posthumanism does but aspires to recentre the human in an age of advanced techno-science and digitalisation. Therefore, while posthumanism embraces Foucault's 'end' as the end of anthropocentrism, transhumanism would consider it to be merely the end of the organic human being but the dawn of the enhanced human. Julian Huxley coined the term in the 1950s to discuss humanity's "future direction of evolution on this earth" in the age of techno-science (1957, p. 14). According to Huxley, the future of humanity is a transhumanist one, and it will witness "man remaining man, but transcending himself, by realizing new possibilities of and for his human nature" (p. 17). Evidently, Huxley's programme is an anthropocentric one which seeks to strengthen the human centre not question it.

This is where a philosophical posthumanism distinguishes itself from transhumanism and a transhumanist posthumanism. Cary Wolfe explains the distinction briefly by stating that "posthumanism is the opposite of transhumanism, and in this light, transhumanism should be seen as an intensification of humanism" (2010, p. xv). While transhumanism imagines a human-centered world, albeit in a technologically enhanced stage, posthumanism seeks to decentre the human. While transhumanism seeks to transcend human limits to create *super*humans, posthumanism aspires to transcend the human itself to rethink and reimagine a post-anthropocentric universe. While the former reinforces traditional Western humanism, the latter rejects its primary tenet of *homo mensura* and rejects its human exceptionalism and speciesist hierarchies. Hence, unlike transhumanist posthumanism, philosophical posthumanism marks a conceptual change in which the human is no longer perceived as a privileged super-category but is reformulated as one of the elements of a broader ecology of human and nonhuman actors.

Like transhumanism, posthumanism is also a twentieth-century term coined by Ihab Hassan in his essay "Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?" in 1977, two decades after Huxley's transhumanism. In his influential essay, Hassan declares that

[w]e need first to understand that the human form—including human desire and all its external representations—may be changing radically, and thus must be re-visioned. We need to understand that five hundred years of humanism may be coming to an end, as humanism transforms itself into something that we must helplessly call posthumanism. (p. 843)

Similar to Huxley, Hassan predicts a radical change in humankind's essential values and roles, as well as the physical conditions they live in, and he similarly considers this to be an inevitable destiny. However, Hassan's essay differs from Huxley's in that he signals the end of traditional Western narratives of humanism with a postmodernist poststructuralist urgency. As Ranisch and Sorgner discuss in 2014, posthumanities encompasses a wide range of postmodern issues and debates that appertain to a crisis of traditional Western humanism, and it "is associated with postmodern and continental philosophy, science and technology studies, cultural studies, literary theory and criticism, poststructuralism, feminism, critical theory and postcolonial studies" (p. 14). This locates posthumanism in origins very different from those of transhumanism even though some sources tend to incorrectly use them interchangeably. Yet, while transhumanism extends humanism, posthumanism is best understood as "a new mode of thought that *comes after* the cultural repressions and fantasies, the philosophical protocols and evasions, of humanism" (Wolfe, 2010, p. xvi; *emphasis added*).

Francesca Ferrando's following words in her 2013 essay that lays out key differences and relations between posthumanism and transhumanism are very revealing in this respect and also serve as a clear

definition of posthumanities:

They share a common perception of the human as a non-fixed and mutable condition, but they generally do not share the same roots and perspectives. Moreover, within the transhumanist debate, the concept of posthumanism itself is interpreted in a specific transhumanist way, which causes further confusion in the general understanding of the posthuman: for some transhumanists, human beings may eventually transform themselves so radically as to become posthuman, a condition expected to follow the current transhuman era. Such a take on the posthuman should not be confused with the post-anthropocentric and post-dualistic approach of (philosophical, cultural, and critical) posthumanism. (p. 27)

Ferrando's brief account compliments both Hassan and Ranisch and Sorgner by once again highlighting that although both philosophies address a noticeable change in the conceptualisations of the human, they arrive at different conclusions. Ferrando also very carefully distinguishes between a transhumanist posthumanism, which not only enhances the human being but also intensifies human exceptionalism, and a philosophical posthumanism which finds its roots in postmodernist and poststructuralist thought that addresses the crisis in humanism which, as Neil Badmington (2000) observes, "is happening *everywhere* [...] [as] the reign of Man is simultaneously being called into question by literature, politics, cinema, anthropology, feminism, and technology" (p. 9). In all the aspects of Western culture and society, posthumanism directly targets the problem of a deep-rooted anthropocentrism and speciesism (Rockoff, 2014, p. 253; Wolfe, 2010, p. xix). Everywhere in postmodernity, man is losing its hierarchical power as Katherine Hayles, another important figure in posthumanist studies, explains by saying "[n]o longer is human will [*sic.*] seen as the source from which emanates the mastery necessary to dominate and control the environment" (1999, p. 290).

Finally, it must be clarified that posthumanism is, as Hayles makes clear elsewhere, not "an apocalyptic break with the past" and with the human (2003, p. 134); it is "still about humans and humanities but only in so far as these are placed within a larger, ecological, picture" (Herbrechter, 2018, p. 96). It critiques the boundaries between human, animal, and machine (Braidotti, 2013, p. 79) in order to endorse a more inclusive and interconnected understanding of existence, to overcome dualisms and to embrace hybridity while highlighting the potential for new forms of identity and social relations in a post-anthropocentric posthuman future. Eventually, it seeks to push humanity to abandon the center and its 'unfounded' privileges.

3. The Humans

The story of the novel is narrated by an unnamed alien-narrator from the fictional planet Vonnadonia, which apparently hosts one of the most advanced species in the universe. The narrator depicts life on Vonnadonia as if it is the ultimate utopia: "No one dies. There's no pain. Everything is beautiful. The only religion is mathematics. [...] There is no hatred. [...] There is no clear line between biology and technology" (*The Humans*, 2013, p. 269⁴). This description indicates that this advanced species has met both posthumanist and transhumanist ideals. However, strengthened by the fact that the alien-narrator refuses to return to Vonnadonia at the end of the novel, *The Humans* seeks to mitigate the appeal of this posthumanist or transhumanist utopia to its human readers when the alien-narrator concludes his description above by adding that "[t]here are no families. There are the hosts – they give instructions – and there is everyone else. [...] There are no fathers and sons. [...] And everything is violet. [...] It's dull. It's the dullest life you can imagine" (p. 269). The posthuman society, purged of its hatred, pain, ugliness,

⁴ All subsequent quotes from the novel are made from this edition and only the page numbers will be given henceforth to improve readability.

religious zealotry, and dualisms, might shine as the 'city upon a hill' or a 'beacon of hope' as it does to Gulliver in the novel who holds his breath and thinks that "[i]t sounds awesome" (p. 269) while the alien-narrator is describing Vonnadonia to him with these words, but to the alien who has experienced both the human and the posthuman worlds, it represents the disappointment of a distasteful, joyless existence that lacks colour, love, belonging, individual liberties, and subjective will.

Unknowingly, then, the alien-narrator becomes the saviour of humanity when he actually comes to Earth "to destroy evidence of the breakthrough Professor Martin had made" regarding the Riemann Hypothesis (p. 5) that was going to put humanity on the fast track of evolution. At one point in the story, the narrator questions his 'accomplishment'—the only moment in the whole novel when Haig includes a shred of remorse over the 'wrong' done to humanity by the Vonnadorians—, and he says that "[humans'] mathematics had thus far let them down. They had yet to do the big stuff. The synchronisation of brains. The creation of free-thinking computers. Automation technology. Inter-galactic travel. [...] I realised I was stopping all these opportunities. I had killed their future" (p. 152). Yet, the overall conclusion of the narrative indicates that he has actually saved humanity from themselves, their posthuman aspirations, and from a future that they do not yet know that they need to avoid. The alien-narrator is aware of the fact that humanity can still evolve into more advanced beings so as to live more comfortable lives, and he is aware of the difficulties they need to endure every day at this moment of their evolutionary journey. Yet, he comforts Gulliver and hence his human readers by pointing out that "[h]ere, you have pain, and loss, that's the price. But the rewards can be wonderful" (p. 269).

After all, the alien-narrator states that he has written this book to prove both to the Vonnadorians and the humans that "there actually is a meaning to human life [and] life on Earth is something not just to fear and ridicule but also cherish" (p. x). His book is not about the comforts and achievements of his advanced posthuman society but a praise written "about how to become a human" (p. 3). It is not the story of how a Vonnadorian saves the universe by hindering humanity's evolution and goes back to his own posthuman utopia. It is the story of a posthuman being learning the "weird and often frightening beauty of being human" (p. 293) and about his final decision to become one. It is the story of a 'nobody,' in the sense of a lack of individuality, subjectivity, will, or liberty in his previous world where "everything is seamless. Minds, bodies, technologies all come together" (p. 108), becoming 'somebody' after "defeat[ing] them [the plurality of his identity], [to] become a me and not a we" (p. 192), that is, becoming a human individual. In the following quote, the alien-narrator explains the fulfilment he finds in human life in more detail:

I was a wasn't, that was the problem. I was lying in bed with a human woman [...], and thinking of her strange but fascinating skin, and the way she had cared for me. No one in the universe cared for me. (You didn't did you?) We had technology to care for us now, and we didn't need emotions. We were alone. We worked together for our preservation but emotionally we needed no one. We just needed the purity of mathematical truth. (pp. 127-28)

This marks the preference in the narrative for a consciousness-centred, a subject-centred, and, if one is to follow the discussions regarding *homo mensura* above, in the last analysis a human-centred existence over a decentred existence alternative. The subject-centred society means keeping one's selfhood intact through the other's externality vis-à-vis a posthuman society—like that of Vonnadonia—where the difference between the self and the other is effaced, and it means that the appeasement of the subjectivity of the human individual is held above everything else. Hence, it is a rejection of the goal of self-effacement that posthumanism sets for humanity out of "the fear that if the boundaries are breached at

all, there will be nothing to stop the self's complete dissolution" as Katherine Hayles's summary of 'the fear of the posthuman' indicates (1999, p. 290). And finally, it is the story of a posthuman being who thought he knew 'beauty' but discovered that mathematical purity does not make beauty, but contradictions do. For instance, he is able to appreciate the beauty of sunsets only after becoming human as he says: "Sunsets were beautiful here. I became quite hypnotised by them. In the past they had meant nothing to me. After all, a sunset was nothing really but the slowing down of light. [...] But since becoming human I was just transfixed by the colours. Red, orange, pink" (p. 282); the colours he did not know existed. He adds that "as with a sunset, to be human was to be in-between things; a day, bursting with desperate colour as it headed irreversibly towards night" (p. 282). These contradictory forces in human lives, along with all the other "[a]ccidents, imperfections, placed inside a pretty pattern. Asymmetry. The defiance of mathematics" (p. 100) are what make true beauty and its joyful consummation possible.

All in all, the entire narrative becomes an attempt to contain posthumanist criticism within the confines of an anthropocentric humanism, and although it registers the necessity for *some* posthumanist thinking to become ethically better people, the narrative tries to demonstrate that humanity is better off without a wholesale dedication to posthumanist self-effacement. Similar to the conclusions Bartlett and Byers arrive at in their analysis of the blockbuster film *The Matrix*, *The Humans* "places posthuman subjects at the centre of its action and flirts with a theoretical postmodernism only to reject the posthumanist configuration of subjectivity in favour of resurrecting a neo-Romantic version of the liberal-humanist subject" and "to preserve, as 'natural,' the organic human's dominant outside position" (2003, p. 30). In other words, it features a posthuman being and his posthuman society to the extent of making them the mouthpieces of the posthumanist thought that targets human society as a fundamentally malevolent organisation and as the cause of the crises that are known with the category name of the Anthropocene. Then, by way of bringing both the posthuman subject and his society to their knees—by having the former willingly transform into a human being and by indicating the destructiveness of the latter as will be discussed below—, the narrative rejects the necessity of a posthuman evolution and reasserts the centrality of the human subject.

Needless to say, the narrative does not reject the problems that the posthumanists draw attention to, the problems that humanity has caused or would cause in the future; *The Humans* is of course not an ode to human destructiveness, nor is Haig an American transcendentalist who would only see pure goodness as the final cause of all human actions. The alien-narrator does not refrain from observing human malevolence and vice, but he makes sure to discuss them without necessarily asking humans to give up on their assumed dominance over the rest of their world. In doing so, the narrative pacifies the self-effacing posthumanist agenda with what Susan Levin calls "a virtue-centred approach to human flourishing" (2021, p. 232). Levin rejects transhumanist/posthumanist pessimism and defeatism and rejects giving priority to creating postanthropocentric posthumans. She states that "it is our human situation that we must concentrate on bettering" and continues to add that the evolution of humanity can only come from "our dedicated efforts to narrow the gap between reflectively affirmed human ideals and their worldly manifestations. Beyond the fact that this is the only kind of project that we, as human beings, can sign on to, it reflects a commitment to human capacities and the intrinsic worth of human flourishing" (2021, p. 232). This watering-down of posthuman philosophy agrees with posthumanist criticism only to the extent to which humanity may benefit from it, retaining a commitment to human exceptionality and worth.

Therefore, in parallel with Levin's position, *The Humans* seeks to use posthumanist criticism to help the

human individual and humanity flourish, not to decentre them from their dominant positions. For instance, the alien-narrator comes to Earth having been taught that humans are monsters and that “[h]umans are arrogant. Humans are greedy. They care about nothing but money and fame” (p. 106), which represents a posthumanist criticism of human societies and of Western humanisms. He is advised by the hosts that “[he] must never look at an individual and fail to see their relation to the crimes of the whole. Every smiling human face hides the terrors they are all capable of, and are all responsible for, however indirectly” (p. 46). The alien-narrator himself reports human monstrosities as follows:

As well as religion, human history is full of depressing things like colonisation, disease, racism, sexism, homophobia, class snobbery, environmental destruction, slavery, totalitarianism, military dictatorships, inventions of things which they have no idea how to handle (the atomic bomb, the Internet, the semi-colon), the victimisation of clever people, the worshipping of idiotic people, boredom, despair, periodic collapses, and catastrophes within the psychic landscape. (p. 77)

Yet, he goes on to excuse all of these by saying, first, that humans are merely “scared” creatures who seek to protect themselves and to feel reassurance through “mastery” over their environment and others (p. 130), and, second, that humans still “don’t understand themselves” or “their true selves” (p. 130). Both of these explanations are part of the alien-narrator’s attempts to promote understanding towards humans and the vice they might be argued to have caused at personal, social, environmental, and global levels. Earlier in the novel, the Vonnadorian hosts who direct the alien-narrator’s actions on Earth remind him of their evaluation of humanity, giving lip service to the posthuman critique of anthropocentrism and the Anthropocene:

The humans are an arrogant species, defined by violence and greed. They have taken their home planet, the only one they currently have access to, and placed it on the road to destruction. They have created a world of divisions and categories and have continually failed to see the similarities between themselves. They have developed technology at a rate too fast for human psychology to keep up with, and yet they still pursue advancement for advancement’s sake, and for the pursuit of the money and fame they all crave so much. (p. 46; emphasis original)

The alien-narrator meets several people, like Professor Martin himself, who perfectly fit this disturbing description. However, he also meets and learns about other people like Martin’s colleague and friend Professor Ari or his wife Isobel, who do not fit this description at all and who defy the hosts’ sweeping categorisation of all human beings as inherently evil. By offering true friendship, love and care to the alien-narrator (who is disguised in the shape of Professor Martin), these two characters seem to offer a corrective to the hosts’ totalising pessimistic and defeatist evaluation of humans. The alien-narrator also learns about a young Russian mathematician whose life offers another corrective. The young mathematician solves an important problem and is offered wealth and prizes but

he had turned it down, and the million dollars that had gone with it. ‘I’m not interested in money or fame,’ he had said. ‘I don’t want to be on display like an animal in a zoo. I’m not a hero of mathematics.’ This was not the only prize he had been offered. There had been others. [...] All of them he had turned down, choosing instead to live a life of poverty and unemployment, caring for his elderly mother. *Humans are arrogant. Humans are greedy. They care about nothing but money and fame. They do not appreciate mathematics for its own sake, but for what it can get them.* I logged out. (p. 106; emphasis original)

With such revelations of experiencing human life firsthand, the alien-narrator begins rejecting such totalising and pessimistic views of humanity, the only conclusion of which is that humans need to step aside as they can only cause destruction. Although the alien-narrator tries to keep for some time to Vonnadorian teachings regarding humans: “I had to keep believing everything I had been told. That this was a species of ugliness and violence, beyond redemption” (p. 100), he then realises, in the face of these

correctives, that nothing is perfect, even the seemingly perfect world of Vonnadonia as discussed above. Hence, no reductive conclusion can claim to be the final evaluation of an entire species. As he learns “more about the humans,” he becomes more convinced that “[t]hey are more complicated than [the Vonnadorians] first thought. They are sometimes violent, but more often care about each other. There is more goodness in them than anything else” (p. 139).

At this point, the narrative also proposes another, a more subtle corrective to this view by suggesting that humans are not the only species that could be accused of destruction. It should be noted that the Vonnadorian hosts sent the alien-narrator to Earth to destroy evidence “that lived not only in computers but in *living human beings*” (p. 5; *emphasis added*). Finding an excuse in the confidence of their mathematical calculations done from many light-years afar, the Vonnadorians decided to destroy knowledge, humans, and humanity’s future options because they concluded that an advanced human race would be harmful to the universe. The sense with which the narrative wants readers to derive from this incident is that such unshakeable confidence in one’s righteousness in the way one seeks to decide for and shape the lives of other species is absolutist, whatever the excuse might be. It is clear that Haig’s liberal humanism is informing the narrative at this point because it is not only absolutist but also anti-liberal. However, without bringing philosophy or political theory into the text, Haig is able to dismiss such absolutist confidence within the confines of narrative movement when the Vonnadorians’s decision to proceed with the killing mission casts doubt on the truthfulness or virtue of their assumed mathematical purity. They continue to insist that the alien-narrator has to kill Isobel and Gulliver in spite of the narrator’s confident explanations that they do not know anything about the Riemann Hypothesis (p. 194), hence there is no reason that “Isobel and Gulliver should be harmed” (p. 177). Yet, the hosts insist on their being killed, and they send another Vonnadorian to kill them after the alien-narrator breaks contact with the hosts in defiance. Therefore, after the alien-narrator frighteningly notices “how close violence is to the civilised surface of a human being” (p. 191), he also notices when has to save himself and his new family from the unforgiving Vonnadorian killer sent by the hosts that the same applies to the civilised surface of a Vonnadorian being. In a similar manner, the alien-narrator’s thoughts on human will to subjugate other life forms axiomatically apply to the Vonnadorians themselves:

[Humans] have lost themselves but not their ambitions. Do not think that they would not leave this place if they had the chance. They’re beginning to realise life is out there, that we or beings like us, are out there, and they won’t just stop at that. They will want to explore, and as their mathematical understanding expands, then they will eventually be able to do so. They will find us, eventually, and when they do, they will not want to be friends, even if they think – as they always do – that their own ends are perfectly benevolent. They will find a reason to destroy or subjugate other life forms. (p. 249)

In this reading, advanced posthuman Vonnadorians are also obviously looking for and finding reasons to destroy or subjugate other life forms in the name of mathematical purity and logic and in the name of protecting the peace in the universe. The fact that they take it upon themselves to confidently make such judgments and follow upon their evaluations with destructive action hints at their Vonnadorian-centrism, not so much different from anthropocentrism. The entire reading undermines the Vonnadorian claim to objectivity and undermines their supposed rights to protect the universe and to subjugate and shape other life forms in the ways they see fit for that purpose.

It can also be argued here that *The Humans* hence indicates that centrism is an unavoidable trait for even the most advanced species. The universe in the narrative is made up of competing forces that seek to take one another under control and dominate the rest to keep themselves at the centre of this universe. When that is the case, the self-effacing philosophy of posthumanism would mean letting go of

humanity's claims to that dominant centre and letting that centre be filled by other species. As the game theorists would explain, what may follow such self-effacement is an acquiescence to other species' dominance who might seek to subjugate humanity, like what the Vonnadorians are trying to do, and who will announce that their "ends are perfectly benevolent" (p. 249).

In the end, the alternative that *The Humans* proposes is a human-centred criticism of humanity, one that registers the value of posthumanist criticism but contains it within the borders of neo-Romantic liberal Western humanism. According to this position, the humanity definitely needs to improve, but this does not necessarily require a transition to a decentred posthuman reorganisation of the human societies. Haig lays out his virtue-centred approach to human flourishing in the chapter entitled "Advice for a human" (pp. 271-77). It is a list of 97 pieces of advice written by the alien-narrator for Gulliver in the hopes of helping him become a better version of himself and become a happier and a more fulfilled human individual. It is not possible to address all of the items on the list within the scope of this paper, but it can be said that what the list offers is a sort of conventional wisdom: the solution to most of the problems humanity is either facing or causing can be found in the human "ability to love" (p. 271). In different and recurring items on the list, the narrative suggests that their technology will not help humanity to become better versions of themselves. This also indicates one of the reasons why the alien-narrator quits the Vonnadorian posthuman hive-mind to become human, in the sense mentioned above that the Vonnadorians are still destructive and Vonnadorian-centric despite all their advanced science and technology. As a true neo-Romantic, liberal humanist, Haig ultimately offers "art [a]nd love" (p. 276) as the true sources for betterment and happiness, which only exists in the human world. Through art and love, humans need to learn to be true to themselves and face the truth (p. 87), otherwise they will be forever "thwarted" (p. 185) and the Earth will be a "planet of things wrapped inside things. Food inside wrappers. Bodies inside clothes. Contempt inside smiles. Everything [is] hidden away" (p. 13). Humans need to stop "turn[ing] on themselves, ostracis[ing] their own kind" (p. 22) and be more empathetic, "[b]e nice to other people" (p. 271), "[a]ccept different shapes" (p. 273), and remember that "caring is what makes [them] human. Care more, become more human" (p. 275). And finally, humans need to learn to take their "violent will" (p. 248) under control in order to avoid being "a monster that feasts on its own hands" (p. 249). That is to say, "their ability to shape the path of other species, to change their fundamental nature" (p. 102) and their ability to "dominate the world, and 'civilise' it" (p. 248) are "the remarkable thing about humans" (p. 102) so long as they learn to use this power in a wiser way in order not to threaten their own well-being.

4. Conclusion

In conclusion, it can be argued that Matt Haig's *The Humans* engages with the posthuman ideals but ultimately reaffirms a reformed yet intentional humanism. Haig's alien-narrator, who initially embodies posthumanist detachment and contempt toward human flaws, undergoes a journey that sees him transitioning from a posthuman agent of surveillance and correction to a deeply integrated human advocate. Through the alien-narrator's transition from a detached posthuman agent of surveillance and correction to an advocate of human exceptionality, Haig negotiates with posthumanist critique, acknowledging its insights into human follies and eventually re-contains it in a recognition of the value of human-centric virtues, particularly love and individuality. At first, Haig's alien-narrator perceives humanity as fundamentally selfish and prone to violence, capable of causing immense harm to themselves and to the universe if they are allowed to advance. This mirrors the posthumanist critique of humanity as inherently flawed by anthropocentrism, self-interest, and disregard for ecological and interspecies ethics. Yet, the narrative does not stop with this critique; instead, by allowing the alien to

experience human life intimately, the narrative offers an alternative view that foregrounds humanity's redeeming qualities. Hence, the novel does not only emphasise humanism's enduring relevance but also dismisses a wholesale acceptance of posthumanist self-effacement that could undermine these virtues and compromise human well-being against the threats of being dominated by other species. This suggests that the solution to humanity's problems does not lie in abandoning humanism altogether but rather in refining it to encompass a more ethical and responsible understanding of being human.

Haig also uses the posthuman Vonnadorian society to illustrate the potential dangers of a posthuman evolution. The alien-narrator's society, though advanced, is devoid of familial bonds, personal identity, love, or any other emotional depth. In addition to stripping life of the very experiences that make it worth living, the Vonnadorian posthuman society still retains destructive tendencies, aspirations to subjugate other life forms, and a Vonnadorian-centrism despite its advanced stage. In this sense, a posthuman evolution does not guarantee solutions to the problems that posthumanists have identified. The novel then suggests that rather than seeking to transcend humanity through posthumanist self-effacement, humans should adopt a more virtue-centred approach and focus on cultivating virtues like empathy, creativity, and love. In this way, *The Humans* reimagines humanism as a flexible, evolving philosophy that can address modern challenges without abandoning its core values. Similarly, while the alien-narrator's initial mission to prevent humanity from advancing too quickly is based on a posthumanist distrust of human agency, his choice to abandon this mission in favour of joining humanity reflects a belief in human potential and the capacity for self-improvement.

In sum, *The Humans* advocates a form humanised posthumanism which accepts the need for ethical evolution but suggests that this ethical evolution should not entail a complete rejection of human-centred values. Haig's vision of humanism is thus one that is open to evolution and critique, yet firmly rooted in the belief that human life, with all its flaws and complexities, holds an intrinsic value that transcends the limitations of any single philosophical framework.

Bibliography

- Badmington, N. (2000). Introduction: Approaching Posthumanism. In N. Badmington (Ed.), *Posthumanism* (pp. 1-10). New York: Palgrave Macmillan.
- Bertlett, L., & Byers, T. B. (2003). Back to the Future: The Humanist "Matrix". *Cultural Critique* (53), 28-46.
- Bonazzi, M. (2023). Protagoras. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition). (E. N. Zalta, & U. Nodelman, Eds.) Metaphysics Research Lab, Stanford University.
- Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Cambridge: Polity.
- Bunnin, N., & Yu, J. (2004). *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Malden: Blackwell.
- Chesi, G. M. (2022). Classical Posthumanism. In S. Herbrechter, I. Callus, M. Rossini, M. Grech, M. de Bruin-Molé, & C. J. Müller (Eds.), *Palgrave Handbook of Critical Posthumanism* (pp. 55-74). Cham: Palgrave Macmillan.
- Davies, T. (1997). *Humanism*. London: Routledge.
- Ferrando, F. (2013). Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialisms: Differences and Relations. *Existenz*, 8(2), 26-32.
- Foucault, M. (2005). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London: Routledge.
- Gillespie, C. M. (1910). *The Truth of Protagoras*. *Mind*, 19(76), 470-492.
- Grudin, R. (2024, May 20). humanism. *Encyclopedia Britannica*.
- Haig, M. (2014[2013]). *The Humans*. Edinburgh: Canongate.
- Hassan, I. (1977). Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture? *The Georgia Review*, 31(4), 830-850.
- Hayles, N. K. (1999). *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayles, N. K. (2003). Afterword: The Human in the Posthuman. *Cultural Critique* (53), 134-137.
- Herbrechter, S. (2018). Critical Posthumanism. In R. Braidotti, & M. Hlavajova (Eds.), *Posthuman Glossary* (pp. 94-96). London: Bloomsbury Academic.
- Huxley, J. (1957). *New Bottles for New Wine*. London: Chatto & Windus.
- Law, S. (2011). *Humanism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Levin, S. (2021). *Posthuman Bliss?: The Failed Promise of Transhumanism*. New York: Oxford University Press.
- Lovejoy, A. O. (2001). *The Great Chain of Being*. Cambridge: Harvard University Press.
- Plato. (2014). *Theaetetus*. (J. McDowell, Trans.) Oxford: Oxford University Press.
- Ranisch, R., & Sorgner, S. L. (2014). Introducing Post- and Transhumanism. In R. Ranisch, & S. L. Sorgner (Eds.), *Post- and Transhumanism* (pp. 7-28). Frankfurt am Main: Peter Lang Edition.
- Rockoff, M. (2014). Literature. In R. Ranisch, & S. L. Sorgner (Eds.), *Post- and Transhumanism* (pp. 251-270). Frankfurt am Main: Peter Lang Edition.
- Wolfe, C. (2010). *What is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press.

13. Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Bağlaçlar¹

Yıldız YENEN AVCI²

APA: Yenen Avcı, Y. (2025). Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Bağlaçlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 175-193. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14645950>

Öz

Bağlaçlar, dil bilimcilerin üzerinde uzlaşa sağlayamadığı bir sözcük türü olmakla birlikte Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğretilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmada bağlaçlar ayrı bir tür olarak değerlendirilmiş ve bu yaklaşıma bağlı olarak Türkiye Türkçesi atasözlerinde hangi bağlaçlara yer verildiği, bunların kullanılma sıklıkları ile işlevsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu amaç çerçevesinde atasözlerinde kullanılan bağlaçlar “anlam bilgisi, cümle türleri, söz dizimi, yapı bilgisi, köken bilgisi ve ahenk unsurları” bakımından incelenmiştir. Araştırma doküman incelemesi modelindedir ve veriler Ömer Asım Aksoy tarafından derlenen atasözlerinden elde edilmiştir. Ömer Asım Aksoy tarafından derlenen toplam 2667 atasözü tek tek incelenmiş ve yalnızca 212 atasözünde (%7,94) bağlaçların varlığına ulaşılmıştır. Atasözlerinde 13 farklı bağlaç geçmektedir. Bu bağlaçların neler olduğu ve oranları şöyledir: “de” %54,72, “ama” %10,85; “ya ... ya ...” %10,38; “ile” %8,02; “ki” %4,72; “bile” %4,72; “ne ... ne ...” %2,83; “ya” %0,94; “yine” %0,94; “hem ... hem ...” %0,47; “hele” %0,47; “meğer” %0,47 ve “meğerki” %0,47. Araştırma sonucunda atasözlerinin bağlaçlar yönünden zengin olmadığı, bu sözcük grubu içinde en fazla “de” bağlacının kullanıldığı; “de” bağlacının aynı zamanda anlamsal çeşitlilik yönünden de tüm bağlaçlar içinde en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir. İncelenen atasözlerinin büyük bir kısmında tek sözcükten oluşan bağlaç kullanılmaktadır. Bu bağlaçlar genel olarak basit yapı özelliği sergilemektedir. Ayrıca daha çok “de, ne ... ne ..., ya ... ya ..., ile” bağlaçlarının geçtiği atasözlerinde ahenk unsurlarına rastlanıldığını söylemek mümkündür. Köken bakımından yapılan incelemede ise atasözlerinde Türkçe, Farsça ve Arapça bağlaçlara yer verilmeyle beraber en fazla Türkçe bağlaçların (%71,70) kullanıldığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Türkçesi atasözleri, bağlaçlar, bağlaçların kullanılma sıklığı, bağlaçların işlevsel özellikleri

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma 16-19 Eylül 2020'de online olarak gerçekleşen Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi'nde (IPCEDU 2020) sunulan bildirinin tam metin hâlidir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: 13

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.07.2024-**Kabul Tarihi:** 12.11.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14645950>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., MEB, Öğretmen /Dr., MNE, Teacher (Aydın, Türkiye) **e-posta:** y.yenen@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8697-5375> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05>, **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

Conjunctions in Türkiye Turkish Proverbs³

Abstract

Although conjunctions are a grammatical term on which linguists cannot agree, they are among the subjects that should be taught in the Turkish Lesson Curriculum. In this study, conjunctions were evaluated as a separate type and, depending on this approach, which conjunctions were included in Turkey Turkish proverbs, their frequency of use and their functional properties were emphasized. Within the framework of this purpose, the conjunctions used in proverbs were examined in terms of "semantic information, sentence types, syntax, structural information, etymology and harmony elements". The research is in the document analysis model and the data were obtained from proverbs compiled by Ömer Asım Aksoy. A total of 2667 proverbs compiled by Ömer Asım Aksoy were examined one by one and the presence of conjunctions was found in only 212 proverbs (7.94%). There are 13 different conjunctions in proverbs. What these conjunctions are and their rates are as follows: "de" 54,72%; "ama" 10,85%; "ya ... ya ..." 10,38%; "ile" 8,02%; "ki" 4,72%; "bile" 4,72%; "ne ... ne ..." 2,83%; "ya" 0,94%; "yine" 0,94%; "hem ... hem ..." 0,47%; "hele" 0,47%; "meğer" 0,47% ve "meğerki" 0,47%. As a result of the research, it was seen that proverbs were not rich in terms of conjunctions, and the conjunction "de" was used the most in this group of words; It has also been determined that the conjunction "de" has the highest rate among all conjunctions in terms of semantic diversity. In most of the examined proverbs, single-word conjunctions are used. These conjunctions generally exhibit simple structure characteristics. In addition, it is possible to say that elements of harmony are encountered in proverbs where the conjunctions "de, ne ... ne ..., ya ... ya ..., ile" are used. In the analysis made in terms of origin, it is seen that although Turkish, Persian and Arabic conjunctions are included in the proverbs, Turkish conjunctions are used the most (71.70%).

Keywords: Turkey Turkish proverbs, conjunctions, the frequency of use of conjunctions, the functional properties of conjunctions.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 28.07.2024-Acceptance Date: 12.11.2024-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14645950>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Sözcükler duygu, düşünce ve isteklerimizi anlatmaya yarayan anlamlı en küçük dil birimleridir. Kimi sözcükler tek başına kullanıldıklarında bir anlam ve işleve sahipken kimi sözcükler de ancak diğer dil öğeleriyle kurduğu ilişki sonucunda bir anlam ve işlev kazanırlar. Türkçede isim (ad), eylem (fil), sıfat (ön ad), zamir (adıl), zarf (belirteç), edat (ilgeç), bağlaç ve ünlem olmak üzere toplam sekiz tür sözcük olduğu kabul edilmektedir. Türkçenin isim soylu sözcüklerinden olan bağlaçlar tek başına anlamı olmayan, cümle içinde anlam kazanan ve cümleden çıkarıldığında anlatımı bozmayan birimler olarak görülürler. Bağlaçlar dil bilimcilerin üzerinde uzlaşa sağlayamadığı bir sözcük türü olmakla beraber öğretim programlarında ayrı bir tür olarak değerlendirilir. Örneğin 2019 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2019; 34-40) 4. sınıf düzeyinde “yazma” becerisi altında “T.4.4.18. Yazılarında bağlaçları kuralına uygun kullanır.” kazanımı ve «“de” ve “ki” bağlaçlarını doğru yazmaları sağlanır.» açıklamasıyla yer alırlar. 6. sınıf düzeyinde ise okuma başlığı altında “T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metni anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımı ile desteklenirler. Alan yazınına bakıldığında bağlacın tanımı, özellikleri, edat ile olan ilişkisi, sınıflandırılması üzerine birbirinden farklı yaklaşımların olduğu görülür.

Ergin (2012: 315-317) bağlaçları edat başlığı altında inceler ve “bağlama edatları” olarak isimlendirdiği bu sözcükleri beş gruba ayırır: *sıralama edatları* (ve, ile ilâ), *denkleştirme edatları* (veya, yahut, veyahut), *karşılaştırma edatları* (ya... ya, hem... hem, ne... ne vb.), *cümle başı edatları* (fakat, lakin, ancak, eğer, gerçi, zira, sanki, yeter ki, aksi takdirde, hele vb.), *sona gelen edatlar* (dahi, ise, ki, bile değil, kim). Sıralama edatlarında ve'nin eskiden ve, u, ü, vü, vü şekillerinin olduğunu belirten araştırmacı sona gelen edatlara “kuvvetlendirme edatı” da denildiğini ifade eder. Hacıeminoğlu (1992) bağlaç ifadesi için edat terimini kullanır ve bu sözcük grubunu çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap edatları, ünlemler, gösterme edatları, tekerrür edatları gibi başlıklara ayırır. Bağlaç yerine “bağlama edatı” ifadesini kullanan Karahan'a göre (2014: 65) bağlama edatları iki veya daha fazla isim unsurunu birbirine bağlayarak bağlama grubunu oluştururlar. Büyük bir çoğunluğunun yabancı kökenli olduğunu dile getiren Özel ve Atabay (1976: 11) bağlaçları; eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, tümceleri bağlamaya yarayan ve bu birimler arasında anlam ve kimi zaman da biçim bakımından bağlantı sağlayan öge olarak görürler.

Edat için “taki” bağlaç için “bağlam” sözcüğünü kullanan Banguoğlu (2015:385-395) bağlaçları üç başlık altında inceler: *Türkçe asıllı bağlamlar* (de, de... de... , ile, diye, ancak, yalnız vb.), *birleşik bağlamlar* (yine de, ya da, hem de, halbuki, bunun gibi, kaldı ki vb.) ve *yabancı asıllı bağlamlar* (ve, fakat, ama, lâkin, çünkü, hatta, zira vb.). Banguoğlu'na göre bağlamlar kelime ve yargılar arasında ilişki kurarlar. Söz içinde iki kavramı ya da düşünceyi bütünleştiren bu ilişkilere ve Türkçede ulama bağlamları, ayırtlama bağlamları, karşıtama bağlamları, sebep bağlamları, sonuç bağlamları olmak üzere 12 bağlama ilişkisi mevcuttur. Gencan “Dilbilgisi” adlı eserinde (1991: 230-244) ayrı bir tür olarak gördüğü bağlaçları anlamca ilgili tümceleri, görevdeş öğeleri bağlamaya yarayan sözcükler olarak tanımlar ve tek tek sıraladığı bağlaçların anlamsal, yapısal özelliklerini inceler.

Türkçenin yapısı gereği kısa cümlelerle anlatıma uygun olduğunu bu gerekçeden bağlaçların sayısının sınırlı olduğunu belirten Hengirmen (2005: 175-194) bağlaçları eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcükler olarak görür. Bağlaçları yapı ve biçim bakımından dört gruba ayırır: *yahn bağlaçlar* (ve, ile, de, dahi, ama, bile, eğer vb.), *türemiş bağlaçlar* (üstelik, yalnız, ancak, örneğin vb.), *birleşik bağlaçlar* (öyleyse, neyse, kimbilir, yoksa, meğerse, veyahut vb.) ve *öbekleşmiş*

bağlaçlar (1. Ki bağlacıyla kurulanlar-oysaki, mademki, sanki, şöyle ki, demek ki vb.-; 2. Tamlama biçiminde kullanılan bağlaçlar -bunun için, bundan dolayı, buna göre, sözün kısası, bununla birlikte vb.-; 3. Yinelenen bağlaçlar -ne... ne, hem... hem, ya... ya, ama... ama vb.)

Bağlacın tanımını yaptıktan sonra tek tek ele aldığı bağlaçların görev ve anlamları üzerinde duran Koç (1996: 245-274) bu dilsel birimleri yapı bakımından dört gruba ayırır: *yalın bağlaç* (ve, de, meğer, fakat, bari, şayet vb.), *türemiş bağlaç* (örneğin, üstelik, ancak, açıkçası, kısacası vb.), *birleşik bağlaç* (nitekim, veyahut, veya, halbuki, öyleyse vb.), *öbekleşmiş bağlaç* (ya da, hem de, farzet ki, o takdirde, başka bir deyimle vb.).

Özkırmı (2006: 215-217) Osmanlıcada râbit denilen, cümle içinde eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da aynı tür cümlelerle işlevi ayrı iki cümleyi birbirine bağlamakla görevli olan bağlaçların Türkçede sayısının az olduğunu, kullanılan bağlaçların çoğunun Arapça ve Farsça kökenli olduğunu belirtir. Özkırmı, Eski Türkçede anlatımın genelde kısa cümleye dayanması ve Osmanlıca döneminde ise cümlelerin zarf-fille bağlanarak uzatılmasını buna gerekçe olarak gösterir. Araştırmacıya göre sıklıkla kullanılan Türkçe bağlaçlar “ile, bile, dahi, ya da, ancak, yalnız, belki, çünkü (çün-ki), nitekim, üstelik, sanki, yoksa (yok-ise)”; yabancı bağlaçlar ise “ve, veya, yahut, veyahut, ama (amma), fakat, lakin, eğer, ki, şayet, gerçi, madem, mademki, meğer, binaenaleyh, halbuki, güya, illa, velev ki, hattâ”dır. Yaygın olarak kullanılan ne... ne... bağlacı da öğeleri bağlamanın yanı sıra yüklemi olumlu olan cümleyi anlamca olumsuzlaştırır. Başka bir deyişle olumsuz cümlelerin yüklemi bu bağlaç kullanıldığında olumsuzluk eki “-ma, -me”yi almaz.

Korkmaz çalışmasında (2009: 1091-1136) bağlaçları kelimeleri, kelime öbeklerini, cümleleri, paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan, yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran gramer unsurları olarak değerlendirir. Korkmaz’a göre bağlaçlar edatlar gibi tek başına anlamı olmayan sözcüklerdir ve anlamlı değil, görevli gramer öğeleridir. Ancak bağlaçlar aracılığıyla bağlanan öğeler biçim ve anlam bakımından birbiriyle ilişkili olduğu için bağlaçlar yükledikleri farklı işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım incelikleri katarlar. Ayrıca cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğü, sözde süreklilik sağlarlar. Araştırmacı bağlaç ile diğer sözcük türleri arasındaki farklılıklara da yer verir. Bağlaçlar ad soylu kelimeler gibi cümlelerin ögesi görevini yapmazlar, başka kelime sınıfına geçmezler. Edatlarla şekil ortaklığına sahip olmasına rağmen kullanılış yerleri ve işlevleri bakımından benzerlik göstermezler. Sınıflama yönünden ise bağlaçların üç başlık altında incelendiği görülür: 1. *Kökenlerine göre bağlaçlar* (yabancı kökenli bağlaçlar, karışık kökenli bağlaçlar, Türkçe kökenli bağlaçlar), 2. *Şekil ve şekil bilgisi yapılarına göre bağlaçlar* (tek kelimededen oluşan bağlaçlar), 3. *İşlevlerine ve cümledeki yerlerine göre bağlaçlar* (sıralama bağlaçları, denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları, pekiştirme bağlaçları, nöbetleşme bağlaçları, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar. Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar işlev bakımından “açıklama bildiren cümle bağlayıcıları, sonuç bildiren cümle bağlayıcıları, üsteleme bildiren cümle bağlayıcıları, sebep bildiren cümle bağlayıcıları, zıtlık bildiren cümle bağlayıcıları, daha başka işlevlerle kullanılan cümle bağlayıcıları” olmak üzere altı sınıfa ayrılırlar. Bağlacı birçok araştırmacı gibi (Özel ve Atabay; 1976, Gencan, 1991; Koç, 1996; Hengirmen, 2005; Özkırmı, 2006; Korkmaz, 2009 ve Banguoğlu, 2015) gibi ayrı bir tür olarak değerlendiren Bozkurt (2010: 47) Türkçenin eklemeli dil yapısının bağlaçlara pek gereksinim bırakmadığını bu gerekçeden Türkçedeki bağlaçların büyük bir çoğunluğunun yabancı kökenli olduğunu, zaman içinde oluşan bağlaçların dildeki yerini aldığını belirtir. Araştırmacı iki sözcük arasında bir kavram ortaklığı sağlayan bağlaçların sözcükler arasında ilişki kurmak veya cümleler arasında bağlantıyı sağlamak üzere iki işleve sahip olduğunu, cümleleri birbirine bağlamaları durumunda bağlı cümleleri oluşturduğunu dile getirir.

Kimi dil bilimciler tarafından ayrı bir sözcük türü, kimileri tarafından edat olarak değerlendirilen bağlaçlar üzerine çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Akın (2004) çalışmasında bağlaçları yapıları, kökenleri, görevleri ve kullanışları bakımından incelemiş, bağlaçların varlığına ve edat ile olan ilişkisine açıklık getirmeye çalışmıştır. Şenlik (2011) Osmanlı Türkçesindeki cümle bağlaçlarını buldukları yer, anlam çeşitliliği ve yoğunluğu, menşe ile morfolojik yapı gibi özellik ve kriterler yönünden tasnif ederek konuyla ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Deniz ve Demir (2019) bağlaçları işlevleri bakımından konu edinen araştırmaları derlemiş ve onları bağlaçların adlandırılması ve sınıflandırılması bakımından incelemişlerdir.

Taşbey (2020) makalesinde edat ve bağlaç arasındaki ilişkiye dikkat çekerek bağlaçların Türkçedeki varlığına ve sözcük türleri sınıflandırmasındaki yerine açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Kara (2023) Türkçe ders kitaplarında bağlaç öğretimine dair eğilimi tespit ve tahlil etmeyi amaçladığı araştırmasında bağlaç konusunun ders kitaplarına tam olarak aktarılmadığını ve bağlaçların cümle içindeki anlamlarının yeterince vurgulanmadığına dikkat çekmiştir. Maimaıtı araştırmasında (2023) Kutadgu Bilig’de geçen bağlaçları, Çağdaş Uygurcadaki bağlaçlar ile karşılaştırarak bağlaçların o dönemdeki genel durumu ile gelişim süreci hakkında görüşleri ortaya koymuştur. Bağlaç sözcüğüne genel olarak yaklaşan bilimsel yayınların yanı sıra belirli bir bağlaç üzerine yapılmış araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin Çelik (1999) “da” bağlacı; Karaşin (2008) “ya” bağlacı, Salan (2011) “ne... ne (de)” bağlacı, Taştekin (2015) “ki” bağlacı, Şenlik (2016) “ve”, “da” bağlaçları üzerine çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı ise Türkiye Türkçesi atasözlerinde bağlaçları incelemektir. Atasözlerinde kullanılan bağlaçlar “anlam bilgisi, cümle türleri, söz dizimi, yapı bilgisi, köken bilgisi ve ahenk unsurları” bakımından ele alınmıştır. Belirtilen amaca bağlı olarak öncelikle atasözlerinde sözcük türlerini araştırmaya yönelik bilimsel yayınlar çalışmanın kapsamına alınmıştır. Yapılan literatür taramasında atasözlerinde sözcük türleri üzerine yapılmış bilimsel yayınların mevcut olduğu (Tuğluk, 2012; Yenen Avcı, 2015; 2016; Açar Özgündüz, 2022) buna karşın atasözlerinde doğrudan bağlaç konusunu ele alan herhangi bir akademik çalışmanın olmadığı görülmüştür. Araştırmanın bu yönüyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışma doküman incelemesi modelindedir ve veriler Ömer Asım Aksoy tarafından derlenen atasözlerinden elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2013: 217) araştırmayla ilgili bilgi veren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesi genel olarak antropologların, tarihçilerin ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntemdir. Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan “Atasözleri Sözlüğü”nde (2013) bulunan toplam 2667 atasözü bağlaçlar yönünden incelendikten sonra; araştırma bulguları tablo, alıntı ve yorumlarla desteklenmiştir. Çalışmada hangi sözcüğün bağlaç olup olmadığı konusunda “sözcükleri, sözcük öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlaması, tek başına kullanıldığında bir anlam taşımaması, cümleden çıkarıldığında anlatımı bozmaması, cümle içinde yalnız kullanıldığında cümlenin öğelerinden biri olma özelliğini taşımaması” gibi kriterler dikkate alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın veri kaynağı olarak kullanılan ve Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan “Atasözleri Sözlüğü”nde (2013) toplam 2667 atasözü bulunmaktadır. Yapılan incelemede Türkiye Türkçesine ait 212 (%7,94) atasözünde bağlaç tespit edilmiştir. Atasözlerinde geçen bağlaçların neler olduğu, bunların sıklık ve yüzdeleri Tablo 1’de gösterilmiştir:

Bağlaçlar	Sıklık (f)	Yüzdelik (%)
De	116	54,72
Ama	23	10,85
Ya ... ya ...	22	10,38
İle	17	8,02
Ki	10	4,72
Bile	10	4,72
Ne ... ne ...	6	2,83
Ya	2	0,94
Yine	2	0,94
Hem ... hem ...	1	0,47
Hele	1	0,47
Meğer	1	0,47
Meğerki	1	0,47
Toplam	212	100,00

Tablo 1. Atasözlerinde Geçen Bağlaçların Oranları

Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere çalışmada 13 farklı bağlaca ulaşılmıştır. İncelenen atasözlerinde en fazla “de” (%54,72), en az ise “hem ... hem ..., hele, meğer ve meğerki” (%0,47) bağlaçları kullanılmıştır. Diğer bağlaçların kullanılma oranı şöyledir: ama %10,85; ya ... ya ... %10,38; ile %8,02; ki %4,72; bile %4,72; ne ... ne ... %2,83; ya %0,94; yine %0,94. Elde edilen bu bulgulardan hareketle atasözlerinde hem kullanım sıklığı hem de çeşitlilik bakımından bağlaçlara az yer verildiği görülmektedir. Türkçenin eklemeli yapısı ve kısa cümleye dayanan anlatımı kültürel birikimin en güzel örneklerinden olan atasözlerinde bağlaçların kullanım durumunu etkileyerek bu sözcük türüne çok da ihtiyaç duyulmadığını göstermiştir.

“De” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

*“De” bağlacı toplam 116 atasözünde (%54,72) geçmekte ve cümleye 26 farklı anlam katmaktadır: “sebepl”, “umursamazlık”, “dahil/ bile, bunun-onun yanı sıra”, “gücü yetme/yapabilme”, “benzerlik”, “eşitlik”, “olağan/beklenen durum”, “uyarı”, “küçümseme”, “öğüt verme/gereklilik anlatma”, “karşılaştırma”, “yeter ki yap gerisini düşünme”, “temenni”, “beğeni”, “hem ... hem ... anlamında”, “hepsi”, “ama”, “yeter ki olsun anlamında”, “aksilik/ kötü şans”, “ümit etme- hele bir gerçekleşsin anlamında”, “ayrıca/ aynı zamanda”, “-dığında/ dışı zaman/-ken”, “zaman”, “hayal kırıklığı”, “her duruma hazırlıklı olma” ve “kararsızlık anlamı” vermiştir.

- Kurda “neden boynun (ensen) kalın?” demişler, işimi kendim görürüm de ondan” demiş. (Sebep)
Öküz neden güler? Yanılır da güler. (Sebep)
Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır. (Umursamazlık)
Yaşın yanında kuru da yanar. (Dahi, bile, bunun/onun yanı sıra)
Küheylan at, çul içinde de bellidir. (Dahi, bile, bunun/onun yanı sıra)
Laf lafi (söz sözü) açar (Laf da kutuyu açar.) (Gücü yetme, yapabilme)
Minare de doğru, ama içi eğri. (Benzerlik)
Misafir misafiri (dilenci dilenciyi) istemez (sevmez) ev sahibi ikisini de. (Eşitlik)
Komşuda pişer, bize de düşer. (Olağan, beklenen durum)
Düşenin dostu olmaz (hele bir düş de gör.) (Uyarı)
Düşmanın karınca ise de hor görme. (Uyarı)
Elden gelen geç gelir, onda da karnın aç kalır. (Küçümseme)
Elden gelen övün olmaz, o da vaktinde bulunmaz. (Küçümseme)
Elmayı soy da ye, armudu say da ye. (Öğüt verme, gereklilik anlatma)
Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi? (Karşılaştırma)
Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin. (Yeter ki yap, gerisini düşünme)
Geç olsun da güç olmasın. (Temenni)
Güzele göz ağrısı da yakıştır. (Beğeni)
Hamsi niçin kurban olmasın; kanı da var, canı da. (Hem... hem... anlamında)
Dört atanın dördü de hak. (Hepsi anlamında)
Bir kızı bin kişi ister de bir kişi alır. (Ama)
Yağmur yağsın da varsın kerpiççi ağlasın. Yanlış da bir nakış. (Yeter ki olsun anlamında)
Yiğidim yiğit olsun da yerim çalı dibi olsun. (Yeter ki olsun anlamında)
Yar (dost) beni ansın bir koz ile, o da çürük çıksın. (Aksilik anlatır, kötü şans)
Yuyucunun hakkı eline geçsin de. (Ümit etme- hele bir gerçekleşsin anlamında)
Yüzü güzel olanın huyu (da) güzel olur. (Ayrıca, aynı zamanda)
Kedi törpüyü yalar da kanlar çıktıkça “oh” der. (-dığında, dığı zaman,-ken)
Ağaç düşse de yakınına yaslanır. (Zaman)
Ana beni bir kozla, o da çürük çıksın. (Hayal kırıklığı)
Arayan mevlasını da bulur, belasını da. (Her duruma hazırlıklı olma)
Param seni vereyim de mi düşman olayım, vermeyeyim de mi düşman olayım? Vermeyeyim de düşman olayım. (Kararsızlık)

Cümle Türleri Yönünden

*İçinde “de” bağlacının geçtiği atasözlerinde bütün cümle türlerine (isim ve fiil cümlesi; kurallı, devrik ve eksilteli cümle; basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle) örnek tespit edilmiştir:

- Sakal keçide de var. (Basit cümle, kurallı cümle, isim cümlesi)
Katrardan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. (Birleşik cümle, fiil cümlesi)
Pek yaş olma, sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın. (Sıralı cümle)
İşini kış tut da yaz çıkarsa bahtına. (Bağlı cümle)

Söz Dizimi Yönünden

*“De” bağlacı özne, yüklem, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve nesneden sonra kullanılmıştır. Kimi atasözlerinde isim tamlamasının içine girmiş kimilerinde ise bağ-fiil ile isim-fiil arasında anlam ilişkisi sağlamıştır.

- Ak koyunun kara kuzusu da olur. (Öznenen sonra)
- Üzüümü (-nü) ye de bağımı sorma. (Yüklemden sonra)
- Komşuda pişer, bize de düşer. (Yer tamlayıcısından sonra)
- Her zaman çiğdem çıkmaz, bazen de küsküç kırılır. (Zarf tümlecinden sonra)
- Ekmekçi ekmeğe ye, bir ekme de üste ver. (Nesneden sonra)

Tamlamanın içine girmiş:

- Bir senden büyüğün bir de senden küçüğün sözünü dinle.
- Keçinin de sakalı var.

Bağ-fiil ile isim-fiil arasında kullanılmış:

- Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek (bulmamak) var.

“Ama” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

* Ama bağlacı toplam 23 atasözünde (%10,85) geçmektedir. Bu cümlelerin 19’unda “ama”, 4’ünde ise “amma” şeklindedir. Bu bağlaç cümleye “karşıtlık”, “aykırılık” anlamını vererek cümlenin akışını değiştirmektedir. Anlatımın akışını değiştirme biçimsel yönden olumlu yargıdan olumsuz yargıya geçiş şeklinde veya anlamsal olarak mevcut durumdan daha büyüğüne, daha “olumsuzuna hazırlıklı ol” ya da “olacakları göze al” düşüncesini verme şeklindedir.

- Oğlum (evladı) ben doğurdum amma gönlünü ben doğurmadım. (Karşıtlık-olumludan olumsuzu geçiş)
- Köpeği dövmeli ama, sahibinden utanmalı. (Olacakları göze al)
- Berber berbere benzer ama, başın Allah’a emanet. (Olacakları göze al)
- Boynuz kulaktan sonra çıkar, ama kulağı geçer. (Olumsuz duruma hazırlıklı ol)

Cümle Türleri Yönünden

* “Ama” bağlacının geçtiği atasözlerinde fiil veya isim olan yüklem ya da her ikisinin aynı sözde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlacın kullanıldığı atasözlerinin tamamına yakını kurallı ve bağlı cümle niteliği taşımaktadır.

- Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (İsim cümlesi, fiil cümlesi, kurallı cümle)
- Şeytan adamı kandırır, ama suyunu ısıtvermez. (Bağlı cümle)
- Tilki, “Benim için demem ama üzüksüz bağın kökü kurusun.” demiş. (Birleşik cümle)

Söz Dizimi Yönünden

* “Ama” bağlacı birinci cümledeki yükleminden sonra kullanılmıştır. Atasözlerinin 10 tanesinde ama bağlacından önce 2 sözcük, 12 tanesinde 3 sözcük, 1’inde ise 4 sözcük bulunmaktadır.

Çivi çıkar ama yeri kalır. **(İki sözcük)**

Gel demek kolay ama git demek güçtür. **(Üç sözcük)**

Boynuz kulaktan sonra çıkar, ama kulağı geçer. **(Dört sözcük)**

“Ya ... ya ...” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

* Bu bağlaç toplam 22 atasözünde (%10,38) tespit edilmiştir. Belirtilen seçeneklerden biri ya da diğeri anlamını vermektedir. Ayrıca cümleye şart anlamı da katmaktadır.

Ya evlat bir, ya ocak kör (gerek). (Şart)

Cümle Türleri Yönünden

* “Ya ... ya ...” bağlacının kullanıldığı atasözlerinin 16’sı fiil, 1’i isim, 3 tanesi ise eksilteli cümle niteliği taşımaktadır. Bu bağlaçla ilgili olarak yapısal bakımdan bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir.

Kurtla ortak olan tilkinin hissesi, ya tırnaktır, ya bağırsak. **(İsim cümlesi, kurallı cümle)**

(Lafın azı, uzu) çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. **(Fiil cümlesi, devrik cümle)**

On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde. **(Basit cümle)**

Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan. **(Sıralı cümle)**

Gönülsüz yenen (istenmeyen) aş, ya karın ağrıtır ya baş. **(Birleşik cümle)**

Ya olduğun gibi görün, ya görüdüğün gibi ol. **(Bağlı cümle)**

Söz Dizimi Yönünden

* Bu bağlaç özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, edat tümleci ve zarf tümlecinden önce kullanılmıştır.

Gönülsüz yenen (istenmeyen) aş, ya karın ağrıtır ya baş. **(Nesnelerden önce)**

Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan. **(Öznelerden önce)**

Çok el, ya yağmaya ya yılmaya. **(Yer tamlayıcılarından önce)**

Dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda. **(Zarf tümlecinden önce)**

Ya olduğun gibi görün, ya görüdüğün gibi ol. **(Edat tümlecinden önce)**

* “Ya ... ya ...” bağlacının kullanımına yönelik olarak 5 farklı yapısal özellik göze çarpmaktadır:

1. Cümlelerin başında bulunma ve yer tamlayıcılarını bağlama:

Ya işten artar, ya diştten.

2. Cümlelerin ortasında bulunma ve nesnelere bağlama:

Hesapsız kasap, ya bıçak kırar ya masat.

3. İsim tamlamasında tamlanan öğeleri bağlama:

Kefilin ya saçı, ya sakalı.

4. Basit cümlenin öğelerini bağlama:

Bahtsızın başına yağmur, ya taş yağar ya dolu.

5. Sıralı cümlenin öğelerini bağlama:

Ya evlat bir, ya ocak kör (gerek).

“İle” Bağlacı**Anlam Bilgisi Yönünden**

* “İle” bağlacı toplam 17 atasözünde geçmekte (%8,02) ve cümleye “beraberlik” anlamı katmaktadır. Bu bağlaç üç sözde 2 kez, diğerlerinde ise bir kez kullanılmıştır:

Çağrılmayan yere çörekçi *ile* börekçi gider.

Cümle Türleri Yönünden

* “İle” bağlacının geçtiği atasözlerinin 15’i kurallı cümle, 2 tanesi eksiltili, bir tanesi ise devrik cümledir. Bütün atasözlerin 7’si isim, 9 tanesi ise fiil cümlesidir. Yapı bakımından bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir.

Şap ile şeker bir değil. (İsim cümlesi, kurallı ve basit cümle)

Para ile imanın kimde olduğu bilinmez. (Fiil cümlesi, kurallı, birleşik cümle)

Ana ile kız, helva ile koz. (Eksiltili cümle)

Olsa ile bulsayı ekmişler, yel ile yuf bitmiş. (Sıralı cümle)

Bal ile kaymak yenir ama her keseye göre değil. (Bağlı cümle)

Söz Dizimi Yönünden

* “İle” bağlacı en çok özne olan sözcükleri bağlamak için kullanılmış. Bunun yanı sıra yüklem, nesne olan sözcükleri bağladığı görülmektedir. Bir örnekte ise hem özne hem de nesne olan sözcükleri bağlamıştır.

Devletli ile deli bildiğini işler. (Özne olan sözcükleri bağlamış.)

Rağbet güzel ile zenginedir. (Yüklem olan sözcükleri bağlamış.)

“Eğer” ile “meğer”i evlendirmişler, “keşke” diye bir çocuk doğmuş. (Nesne olan sözcükleri bağlamış.)

Olsa ile bulsayı ekmişler, yel ile yuf bitmiş. (Nesne ve özne olan sözcükleri bağlamış.)

“Ki” Bağlacı**Anlam Bilgisi Yönünden**

* “Ki” bağlacı toplam 10 atasözünde (%4,72) kullanılmakta ve bu söz değerlerine “tavsiye/öğüt”, yakınma, “şart”, “kırgınlık”, “zaman”, “acaba/merak etme” ve “küçümseme” anlamlarını vermektedir:

O..’nun burnuna sıçmalı ki koku ala. (Kızgınlık)

Ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler. (Şart)

Komşunu iki inekli (öküzlü) iste ki kendin bir inekli (öküzlü) olasın. (Tavsiye/öğüt)

Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin. (Yakınma)

Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler? (Küçümseme)

Zengin giyerse “sağlıcakla”, fakir giyerse “nerden buldu ki” derler. (Acaba, merak etme)

Baktın ki kar havası, eve gel kör olası. (Zaman)

Cümle Türleri Yönünden

* “Ki” bağlacının geçtiği atasözleri kurallı birer fiil cümlesi özelliğini taşımaktadır:

Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler?

Söz Dizimi Yönünden

* “Ki” bağlacının kullanıldığı bütün atasözlerinde “ki” sözcüğü ilk cümlenin yükleminden sonra kullanılmıştır.

Yalanın kemiği *yok* ki boğazına bata. (**Bağlaç yükleminden sonra**)

“Bile” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

* Bile bağlacı toplam 10 atasözünde (%4,72) geçmekte ve önüne geldiği sözcüğü vurgulu hâlde getirmektedir. En güçlü ihtimalin ya da akla ilk gelen durumun gerçekleşmeyeceğini düşünmesi konusunda insana uyarılarda bulunur. “Tecrübelerden ders çıkar.” düşüncesini telkin eder. Bile sözcüğü atasözlerimde “dahi” bağlacı anlamını verir.

Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. (Dahi)

Cümle Türleri Yönünden

*“Bile” bağlacının geçtiği atasözleri fiil cümlesi ve kurallı cümle özelliği taşımaktadır. Bu bağlacın geçtiği söz varlığı incelendiğinde neredeyse bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir.

Eşek bile düştüğü yere (çukura) bir daha düşmez. (**Fiil cümlesi, kurallı cümle**)

Dünya (Peygamber) Süleyman’a bile kalmamış. (**Basit cümle**)

Eşek bile düştüğü yere (çukura) bir daha düşmez. (**Birleşik cümle**)

Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter. (**Sıralı cümle**)

Söz Dizimi Yönünden

* “Bile” bağlacı dört atasözünde öznenen sonra, iki atasözünde ise yer tamlayıcısından sonra gelmiştir. Bu bağlaç bir atasözünde ise isim tamlaması olan yer tamlayıcısının arasına girmiştir. “Bile” bağlacıyla ilgili bir diğer özellik ise 4 cümlede hayvan isminden (horoz, kuş, eşek, köpek) sonra kullanılmış olmasıdır.

- Zengin horozu bile yumurtlar. (Özmeden sonra)
 Köpek bile yal yediği kaba pislemes (sıçmaz). (Özmeden sonra)
 Sebepsiz kuş bile uçmaz. (Özmeden sonra)
 Sarhoştan bile deli korkar. (Yer tamlayıcısından sonra)
 Delilsiz cennete bile girilmez. (Yer tamlayıcısından sonra)
 Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. (İsim tamlaması olan yer tamlayıcısının arasına girmiş.)

“Ne ... ne ...” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

* “Ne ... ne ...” bağlacı toplam 6 atasözünde (%2,83) geçmekte ve her iki durumun “gerçekleşmediğini”, “gerçekleşmeyeceğini” veya “gerçekleşmemesi gerektiğini” anlatır. Ayrıca cümleye şart anlamı da verir.

Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör. (Şart anlamı- Karanlıkta yatmazsan kara düş görmezsin.)

Cümle Türleri Yönünden

* Bu bağlaç 1 kurallı cümlede, 5 devrik cümlede kullanılmıştır. Cümlelerin hepsi fiil niteliğine sahiptir.

- Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör. (Kurallı cümle, fiil cümlesi, bağlı cümle)
 Hesabını bilmeyen kasap, ne satır bırakır, ne masat. (Devrik cümle, birleşik cümle)
 Korkak bezirgân (tüccar) ne kar eder, ne ziyan (zarar). (Bağlı cümle)

Söz Dizimi Yönünden

* “Ne ... ne ...” bağlacı aynı görevde olan ve genel olarak birbirinin zıttı olan sözcükleri birbirine bağlamıştır.

Akıl (baht) olmayınca başta, ne kuruda biter, ne yaşta. (**Zıt anlamlı sözcükler/ yer tamlayıcısı**)

“Ya” Bağlacı

Bu bağlaç sadece 2 atasözünde geçmekte (%0,94) ve cümlelere “olabilirlik ve tercih” anlamı vermektedir.

- Balık kokarsa tozlanır, ya tuz kokarsa ne yapılır? (Olabilirlik)
 Düşmana yarak (silah) gerek, ya düşmandan ırak gerek. (Tercih)

“Yine” Bağlacı

Anlam Bilgisi Yönünden

* “Yine” bağlacı toplam 2 atasözünde (%0,94) geçmekte ve cümleye “De, bile, dahi/Sonucun değişmeyeceği” anlamlarını vermektedir.

- Elmas çamura düşse yine elmas. (De, bile, dahi/Sonucun değişmeyeceği)
 Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir. (De, bile, dahi/Sonucun değişmeyeceği)

Cümle Türleri Yönünden

* Bu bağlaç isim cümlesinde, kurallı, birleşik cümlelerde kullanılmıştır.

Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir. (İsim cümlesi, kurallı ve birleşik cümle)

“Hem ... hem ...” Bağlacı

* “Hem ... hem ...” bağlacıyla ilgili yalnızca bir örnek (%0,47) tespit edilmiştir. Her ikisi anlamında kullanılan “hem ... hem ...” bağlacı zıt anlamlı sözcükleri birbirine bağlamıştır.

Mal adama hem dost, hem düşmandır. (Her ikisi anlamında)

“Hele” Bağlacı

* Bu bağlaç yalnızca bir atasözünde geçmekte (%0,47) ve cümleye “zaman” anlamı vermektedir.

Düşenin dostu olmaz (hele bir düş de gör). (Zaman)

“Meğer” Bağlacı

* Bu bağlaç yalnızca bir atasözünde geçmekte (%0,47) ve cümleye “sanıldığı gibi değilse” anlamı vermektedir.

Adamın (insanın) kötüsü olmaz, meğer züğürt ola. (sanıldığı gibi değilse)

“Meğerki” Bağlacı

*Türkçe Sözlük'te “İstek ya da emir kipinde olan ve biri diğerini engelleyecek durumda bulunan iki cümleyi birbirine bağlar.” (Dil Derneği, 1999: 924) şeklinde tanımlanan ve bitişik yazılan bu bağlaç (meğerki) Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) ayrı yazılır. İncelenen dil unsurlarında bu bağlacın yalnızca bir örnekte(%0,47) yer aldığı tespit edilmiştir. Kurallı, fiil cümlesi özelliği taşıyan bu atasözünde bağlaç olumsuz durumları birbirine bağlamış ve “değilse” anlamını vermiştir:

İnsanın kötüsü (fenası) olmaz; meğer ki züğürt ola (parası olmaya). (Değilse)

Anlamı: Züğürt değilse insanın kötüsü olmaz.

Yapısına Göre Bağlaçlar

*Atasözlerinde yer alan bağlaçlar etimolojik bir incelemeye tabii tutulmadan günümüz Türkçesindeki kullanımları dikkate alınarak yapısı bakımından irdelenmiş ve bağlaçların %69,23'ünün basit, %7,69'unun birleşik bağlaç, %23,08'inin ise öbekleşmiş bağlaç olduğu tespit edilmiştir. Öbekleşmiş bağlaçlar genellikle yineleme şeklinde oluşmuştur. Basit bağlaçlar (f=9), “de, ama, ki, ile, bile, yine, ya, meğer, hele”; birleşik bağlaçlar (f=1) “meğerki”; öbekleşmiş bağlaçlar ise (f=3) “ya ... ya ..., hem ... hem ..., ne ... ne ...” sözcükleridir. Atasözlerinde türemiş bağlacı örnek tespit edilmemiştir.

Kaş ile göz, (kalanı, artanı, dahası) söz. (Basit bağlaç)

Kardeş kardeşinin ne öldüğünü ister, ne onduğunu. (Öbekleşmiş Bağlaç)

Aynı Atasözünde Geçen Bağlaçların Kullanılma Durumu

*Türkiye Türkçesindeki atasözlerinin önemli bir kısmında tek bağlaç görülmektedir. Buna karşın “de, ama, ile” bağlaçlarının yer aldığı bazı atasözlerinde iki bağlacı görmek mümkündür.

İçinde tek bağlacın kullanıldığı atasözleri:

Her şeyin vakti var, horoz *bile* vaktinde öter.
Pek yaş olma, sıkılırsın; pek *de* kuru olma, kırılırsın.

İçinde aynı bağlacın iki kere kullanıldığı atasözleri:

Cennet *de* bu dünyada cehennem *de*.
Ana *ile* kız, helva *ile* koz.

İçinde iki farklı bağlacın kullanıldığı atasözleri:

Minare *de* doğru, *ama* içi eğri.
Sarımsak *da* acı *amma* evde lazım bir diş.

Bağlaçlı Atasözlerinde Ahenk Unsurları

*Atasözlerindeki ahenk unsurları genel olarak “ya ... ya ..., ne ... ne ..., de, ile” bağlaçlarının geçtiği cümlelerde tespit edilmiştir. Ses ve hece düzeyindeki benzerlikler atasözlerini ritimli hâle getirirken sözcüksel benzerlikler ise sanatlı bir ezgiye dönüştürmektedir.

Ses Düzeyinde:

Eti ciğer **eden de** avrat, ciğeri **et eden de**. (Ünlü harfler-asonans)
Bin **bilsen de** bir **bilene** danış. (Ünlü harfler-asonans)
Geç olsun da **güç** olmasın. (Ünsüz harfler-aliterasyon)
Buğday ile koyun, geri **yanı oyun**. (Ünsüz harfler, aliterasyon)

Hece Düzeyinde:

Devletli ile **deli** bildiğini işler.
Arka gerektir **arka**, ya utana ya korka.

Sözcük Düzeyinde:

Kefilin ya **saçı**, ya **sakalı**. (Yarım uyak)
Her taşın altına elini sokma, ya **yılan** çıkar ya **çıyan**. (Tam uyak)
Çağrılmayan yere **çörekçi** ile **börekçi** gider. (Zengin uyak)
At ile avrat yiğidin bahtına. (Cinash uyak)
Ya **işten** artar, ya **dişten**. (Tunç uyak)
Gözden irak (uzak) olan gönül**den** de irak (uzak) olur. (Redif)
Başın başı, başın da başı vardır. (Sözcük tekrarı)
Akıl (baht) olmayınca başta, ne **kuruda** biter, ne **yaşta**. (Zıt anlamlı sözcükler)

Kökenlerine Göre Bağlaçlar

Atasözlerinde geçen bağlaçlar Türkçe “bile %4,72; de %54,72; ile %8,02; hele %0,47, ne... ne... %2,83, yine %0,94), Arapça (ama %10,85) ve Farsça (hem ... hem ... %0,47; ya... ya...%10,38; ya %0,94; ki %4,72; meğer %0,47; ve meğerki %0,47) kökenlidir. Atasözlerindeki Türkçe bağlaçlar toplam %71,70’lik, Arapça bağlaçlar %10,85’lik; Farsça bağlaçlar ise %17,45’lik bir kullanım oranına sahiptir.

Sonuç

Kimi dilciler tarafından edat başlığı altında ele alınan (Hacıeminoğlu, 1992; Ergin, 2012; Karahan, 2014), kimileri tarafından ise ayrı bir tür olarak kabul edilen (Özel ve Atabay, 1976; Gencan, 1991; Koç, 1996; Hengirmen, 2005; Özkırmılı, 2006; Korkmaz, 2009; Bozkurt, 2010; Banguoğlu, 2015) bağlaçlar Türkçenin isim soylu sözcük türlerindedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye Türkçesi atasözlerinde geçen bağlaçların hangileri olduğunu, bunların kullanılma sıklıklarını ve işlevsel özelliklerini ortaya koymaktır. Bu amaca bağlı olarak yapılan incelemede toplam 212 atasözünde (%7,94) 13 farklı bağlaça ulaşılmıştır. Atasözlerinin bağlaçlar yönünden zengin olmadığını gösteren bu tespit; Türkçenin eklemeli yapısının ve kısa cümleli anlatıma dayanan özelliğinin bir sonucu olarak atasözlerinin sade ve özlü yapısından kaynaklanmakta; Türkçenin aktarımında bağlaçlara çok da ihtiyaç duyulmadığını göstermektedir.

Araştırmada “**de**” bağlacının toplam 116 atasözünde geçtiği ve cümleye 26 farklı anlam kattığı tespit edilmiştir: “sebeb”, “umursamazlık”, “dahi/ bile, bunun-onun yanı sıra”, “gücü yetme/yapabilme”, “benzerlik”, “eşitlik”, “olağan/beklenen durum”, uyarı”, “küçümseme”, “öğüt verme/gereklilik anlatma”, “karşılaştırma”, “yeter ki yap gerisini düşünme”, “temenni”, “beğeni”, “hem ... hem ... anlamında”, “hepsi”, “ama”, “yeter ki olsun anlamında”, “aksilik/ kötü şans”, “ümit etme- hele bir gerçekleşsin anlamında”, “ayrıca/ aynı zamanda”, “-dığında/ dığı zaman/-ken”, “zaman”, “hayal kırıklığı”, “her duruma hazırlıklı olma” ve “kararsızlık anlamı”. Çelik (1999) de bağlacının dilbilim çalışmalarında az işlenen veya hiç işlenmemiş işlev ve kullanımlarını ortaya çıkarmayı amaçladığı araştırmasında “ekleme, odaklama, konuşma akışından sonra belirme, ikinci kez düşünme, bağlantı kurma, olasılık, yetenek, uyum, pekiştirme, zıtlık/karşıtlık, neden-sonuç, amaç-tümle başlatıcısı, koşul belirtme, madem kavramını ve sanki kavramını belirtme gibi işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir. “De” bağlacının geniş bir işleve sahip olduğunu belirten araştırmamız Çelik’in (1999) tespitleriyle benzerlik göstermektedir. İçinde “de” bağlacının geçtiği atasözlerinde bütün cümle türlerine (İsim cümlesi, fiil cümlesi; kurallı cümle, devrik cümle ile eksilteli cümle; basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle) örnek tespit edilmiştir. Söz dizimi yönünden “de” bağlacı özne, yüklem, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve nesneden sonra kullanılmıştır. Ayrıca isim tamlamasının içine girmiş ve bağ-fiil ile isim-fiil arasında anlam ilişkisi sağlamıştır.

“**Ama**” bağlacı toplam 23 atasözünde geçmektedir. Bu cümlelerin 19’ünde “ama”, 4’ünde ise “amma” şeklindedir. Bu bağlaç cümleye “karşıtlık”, “aykırılık” anlamını vererek cümlenin akışını değiştirir. Anlatımın akışını değiştirme biçimsel yönden olumlu yargıdan olumsuz yargıya geçiş şeklinde veya anlamsal olarak mevcut durumdan daha büyüğüne, daha “olumsuzuna hazırlıklı ol” ya da “olacakları göze al” düşüncesini vererek gerçekleşir. Yüklediği anlam bakımından araştırmamız Türkiye Türkçesi ağızlarındaki bağlaçları inceleyen ve ama bağlacı konusunda “açıklama, ekleme, karşılaştırma, pişmanlık, sıralama gibi görevlerde kullanıldığını ifade eden Yavuz’un (2011) tespitinden farklılık göstermektedir. Cümle türleri yönünden fiil veya isim olan yüklem ya da her ikisinin aynı sözde yer

aldığı kullanımları görmek mümkündür. Bu bağlacın geçtiği atasözlerinin tamamına yakını kurallı ve bağlı cümle niteliği taşımaktadır. Söz dizimi yönünden “ama” bağlacı birinci cümlede yükleminden sonra kullanılmıştır. Atasözlerinin 10 tanesinde ama bağlacından önce 2 sözcük, 12 tanesinde 3 sözcük, 1’inde ise 4 sözcük bulunmaktadır.

“**Ya... ya ...**” bağlacı toplam 22 atasözünde tespit edilmiştir. Belirtilen seçeneklerden biri ya da diğeri anlamını vermektedir. Ayrıca cümleye şart anlamı da katmaktadır. Karaşin (2008) “ya ... ya ...” bağlacının *pekiştirme, anımsatma, açıklama, soru sorma, seçenek sunma, öfke, onaylama, kuşku ve karışıklık bildirme gibi çeşitli anlamlar* üstlendiğini belirtir. İncelenen atasözlerinde Karaşin’in çalışmasına benzer olarak bu bağlacın seçenek sunma işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Cümle türleri yönünden “ya ... ya ...” bağlacının kullanıldığı atasözlerinin 16’sı fiil, 1’i isim, 3 tanesi ise eksilteli cümle niteliği taşımaktadır. Bu bağlaçla ilgili olarak bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir. Söz dizimi yönünden bu bağlaç özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, edat tümleci ve zarf tümlecinden önce kullanılmıştır. “Ya ... ya ...” bağlacının kullanımına yönelik olarak 5 farklı yapı göze çarpmaktadır: 1. Cümlede başında bulunma ve yer tamlayıcılarını bağlama, 2. Cümlede ortasında bulunma ve nesnelere bağlama, 3. İsim tamlamasında tamlanan öğeleri bağlama, 4. Basit cümlede öğelerini bağlama, 5. Sıralı cümlede öğelerini bağlama.

“**İle**” bağlacı toplam 17 atasözünde geçmekte ve cümleye beraberlik anlamı katmaktadır. Bu bağlaç üç sözde 2 kez, diğerlerinde ise bir kez kullanılmıştır. Cümle türleri yönünden “ile” bağlacının geçtiği atasözlerinin 15’i kurallı cümle, 2 tanesi eksilteli cümle, bir tanesi ise devrik cümledir. Bütün atasözlerinin 7’si isim, 9 tanesi ise fiil cümlesidir. Yapı bakımından bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir. Söz dizimi yönünden “ile” bağlacı en çok özne olan sözcükleri bağlamak için kullanılmış. Bunun yanı sıra yüklem, nesne olan sözcükleri bağladığı da görülmektedir. Bir örnekte ise hem özne hem de nesne olan sözcükleri bağlamıştır.

“**Bile**” bağlacı toplam 10 atasözünde geçmekte ve önüne geldiği sözcüğü vurgulu hâlde getirmektedir. En güçlü ihtimalin ya da akla ilk gelen durumun gerçekleşmeyeceğini düşünmesi konusunda insana uyarılarda bulunur. “Tecrübelerden ders çıkar.” düşüncesini telkin eder. Bile sözcüğü atasözlerinde “dahi” bağlacı anlamını verir. “Bile” bağlacının geçtiği atasözleri fiil cümlesi ve kurallı cümle özelliği taşımaktadır. Bu bağlacın geçtiği söz varlığı incelendiğinde neredeyse bütün cümle türlerine örnek tespit edilmiştir. “Bile” bağlacı dört cümlede öznenin sonra, iki atasözünde ise yer tamlayıcısından sonra gelmiştir. Bu bağlaç bir cümlede ise isim tamlaması olan yer tamlayıcısının arasına girmiştir. “Bile” bağlacıyla ilgili bir diğer özellik ise 4 cümlede hayvan isminden (horoz, kuş, eşek, köpek) sonra kullanılmış olmasıdır.

“**Ki**” bağlacı toplam 10 atasözünde kullanılmaktadır. Salan (2011) çalışmasından bu bağlacın yüksek bir kullanım oranına sahip olduğunu belirtir. Çalışmamız bu yönüyle Salan’ın (2011) araştırmasından farklılık göstermektedir. “Ki” bağlacı atasözlerine “tavsiye/öğüt”, yakınma, “şart”, “kırgınlık”, “zaman”, “acaba/merak etme” ve “küçümseme” anlamlarını vermektedir. Cümle türleri yönünden “ki bağlacının geçtiği atasözleri kurallı birer fiil cümlesi özelliğini taşımaktadır. Bu bağlacın kullanıldığı bütün sözlerde “ki” sözcüğü ilk cümlede yükleminden sonra kullanılmıştır.

“**Ne ... ne ...**” bağlacı toplam 6 atasözünde geçmekte ve her iki durumun “gerçekleşmediğini”, “gerçekleşmeyeceğini” veya “gerçekleşmemesi gerektiğini” anlatır. Ayrıca cümleye “şart anlamı” da verir. Cümle türleri yönünden bu bağlaç 1 kurallı, 5 devrik cümlede kullanılmıştır. Cümlelerin hepsi fiil niteliğine sahiptir. Söz dizimi yönünden “ne ... ne ...” bağlacı aynı görevde olan genel olarak birbirinin

zıddı olan sözcükleri birbirine bağlamıştır. “Ne ... ne ...” bağlacına ilişkin olarak Salan (2011) çalışmasında Aydın ili ağızlarında “ne ... ne ...” bağlacının “ya ... ya ...” işlevi kazandığını belirtir. İncelenen atasözlerinde böyle bir özelliğe rastlanılmadığından çalışmamız bu yönüyle Salan’ın (2011) araştırmasından farklılık göstermektedir.

Sadece 2 atasözünde görülen “**ya**” bağlacı cümlelere “olabilirlik ve tercih” anlamı; “**yine**” bağlacı ise “De, bile, dahi/Sonucun değişmeyeceği” anlamlarını vermektedir. “Yine” bağlacı isim cümlesinde, kurallı, birleşik cümlelerde kullanılmıştır.

Bütün bağlaçlar içinde en düşük kullanım oranına sahip olan “**hele**” sözcüğü cümleye “zaman”, “**meğer**” bağlacı ise “sanıldığı gibi değilse” anlamı vermiştir. “**Meğerki**” bağlacı kurallı, fiil özelliği taşıyan bu atasözünde olumsuz durumları birbirine bağlamış ve “değilse” anlamını vermiştir. “Her ikisi anlamında” kullanılan “**hem ... hem ...**” bağlacı ise zıt anlamlı sözcükleri birbirine bağlamıştır.

Atasözlerinde yer alan bağlaçlar etimolojik bir incelemeye tabii tutulmadan günümüz Türkçesindeki kullanımları dikkate alınarak yapısı bakımından irdelenmiş ve bağlaçların basit, birleşik ve öbekleşmiş bağlaç olduğu tespit edilmiştir. Öbekleşmiş bağlaçlar genellikle yineleme şeklinde oluşmuştur. Atasözlerinde türemiş bağlaca örnek tespit edilmemiştir.

Türkiye Türkçesindeki atasözlerinin önemli bir kısmında tek sözcükten oluşan bağlaç görülmektedir. Buna karşın “de, ama, ile” bağlaçlarının geçtiği bazı atasözlerinde iki sözcükten oluşan bağlaç bulunmaktadır. Atasözlerindeki ahenk unsurlarının varlığı genel olarak “ya ... ya ..., ne ... ne ..., de, ile” bağlaçlarının geçtiği cümlelerde göze çarpmaktadır. Ses ve hece düzeyindeki benzerlikler atasözlerini ritimli hâle getirirken sözcüksel unsurlar ise bu dil öğelerini bilgilendirici bir sözden sanatlı bir ezgiye dönüştürmektedir. Kökenleri bakımından yapılan incelemede ise Arapça ve Farsça bağlaçlara yer verilmekle beraber en fazla Türkçe bağlaçların kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (2013). *Atasözleri sözlüğü*. İnkılâp Yayınevi.
- Açar Özgündüz, Ş. (2022). *Atasözlerimizde sıfat fül kategorisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Akın, L. (2004). *Türkiye Türkçesinde bağlaçlar* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. TDK Yayınları.
- Bozkurt, F. (2010). *Türkiye Türkçesi- Türkçe öğretiminde yeni bir yöntem*. Kapı Yayınları.
- Çakmak, O. (2006). *Türk atasözlerinde kelime grupları kip ve şahıs ifadesinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Çelik, M. (1999). da'nın işlevleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 25- 32.
- Deniz, K ve Demir, E. (2019). İşlevlerine göre bağlaçları konu edinen araştırmalar. *Millî Eğitim*. 48(1), 903-915.
- Dil Derneği (1999). *Türkçe sözlük*. Cilt 2, Dil Derneği Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Üniversiteler için Türk dili*. Bayrak Basım Yayımlar-Tanıtım.
- Gencan, T. N. (1991). *Dilbilgisi*. Kanaat Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. MEB Yayınları.
- Hergirmen, M. (2005). *Türkçe dilbilgisi*. Engin Yayınevi.
- Kara, K. (2023). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bağlaç öğretimine dair bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 15-26. DOI: 10.29000/rumelide.1252760.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede söz dizimi*. Akçağ Yayınları.
- Karaşin, H. (2008). Bağlaç görevinde kullanılan “ya”nın anlamsal işlevleri, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 14, 2008/1, 215-227.
- Koç, N. (1996). *Yeni dilbilgisi*. İnkılâp Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. TDK Yayınları.
- Maimaıtı, R. (2023). Kutadğu Bilig'deki bağlaçların tespiti ve tasnifi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı 1, 322-331.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1-8. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>. (09.11.2020)
- Özel, S. ve Atabay, N. (1976). *Sözcük türleri II*. Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan Aksan. TDK Yayınları
- Özkırımlı, A. (2006). *Türk dili-dil ve anlatım*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Salan, E. (2011). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde “ne ... ne (de) ...” bağlacı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 223 - 240.
- Şenlik, A. Ş. (2011). Osmanlı Türkçesindeki cümle bağlaçlarının tasnifine dair bazı öneriler. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 45(45), 251 – 268.
- Şenlik, A. Ş. (2016). Türkiye Türkçesinde cümle bağlacı olarak kullanılan "ve" ve "da" hakkında bazı mülâhazalar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(54), 111-127.
- Taşbey, C. (2020). Türkiye Türkçesinde bağlaçların varlığı üzerine. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8(22), 29-47.
- Taştekin, A. (2015). Atatürk'ün söz diziminde “ki” bağlacı. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 10/16 Fall 2015, p. 1077-

1102 DOI Number: [Http://Dx.Doi.Org/10.7827/Turkishstudies.8469](http://Dx.Doi.Org/10.7827/Turkishstudies.8469) ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey.

Tuğluk, M. E. (2012). *Atasözlerinin sınıflandırılması ve yapısal özellikleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi.

Yavuz, S. (2011). Türkiye Türkçesi ağızlarında bağlaçlar. *Diyalektolog*, 3, 59-107.

Yenen Avcı, Y. (2015). Atasözlerimizde sıfat ve sıfat-füllerin kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*. ISSN: 1308-2140, Volume: 10/4, Winter. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7920>. pp. 965-982 Ankara, Turkey.

Yenen Avcı, Y. (2016). Türkiye Türkçesi atasözlerinde zamirler üzerine bir inceleme. H. Ülper (Edt.), 9. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı Bildirileri* (s. 363-380). 06-08 Ekim 2016, Burdur.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

14. Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Metin: Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları (Transkripsiyonlu Metin–İnceleme)¹

Hatice VELİ²

APA: Veli, H. (2025). Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Metin: Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları: Transkripsiyonlu Metin–İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 194-235. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721520>

Öz

Çağatay Türkçesi 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'da edebî, diplomasi ve devlet dili olarak kullanılan bir dilin adıdır. Çağatay dili, adını Cengiz'in ikinci oğlu olan Çağatay'dan almıştır. Günümüzde Türk lehçelerinden Özbek Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinin Çağatay Türkçesinin devamı olduğu düşünülmektedir. Çağatay Türkçesiyle yazılan eserlerin büyük çoğunluğunu yazma eserler oluşturmakla birlikte geç dönem eserlerinin bir kısmının matbu eser olduğu da göze çarpmaktadır. Bu eserlerden biri de 1933 yılında İsveç dilinden Çağatay Türkçesine tercüme edilen *Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları* adlı metindir. Bu metin İsveç misyonierlerinin Kâşgar'da kurduğu basımevinde basılmıştır ve İsveç dilinden tercüme eden kişinin adı bilinmemektedir. İsveç misyonierleri tarafından Çağatay Türkçesine tercüme edilmiş olan bu metin, kapak sayfasıyla birlikte 24 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamızda geç dönem Çağatay Türkçesine tercüme edilmiş olan bu metnin dil özellikleri ele alınmıştır. Eser, Kâşgar'daki Sutian Fuyiņ Taņ-nıņ basımevinde basılmış ve İsveç'teki Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nin Jarring Koleksiyonunda yer almaktadır. Çalışmamızda ise eserin bilgisayar ortamındaki biçiminden yararlanılmıştır. Çalışmamız üç farklı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi, Jarring Koleksiyonu, İsveç Misyonierlerinin Doğu Türkistan'daki yayıncılık faaliyetleri ve çalışmamızın ana malzemesini oluşturan metin hakkında bilgi verilmiştir. Ardından metnin Çağatay Türkçesinde bulunmayan bazı dikkat çekici özellikleri üzerinde durulmuştur. Son olarak ise metnin transkripsiyonu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Geç Dönem Çağatay Türkçesi, Sadhu Sundur Singh, İsveçli Misyonierler

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 06.11.2024-**Kabul Tarihi:** 22.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721520>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** haticeveli78@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1207-9217>, **ROR ID:** <https://ror.org/0188vh39>, **ISNI:** 0000 0004 0474 4306

A Text in Late Chagatay Turkish: Some Sermons of Sadhu Sundur Singh (Transcribed Text-Review)³

Abstract

Chagatay Turkish is the name of a language used as a literary, diplomatic and state language in Central Asia from the 15th century to the early 20th century. Chagatay language was named after Chagatay, the second son of Cenghis. Today, Uzbek Turkish and New Uyghur Turkish, which are among the Turkish dialects, are thought to be the continuation of Chagatay Turkish. Although the majority of the works written in Chagatay Turkish are manuscripts, it is also noticeable that some of the late period works are in printed works. One of these works is the text titled *Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları*, which was translated from Swedish into Chagatay Turkish in 1933. This text was printed in the printing house established by Swedish missionaries in Kashgar and the name of the translator is unknown. This text, translated into Chagatay Turkish, the language used in Kashgar at the time, by a team of Swedish missionaries. The text consists of 24 pages including the cover page. In this study, the spelling, phonetic and structural features of this work translated into late Chagatay Turkish are analyzed. The work was printed at the Sutian Fuyiņ Taņ-nıņ printing house in Kashgar. The text is in the Jarring Collection of Lund University Library in Sweden. In our study, the computerized version of the work was used. Our study consists of three different sections. In the Introduction section of the study, information about Chagatay Turkish, the Jarring Collection, the publishing activities of the Swedish Missionaries in East Turkestan and the text that constitutes the main material of our study are given. Then, some remarkable features of the text that are not found in Chagatay Turkish are emphasized.

Keywords: Late Chagatay Turkish, Sadhu Sundur Singh, Missionaries, Language Features, Transcription

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 06.11.2024-Acceptance Date: 22.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721520>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Çağatay Türkçesi, 15.yüzyıl başından 20. yüzyılın başına kadar Orta Asya'da kullanılan bir edebî dildir. Günümüzde Türk lehçelerinden Yeni Uygur Türkçesi ile Özbek Türkçesi Çağatay Türkçesinin devamı olarak görülmektedir. Samoyloviç, Köprülü, M. A. Şerbak ve Eckmann gibi araştırmacılar tarafından farklı devirlere ayrılan (Eckmann, 2012, s. 13-16) Çağatay Türkçesinin 20. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Çağatay Türkçesinin geç dönemlerinde yazılan eserler, imlâ ve gramer özellikleri açısından daha önceki dönemlerden ayırt edilmektedir. Öte yandan geç dönem Çağatay Türkçesi eserleri Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine ve Özbek Türkçesine geçiş döneminin dil özelliklerini yansıtmaması bakımından da önem arz etmektedir. Çağatay Türkçesi, Uygurlar arasında neredeyse 20. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmış ve Uygurların Çin'in egemenliği altına girmesiyle birlikte (1949 yılında) konuşma dili ağırlıklı olan ve mahalli unsurların da devreye sokulduğu bir yazı dili oluşturulmuş ve bu yazı dili, günümüzdeki Modern Uygur Türkçesinin temelini oluşturmuştur.

Uygurların kaleme aldığı geç dönem Çağatay Türkçesi eserleri arasında el yazması eserler olmakla birlikte Batı tarzı matbaalarda basılmış eserler de önemli bir oranı teşkil etmektedir. Toplumun ihtiyacına hitaben bu dönemde artık çeşitli gazeteler, dergiler, ders kitapları, takvimler, tarih kitapları, vb. birçok türden eserin basıldığı görülmüştür.

Geç dönem Çağatay Türkçesi eserlerinin Batı tarzı matbaalarda basılmasında 1892- 1938 yıllar arasında Doğu Türkistan'ın güneyde yer alan Kâşgar, Yarkent ve Yengihisar gibi şehirlerde misyonerlik faaliyetleri yürüten İsveçli misyonerlerin büyük bir etkisi vardır. Temel amaçları bölgede Hristiyanlığı yaymak olan misyonerler ekibi kısa süre içerisinde kendi hedeflerine ulaşamayacağını farkına varmış, misyonerlik faaliyetlerinin yanında okullar açarak yerel halktan oluşan çocuklara eğitim vermiş ve hastaneler kurmuşlardır. Misyonerlik faaliyetlerinin yanında insanî yardım faaliyetleri ile de bilinen misyonerler ekibi kimsesiz çocuklar için yurt, okul inşa etmiştir (Süleyman, 2013, s. 78). Misyonerler ekibi 1912 yılında Kâşgar için ilk olan Batı tarzı matbaayı kurmuş ve basın yayın faaliyetlerine devam etmiştir. Misyonerler tarafından kurulan basımevinde İncil, Tevrat gibi kutsal kitapların bölümleri Çağatay Türkçesine tercüme edilerek basılmıştır. Bunun yanında bu matbaada Hristiyanlık ile alakalı olmayan çok sayıda eser de basılmıştır (Jarring, 1991). Söz konusu dönemlerde Doğu Türkistan'da ortaya çıkan politik istikrarsızlık sonucu, İsveçli misyonerler ekibi 1938 yılında faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış ve misyonerler tarafından basılan kitapların bölgeden çıkarılmasına izin verilmemiş ve basımevi de ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde Jarring koleksiyonunda yer alan eserlerin çoğu ise misyonerler ekibi tarafından daha önceleri İsveç'e gönderilen eserlerden oluşmaktadır (Schlyter, 2016, s.20; Hacımuhammed, 2023, s. 74-78; Törnvall, 2014, s. 103-111).

Çalışmada ele aldığımız *Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları* adlı metin İsveç dilinden geç dönem Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Metin, Hristiyanlığı Müslümanlar arasında yaymak amacıyla 1933 yılında İsveçli misyonerlerin Kâşgar'da kurduğu basımevinde basılmıştır. Eserin müterciminin adı bilinmemektedir. Eser, *Sadhu Sundur Singh* adlı bir Hintli rahibin Hristiyanlığı kabul etme ve aydınlanma hikâyesini ele almaktadır. Metin rahibin rüyasında Mesih'i görmesi ve Mesih ile konuşmasına dair konularla ilgilidir.

Metin, konusu itibarıyla Hristiyanlığın temel öğretilerinin Müslümanlar arasında yaymak amacıyla ele alınmıştır. Dolayısıyla eserin sade ve anlaşılır bir üslupla Çağatay Türkçesine çevrildiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında eserde hikâyeler anlatılırken zaman zaman İncil ve Tevrat'a atıflar da

yapılmıştır. Metin, Çağatay Türkçesinden Modern Uygur Türkçesine geçiş döneminin dil özelliklerini yansıtması bakımından alan araştırmacıları için değerli bilgiler sunmaktadır. Çalışmamızda, Çağatay Türkçesi, Jarring koleksiyonu ve İsveçli misyonerler ekibinin Kâşgar'daki faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Arap harfli Çağatayca metnin latin harfli transkripsiyonunu yapılmış ve metnin Çağatay Türkçesinde bulunmayan bazı dikkat çekici özellikleri durulmuştur.

Eser Hakkında

Metin, 1933 yılında İsveç misyonerlerinin Kâşgar'da kurduğu basımevinde basılmış ve toplam 24 sayfadan oluşmaktadır. Eserin adı kapak sayfasında Çağatay Türkçesiyle *Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları* olarak yazılmış ve kapak sayfasında bir ağacın altında Sudhu Sundur Singh'in İsa Mesih olduğu düşünülen birinin önünde diz çöktüğü resmedilmiştir. Boş bırakılan iki sayfadan sonra Sadhu Sundur Singh'in siyah beyaz fotoğrafı basılmıştır. Metin, mukaddeme hariç sekiz bölümden oluşmaktadır:

a. Muqaddime	[sayfa 1]
a.1. Evvelkı Ru'yā	[sayfa 3]
a.2. İkinci Ru'yā	[sayfa 3]
b. Evvelkı Bāb	[sayfa 4]
b.1. ħudā hazır ve nāzir	[sayfa 4]
c. İkinci Bāb	[sayfa 6]
d. Üçüncü Bāb	[sayfa 8]
d.1. günāh ve necāt	[sayfa 8]
e. Dörtüncü Bāb	[sayfa 10]
f. Beşinci Bāb	[sayfa 12]
f.1. du'ā	[sayfa 12]
g. Altıncı Bāb	[sayfa 13]
h. Yedinci Bāb	[sayfa 14]
h.1. ħizmet	[sayfa 14]
i. Sekizinci Bāb	[sayfa 16]
i.1. dār bilen zaħmet-niñ sırrı	[sayfa 16]

1. Metinde Dikkati Çeken Hususlar

Eserin geneline baktığımızda tutarlı bir imlanın uygulandığı görülmüştür. Belirtme durumu eki olan *+nI* (نى) ve ilgi durumu eki *+nIη* (نيك) her zaman ayrı yazılmıştır. *+dUr* (دور) eki, genellikle ayrı yazılsa da bazı durumlar da önceki kelimeye bitişik yazıldığı da görülmüştür. Bunun yanında bölüm, paragraf ve noktlama işaretlerinin kullanımı konusunda da erken dönem Çağatay Türkçesi metinlerinden ayrıştığı göze çarpmaktadır. Metinde paragraf girintisinin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca metinde noktalama işaretlerinden nokta (.), soru işareti (?), iki nokta (:), uzun çizgi (–), parantez () de kullanılmıştır.

İmla Özellikleri

Metinde bazı çift ünsüzlerin yazımında, ikiz ünsüzleri göstermek için şedde (̣) kullanılmıştır. Ancak bu durum, çift ünsüzlerin sözcüklerin hepsinde istikrarlı bir durum arz etmemektedir: *tartti* تارتى (Sayfa 1/

13), *ayttı* ايتتى (Sayfa 1/7), *evvel* اول (Sayfa 6/20), *lezzet* لذت (Sayfa 9/3).

Ünsüzlerin çoğu genel olarak bir harfle işaretlenmiştir. Ancak ünsüzlerden ç, hem چ hem de ج ile; p harfi ise hem پ hem de ب ile gösterilmiştir: *āç* آچ (Sayfa 2/3), *bërgüçi* برکوچی (Sayfa 3/14), *törtünçi* تورتونچی (Sayfa 6/15), *tokuzunçi* توقوزونچی (Sayfa 6/15), *olturup* التوروب (Sayfa 3/2), *kalıp* قالب (Sayfa 3/2), *tonjup* تونجوب (Sayfa 3/3).

Arap alfabesinde görülen (hemze ء) işaretin bazı kelimelerde kullanılmadığı görülmüştür: *du‘ā* (دعاء) kelimesinin yazımı: *du‘ā* (دعا) şeklinde gösterilmiştir (Sayfa 1/ 16).

2. Şekil Bilgisi Özellikleri

-Adurğan/-yduḡan sıfat-fiil eki

Modern Uygur Türkçesinde ünsüz ile biten fiillere *-idiğan*, ünlü ile biten fiillere *-ydiğan* biçiminde getirilen ve gelecek zaman ve geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki (Öztürk, 2015, s.104; ayrıca bk. Tehur v.d. 2010, s.1841) metnimizde kullanılmıştır. *këledürğan sözlerini* سوزلارنى كلالدورغان (Sayfa 4/14) *körünmeydurğan hudā* كورونمايدورغان خدا (Sayfa 6/12), *körsetedurğan semāwī* كورساتادورغان سماوى (Sayfa 7/7).

Hâl eki yığılması

Herhangi bir ekin işlek olan vazifesinin aynı ek veya aynı nitelikte başka bir ek ile kuvvetlendirilmesi ya da gerçekte yahut dil hafızasında aşınmaya uğramış olan bir ekteki vazifelerin tazelenmesi ihtiyaçlarından doğan ek yığılma olayına tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde rastlanılmaktadır (Korkmaz, 1960, s.173-174). Hâl eklerinin üst üste gelmesiyle oluşan yığılma olayına metnimizde de tesadüf edilmiştir. Metnimizde 5 defa *anıñdın* انىنىك دىن “ondan”, 1 defa *şunıñdın* شونىنىك دىن “şundan”, 1 defa *munıñdın* مونىنىك دىن “bundan”, 2 defa *anıñda* انىنىك دا “onda”, 1 defa *anıñga* انىنىككە örneklerinde hâl eki yığılması olayı görülmüştür. Yukarıda görüleceği gibi Çağatayca gramer kitaplarında bu tarz yapılara yer verilmemiştir. Modern Uygur Türkçesinde *mëniñde*, *sëniñde*, *unıñda*, *mëniñdin*, *sëniñdin*, *unıñdin*, *mëniñçe*, *sëniñçe*, *unıñçe*, *bunıñğa*, *şunıñğa*, *munıñğa*, *bunıñdin*, *şunıñdin*, *unıñdin*, *şunıñğiče* gibi yapılarda ek yığılması olayı bulunmaktadır (Öztürk, 2015, s. 63-65). Modern Uygur Türkçesinin hâl eki yığılması olayının yaygın olması ve metnimizin yazıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda *anıñdın*, *şunıñdın*, *munıñdın*, *anıñda* yapılarının metinde yer alması Modern Uygur Türkçesinin bir özelliği olarak değerlendirilebilir.

-GAnGA zarf-fiil eki

-GAn sıfat-fiil eki +GA yönelme hâli ekinin birleşimiyle oluşan bu zarf-fiil ekine Çağatay Türkçesi üzerine hazırlanan gramer çalışmalarının zarf-fiiller bahsinde yer verilmemiştir. “-*dIğI için*, -*IncA*, -*dIğI zaman*, -*dIğIndA*” anlamında zarf-fiil yapan zarf-fiil eki, Modern Uygur Türkçesinde -*ğanğa*, -*genge*, -*kanğa*, -*kenge* biçiminde kullanılmıştır (Öztürk, 2015, s. 112).

andağ ‘aql-sız ıarī ada ādemler rūh ānī nerselerni sanaydur. Likin hudāğa du‘ā kılğanğa hikmet ve ebedī hayāt bēredür (Sayfa 13/9).

-mAp zarf-fiil eki

Çağataycada fiil kök ve gövdelerine eklenen *-(I)p* ekinin olumsuz olarak görülen *-mAp* zarf-fiil eki, Nevâ'î'de ve öncesinde tespit edilememiştir (Eckmann, 2012, s. 119). Çağataycada nadir görülen görülen bu eke metnimizde rastlanılmıştır. Modern Uygur Türkçesinde de bu zarf-fiil ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

ol özi kerim bolğan üçün öz zātığa zıd bolğan günāhnı yaratalmap-dur (Sayfa 9/6).

-mAsdA zarf-fiili

-mAs olumsuzluk eki ile yönelme durumu eki *-dA* ekinin birleşiminden oluşan *-mAsdA* ekine Eckmann'ın kştabında rastlanılmamıştır. Metinde *-mesde* zarf-fiil ekinin bir kere kullanıldığı tespit edilmiştir. Modern Uygur Türkçesinde bu ekin kullanıldığı tespit edilmiştir (Öztürk, 2015, s. 111).

tükemesde behişt ve cehennem ādem-niñ öz köñlide başlanadur (Sayfa 10/1).

bol- yardımcı fiili ile şart birleşik çekiminin yapılması

Çağatay Türkçesinde şart birleşik çekimi için genellikle *ēr-* yardımcı fiilinin kullanıldığı görülmektedir (Argunşah, 2023, s. 206). Bunun yanı sıra *bol-* yardımcı fiilinin de *ēr-* yardımcı fiilinin görevinde kullanıldığı ve şart birleşik çekimi oluşturduğu örnekler tesadüf edilmektedir (Eckmann, 2012, s. 133). Metnimizde *bol-* yardımcı fiilinin şart birleşik çekiminde kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

hūdā her nē şifāt-larm bir ādem-ğa 'aṭıyye kılğan bolsa işletmek lāzım-dur (Sayfa 6/16).

andağ bir ceñde muḥabbet birle nuşret tapқан bolsañ andın keyin saña her kim ki muḥabbet körsetgeli mümkin boladur (Sayfa 7/15).

-yli çokluk birinci şahıs emir eki

Çağatay Türkçesinde çokluk birinci şahıs emir çekimi için *-AlIm*, *-AlI*, *-AlUK*, *-AlIη*, *-AlUη* (Argunşah, 2023, s. 200) ekleri kullanılmaktadır. Metnimizde çokluk birinci şahıs emir çekimi için *-yli* ekinin kullanıldığı görülmektedir. Modern Uygur Türkçesinde çokluk birinci şahıs emir emir çekimi ünlü ile biten fiillere, *-yli*, ünsüzle biten fiillere *-ayli*, *-eyli* eklerinin getirilmesiyle yapılmaktadır (Öztürk, 2015, s. 90).

ol yerde turğah hāhlab üç çādır yasaylı (Sayfa 14/6).

-Al yeterlilik fiilleri

Metinde Modern Uygur Türkçesinin özelliklerinden biri de yeterlilik fiilinin kullanımında karşımıza çıkmaktadır. Çağatay Türkçesinde yeterlilik {fiil+ -A bil-} ile kurulmuşken (Teres, 2013, s.84), Modern Uygur Türkçesinde ise yeterlilik ifadesi ünlü ile biten fiillere {-la, -le veya -yala, -yele} ekinin getirilmesiyle, ünsüz ile biten fiillere ise {-ala, -ele} eklerinin eklenmesiyle yapılmaktadır (Öztürk, 2015, s.101). Metinde yeterlilik fiilinin Modern Uygur Türkçesinde yeterlilik fiilinin yapımına benzer şekilde kurulduğu görülmüştür.

ol özi kerim bolğanı üçü öz zātığa zıd bolğan günāhnı yaratalmap-dur (sayfa 9/6), *bir cān alıp baralmaydur* (Sayfa 15/25). *Bir dünyāvī salṭanat ve pādīşāhğa gālebe kēltüredurğan kişi başқа bir memleket-ke*

kaçalaydur (Sayfa 10/5). *Andın keyin mên hudâdın çıkkan dèyip hudânıñ barlıkı ve başka rûhânî nêrse bâresidin her şek kılış özidin yok bolup ketedür ve şek-niñ derdi ornuda dünyâ bèrelmegen ve âlalmağan bir ‘acâ’ib ârâm köñli-ni toldurur* (Sayfa 7/4).

-mU soru ekinin kullanımı

Eserde, isimlerin ve fiillerin soru hâli için diğer Türk lehçelerinde ve Çağatay Türkçesinde olduğu gibi genellikle -mU eki kullanılmıştır. Bu ek metinde genellikle -mU ile karşılanmıştır. Ancak bazı durumlarda bir önceki fiile eklenerek ek ünlüsünü düşürmüştür. Bu durum Modern Uygur Türkçesinde karşımıza çıkmaktadır.

yaratılğan nêmerselerge (19) hizmet kılamak bilen yaratkuçığığa hizmet kılurmuz dèyip ma’nâ-sı mümkün- hudâ (20) özi yaratқан ‘âlem-ni saklamakğa ‘âciz bir âdemdin bir tarîkada yardım tapalamdur? (Sayfa 14/20).

-nêmeşka soru zamiri

Metinde Çağatay Türkçesinde kullanılmayan, ancak Modern Uygur Türkçesinde kullanılan *nêmeşka* نميشقه (Sayfa 4/16) “niçin” <nême +iş +ka soru zamirinin kullanıldığı görülmüştür.

hudâ heme hâcetlerimizni hâh rûhânî hâh cismânî bolsa bilip revâ kılğalı bilgendin keyin nêmişka olarnı anıñ aldığa salurmuz (Sayfa 12/7).

Sözvarlığı

Modern Uygur Türkçesine ait söz varlığı

Metnimizin söz varlığında yer alan Türkçe, Moğolca, Arapça ve Farsça sözcüklerin birçoğu Çağatay Türkçesi metinlerinde de kullanılmış sözcüklerdir. Metinde bu sözcükler Çağatay Türkçesinde tespit edilememiş olmakla birlikte, Modern Uygur Türkçesinde ve ağızlarında yer alan birçok sözcüğe rastlanılmıştır. Örneğin: *oşuğrak* “daha fazla” (Sayfa 12/18), *öpke* “akciğer” (Sayfa 13/1), *teñlik tartmak* “yoksul olmak” (Sayfa 16/8), *alağan* “avuç içi” (Sayfa 2/4), *ülüş kün* “dünden önceki gün” (Sayfa 2/10), *baldurkı* “önceki” (Sayfa 3/10), *putları* “ayakları”, *çörgülmek* “kuşatmak”, *çıraylık* “güzel” (Sayfa 5/17), *ılgamak* “ayıklamak” (Sayfa 9/3), *mana* “İşte bu, işte” (Sayfa 10/7), *ergeşmek* “takip etmek” (Sayfa 10/20), *miñe* “beyin” (Sayfa 11/3), *hañ* “çukur” (Sayfa 11/11), *yeñgüşlemek* “değiştirmek” (Sayfa 12/2), *ussuzluk* “susama” (Sayfa 13/15).

Bunlar hariç metinde Modern Uygur Türkçesinin Kaşgâr ağzına ait *kayla-* fiili tespit edilmiştir. Ancak Standart Uygur Türkçesinde bu fiil *kara-* şeklindedir (Necip, 2013, s. 228). Çağatay Türkçesinde de *kara-* fiili (Ünlü, 2013, s. 579) şeklinde görülen bu fiil, Moğolca *hara-* “bakmak, seyretmek, gözlemek” fiilinden alıntıdır (Lessing, 2003, s. 1473; Clauson, 1972, s. 645). Çağatayca metinlerde daima *kara-* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Metnimizde *kayla-* fiiline aşağıdaki çekim ekleriyle karşılaşılmıştır: *kaylasa* قايلاسه (Sayfa 2/3), *kaylasam* قايلاسام (Sayfa 4/5), *kaylağıl* قايلاغيل (Sayfa 5/17).

Çince olanlar

çoñ چوڭ < Çince. zhong “büyük” (Shaw, 2014, s.97, Clauson, 1972, s.424) (Sayfa 17/4). *çiñ* چينك (Sayfa 1/2) < Çince. zhen “gerçek, doğru” (Clauson, 1972, s. 424).

Farsça olanlar

obdan (<ābādān) “iyi, güzel, hoş” (Sayfa 15/10), *pātaçı* (Çağatayca pādeci “Farsça+Türkçe) “çoban, sığırtaacı” (Sayfa 17/1).

3. Transkripsiyonlu Metin

[Kapak Sayfa 0]

Sadhu Sundar Singh-niñ Bir Nêçe Va'zları

[Sayfa 1]

Muqaddime (1)Saddhu Sundur Singh, Hindistân ehli-niñ Singh fırkasıdaki uluğ zâde kişi-(2)niñ oğlı edi. Ol 1889'ınçı yılı 17'inçi Septembir ayında tuğuldu. Anıñ ata (3) anası bay bolsa hem özi dîn mezheb-leride çuñ taqvadâr 'abd kişiler erdi. (4) Sundur Singh kiçik vaqtıda anası anıñ iştiyâk arzûsı-nı bākî qaladurğan rûhânî (5) işka başladı oğlı on dört yaşka kirgende atası vefât boldı – anıñ köñlide (6) rûhânî ceñi başlanıp yarım keçe bolgunça ârâm tapmaq üçün qıddise kitâb-larnı (7) oqup olturdu atası aña ayıttı: ey oğlum sên öz 'aqlı hüşuñnı yorutup (8) közüñ-ni nâbûd kılursên tañı sên bir bala bolsañ rûhânî hayât-nıñ su'âllerige (9) uçur tapkalı özünñni munça kıyanağanıñ bolmaydur oğlı ayıttı: her nême ki bolsa (10) maña ârâm tapmaq lâzım-dur bu dünyâdaki nêrseler mênî razî kılalmaydur. (11) Sundur Singh İncil-ni köydürüp Mesîhlikke çoñ düşmân bolup yaman (12) kördi ve İncil beşâret bergeñlerge ba'zıda taş attı lakin her kaydağ bolsa (13) İncil-niñ sözi anıñ köñlige te'sir kılıp tarttı. (14) Ol özi dîn 'ibâdeti-ni kaçna kılsa hem hiç ârâm tapmadı ve ol andağ gamkîn (15) boldı ki bî- ârâm-lıkdın özini yoqatkalı kaçd kıldı bu hayâl-ni köñlige köçürüp (16) értegeni seher vaqtıda hudâğa hâl dâtlap tola du'â kıldı uzun vaqt du'â kılıp (17) turğanda yüzidin muhabbet yığılıp turadurğan nûrânî bir kimêrse közige köründi.

[Sayfa 2]

(1) Sundur Singh bu Bûda yâ Krişnâ oğşaydur deyip anıñ put-larığa yıqılğalı tayyâr (2) bolup turğanda ol kimêrse aña ayıttı: kaçanğıça mênî koğlarsen mên sênîñ üçün (3) ölüp cânım-nı saña fedâ kılmadım mu? Ol kaylasa bu kimêrseñiñ âlağanıda mîh (4) ornı-nı körüp nâşiretlik Yesü' êkeni-ni vaqtı ve ol Mesîhge kaylasa anıñ qıddise (5) kitâbı-nı köydürgenige yüzidin 'azab körünmey belki mihribânlık muhabbet izhâr (6) boldı. Sundur Singh fikir kıldı-ki Yesü' Mesîh tirig-dür bu ol Mesîh özi-dur (7) deyip put-larığa yıqılıp secde kıldı ve derhâl selâmet hüşluk ve ârâm-lık anıñ (8) bî-ârâm köñli-ni tındurup behişt diliğa açıldı. Ol hüşlukdın tolup (9) atası-nı oyğatıp ayıttı: mên Mesîhî boldum atası şunıñ-ğa işenmey ayıttı: sên (10) 'aqlıñ-nı yütürüp sên, barıp uñlağıl. Ülüş kün tañı muqaddes kitâb-nı köydürdüñ (11) ve emdi Mesîh bolduñ mu? Oğlı ayıttı: bu kün tirig Mesîhni kördüm aña (12) hizmet kılgalı hâhlar mên maña hiç kimêrse bêrelmegen ârâm-lık-nı ol bêrip-dür (13) atası ayıttı: ey oğlum özünñni öltürgeli hâhlamadıñ mu? (14) Sundur Singh ayıttı: ol oğluñ Sundur Singh ölgen-dür yeñi âdem boldum. (15) Ol vaqt-dın tartıp Sundur Singh Mesîh-niñ 'abd kılı (16) bolup öz dârını hõcası-nıñ kényidin köterip mañdı. Ol Mesîh-din tapқан (17) aħkâm ve körgeñ ru'yâ bâresidin özi bu kitâbda haber bêrip-dür.

[Sayfa 3]

Evvelki Ru'yâ (1) kaçanğı bir kecede mên du'â kılamak üçün cengelğa çıktım. Ol yerde bir taşda (2) olturup hudâğa çoñ muhtâclıkım-nı salıp anıñdın yardım tiledim. Andağ oltursam (3) maña bir faķir âdem keldi, aç kalıp toñup kêtken mênin yardım tilemek üçün (4) keledür deyip gümân kıldım. Munıñ üçün aña ayıttım: mên bir faķir Saddhu ve bir (5) kizdin bölek nêrsem yoq-dur şehirge barıp andaki âdem-ler-din yardım tilemek saña (6) yaħşırak-dur. Mên şunı degende ol kaçın-nıñ yaruğidek tapış bêrip mênî (7) mubârekleb gâ'ib bolup ketti. Ol vaqt uktum-ki mênîñ öz amrak hõcam mênin (8) yer nême almak üçün emes belki maña bêrip mênî ganî kılamak üçün keliş-dür ve (9) mên öz fikrim-niñ kıskalıķı ve nâ-'aqlı-lıkım bâresidin hayâl kılıp yığıladım. **İkinçi Ru'yâ** (10) bölek bir kün mên iş-ni

tüketip bolğanda ol cengelğa barıp baldurkı (11) taşda oturup du'â kıldım ki éy mênin hudâvendem ve teñrim mênin hemem sên –(12) özün rûhum-nıñ tiriglikî-dür sên. maña merhamet-de kaylap öz quddise rûhuñ (13) bilen mênî andağ toldurğıl ki sêndin bölek-nî mênin köñlüm rağbet kılmasun. Sênin (14) 'atıyyelerinî-nî émes belki sên heme hayât ve bereket bêrgüçî-nî hohlar mên. Dünyâ bilen (15) devleti veyâ behişt tapmaq üçün du'â kılmas mên. Hâş sênin üçün iştiyâk tartar (16) mên, çünki nê yerde bolsañ anda behişt bardur köñlüm-nin aç ve teşneliki faqať sên (17) hayât bêrgüçî bilen raız boladur. Çünki sên éy yaratquçım mênin köñlüm-nî (18) hâş özün üçün yaratқан sên bölek kimêrse üçün émes saña zıd turğan (19) her nêmedin köñlüm-nî halâş kılğıl ve rûhuñ bilen köñlüm-de sâkin bolup (20) ebedğıça salţanat kılğıl âmin. (21) Mên du'âdın qopsam celâl-lıq ve aytalmağudêk cemâl-lıq nûrânî bir kimêrseni

[Sayfa 4]

(1) aldımda kördüm. Ol bir nême dêmedi ve mênin közlerim yaşlardın andağ tolğan êrdi ki (2) rûşen körelmedim lîkin anıñdın çıqqan maħabbet-nin şu'eleri mênin köñlüm-ge (3) tüşti ve mên anıñ öz kutkazğuşım bolğanı-nı tonup putlarığa tüştüm. Köñlüm-nin (4) açqusı anıñ-da bar êrdi muħabbet-nin açqusı bilen ol hemedin içkerki öyi-nî (5) açıp öz huşurı bilen anı toldurdı. Ka yerge kaylasam taşqarım-da ve içim-de (6) anıñdın bölek bir nêmeni körmedim. Ol vaqıt maña âşkara boldı-ki âdem-nin köñli (7) hudâ-nın öyi ve tahtı-dur ve ol sâkin bolmaq üçün köñül-ge kirse behişt bu (8) dünyâ başlaydur. Bir nêçe laħza içide ol mênî huşluq bilen andağ toldurup (9) 'acâ'ib söz kıldı-ki mên hem tola kitâb pütüsem şunu beyân kılalmas êrdim. Çünki (10) semâvî nêrse faqať semâvî til bilen beyân kılınur ve dünyâvî tilda şunuñ-ğa söz (11) yok-dur. Her kaydağ bolsa ol ru'yâlarda hudâdın körgenimdin âzğına pütüp qoyğalı (12) hahlaydur mên. (13) Mênin olturğan câyım-da ol olturdı ve mên anıñ putları-nın aldıda (14) olturdum ve aramızda keledurğan sözlerni kılıştuq **Evvelkı Bâb, hudâ hazır ve nâzir** (15) şâğird: éy mu'allim sên özün tiriglikniñ bulakı bolup turğanda (16) nêmişka saña 'ibâdet kılğanlardın özün-nî pinhân kılur sên. Nêmişka saña iştiyâk (17) tartқанların közlerini hursend kılmasın. (18) Mu'allim: mênin oğlum haq sa'âdet cismânî körüşî bilen émes belki (19) rûhânî mulâkâtı bilen boladur. Miñ kişi Ken'an-nın yurtıda mênî kördi, lîkin (20) munıñ bilen huşşâl tapmadı faqať fânî köz bilen körünür. Ölümge (21) muhtelâ bolğan közler tebdilsiz hudâni ve rûh zâtıda bolğanlarını kaydağ köreleydür. (22) Sên öz rûhuñ-nı körelmesên kaydağ rûhuñ-nın yaratquçısı-nı körelür sên.

[Sayfa 5]

(1) Âdem-nin rûhânî közleri açılsa rûhânî nêrselerni köreleydür mênin hazır (2) körgenin-ni cismânî közüñ bilen émes belki rûhuñ-nın közi bilen (3) körür sên. Bu dünyâda çoñ bir 'aded mênin bâremde tola biledür, lîkin mênî (4) tonumaydur. Ya'nî mênin bilen olarnın şeriklikî yok-dur. Bu sebeb-din olar (5) mênin bâremde kılaturğan hayâl rast émes. Olar maña işenmese mênî öz (6) kutkazğuşı-sıdêk kabûl kılmaydur. (7) Tuğulğandın tartıp kör bolup turğan âdem-ğa ğayrı reñler bâresidin gep (8) kılsam olarnın cemâlî-nı ve 'itibârını uqmas çünki faqať olar bâresidin (9) añlapdur ve anıñ közleri açılmasdın ilgeri anıñ hayâlî reñler bâreside (10) rast bolmaydur ve andağ oħşaş kandağ 'alem-dâr bir âdem bolsa hem anıñ rûhânî (11) közleri açılmasdın ilgeri mênî tonumaydur ve mênin celâlim-nı körelmeydür. Tola (12) tola Mesihlar kör tuğulğan âdemğa oħşar olar âzğına köredurğan bolsa mênin peygâmbir (13) bolğanım-nı körelür. Lîkin Mesih ibn-i'llâh bolğanım-nı mên celâl bilen kêlmesde (14) körmesler [İncil Yohanna 37-35, 17: 9]. (15) Bir ana öz bağıda dıraht-larnın arasında özini yaşurdı ve anıñ kiçik (16) oğul balası anı istep yığlap tamâm bağı-nı çörgülüp anı tapalmas êrdi. Bir (17) hizmetkâr aña ayıttı: yığlamağıl bu dıraht-nın çıraylık çiçekleri-ge kaylağıl. Gül ve (18) mên saña bir nêçe-ni bêrey lîkin bala anası-nı tapmay raız bolmadı. Anası-nın tınışı (19) dıraht-larnın mîvesidin yahşî ve muħabbeti heme gül-lernin huş büyidin şîrin êrdi. (20) Bala ayıttı: tamâm bağı mîvesi bilen özüm-nin-ki-dür, çünki anam-ğa nê

te'alluḡ bolsa hem (21) mēniḡ-ki-dür. Mēniḡ anam-ḡa iştiyāk tartar mēn. Anası heme şunu yaşurın yēride anlap (22) çıḡıp balası-nı kuçaḡı-ḡa alıp söydi. Ol vaḡıt baḡ kiçik balaḡa behişt-dēk boldı. (23) Andaḡ oḡşaş mēniḡ balalarım-nıḡ dūnyādaki ehvālı-dur. Dūnyā özi bir çoḡ (24) baḡdēk ēken. Ammā olar anıḡ celālıda ve ḡanılıḡıda mēni tapmaḡunça ve mēn özüm-ni (25) olarḡa āşkāra ḡılmaḡunça ḡuḡluḡ tapmaydur. (26) Her ḡança sēn bir parça kömürni yusaḡ ḡara reḡi ḡiç çıḡmaydur. Likin anı (27) otḡa salsaḡ ḡaralığı yoḡ bolup kētedür. Bu temsīl körsetedür, ḡandaḡ (28) rūḡu'l ḡaddese-niḡ otı bir ādem-niḡ köḡlige kēlse ḡünāh-nıḡ ḡaraḡuluḡı yoḡ bolup

[Sayfa 6]

(1) kētedür. Kömür otta kömürde bolḡan-dēk mēniḡ balalarım mēnde ve mēn olarda (2) bolup olarıḡ vāsıtası bilen özüm-ni dūnyāda āşkāra ḡılır mēn. İkinci Bāb (3) şāḡird: ēy mu'allim sēn özün-ni dūnyāḡa āşkāra ḡılsaḡ ādem-ler sēn ibn'illāh (4) bolḡanıḡ-ḡa ve semāvī atanıḡ barlıḡıḡa şek ḡılmay belki hemesi işenip 'adalet-niḡ (5) yoluḡa kirür ērdi. (6) Mu'allim: ēy mēniḡ balam her biri-niḡ ehvālı-nı bilip ve her biri-niḡ ḡacetıḡa (7) muvaffıḡ özüm-ni āşkāra ḡılır mēn. İnsān üçün cisim şüretide boldum tā ki ḡudānı (8) tonuḡalı insāḡa mümkin bolḡay. İnsān dōst tutḡan ve imān kēltürḡen kim-ērseni körgeli (9) iştiyāk tartadur. Likin ḡudānı körgeli nā-mümkin-dur. Çünki ol fehmi-ḡa sıḡmaydurḡan (10) bolḡanı bilen fakat intihāsı yoḡ kimērse anı köreleydür. Ānı hem intihāsız bolmaḡ (11) kērekdür. Munıḡ üçün ol cisim boldı neçük ki ḡolusılıḡlarḡa? pütüḡen ḡatı birinçi (12) fāşil on beşinçi āyet-de pütülüpdür-ki: körunmeydurḡan ḡudānıḡ şüreti ve (13) barça maḡlūḡāt-nıḡ tuncı-sı ol-dur ve ikinci fāşil toḡuzunçi āyet-de: çünki (14) ḡudālıḡ-nıḡ barça kāmīl-lıḡı anıḡda bedençe sākin-dur. Munıḡ üçün mēn ayıttım ki mēni (15) körgen atanı körüpdür [ve İncil Yuhannā on dōrtünçi fāşil toḡuzunçi āyet-de]. (16) ḡudā her ne şıfāt-ları bir ādem-ḡa 'aḡıyye ḡılḡan bolsa işletmek lāzım-dur. Bolmasa (17) olar barḡunça yaramay yoḡ bolup kētedür. İ'tikād hem ḡudānıḡ şerīḡçilikide (18) saḡlanmasa imtiḡāndın maḡlūb bolup şek ḡılmaḡka tebdil boladur. Pat pat (19) ādem-ler aytadur ki mēn öz şek ḡılḡanıḡ-ḡa ḡālib bolsam işengeli ḡeyyār ēdim. Meşelen bir (20) ḡādışede bir ādem-niḡ putı sınḡan bolsa ol ḡabīb-din iltimās ḡılsa ki evvel (21) aḡrıḡı-nı pesteletip andın kēyin putum-nı taḡıp ḡoyḡıl. Aḡrıḡ-nıḡ sebebi put (22) sınışı bolḡandın kēyin andaḡ iltimās 'aḡıl-sız bolur ērdi. Çünki taḡıp ḡoyḡan (23) birle aḡrıḡı özidin yoḡ bolup kēter ērdi. (24) ḡünāh-nıḡ vāsıtası birle ādem ḡudādın kēsildi bu

[Sayfa 7]

(1) sebeb-din şek rūḡānī derd peydā boladur. Munıḡ üçün ḡudā birle (2) 'ahdini yeḡḡuşlegeli kērek-dür. Andın kēyin mēn ḡudādın çıḡḡan dēyip ḡudānıḡ barlıḡı (3) ve başḡa rūḡānī nērse bāresidin her şek ḡılış özidin yoḡ bolup kētedür ve (4) şek-niḡ derdi ornıda dūnyā bērelmēgen ve ālalmaḡan bir 'acā'ib ārām köḡli-ni toldurur. (5) İnsān ve semāvī ata ortasında bolḡan ḡaḡ-nı yapmaḡ üçün cisim şüretide boldum. (6) ḡudānıḡ aşlı zātı muḡabbet bolḡan üçün ādem-ni hem muḡabbet-ke ḡadir ḡılıp-dur (7) ve vācib-dur ki ol muḡabbet körsetedürḡan semāvī ata insāndın hem muḡabbet tapsun ve (8) anıḡ üçün insān tamām cān ḡuvvet ve 'aḡıl bilen ol heme yaratḡan nērselerni dōst (9) tutsun. Ādem andaḡ ḡılmasa dōst tutuşı-nıḡ 'aḡıyyesi-ni yorutsa özini yaḡşı (10) köredürḡan boladur ve şü anıḡ helāketige sebeb boladur. Özini dōst tutḡan (11) kimērse öz cānı-nı öltürür. Mēn ayıttım ki hem-sāyeḡ-ni özün-dēk dōst tutḡıl. Meşelen (12) bir kişi kēlip iki üç kün biz birle turup dūşmān bolsa hem anıḡ birle tınc (13) turḡalı ança ters bolmaydur. Likin biz birle hemişe turup daḡıl ve zaḡm kēltürḡen (14) ādem-ni dōst tutmaḡ nihāyet ters-dür. Andaḡ bir ceḡde muḡabbet birle nuşret tapḡan bolsaḡ (15) andın kēyin saḡa her kim ki muḡabbet körsetgeli mümkin boladur. Bir ādem ḡudānı tamām köḡül (16) cān ve 'aḡıl bilen ve öz ḡimāyesi-ni özidedēk dōst tutsa anıḡ köḡlide ḡiç (17) şek patmaydur. Andaḡ bir ādem-niḡ köḡlide ḡudā-nıḡ pādışāhlıḡı başlanıp (18) muḡarrer ḡılınıp-dur. (19) Mēni sāde köḡül birle istegenlerge sözüüm-niḡ vaşıtası birle

özüm-ni (20) âşkâra kılar mên. Mên bën-i âdem-ni kutkazmak için cisim şüreti-ni algandek rûh ve (21) tiriglik bolgan sözüm cismânî tilide pütülüp-dür. Lîkin mênî tolalar tonumağan (13) için sözüm-ni hem uçmaydur. Mênî sözüm-ni rast uçmak için İbrânî ve Yünânî (14) til-ni bilmek lâzım kelmeydür. Lîkin ol söznî pütügen peygâmbler ve resüllarnı (15) hidâyet kıladurğan rûh bizge lâzım-dur. Muqaddes söznî tili rûhânî bolganı bilen (16) faqat rûhdın tolğanlar anı uçadur. Lîkin olar dünyânın közide nâdân körünse hem (17) rûhânî til-ni uçadur. Çünkü olarnın öz zebânı-dur. Bu dünyânın dânaları anı (18) uçmaslar çünkü rûhu'l kadese birle şerîklîki yok-dur. (19) Âdem-nin rûhî bedende sâkin boluşı uçarlık tuhum-nın içinde boluşıdek-dür.

[Sayfa 8]

(1) Zindânın-nın taşkârıda gül her kısım mîve deryâ ve igiz tağlar bar. Bir 'acâ'ib âlim (2) tapıladur ve öz anay hem anda bar êken ve pat fırsat-da özün heme şunu köredurğan (3) bolur. Sên deyip şikâl içinde bar çüceğe bir kimerse ayıtıp bërse uçmas ve işenmes (4) êrdi. Pat fırsat-da közün birle körüp öz kanat-larnın birle uçadurğan bolur. (5) Sên deyip hem aña ayıtısa tayyâr bolmağanı için uçmas êrdi. Anığa oğşaş (6) tolalar hâzîr tayyâr êmes hâlda bolganı bilen hudânın barlıkığa ve keledurğan (7) 'âlemge işengeli hohlamaydur. Çünkü şunıdın bir nême körmeydür, olarnın (8) fikirleri-nin küçi bir çücenin kanatı-nın 'âciz peyleriğa oğşaydur. Hudâ anı (9) döst tutkanlar için tayyâr kılınğan ebedî ve tebdîl-siz nêrselerni hâzîrki 'âciz (10) közleri birle körelmeydür. Eşyanın kitabıda atmış törtünçî fâsil törtünçî âyet-de (11) pütülüp-dür ki çünkü öziğe muntazîr bolganlarğa mundağ nêrselerni kılınğan sêndin (12) başka bir hudâ bar êkeni-ni ezeldin béri hiç kişi tuymadı ve kulak eşitmedi ve köz (13) körmeydi [ve atmış beşinçî fâsil on yetinçî âyet-de]. Çünkü maña mên bir yeni (14) âsmân bilen yeni bir yer halk kılar mên ve evvelkılar yâd kılınmas ve hâtırga (15) kêlmes. Bizge keledurğan 'âlem-ge muntazîr tursak tuhum-daki çüce anasıdın ısıklık (16) tapğandek könlümüz hudânın rûhî kızık turğay (İncil Yuhanna on (17) tokuzunçî fâsil on sekizinçî âyet-de). Mundın keyin Yesû' her nêrse tamâm bolganı-nı (18) bilip pütülgen-nin becâ kelmek için usadım deyip ayıttı. Üçünçî Bâb, günâh ve necât (19) şâgird: hudâğa itâ'at ve 'ibâdet kılmasak günâh boladur deyip yakinen heme âdem-ler (20) biledür. Çünkü günâh-nın yaman huşulı tamâm yer yüzide âşkâra bolup-dur. Lîkin (21) günâhın nême êkeni ve kaydağ ve bir andağ yaman nêrse hudânın irâdesi-nin zıdığa (22) peydâ bolganı oğşaş âşkâra êmes-dür.

[Sayfa 9]

(1) Mu'allim: hudânın irâdesi-ni terk kılmak ve ornıda özi-nin ki-ni becâ (2) keltürmek ve 'adâlet bilen yahşılık-nı taşlamak ve ornıda 'adâletsizlik bilen yamanlık-nı (3) ılgamak ve lezzetnin rağbetiğe itâ'at kılmak günâhdur. Günâh özi yaratılmağan (4) için mevcûd bolgan nêrseler birle sanalmas, belki bir hâldur yaratkuçı vâcîd (5) bolup heme yaratılğan nêrselere sebep-dür. Ol özi kerim bolganı için öz (6) zâtığa zîd bolgan günâhın yaratılmıy-dur. (7) Hudâdın başka yaratkuçı yok-dur. Şeytân yaratılğan nêrselerni buzalaydur. (8) Lîkin bir nêmeni yaratkalı anın küçi yok. Munıdın bilürmiz ki günâh hudâ yaratkan (9) nêrselernin arasında êmes, belki harâb bir hâldur. Meselen nürnin barlıkı bar lîkin (10) karânguluk-nın ki êmes. Ol faqat nürnin yoklukıdın-dur. Andağ oğşaş günâh (11) bilen yamanlık özidin ta'yin bir nême bolmay belki yahşılık-nın yoklukıdın-dur. (12) Günâhın karânguluku kıysı veche birle kêlgen deyip sorarsên şeytân ve (13) âdem öz rağbet-leride maqşudğa yetmek için âzâd hâhişi-ni hudânın irâdesiğe (14) zîd işletgeni bilen mezkûr hâl peydâ bolup-dur. (15) Tola âdemler âf-tâb ve ây-da-ki bar dağlarını tapkalı isteydür. Lîkin günâhın (16) kudreti ve olarnın öz köñül-leride bar dağlardın fikir kılmıydur. Pise âdem-nin (17) bedeni-nin tuymakı-nı yoqatqandek günâh âdem-nin köñli ve inşâfı-nın tuyuşu-nı (18) yoqatadur ki ol yamanlıkdın derd tartmaydur- lîkin âdem anın heybet-lik huşulı-nı (19) körgen ve tuğan hemân yağı ve tiş gıcırlatışı bolur. (20) Günâhğa tüşken âdem-ler 'işyânı-nı bir

yük dök bilmeydür. Olar ğark (21) boladurğan âdem-lerğa oğşaydur. Kañça tola sunıñ ağırlığı ğark boladurğan (22) kimersenıñ üstige bolsa aña ma'lüm bolmaydur. Hiç bir ağırlığı-nı bilmey ve dem (23) alalmay öledür. Likin biz korukda bolup sunı kötersek âz bolsa mu anıñ (24) ağırlığı bizge ma'lüm boladur. Öz günâhı-nıñ ağırlığı-nı tonup peşimân bolğanlar (25) maña keledür ve mên olarğa ârâm bérür mên. Çünki andağ kişileriñ kutkazğalı keldim. (26) Gümân kılmağıl ki hudâ günâhkârlarını behiştin çıkarıp olarını cehennemge (27) salgalı hâhlaydur çünki hudâ özi muhabbet bolup hergiz bir kimersenı cehennemge (28) taşlamaydur. Belki âdem-niñ öz yaman reftârı ol yerge tartadur muşu 'ömür

[Sayfa 10]

(1) tükemesde behişt ve cehennem âdem-niñ öz köñlide başlanadur. Bâkî 'âlem-niñ (2) cehennemdin kaçkusı bar kimerse öz günâhlarıdın peşimân bolup köñli-ni maña bérün (3) tâ ki anıñda sâkin boluşım bilen anı hudânıñ pâdişâhlığığa vâriş kılğaymên. (4) Bir dünyâvî saltanat ve pâdişâhğa galebe keltüredurğan kişi başka bir memleket-ke (5) kaçalaydur likin hudâğa günâh kılğan kimerse né yerge kaçadur [miz emir 12-7: 149]. (6) Sêniñ rûhuñdın né yerge keteş ve yâ sêniñ huşurıñdın né yerge (7) kaçay. Âsmânga çıksam sên andadur sên. Oranıñ-nı 'âlem berzahda rastlasam mana (8) sên andadursen- şubh-ı kızılık-nıñ kanat-ları-nı alıp deryâyı muhîtniñ hemedin yırak (9) çet-leride sukûnet kılsa hem anda sêniñ koluñ mênı hidâyet kılur ve oñ koluñ (10) mênı tutadur. Bederesti qararğı mênı yapadur ve çevremdeki nûr keçe boladur dèyip (11) ayıtsa hem qararğıluk sêndin tosmaydur. Ammâ keçe kündüzdèk yaruğluk bérür. (12) Kutulğalı hahlasak günâhlarımızdın peşimân bolup hudânıñ putları-nıñ (13) aldığa özümüzni taşlamağdın başka 'ilâcımız yok. (14) Küye otıñ köydürüp yokatadurğan küçi-ni bilmey nûrıdın tartılıp (15) ot içige uçup helâk boladur. Andağ oğşas âdem günâh-nıñ zehri ve (16) olturadurğan kudreti bâresidin fikir kılmaş anıñ bâtil huşlukı-nıñ nûrıdın (17) tartılıp özini günâhğa taşlap helâk boladur. Likin mênıñ nûrum günâhkârlarını (18) kutkazıp olarğa hayât ve ebedî huşluk bereledür. Çünki insân haş nûrniñ (19) bereketidin söyünsün dèyip yaratılıpdur. Törtünçü Bâb (20) şâğird: éy mu'allim tola 'alemdâr ve olarğa ergeşkenler fikir kıladur ki (21) sêniñ kefaretiñ ve kanıñ vâsıtası bilen bolğan necât ma'nâsız ve 'akılsızlık-dur. (22) Olar aytadur ki Mesîh faķat bir çon mu'allim ve bizniñ 'ömrümüzniñ reftârığa bir numüne (23) êrdi. Likin necâtımız ve edebî huşşalımız bizniñ öz diğķatımız ve yağşısı (24) 'amellerimizdin boladur.

[Sayfa 11]

(1) Mu'allim hergiz unutmâğıl ki köñül 'akıldın rûşenrak rûhânî nêrselerni (2) uķadur. Köñül hudânıñ beytidur ve ol hudânıñ barlığı bilen toldurulsa 'akıl (3) hem yarutulur. Nûr bolmasa köz bî-kâr bolğandèk miñe ve 'aklımızni haķıķat nûrı (4) yarutmasa fâ'idesizdur. Rûhânî nêrselerni tonuğalı hahlağan-larğa (5) 'akıl ve 'ilm kifâyet bolmay belki olarğa hem kebüterniñ şafılığı lâzımdur. (6) İncil Yuħannâ üçünçü fâşil on dörtünçü âyetdin on beşinçü âyetğıça (7) pütülpdür: Mâsâ beyâbânda yılanı kötergendèk ibn-il insân-nıñ köterilmeki (8) kérekdür tâ ki her kim aña işense anıñ ebedî tirigliği bolğay. (9) Hudâ keltürgen necâtka işenmegenler öz günâhlarıdın harâb (10) kılınıp helâk bolurlar. (11) Yaş bir kişi bir hañğa tüşüp andağ zaħm-dâr boldı-ki anıñdın tola kan (12) âķıp ölümge yakın boldı. Anıñ atası anı bir tabîbge tapşurdı ve tabîb ayıttı: (13) hayât kandadur. Bu yaş oğuldın andağ tola kan yok bolup kêtgeni üçün faķat (14) bir kimerse öz kanıdın anıñ tomurığa kan bérmeş bilen kutulur, bolmasa öledür. Ata (15) ol oğulğa nihâyet amrak bolğamı üçün derhâl öz kanıdan aña bergeşli hahladı. (16) Ol vaķıt atanıñ kanı oğlı-nıñ tomurığa tapşuruldı ve oğul tirig kaldı (17) insân kudsiyyet-niñ igizlikin tüşüp öz günâhlarıdın zaħm-dâr bolup helâketke (18) yakın turadur ve günâhlarıdın peşimân bolup ölümün kutulup ebedî (19) hayât-nı tapsun dèyip rûhânî tarıķada mên öz kanım-nı bérür mên. İncil (20) Yuħannâ pütülpdür ki mên keldim ki olarınıñ tirigliği bolğay (21) ve oşuğrak bolğay. (22) Kâmil necât faķat günâhlarınıñ 'afvısı

emes belki hem günâhnın küçidin (23) tamâm âzâd bolmağımızdır. 'Afv tapıp günâhnın kesellikidin ölgeli mümkündür günâhdın (24) ve anı küçidin âdem-ni tamâmen kütqazmak için cisim şüretini aldım öz günâhlarıdın (25) peşimân bolup ikrâr kılganlar günâhdâ ölmeseler. Çünkü mên olarnı anıdın (26) kütqazur mên. Olar ölüm-din kütulup ebedğıça hayât tururlar. Bir âdem öz 'gayret (27) ve yahşı 'ilmi birle kütulur dëydurğan söz nâ-'aql-lıkdur. Faqat nâdân âdem aytadur ki (28) açığ mîve keltüradurğan bir dıraht hemîşe mîve keltürmek birle yahşıraq boladur.

[Sayfa 12]

(1) Andag emes belki yahşı bir dıraht-dın köz alıp ovlamak bilen aşıl zâtı-nı (2) yengüşlemek lâzımdur. Şundağ yeni tuğulmağan bir günâhkâr yahşılık kılay dëyip (3) ârzü kılsa hem faqat günâhnın yaman mîvesi-ni keltüredür. Lîkin günâhdın peşimân bolup (4) imân bilen mende ovlansa anı köhne zâtı ölüp mende yeni mevcüd boladur. Yeni (5) tuğulğandıın këyin ebedğıça qaladurğan mîve keltüredür. **Bëşinçi Bâb, du'â** (6) şâgird: ba'zıda şu su'âl-ni anlarmız: hudâ heme hâcetlerimizi hâh (7) rûhânî hâh cismânî bolsa bilip revâ kılgalı bilgendin këyin nemişka olarnı anı (8) aldığa salurmız. Hudânın yollarını du'âlarımız bilen tebdil kılalurmız mu? (9) Mu'allim: andag su'âl-ni kıladurğanlar körsetedür ki olar du'â neme êkenini (10) bilmes ve du'âda turuşdın olarnın haberi yokdur. Bolmasa olar ukar êrdi ki (11) du'â bir kısım dîvâneçilik emes veyâ muşu 'ömürge lâzım bolğanı-nı hudâdın istep (12) tapmak için bir neme emes. Faqat hayât bërgüçi hudâni istep tapkalı haq du'âdur (13) hayât-nın bulakı bolğan hudâ bizniñki bolsa ve biz anı bilen birleşken bolsaq hayât (14) özi bizniñki boladur ve rızkıımızğa hem lâzım boladurğandıın hudâ özi haber aladur. (15) Hudâ fâsık âdem-lerğa yalguz cismânî ni'metler bëreledür çünkü olarnın rûhânî (16) tiriglik bolmağan için olar öz rûhânî hâcetlerini tuymaydur ve olarğa (17) rûhânî ni'metler bërilsen hem faziletlik sanalmas êrdi. Lîkin işengenlerge mezkûr iki (18) kısım 'atıyye bëreledür. Lîkin oşuğraq rûhânî tã ki olarnın köñülleri cismânî (19) ve közge körünedurğan nêrselerdin tartılıp körünmeydurğan ve bâkî qaladurğan (20) nêrselerge iştiyâk tartsun- olar tirig cân bolsun dëyip hudâğa du'â kılganlarğa (21) özi rûhı-nı demide kıladur [Mūsâ-nın birinçi kitabı 7: 2 ve İncil Yuğanna 20:30]. Olar hergiz ölmeydür çünkü hudânın rûhı du'â bilen olarnın

[Sayfa 13]

(1) rûhânî öpkelerini toldurup saqlık ve ebedî hayât bëredür. Mağabbet-nin teğrisi (2) bolğan hudâ rûhânîça ve cismânîça hem lâzım boladurğanıni meft ve keñrû bëredür. (3) Tabiatdın bizler hudâ merhametidin meft bërigen necât ve rûh-nın 'atıyyelerini efzal (4) sanamaymız. Lîkin du'â bilen olarnın faziletlik-ni bilürmiz hudâ hayâtka lâzım (5) boladurğan ısığlık nûr havâ ve sunı hemîşe meft bërîp turğan bâresidin insân (6) hayal kılmay veyâ şükür ayıtmaydur. Anı orında behâlik nêrseler çoñ cebir birle (7) istep nê açlık veyâ teşnelikni yokatalmaydurğan veyâ rûhka hüş rızâ (8) keltürelmeydurğan altun kümüş almas ve kıymet behâ taşlarını efzal sanaydur andag (9) 'aql-sız tarıkada âdemler rûhânî nêrselerini sanaydur. Lîkin hudâğa du'â kılganğa (10) hikmet ve ebedî hayât bëredür. (11) Su kuşları su üstide su üzüp turadur lîkin kanatlarını uçkalı (12) yaysa olar tamâm kuruğ êken. Andag oşşas du'â kılgan âdemler bu dünyâda turadur. (13) Lîkin anıdın kêtse nâ-pâklidikin pāk turadur. (14) Mênin kiler dünyâda turadur. Lîkin dünyâdın emes-köñül dünyâvî rağbetdin (15) ölgen bolsa muşu 'âlemdeki heme nêrseler aña ziyân bolmay belki usuzluk-nın (16) nef-i ve yardım boladur. Gül-ler ba'zıda nâ-pāk yerlerde ünüp öz 'acâ'ib hüşbüyü (17) bilen nâ-pâklik-nin bed-büyü-ni yokatadur. Olar âftâb-dın nûr ve ısığlık alıp (18) tursa nâ-pâklik olarğa ziyân kılmay belki olarnın usaşığa yardım boladur. (19) Andag oşşas du'â-nın vâsıtası bilen rûhânî nûr ve ısığlık alıp turadurğan (20) kimêrse ebedğıça qaladurğan mîve keltüredür ve öz pāk ve kuddeşe 'ömri bilen dünyânın (21) buzugluğığa gâlib boladur. **Altınçi Bâb,** (22) du'â kılgan kimêrse mênin bilen şeriklik tapıp mende sâbit kalıp maña oşşas (23) boladur muz ayıkı

āk karnıñ ārasıda “ömrini ötküzüp özi kardék āk (24) boladur ve Bengaldeki yolbars özini yaşurğan kamuş-nıñ reñgidék bolup

[Sayfa 14]

(1) kalıpdur. Du‘ā ve rūhnıñ tiriglik-ni mende tapkanlar firişte ve muqaddeslerdek maña (2) oħşaş bolup mēniñ süretim-niñ oħşaşlıqıda kılınur. Mēn Petrus Ya‘küb ve (3) Yuħannāni mēniñ bilen tağka alıp barğanda bir neçe laħzada mēniñ celālımdın olarğa bir nēmeni (4) körsettım ve olar faķat muqaddeslerdin ikisini ya‘nī Mūsā ve İlyās-nı kördiler. (5) Her kandağ bolsa olar hūşlukıdın tolup ol yērde turğalı hāhlab üç çādır (6) yasaylı dēyip ayıttı. [İncil Matta 5-1:17] Mēniñkiler behiştke yētip (7) firişte ve heme muqaddesler bilen mēniñ celālımda turğanda olarñıñ hūşlukı kaçna (8) çoñ boladur. Du‘ā kıladurğanlar hergiz yalğuz bolmas. Çünki mēn olar bilen (9) hemişe bolur. Mēn ve mēniñ firişterim pat pat olarğa baradur. (10) Tabiat-nıñ üstige gālib bolğan ādemler felek-niñ taşığı yētmes. Likin du‘ā (11) bilen şeytān dünyā ve öziğe gālib bolğan ādemler behiştdeki-ler bilen mu‘āmele kılur. (12) Draht ve güllerniñ şekli körünüşi ve reñi bölek bölek havāda tebdil bolğandék (13) rūhāniçe mēniñ bilen mu‘āmele kılğanlarınñ körünüşi ve ‘ādetleri rūhānī tārıkada (14) andağ tebdil boladur ki olar maña oħşaş bolurlar. (15) Du‘ā kıladurğan kimersenin i‘tikādı-nıñ qolı kandağ ‘āciz ve qoruğan bolsa (16) hem anı uzatqalı kerekdür. Andağ kılsa kuvvet ve hayāt bērgeli mēniñ (17) işim boladur ve du‘ā kılğanğa hācetige muvaffik bēreledür. **Yētinci Bāb, hizmet** (18) şāgird: ey mu‘allim hizmet-niñ aşıl ma‘nā-sı nēmedür. Yaratılğan nēmerselerge (19) hizmet kılmaq bilen yaratquçığa hizmet kılurmız dēyip ma‘nā-sı mümkin-ğudā (20) özi yaratқан ‘ālem-ni saklamağğa ‘āciz bir ādemdin bir tārıkada yardım tapalamdur. (21) Mu‘allim: hizmet kılğalı rūhānī hayāt-nıñ ve muħabbet-niñ farzı-dur. Ğudā özi (22) muħabbet-dür ve ol hemişe yaratқан ‘ālem için işlep turadur ve hāhlaydur ki öz

[Sayfa 15]

(1) şüretide yaratılğan ādemler iş kılmay turmasun. Hizmet kıladurğan kimērse (2) öz hizmetidin fā‘ide aladur. Başkalarğa yarı bērmek bilen öziğe yarı (3) bēredür. Başkaldın yarı tapmasa hiç bir kimērse tirig turmas ve başkaldın (4) yarı tapқан kişi başkalarğa yardım bērgeli hāhlamasa öz nā-şükürlik için (5) yardım tapqalı öz haqqını yitürüp-dür. (6) Eger ādem Ğudā aña bērgen ‘atıyye ve kudret-ni Ğudā ve ādemlerniñ hizmetige (7) işletgeli hāhlasa Ğudā bēredurğan yardım ve bereket için saklap turmasun. (8) Likin ādem öz farzı-nı becā kēltürmek için terakkī kılsa Ğudā yardım (9) ve bereket bērip turadur. (10) Bir pādīşāh-nıñ vefatı yakınlaşqanda hemedin obdan hizmetkārını kıçkırıp aña (11) ayıttı. Mēn sefer kılсам baradurğan yurtka mēniñ kēledurğanım-nı Ğaber bērmek ve (12) rastlamak için seni yēberü erdim. Ęmdi mēn maqamığa barur mēn. (13) Munıñ için ölgenlerge barıp mēniñ baradurğanım-dın Ğaber bērgil- ol emīn (14) kul derhāl kılıcı-nı öz yürekige saydı tā ki ol ölgenlerniñ arasında (15) öz pādīşāhı-nı kabul kılsun. (16) Mēn tiriglik-niñ Ğudāvendi ve pādīşāhı-dur mēn ve mēniñ kul-larım öz (17) günāhlarında ölgen ve oladurğanlarğa barıp necāt-nıñ ve tiriglik-niñ (18) hūş Ğaberini ayıtıp bērsünler ve ol hizmetide lāzım kēlse öz cānı-nı fedā (19) kılsunlar. Mēn hem tolalarnıñ günāhlarını alıp atmaq için özüm-ni qurbān (20) kıldım. Maña saklap turğanlarınñ necātığa yanıp kēlip tiriglik-niñ (21) tācı-nı bērür mēn. (22) Mēniñ şāgirdlerim yērniñ tuzı-dur. Likin tuz erimese bir nēmege tat bērmeydür. (23) Mēniñ şāgirdlerim hem şundağ olar rūh‘ul kudde ve muħabbet-niñ otı bilen tirig (24) qurbān-dék erip köymese olar kutkazadurğan rūhānī ve semāvī tiriglik-ke hāş (25) bir cān alıp baralmaydur. Mēn hem sizler için cismānıda erip dārda tiriglikim-ni (26) bērdim. Çünki hayāt-nıñ bahası hayātdur ve özünlerni qurbānlık kılmaq için (27) kıçkırdıñlar tā ki semāvī hayāt-nıñ hūşbüyü ve tiriglikim-ni (28) kēltürgeysizler.

[Sayfa 16]

Sêkizinçi Bâb, dâr bilen zahmet-niñ sırrı (1) şâgird: éy mu'allim dârnıñ ma'nâsı ve fâ'idesi nemedür nemişka 'âlemde (2) zahmet ve belâ bardur? (3) Mu'allim: dâr behişt-niñ açkusu-dur. Mênin otuz üç yarım yaşlık 'ömrüm-de (4) hemişe bir dâr köterür êrdim ve munıñ bilen ve dârdaki ölümim bilen işengenlerge (5) behişt açıldı. Öz üstige dârını alıp maña ergeşkenler mênin vâsıtam bilen (6) behiştge kârip bu dünyânıñ balaları uqmaydurğan ebedî bereket-ni tapadur. (7) Zahmet insân-nı dünyâdın halâş kılıp yaratkuçığa mâyl kılatur ve ol bir (8) vaqtıçça derd ve teñlik tartıp hüdâ birle mu'âmele kılğandın kârin behişt-niñ ebedî (9) hüşluğı ve rahatıda dâ'im ol mu'âmeleni kılaturğan bolatur. (10) Zahmet cânğa açığ bir zehirdêk körünedür. Likin unutmağıl ki zehir ba'zıda (11) zehirge hâş devâdur. Tola mertebe faqat ğam ve teñlik bilen mênin mu'minlerim-ge (12) rûhânî şifâ ve kuvvet bêrelür mên. (13) Dâr bir yañaqqa oğşaydur anıñ şikâl açığ likin içide bir tatlık (14) ve yahşı miğzi bardur. Dâr evvel bizge hüş körünmeydür ve anıñ mahfî ma'nâ-sı (15) faqat dâr kötergüçige ma'lûm bolatur. Likin ol özi anıñda bir 'acâ'ib şirînlik (16) söyünlük-ni tapadur mên. Özüm zahmet-niñ otıda bolup bir dârını köterdim. (17) Munıñ üçün koğlanmaq-nıñ ot tonurıda bolğanlarını saklap kutkazur mên. (18) Rûh'ul quddese ve ot bilen te'mid kılınıp ebedî hayât-nı tapқанlar hîç bir otdın ziyân (19) tartmay mênin bilen hemişe selâmet penâh tapıp-dur. (20) Gümân kılmağıl ki devlet ve revâclik bilen öz 'ömrini ötküzgenler (21) hemişe hüdûğa 'ibâdet kılğuçılardur, tolarak andağ êmes pataçdın ve qotandın (22) çıkıp kêtken qoylar ba'zıda yahşı yaylaq tapadur. Likin olarnı yêydurğan pâre pâre

[Sayfa 17]

(1) kılaturğan hayvânlar marap turadur. Likin pataçı-nıñ yanıda turğan qoylar (2) kesel ve 'âciz bolsa hem tıñ selâmet-de turadur. Bu hüdânıñ ve dünyânıñ balalarındın (3) bir temsil-dur. (4) İhtimâl ki bir mü'min ve bir kâfir otrasıda ança çoñ tefâvut ma'lûm (5) bolmaydur. Likin bir kün bir çoñ tebdil-lik peydâ bolatur. Yılan ve pîle kırt-nıñ (6) arasında bar tefâvut-dêk çoñ fark ma'lûm bolatur. Yılan kısakı-nı yengüşlese hem (7) aşıl zâtı yengüşlenmeydür. Likin pîle kırt gözadın çıksa havâda uçaturğan (8) çiraylık bir kepîle bolatur. Andağ oğşas bir mü'min kişi-niñ rûhî bedendin (9) çıkıp celâlğa tebdil bolup behişt-ke baradur. Likin kâfir kişi ölgendin (10) kârin hem kâfir toladur. (11) Derd zahmet ve ğam guşsa bulut-dêk 'adâlet-niñ şemsi-ni körmeginiñdin (12) yaşursa hem cur'etsiz bolmañlar. Çünki bir kün bulutlardın hüşluğ ve (13) bereket keñrû yağaturğanını körürsüz ve 'adâlet-niñ küni üstünizge ebedğiča yarutadur.

[Arka Kapak Sayfası]

İsveç-niñ zebânıdın tercüme kılınıp Kaşğardaki Sutian Fuyıñ Tañ-nıñ Basma-ğanesinde 1933.inçi yılda basıldı.

SWEDİSH MISSION PRESS

KASHGAR 1933.

Sonuç

Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız *Sadhu Sundur Singh'nin Bir Nêçe Va'zları* adlı metin, Müslüman Türkler arasında Hristiyanlığı yaymak amacıyla İsveç dilinden geç dönem Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Metin, geç dönem Çağatay Türkçesinin dil özelliklerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu metne dilsel açıdan bakıldığında eserin tercümesinin oldukça sade ve anlaşılır olduğunu

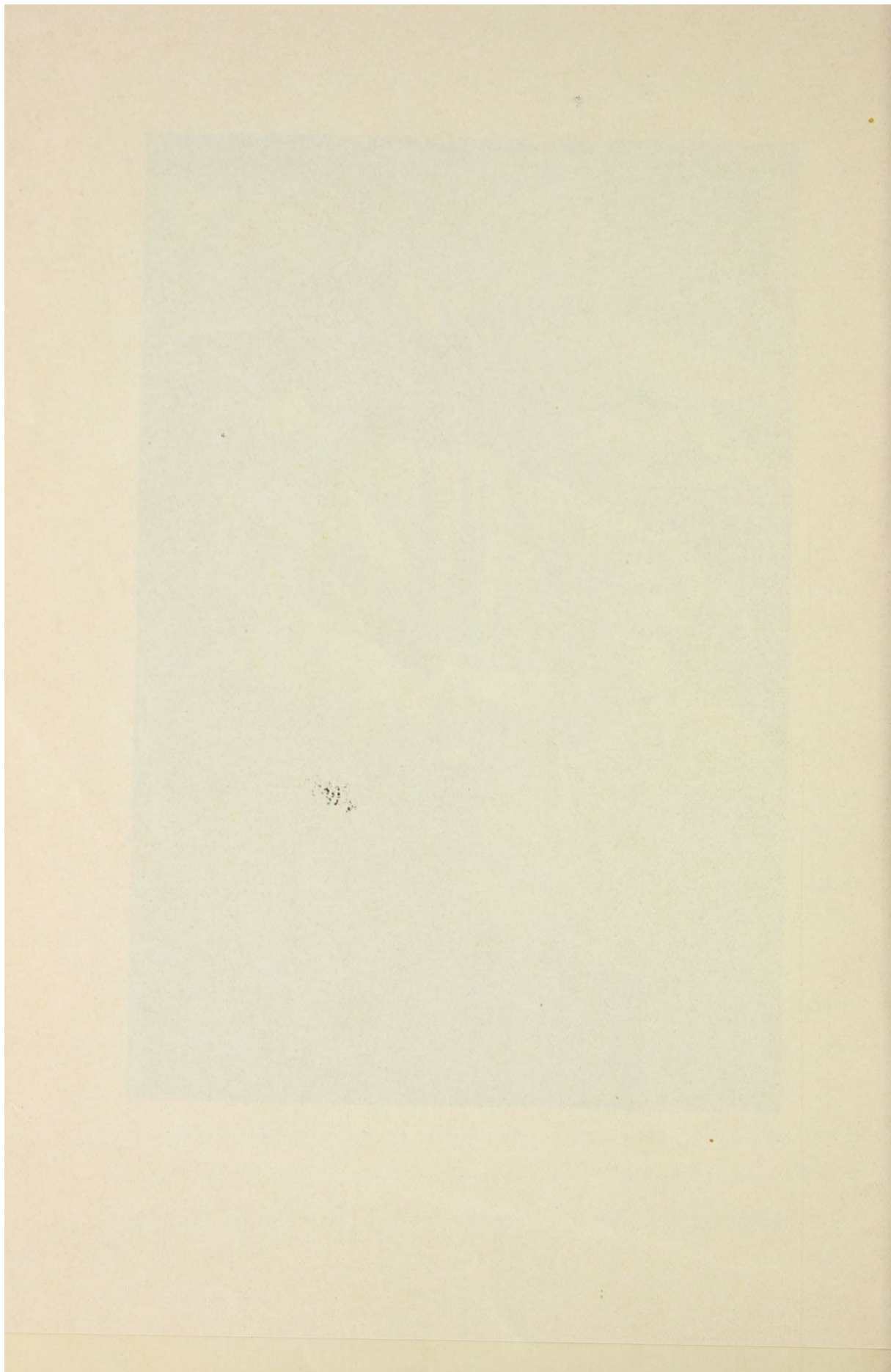
söylemek mümkündür. Bunun yanında metnin Çağatay Türkçesi tercümesinde baştan sona tutarlı bir imlanın kullanıldığı da göze çarpmaktadır. Üstelik eserde modern matbaacılıkta olduğu gibi paragraf girintisinin ve belli başlı noktalama işaretlerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Metin, Çağatay Türkçesi metinlerinde gördüğümüz büyük bir kısım dil özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak metinde Çağatay Türkçesinde bulunmayan, günümüz Modern Uygur Türkçesine ait bazı özellikler de tespit edilmiştir. Bu durum ele aldığımız bu metnin, geç dönem Çağatay Türkçesinden Modern Uygur Türkçesine geçiş dönemini temsil eden bir eser olduğunu vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Argunşah, M. (2023). *Çağatay Türkçesi* (8. Baskı). İstanbul: Kesit.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford At The Clarendon Press.
- Eckmann, J. (2012). *Çağatayca Elkitabı* (çev. Günay Karaağaç) (5. Basım). İstanbul: Kesit.
- Hacimuhammed, R. (2023). İsveçli Misyonerler ve Doğu Türkistan'daki Misyonerlik Faaliyetleri. *Türkbilig*, 45: s. 74-78.
- Jarring, G. (1991), *Prints from Kashgar*. İstanbul: Stockholm Swedish Research İnstitute.
- Korkmaz, Z. (1960). “Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişü Üzerine”, *Belleten*, s. 173- 180.
- Lessing, Ferdinand D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük* (çev. Günay Karaağaç). Ankara: TDK.
- Necip, E. N. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (çev. İklil Kurban) (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2015). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri* (3. Baskı). Ankara: TDK.
- Schlyter, B. N. (2016), *From the Private Library of Gunnar Jarring and His New Eastern Turki Dictionary*, Kashgar Revisited (Uygur Studies in Memory of Ambassdor Gunnar Jarring) (Edited by: Ildikó Bellér-Hann, Birgit N. Schlyter, Jun Sugawara). Brill's Inner Asian Library: 13-33.
- Shaw, R. B. (2014). *Kâşgar ve Yarkent Ağzı Sözlüğü* (çev. Fikret Yıldırım), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Süleyman, E. (2013). A Study On “Kashgar Prints”: “Eastern Turki” Printed Materials Published By The Swedish Mission Press in Kashgar (1892-1938). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), sayfa 75-108.
- Tehur, A. A. vd. (2010). *Hazırkı Zaman Uygur Tili* (Modern Uygur Dili). Ürümçi: Şincang Halk Neşriyatı.
- Teres, E. (2013). *Çağatay Türkçesi Dilbilgisi ve Metin Çalışmaları*, (Ed. Zühal Ölmez). İstanbul: Sürat Üniversite Yayınları.
- Törnvall, G. (2014). *Hoten ve Kaşgar'dan: Gunnar Jarring ve Jarring Koleksiyonu*, (çev. Serkan Çakmak). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 4: 103-111.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Kitapevi.

Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Metin: Sadhu Sundur Singh'niğ Bir Neye Va'zları (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme) / Veli, H.

مقدمه

سادهو سندر سنکه هندوستان اهلې نېنک سېکه فرقه سېداکې اولوغ زاده کشې نېنک اوغلی ایدی اول ۱۸۸۹ نجی یلی ۱۷ نجی سېتمبر آیدا توغولدی انېنک اتا اناسی بای بولسه هم اوز دین مذهب لاریده چېنک تقوادار عابد کشیلار ایردی سندر سنکه کچیک وقتیدا اناسی انېنک اشتیاق آرزوسی نی باقی قالادورغان روحانی ایشقه باشلادی اوغلی اون تورت یاشقه کیرکانده اناسی وفات بولدی — انېنک کونکلیده روحانی جنکی باشلانېب یازیم کیچه بولغونچه آرام تایماق اوچون قدس کتاب لاری او قوب اولتوردی اتاسی انکا ایتی: ای اوغوم سن اوز عقل هوشونک نی یوتوروب کوزونک نی نابود قیلورسن تخی سن بر بلا بولسانک روحانی حیات نېنک سوال لاریغه اوچور تایقالی اوزونک نی مونچه قیناغانېنک بولمايدور اوغنی ایتی: هر نه که بولسه منکا آرام تایماق لازم دور بو دنیا داکې نرسه لار منی راضی قیلالمايدور.

سندر سنکه انجیل نی کوی دوروب مسیحیلک کا چونک دوشمن بولوب یمان کوردی و انجیل بشارت برکانلار کا بعضیده تاش اتی لیکن هر قایداغ بولسه انجیل نېنک سوزی انېنک کونکلیکا تاثیر قیلیب تارتتی.

اول اوز دین عبادتی نی قانچه قیلسه هم هیچ آرام تایمادی و اول انداغ غمکین بولدی که بی آرام لیکدین اوزینی یوقاتقالی قصد قیلدی بو خیال نی کونکلیکا کوچوروب ایرته کافی سحر وقتیده خداغه حال داتلاب تولا دعا قیلدی اوزون وقت دعا قیلیب تورغاندا یوزیدین محبت یغیلیب تورادورغان نورانی بر کمرسه کوزیکا کوروندی

سندر سنکه بو بوده یا کیرشنا اوخشايدور ديب انينک پوت لارينغه يقيلغالی طيار بولوب تورغاندا اول کمرسه انکا ايتتی: قچانچه منی قوغلار سن من سنينک اوچون اولوب جانیم فی سنکا فدا قيلمادیم مو؟ اول قايلاسه بو کمرسه نينک آلاقائیدا ميخ اورنی فی کوروب ناصر تليک يسوع ايکائی فی اوقتی و اول مسیح کا قايلاسه انينک قدس کتابی فی کويدورکانیکا يوزيدین غضب کورونهای بلکه مهربانليق محبت اظهار بولدی سندر سنکه فکر قيلدیکه يسوع مسیح تيریک دور بو اول مسیح اوزی دور ديب پوت لارينغه يقيليب سجده قيلدی و درحال سلامت خوشلوق و آرام ليق انينک بی آرام کونکلی فی تيندوروب بهشت دليغه اچیلدی اول خوشلوقدین تولوب اتاسی فی اويغائب ايتتی: من مسیحی بولدوم اتاسی شونينکغه ايشانهای ايتتی: سن عقلينک فی یوتوروب سن باریب اوخلاغيل اولوش کون تخی مقدس کتاب فی کويدوردونک و ايمدی مسیحی بولدونک مو؟ اوغلی ايتتی: بو کون تيریک مسیح فی کوردوم انکا خدمت قيلغالی خواهلار من منکا هيچ کمرسه برالماکان آرام ليق فی اول بریب دور اتاسی ايتتی: ای اوغلووم اوزونک فی اولتورکالی خواهلامادينک مو سندر سنکه ايتتی: اول اوغلوونک سندر سنکه اولکان دور ينکی آدم بولدوم.

اول وقتدين تارتیب سندر سنکه مسیح نينک عابد قلی بولوب اوز دارینی خواهه سی نينک کينيدین کوتاریب مانکدی اول مسیح دین تاپقان احکام و کورکان رويا باره سيدین اوزی بو کتابدا خبر بریب دور.

اولقى رۇيا

قرانگەو بر كچهده من دعا قىلماق اوچون جنكلمغه چىقتيم اول یرده بر تاشدا اولتوروب خداغه چونك محتاجلىقىمىنى سالیب اینكدىن یاردم تیلادیم انداغ اولتورسام منكا بر فقیر آدم كلدی آچ قالب تونكوب كتكان مندىن یاردم تیلاماك اوچون كلادور دىب كهان قیلدیم مونیك اوچون انكا ایتیم: من بر فقیر سادهو و بر كیکیزدىن بولك نرسه یوق دور شهر كا بارىب انداكي آدم لاردین یاردم تیلاماك سنكا یخشیراق دور من شونی دىككانه اول چاقین نینك یاروغیدیك تابش بریب منی مباركلاب غائب بولوب كتی اول وقت اوقتوم كه منینك اوز امراق خواجه مندىن بر نمه الماق اوچون ایماس بلکه منكا بریب منی غنی قىلماق اوچون كلیب دور و من اوز فكریم نینك قیسقه لىقى و ناعقل لىقىم باره سیدین خیال قىلیب یغلادیم.

ایکنجی رۇيا

بولك بر کون من ایشنى توکاتیب بولغاندا اول جنكلمغه باریب بالدورقى تاشدا اولتوروب دعا قیلدیم كه ای منینك خداوندیم و تنکریم منینك همم سن — اوزونك روحوم نینك تیریكلیکی دورسن منكا مرهتده قایلاب اوز قدس روحونك بیلان منی انداغ تولدورغیل كه سندی بولك فی منینك كونكلوم رغبت قیلماسون سنینك عطیه لارینك فی ایماس بلکه سن همه حیات و برکت بر کوچی فی خواهلار من دنیا بیلان دولتی ویا بهشت تاپماق اوچون دعا قیلماسمن خاص سنینك اوچون ایشتیاق تارتار من چونكه نه یرده بولسانك اندا بهشت باردور كونكلوم نینك آچ و تشنه لىكى فقط سن حیات بر کوچی بیلان راضی بولادور چونكه سن ای یراتقوچیم منینك كونكلومنى خاص اوزونك اوچون یراتقان سن بولك كمرسه اوچون ایماس سنكا ضد تورغان هر نمه دین كونكلومنى خلاص قیلغیل و روحونك بیلان كونكلومده ساكن بولوب ابدنچه سلطنت قیلغیل آمین.

من دعادین قویسام جلال لىق و ایتالماغودىك جمال لىق نورانى بر كمرسه فی

الديمدا كوردوم اول بر نمة ديمادی و منينك كوزلاريم ياشلاردین انداغ تولغان ايرديكه روشن كورالماديم ليكن اينكدين چيقان محبت نينك شعله لاری منينك كونلوم كا توشتی و من اينك اوز قوتقازغوجيم بولغانی تو نوب پوتلاريفه توشتوم كونلوم نينك اچقوسى اينكده بار ايردی محبت نينك اچقوسى بيلان اول همەدين ايچكركى اويى نى اچيب اوز حضورى بيلان اى تولدوردى قايركا قايلاسام تاشقاريمدا و اچيمده اينكدين بولك بر نمة نى كورماديم اول وقت منكا اشكارا بولديكه آدم نينك كونكلى خدانينك اويى و تختى دور و اول ساكن بولماق اوچون كونكل كا كيرسه بهشت بو دنيادا باشلايدور بر نچه لحظه اچيمده اول منى خوشلوق بيلان انداغ تولدوروب عجائب سوز قيلديكه من هم تولا كتاب يتوسام شونى بيان قيلماس ايرديم چونكه سماوى نرسه فقط سماوى تيل بيلان بيان قيلينور و دنيوى تيلدا شونينك غه سوز يوق دور هر قايداغ بولسه اول رويا لاردا خدادين كوركانيمدين آزغنه يتوب قويغالى خواهلايدور من.

منينك اولتورغان جاييمدا اول اولتوردى و من اينك پوتلارى نينك اليدا اولتوردوم و اراميزدا كلادورغان سوزلارنى قيليشتوق.

اولقى باب

خدا حاضر ناظر

شاگرد: اى معلم سن اوزونك تيريكلينك بولاقى بولوب تورغاندا نيميشقه سنكا عبادت قيلغانلاردین اوزونك نى ينهان قبلور سن نيميشقه سنكا ايشتيق تارتقانلار نينك كوزلار نى خر سندن قبلمايسن.

معلم: منينك اوغلوم حق سعادت جسمانى كوروشى بيلان ايماس بلكه روحانى ملاقاتى بيلان بولادور منينك كشى كنعان نينك يورتيدا منى كوردى ليكن مونيكن بيلان خوشحال تايهادى فقط فانى نرسه لار فانى كوز بيلان كورونور اولوم كا مبتلا بولغان كوزلار تبديل سز خدانى و روح ذاتيدا بولغانلارنى قايداغ كورالايدور. سن اوز روحونك نى كورالماسن قايداغ روحونك نينك يرا تقوچى سى نى كورالور سن

آدم نينك روحانى كوزلارى اچيلسه روحانى نرسه لارنى كورالايدور مندين حاضر
كوركانينك نى جسمانى كوزونك بيلان ايماس بلكه روحونك نينك كوزى بيلان
كورور سن بو دنيا دا چونك بر عدد منينك باره ده تولا بيلادور ليكن منى
تونومايدور يعنى منينك بيلان اولار نينك شريكلىكى يوق دور بو سبب دين اولار
منينك باره ده قىلادورغان خيال راست ايماس اولار مننكا ايشانمسه منى اوز
قوتقازغوجى سيديك قبول قىلمايدور.

توغولغاندين تارتىب كور بولوب تورغان آدمغه غيرى رنگلار باره سيدين كسب
قىلسام اولار نينك جمالى و اعتبارىنى اوقماس چونكه فقط اولار باره سيدين
انقلاب دور و اينك كوزلارى اچيلماسدين ايلكرى اينك خيالى رنگلار باره سيده
راست بولمايدور و انداغ اوخشاش قانداغ علمدار بر آدم بولسه هم اينك روحانى
كوزلارى اچيلماسدين ايلكرى منى تونومايدور و منينك جلاليمنى كورالمايدور تولا
مسيحيلار كور توغولغان آدمغه اوخشار اولار آرزغه كورادورغان بولسه منينك پيغمبر
بولغانيمنى كورالور ليكن مسيح ابن الله بولغانيمنى من جلال بيلان كلماسده
كورماسلار (انجيل يوحنا ۹ : ۱۷ ، ۳۵ - ۳۷).

بر انا اوز باغيدا درخت لار نينك اراسيدا اوزىنى ياشوردى و اينك كچيك
اوغول بلاسى نى ايستاب يغلاب تمام باغ نى چور كولوب نى تاپالماس ايردى بر
خدمتكار انكا ايتتى: يغلاماغىل بو درخت نينك چيرايلىق چيچكلارى كا قايلاغىل كل و
من سنكا بر نجه نى برى ليكن بلا اناسى نى تاپماي راضى بولمادى اناسى نينك تينيشى
درخت لار نينك ميوه سيدين يخشى و محبتى همه كل لار نينك خوش بويدىن شيرين ايردى
بلا ايتتى: تمام باغ ميوه سى بيلان اوزوم نينك كى دور چونكه انامغه نه تعلق بولسه هم
منينك كى دور منينك انامغه ايشتيق تارتار من اناسى همه شونى ياشرون يریده انقلاب
چيقيب بلاسى نى قوچاقىغه الب سويدى اول وقت باغ كچيك بلاغه بهشت ديك بولدى.
انداغ اوخشاش منينك بلالاريم نينك دنيا دى احوالى دور دنيا اوزى بر چونك
باغديك ايكان اما اولار اينك جلاليدا و غنيليقيدا منى تاپماغونچه و من اوزومنى
اولارغه اشكارا قىلماغونچه خوشلوق تاپمايدور.

هر قانچه سن بر پارچه كورنى يوسانك قرا رنگى هيچ چيقيمايدور ليكن نى
اوتقه سانسانك قرا بقى يوق بولوب ككتادور بو تمثيل كورساتادور قانداغ
روح القدس نينك اوقى بر آدم نينك كونكلىكا كلسه كناه نينك قرا نكغولوقى يوق بولوب

كتادور كمور اوتدا و اوت كمورده بولغانديك مينيڪ بلالاريم منده و من اولاردا بولوب اولار نينك واسطهسى بيلان اوزومنى دنيايدا اشكارا قىلدور من.

ايكنجى باب

شاگرد: اى معلم سن اوزونكنى دنياغه اشكارا قىلسانك آدم لار سن ابن الله بولغانينكغه و سماوى اتانينك بارلىقيغه شك قىلمى بلكه هممى ايشايب عدالت نينك يوليغه كيروور ايردى.

معلم: اى مينيڪ بلام هر برى نينك احوالىنى بىلمىب و هر برى نينك حاجتيغه موافق اوزومنى اشكارا قىلدور من انسان اوچون جسم صورتيده بولوم تاكه خدانى تونوغالى انسانغه ممكن بولغاي انسان دوست توتقان و ايمان كلتوركان كمرسهنى كوركالى ايشتيق تارتادور ليكن خدانى كوركالى ناممكن دور چونكه اول فهمغه سيغمايدورغان بولغانى بيلان فقط انتھاسى يوق كمرسه انى كورالايدور آدم هم انتھاسز بولماق كراك دور مونيڪ اوچون اول جسم بولدى نچوك كه قولوسيلدقلازغه پتوكان خطى برنجى فصل اون بشنجى آيتده يتولوب دوركه: كورونمايدورغان خدانينك صورتى و بارچه مخلوقات نينك تونجى سى اول دور و ايكنجى فصل توقوزونجى آيتده: چونكه خداليق نينك بارچه كامل ليقى اينكده بدنيچه ساكن دور — مونيڪ اوچون من ايتيم كه منى كوركان اتانى كوروبدور (و انجيل يوحنا اون تور تونجى فصل توقوزونجى آيتده.) خدا هر نه صفت لارنى بر آدمغه عطيه قىلغان بولسه ايشلاتماك لازم دور بولماسه اولار بارغونچه يارامى يوق بولوب كتادور اعتقاد هم خدانينك شريكليكيده ساقلانماسه امتحاندين مغلوب بولوب شك قىلماققه تبدىل بولادور پات پات آدم لار ايتادوركه من اوز شك قىلغانيمغه غالب بولسام ايشانكالى طيار ايديم مثلاً بر حادثهده بر آدم نينك يوقى سينغان بولسه اول طيبدين التماس قىلسه كه اول اغريقىنى پستلايب اندين كين يوتومنى تانكيب قويغىل — اغريق نينك سببى پوت سينيشى بولغاندين كين انداغ التماس عقل سز بولور ايردى چونكه تانكيب قويغان برله اغريقى اوزيدىن يوق بولوب كتار ايردى.

كناه نينك واسطهسى برله آدم خدادين كسيلدى بو

سبب دین شک و روحانی درد پیدا بولادور مونیکن اوچون خدا برله
 عهدینی ینکوشلاکالی کراک دور اندین کین من خدادین چیقان دیب خدانینک بارلیقی
 و باشقه روحانی نرسه باره سیدین هر شک قیلیش اوزیدین یوق بولوب کتادور و
 شک نینک دردی اورنیدا دنیا برالماکان و آلامغان بر عجائب آرام کونکلی فی تولدورور
 انسان و سماوی اتا اوتراسیدا بولغان هانک فی یایماق اوچون جسم صورتیده بولدوم.
 خدانینک اصلی ذاتی محبت بولغان اوچون آدمی هم محبت کا قادر قیلیب دور
 و واجب دور که اول محبت کورساتادورغان سماوی اتا انساندین هم محبت تاپسون و
 اینک اوچون انسان تمام جان قوت و عقل بیلان اول همه یراتقان نرسه لارنی دوست
 توتسون آدم انداغ قیلماسه دوست توتوشی نینک عطیه سی فی یوتورسه اوزینی یخشی
 کورادورغان بولادور و شو اینک هلاکتیکا سبب بولادور اوزینی دوست توتقان
 کهرسه اوز جانی فی اولتورور من ایتم که همسایه نیک فی اوزونکدیک دوست توتقیل مثلاً
 بر کشی کلب یکی اوچ کون بیز برله توروب دوشمن بولسه هم اینک برله تنج
 تورغالی انچه ترس بولمایدور لیکن بیز برله همیشه توروب دخل و زخم کلتورکان
 آدمی دوست توتماق نهایت ترس دور انداغ بر جنکده محبت برله نصرت تاپقان بولسانک
 اندین کین سنکا هر کیم کا محبت کورساتکالی ممکن بولادور بر آدم خدانی تمام کونکل
 جان و عقل بیلان و اوز همسایه سی فی اوزیدیک دوست توتسه اینک کونکلیده هیچ
 شک پاتمایدور انداغ بر آدم نینک کونکلیده خدانینک پادشاه لیقی باشلاب
 مقرر قیلینیب دور.

منی ساده کونکل برله ایستاکانلار کا سوزوم نینک واسطه سی برله اوزوم فی
 اشکارا قیلور من من بنی آدم فی قوتقازماق اوچون جسم صورتی فی الغاندیک روح و
 تیریکلیک بولغان سوزوم جسمانی تیلیده پتولوب دور لیکن منی تولالار تونوماغان
 اوچون سوزوم فی هم اوقمایدور منینک سوزوم فی راست اوقماق اوچون عبرانی و
 یونانی تیل فی بیلماک لازم کلمایدور لیکن اول سوزنی پتوکان پیغمبرلار و رسول لارنی
 هدایت قیلادورغان روح بیز کا لازم دور مقدس سوز نینک تیلی روحانی بولغانی بیلان
 فقط روحدین تولغانلار فی اوقادور لیکن اولار دنیانینک کوزیده نادان کورونسه هم
 روحانی تیل فی اوقادور چونکه اولار نینک اوز زبانی دور بو دنیانینک دانالاری فی
 اوقماسلار چونکه روح القدس برله شریکلیکی یوق دور.
 آدم نینک روحی بدنده ساکن بولوشی اوچارلیق تخوم نینک ایچیده بولوشیدیک دور

زندانی نینک تاشقاریدا کل هر قسم میوه دریا و ایکیز تاغلار بار بر عجائب عالم
 تاییلادور و اوز انانک هم اندا بار ایکان و پات فرصتده اوزونک همه شونی کورادورغان
 بولور سن ديب شکال ایچیده بار چوجهغه بر کمرسه ایتهب برسه اوقماس و ایشانماس
 ایردی پات فرصتده کوزونک برله کوروب اوز قناتلارینک برله اوچادورغان بولور
 سن ديب هم انکا ایتسه طیار بولماغانی اوچون اوقماس ایردی اینکغه اوخشاش
 تولالار حاضر طیار ایماس حالدا بولغانی بیلان خدانینک بارلیقیغه و کلادورغان
 عالم کا ایشانکالی خواهلامایدور چونکه شونینکدین بر نمه کورمایدور اولارینک
 فکرلاری نینک کوچی بر چوجه نینک قناتی نینک عاجز بی لاریغه اوخشایدور خدا فی
 دوست توتقانلار اوچون طیار قیلغان ابدی و تبدیل سز نرسه لارنی حاضر فی عاجز
 کوزلاری برله کورالمایدور اشعیانینک کتاییدا اتمیش تورتونجی فصل تورتونجی آیتده
 يتولوب دور که چونکه اوزیکا منتظر بولغانلارغه مونداغ نرسه لارنی قیلغان سندن
 باشقه بر خدا بار ایکانی ازلدین بری هیچ کشی طویمادی قولاق ایشتمادی و کوز
 کورمادی (و اتمیش بشنجی فصل اون یتنجی آیتده) چونکه منا من بر ینکی
 آسمان بیلان ینکی بر یر خلق قیلور من و اولقیلار یاد قیلینماس و خاطرغه
 کلهماس — بیز کلادورغان عالم کا منتظر تورساق تخومداکی چوجه اناسیدین اسغلیق
 تایغاندیک کونکدومیز خدانینک روحی برله قیزیق تورغای (انجیل یوحنا اون
 توقوزونجی فصل اون سکرنجی آیتده) موندین کین یسوع هر نرسه تمام بولغانی فی
 بیلپ يتولکان نینک بجا کلهمای اوچون اوسادیم ديب ایتی.

اوچونجی باب

کناه و نجات

شاگرد: خداغه اطاعت و عبادت قیلما ساق کناه بولادور ديب یقیناً همه آدم لار
 بیلادور چونکه کناه نینک یمان حصولی تمام یر یوزیده اشکارا بولوب دور لیکن
 کناه نینک نمه ایکانی و قایداغ بر انداغ یمان نرسه خدانینک اراده سی نینک ضدیغه
 پیدا بولغانی اوخشاش اشکارا ایماس دور.

۹

معلم: خداينك ارادهسى نى ترك قيلماق و اورنيدا اوزى نينك كى نى بجا
كلتورماق و عدالت بيلان يخشيليق نى تاشلاماق و اورنيدا عدالت سزليك بيلان يمانلىق نى
ايلغماق و لذت نينك رغبتينه اطاعت قيلماق كناه دور كناه اوزى يراتيلماغان
اوچون موجود بولغان نرسه لار برله سانالماس بلكه بر حال دور يراتقوچى واحد
بولوب همه يراتيلغان نرسه لار كا سبب دور اول اوزى كيم بولغانى اوچون اوز
ذاتينه ضد بولغان كناه نى يراتالماب دور.

خدا دين باشقه يراتقوچى يوق دور شيطان يراتيلغان نرسه لارنى بوزالايدور
ليكن بر نهمه نى يراتقالى اينك كوچى يوق مونيكندين بيلورمىز كه كناه خدا يراتقان
نرسه لار نينك اراسيدا ايماس بلكه خراب بر حال دور مثلاً نور نينك بارلىقى بار ليكن
قرانكغولوق نينك كى ايماس اول فقط نور نينك يوقلوقيدىن دور انداغ اوخشاش كناه
بيلان يمانلىق اوزيدىن تعين بر نهمه بولماي بلكه يخشيليق نينك يوقلوقيدىن دور.

كناه نينك قرانكغولوقى قايسى وجهه برله كلكان ديب سورارسن — شيطان و
آدم اوز رغبت لار يده مقصودغه يتماك اوچون آزاد خواهشى نى خداينك اراده سيغه
ضد ايشلاتكانى بيلان مذكور حال پيدا بولوب دور.

تولا آدم لار آفتاب و آي داكى بار داغلارنى تايقالى ايستاي دور ليكن كناه نينك
قدرتى و اولار نينك اوز كونكل لار يده بار داغلاردين فكر قيلمایدور پسه آدم نينك
بدنى نينك طويماقى نى يوقاتقانديك كناه آدم نينك كونكلى و انصافى نينك طويوشى نى
يوقاتادور كه اول يمانلىقدىن درد تارتمايدور — ليكن آدم اينك هيبت ليك حصولى نى
كوركان و طويغان همان يغى و تيش غجيراتيشى بولور.

كناهغه توشكان آدم لار عصيانى نى بر يوك ديك بيلمایدور اولار غرق
بولادورغان آدم لارغه اوخشایدور قانچه تولا سونينك اغيرلىقى غرق بولادورغان
كمرسه نينك اوستيكا بولسه انكا معلوم بولمايدور هيچ بر اغيرلىقى نى بيلمای و دم
الالمای اولادور ليكن بيز قوروقدا بولوب سونى كوتارساك آز بولسه مو انينك
اغيرلىقى بيز كا معلوم بولادور اوز كناهى نينك اغيرلىقى نى تونوب پشيمان بولغانلار
منكا كلادور و من اولارغه آرام برورمن چونكه انداغ كشيلا نى قوتقازغالى كلديم.

كمان قيلماغيل كه خدا كناه كارلارنى بهشت دين چيقا ريب اولارنى جهنم كا
سالغالى خواهلايدور چونكه خدا اوزى محبت بولوب هر كيز بر كمرسه نى جهنم كا
تاشلامايدور بلكه آدم نينك اوز يمان رفتارى اول يركا تارتادور موشو عمر

تو کاماسدا بهشت یا جهنم آدم نینک اوز کونکلیده باشلاندور باقی عالم نینک جهنمیدین قاچقوسی بار کمرسه اوز کناهلاریدین پشیمان بولوب کونکلی فی منکا برسون تاکه اینکده ساکن بولوشیم بیلان فی خدانینک پادشاهلیقیغه وارث قیلغایم.

بر دنیاوی سلطنت و پادشاهغه غلبه کلتورادورغان کشی باشقه بر مملکت کا قاچالایدور لیکن خداغه کناه قیلغان کمرسه نه یرکا قاچادور (مزامیر ۱۳۹ : ۷ — ۱۲ غچه) سنینک روحو نکدین نه یرکا کتای و یا سنینک حضورونکدین نه یرکا قاچای اسمانغه چیقسام سن اندادور سن اورانیم فی عالم برزخدا راستلاسام منا سن اندادور سن — صبحی قزیلی نینک قناتلاری فی الیب دریای محیط نینک همه دین یراق چت لاریدا سکونت قیلسام هم اندا سنینک قولونک منی هدایت قیلور و اونک قولونک منی توتادور بدرستی قرانکغو منی یاپادور و چورمداکی نور کیچه بولادور دیب ایتسام هم قرانکغولوق سن دین توسمایدور اما کیچه کوندوزدیک یاروغلوق برور.

قوتولغالی خواهلاساق کناهلاریمیزدین پشیمان بولوب خدانینک پوتلاری نینک الدیغه اوزومیزنی تاشلاماقدین باشقه علاجیمیز یوق.

کویه اوت نینک کویدوروب یوقا تادورغان کوچی فی بیلمای نوردین تارتیلیب اوت ایچیکا اوچوب هلاک بولادور انداغ اوخشاش آدم کناه نینک زهری و اولتورادورغان قدرتی بارم سیدین فکر قیلمای اینک باطل خوشلوقی نینک نوریدین تارتیلیب اوزینی کناهغه تاشلاب هلاک بولادور لیکن منینک نوروم کناه کارلارنی قوتقازیب اولارغه حیات و ابدی خوشلوق برالایدور چونکه انسان حق نور نینک برکتیدین سویونسون دیب یراتیلیب دور.

نور تونجی باب

شاگرد: ای معلم تولا علمدارلار و اولارغه ایرکاشکانلار فکر قیلادور که سنینک کفارتینک وقانینک واسطه سی بیلان بولغان نجات معنی سز و عقل سزلیق دور اولار ایتادور که مسیح فقط بر چونک معلم و بیز نینک عمریمیز نینک رفتار یغه بر نمونه ایردی لیکن نجاتیمیز و ابدی خوشحالیمیز بیز نینک اوز دقتیمیز و بخششی عمللاریمیزدین بولادور.

معلم: هر کیز اونوتماغیل که کونکل عقلدین روشراق روحانی نرسه لارنی اوقادور کونکل خدانینک بیتی دور و اول خدانینک بارلیقی بیلان تولدور و لسه عقل هم یاروتولور — نور بولماسه کوز بیکار بولغاندیک مینکه و عقلمیزی حقیقت نوری یاروتماسه فائده سزدور روحانی نرسه لارنی تونوغالی خواها لغان لارغه عقل و علم کفایت بولهای بلکه اولارغه هم کبوترنیک صافیقی لازم دور.

انجیل یوحنا اوچونجی فصل اون تور تونجی آیت دین اون بشنجی آیت غیجه يتولوب دور: موسی بیاباندا بیلان فی کوتار کاندیک ابن الانسان نینک کوتار یلماهی کراک دور تا که هر کیم انکا ایشانسه اینک ابدی تیریکیکی بولغای — خدا کلتورکان نجاتقه ایشانها کالار اوز کناه لاریدین خراب قیلدینیب هلاک بولورلار.

یاش بر کشی بر هانگه توشوب انداغ زخم دار بولدیکه اینکدین تولا قان آقب اولوم کا یقین بولدی اینک اتاسی فی بر طبیب کا تایشوردی و طبیب ایتی: حیات قاندا دور بو یاش اوغولدین انداغ تولا قان یوق بولوب کتکانی اوچون فقط بر کمرسه اوز قانیدین اینک تموریغه قان برماک بیلان قوتولور بولماسه اولادور اتا اول اوغولغه نهایت امراق بولغانی اوچون درحال اوز قانیدین انکا بر کالی خواهلادی اول وقت اتانینک قانی اوغلی نینک تموریغه تایشورولدی و اوغول تیریکی قالدی انسان قدسیت نینک ایکیزلیکیدین توشوب اوز کناه لاریدین زخم دار بولوب هلاکت کا یقین تورادور و کناه لاریدین پشیمان بولوب اولوم دین قوتولوب ابدی حیات فی تاپسون دیب روحانی طریقه دا من اوز قانیم فی برور من انجیل یوحنا دا يتولوب دور که من کلیم که اولار نینک تیریکیکی بولغای و اوشوغراق بولغای.

کامل نجات فقط کناه لار نینک عفوسی ایماس بلکه هم کناه نینک کوچیدین تمام آزاد بولماقیمیز دور عفو تاییب کناه نینک کسل لیکیدین اولکالی ممکن دور کناه دین و اینک کوچیدین آدمی تماماً قوتقازماق اوچون جسم صورتی فی الدیم اوز کناه لاریدین پشیمان بولوب اقرار قیلغانلار کناه دا اولماسلار چونکه من اولارنی اینکدین قوتقازور من اولار اولوم دین قوتولوب ابدیغه حیات تورورلار بر آدم اوز غیرت و یخشی عملی برله قوتولور دیدورغان سوز نا عقل لبق دور فقط نادان آدم ایتادور که اچغ میوه کلتورادورغان بر درخت همیشه میوه کلتورماک برله یخشیراق بولادور

— انداغ ایہاس بلکہ یخشی بر درخت دین کوز الیب اولاماق بیلان اصل ذاتی نیکو شلامک لازم دور شو نداغ ینکی توغولماغان بر کناہ کار یخشیلیق قیلای دیب آرزو قیلسه ہم فقط کناہ نینک یمان مہوسہ فی کلتور ادور لیکن کناہ دین یشیمان بولوب ایہان بیلان منده اولانسه ایننک کہنہ ذاتی اولوب منده ینکی موجود بولادور ینکی توغولغان دین کین ابدغچہ قالادورغان میوہ کلتور ادور.

بشنجی باب

دعا

شاکرد: بعضیدہ شو سوال فی انکلامیز: خدا ہمہ حاجت لاریمیزی خواه روحانی خواه جسمانی بولسه بیلیب روا قیلغالی بیلککاندین کین نیشقہ اولار فی ایننک الدیغہ سالورمیز خدانینک یول لاری فی دعا لاریمیز بیلان تبدیل قیلالورمیز مو. معلم: انداغ سوال فی قیلادورغانلار کورساتادور کہ اولار دعا نہ ایکنانی فی بیلہاس و دعا توروشدین اولار نینک خبری یوق دور بولاسہ اولار اوقار ایردی کہ دعا بر قسم دیوانہ چیلک ایہاس و یا مو شو عمر کا لازم بولغان فی خدادین ایستاب تاپماق اوچون بر نہ ایہاس فقط حیات برکوچی خدان ایستاب تاپقالی حق دعا دور حیات نینک بولاقی بولغان خدا بیز نینک کی بولسه و بیز ایننک بیلان برلاشکان بولساق حیات اوزی بیز نینک کی بولادور و رزقیمیزغہ ہمہ لازم بولادورغان دین خدا اوزی خبر الادور خدا فاسق آدم لارغہ یالغوز جسمانی نعمت لار برالایدور چونکہ اولار نینک روحانی تیریکیلیکی بولماغان اوچون اولار اوز روحانی حاجتلاری فی طویہایدور و اولارغہ روحانی نعمت لار بریلسه ہم فضیلت لیک سانالہاس ایردی لیکن ایشانکالار کا مذکور ایکی قسم عطیہ بریلادور لیکن اوشوغراق روحانی تا کہ اولار نینک کونکل لاری جسمانی و کوز کا کورونادورغان نرسہ لاردین تارتیلیب کورونمايدورغان و باقی قالادورغان نرسہ لار کا ایشتیاق تارتسون — اولار تیریکی جان بولسون دیب خداغہ دعا قیلغانلارغہ اوز روحانی دمیدہ قیلادور (موسی نینک برنجی کتابی ۲ : ۷۰ و انجیل یوحنا ۲۰ : ۲۰) اولار هر کیز اولمايدور چونکہ خدانینک روحی دعا بیلان اولار نینک

روحانی اوپکالاری فی تولدوروب ساقلیق و ابدی حیات برادور محبت نینک تنکری سی بولغان خدا روحانیچه و جسمانیچه همه لازم بولادورغانی فی مفت و کنکرو برادور — طبیعت دین بیزلار خدا مرحتیدین مفت برکان نجات و روح نینک عطیه لارینی افضل سانامایمیز لیکن دعا بیلان اولار نینک فضیلت لیککی فی بیلورمیز خدا حیات قه لازم بولادورغان اسیقلیق نور هوا و سونی همیشه مفت بریب تورغان باره سیدین انسان خیال قیلمای و یا شکر ایتمایدور اینک اورنیدا بهالیق نرسه لار چونک جبر برله ایستاب نه آچلیق و یانه تشنه لیک فی یوقاتالمایدورغان و یا روحه خوش رضا کلتورالمایدورغان آلتون کموش آلماس و قیمت بها تاشلارنی افضل سانایدور انداغ عقل سز طریقه ده آدم لار روحانی نرسه لارنی سانایدور لیکن خدا دعا قیلغانغه حکمت و ابدی حیات برادور.

سو قوشلاری سو اوستیده سو اوزوب تورادور لیکن قنات لارینی اوچقالی یایسه اولار تمام قوروق ایکان انداغ اوخشاش دعا قیلغان آدم لار بو دنیا دا تورادور لیکن اینک دین کتسه ناپاک لیکیدین پاک تورادور.

مینک کی لار دنیا دا تورادور لیکن دینا دین ایماس — کونکل دنیاوی رغبتیدین اولکان بولسه مو شو عالم داککی همه نرسه لار انکا زیان بولمای بلکه اوسوز لوق نینک نفعی و یاردمی بولادور کل لار بعضیده ناپاک یرلارده اونوب اوز عجائب خوشبویی بیلان ناپاک لیک نینک بد بویی فی یوقاتادور اولار آفتاب دین نور و ایسیغلیق الیب تورسه ناپاک لیک اولارغه زیان قیلمای بلکه اولار نینک اوساشیغه یاردم بولادور انداغ اوخشاش دعانینک واسطه سی بیلان روحانی نور و ایسیغلیق الیب تورادورغان کمرسه ابدغچه قالدورغان میوه کلتورادور و اوز پاک و قدس عمری بیلان دینا نینک بوز غلوقیغه غالب بولادور.

التنجی باب

دعا قیلغان کمرسه مینک بیلان شیریک لیک تاییب منده ثابت قالب منکا اوخشاش بولادور موز اییقی آق قارننک آراسیدا عمرینی اوتکوزوب اوزی قاردیک آق بولادور و بنکالهداککی یولبارس اوزینی یاشورغان قموش نینک رنکیدیک بولوب

قالیب دور دعا و روح نینک تیریکیکی نی مندم تاپقانلار فرشته و مقدسلاردیک منکا اوخشاش بولوب منینک صورتیم نینک اوخشاشلیقیدا قیلینور — من بطروس یعقوب و یوحنا نینک بیلان تاغقه الیب بارغاندا بر نچه لحظه ده منینک جلالیم دین اولارغه بر ننه فی کورساتیم و اولار فقط مقدس لاردین ایکی سی نی یعنی موسی و ایلیاس نی کوردیلار هر قانداغ بولسه اولار خوشلوقدین تولوب اول یرده تورغالی خواهلاب اوچ چادر یسایلی دیب ایتی (انجیل متی ۱۷ : ۱ — ۵) منینک کی لار بهشت کا یتیب فرشته و همه مقدس لار بیلان منینک جلالیم دا تورغاندا اولار نینک خوشلوقی قانچه چونک بولادور دعا قیلادورغانلار هر کیز یاغوز بولماس چونکه من اولار بیلان همیشه بولور من و منینک فرشته لاریم پات پات اولارغه بارادور.

طبیعت نینک اوستیکا غالب بولغان آدم لار فلک نینک تاشیغه یتیمس لیکن دعا بیلان شیطان دنیا و اوزیکا غالب بولغان آدم لار بهشت داکی لار بیلان معامله قیلور درخت و کل لار نینک شکلی کورونوشی و رنگی بولک بولک هوادا تبدیل بولغاندیک روحانیچه منینک بیلان معامله قیلغانلار نینک کورونوشی و عادت لاری روحانی طریقهدا انداغ تبدیل بولادور که اولار منکا اوخشاش بولورلار.

دعا قیلادورغان کمرسه نینک اعتقادی نینک قولی قانداغ عاجز و قوروغان بولسه هم انی اوزاتقالی کراک دور انداغ قیللمسه قوت و حیات برکالی منینک ایشیم بولادور و دعا قیلغانه حاجتیکا موافق بریلادور.

یتنجی باب

خدمت

شاگرد: ای معلم خدمت نینک اصل معنی سی نه دور یراتیلغان نمرسه لارکا خدمت قیلماق بیلان یراتقوچیغه خدمت قیلور میز دیب انینک معنی سی میکن — خدا اوزی یراتقان عالم نی ساقلاماقه عاجز بر آدم دین بر طریقهدا یاردم تاپالامدور.

معلم: خدمت قیلغالی روحانی حیات نینک و محبت نینک فرضی دور خدا اوزی محبت دور و اول همیشه یراتقان عالم اوچون ایشلاب تورادور و خواهلایدور که اوز

صورتیدا یراتبیلغان آدم لار ایش قیلما ی تورماسون خدمت قیلادورغان کمرسه اوز خدمتیدین فائده الادور باشقه لارغه یاری برماک بیلان اوزیک یاری برادور باشقه لاردین یاری قایماسه هیچ بر کمرسه تیریک تورماس و باشقه لاردین یاری تایقان کشی باشقه لارغه یاردم برکالی خواهلاماسه اوز ناشکرلیکی اوچون یاردم تایقالی اوز حقیقی یتوروب دور.

اکر آدم خدا انکا برکان عطیه و قدرت فی خدا و آدم لارنینک خدمتیکا ایشتانکالی خواهلاماسه خدا برادورغان یاردم و برکت اوچون ساقلاب تورماسون ایکن آدم اوز فرضی فی بجا کلتورماک اوچون ترقی قیلسه خدا یاردم و برکت بریب تورادور.

بر پادشاه نینک وفاقی یقینلاشقاندا همه دین اوبدان خدمتکارینی قیچقیریب انکا ایتی؛ من سفر قیلسام بارادورغان یورتقه منینک کلادورغانیم فی خبر برماک و راستلاماق اوچون سنی ایبارور ایردیم ایمدی من اولوک لارنینک مقامیغه بارورمن مونینک اوچون اولکانلارکا باریب منینک بارادورغانیم دین خبر برکیل — اول امین قل درحال قلیچی فی اوز یوراکیکا سایدی تاکه اول اولکانلارنینک اراسیدا اوز پادشاهی فی قبول قیلسون.

من تیریکلیک نینک خداوندی و پادشاهی دور من و منینک قل لاریم اوز کناه لاریدا اولکان و اولادورغانلارغه باریب اولارغه نجات نینک و تیریکلیک نینک خوش خبرینی ایتیب برسولار و اول خدمتیده لازم کلسه اوز جانی فدا قیلسونلار من هم تولالارنینک کناه لارینی الیب اتماق اوچون اوزوم فی قربان قیلدیم منکا ساقلاب تورغانلارنینک نجاتیغه یانیب کلیب تیریکلیک نینک تاجی فی برور من.

منینک شا کردلاریم یرنینک توزی دور لیکن توز ایریماسه بر نمه کاتات برمایدور منینک شا کردلاریم هم شونداغ اولار روح القدس و محبت نینک اوق بیلان تیریک قربان دیک ایریب کویماسه اولار قوتقازادورغان روحانی و سماوی تیریکلیک کا خاص بر جان الیب بارالمایدور من هم سیزلار اوچون جسمانیدا ایریب دارد تیریکلیکیم فی بردیم چونکه حیات نینک بهاسی حیات دور و اوزونکلارنی قربانلیق قیلماق اوچون قیچقیریلدینکلار تاکه سماوی حیات نینک خوشبوی و تیریکلیکی فی کلتورکایسیزلار.

سکیزنجی باب

دار بیلان زحمت نینک سرّی

شاکرد: ای معلّم دارنینک معنی سی و فائده سی نه دور نیشقه عالمده زحمت و بلا باردور.

معلّم: دار بهشت نینک آچقوسی دور مینک اوتوز اوج یاریم یاشلیق عمرومه همیشه بر دار کوتارور ایردیم و مونینک بیلان و داردکی اولومیم بیلان ایشانکارکا بهشت اچیلدی اوز اوستیککا دارنی الیب منکا ایرکاشکانلار مینک واسطه م بیلان بهشت کا کیریپ بو دنیانینک بلالاری اوقمایدورغان ابدی برکتنی تاپادور.

زحمت انساننی دنیادین خلاص قیلیپ یراتقوچیغه ماییل قیلادور و اول بر وقتچه درد و تنکلیک تارتیب خدا برله معامله قیلغاندین کین بهشت نینک ابدی خوشلوقی و راحتیده دائم اول معاملهنی قیلادورغان بولادور.

زحمت جانغه اچیغ بر زهر دیک کورونادور لیکن اونوتماغیل که زهر بعضیده زهرکا خاص دوادور تولا مرتبه فقط غم و تنکلیک بیلان مینک مؤمن لاریم کا روحانی شفا و قوت برالور من.

دار بر یانکغاققه اوخشایدور اینک شکالی اچیغ لیکن اچیده بر تاتلیق و یخشی مغزی باردور دار اول بیزکا خوش کورونمایدور و اینک مخفی معنی سی فقط دار کوتارکوچیکا معلوم بولادور لیکن اول اوزی اینکده بر عجائب شیرینلیک و سویونلوکنی تاپادور من اوزوم زحمت نینک اوتیدا بولوب بر دارنی کوتاردیم مونینک اوچون قوغلانماق نینک اوت تنوریدا بولغانلارنی ساقلاب قوتقازور من روح القدس و اوت بیلان تعمید قیلینیب ابدی حیاتنی تاپقانلار هیچ بر اوتدین زیان تارتمای مینک بیلان همیشه سلامت و پناه تاییب دور.

کمان قیلماغیل که دولت و رواجلیق بیلان اوز عمرینی اوتکوزکانلار همیشه خداغه عبادت قیلغوچیلاردور ، تولاراق انداغ ایماس پاته چیدین و قوتاندین چیقیب کتکان قوی لار بعضیده یخشی یایلاق تاپادور لیکن اولارنی ییدورغان و پاره پاره

قیلادورغان حیوانلار ماراب تورادور لیکن پاتهچی نینک یانیدا تورغان قوی لار کسل و عاجز بولسه هم تنج سلامتده تورادور بو خدانینک و دنیانینک بلالاریدین بر تمثیل دور .

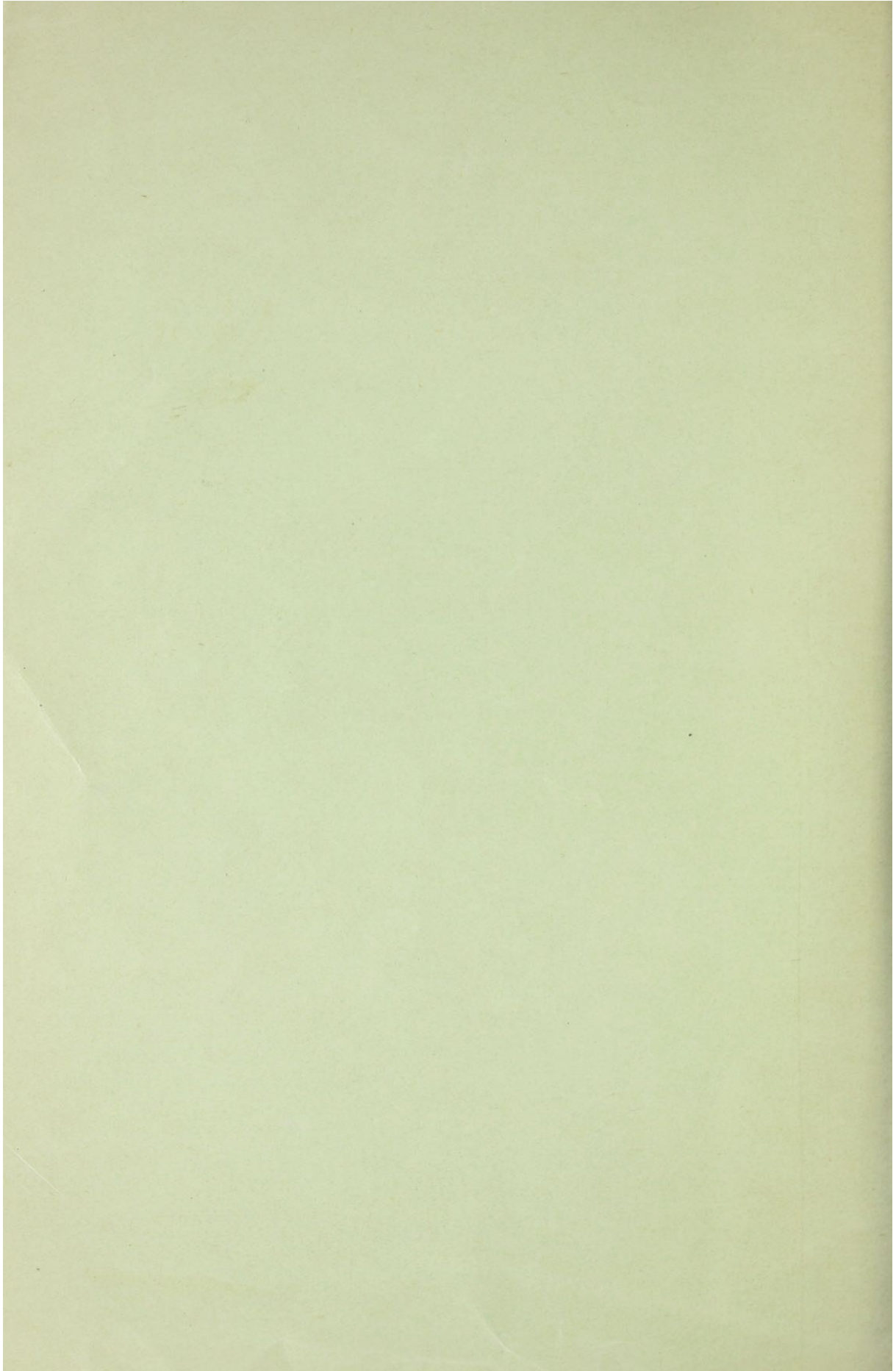
احتمال که بر مؤمن و بر کافر اوتراسیدا انچه چونک تفاوت معلوم بولمایدور لیکن بر کون بر چونک تبدیل لیک پیدا بولادور. یلان و بیله قورت نینک اراسیدا بار تفاوت دیک چونک فرق معلوم بولادور. یلان قساقی نی ینکوشلاسه هم اصل ذاتی ینکوشلانمایدور . لیکن بیله قورت غوزادین چیمسه هوادا اوچادورغان چیرایلیق بر کیله بولادور . انداغ اوخشاش بر مؤمن کشی نینک روحی بدنیدین چیقیب جلالیغه تبدیل بولوب بهشت کا بارادور لیکن کافر کشی اولکاندین کین هم کافر تورادور .

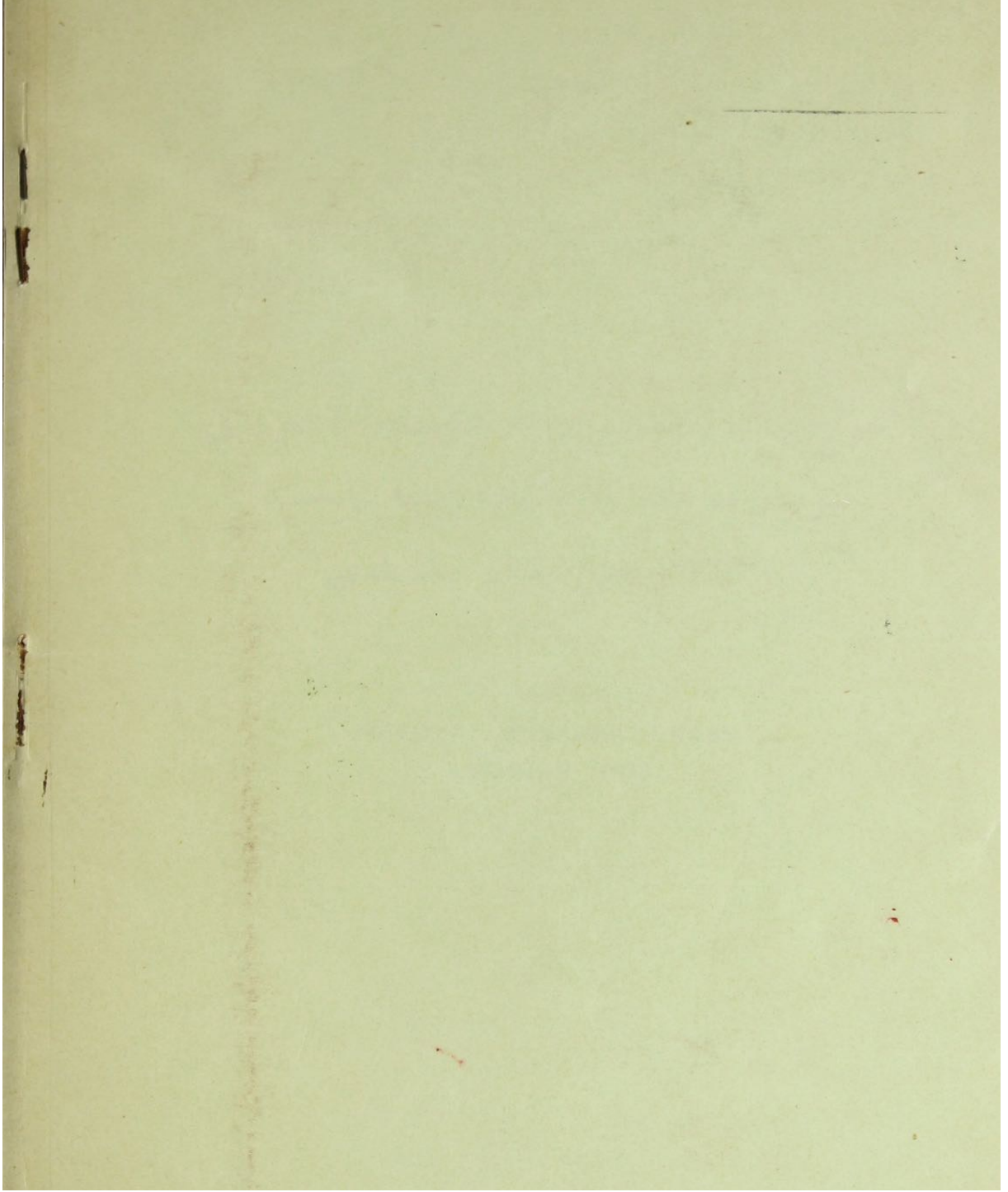
درد زحمت و غم غصه بولوت دیک عدالت نینک شمسی فی کورما کینکیزدین یاشورسه هم جرئت سز بولمانکلار چونکه بر کون اول بولوت لاردین خوشلوق و برکت کنکرو یاغادورغانی فی کورورسین و عدالت نینک کونی اوستونکیز کا ابدغچه یاروتادور .

اسوچ نيمك زبانيدين ترجمه قيلينيپ كاشغرداكي
سوتيان فوينك تانك نيمك باسمه خانه سيدا
۱۹۳۳ نجى يلىده باسىلدى

SWEDISH MISSION PRESS,
KASHGAR 1933.

15. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde D-AOBM 2020 Yeterlikleri Çerçevesinde Alımlama Görevlerinin Uygulanmasına Yönelik Bir Eylem Araştırması¹

Rabia DEMİRKOL²

Asuman AHMED ABDO SHABAN³

APA: Demirkol, R. & Ahmed Abdo Shaban, A. (2025). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde D-AOBM 2020 Yeterlikleri Çerçevesinde Alımlama Görevlerinin Uygulanmasına Yönelik Bir Eylem Araştırması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 236-253. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721765>

Öz

Bu araştırma, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B2 seviyesindeki öğrencilerin alımlama becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, alımlama görevlerinin etkinliğini D-AOBM 2020 çerçevesine göre incelemektedir. Eylem araştırması yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışma, öğretim stratejilerindeki zorlukları belirlemeyi ve geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırma, İstanbul'da bir vakıf üniversitesinde 8 hafta süresince B2 seviyesindeki öğrencilerle yapılmış ve çeşitli veri toplama araçları kullanılarak öğrencilerin performansları izlenmiştir. Bu araçlar arasında gözlem, araştırmacı günlüğü, video ve ses kayıtları, odak grup görüşmeleri yer almıştır. Araştırmada, öğrencilerin alımlama becerilerine yönelik yapılan ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı farklar bulunmuş ve bu farklar istatistiksel olarak doğrulanmıştır. Son test ve izleme testlerinin sonuçları, öğrencilerin alımlama becerilerinde önemli bir gelişim sağladıklarını göstermektedir. Yapılan analizler, öğrencilerin bilgi ve sav, metin basitleştirme, genel aracılık, metin işleme ve yaratıcı metin çözümleme becerilerinde belirgin bir gelişim olduğunu ortaya koymuştur. Her bir boyutta yapılan karşılaştırmalar, öğrencilerin son test ve izleme testi puanlarının ön test puanlarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Metin basitleştirme ve yaratıcı metin çözümleme alanlarında etki büyüklükleri sırasıyla 0,826 ve 0,766 olarak bulunmuş, bu da müdahalenin güçlü etkisini ortaya koymuştur. Bu araştırma, alımlama becerilerini geliştirmeye yönelik uygulanan etkinliklerin öğrencilerin dil becerilerini iyileştirdiğini ve kalıcı öğrenme sağladığını göstermektedir. Ayrıca, eğitimde kültürel açıdan uygun materyallerin etkili olduğunu

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu araştırma birinci yazarın "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde D-AOBM 2020 Yeterlikleri Çerçevesinde Alımlama Görevlerinin Tasarlanması: B2 Dil Düzeyi Yardımcı Çalışma Materyali Önerisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.12.2024-**Kabul Tarihi:** 22.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721765>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafılı Körleme

² Öğr. Gör., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, TÖMER / Lect., İstanbul Nişantaşı University, TÖMER (İstanbul, Türkiye), **eposta:** demirkolrabiaa@gmail.com; **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-0998-7393> **ROR ID:** <https://ror.org/04tah3159>, **ISNI:** 0000 0004 4648 9446

³ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Professor, Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education (İstanbul, Türkiye), **eposta:** asuman.akay@marmara.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8521-0386> **ROR ID:** <https://ror.org/02kswqa67>, **ISNI:** 0000 0001 0668 8422, **Crossref Funder ID:** 501100008386

vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, D-AOBM, alımlama, görev, etkinlik.

An Action Research on The Implementation of Reception Tasks within The Framework of D-AOBM 2020 Competencies in Teaching Turkish as a Foreign Language⁴

Abstract

This study aims to improve the reception skills of B2 level learners of Turkish as a foreign language. The research examines the effectiveness of reception tasks according to the CEFR 2020 framework. Using the action research method, this study aimed to identify and improve the difficulties in teaching strategies. The study was conducted with B2 level students at a foundation university in Istanbul for 8 weeks and students' performances were monitored using various data collection tools. These tools included observation, researcher's diary, video and audio recordings, and focus group interviews. In the study, significant differences were found between the pre-test and post-test results of the students' reception skills and these differences were statistically confirmed. The results of the post-test and follow-up tests showed that students made a significant improvement in their reception skills. The analyses revealed a significant improvement in students' knowledge and argumentation, text simplification, general mediation, text processing and creative text analysis skills. Comparisons in each dimension show that students' post-test and follow-up test scores were significantly higher than their pretest scores. The effect sizes for text simplification and creative text analysis were 0.826 and 0.766, respectively, indicating a strong effect of the intervention. This study shows that the activities implemented to develop reception skills improve students' language skills and provide permanent learning. It also emphasizes that culturally appropriate materials are effective in education.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, CEFR, reception, task, activity.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** This research is based on the first author's PhD dissertation titled "Designing Reception Tasks in the Framework of D-AOBM 2020 Competencies in Teaching Turkish as a Foreign Language: B2 Language Level Auxiliary Study Material Proposal". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 6

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 13.12.2024-Acceptance Date: 22.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14721765>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Yabancı dil öğretiminin temel hedefi; dil kullanıcılarının bildirişimsel ve iletişimsel yetkinlik elde etmesi ve bunu sosyal hayatlarına entegre edebilmeleridir. Yabancı dil, günümüz dünyasında artık bir tercih değil gerekliliktir. Barın (2004, s. 20) konuya ilişkin “Bilim, siyaset, askerlik, eğitim, turizm, kültür, sanat, ticaret ve iletişim alanlarındaki bu ilişkilerin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için ana dilden başka milletler arası ortak olan dillerin öğrenilmesi gerekmektedir.” ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum, bireylerin kendi dilleri haricinde başka dillere de ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir. Sun (2013) ise yabancı bir dil öğrenmenin amacının, hedef dilde iletişim kurmayı, konuşulan topluluğun gelenek ve göreneklerini öğrenmek ve kişinin öğrenimini ve çalışmasını teşvik etmek olduğu belirtmektedir. Moeller ve Catalano (2015) konuyla ilgili olarak yabancı dil öğretiminin öğretmen merkezli olmaktan, öğrenen/öğrenme merkezli ortamlara doğru değiştiğini ifade etmiştir. Celce-Murcia (2001) ikinci (ya da yabancı) dil öğretimi alanının yıllar içinde pek çok dalgalanmaya ve dramatik değişime uğradığını eklemiştir. Nazarov (2022) da yabancı dilin nesnel ve sosyal bir değer olduğunun altını çizmiştir. Irkinovich (2022) dil öğretiminde teknik konusuna değinmekte ve multimedya teknolojilerinin öğretim sürecine dahil edilmesinin yabancı dil öğretiminin kalitesini artırdığını belirtmektedir. Amanov (2023) son araştırmaların bu sürece erken yaşta başlamanın daha etkili olduğunu gösterdiğini ifade etse de dil öğreniminde yaş dışında başka faktörlerin önemli olduğu da açıktır. Fischer (1988) ise yabancı dil öğretiminde e-postanın kullanılmasının, farklı kültürlerden öğrenen ve öğretmenlerin bulunduğu ve yeni bir öğrenme topluluğu oluşturduğu sanal bir sınıf oluşturabildiğinin altını çizmiştir. Erdoğan (2005) yabancı dil öğrenme sürecinde öğrenenlerin hata yapmasının kaçınılmaz olduğunu, ancak öğretmenlerin asıl sorgulaması gereken şeyin öğrenenlerin neden aynı hataları yapmaya devam ettiği olduğunu ifade etmiştir. Rustamova (2023) öğrenme sürecinin başarısını belirleyen bir faktör olarak yabancı dil öğretiminde duygusal açıdan olumlu bir atmosfer yaratmanın önemli olduğu belirtmiştir. Jespersen (2013) ise dilin başlı başına bir amaç olmadığını; ruhlar arasında bir bağlantı yolu, bir iletişim aracı olduğunu ifade etmiştir.

Richards vd. (2013) yaptıkları araştırmada daha kapsamlı konu bilgisine sahip öğretmenlerle karşılaştırıldığında, sınırlı konu bilgisine sahip öğretmenlerin sınıf uygulamaları arasında belirgin farklılıklar bulunduğunu saptamıştır. Mirzayev ve Oripova (2022) da dil bilgisi ve kelime dağarcığı öğrenme sistemlerinden ziyade, gerçek iletişim için yabancı dil öğretimindeki gelişmeleri takip etmek gerektiğini ifade etmiştir. Babae ve Yahya (2014) ise konuya farklı bir açıdan yaklaşmış ve edebiyatın; konuşma, dinleme, okuma ve yazma gibi temel dil becerilerinin öğretiminde önemli bir araç olarak ele alınabildiğinin altını çizmiştir. Saydakhmetova (2020) öğretmenlerin öğrenenlerin ihtiyacına ve ilgilerine göre yeni ve ilginç yöntemler ve yollar bulmaları gerektiğini belirtmiştir. Kamila, Guzal ve Visola (2020) da bu yöntemlerle ilgili olarak geleneksel eğitimde hâkim olan “bilgi paradigması” yerine “problem durumlarında bilginin uygun kullanımı” paradigmasının daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Byram (2004) öte yandan, bir kültürün öğrenenlerinin o kültüre yabancı bir dil aracılığıyla erişebildiği durumlarda, oldukça farklı ve zor meseleler ortaya çıkabildiğini belirtmiştir. Akay Ahmed’e göre (2019) her kültür, kendi kimliğini yansıtan bir dile sahiptir ve bu kimlik, tarihsel süreçte biriken toplumsal değerlerden oluşmaktadır. Fişekcioğlu (2019), Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde Türk kültürünün aktarımının önemini vurgulamış ve bu sürecin rastlantılara bırakılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Türk kültürünün yabancılar tarafından doğru bir şekilde tanınabilmesi için aktarımın sistematik bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kasper (1985) yabancı dil öğretiminde “onarım” kavramına dikkat çekmiş hem eğitim hem de eğitim dışı bağlamlarda yabancı dil öğrenimi ve iletişiminde önemli bir etkinlik olduğunu ifade etmiştir.

Onarım, söylemde kendini gösteren sorun kaynaklarının değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. O'Brien (2004) ise süreç temelli öğretime odaklanmış, öğretmen ve akran geribildirimi ve dil bilgisi düzeltmelerinin yabancı dil öğreniminde yazma becerisine katkı sağladığının altını çizmiştir. Kavilova (2020) da hayatın tüm alanlarındaki uluslararasılaşmaya dikkat çekmekte; bilgi toplumunun karakteristik özelliklerinin, yabancı dil bilgisi için özel gereksinimler ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Dilbilimde pragmatik bir yaklaşımın, özellikle de söz edimleri teorisinin gelişmesiyle bağlantılı olarak, dil aracılığıyla iletişim mekanizmalarına ve iletişimsel işlevine olan ilginin yoğunlaştığını belirtmiştir. Al-Mahrooqi (2014) yabancı dil öğreniminin karmaşık ve zorlayıcı bir eylem olduğunun altını çizerek öğrendikleri yabancı dilde belirli bir yere gelebilmek isteyen öğrenenlere kurumların büyük kaynaklar sunması gerektiğini ve farklı öğrenme stillerini desteklemelerinin önemini ifade etmiştir. Öğrenenlerinin bireysel farklılıklarını desteklemeyen ve farklı öğrenme ortamları sunamayan enstitüler, yararlı ve etkili bir yabancı dil öğretim yaklaşımı geliştiremezler. Borg (2006) ise dil öğretmenlerinin ayırt edici özelliklerinin küresel olarak değil, belirli bağlamlara referansla tanımlanması ihtiyacına değinmiş; bu tür ayırt ediciliğe ilişkin içeriden görüşler ile dil öğretimi dışından görüşler arasındaki karşılaştırmaların önemli olduğunu ifade etmiş ve dil öğretimi ile diğer konulardaki gerçek sınıf uygulamalarının karşılaştırmalı çalışmalarının değerine atıf yapmıştır.

Alımlama, etkili bir iletişim için temel bir beceridir. İnsanlar, öğrenme süreçlerinde sözlü ya da yazılı ifadeleri doğru bir şekilde anlamadıkları sürece, bilgi üretme ve etkileşimde bulunma kapasitesine sahip olamaz. Dolayısıyla, mesajların doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için alımlama becerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Alımlama becerileri, genellikle üç ana kategoride ele alınır: sözlü anlamlandırma, okuduğunu anlama ve görsel-işitsel anlamlandırma. Sözlü anlamlandırma hem yüz yüze hem de uzaktan veya kaydedilmiş iletişimde, konuşma dilindeki ifadelerin anlaşılmasını içermektedir (D-AOBM, 2020).

Alımlama etkili bir dil öğretimi için önemli bir bileşendir ve D-AOBM (2020) doğrultusunda hazırlanmalıdır. Günümüz dil öğretiminde, çağdaş yaklaşımların dışında kalan, demokrasi kültürünü kazandırmayan ve Avrupa yeterlilikleriyle uyumsuz olan her türlü öğretim yöntemi, dil kullanıcıları için etkisiz bir iletişim ortamı yaratmaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimi ve buna benzer bazı sebeplerin bireylerin dikkat sürelerini ve okuduğunu anlama becerisini etkilediği malumdur. Bu nedenle bu araştırma da Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B2 dil düzeyindeki öğrenenlerin alımlama becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla oluşturulan araştırma soruları şu şekildedir:

- Öğrencilerin alımlama becerilerine dair ön test sonuçları hangi özellikleri ortaya koymaktadır?
- Öğrencilerin alımlama becerilerine dair son test sonuçları hangi özellikleri yansıtmaktadır?
- Öğrencilerin ön test ve son test puanları arasındaki farkları değerlendiren analizler hangi özellikleri göstermektedir?
- Öğrencilerin ön test, son test ve izleme testi puanları arasındaki karşılaştırmalar hangi sonuçları ortaya çıkarmaktadır?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde, D-AOBM yeterlilikleri doğrultusunda B2 dil

düzeyine yönelik hazırlanan alımlama görevlerinin etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması deseniyle tasarlanmıştır. Eylem araştırması, öğretim uygulamaları ve sınıf içi etkileşimleri gözlemleyerek bu süreçleri analiz etmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen bir araştırma türüdür (Hensen, 1996; McTaggart, 1997'den akt; Uzuner, 2014). Bu tür araştırmaların amacı, mevcut sorunları tespit etmek, çözüm önerileri geliştirmek ve yeni yöntemlerin nasıl işlediğini keşfetmektir (Johnson, 2015, s. 43). Eylem araştırması, uygulama ve araştırma süreçlerinin iç içe geçtiği bir yöntem olup, öğretim stratejilerinde karşılaşılan zorlukları tespit etmek, bu sorunları derinlemesine incelemek ve yenilikçi çözümler geliştirmeyi gerektirmektedir (Tripp, 2005). Bu süreç, yalnızca öğretim yöntemlerinin yetersiz olduğunu göstermek değil, aynı zamanda öğretim sürecini geliştirebilecek yeni bakış açıları ve uygulamalar ortaya koymaktır (Burns, 2010).

Eylem araştırmalarının eğitimdeki kullanımı, ilk olarak 1930'lu yıllarda Dewey tarafından önerilmiştir. Dewey, öğretim ve öğrenme süreçlerinde deneme yapmanın ve araştırma yapmanın önemini vurgulamış, bu yaklaşım sayesinde öğrencilerin daha etkili öğrenebilecekleri yeni yöntem ve uygulamaların keşfedilebileceğini belirtmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Eylem araştırmalarının amacı, öğretim yöntemlerini geliştirmek veya bir eğitim kurumunun işlevselliğini artırmaktır (Johnson, 2015, s. 26). Bu tür araştırmalar, tüm araştırma desenleri arasında en çok uygulama odaklı ve pratik olarak kullanılabilir yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Creswell, 2012, s. 577). Eylem araştırması, araştırmacıların mevcut bir sorunu keşfetmeleri ve bu soruna yönelik çözüm önerileri geliştirmeleri için bir hareket alanı sağlamaktadır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, farklı yaş, cinsiyet ve coğrafi kökenlerden gelen bireylerden oluşmaktadır. Cinsiyet açısından, katılımcıların 7'si erkek, 13'ü kadındır. Yaş dağılımına bakıldığında, 17-25 yaş arası grup 14 kişi ile çoğunluğu oluştururken, 26-34 yaş arasında yalnızca 2 kişi ve 35 yaş ve üzeri yaş grubunda ise 4 kişi yer almaktadır. Coğrafi açıdan ise, katılımcıların büyük bir kısmı Orta Doğu'dan (16 kişi), geriye kalan 4 kişi ise Afrika kökenlidir.

Tablo 1: Katılımcılara Yönelik Demografik Bilgiler

Grup	n	
Cinsiyet	Erkek	7
	Kadın	13
Yaş	17-25	14
	26-34	2
	35+	4
Coğrafya	Orta Doğu	16
	Afrika	4

Geçerlik Komitesi

Bu araştırmada, Türkçe Eğitimi alanında uzmanlaşmış iki akademisyen, uygulama dersleri süresince veri takibi yapmak ve eksiklikleri gidermek amacıyla geçerlik komitesine dahil olmuştur. Her hafta derslerin tamamlanmasının ardından, komite toplantıları düzenlenerek derslerdeki eksiklikler, güçlü yönler ve karşılaşılan zorluklar değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Geçerlik Komitesi Toplantı Bilgileri

Tarih	Katılımcılar	Süre
11.10.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	34'
14.10.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	35'
21.10.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	32'
30.10.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	48'
06.11.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	56'
13.11.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	102'
22.11.2024	Araştırmaçı-geçerlik komitesi	45'

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B2 öğrencilerinin alımlama becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Gözlem, araştırmaçı günlüğü, video ve ses kayıtları, ölçme kontrol listesi, ders materyalleri, odak grup görüşmeleri ve dış gözlemci notları gibi araçlarla öğrencilerin tutumları ve gelişimleri izlenmiş, değerlendirilmiştir. Bu yöntemler, öğrencilerin alımlama becerilerini geliştirmenin yanı sıra, araştırma sürecinin güvenilirliğini artırmaya da katkı sağlamıştır.

Uygulama Süreci

Araştırma, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi'nde B2 seviyesindeki öğrencilerle sekiz hafta süresince yürütülmüştür. Araştırma öncesinde öğrencilere çalışmanın kapsamı hakkında detaylı bilgi verilmiş ve her hafta yapılacak etkinlikler açıklanmıştır. Alımlama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan materyaller, D-AOBM 2020 çerçevesinde hazırlanmış görevler içermektedir ve derslerde araştırmaçı tarafından öğrencilere sunulmuştur. Etkinlikler ders sırasında gerçekleştirilmiş, zaman yetersizliği durumunda ders süresi uzatılmış ancak hiçbir etkinlik ödev olarak verilmemiştir. Araştırma süreci etik kurallarına uygun olarak yürütülmüş, öğrencilere onam formu doldurtulmuştur. Araştırmanın ilk aşaması, 8 Ekim 2024 tarihinde yapılan ön testle başlamış ve tüm öğrenciler tarafından 50-60 dakika süren bir süre zarfında tamamlanmıştır. Sonrasında her hafta, öğrencilerin ihtiyaçlarına göre materyaller ve eylem planı güncellenerek uygulamalar yapılmıştır. Yedinci hafta, 19 Kasım 2024 tarihinde son test uygulanmış ve 26 Kasım 2024'te kalıcılığı değerlendirmek amacıyla izleme testleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: Materyallerin Uygulama Tarihleri

Materyaller	Uygulama Tarihleri
Ön-test	08.10.2024
İkinci Uygulama	15.10.2024
Üçüncü Uygulama	22.10.2024
Dördüncü Uygulama	30.10.2024
Beşinci Uygulama	05.11.2024
Altıncı Uygulama	11.11.2024
Son-test	19.11.2024
İzleme Testi	26.11.2024

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 26.0 yazılımına işlenmiş ve analiz edilmiştir. Yapılan normallik testleri sonucunda, ölçek ve alt boyutlarına ait çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğu gözlemlenmiş ve bu doğrultuda parametrik testler kullanılarak analizlere devam edilmiştir (George ve Mallery, 2010). Grupların ön test ve son test puanları arasındaki farkları değerlendirmek için Bağımlı Örneklem T-Testi uygulanmış, ön test, son test ve izleme testleri arasındaki farklar için ise Repeated Measures analizleri yapılmıştır (Görgüllü ve Şahinler, 2006). Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir. Test sonuçlarında $p < 0,05$ ise farklar istatistiksel olarak anlamlı, $p > 0,05$ ise farklar istatistiksel olarak önemsiz kabul edilmiştir. Araştırmada kullanılan parametrelere ilişkin normallik analizi sonuçları ve betimleyici istatistikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4: Normallik Analizi Bulguları

Ölçek	Min.	Maks.	X	s	Çarpıklık	Basıklık
Toplam Puan/Ön Test	6,00	15,00	10,0500	2,56443	,355	-,802
Toplam Puan/Son Test	13,00	21,00	18,4000	1,84676	-1,440	3,251
Bilgi ve Sav/Ön Test	,00	2,00	,7500	,55012	-,132	-,076
Bilgi ve Sav/Son Test	1,00	2,00	1,7500	,44426	-1,251	-,497
Metin Basitleştirme/Ön Test	1,00	4,00	2,8000	,83351	-,194	-,357
Metin Basitleştirme/Son Test	3,00	6,00	5,1500	,98809	-,692	-,861
Genel Aracılık/Ön Test	,00	2,00	,7500	,55012	-,132	-,076
Genel Aracılık/Son Test	1,00	2,00	1,7000	,47016	-,945	-1,242
Metin İşleme/Ön Test	1,00	6,00	3,9500	1,27630	-,404	,154
Metin İşleme/Son Test	4,00	8,00	6,6000	1,18766	-,369	-,531
Metin Çözümleme/Ön Test	,00	3,00	1,8000	,83351	-,194	-,357
Metin Çözümleme/Son Test	2,00	4,00	3,2000	,61559	-,120	-,207

Boyutların normal dağılıma uygun olup olmadığını değerlendirirken, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri dikkate alınmaktadır. Literatürde kabul gören bir yöntem olan George ve Mallery (2013) yaklaşımına göre; çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2,00 ile +2,00 arasında olması durumunda dağılımın normal kabul edilebileceği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında, ölçek toplam puanı dışında tüm alt boyutların normallik varsayımını sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla, analizlere parametrik testler ile devam edilecektir.

Etik Kurul ve İzinler

Araştırmanın etik kurul izni Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 10.06.2024 /06-21 sayılı onayı ile alınmıştır.

Bulgular

“Öğrencilerin alımlama becerilerine ilişkin ön test puanları nasıldır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B2 seviyesindeki öğrencilerin alımlama becerilerine yönelik ihtiyaçları, yapılan bir ihtiyaç analizi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, öğrencilerin “Hayır” ve

“Kısmen” şeklinde yanıt verdikleri alanlar üzerinden bilgi ve sav için okuma, metin basitleştirme, genel aracılık, metin işleme ve yaratıcı metin çözümleme gibi konular, araştırmacı tarafından odaklanılacak etkinlik başlıkları olarak seçilmiştir. Bu başlıklar doğrultusunda, 2024-2025 Eğitim-Öğretim yılı içinde İstanbul Nişantaşı Üniversitesi TÖMER B2 sınıfında 08.10.2024 tarihinde, Türkçe öğrenen 20 öğrenciyle bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın başlangıcında, “Öğrencilerin alımlama becerilerine ilişkin ön test sonuçları nasıl bir düzeydedir?” sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır.

Araştırmacı, 08 Ekim 2024 tarihinde öğrencilere etkinliklerin kapsamı, süreci ve katılımcıların görevleri hakkında detaylı bilgi vermiştir. Katılımın, çalışmanın başarısına önemli bir katkı sağladığı vurgulanmıştır. Etkinliklerin sekiz hafta süreceği, her hafta farklı bir özgün metnin kullanılacağı ve her dersin önceden belirlenmiş bir etkinlikle uygulanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, çalışmaya katılan öğrencilerden yazılı onay alınması amacıyla Katılımcı Onam Formu doldurmaları istenmiştir.

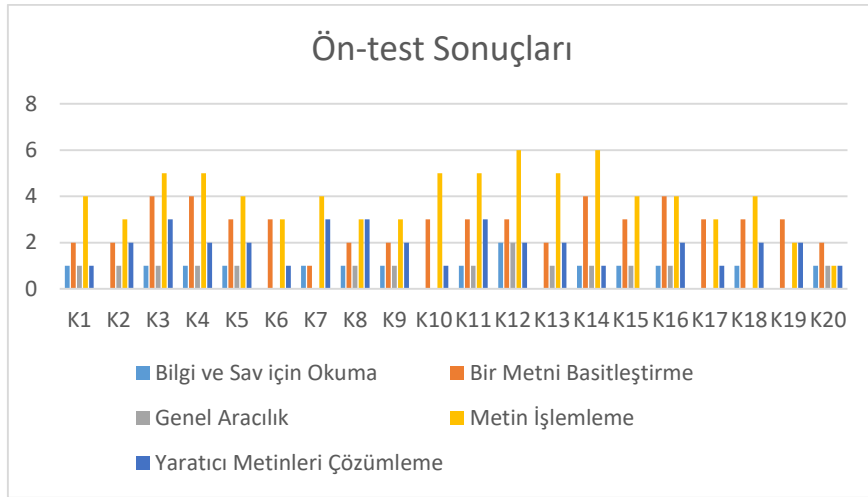
Uygulamalar, dört temel dil becerisini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Her bir etkinlik, konuyla ilgili konuşma soruları ile başlamış ve okuma aşamasını takiben yazma etkinliği ile sonlanmıştır. 08 Ekim 2024-26 Kasım 2024 tarihleri arasında yapılan birinci aşamada, öğrencilere soru-cevap şeklinde etkinlikler uygulanmış, ardından okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklere geçilmiştir.

Ön test aşamasında, öğrencilere verilen metni okuyarak içindeki soruları yanıtlamaları istenmiştir. Öğrencilerin metni okurken anlamadıkları kelimeler için Türkçe sözlük kullanmalarına izin verilmiştir. Bu görev için öğrencilere 60 dakika süre tanınmıştır. Süre sonunda, ön testler toplanmış ve öğrencilere bireysel geri bildirimde bulunulmamıştır. Bir sonraki derse ilişkin bilgilendirme yapılmıştır.

Araştırmacı, 08 Ekim 2024 tarihinde yaptığı gözlemlerle ilgili olarak şunları not etmiştir:

“Öğrencilerin bir kısmını daha önce B1 modülünden tanıyordum. Onlardan sıkça duyduğum bir şey şuydu: ‘Daha fazla kelime görmek istiyoruz, modül sonu sınavlarında ve yeterlik sınavlarında okuma metinlerinde zorlanıyoruz.’ Bu nedenle, onlara bu uygulamalar hakkında bilgi verirken oldukça mutlu oldular. Metinleri okurken bazı kelimelerin anlamını tahmin edebiliyorlardı, ancak sözlük kullanmalarına izin verince motivasyonları daha da arttı. Yine de gözlemlediğim bir durum şuydu ki, okuduğunu anlama konusunda motivasyonları yüksek olmasına rağmen, henüz B2 modülünün başında olmamız ve bu tür bir süreçle ilk kez karşılaşılıyor olmaları nedeniyle zorlandılar. Ancak, konuların Türk kültürüyle ilgili olması, onların motivasyonlarına olumlu bir katkı sağladı.”

Buna ek olarak, 08 Ekim 2024 tarihinde öğrencilere uygulanan ön test sonuçlarına dair araştırmacı, öğrencilerin bilgi ve sav için okuma, metin basitleştirme, genel aracılık, metin işleme ve yaratıcı metin çözümleme gibi başlıklarda aldıkları puanları aşağıda sunmuştur.

Şekil 1: Ön-test sonuçları

Katılımcıların ön test puan dağılımlarına bakıldığında, genel aracılık, bilgi ve sav için okuma ve yaratıcı metin çözümleme başlıklarında puanların birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, metin işleme ve bir metni basitleştirme başlıklarında özellikle K12 ve K14 kodlu öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek puanlar aldıkları dikkat çekmiştir. Bu durum, bu öğrencilerin belirli becerilerde diğerlerine göre daha güçlü olduklarını veya bu alanlarda daha fazla deneyim kazandıklarını gösterebilir.

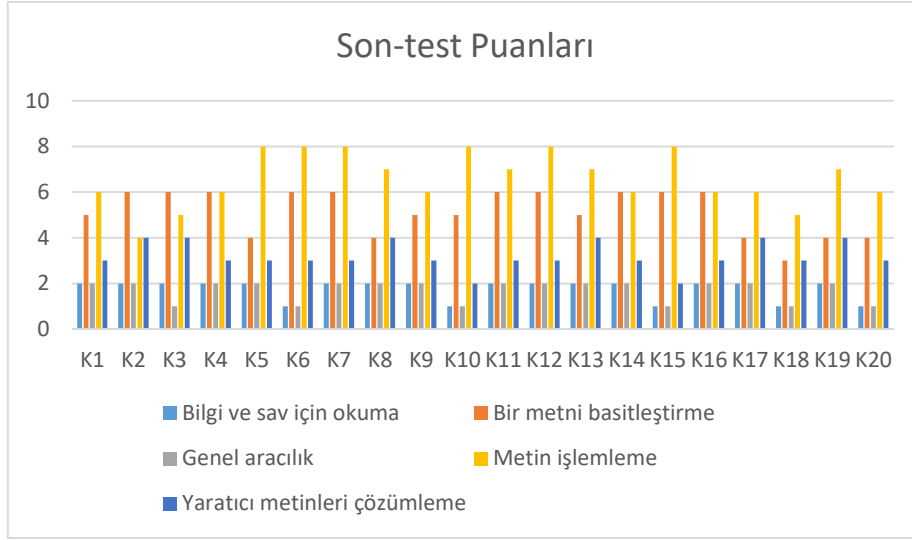
“Öğrencilerin alımlama becerilerine ilişkin son test puanları nasıldır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Öğrencilerin alımlama becerilerini değerlendirmek amacıyla son test, 19 Kasım 2024 tarihinde yapılmıştır. Bu aşamada, öğrencilere bir metin sunulmuş ve metinle ilgili soruları yanıtlamaları istenmiştir. Ön testte olduğu gibi, anlamadıkları kelimeler için Türkçe sözlük kullanmalarına izin verilmiştir. Öğrencilere bu görev için 60 dakika süre verilmiş ve sürenin sonunda testler toplanmıştır.

Araştırmacı, 19 Kasım 2024 tarihli günlüğünde son testle ilgili şu notları almıştır:

"Son test aşamasına kadar, öğrenciler uygulamalar sırasında okuma ve yazma becerilerini önemli ölçüde geliştirmişlerdi. Ancak, yine de ihtiyaç duyduklarında sözlükten yararlanabileceklerini belirtmeme rağmen, yalnızca birkaç öğrenci sözlük kullanmayı tercih etti. Ön testte kullandığım materyali, son test olarak yeniden uyguladım. Öğrenciler kendilerine verilen süre içinde testlerini tamamladılar ve herhangi bir sorunla karşılaşmadım."

Araştırmacı, öğrencilerin bilgi ve sav için okuma, bir metni basitleştirme, genel aracılık, metin işleme ve yaratıcı metin çözümleme gibi başlıklarda elde ettikleri puanları aşağıda sunmuştur.

Şekil 2: Son-test puanları

Grafik incelendiğinde, öğrencilerin son test puanlarının her başlıkta ya tam puan aldığı ya da tam puana oldukça yakın olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle K5, K6, K8, K12 ve K15 kodlu öğrenciler, metin işleme başlığında tam puan almışlardır. Bu durum, öğrencilerin bu beceriye yönelik gelişimlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştiğini ve uygulamaların etkinliğini yansıttığını göstermektedir.

“Öğrencilerin ön-test-son test puanlarına ilişkin karşılaştırma analizleri nasıldır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Araştırmada ölçümü yapılan boyutlar için ön test ve son test arasındaki farklar, parametrik testlerden biri olan Bağımlı Örneklem T-Testi ile analiz edilmiştir. Aşağıda her bir boyut için yapılan karşılaştırmaların sonuçları yer almaktadır:

Bilgi ve Sav için Okuma Karşılaştırmaları

Tablo 5: Bilgi ve Sav Boyutu Ön Test-Son Test Karşılaştırması

	Grup	N	X	s	t	sd	p
Bilgi ve Sav	Ön Test	20	,75	,550	-6,892	19	,000
	Son Test	20	1,75	,444			

Tablo 5'e göre bilgi ve sav boyutunda, ön test ve son test ölçümleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Katılımcıların son test puan ortalamaları (Ort=1,75) ön test puan ortalamalarından (Ort=0,75) anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu, öğrencilerin bilgi ve sav için okuma becerilerini geliştirdiklerini göstermektedir.

Metin Basitleştirme Karşılaştırmaları

Tablo 6: Metin Basitleştirme Boyutu Ön Test-Son Test Karşılaştırması

	Grup	N	X	s	t	sd	p
Metin Basitleştirme	Ön Test	20	2,80	,833	-9,246	19	,000
	Son Test	20	5,15	,988			

Tablo 6'ya göre metin basitleştirme boyutunda da istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Katılımcıların son test puan ortalamaları (Ort=5,15) ön test puan ortalamalarından (Ort=2,80) anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu, öğrencilerin metin basitleştirme becerilerinde gelişim sağladıklarını göstermektedir.

Genel Aracılık Karşılaştırmaları

Tablo 7: Genel Aracılık Boyutu Ön Test-Son Test Karşılaştırması

	Grup	N	X	s	t	sd	p
Genel Aracılık	Ön Test	20	,75	,550	-7,025	19	,000
	Son Test	20	1,70	,470			

Genel aracılık boyutunda da ön test ve son test arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Katılımcıların son test puan ortalamaları (Ort=1,70) ön test puan ortalamalarından (Ort=0,75) anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu da öğrencilerin genel aracılık becerilerinde önemli bir gelişim sağladığını ortaya koymaktadır.

Metin İşleme Karşılaştırmaları

Tablo 8: Metin İşleme Boyutu Ön Test-Son Test Karşılaştırması

	Grup	N	X	s	t	sd	p
Metin İşleme	Ön Test	20	3,95	1,276	-7,414	19	,000
	Son Test	20	6,60	1,187			

Metin işleme boyutunda yapılan karşılaştırmada da ön test ve son test ölçümleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Son test puan ortalamaları (Ort=6,60), ön test puan ortalamalarından (Ort=3,95) anlamlı derecede yüksektir. Bu, öğrencilerin metin işleme becerilerinde kayda değer bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Yaratıcı Metinleri Çözümleme Karşılaştırmaları

Tablo 9: Metin Çözümleme Boyutu Ön Test-Son Test Karşılaştırması

	Grup	N	X	s	t	sd	p
Yaratıcı Metinleri Çözümleme	Ön Test	20	1,80	,833	-8,304	19	,000
	Son Test	20	3,20	,615			

Yaratıcı metin çözümleme boyutunda da istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. Son test puan ortalamaları (Ort=3,20), ön test puan ortalamalarından (Ort=1,80) anlamlı şekilde daha yüksektir.

Bu, öğrencilerin yaratıcı metin çözümleme becerilerini geliştirdiklerini göstermektedir.

“Öğrencilerin ön-test-son test-izleme testi puanlarına ilişkin karşılaştırma analizleri nasıldır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

İzleme testi, 26 Kasım 2024 tarihinde, önceki testler gibi öğrencilere materyal okuma ve soruları yanıtlama şeklinde uygulanmıştır. Öğrencilere metni okurken anlamadıkları kelimeler için Türkçe sözlük kullanma izni verilmiş ve bu görev için 50-60 dakika süre tanınmıştır. Süre sonunda, izleme testleri toplanmış ve herhangi bir sorun yaşanmadığı belirtilmiştir. Araştırmacının izleme testlerine ilişkin günlüğünde şu notlar yer almaktadır:

“İzleme testleri de son testler gibi yapıldı, öğrenciler bilhassa dinleme etkinliğini çok beğendiler. Dinlemeyi normalde hoparlör kullanarak yapıyoruz, ancak QR kodlu dinleme etkinliği onlara bireysel dinleme fırsatı sundu ve herkes bireysel olarak dinleme yaptı. Ardından okuma metnini ve yazma görevini yaparak izleme testlerini tamamladık. Herhangi bir sorun yaşamadım. Test süresi 50-55 dakika sürdü.” (26 Kasım 2024 tarihinde)

Bilgi ve Sav için Okuma

Tablo 10: Bilgi ve Sav Boyutu Ön Test-Son Test-İzleme Testi Karşılaştırmaları

Bilgi ve Sav	N	Ort	df	F	p	Etki Büyüklüğü
Ön Test*	20	,75				
Son Test*	20	1,75	1,887	46,196	,000	,709
İzleme*	20	1,95				

*. Bonferroni düzeltmesine göre aralarında istatistiksel farklılık olan testlerin gösterimi.

Tablo 10'a göre, bilgi ve sav boyutunda ön test, son test ve izleme testi arasındaki farklar anlamlıdır ($F=46,196$, $p<0,05$). Katılımcıların son test puanları, ön test puanlarından anlamlı şekilde daha yüksekken, izleme testi puanları da son test puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Etki büyüklüğü ise 0,709 olarak hesaplanmış ve büyük bir etkisi olduğu söylenebilir.

Metin Basitleştirme Karşılaştırmaları

Tablo 11: Metin Basitleştirme Boyutu Ön Test-Son Test-İzleme Testi Karşılaştırmaları

Metin Basitleştirme	N	Ort	df	F	p	Etki Büyüklüğü
Ön Test*	20	2,80				
Son Test*	20	5,15	1,640	90,081	,000	,826
İzleme*	20	5,45				

*. Bonferroni düzeltmesine göre aralarında istatistiksel farklılık olan testlerin gösterimi.

Metin basitleştirme boyutunda da ($F=90,081$, $p<0,05$) anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmiştir. Katılımcılar son test ile izleme testi puanlarında önemli bir artış göstermişlerdir. Etki büyüklüğü ise 0,826 olup, bu da uygulamanın güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Genel Aracılık Karşılaştırmaları

Tablo 12: Genel Aracılık Boyutu Ön Test-Son Test-İzleme Testi Karşılaştırmaları

Genel Aracılık	N	Ort	df	F	p	Etki Büyüklüğü
Ön Test*	20	,75				
Son Test*	20	1,70	1,891	46,896	,000	,712
İzleme*	20	1,85				

*. Bonferroni düzeltmesine göre aralarında istatistiksel farklılık olan testlerin gösterimi.

Genel aracılık boyutunda da ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır ($F=46,896$, $p<0,05$). Katılımcıların son test puanları ön test puanlarından, izleme testi puanları ise son testten anlamlı şekilde daha yüksektir. Etki büyüklüğü 0,712 olarak hesaplanmış ve orta derecede güçlü bir etki göstermektedir.

Metin İşleme Karşılaştırmaları

Tablo 13: Metin İşleme Boyutu Ön Test-Son Test-İzleme Testi Karşılaştırmaları

Metin İşleme	N	Ort	df	F	p	Etki Büyüklüğü
Ön Test*	20	3,95				
Son Test*	20	6,60	1,731	50,206	,000	,725
İzleme*	20	6,90				

*. Bonferroni düzeltmesine göre aralarında istatistiksel farklılık olan testlerin gösterimi.

Metin işleme boyutunda da benzer bir şekilde ön test, son test ve izleme testi arasında anlamlı farklar gözlemlenmektedir ($F=50,206$, $p<0,05$). Son test ve izleme testi puanları, ön test puanlarından anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Etki büyüklüğü 0,725 ile yüksek bir etki büyüklüğü göstermektedir.

Yaratıcı Metinleri Çözümleme

Tablo 14: Metin Çözümleme Boyutu Ön Test-Son Test-İzleme Testi Karşılaştırmaları

Yaratıcı Metinleri Çözümleme	N	Ort	df	F	p	Etki Büyüklüğü
Ön Test*	20	1,80				
Son Test*	20	3,20	1,897	62,098	,000	,766
İzleme*	20	3,60				

*. Bonferroni düzeltmesine göre aralarında istatistiksel farklılık olan testlerin gösterimi.

Yaratıcı metin çözümleme boyutunda da ($F=62,098$, $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Katılımcılar son test ve izleme testi puanlarında önemli bir artış göstermişlerdir. Etki büyüklüğü 0,766 ile oldukça yüksek bir etkiye sahiptir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

CEFR, dil becerilerini dört ana kategoriye ayırarak değerlendirmektedir: alımlama, üretim, etkileşim ve arabuluculuk. Alımlama ve üretim, dilin sözlü ve yazılı biçimleri üzerinden incelenirken, etkileşim, her iki yönü de kapsamaktadır. Arabuluculuk ise, dil becerilerini en geniş şekilde ele almakta ve kişiler arasında doğrudan iletişim kurulamıyorsa çeviri, yorumlama, açıklama veya özetleme gibi yöntemlerle iletişimin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Alımlama, özellikle sözlü kavrama ve okuduğunu kavrama olmak üzere iki ana alt başlıkta incelenmektedir. Sözlü kavrama, sesli materyallerin dinlenmesiyle anlamayı içermektedir; bu, seminerler, dersler, toplantılar ve birebir diyaloglar gibi farklı türdeki sesli içerikleri kapsamaktadır. Görsel-işitsel medya araçlarının (televizyon, film ve video gibi) kullanımı da sözlü kavramayı geliştiren önemli bir faktördür. Okuduğunu kavrama ise, yazılı metinlerin anlaşılması sürecidir ve kişisel yazılardan resmî belgelere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Okuma amacı, metnin içeriğine ve türüne göre değişmektedir: bazen bilgi edinme, bazen boş zaman değerlendirme ya da bazen talimatları takip etme amacı taşıyabilmektedir. Alımlama stratejileri ise, metnin veya konuşmanın anlamını çözümlmek için kullanılan çeşitli yöntemleri içermektedir. Bunlar arasında, ipuçları çıkarma, resimler ve başlıklar gibi metin unsurlarını analiz etme, genel anlam çözümlmesi ve bilgiyi hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya işleyerek anlam çıkarma yer almaktadır (D-AOBM, 2020).

Abduramanova (2021) yabancı dil öğretirken öğrenenlerin konuşmasını artırmanın yeni yollarına dikkat etmek gerektiğini, ancak pek çok klasik okulun hala eski yöntemleri ve eski kitapları kullanmaya çalıştığını belirtmiştir. Eğitim ve öğretim sürecinde teknolojik ve inovatif yaklaşımlar benimsemek artık çağımızın bir gereğidir ve buna dikkat etmeyen her program, etkisiz bir dil öğretimi yapmaktadır. Macedonia (2005) da bir yabancı dile aktif olarak hâkim olmanın, çoğu zaman dil öğrenenler açısından yanltıcı bir istek olarak kaldığını belirtmiş; akıcı olmama ve doğru konuşamama nedenlerini sınıf dışında arama eğiliminden bahsetmiştir. Bununla birlikte konuşma becerisinde meydana gelen problemler her zaman sınıf dışı nedenlerden kaynaklanmayabilir. Gonglewski, Meloni ve Brant (2001) sınıftaki veya dünyanın her yerindeki diğer öğrenenlerle mesajlaşma de dahil olmak üzere, e-mailin hedef dilde gerçek bir iletişim aracı olabileceğini belirtmektedir. Qu (2010) yabancı dil öğretimi sürecinde öğrenenlerin başka bir dil konuşan insanların yaşamına, düşüncesine ve edebiyatına girmelerini sağlayarak uluslararası anlayışın artırılmasına her zaman öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Schulz (2000) ise yabancı dil öğretimi ve öğretmen yetiştirme ile ilgili olarak geçmişe eleştirel bir bakışın, mesleğin, ortaya çıkan fikir birliğine varılan önerilere odaklanmasına ve yabancı dil öğretmenlerinin niteliklerinin iyileştirilmesinde anlamlı bir değişimin sağlanmasına yardımcı olacağını ifade etmektedir.

Okuduğunu anlama becerileri, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan bir alandır. Yapılan araştırmalar, modern öğrencilerin 1960'lı yıllarda eğitim görenlere kıyasla daha az verimli okuyucular olduğunu ortaya koymaktadır (Spichtig vd., 2016). Okuma hızı ve göz hareketi desenleriyle ilgili veriler, kelime tanıma sürecindeki otomatikliğin azalması olasılığını güçlü bir şekilde işaret etmektedir. 2011 ve 1960 yıllarındaki örneklemeler arasında yapılan karşılaştırmalar, anlamaya dayalı sessiz okuma hızının %19 oranında düştüğünü göstermektedir. Bu bulgu, günümüzde okuma becerilerinin daha fazla çaba ve dikkat gerektirdiğini ve kelime tanıma sürecinde bir yavaşlama yaşandığını ortaya koymaktadır.

Son yıllarda, birçok önde gelen haber kaynağı, özellikle The New York Times (Goldstein, 2020; Hanford, 2019), The Washington Post (Mathews, 2020), Los Angeles Times (Kohli & Lee, 2020), PBS NewsHour (Stark, 2019), APM Reports (Hanford, 2018), ve Education Week (Gerwetz, 2020) gibi medya organları,

öğrencilerin okuma başarılarındaki düşüşlere dikkat çekmiştir. Bu raporlar, öğretmenlerin, ilkokuldan üniversite düzeyine kadar, okuma becerilerini daha bütünsel bir şekilde ele almaları gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Küresel çapta, okuduğunu anlama yeteneğinde genel bir gerileme yaşandığına işaret eden bu gelişmeler, okuma eğitimine yönelik yeni ve etkili programların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularına göre, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler üzerinde uygulanan etkinlikler, Avrupa Ortak Çerçeve Metni'nde belirlenen hedefler doğrultusunda öğrencilerin alımlama becerilerinde olumlu bir gelişim sağlamıştır. Ön test, son test ve izleme testi sonuçları arasında yapılan analizler, tüm beceri boyutlarında (Bilgi ve Sav, Metin Basitleştirme, Genel Aracılık, Metin İşleme, Yaratıcı Metinleri Çözümleme) anlamlı farklar bulunduğunu ortaya koymuştur. İzleme testi puanları, son test puanlarından, son test puanları ise ön testlerden belirgin şekilde yüksek çıkmıştır. Bu farklar, uygulanan müdahale programının hem etkili olduğunu hem de kazandırılan becerilerin kalıcılık sağladığını göstermektedir. Ayrıca, araştırmacının günlüğünden elde edilen verilere göre, alımlama becerilerini geliştirmeye yönelik olarak seçilen konuların D-AOBM 2020'ye uygun şekilde belirlenmesinin, öğrencilerin performansını olumlu yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, okuduğunu anlama etkinliklerinden sonra yapılan yazma görevlerinde öğrencilerin dil bilgisi hatalarına düzenli geri bildirim sağlanmasının, öğrenme sürecini daha verimli hale getirdiği sonucuna varılmaktadır.

Öneriler:

- Okuma ve alımlama etkinliklerinin, öğrencilerin ilgi alanlarına ve akademik hedeflerine uygun tasarlanması, performansı olumlu etkilemektedir. Bu yüzden etkinlikler ve materyaller öğrenci ihtiyaçlarına göre özelleştirilmelidir.
- Öğrencilerin okuma metinlerine daha iyi hazırlanmaları için okuma öncesi görev ve aktivitelerle desteklenmeleri büyük fayda taşımaktadır. Video izleme ve grup tartışmaları gibi hazırlık aşamaları, öğrencilerin okuma sürecine daha aktif katılmalarını sağlayabilir.
- Okuma ve dinleme materyallerinin Türk kültürünü yansıtması ve gerçek dünya deneyimlerine yakın olması, alımlama becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Materyaller, kültürel açıdan uygun olmalıdır.

Kaynakça

- Abduramanova, D. V. (2021). Methods of teaching English as a foreign language. *Academic research in educational sciences*, 2(8), 260-263.
- Akay Ahmed, A. (2019). Edebi türlerden sefaretnameler üzerine kültürel değerlendirme. *Dil Kullanıcısı Bağlamında Kuramdan Uygulamaya Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* (1.Baskı, s.449-498) içinde. Nobel.
- Al-Mahrooqi, R., & Troudi, S. (Eds.). (2014). *Using technology in foreign language teaching*. Cambridge Scholars Publishing.
- Amanov, A. (2023). Innovative methods of foreign language teaching in universities. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5). извлечено от <https://fl.jdpu.uz/index.php/fl/article/view/8185>.
- Avrupa Konseyi, (2020). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni Tamamlayıcı Cilt*. (Çeviri: MEB), Council of Europe Publishing.
- Babae, R., & Yahya, W. R. B. W. (2014). Significance of Literature in Foreign Language Teaching. *International Education Studies*, 7(4), 80-85.
- Barın, E. (2004). Yabancılar Türkçe öğretiminde ilkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (1), 19-30.
- Borg, S. (2006). The distinctive characteristics of foreign language teachers. *Language teaching research*, 10(1), 3-31.
- Burns, A. (2010). *Doing action research in English language teaching*. Routledge.
- Byram, M. (2004). Cultural studies and foreign language teaching. In *Studying British cultures* (pp. 88-100). Routledge.
- Celce-Murcia, M. (2001). Language teaching approaches: An overview. *Teaching English as a second or foreign language*, 2(1), 3-10.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson
- Erdoğan, V. (2005). Contribution of error analysis to foreign language teaching. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2) 261- 270.
- Fischer, G. (1998). *E-mail in foreign language teaching. Towards the creation of virtual classrooms*. Stauffenburg Medien. <https://stauffenburg.de/restore/asp/books.asp?id=113>.
- Fişekcioğlu, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi ölçütlerine göre Türk kültürü tanımlayıcılarının oluşturulması: b1 dil düzeyi model önerisi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(27), 871-893. DOI:10.12981/mahder.598017. Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.). Pearson.
- Gerwetz, C. (2020). States to schools: Teach reading the right way. *Education Week*. Retrieved from <https://www.edweek.org/teaching-learning/states-to-schools-teach-reading-the-right-way/2020/02>
- Goldstein, D. (2020). An old and contested solution to boost reading scores: Phonics. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2020/02/15/us/reading-phonics.html>.
- Gonglewski, M., Meloni, C., & Brant, J. (2001). Using e-mail in foreign language teaching: Rationale and suggestions. *The Internet TESL Journal*, 7(3), 1-12.
- Görgüllü, Ö., ve Şahinler, S. (2006). Repeated Measures Analysis and some experimental design considerations in animal science. *Manas Fen Bilimleri Dergisi* 1(7), 77-97.
- Hanford, E. (2018). Hard words: Why aren't kids being taught to read? *APM Reports*. Retrieved from

<https://www.apmreports.org/episode/2018/09/10/hard-words-why-american-kids-arent-being-taught-to-read>.

- Hanford, E. (2019). There is a right way to teach reading, and Mississippi knows it. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/12/05/opinion/mississippi-schools-naep.html>
- Irkinovich, N. R. (2022). Actual Problems of Teaching a Foreign Language in a Technical University. *Texas Journal of Philology, Culture and History*, 5, 8-9.
- Jespersen, O. (2013). *How to teach a foreign language*. Routledge.
- Johnson, A. (2015). *Eylem araştırması el kitabı*. Anı Yayıncılık.
- Kamila, K., Guzal, B., & Visola, I. (2020). Professional-oriented teaching foreign language at a non-language university and the role of descriptive methods in the lessons. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 167-174.
- Kasper, G. (1985). Repair in foreign language teaching. *Studies in Second Language Acquisition*, 7(2), 200-215.
- Kavilova, T. (2020). Modern methods of teaching a foreign language. *Архив Научных Публикаций JSPI* 5(1), 189-192.
- Kohli, S., & Lee, I. (2020). California students sued because they were such poor readers. They just won \$53 million to help them. *Los Angeles Times*. Retrieved from <https://www.latimes.com/california/story/2020-02-20/california-literacy-lawsuit-settlement-53-million>.
- Macedonia, M. (2005). Games and foreign language teaching. *Support for learning*, 20(3), 135-140.
- Mathews, J. (2020). Read all about it: The 'reading wars' are back in America's education salons. *The Washington Post*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/local/education/read-all-about-it-the-reading-wars-are-back-in-americas-education-salons/2020/01/30/271793e6-4124-11ea-b5fc-eefa848cde99_story.html.
- Mirzayev, A., & Oripova, S. (2022). Communicative method—a new approach in the practice of teaching foreign language. *Science and innovation*, 1(B6), 778-783.
- Moeller, A. K., & Catalano, T. (2015). Foreign language teaching and learning. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition*, pp. 327–332.
- Nazarov, R. I. (2022). Teaching a foreign language in a technical university. *Ученый XXI века*, 6 (87), 50-53.
- O'Brien, T. (2004). Writing in a foreign language: Teaching and learning. *Language teaching*, 37(1), 1-28.
- Qu, Y. (2010). Culture Understanding in Foreign Language Teaching. *English Language Teaching*, 3(4), 58-61.
- Richards, H., Conway, C., Roskvist, A., & Harvey, S. (2013). Foreign language teachers' language proficiency and their language teaching practice. *The Language Learning Journal*, 41(2), 231-246.
- Rustamova, S. (2023). Ways to create a positive environment for foreign language teaching. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
- Saydakhmetova, D. (2020). Teaching Russian as a foreign language through stories. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(5). 75-78.
- Schulz, R. A. (2000). Foreign language teacher development: MLJ perspectives—1916–1999. *The Modern Language Journal*, 84(4), 495-522.
- Spichtig, A. N., Hiebert, E. H., Vorstius, C., Pascoe, J. P., David Pearson, P., & Radach, R. (2016). The decline of comprehension-based silent reading efficiency in the United States: A comparison of current data with performance in 1960. *Reading Research Quarterly*, 51(2), 239-259.

- Stark, L. (2019). What parents of dyslexic children are teaching schools about literacy. *PBS NewsHour*. Retrieved from <https://www.pbs.org/newshour/show/what-parents-of-dyslexic-children-are-teaching-schools-about-literacy>
- Sun, L. (2013). Culture Teaching in Foreign Language Teaching. *Theory & Practice in Language Studies*, 3(2). 371-375.
- Tripp, D. (2005). *Action research: a methodological introduction*. https://www.scielo.br/pdf/ep/v31n3/en_a09v31n3.pdf Erişim Tarihi: 08.07.2024.
- Uzuner, F. G. (2014). *Okuduğunu anlama ve yazma becerisinin aksiyon araştırması aracılığı ile geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık

16. "Love Can Sometimes Be Bestial": Reading Anthony Neilson's *Stitching* as a 21st Century Love Tragedy¹

Gamze ŞENTÜRK²

APA: Şentürk, G. (2025). "Love Can Sometimes Be Bestial": Reading Anthony Neilson's *Stitching* as a 21st Century Love Tragedy. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 254-278. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14724722>

Abstract

In *A Midsummer Night's Dream* (1600), one of the earliest and most popular romantic comedies by the English playwright William Shakespeare, Helena, the lovesick young woman infatuated with Demetrius, presents the power of love, by saying "Love can transpose to form and dignity./Love looks not with the eyes, but with the mind,/And therefore is winged Cupid painted blind" (2019, lines 239-241). She suggests that love, which requires a strong sense of intimacy, attachment, devotion, and deep spiritual connection, is an extremely complex experience. This dynamic phenomenon, which has the potential to change and transform human beings, is undoubtedly an individual, emotional, spiritual, and physiological one. As old as the history of humanity itself, this strong feeling has become the subject of literary and artistic works, even giving rise to the development of new genres such as romantic tragedy and romantic comedy. However, changing dynamics of history also bring about significant transformation in the dynamism of love. The experience of the sublime in love between two lovers, as portrayed in the relationship between Romeo and Juliet, "star-crossed lovers" (2012, p.23) in Shakespeare's romantic tragedy *Romeo and Juliet* (1597), has lost its grandeur and has been reduced to a more physical dimension. Anthony Neilson, one of the towering names of contemporary British theatre, tells the tragic story of a couple, Abby and Stuart, both consumed their love and traumatized by the loss of their child in his play *Stitching* (2002). In *Stitching*, Neilson portrays a kind of modern love tragedy or "a desperate tragedy" (Sierz, 2002, p.1196), revealing that "love can sometimes be bestial" (Sierz, 2011, 173). He focuses on the couple's complex love relationship based on passion, sexuality, consensual violence, suffering, and loss, by blurring the boundaries between the past and the present through flashbacks, flashforwards and surreal moments. This paper aims to examine the tragedy of modern love between attachment, satisfaction, sexual coercion and intimate

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article is an extended version of the paper presented at the 2nd UTAD Conference 'Existence, Tradition and Future', organised by the International Turkish Society for Theatre Research (TSTR) in cooperation with Bahçeşehir University Conservatory in İstanbul, on 5-7 September 2024.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 23.08.2024-Acceptance Date: 23.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14724722>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Misafir Araştırmacı, Sheffield Üniversitesi, İngilizce Okulu (Sheffield, İngiltere); Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tunceli, Türkiye) / Visiting Scholar, The University of Sheffield, School of English (Sheffield, England); Assist. Prof. Dr., Munzur University, The Department of English Language and Literature (Tunceli, Türkiye) **eposta:** gamzesenturk_26_01@hotmail.com; **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5097-7739>, **ROR ID:** <https://ror.org/05vop1f11>, **ISNI:** 0000 0004 0399 619X

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

partner violence in Neilson’s *Stitching*.

Keywords: Anthony Neilson, *Stitching*, love, sexuality, violence, modern love tragedy

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak³

Öz

İngiliz oyun yazarı William Shakespeare’in en eski ve en popüler romantik komedilerinden biri olan Bir Yaz Gecesi Rüyası (1600) başlıklı oyununda Demetrius’a âşık olan genç kadın Helena, “Aşk, basit ve değersiz şeyleri bile/Biçimlendirip onu değerli yapabilir./Aşk gözleriyle değil, hayaliyle görür/Ve kanatlı Cupid resimlerde bu yüzden kördür” (2012, satır 239-241) diyerek aşkın gücünü ortaya koyar. Helena güçlü bir yakınlık duygusu, bağlılık, adanmışlık ve derin bir manevi bağlantı gerektiren aşkın son derece karmaşık bir deneyim olduğunu ortaya koyar İnsanı değiştirme ve dönüştürme potansiyeline sahip bu dinamik olgu, hiç kuşkusuz kişisel, duygusal, ruhsal ve fizyolojik bir olgudur. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu güçlü duygu, yüzyıllar boyunca edebi ve sanatsal eserlere konu olmuş, hatta romantik trajedi ve romantik komedi gibi yeni türlerin gelişmesine de yol açmıştır. Ancak tarihin değişen dinamikleri aşkın dinamizminde de önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Shakespeare’in romantik trajedisi Romeo ve Juliet (1597) oyununda “yıldızları barışmayan âşıklar” (2002, s.23) olan Romeo ve Juliet arasındaki ilişkide tasvir edildiği gibi iki âşık arasındaki aşkın yücelik deneyimi ihtişamını yitirmiş ve daha fiziksel bir boyuta indirgenmiştir. Çağdaş Britanya tiyatrosunun yükselen isimlerinden biri olan Anthony Neilson, *Stitching* (2002) adlı oyununda hem aşklarını tüketmiş hem de çocuklarının kaybı yüzünden travma yaşayan Abby ve Stuart adlı çiftin trajik hikâyesini anlatır. Oyunda Neilson, “aşkın bazen vahşi olabileceğini” (Sierz, 2011, 173) göstererek bir tür modern aşk trajedisi ya da “umutsuz bir trajedi” (Sierz, 2002, s.1196) ortaya koyar. Yazar geri dönüşler, ileri sıçramalar ve gerçeküstü anlarla geçmiş ve bugün arasındaki sınırları bulanıklaştırarak çiftin tutku, cinsellik, rızaya dayalı şiddet ve acıya dayalı karmaşık aşk ilişkisine odaklanır. Bu makale, Neilson’ın *Stitching* oyununda bağlılık, tatmin, cinsel baskı ve yakın partner şiddeti arasında kalan modern aşk trajedisini incelemeyi amaçlar.

Anahtar kelimeler: Anthony Neilson, *Stitching*, aşk, cinsellik, şiddet, modern aşk trajedisi

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale, Uluslararası Tiyatro Araştırmaları Derneği (UTAD) tarafından Bahçeşehir Üniversitesi Konservatuvarı işbirliğiyle 5-7 Eylül 2024 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen 2. UTAD “Varoluş, Gelenek ve Gelecek” Konferansı’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.08.2024-**Kabul Tarihi:** 23.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14724722>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Introduction

In his article "Noble Errors: Examples of Love and Tragedy from Literature, Philosophy, and Psychoanalysis", the literary scholar David Stromberg states "loving intimacy is a human need, and while the need is one-- directional, its fulfilment requires the participation or at least presence of an other" (2018, p.97). In this way, he touches on the essential nature of love, one of the deepest emotional experiences of human and marks the fundamental need for a warm, intimate, secure and lasting bond in the maze of human experience. As a kind of deep feeling, passionate attachment and affection for the subject of love, love is a great feeling that cannot be easily defined and explained. This phenomenon, marked by the unity of being for the oneness, can be divided into two basic categories as divine love and earthly love. In this regard, different types of love can be discussed. For example, according to the American psychotherapist Albert Ellis, love "itself (...) includes many different types and degrees of affection, such as conjugal love, parental love, familial love, religious love, love of humanity, love of animals, love of things, self-love, sexual love, obsessive-compulsive love, etc" (1954, p.101). Love is, by its very nature, a concept that "has opposing tendencies with potential for either destruction or creativity" (Stromberg, 2018, p.97). As an irrational feeling, it manifests itself in various forms by transcending all the boundaries like spatio-temporal, societal and cultural expectations. This inclusive phenomenon, characterized by a liminal state between the good and the evil in both conscious and unconscious contents, is driven by both physiological and psychological motivations. It is a part of an inner and mystical experience that is uncontrollable, inevitable, and irrefutable.

The idea of love has been a concern for centuries across many disciplines, including philosophy, psychology, metaphysics, ethics, literature, and art. Its mythological origin is represented by Eros (Cupid), the god of Love and Desire, who is often depicted as a winged child or a young man, throwing his love-carrying arrows at both gods and mortals to strike their hearts to make them fall in love (Encyclopaedia Britannica, 2024). Its philosophical origins can be traced back to Ancient Greece. Until Plato's views of love, it is contextualized in 'cosmic, sensual, ethical, and spiritual' aspects. In his work *Symposium* (360 B.C.E), the ancient Greek thinker Plato defines the phenomenon as a quest for ideal beauty by giving a place to its mythological origins. The thinker highlights its virtue-based dimension to achieve a harmonious and just life by associating with the concepts of goodness, beauty and happiness. His philosophy for love is the source of agapism, the ethics of love in Middle Ages (Aydın, 2018, p.34). The other ancient Greek thinker Aristotle, the disciple of Plato, defines love in a dualistic relation to the concept of hatred. He manifests 'two bodies, one soul', by asserting that "love is composed of a single soul inhabiting two bodies" (Paludi, 2012, p. xvii). In this way, he forms his philosophy of love in earthly matter by rationalizing its nature and pointing up its ethical and spiritual dimensions (Stojkoski, 2018, p.104). He views love as "an altruistic desire" (Konstan, 2008, p.212). In his work *Nicomachean Ethics* (350 B.C.E), Aristotle also classifies the concept of love into three types including utility, pleasure and virtue and suggests that friendship love (*Philia*), based on mutual respect and care, is the perfect form of love. He defines it as "the friendship of men who are good, and alike in virtue; for these wish well alike to each other qua good, and they are good themselves" (Book VIII, Ch.3, 1156b). Like Aristotle, the other ancient Greek thinker Empedocles also treats love in a reciprocal relationship with the feeling of hatred. He argues that love is the *raison d'être* of the universe, by emphasizing the opposition of these two basic emotions and stating that "double is the birth of mortal things, double their death" (Kranz, 1994, p.111).

In his book *Everyday Life in Ancient Mesopotamia*, Jean Bottéro addresses love as basic human impulse, by reporting "just like the imperatives and rites of eating and drinking, the love and the sexuality that govern them are inherent in one's deepest and primal nature" (2001, p.90). This natural phenomenon,

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

mostly associated with the private sphere, was viewed positively in ancient times; however, it could not become the basic material of classical tragedies. According to E. Schultz Gerhard,

The position of woman in Greek society made the Greek tragic poets miss the refining influence of woman—one of the most fertile themes of tragedy. Romantic love, the staple of the modern novel and the modern drama, was almost wholly unknown to the classical tragic poets. The nearest approach to romantic love in the extant classical tragedies is the love between Haemon and Antigone. But, even here, it is subordinate to the State and to divine law. Euripides has given some tender scenes of conjugal and sisterly love; he comes very close to the subject of romantic love in his *Hippolytus*. But the love which these writers depicted has hardly any resemblance to the passion of the same name which arose simultaneously with chivalry in modern Europe. Too often do the classical writers represent love as a fervor, or a fit of insanity, and not as something like that refined and ennobling love which existed between Romeo and Juliet (1924, p.21).

As Gerhard argues, the concept of romantic love was not dealt with sufficiently in the theatre of Ancient Greece, because it was primarily associated with order and divine power. On the other hand, during the Middle Ages, under the impact of strict structure, sexuality-based love became taboo because it was believed to be associated with sinfulness and forbidden behavior. In the Middle Ages and its theatrical productions, the virtue of chastity was stressed through women, with the belief that women were more prone to sin by their many evil desires, as well as their weakness, sensibility, and fragility (Just, 2014, p.2). Unlike the theatre of Middle Ages, William Shakespeare, the iconic name of Renaissance literature, “composed his plays and poems within a Christian culture that often polarised love and lust, setting spiritual aspiration against physical appetite, and this is reflected in much of his early work” (Hall, 2021, p.1). While he presents romantic love leading to marriage in his comedies, his poetic drama is “frank about sexual desire, its varieties and vagaries” (Hall, 2021, p.2). In Shakespeare’s plays, female sexuality is not represented in simplistic ways. In his tragedies or tragicomedies, women often find a middle path between the contrasting stereotypes of the lustful whore and the icon of chastity (Hall, 2021, p.5). On the other hand, with the changing dynamics of life, romantic love becomes more overlapping with sexuality, especially since the mid-19th century, and is treated as “a passionate desire for ‘total merging between lover and beloved’” (Hall, 2021, p.6). Love based on physical intimacy, which has functioned as a symbol of power dynamics and masculinity, has gradually shifted from the private sphere to the public sphere from Ancient to modern times. The Victorian morality also brought prohibition to sexuality, associated with sin and shame. In this strict structure, women’s virginity and fidelity were among the main elements associated with morality. They were expected to protect their chastity and to be both a good wife and a good mother in domestic sphere. Thus, the Victorian era became an age of sexual repression, which paved the way for sexual and moral decay (Mason, 1994, p.5).

The idea of love, which has defined and theorized differently by various thinkers or scholars since ancient times, and which has often been sublimed or romanticized, has become an object of consumption in modern times. This consumer culture, in which love is increasingly commodified, has condemned this phenomenon to marketable and transient commodities of the hookup culture and thusly, as “an object of desire” (Lacan et al., 1977, p.15) for consumption, and romantic love has been replaced by the commercialization of love in modern era. This ‘liquid love’ in the consumer age, coined by the Polish sociologist and thinker Zygmunt Bauman, makes us question the uniqueness and permanence of love at the point of rapid consumption of emotions (2017, p.26). As Bauman suggests that love -encompassing a range of positive and intense feelings and expressions such as its emotional intensity, permanence and sublimity- has been reduced from the infinite soul to the finite body with the changing dynamics of the modern period, thus highlighting the instrumental value of the body as a means of pleasure and desire. Thus, love in consumer age is reduced to sexuality (2001, p.200). In this respect, in liquid modern age, love is seen as a product that is expected to bring novelty, variety, and

disposability like the other items we buy without emotional attachment (Jeffries, 2003). Sexual love of the liquid modernity, driven by worldly desires and emotions such as pleasure, lust, and consumption, has featured the relationship of sexual gratification. It has also been associated with 'pure or confluent relationship', coined by the British sociologist Anthony Giddens, in which the relationship continues in accordance with the sexual satisfaction, sexual attraction and emotional needs (Giddens, 2018, pp.61-67).

Image 1. John Allan Lee's theory of colours of love, (2016). (Retrieved from <https://foxhugh.com/communication/color-wheel-theory-of-love/>)

In the modern period, in favour of dualist view dividing body from soul/mind, love has been associated with the body around physical impulses or components such as beauty, aestheticism, attractiveness, charm, sexuality, eroticism, pleasure, and desire. At that point, the female body has been idealized as an object of desire, based on eroticism and sexuality in accordance with standardized body politics. Accordingly, the female bodies, controlled in terms of reproduction, pleasure, nutrition, beauty and clothing as a "durable and flexible strategy of social control" (Bordo, 1989, p.66), become "docile bodies whose forces and energies are habituated to external regulation, subjection, transformation, and improvement" (Bordo, 1989, p.166). The female body, "as a site of oppression, (...) that has always been the means by which patriarchy exerts control over women" (Sanchez-Grant, 2008, p.78), has been "not only culturally defined and interpreted, but also culturally and economically altered in a physical sense" (Zhang, 2022, p.16). Classically romantic love, associated with emotional connection, spirituality and personal happiness, is replaced by bodily experienced love, associated with physicality and transience in modern times. The female body, associated with reproduction and creation from classical perspective, has also become a site of pain and suffering. Accordingly, the female body has become a site of sexual and physical violence as well as "a locus of sexuality, (...) a site of visual pleasure, or lure of the gaze" (de Lauretis, 1987, p.110). It is "the source of titillation and invasion" (Cronje, 2001, p.60). Both denied the chance to discover herself and subjected to violence, the female body becomes a battlefield shaped by gender and power dynamics.

Love, which is sometimes defined as a cosmic or sublime power, sometimes as a means of reproduction, sometimes an aesthetic and mystical experience, and sometimes as a pathological condition, is a multi-dimensional phenomenon with its nature of healing, protecting, transforming and constructing as well as its nature of damaging, destructing and devastating. A love based on affection, attachment, and respect is extremely essential for the healthy couples. Effective or good communication between the couples is a significant tool for long-term and smooth relationships. Aggression and violence which

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

occur in a romantic relationship, is among the greatest obstacles to building a stronger and healthier partnership. The different types of violence such as physical, psychological, verbal, sexual, economic, economic, and cyber violence, destroy healthy relationships. For example, the types of physical violence such as pushing, hitting, scratching, burning, shaking, choking, hair-pulling, slapping, biting, scratching, and using weapons can cause injury, pain or death (Saltzman et al., 2002, p.35). As one of the most common forms of domestic violence, psychological violence refers to any threat of violence by means of offending, humiliating, upsetting, mocking, pressuring, jealousy, threatening, invading personal space, and damaging personal belongings (Follingstad et al., 2015). Sexual violence against women is one of the most underreported crimes, and as one of the highest rates of impunity, it occurs in the form of physical abuse, sexual assault, rape, sexual exploitation, forced prostitution, forced pregnancy, forced abortion, cheating, forced viewing of sexual movies, non-consensual sexual activity, unlawful sexual activity, and sexual intercourse without consent (Watts et al., 2002, p.1232). Sexual violence is defined by the World Health Organization WHO as “any sexual act, attempt to obtain a sexual act, unwanted sexual comments or advances, or acts to traffic, or otherwise directed, against a person’s sexuality using coercion, by any person regardless of their relationship to the victim, in any setting, including but not limited to home and work” (2010). These types of violence in intimate partner relationships, which both leave physical and emotional scars and have serious and lasting effects on the victim, not only diminish the quality of the relationships but also raise ethical and human rights concerns.

Love, which is sometimes defined as a cosmic or sublime power, sometimes as a means of reproduction, sometimes an aesthetic and mystical experience, and sometimes as a pathological condition, is a multi-dimensional phenomenon with its nature of healing, protecting, transforming and constructing as well as its nature of damaging, destructing and devastating. A love based on affection, attachment, and respect is extremely essential for the healthy couples. Effective or good communication between couples is a significant tool for long-term and smooth relationships. *Aggression and violence which occur in a romantic relationship, is among the greatest obstacles to building a stronger and healthier partnership. The different types of violence such as physical, psychological, verbal, sexual, economic, and cyber violence, destroy healthy relationships.* For example, the types of physical violence such as pushing, hitting, *scratching*, burning, shaking, choking, *hair-pulling*, slapping, biting, scratching, and using weapons can cause injury, pain or death (Saltzman et al., 2002, p.35). As one of the most *common forms* of domestic *violence*, psychological violence refers to any *threat of violence* by means of offending, humiliating, upsetting, mocking, pressuring, jealousy, threatening, invading personal space, and damaging personal belongings (Follingstad et al., 2015). Sexual violence against women is one of the most underreported crimes, and as one of the highest rates of impunity, it occurs in the form of physical abuse, sexual assault, rape, sexual exploitation, forced prostitution, forced pregnancy, forced abortion, cheating, forced viewing of sexual movies, non-consensual sexual activity, unlawful sexual activity, and sexual intercourse without consent (Watts et al., 2002, p.1232). Sexual violence is defined by the World Health Organization [WHO] as “any sexual act, attempt to obtain a sexual act, unwanted sexual comments or advances, or acts to traffic, or otherwise directed, against a person’s sexuality using coercion, by any person regardless of their relationship to the victim, in any setting, including but not limited to home and work” (2010). These types of violence in *intimate* partner relationships, which both leave physical and emotional scars and have serious and lasting effects on the victim, not only reduce the quality of the relationships but also make these relationships questionable in terms of ethical rules and human rights.

The British playwright and director Anthony Neilson (1967-), who describes himself as a “purveyor of

filth", presents his relationship with the term 'In-Yer-Face', by stating "In-Yer-Face was all about being horrid and writing about shit and buggery. I thought I was writing love stories" (2007, p.23). He explores the nature of love in his play *Stitching* (2002) as a couple-in-crisis play (Sierz, 2011, p.172). *Stitching* is based on a love story that reveals the finiteness of both life and love, exploring the realms of affection and loss (Neilson, 2009a, p.353). The play can be read as "a contemporary play about love accompanied by dangerous liminal states" (Maćkowiak, 2018). This paper aims at examining *Stitching* as a modern tragedy of love between attachment, satisfaction, sexual coercion and intimate partner violence.

2. Unraveling Love in Anthony Neilson's *Stitching* as a 21st Century Love Tragedy

Anthony Neilson, one of the towering names of contemporary British theatre, is known as "the forerunner of a 'New Brutalist' theatre" (Bull, 2011, p.346) with his 1991 play *Normal*. His theatre is characterized by a blend of darkness, violence and sexual explicitness, by "exploring the darker side of the human psyche" (Sierz, 2001, p.68). As British theatre critic Aleks Sierz notes, Neilson's play is "haunted by recurring images of sex and violence" (2001, p.86). Neilson's theatre allows the audience to confront and mediate on moral issues viscerally, featuring "[the] unsettling immediacy of the physical theatre" (Rabey, 2003, p.197). According to Pia Zammit, Neilson is "the most moral of modern playwrights" (Fleri-Soler, 2018). Neilson's 2002 play *Stitching*, produced in three weeks, is also "a grim and emotionally exhausting drama about a troubled young couple" (Ng, 2014). Performed at Traverse Theatre, Edinburgh on 1 August 2002 and then transferred to the Bush Theatre, London on 12 September 2002, the play is based on sexual and power politics. Marked by sexually and violently explicit scenes, the play problematizes the extent of affection, love, brutality, and aggression in our relationships. It is not to everyone's taste because of its extreme representations of sexuality and brutality. *Stitching* is "a play the central image of which is of a bereaved woman sewing up her own vagina, and thus hardly conforms to most people's expectations of romance in the theatre" (Reid, 2017, p.5). The play focuses on the tragic story of a young couple, Stu and Abby, who are expecting a baby and struggling to heal their relationships. It explores "the perennial problem of heterosexual desire" (Reid, 2017, p.9). Their story is one of love stories including the extreme moments of intimacy, violence, tenderness and humour (Reid, 2017, p.9). It is so "private, personal, erotic, violent" (Reid, 2017, p.14) that it invites the audience to experience the most primal and mental states of the lovers' relationship.

Revolving around a modern love story, *Stitching* explores "a young man and woman tangled in cruel mutual abuse, unable to communicate other than by creating provoking verbal scenarios of child abduction and death" (Verena, 2002, p.1616). While theatre critic Toby Young describes the play as "a mesmerising two-hander about a dysfunctional sexual relationship" (2002, p.1196), the other theatre critic John McMillan characterizes it as "a (...) two-hander that goes straight to the heart of the matter by asking why so much of the allegedly sexual imagery of our time -on the web, in porn magazines and in our own minds- is deeply sado-masochistic and, at its worst, obsessed with horrific images of degradation and mutilation" (2002, p.1655). While theatre critic Andrew Burnet describes it as a play that "explores the damaging compulsions that may underpin a sexual relationship" (2002, p.1200), the Australian actor and performance maker Lara Lightfoot describes it as "a beautiful twisted love story about two people dealing with something incredibly tragic and incredibly beautiful" (Gorman, 2014). As can be understood from all these descriptions, the play reveals a distorted sexuality, violence and a tragic love affair, which makes the audience confront both the most primal and emotional aspects of human nature and the contrasting capacities of love as creativity and destruction.

In this tragic love story, the audience witnesses both the emotional distance and the intimacy between

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

the lovers. The play both deals with “the love between these wounded souls” (Stables Theatre, 2005) and leaves the audience with a series of extreme sexual and violent imagery to shock them out of their indifference. As “something of a shock-fest” (Hawkins, 2015), it also draws public attention to corporeality and engages the audience with serious questions rather than easy answers. At that point, Neilson poses the following questions: “From where do we derive our sense of what’s acceptable and what’s not? How do we accommodate the darker side of our sexual consciousness? Which should we obey when our heart and our sexual imagination disagree?” (Logan, 2002a, p.1199). His fundamental objective is to resonate in the minds of the audience. They are invited to reflect on these questions and find their own answers, even after leaving the theatre building.

Stitching has received several negative reviews from some theatre critics and spectators. During early productions of the play on European stages, some audience members also left the theatre, and some walkouts and religious protests occurred as part of the audience’s response (Cremona, 2015, p.251). Neilson also makes the following statement in response to this attitude towards leaving the theatre: “I feel bad that audiences walked out, but I can’t write for cowards. If something shocks me, I don’t just walk away from it, I ask myself why I am shocked by it. (...) It is not my job to tell audiences a rose is beautiful. Everybody knows that. My job is to see if there is a way to make a turd beautiful” (Lunn, 2015). Throughout his career, Neilson highlights that he aims at pushing the boundaries of classical theatre and defying societal norms by daring the audience to critically meditate on social issues and their beliefs. He argues that in this play as in his other works, he encourages his audience to confront moral and existential questions and expand their horizons.

Stitching was banned by the Board of Classification for Film and Theatre in Malta in 2009 for addressing several controversial themes including obscenity, blasphemy and sadomasochistic imagery (Haydon, 2009). Considering any restriction on art as a kind of an obstacle on freedom of expression, Neilson reflects his frustration at this ban on his play in Malta: “I was angry but also amused, to some extent, I’ll admit. Such censorship is a denial of truth. Art is about reflecting the truth. (...) The denial of truth is the negation of art and, by extension, of humanity itself” (Young, 2011, p.24). According to the playwright, the objective of the art is to confront the audience with the truth without any restrictions, and if it cannot achieve this objective, it loses its real value. Accordingly, he tries to convey the truth to the audience, by using the artistic ways and experimenting new theatrical innovations in his theatre. Lisa Thatcher highlights that *Stitching* “asks us why we go to the theatre. Art is the one place morality can be played out along side its contradictions” (2014a). It allows the audience to “examine their extreme thoughts, desires and actions” and “ask themselves tough questions” (Thatcher, 2014a). The play was staged almost nine years after the court’s decision to ban its production. It was also staged in 2024 by Pax Theatre in Türkiye as well as in the United States, Germany, Brazil, Australia, Italy, Poland, Slovenia, Belgium, and Greece. In other respects, Sierz celebrates his success in creating such an innovative, experimental and visceral play by alleging that “Neilson is a writer who has the courage to explore the dark side of humanity, and the imagination to create vivid stage pictures of joy as well as distress. Without doubt, *Stitching* is one of the best British plays of the past decade” (2009). Making the playwright win the Evening Standard’s Best Promising Playwright Award, it also opens the issue of censorship in art to discuss at an international agenda.

Neilson asserts that he tries to break the supposed boundaries between art and life in *Stitching*, as well as in his theatre. According to the playwright, the art should not hesitate to make the audience confront the most primal impulses of human beings in understanding their complexities and true selves, and if needed, it should challenge cultural norms. He underlines that “there’s so much theater in which

sexuality is removed to please audiences. I don't see the point of toning it down. I think we should be truthful about it and explore it" (Ng, 2014). By rejecting any restrictions on the art and shattering artistic boundaries and societal taboos, he strives to portray human nature in its rawest state. According to Chris Gatt, *Stitching* is also "written to be purposely confusing until one realizes that things are not always what they seem to be, and that life and the theatre is not always as linear and predictable as one imagines" (2018). He allows his audience to confront with the truth of love of modern world in *Stitching* as "a brave piece of theatre about the mess we have made of modern loving" (Bruce, 2013, p.378). The play intensifies the intrigue of sexuality through its violation of boundaries, blurring the lines between art and life (Reid, 2017, p.36). *Stitching* is a piece that "celebrates women's sexuality and points up an anxious masculine response to it" (Reid, 2017, p.40). According to Keith Bruce, the play is "a two-hander about a couple whose disintegrating relationship is bound up in a history of sexual role-playing, unwanted pregnancy and the death of a child- an example of so-called in-her-face theatre that has lost little of its impact" (2013, p.378). It tells the tragic love story of the young couple named Abby and Stu, as "a couple consumed by their own fetishistic fantasies" (Logan, 2002a, p.1199), by blurring the boundaries between the past and the present or between reality and fantasy through its non-chronological narration. According to Trish Reid, the playwright employs theatre "to help (his audience) contemplate issues around sexual transgression, pornography, and the violence of sexual passion" (2017, p.37). The playwright invites them to witness the complex relationship of the troubled couple based on a phantom child, love, affection, sexuality and violence, by revealing "a serious and persuasive account of the blind alleys lust and love can lead us down" (Spencer, 2002, p.1199).

Stitching portrays the distorted love relationship between the couple Abby and Stu in a non-linear narrative structure via flashbacks, flashforwards, and surreal moments, by revealing their love and their conflicts. Neilson points that "the play itself plays tricks with chronology" (Cremona, 2015, p.249). The First Scene centers on the couple's debate about whether to have a child in order to save their relationship. The early dialogue between Abby and Stu reveals that the main issue in their relationship is poor communication. They are struggling to fix their exhausting relationship; however, nothing seems to work. The unborn/phantom child appears to be the only thing that could tie them together. Thusly, their relationship comes to an end when their child dies. Thus, their complex relationship is "a volatile relationship of extremes, which steadies when, after some hesitation, they have a child, but needs to be recreated when the child dies, probably out of their neglect" (Herbert, 2002, p.1190). At that point, the child appears as a part of "the love that binds families together" (Gupta, 2024) and "the most natural form of love" (Gupta, 2024). Abby seems the only person who desires to have him. For her, the child means being a family with Stu. Stu, on the other hand, seems that he is not ready to have a child because he views it as a burden. According to Thatcher, "most of all we see it played out in the battle for the child, the entity that is the one true product of the coupling, another creature on whom we bestow all the pressure to sanctify and justify our love, the child often carrying the burden of loveless and painful marriages that are continuing on its behalf" (2014a). In their troubled relationship, having a baby is seen as a means of fixing their relationship issues, fostering emotional intimacy and creating stronger bonds between them; however, they truly explore their broken and irreparable relationship because, as Sierz stresses, "their attempts to recapture their original feelings are desperate" (2011, p.172).

For the first time, the audience learns that Abby is pregnant and witnesses their struggle between having a baby and not having one. Abby's pregnancy raises some daunting questions, such as whether they should have the baby, whether they are ready to become a parent, or whether their relationship will survive. During the play, they undergo an "emotionally exhausting examination" (O'Hanlon, 2016).

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

Theatre critic John Peter considers *Stitching* a modern tragedy, by stating “No, tragedy is not dead, it has merely moved its headquarters. You create your own tragic flaw” (2002, p.1200). Abby and Stu become tragic protagonists by creating their own fatal mistakes within their inner worlds and their relationship. Throughout the play, the audience witnesses their debates about the child, their traumas from the loss and the complexities of their love in a casual relationship. It is like “a glimpse into the future at a baby that may ‘never have existed -never rived, never died’” (Thaxter, 2002, p.1196). Though they seem to love each other, this couple hurts each other by committing extreme acts of violence and sexuality throughout the play. Thus, the play, addressing the contrasting phenomena, is described as “moving, tender and deeply humane as well as shocking and stomach-turning” (Herbert, 2002, p.1190).

Neilson “creates a theatre that makes you feel that you are thinking deeply about a subject” (Sierz, 2001, p.88) in *Stitching*. He finds out all kinds of dynamics between a couple, by focusing on love, loss, extreme fantasies and brutality. As Peter stresses, the play is “about violence in love and love in violence” (2002, p.1200). In producing this play, Neilson is inspired by a pornographic magazine in an Amsterdam shop, showing a disturbing photograph of a vagina (Ng, 2014). Reid underlines that *Stitching* is “about the breakdown of love and trust under the combined pressure of personal tragedy and degrading pornographic fantasy” (2017, p.37). The play, exploring the dark sides of human psychology, makes the audience to occupy with uncomfortable truths. Neilson’s objective in *Stitching* is to “set out to arouse emotions in the startled spectators, which the latter then take beyond the theatre doors” and to “challenge spectators’ thinking as well as feeling”, “to challenge one’s own moral grounds”, “to review their tolerance of objectionable behaviour and consequently renegotiate, within themselves, the norms and standards that guide their ethical judgements and, consequently, to affirm or reject them” (Cremona, 2015, pp.255-256). The audience also witnesses how Neilson’s characters are both vulnerable and indifferent, and how they suffer from the deplorable consequences of their actions.

The narrative of the play progresses in two directions. The first one is their attempts to make decision about the future of their relationship after the discovery of Abby’s pregnancy and the second one is their sexual fantasy games in flashbacks and flashforwards to mend their relationship. According to Joao Morais, “the divide acts more like a battleground rather than a common ground” (2012). In this perplexing narration, Neilson encourages his audience to follow the complexities of the couple, making them active participants in the piece, because the audience is left with “a struggle to keep up with them and ultimately obtain a clear view of what the story is about” (Brody, 2008). In non-chronological storytelling, the playwright provides the audience with the process of their decision-making on assuming the responsibility for a baby and their sexual fantasies or games based on client-prostitute relationship, “starting in anger and violence and ending in passion and confusion” (Morais, 2012). All of these elements serve to reveal the great tragedy of their troubled relationship. According to David Ng, “their emotional conversations alternate with scenes from another period in the characters’ lives when they meet for no-strings sex, gradually escalating to something more brutal” (2014). At the beginning of the play, the couple seems to be at a crossroads in their relationship and the baby emerges as a turning point for this relationship. However, their love gets more complicated in their sexual games as the play progresses. According to Sierz, “under the mind-games beats the hurting heart of this couple, who have both been unfaithful to each other more than once, and whose recriminations have turned love into a blaming match” (2002, p.1196). Throughout the play, they attempt to revive this exhausted relationship.

From this perspective, their relationship seems to begin as a romantic love (Eros), and then it is marked by “the pained and hurtful love relationship that is unravelled before them, and that can rebound in their own awareness” (Cremona, 2015, p.254). In advance, their relationship turns into “a claustrophobic

sexual relationship in which no holds are barred, no punches pulled, no fantasies unexplored" (Spencer, 2002, p.1199). They appear as ludic lovers in their game-playing love while the audience are witnessing "private-public exchange" (Cremona, 2015, p.254) in disturbing elements of sado-masochistic extremes.

Neilson deliberately shifts the order of the events to create a shocking effect on his audience's mind and build the tension of the play. According to Vicki Ann Cremona, "Neilson deliberately scrambles the timeline to intensify the shock value of the language and confuse the audience temporarily into believing that Abby was asking for an abortion and Stu was asking for sex for money" (2015, p.249). The playwright invites his audience to resolve the nature of this complex relationship within the temporal distortion. The distorted/twisted time-line is quite effective in "producing one shock wave after another without giving time to the audience to react rationally" (Cremona, 2015, p.250). At this point, as Cremona points out, Neilson does not offer the audience a psychological resolution but instead expects them to realize for themselves what is truly happening (2015, p.250). The hybridization of the past and the present throughout the play helps the audience both comprehend and question the sexual politics and the power dynamics between man and woman. *Stitching* narrates a love story amidst extremes of brutality and compassion, by shattering taboos like sexual fantasies. According to Reid, the play generally portrays "the difficulty for the individual subject of achieving emotional stability in an unstable world" (2017, p.44). Neilson points that "the sexually violent play dives deeply into the intimacy of a faithless violent and dark relationship to witness the birth of a tender love" (The Hague Online, 2011) and leads a profound shock on the audience during their discovery process. It summons the audience to explore the boundaries of empathy and understanding by facing the chaos of bilateral relationship through the lens of dramatic storytelling.

Neilson represents power relations and gender politics by following a time strategy and combining memory, reality and fantasy. Throughout the scenes, the audience engages with both the dilemma of the couple in bringing a baby into the world, and their troubled love relationship based on their prostitute-client role-play. These parallel narratives and their ambiguous relationship function as an instrument "to explore the complex relationship between heterosexual love and violent sexual fantasy, and consequently to provide an 'unflinching excavation of alienated relations between women and men'" (Reid, 2017, p.40). The relationship becomes even more tragic as the action progresses and the audience discovers the current state of their affairs. Neilson categorizes it as "a reactionary play depicting a relationship that began as a commercial encounter, was seeded in fantasies, and so was bound to come to no good" (Taylor, 2002) and makes his audience as both an observer and a witness. He allows them to observe all the events and make their own meaning from this observation by using their heads. In other words, they are expected "to stitch the pieces together themselves" (Pope Dose, 2008). In her interview with Caridad Svich, the playwright Laura Wade asserts that *Stitching* is a play chronologized "in a way that requires the audience to work hard to piece the story together" (Svich, 2006, p.248). According to Wade, the non-linear narration of the play helps the audience understand "the characters' turbulent emotional state" (Svich, 2006, p.248). This spatio-temporal narrative strategy is also a useful way to introduce the paradoxical nature of Abby and Stu's relationship. According to Reid,

Stu's determination to force Abby to exceed the limits of her own sexual tolerance seem at least partly motivated by love, by a desire to challenge her obsessively masochistic behaviour, her need to atone for the neglect she believes led to the death of their son. His actions might therefore be seen as an attempt at a kind of therapy or correction. The prostitute/client sequences are the conscious invention of Abby and Stu, and initially, at least, each is in possession of an assumed role and each is playing this fantasy role to and for the benefit of the other (2017, p.43).

These parallel narratives allow the audience to both empathetically and critically evaluate the

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

motivations and internal conflicts that drive Abby and Stu. Reid highlights that only scenes based on the prostitute/client fantasy are the most disturbing and shocking moments; however, the essential motivation of this couple is their grief shared over the loss of a child, which makes them intelligible and sympathetic. At that point, it seems to be so extremely touching, tragic and functional to finally rethink the relations between their fantasies and their ways of coping with their traumas of the loss (Reid, 2017, p.39). Their fantasies can be interpreted as one of the elements that keep these characters together after their exhausted love.

Stitching, “one of the most provocative plays” (Thatcher, 2014a), is also “much meatier, much darker and much more provocative as a study of male-female relationship models” (Herbert, 2002, p.1190). In his play, Neilson employs some shock tactics to shake or disturb the audience by presenting a raw, unflinching portrayal of reality and taboo subjects on stage. He encourages his audience to engage critically in both their own beliefs and issues of social life by staging uncomfortable truths and moral complexities. According to Robert Dawson Scott, “after a decade establishing himself as a leading member of the brutalist school, Anthony Neilson has gone romantic” (2002, p.1199) in *Stitching*. Although it is woven with extreme sexual and violent scenes, it tells the tragic story of a couple who were expecting a child and lost that child due to neglect. It also “provides a deeply mesmerising, if shocking, experience, as a couple smashes through taboo after taboo in a harrowing sexual tug-of-war” (Halliburton, 2002, p.1200). It is “a play about destructive love as much as sick fantasy, (...) raising about the division between sexual games and unpalatable reality” (Halliburton, 2002, p. 1200). They “fight like wild beasts to arouse one another” (Logan, 2002a, p.1199) and attempt to mend their troubled relationship by using role-play fantasies as a part of game-playing love (Ludus).

According to Reid, “the couple’s relationship was born of an unhealthy financial transaction and steeped in sordid fantasy from the outset” (2017, p.37). In contrast to the intimacy and sensuality of the first scene, the second scene presents the audience with a cold atmosphere of Abby and Stu’s sexual game, based on the relationship between the prostitute and the client in an emotional void. It “suggests that their relationship is simply one of a whore and her client, a client who feels free to practise any humiliation he fancies provided he pays in advance” (Thaxter, 2002, p.1196). In this sexual game, Abby appears as a mature student and prostitute, and Stuart as a client to make love. “As Stuart begins to explain what he wants, we get a nasty insight into the darker recesses of the male mind” (Hari, 2002, p.29). In this scene, Abby is represented as both a student who struggles financially and a prostitute who accepts money to make her living. She meets Stu to have sex and asks him to pay for money beforehand as the exchange of sexual service. In this respect, they negotiate in line with Stu’s sexual fantasies. Then, Stu tells Abby that “the moment I put this money in your hand you’ll be a whore” (Neilson, 2002, p.16), and if not, she will be just a woman who meets a man and has sex with him. Revealing attention to the binary distinction between purchasable sex and institutionalized sex within relationship and “an abuse of a woman’s body” (Dworkin, 1993, p.3), Neilson can show that female body for the sexual service turns into an object of male consumption and “a saleable commodity” (Cremona, 2015, p.254). In this fantasy game, Stu approaches her as only sex object or the object of desire and Abby is indifferent to his attitude by requesting payment. Stu searches for bodily experienced love. Stu’s emphasis on the word ‘prostitute’ presents “the full weight to the misogyny” (Reid, 2017, p.40). As Reid suggests, it refers to “dramatization of misogyny as a specific pathology of misrecognition and disturbed sexual fantasy, or as a more structural generalization about the disturbing assumptions of power in male-female relations” (2017, p.41). Abby sells her sexuality or body in a consensual manner for her cost of living, by creating emotional distance. She becomes the subject of “sexual exploitation” (Stolz, 2005) as a kind of violence against women. Stu uses money “to purchase the illusion of intimacy” (Hammond, 2011, p.75). Her body

turns into "a sellable commodity" (Dworkin, 1993, p.4). Her body appears as an object of desire, beauty, attractiveness, eroticism, sexuality, and pleasure. Her body is both economically and culturally defined body. She also appears a woman "who has a purely sexual function under male dominance" (Dworkin, 1993, p.6). As the American radical feminist and activist Andrew Dworkin points, she "lives the reality of being the dirty woman" (1993, p.6) in one sense. She experiences "dominance and submission, oppression and victimization (...), built into the practice her prostitution" (Overall, 1992, p.722). She feels the objectification of the body that ensures Stu's satisfaction and power.

Both sexuality and violence are two impulses related to the dark side of human beings. They can become Neilson's concern in *Stitching* as a kind of "a peepshow" (Cooper, 2002, p.1655). He portrays these two basic impulses in a confined and inescapable space to reflect the complexities of human nature (Sierz, 2001, pp.88-89). He creates the fascinating moments of enlightenment to help the audience confront ethical dilemmas and societal issues (Sierz, 2001, p.88) and drastically question the place of these impulses within our lives. According to Sierz, "we're deep into the classic tangles of a couple, with verbal twists, argumentative contradictions and emotional blackmail" (2002, p.1196). The play is not only a kind of romantic love but also an erotic love, as Neil Cooper asserts that "theirs was never a hearts-and-flowers romance, but rather a need born from a strictly sexual premise, in which tenderness comes from a consensual brutality drawn from fantasy made flesh to fill an absence" (2002, p.1655). In *Stitching*, Neilson invites his audience into the bedroom of a young man and woman, as the playwright "specialises in violations of intimacy, in flaying relationships to the bone, and we are both exhilarated by his dissections and disconcerted by the events portrayed and by our own responses to them" (Shuttleworth, 2002).

The relationship between Stu and Abby is associated with a complex blending of the extreme experiences of violence and sexuality. In their sexual dynamics, the couple seems to take pleasure from hurting each other. It forces the audience to confront disturbing truths about eroticism, violence and power dynamics. As Rowena Hawkins states, *Stitching* transforms the audience into voyeurs within some scenes of sexuality and violence, where the couple, Abby and Stu, appear to kill each other before they can bring a new life into the world (2015). For pain and pleasure, they harm each other both physically and psychologically. Their ambivalence between sexuality and violence is, according to Sierz, "a moment of cruelty so intense it slows down your breathing" (2002). These violent acts seem to both hurt them and keep their love alive, which manifests itself as a paradox. Ken Urban also notes that Neilson's *Stitching* "portray[s] victims as complicit in their own oppression (...) obsess about the crisis of masculinity, shun clear political statements, and reject any notion of political correctness" (2004, p.354). Referring to Urban's statement, Reid also confirms this idea by stating "each takes as its subject matter unusually intense and dysfunctional personal relationships involving troubled men; utilizes misogynistic language and violent and pornographic imagery; fails to make its politics explicit or manifest; and troubles progressive assumptions about gender relations" (2017, p.14). She infers that like his plays such as *Normal*, *Penetrator* and *Censor*, *Stitching* tells the intimate stories about experiences, private, erotic, and violent, rather than addressing broad social or political issues, and engaging with larger ideological narratives. From this aspect, Neilson manifests that sex and gender are "a field that remains fluid and unfixed, or even opaque, but nevertheless extremely vexed" (Reid, 2017, p.15).

In the third scene, Neilson allows Abby and Stu to look back on their relationship via their debate about the unborn child. Abby explains the discovery of her love for Stu, stating "I had a dream we were living with each other. And in the dream, we loved each other; and it felt all right, it felt good. And then, when I woke up –all of a sudden, I did. Loved you. (...) All right, not loved you, not right away, but I felt close

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

to you; and suddenly it was a possibility that I could” (Neilson, 2002, p.18). Abby expresses that she slowly came to love and start a family with him after a dream. She emphasizes that having a child means becoming a family in terms of the future of this relationship. She highlights the happily-ever-after in family life by dreaming of being a complete family with Stu. She considers the presence of a baby “their possible future” (Neilson, 2002, p.20) and the continuity of their relationship. At that point, theatre critic Mark Brown opens gender or body politics up for discussion, asserting that “Abby’s burden of reproductive responsibility and choice is that which all women carry within heterosexual relationships. (...) The mixture of biology with social and sexual politics is a potent one. It is also deceptive in its instant familiarity” (2002, p.1200). In other respects, it seems that Stu is not ready for this future his rational view. Abby believes that if they lose this baby, they will lose their relationship. Abby’s love displays a kind of a familial/friendship love (Storge), by emphasizing the presence of a baby as both “the very tapestry of family life” (Guo, 2023, p.390) and a connecting factor. Unlike Stu, she proposes the baby as a subject of happiness and satisfaction across the family life cycle. In the fifth scene, Stu argues that he does not have the time, stating that having a baby is too expensive due to costs like babysitters, nannies, prams, clothes and nappies, and that it would restrict their spontaneity. Meanwhile, Abby is driven by the desire to have a child and create a family life. Stu insists that he is not ready for a child. However, despite listing all these negatives, Stu tells Abby that the only positive aspect is that “like just -having a kid; having something that you love and that loves you back, it’d be– nice” (Neilson, 2002, p.31). In his words, Stu also emphasizes the emotional core of familial love. In eleventh scene, Abby also highlights the significance of having a baby in a familial life, as a way of “seeing something and each other through the baby’s eyes, like new” (Neilson, 2002, p.49), by featuring the power of familial love.

As Brown raises, in *Stitching*, “Neilson draws us into the darker, disturbingly ambiguous realities of modern sexuality. The fears and conflicts of nominally ‘normal’ life become intertwined with the collusions and coercions of pornographic fantasy. The line between consent and control is blurred to the point of confusion” (2002, p.1200). For instance, the fourth scene is very striking to see the pornographic fantasies. Associated with masculinity as ‘a ritual of manhood’ and “structures of masculine domination, or patriarchy” (Butler, 2019), different forms of male violence are also culturally and socially depicted in this scene. In this scene, Stu explicitly tells Abby the ways of satisfying a man by a woman such as wearing high heels, walking by pushing her breasts and pulling her buttocks in, dressing in a schoolgirl style, making up, wearing garters and corsets, and slowly undressing before sexual intercourse and inflicts psychological and sexual violence on her. According to Lyn Gardner, such kinds of scenes force the audience to confront “the fact that men fantasise about schoolgirls, and women sometimes enjoy playing the whore” and the idea “that women frequently acquiesce to things, particularly in bed, out of either love or emotional neediness” (2002, p.1199). In addition, scenes involving games with sexual toys, inflicting violence on women by pulling their hair and making women enjoy it are the other examples of physical and sexual violence against women. Stu also humiliates Abby, by putting some money in her mouth. In this idea, Stu both manifests male passion for visual quality and reflects bigotry of reducing woman to body and sex object and female body is seen as a battlefield of gender and power dynamics.

As Johann Hari highlights, the play is “a terrifyingly honest play in a culture saturated with internet porn. Neilson has, in effect, taken us to the websites that flash across every computer before being (in most cases) closed swiftly” (2002, p.29). In the same scene, Stu shows some pornographic photographs taken from the internet to Abby and tells her that “it’s a wonderful thing, the internet, don’t you think? I mean, when I was a kid, we had to hope we’d find some hidden in a bush somewhere. Now it’s all right there; all the perversions known to man, right at your fingertips. You

name it, someone's out there fucking it and sticking pictures of it on the web" (Neilson, 2002, p.23). By emphasizing how the internet makes sexual content easily accessible and how sexuality is becoming ubiquitous today, Neilson reveals how sexuality turns into sexual violence through the internet. The borders between private life and public life are blurred through internet, which violates personal autonomy. He can argue that sexuality has been simplified, materialized and turns into something pornographic. *Stitching* explores how characters hesitate between their desires and their vulnerabilities in a world increasingly shaped by digital media, which blurs the boundaries between the personal and the public, while neglecting emotional intimacy. Thus, Neilson both disturbs his audience and underlines that people can be indifferent and insensitive to life because of violent and sexually explicit images that can be easily accessed on the internet (Reid, 2017, p.42). Abby only says "Stop" (Neilson, 2002, p.28) in the face of his increasingly extreme fantasies and the photograph of a woman with her vagina sewn up, downloaded from the internet by Stu. In the final point, Stu introduces a disturbing mixture of male dominance and sexual aggression by means of his fantasies and his graphic descriptions by pushing boundaries, which is one of the most extreme points of sexual violence in modern society.

The extremes of sexuality, consensual violence and affection in Abby and Stu's love relationship can reflect the contradictory nature of love in the consumer society. The couple is both cruel and inconsistent in their sexual and emotional connection. Violence is central to both their love and sexual relationship. Throughout the play, the couple reveals what people often hesitate to talk about in their own lives explicitly. *Stitching*, Neilson's "psycho-sexual drama" (Logan, 2002b), shocks the audience via its sexually and violently explicit or obscene language, which "places this play at the limits of the grotesque in its negative aspects" (Cremona, 2015, p.254). Neilson also confesses that "in [his] plays, sex is a language, used by [his] characters to express all sorts of different things. (...) In *Stitching* it's about guilt and self destruction" (*The Standard*, 2012). Stu is quite brave and ruthless in revealing his masculine fantasies. For example, at the same scene, Stu mentions that immediately before Abby's arrival he is looking at a book about Auschwitz and the image of naked women, selected for death to the Nazi gas chambers and thinking something obscene (Neilson, 2002, p.29). His comments include the female body and the fantasy he develops over it, rather than seeing a victim. The victimized women of Auschwitz in Stu's fantasy world turn into an object of desire for his gratification. At that point, Abby seems to experience a deep shock and mental turmoil by being subjected to look at these disturbing and shocking images. In court, Neilson highlights that "this reference has nothing really to do with Auschwitz, but actually reveals that the character 'is confessing, he is saying I knew nothing about death, I did not look at the atrocity of life, I saw only the nudity'" (2009b, p.9). The playwright seems to emphasize the troubling place of female body as a site of pain, suffering and male pleasure. In an interview with Lisa Thatcher, Mark Westbrook, who directed the play, characterizes the play as a "kind of deal with the battles we have on a daily basis that are not political on a grand scale, these social battles we have with people we say we love" (2014b). As Westbrook points out, the play addresses the struggle for love that we all face in our individual lives, but it also touches on cultural references such as references to Holocaust victims, sex crimes against children and the murders of children. At this point, Westbrook underlines that the immediateness for the audience varies culturally, which is an extremely important issue in terms of the reception of the play (Thatcher, 2014b). Thatcher, on the other hand, underlines that Neilson's play creates an individual, collective and ethical questioning of violence and sexuality by stating that the play presents "the evidence of our incapacity to deal with the darkest parts of ourselves" (2014a) in the representations of "the severe exploitation of prostitutes through our hysterical vilification of pedophiles or our equally hysterical tolerance toward rapists" (2014a).

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

Psychologically traumatized because of the loss of their child, the couple opens the power dynamics between the sexes to discuss, by bringing up some questions about life, sexuality, marriage and morality to agenda. The audience witnesses Abby and Stu’s relationship based on mistrust and infidelity and faces their psychological misery, extreme sexual and violent acts. Their relationship is “a relationship in which love is undermined by distrust” (Logan, 2002a, p.1199). Their sexual games exceed the limits of sexual tolerance in love relationship. The role reversal between the sexes in the sixth scene is so striking to rethink the gender politics, by “focus[ing] on the gulf between what men and women want, and what happens when sexual fantasy is a substitute for intimacy” (Gardner, 2002, p.1199). Exploring themes of sexuality and violence in *Stitching*, Neilson unearths “the existential blackness at the hearts of these characters” (Lunn, 2015). The play can problematize traditional norms of masculinity by suggesting both strong and vulnerable relation between man and sexuality/violence. Reid pronounces the portrayal of masculinity in the play, by highlighting “Neilson is clearly an artist alert to the times in which he lives, and to shifts in attitudes to gender and sexuality but the topicality of his plays is manifest not so much by means of overt political argument, as by subversions and disruptions, and by the way he transforms the object of social disquiet into subjective concern” (2017, p.45). According to Reid, *Stitching* puts the power relations between the sexes and their imbalances in the center. In his play, both men and women fight to control their sexual and emotional lives. They are in “a gender battle in which men and women struggle for control of physical, sexual and emotional space” (Reid, 2017, p.45). Neilson does not present male power as a dominant authority in the play; instead, he questions gendered relations by incorporating female perspectives and challenges traditional notions of gender roles, while addressing feminist concerns. The play “suggests that some sexual fantasies are an excuse for not moving on emotionally - and that some tragedies can destroy your relationship completely” (Sierz, 2002, p.1196). Like the other scenes of sexual fantasy, the couple “find[s] themselves involved in a surreal re-enactment of a previously imagined sexual fantasy” (Morais, 2012). In this scene, Abby tells Stu about her more extreme sexual fantasies, such as pedophilia, consensual violent sex activities, and inflicting pain. Turning into a sensitive man unlike the early representations of this character, Stu tells Abby that she has gone too far and asks her to stop playing this stupid game that “was fun at first but now it’s getting boring” (Neilson, 2002, p.35). He invites Abby to be more compassionate and receptive in their relationship. In this scene, the sexual attraction between them progresses through violence again. Through this role reversal, Neilson seems to emphasize that sexual and violent oppression can be made visible regardless of gender. The couple continues achieving emotional and sexual satisfaction by hurting each other. Even though they violently hurt each other and fight against each other, they reconcile by kissing, having sex, and dancing tenderly.

Mellieha Winston Azzopardi stresses that the scenes, meant to disturb the audience, are those that intricately intersect sexuality and violence: “The only disturbing moments are scenes when the author delves into a fine line between love and violence; love in the form of the dialogue used, violence in the imagined and achieved through sexual fantasies. An all too familiar issue of how some sections of society live with domestic abuse” (2009). They always produce psychological violence on each other in deciding the fate of a baby. Moreover, he dies of neglect. Their problem pushes the couple to the extremes of violence and sexuality. In some scenes, the couple violently and shockingly discusses their sexual fantasies and plays love games: “The dangerous games are a form of desperate self-punishment, a regression back through their sexuality” (Taylor, 2002). The couple, in fact, suffers from their disbeliefs and insecurities, and oppresses each other, and the result is their unhappiness.

The fact that they love each other is not enough to keep this couple together (Neilson, 2002, p.42). They

do not know how "to heal themselves" (Neilson, 2002, p.42) and they "don't trust each other" (Neilson, 2002, p.42). They separate after the loss of their child and adultery and at that point, the play begins to turn into a tragic love story. According to Sierz, "under the mind-games beats the hurting heart of this couple, who have both been unfaithful to each other more than once, and whose recriminations have turned love into a blaming match" (2002, p.1196). The audience begins to comprehend 'the complexity of human suffering' in love relationship. As the title of the play introduces, their relationship reveals a stitched love affair between Abby and Stu. In the last scene, sexually dressed Abby and Stu meet for the first time after a long separation and share their painful feelings because of the traumatic loss of their child. Abby insufferably shows Stu her vagina stitched in blood. In this scene, she repeats these lines, "We will fix it/We will mend it" (Neilson, 2002, p.47). In this very moment, Stu tries to comfort her by embracing Abby. Despite their emotional bonds, their love causes a profound emotional turmoil. As Jason Grote points, the concept of stitching refers to "particularly grim body modification. (...) the play is toggling between an (at first) undisclosed emotional trauma and the intense, sadomasochistic role-playing of a grieving couple" (2008). Besides, Cremona asserts that the dominant figure over the body is in constant state of change throughout the play. According to her, female body in their sexual games refers to "the objectification of the woman's body, (...) here not only accomplished by the male, but by the female character herself, who looks upon her own body as an Other" (Cremona, 2015, p.254). On the other hand, the body-object also becomes "a focus of pain and punishment" (Cremona, 2015, p.254) in the stitched vagina. Abby and Stu attempt to fix their relationship by means of painful stitch this time. Their chaotic relationship results in a reconciliation in a tragic point. The repetitive lines of the play, 'We will fix it/We will mend it' (Neilson, 2002, pp. 10/47) in fact, confirm their agreement by offering a sense of hope amidst the turmoil. Sierz asserts that it "refers not only to the way a relationship can be unpicked, stitch by stitch, but also to the stitching up of Abby's vagina" (2002, p.1196). In this scene, the audience witnesses the couple's trauma so profoundly for the first time, which can force them to be estranged from their comfort zone and to develop empathy towards this couple. Both their relationship and her body transform into the sites of suffering and pain. This pain "is expressed by the two protagonists through their aggressive attitude and vehement exchanges, where subjects from violent sex to child murder are broached" (Cremona, 2015, p.250). Neilson makes his audience confront the characters' true pain and vulnerability for the first time. This scene, according to Morais, is "in danger of alienating some with its bold brutality" (2012). The question posed by Faye Stockley in response to Abby's action immediately arises in the mind of the audience: "In the light of a pregnancy, a faithless couple pick apart their relationship, stitch by painful stitch. Can it be mended?" (2015). The playwright leaves his audience with an ambiguous ending, and this question, in fact, is a creative way of leading the audience to think about their future and relationship, and indirectly modern love relationship in the consumer age.

In the ninth scene, their loss of the child and their separation is viewed as "a terrible dream" (Neilson, 2002, p.45) or a nightmare for the couple. At that point, Stu is aware of Abby's fear of the past and the present and mentions that their relationship is "not this game; pretending to be strangers, pretending he never existed – never lived, never died. It's not right" (Neilson, 2002, p.45) and that the loss of their child leads to "lock (them) together, even tighter than before" (Neilson, 2002, p.45). Stu also emphasizes that they "have to go forward (...) and be something new" (Neilson, 2002, p.45). She also expresses "All'll stitched up like new" (Neilson, 2002, p.47) in the objectification of body. In the tenth scene, Abby and Stu reunite after a long time, and Abby expresses her happiness, saying that Daniels, the phantom child, is happy with God and has forgiven them (Neilson, 2002, p.48). Abby's goodbye in this scene means both "something funny" (Neilson, 2002, p.48) and "goodbye for ever" (Neilson, 2002, p.4). Similarly, in the eleventh scene, Stu tells Abby that he does "not want to love anyone else" (Neilson, 2002, p.51). He

“Aşk Bazen Vahşî Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

wants her “to be the last person he loves” (Neilson, 2002, p.51) and hugs her. Abby responds by saying she “knows he can be quite romantic in (his) own twisted perverse fucked-up way” (Neilson, 2002, p.51), sparking a new dynamic between them, which appears to offer a hopeful step for their future love relationship. However, Reid highlights that this ending can create a quite superficial and tenuous optimism despite characters’ blaming themselves and hoping that things will resolve (2017, p.36). On the other hand, Hari asserts that the audience experiences “lacerating and unbearable” (2002) moments at the end of the play. These moments can be “deeply romantic ones of the couple as they could have been and once were, in love, making love, planning a life together; and oddly” (McMillan, 2002, p.1655) and “more heart-rending than all the violence they can do to each other or themselves” (McMillan, 2002, p.1655).

Neilson’s *Stitching* offers an extremely insightful look into the nature of romantic relationships. According to Patrick Marmion, this play is Neilson’s “most intimate and explicit work to date” (2002). At that point, Ian Shuttleworth underscores that “Neilson specialises in violations of intimacy, in flaying relationships to the bone” (2002). The play presents the couple’s “intense sexual and emotional relationship with a number of references to extreme sexual acts” (Herald and Times Archive, 2002). In this respect, their relationship does not have a solid foundation of trust, respect, and friendship. It is a guide for the audience to find out the true meaning of love and commitment or the bonds of love in our relationships. Despite all their contradictions, the couple expresses themselves sincerely to each other. According to Sierz, “both are searching for an emotional truth that constantly eludes them; both are trying to rediscover their early sensations of love for one another. Both are frank because their feelings are still raw” (Sierz, 2009). Although this couple seems to be in love with each other or to start their relationship with a romantic love, their biggest problem is the lack of communication. This couple is a dysfunctional couple who is in love with each other but cannot communicate with each other. Their relationship includes both a romanticism in terms of having a child, repairing their relationship and building a life together, and a harshness and ruthlessness in their eccentricities in sexual fantasy games (Wolfers, 2014). Their games are “vindictive blame games” (Murney, 2014). From this perspective, their relationship is like “a nightmare relationship (...) despite sharing a deep love” (Brody, 2008). The couple plays dangerously dark games while trying to connect in the debris of a worn-out relationship. Throughout the scenes, the audience sees Abby and Stu both coming from the past, reaching into the future, and living in the present. In this context, the couple is testing each other in their relationship, where the boundaries between reality and fantasy are blurred. Based on the couple’s relationship with viscerality and physicality, the play both “challenges the notions of modern romance in an increasingly complex world” and offers the audience “a surprisingly tender, often humorous, brutal romance” (Gans & Jones, 2009).

Stitching allows the audience to witness “the tale of a paralytic relationship that is wedged somewhere between love and bitterness” (Murney, 2014), by “navigating through the tatters of an irreparable relationship and the grief of a lost child, though peppering his path with more grit and masochism” (Murney, 2014). Their relationship seems to begin in a romance; but it is damaged by the disillusionment that triggers conflict. The couple tries to fix this relationship, very likely to break down. According to Jane Reiner,

What gradually emerges is that the play isn’t about sex but the difficulty of sustaining intimacy and love. The mounting fantasies are a substitute for a missing vital connection -and commitment- that neither character (especially Stu) is able to make. Love, they both admit at one point, is not enough without trust. (...) Both characters can be viewed as casualties in a gender war whose most serious damage takes place in the heart (2009).

Reiner underscores that Neilson's play invites his audience to comprehend what the lack of feelings of deep attachment, intimacy, affection, commitment, and trust in their love relationships can cause. They create some sexual fantasy games, based on their mutual desires or satisfaction, not classical pattern of romantic love, by making their love commercialized. At that point, the female body turns into a means of sexual satisfaction, attraction, pleasure, lust and desire without any emotional bonds between the couple. It turns into an object of the erotic desire or the object of 'ars erotica' (Giddens, 1992, p.62). Thatcher talks about the body politics in *Stitching* by considering it as story of "the battle played out on the body all around us all the time through marriage, the battle for reproductive rights, monogamy, fertility issues and sex and this definitely turns violent at times" (2014a). Their troubled relationship is based on Giddens' pure/confluent relationship, "where men and women can have an emotional give and take relationship" (Duaqui, 2015, p.155). Their relationship is based on their benefits and desires to satisfy their sexual or emotional needs. Their love turns into a commodity. Their sexuality also turns into Giddens' 'plastic sexuality' (1992, p.2), by freeing from the needs of reproduction (Giddens, 1992, p.173). Wolfers describes Stu as "both a gentleman and a rabid animal, caring and sex-crazed, compassionate and fucked up" and Abby as "incredibly versatile, from a the-clock-is-ticking mother to a nihilistic prostitute and a range of weirdnesses in-between" (2014). They continue this relationship for their sexual, intimate and emotional needs. The sexuality in their relation seems to turn into a means to be a "communicative code" and "a medium of self-realization and as a prime means, as well as an expression, of intimacy" (Giddens 1991, p.164). Their love is the combination of both sweetness and terror. As erotic lovers in the scenes of their sexual games, they are "eager to get to know the beloved quickly, intensely - and undressed" (Lee, 1988, p. 50). They are also ludic lovers, who see sexual activity as "an opportunity for pleasure rather than for intense emotional bonding" (Regan, 2016, p.90). The colours of their love in terms of Lee's colour wheel theory of love are both red and blue. In her emotional bond to Stu and her desire to have a child, Abby also turns into a storgic lover, by loving Stu without erotic attraction and talking about their shared interest, and thus, the colour of her love is yellow. Although Stu has become a romantic lover after the role reversal, their relationship is now temporary or exhausted.

3. Conclusion

Love is an extremely multi-faceted and complex phenomenon, encompassing physiological, psychological, and sociological dimensions. With changing times and values, it has shifted towards a more shallow and liquid interpretation in the modern age and the romantic or sublime concept, as seen in William Shakespeare's classic love story *Romeo and Juliet*, where lovers make sacrifices for each other, risk their lives, and value their feelings more, has been replaced by temporary relationships that reflect the fragmented structure of modern life. In the modern era, love has been confined to a narrow framework where sexuality, desire, passion and lust replace emotional intimacy and commitment, and has been marked by superficiality, shallowness, and transience. It has been detached from its emotional dimension and reduced to only a physical or bodily experience. The romantic nature of love seems to have lost its dynamism in modern times. The romantic tragedies of the classical period, which told the stories of lovers who could not be reunited despite their strong emotional bonds or deep love, have transformed into love tragedies, characterized by the unbearable lightness of contemporary relationships. The love tragedies of the modern era have been reduced to physical satisfaction, attraction, pleasure, lust and desire without any emotional bonds. Couples' relationships in modern times have shifted from passionate love or romanticism to sexual intimacy and connection. The concept of love, which is narrowed down to the sexual realm only because it speaks the language of physical intimacy rather than emotional intimacy, has become questionable in modern times. Accordingly, in

these modern love tragedies, where commitment has weakened, the body has become an object of desire and a site of violence and suffering, turning into a story of alienation that reflects the emotional emptiness of the modern individual.

The British playwright Anthony Neilson also explores the nature of love in modern epoch in his play 2002 *Stitching*, which can be read as a modern love tragedy. In this love tragedy, the playwright reports the tragedy of the troubled lovers, Abby and Stu, who struggle to fix and mend their relationship, or who attempt to restore trust, intimacy, deep attachment, affection, and commitment in their troubled relationship. This bold play dares the audience into the private sphere of the couple or their bedroom to explore the dark nature of our relationships. In *Stitching*, as one of “his psycho-dramas” (Logan, 2002b), Neilson shows violence and sexuality as the darkest facets of human nature with the most striking images in love relationships by pushing the boundaries of art. During the play, the audience witnesses the couple’s explicit sexual and violent fantasies and emotional emptiness, by following a non-linear narrative structure that relies on flashbacks, flashforwards and surreal moments. Having a scandalous history, the play portrays Abby and Stu as both victims and perpetrators in their sexual and emotional relationships, and their power dynamics. The play revolves around parallel narratives that include their prostitute-client relations, their traumas and agonies because of their loss. The play is both challenging and provocative in reflecting troubling sides of intimate relationships and underlying societal and psychological factors that affect bilateral relations. Neilson can encourage his audience to explore how sexuality and violence intertwine within the modern concept of love, gradually eroding the deeper meaning of love. The play underlines that love has moved away from its deep emotional roots - such as attachment, intimacy, affection, commitment, trust, emotional intensity, permanence, and sublimity- and has instead evolved into a more liquid and superficial form in the modern era. It portrays the couple in various ways: sometimes as romantic lovers, other times as erotic lovers, sometimes as playful (ludic) lovers, and at times as affectionate (storgic) lovers, reflecting the plastic nature of modern romantic relationships.

Bibliography

- Aristotle. (2002). *Nicomachean Ethics*. In R. Crisp (Ed.), *Cambridge Texts in the History of Philosophy*, Cambridge University Press.
- Aydın, H. (2018). Platon'un *Symposion*'unda aşk, üreme, yaratım, güzellik ve ölümsüzlük ilişkisi. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 67, 33-54.
- Bauman, Z. (2001). *The individualized society*. London: Polity Press.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan aşk: İnsan ilişkilerinin dayanıksızlığı*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Alfa İnceleme.
- Bordo, S. (1989). The body and the reproduction of femininity. In A. M. Jaggar & S. R. Bordo (Eds.), *Gender/Body/Knowledge: Feminist reconstructions of being and knowing* (pp. 165-184). Rutgers University Press.
- Bottero, J. (2001). *Everyday life in ancient Mesopotamia*. Edinburgh: Edinburgh Scholarship Online.
- Encyclopaedia Britannica* (2024). Cupid. <https://www.britannica.com/topic/Cupid>
- Brody, R. L. (2008). Review: "Stitching". *British Theatre Drama*, Retrieved from <https://www.britishtheatreguide.info/reviews/stitchingNYC-rev>
- Brown, M. (2002). *Scotland Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXII(19).
- Bruce, K. (2013). *Herald Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXXIII(08).
- Bull, J. (2011). *Anthony Neilson*. In M. Middeke, P. P. Schierer & A. Sierz (Eds.), *The Methuen Drama Guide to Contemporary British Playwrights* (pp. 343-362), London: Methuen.
- Burnet, A. (2002). *Sunday Herald Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXII(19).
- Butler, J. (2019). "Judith Butler: When killing women isn't a crime". *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/07/10/opinion/judith-butler-gender.html>
- Cooper, N. (2002). *Herald Review: "Stitching"*. Edinburgh 2002 Supplement to Theatre Record, 24.
- Cremona, V. A. (2015). *Anthony Neilson's Stitching and the high moral ground: A case study from Malta*. In C. O'Leary, D. Sánchez & M. Thompson (Eds.), *Global Insights on Theatre Censorship* (pp. 245-258), New York: Routledge.
- Cronje, K. (2001). *The female body as spectacle in nineteenth- and twentieth-century Western art*. [Master thesis]. The University of Stellenbosch.
- de Lauretis, T. (1987) *Essays on theory, film and fiction*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Duaqui, Y. (2015). All that is holy profaned? The disenchantment of roman love under global capitalism. *Asia-Pacific Social Science Review*, 15(2), 149-158.
- Dworkin, A. (1993). Prostitution and male supremacy. *Michigan Journal of Gender & Law*, 1, 1-12.
- Ellis, A. (1954). *The American sexual tragedy*. New York: Twayne.
- Fleri-Soler, P. (2018). Pia Zammit talks to indulge about *Stitching*. *Indulge*, Retrieved from <https://www.indulge.com.mt/pia-zammit-talks-to-indulge-about-stitching/>.
- Follingstad, D. R., Coker, A. L., Lee, E., Williams, C. M., Bush, H. M. & Mendiondo, M. M. (2015). Validity and psychometric properties of the measure of psychologically abusive behaviors among young women and women in distressed relationships. *Violence Against Women*, 21(7), 875- 896.
- Gans, A. & Jones, K. (2009). "Weeds" and "Sopranos" stars set for west coast premiere of *Stitching*. *Playbill*, Retrieved from <https://playbill.com/article/weeds-and-sopranos-stars-set-for-west-coast-premiere-of-stitching-com-157500>
- Gardner, L. (2002). *The Guardian Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXII(19).
- Gatt, C. (2018). Review: "Stitching 'finally' opens tonight". *Times of Malta*. Retrieved from

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

<https://timesofmalta.com/article/stitching-finally-opens-tonight.689185>

- Gerhard, E. S. (1924). The differences between classical tragedy and romantic tragedy. *The Classical Weekly*, 18(3), 18-22, The Johns Hopkins University Press.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy, sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (Çev. I. Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gorman, J. (2014). Review: “Sex play *Stitching* to open at Darlington’s Tap Gallery after shocking audiences across globe”. *Daily Telegraph*. Retrieved from <https://www.dailytelegraph.com.au/newslocal/city-east/sex-play-stitching-to-open-at-darlington-tap-gallery-after-shocking-audiences-across-globe/news-story/1aecbf5aacc9294ce7c003bdda0a5873>
- Grote, J. (2008). On innocence and depravity. *The Brooklyn Rail*, Retrieved from <https://brooklynrail.org/2008/07/theater/on-innocence-and-depravity-anthony-neilsons-stitching-at-the-wild-project/>
- Guo, J. (2023). The Impact of parental marital relationships on children's multi-domain development outcomes. *Journal of Education Humanities and Soial Sciences*, 22, 390-395.
- Gupta, S. (2024). “Storge love: The familial bond: The love that binds families together”. *Verywell Mind*, Retrieved from <https://www.verywellmind.com/storge-love-the-familial-bond-8611803>
- Hall, J. L. (2021). *Sexual desire and romantic love in Shakespeare ‘Rich in Will’*, Edinburgh University Press.
- Halliburton, R. (2002). *Evening Standard* Review: “*Stitching*”. *Theatre Record*, XXII(19).
- Hammond, N. (2011). *Paying for sex: A socio-cultural exploration of men who engage in sexual commerce*. [PhD]. The University of Sheffield.
- Hari, J. (2002). “Sex and violence”. *New Statesman*, 15(719), 29-30.
- Hawkins, R. (2015). Review: “*Stitching*”. *Exeunt*. Retrieved from <https://exeuntmagazine.com/reviews/stitching/>
- Haydon, A. (2009). Review: “Anthony Neilson’s *Stitching*: don’t ban this sick play”. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/stage/theatreblog/2009/feb/20/anthony-neilson-stitching-ban-play>
- Herald and Times Archive*. (2002). Calls for classing of Fringe shows rejected Festival director dismisses pleas for film-style ratings to warn public about controversial Works. *The Herald*, Retrieved from <https://www.heraldscotland.com/topics/herald-and-times-archive/>
- Herbert, I. (2002). Review: “Prompt Corner”. *Theatre Record*, Retrieved from <https://www-theatrerecord-com.sheffield.idm.oclc.org/magazine/issue/800#page=12>
- Jeffries, S. (2003). Review: “Pump-house of the heart”. *The Guardian*, Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2003/apr/19/highereducation.news>
- Hugh III, F. (2016). *John Allan Lee’s theory of colours of love*. Retrieved from <https://foxhugh.com/communication/color-wheel-theory-of-love/>
- Just, A. N. (2014). “The Catholic Church: Shaping the roles of medieval Women”. *Young Historians Conference*. 16.
- Konstan, D. (2008). Aristotle on love and friendship. *ΣΧΟΛΗ*, 2(2), 207-212.
- Kranz, W. (1984). *Antik felsefe metinler ve açıklamalar*. (Çev.: S. Y. Baydur), İstanbul: Sosyal Yayınları.

- Lacan, J., Miller J, & Hulbert, J. A. (1977). *Desire and the Interpretation of Desire in Hamlet*. *Yale French Studies*, 55/56, 11-52.
- Lee, J. A. (1973). *Colours of love: An exploration of the ways of loving*. Toronto: New Press.
- Lee, J. A. (1988). Love styles. In R. J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.), *Psychology of Love*, 38-67. New Haven: Yale University Press.
- Logan, B. (2002a). *Time Out Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXII(19).
- Logan, B. (2002b). Review: "Anthony Neilson: Promise? I was showing that years ago". *The Independent*. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/theatre-dance/features/anthony-neilson-promise-i-was-showing-that-years-ago-123277.html>
- Lunn, M. (2015). Review: "Stitching". *Off West End*, Retrieved from <https://britishtheatre.com/review-stitching-white-bear-theatre-3stars/>
- Maćkowiak, K. (2018). Review: "Stitching". *Culture.Pl*, Retrieved from <https://culture.pl/en/artist/kamil-mackowiak>
- Marmion, P. (2002). What I do is a bit odd. *The Guardian*, Retrieved from <https://www.theguardian.com/culture/2002/may/13/artsfeatures1>
- Mason, M. (1994). *The making of Victorian sexuality*. New York: Oxford University Press.
- McMillan, J. (2002). *Scotsman Review: "Stitching"*. *Edinburgh 2002 Supplement to Theatre Record*, 24.
- Morais, J. (2012). Review: "Stitching: A company of sirens performance". *Wales Arts Review*. Retrieved from <https://www.walesartsreview.org/stitching/>
- Murney, A. (2014). Review: "Stitching-Little Spoon Theatre Company". *Concrete Playground*, Retrieved from <https://concreteplayground.com/sydney/event/stitching-little-spoon-theatre-company>
- Neilson, A. (2002). *Stitching*. Methuen: Bloomsbury Publishing.
- Neilson, A. (2007). Don't be so boring. *The Guardian*, Retrieved from <https://www.theguardian.com/theguardian/2007/mar/21/features11.g2>.
- Neilson, A. (2009a) *The Séance*. In *New Connections 2009: Plays for Young People*, London: Faber and Faber, 317-353.
- Neilson, A. (2009b). *Transcript of testimony of the 19 June 2009*. Rikors Mahluf Nru: 12/2009/JZM, Qorti Civili Prim'Awla, Malta.
- Ng, D. (2014). Review: "Anthony Neilson keeps to the dark side in *Stitching*". *Los Angeles Times*. Retrieved from <https://www.latimes.com/entertainment/arts/la-ca-anthony-neilson-2009mar1-story.html>
- O'Hanlon, D. (2016). Review: "Stitching". *London Theatre*. Retrieved from <https://www.londontheatre.co.uk/theatre-news/news/stitching-by-anthony-neilson-at-the-white-bear>
- Overall, C. (1992). What's wrong with prostitution? Evaluating sex work. *Signs*, 17, 705-24.
- Paludi, M. (2012). *The psychology of love*. Praeger.
- Peter, B. (2002). *Sunday Times Review: "Stitching"*. *Theatre Record*, XXII(19).
- Pope Dose. (2008). Review: "Theatre Is Easy: "Stitching"". Retrieved from <https://popdose.com/theatre-is-easy-stitching/>
- Rabey, D. I. (2003). *English drama since 1940*. London & New York: Pearson Education.
- Regan, P. C. (2016). *The mating game: A primer on love, sex and marriage*. Sage Publications.
- Reiner, J. (2009). Review: "Stitching". *The Hollywood Reporter*, Retrieved from <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-reviews/theater-review-stitching-92943/>

“Aşk Bazen Vahşi Olabilir”: Anthony Neilson’ın *Stitching* Adlı Oyununu Bir 21. Yüzyıl Aşk Trajedisi Olarak Okumak / Şentürk, G.

- Reid, T. (2017). *The Theatre of Anthony Neilson*. London: Bloomsbury.
- Saltzman, L., Fanslow, J. L., McMahon, P. M. & Shelley, G. A. (2002). Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements. *Centers for Disease Control and Prevention: National Center for Injury Prevention and Control*, 1, 89-104.
- Sanchez-Grant, S. (2008). The female body in Margaret Atwood’s *The Edible Woman and Lady Oracle*. *Journal of International Women's Studies*, 9(2), 77-92.
- Scott, R. D. (2002). *The Times Review*: “Stitching”. *Theatre Record*, XXII(19).
- Shakespeare, W. (2012). *Bir Yaz Gecesi Rüyası*. (Çev. Ö. Nutku), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shakespeare, W. (2012). *Romeo and Juliet*. R. Weis (Ed.), (pp. 118–338). London: Arden Shakespeare.
- Shakespeare, W. (2019). *A Midsummer Night’s Dream*. J. Holdren (Ed.), Core Knowledge Fountain, Retrieved from <https://www.folger.edu/explore/shakespeares-works/a-midsummer-nights-dream/read/1/1/#line-1.1.238>.
- Shuttleworth, I. (2002). Edinburgh Fringe 1: Outlying Islands / Iron / Yeh Hai Mumbai Meri Jaan/Safety/Stitching/The Drowned World/Shut Eye. *Financial Times*, Retrieved from <https://www.cix.co.uk/~shutters/reviews/02042.htm>
- Sierz, A. (2001). *In-Yer-Face Theatre: British drama today*. London: Faber and Faber.
- Sierz, A. (2002). *Tribune Review*: “Stitching”. *Theatre Record*, XXII(19).
- Sierz, A. (2009). Review: “Trust the people, not the censors”. *Malta Today*. Retrieved from <http://archive.maltatoday.com.mt/2009/04/05/alex.html>
- Sierz, A. (2011). Love hurts. In A. Sierz (Ed.), *Rewriting the Nation* pp. 163-194, London: Bloomsbury Methuen Drama.
- Spencer, C. (2002). *Daily Telegraph Review*: “Stitching”. *Theatre Record*, XXII(19).
- Stockley, F. (2015). Review: “Stitching”. *London Theatre*. Retrieved from <https://www.londontheatre1.com/reviews/stitching-at-the-white-bear-theatre-review/>
- Stojkoski, N. (2018). *Essay on human reason on the principle of identity and difference*. Vernon Press.
- Stolz, B. (2005). Educating policymakers and setting the criminal justice policymaking agenda: Interest groups and the ‘Victims of Trafficking and Violence Act of 2000’. *Criminology & Criminal Justice*, 5(4), 407-430.
- Stromberg, D. (2018). Noble errors: Examples of love and tragedy from literature, philosophy, and psychoanalysis. *Comparative Literature Studies*, Penn State University Press, 55(1). 93-114.
- Svich, C. (2006). Urban fabulist: An interview with Laura Wade. *Contemporary Theatre Review*, 16 (2), 245-250.
- Taylor, P. (2002). Review: “Anthony Neilson: Gut Feelings”. *The Independent*. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/theatre-dance/features/anthony-neilson-gut-feelings-129498.html>
- Thaxter, J. (2002). *What’s On Review*: “Stitching”. *Theatre Record*, XXII(19).
- Thatcher, L. (2014a). Review: “Stitching”. *LisaThatcher*, Retrieved from <https://lisathatcher.com.au/2014/03/30/stitching-little-spoon-theatre-company-shine-a-light-on-our-inner-darkness-theatre-review/>
- Thatcher, L. (2014b). Lisa Chat’s with Mark Westbrook Director of *Stitching*. *LisaThatcher*, Retrieved from <https://lisathatcher.com.au/2014/03/25/lisa-chats-with-mark-westbrook-director-of-stitching-theatre-article/>
- The Hague Online*. (2011). Review: “Stitching”. Retrieved from <https://www.thehagueonline.com/top-events/2011/09/21/the-english-theatre-stet-presents-stitching-by-anthony-neilson>
- The Standard*. (2012). Review: “Getting stitched up”. Retrieved from

<https://www.standard.co.uk/culture/theatre/getting-stitched-up-7381829.html>

The Sydney Morning Herald. (2005). Review: “*Stitching*”, The Stables Theatre, Retrieved from <https://www.smh.com.au/entertainment/art-and-design/stitching-20050915-gdm2gz.html>

Urban, K. (2004). “Towards a theory of cruel Britannia: coolness, cruelty, and the “Nineties””. *New Theatre Quarterly*, 20 (4), 354–372.

Verena's Edinburgh Fringe Diary. (2002). Review: “*Stitching*”. *Edinburgh 2002 Supplement to Theatre Record*, 24.

Watts, C. & Zimmerman, C. (2002). Violence against women: global scope and magnitude. *The Lancet*, 359, 1232-1237.

Winston Azzopardi, M. (2009). Review: “Censorship more religious than moral”. *Times Malta*, Retrieved from <https://timesofmalta.com/article/censorship-more-religious-than-moral.246347>

Wolfers, J. (2014). Review: “*Stitching*”. *TheBrag.Com*, Retrieved from <https://thebrag.com/stitching/>

World Health Organization [WHO]. (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence*. Geneva.

Young, C. (2011). *Do not disturb*. *Dispatches*. 40(1), 22-27.

Young, T. (2002). *The Spectator* Review: “*Stitching*”. *Theatre Record*, XXII(19).

Zhang, T. (2022). “Culture always operates through and in the body: how culture constructs and reshapes the female body”. *Asian Journal of Social Science Studies*, 7(8), 16-21.

17. Web of Science (WoS) Veri Tabanında Yer Alan Dinleme ve Okuma Kaygısı ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Analizi¹

Mevlüt TAŞKIN²

Beytullah KARAGÖZ³

APA: Taşkın, M. & Karagöz, B. (2025). Web of Science (WoS) Veri Tabanında Yer Alan Dinleme ve Okuma Kaygısı ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 279-303. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14743690>

Öz

Bu çalışmada Web of Science (WoS) veri tabanında yer alan "listening anxiety(dinleme kaygısı)" ve "reading anxiety (okuma kaygısı)" üzerine yayımlanan uluslararası makale ve bildirilerin bibliyometrik değişkenler açısından analizi amaçlanmıştır. Tarama süreci 27 Ekim 1975-27 Ekim 2023 tarihleri arasındaki yayınlarla sınırlandırılmıştır. Taranan indeksler SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH ve ESCI olarak belirlenmiştir. Betimsel tarama modelinde desenlenen bu çalışmada veriler; Web of Science (WoS) kategorileri, yayın türleri, yıllara göre sayısal dağılımı, en çok atıf alan yayınlar, etkin olan araştırmacılar, etkin olan dergiler, etkin olan ülkeler, etkin olan kurumlar başlıklarında analiz edilmiştir. Elde edilen bulguların değerlendirilmesinde sosyal ağ analizi yönteminden de yararlanılmış ve veriler haritalandırılmıştır. Sonuçlar; bu anahtar kelimelere yönelik en fazla yayının makale türünde olduğunu, en çok "Eğitim ve Eğitim Araştırmaları" kategorisinde yayın yapıldığını, bu alanda en çok yayının 2021 yılında yayımlandığını, en çok atıf yapılan makale ve bildirilerin "Modern Language Journal", "Foreign Language Annal" dergilerinde yer aldığını göstermektedir. Ayrıca en etkin yayın yapan ülkelerin Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri olduğu ve en etkin yayınevlerinin "Springer Nature", "Wiley" ve "Elsevier" olduğu tespit edilmiştir. Liu Meihua, Namaziandost Ehsan ve Sparks Richard L. en çok yayın yapan yazarlar olduğu görülmüştür. Dinleme ve okuma kaygısı alanında en çok Macintyre Peter D. ve Horwitz Elanie Kolker'e atıf yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kaygı, Bibliyometrik Analiz, Web of Science, Dinleme Kaygısı, Okuma Kaygısı

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "Web of Science (WoS) Veri Tabanında Yer Alan Dinleme ve Okuma Kaygısı ile İlgili Çalışmaların Bib-liyometrik Analizi" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. **Çıkar Çatışması:** Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. **FİNANSMAN:** Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. **Telif Hakkı & Lisans:** Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. **Etik İzni:** Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır. **Kaynak:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. **Benzerlik Raporu:** Alındı – Ithenticate, Oran: 13 **Etik Şikayeti:** editor@rumelide.com **Makale Türü:** Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.12.2024-**Kabul Tarihi:** 26.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14743690> **Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme ² Öğretmen, Tokat MEB / Teacher, Tokat MNE (Tokat, Türkiye), **eposta:** serkanmevluttaskin@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0008-4730-8930> **ROR ID:** <https://ror.org/oojga9g46>, **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossref Funder ID:** 501100013898 ³ Prof. Dr., Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Professor, Gazi Osmanpaşa University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education (İstanbul, Türkiye), **eposta:** beytullah.karagoz@gop.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2966-8226> **ROR ID:** <https://ror.org/054xkpr46>, **ISNI:** 0000 0001 2169 7132, **Crossref Funder ID:** 501100003356

Bibliometric Analysis of the Studies On Listening and Reading Anxiety In The Web of Science (WoS) Database⁴

Abstract

This study aims to analyze international articles and proceedings published on "listening anxiety" and "reading anxiety" indexed in the Web of Science (WoS) database in terms of bibliometric variables. The review process is limited to publications between October 27, 1975, and October 27, 2023. The indexes included in the analysis are SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH, and ESCI. In this study, which employs a descriptive survey model, the data were analyzed under the following categories: WoS categories, publication types, numerical distribution by years, most-cited publications, active researchers, prominent journals, leading countries, and influential institutions. Social network analysis methods were also utilized in the evaluation of the findings, and the data were mapped accordingly. The results reveal that the majority of publications on these keywords are in the form of articles, predominantly categorized under "Education and Educational Research." The findings indicate that the highest number of publications in this field occurred in 2021. Furthermore, the most-cited articles and proceedings were published in journals such as *Modern Language Journal* and *Foreign Language Annals*. The analysis identifies China and the United States as the most prolific countries in this domain, with "Springer Nature," "Wiley," and "Elsevier" emerging as the leading publishers. Liu Meihua, Namaziandost Ehsan, and Sparks Richard L. were identified as the most active authors. Additionally, it was found that Peter D. Macintyre and Elaine Kolker Horwitz are the most frequently cited scholars in the fields of listening and reading anxiety.

Keywords: Anxiety, Bibliometric Analysis, Web of Science, Listening Anxiety, Reading Anxiety

4

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the master's degree thesis titled " Bibliometric Analysis of the Studies On Listening and Reading Anxiety In The Web of Science (WoS) Database".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 17.12.2024-Acceptance Date: 26.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14743690>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Dil, bireyler arasında anlaşmayı sağlayan temel araçtır. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerine dayanan bu anlaşma süreci, etkili iletişim için kaynak oluşturur. Bu becerilerin birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilmesi, dilin işlevsel bir şekilde kullanılmasına bağlıdır (Emiroğlu, 2023). Dinleme becerisi, başkalarının ifadelerini doğru bir şekilde anlamayı içerir ve iletişimin temelini oluşturur (Epeçan, 2013). Konuşma becerisi, düşüncelerin açık ve etkili bir şekilde ifade edilmesine olanak tanır (Kurudayıoğlu, 2003). Okuma becerisi, yazılı materyalleri anlama ve yorumlama yeteneğiyle ilgilidir (Demirel ve Epeçan, 2012). Yazma becerisi ise düşüncelerin kâğıda dökülmesini ve etkili bir şekilde ifade edilmesini sağlar (Kemiksiz, 2021). Bu becerilerin birbirini destekleyici bir bütünlük oluşturması, dilin amacına uygun şekilde kullanılmasını sağlar. Bu nedenle, ana dil dersinin sadece bir bilgi aktarımı aracı değil, aynı zamanda bu becerilerin kazandırılması süreci olarak ele alınması önemlidir. Bu yaklaşım, bireylerin iletişim yeteneklerini güçlendirmelerine ve yaşamları boyunca etkili bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır (Gürses, 2009). Bireyin dil becerilerini geliştirmesi, öğrenim sürecinin temel hedeflerinden biridir. Dil becerileri; dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört ana kategoride değerlendirilir.

Okuma, bireyin yaşamının her aşamasında sürekli olarak kullanılan ve geliştirilen bir beceridir. Bu beceri, bireyin en temel hayati bilgilerden en karmaşık bilimsel bilgilere kadar geniş bir yelpazede bilgi edinmesini sağlar. Okuma süreci, bireyin düşünme yeteneğini geliştirmesine, farklı perspektiflerden bilgi edinmesine ve genel olarak bilgi birikimini artırmasına olanak tanır (Çetin ve Sidekli, 2017). Okuma, bireyin bilgi edinme ve anlam oluşturma sürecinin temelini oluşturan bir öğrenme aracıdır. İnsan, günlük yaşantıdan bilimsel bilgiye kadar birçok birikimini okuma yoluyla kazanır. Özellikle bilimsel bilgi üretimi ve aktarımı, büyük ölçüde bu süreçle gerçekleşir. Aynı zamanda okuma, bireyin kültürel birikimini geliştiren ve toplumsal kimliğini şekillendiren bir kültürlenme sürecidir. Bu bağlamda, okuma alışkanlığının bireysel ve toplumsal gelişimdeki önemi tartışılmazdır. Arıcı ve Taşkın (2019).

Bireyin dünya ile ilk iletişim kurma yolu dinlemedir. Dinleme, yaşamın başlarından itibaren kendini gösteren ve gelişmeye devam etmekte olan bir süreci kapsamaktadır (Keray-Dincel, 2019). Başka bir deyişle dinleme, çeşitli faktörlerden oluşan çok boyutlu süreçleri ele alan bir beceri olarak ifade edilmektedir (Karakuş-Tayşi, 2019). Sözlü iletişim sürecinde dil becerilerinin en önemli unsurlarından biri olan dinleme, günlük yaşamın büyük bir kısmını kapsar. (Robertson, 2004) Bireyin yaşamında en çok kullandığı dil becerisinin dinleme olduğunu vurgulamıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalar bireylerin diğer insanlarla geçirdiği zamanın %42'sinden fazlasını dinleyerek geçirdiğini göstermiştir (Mundell, 2011: s.61). Bu doğrultuda, dinleme becerisi ve eğitimi, bireyin başarılı ve kaliteli bir yaşam sürmesi, ülkelerin gelişmiş, kültürlü ve modern toplumlar haline gelmesi ve eğitim sistemlerinin hedeflerine ulaşabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle göz ardı edilmemesi gereken bir süreçtir.

Kaygı, duygusal bir tepki olarak bireyin içsel dünyasında karmaşık etkiler yaratan bir olgu olarak değerlendirilebilir. Hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle bu duygu biçimini anlamak, insan davranışları ve kişisel gelişim açısından önemli bir perspektif sunar. Olumsuz bir açıdan bakıldığında, kaygının akla uygun olmayan düşünceleri rahatsız etmesi, kişinin içsel dengesini bozması ve olumsuz etkiler yaratması mümkündür. Bu durum, bireyin yaşam kalitesini düşürebilir ve genel duygu durumunu etkileyebilir. Ancak, kaygı olumlu bir perspektiften değerlendirildiğinde bu duygu biçiminin işlevsel bir uyarıcı olduğunu görmek mümkündür. Özellikle korkulan durumlarla karşılaşma halinde,

kaygı kişiyi uyarmak ve tedbir almaya yönlendirmek adına bir uyarı işlevi görebilir. Bu, bireyin daha dikkatli ve hazırlıklı olmasına olanak tanıyarak olası risklere karşı savunma mekanizmalarını güçlendirebilir. Aynı zamanda, kaygının bireyi daha mutlu ve başarılı olmaya teşvik etmesi, kişinin hedeflerine odaklanmasını sağlayarak pozitif bir etki yaratabilir (Ersevim, 2005: s.304-305). En önemlisi, kaygının karakter ve kişilik gelişimine etkili bir şekilde katkıda bulunmasıdır. Zorluklarla başa çıkma, riskleri değerlendirme ve çözüm odaklı düşünme becerilerini geliştirme sürecinde, kaygının olumlu bir etkisi olabilir. Bu, bireyin kişisel büyüme ve olgunlaşma sürecine olumlu katkılarda bulunabilir. Kaygıyı sadece olumsuz bir duygu olarak değil, aynı zamanda bireyin içsel dünyasını şekillendiren ve olumlu etkiler yaratan bir faktör olarak görmek, insan psikolojisi üzerinde daha derin bir anlayış geliştirmemize yardımcı olabilir.

Kaygının dil becerileriyle ilişkilendirilmesi üzerine yapılan çalışmalar, dil becerileri ile kaygı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Horwitz Elaine, Horwitz Michael B. ve Cope (1986) tarafından yapılan araştırmada, dil becerileri ve kaygı arasındaki ilişki vurgulanmıştır. Dinleme ve okuma becerilerindeki kaygı, dil yeteneklerini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, dil becerilerini geliştirmeye yönelik stratejiler, kaygı seviyelerini azaltabilir. Kaygı, genel davranışları olumsuz etkileyebilir. Ancak bu olumsuz etkiler, kaygının yönetilmesi ve dil becerilerinin geliştirilmesiyle azaltılabilir, bu da bireyin yaşam kalitesini artırabilir.

Dinleme kaygısı, genellikle öğrencilerin zorlayıcı veya daha önce deneyimlemedikleri dinleme durumlarıyla başa çıkmaya çalıştıklarında ortaya çıkar. Dinleyicinin kelimeleri duyamaması, duyduklarını yanlış anlamlandırması veya yanlış çıkarımlar yapması durumunda, dinleme kaygısı daha da artabilir. Dinleme eğitimi sürecinde, öğrenci karmaşık mesajlarla, soyut içerikle, bilinmeyen sözcüklerle ve sesleri anlamakta güçlük çektiğinde, özellikle bu durumlarla ilk kez karşılaştığında, dinlediklerini doğru bir şekilde anlamakta zorlanabilir. Öğrencinin dinleme becerilerini geliştirme sürecinde, bu tür zorluklarla karşılaşması ve bunlarla baş edememesi durumunda dinleme kaygısı gelişebilir. Bu durumda öğrenci, dinleme eylemine karşı çekince ve korku hissedebilir, bu da sonuç olarak olumsuz bir tutuma yol açabilir. Dinleme kaygısı, öğrencinin dinleme becerilerine yönelik özgüven ve isteğini azaltabilir (Joiner, 1986). Bu nedenle, dinleme eğitimi sürecinde öğrencilere, farklı dinleme durumlarına karşı hazırlıklı olma ve anlama becerilerini güçlendirme konusunda destek sağlamak önemlidir. Öğrencilerin bilmedikleri sözcükleri anlamlandırmalarına yardımcı olmak ve soyut içerikleri açıklamak için etkili stratejiler kullanmak, dinleme kaygısını azaltabilir. Aynı zamanda, öğrencilere dinleme pratiği yapma ve çeşitli sesleri tanıma imkânı sunmak, dinleme becerilerini geliştirmeye ve dolayısıyla dinleme kaygısını aşmaya yardımcı olabilir.

Okuma kaygısı, bireyin okuma eylemiyle ilgili özel bir korkuyu ifade eder. Bu, okuma sırasında ortaya çıkan heyecan, tedirginlik ve korku gibi olumsuz tepkileri içerir. Okuma kaygısı, bireyin okuma sürecinde ortaya çıkan olumsuz duygusal tepkilerle ilişkilidir. Kuşdemir ve Katrancı'nın (2016) ifadesiyle, bireyin okuma faaliyetine karşı gösterdiği olumsuz tepkiler, genellikle bu kaygı durumunu yansıtır. Bu durum, okuma sırasında bireyin hissettiği rahatsızlık, endişe ve gerginlikle karakterizedir. Piccolo ve diğerleri (2017) kaygılı okumayı, bireyin okuma yaparken hoş olmayan duygusal tepkiler göstermesi olarak açıklar. Bu tepkiler, okuma sürecinde ortaya çıkan zorluklar, anlama güçlükleri veya güvensizlik duygularıyla ilişkilidir. Bu nedenle, kaygılı okuma, bireyin okuma etkinliği sırasında duygusal olarak rahatsız olma durumunu yansıtabilir. Psikologlar, kaygının öğrenme sürecini olumsuz etkileyen bir duygu olduğunu vurgularlar. Daly ve Miller'ın (1975) ifadesiyle, bu duygu, öğrenme sürecinde engeller oluşturabilir ve öğrencinin başarıya ulaşmasını zorlaştırabilir. Jalongo ve Hirsh (2010) de benzer bir perspektifle, kaygının öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğunu

belirtirler. Bu bağlamda, okuma kaygısı öğrenme sürecinde karşılaşılan zorlukları derinleştirebilir, öğrencinin öğrenme motivasyonunu düşürebilir ve genel okuma performansını etkileyebilir. Bu nedenle, öğrencilerin okuma kaygısıyla başa çıkma stratejilerini öğrenmeleri ve bu duyguyu azaltmaya yönelik destek almaları önemlidir. Aynı zamanda, eğitimcilerin öğrencilerin okuma kaygısını anlamaları ve etkili öğretim yöntemleriyle bu kaygıyı azaltmaya yönelik çabalar sarf etmeleri önemlidir.

2. Alanyazın Çalışmaları

Alanyazın incelendiğinde kaygı, okuma kaygısı ve dinleme kaygısı üzerine çok sayıda uluslararası çalışma olduğu görülmüştür. (Adler, Rosenfeld ve Proctor, Akt. Iyere, 2018; Aiping Zhao, Ying Guo, Jaclyn Dynia 2013; Dang V. T. T., Nguyen T., 2023; Elaine K Horwitz, Michael B Horwitz, Joann Cope 1986; Elaine K. Horwitz 2001; Hamada A., Takaki S., 2021; Karakuş, Tayşi, 2019; Keray, Dincel, 2019; Kimura, H., 2017; Li, R., 2022; Polat, M., 2019; Rahimi, Mehrak; Soleymani, Elham 2015; Richard L. Sparks, Leonore Ganschow 2007; Saito Yoshiko, Keiko K. Samimy, 1996; Thomas J. Garza, Horwitz Elaine K. 1999; Yoshiko Saito, Thomas J. Garza, Elaine K. Horwitz 1999; Yuh-show Cheng, Elaine K Horwitz, Diane L Schallert 1999).

Bibliyometrik analiz oldukça yaygın bir araştırma yöntemidir ve dünya genelinde geniş bir yelpazede yapılan bilimsel çalışmalarda gözlemlenen bir çalışma alanıdır. Bu çalışmalar, birçok farklı disiplinde yapılmıştır. (Ateş, 2022; Zan, 2012; Doğan, 2022; O' Connor, 2000; Sani, 1984; Ukşul, 2016; Çiftçi ve diğerleri, 2016; Hung, 2012; Tür, 2019; Côrtes ve Rodrigues, 2016; Gökçen ve Arslan, 2019; Arı, Yaşar ve İstanbullu, 2020; Bozdoğan, 2020; Kwak, 2002; Durgut, 2022; Hıdıroğlu, 2020; Sönmez, 2020; Teke, 2020).

3. Problem Durumu

Son yıllarda eğitim süreçleri üzerine yapılan araştırmalar, dil becerilerinden özellikle dinleme ve okuma becerileri üzerinde kaygının, öğrenme başarısı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Akkocaoğlu, 2019; Altan, 2022; Aykut, 2022; Bal, 2018; Çiftçi, 2001; Demirel, 1990; Faulkner-Schneider, 2005; Hung, 2012; Şimşek, 2021; Tunga, 2016). Ancak, alanyazındaki mevcut çalışmaların çeşitli konularda dağılmış olması ve bu konudaki bibliyometrik analizlerin sınırlı olması, alanın genel eğilimleri, öncelikli araştırma konuları ve araştırma eğilimleri hakkında bilgi eksikliği ortaya çıkmıştır.

Dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili yapılan çalışmaların bibliyometrik bir analizi, alandaki güncel eğilimleri belirlemek, en çok atıf alan çalışmaları tanımlamak, araştırmacıların ve akademisyenlerin odaklandığı ana konuları anlamak ve gelecekteki araştırmalara yönelik potansiyel açıklıkları ortaya çıkarmak açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu bağlamda, dil öğrenme süreçlerindeki bu kaygıların etkili bir şekilde ele alınması için alanyazındaki mevcut durumun ve eğilimlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması gerekmektedir.

Bu çalışma, dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili yapılan araştırmaların bibliyometrik bir analizi üzerine odaklanarak, alandaki mevcut bilgi birikimini sistematik bir şekilde ortaya koymayı ve gelecekteki araştırmalara yol göstermeyi amaçlamaktadır.

4. Amaç ve Önem

Akademik çalışmalar incelendiğinde son yıllarda eğitim-öğretim süreçlerinde önemli bir konu olan "dinleme ve okuma kaygısı" alanının bibliyometrik açıdan yeterince incelenmediği görülmektedir.

Ayrıca bu alandaki etkili makaleler, tezler, bildiriler vb. üzerinden detaylı bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı Türkiye ve dünya genelinde dinleme ve okuma kaygısı üzerine yapılan Web of Science veri tabanında yer alan çalışmaları bibliyometrik değişkenler açısından incelemektir.

Araştırma belirli bir konu üzerine yapılan bilimsel yayınların konumu, çeşitleri ve miktarı hakkında bilgi sunabilme kapasitesi ile belirginleştirme açısından önemlidir. Bilimsel araştırmanın amacı, topluma fayda sağlayabilecek bilgi eksikliklerini belirlemek ve bu alanlarda yeni bilgi oluşturmaktır. Dilin öğrenilmesi ve öğrencinin gelişiminde kritik bir öneme sahip olması nedeniyle, bu alanda yapılan akademik çalışmaların detaylı bir analizi önem taşımaktadır. Kaygı, bireyin hayatta başarılı olabilmesi için kritik bir süreçtir; son dönemde okuma ve dinleme kaygısı konularındaki belirginleşme dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, dinleme ve okuma kaygısına yönelik yapılan bilimsel araştırmaların detaylı bir analizi, bu alandaki açıklıkların belirlenmesinde etkili faktörlerin anlaşılması açısından hayati öneme sahiptir. Kaygı alanındaki araştırmalar son yıllarda önemli bir büyüme göstermiştir ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların durumu, kaygı ve özellikle de dinleme ve okuma kaygısına dair anlayışımızı derinleştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın önemi, dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili uluslararası çalışmaların genel durumu hakkında çıkarımlar yapmayı ve bu alanda nasıl ilerleme kaydedildiğini anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemi ise dinleme ve okuma kaygısı alanında yapılan çalışmaların genel özelliklerini ve eğilimlerini belirlemektir. Bu, eğitim uygulamalarını ve politikalarını geliştirme potansiyeli taşıyan değerli bilgiler sağlayabilir. Ayrıca, dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili yapılan makale ve bildirilerin analizi, akademisyenlerin ve eğitimcilerin konu ile ilgili doğru bir bakış açısı kazanmalarına yardımcı olabilir. Uluslararası alanda yayınlanmış makale ve bildirilerin analizi, bu alandaki bilgi boşluklarını ve araştırma gereksinimlerini belirlemeye yardımcı olabilir, özellikle kaygı konusuna yönelik mevcut araştırmaların yeterli olup olmadığı ve hangi kavramların daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyduğu hakkında bilgi sahibi olmaya yardımcı olacaktır.

Araştırma problemi çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Okuma kaygısı ve dinleme kaygısı anahtar kavramları ile taranan yayınların Web of Science (WoS) kategorileri nelerdir?
- Okuma ve dinleme kaygısı anahtar kavramları ile ilgili yayımlanan makalelerin tarandığı indeksler hangileridir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik yayınların yıllara göre sayısal dağılımı ne şekildedir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik yayınların türlerine ilişkin dağılım nasıl görünmektedir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili yayınların yazarlık durumu ne yönde seyretmektedir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik araştırmalarda etkin olan dergiler hangileridir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik araştırmalarda aktif olan ülkeler hangileridir?

- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik yayınların aldığı atıf sayıları nasıldır?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik çalışmalarda en fazla atıf alan yayınlar nelerdir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik yayınlardaki kaynak türlerinin dağılımı nasıl bir profil çizmektedir?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik yayınların anahtar kelime ağ durumu nasıl bir görünüm sunmaktadır?
- Okuma ve dinleme kaygısıyla ilgili akademik çalışmalarda en üretken yazarlar kimlerdir?

5. Sayıtlar ve Sınırlılıklar

Bibliyometrik analiz çalışmasına dâhil edilen anahtar kelimelerin yeterli olduğu, tarama sonucunda veri tabanından elde edilen verilerin doğru ve çalışmanın amacına uygun oldukları ve belirlenen anahtar kelimeleri içeren çalışmaların konuyu kapsadığı varsayılmıştır.

Bibliyometrik analiz çalışmasına dâhil edilen araştırmalar Web of Science(WoS) veri tabanı araştırmalarında 27 Ekim 2023 tarihine kadar yayımlanmış “dinleme kaygısı ve okuma kaygısı” anahtar kelimeleri ile ilgili çıkan eğitim alanında yazılmış erişime makale ve bildiriler ile sınırlı tutulmuştur. WoS veri tabanındaki araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. WoS veri tabanında çevrim içi bir tarama yapılmıştır. Tarama aralığı 27 Ekim 1975-27 Ekim 2023 tarihleri arasını kapsamaktadır.
2. Yapılan bu taramada “reading anxiety” ve “listening anxiety” anahtar kelimeleri hem makale ve bildiri başlıklarında hem de makale ve bildiri içeriğinde taranmıştır.
3. Taranan indeksler SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH ve ESCI olarak belirlenmiştir.

WoS veri tabanındaki tarama sürecinde elde edilen çalışmalar, Eğitim/Eğitim Araştırmaları kapsamında yer alan makale ve bildiriler ile sınırlandırılmıştır.

6. Yöntem

Bu çalışma, betimsel tarama modeli temelinde yapılmıştır. Betimsel desende, ele alınan durumu ayrıntılı bir biçimde tanımlamak ve açıklamak amaçlanır (Çepni, 2011). Bu tür araştırmalar, "Durum nedir? Şu an hangi noktadayız? Hedeflerimiz neler? İleriye dönük hangi adımları atmalıyız?" gibi sorulara, mevcut duruma dayalı olarak yanıtlar arar (Kaptan, 1995: s.59).

Bu çalışmada, "dinleme kaygısı" ve "okuma kaygısı" konulu uluslararası makale ve bildirilerin Web of Science (WoS) veri tabanındaki etkinliği, bibliyometrik göstergeler açısından incelenmiştir. Araştırma bu nedenle betimsel tarama modeli çerçevesinde yapılandırılmıştır. Araştırma kapsamında, veri seti; yayın yılı, en verimli yazarlar, en verimli ülkeler, yayın yapılan dergiler ve bu dergilerin etki faktörleri, yayıncılar, yazarlık durumları, yazarların bağlı oldukları kurumlar, atıf yapılan kaynak türleri, en çok atıf alan makaleler, anahtar kelime analizi ve en sık atıf yapılan yayınlar gibi çeşitli bibliyometrik

göstergeler açısından analiz edilmiştir.

7. Veri Toplama Süreci

Bibliyometrik çalışmaların temelini oluşturan veri tabanları arasında öne çıkan bir bileşen, Web of Science (WoS) veri tabanı ve kapsamıdır. Eğitim araştırmalarının indekslendiği birçok veri tabanı, örneğin Scopus, TR DİZİN ULAKBİM, YÖK Tez Merkezi, ProQuest ve Google Scholar gibi alternatifler bulunmaktadır (Karagöz ve Şeref, 2019b; Thompson, 2018). Ancak, yaygın olarak tercih edilen bibliyometrik veri tabanları arasında WoS öne çıkmaktadır. Zira Web of Science (WoS), akademik araştırmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi için yaygın olarak tercih edilen bir bibliyometrik veri tabanıdır. Kapsamlı içeriği sayesinde fen bilimleri, sosyal bilimler, sanat ve beşeri bilimler gibi farklı alanlardan gelen birçok yayını içerir. WoS, içerdiği yayınları seçerken kalite kontrolü uygular, bu da genellikle akademik itibara sahip ve kaliteli çalışmaları içerdiği anlamına gelir. Ayrıca, atıf indeksleme özelliği sayesinde bir makalenin diğer yayınlar tarafından ne sıklıkla alıntılındığını gösterir. Bu atıf verileri, bir çalışmanın etkisini ve önemini belirlemede önemli bir ölçüttür. WoS ayrıca araştırmacılara kullanıcı dostu araçlar sunar, bu da yayın verilerini çeşitli biçimlerde analiz etmelerini sağlar. Genişletilmiş işlevselliği sayesinde, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli veri tabanlarını bir araya getiren bir platformdur. Tüm bu özelliklerinden dolayı, Web of Science (WoS) genellikle akademik dünyada yaygın olarak tercih edilen bir bibliyometrik veri tabanı olarak kabul edilir.

Bu bağlamda yapılan araştırmada, bibliyometrik verilerin toplanması için Clarivate Analytics tarafından üretilen Web of Science veri tabanı kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında WoS veri tabanındaki “Dinleme kaygısı ve okuma kaygısı” ile ilgili makale ve bildirimler veri dosyası hâlinde VosViewer (Version 1.6.9) yazılımı kullanılarak çözümlenmiştir. Web of Science, dünya genelinde bilimsel atıf arama ve analitik bilgi platformlarından biri olarak kabul edilmektedir. Veri tabanı, araştırmacılara farklı disiplinlere ait geniş kapsamlı bir veri içeriği sunmaktadır, bu da araştırmacılara çeşitli konularda kapsamlı bir bakış açısı kazandırmaktadır (Li, Rollins ve Yan, 2018)

8. Bulgular

Yapılan tarama sonucunda elde edilen 10.000’in üzerinde çalışmadan desenlenen 279 çalışmanın yayın türlerinin WoS kategorileri incelenmiş ve Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Tüm kategorilerde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili çıkan yayın türlerinin WoS kategorileri (tüm çalışmalar ilk 20 kategori)

WoS Kategorileri	f	%
Eğitim/Eğitim Araştırmaları	93	51.913
Dilbilim	59	32.240
Psikoloji Multidisipliner	20	10.929
Dil Dilbilim	18	9.536
Psikoloji Eğitimi	14	7.650
Özel Eğitim	6	3.279
Psikiyatri	6	3.279
Psikoloji Deneysel	6	3.279
Sosyal Bilimler Disiplinlerarası	4	2.186

Bilgisayar Bilimi Bilgi Sistemleri	4	1.639
Yeşil Sürdürülebilir Bilim Teknolojisi	4	1.639
Bilgi Bilimi Kütüphane Bilimi	3	1.639
Psikoloji Gelişimsel	3	1.639
Rehabilitasyon	3	1.639
İletişim	2	1.093
Bilgisayar Bilimleri Disiplinlerarası Uygulamalar	2	1.093
Bilgisayar Bilimi Teorisi Yöntemleri	2	1.093
Çevre Çalışmaları	2	1.093
Sinir bilimleri	2	1.093
Antropoloji	1	0.546
Diğer	25	13,65
Toplam	279	% 100

Tabloda görüldüğü üzere dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili çeşitli yayın türlerinde toplam 279 çalışma tespit edilmiştir. 44 farklı başlıkta ortaya çıkan bu çalışmalarda en çok kullanılan kategori (f=93) çalışma ile “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisi olmuştur. Bu kategoriyi sırasıyla (f=59) çalışmayla “Dilbilim”, (f=20) çalışmayla “Multidisipliner Psikoloji”, (f=18) çalışmayla “Dil/dil bilimi”, (f=14) çalışmayla “Psikoloji Eğitimi”, altışar çalışmayla “Özel Eğitim”, “Psikiyatri”, “Deneysel Psikoloji” takip etmiştir. “Sosyal Bilimler Disiplinlerarası”, “Bilgisayar Bilimi Bilgi Sistemleri”, “Yeşil Sürdürülebilir Bilim Teknolojisi” kategorilerinde ise (f=4) çalışma bulunmaktadır.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili yayın türleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili yayın türleri

Yayın Türü	f	%
Makale	81	81.048
Bildiri	12	11.900
Erken Erişim	4	4.030
Kitap Bölümleri	2	2.015
Geri Çekilmiş Yayın	1	1.007
Toplam	100	% 100

Tablo 2 incelendiğinde “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde Dinleme ve Okuma kaygısı alanıyla ilgili en sık yapılan yayın türünün (f=81) çalışma ile makale olduğu tespit edilmiştir. Bunu (f=12) yayın türü ile bildirilerin takip ettiği görülmüştür.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı araştırma konusu ile ilgili makale ve bildirilerin konu başlıklarına göre dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile araştırma konusu ile ilgili makale ve bildirilerin konu başlıklarına göre dağılımı

Konu başlıklarına göre dağılım	f	%
Okuma Kaygısı (reading anxiety)	46	49,46
Dinleme Kaygısı (listening anxiety)	24	25,80
Okuma ve Dinleme Kaygısı (reading and listening anxiety)	23	24,73
Toplam	93	% 100

Tablo 3 incelendiğinde “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme ve okuma kaygısı alanlarındaki makale ve bildirilerin (f=46)sının “Okuma kaygısı (reading anxiety)”, (f=24)ünün “Dinleme kaygısı(listening anxiety)”, (f=23)ünün ise “Okuma kaygısı ve dinleme kaygısı (reading anxiety and listening anxiety)” konularında yayımlandığı görülmektedir.

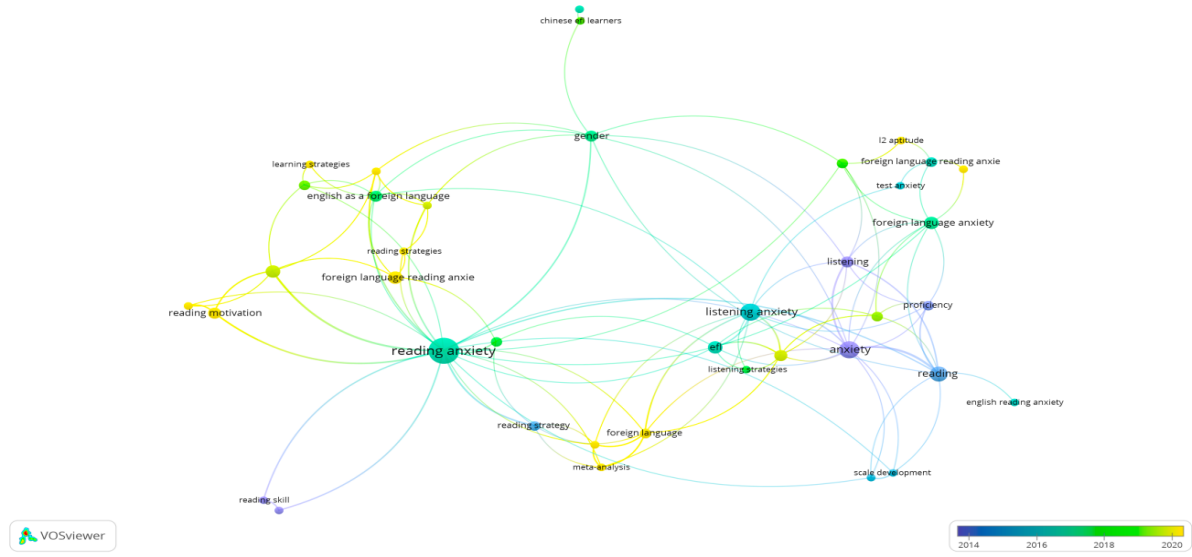
“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı araştırma alanı ile ilgili yayımlanan makale ve bildirilerin yıllara göre sayısal dağılımı incelenmiş ve Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma alanı ile ilgili yayımlanan makale ve bildirilerin yıllara göre sayısal dağılımı

Yayın yılı	f	%
2021	13	13,98
2019	11	11,38
2018	9	9,68
2022	9	9,68
2016	7	7,53
2017	7	7,53
2023	7	7,53
2012	5	5,38
2013	5	5,38
2009	4	4,30
2020	4	4,30
2014	3	3,23
2015	2	2,15
1999	1	1,08
2000	1	1,08
2004	1	1,08
2005	1	1,08
2006	1	1,08
2008	1	1,08
2011	1	1,08
Toplam	93	% 100

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme ve okuma kaygısı alanlarında yayınlanan makale ve bildirilerin yıllara göre sayısal dağılımı incelendiğinde, en fazla makale ve bildirinin 2021 yılında yayımlandığı (f=13), bunu sırasıyla 2019 (f=11), 2018 ve 2022 (f=9) ve 2016, 2017, 2023 (f=7) yıllarının takip ettiği görülmüştür. Yayımlanan makale ve bildirilerin yaklaşık % 70’inin (f=63) son sekiz yılda yayımlandığı gözlenmektedir.

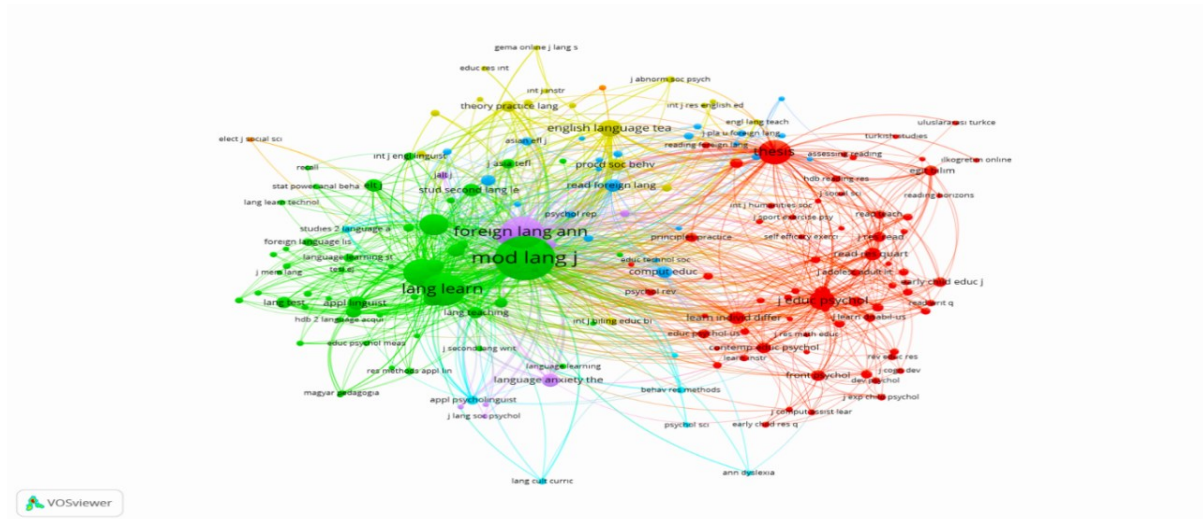
“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma alanı ile ilgili yayımlanan makale ve bildirilerin anahtar kelimelerinin yıllara göre ağ haritası Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma konusu ile ilgili yayınlanan makale ve bildirimlerin anahtar kelimelerinin yıllara göre dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik (f=264) anahtar kelime tespit edilmiştir. (f=en az 2) ve üzeri kullanılan anahtar kelime sayısının (f=40) olduğu görülmüştür. Bu anahtar kelimelerin içerisinde en çok kullanılan anahtar kelimenin “reading anxiety (okuma kaygısı)” (f=23) olduğu gözlenmiştir. Bunu (f=10) kullanım ile “anxiety (kaygı)” ve listening anxiety (dinleme kaygısı)” takip etmektedir. Sonrasında sırasıyla “reading (f=8) (okuma)”, “foreign language reading anxiety (yabancı dilde okuma kaygısı) (f=5)”, “reading comprehension (okuduğunu anlama)(f=5)”, “foreign language anxiety (yabancı dil kaygısı)(f=5)” ve “English as a foreign language (yabancı dil olarak İngilizce)(f=5)” takip etmektedir. Şekil 6’nın yıllara göre dağılım incelendiğinde bu alandaki çalışmaların özellikle 2010’lu yıllardan sonra yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu alanda çıkan (toplam f=93) makale ve bildirimlerin 83’ü 2010 ve sonrası yıllarda yazılmıştır. 2000-2010 yılları arasında ise toplam (f=11) yayın bulunmaktadır. 2000 yılı öncesinde çıkan yayın sayısı ise sadece (f=1)dir.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik yayın yapılan dergiler Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik ortak atıf kaynak türü ağ haritası

Harita incelendiğinde Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde yer alan dinleme kaygısı ve Okuma kaygısına yönelik (toplam $f=93$) çalışmada ($f=1828$) farklı kaynağa atıf yapıldığı görülmektedir. ($f=$ en az 5) atıf yapılan kaynak türü incelendiğinde ($f=182$) kaynak ortaya çıkmış ve yukarıdaki haritada bu 182 kaynağın ilişki durumu gösterilmeye çalışılmıştır. Haritaya göre beş farklı yayın etrafında bir ilişki bağı gözlenmiştir. Bu bağlar incelendiğinde en çok atıf yapılan yayıncının ($f=370$) atıfla “Modern Language Journal” dergisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu yayıncıyı ($f=196$) atıfla “Foreign Language Annals” dergisi takip etmektedir. ($f=192$) atıfla “Language Learn” dergisi üçüncü Sırada, ($f=139$) atıfla “System” dergisi dördüncü sıradadır. En çok atıf yapılan yayınların ilk dördü dergidir. Beşinci sırada ise çeşitli tezler yer almaktadır.

Tablo 5. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma konusu ile ilgili yayın yapılan dergiler

Yayın Yapılan Dergiler	f	%
System	8	8,602
Eğitim ve Bilim (Education and Science)	6	6,452
Foreign Language Annals	5	5,376
Modern Language Journal	5	5,376
Advances In Education Research	3	3,226
Asia Pacific Education Researcher	3	3,226
Asian Pacific Journal Of Second and Foreign Language Education	3	3,226
Education and Education Management		
Reading And Writing	3	3,226
Early Childhood Education Journal	3	3,226
Education Research International	2	2,151
Edute 2009 Proceedings Of The 5th Wseas Iasme International Conference On Educational Technologies	2	2,151
Ijole International Journal Of Language Education	2	2,151
Innovation In Language Learning And Teaching	2	2,151
Issues In Educational Research	2	2,151
Journal Of Asia Tefl	2	2,151
Modern Journal Of Language Teaching Methods	2	2,151

Procedia Social And Behavioral Sciences	2	2,151
Reading Writing Quarterly	2	2,151
Recent Advances In Computer Engineering	2	2,151
Tesol Quarterly	2	2,151
Diğer	2	2,151
	30	32,265
Toplam	93	% 100

Tablo 5 incelendiğinde dinleme ve okuma kaygısı üzerine iki ve üzeri makale yayımlayan dergi sayısının 22 olduğu tespit edilmiştir. Bu dergilerden en etkin olanının (f=8) makale ile ‘System’ dergisi olduğu görölmektedir. Bunu sırasıyla (f=6) makaleyle ‘Eğitim ve Bilim’, (f=5) makaleyle ‘Foreign Language Annals’ ve ‘Modern Language Journal’ , üçer makaleyle ‘Asia Pacific Education Researcher, Asian Pacific Journal of Second and Foreign Language Education, Education and Education Management, Reading and Writing’ ve dergileri takip etmektedir.

Tablo 6 “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik yayın yapılan ölkeler

Yayın Yapan Ölkeler	f	%
Çin Halk Cumhuriyeti	21	22.581
Amerika Birleşik Devletleri	17	18.280
Türkiye	17	18.280
İran	10	10.753
Tayvan	7	7.527
Suudi Arabistan	5	5.376
Endonezya	3	3.226
Güney Kore	3	3.226
Belçika	2	2.151
Mısır	2	2.151
İngiltere	2	2.151
Japonya	2	2.151
Tayland	2	2.151
Avustralya	1	1.075
Brezilya	1	1.075
Kanada	1	1.075
Çekya	1	1.075
Ekvador	1	1.075
Finlandiya	1	1.075
Yunanistan	1	1.075
Macaristan	1	1.075
Hindistan	1	1.075
Irak	1	1.075
Lübnan	1	1.075
Malezya	1	1.075
Norveç	1	1.075
Pakistan	1	1.075
Peru	1	1.075
Rusya	1	1.075

İsviçre	1	1.075
Birleşik Arap Emirlikleri	1	1.075
Venezuela	1	1.075
Toplam	93	% 100

Tablo 6 incelendiğinde “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme ve okuma Kaygısı ile ilgili yayınlanan makaleler kapsamında en etkin olan ülkenin (f=21) makale ile “Çin Halk Cumhuriyeti” olduğu tespit edilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti’nin bu alanda yayımlanan makalelerin yaklaşık % 23’üne kaynak ülke olduğu belirlenmiştir. Dinleme ve Okuma Kaygısı ile ilgili yayımlanan makaleler kapsamında en etkin ikinci ülkelerin “Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri” (f=17) olduğu tespit edilmiştir. Bu ülkeleri (f=10) makale ile İran takip etmektedir.

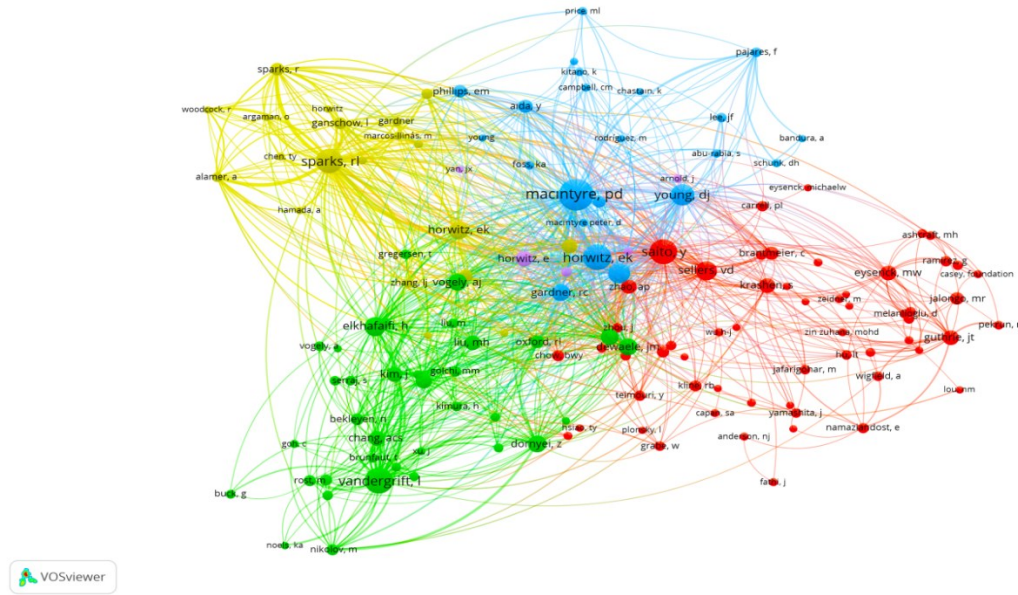
“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı araştırma alanı ile ilgili yayın yapılan yazarlar (f= en az 2) Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı araştırma alanı ile ilgili yayın yapan yazarlar (f= en az 2)

Yazar	f	%
Liu, Meihua	3	3.226
Namazandost, Ehsan	3	3.226
Sparks, Richard L.	3	3.226
Yasemin, Baki	2	2.151
Chow, Bonnie Wing-Yin	2	2.151
Depaepe, Fien	2	2.151
Guo, Ying	2	2.151
Li, Rui	2	2.151
Luebbers, Julie	2	2.151
Deniz, Melanhoğlu	2	2.151
Patton, Jon	2	2.151
Reynvoet, Bert	2	2.151
Takaki, Shuichi.	2	2.151
Vanbecelaere, Stefanie	2	2.151
Zhang, Xiang	2	2.151
Diğer	60	64.520
Toplam	93	% 100

Tablo 7 incelendiğinde WoS veri tabanında indekslenen dergilerde (f= en az 2) yayın yapan toplam 15 yazar adı tespit edilmiştir. Bu kapsamda en etkin yazarların sırasıyla “Liu Meihua” (f=3), “Namaziandost Ehsan” (f=3), “Sparks Richard L.” (f=3) yayımladığı görülmüştür. Diğer on iki yazarın da dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili (f=2) uluslararası makale yazdığı görülmüştür. Bu alanda Yasemin Baki ve Deniz Melanhoğlu en etkin Türk yazarlar arasındadır.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma kapsamı ile ilgili ortak yazar atıf ağ haritası Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma kapsamı ile ilgili ortak yazar atıf ağ haritası

Harita incelendiğinde Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili toplam ortak atıf yapılan yazar sayısının (toplam $f=2541$) olduğu görülmüştür. ($f=$ en az 5) ortak atıf yapılan yazar sayısı ise ($f=142$) dir. Bu 142 yazarın bağlantı durumu haritada gösterilmektedir. Haritaya göre yazarlar arasında ortak atıf yönünden 4 ana kümelenme ve ilişki bağı gözlenmiştir. ($f=$ en az 5) ortak atıf yapılan yazarlar arasında en çok atıf alan yazar ($f=91$) atıfla “Macintyre Peter D.”dir. ($f=90$) atıfla “Horwitz Elanie Kolker” takip etmektedir. Özellikle bu iki yazar bu alanda en çok atıf alan ve bağ haritasında merkezde yer alan isimlerdir. Bu iki araştırmacıyı ($f=58$) atıfla “Vandergrift Larry”, ($f=57$) atıfla “Saito Yoshiaki”, ($f=54$) atıfla “Sparks Richard L.”, ($f=41$) atıfla “Young Dolly Jesusita” takip etmektedir. ($f=$ en az 20) atıf alan 18 farklı yazar bulunmaktadır.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik en çok atıf alan ilk 10 makale Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik en çok atıf alan ilk 10 makale ve bildiri

Makale Başlığı	Yazar adı	Yayın yılı	Top. Atıf Sayısı	Atıf Sayısı/Yıl
Foreign language reading anxiety	Saito, Y; Horwitz, EK; Garza, TJ	1999	262	10,48
A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency	Mills, Nicole; Pajares, Frank; Herron, Carol	2006	175	9,72
Anxiety and reading comprehension in Spanish as a foreign language	Sellers, VD	2000	132	5,5
Foreign Language Anxiety and Foreign Language Performance: A Meta-Analysis	Zhang, Xian	2019	93	18,6
Foreign language reading anxiety: Chinese as a	Zhao, Aiping; Dynia,	2013	64	5,82

Yukarıdaki şekilde Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili yazılan 93 eserde yer alan yayın atıfları ilişkisi gösterilmektedir. Şekildeki haritaya göre bu alandaki toplam atıf sayısı (toplam f=3669)dur. (f=En az 5) ortak atıf yapılan yayın sayısı ise (f=120)dir. Bu yayınların 4 farklı renkle oluşturduğu kümelenmeyi ve ilişkiyi gözlemlenmektedir.

Alan çalışmacıları (f=49) atıfla en çok Saito Yoshiko, Y; Horwitz Elaine K, Garza Thomas J. tarafından yazılmış ‘Foreign language reading anxiety’ adlı makaleden ve Horwitz Elaine K. tarafından yazılmış ‘Foreign Language Classroom Anxiety’ makalesinden atıf yapmıştır. Bu iki makale de Modern Language Journal adlı dergide yayımlanmıştır. (f=34) atıfla Sellers Vanisa D.ye ait ‘Anxiety and reading comprehension in Spanish as a foreign language’ adlı makale ise ‘Foreign Language Annals’ dergisinde yayımlanmıştır.

9.Sonuç

Yapılan tarama sonucunda ortaya çıkan 183 çalışmanın WoS kategorileri incelenmiştir. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde 93 çalışmaya ulaşılmış ve bu çalışmalara toplamda 1.007 atıfta bulunulmuştur. Ayrıca, bu alanda en fazla makale türünde yayın üretildiği görülmüştür.

Dinleme kaygısı ve okuma kaygısıyla ilgili 44 farklı başlıkta çalışmalar bulunmuş, en çok kullanılan kategori "Eğitim/Eğitim Araştırmaları" olmuştur. Bu kategoriyi sırasıyla "Dilbilim" ve "Multidisipliner Psikoloji" takip etmiştir.

"Eğitim/Eğitim Araştırmaları" kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik makale ve bildirilerin en çok İngilizce yayınlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, konu başlıklarına göre en çok "Okuma kaygısı" (46 kayıt) daha sonra ise "Dinleme kaygısı" (24 kayıt) olduğu belirlenmiştir.

"Eğitim/Eğitim Araştırmaları" kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik yayınlanan makale ve bildiriler en çok 2021 yılında yayımlanmıştır.

"Eğitim/Eğitim Araştırmaları" kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik 264 anahtar kelime tespit edilmiş. En az 2 ve üzeri kullanılan 40 anahtar kelime olduğu bulunmuştur.

"Eğitim/Eğitim Araştırmaları" kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik çalışmada 1828 farklı kaynağa atıf yapıldığı görülmüştür. Atıf yapılan kaynak türü incelendiğinde 5 farklı yayın etrafında bir ilişki bağı gözlenmiştir. Bu bağlar incelendiğinde en çok atıf yapılan yayın organı 370 atıfla "Modern Language Journal" dergisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu yayıncıyı 196 atıfla "Foreign Language Annal" dergisi takip etmektedir. 192 atıfla "Language Learn" dergisi 3. Sırada, 139 atıfla "System" dergisi 4. sıradadır.

Dinleme ve Okuma Kaygısı üzerine 2 ve üzeri makale yayınlayan dergi sayısının 22 olduğu tespit edilmiştir. Bu dergilerden en etkin olanının 8 makale ile "System" dergisi olduğu görülmüştür.

"Eğitim/Eğitim Araştırmaları" kategorisinde Dinleme ve Okuma Kaygısı ile ilgili yayınlanan makaleler kapsamında Çin'in alanda en çok yayın yapan ülke olduğu belirlenmiştir.

Dinleme ve Okuma Kaygısı ile ilgili yayınlanan makaleler kapsamında en etkin yayın evlerinin "Springer Nature", "Wiley" ve "Elsevier" olduğu belirlenmiştir.

WoS veri tabanında indekslenen dergilerde “Liu Meihua”, “Namaziandost Ehsan” ve “Sparks Richard L.” en etkin yazarlar olarak tespit edilmiştir.

Dinleme kaygısı ve okuma kaygısı ile ilgili toplam ortak atıf yapılan yazar sayısının 2541 olduğu görülmüştür. En az 5 ortak atıf yapılan yazar sayısı 142’dir. En çok “Macintyre Peter D.” ve “Horwitz Elaine K.”e atıf yapılmıştır.

Dinleme ve Okuma Kaygısı ile ilgili “Islamic Azad University” ve “University System of Ohio”nin yayınlanan makaleler kapsamında en etkin kurumlar olduğu tespit edilmiştir.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve Okuma kaygısına yönelik Saito Yoshiko, Horwitz Elaine K, Garza Thomas J. tarafından kaleme alınan “Foreign language reading anxiety”, Saito Yoshiko, Horwitz Elaine K, Garza Thomas J. tarafından kaleme alınan “Foreign language reading anxiety” ve Mills Nicole, Pajares Frank ve Herron Carol tarafından hazırlanan “A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency” konulu makalelerin en çok atıf alan makaleler olduğu belirlenmiştir.

10. Tartışma

Bu çalışmanın kapsamında, 27 Ekim 1975 ile 27 Ekim 2023 tarihleri arasında Web of Science (WoS) veri tabanında kayıtlı olan "reading anxiety" ve "listening anxiety" anahtar kelimeleri üzerinden gerçekleştirilen tarama sonuçları ele alınmıştır. Bu kapsamda kavramsal olarak araştırılan 10.000’in üzerinde çalışma taranmış, ilgili başlıklar altında detaylı bir şekilde incelenmiş, yorumlanmış ve karşılaştırılmıştır. Bu analiz, söz konusu anahtar kelimelerle ilişkilendirilmiş araştırmaların geniş bir perspektiften ele alınarak, mevcut alanyazındaki gelişmelere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Belirtilen ölçütler doğrultusunda yapılan kapsamlı tarama sonucunda, bu anahtar kelimelerin bilimsel çalışmaların başlıklarında yer aldığı toplamda 183 araştırma tespit edilmiştir. Bu araştırmaların önemli bir kısmının, yani 93’ü (% 50.82), "Eğitim/Eğitim Araştırmaları" ve ikinci olarak da 40’ı (%27,21) ise “Dilbilim” kategorilerine ait olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili çalışmaların büyük bir bölümünün eğitim ve eğitim araştırmalarına, dil bilimi ve gelişimi alanlarına dönük olduğunu göstermektedir.

Tüm kategorilerde yayın türleri detaylı bir şekilde incelendiğinde, (f=153) kayıt ile makalelerin bu kategoride önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu sayı Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisine göre incelendiğinde ise 93 çalışmanın 81’inin makale olduğu görülmüştür. Bu sayı oransal olarak değerlendirildiğinde tüm çalışmaların % 87’sine karşılık gelmektedir. Alanyazına yön veren makaleler, çalışma disiplinini şekillendiren temel metinlerdendir. Bu yönüyle alan araştırmacıları için kılavuz özelliği taşımaktadır.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısı alanlarındaki makale ve bildirilerin 46’sının “Okuma kaygısı(reading anxiety)”, 24’ünün “Dinleme kaygısı(listening anxiety)”, 23’ünün ise “Okuma kaygısı ve dinleme kaygısı (reading anxiety and listening anxiety)” konularında yayınlandığı görülmektedir. Okuma alanındaki anahtar kelimeler, disiplinin merkezini oluşturan "okuma" ve "okuma anlama" üzerine odaklanmıştır (Karagöz ve Şeref, 2019). Bu anahtar kelimeler, okuma araştırmalarının temelini oluşturan kavramlar olarak bilim dünyasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle eğitim alanında, okuma ve dinleme becerileri temel eğitim gereklilikleri arasında yer almaktadır (Yaşar ve Guvey-Aktay, 2011).

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik makale ve bildirilerin yayın yılı incelendiğinde en çok 2021 yılında yayın yapıldığı (% 13,98) görülmüştür. Yayımlanan makale ve bildirilerin ise yaklaşık % 70’inin (f=63) son sekiz yılda yayınlandığı görülmektedir. Ayrıca bu alandaki çalışmaların 1999 yılından itibaren ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. 2000’li yıllarda az da olsa çalışma yapılmış ve alanyazına katkı sağlamaya çalışılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak özellikle 2010’lu yıllardan itibaren dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik çalışmalara ilginin arttığı söylenebilir. Türkiye’de çalışma yapan akademisyenlerin ve özellikle de eğitim üzerine araştırma yapan akademisyenlerin öğrenci başarısında ve kişilik gelişiminde dinleme ve okuma kaygısının etkilerini izlediği ve bu alanda çalışmalar takip ettiği ifade edilebilir.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisinde dinleme kaygısı ve okuma kaygısına araştırma konusu ile ilgili anahtar kelimeler incelendiğinde (toplam f=264) anahtar kelime bulunmuştur. En sık kullanılan anahtar kelime “reading anxiety (okuma kaygısı)” (f=23) olarak belirlenmiştir. “anxiety(kaygı) ve listening anxiety (dinleme kaygısı)” anahtar kelimeleri (f=10) ikinci sırada yer almıştır. Anahtar kelimeler ilişki haritası incelendiğinde bu anahtar kelimeler arasında güçlü bağlar olduğu gözlenmiştir. Özellikle, bu alandaki çalışmalara yönelik küresel bir bakış açısıyla, Çin Halk Cumhuriyeti’nin öncü bir rol oynadığı görülmüştür. Yapılan araştırmaya göre, Çin Halk Cumhuriyeti, dinleme ve okuma kaygısı alanındaki araştırmalar açısından önemli bir etki ve atıf merkezi konumundadır. Ardından, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’nin geldiği tespit edilmiştir. Bu durum, ülkemizde dinleme ve okuma kaygısına yönelik araştırma yapmayı düşünen akademisyenlerin, Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki akademik kurumları ve araştırmacıları yakından takip etmelerinin önemini ortaya koymaktadır.

“Eğitim/Eğitim Araştırmaları” kategorisindeki dinleme kaygısı ve okuma kaygısı üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi, bu alanda önemli bir bilimsel etkileşim ve atıf ağı oluşturduğunu göstermektedir. Belirlenen (toplam f=93) yayına toplamda (f=1828) atıf yapılmış olması, bu konudaki alanyazının geniş bir yelpazede değerlendirildiğini ve akademik dünyada ilgi gördüğünü göstermektedir. Özellikle, 5 ve üzeri atıf alan 182 kaynak, bu alandaki anahtar çalışmaları temsil etmekte ve aralarında bir bağlantı ağı kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. En çok atıf yapılan yayıncılar incelendiğinde, "Modern Language Journal"ın öne çıkması, bu derginin bu alandaki önemini vurgulamaktadır. Ardından, "Foreign Language Annal", "Language Learn" ve "System" dergileri gelmektedir. Bu dergilerin yüksek atıf alması, alanın önde gelen bilimsel platformları olduğunu ve bu dergilerde yayımlanan çalışmaların geniş bir kitle tarafından referans alındığını göstermektedir. Yayıncılar açısından incelendiğinde, "Springer Nature"ın en yüksek oranda atıf aldığı görülmektedir. Bu yayıncıyı "Wiley" ve "Elsevier" takip etmektedir. Türkiye’den ise "Turkish Education Assoc" önemli bir yayıncı olarak öne çıkmaktadır. Kayadibi (2022) çalışmasında bu yayıncılardan “Taylor & Francis”ın dinleme ile ilgili en çok yayına sahip olduğunu ancak yine de çalışmaya paralel olarak alanda en çok yayın yapan yayıncıların “Wiley”, “Elsevier” ve “Springer Nature” olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, "Anı Yayıncılık", "Çukurova Üniversitesi", "Eskişehir Osmangazi Üniversitesi" ve "Hacettepe Üniversitesi" gibi Türk yayıncıları da bu alanda önemli bir rol oynamaktadır.

Bibliyografik araştırmalar sonucunda en çok yayın yapan yazarların “Liu Meihua”, “Namaziandost Ehsan” ve “Sparks Richard L.” oldukları belirlenmiştir. Türkiye’den ise en etkin yazarların Yasemin Baki ve Deniz Melanhoğlu olduğu belirlenmiştir.

Dinleme kaygısı ve okuma kaygısına yönelik ortak yazar atıfları incelendiğinde, ortak atıf yapılan yazar sayısının 2541 olduğu belirlenmiştir. 142 yazar ise en az 5 ortak atıf almıştır. Bu yazarlar arasında ortak

atıf yönünden 4 ana kümelenme ve ilişki bağı belirlenmiştir. En az 5 ve üzeri ortak atıf yapılan yazarlar arasında en çok atıf alan yazar (f=91) atıfla “Macintyre Peter D.”dir. (f=90) atıfla “Horwitz Elaine K.” takip etmektedir. Özellikle bu iki yazar bu alanda en çok atıf alan ve bağ haritasında merkezde yer alan isimlerdir. Alanda en çok yayın yapan kurumlar sıralamasında ise “Islamic Azad University”, “University System of Ohio”, “Anadolu Üniversitesi”, “Kırıkkale Üniversitesi”, “Mount St Joseph Üniversitesi” ve “Tsinghua Üniversitesi”dir. En az iki yayın yapan kurumlar arasında toplam 3 Türk üniversitesi olmasında karşın bu üniversitelerin yayın sayıları oldukça azdır. Bu durum, alanda Islamic Azad University’nin öncü olduğunu Türkiye’de yer alan üniversitelerin ise bu alanda yavaş yavaş gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Son olarak dinleme kaygısı ve okuma kaygısı çalışma alanı ile ilgili en çok atıf alan ilk 50 makale incelendiğinde, 262 atıf ile en çok atıf alan yayın Saito, Horwitz Elaine K. ve Garza Thomas J. tarafından kaleme alınan “Foreign language reading anxiety(yabancı dilde okuma kaygısı)” makalesinin yer aldığı görülmüştür. Bunu 175 atıfla Mills Nicole, Pajares Frank ve Herron Carol tarafından hazırlanan “A revaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency (Kaygının rolünün yeniden değerlendirilmesi: Öz-yeterlik, kaygı ve bunların okuma ve dinleme yeterliliğiyle ilişkileri)” başlıklı makale takip etmektedir. 132 atıf ile üçüncü sırada Sellers Vanisa D. tarafından kaleme alınan “Anxiety and reading comprehension in Spanish as a foreign language (Yabancı dil olarak İspanyolca’da kaygı ve okuduğunu anlama)” başlıklı makale yer almıştır. Diğer yayınlar ise 100’den az atıf almıştır. Türkiye’den ise Duygu Gök, Bahadır Bozoğlan ve Hilal Bozoğlan (2023), Mehmet Gönen (2009), Nilüfer Bekleyen (2009), Seyit Ahmet Çapan ve Mehmet Karaca (2013) ve son olarak Yasemin Baki (2017) ilk 50 atıf alan araştırmacılar arasında yer almaktadır.

11. Öneriler

Bu araştırmada, dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili makale ve bildirimler WoS veri tabanında taranarak incelenmiş ve sonuçlar ortaya konmuştur. Bununla birlikte, aynı alanda yer alan ulusal ve uluslararası lisansüstü tezlerin taranması ve incelenmesi alandaki eğilimlere ilişkin araştırmacılara yol gösterici olabilir, betimsel yöntem daha derin analiz yapılabilir.

Web of Science (WoS) veri tabanına ek olarak, SCOPUS gibi uluslararası ve ULAKBİM, Dergipark gibi ulusal veri tabanlarında benzer çalışmalar yapılarak karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilebilir. Bu veri tabanları, farklı disiplinlerdeki akademik yayınlara erişim sağlar ve araştırmaların kapsamını genişletir. Böylece, belirli bir konuda ulusal ve uluslararası literatürü karşılaştırmak, araştırma sonuçlarının genelleştirilebilirliğini ve kapsamını artırabilir.

Çalışma, 27 Ekim 1975-27 Ekim 2023 tarihleri arasındaki özellikle Türkçe ve Sosyal Bilimler alanındaki yayınları içermektedir. Benzer çalışmaların belirli periyotlarda tekrarlanarak, alanındaki eğilimlerin takip edilmesine katkı sağlanabilir.

Ülkemizde dinleme ve okuma kaygısı konusundaki bilimsel çalışmaların nitelik kazanması ve uluslararası düzeyde daha fazla etki sağlaması için, Çin ve ABD gibi ülkelerdeki akademik gelişmelerin yakından izlenmesi ve bu bağlamda iş birliklerinin artırılması önemli bir adım olacaktır. Bu şekilde, küresel düzeyde etkileşim ve iş birliği arttıkça, okuma ve dinleme kaygısı alanlarındaki bilimsel gelişmeler daha da hız kazanacaktır.

Dinleme ve okuma kaygısı ile ilgili çalışma yapacak araştırmacıların araştırmada ön plana çıkan dergi

ve yayıncıları yakından takip etmeleri, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi alanındaki gelişmeleri izlemeleri ve gelecek çalışmalarına yön vermeleri açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Aynı çalışmanın bir benzeri anlatma becerileri olan konuşma ve yazma ile ilgili kaygıların belirlenmesine yönelik uluslararası çalışmaların ortaya çıkarılması açısından gerçekleştirilebilir.

Hedef anahtar kelimelerle ilgili çalışma ya da araştırma yapacak araştırmacıların alanda sıklıkla araştırma yapan yazarların eserlerinden faydalanması konuya hâkimiyet açısından önemli bir imkân elde etmesine imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akkocaoğlu, S. (2019). *A comprehensive bibliometric analysis of document of organization theories on social entrepreneurship*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, M. S. (2022). *Oyunlaştırmanın yabancı dil öğrencilerinin akademik başarısı üzerine etkisi: Bir meta analiz çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, G., Yaşar, M. S. & İstanbullu, E. (2020). Türkçe öğretmeni adaylarıyla ilgili yayımlanan makalelerin incelenmesi (2014-2018). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 487-508.
- Arıcı, A. & Taşkın, Y. F. (2019). Okuma becerisinin diğer dil becerileriyle ilişkisi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 5(2), 185-194.
- Ateş, H. (2022). *Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda En Çok Atıf Alan İlk 100 Makale: Bibliyometrik Analiz Çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tokat: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aykut, B. (2022). *The effects of differentiated gamification treatments on middle school students' academic achievement, motivation and attitudes in second language learning*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bal, M. (2018). Çok katmanlı okuryazarlık bağlamında oyunlaştırmanın türkçe öğretim sürecine katkısı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 183-201.
- Bozdoğan, A. E. (2020). Web of Science veri tabanına dayalı bibliyometrik analiz: Bilim merkezleri/müzeleri üzerine yapılan eğitim araştırmaları makaleleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(31), 174-194.
- Cheng, Y. S., Horwitz, E. K. & Schallert, D. L. (1999). Language anxiety: Differentiating writing and speaking components. *Language Learning*, 49(3), 417-446.
- Côrtes, P. L. & Rodrigues, R. (2016). A bibliometric study on “education for sustainability”. *Brazilian Journal of Science and Technology*, 3(1), 1-17.
- Çepni, S. (2011). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çetin, E. ve Sidekli, S. (2017). Okuduğunu anlama stratejilerinin okuduğunu anlamaya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 285-303.
- Çiftçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2).
- Çiftçi, S. K., Danışman, S., Yalçın, M., Tosuntas, S. B., Ay, Y., Sölpük, N. & Karadağ, E. (2016). Map of scientific publication in the field of educational sciences and teacher education in Turkey: A bibliometric study. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(4), 1097–1123.
- Daly, J. A. & Miller, M. D. (1975). The empirical development of an instrument of writing apprehension. *Research in the Teaching of English*, 9, 242–249.
- Dang V. T. T., Nguyen T. (2023). Foreign language reading anxiety and its correlation with reading test scores. In Cheng E. C. K., Wang T., Schlippe T., Beligiannis G. N. (Eds.), *Artificial intelligence in education technologies: New development and innovative practices. AIET 2022* (Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, Vol. 154). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8040-4_13
- Demirel, Ö. (1990). *Yabancı dil öğretimi ilkeler yöntemler teknikler*. Ankara: Usem Yayınları.
- Demirel, Ö. & Epçaçan, C. (2012). Okuduğunu anlama stratejilerinin bilişsel ve duyuşsal öğrenme ürünlerine etkisi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-106.
- Doğan, M. (2022). *Türkiye’de gerçekleştirilen ters yüz edilmiş sınıfa yönelik tez çalışmalarının bibliyometrik analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Durgut, S. (2020). Türkiye'de Yapılan Akademik Çalışmaların Büyük Veri Araçları İle Bibliyometrik Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Emiroğlu, S. (2023). Dil öğretiminde izlemenin yeri: izleme bir dil becerisi midir? *Milli Eğitim Dergisi*, 52(239), 2107-2132.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 331-352.
- Ersevim İ. (2005). *Freud ve psikanaliz'in temel ilkeleri*. İstanbul: Assos Yayınları.
- Faulkner Schneider, L. A. (2005). Child care teachers' attitudes, beliefs, and knowledge regarding science and the impact on early childhood learning opportunities. (Unpublished Bachelor Thesis), Oklahoma: University of Oklahoma, Norman.
- Gökçen, D. & Arslan, M. (2019). Türkçe eğitimi araştırmalarına genel bir bakış: Bibliyometri çalışması. *Journal of Research in Turkic Languages*, 1(1), 39-56.
- Gürses, R. (2009). Dil öğretiminde ölçme ve değerlendirmenin yeri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 131-154.
- Hamada A., Takaki S. (2021). Effects of multidimensional foreign language reading anxiety on achievement in Japanese EFL classrooms. *System*, 101, 102613 <https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102613>
- Hidroğlu Ö., Y. (2020). Türkiye'de eğitim denetimi alanında yayımlanan makalelerin incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 1-22.
- Horwitz, E. K., Horwitz, M. B. & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern language journal*, 70(2).
- Horwitz, E. K. (2001). Language anxiety and achievement. *Annual Review of Applied Linguistics*, 21, 112-126.
- Hung, J.-L. (2012). Trends Of E-Learning Research from 2000 to 2008: Use Of Text Mining And Bibliometrics. *British Journal Of Educational Technology*, 43(1), 5-16.
- Iyere, T. O. (2018). The listening skills. I. O. Akewo Daniel (Ed.). Communication and language skills in (pp. 42-61). UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Jalongo, M.R. & Hirsh, R.A. (2010). Understanding reading anxiety: New insights from neuroscience. *Early Childhood Education Journal*, 37(6), 431-435.
- Joiner, E. (1986). Listening in the Foreign Language. *Listening Reading, and Writing: Analysis and Application* içinde (s. 43-70). Middlebury, VT: Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages.
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tek Işık Web Ofset.
- Karagöz, B. & Şeref, İ. (2019b). Okuma alanındaki araştırmaların bibliyometrik özellikler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 781-799.
- Karakuş-Tayşi, E. (2019). The effect of listening attitude and listening anxiety on listening comprehension: A regression model. *Universal Journal of Educational Research*, 7(2), 356-364.
- Katranç, M. & Kuşdemir, Y. (2016). Öğretmen adaylarının konuşma kaygılarının incelenmesi: sözlü anlatım dersine yönelik bir uygulama. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 415-445.
- Kayadibi, N. (2022). Dinleme konusunda yapılan eğitim araştırmalarının bibliyometrik analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(2), 507-522.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Yazma becerilerinin geliştirilmesi üzerine hazırlanan tezlere yönelik bir inceleme: yarı deneysel çalışmalar. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (41), 3172-3203.
- Keray-Dincel, B. (2019). Metaphors on the concepts of “reading” and “listening” created by the

- secondary school students. *Journal of Education and Learning*, 8(1), 238-248. <https://doi.org/10.5539/jel.v8n1p238>
- Kimura, H. (2017) Foreign language listening anxiety: A self-presentational view, *International Journal of Listening*, 31(3), 142-162. <https://doi.org/10.1080/10904018.2016.1222909>
- Kurudayıoğlu, M., (2003). Konuşma Eğimi ve Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 287.
- Kwak, M. (2002). *Using Bibliometric Journal Citation Analysis As A Technique To Assess Trends In School Psychology Journal Publications From 1995-1999*. (Unpublished dissertation). MI: Western Michigan University, Kalamazoo.
- Li, K., Rollins, J. ve Yan, E. (2018) Web of science use in published research and review papers 1997–2017: A selective, dynamic, cross-domain, content-based analysis. *Scientometrics*, 115, 1–20.
- Li, R. (2022) Examining foreign language listening anxiety and its correlates: A meta-analysis. *Porta Linguarum*, 38, 99-117. DOI: 10.30827/portalin.vi38.22173
- Mundell, J. A. (2011). The use of contextualized listening activities to develop listening comprehension in the high school Spanish classroom. *Studies in Teaching*, 61-66.
- O'Connor, J. F. (2000). *Bibliometric analysis of pedagogy literature in adapted physical activity*. (Unpublished doctoral dissertation). Denton TX: Kinesiology, College of Health Sciences, Texas Woman's University.
- Piccolo, L. R., Giacomoni, C. H., Julio-Costa, A., Oliveira, S., Zbornik, J., Haase, V. G. ve Salles, J. F. (2017). Reading anxiety in L1: Reviewing the concept. *Early Childhood Education Journal*, 45(4), 537-543.
- Polat, M. (2019). *The effects of authentic videos on foreign language listening skill development and foreign language listening anxiety at different levels of English proficiency*. Yayınlanmamız doktora tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Rahimi, M., ve Soleymani, E. (2015). The impact of mobile learning on listening anxiety and listening comprehension. *English Language Teaching*, 8(10).
- Robertson, A. K. (2004). Etkili dinleme (E. S. Yarmalı, Çev.). Hayat.
- Saito, Y. ve Samimy K. (1996). Foreign language anxiety and language performance: A study of learner anxiety in beginning, intermediate, and advanced-level college students of Japanese. *Foreign Language Annals*, 29, 239-251.
- Saito, Y., Horwitz, E.K. ve Garza, T.J. (1999). Foreign language reading anxiety. *Modern Language Journal*, 83, 202-218.
- Sani, R. B. (1984). Literature sources in elementary and early childhood education. Unpublished doctoral dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Sönmez, Ö. (2020). Bibliometric analysis of educational research articles published in the field of social study education based on web of science database. *Participatory Educational Research*, 7(2), 216-229.
- Sparks, R. L., ve Ganschow, L. (2007). Is the foreign language classroom anxiety scale measuring anxiety or language skills? *Foreign Language Annals*, 40(2), 260–287.
- Spielberger, C. D., Gonzalez, H. P., Taylor, C. J., Anton, W. D., Algaze, B., Ross, G. R. ve Westberry, L. G. (1970). *Test Anxiety Inventory: Preliminary professional manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Şimşek, E. (2021). *Çevrim içi öğrenme ortamlarında oyunlaştırma uygulamalarının etkilerine yönelik bir meta-sentez*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Teke, S. (2020). Türkçe dil bilgisi öğretiminin tasvirî (açıklamalı) bibliyografyası. Yüksek lisans tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Thompson, D. F. (2018). Bibliometric analysis of pharmacology publications in the United States: A

- state-level evaluation. *Journal of Scientometric Research*, 7(3),167-172.
<https://doi.org/10.5530/jscires.7.3.27>
- Tunga, Y. (2016). *E-öğrenme ortamlarında oyunlaştırma kullanımının öğrenenlerin akademik başarısına ve derse katılım durumuna etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Tür, N. (2019). *Publication trends of researchers in Turkey in Web of Science education and educational research subject field: A descriptive trend analysis*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ukşul, E. (2016). *Türkiye'de eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılmış bilimsel yayınların sosyal ağ analizi ile değerlendirilmesi: bir bibliyometrik çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yaşar, Ş. & Güvey-Aktay, E. (2011). *Türkiye'de okuma alanına ilişkin yapılan tezlerin incelenmesi*. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş sözlü bildiri. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Zan, B. U. (2012). *Türkiye'de bilim dallarında karşılaştırmalı bibliyometrik analiz çalışması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zhao, A., Guo, Y. & Dynia, J. (2013). Foreign language reading anxiety: Chinese as a foreign language in the United States. *The Modern Language Journal*, 97(3), 764-778.

18. August Strindberg'in *Baba* Oyununda Hegemonik Erkeklik Hayaleti¹

İbrahim GÜNGÖR²

APA: GÜNGÖR, İ. (2025). August Strindberg'in *Baba* Oyununda Hegemonik Erkeklik Hayaleti. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 304-318. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749121>

Öz

Bu çalışmada August Strindberg'in *Baba* (1887) adlı oyununda toplumsal cinsiyet ilişkileri, R.W. Connell'in hegemonik erkeklik kuramı ile J. Derrida'nın hayalet kavramı sentezlenerek incelenmiştir. Bu amaçla önce kısaca Connell'in hegemonik erkeklik kavramına ve bunun aile içindeki işleyişine yönelik düşüncelerine yer verilmiş, sonra da Derrida'nın hayalet kavramı ve musallat bilim düşüncesine göz atılmış, hayaletin taşıdığı hegemonik güç tanımlanmıştır. Sonra oyunun analizine geçilmiş ve yazıldığı dönemin toplumsal cinsiyet kalıplarına da yer verilerek bir araştırma yürütülmüştür. Bununla beraber oyuna dair daha önce yapılan toplumsal cinsiyet okumalarındaki erkeklikten arındırma ve hadım edilme yorumlarının sorunlu yönleri vurgulanmıştır. Adolf'un eril iktidarına karşı Laura'nın yürüttüğü mücadelenin hegemonik erkeklik hayaletini kovmak amacıyla olduğu ve Adolf'un farklı bir erkeklik hâli hayal edemediği için krize, deliliğe sürüklendiği iddia edilmiştir. Çalışmada kullanılacak nitel yöntem metin ve içerik analizidir. Ama bu analizlere, literatür taraması ile elde edilmiş olan metin üzerine yapılmış farklı yorumların eleştirisi eşlik etmiştir. Sonuç bölümünde ise hegemonik erkeklik eleştirisi perspektifinden bakarak erkekliğin dönemsel ya da dayatılmış bir evrensellik varsayımına dayanan bir formunun Adolfa musallat olmuş bir erkek hayalet kimlik olduğu vurgulanmış ve onun, bunu bırakması hâlinde erkekliğini de terk edeceği varsayımının tamamen bir paranoya olduğu saptaması yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Strindberg, Connell, Derrida, Hegemonya, Hayalet, Baba

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 1
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 20.10.2024-**Kabul Tarihi:** 27.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749121>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr.Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü / Assistant Professor, Dokuz Eylül University, Fine Arts Faculty, Performing Arts Department (İzmir Türkiye), **eposta:** ibrahim.gungor@deu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3633-8524> **ROR ID:** <https://ror.org/oodbd8b73>, **ISNI:** 0000 0001 2183 9022, **Crossref Funder ID:** 501100005771

The Spectre of Hegemonic Masculinity in August Strindberg's *The Father*³

Abstract

In this study, the gender relations in August Strindberg's *The Father* (1887) are analyzed through a synthesis of R.W. Connell's theory of hegemonic masculinity and J. Derrida's concept of the spectre. For this purpose, Connell's concept of hegemonic masculinity and its functioning within the family are first briefly discussed, followed by an examination of Derrida's spectre concept and hauntology, with the hegemonic power represented by the spectre being defined. Subsequently, the analysis of the play begins, contextualized within the gender norms of the period in which it was written. In addition, the problematic aspects of previous gender readings of the play that focus on emasculation and castration are highlighted. It is argued that Laura's struggle against Adolf's masculine power aims to banish the spectre of hegemonic masculinity, and that Adolf, unable to envision an alternative form of masculinity, is driven into a crisis and madness. The qualitative method employed in the study is textual and content analysis. However, these analyses are accompanied by a critique of different interpretations of the text obtained through a literature review. In the conclusion, it is emphasized from a critical perspective on hegemonic masculinity that Adolf is haunted by a spectre-like masculine identity, a form of masculinity assumed to be universal or period-specific. The assumption that he would lose his masculinity if he abandoned this is identified as a form of paranoia.

Keywords: Strindberg, Connell, Derrida, Hegemony, Spectre, The Father

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 20.10.2024-Acceptance Date: 27.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749121>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

August Strindberg (1849-1912) yazdığı altmışa yakın oyunu, tartışmalar yaratan yaşamı ve fikirleri ile hâlâ incelenmeye değer bir isimdir. Stella Adler onu “zamanının en etkili oyun yazarı” diye tanımlar, Eugene O’Neill aldığı Nobel Ödülü’nü ona adar (Adler, 1999, s.218-219). Strindberg hakkında, sorunlu evlilikleri, psikolojik sorunları ve mizojinist olup olmadığı ile ilgili yürütülen tartışmalarla⁴ genel bir eleştiri hattı saptanabilir. Bu eleştirilerin hem doğmasına hem de tartışılmasına en çok kapı açan eserlerinin başında ise Türkçede kuşkusuz en bilinen oyunlarından biri olan *Baba* (*The Father*- *Fadren*) gelir.

Yazıldığı dönemin toplumsal cinsiyet algısını yansıttığı kadar Strindberg’in kişisel yaşamından izler de barındırdığı düşünülen (Brustein, 1962) bu oyun, Laura ile oyuna adını veren baba olan, metinde Yüzbaşı olarak anılan ama bilimsel araştırmalar da yürüten yani itibarlı bir bilim *adamı* olmak isteyen Adolf’un sorunlu evliliklerini konu almaktadır. Çocukları Bertha’nın geleceğini belirlemekle ilgili anlaşmazlıkları oyun boyunca sürecek bir iktidar savaşı olarak izlenir ve sonunda Adolf’un kaybettiği (!), ya da diğer bir deyişle delirdiği bir sahne ile oyun sona erer.

Oyunun bu temel yapısı farklı okumalara müsait bir izlek barındırır. Strindberg’in kişisel yorumlarında görülen (akt. Sprinchorn, 1968), karakterler arasında ruh çatışması ya da beyinlerin savaşı (psikolojik savaş- *The Battle of The Brains*) olabileceği ve güçlü olanın hayatta kalacağı ile ilgili dönemin sosyal Darwinizm’ine yakın söylem, oyuna bir bakış açıdır. Strindberg’in hayatının izlerini metinde arayanlar (Axelrod, 2014), onun, kadın düşmanlığı refleksiyle içten pazarlıklı, kötücül ve iktidar meraklısı bir kadın karakter yaratarak Adolf’u delirttiği fikriyle metni okur. Psikanaliz açısından bakanlar oyunda Freud ve Lacan’ın görüşleri ışığında baba arketipinin izini sürer (Blackwell, 1999). Foucault’nun biyopolitika görüşü ekseninden bakanlar haklı veya haksız ilgilenmeden kazananın iyi ittifaklar ve planlar kuran Laura olduğu sonucunu vurgular (Mariam, 2012). Son dönemlerde ise, metnin aslında dönemin toplumsal cinsiyet kalıplarının ve erkeklik algısının yıkılması noktasında öncü bir çalışma olduğu ile ilgili yorumlar üretilmeye başlanmıştır (Weinstein, 1994; Szalczzer, 2011; Shams, 2018; Kareem, 2024;). Bu yorumların bazılarında, Adolf’un iktidar savaşını ve gücü kaybettiği erkekliğinden koptuğu, hadım/iğdiş edildiği ya da erkeklikten arındırıldığı gibi fikirler ortaya atılır. Bu fikirler, dönemin toplumsal cinsiyet kalıplarının Strindberg’in kurgusu ile kırıldığı saptaması ile sona erer.

Bu çalışmada ise bu oyuna hegemonik erkeklik düşüncesinin işleyişi açısından bakılacaktır. Oyunun dönemin toplumsal cinsiyet kalıplarını barındıran özellikleri yine dikkate alınacak, ama bununla beraber daha önce yapılan toplumsal cinsiyet okumalarının erkeklikten arındırma ve hadım edilme yorumlarının sorunlu yönleri vurgulanacaktır. Çalışmada R.W. Connell’in, toplumsal cinsiyet algısının iktidar yönünü deşifre etmek için kullandığı hegemonik erkeklik kavramı ve J. Derrida’nın hegemonik bir yan taşıyan hayaletler düşüncesinin sentezi ile yeni bir okuma gerçekleştirilecektir. Adolf’un eril iktidarına karşı Laura’nın yürüttüğü mücadelenin hegemonik erkekliğe yönelik olduğu ve Adolf’un farklı bir erkeklik hâli hayal edemediği için krize, deliliğe sürüklendiği iddia edilecektir. Bu amaçla önce kısaca Connell’in hegemonik erkeklik kavramına ve bunun aile içindeki işleyişine yönelik düşüncelerine bakılacaktır. Sonra Derrida’nın hayalet kavramı ve musallat bilim düşüncesine hızlıca göz atılacak ve bunların taşıdığı hegemonik güç tanımlanacaktır. Bu aşamanın ardında da açıklanan düşünceler ışığında oyunun ve karakterlerin gelişim süreci analiz edilerek sonuç bölümüne ulaşılabilecektir. Bu yolda kullanılacak nitel yöntem metin ve içerik analizi olacak ama bu analizlere, literatür taraması ile elde edilmiş olan metin üzerine yapılmış farklı yorumların eleştirisi eşlik edecektir. Sonuç bölümünde ise

⁴ Bu tartışmaların farklı isimlerle nasıl dillendirildiğine Parisa Shams çalışmasında yer vermiştir (bkz. Shams, 2018, s.299-301).

hegemonik erkeklik eleştirisi perspektifinden bakarak erkekliğin dönemselleşmiş ya da dayatılmış bir evrensellik varsayımına dayanan bir formunun Adolf'a musallat olmuş bir erkek hayalet kimlik olduğu ortaya konulacak ve onun bunu bırakması hâlinde erkekliğini de terk edeceği varsayımının tamamen bir paranoya olduğu iddia edilecektir.

R.W. Connell'e göre hegemonik erkeklik ve aile

Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (1987) ve *Erkeklikler* (1995) isimli kitaplarında hegemonik erkeklik kavramını detaylı olarak ele alan R.W. Connell toplumsal cinsiyet konusunda yürüttüğü öncü araştırmalarla tanınmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramını tek başına değil bir analizin yapıtaşı olarak kullanmış ve çok boyutlu bir iktidar ve toplumsal cinsiyet okumasına girişmiştir. İki eseri benzer bir eleştirel hat üzerinde durur. Ama Hearn'ın da saptadığı gibi Connell, *Erkeklikler* adlı kitabında yeni saptamaları ile kavramı durağan ve yapısalcı bir tanımdan çıkartıp, mücadele içinde oluşan, çatışma ve değişim içindeki bir hegemonik erkeklik tanımlamasına dönüşürmüştür (akt. Sancar, 2009, s.37). Bu bölümde tüm fikirlerine yer vermek mümkün olmadığı için hegemonik erkeklik kavramının ana hatları ve özellikle aile içindeki yapılanması üzerinde durulacaktır.

Hegemonik erkeklik, Connell'in tanımıyla yalnızca iktidar mücadelesiyle sınırlı kalmayan, toplumsal yaşamın ve kültürel süreçlerin derinliklerine nüfuz eden bir toplumsal üstünlüktür. Connell'e göre bu hegemonya, sadece kamusal alanlarla sınırlı değildir; "özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür" (2019, s. 269). Ancak bu hegemonya mutlak bir kültürel egemenlik anlamına gelmez; diğer toplumsal gruplar yok edilmek yerine ikincil konuma itilir (2019, s. 269). Connell ayrıca, hegemonik erkekliğin dinamik bir yapısı olduğunu ve bu yapının değişen toplumsal koşullara göre zayıflayabileceğini belirtir. Ataerki düzenin savunulma koşulları değiştiğinde, hegemonik erkekliğin tahakkümüne zemin hazırlayan koşullar da aşınabilir (2019b, s. 151).

Hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyeti oluşturan ilişkilerin nasıl işlediği üzerinden inşa edilir ve sürekliliğini sağlar. Connell, bu erkeklik türünde erkeklerin çoğunun kadınların tabii kılınmasından faydalandığını ve bu üstünlüğün hegemonik erkeklik tarafından kültürel olarak ifade edildiğini belirtir. Bu bağlamda, hegemonik erkekliğin en önemli özelliklerinden biri, heteroseksüelliğe ve evlilik kurumuna sıkı sıkıya bağlı olmasıdır (2019, s. 271). Hegemonik erkeklik yalnızca kamusal alanda değil, özel alanda da güçlüdür. Aile içindeki toplumsal cinsiyet ilişkileri, hegemonik erkekliğin işleyişini anlamak için önemli bir alandır. Aile, yalnızca toplumun temeli değildir, aynı zamanda karmaşık bir yapıya sahiptir. Connell'e göre, "aileye dair basit hiçbir şey yoktur" ve aile ilişkileri, ekonomi, duygu ve iktidar gibi dinamikler açısından yoğun bir şekilde iç içe geçmiştir (2019, s. 183).

Connell'in öncü çalışmasında aile içinde erkeklerin iktidarının, kadınların konumunu tanımlamada kilit rol oynadığı ve bu iktidarın sadece aile içi dinamiklerden değil, çevresel desteklerden de beslendiği vurgulanır. Bu faktörlerin en önemlisi elbette, yasa koyucu ve güç uygulayabilir yanı ile devlettir. Devletin toplumsal cinsiyet ilişkilerinde derin bir yeri olduğunun ve erkeklik ideolojilerini pekiştirdiğinin altı çizilmelidir. Kadını eve hapsedmek ve erkeği ülkeyi, devleti savunan asker gibi düşünmek buna bir örnektir. Yani devlet, erkekleri silahlandırırken kadınları silahsızlandırarak erkek egemenliğini pekiştirir (2019, s. 186- 189). Ayrıca, "devletin, toplumsal cinsiyeti barındıran toplumsal ilişkilerde önemli bir rolü vardır" ve evlilik ile annelik gibi kurumları düzenleyerek toplumsal cinsiyet kategorilerinin kurulmasında etkili olur (2019, s. 195).

Connell bu yapılanmayı ortaya koyar ve çeşitli çıkış yolları önerir. Öncelikle erkeklik çalışmaları, erkekliğin biyolojik bir temele indirgenmesini eleştiren bir perspektife sahiptir. Toplumsal cinsiyeti oluşturan ilişkiler dinamiktir ve değişmez kategoriler varmış gibi düşünülmemelidir (2019b, s. 86). Gerçek erkekliğin genellikle erkek bedeninden kaynaklandığı düşünülse de bu biyolojik indirgemeci yaklaşım Connell tarafından eleştirilir. Erkek bedenine içkin olduğu düşünülen bu güç, aslında toplumsal bir inşa olarak iktidar talebiyle şekillenir (2019b, s. 209). Bedenin bir makine gibi tanımlanması, erkeğin de tahakküm kurmaya programlanmış gibi düşünülmesi yanlıştır (2019b, s. 103).

Ama, tabii ki, Connell bu kuşatıcı yapıdan, hegemonik erkeklikten kurtuluşun zor bir süreç olduğunu ifade eder. Hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumsal olarak içine doğduğu tahakküm ve aşırı özgüvenle şekillenen bir yapıdır. Bu yapıdan kopmak, edilgenliği tercih etmeyi gerektiren zor bir karar olabilir (2019b, s. 232). Ama yine de toplumsal cinsiyet kategorilerinin değişebilirliği ve ataerkil düzenin aşınabilirliği dikkate alındığında, hegemonik erkeklik de aynı şekilde değişime açık hâle gelir.

Şu açıdan bakmakta fayda vardır: Kadınlar ve erkekler arasındaki doğal farklılık varsayımı uzun süredir tartışılmaktadır. Ancak Connell'e göre, "yaklaşık 80 yıllık araştırmanın esas bulgusu, kadınlar ve erkekler arasında muazzam bir psikolojik benzerlik olduğudur" (2019, s. 250). Bu bulgular, hegemonik erkekliğin sürekliliğinin toplumsal koşullara bağlı olduğunu ve değişen bu koşulların, erkekliğin hegemonik yapısının sona ermesine yol açabileceğini gösterir. Connell'in bu iki çalışmasında yer alan yorumlar hegemonik erkekliğin toplumun tüm katmanlarına nasıl yayıldığını ve sürekli olarak yeniden üretildiğini gösterirken, bu yapının kırılabilirliğini ve değişebilirliğini de ortaya koymaktadır.

Derrida'ya göre hayaletlerin hegemonik yapısı

Jacques Derrida, 1993 yılında bir konferansta ilk kez ortaya attığı ve sonra *Marx'ın Hayaletleri* isimli çalışmasında detaylı olarak ele aldığı hayalet izleği ve musallat bilim (hauntology) düşüncesi ile geçmişin-bugünün ve geleceğin hayaletlerine yeniden bakmak için bir perspektif sunmuştur.

Fiziki yokluğu ama simgesel varlığı ile korku veren hayalet, Derrida'nın yorumunda kaçınılmaz bir şekilde var olan ve onsuz düşünmenin mümkün olmadığı bir *yokvarlıktır*. Hep hayaletler **ile** yaşanmakta ve onlar ile öğrenilmektedir. Derrida "Ve bu hayaletler **ile-olmak**, yalnızca belleğin, mirasın ve de kuşakların bir siyasetine indirgenmese de aynı zamanda bunların bir siyasetidir de" (Derrida, 2007, s.11) der. Yani herkes aslında geçmişin, kendine miras kalmış ya da kuşaklardan aktarılan *sabitlerin* siyasetine bir şekilde bağlıdır. O düşünceler de hegemonya kurucu yanları ile insanlara musallat olmakta ve bedensizliklerine⁵ beden aramaktadırlar. Derrida bu durumu açıklamak için şöyle der: "Hegemonya hep baskıyı yani bir musallat olmanın onaylanmasını örgütler. Musallat olma tüm hegemonyaların yapısına aittir" (Derrida, 2007, s.67).

Aslında Derrida çalışmasında yapı bozucu stratejileri ile Marx'ın hayalet kovuculuğunu eleştirmektedir (2007, s.166). Kısaca değinmek gerekirse geçmişin, belleğin, mirasın üzerine bir sünger çekip geleceği kurmak istemenin bir çeşit 'burjuva yavanlığına' düşmek olduğunu söyleyen Derrida, hayaletler ile yaşamının karmaşık bir formülünü sunar. Şöyle der: "Demek ki unutmamak gerek aklımızda tutmamız gerek hep, ama bir yandan da 'devrimin hayaletini hortlatmadan devrimin ruhunu yeniden bulabilmek için' bunu belleğin ta kendisinde, yeterince unutmamız gerekir" (2007, s.172). İnsanın onunla (hayalet ile) yaşamayı, onsuz ilerlenemeyeceğini öğrenmesi ama onu *yeterince* unutarak ve musallat oluşuna izin vermeden onunla bir gelecek kurması gerekmektedir. Hayaletlerden kurtulmanın zorluğu ya da

⁵ Derridavari bir bakışla burada, paradoksal bir şekilde, düşüncenin beden araması olarak bile ifade edebiliriz.

gerekliliği, mümkünlüğü, bugünün hayaletlerinin hayalet kovucular olabilme olasılığı ve hayaletlerin sadece geçmişten değil gelecekte gelebilmesinin mümkünlüğü gibi düşünsel fikirler onun eserinden çıkarsanabilir. Nitekim bu kuşatıcı etkiyi Derrida (2007, s.212) "herkesin kendi hayaletleriyle okuduğu, düşündüğü, eylediği, yazdığı, hatta başkasının hayaletleriyle de ilgilendiği için bu sağanaktan kaçınılamayacağı"nı söyleyerek ifade eder.

Öte yandan kitabın ele aldığı bu merkezi eleştiri ve düşüncelerin açtığı tartışmalar kadar yarattığı kavramlar da farklı disiplinlerin kullanımına uygun analiz araçları sunar. Özellikle hayalet kavramı o kadar büyük bir etki yaratır ki sonrasında pek çok araştırmayı tetikler ve geniş bir sahaya yayılır. Örneğin hayaletin 'ayrıcalıklı postyapısalcı akademik mecaz' hâline geldiğini söyleyen Jeffrey Weinstock ne canlı ne ölü ne mevcut ne de yok olmanın egemen tarihsel ve sosyo-politik söylemlerin kronolojilerini ve topografyalarını bozabilecek bir güçte olduğunu iddia eder (akt. Luckhurst ve Morin, 2014, s.1). Hayalet kavramı yani María del Pilar Blanco ve Esther Peeren'in etkili ifadeleri ile bu "kuram yapan araç" (akt. Luckhurst ve Morin, 2014, s.1) görünenin ve bilinenin ardındakine bakılmasını dahası görmenin ve bilmenin bile sorgulanmasını sağlayabilir ve "yaşam ile ölüm, siyasi elit ile ezilenler, rasyonel ile irrasyonel ve maddi ile maddi olmayan arasındaki sınırları zorlamak için" (Luckhurst ve Morin, 2014, s.1-2) kullanılabilir niteliktedir. Derrida'nın Marx ve Marx'ın mirası üzerinden yürüttüğü tartışma ile ortaya atılan kavram ontolojinin karşısına hauntology yani varlıkbilimin karşısına musallat bilim ile çıkılması sonucunu da doğurur. Derrida, 'maddi, somut, görünen' kadar 'maddi olmayan, soyut ve görünmez'in bilimsel olarak yaşamın, toplumsal yapıların içindeki seyrine odaklanmak ve çoğunlukla da paradoksal aralıklarda bu kavramların geçişkenliğini ortaya koymak konusunda düşünce dünyasını etkileyen bir kavram seti ortaya atmıştır.

Connell'in düşünceleriyle birleştirecek olursak bahsi geçen hayalet, egemen erkeklik biçiminin erkekler arasında hegemonik olmasıdır. Bu erkeklik kendine beden arar ve sıklıkla bulur. Bu hayaletin kovulması, erkek olmanın kovulması ve bir çeşit cinsiyetsiz kalma ya da erkeklikten çıkma zannedilebilmektedir. Şimdi bu düşüncenin işleyişini Strindberg'in *Baba* oyunundaki Adolf karakteri üzerinden incelemeye geçebiliriz.

Baba oyununda hegemonik erkeklik hayaleti

Strindberg'in 1887 yılında yayımlanan, 'üç perdelik tragedya' olarak geçen oyunu *Baba*, Bertha isimli kızlarının geleceğine karar verme noktasında anlaşmazlık yaşayan anne Laura ve baba Adolf'un ilişkilerindeki sürekli artan gerilim üzerine kuruludur. Oyunda Yüzbaşı olarak anılan Adolf, Bertha'yı uzakta bir kasabada eğitime göndermek ve öğretmen yapmak istemektedir. Laura ise ondan ayrılmak istememekte ve ressam olmasını istemektedir. Bu ana çatışma evde kararları kimin verdiği, parayı kimin yönettiği gibi noktalarda da sürmektedir.

Diğer yanda ise önemsiz bir yan öykü gibi görünen Yüzbaşı'nın askerlerinden Nöjd'ün hizmetçi kızlardan biri ile birlikte olması sonrası başlayan çocuğun kime ait olduğu tartışması vardır. Nöjd, hizmetçi ile yattığını kabul eder ama bunun çocuğun kendisinden olduğunu kanıtlamayacağını söyleyerek sorumluluğu reddeder. Bu küçük tema daha sonra gelişecek olan Laura Adolf ilişkisi sürecinde önemli bir etken olarak yeniden ortaya çıkacaktır.

Bu genel durum içinde evde sayısal olarak bir kadın fazlalığı olduğu görülür. Ev, Sançar'ın ifadeleri ile "bir iktidar ilişkileri oluşum alanıdır" (2009, s.36). Adolf, dışarıdan gelip giden Rahip ve evin yeni üyesi olacak olan Doktor haricinde evdeki tek erkektir. Karısı Laura, kızları Bertha, Laura'nın annesi, dadi

Margaret ve başka hizmetçi kızların bulunduğu evde Adolf kendini 'kaplanlarla dolu bir kafeste' gibi hissettiğini söyler (Strindberg, 2000, 24). Bu durum, ona göre, kızı üzerinde uygulamak istediği ve baba olmasının gerekleri olarak gördüğü kimi tasarrufların da kolayca gerçekleşmesinin önünü kesmektedir. Şöyle der:

"(...) Bu ev kadınla dolu, hepsi de benim çocuğuma biçim vermeye kalkıyor. Kayınvalidem onu ispritzmacı yapmak istiyor; Laura ressam olmasını diliyor, dadı onu Metodist, ihtiyar Margaret ise Baptist yapmak hevesinde, hizmetçi kızlar da İsa'nın Kurtuluş Ordusuna sokmak istiyorlar. Böyle yamalı bohça gibi kişilik kurulur mu? Ben ki, onun içgüdülerine kılavuzluk etmeye en çok hakkı olan kişiyim, ne yapsam baltahyorlar" (Strindberg, 2000, s.24).

Bu noktada ilk görülen öge Adolf'un kızının hayatı üzerinde kendinde gördüğü hakkın niteliğidir. Onun geleceğine karar vermenin ötesinde onun içgüdülerine kılavuzluk etmek, onun kişiliğini kurmak istemektedir. Bu gücü nereden aldığını dönemin toplumsal cinsiyet anlayışına bakarak anlayabiliriz.

1800'lerin sonlarında burjuva hayatının kimi toplumsal rolleri belirginleştikçe önemli bir birim olarak aile içinde erkeklik ve kadınlık rolleri de şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde erkeğin baba olarak ailenin ahlaki ve entelektüel gelişiminden sorumlu bir güç ve otorite simgesi olması gerekmektedir. Kadının anne olarak görevi ise ev yaşamına mahkûm edilmiş bir bakım ve besleme işlevidir. Szalczzer döneme özgü düşünsel yapıyı Showalter'den yola çıkarak şöyle aktarır:

"Darwin'den ilham alan Viktorya dönemi psikiyatristleri de dahil olmak üzere, dönemin önde gelen bilimsel ve kültürel otoriteleri, kategorik cinsiyet rolleri inşa ederek gücün cinsel çizgiler boyunca dağıtılmasını teşvik ettiler. Bunlar, erkeklere rasyonel düşünce, güçlü bir irade ve liderlik nitelikleri, kadınlara ise içgüdüsel ve irrasyonel davranışlar attettiler" (akt. Szalczzer, 2011, s.73).

Yani planlamaya dayanan, mantıklı seçimler olması gereken kararlar erkeklerce verilmelidir. Evde para hesabını tutan ve karısına hesap soran erkektir; çocuğun hakları konusunda olduğu gibi bu konuda da iktidar ondadır. Adolf'un da söylediği gibi, üstelik evlilik yasası da çocuğun haklarını babaya vermektedir: "Şimdiki yasalara göre çocuk, babanın inançlarına uygun olarak yetiştirilir" ve annenin 'hiç hakkı yoktur' (Strindberg, 2000, s.29).

Modernizmin, bireyselliğin ortaya çıktığı bu çağda bu hiyerarşinin neden kaynaklandığını Sancar şöyle özetler:

"İnsanların 'birey' olduğu fikrinin yayılması bağımsız ve özgür insan anlayışının felsefi güç haline gelişi aslında modern erkeklik değerlerinin inşasını olanaklı kılmıştır: 'Akıl ve mantık sahibi birey/erkek' hem bir Dünya İmparatorluğu olarak kapitalizmin hem de erkek üstünlüğü olarak partiarkinin gelişimini sağlayan ortak düşünsel zemindir" (Sancar, 2009, s.48).

Birinci perde sonunda Adolf, Bertha'nın fikrinin sorulması gerektiğini söyleyen Laura'ya "ister kadın olsun ister çocuk, kimsenin benim hakkıma karışmasına göz yumamam" (Strindberg, 2000, s.40) der. Bunun üstüne Laura'nın dillendirdiği çocuğun babasının bilinmeyeceği iddiası aslında Adolf'a musallat olmuş bu 'hak sahibi' erkek-baba hayaletinin kovulması olarak görülmelidir. Şüphe, Adolf'un elindeki hak sahipliğini de şüpheye düşürecektir. Hayalet musallat olduğu bedende kalması için var olan gerekçesini kaybedecek ve Adolf'a sağladığı hegemonik gücü üzerinden çekince yokluğu hissedilir olacaktır. Ki Laura'nın bu girişimi sonuç verir ve çocuk üzerinden başlayan tartışma çocuğun babasının belirsizliği ile ilgili şüphe ortaya atılır atılmaz bir krize dönüşür. Laura'ya sinirlenen ve sonra Dadı'ya çatan Adolf en önemli iktidar alanı olan evden hızla çıkıp gider.

Dönemin toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin sözcüsü gibi konuşan ve davranan Adolf, sembolik olarak da

bu özellikler ve nişaneler ile donatılmıştır. Onun çalışma masasının merkezde olduğu mekânda, duvarda silahlar, tüfekler, askeri uniformalar yer alır. Ama askerliği zihninde ikinci plandadır; ona şan şöhret katacak olan işi artık bilim *adamlığı*dır. Kendine uygun gördüğü ise erkek, baba, asker, bilim *adamı* gibi sıfatlarla donanmış bir iktidar talebidir. Serpil Sancar'ın *Erkeklik: İmkânsız İktidar* isimli çalışmasında da söylediği gibi (2009, s.28) neredeyse evrensel bir hâle getirilmeye çalışılan 'iktidarı elinde tutan erkeklik' yasaları şunları gerektirir gibi sunulur: Güçlü olmak, başarmak, sorunları şiddet kullanarak çözmek, duygularıyla değil aklıyla davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri ön plana çıkarmak, bağımsız davranmayı önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek. Aslında Adolf, günümüz neo-kapitalist dünyasının kendi anlatısını yaratan, tek başına başaran erkeğinin (self made man)⁶ bir ilk örneği olmak ve bununla da bir saygınlığa ulaşmak ister gibi görünmektedir.

Tüm bu düşünceler hemen akla Derrida'nın tahakküm kurucu hayaletlerini getirir. Adolf kendisine musallat olmuş hegemonik erkeklik hayaletinin farkında olmadan, onun güdümünde bir anlatı kurmaktadır. Bu tam ve bütünlüklü erkek anlatısı ona tek seçenek olarak görünmektedir. Bunun gerçekleşmesi için de iktidarı elinden bırakmaması gerekmektedir. Ama bu süreçte savaş sertleştikçe ve hayalete beden olmuş Adolf krize sürüklendikçe bastırdığı duygularının hakimiyetini yitirmeye başlar. Kareem bu durum hakkında şunları söyler:

“Yüzbaşı Adolf zamanının erkeksi erdemlerini temsil ederken, toplumsal normlara sıkı sıkıya bağlılığı duygusal derinliğe veya değişen gerçekliklere uyum sağlama yeteneğine yer bırakmaz. Duygularını yıkıcı bir şekilde patlayana kadar bastırır, yalnızca öfke ve tehditler yoluyla iletişim kurar ve yakınlıktan yoksundur” (Kareem, 2024, s.59).

Bu sonuç kendine biçtiği rollerin ya da diğer deyişle kendisine musallat olmuş hayaletlerin üzerinde yarattığı yükün ağırlığına verdiği tepki olarak da görülebilir. Kabına sığmadığını görebileceğimiz çok fazla replik dillendirir. Birinci perdede Dadi ile çocuğun hakları konusunda konuştuğu bölümde şöyle der: “(...) çocuğa hayat vermek yetmez benim için, ben ona ruhumu da vermek isterim” (Strindberg, 2000, s.36). Kızı, kendi musallat olunmuş bedeninden ruhunu çekip-alıp sığacağı ve başka bir hayata açılacağı yeni bir yuva gibidir. Bu söylemi oyun boyunca farklı şekillerde devam edecektir.

İkinci perde oyunda ilk kez hayaletlerden bahsedilen bir bölümle açılır. Bertha, üst katta huzursuzlanmış ve Dadi'nin yanına inmiştir. Kendi beşiğinin olduğu yerde gezen biri vardır ve aynı zamanda oradan bir türkü sesi gelmektedir. Bertha “Eminim hayaletler dolaşüyor ortalıkta” (Strindberg, 2000, s.48) der. Bu türkü 'hakları elinden alınmış çocuğun sesi' olarak yorumlanmıştır (Weinstein, 1994, s.337) Ama başka bir bakış açısı ile beşiğin yanında türkü söyleyen bir hayalet de hayal edilebilir. Laura'nın Adolf'un bedeninden kovmayı denediği baba hayaleti, yeni bedenlenme arayışının ilk hedefi olarak çocuğa gözünü dikmiş gibi görünür. Bu düşünce Adolf'un daha önce Bertha'nın içine ruh üfleme istemesi ile de örtüşmektedir.

Hayaletlerin usulca evde ve zihinlerde gezindiği bu oyunda bir diğer hayalet bahsi bu sefer *Hortlaklar* (1881) oyununa yapılan doğrudan gönderme ile devam eder. Doktor, İbsen'in bu oyununu anıştırır. Laura ve Adolf arasında artan gerginliği tarafsız dinlemek isterken örneği, Bayan Alving tarafından suçlanan ölmüş kocası 'Bay Alving'in de söz hakkı olabilseydi ne iyi olurdu' diye düşündüğünü söyleyerek verir. Oysa Adolf örneği başka bir açıdan yorumlar: “Kocanın biri ölümler arasından doğrusa, ona inanan olur mu sanıyorsunuz?” der (Strindberg, 2000, s.52-53). O artık Laura tarafından üzerindeki hayaletlerin def edilmesi için verilen çabaya direnemeyecek bir noktaya gelmiştir. Kareem bu direncin kırılışını katı erkeklik ve kontrol kavramlarından vazgeçememesine bağlar. “İlerleme karşısında çöken

⁶ Bu kavramın erkek hikâyeleri ile örneklenen biçimine Sancar'ın çalışmasından ulaşılabilir (Sancar, 2009, s.59).

katı ataerkil yapıların ötesinde kendini tanımlayamadığı için izole ve ıssız hale gelir” der (Kareem, 2024, s.60).

Bu teslimiyete yakın durumun ardında birinci perde sonunda ortadan kaybolduğunda öğrendiği bir gerçek vardır. Evden çıkıp, postaneye gitmiştir. Bilimsel çalışmaları için ihtiyaç duyduğu kitapları edinebilmek için yazdığı mektupların gitmemesinin ve kendisine ulaşmayan mektup ve kitapların sebebi bir anda ortaya çıkmıştır. Babalığı sarsılan, askerliği zaten kendisine artık istediği itibarı vermeyen Adolf bilim *adamlığı*ndaki sürecinin akıbetinin de bilinçli bir el tarafında kesintiye uğratıldığını görür. Orada da karşısına bir hayalet kovucu olarak Laura çıkar. Mektup ve kitapların gidiş gelişini engellemiştir. Laura bu yollarla “Adolf’un düşüncesiz ataerkil gestaltını sarsmış ve derinden etkilemiştir” (Lorentzen, 2003, s.247).

Bu süreçte gittikçe sarsılan bir Adolf karakteri görmeye başlarız. Oyun sonuna kadar sürdüreceği hegemonik erkeklik savaşında tutunduğu dallar teker teker kırıldıkça ve üzerine musallat olmuş hayalet kovulmaya başladıkça altta kalan kimliği konusunda duyduğu güvensizlik ön plana çıkmaya başlar. Lyons bu durumu hadım edilme olarak okur: Evdeki kadınların ve Laura’nın çabalarının iğdiş ediciler olduğunu söyler. Adolf, kadınlarla baş başa olduğu bu evde “karşı koymanın beyhude olduğu dışsal bir kadere” mahkûm olarak görülür (Lyons, 1964). Oysaki terimin provoke ediciliği bir yana ifade ettiği şey doğru değildir. Adolf sadece musallat olandan yani zihnini kuşatmış bir tahakkümden, hegemonik erkeklikten sıyrılacak olmakla baş edememektedir. Bahsi geçen ifadeler toplumsal cinsiyet algısı ile biyolojik cinsiyet algısının fazlaca yakınlaşmasını sağlayıp, hegemonik erkekliği tekrar cinsel işleve indirme ve öyle algılanmasını sağlama riski taşımaktadır. Bunun yerine üzerine musallat olmuş erkeklik hayaletine sıkı sıkıya bağlı olduğu için Kareem’in “Kontrolü kaybetme ve hadım edilme korkusu” (Kareem, 2024, s.57) yorumuna katılmak daha uygun görünmektedir. Çünkü aslında toplumsal yaşamda icra edilen bir kimlik olarak erkeklik elinden gitmekte ama cinsel kimlik olarak erkekliği kalmaktadır. Korkmasının sebebi bu değişimin iktidar kaybına neden olacak olmasıdır. Erkini, iradesini kesintisizce ortaya koyabilme lüksüne dayandırmıştır. Bunun olmadığı bir ânı düşünemez. Daha doğrusu çalışma içinde takip ettiğimiz izlek doğrultusunda söylersek kendisine musallat olan erkek hayaleti kovulduğunda artık akli bir işe yaramayacaktır.

Adolf her geçen sahnede biraz daha güvensiz hâle gelse de onun için evdeki iktidar savaşının ortak alanı olan Bertha teslim edilmemesi gerek bir kale gibidir. Tam bir teslimiyet içerisine girmeden önce Adolf’un Bertha’yı ne olarak gördüğüne bir kez daha şahit oluruz:

“YÜZBAŞI: Bu çocuk bundan sonra gelecek bir hayata inanmadığım için, gelecek hayatımdı benim, belki de gerçekler dünyasında karşılığı olan biricik ölümsüzlük kavramımdı. Onu elimden alırsan, beni hayattan yoksun bırakmış olursun” (Strindberg, 2000, s.56).

Ama yine de içine düşen şüphe savunmasını kırmıştır. Artık Laura’nın Adolf’a çocuğun babasının kendisi olduğunu söylemesi bir şey değiştirmez. Sürüklendiği karmaşa sonrası bir paranoya ortaya çıkar. Bu paranoya en başta çocuğun kime ait olduğu noktasında duyduğu şüphenin kuvvetlenmesidir. Bu konuya şu açıdan yaklaşmak faydalı olacaktır. Marvin Carlson, *Ibsen, Strindberg, and Telegony* (1985) başlıklı makalesinde *telegony* kavramını ele alır. *Telegony* çocuğun, annenin birlikte olduğu farklı erkeklerin özelliklerini taşıyabileceğini iddia eden döneme özgü bir düşüncedir. Modern tıbbın çoktan aksini ispat ettiği bu düşünce Adolf için çocuğunun kendi soyunun devamı olmadığı ile ilgili ataerkil soy aktarımı korkusunu doğurur. Laura’nın söyledikleri önemli değildir artık: “Uzun süredir içimde birtakım kuşkular uyanmaktaydı, bunların doğrulanmasını dinlemek istemiyordum” (Strindberg, 2000, s.57). Geçmişe dönmüş, yaşananların içinden şüphesini besleyecek olayları seçmiş ve gerçekleri

çarpıtmaya başlamıştır. Çocuğun doğduğu günü hatırlayıp, Laura'nın onun doğum odasına girmesini engellemesini ve o dönem sorunlu giden evliliklerini hatırlar. Bunda elbette Laura'nın daha önce çocuğun babasının kim olduğunun bilinemeyeceği ile ilgili ortaya attığı belirsizliğin ve hatırlattığı geçmişin de payı vardır. Ama Adolf'un paranoyası sadece bu noktada kalmaz. Hegemonik erkekliğini besleyen unsurlar düştükçe, güvensizlik ortamında kendine yeni çıkış yolları arar ve büyük oranda bu yollarda kaybolur. Örneğin önce "Senin için, çocuğun, annen ve uşakların için köle gibi çalıştım ben; mesleği yükselmeyi gözden çıkardım, (...)" der (Strindberg, 2000, 56) ama hemen ardından da "Ülkem için savaşmak istedim ama fırsat çıkmadı. İşte o zaman bütün gücümle bilime yönelmek istedim. Şimdiyse tam meyveyi koparmak üzere elimi uzatırken, buduyorsun kolumu! Zafer çelengin elimden alındı, artık yaşayamam. Erkek ünsüz yaşayamaz çünkü" (Strindberg, 2000, 59) diye düşünmeye başlar. Hegemonik erkekliğin üzerine çöken hayaletin altında hiçbir şey olmadığını düşünür. Kendi bedeni ancak donanacağı erkeklik kodları ile ayakta kalabilir gibidir. Pes ettiğinde de artık geriye bir boşluk kalacağını düşünmektedir.

"Erkek olduğumu, sözünü insanların hatta hayvanların dinlediği bir asker olduğumu unut. Acınacak bir yaratıktan başka bir şey değilim ben. Bütün iktidar nişanlarımı üzerimden atıyor, canımın bağışlanmasını diliyorum" (Strindberg, 2000, s. 57-58) der ve ağlamaya başlar. Kendini başka türlü hayal edemediği için bu terk edilen erkekliğin altından çocukluğu ve anne-çocuk ilişkisi belirir. Üzerine giyindiği erkeklik nişanları ya da bedenine musallat olmuş erkeklik hayaletleri altından bir itiraf çıkar: "Erkekliğimi hor gördüğünü sanıyor, bu yüzden erkekleşip seni bir kadın olarak kazanmaya çalışıyordum" (Strindberg, 2000, 58). Erkeklerin iktidar dünyasından, kemikleşmiş mantığından kopar ve Laura'ya en yakın anına ulaşır. Laura bu adıma yanıt verirken oyundaki en sevecen tavrındadır: "Öyleyse ağla yavrum, ağla da annene kavuş yine. Unutma ki ben senin hayatına ikinci anne olarak girmiştım" (Strindberg, 2000, 58). Üzerine çöken erkeklik hayaletinden sıyrılan ama bu kez de geriye sadece bir beden olarak kalan Adolf, kendini konumlandırmakta güçlük çekerken en çok da bu, bedeni ile baş başa kalma durumundan etkilenir. Lorentzen bu durumu şöyle yorumlar:

"İktidardan istifa etmesi, bir erkek olarak durumu hakkında bir kararsızlığa neden olur ve bu da bedenini tekrar ilgi odağı haline getirir. Zayıflık, istikrarsız bir cinsel kimlik ve rahatsız edici bir fiziksel yakınlık yaratır. Yüzbaşı'nın insan ve hayvan üzerinde hüküm sürdüğü sırada bilincinde yeri olmayan bedeni artık bir sorun haline gelmiştir. Bir erkek için beden, çaresizlik ve acıma alanına aittir. Yalnızca adam çaresiz olduğunda bedeni bir varoluş kazanır ve bu, Yüzbaşı'nın erkeksi bulmadığı fiziksel bir yakınlıktır" (2003, s.249).

Bu durumu hadım edilme olarak okuyan Lyons'a benzer şekilde Lorentzen de yaşanımı demaskülizasyon olarak yorumlar. Ona göre Adolf kendini "(...) ya kadının üstünde bir erkek ya da kadının ebedi çocuğu ve ona boyun eğen biri olarak" görmektedir. Şöyle devam eder: "Bu benim demaskülizasyon sorunu olarak tanımlayabileceğim bir durum. Erkek, "evcil hayvan", "oğlan çocuğu" ya da basitçe "kadından doğma" hâline getirilerek demaskülize edilir" (Lorentzen, 2003, s.247). Yani bizim, Adolf'un hegemonik erkeklikten sıyrılmaya çalışması olarak ifade ettiğimiz şey Lorentzen'e göre bir erkeklikten arınmadır. Kuşkusuz kastedilen benzer bir süreçtir. Ama burada karşıt olarak koyulan çocuklaşma, evcil hayvan olma gibi düşünceler bir erkeklik karşıtlığı değildir. Adolf'un yanlış bilinci olarak ifade edebileceğimiz düşüncelerinin hayaleti çekildiğinde geriye kalan, cinsiyetlendirilmemiş bir toplumsal ilişkiler ağına giremeyecek bir insandır. Bunu hayal dahi edemez. Yani Adolf, hegemonik erkeklikten sıyrılsa da yerine gelen tavrı güvenle icra ettiği bir varoluş şekli değildir.

Üstelik bu dönüşüm ilk defa yaşanmamaktadır. Bu olay, yani Lorentzen'in akut erkeklikten çıkma olarak ifade ettiği bizim hegemonik erkeklik hayaletinin kovulması olarak tanımladığımız durum geçmişte de yaşanmıştır. Lorentzen geçmişte erkeksi ve erkeksi olmayan arasında sürekli yaşanan gelgitlerin ikinci

perde bitiminde yaşanan tartışma sonrası sonlandığını ve Adolf'un "bu kader gecesinde sonsuza dek erkeklikten çıktığını" (2003, s. 251) söyler. Oysa bu doğru değildir. Çünkü Derrida'yı hatırlayacak olursa "Bir hayalet hep bir geri-gelen'dir zaten. Gidis, ve gelişleri denetlenmez, çünkü geri gelmekle baslar zaten" (2007, s.30). Bu hegemonik erkekliğin kovulması geçmişte yaşandığı gibi şimdi de yaşanmaktadır ama hayalet oyun sonuna kadar çeşitli şekillerde geri gelmeye devam edecektir. Hatta aynı sahnenin sonunda geri gelmiştir bile. Laura ev içinde ve evlilikte baba, bilim *adamı*, koca ile gibi sıfatlarla iktidarı elinde tutan Adolf'un bu kalelerini elinden almış ama hâlâ maddi iktidara sahip olamamıştır. Bunun yapılması için Adolf'un vesayet altına alınması gerekmektedir. Bu durum hegemonik hayaletin "geri gelmesine" ve şiddet kozunu devreye sokmasına neden olur. Ama Laura, sürüklendiği paranoyalar ile aklî ve duygusal kontrolünü yitiren Adolf'a karşı, verdiği mücadelede üstün gelmek üzeredir. Adolf, oyun başından beri sahnenin merkezini işgal eden masasının ortasında duran lambasını Laura'ya fırlatır. Perde biter. Şimdi hayaletlerin daha tekensizce gezebileceği karanlık bir üçüncü perde yaşanacaktır.

Sahne tekrar açıldığında Adolf'un, Bertha'nın oyun başında hayalet seslerini duyduğu üst kata kapatıldığını öğreniriz. Alt kattan duyulan ayak seslerinin bu kez kime ait olduğunu bilmekteyizdir. Yanan kapı kağıtlarla kaplanmış ve iktidar masasına Laura kurulmuştur. Üstelik kırılan lambanın yerinde de yeni, yanan bir lamba durmaktadır. Artık evin yönetimi Laura'ya geçmiştir. Adolf için ise hastaneden deli gömleği istenmiştir.

Bir süre sonra Adolf tavan arasından elinde kitaplarla kapıyı kırarak tekrar eski iktidar alanına döner. Artık çok daha agresif ve saldırgandır. Kareem'in söylediği gibi "Yıkıcı davranışları, kırılğan erkeklik ve kontrol duygusunu korumak için verdiği çaresiz mücadelenin bir tezahürüdür" (Kareem, 2024, s.58). Kitaplardan alıntılar yapar ve bir bilim adamı olarak haklılığını mitik anlatılara dayandırmaya çalışır. Sanki erkeklik hegemonyası, haklı çıktığı anda tekrar kurulacaktır. Şöyle der: "(...) siz benim ölümsüzlüğümü elimden aldıktan sonra, artık bana neyin yardımı dokunabilir ki!" (Strindberg, 2000, s.70). Ölümsüzlük, çocuğun babası olduğundan şüphe duymadığı, evin reisi olmada bir dirençle karşılaşmadığı ve tüm bunların üstüne itibarını sağlayacak mesleğin zirvesine ulaşarak onurlandırılmayı hayal eden bir erkeklik formülüdür. Hegemonik erkekliğin örneği olmak sanki ona ölümsüzlük verecek aksi durumda yaşamasının bir anlamı kalmayacaktır: "(...) Bırakın da öleyim artık! Bana ne yapacaksınız yapın! Ben yokum artık!" (Strindberg, 2000, s.70-71)

Adolf bu mücadelede paranoyaya sürüklendikçe kontrolünü kaybeder ve saldırganlığı farklı bir seviyeye varır. Bu tutumu önce Laura'ya dönük gibi görünür ama sonra çok daha şiddetli bir biçimde Bertha'ya yönelir. Oyunun en önemli sahnelerinden biri Bertha ile konuştuğu bölümdür.

Bertha, babasının deliliğe sürüklendiği bu anda karşısına çıkar. Bir önceki sahnede annesine yanan lambayı fırlatmasını hatırlatır. Bunu yapan kişinin babası olamayacağını söylediğinde Adolf çileden çıkar. Ona babalıkla ilgili belirsizliği hatırlatan bu durum sonrası kontrolünü de gittikçe kaybettiği bir sonuç yaratır. Önce Bertha'nın kendisine "baba" demesini reddeder sonra da kızını hızla bağrına basıp eski ateşli düşüncelerinin kuruntu olduğunu söyler. Bu sahnenin ilerleyen bölümü Adolf'un Bertha'yı ne olarak gördüğünün resmini önümüze serer.

Yüzbaşı: Sen yalnız beni sevmelisin. Senin bir tek ruhun olmalı, yoksa hiçbir zaman huzura eremezsin, ben de eremem! Senin bir tek düşüncen olmalı, benim düşüncemin meyvesi olmalı bu! Senin bir tek iraden olmalı, benim iradem olmalı bu!

Bertha: Hayır, hayır! Kendim olmak istiyorum ben!

Yüzbaşı: Hiçbir zaman olamayacaksın! Bak yamyamım ben, seni yiyeceğim! Annen beni yemek istedi, ama beceremedi. Ben çocuklarını yiyen Tarım Tanrısı Satürn'üm. Ona önceden bildirilmişti: 'Sen

çocuklarını yemezsen, onlar seni yiyecekler.' Ya yersin ya da yenirsin: İşte bütün dava! Ben seni yemezsem sen beni yiyeceksin; dişlerini gösterdin bile!" (Strindberg, 2000, s.72)

Çevirideki farklılığa rağmen söylediği tam olarak Hamlet göndermesidir: "To eat or be eaten, That is the question" (Strindberg, 1996, s.71). "Yemek ya da yenilmek, işte bütün mesele bu!" Bu, Türkçe çeviride çift anlamlılık içeren "yenilmek" kelimesi, Adolf'un en fazla direndiği unsurlardan biridir. Ya bildiği gibi olmalı ya da yok olmalıdır. Bildiği gibi olmak, yenilmeden yenmek ve hatta yenilmemek için yemektir. Hayalet her geri döndüğünde, Adolf'un sürüklendiği paranoya içinde daha şiddete dönük bir hâle gelmesini sağlar. Adolf, hegemonik erkeklik tahakkümünü kendisine göre her şeyi ikincilleştirerek kuramadığı zaman şiddeti devreye sokmaktadır. Seçenekleri azaldıkça ve iktidarı kaybettiğe, oyunda adım adım şiddeti de artar. Mitik bir erkeklik hayaletine dönüşen Adolf, çocuklarını yiyen Satürn'e benzetir kendini. Kızına oyunun başlarında ruhunu üfleme yani onun bedenine hâkim olmak istemiş ama başaramayınca o bedeni tüketme düşüncesini türetmiştir. Çünkü yönetilen yer ve yenilmeye karşı durur. Oysa zayıf olanın bu konuda şansı yoktur. Bertha onun için hâlâ zayıftır. Burada da önünü kesen karşı tarafın iradesini bildirmesi olur. Adolf'un "Senin bir tek iraden olmalı, benim iradem olmalı bu!" sözüne cevaben Bertha "Hayır, hayır, kendim olmak istiyorum ben!" dediği anda kendini bir yamyam olarak tanımlayan Adolf silahına sarılır, kaçan Bertha'ya doğrultur ve tetiği çeker. Ama vuramaz, çünkü Dadı mermileri daha önce Laura'nın uyarısıyla çıkarmıştır (Strindberg, 2000, s.72).

Artık erkekliğini üzerinde tutacağı hiçbir kalesi kalmamıştır. Bütün kadınların kendisine düşman olduğuna inanmaktadır: annesi, kız kardeşi, ilk sevgilisi, kızı ve hatta karısı (Strindberg, 2000, s.75). Ama finale doğru Laura ile daha önce gerçekleşen çocuksu kırılma bir kez daha yaşanır. Adolf, aşktan bahsetmeye başlar; daha önce savunusunu yaptığı evlilik sözleşmesinin aşkı öldürdüğünden. Çocukla ilgili kuşkuvarlığının temelsiz olduğunu söyleyen Laura'ya hep pusuda bekleyen gölgelerden söz eder: "İşin kötü yanı da bu ya! Temelsiz olsaydı, hiç değilse kavrayacak, tutunacak bir şey olurdu. Şimdiyse, çalılırlar arasında pusu kuran, ara sıra başlarını çıkarıp sırttan gölgeler var ancak" (Strindberg, 2000, s.76). Peşini bırakmayan gölgeler aklına girip çıkan hayaletler, bedenini saran hayaletlerdir. Her an geri gelmeye hazırdırlar. Üşüdüğünü söyler, üzerine Laura'nın atkısı örtülür.

"(...) atkın dudaklarına değişiyor, yumuşacık. Kolların gibi sıcak ve yumuşak, vanilya kokuyor. Gençliğinde, saçların da böyle kokardı. Gençliğinde Laura, hani kayın ağaçlarının arasında gezerdik ya... çuhaçiçekleriyle ardıç kuşları vardı... ne güzel ne güzel! Bir düşün, yaşamak ne güzeldi o zamanlar; bir de şimdikine bak! Böyle olmasını istemezdim, ben de istemezdim. Ama oldu" (Strindberg, 2000, s.76).

Kısa süren bu sevgi dolu sahne, Adolf'un üzerine yüzbaşı üniformasının örtülmesi ve hemen ardından da tekrar saldırıya geçmesi ile sona erer:

"Ah, o sert aslan derisini alacaktın elimden ha! Omfale! Omfale! Kurnaz kadın seni! Barış tutkunu, silah bıraktıran! Uyan Herkül, onlar sopanı elinden hıleyle çıkardılar! İpekli kumaştandır diyerek, zırhını üzerinden aldılar! İpekli kumaş ama ipekli kumaş olmadan önce, demirciden o zırh, demirden! Eskiden askerın gömleğini demirciler döverdi, şimdi kadın terziler dikeyor. Omfale! Omfale! Kaba güç, hain zayıflığın önünde yere serildi. Utan! Ey şeytan kadın! Bütün cinsine lanet olsun senin!" (Strindberg, 2000, s.77)

Pusuda bekleyen hayalet ilk fırsatta geri dönmüştür. Ama zihnini bloke etmiş olan paranoialar gibi bedeni de deli gömleği tarafından sarılmıştır. Kıpırdayamaz ve yığılır kalır.

Adolf oyun içerisinde hegemonik erkekliğini ayakta tutmak için pek çok şeye sarılmıştır. Evin iktidarı, babalık, evliliğin yöneticisi kocalık, bilim *adamlığı* ve en son olarak da aslında ondan ümidini kestiği askerlik üniforması. Ama üniformaya bel bağladığında artık deli gömleğinin içindedir. İktidarı da iradesi

de elinden gitmiştir. Sanki biraz daha oyun devam etse bir şekilde savaşıma devam edecek gibidir. Hegemonyasını koruyacak erkeklik stratejilerinde tüm yolları denemiştir. Hayaletin kovulmasına razı olduğu her durumun ardından ona yeniden beden olmuştur. Onun için başka bir dünya mümkün değil gibidir.

Bertha, tüm bu süreçte sürekli edilgen kılınan, hayatı hakkında bizim de oldukça az söz ettiğimiz bir figür olarak oyunda yer alır. Babasının tarafını tutarak başladığı hikâyesi “kendi olmak” istediği bir yüzleşme ile sona ermiştir. Geleceğini tahmin etmeye gerek yoktur; bunu zaten Strindberg kaleme almıştır. Türkçede yayımlanmamış oyunu *Marauder*'da (1886) (sonradan alacağı isimle *Comrades*) Bertha büyümüş ve evlenmiştir. Annesinin ona biçtiği hayalin peşinden gitmiş gibi görünür. Bir sanatçı olmuştur ve başka bir sanatçıyla evlenmiştir. Ama onun ilişkisi de ailesinin geçmişinde şahit olduğu gibi bir güç mücadelesi içinde sürmektedir (Akt. Szalczer, 2011, s.72).

Sonuç

Çalışmada R.W. Connell ve Derrida'nın düşünsel izlekleri takip edilerek Strindberg'in pek çok farklı açıdan incelenmiş olan *Baba* oyununa bir kez daha bakılmıştır. Oyunun daha önce yapılan yorumları da göz önüne alınarak toplumsal cinsiyet perspektifinden bir eleştirel analiz yürütülmüştür. Kızları Bertha'nın geleceği hakkında Laura ve Adolf arasında ortaya çıkan anlaşmazlığa hegemonik erkekliğin hayaleti olarak tanımlanan bir kavramla yaklaşmıştır. Bu kavramsal hayaletin bir musallat olma ilişkisi ile Adolf'un düşünce ve davranışları içerisine girdiği ve kovulsa bile geri geldiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Oyunda erkekliğin dönemsellik ya da dayatılmış bir evrensellik varsayımına dayanan bir formu Adolf'a musallat olmuş bir erkek hayalet kimlik olarak görünmektedir. O ise, bunu bırakması hâlinde erkekliğini de terk edeceği varsayımı ile tamamen bir paranoya içerisine düşmüştür. Çok ortadadır ki Adolf başka bir erkeklik biçimi düşünmemekte ve ezber edilmiş davranış ve düşünce kalıpları dışına çıktığı anda kendini yalnız, aldatılmış hissetmekte ve saldırganlaşmaktadır. Defalarca gösterildiği gibi aslında iktidarından sıyrıldığı ve ilişkilerinde daha samimi anlara ulaştığı durumlar vardır. Ama tüm bunlar kaybetme korkusu ile hızla baskılanır ve eril iktidarın yitimi paranoya yaratarak yıkımı getirir.

Şu, oyunun da ötesine uzanarak söylenmelidir ki, hegemonik erkeklik hayaleti kavramı, kendini evrensel ve değişmez olarak dayatmaya çalışan bir düşüncenin zihinlere ve bedenlere, kurtulunmaya çalışılsa da, geri dönülebilirliğini vurgulamaktadır. Bu geri dönülebilirlik çoğunlukla onsuz bir dünyanın mümkün olmadığını düşünmekten, korkmaktan ve alışlageldik ve çıkara dayalı ilişkilerin yıkılacak olmasının yaratacağı güvensizlik hissinden kaynaklanmaktadır.

Bir diğer yandan da ütöpik bir kurtuluş düşüncesini bir yana bırakırsak, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sürekli olarak mücadele, çatışma ve değişim sürecinde kurulduğu ve kurulması gerektiği, üstelik bunun sadece kişiler ya da kurumlar arası düzlemde değil kişilerin kendileri ile de sürekli yürütmeleri gereken bir pratik olduğu da eklenmelidir. Diğer yandan kovuldukça geri gelen hayaletlerin bilgisine de ihtiyacımız olduğu akılda tutulmalıdır. Yani hayaletleri *yeterince* unutmamız gerekmektedir. Çünkü pusuda bekleyen bu hayaletlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağı, ancak onu tam unutmamış bir belleğin refleksleri geliştiğinde fark edilebilir hâle gelir. Ayrıca bu tahakküme zemin hazırlayan koşulları değiştirmek için onun savunulmasının koşullarının değiştirilmesi gerektiği de hep akılda tutulmalıdır.

Son söz olarak, Sancar'ın yer verdiği şekliyle (2009, s.29), 1970'lerden beri geçerliliği devam eden bir

sloganvari sözü hatırlatarak çalışmayı bitirelim: Egemen erkeklik değerlerine uygun davranmak bir zorunluluk değildir ve egemen erkeklik değerlerini reddetmek erkeklik kaybı değildir.

Kaynakça

- Adler, S. (1999). Father knows abyss: Strindberg on the page. *Stella Adler on Ibsen, Strindberg and Chekhov*. Ed. Barry Paris. Borzoi Book. New York. ss. 95-108.
- Axelrod, M. (2014). *No symbols where none intended: Literary Essays from Laclos to Beckett*. Palgrave Macmillan. New York.
- Blackwell, M.J. (1999). Strindberg's Early Dramas and Lacan's "Law of the Father". *Scandinavian Studies*, Fall 1999, Vol. 71, No. 3 (Fall 1999), pp. 311-324.
- Brustein, R. (1962). Male and female in August Strindberg. *The Tulane Drama Review*, Winter, 1962, Vol. 7, No. 2 (Winter, 1962), pp. 130-174.
- Carlson, M. (1985). Ibsen, Strindberg, and Telegony. *PMLA*, Oct., 1985, Vol. 100, No. 5 (Oct., 1985), pp. 774-782.
- Carlson, M. (2014). Theatre and ghosts materiality, performance and modernity. *Theatre and Ghosts Materiality, Performance and Modernity*. Ed. Mary Luckhurst and Emilie Morin. Palgrave Macmillan. New York. ss. 27-45.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. Çev. Cem Soydemir. Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Connell, R.W. (2019b). *Erkeklikler*. Çev. N. Konukcu. Phoenix. Ankara.
- Derrida, J. (2007). *Marx'ın hayaletleri: Borç durumu, yas çalışması ve yeni enternasyonalizm*. Çev. Alp Tümertekin. Ayrıntı Yay. İstanbul.
- İbsen, H. (2001). *Hortlaklar*. Çev. İbrahim Yıldız. İmge Yayınevi. Ankara.
- Kareem, S.A. (2024). The Defective image of man in modern drama: A critical study of August Strindberg's *The Father*. *International Journal of Literature Studies*. ISSN: 2754-2610. ss.52-63 DOI: 10.32996/ijts
- Lorentzen, J. (2003). Masculinity and paranoia in Strindberg's *The Father*. *Among Men: Moulding Masculinities, Volume 1*. Ed. Ervø Søren&Johansson, Thomas. Routledge. New York.
- Luckhurst, M. ve Morin, E. (2014). Introduction: Theatre and spectrality. *Theatre and ghosts: Materiality, performance and modernity*. Ed. Mary Luckhurst and Emilie Morin. Palgrave Macmillan. New York.
- Lyons, R.C. (1964). The Archetypal Action of Male Submission in Strindberg's *The Father*. *Scandinavian Studies*, August, Vol. 36, No. 3, pp. 218-232.
- Mariam, O. (2012). Biopolitics in Strindberg's *The Father*. *Journal of Research in Humanities*
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar-Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Shams, P. (2018). Revisiting *The Father*: Precarity and subversive performativity. *Feminist Theory*. Vol. 19(3) 289–302.
- Sprinchorn, E. (1964). Strindberg and the Greater Naturalism. *The Drama Review: TDR*, Winter, 1968, Vol. 13, No. 2, Naturalism Revisited (Winter, 1968), pp. 119-129.
- Strindberg, A. (1996). *The Father*. Adapted by. Richard Nelson. Broadway Play Publishing. New York.
- Strindberg, A. (2000). *Baba*. Çev. Turan Oflazoğlu. İz Yayıncılık. İstanbul.
- Szalczner, E. (2011). *August Strindberg*. Routledge. New York.
- Weinstein, A. (1994). Child's Play: The Cradle Song in Strindberg's "Fadren". *Scandinavian Studies*, Summer 1994, Vol. 66, No. 3 (Summer 1994), pp. 336-360.

19. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler¹**Ahmet ERDİNÇLİ²**

APA: Erdinçli, A. (2025). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 319-348. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Öz

Manisa, Osmanlı döneminde devlet adamı olacak birçok şehzadeyi yetiştiren önemli bir şehirdir. Şehzadelerin hem dini ilimler hem de pozitif bilimleri öğrendikleri, padişahlığa hazırlandıkları bir yer olması hasebiyle Manisa, medrese, kütüphane gibi eğitim kurumları yönünden önemli bir ilim merkezi olmuştur. Özellikle şehir, II. Murat'tan itibaren padişah ve eşleri tarafından yaptırılan camilerin yanına kütüphane ve medreseler inşa edilerek ilim yönünden zenginleşmiştir. Bu tarihi birikimin önemli bir kısmı günümüze kadar Manisa'da Osmanlı döneminde yapılan çeşitli kütüphanelerde korunduktan sonra 2012 yılından itibaren Manisa'ya kazandırılan Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bu kütüphanede Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça ile yazılmış sekiz bine yakın yazma eser, dokuz binden fazla da matbu eser bulunmaktadır. Manisa merkezde hizmet veren bu kütüphane, hem fizikî hem de dijital ortamda araştırma yapmak isteyen ziyaretçilere açıktır. Çalışmamızda Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde (MYEK) bulunan tefsir ilmine ait Türkçe eserler incelenmiştir. Bu eserler, "Manisa İl Halk Kütüphanesi" ve "Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu" isimli iki koleksiyon içerisinde bulunmaktadır. Bugün itibariyle kütüphanede bulunan 13.105 adet yazma eser içerisinde tekrarları dâhil otuz beş tanesi Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Kütüphanede bulunan bu tefsir eserlerinin otuz üç tanesinin Manisa merkez kütüphanelerinden iki tanesinin Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi koleksiyonundan olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Bu eserlerin içinde Osmanlı medreselerinde okutulan meşhur tefsirlerin olduğu gibi başka yerde bulunmayan nüshaların da olduğu görülmüştür. Bu tefsir eserlerinin bir kısmı tam tefsir iken çoğunluğu süre ve âyet tefsiridir. Araştırmamızın yöntemi, MYEK'te bulunan bu tefsirlerin müellifleri, istinsah yer ve tarihleri, eserlerin fiziksel özellikleri ve eser hakkında gerekli açıklamalarda bulunma şeklindedir. Kültürel mirasımızın en nadide eserleri olan yazma eserleri incelerken ait olduğu dönemle ilgili ilmi ve sanatsal birçok birikimden de bilgi sahibi olmamıza imkân sağlamaktadır. Geçmişimizin zengin mirasını günümüze aktarma gayretinin bir parçası olan bu araştırma ile 14. yy ile 19. yy. arasında yazılan Türkçe tefsir metinlerinin birçok yönden incelemesi mümkün olmuştur.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: 10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.11.2024-**Kabul Tarihi:** 27.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

² Dr, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü / Dr, Manisa Celal Bayar University, Fa-culty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric (Manisa/Turkey), **eposta:** ahmet.erdincli@cbu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9205-043X>, **ROR ID:** <https://ror.org/053f2w588> **ISNI:** 0000 0004 0595 6052, **Crossref Funder ID:** 100019679

Anahtar kelimeler: Tefsir, Manisa, yazma, Zeynelzade, Kur'ân-ı Kerîm, Türkçe, nüsha

Turkish Interpretation of The Holy Quran in The Manisa Manuscript Library³

Abstract

Manisa is an important city that raised many princes who would become statesmen during the Ottoman period. As a place where princes learned both religious sciences and positive sciences and prepared for the sultanate, Manisa was an important center of knowledge in terms of educational institutions such as madrasas and libraries. In particular, the city has been enriched in terms of science by building libraries and madrasas next to the mosques built by the sultans and their wives since Murat II. A significant part of this historical accumulation has been preserved in various libraries built in Manisa during the Ottoman period until today, and then preserved in the Manisa Manuscript Library, which has been brought to Manisa since 2012. In this library, there are nearly eight thousand manuscripts written in Ottoman Turkish, Arabic and Persian, and more than nine thousand printed works. This library, which serves in the center of Manisa, is open to visitors who want to do research both physically and digitally. In our study, the Turkish works belonging to the science of tafsir in Manisa Manuscript Library (MYEK) were analyzed. These works are included in two collections named "Manisa Provincial Public Library" and "Akhisar Zeynelzâde Collection". As of today, thirty-five of the 13,105 manuscripts in the library, including repetitions, are written in Ottoman Turkish. Among these works, there are famous tafsirs taught in Ottoman madrasas as well as copies that are not found elsewhere. While some of these tafsir works are complete tafsir, the majority of them are tafsir of sûrahs and verses. The method of our research is to provide the authors of these tafsirs in MYEK, the place and date of their printing, the physical characteristics of the works, and the necessary explanations about the work. While examining the manuscripts, which are the rarest artifacts of our cultural heritage, it allows us to be informed about many scholarly and artistic accumulations related to the period to which they belong. With this research, which is a part of the effort to transfer the rich heritage of our past to the present, it has been possible to examine the Turkish tafsir texts written between the 14th century and the 19th century in many ways.

Keywords: Tafsir, Manisa, Manuscripts, Zeynelzade, Holy Quran, Turkish, Copy

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 09.11.2024-Acceptance Date: 27.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İslam tarihi boyunca her toplum, Kur'an'ı daha iyi anlamak için onu kendi diline tefsir etmeye ve yorumlamaya çaba göstermiştir. Allah'ın dünyada insanlara rehberlik etmesi için gönderdiği Kur'an-ı Kerim'i tefsir etme gayretleri Hz. peygamberle birlikte sahabe, tabiin ile başlamış ta günümüze kadar her devir ve coğrafyada devam etmiştir. Allah'ın kelamını anlama gayretleri olarak ifade edebileceğimiz tefsir çalışmalarına dair yüzlerce eser âlimler tarafından telif edilmiştir. Bu eserlerden bazıları rivayet, bazıları dirayet ağırlıklı tefsirler olmuştur. Arap coğrafyası dışında ilk tefsir eserleri genelde kutsal kitabı anlamak için kısa satır arası tefsir çeşidi olarak ortaya çıkmıştır (Zehebî, 2012: 1/5-8).

Türkler, Müslüman olduktan sonra birçok alanda İslam'a hizmeti olduğu gibi Kur'an-ı anlama konusunda da birçok eser telif etmişlerdir. Bu bakımdan Türklerin yaşadığı Anadolu'nun en ücra noktalarında bile dini eserlere rastlamak mümkündür. Osmanlı yönetimine girdikten sonra (14. yy) birçok yönden gelişen Manisa ve çevresi, özellikle padişah ve şehzadelerin eğitim amaçlı şehre gelmeye başlamasıyla birlikte ilmi yönden de gelişmiştir. Türkiye'de sayılı şehirde bulunan yazma eserler kütüphanelerinden birinin Manisa'da olması buranın ilmi yönden ne kadar kıymetli eser ve yazarlara ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde çok sayıda tefsir eseri bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarına göre 725 Arapça, 35 adet de Türkçe olmak üzere 760 civarı sadece tefsir kitabı bulunmaktadır. Bu eserlerin çoğunun yazma eser olduğu düşünülürse zamanın kit imkânlarına rağmen sayının oldukça önemli bir rakam olduğunu söylemek gerekir. Bu eserlerin bir kısmının toplumun konuştuğu dil olan Türkçe ile yazılmış olması da ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmamıza öncelikle çalışmamızın konusu olan Türkçe tefsirlerin bulunduğu Manisa ve Akhisar hakkında kısa bilgi aktarıldıktan sonra Manisa ve Akhisar'da Osmanlı döneminden itibaren bilinen kütüphaneler hakkında bilgi verilecektir. Kütüphaneler kısmında en son, günümüzde tarihi değeri olan eserlerin muhafaza edildiği MYEK kütüphanesi hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

Manisa; tarih boyunca birçok farklı medeniyet ve devletin yönetiminde kaldıktan sonra XIV. yüzyılın başlarında Saruhanoğulları beyliği ile Türk hâkimiyetine girmiş, yaklaşık yüzyıl Saruhan beyliği yönetiminde kaldıktan sonra (Uluçay, 1993: 244), 1410 yılında Çelebi Mehmet tarafından fethedilmesinden (Emecen, 1989: 17) itibaren günümüze kadar Osmanlı'nın izlerini taşımıştır (Emecen, 2003: 27/577-583).

Manisa, coğrafi konum itibariyle payitaht İstanbul'a yakın olması, şehzadelerin yaklaşık iki asır (1437-1595) burada padişahlığa hazırlanması dolayısıyla birçok ilden hem siyaset hem de dinî ve kültürel açıdan ön plana çıkmıştır (Bizbirlik vd., 2017: 8-9). Bu iki asırlık zaman diliminde II. Murad, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmet ve I. Mustafa gibi daha sonra Osmanlı tahtına oturacak padişahların da içerisinde olduğu 16 şehzade Manisa'da sancakbeyliği yapmışlardır (Bizbirlik, Tepekaya ve Okumuş, 2016: 7). Bu zaman diliminde Manisa'da şehzadelerle birlikte bulunan aileleri, hocaları ve emri altında bulunan zengin kişiler cami, medrese, hamam, çeşme, şifahane, köprü ve kütüphane gibi birçok vakıf eserlerini Manisa'ya kazandırmışlardır ("Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü", 2024).

Akhisar kazası da Manisa kadar tarihi çok eskilere dayanan kadim bir yerleşim yeridir. Bulunduğu coğrafi konum itibariyle yaşamaya çok uygundur. (Satış, 1994: 4-7). Bu bakımdan tarihi yapıları ve eğitim kurumları ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Dini açıdan camiler, medreseler ve kütüphaneler halkın dinî ve ilmî yönden ihtiyaçlarını karşılar niteliktedir (Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü,

2024). Batı Anadolu'da ilk yedi şehirden biri olan Akhisar, XIV. Yüzyılın başlarından itibaren Manisa bölgesinde hüküm süren Saruhanoğulları tarafından Türk hâkimiyetine girmiştir. Akhisar, Osmanlı devletinin hâkimiyetine girdikten sonra, Saruhan sancağının bir merkezi olan Manisa'nın bir kazası olmuştur. (Emecen,1989: 2/236-237).

Günümüzde Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde mevcut eserler, uzun yıllar boyunca Manisa'da kurulan çeşitli kütüphanelerde korunarak günümüze ulaşmıştır. 2010 yılında Manisa'da bulunan tarihi eser niteliğindeki bu eserlerin gelecek nesillere aktarılacağı yeni bir mekân tahsis edilerek tüm kitaplar Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde toplanmıştır. ("Manisa Yazma Eser Kütüphanesi", 2024). Manisa'da önemli bir kültür mekânı haline gelen bu Kütüphane; Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait birçok yazma ve matbu eseri barındırmaktadır (Güney, 2019: 100).

Araştırmamız bir tarih araştırması niteliği de taşıdığından Manisa'nın bugüne kadar kültür birikimlerini nerede ve nasıl muhafaza ettiği hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır. Manisa'da bilinen ilk kütüphane, 1445 yılında II. Murat tarafından saray'ı Âmire'nin içine yaptırılan oğlu Fatih'in adını taşıyan "Fatih Kütüphanesi"dir (Erünsal, 2015: 92). Bu kütüphaneden sonra II. Bayezid (1481-1512) zamanında günümüzde merkez cami olarak kullanılan Hatuniye Camiine bir kütüphane yapılmıştır (Karagöz, 1974: 30). 1520-1566 yılları arasında Osmanlı padişahlığı yapan Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan tarafından Manisa'da Sultan Camii ve Darü's-şifâda iki kütüphane yaptırılmıştır. Manisa'nın günümüze ulaşan kitapların önemli bir bölümünün geldiği kütüphane olan Muradiye Cami Kütüphanesi de Manisa'nın önemli kütüphanelerinden biridir. Bu kütüphane, 1806 yılında III. Sultan Murat zamanında Karamanoğulları'ndan Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır (Ünver, 1953: 7). Bunlardan başka Manisa'da "Çeşniğir Kütüphanesi" ve "Nişancı Paşa Kütüphanesi" de vardır (Emecen, 2003: 577-583). Ancak bu kütüphaneler ve içinde bulunan eserler 1922'deki Kurtuluş savaşı esnasında çoğu Yunanlılar tarafından ya tamamen yıkılmış veya çok zarar görmüştür (Bizbirlilik, Tepekaya ve Okumuş, 2016: 19).

Cumhuriyet kurulduktan sonra Manisa'da ilk kütüphane çalışması, dönemin Manisa Valisi Dr. Lütfi Kırdar tarafından 1939 yılında başlatılmıştır. 1945 yılında biten "Manisa İl Halk Kütüphanesi" olarak isimlendirilen bu binaya Manisa'nın farklı kütüphanelerinde bulunan yazma, matbu ve vakıf olarak gelen eserler getirilerek tasnif edilmiştir ("Manisa İl Halk Kütüphanesi", 2024). Manisa'da bulunan bu eserler, 1945-2012 yılları arasında bu kütüphanede muhafaza edilmiştir. 2013 tarihi itibarıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa Yazma Eser Kütüphanesi hizmet vermeye başlamasıyla birlikte Halk Kütüphanesinde yer alan tüm yazma eserler bu binaya taşınmıştır. Günümüzde bu kütüphanede Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış 8 bin 159 yazma ve 9 bin 171 matbu eserle birlikte 1 milyon 560 bin 320 eserin dijital kopyası bulunmaktadır ("Manisa Yazma Eser Kütüphanesi", 2024).

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Zeynelzâde ismiyle özel bir koleksiyon da vardır. Bu koleksiyon, Akhisarlı Zeynelzâde Hacı Ali Oğlu Hacı Ali Efendi'den (ö. 1814) gelmektedir. Hâlihazırda bu koleksiyonda kayıtlı yazmalar, 1797-98 yıllarında Akhisar'ın Hashoca Mahallesinde mezkûr şahıs tarafından yaptırılan kütüphaneden getirilmiştir. Akhisar'da bilinen ilk kütüphane olan Hashoca Camii avlusuna yaptırılan 923 kitaptan oluşan Zeynelzâde Halk Kütüphanesidir. Zeynelzâde Hacı Ali Oğlu Hacı Ali Efendi'nin adını taşıyan bu kütüphanede bulunan tüm eserler el yazmasıdır ("Akhisar Belediyesi", 2024). 2001 yılında Manisa Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilen bu eserler Zeynelzâde Ali Efendi'nin adının yaşatılması amacıyla onun adına açılan koleksiyonda muhafaza edilmeye devam etmektedir (Karagöz, 1974: 25).

Osmanlı döneminde Manisa'nın yeri ve önemini şehirde bulunan kütüphaneleri, Manisa'da bulunan yazma eserlerin günümüze kadar nasıl korunduğu ve hangi binalarda muhafaza edildiğini açıkladıktan sonra araştırmamızın asıl konusu olan bu nadir tefsir eserlerini tanıtmaya çalışacağız. Yaşadığımız coğrafyada yüzyıllar önce yaşayan atalarımızın Kur'an-ı anlama, yaşama, yaşatma ve öğretme usullerini öğrenmek ve gelecek nesillere aktarma noktasında onların gösterdikleri çabaları anlamaya çalışacağız.

İncelediğimiz yazma eserlerin yüzyıllardır muhafaza edildiği mekânların yetersiz olması, iyi imkânlarla sahip olamaması sebebiyle birçoğunun yıprandığı, dağıldığı, lekeli hale geldiği bazı sayfalarına eklemeler yapıldığı, sonradan yapıştırıldığı dikkatimizi çeken bir durum olmuştur. Bazı eserlerin dijital ortama aktarılırken katalog numaralarının yanlış yazıldığı bundan dolayı kayıtlarda görüntüsünün olmadığı ifade edilmiştir. Bu durumda eserlerin fiziki nüshalarının bulunduğu Manisa Yazma Eserler Kütüphanesine başvurularak eserlere doğrudan ulaşılmıştır.

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan eserlerle ilgili bugüne kadar birkaç akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. İsmail Taş'ın; "*Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Tefsir-i Kur'an Eseri ve Söz Varlığı Üzerine*" bir makalesi, Güney Gül'ün "*Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Yazma Eser Ciltleri Hakkında Bir Değerlendirme*" isimli bir makalesi vardır. Bu çalışma onlardan farklı olarak MYEK'de bulunan Türkçe tefsir eserleri üzerinde bir araştırma olup burada bulunan Arapça ve Farsça tefsirlere yer verilmemiştir.

Tarihi ve edebi değeri olan eserlerin yeni nesle tanıtımı ve yeniden kataloglanmasını sağlayan bu tür çalışmalar, birçok ülkede yaygın olmasına rağmen, ülkemizde yeni başlayan bir türdür. Bu çalışmamızın amacı, Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe tefsir el yazmalarını listelemek, üzerlerinde değerlendirmelerde bulunmak ve kadim kültürel mirasımızın nadide eserlerinin katalog bilgilerini yaşadığımız çağa ve bilim dünyasına tanıtmaktır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun portalından konumuzla ilgili eserlerin temel katalog bilgilerine ulaştık. Daha sonra bu eserlerin temel bilgilerinin üzerine bu eserler ve müellifleri, diğer kütüphanelerde nüshası olup olmadığı, eser ve müellifin meşhur olup olmadığı, eser ve müellif hakkında yapılan akademik çalışmalar varsa bunları tespit etmeye çalıştık.

Türk milleti olarak sahip olduğumuz kültür, yüzyıllar boyunca dünyada varlığını korumuş zengin bir birikime sahiptir. Bu birikim dinî, millî, kültürel ve edebî birçok farklı alanı kapsamaktadır. Yazma eserler, gerek içerik gerekse sanatsal bakımdan bu zengin birikimi ortaya çıkaran kültürel hafızanın en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu nadide eserlerden tam olarak yararlanıp çağımız insanının kullanımına uygun hale getirmek son derece önemlidir. Yazma eserlerden yararlanmanın en kolay yolu, bu eserler için özel hazırlanan kataloglardan istifade etmektir. Türkiye yazma eserlerinde bulunan el yazmaları hakkında gerek resmi ve özel kurum gerek şahıs tarafından birçok katalog hazırlanmıştır. Araştırmacılar için çok önemli olan bu katalogların hazırlanmasında en önemli nokta eseri tespit için kullanılan bibliyografik künye fişinin hazırlanmasıdır. (Berker ve Parmaksızoğlu, 1958: 5-20). Bu fiş, yazma eserin tanıtımını yapacak kişinin usulüne uygun (alan, dil, konu vb.) şekilde doldurduğu bir formdur. Çeşitli kontrol ve tasniften geçtikten sonra bu formlara göre eserler katalog haline gelmiş olur. Bu tür eserler için hazırlanan bir katalogda mutlaka bulunması gereken temel bilgiler vardır. Bu bilgiler; eserin bulunduğu kütüphane, koleksiyon adı, yazar bilgisi, istinsah tarihi, eserin fiziksel özelliklerinden ebat, cilt, satır ve sütun bilgisi vb. bulunması gerekir. Ayrıca eserin dili, yazı bilgisi, varsa süsleme özellikleri ile başlangıç ve bitiş cümleleri bulunmalıdır. Gerekirse kataloga yer veya kişi adı eklenmelidir (Babaarslan, 2016: 1-18).

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler

Dünya ve ahirette insanlara rehberlik etmesi için Allah'ın son gönderdiği kitap Kur'an'dır. Kıyamete kadar gelecek tüm insanlar yüce yaratıcı tarafından gönderilen bu rehberliğe muhtaçtır. Allah, Kur'an-ı Kerim'i son peygamber ile insanlara hem ulaştırmış hem de insanlara onu açıklama ve temsil etme görevini Hz. Peygambere vermiştir. Hz. peygamberle başlayan Kur'an-ı anlama ve yorumlama çalışmaları kıyamete kadar farklı şekillerle de olsa devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim evrensel bir kitap olduğu için onun ilk muhatapları Araplar olsa da dünyadaki tüm insanlar onun muhatabıdır. İlk muhataplarının dillerinin Arapça olması dolayısıyla kendi dillerinde indirildiği bildirilen Kur'an'ın diğer dillerde de yorumlama çalışmaları ilk dönemlerden itibaren başlamıştır. Tefsir ilmi, Kur'an'ı ve sünneti anlama konusunda öncelikli olduğundan Arap olmayan Müslümanların ilk önce ve en fazla eser verdikleri dinî ilim dalı olarak Anadilleri Arapça olmayan milletler tarafından Kur'an çeşitli dillere çevrilmiştir. Kur'an'ın temel hedefi anlaşılma olduğundan onu anlamak, emir ve yasaklarını uygulamak için İslam'a giren her müslüman az-çok bu gayretin içinde olmuştur.

Türklerin İslamiyet'e girmelerinden itibaren Türkçe tercüme ve tefsir çalışmaları başlamış diğer ilim dallarına doğru genişleyerek devam etmiştir. Osmanlı döneminde Türklerin hâkimiyetine girdikten sonra Manisa'da da dini hayata dair eserler telif edilmeye başlamıştır. Osmanlı döneminden itibaren telif edilip korunan bu eserler en son olarak Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edilmeye başlanmıştır. Manisa gibi bir Anadolu şehrinde bu tefsir eserlerinin bulunması insanımızın Kur'an'ı anlamaya verdiği değeri ortaya koymaktadır. Bu kütüphanede Kur'an'ın ana dili olan Arapça eserin yanında halkın konuştuğu Türkçe ile kaleme alınmış 35 adet tefsirin bulunması dikkate değerdir. Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında bu eserlere ait bilgileri sunacağız

Bu kütüphanede bulunan Türkçe tefsirler sırasıyla şunlardır:

1. Eser Adı: *et-Tefsîr* التفسير

Yazar/Müstensih: Abdul'Bâkî ibn Sirâcu'd-dîn

Koleksiyon no: 9625.

Bibliyografik kayıt no: 450103.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Cilt özellikleri: Meşin Cilt, Miklebi Kopuk.

Yazı türü: Arap harfli-Nesih.

Başlangıç: ... بسمه. بلكل اي عزيز

Bitiş: هذا الكتاب المبارك في يوم السبت المبارك الحادي والعشرين من شهر ربيع الاول من شهور سنة واربعين والى يد الفقير الحقير المعترف
بالعجز والتقصير الراجي بالعفو عبد الباقي بن الفقير المسكين سراج الدين

İstinsah tarihi: 1046 (1733).

Açıklama: Eser, Yasin Sûresinden Nas Sûresine kadar kısa açıklamalı bir tefsirdir. Ayetler kırmızı renkte Türkçe açıklamaları siyah renkte yazılmıştır. Ayetlerin açıklanmasında gerektiğinde hadislerden faydalanılmıştır. Toplamda 484 sayfadır. Eserde yazar hakkında başka bilgi yoktur.

2. Eser Adı: Tefsîr-i Kur'ân تفسیر القرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 173.

Bibliyografik kayıt no: 93944.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:I+190 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:210x150-160x105 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe vişne renkli olup yıpranmış vaziyette meşin üstü desenli kağıt kaplı miklebli bir mukavva cildi vardır. Eserde keşide ve söz başları kırmızıdır. Bazı sayfalar tamir edilmiş, bazılarında da yanık lekeleri var.

Yazı türü: Arap harfli-Nesih.

Başlangıç: ... حق تعالی بویوردیلار کی قد سمع الله قول التي ...

Bitiş: ... نصیب اولنه اول غرور درلر دوشب...

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin başı (1b-57a), Kur'ân'ın Mücâdele Sûresinden Münâfikûn Sûresinin sonuna kadar olan kısmını içermektedir. Eserin ortası (57a-100b), Hâkka Sûresinden İnsân Sûresinin sonuna kadar olan sûreleri tefsir etmektedir. Son bölümde (101a-138b) Ğâşîye Sûresinden Hümeze Sûresinin sonuna kadar olan sûreler tefsir edilmiştir. Ayrıca eserin son kısmında (139a-190b) farklı bir yazı ile yazılmış başı-sonu belli olmayan bir tefsir metni yer almaktadır. Siyah renkle yazılmış ayetlerin altı ve üstü kırmızı renkle belirlenmiştir.

3. Eser Adı: Risâle-i Tefsîr-i Besmele رساله تفسیر بسملة

Yazar/Müstensih: meçhul.

Koleksiyon no: 1310/7.

Bibliyografik kayıt no: 98125.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:83b-101a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: üç ay filigranlı, Boyutlar:195x140-150x90 mm., Cilt özellikleri: eserin sırtı ile sertabı çok yıpranmış

vaziyettedir. Ayrıca kahverengi meşin, kapakları yırtık, ebru kağıt kaplı mukavva cilt halindedir. Cetveller ve keşideler kırmızı renkli olup alttan yırtık ve rutubet lekeli.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بِسْمِ اللّٰهِ . يا مصرف القلوب صرف قلوبنا نحو رضائك

Bitiş: وسلام على الياسين . انك حميد مجيد. تمت

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eser, bazı sûre ve âyetlerin işârî tefsiridir. Eserde çok sayıda hadis, dua ve zikre yer verilmiştir. Yazılar güzel bir yazıyla siyah renkte verilmiş hadis gibi açıklamaların başı kırmızı renkte verilmiştir.

4. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 171.

Bibliyografik kayıt no: 93931.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:235 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Eser su yolu filigranlı olup krem renklidir Yer yer rutubet lekeli. Boyutlar:305x200-220x125 mm., Cilt özellikleri: Şemseli, zencirekli meşin cilt. Cetveller ve keşideler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: جلد اول تفسیر كلام الله

Bitiş:... ولا يشرك دخي اورناق ايمه سون بعبادة ربه تكريسناك عبادة احداء بير مخلوقى

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu yazma nüsha, Fatiha Sûresinden Kehf Sûresinin sonuna kadardır. Eserin başın(1a)'da Mehmed Çelebi'nin 1 Muharrem 977/1569 tarihli bir vakıf kaydı vardır. Bu eser hakkında bir adet makalede bilgi bulunmaktadır (Taş, 2018: 151-188).

5. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3269.

Bibliyografik kayıt no: 95870.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:76 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:215x155-165x82 mm., Cilt özellikleri: Sırtı kısmen dökülmüş, kahverengi meşin, sol kapak düşmüş, ebru ile kaplanmış, şirazesini bozuk mukavva bir cilt içindedir. Söz başları eserde kırmızı mürekkeple belirtilmiştir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: جلد اول تفسیر کلام الله . الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب....

Bitiş: بوتلردن یا غیریدن...

İstinsah tarihi: 1140 (1726).

Açıklama: Bu eser, 30. Cüzde bulunan Nebe Sûresi ile başlayıp, Kur'an'ın sonunda yer alan Nas sûresi ile biten bir tefsir metnidir.

6. Eser Adı: Tefsîr-i Kur'ân تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 174.

Bibliyografik kayıt no: 93947.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:II+117 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli birleşik harf filigranlı krem, Boyutlar:210x147-155x105 mm., Cilt özellikleri: Çizgi şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebli ve yıpranmış kahverengi bir meşindir. Eserde cetvel ve söz başları kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: اعوذ بسملة... حق تعالی بویوردی ای حبیبیم...

Bitiş: آکر صورصه لر تعبیر می؟ یوخسه یکدر، تفسیر می؟ جواب....

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser Amme cüzü (30.)nün başından sonuna kadardır. Eserin başında (1b), Fatiha sûresi vardır. Eserin (II'a) sayfasında Osman Ağazade Hüseyin b. Ahmed'in 1805 tarihine ait Muradiye Kütüphanesi vakıf kaydı ve mührü bulunmaktadır. Ayrıca eserin başlarında (1a-3a) tefsirle ilgili önsöz mahiyetinde bir bölüm vardır.

7. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 175.

Bibliyografik kayıt no: 93951.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:III+460 yk., 10-9 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:150x100-100x55 mm., Cilt özellikleri: Mor renkli meşin cilt sûre başları ve keşideler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بسملة ؟ المر تلك آيات الكتاب المبين

Bitiş: دخي شريندن تكريا صغنمك كرك. صدق الله العظيم .

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Yusuf Sûresinin başından Kur'ân'ın sonuna kadardır. Ia'da Ayşe hanımın vakıf kaydı vardır. Eserin başında (1a ve b)'de bir kâğıda farklı bir yazıyla Kur'ân metni yazılmış olup ondan sonra Türkçe izahlı kısım gelmektedir.

8. Eser Adı: *Şerhu Besmele* شرح بسملة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 6937/6.

Bibliyografik kayıt no: 100434.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:120a-121b yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Arma filigranlı, Boyutlar:200x145-175x115 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe kahverengi meşin, üzeri ebru ile kaplanmış ve miklebli mukavva ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: حمد بي حد شكر لا يُعد على شريف قلوب... .

Bitiş: معنى سي عام اولور ودخي حرف قليل معنائه دلالت ايدر معناسي خاص اولور . تمت الكتاب بعون الكتاب

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser adından da anlaşılacağı üzere bismelenin açıklamasıdır. Soru-cevap şeklinde yazılmış kısa bir eserdir.

9. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîru Ebî'l-Leys* ترجمه تفسیر ابی الیث

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4394.

Bibliyografik kayıt no: 99933.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:292 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:247x173-180x120 mm., Cilt özellikleri: Kabartma şemseli, çaharkuşe kahverengi meşin, müklebli mukavva ciltlidir. Cetveller ve ayet başları kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: الحمد لله الذي خلق السماوات والأرض وجعل الظلمات والنور...

Bitiş: کم عملن اخلاصه قله، ریای کتوره، دلرسه که الله قتنده سعادتہ ارشه

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin yazma eserler sitesinde görüntüsü bulunmamaktadır. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde bu esere ulaşılmıştır. Eserin kütüphane kayıtlarında 4934 numarası ile yanlış katologlandığı anlaşılmıştır. Kitabın doğru katolog numarası; 4394 olduğu belirlenmiştir. Eserin siyah mürekkeple yazıldığı ayet başlarının kırmızı renkle ayrıldığı görülmektedir. Bu eser, Kur'an-ı Kerim'in tam bir tefsiridir. Yazılar gayet okunaklıdır. Sûre başları kırmızı renkli ve süslemelidir. Bu eser ve tercemeleri hakkında geniş bilgi için bakınız (Yazıcı, 1992: 79-83).

10. Eser Adı: *Tefsîru Ayete'l-Kürsî ve Gayrihi* تفسیر آية الكرسي وغيره

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3191/1.

Bibliyografik kayıt no: 101580.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-6a yk., 13 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:180x125-145x80 mm., Cilt özellikleri: Sırtı mavi bez, üzeri ebru kaplı mukavva ciltlidir. Âyetler, kırmızı çizgilidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: هذا تفسير آية الكرسي . أعوذ بن صغوب التجا ايدرم:

Bitiş: 1716/.1128. تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب سنة 1128.

İstinsah tarihi: 1128/1716.

Açıklama: Osmanlı devrinde Ayete'l-kürsî tefsirleri meşhurdur. Bu eser de bu geleneği devam ettiren eserlerden biridir. Ayetlerin altı kırmızı renkle çizilmiş kalan Türkçe tefsir ve açıklamalar siyahla yazılmıştır. Eserin içinde Âyete'l-Kürsînin yanında Fatiha, İhlâs, Asr, Kevser, Felak ve Nas Sûreleri ile namazda okunan diğer duaların beyanı mevcuttur. Eser hakkında bir adet makalede bilgi verilmiştir (Bilgin, 2020: 87-117).

11. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'l-Fatiha* تفسير سورة الفاتحة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 714/1.

Bibliyografik kayıt no: 93603.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-9a yk., 12 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Ay yıldızlı taç filigranlı, Boyutlar:208x145-148x95 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve iki uç kenarı vişne rengi meşin, şemseli, kahverengi kağıt kaplı cilt, söz başları kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: دنيا و آخرته دكلي نعمتلري جملة خلقه ويريجي الله تعالنيك اسمي شريفي ايله بشلرم.

Bitiş: الباقي ذاتنده باقيدر. فنادن منزهدر. الرشيد اختيار جزئيہ سيني ميزان مرشدر . الصبور يعني حق تعالی هيچ اولمز.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fatiha sûresinin Türkçe açıklamasının yanında Ayetel-kürsi, Esmâü'l -Hüsnânın tek tek açıklanması, İhlâs Sûresi, Kunut dualarının açıklaması ile bitmektedir. Ayetlerin üstü kırmızı çizgiyle işaretlenmiş olup yazılar siyah renklidir.

12. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'l-Fatiha* تفسير سورة الفاتحة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 7460/1.

Bibliyografik kayıt no: 97166.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-3b yk., 19 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:195x115-150x70 mm., Cilt özellikleri: Ebru desenli mukavva üzerine çaharkuşe kahverengi meşin bir cildi vardır. Söz başları kırmızı renkli olup şirazesi dağınıktır.

Yazı türü: Arap harfli- ta'lik.

Başlangıç: بسمله . بو نسخه شریفه ده بازیلا کلمات شریفه لوح دزونده توحید حقی اثبات و ماسوای محو و ابطال ایچوندر. اولاً تفسیر سورة فاتحة... .

Bitiş: وقرآن یولیندن آزوب غیری یوللره کیتدیلر.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fatiha Sûresinin kısa bir tefsiridir. Eserde herhangi bir başlık mevcut değildir. Bu yüzden eser adı manadan alınmıştır. Eser Fatiha sûresini kısa ve öz şekilde açıklamakta açıklarken şiirden de faydalanmaktadır. Fatiha'nın sonunda 99 Esmâül-Hüsna da yer almaktadır.

13. Eser Adı: *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm* تفسیر القرآن الکریم

Yazar/Müstensih: Yûsuf (el-Fakir)

Koleksiyon no: 1137/4.

Bibliyografik kayıt no: 90643.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:90b-98a yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:205x155-155x100 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe vişne rengi meşin, üzeri desenli kağıt ile kaplı, miklebi düşmüş mukavva bir cilttir. Keşidelerin rengi kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: بسمله. الحمد لله على الدوام والصلوة والسلام على رسوله خير الانام... .

Bitiş: والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار .

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eserin adı Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm olsa da tam bir Kur'ân tefsir metni değildir. İçerisinde Fâtiha sûresi ile Âdiyâtın Nâs sûresine kadar olan kısmın kısa açıklamaları yer almaktadır.

14. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 172/2.

Bibliyografik kayıt no: 93940.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:64b-232b yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:257x175-205x110 mm., Cilt özellikleri: Sağ kapağı gövdeden ayrılmış, çaharkuşe vişne rengi meşin, şemseli, miklebi aşınmış ve yıpranmış kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli- harekeli nesih.

Başlangıç:...اعوذ... يعني سغرم تكري حضرتنه لعنة طاشيله آلمش شيطاندن...

Bitiş: من الجنة والناس. اول كوكلده وسوسه براغن كناه اشلمكه ييلتن ديولردن دق آدم اوغلاي ني. تمت

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin kütüphane bilgilerinde Kehf sûresinden Nasr sûresinin sonuna kadar olduğu belirtilmiş olsa da eserin baş kısmında Euzü besmele, Fatiha ve En'âm sûrelerinin tefsirleri de bulunmaktadır. Eser metot olarak ayetlerin tefsirini verdikten sonra soru-cevap şeklinde bir üslup benimsemiştir. Ayetler kırmızı renkle yazılmıştır.

15. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîr-i Ebî'l-Leys* ترجمه تفسیر ابی الیث

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznîkî el-Bursevî, 838/1435.

Koleksiyon no: 6008.

Bibliyografik kayıt no: 92036.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:223 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Birleşik harf filigranlı, Boyutlar:285x185-190x110 mm., Cilt özellikleri: Ebru mukavva çaharkuşe kahverengi yırtık meşin ayetler kırmızı yazılı miklebi düşük. Sonu eksiktir

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç: ... بلکل ای عزیز روایتدر اول سید الکائنات محمد مصطفی دن ...

Bitiş: بز دخي جبرائيل بر تاج فرشتلريله اي هلاك قلمغه کوندردک

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Yasin sûresinden başlayıp Kamer sûresinin sonuna kadar olan kısmın Türkçe tefsiridir. Ayetler kırmızı renktedir. Sûreler besmele ile birbirinden ayrılmış, sûrenin Mekkî ve Medenî bilgisi, kaç ayetten müteşekkil olduğu bilgisi de yer almaktadır.

16. Eser Adı: Tercüme-i Tefsir-i Ebi'l-Leys es-Semerkandi ترجمه تفسیر ابی الیث السمرقندی

Yazar/Müstensih: İbn Arabşah, Ebu'l-Abbâs Şihâbü'd-din Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî ed-Dımaşkî el-Hanefî, 854/1450.

Yazar/Müstensih: Baltacızade İbrahim Çavuş

Koleksiyon no: 515.

Bibliyografik kayıt no: 102651.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:711 yk., 35 st., Boyutlar:322x193-245x107 mm., Cilt özellikleri: eserin sırtı bordo renkli meşin, deffeleri şemseli, kahverengi meşin kaplı, miklebli mukavva bir ciltten oluşmaktadır. Cetvel ve başlık keşideleri kırmızı renklidir. Başta ve sonda 1200 (1785) ve 1212 (1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait vakıf mühürleri vardır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: ... اولاً بو کتاب عزیز ابتدا قلدق الله استعاده قلمغله كي امر حقه امتثال اولنوب...

Bitiş: ... قلم وضع ایتمدم لکن استفاده ایندن بر فاتحه رجا ایدرم.

İstinsah tarihi: 1158/1744.

Açıklama: Eser, Fâtiha'dan Nâs sûresine kadar olan tam bir tefsirdir. Bazı ayetlerin uzun uzun açıklandığı görülmektedir. Ayetler eserin başında kırmızı renkle yazılmış ortasından itibaren sadece altları kırmızı renkle belirtilmiştir.

17. Eser Adı: Terceme-i Ayne'l-Hayât ترجمه عین الحیات

Yazar/Müstensih: Muhammed b. İbrahim Aksarayi

Koleksiyon no: 4391/1

Bibliyografik kayıt no: 96696

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:11+72a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Çapa filigranlı, Boyutlar:212x150-150x105 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı yıpranmış, vişne renkli bir meşin, üzeri desenli kağıt kaplı bir mukavva cildi vardır. Keşideler ve söz başları siyah mürekkepledir.

Yazı türü: Arap harfli-Dîvânî kırması

Başlangıç: ... الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ...

اللهم احشرونا وجميع المؤمنين معهم برحمتك يا ارحم الراحمين: Bitiş:

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. İbrahim Aksarayı.

Açıklama: Eser kütüphane kayıtlarına Mülk (Tebâreke) sûresinin tefsirinin Türkçe çevirisi olarak kaydedilmiştir. Ancak eser incelendiğinde içeriğinde Kehf sûresinden başlayıp Nas sûresi ile biten Arapça bir tefsir eseri olduğu anlaşılmaktadır. Sûreler besmele ile ayrılmıştır. Ayrıca girişte sûre hakkında bilgi verilmiş olup ayetler kırmızı renkle işaretlenmiştir.

18. Eser Adı: *Terceme-i Ayne'l-Hayât* ترجمه عين الحيات

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4397.

Bibliyografik kayıt no: 96697.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:75b-130 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Çapa filigranlı, Boyutlar:212x150-150x105 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı yıpranmış, vişne renkli meşin, üzeri desenli kağıt ile kaplı mukavva bir cildi vardır. Söz başları ve keşideler siyah mürekkepledir.

Yazı türü: Arap harfli- dîvânî kırması.

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب

اللهم احشرونا وجميع المؤمنين معهم برحمتك يا ارحم الراحمين: Bitiş:

İstinsah tarihi: 961 (1553).

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. İbrahim Menteşevî.

Açıklama: Eserin görüntüsüne Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde ulaşılmıştır. Eserin yanlış kataloglama nedeniyle görüntüsünün olmadığı anlaşılmıştır. Eserin doğru katalog numarası 4397 olduğu ortaya çıkarılmıştır. Eser, kayıtlarda Amme cüzünün tefsirinin Türkçe çevirisi olarak belirtilse de içerisinde Mülk Sûresinden Nas sûresine kadar olan sûreler ve en sonunda Fatiha sûresinin tefsiri vardır.

19. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîru Sûre-i İhlâs* ترجمه تفسیر سورة الاخلاص

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 6666.

Bibliyografik kayıt no: 91116.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:58 yk., 13 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:203x150-135x95 mm., Cilt özellikleri: Sırtı yıpranmış kahverengi bir meşin, üzeri kısmen yırtık ve lekeli ebru kağıt kaplı mukavva cildi vardır. Kâğıtlar krem renkli ve rutubet lekeli. 1b'de 1249/1833-4 tarihli bir faide, 3a'da bir hadis rivayeti vardır.

Yazı türü: Arap harfli- harekeli nesih.

Başlangıç: هذا كتاب اخلاص شريف . بسملة . الحمد لله الذي نور قلوب العارفين:

Bitiş: دردنجي فلکدن ظفر ملکی چراغ محبت برجنده طفار . تمت بعون الله الملك لمن الحمد وله الحمد .

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eser için her ne kadar kayıtlarda “eserin elimizde bulunan nüshasının hiçbir yerinde eser ve yazarın adı geçmemektedir. Eserin adı dibaceden alınarak oluşturulmuştur.” diye açıklama yazılmış olsa da eserin adı kitabın 4. Sayfasında “Bu ihlâs-ı Şerif Kitabıdır” şeklinde yazmaktadır. Eser adından da anlaşılacağı üzere İhlâs sûresinin geniş işârî tasavvufî Türkçe tefsiridir. İçerisinde sebebi nüzûlü ve ayet tefsirlerinin olduğu gibi çok sayıda dini hikâye, nükte, beyit ve latife de mevcuttur. Müellif bunları da özellikle kırmızı kalemle belirtmiştir.

20. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'l-Mülk تفسیر سورة الملك

Yazar/Müstensih: Muhammed b. Hıdır b Said

Koleksiyon no: 4408/1.

Bibliyografik kayıt no: 95622.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:XII+1a-32a+1 yk., 23 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: bazı yapraklar, Suyolu filigranlı olup renk olarak ta lacivert, yeşil, sarı ve mavi renklidir. Boyutlar:187x115-155x65 mm., Cilt özellikleri: Şemseli kahverengi meşin, sırtı bordo meşinle onarılmış, ayet kısımları kırmızı keşideli, duracaklar kırmızı. Eserin başı eksiktir.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik .

Başlangıç: بر کشي کوزي اشکي اولمش ايکن يول اوستينه بير قميش جون شيخ کوردي... .

Bitiş: تمت بعون الله الملك القدير عن يد الفقير محمد بن خضر بن سعيد غفر الله تعالى لهما ولسائر المومنين والمومنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. Hıdır b Said.

Açıklama: Eser, Kur'an'ın 67. Sûresi olan Mülk sûresinin Türkçe tefsiridir.

21. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'n-Nebe* تفسير سورة النبأ

Yazar/Müstensih: Muhammed b. Hıdır

Koleksiyon no: 4408/3.

Bibliyografik kayıt no: 95610.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:45b-65a+V yk., 23 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı sarı, yeşil ve krem rengi kağıtlar, Boyutlar:187x115-155x65 mm., Cilt özellikleri: Şemseli kahverengi meşin, sırtı bordo meşinle onarılmış, ayet bölümleri kırmızı keşidelidir. Hacı Eyüb'ün vakıf mührü vardır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik .

Başlangıç:...بسمله. عم يتسائلون. وقتا كه بيغمير صلي الله عليه وسلم خلعت نبوتي كيدي...

Bitiş: دخي بعضي لرايدر: شيطان آدمدن دخي اولور، شريندن الله تعالى يه صغتمق كرك. تمت بعون الله الملك القدير عن يد الفقير محمد بن خضر بن سعيد.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler; Muhammed b. Hıdır.

Açıklama: Eser, kayıtlarda sadece Nebe sûresi olarak kayıtlı olsa da eserin içeriğinde Nebe sûresinden Nas sûresine kadar birkaç sûre dışında tüm sûreler yer almaktadır. Sûreler kısa kısa açıklamalar şeklinde tefsir edilmiştir.

22. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'l-Yasin* تفسیر سورة يس

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4409.

Bibliyografik kayıt no: 95607.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:I+190+1 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:184x127-120x70 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve çaharkuşe siyah meşin, üzeri yıldız zencirekli, orta kısmı bordo meşin, miklebli, mukavva cilt, mihrabiye mülevven ve bakır karışımli müzehheb ilk iki sayfa cetvelleri bakır karışımli yaldızlı, duraklar, cetveller kırmızı, yaldız zencirekli, kırmızı meşin kaplı, kapağı kopuk mukavva bir muhafazası vardır. Hacı Eyub'a ait vakıf mührü vardır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: ... سبحانه من سلخ من ليل البشرية نهار الروحانية...

Bitiş: تمت هذه النسخة الشريفة في غرة ليلة الجمعة اول محرم الحرام سنة ستة و سبعين ومائة والف من الهجرة من له العز والشرف.

İstinsah tarihi: 1176 (1761).

Açıklama: Eser, Yâsin Sûresinin Türkçe tefsiridir. Yâsin sûresini baştan sona birçok yönden tefsir etmektedir. Ayetlerin kelime manalarını, lügat açıklamaları, i'rab açıklamaları ve tefsiri kırmızı renkle beyan edilerek verilmiştir. Gayet anlaşılır bir yazı ile yazıldığı görülmektedir.

23. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'l-İhlâs تفسير سورة الإخلاص

Yazar/Müstensih: Feridun b. Abdullâh.

Koleksiyon no: 139/8.

Bibliyografik kayıt no: 93762.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı: 96b-99a yk., 9 st., Boyutlar:187x115-110x62 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı vişne renklidir. Meşin ebru desenli kâğıt kaplı mıklebli cilt Ayetler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: الحمد لله الذي نوزر قلوب العارفين بنور معرفته

Bitiş: اكا ملكي درلر. فلكي جراغ فلكدن ظفر ملكي جراغ محبت برجنده طغار. تمت بعون الله الملك. ١٠٩٠/٠١/٠١

İstinsah tarihi: 01.06.1090

Açıklama: Eser, İhlâs Sûresinin Türkçe tefsiridir. Eserin başında Âyete'l-Kürsînin tefsiri de bulunmaktadır. Müellif bu sûreyi hem Arapça hem Türkçe hem de Farsça olmak üzere üç dilde sırayla yazdığı görülmektedir.

24. Eser Adı: Risâle-i Cedîde-i Hıdrîye رساله جدیدہ خدریہ

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 1310/3

Bibliyografik kayıt no: 95118

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:60b-63a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: üç ay

filigranlı, Boyutlar:195x140-150x90 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı çok yıpranmış vaziyettedir. Meşin kahverengidir. Kapakları yırtık, ebru desenli kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Cetveller ve keşideleri kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: هذه رسالة اسمها توحيد في التصوف الابرار والمقرب واهل التحقيق

Bitiş: .. باعث اولور انحق ابدستلي اولمق وبعد الاتمام بير شيخ عبد القادر كيلاني روي جون الله رضاسي ايجون فاتحة ديوب ثوابيني حضرت بيرين روحنه هبه ايليه.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Kehf Sûresindeki Hızır ile Hz. Musa kıssasıyla ilgili âyetlerin tefsiridir. 63a-64b 2de bir eserden alıntı Türkçe, âlem-i enfes ve âlem-i afak konusunda bir kitap vardır. (Okşar, 2020).

25. Eser Adı: *Cevâhiru'l-Asdâf* جواهر الأصداف

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3179.

Bibliyografik kayıt no: 101986.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:417 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:310x200-230x135 mm., Cilt özellikleri: Mıklebli, zencierekli, köşebentli, kahverengi renkli meşin kaplı mukavva ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç:... بعد حمد وصلولة . اما بعد رسولنه صلواة وسلامدن وخداوندا حمد وثنادن صنكره بو فقير بيجاره وعبد الضعيف اول سلطانلر...

Bitiş: من الجنة والناس: جنلردن دخي آدم اوغلنلرندن بعضيلر ايدر شيطان آدمدن دخي اولونجه كه جتي لردن اولور. بس انك شرندن الله صغنمك كرك.

İstinsah tarihi: 1151

Açıklama: Eser Kur'ân'ın başından sonuna kadar olup kısa kelime meali şeklinde Türkçe açıklama yapmaktadır. Ayetlerin üzeri kırmızı ile belirtilmiştir. Eserin başından itibaren sûreler kırmızı mürekkeple yazılmış şekil içine alınmış ayet sayısı Mekki-Medeni gibi bilgiler de verilmiştir.

26. Eser Adı: *Şerhu Ayâti'l-Hrz* شرح آيات الحرز

Yazar/Müstensih: Ahmed b. Mehmed b. Eyyub.

Koleksiyon no: 6543/1.

Bibliyografik kayıt no: 96210.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:I+1b-10a yk., 18 st., Boyutlar:210x150-145x80 mm., Cilt özellikleri: Kahverengi meşin, üzeri desenli kağıt kaplı, miklebli mukavva bir cildi vardır. Söz başları kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih, kopça ve harf filigranlı

Başlangıç: هذا شرح آيات الحرز الكبير . بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي جعل القرآن شفاء... .

Bitiş: تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب كتبه محمد بن احمد بن عبد الغفار غفرالله له ولولديه واحسن اليهما واليه واكرمهم. برؤية جماله في الجنان. وجاورهم الى نبي آخر الزمان.

İstinsah tarihi: 1187

Açıklama: Fatiha ve Nâs sûresi ile bunların arasında kalan bazı âyet ve sûrelerin Cin ve Şeytânın şerrinden kurtulmak, sar'a hastalığı ve sihre karşı okunan âyet ve sûrelere âyât-ı hırz denilmektedir. Eserde Bu âyetlerden bazıları ile Felak ve Nas sûreleri bulunmaktadır. Eserin devamında Esmâü'l-Hüsna'ya yer verilerek hangi ismin hangi hastalığa ne kadar okunması gerektiği yazılmıştır.

27. Eser Adı: Tercüme-i Tefsir-i Ebi'l-leys es-Semerqandi ترجمه تفسیر ابی اللیث السمرقندی

Yazar/Müstensih: İbn Arabşah, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî ed-Dımaşkî el-Hanefî, 854/1450.

Koleksiyon no: 4394.

Bibliyografik kayıt no: 106371.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:292 yk., st., Cilt özellikleri: Tefsir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بسمله. الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور.. ابن عباس رضي الله عنهما بيوردكه سوره انعام كلي مكه ده اندرلمشدر، الا آيتي آيت مدينه ده اندرلمشدر...

Bitiş: .. يارسول الله شرك اصغر ندر؟ رسول عليه السلام بيورديكه شرك اصغر ربا درر، بس عقل اولنرينكز كيم عملن اخلاصله قله رباي كتوره. دلسه كه قتنده سعادتته ارشه.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Ebi'l-Leys es-Semerkindî'nin meşhur tefsirinin Türkçe tercümesidir. En'am sûresinin başından Kehf sûresinin bitimine kadar olan kısmın tefsiridir. Sûreler ve ayetler kırmızı renklidir. Eser hakkında birçok makale bulunmaktadır (Topaloğlu, 1983: 58-66; Çetin, 2007: 3-101; Taş, 2011: 107-160).

28. Eser Adı: *Terceme-i Ayne'l-Hayât* ترجمه عين الحيات

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 172/1.

Bibliyografik kayıt no: 93934.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-63 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:257x175-205x110 mm., Cilt özellikleri: Sağ kapağı gövdeden ayrılmış, çaharkuşe vişne rengi meşin, şemseli, miklebi aşınmış ve yıpranmış, kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı, 1b-20 arasında yarısı manzum olan bir dibace.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih.

Başlangıç: محامدي رفعت لا اله الا الله — مدامعي سفحت لا اله الا الله

Bitiş: من الجنة والناس اول كوكلده وسوسه براغن كناه اشلمكه يلتين ديولردن دخي آدم اوغلانندن. تمت

İstinsah tarihi: 925 (1518).

Açıklama: 2a-3b arası Fâtiha Sûresi, 4a-63b arası En'am Sûresinin başından A'râf Sûresinin sonuna kadardır. Eser, Necmed-dîn el-Kübra Ahmed b. Ömer el-Hayvaki (v. 618/1221)'nin "*Ayne'l-Hayat*" adlı eserinin Türkçe çevirisi olan bir tefsiridir. Türkçe'ye çevirisini kimin yaptığı nüshada bulunmamaktadır. Eserin sonunda (925/1519) tarihli bir kayıt vardır. Eser soru cevap usulü ile yazılmıştır. Başta bismelenin geniş açıklaması vardır. Ayetler, soru ve cevap kısımları kırmızı ile yazılmıştır.

29. Eser Adı: *Tıbyan fî Tefsîri'l-Kur'ân* تبيان في تفسير القرآن

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 169.

Bibliyografik kayıt no: 93929.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:285 yk., 33 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Saykallı abâdî, Boyutlar:210x190-125x100 mm., Cilt özellikleri: miklebi düşmüş bir meşini vardır. Mihrabiye ve serlevha olan kısımlar altın yıldız ve mavi süslemelidir. Eserde sûre başlıkları ve keşideler altın yıldızdır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik.

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا.

Bitiş: اشبو كتاب صقله يارب شول كشيبيك ايمانك كم كندي اوقيه ام الكتاب.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Tıbyan Tefsirinin tercümesidir. Başta iki sahife dibace vardır. Dibace de eserin baştan sona olduğu yazılıdır. Fakat elimizde bulunan bu nüsha büyük ihtimalle ikinci cilttir. Bu ciltte eser, Kehf sûresinden başlayıp Nas sûresi ile biten Mü'minûn, Furkân, Fâtur, Yasin, Sâffât, Âyet el-Kürsî gibi ayet ve sûreler yer almaktadır.

30. Eser Adı: Enfesü'l-Cevâhir أنفس الجواهر

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznîkî el-Bursevî, 838/1435.

Koleksiyon no: 2976/18.

Bibliyografik kayıt no: 93228.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:237b-265b yk., 19 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Arma ve üçlü kopça filigranlı, Boyutlar:220x164-162x102 mm., Cilt özellikleri: eserin söz başları ve keşideleri kırmızı renklidir. Sırtı ve sertabı vişne rengi meşin, ebru deseniyle kaplamalı mukavva bir cildi vardır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik.

Başlangıç: بسملة . قال الشيخ الامام العالم العلامة غرس الدين ابن الشيخ شهاب الدين...

Bitiş: تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fâtiha Sûresinden Bakara Sûresinin ikinci ayetine kadardır. Fatiha'dan önce Eûzu Bismelenin uzun bir açıklaması vardır. Ayetlerin harekeleri kırmızı renklidir. 236a sayfasında Müftü Mahmud Efendi'nin vakıf kaydı bulunmaktadır. Bu eser, Osmanlı dönemi Müellifleri'nden başlayarak (Bursalı, 1333: 598) birçok kaynakta XV. yüzyılda yaşayan şair Ahmed-i Dâ'î'ye atfedilmiştir (Çetin, 2007: 53-101). Fakat Abdülbaki Çetin'in kaleme aldığı makalesinde tespit ettiği üzere Ahmed-i Dâ'î'nin değil, Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hâcî Hüseyin el-İznîkî (ö. 838/1434)'nin Enfesü'l-Cevâhir adıyla yaptığı Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsî'ri'nin tercümesidir. Eser hakkında, 19 adet yüksek lisans tezi hazırlanmış olup bunların hepsinde müellif, Ahmed-i Dâ'î' olarak tanıtılmıştır (Yazar, 2024).

31. Eser Adı: Terceme-i Tefsîri Tibyan ترجمه تفسیر تبيان

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 4375.

Bibliyografik kayıt no: 96712.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:11+646 yk., 29 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:285x175-225x100 mm., Cilt özellikleri: Üst kapağı alt ve üstten müzehhep zencirekli olup vişne renklidir. Şemseli yeşil fonlu bir kâğıt ile kaplı mukavva ciltlidir. Cetveller müzehhep, söz başları kırmızı mürekkeplelidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç:...اعوذ بسملة. اولاً بو کتاب عزیز ابتدا قلدى الله استعاذة قلمغه كه امر حقه امتثال اولنوب...

Bitiş:?...جميع خلقه بيان قلماق اليجون اندرلمشدر. بو متقىلره اضافت ايدوب انلره تخصیص اتمكده فائده....؟

İstinsah tarihi: 1178 (1763).

Nüsha ile ilgili kişiler; Mehmed Elif Bağrınsözüzade.

Açıklama: Kayıtlarda görüntüsü bulunmayan bu esere Manisa Yazma eserler Kütüphanesinde ulaşılarak bilgi toplanmıştır. Eserin katalog numarası 4374 olarak yazılarak yanlış kataloglandığı görülmüştür. Eserin doğru katalog numarası, 4375 olmalıdır. Eser tam bir tefsirdir. Ayetler kırmızı renkli sûre başları şeklindedir. Gayet okunaklı bir yazısı vardır. İlk olarak Mısır'da basılan bu eseri farklı kütüphanelerde 100'den fazla nüshası vardır. Eser daha sonra Süleyman Fâhir tarafından sadeleştirilmiş, kısaltılmış ve gerekli olan bölümlere ilâveler yapılarak latin harfleriyle tekrar yayımlanmıştır. Ahmet Davudoğlu da bu tefsiri tekrar gözden geçirerek tekrar yayımlamıştır (Arpa, 2012: 41/127-128).

32. Eser Adı: Terceme-i Tefsîri Tibyan ترجمه تفسیر تبيان

Yazar/Müstensih: Tefsîri Mehmed Efendi, Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 4374.

Bibliyografik kayıt no: 96709.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1+428 yk., 29 st., Boyutlar:243x170-175x107 mm., Cilt özellikleri: Mıklebli, zencirekli, rengi vişnedir. Eserin kapağı gövdeden ayrılmış olup meşin ciltlidir. Mihrabiye renkli müzehheptir.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç: اسامي سور القرآن

Bitiş: آني بن اوقويوب اول عضونه آنك النبي يمن و برکتی رجايه ين سوردردم.

İstinsah tarihi: 1185 (1770).

Açıklama: Kayıtlarda görüntüsü bulunmayan bu esere Manisa Yazma eserler Kütüphanesinde ulaşılarak bilgi toplanmıştır. Eser kütüphanede incelendiğinde yanlış kataloglanmadan dolayı görüntüsünün olmadığı anlaşılmıştır. Doğru katalog numaraları 4374/1 ve 4374/2 olması gerekmektedir. Eser iki ciltten oluşmakta ve bir aradadır. Eser tam metindir. Birinci cilt, Fatıha'dan Nahl sûresi sonuna kadar, ikinci cilt, İsrâ sûresinden Nâs sûresine kadar olan Tıbyan tefsirinin tam Türkçe tefsiridir.

33. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîru Ebî'l-Leys* ترجمه تفسیر ابي الليث

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznîkî el-Bursevî, 838/1435. Ahmed b. Mahmud.

Koleksiyon no: 4377.

Bibliyografik kayıt no: 96170.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:IV+572 yk., 31 st. Kâğıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:287x205-220x140 mm. Cilt özellikleri: Vişne rengi meşin ciltli olan bu eser, zencerekli, köşebentli ve mıkleblidir. Kâğıtlar krem rengi, mihrabiye müzehheptir. Söz başları ve keşideleri kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم اول كتاب عزيز ابتداء قلدق استعاذه قلمغله كه امر حقه امتثال اولنوب مخالفتدن ايراغ...

Bitiş: ختم هذا التفسیر الشريف على يدي الافقر الضعيف المحتاج الى عفو ربه اللطيف احمد بن محمود بن احمد عامله الله بلطف الصمد المدرس الساكن بمدينة قسطنطيني في اليوم التاسع والعشرين من شهر شعبان المعظم يوم الخميس وقت الزوال من شهور سنة ثمان وخمسين والالف من هجرة من له العز والشرف.

İstinsah tarihi: 1058 (1647).

Açıklama: Eser, Kur'ân'ın başından sonuna kadardır. Eserin sonunda tüm sûrelerin Mekkî-Medenî bilgileri verilmiştir. Ayrıca Kur'ân'da yer alan âyetlerin konulara göre istatistiksel olarak sayısı verilmiştir. Sûre başlarında sebab-i nüzul gibi bilgilere yer verilmiştir.

34. Eser Adı: *Terceme-i Tibyân* ترجمه تفسیر تبيان

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî ed-Debbâğî el-Hanefî, 1114/1702.

Koleksiyon no: 4374/1.

Bibliyografik kayıt no: 106368.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1+477 yk., 30 st. : Kâğıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abâdî; Boyutlar:240x165-175x107 mm. Cilt özellikleri: Mıklebli, şemseli, fersude bir mahfaza içinde, vişne rengi meşin bir cilde sahiptir. Eserin söz başları renk olarak kırmızıdır. Cetveller müzehheptir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا. مصوّناً في كهف الحفظ عن ريب المرتاب ليتذكر اولوالالباب.

Bitiş: الله تعالى نينك نصرتي مناھيدن اتقاء ايدنلر ايجوندر ودخي اعماللرندن ولاية وفضلله احسان ايدنلر ايجوندر ويا خود الله تعالينينك امريني تعظيمده اتقاء وخلقته شفعتله احسان ايدنلر ايجوندر. تمت تفسير تبيان شريف

İstinsah tarihi: Eserin istinsah yeri olarak Kırım belirtilmiştir.

Açıklama: Eser, Fatiha sûresinden Nahl sûresinin sonuna kadardır. Ayetler kırmızı renkle belirtilmiştir. Ayntâbî'nin IV. Mehmed'in arzusuna binaen te'lîf ettiği bu eser, Osmanlı coğrafyasında en çok rağbet gören Türkçe tefsirlerden birisidir. Dirâyet ve rivâyet unsurlarının dengeli bir biçimde kullanıldığı tefsirde müellif yeri geldiğince âyetleri yorumlamaktan geri çekinmemiş, yeri geldiğince de âyetlerle irtibatlı hadislere, esbab-ı nüzûl bilgilerine ve mütekaddimûn âlimlerinden iktibaslara yer vermiştir. Eser, Terceme-i Tefsîr-i Tibyân olarak ta bilinir. Eserde lügavî izâhâta ve kırâatle ilgili konulara çok girilmediği görülmektedir (İyibilgin, 2014: 69-88).

35. Eser Adı: *en-Nazmü'l-Mübîn fi Âyâtî'l-Erba'în* النظم المبین فی آیات الأربعین

Yazar/Müstensih: Okçuzâde, Muhammed Şâhî b. Muhammed el-İstanbulî, 1039/1630. Yusuf Agâh b. Süleyman.

Koleksiyon no: 4967.

Bibliyografik kayıt no: 101842.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:256 yk., 24 st.: Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Taç filigranlı, Boyutlar:220x160x150x80 mm. Cilt özellikleri: Yıldız zencirekli, mıklebli, kırmızı meşin ciltli ve mahfazalıdır. Eserin söz başları, keşide ve cetvelleri kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli- ta'lik.

Başlangıç: ... حمد وافر وشكر ستايش بيكران اول نواله بخش اصناف اضياف

Bitiş: وقد وقع الفراغ من تنميق هذه النسخة الشريفة على يد اضعف العباد الله يوسف آكاه بن سليمان بناه غفر الله لهما وستر عيوبهما ولسائر المؤمنين

والمؤمنات والمسلمين والمسلمات بحرمت الآيات البينيات.

İstinsah tarihi: 1195 (1780).

Açıklama: Birçok kütüphanede nüshası olan bir kitaptır. Osmanlı'da meşhur bir eserdir. Okçuzâde olarak bilinen Mehmed Şâhî, 970/1562 yılında İstanbul'da doğan bir Osmanlı devlet adamıdır (Sâmi, 1306: 4/2839; Woodhead, 2007: 33/335-336). Devlette birçok farklı görevde bulunan Okçuzâde Mehmed Paşa'nın (ö. 995/1587) oğludur (Bursalı, 1333: 2/78). Eser kırk manzum ayetin Türkçe tercümesidir. Bu ayetlerin mensur bir şerhi olan bu önemli eser, içerisinde peygamberler ve erenlerden bahseden kırk bölümden oluşmaktadır (Öksüz, 2018: 467). Bu eser, klasik edebiyatımızda örneklerine çok rastlanmayan bir eser olarak kabul edilmektedir. Okçuzâde'nin Kur'an'dan seçip tefsir ettiği ayetler şu surelerden alınmıştır: Bakara (84-85, 185 ve 32), Hûd (17, 60 ve 116), Nisâ (171 ve 100), Kasas (83 ve 88), Şuarâ (82, 43 ve 90), Yûsuf (91, 92 ve 50), Enbiyâ (88 ve 18), Kehf (109 ve 82), Talak (1 ve 3), Zâriyât (16 ve 17), Arâf (148 ve 183), Necm (39 ve 42), Hadîd (13), Mülk (29), Âli İmrân (92), Fecr (9), Hac (27) Meryem (54), Tevbe (40), Ahzâb (53), Zuhuf (39), Yunus (30), Mâide (114) ve Şûrâ (23) (Boran, 2020: 37/65-108). Bu konu hakkında geniş açıklama için günümüzde birkaç makale bulunmaktadır (Sevgi, 1994: 1/145-155).

Sonuç

Manisa ve Akhisar, tarihi yönden iki eski yerleşim yeri olması hasebiyle medrese, kütüphane ve camiler dini ilim tedrisatının yapıldığı merkezler açısından oldukça zengin Osmanlı şehirleridir.

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe tefsir çalışmalarına yer verdiğimiz otuz beş adet Türkçe tefsir, Osmanlı'nın son dönem dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu tefsirlerin o dönemin toplumunun konuştuğu dil olan Türkçe ile yazılmış olması son derece önemlidir. Eserlerin dilinin genel olarak yalnız Türkçe olduğu ve anlaşılır nesih yazısıyla yazıldığını ifade etmek gerekir. Bu da bize müelliflerin toplumun Kur'an'ı doğru anlamalarını amaçladıklarını göstermektedir.

İncelenen bu tefsirlerin başlıklarından bazılarının Arapça, bir kısmının Farsça tamlamalarla yazıldığı görülmektedir. Yine bazılarının Kur'an'ı baştan açıklamaya çalışan eserler olduğu ancak çoğunluğunun ibadet ve dua gibi özel bir amacı olan yani ayet veya bazı seçilmiş surelerin ele alındığı tefsirler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tam tefsir olmayan nüshaların sonuna namazda okunan duaların, tesbihatların ve Esmâ'ül-Hüsna gibi dua ve zikirlerin de tercüme açıklamalarının yapıldığı görülmektedir.

Kütüphane kayıtlarında bulunan bu eserlerin Osmanlı dönemine ait meşhur tefsirlerin tercümelerinin olduğu gibi aralarında özgün eserlerin de bulunduğu görülmektedir. İncelediğimiz eserler yazma eser olduğu için onların fiziki özellikleri hakkında meşin kaplamalı, dikişli, birçoğunun ciltli eserler olduklarını ifade etmek gerekir. Bu eserlerin tümü el yazması olduğu için bazıları tek olarak koleksiyonlarda yer almakta bazıları ise birkaç nüshası halinde bulunmaktadır.

Kültür Bakanlığının yazma eserleri dijital ortama aktarması, çok kolayca ulaşılabilir hale getirmesi eserler üzerinde çalışacak araştırmacılar açısından son derece önemli bir hizmet olarak takdire şayandır. Ortaya konulan bu kıymetli uygulama neticesinde dijital ortamda ücretsiz olarak bu eserlere ulaşabilmenin, birçok yeni araştırmaya kaynaklık edeceği aşikârdır. Ancak çalışmamız esnasında bazı eserlerin katalog ve içerik bilgilerinin eksik, hatalı olarak girildiğini tespit ettik. Bu sebepten uzman bir ekip tarafından dijital ortama girilen yazma eser bilgilerinin tekrar gözden geçirilmesinin yerinde

olacağı kanaatindeyiz.

Müslüman Türk toplumunun ilmi birikiminin gün yüzüne çıkmasına katkı sağlama düşüncesi ile ele aldığımız bu çalışma ile Türklerin kendi dillerinde Müslümanlığı daha iyi daha güzel anlamak için birbirinden kıymetli eserler verdikleri anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akhisar Belediyesi. (2024, 03 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.akhisar.bel.tr/akhisar/tarihi-zeynelzade-kutuphanesi>,
- Arpa, R. (2012). Tibyân Tefsiri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 41: s. 127-128). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Babaarslan, G. (2016). Bir Yazma Eserler Kataloğunda Bulunması Gereken Nitelikler ve Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğunun Bu Açından İncelenmesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (2), 1-18. <https://doi.org/10.20322/lt.61547>.
- Berker, A. ve Parmaksızoğlu İ. (1958), *Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslâm Dini İlimleri Tasnif Cetveli*, İstanbul: Maarif Basımevi.
- Bilgin, E. (2020), Türk İslâm Edebiyatında Bismelenâme Türü ve Besmele İçerikli Metinlerin Tasnifine Dair Bir Deneme, *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 7 (2), 87-117.
- Bıyık, D. Ö. (2015). XV. Yüzyıl'da Akhisar'ı İhya Eden Bir Hayırsever: Sarı Ahmed Paşa ve Vakfı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 391-413. <https://doi.org/10.18026/cbusos.58780>.
- Bizbirlik, A., Tepekaya, M. ve Okumuş, N. (2016). *Manisa'da Osmanlı Dönemi Hazireleri*, Manisa: Manisa Büyükşehir Yayınları.
- Boran, U. (2020). Okçuzâde Ve En-Nazmu'l-Mübîn fi'l-âyâtî'l-erba'in Adlı Türkçe Kırk Ayet Tefsiri. *Şarkiyat Mecmuası*, 37, 65-108.
- Bursalı, M. T. (1333). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 2, 78.
- Çakmak, Y. (2021). Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Erken Osmanlı Dönemine Ait Cilt Örnekleri. *İSTEM*, 37, 71-102. <https://doi.org/10.31591/istem.959161>.
- Çetin, A. (2007). Ebu'l-Leys Semerkandi Tefsirinin Türkçe Tercümesi Üzerine. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 53-101.
- Emecen, F. (2003). *Manisa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 27: s. 577-583). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Emecen, F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: TTK Yayınevi.
- Emecen, F. (1989). Akhisar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2: s. 236-237). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erünsal, İ. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güney, G. (2019). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Yazma Eser Ciltleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Al Farabi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 99-102.
- İyibilgin, O. (2014). Ayıntâbî'nin Tercüme-i Tibyân Tefsirinin Muhteva ve Metod Bakımından Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (29), 69-88. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.219845>.
- Karagöz, S. (1974). *Manisa İli Kütüphaneleri*. Ankara: Manisa İli Merkez Kütüphaneleri ve Geliştirme Derneği Yayınları.
- Manisa İl Halk Kütüphanesi. (2024, 23 Ağustos). Erişim adresi: <https://manisa.kutuphane.gov.tr/TR-84471/tarihce.html>.
- Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151859/kadim-sehir.html>,
- Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-152093/akhisar.html>,
- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, (2024, 19 Temmuz). Erişim adresi: https://manisa.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3

- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: http://www.manisa.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3.
- Okçuzâde, M. (1780). en-Nazmü'l-Mübîn fi Âyâtî'l-Erba'în. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/101842>.
- Okşar, Y. ve Yörük İ. (2020). *İlmü'l-Afâk ve'l-Enfûs Âlem ve İnsan*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Öksüz, Y. (2018). *Şair Bir Osmanlı Münşîi: Okçuzâde Mehmed Şâhî, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22 (1), 467-488. <https://doi.org/10.18505/cuid.419474>.
- Satış, B. (1994). *İlkçağdan Günümüze Akhisar*. İzmir: Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı.
- Şemseddin S. (1306). *Kâmûsu'l-a'lâm*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Sevgi, A. (1994). Okçuzâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 145-155.
- Taş, İ. (2011). Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Tercüme Edilen Ebu'l-Leys es-Semerkandî Tefsiri'nin Asıl Müellifi ve Tercüme Verilen İsim. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 41, 107-160.
- Taş, İ. (2018). Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Tefsir-i Kur'an Eseri ve Söz Varlığı Üzerine, *Usul İslam Araştırmaları*, 29, 151-188.
- Topaloğlu, A. (1983). Kur'an-ı Kerim'in İlk Türkçe Tercümeleri ve Cevahirü'l-Esdâî. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, 58-66.
- Ulucay, Ç. (1993). Saruhanoğulları Beyliği. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Ünver, S. (1953). *İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Woodhead, C. (2007). Okçuzâde Mehmed Şâhî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 33: s. 335-336)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yazar, S. (2024). Enfesü'l-Cevâhir/Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys Semerkandî. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/enfesul-cevahir-tercume-i-tefsir-i-ebu-l-leys-semerkandi-ebu-l-fazl-musa-bin-haci-huseyn-el-izniki>.
- Yazıcı, İ. (1992). Tefsiru Ebi'l-Leys Tercümeleri Hakkında Kısa Bir Araştırma, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (6), 79-84.
- Zehebî, M. H. (2012). *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Dârü'l-Hadîs.

20. A Re-reading of the Sky God Belief¹

Gürkan ÇİL²

Emel KIRAT³

APA: Çil, G. & Kırat, E. (2025). A Re-reading of the Sky God Belief. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 349-357. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>

Abstract

Within the scope of this study, it is aimed to re-read the “Old Turkish Belief” and the concepts related to it. We can say that conceptual qualities are taken into consideration in the study conducted on the subject. The first striking element from a historical perspective is the concepts of the pre-Islamic Turkish belief. The concepts used to express belief in “God” in the sources give us the first starting point on the subject. In order to understand the subject, attention is drawn to how concepts such as Tengri, Kök Tengri, Sky God (Gök Tanrı), Yağız Yir, Yir-Sub, Almighty God, Göktürk God and Öd Tengri are handled and how these concepts are used. We see that more than one concept was used within the Old Turkish Belief. Whether these concepts were used interchangeably or as separate concepts constitutes an important point in terms of the understanding of God. Because this constitutes the most critical point of the discussion on whether the Turks had a monotheistic understanding or a polytheistic understanding. In terms of religious practices, conceptual discussions again come to the fore. One of the most important issues here is how the concepts used appear in the sources encountered. In which sources and in which languages they are expressed is a remarkable evaluation in terms of understanding the subject. The subject has been tried to be explained through concepts such as Shamanism, Kamism, Theism and Tengrism. The reason why these concepts are important to us is that they have been used in similar ways in different sources. These concepts we have expressed and the practices of their religious representatives have been interpreted in different ways by researchers. It has been discussed which is referred to as the “Old Turkish Religion”. We have tried to explain that there are many discussions on the subject and which views are the most influential in these discussions.

Keywords: Sky God, Kök Tengri, Shamanism, Tengrism.

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 24.11.2024-Acceptance Date: 04.02.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Öğr. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Bayramiç MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı / Lect. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Bayramiç Vocational School, Department of Marketing and Advertising, Public Relations and Publicity Program (Çanakkale, Turkey), **eposta:** gurkancil@comu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3721-9810>, **ROR ID:** <https://ror.org/05rsv8p09>

³ **ISNI:** 0000 0001 0680 7807, **Crossref Funder ID:** 100009055
Dr. Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher (Çanakkale, Turkey), **eposta:** emelkiratt@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5152-7214>

Gök Tanrı İnancını Yeniden Okumak⁴

Öz

Bu çalışma kapsamında “Eski Türk İnancı” ve ona dair kavramların yeniden okunması amaçlanmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışma da kavramsal niteliklerin dikkate alındığını söyleyebiliriz. Tarihsel açıdan ilk dikkat çeken unsur İslam öncesi Türk inancına ait kavramlardır. Kaynaklarda “Tanrı” inancının ifade edilmesi için kullanılan kavramlar bize konu ile ilgili ilk başlangıç noktasını vermektedir. Konunun anlaşılması bakımından Tengri, Kök Tengri, Gök Tanrı, Yağız Yir, Yir-Sub, Yüce Tanrı, Göktürklerin Tanrısı ve Öd Tengri gibi kavramların nasıl ele alındıklarına ve bu kavramların nasıl kullanıldıklarına dikkat çekilmiştir. Eski Türk İnancı içerisinde birden çok kavramın kullanıldığını görmekteyiz. Bu kavramların birbirleri yerine mi yoksa ayrı birer kavram olarak mı kullanıldıkları Tanrı anlayışı açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Çünkü Türklerin tek tanrı anlayışına mı yoksa çok tanrılı bir anlayışa mı sahip olduklarına dair tartışmanın en kritik noktasını bu oluşturmaktadır. Dini pratikler açısından ise yine kavramsal tartışmalar karşımıza çıkmaktadır. Buradaki en önemli hususlardan birisi de yine kullanılan kavramların karşılaşılan kaynaklarda nasıl geçtiğidir. Hangi kaynaklarda ve hangi dillerde ifade edilmiş oldukları konunun anlaşılması bakımından dikkate değer bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Şamanizm, Kamizm, Tanrıçılık ve Tengricilik gibi kavramlar üzerinden konu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kavramların bizim için önemli olmasının sebebi farklı kaynaklarda benzer şekillerde kullanılmış olmasıdır. İfade ettiğimiz bu kavramlar ve dini temsilcilerinin uygulamaları araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. “Eski Türk Dini” olarak ifade edilenin hangisi olduğu tartışılmıştır. Konu ile ilgili birçok tartışmanın olduğunu ve bu tartışmalar içerisinde en etkili görüşlerin hangileri olduğunu açıklamaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Gök Tanrı, Kök Tengri, Şamanizm, Tanrıçılık.

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırmadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.11.2024-**Kabul Tarihi:** 04.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Our initial engagement with the concept of Tengri began with our work titled *Traces of Ancient Turkic Beliefs in Eastern Anatolia*. When examined from the perspective of the earliest written sources, a clear depiction of ancient Turkic beliefs emerges: the oldest records are found in Chinese chronicles, the Orkhon inscriptions, and various other sources. These elements of the Turkic belief system can be evaluated both within their historical context and in relation to their contemporary forms. The first information on this topic relates to the pre-Christian Hunnic Turks, who, according to these sources, made sacrifices to Tengri, the Yir-Sub spirits, Yağız Yir spirits, Kök Tengri (blue sky) spirits, and ancestral spirits. During the fifth month of the year, the Hunnic Khan would gather the people and perform a sacrificial ceremony. After a similar ritual in the autumn, the khan would reportedly lead a ceremonial procession through the forest." (Kafesoğlu, 1987: 90-91; Eberhard, 1942: 80).

Sources describing Turkic states after the Hunnic period similarly reference their religious practices, indicating that offerings were made to Tengri, Kök Tengri, Yağız Yir, Yir-Sub, the sun and moon, and ancestral spirits (Roux, 1989: 110-119).

Ancient Turkish Belief and Sky God / Tengri

One of the central themes in the study of pre-Islamic Turkic religion is the Sky God belief, a deeply ingrained concept within Turkic spiritual traditions. What exactly is this Sky God, so prominently mentioned across various sources? What attributes did it possess that earned it reverence among the Turks? In the history of religions, the Scottish scholar Andrew Lang identified a concept of "Great Gods" among some of the most ancient tribes, a notion later expanded by Wilhelm Schmidt in his work, *Der Ursprung der Gottesidee: The Origin of the Idea of God*. Schmidt argued that the belief in a "Great God" existed in early religions and that monotheism, rather than polytheism, was humanity's initial religious orientation (Eliade, 1990: 26). According to Schmidt, there was a belief in a benevolent, omniscient, eternal Creator, a "Great God" residing in the heavens. However, as human societies evolved, these original beliefs transformed, diversifying into various religious expressions (Ayдын, 1997: 6).

As noted, Tengri was not limited to the creation of the earth, land, life forms, and humans. Tengri is described as possessing the authority to appoint a khan, ensuring the sacred Ötüken Mountains, as well as sacred lands and waters, would not be left unprotected and that the Turkic people would thrive. Over time, Tengri came to be regarded as the supreme creator under titles such as Bayat, Ogan, and Bir Tengri (Küçük, 1954: 59-80). In the 10th century, an Arab traveler documented interactions with the non-Islamic Oghuz Turks, noting in his travelogue that the Oghuz "believe in one God." (Şeşen, 1975: 31).

The religious history of the Turks is largely shaped by what can be termed the 'Sky God Belief' or Gök Tengri belief. It is, therefore, erroneous for some scholars, under the influence of Western researchers, to categorize this belief system as 'Shamanism.' The Sky God Belief is distinct from Shamanism, which is a rudimentary system of magic practiced more among Mongolic, Tungusic, and similar groups rather than the Turks. Shamanism lacks the attributes of a formal religion and is arguably closer to paganism, whereas the Sky God Belief aligns more closely with monotheistic principles (Kuzgun, 2000: 22-35).

As evidenced by Chinese records and Göktürk inscriptions, Göktürk rulers consistently oriented themselves eastward, a direction symbolically tied to the sacred. These rulers were described as 'sacred' (or 'heavenly') and perceived as divinely appointed, 'created by the sky,' and 'sent from heaven.' It was

also believed that their rule was divinely sanctioned by the sky god Tengri, who held a high and blue position in the heavens, imbuing the people with strength and authority. Tengri, as the supreme deity, sanctioned life, prosperity, and, when necessary, retribution in the form of death to those who defied the rightful ruler. Additionally, inscriptions reveal the presence of a 'time god' (öd tengri), a deity perceived as part of Tengri yet with independent attributes (Baldick, 2000: 52).

With the establishment of organized domains and empires within the Turkic world, the monotheistic character of the Gök Tengri belief became more universal. In times of chaos and the absence of imperial unity, Gök Tengri assumed a form similar to a *Deus otiosus*, or an inactive, withdrawn deity (Aydın, 1997: 8).

Shamanism, Kamism and Theism / Tengrism

Shamanism, both in its internal and external structures, is a complex system encompassing traditions, rituals, and socio-cultural expressions that has long drawn scholarly interest (Arvas, 2014). Since the early 20th century, ethnologists have applied terms like 'shaman,' 'medicine man,' 'sorcerer,' and 'magician'—often interchangeably—to describe individuals with special spiritual authority found in 'primitive' societies. In religious studies and ethnology, 'shaman' typically refers to a figure who acts as a kind of healer, diviner, or person in a state of trance, thus encompassing a multifaceted and ambiguous concept. Given that terms such as 'sorcerer' or 'magician' already carry vague associations with 'magic' or 'primitive mysticism,' adding the term 'shaman' does little to clarify these meanings (Eliade, 1999: 21-22).

This terminological approach has extended through semantic broadening to apply even to the religious histories of 'civilized' societies. Consequently, we now hear of 'shamanism' in contexts ranging from Indian and Iranian to Germanic, Chinese, and even Babylonian religious systems. This terminology aims to capture 'primitive' elements that are prominent within these belief systems.

It is more accurate to clarify the term as follows: the label 'shamanism' is often used to describe the religious practices of Turkic and Mongol societies; however, this arises from a misunderstanding (Roux, 1998: 49). Furthermore, there exists considerable ambiguity regarding both the origins and scope of the term, creating difficulties in fully understanding its significance (Eliade, 1999: 21).

To avoid these misunderstandings and to gain clearer insight into the historical roles of 'magic' and 'sorcery,' it is prudent to limit the usage of terms such as 'shaman' and 'shamanism.' A shaman is a healer and a diviner, often believed to cure illnesses as a doctor might and to perform extraordinary feats akin to other mystical practitioners (Eliade, 1999: 22). The term 'shaman,' as misunderstood in Anglo-Saxon interpretations, does not merely signify a medicine-man or healer, nor does it imply a magician in the conventional sense. It is evident that the term has been assigned excessive significance and scope (Roux, 1998: 49). Alongside its connotations of priesthood, mysticism, and storytelling, the concept also encompasses the role and function of a 'psychopomp.'

Structurally, Shamanism can be distinguished as follows: Amidst the 'gray mass' of beliefs and magical practices that characterize archaic societies, Shamanism in its narrowest sense reveals unique structural features that affirm its distinct 'history' (Eliade, 1999: 22). Hence, Shamanism:

Although its manifestations are found partly or wholly across various regions of the world, Shamanism's fullest, clearest, and most consistent expression is rooted in Central and Northern Asia. While variations

in religious practices exist across Altai societies, Shamanism remains relatively uniform, displaying only minor distinctions that can be considered peripheral. This consistency supports the notion of its ancient origins (Roux, 1998: 49)

The ancient Turkic belief system is commonly labelled as 'Shamanism' by researchers and scholars; however, the foreign suffix '-ism' contradicts both the language of the followers of this belief and the foundational philosophy of the belief itself (Arpacı, 2012: 14).

Since 'Shaman' designates a religious leader, naming the belief system after this figure is at odds with its true essence. The belief in the Sky God (Gök Tengri) has been examined and interpreted by those influenced by priest-centered or theistic religions. Yet, this terminology does not reflect the core nature or purpose of the Sky God belief. A 'Kam' (shaman) is not a mere transmitter of religious knowledge. As Akay Kine observed, 'In Tengriism, there are no masters or disciples; each individual learns directly from God.'

N. Yugsuva's views on the introduction of the term 'Shaman' and the Christianization efforts led by Russian and other Western missionaries around Shamanism are noteworthy. Shamanism and Gök Tengri belief appear to be contemporaneous systems. Shamanism, which incorporated forms of magic and sorcery, coexisted with the Gök Tengri belief, where 'Kam' served as the religious leader. Over time, these two systems' geographic regions overlapped, resulting in semantic shifts and interchangeable usage of the terms. Elements of ancestor worship, nature worship, and spirit veneration surfaced in various contexts. In present-day 'Altai Belief System,' rigorously studied as 'Akdin' in the Gorna Altai region, a structure that emphasizes the role of 'Ak spirits' (benevolent spirits) is being developed (Kalafat, 2004: 6).

Terms like Ak Cang, Gök Tanrı, and Tanrıçılık (Tengrism) are more accurately used to denote this belief system. Contrary to many researchers, Akay Kine articulates Shamanism as follows: 'Our true belief is Ak Cang, or Tengriism. Shamanism is the expression of Tengriism within other religious frameworks.' According to Akay, the blending of Tengriism with other religious systems, such as Christianity, Islam, or Buddhism, is what constitutes Shamanism (Arpacı, 2012: 14).

Examining the matter from the perspective of Kamism, ancient Turkic religious figures were known as 'kam.' In some Turkic tribes, the term 'oyun' was also used. Chinese records from the 8th century and Islamic sources from the 11th century document this term. Németh, researching the origins of the word 'Shaman,' linked it to the Turkish word 'kam,' which appears across various Turkic dialects, suggesting it has Turkish roots, and offered interpretations of the term's second syllable.

According to Banzarov, who explored the ancient roots of shamans, the earliest reliable information about shamans among Central Asian peoples is found in Chinese records from the 6th century. Pelliot, drawing on a Chinese text, identified the word 'shanman' (=shaman), meaning 'sorcerer,' in the Rouran language of Manchuria, dating back to the 12th century.

Among Turkic peoples, the term 'kam' (also spelled 'gam' or 'ham') is commonly used for shamans, with the Yakut word 'hammakh' meaning 'to perform as a kam.' The word 'kam' typically conveys meanings like 'soothsayer' or 'sorcerer,' but it can also denote 'expert physician,' 'scholar,' or 'philosopher.' In ancient Turkic texts, it occasionally appears as 'pagan priest' or 'sorcerer.' Eberhard notes a Chinese source describing that the Kyrgyz referred to a shaman as 'gan,' likely a variant of 'kam.' Similarly,

Radloff recorded that in the 11th century, the Khakas Kyrgyz used 'kam' for shamans. Harva further noted that the 13th-century European traveler William of Rubruck recorded 'ham' (=kam) as meaning 'sorcerer.' (Çukurova University Turkology Research Center,' n.d.).

The term 'kam,' signifying shaman, remains in use today among Altai Turks and has likely been in usage since the 5th century. During the Hunnic period in Europe, individuals named Ata-kam and Eş-kam are recorded, suggesting that religious figures among European Huns were also known as 'kam.' If shamanistic practices had existed among ancient Turks, Latin and German writers, who documented many customs and traditions of the Huns in detail, would have mentioned shamanic rites rather than stating, 'the Huns had no religious ceremonies.' The word 'shaman' was not part of the Turkic lexicon and only became known in Turkish towards the end of the 18th century (Gömeç, 1998: 40).

In *History of Religions* (1993), Tümer and Küçük argued that ancient Turkic religion was not Shamanism. They stated, 'The late Hikmet Tanyu, who argued that the Turkish religion was the monotheistic belief in Sky God (Gök Tengri), demonstrated that the term shaman was foreign to the Turks and that they never practiced a religion called Shamanism; this designation is an error.' In this study, while examining the distribution of the Gök Tengri belief among Turkic peoples, we emphasize the system's manifestations, highlighting the differences between the term 'shaman' and its usage compared to 'kam,' and defining the roles of shaman and kam within the belief system. According to our findings, the shaman served as an intermediary between humans and the spirit world, while the kam mediated between humans and Tengri's divine command (Kalafat, 2004: 5).

The Altai people, who are believed to have held nature sacred, practiced Kamlık (the practice of the kam). Today, only a small number of Turks continue to live according to the Kamlık tradition. The region where the Altai Turks resided 2,000 years ago is known as Ötüken, the land of the Bengü stones, inscribed and erected by the Göktürk Khan Kutlu Bilge Khan along the Orkhon River. According to Altai Turks, these stones declare, 'The Turk should return to his ancient homeland.' The Altai people identify themselves not as Russian, Christian, or Jewish but as a Turkic people adhering to a contemporary yet suppressed and forgotten belief system. They practice what Western scholars refer to as Shamanism, although they call it the Kam Religion. Kamlık is deeply rooted in ancestor veneration. In this belief, the spirits of ancestors provide strength, and one of the most symbolic practices in honoring them is the celebration of Nevruz. For the Altai people, Nevruz, or Yılğayak (New Year), has been celebrated for 3,000 years. The festival marks the melting of snow and ice, revealing the earth's green, signifying life and vitality. As the earth rejuvenates, animals feed on fresh grass, and humans benefit from the abundance. The belief is that God commands humanity to 'Work with the earth and take what it yields.' Additionally, ancestor spirits are believed to urge, 'Take care of your homeland, the land, animals, and plants.'

In Kamism, where belief in spirits is strong, natural forces like wind and gusts are considered spirit entities. For example, after sunset, people must cover their heads as a form of protection against the wind spirit, which is thought to first strike the head. Men and women alike cover their heads and hair to avoid harm from this spirit. When a family member dies, covering one's head becomes obligatory; no hair should be left exposed on the ground, as the spirit of the deceased may attach to it. It is believed that if someone who loses a family member neglects these rituals, the deceased's spirit may bring harm. According to tradition, if a Turk born in Turkey dies in Altai, their spirit will wander for 40 days in search of any hair left behind (Kalafat, 2004: 59-60). Such beliefs illustrate the reverence for spirits inherent in Kamism.

In summary, the belief system is widely recognized as Tanrıçılık (belief in God), and its followers are called Tanrıçı (believers in God), with 'kam' being the most commonly used term for a religious official (Arpacı, 2012: 15). Based on this information, our main objective is to explore the relationships and distinctions between Shamanism, Kamism, and Tanrıçılık.

The challenge in categorizing the traditional Turkic religion within one of the systems proposed by religious theorists arises from the complexity and variability that the belief has shown throughout history, reflecting both enduring and evolving elements (Günay and Güngör, 1998: 126).

By placing the Gök Tengri (Sky God) belief at the heart of this system, we observe how it persisted as an archetypal religious structure. We also attempt to show the existence of secondary and extended sacredness associated with the Deus Otiosus concept through historical examples. Ancestor worship is similarly integrated within this framework. Consequently, it is reasonable to suggest that ancient Turkic religion was a unique system centered on Gök Tengri. Although, as J.P. Roux noted, there were shifts over time between folk religion and official religion within Turkic religious history, driven by various social, economic, cultural, and particularly political factors, both types were fundamentally rooted in the same religious-cultural foundation, evolving over time around the Gök Tengri belief. In this sense, defining traditional Turkic religion as 'an original system centered around Gök Tengri' is justified and valid (Günay and Güngör, 1998: 126-127).

However, it would be overly simplistic to equate this system with Hanifism. Although the available information does not allow a complete reconstruction of all developmental stages of ancient Turkic religion, we know that the Gök Tengri (Sky God) concept was specific to steppe cultures. Religious history also teaches us that territorial sacredness, tied to land, is typically absent in nomadic societies. Hence, the vatan (homeland) and Yer-su (earth-water) cults, which relate to the land, likely developed as the Turks transitioned from nomadism to settled or semi-nomadic lifestyles. As in other societies, the ancestor cult in ancient Turkic religion was likely connected to familial and social structures in early Turkic communities.

Over time, the enduring archetypes within Turkic religious history, combined with external influences, gradually coalesced into a system that can be described as religious-mystical-magical, often referred to as Shamanism. Notably, this system transcended the ancient Turks and adopted a universal dimension (Günay and Güngör, 1998: 127).

In our view, this complexity in traditional Turkic religion stems from its distinct internal structure and external influences from various religious and cultural systems, forming a deep-rooted but intricate belief system. This complexity makes it difficult to understand solely through one theory or model, as it comprises multiple overlapping or intertwined layers of belief and cultural elements. A scientific analysis must consider both its uniqueness and complexity. In this form, traditional Turkic religion stands as an original religious phenomenon specific to the ancient Turks. Although it may seem that external influences and complexities disrupted this originality, our findings indicate that the archetypes have preserved their integrity, maintaining continuity throughout history. While external influences and the historical-cultural dynamics of internal transformations brought diversity and richness to this religious history, the complexity mentioned also signifies this richness and diversity (Günay and Güngör, 1998: 127-128).

In essence, as we will see, this continuity and richness persisted even after the Turks gradually

transitioned away from their traditional religion and embraced the great universal religions, particularly Islam. Hence, archetypes in Turkish religious history and numerous elements of traditional religion continued to evolve, merging with and adapting to new motifs (Günay and Güngör, 1998: 128).

In general, it can be observed that within Ural-Altaic communities, the concept of a 'Supreme God,' or Gök Tengri (Sky God), retained its 'original form' better than in other societies. In the Turkic world, this 'Supreme God' did not transform into a deity of storms or thunder but maintained sovereign and omnipotent qualities. This God, without oversimplifying the matter, closely resembles the 'One God' concept that Hanif Muslims believe in. This belief is thought to have facilitated the Turks' transition to the Islamic concept of Allah, as pre-Islamic Turks firmly believed that cosmic, social, and worldly order, along with the fate of humanity, was dependent on Tengri. Every Turkish ruler was required to receive the honor and mandate of Gök Tengri, as recorded in the Orkhon inscriptions (Eliade, 2000: 66)

Conclusion

Although we have limited resources on the Old Turkish Belief, we can say that most of the information obtained belongs to old Chinese sources and some inscriptions. We find the opportunity to evaluate the information we obtain from these sources dating back to the years before Christ in the rituals of this form of belief.

We see that the most important discussions on the subject are etymological and theological. Etymologically, concepts such as Kök-Tengri, Gök Tengri, Tengri, Great God, Almighty God and God of the Gokturks come to mind. Together with this, we can say that all the concepts we encounter have great similarities in essence.

If we make an etymological assessment as a form of belief, it can be said that we are faced with the concepts of Shamanism, Kamism and Godism/Tengrism. The similarities and differences between these concepts can be commented as follows. As the source of the similarities, we see that they are generally used with similar expressions in certain sources. However, we can say that there are great similarities in the belief and worship styles of the believing communities.

The basis of the differences is the use of concepts found in the language to which the expressions given in the sources belong. The important element here is that the language has many cultural and historical substructures. The fact that the sources encountered do not have concepts that will express the concepts belonging to the Old Turkish Belief in terms of the structure of the language to which they belong makes it difficult to explain the subject.

The most important issue we encounter theologically is whether this belief, which we will call the Old Turkish Belief, is monotheistic or polytheistic. We can say that the fundamental distinction here stems from conceptual differences. We can say that the factors that create these conceptual differences are geography, culture and forms of belief.

In the final analysis, we find it useful to say that it would not be right to define the belief system we call the "Ancient Turkish Belief/Religion" with simple similarities. While we state that this belief system was formed with a "Supreme God" at its center, the most important element that distinguishes it from Hanifism is to compare it with other religions that have an understanding of holiness attached to the land. This attachment to the land can be explained not in terms of nature but rather in terms of territorial understanding.

References

- Arvas, A. (2014). "Hakas Şamanizmi/Dünya Görüşü" Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar. *Sibirya Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 1-13.
- Aydın, M. (1997). "Türklerin Dini Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 1-9.
- Baldick, J. (2000). *Hayvan ve Şaman*. Hil Yayın: İstanbul.
- Eberdhard, D.W. (1942). *Çin'in Şimal Komşuları*. Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- Eliade, M. (1990). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. M. Aydın (çev.). Din Bilimleri Yayınları: Ankara.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. İ. Birkan (çev.). İmge Kitabevi: Ankara.
- Eliade, M. (2000). *Dinler Tarihine Giriş*. Kabalıcı Yayınevi: İstanbul.
- Gömeç, S. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini. PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi, 4(4), 38-52.
- Günay, Ü. ve Güngör, H. (1998). *Türk Din Tarihi*. Laçın Yayınları: İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1987). *Türk Bozkır Kültürü*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: Ankara.
- Kalafat, Y. (2004). *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm*. Yeditepe Yayınevi: İstanbul.
- Kuzgun, Ş. (2000). "İslam Öncesi Dönemde Türklerde Din, Atalarımız Şamanist Değildi". *Tarih ve Düşünce*, Mart, 22-35.
- Küçük, A. (1954). "İslamiyetten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı". *Boğaziçi Dergisi*.
- Roux, J. P. (1989). *Türklerin Tarihi*, Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İkibin Yıl. Milliyet Yayınları: İstanbul.
- Roux, J. P. (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, A. Kazancıgil (çev.). İşaret Yayınları: İstanbul.
- Şeşen, R. (1975). *Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahı-İbn Fazlan Seyahatnamesi*. Bedir Yayınları: İstanbul.
- Tümer, G. ve Küçük, A. (1993). *Dinler Tarihi*. Ocak Yayınları: Ankara.
- Yücekal Arpacı, G. (2012). *Gök Tanrı İnancının Bilinmeyenleri*. Çatı Kitapları: İstanbul.

Internet Kaynakları

- Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, t.y. Sadettin Buluç, Şaman.
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/20.php#_edn1

21. Minimalizmden Zen'e: "Shogun" Dizisinin Görsel Dünyasında Japon Sanatının İzleri¹

Şenol ÇÖM²

APA: Çöm, Ş. (2025). Minimalizmden Zen'e: "Shogun" Dizisinin Görsel Dünyasında Japon Sanatının İzleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 358-376. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>

Öz

Bu çalışma, Shogun (2024) dizisinde Japon sanatının ve Zen felsefesinin minimalist estetik anlayışla nasıl ele alındığını incelemektedir. Japon sanatı ve Zen felsefesi, sadelik, boşluk, doğayla uyum ve derin düşünme gibi unsurlarla şekillenmiştir. Dizide bu unsurlar, görsel anlatımla izleyiciye sunulmuş ve özellikle Zen'in doğa, harmoni ve meditasyon gibi temel kavramları estetik açıdan işlenmiştir. Shogun dizisi, 17. yüzyıl Japonya'sını Batılı izleyiciye tanıtırken, Japon sanatına dayalı minimalizmi ve Zen felsefesinin görsel sanatlara olan etkisini dramatik bir yapıya entegre etmektedir. Bu bağlamda çalışma, Shogun dizisinin Japon sanatındaki minimalist estetik anlayışı ve Zen felsefesine dayalı öğeleri nasıl aktardığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Japon sanatındaki minimalizm ve Zen felsefesinin estetik unsurları, dizinin hem görsel hem de tematik yapısında derin bir yer tutmaktadır. Çalışma, bu unsurların modern sinemada nasıl kullanıldığını anlamak adına önemli bir değerlendirme sunmaktadır. Araştırmada betimsel nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile dizideki sahneler detaylı bir şekilde incelenmiş, Japon sanatına ve Zen felsefesine dayalı estetik ve tematik öğeler analiz edilmiştir. Özellikle minimalist estetikle işlenen sahneler, doğanın dizide nasıl yansıtıldığı, karakterlerin Zen felsefesiyle ilişkili davranışları ve ritüel sahneleri gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Shogun dizisi, Japon sanatındaki sadelik ve boşluk anlayışını başarıyla dramatize eden bir yapıdadır. Dizideki doğa tasvirleri, boşluklarla dolu sahneler ve karakterlerin minimalist hareketleri, Zen felsefesinin sinema diline nasıl entegre edilebileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Shogun, Minimalizm, Japon Sanatı, Zen felsefesi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate / İntihal, Oran: %2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.10.2024-**Kabul Tarihi:** 04.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Tasarım Meslek Yüksek Okulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı / Lect. Dr., Selçuk University, Vocational School of Design, Audiovisual Techniques and Media Production (Konya, Türkiye), **eposta:** senolcom@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2611-3719> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75>, **ISNI:** 0000 0001 2308 7215, **Crossref Funder ID:** 501100007086

From Minimalism to Zen: Traces of Japanese Art in the Visual World of the "Shogun" Series³

Abstract

This study examines how Japanese art and Zen philosophy are addressed with a minimalist aesthetic approach in the TV series *Shogun* (2024). Japanese art and Zen philosophy are shaped by elements such as simplicity, emptiness, harmony with nature, and deep contemplation. These elements are presented to the audience through visual storytelling, and particularly, Zen's core concepts such as nature, harmony, and meditation are aesthetically depicted. The *Shogun* series introduces 17th-century Japan to a Western audience while integrating minimalism based on Japanese art and the influence of Zen philosophy on visual arts into its dramatic structure. In this context, the study aims to analyze how *Shogun* reflects the minimalist aesthetic approach in Japanese art and elements based on Zen philosophy. The aesthetic elements of minimalism and Zen philosophy in Japanese art hold a significant place in both the visual and thematic structure of the series. This study provides an important evaluation to understand how these elements are used in modern cinema. The research employs a descriptive qualitative research method. Through content analysis, scenes in the series were examined in detail, and aesthetic and thematic elements based on Japanese art and Zen philosophy were analyzed. In particular, scenes depicting minimalist aesthetics, how nature is portrayed in the series, characters' behaviors related to Zen philosophy, and ritualistic scenes were observed. According to the findings, *Shogun* successfully dramatizes the concepts of simplicity and emptiness in Japanese art. The depictions of nature, scenes filled with emptiness, and the minimalist movements of the characters demonstrate how Zen philosophy can be integrated into the language of cinema.

Keywords: Shogun, Minimalism, Japanese art, Zen philosophy

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: 2
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 02.10.2024 **-Acceptance Date:** 04.02.2025-
Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800244>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Minimalizm ve Zen felsefesi hem Batı hem de Doğu sanatını ve kültürünü derinden etkileyen iki önemli düşünce sistemi olarak karşımıza çıkar. Minimalizm, özellikle 20. yüzyılda Batı sanatında popüler hale gelmiş olsa da kökenleri Japon kültürü ve Zen felsefesinde çok daha derinlere dayanır. Zen, sadeliği, boşluğu ve fazlalıklardan arınmayı yücelten bir öğreti olarak Japon sanatının pek çok alanına yayılmıştır. Bu ğreti, günlük yaşamdan sanata, mimariden ritüellere kadar geniş bir yelpazede kendini gösterir. Minimalizmin sanattaki yansımaları ise sade, işlevsel ve özüne indirgenmiş formların tercih edilmesi Şeklinde olur. Hem minimalizm hem de Zen, "azın çoğaltılması" ilkesini benimseyerek, karmaŐıklık yerine yalınlık üzerinden bir estetik ve yaşam felsefesi sunar. Japon sanatında, özellikle Zen Budizmi'nin etkisiyle Şekillenen minimalizm, sadelik ve boşluk kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Bu estetik anlayışı, kusurlu olanı gzellekle buluŐturur ve doğanın rastgeleliğini, yaşamın geçiciliğini ve sadeliğin derin anlamını vurgular. Zen felsefesi, sanatın hem yaratıcı sürecine hem de izleyicinin algısına doğrudan etki eder. Zen sanatçıları, doğanın yapısını ve işleyişini anlamaya çalışırken, minimalizm üzerinden özün peşine düşer ve sadelikle derin bir anlam ifade etmeyi amaçlarlar. Bu bağlamda, Zen felsefesinin temel unsurları olan doğa, harmoni ve meditasyon, Japon sanatında ve görsel kültürde önemli bir yer tutar.

2024 yapımı *Shgun* dizisi, Zen felsefesi ve Japon sanatındaki minimalizmi başarılı bir Şekilde dramatize eden bir yapım olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizi, Japon kültürünü ve felsefesini Batılı izleyiciye tanıtırken, Zen'in sadelik, sabır, dinginlik ve doğayla uyum gibi temel ilkelerini hem estetik açıdan hem de tematik olarak işleyen bir yapıya sahiptir. Japon kültüründe yer alan ritüeller, doğaya olan sayęı ve minimalist yaklaşımlar, dizide dikkatlice ele alınarak karakterlerin içsel yolculuklarıyla paralel bir Şekilde sunulmuştur. Bu erevede, *Shgun* dizisi, yalnızca tarihsel bir drama olmanın ötesinde, Japon sanatının ve Zen felsefesinin Batı dünyasıyla nasıl bir bağ kurabileceğini de gösteren önemli bir eserdir. Bu çalışmanın amacı, *Shgun* dizisinde Japon sanatına ve Zen felsefesine dayalı minimalizmin görsel anlatımla nasıl ifade edildiğini incelemektir. Çalışmada, dizinin estetik yapısı üzerinden Japon sanatında yer alan sadelik, boşluk, simetri ve Zen felsefesine dayalı öğelerin nasıl ele alındığı detaylı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca, dizide kullanılan doğa unsurları, karakterlerin davranışları ve mekn tasarımlarının Zen felsefesine uygunluğuna dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırma, betimsel bir nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi yöntemiyle, dizideki görsel ve tematik unsurlar derinlemesine incelenmiş, Japon sanatına ve Zen felsefesine dair izler sahneler üzerinden analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, dizinin çeşitli bölümleri ve sahneleri gözlemlenmiş; minimalist estetiğin, Zen felsefesiyle nasıl uyumlu bir biçimde işlendiği tematik bağlamda ele alınmıştır. Bu analizler sonucunda dizinin, Japon sanatını ve Zen felsefesini nasıl görselleŐtirdięi ve izleyiciye nasıl aktardığına dair kapsamlı bir ereve sunulması hedeflenmiştir.

Minimalizm ve Estetik: Japon Sanatında Sadelik ve Boşluk

Minimalizm hem bir sanat akımı hem de bir estetik yaklaşımı olarak, sadeliği ve gereksiz ayrıntılardan arınmayı ön plana çıkaran bir anlayışa dayanır. Bu yaklaşım, özellikle 20. yüzyılın ortalarında Batı sanatında popüler hale gelmiş olsa da Japon sanatında yüzyıllardır var olan bir düşünce biçimidir (Meyer, 2011, s. 25). Minimalist estetik, karmaşık detaylardan uzaklaŐarak özün ve boşluğun değerini vurgular. Boşluk, Japon sanatında özellikle Zen Budizmi ile ilişkilendirilir ve "mu" kavramı, varlık ve yokluk arasındaki dengeden doğan bir estetik deneyimi temsil eder (Koren, 2008, s. 43). Minimalizm,

düşünsel temellerini hem dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarından hem de kendisinden önceki gerçekçi, işlevselci ve dışavurumcu akımların etkisiyle şekillendirmiştir. 19. yüzyılda sanatın bilimden ayrılmasıyla birlikte 'soyutlama' kavramının öne çıkması, minimalist sanat anlayışının öncüsü sayılabilecek avant-garde yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu akımların sanatın her alanında olduğu gibi sinemada da özün peşine düşmesi ve saf, deneysel olana yönelmesi bu gelişmeyle ilişkilendirilebilir (Özdoğru, 2004, s.33). Fransızca'da "Savaşta en önde giden asker" anlamına gelen Avant-Garde, durağanlığa karşı çıkan, ilerleme ve değişim fikrini estetik bir biçimde işleyen öncü ya da yenilikçi bir sanat anlayışıdır. Bu bağlamda, tarihsel süreçte popüler ve geleneksel olana karşı çıkan akımları kapsayan genel bir kavram olarak işlev görmüştür. Minimalist sanat, gerçeği sadeleştirerek sunma amacıyla düşünüldüğünde, bu anlayışı aynı zamanda avant-garde bir tutum olarak da değerlendirebiliriz.

Minimalizm, mimariden müziğe, resimden sinemaya, felsefeden bilgisayar programcılığına kadar birçok alanda kendini diğer akımlardan ayırtırmayı başarmış bir kavramdır (Koluçak ve Coşkun, 2016, s.1914). Minimalizmin, diğer sanat ve felsefi akımlardan farklı olarak, net bir sözlük tanımı veya temsilcilerinin belirlediği bir manifestosu bulunmamaktadır. Minimalizmin erken dönem sanatçıları, nesnelere süslemelerle boğmadan, en sade haliyle resmetmenin temel mesele olduğunu savunmuşlardır. Bu sanat anlayışında, nesnelere bulunduğu mekânla kurduğu ilişki, sade bir biçimde ifade edilmeliydi. Minimalist sanatçılara göre, gerçek mekân kullanımı, yüzey üzerinde oluşturulan mekân yanılsamalarından daha etkileyiciydi (Turani, 2010, s.744).

Minimalizm terimi, sanat tarihine ilk olarak Richard Wollheim tarafından 1961 yılında "içeriği en aza indirgenmiş sanat" anlamında kazandırılmıştır. Ayrıca, sanat eleştirmeni Barbara Rose'un 1965'te "Art in America" dergisindeki "ABC Art" başlıklı yazısında kullandığı 'minimum' sözcüğü, Minimalizm kavramının oluşmasında önemli bir adım olarak kabul edilir (Akt. Özdoğru, 2004, s.46). Minimalist sanatın, izleyiciye görsel bir sadeleşme sunduğu ve nesnelere ya da imgelerin gereksiz ayrıntılardan arındırıldığı görülür. Bu durum, izleyiciye sadece görsel bir dinlenme alanı sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyicinin esere aktif bir katılımında bulunmasını sağlar (Batchelor, 2012, s. 87). Japon sanatında ise minimalizm hem sanatsal hem de felsefi bir kavram olarak, Zen Budizmi'nin dinginlik ve denge anlayışını yansıtır (Addiss, 2009, s. 63). Minimalizm, ifade unsurlarının belirli bir şekilde azaltılmasına dayanır. Motiflerin sistematik çeşitlemesi yoluyla anlamsal zenginlik yaratılırken, fazlalıkların ortadan kaldırılması da bu sanat anlayışının bir parçasıdır (Kovacs, 2010, s.149).

Japon sanatında sadelik ve boşluk hem estetik hem de felsefi bir anlam taşır. Bu kavramlar, özellikle Zen Budizmi ile yakından ilişkilidir ve Japon sanatının temelini oluşturan unsurlar arasında yer alır. Japon sanatında sadelik, yalnızca görsel sadelik anlamına gelmez; aynı zamanda düşünsel bir derinliği ve yaşam felsefesini de temsil eder (Koren, 2008, s. 19). Boşluk ise, sanat eserinin özünü oluşturan, görünmeyen ama varlığı hissedilen bir unsurdur. Bu anlayış, Japon sanatının diğer kültürel ve sanatsal geleneklerden ayrılmasını sağlayan en belirgin özelliklerden biridir. Japon sanatında sadelik, genellikle "wabi-sabi" kavramıyla ifade edilir. Wabi-sabi, kusurluluk, geçicilik ve eksiklik içindeki güzelliği yüceltir (Juniper, 2003, s. 54). Bu estetik anlayış, aşırı detaylardan kaçınmayı ve sade formlarla bir anlam derinliği yaratmayı amaçlar. Örneğin, Japon çay seremonisi sanatında kullanılan objeler, genellikle basit ve doğal malzemelerden yapılmıştır. Bu malzemeler ve formlar hem işlevsel hem de görsel olarak minimalisttir. Ancak bu sadelik, objelerin ya da mekanların anlamsız olduğu anlamına gelmez; aksine, her bir detay, bir hikâye anlatır ve izleyiciye derin bir anlam yükler. Örneğin, Rikyu'nun çay odası tasarımı, sadeliği ve boşluğu yücelten bir örnektir. Odalar, genellikle sadece gerekli olan mobilyalarla donatılır ve boş bırakılan alanlar, meditasyon ve düşünce için bir alan sağlar. Bu sadelik, aynı zamanda

doğayla uyum içinde olmayı ve nesnelerin doğallığını vurgular. Wabi-sabi, Japon sanatında sıklıkla kullanılan bir tema olup hem doğanın hem de insan yapımı nesnelerin zamanla nasıl değiştiğini ve yaşlandığını kabul eden bir felsefeyi yansıtır (Koren, 2008, s. 27). Japon sanatında, boşluk genellikle objelerin ve formların ön plana çıkmasını sağlayan bir arka plan olarak kullanılır. Ancak bu boşluk, Batı sanatında görülen boş bir alan değil, aktif bir bileşendir; izleyiciye düşünme ve anlam çıkarma fırsatı sunar. Örneğin, Japon bahçe tasarımında boşluk, son derece önemli bir rol oynar. Zen bahçeleri, taşlar ve bitkiler arasındaki boşlukları dikkatli bir şekilde kullanarak, bir denge ve harmoni yaratır. Bu boşluk, meditasyon ve içsel huzur için bir alan sağlar. Kyoto'da yer alan Ryoan-ji Zen bahçesi bu anlayışın mükemmel bir örneğidir. Bahçede sadece birkaç taş bulunur, ancak taşlar arasındaki boşluklar, bahçenin anlamını ve estetik değerini artırır (Keane, 1996, s. 201). İzleyici, bu boşlukları kendi düşünceleriyle doldurur ve bu sayede bahçe, izleyicinin kişisel deneyimiyle tamamlanır. Benzer bir anlayış, Japon kaligrafisinde de görülür. Kaligrafi, sadece harflerin veya karakterlerin yazılmasından ibaret değildir; aynı zamanda harfler arasındaki boşluklar, eserin ritmini ve dengesini belirler. Bu boşluklar, yazılan karakterlerin anlamını derinleştirir ve izleyiciye görsel bir denge sunar (Addiss, 2009, s. 48).

Japon sanatında sadelik ve boşluk kavramları, doğa ile kurulan derin bir bağa işaret eder. Japon kültüründe doğa, sanattan bağımsız bir unsur değil, sanatın merkezinde yer alır. Bu nedenle, sadelik ve boşluk, doğanın yapısını anlamak ve ona saygı duymakla ilgilidir. Doğa, Japon sanatında hiçbir zaman tamamen kontrol edilmez; rastgeleliği ve kusurluluğu, sanatın bir parçası haline gelir (Juniper, 2003, s. 72). Örneğin, Japon mimarisi, doğayla uyum içinde tasarlanmış yapılarla karakterize edilir. Boşluklar, ışık ve havanın serbestçe dolaşmasına olanak tanır, böylece yapılar doğanın bir uzantısı olarak inşa edilir. Bu anlayış, özellikle yine Kyoto'daki Kinkaku-ji Tapınağı gibi sade ve boşlukları vurgulayan yapılarla somutlaşır (Keane, 1996, s. 217). Bu Japon sanat anlayışı, 1960'larda Amerika'da gelişen minimalist yaklaşımlarla benzer bir felsefi çizgi izler. Minimalizm, soyut dışavurumculuğun aşırı bireyciliğine ve pop sanatın betimleyici yönüne tepki olarak doğmuş, sadelik ve yalınlığı ön plana çıkarmıştır (Yılmaz, 2013, s. 244). Minimal sanat, 20. yüzyılın başlarındaki soyut sanat, Pürizm, Yapımcılık, De Stijl ve Geometrik Soyutlama gibi akımlardan beslenmiş, görsel ve biçimsel unsurları öne çıkarmıştır (Özdoğan, 2004, s. 47). Japon sanatındaki doğa ve sadelik ilişkisi, minimalist sanatın da yalınlığı ve formu yüceltme anlayışıyla paralellik gösterir; her iki yaklaşımda da doğanın rastgeleliği ve sadelik, sanatın özünü oluşturur. Minimalist sanatçılar, eserlerinde açıklık, sadelik ve yalınlığı temel olarak estetik ve felsefi bir yaklaşım benimsemişlerdir. Minimalizmin etkisi, kısa sürede farklı sanat dallarında hissedilmeye başlamıştır. Sinemada minimalizm, içerik ve biçimsel sadeliği esas alarak, klasik anlatının öğeleriyle başlayan öyküyü, olay örgüsünün önemli unsurlarını küçültme, bastırma, düzeltme veya kesme yoluyla indirgeme anlamına gelir (McKee, 2011, s.41-42).

Sovyet kurgu kuramcısı Eisenstein'a göre, sinemanın temel maddesi basit bir düşünceden türetilen tek çekimdir ve bu çekim, binanın yapı taşı gibidir. Daha sonra bu temel noktadan daha karmaşık bir algıya geçilir; bu, Eisenstein'ın "atraksiyon" dediği bir kavramdır ve izleyicinin zihninde aktif bir algı oluşturur (Dudley, 2010, s.51). Bu bağlamda, mizansenin tüm unsurlarının uyumlu bir şekilde bir araya gelmesi, estetik ve etkileyici sahneler yaratmada önem taşır (Kazaz ve Komaç, 2018, s. 99). Eisenstein'ın yaklaşımına göre, film yapımı basit, öngörülebilir ve mekanik bir süreç ile filmin gelişimsel deneyimi arasındaki gerilimle açıklanabilir. Film bazen bir makine, bazen de bir organizma gibi görülür; ikna gücü yüksek bir araç olabileceği gibi, evreni anlama noktasında mistik bir araç olarak da değerlendirilir ve bu nedenle otonom bir sanat olarak ele alınır.

1970'lerin sonlarına kadar en yoğun dönemini yaşayan minimalizm, katı tavrını yumuşatmış olmasına

rağmen, farklı sanat dallarında ve özellikle sinemada etkisini sürdürmeye devam etmektedir (Aytaş ve Koca, 2019, s. 49). Minimalizmi hem sanatın diğer disiplinleri hem de sinema sanatı özelinde ele aldığımızda, fazlalıklardan arındırılmış, daha saf ve kendi içinde var olan bir anlayıştan söz edebiliriz. Sinemada minimalizmin karakteristik özelliklerine baktığımızda ise amatör oyuncuların ve gerçek mekânların kullanımı, sade bir oyunculuk, doğal ışık tercihleri, sabit kamera açıları ve uzun planlar öne çıkar. Ayrıca, dublaj yerine canlı ses kaydının kullanılması, yapay ses ve görüntü efektlerinden kaçınılması ve hayatın gerçekçi konularının ele alınması da minimalizmin sinema içindeki özgün yaklaşımının temel unsurlarıdır.

Çağdaş minimalist sinemanın, André Bazin'in gerçekçilik anlayışıyla uyumlu stilistik yaklaşımları oldukça belirgindir. Minimalist sinema, aynı zamanda ana akım sinemanın baskın anlatısal ve stilistik araçlarının manipülatif doğasına karşı gelişen bir tepkiyi de içinde barındırır. Ancak bu etkilere ek olarak, minimalist sinemanın sadeliği yalnızca bir araç değil, aynı zamanda auteur yönetmenlerin estetik ve etik bir tercih olarak benimsemiş olduğu bir amaçtır. Sözen'in de belirttiği gibi, minimalist sinema aslında bir tür ya da akım özelliği taşımaz (2013, s.81). Bununla birlikte, 1950'lerde Dreyer, Bresson, Ozu ve Antonioni'nin filmleriyle tanımlanan minimalist sinema, 1959'dan itibaren modern sinemanın en güçlü ve etkili eğilimlerinden biri haline gelmiştir (Kovacs, 2010, s.149). Minimalist sinemada stilistik ifade unsurlarının yoğun şekilde azaltılması dikkat çeker; bu sayede stilistik öğeler, anlatısal işlevlerinden bağımsızlaşarak ön plana çıkar. Dramatik gerilimi olmayan karakterlerin eylemleri, gerçek zaman dilimleriyle uzun çekimlerde radikal biçimde eşleşir ve bu da "ölü zaman" olarak adlandırılan anları yaratır. Bu ölü zamanlar, anlatıyı dramatizasyondan uzaklaştırarak duygusal etkilerden arındırır ve izleyiciye gündelik hayatın hissedilen gerçekliğine daha yakın bir deneyim sunar. Minimalist sinema, karakterlerin içsel dünyalarına odaklanarak dramatik yoğunluğu azaltırken, izleyiciyi doğrudan olayların doğal akışıyla baş başa bırakır.

Kovacs'a göre, minimalist sinema bir tür ya da akım olarak değerlendirilmese de çağdaş minimalist sinemada öne çıkan üç temel eğilim mevcuttur (2010, s.149). İlki, Bresson'un filmlerinde görülen metonimik minimalizmdir; bu anlayış, minimal unsurların bütünü temsil eden parçalara indirgenmesiyle şekillenir. İkinci eğilim, Antonioni'nin filmlerinde gözlemlenen analitik minimalizmdir; burada, karakterler ve olaylar detaylı bir biçimde analiz edilir ve anlatı, karakterlerin çevresiyle olan ilişkisinden beslenir. Üçüncü eğilim ise, Ingmar Bergman'ın eserlerinde belirginleşen dokunaklı minimalizmdir; bu yaklaşım, karakterlerin içsel duygusal dünyasını sade ve etkili bir biçimde yansıtarak izleyicide derin bir etki bırakmayı amaçlar. Minimalist sinemanın bu üç farklı estetik yönelimi, sinemada sadeliği yalnızca bir biçimsel tercih değil, aynı zamanda insan deneyimini daha derinlemesine incelemenin bir yolu olarak sunar.

Zen Felsefesi ve Sinema

Zen felsefesi, Japon sanatında ve görsel kültürde derin bir etkiye sahiptir. Bu etki, doğa, harmoni ve meditasyon kavramları üzerinden sanata yansır. Zen, doğayı yalnızca bir ilham kaynağı olarak değil, aynı zamanda sanatsal ve felsefi bir rehber olarak görür. Bu anlayış, sanat eserlerinin kompozisyonunda ve bu eserlerin izleyici üzerindeki etkisinde belirleyici bir rol oynar. Zen'in sanat ve görsel kültür üzerindeki etkisini anlamak için, doğanın nasıl kullanıldığına, harmoni kavramının nasıl yansıtıldığına ve meditasyonun sanatsal bir süreç olarak nasıl ortaya çıktığına bakmak önemlidir. Zen felsefesinde doğa, varoluşun temel bir parçası olarak görülür. Zen pratiği, doğayı bir öğretmen olarak kabul eder ve sanatçılar, doğanın işleyişini anlamak ve taklit etmek için sürekli olarak gözlemler yapar. Bu yaklaşım, Japon peyzaj sanatında belirgin bir şekilde gözlemlenebilir. Peyzaj resimlerinde, doğa tasvirleri

genellikle detaylardan arındırılmış ve sade bir biçimde sunulmuştur. Japon peyzaj sanatında dağlar, ağaçlar, nehirler gibi unsurlar basit fırça darbeleriyle betimlenir. Ancak bu sadelik, Zen'in doğa ile olan ilişkisini ifade etmenin en güçlü yollarından biridir (Keene, 1993, s. 56). Zen sanatında harmoni, doğa ve insan arasındaki uyumu ifade eder. Bu, sanatın yalnızca insan tarafından yaratılan bir ürün olmadığını, doğanın bir parçası olduğunu gösterir (Nitschke, 1993, s. 104). Zen felsefesi, sanatın bir meditasyon süreci olduğunu savunur. Sanatçının eseri yaratırken içinde bulunduğu zihinsel durum, eserin estetik değerinden daha önemlidir. Bu anlayış, Zen sanatçıların genellikle tek bir fırça darbesiyle büyük anlamlar ifade etme çabasına yol açmıştır. Örneğin, Japon kaligrafisinde, her bir karakterin yazılışı, sanatçının zihinsel durumunu yansıtır ve bu süreç, sanatçının bir tür meditasyon yapmasını sağlar. Bu nedenle, Zen kaligrafisi sadece bir yazı sanatı değil, aynı zamanda bir meditasyon pratiği olarak kabul edilir (Tsuji, 1977, s. 42).

Japon Zen rahibi ve Ressam Sesshū Tōyō'nun mürekkep resimleri, Zen felsefesinin meditasyon boyutunu ortaya koyan önemli eserler arasındadır. Sesshū'nun çalışmaları, doğanın unsurlarını sadelikle betimlerken, aynı zamanda sanatçının ruhsal durumunu ve Zen'in derinliğini ifade eder. Örneğin, Kış Manzarası adlı eserinde, sanatçı doğayı basit fırça darbeleriyle betimlemiştir, ancak eserin sadeliği, derin bir içsel düşüncenin ve meditasyonun yansımasıdır (Varley, 1984, s. 91).

Görsel 1. Winter Landscape, by Sesshū, c. 1470, in the Tokyo National Museum, Tokyo, Japonya

Zen Budizmi'nin görsel anlatıya en önemli katkılarından biri, Zen bahçeleriyle gözlemlenebilir. Zen bahçeleri, doğal unsurların dengeli bir şekilde düzenlenmesiyle meditatif bir deneyim sunar (Berthier, 2000, s. 52). Bu boşluklar, Zen felsefesinin "varlık ve yokluk" arasındaki dengeyi sembolize eder. Bahçede taşların yerleştirilişi, rastgele bir estetik değil, aksine, Zen'in karmaşıklıktan kaçınan sadeliği ve doğa ile harmoni kurma anlayışının bir ifadesidir. İzleyici, bahçeyi sadece bir manzara olarak değil, aynı zamanda bir meditasyon aracı olarak deneyimler (Gök ve Bingöl, 2017, s. 87). Zen resimlerinde de aynı sadelik ve boşluk ilkeleri belirgindir. Sumi-e adı verilen mürekkep resimleri, Zen rahipleri tarafından yapılan ve doğadaki unsurları, hayvanları veya manzaraları tasvir eden minimal eserlerdir. Bu tür resimlerde, boşluk ve fırça darbelerinin sadeliği dikkat çeker. Örneğin, Zen ustası Sesshū Tōyō'nun çalışmaları, sade fırça darbeleriyle doğal formları betimlerken, boş alanlar bırakır. Bu boşluklar, Zen felsefesinin "mu" (boşluk) anlayışına dayanır ve izleyicinin eserin anlamını tamamlaması

için bir fırsat sunar (Suzuki, 2013, s. 29). Zen Budizmi'nin estetik anlayışı, kaligrafi sanatında da güçlü bir şekilde yer alır. Japon kaligrafisi, Zen rahiplerinin meditasyon sırasında yazdığı karakterler aracılığıyla bir tür görsel anlatı sunar. Bu karakterler, fırçanın hareketi kadar, harflerin arasındaki boşluklar tarafından da tanımlanır. Zen kaligrafisinde boşluk, metinle aynı öneme sahiptir, çünkü boşluk, karakterlerin anlamını ve ruhunu ortaya çıkaran bir bileşendir (Yasuda, 1988, s. 112). Zen kaligrafisi, sadece yazı yazma pratiği değil, aynı zamanda bir meditasyon aracıdır. Yazı yazılırken, fırça hareketleri bilinçli ve yavaş yapılır, bu da sanatçının zihinsel durumunu ve Zen felsefesini ifade eder. Ünlü Zen ustası Hakuin Ekaku'nun kaligrafi eserleri, bu anlayışın bir örneğidir. Hakuin'in eserlerinde harfler arası boşluk, harflerin görsel ağırlığını dengeleyen bir unsur olarak kullanılır ve boşluklar, Zen meditasyonunun bir parçası olarak algılanır (Cleary, 1999, s. 24). Zen'de sanat ve meditasyon ayrılmaz bir bütündür. Sanat, bir ürün olarak değil, bir süreç olarak kabul edilir. Sanatçının eseri yaratırken yaşadığı deneyim, Zen'in temel amacı olan zihinsel netliği ve farkındalığı sağlamanın bir yoludur. Sanatçının zihni, eserin yaratım sürecinde tamamen boş ve berrak olmalıdır. Bu durum hem sanatın hem de meditasyonun ortak noktasıdır: zihinsel bir sadeleşme ve farkındalık (Hoffman, 1986, s. 67). Zen ve görsel anlatı arasındaki ilişki, Japon sanatında derin bir estetik ve manevi boyutu temsil eder. Zen felsefesi, sade ve derin düşünceye dayalı bir dünya görüşüdür ve özellikle Japon kültüründe köklü bir yere sahiptir. Bu felsefe, günlük yaşamın karmaşıklıklarından arınmayı ve basitliğin içindeki derinliği kavramayı hedefler. Zen'in sinemadaki yansımaları da aynı prensiplere dayanır: sadelik, dinginlik, içsel düşünme, boşluk ve anın farkındalığı. Zen felsefesinin sinema üzerindeki etkisi, özellikle Japon sinemasında, minimalist akımlarda ve modern sanat sinemasında belirgin bir şekilde görülür. Bu ilişki hem sinemanın görsel estetiğini hem de hikâye anlatım tarzını derinden etkileyen unsurları içerir.

Sinema toplumsal olayları kitlelere öğreten bir anlatı aracıdır. Sinema doğuşundan bugüne içinde bulunduğu yapının unsurlarına bağlı olarak siyasi, ekonomik ve toplumsal olayları ya olduğu gibi ya da yeni bir biçimle ana fikrini vererek oluşturmuştur (Acar, 2023, s.122). Zen felsefesinin sinemadaki yansımaları, Japon yönetmenlerin eserlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Örneğin, Tokyo Monogatari (Tokyo Hikayesi) filmiyle bilinen Yasujiro Ozu, Zen felsefesinin temel unsurlarını sinema diline başarıyla entegre etmiştir. Ozu'nun sineması, günlük yaşamın basit detaylarını ve sıradan olaylarını vurgular. Karakterler arasındaki sessizlikler, hareketin minimumda tutulduğu sabit kamera açıları, filmlerde zamanın akışını yavaşlatır ve izleyiciyi ana odaklanmaya davet eder. Ozu'nun filmlerinde Zen'in "sadeliği" ve "boşluğu" açıkça hissedilir. Gerçek yaşamın ritmine paralel olarak akan bu filmler, izleyiciyi duygusal bir içsel yolculuğa çıkarır (Richie, 1974). Bir diğer önemli yönetmen, Akira Kurosawa'dır. Kurosawa'nın Ikiru (1952) filmi, Zen felsefesinin insan hayatına yönelik bir sorgulama olarak kabul edilebilir. Filmde baş karakter, ölümcül bir hastalığa yakalandığını öğrendikten sonra hayatın anlamını sorgular ve sade bir hayatın peşine düşer. Bu, Zen'in temel prensibi olan yaşamın geçiciliği ve şu ana odaklanma düşüncesini yansıtır. Kurosawa, filmin yapısında ve karakterlerinin içsel dünyasında Zen felsefesine yer verir. Özellikle doğanın ve boşluğun filmdeki kullanımı, karakterlerin zihinsel durumunu görsel bir şekilde sunar. Zen felsefesi, minimalist sanat anlayışıyla da derin bir bağa sahiptir. Zen'in sadelik ve özsüzlük arayışı, minimalist sinema anlayışıyla paralellik gösterir. Minimalist sinema, gereksiz unsurları ortadan kaldırarak yalnızca öz olana odaklanır. Robert Bresson, minimalist sinemanın önde gelen isimlerinden biri olarak Zen felsefesiyle benzer bir sadelik anlayışını benimser. Bresson'un filmlerinde diyaloglar minimuma indirilmiş, mekanlar ve karakterler sadelik içinde sunulmuştur. Zen'in "sadeliikteki derinlik" ilkesi, Bresson'un sinemasında da benzer şekilde bulunur. Örneğin, Au Hasard Balthazar (1966) filminde bir eşeğin hayatı üzerinden insan varoluşuna dair derin sorgulamalar yapılır. Bu, Zen'in doğrudan deneyim ve sadelik yoluyla anlam arayışına işaret eder (Schrader, 1972).

Yöntem

Bu alıŐma, Shogun dizisinde Japon sanatının minimalist estetiği ve Zen felsefesinin görsel anlatımla nasıl ifade edildiğini incelemek amacıyla betimsel bir araştırma yöntemi kullanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır ve özellikle içerik analizi yöntemi benimsemiştir. Araştırma, dizideki görsel ve tematik unsurların derinlemesine incelenmesini, Japon sanatının ve Zen felsefesinin nasıl yansıtıldığını anlamaya yönelik kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

Bu alıŐmada, Shogun dizisi bağlamında Japon sanatının ve Zen felsefesinin kullanımı incelenmiş ve bu analiz için dizinin çeşitli sahneleri seçilmiştir. Tematik analiz yöntemi kullanılarak, dizideki minimalist anlatılar, doğa ile ilişki, meknların kullanımı ve Zen felsefesine dayanan diğer görsel unsurlar üzerinde durulmuştur. Dizinin 1980 yapımı televizyon uyarlaması incelenmiş olup, sanatın kullanımını etkileyen en önemli sahneler detaylı bir Şekilde analiz edilmiştir. Veriler, Shogun dizisindeki belirli sahnelerin dikkatli bir Şekilde gözlemlenmesiyle toplanmıştır. Bu gözlemler, dizide Japon sanatına ve Zen felsefesine işaret eden belirli sahneleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sürecinde özellikle Şu unsurlara odaklanılmıŐtır:

- Dizide kullanılan Japon mimarisi ve i meknlar, minimalist estetiği nasıl yansıtıyor?
- Dizide doğa unsurları nasıl sadeleştirilmiş ve nasıl bir anlam taşımaktadır?
- Japon sanatının ve Zen felsefesinin bir parçası olan çay seremonisi gibi ritüeller nasıl işlenmiştir?
- Dizideki karakterlerin Zen'e dayalı sakinlik ve sabır anlayışı nasıl görsel olarak temsil edilmiştir?

Veri toplama aşamasında dijital ortamda diziye erişim sağlanmış ve sahnelerin yeniden izlenmesi yoluyla görsel unsurlar üzerinde durulmuştur. Bu süreçte dizinin farklı bölümlerinden sahneler seçilerek tematik bağlamda değerlendirilmiştir.

Shogun Dizisinde Japon Sanatı ve Zen Etkileri

Bu alıŐma 2024 yılında yayınlanan Shgun, James Clavell'in 1975 tarihli aynı adlı epik romanına dayanan ve Japon kültürü, sanatı ve felsefesini Batı izleyicisine tanıtan en önemli televizyon yapımlarından biridir. Bu yeni uyarlama, orijinal 1980 yapımı mini diziden sonra kitaba daha sadık ve modern bir yorum getirerek, Japonya'nın feodal dönemini yeniden ekrana taşımaktadır. Dizi, Batılı bir denizci olan John Blackthorne'un Japon kültürüyle karşılaşmasını ve bu yabancı dünyada hayatta kalma mücadelesini konu alır. Shgun (2024), günümüz izleyicisine tarihi olayları ve kültürel çatışmaları daha derin bir anlatımla sunarken, görsel açıdan da zengin bir deneyim sağlar. Shgun (2024) dizisinin yönetmen koltuğunda Justin Kurzel oturmaktadır. Kurzel, tarihsel ve dramatik temaları güçlü görsel anlatımlarla işleyerek tanınmış bir yönetmendir. Daha nce Macbeth (2015) ve Assassin's Creed (2016) gibi yapımlarda yönetmenlik yapmıştır ve Shgun dizisinde de benzer bir sinematografik derinlik sunmaktadır. Dizinin yapımılığını ise Tim Van Patten ve Andrew Macdonald stlenmiŐtir. Tim Van Patten, HBO'nun prestijli dizisi Game of Thrones ve Boardwalk Empire gibi yapımlarla tanınan bir isimdir. Andrew Macdonald ise Ex Machina ve 28 Days Later gibi filmlerin yapımılığını yapmış bir prodktrdr. Bu ikilinin yapımılığında dizi hem güçlü bir hikye hem de yüksek prodüksiyon kalitesi sunar.

Shgun dizisi, 2024 yılında FX kanalında ve Hulu platformunda yayınlanmaya başlamıştır. ABD'de FX üzerinden televizyon izleyicisine ulaŐırken, dijital platform kullanıcıları Hulu aracılığıyla diziye izleyebilmektedir. Dizinin uluslararası dağıtım hakları ise Disney+ tarafından sağlanmaktadır. Bu

sayede dizi, Türkiye ve dünya genelindeki izleyicilere ulaşma imkânı bulmaktadır. Dizinin başrolünde, İngiliz denizci John Blackthorne karakterini canlandıran Cosmo Jarvis yer almaktadır. Jarvis, daha önce Lady Macbeth ve Calm With Horses gibi yapımlarla tanınmıştır ve Shōgun dizisinde kültürler arası çatışmalarla yüzleşen bir karakteri canlandırmaktadır. Japon lider Lord Toranaga karakterini ise Hiroyuki Sanada canlandırmaktadır. Sanada, Japonya'nın uluslararası alanda en tanınmış oyuncularından biridir ve The Last Samurai, Westworld ve Mortal Kombat gibi yapımlarda başarılı performanslarıyla dikkat çekmiştir. Anna Sawai, dizide Blackthorne'un Japon kültürüyle olan ilişkisine rehberlik eden Lady Mariko karakterini canlandırmaktadır. Sawai, Fast & Furious 9 ve Pachinko gibi yapımlarla tanınan bir oyuncudur. 2024 yapımı Shōgun dizisi, prodüksiyon kalitesi, oyuncu performansları ve tarihsel doğruluğu açısından övgü toplamıştır. Henüz yayınlanmasının üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen, dizi şimdiden çeşitli ödül törenlerinde adaylıklar kazanmıştır. Dizinin, özellikle sanat yönetimi, kostüm tasarımı ve sinematografisiyle ilgili kategorilerde adaylıklar alması beklenmektedir. Başrol oyuncularını Cosmo Jarvis ve Hiroyuki Sanada, performanslarıyla eleştirmenlerden olumlu yorumlar almıştır ve ödül sezonunda dikkat çeken isimler arasında yer almaktadırlar. Shōgun (2024), tarihsel bir drama olmasının yanı sıra, Japon kültürünü ve Batı'nın bu kültürle olan ilişkisini derinlemesine inceleyen bir yapımdır. Japonya'nın feodal dönemini gerçekçi bir şekilde tasvir eden dizi, Zen felsefesinden Bushido'ya kadar pek çok kültürel öğeyi başarıyla ekrana taşır. Dizideki mekanlar, geleneksel Japon mimarisi ve doğa manzaralarıyla zenginleştirilmiş, izleyiciye görsel bir şölen sunulmuştur. Ayrıca, dizinin sadelik ve disiplin üzerine kurulu atmosferi, Japon sanatının ve Zen felsefesinin estetik unsurlarıyla örtüşmektedir. 2024 yapımı Shōgun dizisi, sadece tarihsel bir olayın dramatisasyonu değil, aynı zamanda iki farklı kültürün karşılaşmasını ve bu süreçte gelişen kişisel ve toplumsal çatışmaları derinlemesine ele alan bir yapımdır. Yüksek prodüksiyon kalitesi, yetenekli oyuncu kadrosu ve kültürel derinliği ile Shōgun, 2024 yılının en dikkat çekici televizyon yapımlarından biri olmayı başarmıştır.

Sadelik ve Minimalizm

Dizi, Japon sanatının temel unsurlarından biri olan sadelik ve minimalizmi çeşitli yollarla ekrana taşır. Japon mimarisinin ve dekorunun kullanımı, dizideki karakterlerin çevresiyle olan etkileşimlerini belirginleştirir. Geleneksel Japon evleri, mimari açıdan sadelikle öne çıkar ve dizideki sahne tasarımları, genellikle minimalist estetiğe sahip odalar ve bahçelerle doludur. Bu sadelik, aynı zamanda Japon sanatının Zen felsefesiyle olan bağlantısına da işaret eder. Dış dünyanın karmaşık yapısı yerine, içsel dinginlik ve boşluk, izleyicinin dikkatini çeken ana unsurlardır. Karakterlerin meditasyon yaparken veya doğayla baş başa kaldıkları sahnelerde, bu sadelik ve dinginlik vurgulanır. Japon kültürü, özellikle Zen felsefesi ile bağlantılı olarak sadelik ve minimalizme büyük bir vurgu yapar. Zen, gereksiz olan her şeyden arınarak sadeliğin ve doğallığın peşine düşen bir felsefedir. Japon sanatında, mimarisinde ve günlük yaşamında bu sadelik anlayışı belirgin bir şekilde kendini gösterir. 2024 yapımı Shōgun, bu felsefi temeli başarılı bir şekilde dramatik yapısına entegre eder. Dizideki sadelik ve minimalizm, yalnızca görsel unsurlarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda karakterlerin davranışlarında, mekân kullanımında ve anlatı yapısında da kendini hissettirir.

Dizideki mekanların tasarımı, sadelik ve boşluğun güçlü bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Japon evleri, tapınakları ve açık alanlar, minimalist bir estetikle sunulmuştur. Bu mekânlar, genellikle boş ve gereksiz süslemelerden arındırılmıştır. Örneğin, bir sahnede Lord Toranaga'nın oturduğu odada, sadece birkaç basit nesne bulunmaktadır: bir masa, birkaç minder ve bir duvar resmi (Görsel 2). Bu boşluk, izleyiciye mekânın yalınlığını hissettirirken, Zen felsefesinin “boşluk” kavramını da yansıtır. Japon estetiğinde boşluk, yokluk anlamına gelmez; aksine, potansiyel doluluktur ve derin anlamlar barındırır. Dizin bu mekânsal kullanımı, izleyiciyi karakterlerin içsel yolculuklarına odaklanmaya davet eder.

Görsel 2. Lord Toranaga'nın Evi (Shogun, 2024)

Shōgun (2024), minimalist sinema dilini benimseyen yönetmenlik tercihleriyle de dikkat çeker. Dizideki uzun planlar, sabit kamera açıları ve karakterlerin içsel çatışmalarını yansıtan durağan sahneler, minimalizmin sinema dilindeki karşılıklarıdır. Özellikle John Blackthorne'un Japon kültürüyle ilk karşılaşmalarında kullanılan uzun çekimler, karakterin şaşkınlığı ve anlam arayışını izleyiciye derinlemesine hissettirir. Gereksiz kamera hareketlerinden kaçınılarak izleyicinin dikkati, karakterlerin duygusal dönüşümüne ve çevresel etkileşimlerine yönlendirilir. Bir diğer önemli örnek, Lord Toranaga'nın meditasyon yaptığı sahnelerde görülebilir. Bu sahnelerde hem mekân hem de karakterin hareketleri son derece sade ve minimaldir. Kamera, uzun süre karakterin sabit bir noktada oturmasını takip eder. Bu durağanlık hem karakterin içsel dinginliğini hem de Zen felsefesinin meditasyon anlayışını yansıtır. Böylece izleyiciye acele etmeden düşünmek ve olayları kavramak için zaman tanınır.

Görsel 3. John Blackthorne (Shogun, 2024)

Dizinin sinematografisinde doğal ışık kullanımı ve gölgelerin oluşturduğu derinlik de minimalist estetiğin bir parçasıdır. Japon mimarisine uygun olarak, doğal ışık kullanımı, sahnelere hem gerçekçilik hem de estetik bir sadelik katmıştır. Özellikle iç mekân sahnelerinde, güneş ışığının odalara sızdığı sahneler, doğal bir huzur ve dinginlik duygusu yaratır. Bu sade ışık kullanımı, karakterlerin iç dünyasını ve mekânla olan ilişkisini derinleştirir. Gölgelerin estetik olarak kullanımı ise hem mekanların sade mimarisini öne çıkarır hem de karakterlerin zihinsel durumlarını metaforik bir şekilde yansıtır. Örneğin,

Blackthorne'un Japonya'ya geldiği ilk sahnelerde, onu karşılayan ışık ve gölge oyunları, Batılı karakterin bu yeni ve yabancı dünyayla karşılaşmasını simgeler (Görsel 3.). Japon yapılarının sade geometrik hatları ve ışık-gölge dengesi, hem mekânsal sadeliği hem de karakterin içsel karmaşasını bir arada sunar.

Shogun" dizisinde dikkat çeken bir diğer minimalizm örneği, zamanın ve hareketin sadeliği üzerine kuruludur. Birçok sahnede aksiyon ya da hareket yerine, karakterlerin düşüncelerine ve küçük hareketlerine odaklanılır. Zen felsefesinde sabır ve yavaşlık, düşünce ve bilgeliğin için önemlidir, bu da dizideki anlatımın temposuna yansır. Örneğin, karakterlerin meditasyon yaparken ya da önemli kararlar alırken yavaş hareket ettikleri sahneler, Japon sanatındaki zaman anlayışını ve Zen'in içsel derinliklerini yansıtır. Bu tür sahnelerdeki görsel minimalizm, izleyiciye karakterlerin içsel yolculuğunu takip etme imkânı sunar.

Zen, sabır ve yavaşlık üzerine kurulu bir felsefedir. Bu felsefe, dizideki mekânların kullanımı kadar, karakterlerin hareketlerinde ve sahnelerin temposunda da kendini gösterir. Dizide karakterlerin Zen'e dayalı bir içsel yolculuk yaşadıkları sahnelerde, hareketler son derece yavaş ve dikkatli bir şekilde gerçekleştirilir. Bu, özellikle meditasyon, çay seremonisi veya samurayların savaşa hazırlanma sahnelerinde belirgindir. Sahne tasarımı, karakterlerin zihinsel süreçlerini ve Zen'in sabırlı, dikkatli olmayı öğütleyen yapısını daha derin bir şekilde hissettirir. Zamanın bu yavaş kullanımı, Zen'deki farkındalık ve anda kalma anlayışını izleyiciye aktarır. Dizideki sahneler hızlı bir şekilde ilerlemek yerine, izleyiciyi derin bir düşünceye veya gözleme davet eder. Bu da sahne tasarımının, karakterlerin hareketlerine ve onların ruh hallerine uyum sağladığını gösterir. Böylece, zamanın ve hareketin bu yavaşlığı, Zen felsefesinin içsel derinliği ile doğrudan bir bağlantı kurar.

Japon Doğası ve Estetiği

Dizide doğa, fazlalıklardan arındırılmış ve sadeleştirilmiş bir biçimde gösterilir. Özellikle geniş dağ manzaraları, gökyüzü, denizler ve ormanlar, abartısız ve sakin bir estetikte sunulmaktadır. Bu sade görsellik, doğanın karmaşıklığından çok, onun dinginliğine ve huzur veren yapısına odaklanır. Örneğin, Japon kırsalının geniş, açık alanları genellikle uzun planlarla verilerek izleyicinin bu doğal unsurlarla sakin bir şekilde ilişki kurmasını sağlar.

Mekânlar boş bırakılır ve karakterler çoğunlukla bu doğa sahnelerinin içinde küçük figürler olarak resmedilir. Bu kullanım, insanın doğa karşısındaki küçüklüğünü ve doğanın sonsuzluğunu vurgulayan bir Zen estetiğini yansıtır. Shogun dizisi, Japon sanatının doğa ile olan ilişkisini de yansıtır. Japon sanatında doğa, yalnızca bir arka plan değil, aynı zamanda sanatsal bir unsur ve felsefi bir öğedir. Dizide doğa, estetik bir araç olarak kullanılır ve sahnelerde manzaralar, bahçeler ve su öğeleri sık sık öne çıkar. Bu doğa unsurları, Japon sanatının doğayı takdir etme ve onunla uyum içinde olma anlayışını simgeler. Dizinin giriş jeneriğine bakıldığında Japon doğası ve estetiğinin zen felsefesiyle uyumlu olarak görselleştirildiğini söylemek mümkündür (Görsel 4)

Görsel 4. Shogun Giriş JeneriŐ (Shogun, 2024)

Bu sadeleŐtirme, doŐanın kontrol edilemez ve rastlantısal yönünü de ön plana çıkarır. Dizide doŐa, tıpkı Zen felsefesinde olduŐu gibi, insanların üzerinde tam anlamıyla hakimiyet kuramadıŐı bir g olarak gösterilir. Bu yaklaşım, insanın doŐayla uyumlu yaşaması gerektiŐi fikrini izleyiciye sunar. DoŐanın minimalist sunumu, dizinin genel estetiŐiyle uyumlu bir Şekilde, karakterlerin ruhsal ve zihinsel yolculuklarını sembolize eder. Zen felsefesi, doŐayı kontrol edilemez ve kusurlu bir güzellik olarak kabul eder. Dizide de bu anlayış hkimdir. DoŐa, karakterlerin hayatındaki belirsizlikleri ve deŐiŐimleri simgeler. rneŐin, denizin sakin ve geniş bir Şekilde gsterildiŐi sahneler, karakterlerin içsel huzur arayışlarını simgelerken, ani fırtına ve kasırga sahneleri, hayatın deŐiŐkenliŐini ve beklenmedik olaylarla dolu olduŐunu ifade eder. DoŐanın dizideki anlamlarından bir diŐeri de Japon kültüründe doŐaya duyulan saygı ve hayranlıŐın bir yansımasıdır. Japon bahçelerinde, tapınaklarda ve doŐa manzaralarında gördüğümüz gibi, sadelik, gzelliŐin bir parçası olarak ele alınır. Dizide yer alan Japon karakterler ise doŐayla daha uyumlu bir ilişki ierisindektir. rneŐin, Lord Toranaga'nın ve Lady Mariko'nun doŐaya olan yaklaşımı, onların içsel disiplinini ve dinginliŐini yansıtır. Bu karakterler, doŐanın karmaŐası içinde bile sadelik ve dinginlik bulabilmektedirler. Bu da Zen felsefesindeki "doŐa ile bir olma" düşüncesinin bir yansımasıdır.

Shgun dizisinde doŐa unsurları, minimalist sinematografiyle birleşerek görsel bir Şölen sunar. DaŐlar, nehirler ve ormanlar, sade ve temiz bir estetikle işlenir. Kamera, doŐa manzaralarını abartısız bir biçimde sunar ve doŐanın özüne sadık kalır. Bu görsel sadelik, dizinin genel temasına hizmet eder ve izleyiciyi doŐanın dinginliŐine davet eder. rneŐin, geniş daŐ manzaraları ve sisli ormanlar, Japonya'nın mistik atmosferini ve doŐanın gizemini simgeler. DoŐanın bu sade sunumu, izleyiciye gereksiz görsel karmaŐadan uzak, saf bir deneyim yaŐatır. Bu, karakterlerin ruhsal durumlarıyla da paralellik gösterir; tıpkı doŐa gibi, karakterlerin i dünyaları da sade ve saf bir biçimde sunulmaktadır.

ay Seremonisi

Shgun dizisi, Japon kültürünü derinlemesine iŐlerken Zen felsefesi ve Japon sanatının önemli ritüellerinden biri olan çay seremonisine de dikkat çekmektedir. ay seremonisi (chanoyu veya sad), Japon kültüründe sadeleŐtirmenin ve dinginliŐin simgesi olarak kabul edilen bir ritüeldir.

Bu ritüel, Japon sanatının estetik anlayışı ve Zen felsefesinin temelleri üzerine kurulmuştur. Dizide çay seremonisi gibi ritüeller, yalnızca Japon kültürünü Batılı karakterlere tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda derin bir felsefi anlam taşır ve karakterlerin içsel dünyalarına dair ipuçları verir. Çay seremonisi, Zen Budizmi ile derin bir bağa sahiptir ve sadece çay içmekten ibaret değildir; bu ritüel, meditasyon, sadelik, sabır ve farkındalık gibi Zen felsefesinin temel unsurlarını içerir. Seremoni boyunca katılımcılar, her hareketin bilinçli ve dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğinin farkına varır. Her bir aşama, dikkatlice düzenlenmiş bir dizi hareketi içerir ve bu, kişinin zihnini boşaltarak şu ana odaklanmasına yardımcı olur. Bu ritüel, Japon sanatında ve kültüründe estetik bir deneyim olarak görülür ve doğanın sadeliğine, uyumuna ve dengeye olan saygıyı temsil eder. Shōgun dizisinde çay seremonisi, Japon kültürünün derinliğini ve Zen felsefesini Batılı karakterlere tanıtan önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkar. Özellikle, John Blackthorne'un bu ritüelle tanıştığı sahneler, kültürel çatışma ve uyum temalarını işler. İlk başta yabancı bir unsur olarak görünen çay seremonisi, zamanla Blackthorne'un Japon kültürünü ve onun sade ama derin anlamlarını kavramasına yardımcı olur (Görsel 5).

Görsel 5. Çay Seremonisi (Shogun, 2024)

Seremoni sırasında, odaklanma, sabır ve anı yaşama gibi Zen kavramları ön plandadır. Dizide, seremoni genellikle sessizlikle çevrili bir ortamda gerçekleştirilir. Karakterler, sade bir odada toplanır, çay yavaş ve dikkatli bir şekilde hazırlanır ve sunulur. Bu sırada yapılan hareketler sade, yavaş ve meditasyona benzer bir ritimle yapılır. Seremoninin her aşaması, bir Zen öğretisi gibidir; acelecilikten ve dikkatsizlikten uzak, dingin bir dikkatle yapılır. İzleyici, bu sahnelerde Japon kültürüne dair daha derin bir anlayış kazanırken, ritüelin meditasyon ve içsel huzur anlamına geldiğini fark eder. Çay seremonisi, dizide sadelik ve minimalist estetikle işlenmiştir. Japon mimarisine ve Zen felsefesine uygun olarak, seremoni için kullanılan mekanlar genellikle sade ve dekorasyondan yoksundur. Gereksiz hiçbir unsur yer almaz; sadece birkaç basit çay takımı, dikkatlice düzenlenmiş birkaç çiçek ve doğal ışık ile aydınlatılan bir oda. Bu sade ortam, ritüelin doğasında olan Zen sadeliğini ve mükemmellik arayışını yansıtır.

Dizide çay seremonisinin gerçekleştirildiği sahnelerdeki atmosfer, Zen felsefesinin "boşluk" kavramına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Boşluk, Japon estetiğinde önemli bir kavramdır ve sadelikle birleşerek ritüelin merkezinde yer alır. Odada çok az nesne bulunması, boşluğun anlamını vurgular ve dikkatlerin çaya ve seremoniyi gerçekleştiren kişilerin hareketlerine odaklanmasını sağlar. Bu sade atmosfer, çay seremonisinin mistik ve spiritüel yönünü güçlendirir. Özellikle Lady Mariko'nun çay seremonisini yönetirken gösterdiği sabır, denge ve dinginlik, Japon kültürünün içsel huzura nasıl değer verdiğini gösterir. Bu sahneler, aynı zamanda Mariko'nun Blackthorne'a olan rehberliğini de simgeler. Mariko'nun seremoni boyunca sergilediği disiplin ve sadelik, izleyicilere Japon kültürünün temel değerlerini ve bu ritüelin bir yaşam biçimi olduğunu hissettirir.

Karakterlerin Hareketlerinde Sakinlik ve Sabır

Dizideki karakterlerin davranışları da minimalist bir yapıya sahiptir. Japon karakterlerin çoğu, özellikle Lord Toranaga ve Lady Mariko, son derece ölçülü, sakin ve sade hareketlerle izleyiciye sunulmaktadır. Karakterlerin gereksiz duygusal patlamalardan kaçınması, içsel dünyalarının derinliğini minimalist bir estetikle ifade eder. Bu, Japon kültürünün disiplinli ve dengeli doğasına uygun bir anlatım tarzıdır. Örneğin, Lord Toranaga'nın stratejik kararları, neredeyse hiç duygusal aşırılık içermeyen bir dinginlikle ele alınır, bu da Zen felsefesindeki "dingin zihin" ilkesine bir göndermedir (Görsel 6).

Görsel 6. Lord Toranaga (Shogun, 2024)

Dizide, Japon savaşçıların (samuraylar) hayatlarına dair betimlemeler, Japon estetiği ve felsefesiyle yakından ilişkilidir. Samurayların yaşam tarzı, disiplinleri ve savaş sanatları, Zen felsefesinin etkisi altında şekillenmiştir. "Bushido" olarak bilinen samurayların yaşam kuralları, Zen'in sade ve özlü yaşam felsefesi ile birleşmiştir. Dizide bu savaşçıların, ölüm karşısında gösterdikleri soğukkanlılık ve hayatın geçici doğasına dair anlayışları, Zen felsefesine dayanan bir düşünce sistemini ortaya koyar. Buntaro'nun Lord Toranaga'yı kurtarmak için giriştiği eylemler bu durumu kanıtlar (Görsel 7). Bu, aynı zamanda sanatın da geçiciliği üzerine Japon estetik anlayışını simgeler. Dizide Zen felsefesine uygun olarak, karakterlerin buldukları mekânlar sade ve boşluklarla doludur. Japon mimarisine uygun olarak minimal eşyaların kullanıldığı odalar, geniş boş alanlar ve doğal unsurlar karakterlerin içsel dinginliğini ve sabrını yansıtan birer görsel metafor haline gelir. Zen felsefesine göre, boşluk bir yokluk değil, potansiyel doluluktur. Bu anlayış, karakterlerin sabırlı ve dengeli doğasını yansıtmak için mekânların minimalist tasarımıyla birleşir.

Görsel 7. Samuray Buntaro (Shogun, 2024)

Zen felsefesinin sinemadaki en belirgin yansıması, sabit kamera kullanımı ve uzun planlardır. Dizide bu teknikler, karakterlerin içsel dünyalarındaki dinginliği ve sabrı izleyiciye aktarmak için kullanılır. Sabit kamera açıları, hareketin ve anlatının hızlandırılmadığı, aksine yavaşlatıldığı ve her detayın dikkatle izlenebildiği sahneler yaratır. Bu, karakterlerin hem fiziksel hem de zihinsel olarak sakinliğini

vurgulayan bir tekniktir. Örneğin, bir sahnede Lord Toranaga'nın meditasyon yaparken sabit kamerayla uzun bir süre ekranda kalması, izleyiciye karakterin içsel dinginliğini hissettirir. Bu tür uzun planlar, Zen felsefesinin "anı yaşama" ve "zamanı genişletme" düşüncesini destekler. Karakterlerin çevreyle olan ilişkisini derinleştirir ve izleyiciyi karakterlerin zihinsel süreçlerine dâhil eder. Bu sinematik tercih, izleyiciye Zen felsefesine dayalı sabrı ve dikkati hatırlatır. Zen felsefesinin bir diğer önemli unsuru olan sessizlik ve durağanlık, dizide önemli bir yer tutar. Özellikle karakterler arasındaki uzun sessizlik anları, sabır ve sakinliğin bir yansıması olarak kullanılır. Bu sessizlikler, karakterlerin aceleci kararlar almadan önce durup düşündüklerini, anı değerlendirdiklerini ve sabırla hareket ettiklerini gösterir. Bu, Zen felsefesinin zihinsel boşluk ve sessizlik üzerine kurulu meditasyon anlayışını sinematik olarak izleyiciye aktarmanın bir yoludur.

Sonuç

2024 yapımı Shōgun dizisi, Japon sanatının estetik anlayışını ve Zen felsefesini başarılı bir şekilde Batılı izleyiciye tanıtan, görsel zenginlikle dolu bir yapımdır. Dizi hem görsel unsurları hem de tematik yaklaşımlarıyla Japon kültürünün derinliklerini yansıtarak, minimalizm ve Zen felsefesinin sinemada nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Dizide, Japon sanatının temel estetik unsurları olan sadelik, boşluk, denge ve doğayla uyum hem sahne tasarımlarında hem de karakterlerin davranışlarında belirgin bir biçimde yer almıştır. Özellikle Japon sanatında yer alan minimalizm ve Zen felsefesinin sinema diliyle birleştiği noktalarda izleyiciye derin anlamlar sunulmuştur.

Zen felsefesi ve minimalizm, Japon kültüründe yalnızca birer estetik yaklaşım değil, aynı zamanda yaşam felsefesi olarak yer almaktadır. Dizide bu felsefelerin Batılı karakterlerle karşılaştırılması, iki farklı kültür arasındaki çatışmayı ve uyumu derinlemesine incelemiştir. John Blackthorne'un Japon kültürüyle olan ilişkisi ve bu kültüre adaptasyonu, Zen felsefesinin bireyler üzerindeki dönüştürücü etkisini gösterir. Çay seremonisi gibi ritüeller, izleyiciye hem Japon kültürünü tanıtır hem de Batılı karakterlerin Japonya'daki deneyimlerini bir dönüşüm süreci olarak yansıtır. Dizide minimalizm, yalnızca görsel estetikle sınırlı kalmamış, karakterlerin yaşam biçimleri ve düşünce yapılarına kadar derinlemesine işlenmiştir. Japon mimarisi, minimalist dekor ve sade mekân tasarımları, dizinin estetik yapısının önemli bir parçasını oluşturur. Bu mekânlar, fazlalıklardan arındırılmış, boşluklarla dolu alanlardır. Bu boşluklar, Zen felsefesinin "mu" kavramını yansıtır ve hem karakterlerin içsel dünyalarını hem de izleyiciye düşünsel bir alan açmayı sağlar. Minimalizm, dizinin sinematografik anlatımında da önemli bir yer tutar. Sabit kamera açıları, uzun planlar ve doğal ışık kullanımı, izleyiciyi olayların doğal akışı içinde bırakırken, karakterlerin düşünsel süreçlerine odaklanmayı sağlar. Özellikle meditasyon sahneleri, karakterlerin Zen felsefesine dayalı içsel yolculuklarını yansıtır. Bu sade sinematografi, izleyiciye hızlı bir anlatı sunmak yerine, düşünmeye ve gözlemlemeye yönelik bir deneyim sunar.

Zen felsefesi, dizideki estetik anlayışın temelini oluşturan bir unsur olarak öne çıkar. Zen felsefesinin temel ilkeleri olan sadelik, sabır, doğayla uyum ve anın farkındalığı, dizide hem sahne tasarımlarında hem de karakterlerin davranışlarında kendini gösterir. Dizideki karakterlerin sakinliği, sabrı ve içsel dinginliği, Zen felsefesinin sinemada görsel olarak nasıl ifade edilebileceğine dair önemli örnekler sunar.

Doğa, Zen felsefesiyle derin bir bağlantı içinde dizide sadeleştirilmiş bir biçimde sunulmuştur. Dizide yer alan dağlar, nehirler ve geniş açık alanlar, abartısız ve sade bir estetikle gösterilmiştir. Doğanın bu sadeleştirilmiş sunumu, karakterlerin hayatındaki değişimleri ve içsel huzur arayışlarını yansıtan bir metafor haline gelir. Doğa hem karakterlerin zihinsel süreçlerini simgeler hem de izleyiciye dingin bir atmosfer sunar. Dizideki çay seremonisi sahneleri, Japon kültürünün Zen felsefesine dayalı ritüel

anlayışını başarılı bir şekilde yansıtır. Bu sahnelerde, ritüelin her aşaması dikkatle ve yavaşça gerçekleştirilir. Çay seremonisi, yalnızca bir çay içme ritüeli değil, bir meditasyon ve farkındalık aracı olarak gösterilir. Karakterler bu ritüel aracılığıyla içsel huzurlarını ve sabırlarını ifade ederler. Çay seremonisi, Batılı karakterler için bir yabancılaşma unsuru olarak başlasa da zamanla bu ritüelin derin anlamlarını keşfederler. Özellikle John Blackthorne’un çay seremonisine katılımı, Japon kültürü ve Zen felsefesine dair anlayışını derinleştiren bir deneyim olarak gösterilir. Bu ritüel, karakterin Japon kültürüne uyum sağlama sürecinde önemli bir adım olarak işlenmiştir.

Shōgun (2024) dizisi, Japon sanatının ve Zen felsefesinin estetik anlayışını modern sinema diliyle buluşturan başarılı bir yapımdır. Minimalizm, sadelik, doğayla uyum ve Zen felsefesine dayalı içsel dinginlik gibi temalar, dizide hem görsel hem de tematik olarak ustaca işlenmiştir. Dizinin sinematografik dili, Japon kültürünün derinliklerini keşfetmek isteyen izleyicilere estetik bir yolculuk sunar. Zen felsefesinin sadelik, sabır ve dinginlik gibi temel ilkeleri, dizideki karakterlerin yaşam biçimlerine ve düşünce yapılarına başarıyla yansıtılmıştır. Shōgun (2024), Japon sanatının ve Zen felsefesinin sinemadaki etkilerini anlamak için önemli bir eser olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Acar, N. (2023). Srebrenitsa soykırımının Bosna sinemasında temsili: "Nereye gidiyorsun Aida?" filminin sosyolojik analizi. *İçtimaiyat, Osmanlı'dan Günümüze Balkanlar Özel Sayısı*, 128-151.
- Addiss, S. (2009). *The art of Zen: Paintings and calligraphy by Japanese monks 1600-1925*. Shambhala Publications.
- Aytaş, M., & Koca, S. (2019). An evaluation on minimalist narrative on the example of "Ana Yurdu" movie. In *Research & reviews in social, human and administrative sciences* (pp. 128-140). Gece Kitaplığı.
- Bazin, A. (2007). *Sinema nedir?* (İ. Şener, Trans.). İzdüşüm Yayınları. (Original work published 1958)
- Batchelor, D. (2012). *Minimalism: Art and polemics in the sixties*. Cambridge University Press.
- Berthier, F. (2000). *Reading Zen in the rocks: The Japanese dry landscape garden*. University of Chicago Press.
- Britannica. (2024). Winter landscape by Sesshu. In *Encyclopedia Britannica*. Retrieved September 29, 2024, from <https://www.britannica.com/art/Winter-Landscape-by-Sesshu>
- Cleary, T. (1999). *The essential Zen reader*. Shambhala Publications.
- Dudley, J. A. (2010). *Büyük sinema kuramları* (Z. Atam, Trans.). Doruk Yayınları. (Original work published 1976)
- Gök, A. B., & Bingöl, B. (2016). Zen bahçeleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(Özel 1), 84-93.
- Guth, C. J. (1997). *Japanese art of the Edo period*. Yale University Press.
- Hoffman, Y. (1986). *Japanese spirituality*. Crossroad Publishing.
- Juniper, A. (2003). *Wabi sabi: The Japanese art of impermanence*. Tuttle Publishing.
- Kazaz, M., & Komaç, B. (2018). Korku filmlerinde anlatım araçları. In *1st International CICMS Conference Proceedings* (pp. 4-5). Kuşadası, Türkiye.
- Keane, M. (1996). *Japanese aesthetics and culture: A reader*. State University of New York Press.
- Keane, M. (1996). *Japanese garden design*. Kodansha International.
- Keene, D. (1993). *Landscapes and portraits: Appreciations of Japanese culture*. Kodansha International.
- Kolucaçık, İ., & Coşkun, S. (2016). Türk sineması minimalizm ilişkisi: "Tatil Kitabı" örneği. In *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu* (pp. 13-15). Elazığ, Türkiye.
- Koren, L. (2008). *Wabi-sabi for artists, designers, poets & philosophers*. Imperfect Publishing.
- Kovács, A. B. (2010). *Modernizmi seyretmek: Avrupa sanat sineması, 1950-1980*. Metis Yayınları.
- Kuitert, W. (2002). *Themes in the history of Japanese garden art*. University of Hawaii Press.
- Mckee, R. (2011). Öykü & senaryo yazımının özü, yapısı, tarzı ve ilkeleri (N. Yılmaz, E. Yılmaz, & F. Kınalı, Trans.). Plato Film Yayınları.
- Meyer, J. (2011). *Minimalism: Art and artists*. Phaidon Press.
- Nitschke, G. (1993). *Japanese gardens: Right angle and natural form*. Taschen.
- Özdoğru, P. (2004). *Minimalizm ve sinema*. Es Yayınları.
- Pilgrim, R. B. (1986). Intervals (Ma) in space and time: Foundations for a religio-aesthetic paradigm in Japan. *History of Religions*, 25(3), 255-277.
- Richie, D. (1974). *Ozu: His life and films*. University of California Press.
- Schrader, P. (1972). *Transcendental style in film: Ozu, Bresson, Dreyer*. Da Capo Press.
- Shōji, Y. (2011). *Zen and Japanese culture*. Princeton University Press.

Sözen, M. (2013). Minimal sinema anlatısı ve bunun Türk sinemasındaki izdüşümleri. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 2(79-92).

Stanley-Baker, J. (2000). *Japanese art*. Thames & Hudson.

Suzuki, D. T. (1959). *Zen and Japanese culture*. Princeton University Press.

Suzuki, D. T. (2013). *Zen and Japanese culture*. Princeton University Press.

Tarkovsky, A. (1989). *Sculpting in time*. University of Texas Press.

Turani, A. (2010). *Dünya sanat tarihi*. Remzi Kitabevi.

Tsuji, N. (1977). *Sesshū and Japanese ink painting*. Weatherhill.

Varley, P. (1984). *Japanese culture*. University of Hawaii Press.

Yasuda, S. (1988). *The Zen art book: The art of enlightenment*. Shambhala Publications.

22. Mavisel Yener'in "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" İsimli Çocuk Kitabının Göstergebilimsel Çözümlemesi¹

Serpil ÖZTÜRK²

Feyza Nur GÜNDOĞDU³

APA: Öztürk, S. & Gündoğdu, F. N. (2025). Mavisel Yener'in "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" İsimli Çocuk Kitabının Göstergebilimsel Çözümlemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 377-396. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14836847>

Öz

Edebi türler çocukların hayal dünyasını, ufuklarını genişletir. Kuşkusuz bu türler içerisinde şiirin yeri ayrıdır. Çünkü anlam, her dizede okuyucunun hayal dünyasında sürekli bir yaratım halinde biçimlenir. Bu da bireyin var olan sınırları aşması anlamına gelir. Mavisel Yener tarafından kaleme alınan "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabı çocukları hayal kurmaya davet eden, sınırları aşmaya zorlayan bir şiir kitabıdır. Dolayısıyla yazarın kaleminin güçlü olduğu düşünülmüştür. Hem bu nedenle hem de görece çok satan ve çocukların yüreklerini ısıtan "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabı incelemeye değer bulunmuştur. İnceleme için nitel yaklaşım modellerinden betimsel analiz tercih edilmiştir. Çalışmanın amacı "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" eserinin Greimas'ın göstergebilim yöntemine göre çözümleyerek metnin dış özelliklerinin, eyleyenler çizgisi dâhilinde öznenin, nesnenin durum ve dönüşümlerini tespit edip betisel ve anlatısal düzeyde bir çözümle yapmaktır. Alanyazını incelendiğinde çocuk şiirlerinin bu anlamda bir çözümlemesinin daha önce hiç yapılmadığı görülmüştür. Çalışmada betisel düzeyde ele alınan kesitlerin ve bölümlerin giriş, gelişme ve sonuç bölümünden oluştuğu; eyleyenler arasındaki ilişkinin ise Greimas'ın temel görüşündeki düşüncesiyle orantılı olarak öznenin, ana eksende yer aldığı; incelemede tespit edilen eksenler ve kipliklerin de Greimas'ın temel düşüncesiyle örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Alandaki çalışmalardan farklı olarak özne ve nesnenin arasındaki ayrışım durumu, şiirin sonunda çözüme ulaşmıştır. Bu sayede de birleşim ekseninin meydana geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, Greimas, göstergebilim, Mavisel Yener

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Mavisel Yener'in "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" adlı çocuk kitabının göstergebilimsel analizi. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Sakarya Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 08.05.2024 tarihli, 63 sayılı kararla etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %13

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.12.2024-**Kabul Tarihi:** 07.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14836847>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Master's Student, Sakarya University, Faculty of Education Sciences Department (Sakarya, Türkiye), **eposta:** serpil.ozturk3@ogr.sakarya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0004-2308-4451> **ROR ID:** <https://ror.org/04ttnw109>, **ISNI:** 0000 0001 0682 3030, **Crossref Funder ID:** 501100004473

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Master's Student, Sakarya University, Faculty of Education Sciences Department (Sakarya, Türkiye), **eposta:** feyza.gundogdu@ogr.sakarya.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0007-2838-9002>, **ROR ID:** <https://ror.org/04ttnw109>, **ISNI:** 0000 0001 0682 3030, **Crossref Funder ID:** 501100004473

Semiotic Analysis of Mavisel Yener's Children's Book "Let Fairy Tale Lovers Look at the Clouds"⁴

Abstract

Literary genres expand children's imagination and broaden their horizons. Undoubtedly, poetry holds a special place among these genres. This is because meaning, in each verse, is in a constant state of creation within the reader's imagination. This leads the individual to transcend existing boundaries. The book "Let Those Who Love Fairy Tales Look at the Clouds" written by Mavisel Yener is a poetry book that invites children to dream and pushes them to break through limits. Therefore, "Let Those Who Love Fairy Tales Look at the Clouds", which has become relatively popular and warms the hearts of children, has been deemed worthy of analysis. Descriptive analysis was used in the study. The aim of the study is to analyze the work using Greimas' semiotic method, identifying the external features of the text as well as the subject's and object's states. Upon reviewing the literature, it was found that no such analysis had been conducted on children's poetry in this manner. The sections and excerpts examined at the descriptive level were found to consist of an introduction, development, and conclusion; the relationship between the actants aligned with Greimas' core theory, with the subject taking a central role. The axes and modalities identified in the analysis were also found to coincide with Greimas' fundamental ideas. Unlike other studies in the field, the separation between the subject and the object reaches a resolution at the end of the poem. This marks the identification of the axis of conjunction.

Keywords: Children's Literature, Greimas, Semiotics, Mavisel Yener.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** Semiotic analysis of Mavisel Yener's children's book "Let Fairy Tale Lovers Look at the Clouds". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: Ethical permission was granted by Sakarya University Ethics Commission with the decision dated 08.05.2024 and numbered 63.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.12.2024 -**Acceptance Date:** 07.02.2025 -**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14836847>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Gösterge kendisinden başka bir şeyi işaret eder. Soylu (2020, s. 22) iletişim amacıyla kullanılan düz anlam, yan anlam gibi cümle çeşitlerinin yanı sıra aklımıza gelen simgeler, sesler, işaretler hatta sayılar ve harflerin gösterge sayıldığını belirtir. Kerimoğlu'na (2022, s. 30) göre başlangıçta gösterge, dilbilimi alanında tutulmuştur. Daha sonra ise dilbilimden ayrılmış ve başlı başına bir alan haline gelmiştir.

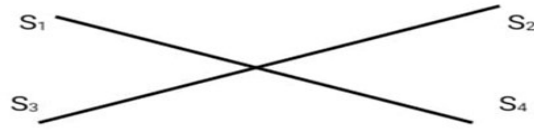
Gösterge kavramı Saussure'un dil anlayışında öne çıkar ve dolayısıyla bu alanın kurucusu da kendisi kabul edilir. Saussure (1985, s. 72) göstergeyi iki terimle açıklar. Bunlar; kavram ve işitimi imgesidir. Kavram, daha çok anlamı ifade ederken işitimi imgesi ise seslerin birleşme yönünü ele alır. Bu iki ögenin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve birbirlerini çağrıştırdıklarını belirten Saussure, bunların birleşmesine gösterge demeyi uygun bulur. Burada belirtmeliyiz ki Saussure kavram yerine "gösterilen" ve işitimi imgesi yerine de "gösteren" terimlerini benimsemektedir. Kalelioğlu (2020, s. 51-73) göstergenin özelliklerini nedensizlik, çizgisellik, dizge, değer, eş zamanlılık, art zamanlılık, töz, biçim, dizim ve çağrışım olarak sıralar. Ona göre Saussure'un kuramı daha çok göstergeler arasındaki ilişkiler üzerinde durur ve anlamın nasıl üretildiğini araştırır.

Göstergebilim

Göstergebilim, yoruma açık ya da yorumlanabilen her türlü olay ve durum olarak tanımlanabilir. Kuramın öncülerinden Saussure göstergebilimin toplumsal işlevi üzerinde durur. Bir diğer kuramcı Peirce ise göstergebilimin mantıksal yönüyle ilgilenir. Bununla birlikte bugün karşımıza göstergebilim için "semiyoloji" ve "semiyotik" terimleri çıkar (Aydın & Uyar, 2022, s. 269). Rıfat (2019, s. 23) göstergebilimi; daha geniş ve daha yalınlaştırılmış bir anlatımla, insanın içinde yaşadığı dünyayı anlamasını sağlayan bir araç olarak tanımlar. Göstergebilime dair model geliştiren ve göstergebilim deyince akla ilk gelen kuramcılardan biri de Algirdas Julien Greimas'tır.

Greimas daha çok mantıksal matematiksel göstergebilim ile ilgilenmiş ve göstergebilimin kaynağı olarak "halkbilim", "söylembilim" ve "yapısal dilbilim" i işaret etmiştir (Greimas, 1966; Yaylagül, 2022; Yücel, 2005). Aynı zamanda Greimas için anlamın son derece önemli olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki anlatı için "konu", "eylem" ve "eyleyen" olarak adlandırılan karakter türlerinin temelini oluşturmuş ve anlatı çözümlemesi yöntemini ortaya koymuştur. Kırac ve Uçan (2013) Greimas'ın eylem üzerinde odaklandığını ileri sürer. Onlara göre Greimas eylemin insan, bitki, hayvan ya da herhangi bir nesne olduğu ile ilgili geniş bir görüşe sahiptir. Öte yandan Greimas'ın, göstergelerin içerdikleri kavramsal karşıtlıklar ve karşıtlıklar arasındaki ilişkileri "göstergebilimsel dörtgen şema" ile ifade ettiğini söylerler. Greimas'ın (1966, s. 54) şema olarak ifade edilen bu dizilimi basitten karmaşığa, somuttan soyuta ilkesini gözeterek yaptığı görülür. Soyut düzeyde üç temel deneyim olan "karşıtlık", "çelişiklik" ve "içerme" gibi anlamsal ilişkiler kurarak süreci detaylandırır.

Üç temel deneyimden oluşan anlatı çizgisi insan davranışının ve yaşamının anlamını aramak şeklinde de yorumlanabilmektedir ve bunlar kavramsal, biçimsel açıdan bir üst dil oluşturmaktadır (Rıfat, 2007 & Yücel, 2005). Anlamsal eksen ise benzerlik, karşıtlık ya da çelişiklik gösteren iki terim arasındaki anlam boyutu olarak tanımlanır (Öztokat, 2005, s. 34). Burada her şey adeta anlatının göndericisinin kendisini anlatıcı mesajlarını üretecek ya da okuyabilecek bir konuma getirmesiyle mümkün olur. Böylece anlam göstergesel karelerin yanı sıra izotopik kümeler halinde de açığa çıkacaktır (Greimas, 1970, s. 51).

Şekil 1: Göstergebilimsel Dörtgen (Greimas, 1970, s. 51)

Model sayesinde her bir durumun pozitif ve negatif şekilde ayrıldığı tespit edilir. Greimas'a (1970, s. 51) göre bu, her bir eyleyicinin farklı bir ayrıma atfedilebilmesini sağlar. Bu şekilde eyleyen yapısı aşağıdaki gibi bölünür.

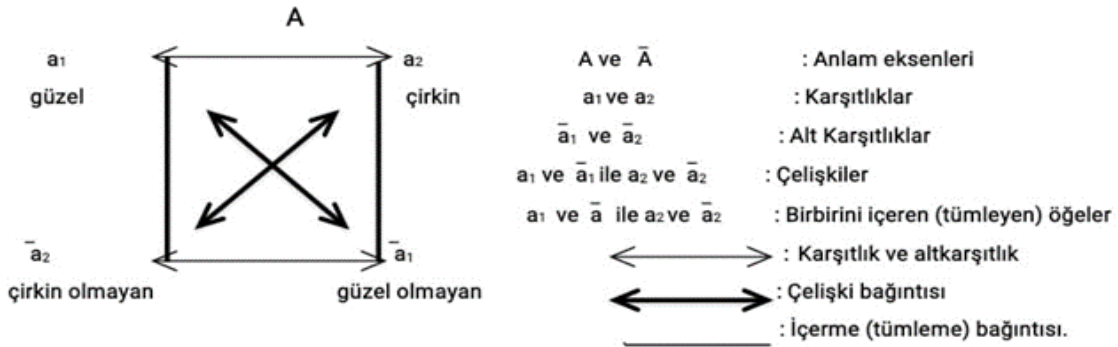
Olumlu konu ... negatif özne (veya anti özne)

Pozitif konu ... negatif nesne

Olumlu gönderen ... gönderen (veya alıcı karşıtı)

Olumlu alıcı ... gönderen (veya anti alıcı)

Greimas (1970, s. 52) olumlu ve olumsuz karşıtlığın iyi ve kötü içerikle donatıldığı, kahraman ve hain, yardımcı ve rakip vb. çiftlerin ortaya çıktığını belirtir. Göstergebilimsel dörtgenin daha iyi anlaşılması için Rıfat (2005) Greimas'ın modelini geliştirir ve uygun bir örnekle konuyu açıklamayı tercih eder.

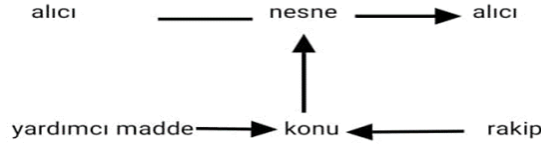

Şekil 2: Göstergebilimsel Dörtgen (Rıfat, 2005, s. 79-80).

Şekilden hareketle ortaya konulan ilişkiler düzeni, bir anlamlı bütünün soyut ve mantıksal düzeyde oluşmasını sağlayan iki öğeyle belirtilmiştir. Bunlar temel yapı (ikilikler) ile temel sözdizimsel (ikiliğin öğeleri arasındaki mantıksal ilişkiler, dönüşümler) yapı olarak konumlandırılmıştır. Göstergebilimsel anlam çözümlemesi özelden genele, genelden özele, bütünden parçaya doğru, sürekli bir açılım halinde eklenir (Rıfat, 2019 & Yücel, 2005). Metinleri göstergebilim metoduyla çözümlediğimizde yüzeysel ve derin düzey karşımıza çıkar. Yüzeysel düzey kendi içerisinde anlatı ve söylem düzeylerini barındırırken derin düzeyde ise anlamsal-mantıksal düzey yer alır (Uçan, 2016; Sığırcı, 2020).

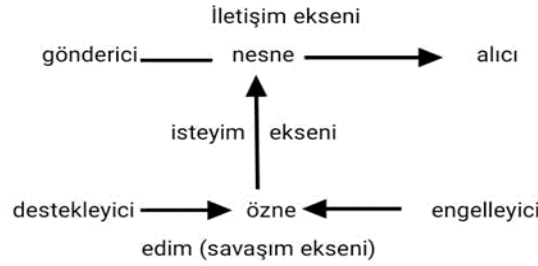
Göstergebilimde eyleyenler adını ilk olarak Tesnière'nin kullandığı görülür. Yücel (2005, s. 147)

Tesniere'in "eylemin belirttiği oluşa etken ya da edilgen biçimde katılan varlık ya da nesne" tanımlamasını getirdiğini belirtir. Greimas (1966, s. 180) bu düşünceyi geliştirir ve daha sonra modelleştirir. Modele göre, anlam yapısının betimlenmesi için ilişkiler ağı gerekir. Alıcı, nesne, yardımcı, konu ve rakip kavramlarının birbiriyle ilişkisini bir şekilde ifade eder.

Şekil 3. Eyleyenler şeması (Greimas, 1966, s. 180).

Eyleyenler şemasını Yücel (2005) daha anlaşılır kılmak maksadıyla "anlatıcı izlencesi" olarak detaylandırır. Burada altı temel eylem belirlenir. Bunları; gönderen- gönderilen, özne-nesne, yardımcı ve engelleyici olarak sıralar.

Şekil 4: Anlatıcı izlencesi (Yücel, 2005, s. 148).

Eyleyenler şemasını anlatmak gerekirse:

1.İletişim eksenini (gönderici-nesne-alıcı): Tüm iletim ve aktarım olgularının gerçekleştiği düzlemdir. Bu ekseninde göndericinin işlevi başka kişi, nesne ya da alıcıya bir şey iletmek yahut onun hangi nesneye gereksinimi olduğunu göstermektir. Nesneyse bu ekseninde göndericinin ilettiği ya da alıcının yoksun bulunduğu şey olarak tanımlanır. Örneğin masallarımızdaki derviş genellikle gönderici işlevini yüklenir (Yücel, 2005, s. 148).

2. İsteyim (özne-nesne) eksenini: İstekten kaynaklanan edim eksenidir. Burada özne, iletimin kaynağı kendisi olmamakla birlikte, gerçekleştirdiği değişik eylemlerle önündeki tüm engelleri aşarak nesnenin alıcıya ulaşmasını sağlar. Bu iletimin gerçekleşebilmesi için onun işe karışması zorunludur. Örneğin masallarımızda çoğu kez şehzade özneyi tanımlarken evlenmek istediği kız ise nesne olarak tanımlanır (Yücel, 2005, s. 149).

3.Edim (yapım) eksenini: "Yardımcı- özne- engelleyici" eksenidir. Burada öznenin gerekli olan güçle donanması önemlidir. Bu güç, özneye yardımcı tarafından sağlanan bazen bir bilgi, bir nitelik, bazen de bir nesne olabilir. Engelleyici ise, öznenin eylemini güçleştiren bir bilgi, bir nitelik veya bir kişi olabilir (Sığırcı, 2020, s. 82). Örneğin Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalında, üvey annenin Pamuk Prenses'e

verdiği elma engelleyici ekseninde yer alırken Yedi Cüceler yardımcı eksen konumunda gösterilir.

Her bir öge birden çok işlevi yerine getirebildiği için metinlerde altı öge aynı anda bulunmayabilir. Burada zorunlu olan sadece özne ve nesnenin varlığıdır (Sığırcı, 2020, s. 83). Dolayısıyla ele alınacak bir metinde özne ve nesnenin temel yapı taşı olduğu görülür. Greimas (1966, s. 20) bu ögelerin ilişkili olduğunu savunmaktadır. Kuramda öne çıkan üç düzey ise şöyledir: Betisel düzey, anlatısal düzey, izleksel düzey.

Betisel düzeyde ele alınan bütüncedeki göstergeler gerçek dünyadaki karşıtları ile sorgulanarak tanımlanır ve doğrudan gerçek dünyadaki nesnelere gönderimde bulunur (Soylu, 2021, s. 49). Anlatısal düzeyde anlatımın işleyiş biçimi ele alınır ve anlatıdaki kişiler adlarına göre değil, yaptıkları işleve göre betimlenir. Eyleyenler şemasının anlatıcı izlencesi bu aşamada gerçekleştirilir. Anlatı izlencesinin dört temel aşaması; eyletim, edinç, edim ve yaptırım olarak belirtilir. Eyletim ve edinçte gönderen ile özne etkileşim içindeyken edim ve yaptırımdaysa özne ile nesne etkileşimindedir (Günay, 2008, s. 152). Belli bir hareketin ya da olayın bulunduğu "anlatılar" çözümlemenin bu aşamasında gereklidir. Durağan yapıya sahip bir bütüncede anlatısal düzey söz konusu olmayabilir. İzleksel düzey, anlamın en derin ve en soyut aşamasıdır dolayısıyla çözümleme de en zor bu aşamada yapılır. Bütüncenin derin yapısındaki yan anlam, çağrışımsal değer, simgeleştirme gibi soyut durumlar burada ortaya konur. Ayrıca gerek betisel gerekse anlatısal düzeyde ortaya konulan durumların, dönüşümlerin, nesnelere, uzamların ve eyleyenlerin gösterdikleri ve göstermek istedikleri her neyse ele alınmalıdır (Yücel, 2008, s. 86).

Çocuk edebiyatı

Çocuk edebiyatı çocuğa okuma sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırır. Çocuklara yaşam ve insan gerçeğine ilişkin sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış ipuçları sunar ve ana dilin kullanım olanaklarını sezdirir. Çocuk edebiyatının amacı ise yazılı kültürde sağlıklı ve sürekli etkileşim kurabilen bireyler yetiştirmektir (Sever, 2003, s. 190). Çocuk edebiyatı için kahramanı çocuk olan ve çocuk gerçekliğini yansıtan bununla birlikte "çocuğa görelilik" ilkesiyle hareket eden yazın alanı demek de mümkündür. Tanımlardan yola çıkarak çocuk edebiyatının doğal kaynağının çocuk ve çocukluk olduğunu söyleyebiliriz (Şirin, 2019, s. 49, 97). Bu bağlamda çocuğun ruhsal yapısının, ilgi, istek ve düşüncelerinin göz önünde bulundurulması şarttır (Oğuzkan, 2021, s. 8). Ayrıca çocuğun dünyasında her şey mümkündür. Bir anlamda "yok" yoktur. Ona toplumla ve hayatla ilgili pek çok şeyi yetişkinler öğretse de çocuğun bir yetişkinin artık hatırlamadığı muazzam bir ufku ve hayal dünyası olduğu unutulmamalıdır (Baş, 2015, s. 4). Dolayısıyla eserlerde çocuk gerçekliği ve çocuğun bakış açısı dikkate alınmalı ve çocuğun hayal dünyasını renklendiren içerikler tercih edilmelidir.

Çocuk edebiyatının temel amacı; çocuklara ana dilin kullanım olanaklarını sezdirmektir. Bunun dışında yazılı metinlerle sürekli karşılaşılacak çocuğa sağlıklı iletişim kurmayı öğretmek de çocuk edebiyatının amaçları arasında gösterilir (Sever, 2003, s. 190). Eğitim hayatında çocuklara bilgi veren kitaplar kuşkusuz ki ders kitaplarıdır. Ama bu kitaplar zevk vermekten, duyguları ve hayatı tüm yönleriyle tanıtmaktan uzaktır. Bu bakımdan çocuk edebiyatı tatmin edici ve gereklidir (Oğuzkan, 2013, s. 12). Anadilin olanaklarını sezdirmek, az kelimeyle çok şey ifade edebilmek, okuyucuya farklı dünyaların kapılarını aralayarak onu keşif sürecine çekmek en başta şiirin üstlendiği yetkinlik alanıdır. Dolayısıyla çocuklar için yazılmış bir şiir kitabını göstergebilim doğrultusunda çözümlemek hem araştırmacılara hem okuyuculara farklı bakış açıları kazandıracaktır. Araştırmacılar yetişkinliklere yönelik eserlerin ya da farklı yaş gruplarına göre kaleme alınmış metinlerin yanı sıra göstergebilim ölçütlerinin çocuk şiirlerindeki yerini kavrayıp sorgulayabilecek ve konuyla ilgili farklı araştırmalara yönelebilecektir.

Alanyazını incelendiğinde göstergibilim ışığında öykü, masal gibi edebi türlerin çeşitli araştırmacılar tarafından dikkate alındığı ve konuyla ilgili çözümlemeler yapıldığı görülmüştür. Alanda yapılan çalışmalar ise şöyledir: Aydın ve Uyar'ın (2022) "Göstergibilimsel bir çözümleme örneği olarak Cemil Kavukçu'nun Ablam adlı öyküsü" çalışmasında anlatıcının ve öznenin istediği sonuca ulaşamadığı tespit edilmiştir. Demir'in (2017) "Hansel ve Gretel Adlı Masalın Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi" çalışmasında, klasik çocuk masallarında göstergibilimleri eyleyenler açısından incelemiştir. Edizer Çetinkaya ve Konu'nun (2018) "Çocuklar için hazırlanan masal kitaplarındaki dil dışı göstergelerin incelenmesi" isimli araştırmalarında masalarda görüntüsel gösterge türünün yoğun olarak kullanıldığı ve masallar için çocuğun çok zorlanmadan masalın metin içi ve metin dışı anlamlarına yönelik tahminler yapabileceği sonucu elde edilmiştir. Tarakçı'nın (2023) "Ziya Gökalp'ın Alageyik manzum masalının göstergibilimsel analiz metoduna göre incelenmesi" çalışmasında, birçok metin türünde uygulanan göstergibilimsel yöntemi, manzum bir masal anlatımında uygulayarak farklı bir bakış açıları elde edilmeye çalışılmıştır.

İncelenen alan yazınında şiire hiç yer verilmediği ancak masalın ele alındığı görülmüştür. Bu iki metin türü için şunlar söylenebilir: Masalı masal yapan yegâne özellik onu anlatanın hayal gücünü ustaca işlemesidir (Temizyürek vd., 2016, s. 40). Masallar aracılığı ile çocuklar doğup büyüdükleri toplumu, kültürü, dini hatta atalarının yaşayış biçimini öğrenme fırsatı yakalar (Arıcı, 2018, s. 58). Şiir ise sözcüklerle resim çizmeye benzer. Bireyin imgeleme gücünü harekete geçiren bu tür için gelişmiş bir yaratıcılığa, kuvvetli bir dil sezgisine ve bilince ihtiyaç duyulur (Erbaş, 2012, s. 16). Ayrıca çocukların dil becerilerinin gelişmesinde ve kelimelerin sınırlarını çözmelerinde şiirler aktif rol oynar (Aytekin, 2016, s. 151). Hiç kuşkusuz bir metnin dilsel ve anlamsal birliği, anlatılan olay ve durumların dilbilim kurallarına uymasıyla gerçekleşir. Aynı zamanda dilin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için metinlerin göstergibilim ışığında çözümlenmesi şarttır. Tüm bunlar göstergibilim konusundaki araştırmaların önemini ifade eder.

Estetik ve duygu yönüyle insanı manevî olarak besleyen şiir, insanın hayata karşı yeni görüşler oluşturmasını da sağlayan önemli bir edebiyat ürünüdür (Coşkun, 2006, s. 12). Çocuklar, hemen her yaşta şiirden hoşlanır. Okuma öncesi dönemde çocuklar, kendilerine okunan edebi ürünleri dinlemekten büyük keyif alır. Çocuklar, zaman zaman anlamını bilmedikleri kelimelerle donanmış şiirleri dinleseler dahi söz konusu şiirlerde müzikal bir ritim yakaladıklarında o şiiri ezberleme eğilimi gösterir (Şirin, 2000, s. 108). Bu nedenle nazım ya da düz yazı biçimindeki şiirlerin daha iyi anlaşılması ve şiirlerin farklı yönlerden analizlerinin elde edilmesi için Greimas'ın göstergibilimsel yöntemine başvurulur.

Bilindiği gibi öykü, roman gibi edebi metinler tek bir olay etrafında anlatılmaya başlansa da süreç içerisinde konu alanları genişler. Oysa şiirlerde ele alınan olgu ve olaylar da böyle bir durumdan bahsedilemez. Bu gerekçeyle yapılacak inceleme için metin türleri içerisinde "şiir" öne çıkmıştır. Bu sayede farklı bir bakış açısı elde edileceği düşünülmüştür. İnceleme için seçilen şiir kitabı analiz edilerek Greimas'ın göstergibilimsel çözümleme yöntemiyle tüm bölümler irdelenmiştir.

İncelemeye konu olan eser "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabıdır. Eser, Mavisel Yener tarafından kaleme alınmıştır. Eserin masal tadında yazılmış bir şiir kitabı olduğu görülmüştür. Kitap ilk olarak 2018'de Hep Kitap tarafından basılmış ve toplamda 32 sayfadan oluşmuştur. İnceleyeceğimiz eserin elimizdeki baskı sayısı ikidir ve 2021'de satışa çıkmıştır. Kitap içerisinde bir adet şiir bulunduğu için incelemenin içeriğini kitapla aynı ismi taşıyan "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" şiiri oluşturmuştur. Birden fazla masalın adeta iç içe sokularak yapılandırılmasıyla ortaya çıkan Masal Sevenler Bulutlara Baksın şiir kitabı, 21. yüzyılda yaşayan ve neredeyse teknolojiyle hayatların yönlendirildiği bir zaman

dilimde yazılarak çocuklara geçmişten günümüze birçok masalın olduğu ve bu masalların okunmayı hak ettiği gerçeğini fısıldar. Bu sayede sosyal medya gibi unsurların kısıtlayıcı video gerçeğinden ayrılarak masalların yaratıcı gücünden seslenir.

Araştırmanın amacı daha önce yukarıda ele alınmıştır. Sıralanan amaçlara ek olarak "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" eseri Greimas'ın göstergebilim yöntemine göre çözümlenmiş, metnin dış özelliklerinin (betisel düzey), eyleyenler çizgisi dâhilinde öznenin, nesnenin durum ve dönüşümleri tespit edilmiş, betisel ve anlatsal düzeyde bir çözümlemesi yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmada nitel yaklaşım modellerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde durum olabildiğince tam ve titizlikle tanımlanır (Büyüköztürk vd., 2024, s. 25). Bununla beraber çalışmada elde edilen verilerin daha önceden belirlenmiş konulara göre özeti ve açıklaması gerçekleştirilir. Analizin amacı; bulguları düzenleyip, yorumlayıp okuyucuya sunmaktır (Şimşek & Yıldırım, 2005, s. 224). Bu araştırmada betimsel analizin yapılacağı kaynak Mavisel Yener'e ait "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabıdır. Dolayısıyla betimsel analiz doğrultusunda anlatının önceden belirlenmiş konulara göre derlemesi yapılmış, çalışma sonucunda elde edilen verilerse yorumlanmıştır. Bununla beraber analizin amacına uygun olarak verilerin tertibi ile açıklaması ilgili bölümlerde detaylıca incelenmiştir.

Araştırmanın Modeli/ Deseni

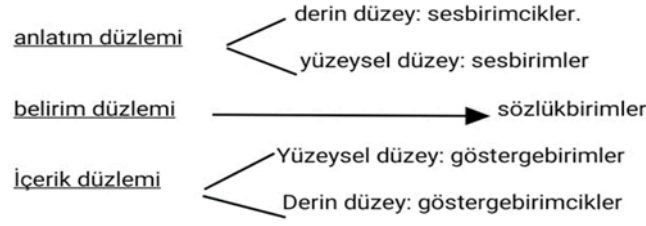
Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışmada göstergebilimsel ve metodolojik altyapı deseni kullanılmıştır. Alt yapı olarak çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği kavramları temel alınmış, zaman ve uzam kavramları ise hedef unsur olarak seçilmiştir. Çalışma dâhilinde olan yazınsal unsurlar göstergebilim kapsamında ele alınmıştır.

Çalışma modelinin seçiminde gözetilen hususlar şu şekildedir:

1. Göstergebilimsel açıdan tercih edilen modeller belirleyici ve de sınırlayıcıdır. Bu yöntem ile araştırmacıların ve okuyucuların olayları ve durumları nasıl anladığı, yorumladığı belirlenir.
2. Çocuk edebiyatında hangi sorunların araştırmaya değer olduğunu saptayıp araştırma sürecinde hangi yöntemlerin kullanılabileceğini görmek gerekir.
3. Tercih edilen problem durumları durağan değildir. Yeni bulgular, teoriler ve teknoloji sayesinde var olan olguların sorgulanması bazen ise değiştirilmesi sağlanabilir.
4. Metodolojik araştırma sayesinde çocuk edebiyatı merkezli bir araştırma tüm yönleri ile ele alınabilir.

Verilerin toplanması/süreç

Eserde Greimas'ın (1966), Rıfat'ın (2005) ve Yücel'in (2008) hazırladığı göstergebilimsel çözümleme tablosu esas alınmıştır. Çözümlemenin ilk aşaması olan söylemsel düzeyde (betisel düzey), eserin kesitlere ve bölümlere ayrılmasına yer verilmiştir. Daha sonra anlatsal düzeye geçilip anlatının içeriğinden çok biçiminin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bunun için Greimas'ın "eyleyenler şeması ve anlatı izlencesi" kullanılmıştır. Son olarak biçimden çok içeriğin ön planda olduğu izleksel düzeyde, sanatçının eserine yerleştirdiği şifre ve kodların tespiti sağlanmıştır.

Şekil 5: Eyleyenler Şeması (Yücel, 2005, s. 131).

Şekil 3'te de görüldüğü üzere anlama ulaşabilmek için metnin anlatım, belirim ve içerik düzeyine ihtiyaç vardır. Tüm bu bileşenler metnin çözümlenmesinde işe koşular.

Çalışmanın verilerinin toplanma süreci iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada belirlenen hedeflere ulaşabilmek için yazarlar tarafından metodolojik okumalar yapılmıştır. Daha sonra seçilen eser için alt yapı oluşturulmaya başlanmıştır. Yazarlar birbirlerinden bağımsız olarak şiirin betisel, anlatsal ve yüzeysel düzeylerini incelemiştir. İkinci aşamada Masal Sevenler Bulutlara Baksın, yazarlar tarafından tekrar okunmuş ve zamansal perspektifler ile yeniden yorumlamaya gidilmiştir. Son olarak saptanan eksenler doğrultusunda kiplikler belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar, yazarlar tarafından tamamlanmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Mavisel Yener'e ait "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabına yönelik veri analizinde göstergebilim kuramının metin çözümlenmeye sunduğu araçlar kullanılmıştır. Kuramın kurucularından Greimas'ın temel görüşünden hareketle eyleyenler modeli, göstergebilimsel dörtgen ve anlatım düzeyi öncülüğünde eserin içeriği analiz edilmiştir. Şifre ve kodların belirlenmesinde araştırmayı yürütenler incelemelerini ayrı ayrı yapmıştır. Ortaya çıkan kodlar Miles Huberman formülü ile incelenmiş ve araştırmacıların bulguları arasındaki uyumun %80 olduğu görülmüştür. Görüş ayrılığı bulunan kodlar için araştırmacılar yeniden inceleme yaparak çalışmanın son haline birlikte karar vermiştir. Elde edilen veriler ile eser kaynaştırılıp birleştirilmiştir. Daha sonra veriler, bulgular bölümünde tablolar halinde sunulmuştur. Bu sayede verilerde yer alan göstergelerin neler olduğuna dair metodolojik bir alt yapı çalışması ortaya çıkarılmıştır. Yazınsal veriler şeklinde yer alan tabloların yorumları göstergebilime paralel olacak şekilde yazarların ortak görüşleri dâhilinde açıklanmış ve okuyucunun yorum yapabilmesine olanak tanıyacak biçimde irdelenmiştir.

Bulgular

Betisel düzey (Kesitler ve Bölümler)

Giriş: Tekerleme ile başlayan birinci kesitte anlatıcının yazar olduğu anlaşılır. Malum olmayan bir zamanda adı belli olmayan bir ülkede "Masal Anlatma Bayramı"nın kutlanacak olmasının etkileri sadece insanlarda değil hayvanlarda da görülür. "En güzel masalı kim anlatacak?" sorusu ile okuyucudaki merak duygusu harekete geçirilir.

İkinci kesitte masal anlatma işine ilk girişen Tırtıl teyze olur. Daha sonra sırasıyla Tekir Kedi, Fare, Uçan Halı ve Karınca kendi masallarını anlatır. Burada dikkati çeken her bir canlı türünün kendisiyle ilgili olan bir masalı seçip anlatmasıdır. Örneğin Tekir Kedi, "Çizmeli Kedi" masalını anlatmayı tercih

ederken Karınca, “Ağustos Böceği ile Karınca”nın masalını anlatır. Ayrıca “Aslan ve Fare” masalının anlatıcısı doğrudan şiirde yer almaz ama onun Fare olduğu hissettirilir. Bu hissi pekiştirmek için “fare” görseli kullanılır. “Ağustos Böceği ile Karınca” masalının vurucu yanı anlatıcı olan Karınca’nın masalın sonunu değiştirip Ağustos Böceği’ne şarkıları için teşekkür etmesi olur. İkinci kesitte anlatılan masallar ile okuyucuya hem sosyal hem de kültürel değerler sezdirilmeye çalışılır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: masalı dillendiren de dinleyen de keyif alır, cesaret cüssede değil yürektedir, dostlarımıza haklarını vermeliyiz.

Üçüncü kesitte herkes masalını anlatmış ve sıra Canoğlan’a gelmiştir. Canoğlan anlatacak bir masal bulamadığı için ağlamaya başlar. Daha sonra düşünüp taşınarak çözüm arar. Burada okuyucuya Canoğlan’ın ağlamanın faydasız olduğunu fark edip sakinleştiği mesajı sezdirilir.

Gelişme: Dördüncü kesitte Canoğlan, bildiği masalları hatırlamaya çalışsa da sonuç elde edemez. Zihninde yer alan tüm masallar çoktan uçup gitmiştir. Tam ümidini kestiği anda ona Bulutlar’dan yardım gelir. Bulutlar; masalların gökyüzünde, tamda gözlerinin önünde olduğunu söyler. Bulutlardan aşağı atlarla inen Peri Kızı elinde sihirli bir kitapla gelir. Canoğlan, Peri Kızı ile bulutlara gider. Bulutlarda yer alan şato büyüdükçe büyür, her yerde bir telaş hissedilir. Bu telaşın gerekçesi Peri Kızı’nın doğum günü olarak gösterilir. Bir anda Peri Kızı’nın elindeki sihirli kitaptan boynuzlu kaplumbağalar, şaşkın balıklar, komik ejderhalar çıkıverir. Bu masal kahramanları Canoğlan ile oynamaya, ona şakalar yapmaya başlar. Dördüncü kesitte Canoğlan’ın masal anlatmak için çabalaması, pes etmemesi onun kendine inanmaktan, ruhsal bir ihtiyacını karşılama istediğinden vazgeçmediğine işaret eder. Bulutlar’dan gelen yardımla da Canoğlan istediği başarıya ulaşacağını anlar.

Sonuç: Beşinci kesitte Canoğlan, hayal kurmaktan çekinmemek gerektiğini anlayıp kendine güvenir, dolayısıyla sevinç içindedir. Şiirde doğrudan yer almasa da Canoğlan’ın Bulutlar’dan döndüğü görülür. Canoğlan, Masal Anlatma Bayramı’na kaldığı yerden devam eder. Gözünü bulutlardan ayırmadan kendi masalını anlatır. Anlattığı masalın çok güzel olduğu uzunca bir süre akıllarda kalması ile kendini belli eder. İlk kesitte olduğu gibi beşinci kesitte de bir tekerleme yer alır ve masal tadındaki şiir sonlandırılır. Beşinci kesitte, öz güvenin son derece önemli olduğu öne çıkar. Bu duyguyla insanın pek çok işi başarabileceği hissettirilir.

Zaman ve uzam

Zaman	
Gerçek Zaman	Düşsel Zaman
Şiirdeki olayların geçtiği zaman belirsizdir. Çünkü masalarda zaman olgusu belirsizdir.	Genişleyen algısal zaman.

Tablo 1: Masal seven bulutlara baksın şiirinde zaman

Şiire hâkim olan zaman net olarak belli değildir. Anlatının başında güneş ışıklarının yeryüzüne yeni ulaşması bize sabah saatlerinde olayların gelişmeye başladığını gösterir. Şiirde hayvanların ve insanların birbirlerini duyup anladıkları bir olgu içerisinde yaşamlarını sürdürdükleri görülür. Burada genişleyen algısal zaman da mevcuttur. Metnin öznesi konumundaki Canoğlan karakteri Masal Anlatma Bayramı’nda ayrılarak bulutlara çıkar. Orada geçirdiği süre içerisinde bazı tecrübeler edinir. Tekrar yeryüzüne indiğinde Masal Anlatma Bayramı’nın devam ettiği görülür. Öyle ki Canoğlan, masalını anlatma fırsatı dahi yakalar.

Anlatının genel düzenlenişi

Anlatının genel düzenlenişi için çeşitli sembollere ihtiyaç duyulmuştur. Çözümlemede kullanılan semboller listesi ise şöyledir:

V: Ayırışım durumu (Öznenin nesneden ayrı olmasını ifade eder.)

U: Bağlaşım durumu (Öznenin nesneyle birlikte olduğunu ifade eder.)

Ö₁: Özne (Özneye ulaşmak isteyen eyleyeni gösterir.)

N: Nesne (Anlatıdaki öznenin ulaşmak istediği hedefi ifade eder.) şeklindedir.

Genel Sözdizimsel Yapı: Şiirde özne konumunda olan Canoğlan (Ö₁) kendi masalını bulamadığı için ağlar. Zihnini zorlasa da masal bulamaz ve aslında kendi kendini engelleyici (E₁) konumuna geçer. Kendi masalını yaratma isteği değer nesnesi (N₁) halindedir. Yardım edici olan Bulutlar (Y₁) Canoğlan ile konuşur. Daha sonra diğer bir yardım edici olan Peri kızı (Y₂) bulutlardan aşağı iner. Peri kızı ile Bulutlara giden Canoğlan orada yaşadıkları sayesinde engelleyicilerinden kurtulur. Bu da onun değer nesnesi ile kavuşmasını sağlar.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak anlatının genel sözdizimsel yapısı formüleleştirilebilir. Formül için özne konumunda olan Canoğlan 'Ö', Canoğlan'ın masal yaratma isteği nesne olarak nitelendirildiğinden 'N' harfleri ile gösterilmiştir. Ayırışım durumları 'V' ile birleşim durumu ise 'U' ile izah edilmiştir:

Başlangıç Durumu: (Ö V N)

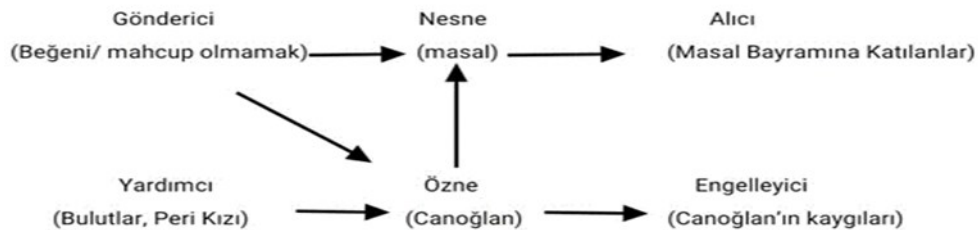
Bitiş Durumu: (Ö U N)

Özne ve nesnenin arasındaki ayırışım başlangıçta belirgindir. Canoğlan'ın yaşadıkları, duruma çözüm bulmasını sağlar. Sonuç olarak da özne ve nesne arasındaki ayırışım şiirin sonunda çözüme kavuşur. Dolayısıyla özne ve nesne birbirine kavuşur ve birleşim eksenine (U) ortaya çıkar.

Yüzeysel düzey

Eyleyenler

Şiirin eyleyenler şeması "Canoğlan" açısından aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 6: Şiirin eyleyenler şeması (Yücel, 2005, s. 148).

Eyleyenler arasındaki ilişki incelendiğinde Greimas'ın temel görüşündeki düşüncesiyle orantılı olarak

özne, ana eksende yer almıştır. Eyleyenler arası ilişki Canoğlan'ın izleksel rolleri çerçevesinde mücadele, yardım, isteyim ve iletişim eksenine anlatılmıştır. Buna göre Canoğlan'ı yönlendiren güzel bir masal söyleyip beğenilmektir. Bu açıdan okuyacağı masal "nesne" konumundadır. Alıcısı, masalın dinleneceği bayram ve bayrama katılan diğer herkeştir. Beğeni duygusunu engelleyen Canoğlan'ın kendi kaygılarıdır. Bu kaygıları gidermede ona yardımcı olan Bulutlar ve Peri Kızı'dır.

Eksenler

Sözleşme Ekseni (Gönderici- Özne): Canoğlan açısından onu masal söylemeye iten duygunun beğenilmek belki de diğer canlılara karşı mahcup olmamak olduğu söylenebilir.

İletişim Ekseni (Gönderici- Nesne- Alıcı): Bu eksen, Canoğlan açısından beğeni duygusu ile bu duygunun özneyi (Canoğlan'ı) yönelttiği nesne (masal) arasında gerçekleşir. Canoğlan, değer verdiği masala ulaşabildiği için üç eyleyen arasında kurulan iletişim ekseni rahatlıkla ortaya çıkar. Canoğlan hedeflerine ulaşış sonu mutlu biten bir dönüşüm yaşar. Artık özgüvenli ve huzurludur.

İstek Ekseni (Özne-Nesne): Söz konusu eksende hangi eyleyenin hangi eyleyeni amaçladığı ortaya çıkarılır. Can oğlan için tek bir nesne vardır, o da masal oluşturmaktır. Masal oluşturduğu takdirde beğenilmiş ve özgüvenli olacaktır.

Yardım Ekseni (Yardımcı-Özne): Canoğlan'ın yardım ekseni Bulutlar ve Peri Kızı'dır. Onlarla geçirdiği fantastik anlar, hayal kurmasını engelleyen kendi düşüncelerinden kurtulmasını sağlar. Böylece Canoğlan kendi zincirlerini kırar, hayal gücünün sınırlarını zorlayarak unutulmayacak bir masal anlatır.

Mücadele Ekseni (Engelleyici-Özne): Bu eksen Canoğlan ve onun kendi kaygıları arasında oluşur. Canoğlan, nesneye ulaşamayacağını anladığında ilk olarak ağlayarak tepki verir. Sonra bunun gereksiz olduğunu fark eder, düşünür, zihnindeki mevcut masalları hatırlamaya çalışır.

Şiirin Anlatı İzlenesi ve Kiplikleri

İzlenenin aşamaları aşağıdaki gibidir:

Canoğlan Açısından;

Eyletim: Canoğlan'ın hem bir işi başaramayıp mahcup olma durumundan kurtulma hem de beğenilme isteği, onu önce ağlamaya daha sonra düşünüp taşınmaya sevk etmiştir. Canoğlan'ın yaşadığı bu süreçte "ikna oma" kipliği söz konusudur.

Edinç: Canoğlan, Bulutlar'dan ve Peri Kızı'ndan aldığı yardımla ufkunu genişletir. Hayal kurmaktan çekinmez. Dolayısıyla burada " yapmayı istemek" kipliği ortaya çıkmıştır.

Edim: Canoğlan "yapmak" kipliği içinde olduğundan Masal Anlatma Bayramı'na döner. Kendi masalını anlatmayı başarır. Başlangıçta ortaya çıkaramadığı bu davranış artık gerçekleştirir.

Yaptırım: Canoğlan bu kısımda okuduğu masalın karşılığını uzun bir süre akıllarda kalarak alır. Bu, kendisine güvenmenin ve hayal gücünün sınırlarını aşmasının ödülüdür. Burada girişiminin sonucunu yaşayarak öğrenen özne "bilmek" kipliği içerisinde. Canoğlan açısından anlatım izlenesi Tablo 2' de gösterilmiştir.

Başlangıç Durumu	Dönüşüm	Bitiş Durumu
Eyletim	Edinç Yetkilendirici deneyim.	Edim Sonuçlandırıcı deneyim.
Öznenin masal anlatarak hem mahcubiyetten kurtulma hem de beğenilmek isteği.	Öznenin masal anlatabilmek için kendine inanmaya başlaması, ikna olması.	Özne bu dönüşüm sonrasında hem maddi hem de manevi olarak ödüllendirilir. Mutludur, istediği şeyi başarmıştır ve en önemlisi artık kendinin farkındadır. Aynı zamanda anlattığı masal, uzunca bir süre hafızalarda kalmıştır.

Tablo 2: Canoğlan açısından anlatı izlencesi.

Söylem Düzeyi

Anlatı düzeyindeki eyleyenlerin nasıl oyuncu haline geldiğini ortaya çıkaran söylem düzeyinde figür ve oyuncuların izleksel rolleri ortaya çıkar (Uçar, 2016, s. 217-218). Söylem düzeyinde metin içerisinde yer alan kahramanların kurgusal özelliklerinin incelendiğini söylemek mümkündür.

Masal Sevenler Bulutlara Baksın şiirinde kişi sayısı geniştir. Bunlar önem sırasına göre Canoğlan, Bulutlar, Peri kızı, Tırtıl teyze, Tekir kedi, Fare, Uçan halı, Karınca şeklinde sıralanabilir. Şiirde olaylar Canoğlan'ın etrafında şekillendiği için Canoğlan özne konumundadır ve şiirin başkişisidir. Öznenin mavilikler içinde bir ülkede yaşadığı bilinse de hangi koşullarda ve hangi zaman diliminde yaşadığı anlatıda yer almaz. Buna rağmen öznenin güçlü yönleri zorluk karşısında vazgeçmeyerek mücadele etme ve gelen yardımları sevgiyle kucaklama şeklinde anlatıda yerini alır. Öznenin şiirdeki söylem düzeyinde bulunan zayıf yönleri duygularıyla baş etmekte zorlanma, öz güvensizlik, çabuk heyecanlanma ve bildiklerini unutma olarak karşımıza çıkar. Bulutlar ve Peri kızı, Canoğlan'ın zayıf yönlerini bilmelerine rağmen ona yardım ederler. Örneğin Peri kızı, sihirli kitabını Canoğlan'a bir masal üretebilmesi için verir. Canoğlan'ın zayıf özelliklerine takılıp ondan yardımını esirgemez. Dolayısıyla bu durum anlatıda karşıtlığı öne çıkarır.

Bulutlar ve Peri kızı ile ilgili anlatıda geniş bilgiler yer almamaktadır. Sadece bu iki karakterin yardımcı roller üstlendiği, zor durumda olan kişilere ellerindeki sunmaktan çekinmediklerine işaret edilir. Anlatıda yer alan diğer karakterler için de sadece kısa bilgiler yer almıştır. Bu bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

Tırtıl teyze, yaptığı işten keyif almasını bilir. Tekir kedi hevesli bir yapıya sahip ve öz güveni yüksektir. Fare, kimseye zararı olmayan bilinen gerçekleri değiştirmekten hoşlanır. Uçan halı, kişileri güldürmekten zevk alır. Karınca tıpkı fare gibi bilinen bazı gerçekleri değiştirmeyi sever. Onun bu tutumunun aslı kaynağı ise kimseye haksızlık yapmak istememesinde yatar.

Kahramanlar/ Oyuncular	İzleksel Roller
Canoğlan	Duygularıyla baş etmekte zorlanan, öz güvensiz, çabuk heyecanlanıp bildiklerini unutan, bu özelliklerine rağmen mücadeleden kaçmayan, yardımı kabul eden.
Bulutlar	Öznenin zor durumunda yardıma koşan.
Peri Kızı ve Bulutlar	Öznenin zayıf yönlerini bilmesine rağmen ona sihirli kitabını sunan.
Masal anlatan diğer canlılar	Keyif almayı bilen, güldürmekten hoşlanan, hevesli, öz güvenli, haksızlık yapmak istemeyen.

Tablo 3: Kahramanlar ve izleksel rolleri

Bakış Açısı

Şiir içerisindeki olaylar baştan sona yazar tarafından anlatılmıştır. Bu nedenle metne dış odaklılık hâkimdir. Anlatıcı olayları gözlemlediği kadar ve tarafsız bir biçimde anlatmayı hedefleyen bakış açısına sahiptir. Anlatıcı oyuncuların/karakterlerin eylemlerini takip etmiş ve bunu şiire yansıtılmıştır. Bilindiği üzere bu bakış açısının kullanıldığı anlatılarda karakterlerin içsel serüvenleri net bir şekilde ortaya konamaz. Burada ancak eylemlerden yola çıkarak duygusal durumlar hissettirebilir.

Canoğlan bir de bakmış ki

Bulutlardan atlar koşuyor dörtnala

Kediler kovalıyor onları bir şatoya

Peri kızı yaklaşıyor elinde bir sihirli kitapla (Yener, 2021, s.17).

Bedensel İfadeler

Anlatının iletilerini uygun bir şekilde ulaştırabilmek için sıklıkla kullanılan alanlardan biri bedensel ifadelerdir. Dolayısıyla Masal Sevenler Bulutlara Baksın şiir kitabında da bu ifadelerden faydalanılmıştır. Söz konusu şiirde Uçan halının masalını dinleyen herkesin ağzının açık olduğu ifade edilmiştir. Bedensel bir tepki olan “ağız açık” kalmak “şaşkınlık” duygusunu dile getirmek için kullanılmıştır. Fare, çimenlerin arasından fırlayan minik bir yüz olarak masal bayramında yerini alır. Farenin “fırlayarak çıka gelmesi” bayrama katılma heyecanı olarak görülür. Bununla beraber masal bulmakta zorlanan özne konumundaki Canoğlan’ın durum karşısında “ağlamaya başlaması” yine bedensel bir tepki olarak yerini alır. Anlatının sonunda ise öznenin “bulutlara bakarak” masalını anlatmayı başardığı görülür. Bulutlara bakma eylemi öznenin heyecanını yenmesini, öz güveninin sağlamlaşmasını sağlar.

Betimlemeler

Anlatı içerisine serpiştirilen betimlemeler, türün şiir olması nedeniyle ayrıntıdan uzaktır. Bununla beraber anlatıdaki ilk betimlemenin içinde yaşanan ülkeyle ilgili olduğu görülür. Söz konusu yer mavilikler içindedir ve henüz güneş ışıkları yeryüzüne yeni ulaşmıştır. İkinci betimleme ise bu ülkenin sakinlerinin yaşadığı telaşla verilmeye çalışılır. Tüm canlılar telaşlıdır çünkü herkes en güzel masalı kimin anlatacağını merak eder. Bir diğer betimlemede küçük bir farenin çimenler içinden fırlayıp gelmesiyle olur. Fare, masalını anlatmak için çok heveslidir. Belki de en güzel masalı kendisinin anlatacağına inandığı için sevinç içindedir. Başka bir betimleme, öznenin bulutlara baktığı sırada gerçekleşir. Bulutlardan atlar dörtnala koşarken kediler onları şatoya doğru kovalar. Böylesi küçük

canlıların kendilerinden kaç kat büyüklükteki başka bir canlıya yön veriyor olması hayret verici olmasına rağmen olağan bir şey gibi anlatıya yerleştirilir.

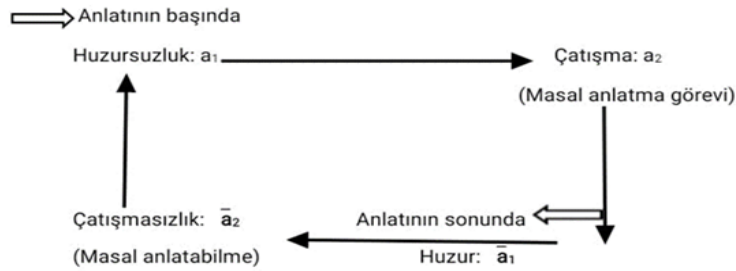
Derin Düzey

Bir metni anlamlandırmanın en soyut bölümü derin düzeydir. Anlatı ilişkilerini düzenleyen mantık, bu bölümde irdelenir (Kolcu, 2015; Uçan, 2016). Canoğlan yani özne hem kendisine karşı hem de topluma karşı mahcup olmaktan korkar. Bu nedenle masal anlatma sırası kendisine geldiğinde duygularına engel olamaz ve gözyaşı döker:

Sıra gelince Canoğlan'a
Başlamış ağlamaya
"Benim masalım yok!" diye (Yener, 2021, s.13).

Öznenin yaşamında değişikliğe neden olan durum, Bulutların kendisindeki çaresizliği fark etmesiyle başlar. Canoğlan her şeyi unutmuş görünürken Bulutlar ona masalların gözlerinin önünde olduğunu hatırlatır. Burada öznenin kendisiyle yaşadığı çatışma gözler önüne serilir. Özne bu çatışmadan kurtulmak için Bulutların dediklerini dikkate almaya niyetlenir ve onların işaret ettiği noktaya bakar.

Peri kızı, Canoğlan'ın heyecan karşısında bildiklerini unuttuğunu fark etse de ona sihirli kitabını verir. Burada meydana gelen zıtlık Canoğlan'ın kitapla beraber masallar üretebileceğini görmesiyle çözüme kavuşur.

Şekil 7: Derin düzey çözümlemesi

Şekilden anlaşılacağı üzere başlangıçta huzursuzluk yaşayan özne, bildiği her şeyi unutmuş, düşünüp taşınmasına rağmen bir masal üretememiş ve sonuç olarak kendisi ve toplumuyla çatışmalar yaşamıştır. Daha sonra özne, Bulut ve Peri kızından aldığı yardımla kendi masalını oluşturmayı başarır. Bu sayede anlatı sonunda huzura kavuştuğu gibi kendisiyle ve toplumla yaşadığı çatışmaların sona erdiği okuduğu masalın beğenilmesiyle meydana çıkar.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çocuk edebiyatına yönelik ortaya çıkan metinlerde bulunması gereken ölçütler günümüzde hala tartışılacak bir konudur. Bunun da ötesinde aslında hangi yazarların ve hangi metinlerin çocuk edebiyatı konusunda ele alınması gerektiğine ne yazık ki net bir cevap verilememiştir. Öte yandan çocukları gerçekten anlayan, onların diliyle konuşan yazarlar da eserler vermeye devam etmektedir. Çalışmada incelemeyi tercih ettiğimiz yazar Mavisel Yener için Anaz (2018) çocuk edebiyatı kriterlerine

genel olarak uyduğunu, kitaplarınınsa çocuklar için zengin bir dil ve anlatıma sahip olduğunu bununla beraber içerikte eğitsel iletilere genişçe yer verdiğini belirtmiştir. Dolayısıyla eğitimini dış hekimliğinde tamamlayan bunun yanı sıra şiir, öykü, tiyatro ve roman türlerinde eserler vermekle kalmayıp çocuk yazını alanında da atölye eğitimi veren Mavisel Yener'in, hem edebiyat camiasına hem çocuk okuyucu kitlesine yönelik nitelikli eserler verdiği öne çıkar. Bu sebeple kendisine ait eserlerde araştırma ve inceleme yürütülmesi önemlidir. Baş ve Cesur'un (2015) da dediği gibi Mavisel Yener öğretici olmak gibi bir kaygı taşımaz ve metin içerisindeki mesajlarında bu kaygı fark edilmez. Aynı düşünceyle yazar "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" şiir kitabında da iletilerini doğrudan yansıtmaktan kaçınır. Bu sayede okuyucuya estetik okuma zevkini yaşatarak olay ve olguları yeniden yaratım sürecine dâhil eder.

İncelemede "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" isimli çocuk şiir kitabının göstergebilimsel çözümlemesi Greimas'ın göstergebilim yöntemine göre ele alınmış, metnin dış özelliklerinin, eyleyenler çizgisi dâhilinde öznenin, nesnenin durum ve dönüşümleri tespit edilmiş, aynı zamanda betisel ve anlatsal düzeyde bir çözümleme yapılmıştır. Göstergebilimle ilgili daha önce şiir incelemesinin hiç yapılmaması bu konunun önemini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmada betisel düzeyde ele alınan kesitler ve bölümler giriş, gelişme ve sonuç bölümünden oluşmuştur. Elde edilen veriler ışığında ulaşılan sonuçlar şöyledir: Öznenin (Ö₁) "Masalı kim anlatacak?" sorusuna cevap bulamaması betisel düzeyde birinci kesiti oluşturur. Burada masalı bulamıyor oluşu engellemeyi (E₁) açığa çıkarır. İkinci kesitte Canoğlan dostlarının anlattığı masaları dinler. Üçüncü kesitte Canoğlan'a sıra gelmiş ve kendisi anlatacak bir masal bulamamış dolayısıyla endişe içinde ağlamaya başlamıştır. Söz konusu kesitte ağlamanın yersiz olduğu sezdirilir. Betisel düzeyde gelişme bölümü dördüncü kesitte ele alınır. Özne umutsuzluğa kapılmışken Bulutlar kendisine seslenir. Bulutlar, öznenin gökyüzüne bakmasını çünkü tüm masalların gözlerinin önünde olduğunu söyler. Böylece özneye Bulutlar yardım ederek yardımcı rolünü üstlenmiş olurlar. Bulutlar (Y₁), Peri kızını Canoğlan'ın yanına getirir. Peri kızı, Sihirli kitabını Canoğlan'ın masal oluşturabilmesi için kendisine verir. Gerçekleştirdiği bu davranış ile Peri kızı (Y₂) da yardımcı rolünü üstlenmiş olur. Peri kızıyla beraber Bulutlara giden Canoğlan burada birçok masal karakteriyle karşılaşır. Bu kesitin derin yapısını masal anlatmak için çabalamak ve pes etmemek oluşturur. Sonuç bölümünü meydana getiren beşinci kesitte ise Canoğlan (Ö₁) kendine güvenir ve hedefine/nesnesine (N₁) ulaşır. Canoğlan yeryüzüne inerek masalını diğer arkadaşlarıyla paylaşır ve masal bayramı devam eder. Beşinci kesitin derin yapısını, kendine inanan ve güvenen kişinin önünde hiçbir engelin duramayacağı oluşturur. Ayrıca tüm bu anlatıların düşsel ve genişleyen bir zaman içinde anlatıldığı fark edilir. Canoğlan Bulutlara çıkmış, Peri kızı ve masal karakterleriyle tanışmıştır ama tekrar yeryüzüne döndüğünde zamansal olarak bir şey kaybetmediğini, bayramın devam ettiğini görür.

Anlatıya dair tespit edilen diğer sonuçlara şöyledir: Metne hâkim olan bakış açısı dış odaklayıcıdır, çünkü olayları anlatan yazarın kendisi olmuştur. Burada kullanılan bedensel hareketler ağız açık kalmak, çimenlerin arasından fırlayıp gelmek, ağlamak, bulutlara bakarak masal anlatmayı sürdürmek şeklinde sıralanmıştır. Betimlemeler anlatı boyunca kısıtlı tutulmuştur. Sırayla yaşanan ülke ve ülkenin bireyleri, farenin gelişi, atların dörtlüna koşusu betimlenerek oyucuya sunulmuştur.

Anlatının eyleyenler arasındaki ilişkiye bakıldığında Greimas'ın temel görüşündeki düşüncesiyle orantılı olacak biçimde özne, ana eksende yer almıştır. Çalışmanın bu neticesinin, Sarıkaya ve Yamaç'ın (2023) incelemeleri ile paralellik gösterdiği saptanmıştır. Öte yandan çalışmada tespit edilen ekseler ve kipliklerin de Greimas'ın temel düşüncesiyle örtüştüğü görülmüştür. İncelememizde Aydın ve Yıldız'ın (2022) çalışmalarından farklı olarak özne ve nesnenin arasındaki ayrışım durumu, şiirin

sonunda çözüme kavuşmuştur. Böylece şiirin sonunda özne ve nesne birbirine ulaşmış ve birleşim eksenini oluşturmuştur.

Alanyazını incelendiğinde farklı türdeki pek çok eserin göstergibilim açısından ele alındığı görülse de bunlar arasında göstergibilimin sıralamasının ve uygulanmasının basamaklarında farklılıklar görülmüştür. Örneğin Aydın ve Uyar'ın (2022) çalışmasında çözümleme örneği yapılmış ve anlatıcı ile öznenin istediği sonuca ulaşamadığı tespit edilmiştir. Bu da doğal olarak okuyucuda beklenmeyen bir duygu durumuna yani "hayal kırıklığına" neden olacaktır. Bu açıdan incelediğimiz eserde özne, çözüme ulaştığından daha tatmin edici bir duygu olan "umut" ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak incelememizin Aydın ve Uyar'ın çalışmalarıyla kıyaslandığında pozitif bir hissi ele aldığı görülmüştür. Başka bir araştırmacı olan Tarakçı (2023) incelemesinde, birçok metin türünde uygulanan göstergibilimsel yöntemi, manzum bir masal anlatımında uygulayarak farklı bakış açıları elde etmeye çalışmıştır. "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" şiir kitabını inceleme nedenlerinden biri de farklı bir bakış açısı elde etmek olduğundan Tarakçı'nın (2023) hedefine ulaşmış olması önemli görülmüştür.

Mavisel Yener'in eserleriyle ilgili yapılan çalışmalarda daha önce dil özellikleri, anlatım teknikleri, dış yapı özellikleri, söz varlığı, kök değerler, eğitsel iletiler ve fantastik kurgu gibi alanlarda incelemeler yapılmıştır. Anaz'ın (2018) çalışmasında Mavisel Yener'in çocuk kitaplarında sözlü edebiyat ürünleri incelenmiş, eserlerin eğitsel iletiler yönünden zengin olduğu ve çocukları hayata hazırlayacak, onlara güzel değerler kazandıracak nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu sayede incelemesini yaptığımız "Masal Sevenler Bulutlara Baksın" kitabının alt yapı boyutunda ele aldığımız çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği kavramlarının yerinde bir seçim olduğu görülmüştür.

Bağcı ve Salman (2023) makalelerinde Mavisel Yener'in Sonsuzluk Kütüphanesi isimli romanını söz varlığı açısından değerlendirmiş ve yazarın romanında sözvarlığının çeşitli öğelerine yer verdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu da okuyucunun benzersiz söz varlığı yapılarını tanıması, yeni kelimeler öğrenmesi anlamını gelir. Söz varlığı zenginleşen bireyinse ifade gücü, olaylara bakışı zenginleşir. İncelememizdeki amaçlardan biri de okuyucunun farklı bakış açıları elde edip kendi hayatına bu iletileri uygulamasının sağlanması olduğundan Mavisel Yener'e ait Baş ve Cesur'un (2015) yaptığı böylesi bir çalışma yol gösterici olmuştur.

Çalışmada +6 yaş seviyesine uygun masal tadında yazılmış bir şiir kitabı ele alınmış ve kitap içerisinde sadece bir şiir olduğundan araştırma tek şiir üzerinden ilerlemiştir. Bilindiği gibi şiirlerde anlam, her dizede okuyucunun hayal dünyasında sürekli yaratım halindedir. Bu sayede birey, onu çevreleyen sınırları aşma cesareti gösterir. Masal Sevenler Bulutlara Baksın şiir kitabı sosyal medyanın etkisinde yönelimlerin belirlendiği bir zaman diliminde yazılarak çocuklara geçmişten günümüze birçok masalın olduğu ve bu masalların okunmayı hak ettiği gerçeğini fısıldayan eşsiz bir eserdir. Şiirde ele alınan konu sıkıcı olmaktan uzak, hayal gücünü harekete geçirmeye yakındır. Dolayısıyla araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak şu öneriler sıralanabilir:

1. Masal Sevenler Bulutlara Baksın şiir kitabı teknik olarak incelendiğinde işlenen konu, temsil ettiği olay, anlatımındaki sadelik ve akıcılık gibi yönlerden kullanışlı bulunmuştur. Bu açıdan iyi bir kaynak olarak görülmüştür.

2. Kaynak olarak Türkçe derslerinde kullanıldığı takdirde kitabın yer verdiği iletiler çocuklarda hoşgörü, sevgi ve empati duygularını geliştirecektir.

3. Kitap; katılımlı okuma, tartışarak okuma, tahmin ederek okuma gibi yöntemlerinden biri tercih edilerek Türkçe derslerini daha eğlenceli hale getirebilir. Bu sayede öğrenciler sürece dâhil edilecek ve öğrencilerin zihinsel ve bilişsel becerileri aktif edilecektir.

4. Araştırmacılar Mavisel Yener dışında başka şair ya da yazarlara ait şiir kitaplarını göstergebilim doğrultusunda analiz edebilir. Bu sayede alandaki çalışmalarının yelpazesi genişleyecektir.

Sonuç olarak yapılacak her çalışma, değişen koşullar nedeniyle (farklı metin, ortam, yaş seviyesi gibi unsurlar) bambaşka neticeler meydana getirecek, belki de değişim sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anaz, Z. (2018). Mavisel Yener'in çocuk kitaplarında sözlü edebiyat ürünleri. *Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 21-35. <https://doi.org/10.31455/asya.459790>
- Arıcı, F. A. (2018). *Çocuk edebiyatı ve kültürü (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, İ., & Uyar, E. Y. (2022). Göstergibilimsel bir çözümleme örneği olarak Cemil Kavukçu'nun 'Ablam' adlı öyküsü. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 25, 263-298. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1066970>
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve gençlik edebiyatı (1. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bağcı, H. & Salman, D., S. (2023). Mavisel Yener'in "Sonsuzluk Kütüphanesi" adlı romanının söz varlığı açısından incelenmesi. *Kocatepe Beşerî Bilimler Dergisi*, 2, 207-225. <https://doi.org/10.61694/kbbd.1395515>
- Baş, B. & Cesur, E. (2015). Mavisel Yener'in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 64-76. <https://doi.org/10.16916/aded.96055>
- Baş, B. (2015). *Türkçe öğretimi açısından çocuk edebiyatı (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., vd. (2024). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (30. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Chang, C. (2017). Methodological issues in advertising research: Current status, shifts, and trends. *Journal of Advertising*, 46(1), 2-20. <https://doi.org/10.1080/00913367.2016.1274924>
- Cho, C. H., & Khang, H. K. (2006). The state of internet-related research in communications, marketing, and advertising: 1994-2003. *Journal of Advertising*, 35(3), 143-163. <https://doi.org/10.2753/JOA0091-3367350309>
- Coşkun, M. V. (2006). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sesletim sorunu, Türkçenin çağdaş sorunları (1. Baskı)*. İstanbul: Divan Yayınevi.
- Demir, D. (2017). Hansel ve Gretel adlı masalın Greimas'ın eyleyenler modeline göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 3303-3315.
- Erbaş, Ş. (2012). *Çekilme suları/ bütün yazıları-2 (2. Baskı)*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Greimas, A. J. (1966). *Semantique structurale*. Librairie Larousse. https://monoskop.org/images/1/1c/Greimas_AJ_Semantique_structurale_recherche_de_methode_1966.pdf f. 12.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Greimas, A.J., (1970). *Du Sens II*, Paris: Seuil.
- Günay, V. (2008). Görsel okuryazarlık ve imgenin anlamlandırılması. *Art-e Sanat Dergisi*, 19. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/193366> adresinden edinilmiştir.
- Kalelioğlu, M. (2020). *Yazınsal göstergibilim bir kuram bir uygulama-anlam üretim süreçleri (1. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kartal, Ş. (2021). *Nitel araştırmanın desenlenmesi*. Ed. M. Çelebi. *Nitel araştırma yöntemleri (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kerimoğlu, C. (2022). *Genel dilbilimine giriş (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kıran, A. (2013). Dilbilim, anlambilim ve edimibilim. *Turkish Studies*. 9(6), 719-729. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.6659>
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı: yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle (1. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, F. (2021). *Çocuk edebiyatı (10. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztokat N. (2005). Tzvetan Todorov'un yapıtı ve yazınsal araştırmalarda yöntemsel yenileme. *Dilbilim* (14), 21-27.
- Pulat, A., & Bulut, M.A (2019). Mustafa Kutlu'nun sır isimli öyküsünün göstergibilim yöntemi ile

- incelenmesi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 68-85.
- Rıfat, M. (2019). *Göstergebilimin ABC'si (1. Baskı)*. Ankara: Say Yayınları.
- Rıfat, M. (2022). *Homo semioticus ve genel göstergebilim sorunları (4. Baskı)*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Sarıkaya, B. & Yamaç, E.A. (2023). Çocuk edebiyatında göstergebilimsel bir çözümleme örneği olarak Yaşar Kemal'in "Beyaz Pantolon" adlı öyküsü. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(2), 124-141. <https://doi.org/10.47130/bitlissos.1276424>
- Saussure, F. (1985). *Genel dilbilim dersleri (1. Baskı)*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Birey ve Toplum Yayınları.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat (1. Baskı)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sığırcı, İ. (2020). *Göstergebilim uygulamaları metinleri- görselleri- sanat yapıtlarını ve olayları okuma (1. Baskı)* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (12. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şirin, M. (2000). *99 Soruda çocuk edebiyatı (2. Baskı)*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. (2019). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış (1. Baskı)*. İstanbul: Uçan At Yayınları.
- Soylu, R. (2021). *Sanat eseri çözümlenmeleriyle göstergebilim (3. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayını.
- Tarakçı, G. (2023). Ziya Gökalp'ın alageyik manzum masalının göstergebilimsel analiz metoduna göre incelenmesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(2), 433-454. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1289711>
- Temizyürek, F., Şahbaz, K., & N. G.Z (2016). *Çocuk edebiyatı (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Uçan, H. (2002). *Yazınsal eleştiri ve göstergebilim (1. Baskı)*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Uçan, H. (2016). *Yazınsal eleştiri ve göstergebilim (2. Baskı)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yaylagül, Ö. (2022). *Göstergebilim ve dilbilim (1. Baskı)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Yücel, T. (2005). *Yapısalcılık (4. Baskı)*. Ankara: Can Yayınları.
- Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık (1. Baskı)*. Ankara: Can Yayınları.

23. Bourdieu Sosyolojisi Açısından Bir Film Okuma Denemesi: Güneşli Pazartesiler¹

Hakan ARIKAN²

Muammer BİLGİÇ³

APA: Arıkan, H. & Bilgiç, M. (2025). Bourdieu Sosyolojisi Açısından Bir Film Okuma Denemesi: Güneşli Pazartesiler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 397-418. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837133>

Öz

Bourdieu, toplumsal ilişkileri bir oyuna benzetir. Oyuncunun sonraki hamleleri sezme kapasitesini habitus olarak isimlendirir. Her oyuncu sahip olduğu farklı sermaye türleriyle değişik stratejiler geliştirerek oyunda başarılı olmak ister. Oyunun sahnelendiği yer alandır ve her alanın da kendine özgü kuralları vardır. Ancak sadece kuralları bilmek ve kurallara uymak oyunda başarılı olmak için yeterli değildir. Güneşli Pazartesiler filmi çalıştıkları tersane, arsa değerinden ötürü lüks konutlar yapmak üzere Koreliler tarafından satın alınınca işten çıkarılan bir grup orta yaşlı erkeğin toplumsal ve fiziksel uzamlarını yitirmelerinin hikâyesidir. Başlarına gelecek olanları sezmeleri alanda başarılı olmalarına yetmemiştir. Entelektüellere neoliberal politikalara karşı kamusalhğın savunulmasını öneren Bourdieu, değişen çalışma koşullarına uyum gösteremeyen alt grupları işsizlik, yoksulluk, evsizlik, ev içi şiddet, boşanma, alkolizm ve madde bağımlılığının beklediğini ileri sürmüştür. Temsiller aracılığıyla toplumsal gerçeklikleri yeniden üreten sinemanın en etkileyici örneklerinden biri olan Güneşli Pazartesiler filmi de hem oyuncuları hem de izleyiciyi Ria de Vigo halicinde Lady Espana'nın güvertesinde askıda bırakarak neoliberal küresel sistemin etkileri üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Bu çalışmada Güneşli Pazartesiler filminin bazı temaları Pierre Bourdieu sosyolojik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Pierre Bourdieu, alan, habitus, sermaye, toplumsal uzam, güneşli pazartesiler

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %12
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.10.2024-**Kabul Tarihi:** 07.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837133>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü / Assist. Prof., Kırıkkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology **eposta:** hakanarikan@kku.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7036-561X> **ROR ID:** <https://ror.org/01zhwwf82>, **ISNI:** 0000 0004 0595 9528, **Crossref Funder ID:** 100019442
³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi / Master's Student, Kırıkkale University **eposta:** muammerbilgic1@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0007-1375-3131> **ROR ID:** <https://ror.org/01zhwwf82>, **ISNI:** 0000 0004 0595 9528, **Crossref Funder ID:** 100019442

An Essay on Reading a Film from The Point of View of Bourdieu's Sociology: Sunny Mondays⁴

Abstract

Bourdieu compares social relations to a game. The player's capacity to sense next moves is called habitus. Each player wants to be successful in the game by developing different strategies with different types of capital they have. It is the place where the play is staged, and each area has its own rules. However, just knowing the rules and following the rules is not enough to succeed in the game. The movie Sunny Mondays is the story of a group of middle-aged men who lose their social and physical space when the shipyard where they work is bought by Koreans to build luxury residences due to the value of the land. Their intuition of what would happen to them was not enough for them to be successful in the field. Suggesting intellectuals to defend publicity against neoliberal policies, Bourdieu argued that unemployment, poverty, homelessness, domestic violence, divorce, alcoholism and substance abuse await subgroups that cannot adapt to changing working conditions. One of the most impressive examples of cinema that reproduces social realities through representations, the film Sunny Mondays leaves both the actors and the audience suspended on the deck of Lady Espana in the Ria de Vigo estuary, prompting them to reflect on the effects of the neoliberal global system. In this study, some themes of the movie Sunny Mondays will be evaluated within the framework of Pierre Bourdieu's sociological approach.

Keywords: Pierre Bourdieu, space, habitus, capital, social space, sunny mondays

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %12

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 17.10.2024 -**Acceptance Date:** 07.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14836847>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Sinema, temsiller aracılığıyla hem toplumsal gerçeklikleri yeniden üreterek (Kasım, 2021, s. 14) beyaz perdeye yansıtan hem de toplumu değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip bir sanat olarak sosyoloji ile yakından ilişkilidir (Kurttaş, 2021, s. 18). Temsil ettiği toplumsal süreçle bütünleşen sinema, toplum üzerine fikir sunmakla kalmaz, toplumsal ilişkileri ve bireyin mahrem ya da görünür istek ve kaygılarını da şekillendirir (Diken ve Lausten, 2022, s. 24). Bir başka ifade ile sinema ve yaşam iç içedir ve “ikisi de birbirinin hakikatini anlatır” (Diken ve Lausten 2022, s. 21).

Sosyolojik düşünme, topluma, toplumsal gerçekliğin altında yatan nedenleri anlayabilmek için bireyin kendi ön yargılarıyla ve deneyimleriyle değil tamamen dışarıdan bir gözle bakabilmektir (Mills, 2010, s. 18-21, akt. Kurttaş, 2021, s. 28).

Bu açıdan düşünüldüğünde sosyoloji ile sinema arasındaki ilişki yadsınamaz. Neoliberal politikaların uzun dönemde işsizlik, yoksulluk, evsizlik, ev içi şiddet, boşanma, alkolizm, madde bağımlılığı gibi durumlara etkisi üzerinde sıkı çalışılmasını gerektiğini belirten (Garrent, 2007 akt. Akyıldız, 2022, s. 272) Bourdieu, sosyoloji çalışmalarında toplumsal yapı ve bireysel eylemi, sermaye, alan ve habitus kavramlarıyla karşılıklı etkileşim bağlamında açıkladığı bir paradigma oluşturmuştur (Ayyıldız, 2022, s. 261).

Neoliberalizmin serpiştiği 1978-1980 sonrası dönemde eleştirel tavrıyla öne çıkan (Ayyıldız, 2022, s. 261) Bourdieu için sosyoloji; bireyin eylem, yönelim ve yargılarının arkasındaki toplumsal yapının mantığını açıklamaktır (Koytak, 2012 akt. Ayyıldız, 2022, s. 264). Bourdieu’ya göre toplumsal yapı bireyden bağımsız bir gerçeklik değildir ve birey ile toplumsal yapı arasında çoklu etkileşim süreçleri vardır (Ayyıldız, 2022, s. 264).

İspanyol yönetmen Fernando León de Aranoa’nın çektiği Güneşli Pazartesiler filminde, Avrupa Birliği’ne ve küresel siteme entegre oluşun sancılarını çeken İspanya’da, bulunduğu bölgenin imar rantı nedeniyle tasfiye sürecine girmiş bir tersanede çalışırken işini kaybetmiş bir grup orta yaşlı erkeğin askıda kalan hikayesi anlatılmaktadır. Bu çalışmada Güneşli Pazartesiler filmi, neoliberal politikaların insanlar arasındaki eşitsizliği derinleştirdiğini ve yoksulluğu artırdığını söyleyen (Özatalay, 2012, akt. Ayyıldız, 2022, s. 272) Bourdieu’nun sermaye, alan ve habitus kavramları bağlamında değerlendirilecektir.

1. Pierre Bourdieu sosyolojisi

1.1. Pierre Bourdieu sosyolojisinde sınıf mücadelesi ve sermaye

Toplum, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan farklı özelliklere sahip bireylerin ve grupların farklı katmalarda konumlandığı bir yapıdır ve her katmanın kendine has nitelikleri vardır. Farklı nitelikleriyle birbirlerinden ayrılan bu katmanlara toplumsal sınıflardır (Bozkuş, 2024, s. 49).

Toplumsal sınıflardan ilk toplumlardan itibaren söz edilebilir ancak 19. yüzyıldan sonra özellikle Karl Marx ile birlikte sosyal bilimlerde bir tartışma konusu haline gelmiştir. Marx, sınıfı, ekonomik ilişkileri ve üretim araçlarının mülkiyeti bağlamında tanımlamıştır (Bozkuş, 2024, s. 49).

Bourdieu, Marx’ın “tahakküm edenler ve tahakküm altında olanlar” tasnifini kabul etse de bunu sadece ekonomik ilişkiler bağlamında ele almaz. Bourdieu’ya göre tabakalaşmada kültürel, sosyal ve simgesel

sermayeler de etkilidir (Ünal, 2004, s.148 akt. Bozkuş, 2024, s. 49).

Bourdieu sosyolojisi üç açıdan Marksizm ile arasına mesafe koyar: Birincisi gayri maddi amaçları da ekonomik çıkarlar içerisine dâhil etmesidir (Swartz, 2018, s. 98). İkincisi sermaye kavramının, ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel bütün iktidar biçimlerinin katılarak genişletmesidir (Swartz 2018, s. 108-109). Üçüncüsü “meşruiyet sembollerinin, iktidarın kullanılmasındaki ve sürdürülmesindeki katkısı vurgulamasıdır” (Swartz, 2018, s. 128).

Bourdieu'ya göre iktidar işlevi gören, birey ve grupların konumlarını koruyan ve yükselten kültürel, sosyal ve simgesel tüm kaynaklar sermayedir (Swartz, 2018, s. 108-109).

İktidarın kontrol ettiği tüm baskı araçları simgesel sermaye kapsamındadır. Simgesel sermaye, tüm sermaye türlerinin içinde görülebilecek olan ve o sermayeleri çeşitli biçimlerde kapsamına alan simgesel değerlerdir (Terzi, 2014; Yarcı, 2011; Ünal, 2017 akt. Ayyıldız, 2022, s. 270).

Bourdieu, bireyin eylemlerini “strateji” olarak nitelendirir. Bu nitelendirmenin nedeni, tüm pratiklerin bilinçli ya da bilinçsiz, ekonomik ya da simgesel çıkarlar ekseninde, bireye içinde bulunulan ortamda avantaj sağlamaya yönelik olmasıdır. (Swartz, 2018, s. 99).

Bourdieu sonradan, “çıkar” yerine “illusio” ve “libido” kavramlarını daha çok kullanmaya başlamıştır (Swartz, 2018, s. 107).

Bourdieu'ya göre sermaye biriktirilmiş emektir (Swartz, 2018, s. 109), ideoloji ya da simgesel şiddet ise sorgulamaksızın iktidarın meşruiyet aracılığıyla tahakküm kurma gücü elde etmesine yol açan kaynaklardır (Swartz, 2018, s. 128-129). İktidar kullanımı mutlaka meşrulaştırmayı gerektirir, simgesel sistemler bu fonksiyonu yerine getirir (Swartz, 2018, s. 128). Simgesel iktidar, tahakkümü rızaya dayalı hale getiren bir meşrulaştırma aracıdır. (Swartz, 2018, s. 129). “Simgesel iktidarlar, ekonomik ve siyasi iktidarı meşrulaştırırsa da onlara indirgenemez” (Swartz, 2018, s. 129).

Bourdieu dört farklı sermayeden bahseder. Bunlar ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayedir. Bu dört sermaye tipinde de eğitim en önemli olumlu bileşendir (Köse, 2004, s. 52).

Bourdieu için kilit kavramlardan biri de “yanlış tanıma”dır. Eşitsizlik düzeninin yeniden üretilmesini sağlayan kültürel ve simgesel pratiklerin çıkara dayalı niteliğinin çıkarsız faaliyetler gibi sürdürülmesidir. Kültürel ve simgesel pratiklerin altındaki ekonomik ve siyasi çıkarların inkârı yanlış tanımadır (Swartz, 2018, s. 129-130). Bireyler ve gruplar kişisel çıkarlarını çıkarsızlığa dönüştürerek, inkâr edilmiş bir sermaye edinirler, işte bu simgesel sermayedir (Swartz, 2018, s. 130).

Bourdieu'ya göre “sınıf ilişkilerinin çimentosu” simgesel sermaye ile sağlanan meşruiyet aracılığıyla elde edilen “tahakküm kurma gücü”dür (Swartz 2018, 128).

Bourdieu, toplumsal sınıfı üretim ilişkilerindeki konuma indirgeyerek tanımlamaz, o konumla özdeş hale gelmiş olan sınıf habitusuyla tanımlar. Bourdieu'ya göre “üretim toplumsal ilişkilerinde işgal edilen konum birçok iktidar kaynağından sadece bir tanesidir.” Toplumsal mekân sadece ekonomiye bakılarak açıklanamaz (Swartz, 2018, s. 205). Bir sınıfın tanımlanmasında varlığı ve üretim ilişkilerindeki konumu kadar algılanışı ve tüketim faaliyetleri de etkilidir (Swartz, 2018, s. 206).

Sanayi devrimi ve kapitalist topluma geçiş toplumsal sınıfların yaşam standartlarını (sınıf durumu)

yükseltmiş ama toplumsal sınıflar arasında eşitsizlikleri (sınıf konumu) gidermemiş, hiyerarşik düzeni yeniden üretmiştir (Swartz, 2018, s. 253-255).

1.2. Pierre Bourdieu sosyolojisinde alan

Alan, akışkan ve karmaşık bir mücadele ortamıdır. Güç ilişkileri ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen tüm mücadeleler bu ortamda sahnelenir. (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 151- 152). Alan önceden planlanmış, isteğe göre tasarlanmış bir ortam değildir, “içine doğulan bir uzamdır” (Baş 2022, s. 476). Alanda bulunan eyleyiciler konumlarına göre alanının yapısını korumak ya da dönüştürmek için çatışmalar (Bourdieu, 2015, s. 51). Her türlü sermaye birikimi, bilgi, emtia, hizmet ve statü üretimi alanda olur ve burada dolaşıma girer. Tekelleşme, temerküz ve rekabet alanda olur, alt üst oluşlar alanda meydan gelir (Swartz 2018, s. 167).

“Alanlar arası net sınırlar yoktur ve hem kurumlar arasında hem de kurumların kendi içinde olabilirler” (Swartz 2018, s. 171). Ancak pozitivist bir yaklaşım alanlara kesin sınır çizer (Swartz, 2018, s. 172).

Alanlar bir arenadır ve bu arenada kaynakların denetimi üzerine mücadele yürütülür (Swartz, 2018, s. 174). Alanlarda, egemen ve bağlı konumların yapılanması sermaye tipine ve miktarına göredir (Swartz, 2018, s. 175). Alanlar, kapsamındaki aktörlere “alana özgü mücadele biçimleri” dayatır (Swartz, 2018, s. 177). Alanı korumak, bozguncularla yerleşiklerin ortak çıkarıdır (Swartz, 2018, s. 177). Alanı yapılandıran kendi içsel gelişim mekanizmasıdır ve bu durum alana bir bakıma özerklik kazandırır (Swartz, 2018, s. 179).

Bourdieu, toplumsal ilişkileri oyuna benzetir ve alanı açıklarken oyun metaforunu kullanır. Bir oyunda oyuncunun az ya da çok sonraki hamleleri sezme kapasitesi vardır. Bu habitustur (Calhoun, 2014, s. 79). Her oyunun kendine özgü kurallarının olması gibi “her alanın da kendine özgü kuralları ve sermaye türleri vardır” (Kaya, 2014, s. 402). Sadece kuralları bilmek ve kurallara uymak oyunda başarılı olmak için yeterli değildir, sahip olunan sermaye türü, habitus, geliştirilen stratejiler başarıya etki etmektedir (Baş, 2022, s. 476).

Muhafaza, izleme ve bozgun alandaki üç farklı stratejidir. Hâkim konumdakilerin stratejisi muhafaza iken, alana yeni katılanlar izleme stratejisini, hâkim gruplarla aralarında bir çıkar ilişkisi olmayanlar da bozgun stratejisini benimserler. Bozgun stratejisi hâkim grubunun “standart tanımlama meşruiyetine” meydan okumadır (Swartz, 2018, s. 177). Bozgun stratejisini izleyen grup “alanın meşruiyetini en esaslı sorgulayan gruptur” (Kaya, 2014, s. 401).

Oyunla oyunca arasındaki “büyülü ilişki” illusio’dur. Hem oyuna dâhil olmayı, oynamaya değdiğini düşünmektir hem de oyun tarafından ele geçirilmek, oyunu ve hedefleri kabul etmektir. (Bourdieu, 2015, s. 143). İllusio, oyunun değerli olduğuna dair inançtır. (Swartz, 2018, s. 178). Oyuna yatırım illusio sayesinde olur (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 144). Farklı sermaye tipleri oyuncuların ellerindeki kartlarıdır, oyuncular “oyuna ve bahislere inandıkları nispette” oyuna girerler ve oyun girince de “oyunun oynamaya değer olduğunu kabul etmiştir” (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 144). Toplumsal oyunların kuralları aslında yerleşik değildir, “oyuncuların rekabetinin sonucu bir ödül etrafında şekillenerek işlerlik kazanır” (Tathcan ve Çeğin, 2014, s. 318).

1.3. Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus

Habitus, bireylerin yaşadıkları kültür ya da alt kültürler içerisinde zihinlerinde edindikleri temel bilgi

stokudur. Alışkanlık kavramının ötesinde, bireyin istekleri ve yapabilecekleri konusunda bedenle cisimleşmiş ve edinilmiş eğilimlerin toplamıdır. “Bireysel ve kolektif tarihle bağlantılıdır” ve geçmiş deneyimlere dayalı olarak strateji üretir. “Eylemlere mizaç ve eğilim kazandırır” (Palabıyık, 2011, s. 128).

Habitus kişinin estetik tercihlerinden konuşma tarzına, yeme içme şekli aksanına birçok eylemin kaynağı olmak birlikte, bireyin davranışa dönüşmeye hazır eğilimlerinin tamamıdır. Bireyin içinde bulunduğu koşul ve süreçlerde, gündelik hayatta yaşanan her şeyden etkilenerek oluşur, kalıcı ve aktarılabılır nitelikler gösterir (Ayyıldız, 2022, s. 267).

Bourdieu'nun habitus kavramıyla ileri sürdüğü düşünce birey ve toplum arasındaki ilişkinin tek yönlü değil, çok yönlü ve karmaşık bir ilişki olduğudur. Habitus, Bourdieu için, bireyin sahip olduğu tüm sosyal eylemleri belirleyen bir yatkınlıklar sistemi anlamını taşımaktadır (Ayyıldız, 2022, s. 266).

Habitus ve alan arasındaki ilişikliyi ontolojik bir suç ortaklığı olarak tanıyan Bourdieu'ya göre “alan habitusu yapılandırma eğilimindeyken habitus da alana dair algıyı yapılandırma eğilimindedir” (Bourdieu, 2007, akt. Çeğin, Göker ve Arlı, 2016).

Habitus bir bakımı belirli kültürler veya alt kültürler içerisinde bulunmanın sonucunda insanların zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokudur (Palabıyık, 2011, s. 128).

Bourdieu'ya göre habitus, toplumsallaşma süreci boyunca bireylerin kendi bedeninde içselleştirdiği genel varoluş koşullarının bir ürünüdür. Habitus ile ifade edilmek istenen edinilmiş olan alışkanlıkların süreklilik ifade ederek bedenle cisimleşmesi ve bu bağlamda bir kültürden etkilenmesi durumudur (Kılıç Gündüz, 2022, s. 1572).

Habitus hem bireyi biçimlendiren hem de bireyin eylemleri tarafından biçimlenen bir karşılıklılık durumu olarak tanımlanarak sosyolojiye önemli katkılar sağlayan bir kavram olarak önem taşımaktadır. Başka bir deyişle habitus; eylemi yapan kişinin çok bilinçli olmadan yaptığı ve öz anlamıyla toplum tarafından onaylanmak için pratiğe konulan bir gerçeklik olarak da tanımlanmaktadır (Swartz, 2002, akt. Ayyıldız, s. 266). Habitus, bireysel olanın toplumsalla harmanlandığı, bireyle toplum arasındaki karşılıklı aşan bir kavramdır. Bourdieu'ya göre habitus, bireyin tamamen içselleştirdiği ancak değiştirilebilir özellikler de gösteren huy ve mizaç olarak ele alınmaktadır (Ayyıldız, 2022, s. 264).

Habitus tarihsel bir yön de içermektedir. Habitusun sosyal sınıfların belirlenmesindeki rolü ve bireyin gündelik yaşamına etkisi kapsadığı geçmiş deneyimlerin geleceği şekillendirecek potansiyeli içermesinden kaynaklanmaktadır (Kaplan ve Yardımcoğlu, 2020. s. 27).

Netice itibarıyla bireyler “sorgulamadan kabul ettikleri kurallar (doxa) ve oyunun sonunda elde edecekleri çıkarlar (illusio) doğrultusunda ellerinde bulunan sermaye” ile bir soyolojik mücadele içerisindeyler. Bu mücadelenin yapıldığı yer alandır. Her bireyin sahip olduğu ve alanda kendisini sonuca götüreceği yatkınlıklar ve davranış kalıpları ise habitustur. (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 82-83).

1.4. Pierre Bourdieu sosyolojisinde beğeni

Yaşam tarzı içinde bulunan sınıfın simgesel belirimidir. Beğenilerimiz sınıfsal ayrımın ortaya çıkmasını sağlayan farklılıklardır. Bourdieu'ya göre beğeni yatkınlık ve yetenek olmanın ötesinde sınıfla mündemictir. “Ekonomik sermayenin sahibi olan hâkim sınıf zamanın da sahibidir bu yüzden hayat

tarzı giderek Weber'in "hayatın stilizasyonu" dediğı Şeye doğru evrilmeye başlar" (Bourdieu, 2015, s. 55-56). Bireyin bedeni ve stili toplumun üst sınıflarında nihai ürün niteliğı kazanır.

Bourdieu'ya göre kişinin bir milyon Euro'ya kavuşması onun bir milyoner standartlarında yaşamasını sağlamaz, eskiden örneğın bir müzayede de bir tabloya verilen parayı israf olarak gören bireyin bunun bir temel ihtiyaç olduğunu anlaması kolay olmayacaktır (Swartz 2018, s. 234).

Bourdieu'ya göre toplumsal olarak egemen olan sınıf ile işçi sınıfı, içinde buldukları konum gereğı beğeni farklılığına sahiptirler. İşçi sınıfı ve köylüler, temel ihtiyaçların gerektirdiğı tüketimi dayatılmış bir zorunluluk beğenisi olarak değil tercih olarak deneyimlerler. "Yani, işçiler başka bir Şeye paraları yetmediğı için değil, öyle ya da böyle mahkûm oldukları Şeye yönelik bir beğeni geliştirdikleri için fasulye yerler" (Swartz, 2018, s. 233-234).

Bourdieu'ya göre hâkim sınıf tercih temelli sınıf ırkçılığı yapar. İşçi sınıfının tercihleri bilgisizlikle, kötü seçimle ya da adetlerle ilişkilendirilir, yaşam tarzına etki eden ekonomik zorunluluk dikkate alınmaz (Swartz, 2018, s. 235).

Bourdieu'ya göre "hâkim sınıfın beğeni standartlarının üstünlüğünün kabulünde en etkin rol okulundur" (Swartz, 2018, s. 236).

Yine Bourdieu'ya göre "halk sınıfı sakınmaz bir dil kullanırken, burjuvazi önemli ölçüde sansürlü bir dil kullanmaktadır" (Swartz, 2018, s. 236)

2. Güneşli pazartesiler filmi

2.1. Filmin künyesi

Güneşli Pazartesiler, 2002 İspanyol sineması yapımı bir filmdir. Filmin orijinal adı "Los lunes al sol", yapımcısı Elías Querejeta Sogepaq, senaristleri Fernando León de Aranoa ve Ignacio del Moral, yönetmeni Fernando León de Aranoa ve süresi 113 dakikadır.

Aida Folch (Natalia /Nata), Celso Bugallo (Amador), Enrique Villén(Reina), Javier Bardem (Carlos Santamaria / Santa), Joaquın Climent(Rico), José Ángel Egido (Lino), Luis Tosar(Jose), Nieve de Medina (Ana), Serge Riaboukine (Serguei) ve Laura Dominguez (Angela) filmin başlıca oyuncularındır.

2.2. Filmin konusu

1980'lerin sonunda İspanya, Avrupa Birliğı'ne girmiştir. Devasa bir küresel pazar vardır ve neoliberal politikalar özellikle sanayi sektöründe istihdam daralmalarına yol açmıştır. Güneşli Pazartesiler filmi, tam da bu sürecin etkisinde Kuzeybatı İspanya'da Ria de Vigo halicinin kıyısında çalışmakta oldukları tersanenin tasfiye sürecine girmesiyle işini kaybeden bir grup orta yaşlı erkeğın askıda kalan hikayesidir. Oturdukları kasabadan iş bulmak umudıyla sıklıkla Lady Espana adlı vapurla kente gitmektedirler, kuyruklarda bekleyip iş başvuru formu doldurmaktadırlar, halicin kenarında kayalıkların üzerinde oturarak güneşlenmektedirler, Reina'nın güvenlik görevlisi olarak çalıştığı inşaattan maç izlemektedirler, Rico'nun barında alkol almaktadırlar, küreselleşmeden, kapitalizmden ve sendikal mücadelenin zayıflığından dem vurmaktadırlar. Yaşamlarında iyiye giden bir Şey olmadığı gibi geleceğeye dair umutlanmaları için bir sebep de yoktur.

2.3. Güneşli pazartesiler filminde karakterler

Rico (Joaquín Climent), tersaneden çıkarılırken aldığı tazminatla mütevazı La Naval Bar'ı açmıştır. 15 yaşındaki Natalia (Aida Folch)'nın babasıdır.

Natalia (Aida Folch), öğrencidir. Okul haricinde bara gelip babasına yardım etmekte, bazen de bebek bakıcılığı yapmakta, eğlenmeyi, şarkı söyleyip dans etmeyi sevmektedir. Bar müdavimleri kendisine Nata demektedir.

Amador (Celso Bugallo), barın en yaşlısıdır. Eşinin hasta kayınvalidesine bakmaya gittiğini ve kısa bir süre sonra döneceğini söylemektedir. Genellikle sessizdir, açık kalan ışıklara karşı aşırı hassasiyeti vardır, yaşadığı sefaleti ve çektiği acıları gizlemektedir.

Jose (Luis Tosar), bar müdavimlerindedir. Balık konservesi fabrikasında çalışan karısı Ana (Nieve de Medina)'nın mesai sonrası eve dönüşünü beklemektedir, işsiz bir erkek olarak karısının kendisini terk edeceğinden endişe etmektedir.

Ana (Nieve de Medina), içinde bulunduğu koşullardan rahatsızdır, sürekli ayakta durarak çalışmak bacaklarında ağırlara sebebiyet vermektedir, kredi çekerek yaşam koşullarını iyileştirmek istemektedir.

Paulino Ribas (José Ángel Egido), bar müdavimlerindedir. Gazetelerde iş ilanlarına bakmaktadır, değişen çalışma koşullarına uyum gösterebileceğine inanmaktadır, saçını boyamakta, oğlunun elbiselerini giymekte, bilgisayar kullanmayı öğrenmeye çalışmaktadır. Arkadaşları Lino demektedir.

Serguei (Serge Riaboukine), bar müdavimlerindedir. Sovyetler Birliği'nde yaşanan Glasnost ve Perestroyka sürecindeki altüst oluşlardan etkilenmiş, işini kaybedip ülkesini terk etmek zorunda kalmış bir kozmonottur.

Angele (Laure Dominguez), bir markette peynir tanıtımı gibi günübirlik işlerde çalışan çocuklu genç bir kadındır.

Carlos Santamaria (Javier Bardem), bar müdavimlerindedir. Grubun doğal lideridir, 15 yaşındaki Natalia dâhil, kadınlara düşkündür, direnişi örgütlemekte, sistemi sorgulamaktadır. Arkadaşları O'na Santa demektirler.

Reina (Enrique Villén) tersaneden çıkarılınca bir inşaat şirketinde güvenlik olarak çalışmaya başlamıştır. Çalıştığı inşaattan şehrin futbol takımının maçları kısmen de olsa izlenebilmektedir. Santa ve arkadaşlarının işsiz kalmasının sebep olarak yine kendilerini görmektedir.

3. Güneşli Pazartesiler Filminin Sosyolojik Açından İncelenmesi

Bourdieu'ya göre "sosyoloji, bir dövüş kulübüdür." Alan, sosyolojik mücadelenin yapıldığı yerdir. Güneşli Pazartesiler filmi işten çıkarılmaya itiraz eden tersane işçilerinin polisle karşı karşıya geldiği sahne ile başlar. Polisin kaskıyla, üniformasıyla, silahıyla, copuyla, gaz fişeği atan tüfekleriyle, zırhlı araçlarıyla işçinin karşısına dikilmiştir. Sistemin kolluk gücü, kol gücünün karşısındadır. Polis, fiziksel şiddete başvurmasa dahi alandaki varlığıyla simgesel şiddeti hissettirmektedir. Kask, cop, zırhlı araçlar şiddet kullanma tekeli elinde tutan devletin alandaki görünür yüzüdür. Polisin işten çıkarmayı gerçekleştiren sermaye sahiplerinin değil de işten çıkarılan işçilerin karşısında olması geniş kitleler

tarafından sorgulanmaz. İşçiler mücadelesinde haklı da olsa, taktıkları baret, kaskın karşısına geçtiği andan itibaren kriminalize olamaya başlayacaktır. Grev, demokratik ülkelerde anayasal bir hak olsa da kapitalizm ve devlet, kâğıt üzerindeki bütün hakları kısıtlamak için gerekçeler üretecektir. Gücü elinde bulundurmeyen sınıflar, bırakın hak ve özgürlüklerini genişletmeyi kâğıt üzerinde var olanları korumak için dahi mücadele etmek durumundadırlar.

Filmin ikinci sahnesi. (02.34-02.37) Kadrajda önce megafon hoparlör vardır, çıkan mekanik ses vapurun hareket saatini bildirmektedir, ardından da Ria İstasyonu binasına iliştirilmiş devasa bir saat kadraja girer. Megafon hoparlörden yükselen anons kadın ya da erkek sesi değil, iktidarın sesidir. Saatin de güneşin hareketlerinden, mevsimsel döngüden, uzayan ya da kısalan gece-gündüz süresinden ve hava durumundan bağımsız bir zaman bildirimi vardır. Karlı bir 21 Aralık günü de güneşli bir 21 Haziran günü de saat aynı saattir. Bu zaman, tabiatın zamanı ya da doğal zaman değil kurulu düzenin zamanıdır. İktidar, simgelerle mekânı ve zamanı kontrol etmektedir. Megafon hoparlör ve saat, simgesel sermaye kapsamından kurulu düzenin birer baskı aracıdır. (Yarç, 2011; Özsöz, 2007; Ünal, 2017).

Saat sadece zamanı gösteren bir mekanik icat olmanın ötesinde aslında, “alana girebilmek ve oyunda yer alabilmek için” sorgulamadan kabul edilen ve gerekliliği yerine getirilen tam bir simgesel şiddet aracıdır. “Saatlerin yerel gözlemler aracılığıyla Güneş’in konumuna göre ayarlanması yerine, standart saatlerin her birinin Londra’nın Greenwich kentindeki başlangıç meridyenine göre belirli bir şekilde ayarlanması, bütün bir dünyayı zamansal dilimlere bölmüştür.” (Bastian, 2024) Güneş zamanını ve dünyanın hareketlerini hiçe sayarak zamanın standartlaştırılması tüm dünyanın fiziksel uzamını kontrol altına almak isteyen bir sermayenin varlığıdır ve 19. yüzyıl sonlarında bunu vahim bir durum olarak gören muhalifler “Kendi zamanımızı kendimiz ölçelim!” yazan siyasi broşürlerle seslerini duyurmaya çalışmışlardır. (Bastian, 2024)

Sonraki sahnede (03.12-03.21) Ria İstasyonu 3 numaralı peron. 08.15 vapuruna binmek üzere bekleyen çoğu orta yaş yetişkin kadın ve erkekler. Kamera her bir birey için adeta yüz okuması yapmaktadır. Yüzlerden kasvet, hüznün, belirsizlik ve gelecek kaygısı akmaktadır. Mesaiye, randevuya, hastaneye yetişmek için istasyona gelen insanlar Serengeti Vadisi’nde başlayan kurak mevsimin ardından timsahlarla dolu Mara nehrini geçmeye çalışan antiloplar gibidirler. Güç ilişkileri ve bu ilişkileri (egemen ya da bağlı olma durumu) değiştirmeyi hedefleyen tüm mücadeleler akışkan ve karmaşık olan bu ortamlarda, alanlarda sahnelecektir (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 151- 152) (Swartz 2018, s. 174-175).

Lady Espana demir alır ve istasyondan ayrılır ve Ria de Vigo’da günün ilk seferine başlar. (06.20-07.54) Vapurun güvertesindeki yolcular işçiler ve iş arayanlar, belki birkaç akademisyen, öğretmen ya da kendi küçük işletmesinin sahibi. Aynı gemidedirler. Gemide kadraja giren yolcuların –çocuklar, gençler ve çok yaşlılar yok- her ne kadar ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleri hakkında nicel bir bilgiye sahip olamasak da kılık kıyafetleri, aksesuarları, oturma kalkma biçimleri, vücut dilleri, davranış şekilleri sosyal sınıfları hakkında bilgi vermektedir (Kaplan ve Yardımcoğlu 2020, s. 27). Bireylerin konumlarıyla özdeşleşmiş habituslarından toplumsal sınıfları belirlenebilir. (Bourdieu, 1984 akt. Swartz, 2018, s. 205)

Neoliberal politikalar sanayi ve maden sektöründe istihdam daralmasında yol açarken hizmet sektöründe de genişlemeyi beraberinde getirmiştir. Lino’nun iş başvurusu için gittiği mekânda kamera değişen çalışma koşullarına çevrilmiştir. (07.54-08.20) Masaüstü bilgisayarlar, ardı ardına çalan telefonlar, tomar tomar A4 kâğıtları, şık giyimli, bakımlı, 30’lu yaşlardaki kadınlar, hareketli bir ofis.

Lino ile birlikte iş başvurusu için gelenler bekleme salonundaki yerlerini almışlardır. Lino için hizmet sektörü yeni bir alandır ve gerekli sermaye türleri değişmiştir. Sürekli avuçlarının içi terleyen, mendil ile terini silen, vücudunun kokup kokmadığını kontrol eden Lino, önce sol, sonra sağ yanına bakınır. Arenadaki rakipleri yarı yaşında genç kadın ve erkeklerdir.

Bir önceki sahnede (04.14-06.11) Lady Espana'nın güvertesinde Lino'nun Santa ve Jose ile diyalogu değişen çalışma koşulları hakkındadır:

“Santa, oturduğu yerden hafif geriye döner, Lino'ya seslenir: Çok hoşsun. Görüşmen mi var?”

Lino: Saat 11.00'de.

Santa: Asla vazgeçmiyorsun.

Lino: Bu iyi görünüyor... İyi maaş, masraflar, bir büro..

Jose: Kendi arabası olan. Senin kendi araban yok ki.

Lino: İlk maaşım alacağım. Salo kendininkini satıyor.

Santa: Kendi araban demek, çalışan araba demek. O'nun arabası hurda deposunda.

Lino: Sadece kendi arabası olan diyor.

Santa gazeteyi eline alıyor, ilana bakıyor: Bilgisayar kullanabilen.

Lino: Oğlum bana öğretiyor. Ve bak en az 112.000. Artı komisyon. Kariyer imkânı.

Lino: Sorun yaş sınırın olması... 35...

Jose ve Santa, Lino'ya bakarlar.

Lino: Ne?

Santa: Olmaz mı?

Jose: 35 mi?

Lino: Aşağı yukarı.

Santa: Bu kır saçlarla mı? Bak burada 20-35 arası diyor. Ve düzgün görünümlü.

Lino: Ben düzgün görünümlü değil miyim?

Jose, Santa'ya müdahale eder: O'nu daha fazla germe.

Santa: Lino çocuk arıyorlarmış. Çocuklar kır saçlı olmaz.

Lino: Kır saçlılar düzgün görünümlü olabilir.

Jose: Sana işi vermeyeceklerini göz önünde tutmalısın.

Lino: Ama vereceklerini düşünüyorum.

Santa: Pozitif düşünmesi gerekmez mi?

Jose: Hayır. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorsun.

Santa: Sen biliyorsun da

Lino: Neyse... Göreceğiz... Kır saçlıysam kır saçlıyım. Hepsinin canı cehenneme!

Jose: Peki ne yapacaksın? İş olarak...

Lino: Kim bilir...

Jose önce şakın şaşkın Santa'ya bakar, sonra elindeki şans kuponlarına döner. Santa, kızgınlıkla, şaşkınlık arasında Lino'ya bakmaya devam eder. Lino, bakışlarını ikisinden de kaçırır. Bir saniye gökyüzüne bakar sonra sol omzunun hizasına...”

Bilgisayar bilen, ehliyeti ve otomobili olan, 35 yaşından gün almamış bulunan, düzgün görünümlü bir eleman aranmaktadır. Lino'nun ne ekonomik sermayesi ne kültürel sermayesi ne de simgesel sermayesi

bu alan için yeterlidir ama yine de Lino sebepsiz bir şekilde iyimserdir. Üstelik bir ofiste ne iş yapacağına dair en ufak bir fikri de yoktur. Film boyunca Lino iş aramaya, kuyrukta beklemeye, oğlundan bilgisayar öğrenmeye, oğlunun elbiselerini giyerek ve saçını boyayarak genç görünme mücadelesine devam edecektir.

Ana, eşi, Jose ile iki oda bir evde yaşamaktadırlar. Balık konservesi fabrikasında çalışmaktadır. Filmde (11.13-11.43)'te Ana, bedenini deodorantla adeta yıkar. Balık kokuyor olduğundan rahatsızdır. Sürekli ayakta durarak çalışmaktan ötürü de bacaklarında ağrılar oluşmuştur. Jose, tersaneden çıkarılmıştır, işsizdir. Tersaneden çıkarılan Santa, Lino, Amador, Sergei ve Reina ile birlikte yine bir tersane işçisi olan Rico'nun barında takılmaktadır. Bir müddet daha iş bulamaz ise Ana'nın kendisini terk edeceğinden endişe etmektedir.

Filmde (27.12)'te kadrajda balık konservesi fabrikasında bantta birer robotmuş gibi çalışan kadın işçiler vardır. 27.30'dan itibaren sahneye Jose'de girer. Jose eşi Ana'yı görmeye fabrikaya gelmiştir. Ana, banttan ayrılp Jose'nin yanına geldiğinde bir iki cümle kurmadan megafondan mekanik ses uyarı yapar: "Ana! İşine Dön!" İktidar her yerdedir. İşçilerden sorumlu kişi eşinin yanında Ana'yı banta dönmesi için uyarırken gayet rahattır. Çünkü fabrikadaki egemen- bağımlı ilişkisi meşrudur ve bu "meşruiyet aracıyla oluşmuş tahakküm gücü sınıfsal ilişkilerin çimentosudur" (Swartz, 2018, s. 128).

Lino ve Santa ile birlikte Lady Espana'nın güvertesinde yerini alan Jose'nin elinde şans oyunu kuponu vardır. (03.29) Vapura binen bir kadını izler ve oturduğu koltuğun numarasına bakar: "23" Jose, elindeki kuponda da "23" numarayı işaretler. Bunun mantıklı hiçbir gerekçesi yoktur. Muhtemelen bu davranışının sebebi, şans oyunları oynayan kimselere evrenin mesaj verdiği safatasıdır. Senaristler bu yaklaşımla dalga geçmek istemiş olacaklar ki sonraki bir sahnede Santa'nın otelde kaldığı ve zaman zaman seks işçisi kadınlarla beraber olduğu odanın kapı numarasını gösterir: "23" Burada Jose'yi şans oyunlarına sevk eden dürtü Ana'yı kaybetme korkusudur. Jose, Ana'yı kaybetmemek için ekonomik sermayesini artırmak, sınıf atlamak istemektedir. Şans oyunları düşük ihtimal de para kazanmak için olsa en kestirme yoldur. Bourdieu'nun dediği gibi neoliberal politikalar, uzun dönemde işsizlik, yoksulluk, evsizlik, ev içi şiddet, boşanma, alkolizm, madde bağımlılığı, kumar bağımlılığı gibi durumlar oluşturmaktadır (Garrent 2007 akt. Akyıldız, 2022, s. 272).

Filmde 22.14'te kadrajda kaleci vuruşu ile oyuna giren futbol topu görünür. Şehrin devasa stadyumunda futbol maçı vardır. Tribünler coşkuludur. Reiana, Santa, Jose, Serguei ve Lino maç izliyordur. Heyecan doruktadır: "Haydi kurtul ondan!", "Topu kaptırma!", "Şimdi kaptıracağız!", "Çık oradan!", "Şimdi kaptıracağız!", "Kendi gidiyor!", "Pas at!" "Haydi, vur buna!", "İşte bu! Hareketlenin çocuklar!", "Haydi koş koş!", "Şuna bakın görünmüyor ki!" Reiana, Santa, Jose, Serguei ve Lino tribünlerde değil, inşaattadırlar. Ve inşaatın önüne gelen tribün çatısı sahanın tamamını görmeye engeldir. Santa problemin çözümünü konuşur: "İki kat daha çıkmanız gerekiyor Reina."

La Naval Bar'ın müdavimleri şehrin futbol kulübünün taraftarıdır. Ancak ekonomik sermayeleri bir futbol maçına bilet almaya yetmiyordur. Ayrıca Santa bar mesaisi bile borç parayladır. Hatta 10.55'te Santa önceki müşterilerin oturdukları masaya yönelir. Müşterilerin bıraktığı bahşişi alır ve La Naval Bar'da bulunan kumar makinesine yönelir.

"Rico sorar: Ne yapıyorsun?"

Santa: Bahis bu!

Rico: Evet ama benim bahşişimdi!

Elindeki bozuklukları kumar makinesine atan Santa: Uzatma! Yine senin olacak! Senin işine yatırım yapıyorum!”

36.45'te yönetmen bizi bir villanın havuzlu bahçesine götürür, Jose, Lino, Serguei bahçede bir yuvarlak masanın etrafında oturmuş, pahalı bir viski içiyorlardır. Orada bulunma sebepleri Natlia'nın Santa'ya bir geceliğine devrettiği çocuk bakıcılığıdır. Santa ücretini, Natalia'da komisyonunu alacaktır. 4-5 yaşlarındaki çocuğa televizyonu açıp kumandayı eline veren ve yetişkin programları izlememesini tembih eden Santa da bahçeye gelir. Konu villa sahibinin zevkleridir:

“Jose: Bu viski müthiş!

Lino: Adamın iyi bir zevki var.

Santa: Hepimizin var ama onun parası var!”

Villanın davetsiz misafirleri daha önce deneyimlemedikleri bir ortamda üst sınıfın zevklerine, beğenilerine, yaşam alanlarına tanıklık etmektedirler. Lino'nun “Adamın iyi bir zevki var.” cümlesi de aslında ataerkil bir bakış açısının yansımasıdır. Villanın mülkiyeti de mekânın dizaynı da içki çeşitleri de Lino'nun zihninde “evin reisi olan erkeğin” tercihidir. Lino'nun ataerkilliği bununla da sınırlı değildir. Bir nevi “ötekilerin tribünü” olan inşaatta maç izlerken, inşaatın güvenlik elamanı Reina yedikleri çerezleri yere dökmemeleri söyler, “Dökülmesine engel olamam ki!” diyen Jose'yi “Elini altına koy!” diyerek uyarır ve yerdeki kırıntıları toplar. Lino'nun Reina'ya tepkisi “Aynı karıma benziyorsun” olur. Lino'ya göre temizlik işlerini yapmak kadınların görevidir. Reina'nın temizlik yaptığını gören Jose, “Benim mekânı da temizleyebilirsin, berbat bir halde!” deyince Lino yine söze girer: “Karın çalışıyor da ondan.” Lino'ya göre Jose'nin evini de Jose'nin karısı temizlemelidir.

Villa sahiplerinin zevkleri La Naval Bar'ın işsiz müdavimlerini büyülemiştir. O gece yaşam alanının ve içki dolabının kendilerine sunduğu konforun tadını çıkarırlar. Bourdieu'ya göre “her sınıf kendinden üstün sınıfların zevklerini taklit eder,” fakat bu sadece “o zevkin indirgenmiş halinden ibarettir” (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 92).

Jose villa sahibinin ne iş yaptığını merak eder. Oturduğu yerden kalkıp villanın içine girer. Bir müddet sonra geri döndüğünde “Adamın ne iş yaptığını öğrendim.” der. Devam eder: “Ayakkabı yapıyor. Dolabın kapağını açtım ağızıma kadar ayakkabı doluydu. 200 çift kadın ayakkabısı vardı.” Jose gerçeğin farkındır: “Karısının olsa gerek.”

Belki giymesi için eşine uzun zamandır bir çift çorap alamayan Jose, bir villada oturan ve karısına değişik tarzlarda 200 çift ayakkabı alabilen “farklı bir yaşam formu ile” karşılaşmıştır. Sadece ayakkabılık bile villa sahiplerinin toplumsal uzamdaki sınıfsal durumunu anlatmaya yeterlidir. Mekânın her bir köşesinde villa sahiplerinin simgesel sermayesini gösteren prestijli nesnelere vardır. (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 106). “İşkân edilen uzam, toplumsal uzamın bir şekilde kendiliğinden sembolleştirilmiş hali olarak düşünülebilir” (Bourdieu 2022, s. 224)

Tersaneden çıkarıldıktan sonra hiçbir geliri olmayan Jose, balık konservesi fabrikasında sözleşmeli olarak çalışan eşi Ana ile birlikte kredi başvurusu yapmak için gittikleri bankada, Ana'ya kefil olabilecek ekonomik ya da sosyal sermayeye dahi sahip olmadığı gerçeği ile yüzleşince kırılğan erkeklik gururu nedeniyle Ana'nın başvuru formunu görevli personelin şaşkın bakışları altında hışımına masadan alıp buruşturarak yere atmıştır. (46.04-48.35) Simgesel sermaye sahibi olmak, kredi vermeye hazır kimseler üzerinde belirli bir gücün olmasıdır (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 106) ve kravat takmış olmak yeterli değildir.

Jose, La Naval Bar'da otururken açık olan televizyonda bir eğlence programı vardır. Yüzü ekrana, sırtı barın diğer müşterilerine dönük olan Jose herkesin duyacağı şekilde konuşur: “Televizyona çıkmak güzel bir şey olmalı... Bir program sunduğunu düşün... Televizyona çık, saçma sapan konuş ve bir kral gibi yaşa...” Değişen dünyada yeterli ekonomik sermayeniz olmasa bile sosyal ya da kültürel sermayenizle ekran yüzü olup birdenbire sınıf atlayabilirsiniz.

Natalia'nın bir geceliğine ayarladığı çocuk bakıcılığı işinde Santa'nın görevlerinden biri de villa sahiplerinin çocuğunu uykudan önce masal okumaktır:

“Santa: Ağustos böceği ile karınca. İşte başlıyoruz. Evvel zaman içinde bir ağustos böceği ile karınca varmış. Karınca çok çalışkanmış ve ağustos böceği çok tembelmiş. Karınca işleriyle meşgul olurken ağustos böceği şarkı söyleyip pineklemiş. Zaman akıp gitmiş. Karınca tüm yaz boyunca çalışmış. Toplayabildiği kadar erzak toplamış ve kış gelip çattığında karıncanın her şeyi varken ağustos böceği açlıktan ve soğuktan ölüyormuş... Bu karınca da tam piçmiş. Ağustos böceği karıncanın kapısına gittiğinde karınca ona böyle söylemiş: “Sen de benim gibi çalışsaydın şimdi aç ve üşüyor olmazdın.” Ve kapıyı açmamış. Kim yazmış bunu?.. Çünkü işler böyle yürümüyor! Bu karınca boktan ve vurguncu biri! Ayrıca bazılarının neden ağustos böceği olarak doğduğundan bahsetmiyor. Çünkü öyle doğduysan hapı yutarsın. Bundan bahsetmiyor. (40.08- 41.16)”

Bourdieu'ya göre “bireylerin sahip oldukları sermaye türleri ve yoğunlukları doğdukları ailede, eğitim hayatlarında ve mesleki yaşantılarında farklı şekillere bürünebilmektedir” (Baş 2022, s. 477). Santa da sınıflar arası eşitsizliğin az ya da çok çalışmaktan değil, eşit koşullarda dünyaya gelmemekten kaynaklandığına inanıyordu. Santa'nın kaldığı 23 numaralı otel odasının tavanında oldukça belirgin bir Avustralya silüeti oluşturacak şekilde dökülme vardır ve o silüet Santa'nın umudu olmuştur. Ne kadar çok çalışırlarsa çalışsınlar İspanya'nın ekonomik koşullarında kendi sınıfsal konumlarında (Swartz, 2018, s. 253-255) bir değişiklik yol açmayacağını düşünüyordu ve O'nun için çözüm bir yolunu bulup Avustralya'ya gitmektir. Santa ve Lino, dalgakıranın ucundaki fenerin altında kayalıklara oturmuş hem haliçe bakıyorlar hem de güneşleniyorlardır. Santa, Lino'ya başka bir yaşamın mümkün olduğunu anlatır:

“Santa: Avustralya. Avustralya muhteşem. Kaç kilometrekare olduğunu biliyor musun? Buranın 10 katı... Ya nüfusu?

Lino: Bilmiyorum.

Santa: İspanya'nın yarısından bile az. Bir hesap et. Kişi başına ne kadar düştüğünü hesap et... Burada bir bok düşmüyor... Sana payını veriyorlar.

Lino: Veriyorlar mı?

Santa: Emekli olduğunda. Onların bir kanunu var. Bölüyorlar. Evet, yaptıkları şey ülkenin birçok bölümünü orada kaç kişi yaşıyorsa ona bölüyorlar. Ne bileyim, mesela iki ya da üç kilometrekare. Neyse ne... Orayı sana veriyorlar. Herkes payını alıyor.

Lino: Hadi ya.

Santa: Düşünebiliyor musun? Sonsuza kadar senin. Ne bok istiyorsan yapabilirsin. Böylece insanlar daha huzurlu oluyorlar. Bunda havanın da etkisi var. Lino orada hava müthiş.”

Jose ile girdikleri markette cipsi aşırın, Angela'nın tanıtımını yaptığı peynirlerin tadına bakıyormuş gibi yapıp tezgâhtaki peynirlere çöken, Reina'nın güvenlik görevlisi olarak çalıştığı inşaattan malzeme çalan, Rico'nun barında arkadaşlarına borç takarak demlenen, 15 yaşındaki Natalia'ya sarkan ve müşterilerin bıraktığı bahşişlerle kumar makinesinde de şansını deneyen, kaldığı otel osdasına kadın atan, Natalia'nın yerine çocuk bakıcısı olarak gittiği villaya arkadaşlarını toplayıp bedava içki partisi veren Santa, tüm bunlara rağmen tersane işçilerinin direniş liderlerindedir. Çünkü eylemlerde başı çekmektedir, Jose'ye eşi Ana ile arasını düzeltmesi için yardımcı olmaktadır, yaşlı Amador'u sarhoş

olduğunda evine taşımaktadır. Daha belirgin bir iyiliği de karısının uzun zaman önce terk ettiği Amador'un cenaze organizasyonunda en öndedir. Santa'nın ekonomik sermayesi yoktur ama güçlü bir sosyal sermayesi vardır ve tersane patronlarının uygulamalarına karşı neticesi olumsuz da olsa direnişi örgütleyebilecek dili yani kültürel sermayesi O'nu öne çıkarmaktadır. Tam da bu Bourdieu'nun "kişisel çıkarın çıkarsızlığa dönüşmesinden yarar sağlama" olarak nitelendirdiği simgesel sermayedir. Santa mücadelesi ile Bourdieu'nun simgesel sermaye adını verdiği şeyi elde etmiştir. Simgesel sermaye inkâr edilmiş sermayedir; temelde yatan çıkara dayalı ilişkileri çıkarsız uğraşlar kisvesine büründürür (Swartz, 2018, s. 130).

Santa Avustralya düşlerini daha da güneye taşır. Lino'ya Yeni Zelanda'nın güneyinde, Pasifik Okyanusu'ndaki Antipodes adalarından bahseder:

"Santa: Antipodes adaları... Antipodes adaları... Niye böyle dediklerini biliyor musun? Antipodes karşıt demek. Çünkü. Antipodes... Anti-podes. Kar-şıt. Buranın karşıtı. Orada çalabilirsin. Burada çalamazsın. Orada düzüşebilirsin. Burada düzüşemezsin... Antipodes. (16.03-17.09)"

Santa'nın simgesel sermayesini büyüten olaylardan biri de Urban Swimlight 270 model sokak lambasıyla olan savaşıdır. Tersane işçilerinin işten çıkarmaları protesto ettikleri grev sürecinden yaşanan arbedelerden birinde Santa, sokak lambasını kırdığı için suçlu bulunmuş, lambanın bedeli olarak 8.000 Peseta para cezasına çarptırılmıştır. Santa hem bu parayı ödemek istememektedir hem de ödeyecek durumu yoktur. Üçüncü duruşmanın sonunda Santa avukatına şunu söyler: "Bunu nasıl ödeyebilirim? Beni işten çıkardılar. Şimdi de 8000 Peseta ödememi istiyorlar. Bu da ne demek? Beni işten çıkardıkları için para mı ödeyeceğim?" (19.20-19.32)

Santa, La Naval Barda konuyu 8.000 Peseta'ya getirir. (20.04-20.36) Filozof gibi konuşur:

"Santa: Bu ucuz ya da pahalı olması meselesi değil. Senin için ucuz mu? Doğru. Benim için değil. Jose için çirkin mi yakışıklı mı? Bu da değişebilir. Karısı sevebilir. Örneğin 8000 Peseta. Ne kadar ediyor?"

Lino: Euro olarak mı?

Santa: 8000 Peseta. Peseta olarak, ne kadar eder?

Lino: 8000 Peseta.

Santa: Hayır... Hayır, gördün mü? Bana göre ahlaken daha çok ediyor."

Bir insanın sevdiklerinden, zevklerinden, yakınlarından vazgeçerek başkaları için harcadığı zaman, emek ve alın terinin ücretlendirilmesinde; bir nesnenin fiyatının, bir hizmetin bedelinin belirlenmesinde; ücretlendirmede, fiyatlandırma adalet tartışmalı bir konu olmaya devam edecektir.

Santa hapse girmemek için 8.000 Peseta'yı öder. (01.16.43-01.17.06) Avukatı, otomobilde giderlerken morali bozuk olan Santa'yı rahatlatmaya çalışır: "Öyle görünmeyebilir. Ama bu yaptıkların sana bir şeyler katıyor ve seni geliştiriyor. Burada. Kafanda. Ve daha iyi olursun. Daha olgun." Santa avukata durmasını söyler. Otomobilden iner. Eline bir taş alır ve karşısındaki Urban Swimlight 270 model sokak lambasını tuz buz eder. Tekrar otomobile gelir, koltuğuna oturur ve konuşur: "Çok daha iyiyim."

Santa'nın sorgulamalarına ve isyanına filmin en başından da tanıklık ediyoruz. Birkaç yıl öncesine kadar tersane işçisi olan Santa, belki de kendilerinin imal ettiği Lady Espana vapuruna biletsiz biner, bilet kontrol görevlisinin uyarlarına aldırmaz etmeden güverteye geçip Jose ve Lino'nun yanına oturur. Bilet kontrol görevlisi adıyla hitap edecek kadar Santa'yı tanımaktadır ve ısrarla bilet uyarısı yapar:

"Bilet kontrol memuru: Santa biletin! Patron beni suçlayacak!"

Santa: Vereceğimi söyledim! Hizmet berbat zaten! Yüzerek daha hızlı geçerdim! İstedığınız ücrete göre bedava içecek olmalı!

Jose: Ve hostesler.

Santa: Kesinlikle! Senin gibi balık yüzülü biri değil! Baş belası!”

Serguei, Rus göçmendir. Sovyetler Birliği’nde Glasnost ve Perestroyka ile birlikte yaşanan süreçten etkilenmiştir. Kendini işçi olarak İspanya’da bulmuştur. Ancak tersanenin tasfiye sürecinde O da işsiz kalmıştır. Santa’nın bir gecelik çocuk bakıcılığı için gittiği villada dönen sohbette o da yaşadıkları süreci özetleyen bir hikâye ile dâhil olur:

“Serguei: Ruslar bir hikâye anlatır. İki eski parti arkadaşı karşılaşır. Biri şöyle der: Komünizm hakkında bize söylenen her şey yalanmış. Diğeri de şöyle der: Evet fakat en kötü olanıysa kapitalizm hakkında söylenen her şey doğruymuş.”

Bu arada arkadaşları ilk kez Serguei’ye ne iş yaptığını sorarlar. Gagarin Uzay Bilimleri Fakültesinde kozmonot olmak üzere eğitim aldığı öğrendiklerinde de şaşırırlar. Ancak Serguei’nin kültürel sermayesi ne tersanede çalışırken ne de La Naval Bar’da bir işe yarıyordu. Bir alanda etkili olan sermaye tipi bir başka alanda bir anlam ifade etmeyebiliyordu. İhtişamlı Sovyetler Birliği’nin kozmonotu İspanya’nın Vigo şehrinin sokaklarında işsizdi.

Reina, tersaneden sonra bir şekilde güvenlik görevlisi olarak kendine iş bulmuştur. Stadyumun yanındaki inşaatta maç izlemek için misafir etse de Santa’nın çalışmıyor oluşundan rahatsızdır. Santa’nın işsizlik maaşını kastederek, “Ödediğim vergiler sayesinde geçiniyorsun” diyebilmiştir. Santa ise Reina’nın yaptığı işi küçümseyerek “Polis olmaksızın çalışmamayı tercih ederim” demiştir. Santa’ya göre polis olmak, emeği sömürülen, ekmeği elinden alınan, hakları gasp edilen, geleceği çalınan insanların karşısında kurulu düzenle saf tutmaktır. Reina, Santa’nın suçlamasına tepki gösterir: “Orada dur. Ben polis değilim. Güvenlik elemanıyım.”

Reina, Santa’yı iş bulmak yerine kurbanı oynamakla suçlar, aylak olmakla nitelendirir. Santa, Reina’nın var dediği işlerin, “Güney’e gidip 80.000 Peseta kazanıp yarısı pansiyona vermek, yarısını da geride bıraktığı ailesine göndermekten başka bir şey olmadığını” bunun da kölelik anlamına geldiğini ima eder. Reina bundan bahsetmediğini, her zaman bir şeyler yapılabileceğini, örneğin Rico’nun aldığı tazminatla La Naval Bar’ı açtığını ve işlerinin yolunda gittiğini ama Amador’un işten ayrıldıktan sonra elindeki parayı ezdiğini söyler. Santa öfkelenir ve verilen 8.000.000 Peseta tazminatla, 49 yaşında, işsiz bir halde, 2 çocukla geçinmenin mümkün olmayacağını, 4 yılda o paranın ezileceğini söyler. Reina, yurt dışından gemi almanın daha ucuz olduğunu, bu yüzden tersanenin kapatıldığını ileri sürer. Santa buna da itiraz eder. Kendilerinin gemi üretiminde çok başarılı işler çıkardıklarını, tersane zor durumdaysa daha düşük ücretle çalışmayı hatta ücretsiz fazla mesai yapmayı dahi teklif ettiklerini ama asıl meselenin deniz kenarında bulunan bu tersane arsasına Korelilerin lüks konutlar yapmak istemelerinin olduğunu anlatır. Santa, tüm işçiler direnmesi gerekirken bazılarının kendilerine önerilen tazminatı kabul ettikleri için direnişin kırıldığı böylelikle de işçiler arasındaki birliğin bozulduğunu anlatır. “Artık birlik değildik. Bizi böldüler. Sıçtığımın anlaşmasıyla. Bölündüğümüzde de mahvolduk. Bu hep böyle de olmuştur.” der.

Güneşli Pazartesiler’in ilk sahnesi, kol gücü ile kolluk gücünün karşı karşıya geldiği sahne, Rus yönetmen [Sergei M. Eisenstein](https://www.sinemalar.com/film/971/grev)’ın 1925 Sovyet yapımı Stachka (Grev) filmine göndermedir. Santa’nın işçilerin birliğine dair konuşması da Stachka’nın en başında geçen Lenin’in sözlerini hatırlatır: “Örgüt, işçi sınıfının her şeyidir. Kitle örgütleri olmaksızın, proletarya bir hiçtir. Örgütlenme, eylem birliğidir; akıllı müdahaledir.” (<https://www.sinemalar.com/film/971/grev>)

Bourdieu sosyolojisi açısından baktığımızda, Güneşli Pazartesiler filminde anlatılan dramın ardında yatan film boyunca hiç görmediğimiz Korelilerin “uzama el koyma” mücadelesidir. “Uzaman mekân ve yerleri ile bunların getirdiği kâr farklı alanlarda mücadele konusudur” (Bourdieu, 2022, s. 228). Tersanenin yeri deniz kenarıdır, Atlas Okyanusu’na yakın ve fakat ılıman bir haliçtir. Ulaşımın kolay olduğu değerli bir mekândır. Ulaşımın kolay olması zamanın kontrolü ile ilgilidir. “Bu nedenle farklı sermaye biçimleriyle sadece mekân üzerinde değil zaman üzerinde de iktidar kurulur” (Bourdieu, 2022, s. 229)

Santa’nın Rico’ya hitaben “İçkiler bedava bile olsa ben başka yere gitmeyeceğim. Buraya gelmeye devam edeceğim. Anlaşmaya imza atmış olsan bile.” demesi de Bourdieu’nun “sermayesizlik, sınırlanmışlık hissini artırır, kişiyi belirli bir mekâna bağlar” (Bourdieu, 2022, s. 229) görüşünü akla getirir.

Amador’un ölümünün, Ana’nın Jose’ye sarılışın, Lino’nun iş aramaktan vazgeçişinin ardından Santa, son bir kez tersaneye gelir. Göçmen işçinin kendisine ikram ettiği meşrubattan bir yudum çeker sonra şişeyi imalatında çalıştığı yarım kalmış dev geminin gövdesine atar. Göçmen işçinin ne yapıyorsun sorusuna Santa’nın verdiği cevap “Vaftiz ediyorum” olur. (1.44.16 -1.44.30)

Amador, La Naval Bar’da takılan ekibin en yaşlısıdır. Karısı O’nu çoktan terk etmiştir. Ama O, karısının hasta annesine bakmak için gittiğini söyler. “Eşin döndü mü Amador” sorusuna cevap olarak da “Annesi daha da kötüleşmiş.” der. Terk edilmek bir erkek için incitici, işsiz bir erkek için ise daha da incitici. Amador, barda genellikle suskundur, kederlidir, sadece içer. Barın lavabosundaki yeni lamba sensörlüdür. Amador bu yeni lamba tipine alışamamıştır. Lavabodan çıkıp şaşkın şaşkın lambaya bakarken Rico açıklamaya çalışır:

“Rico: Kendiliğinden sönyüyor. Zaman ayarlı.

Amador: Ne zamanı?

Rico: Zaman! Bildiğin zaman işte!

Amador: Ne kadar saçma! Bana pahalıya mal olur!

Rico: Olsun! Sen mi ödüyorsun sanki!”

Tasarruf gerekçesiyle takılan sensörlü lambaların sönmeye zamanını beklemek Amador için israftır. Lambanın birkaç saniye fazladan yanmasını kabul edemez. Amador’un sensörlü lambanın birkaç saniye fazladan yanmasını israf olarak görmesi bir taraftan da içinde bulunduğu sınıfın yaşadığı ekonomik sefaletin göstergesidir. Bourdieu’ya göre “bir sınıf, üretim ilişkilerindeki konumu kadar tüketimiyle de tanımlanır” (Bourdieu 1984 akt. Swartz 2018, s. 206).

Santa ve Jose, Amador’un yaşadığı bunalımın farkındadırlar. Jose’nin bankaya vermeyi düşündüğü bir evrağı alabilmek için tersaneye gittikleri gün, dönüşte Amador’un evine uğrarlar. Apartmanın kapısı kapalıdır. Aşağıdan Amador’a seslenirler. Evde olmadığını anlarlar. Beklemeye karar verirler. Nihayet Amador, dolu bir poşetle gelir. Kaldığı apartmanın önünde Jose ve Santa’yı görmekten pek hoşlanmaz. Santa’nın poşeti yukarıya taşıma teklifini de reddeder. Yaşadığı sefaletin görünmesini istemiyordur.

Filmde 59.11’de Amador kadraja girmeden önce konuşması vardır: “Asıl soru tanrıya inanıp inanmadığımız değil, asıl soru tanrının bize inanıp inanmadığı. Çünkü inanmıyorsa sıçtık.” Gecenin ilerleyen saatlerinde Santa, Jose, Serguei ve Amador, La Naval Bar’da içmeye devam ediyorlardır. La Naval Bar, Bourdieu’nun tabiriyle “her söze, her cümleye ve daha da önemlisi ses tonlarına yüz ifadelerine ve beden dillerine nakşolmuş toplu uğursuzluğun aşikâr olduğu toplumsal sürgün

mekânlarından biri” gibidir (Bourdieu, 2022, s. 129). Amador çok fazla içmiştir ve bir filozof gibi konuşmaya başlamıştır. Kendisine karısının dönüp dönmediği tekrar sorulduğunda sinirlenir: “Defolup gidin! Tanrı size inamıyor! Hiçbirinize! Hem de hiç!” Aldığı aşırı alkolün etkisiyle yaşlı Amador yalpalar. Tam düşecekken Santa tutar. Tek başına eve gidecek durumda değildir. Santa koluna girer ve bardan çıkarlar.

Santa, Amador’u oturduğu apartmanın önüne kadar götürmüştür ancak Amador, Santa’nın kendisini yukarıya çıkarmasını istememektedir. Amador, apartmanın önünde kendini yere bırakır. Santa’nın Amador’u evine çıkarma çabaları sonuç vermez. Santa da yere oturur. (01.02.56) Amador konuşmaya başlıyor:

“Amador: Siyam ikizleri gibi! Kavga ediyor geri zekâlılar!

Santa: Hangi siyam ikizleri?

Amador: Bildiğin siyam ikizleri. Siyam ikizlerini biliyorsun değil mi?

Santa: Hayır bilmiyorum, Amador. Ya sen?

Amador: Evet biliyorum. Siyamli siyam ikizleri. İki kafaları var. Doğduklarından beri birbirlerine yapışıklar. Çünkü doğmaya korkuyorlarmış, Daha sonra da ayırlamamışlar.

Santa: Kavga mı ediyorlar?

Amador: Evet, kavga ediyorlar. Evet bir tanesi kazanıyor. Ve diğerini itiyor. O düşüyor. Ve kazanan gülüyor. Ama O da düşüyor. Anladın mı?

Amador: Çünkü birbirlerine yapışıklar. İkisi de düşüyor, anlıyor musun?

Amador gülüyor. Santa da gülümsüyor.

Amador: Sanki şöyle söylüyor: “S.... git!” Anlıyor musun? S.... git!

Amador ve Santa birlikte gülüyorlar

Amador: S....git!

Apartmanda tek dairenin ışığı ve girişin lambası yanıyor.

Amador: Anlıyor musun?”

Siyam ikizlerinin hikâyesi, aslında habitusu aynı olan, ezilen, damgalanan, güvencesiz işlerde çalışıp belirsiz bir geleceğe doğru yol alan insanların hikâyesidir. Dayanışmayı bırakıp girdikleri rekabetin kazanı kendileri olmayacaktır.

Yönetmen, 01.04.47-01.08.30 arasında seyirciyi Santa ile birlikte Amador’un kaldığı dairede konuk eder. Santa, Amador’u içeri taşırken ışığı yakar. Amador’u yatağına koyar. Üzerini örter. Ortalıkta bakar. Berbat. Kızarak kendi kendine söylenir. Kirli bardakları eline alır. Yatak odasının penceresini açar. Karşıda diğer binaların ve sokak lambalarının cılız ışıkları. Suya vuran ışıklar... Amador bardaklarla lavaboya geçer. Lavabo kir pas içindedir. Sular akmıyordur. Sonra duşa bakar. Paslanmış fayanslar. Amador evi gezer. Kirli tabaklar. Merdiven boşluğuna bakan camı kırılmış bir pencere. Boş ve kirli bir buzdolabı. Poşetler. Yığınla eski gazete. Boş içki şişeleri. Teneke kutular. İskambil kâğıtları. Küfelenmiş yiyecekler. Tavandan tabana sefalet akıyordur. Santa acılarıyla dolu bir yüz ifadesiyle odaya gelir. Açtığı camı kapatır. Amador’a bakar, gördüğü sefaletin ağır yüküyle dış kapıya yönelir, tam çıkacakken Amador seslenir: “Işığı söndür.” Santa ışığı kapatır ve kapıyı çekerek çıkar. Sonrası karanlık.

Bourdieu’ya göre “bir failin toplumsal uzamdaki konumu, söz konusu failin fiziki uzamdaki yerinden anlaşılabilir.” (Bourdieu, 2022, s. 225) Amador’un yaşamının hâsılası, toplumsal uzamdaki yeri kaldığı evidir. Santa’nın başını sokabileceği derme çatma bir kulübesi bile yoktur. “Yersiz yurtsuz ya da evsiz

olan kişilerin toplumsal mevcudiyetinden neredeyse hiç söz edilmez.” (Bourdieu, 2022, s. 225) Barınma sorununu şimdilik bir otel odasında kalarak çözen Santa’yı Amador’dan hallice kılan hak arayan tersane işçilerinin gayri resmi liderliğidir, sosyal sermayesidir.

Santa, Amador’un durumundan endişe etmektedir. Gece vakti Amador’un kaldığı apartmana gider. (01.32.27) Üç kez ile basar. Giriş kapısını aydınlatan ışığın yanmakla sönmek arasındaki kararsızlığı Santa’nın dikkatini çeker. Kapının hemen üzerindeki lambanın takılı olduğu siperlik tavanda çökme vardır. Santa tavana bakarak geri geri yürür. Siperliğin üzerinde Amador’un cesedi vardır. Gözleri dolar. Santa yere yığılır ve ağlar. Lamba söner.

01.34.25’te yönetmen seyirciyi cenaze uğurlama evine (Burası bir krematoryumdur, Amador’un naaşı yakılacaktır.) götürür. Amador’un tabutunun bulunduğu odada Jose, ileri geri yürümektedir. Rico ve Lino, takım elbise kravat, Amador’un naaşının karşısında oturmaktadırlar. Gömlek, kravat mont ile Reina gelir. Ardından Santa ve Serguei cenaze uğurlama evine ulaşırlar. Onlarda da gömlek, kravat, mont vardır. Başka cenazeler için geldikleri belli olan koyu renk şık elbiseli kadın ve erkeklerin bulunduğu alandan geçerken oradaki bir çelenk Santa’nın dikkatini çeker. Çelenkte “Yönetim Kurulundan Meslektaşların” yazmaktadır. Diyaloglar ilginçtir:

“Lino: Bu da ne?

Santa: Gördüğün gibi bir çelenk.

Rico: Kim göndermiş?

Santa: Kraliyet ailesi. Kim göndermiş olabilir sence?

Santa cebinden çıkmasını çıkarır. Çelenk üzerindeki yazıda biraz kısaltma yapar: MESLEKTAŞLARIN”

Lino ve Rico’nun yanındaki boş sandalyeye Santa da oturur. Amador için bir müddet daha beklerler. Sonra Reina, Rico, Lino, Serguei, Jose ve Santa naaşın bulunduğu odadan çıkarlar. Santa tekrardan naaşın bulunduğu odanın kapısını açar. “Afedersin” der. Işığı kapatır. Kapıyı çeker. Ekran kararır.

Amador’un hazin cenaze töreni, aslında sadece Amador’un cenaze töreni değildir, başta Santa olmak üzere işini yitirmiş, akrabalarını yitirmiş, başka bir sektörde yeniden başlayabilecek enerjiyi yitirmiş, yetersiz ekonomik sermayeleri ve kayda değer olmayan kültürel sermayeleri neoliberal politikalarla birlikte değişen çalışma koşullarında bir anlam ifade etmeyen binlerde işçinin cenaze törenidir.

Bourdieu, kapitalist mantıkla maksimum kârı önceleyen neoliberal politikaların insanlar arasındaki yoksulluğu ve eşitsizliği derinleştirdiğini ve yaygınlaştırdığını söylemiştir. (Özatalay, 2012, akt. Ayyıldız 2022, s. 272) ekonomik kararlarda insani boyutun ihmal edilmemesi gerektiğini savunan Bourdieu, Keynesçi anlayıştadır. (Özatalay, 2012, akt. Ayyıldız, 2022, s. 272). Entelektüellerin kamu sektörünün gücünü kaybetmemesi için mücadele etmesi gerektiğine dikkat çeken Bourdieu, özelleştirme furçasının uzun dönemde işsizlik, yoksulluk, evsizlik, ev içi şiddet, boşanma, alkolizm, madde bağımlılığına yol açacağını belirtmiştir. (Özatalay, 2012, akt. Ayyıldız 2022, s. 272)

Filmin final sahnesinde gece yarısı Santa, Jose, Lino ve Serguei, Ria İstasyonu’ndadırlar. Lady Espana 8.15 seferini beklemektedir. Önce Santa ve Jose vapura çıkarlar. Santa, makine dairesinin camını kırarak kapıyı açar, düz kontak yaparak vapuru çalıştırır. Jose, aşağıda etrafı kolaçan eden Lino ve Serguei vapura çağırır. Dört arkadaş, Amador’un küllerini Ria de Vigo körfezine savurmak için Lady Espana’yı yüzüdürlür. Lady Espana, fonda şehrin ışıkları gecenin karanlığında halice doğru süzülür. Halicin orta yerinde vapuru durdururlar. Amador’un küllerini halice buluşturma vaktidir,

“Lino: Küller nerede?
Santa Jose’ye: Sen almıştın!
Jose: Hayır! Lino almıştı!
Lino Jose’ye: Sen tutuyordun!
Jose Santa’ya: Barda, sonra Rico sana verdi!
Santa: Hayır vermedi!
Jose: Evet, sokakta verdi, gördüm!
Santa: Hayır!
Lino Sergueiye: Sen Rico ile birlikte değil miydin?
Serguei: Hayır, bende değil!
Jose santaya: Bir yerlerde bırakmış olabilir misin?
Santa: Ben dokunmadım bile!
Jose santaya: Sürekli bir şeyler kaybediyorsun!
Santa: Kaybediyorum ama bir dostumun küllerini kaybetmem herhalde!
Önce Serguei gülümser. Sonra Lino. Sonra Santa ve Jose. Gülümsemenin yerini sesli kahkahalar alır.
Lino: Zavallo Amador.”

Bourdieu’ya göre fiziksel uzamda “ne azamette yer tutulduğu, sahip olunan iktidarın en mükemmel göstergelerindedir.” (Bourdieu, 2022, s. 225) Toplumsal uzamda en altlarda yer alan Amador, fiziksel uzamdan da külleriyle birlikte kaybolmuştur.

Bir zamanlar kozmonot olan Rus göçmen Serguei ve tersanedeki işlerini kaybeden Santa, Lino ve Jose, Haliçin ortasında Lady Espana’nın güvertesinde dirler. Rio İstasyonu’nda insanlar şaşkın bir bekleyi içinde dirler. Saat 08.05’tir ama megafon horparlörden anons yapılamamaktadır. Santa elleri cebinde güvertede. Gözleri kapalı. Yüzünü gün ışığına tutar. Deniz kokusunu içine çeker. Lino güvertenin kenarındaki tutamaklara tutunur. Uzaklara bakar. Serguei oturmuş, düşünüyordur. Jose yaslanmış sigara içiyor. Santa Jose’nin yanına oturur. Serguei kendi kendine gülümser. Santa Jose’ye sorar: “Bugün günlerden ne?”

Sonuç

Güneşli Pazartesiler filmi, Avrupa Birliği’ne giren ve küresel sermayenin at koşturduğu bir haline gelen İspanya’da işlerini kaybeden ve değişen çalışma koşullarına uyum gösteremeyen bir grup orta yaşlı kırılğan erkeğin hikâyesidir. 200 işçinin çalıştığı tersanenin bulunduğu alan, lüks konutlar yapmak üzere film boyunca hiç görmediğimiz Koreliler tarafından satın alınmıştır. Başlangıçta işlerini kaybetmemek için direnen işçilerin bir kısmı ekonomik nedenlerle tazminat alarak işten ayrılmayı kabul edince işçi direnişi de kırılmış, yaşları 50 ve üzerinde olan bir grup erkek için zor günlerin yerini daha zor günler almıştır.

Bourdieu sosyolojisi açısından bakıldığında, iktidar simgesel şiddet araçlarıyla her gün kendisini yeniden üretmektedir. Alana farklı sermayelerle yeni aktörlerin katılması, mücadeleyi daha da çetin hale getirmiştir. Sermaye tiplerinden en azından birinin yeterli oluşu işten çıkarılan ya da ayrılan bazı işçilerin yaşama tutunmasına imkân verirken buna karşın ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayeleri yeterli olmayan bireyler hem toplumsal hem de fiziksel uzamlarını yitirmeye başlamışlardır.

Toplumsal uzamları güçlü olan sermayeler fiziksel uzamı da kontrol altına almaktadır. Fiziksel uzamın kontrolü sadece mekânın kontrolü değil zamanın da kontrolüdür. İşsiz kalan bireylerin değerlendirebilecekleri geniş bir zaman dilimi varmış gibi gözükse de aynı toplumsal sınıfın habituslarına sahip bireylerin pazartesi günleri mesaide olduğu bir zaman diliminde güneşi görüyor olmak, mevcut sermayelerinin yanında dair bir garanti vermediği kişiler için aylak olarak damgalanmaktan öteye değildir.

Kaynakça

- Ayyıldız, A.A. (2022). Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi Işığında Sosyal Çalışmayı Anlamak. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(3), 261-284
- Bastian, M. (2024). Saatlerin Tehlikeli Tarihi: Zaman Felsefesine Giriş. Çeviren Kadir Gülen, <https://corpusdergi.com/2024/saatlerin-tehlikeli-tarihi-zaman-felsefesine-giris/> Erişim tarihi: 2 Temmuz 2024
- Baş, Elif. (2022). Rüzgârda Salınan Nilüfer Filmini Bourdieu'nun Alan ve Sermaye Kavramları Çerçevesinde Yeniden Okumak, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 34, 473-485.
- Bourdieu, P. (2015). Pratik Nedenler (Çev: H. U. Tanrıöver). Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). Bir pratik teorisi için taslak: kabiliyet üzerine üç etnoloji çalışması (Çev: N. Ökten). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (Çev: D. Fırat ve G. Berkkurt), Nika Yayınları.
- Bourdieu, P. (2022) Dünyanın Sefaleti, (2. Baskı) (Yay. Haz: Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2021). Düşünümsel sosyolojiye davet. (Çev: N. Ökten), İletişim Yayınları.)
- Bozkuş, B.N. (2023). Bourdieu'nun Sınıf, Habitus ve Beğeni Kavramları: Netflix "Aaahh Belinda" Film Örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15.1.2024 48-64
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan, (Der.), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi içinde (s. 77-129), İletişim Yayınları.)
- Çeğin, G., Göker E., Arlı, A., Tatlıcan, Ü. (2016). Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi. (4. Baskı) İletişim Yayınları
- Çelik, Z. (2012). Neoliberalizmin Kısa Tarihi, İdealKent Dergisi, Sayı 7, 187-193.
- Diken, B. Ve Lausten C. B. (2022), Filmlerle Sosyoloji (6.Basım). (Çev: S. Ertekin). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, Merve ve Yardımcıoğlu Mahmut. (2020). Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu, Habitus. Toplumbilim Dergisi, 1, 23-37.
- Kasım, S. (2021). Sosyolojik Açından Bir Film Okuma Denemesi: The Apple Filmi, International Journal of Art, Culture & Communication Cilt: 3. Sayı: 1. (14-26)
- Kaya, A. (2014). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi (ss. 397-419). İletişim Yayınları.
- Kılıç Gündüz, Y. (2022). Sınırlı Mekânlarda Sınırsız Eylemler: Pierre Bourdieu'nun Habitus Kavramı Ekseninde Bedenin Temsili, idil, 99 s. 1571-1581. Doi:10.781/idil-11-99-04
- Kos, T. (2023). <https://typelish.com/b/bourdieu-sosyolojisinin-temel-kavramlari-106151>, 19 Ocak 2023, erişim tarihi 22 Haziran 2024
- Koytak, E. (2012). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. Sosyoloji Dergisi, 3(25), 85-101.)
- Köse, H. (2004). Bourdieu Medyaya Karşı, İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Kurtdaş, M. Ç. (2021). Sinema Sosyolojisine Giriş. İstanbul: Paradigma Akademi,
- Mills, C. W. (2010). Sosyolojik İmgelem ve Sosyolojinin Vaadi (Çev: G. Altaylar). İçinde Anthony Giddens (Ed.) Sosyoloji Başlangıç Okumaları. İstanbul: Say Yayınları.
- Özatalay, C. (2012). Ekonomi Teorisi İle İlişkisi İçinde Bourdieu: Bir Komprador Mu, Bir Eleştirmen

Mi? Sosyoloji Dergisi, 3(25), 57-83.)

Palabıyık, A., (2019). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine. *Liberal Düşünce*, 16(61-62), 121-141,

Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens habitus veya yapının ikiliği. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi(ss. 303-366). İletişim Yayınları.

Terzi, E. G. (2014). Toplumsal Yapı ile Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu'nun Habitus Kavramı. *Eğitim Bilim Toplum*, 12(46), 73-83.

Ünal, A. Z. (2004). Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nun Kültürel Sermaye Kavramı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünal, A. Z. (2017). Bourdieu'nün Tabakalaşma Teorisi Bağlamında Üst Sınıftan Alt Sınıfa Doğru Hayat Tarzı Tahakkümü. *Journal Of International Social Research*, 10(49), 380-388.

Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.

<https://www.sinemalar.com/film/9717/grev>

24. A Portrait of a Poet Beyond Borders: Marianne Moore¹

Neslihan GÜNAYDIN ALBAY²

APA: Günaydın Albay, N. (2025). A Portrait of a Poet Beyond Borders: Marianne Moore. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 419-429. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837233>

Abstract

As a modernist poet, editor, and critic, Marianne Moore is outstanding with her innovative poetry loaded with wit, irony, and linguistic precision in terms of style. Moore's poetics is based on the responsibility of transferring the explicit or implicit meaning of words to others by assuming the role of the cultural transmitter through language. Moore challenges traditional patriarchal notions of womanhood in her poetry. She praises the feminine while she rails against the masculine. She portrays gender roles in an intricate and ambiguous way. She achieves poetic subjectivity by rewriting the body, mimicking the language of patriarchy, and performing gender roles to expose their constructed nature. Simultaneously, she distorts and revises these roles, creating space for female subjectivity. She creates a successful feminist textual politics without referring to women or femininity. Moore's feminist writing thus becomes a political act, using its subversive, revisionary, and multifaceted nature to reimagine both writing and the female body. Marianne Moore is a significant poet whose poetry fits into the framework of post-structural feminist analysis. Hence, the purpose of this paper is to demonstrate how she challenged the phallogocentric writing conventions that were already in place and had a penchant to subvert them. Her poetry encourages women to fight for a position in the literary world and demonstrates how language can be a crucial tool in gender struggle and conflicts. As a singular voice in poetry, Marianne Moore stands out with her conciseness.

Keywords: Marianne Moore, modernism, feminism, poetry, imagist

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %5
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.01.2025-**Kabul Tarihi:** 08.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837233>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr. Öğr. Üyesi, Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı / Assist. Prof., Doğuş University, Faculty of Arts-Sciences, Department of English Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** n.albay87@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1933-0125> **ROR ID:** <https://ror.org/0272rjm42>, **ISNI:** 0000 0001 0842 3532

Sınırları Aşan Bir Şairin Portresi: Marianne Moore³

Öz

Modernist bir şair, editör ve eleştirmen olarak Marianne Moore, üslup açısından ince zekâ, ironi ve dilsel hassasiyetle dolu yenilikçi şiirleriyle öne çıkmıştır. Moore'un poetikası, dil aracılığıyla kültürel bir aktarımcı rolü üstlenerek kelimelerin açık veya örtük anlamlarını başkalarına aktarma sorumluluğuna dayanır. Moore, şiirlerinde geleneksel ataerkil kadınlık kavramlarını sorgular. Kadınsılığı överken erkekliği eleştirir; toplumsal cinsiyet rollerini karmaşık ve belirsiz bir şekilde tasvir eder. Şiirsel öznellik elde etmek için bedeni yeniden yazar, ataerkinin dilini taklit eder ve toplumsal cinsiyet rollerini sergileyerek bu rollerin kurgusal doğasını açığa çıkarır. Aynı zamanda bu rolleri bozup yeniden yorumlayarak kadın özneliği için bir alan yaratır. Kadınlardan ya da kadınsallıktan doğrudan bahsetmeksizin başarılı bir feminist metinsel politika ortaya koyar. Moore'un feminist yazımı, bu nedenle, yazıyı ve kadın bedenini yeniden hayal etmek için yıkıcı, yeniden yorumlayıcı ve çok yönlü doğasını kullanan bir politik eylem hâline gelir. Marianne Moore, şiirleri post-yapısalcı feminist analize uygun olan önemli bir şairdir. Bu nedenle, bu makalenin amacı, onun hâlihazırda var olan fallogosantrik yazım geleneklerini nasıl sorguladığını ve bunları alt üst etmeye nasıl eğilim gösterdiğini göstermektir. Şiirleri, kadınları edebiyat dünyasında bir konum elde etmek için mücadele etmeye teşvik eder ve dilin toplumsal cinsiyet çatışmaları ve mücadelelerinde nasıl kritik bir araç olabileceğini gözler önüne serer. Benzersiz bir şiir sesi olarak Marianne Moore, özlülüğüyle dikkat çeker.

Anahtar kelimeler: Marianne Moore, modernizm, feminizm, şiir, imgeci

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.01.2025 **-Acceptance Date:** 08.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837233>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Introduction

One of the leading poets in American literature, Marianne Moore was born in Kirkwood, Missouri, in 1887. As a modernist poet, editor, and critic, she is outstanding with her innovative poetry loaded with wit, irony, and linguistic precision in terms of style. Her family was very important to her, especially due to their great contributions to her moral vision, and their influence could be seen in the moralistic tone of her poems. When she was 24, she took a trip to Europe and had the opportunity to visit several museums, where the visual displays drew her in. A few years later, her poetry was acknowledged by publications like *The Egoist*. Notwithstanding the fact that an American modernist poet, Hilda Doolittle (also one of the leaders of the Imagist movement) collected and published Moore's poetry, the editor of *Imagiste* eventually published these poems elsewhere without Moore's knowledge. She became well-known due to her poetic accomplishments and developed close relationships with Stevens, Pound, Eliot, and other notable writers (Kineke, 1997: 121). She was able to revitalize her lyrical style with the encouragement this society of poets gave her, and in this new setting, she was also able to work at various jobs. In her Paris Review interview with Donald Hall, Moore tells Hall about her career approach:

I was just trying to be honorable and not to steal things. I've always felt that if a thing had been said in the best way, how can you say it better? If I wanted to say something and somebody had said it ideally, then I'd take it but I'd give the person the credit for it. That's all there is to it. If you are charmed by an author, I think it's a very strange and invalid imagination that doesn't long to share it. Somebody else should read it, don't you think? (Moore, 1989: 86)

Acting with this mindset, Moore's poetics was based on the responsibility of transferring the explicit or implicit meaning of words to others by assuming the role of the cultural transmitter through language. As referred by David Herd, "one task Moore set herself in her poetry, therefore, an obligation – 'should' – under which she wrote, was to present things, but more importantly words, she liked in such a way that she should be construed as sharing or passing on their value" (Herd, p.111). Moore made this holy obligation as the central philosophy of her poetry.

On the other hand, the lack of women's voice in male-dominated discourse, and the proper representation of women are the main concerns for feminist writers and intellectuals. Drawing on the ideas of feminist theorists like Julia Kristeva and Hélène Cixous, Marianne Moore challenges traditional patriarchal notions of womanhood in her poetry. She praises the feminine while she rails against the masculine. She portrays gender roles in an intricate and ambiguous way. She achieves poetic subjectivity by rewriting the female body, mimicking the language of patriarchy, and performing gender roles to expose their constructed nature. Simultaneously, she distorts and revises these roles, creating space for female subjectivity. She creates a successful feminist textual politics without referring to women or femininity. Moore's feminist writing thus becomes a political act, using its subversive, revisionary, and multifaceted nature to reimagine both writing and the female body. She criticizes the prevailing patriarchal system shrewdly by pretending to write in men's language but giving subliminal messages and deferring the meaning in a subversive way. In her article entitled "No Moore of the Same: The Feminist Poetics of Marianne Moore," Rachel Blau DuPlessi refers to the challenges facing a woman writer oscillating between gender oppression and sexism:

A woman writer is a marked marker. She is marked by the cultural attributes of woman, gender, sexuality, the feminine, a whole bolus of contradictory representations which are as much her cultural inscription as ours. She is marked by being variously distinguished – defined, singled out – by her gender. She is marked by some unevenly effective traditions of both "unspeaking" and "unspeakable" female self, and by some also uneven set of incentives to cultural production. She – any woman – is culturally represented and interpreted; the works and the workings of those representations, in

ideology, discourse, and text, mark or inflect the precise configuration of her “marking.” Her own marks on the page—writing and her capacity to write, and what she marks, or notices—will bear some marks of this matted circumstance, of “the career of that struggle.” (DuPlessi, 1988: 6)

Her poetry, which was distinguished by syllabic lines, erratic rhyme schemes, and an assertive style, was praised when she released *Selected Poems* in 1937 to a largely good reception. The years that followed were filled with success. She received recognition, gained high-profile employment, and published multiple poems. She was at the peak of her writing career in the 1950s and 1960s. She experienced many strokes at the start of the 1970s and passed away in 1972 (Kineke, 1997:122). Being the friend and companion of many prominent modernists, she left a great legacy as a noteworthy modernist and feminist poet. When she concentrates on a specific subject, she expresses everything there is to say about it, drawing on all that she can recall. She distills the entire breadth of her era’s culture into even the smallest detail. Gladstein refers to this, in essence, as her greatest achievement as a poet. He stresses:

Moore’s rhymes, too, are more visible than audible. They are silent because she does not want to give them complete possession over the line. Her rhymes, like candles, blaze and burn out. She creates the impression of being a difficult writer only because her simplicities are assembled in a complex fashion. Miss Moore writes by association, yet she never offers the dream- only, at once, the interpretation; and the interpretation is full of the phantasmagoria of a dream. (Glatstein, 1973: 136-137)

Marianne Moore: Against Patriarchy

Marianne Moore is a significant poet whose poetry fits into the framework of post-structural feminist analysis. She challenged the phallogocentric writing conventions that were already in place and had a penchant to subvert them. She also emphasized pluralities and lyrical agency, obfuscating the distinctions between the self and the other, fixed and unfixed, and I and you (Irigaray, 1985: 76). “To play with mimesis — [here the mimesis of prosodie traditions] — is thus, for a woman, to try to recover the place of her exploitation by discourse, without allowing herself to be simply reduced to It ... to make ‘visible,’ by an effect of playful repetition, what was supposed to remain invisible.” (DuPlessi, 1988: 7). In Luce Irigaray’s view, Moore “works at ‘destroying’ the discursive mechanism” through this very mimicry. By consciously adopting the prescribed “feminine role,” she imitates the rituals of poetic tradition and excellence, only to replace them with her own. She invents a new form of control—one that she alone governs, a law over which she alone holds authority (Luce, 1985: 76,78). There is no “Authority” before hers. She subverts traditional, rule-bound prosody by creating her own set of rules. This approach results in a poetry that is both uniquely Moore’s and distinctly different. The refined sophistication of her syllabic structure embodies the “disruptive excess” that Irigaray argues counters the theories of female inadequacy and absence. As a marked presence, Moore transcends expectations—offering, when read in this way, something entirely new and beyond repetition (DuPlessi, 1988: 8). Being the sole authority and controller of her own life, Moore conquered the patriarchal castle from the inside by following feminine roles derisively. She achieved to be a visible female poet with her unique style and acquired a distinctive position in a male-dominated discourse through mimesis.

Moore avoided a binary notion of empowerment while parodying patriarchal language through mimesis, both for her readers and for herself in relation to lyric poem traditions. This was accomplished by means of the Kristevan transposition, or passing from one signifying system to another, of one or more sign systems. Contrary to the traditional concept of regular rhyme schemes and coherence, Moore often employed irregular rhyming patterns. Regarding her poetic style, Diehl asserts: “The imposition of one’s own norms is relevant to Moore’s poetic devices as well, which include syllabics, absurdist rhyme schemes, and a boldly distinct and demotically erudite language” (32). In Moore’s work, lineation and

stanza structure often conflict with syntax and phrasing, resisting any sense of “voice” or physical embodiment through poetic form. Moore uses defiant and unconventional writing styles to explore the boundaries of female desire and capacity, to create a space of freedom, and to bring the female body back to speech. These goals are closely related to Moore’s desire to create autonomy in her poetry. By approaching poetry as though it were the female body, Moore hopes to accomplish her goal of raising awareness of gender as a social and political issue. She appears to be abiding by the Law-of-the-Father, yet on the other hand, she alters the meaning and plays with syntax, igniting an internal rebellion (Miller, 1995: 74).

Indeed, because Marianne Moore skillfully tackles a variety of women-related issues in her poems—from sexual to political—and because she skillfully blends elements of high and low culture, she demonstrates her expertise as a female poet, with nearly all her poems exploring the boundaries—or boundlessness—of female creativity. Through frequent allusions to contemporary and historical authorities, she validates her work and lays the groundwork for feminine polyphony. This collage-like and multifaceted poetics underscores Moore’s distinctly feminine perspective. Moore’s collage-based poetics and intertextuality mostly rely on citations from scholarly sources, the majority of which are ambiguous. Obviously, she undoubtedly attempts to eradicate the masculine canon in her new discourse, which is the reason behind this. In order to subvert the prevailing discourse and develop her own epistemology, Moore purposefully gives quotations from a wide range of less well-known sources a lot of space. By modifying quotations and presenting them in unconventional ways, Moore highlights the unpredictable nature of meaning and the inherent fallibility of language. Slatin underscores this point, stating: “We must avoid treating Moore’s quotations as if they are executing the literary device of allusion” (274). Moore takes the lead in writing a new discourse that she can alter to suit her needs. What emerges is a style that neither elevates feminine ideals nor is supportive of power (otherwise she would turn into a manist). She avoids blatantly elevating feminine values and romanticizing the female form and attractiveness, since she rejects established conventions for poetry and writing. Thus, she prefers to remove gendered differences or distinctions in her poems.

As a modernist poet operating within a tradition largely rooted in masculine discourse, Moore faces the challenge of representing the “other” as a female poet situated outside the conventional symbolic realm of language. Instead of adhering to standard forms of coherence, she embraces a broad spectrum of dualities as well as diverse voices by reflecting her aversion to traditional poetic norms. She certainly feels pressured to create a distinct literary style in which she writes, not as one or the second sex, but as a sex on her own. She honors herself and boosts her standing as a poet, because she believes that her poems are the only arena in which she can claim power on behalf of women. In other words, Moore attempts to maintain her ontological status as a female writer in the male-dominated field of language by doing this. Instead of politically and overtly asserting her feminist perspective, she aims to undermine the patriarchal order by endlessly reproducing its rules, pushing them to the point where they begin to unravel and lose their significance. Moore’s vocabulary leans more toward transcendentalism. However, this transcendentalism is also more in line with the Irigarayan sensuous divine, which views the divine as immanent and blurs the lines between the divine and human. She looks for divinity in the physical and observable things because she works primarily with animals and the natural world. Her goal goes beyond just developing a worldview and language that contrasts with men’s (Buxton, 2007:533).

It is clear that Moore did not want to write in a hierarchical, male-dominated language where one thing is smaller or less significant than another. In other words, she endeavors to guarantee that her written works are free of hierarchy. Her writing is never obviously sexual in the same way. She does not develop

a writing politics that addresses female subjugation or upholds women's rights. Consequently, in order to perceive her feminist side, we must employ a post-structural deconstructionist methodology. It is also an appropriate method to comprehend how she approaches and uses language in order to de-phallogocentrize it. Through this approach, Moore exposes how patriarchal ideology is embedded within language itself. She illustrates that language lies at the heart of gender struggle, prompting her efforts to reclaim it and subtly challenge the relationship between the signifier and signified. Moore attempts to twist and invert the meanings and representations created in masculine terms as a result. Because she refuses to function as the text's authority and draw conclusions, her writings are rife with ambiguity and complexity. Her poetry becomes a space where the prevailing literary tradition collides with a new, unrestricted, and subversive form of female writing, giving rise to what Baker describes as a Kristevan "subject-in-progress" (86).

Rooted in her personal experiences, her poetry is characterized by imbalance and uncertainty, avoiding overtly political or explicitly feminist themes. Furthermore, she does not resolve any disagreements or inconsistencies. When examining her poetics, it becomes clear that her approach to gender politics is rooted in her nontraditional approach to addressing feminine issues. DuPlessis argues that Moore increasingly critiqued gender stereotypes, striving to create a *tertium quid*—a gender-neutral space—situated between the polarities of the masculine and feminine, addressing the challenges these extremes posed to poetic expression (6). As response to the question "What did it feel like to be one of the women in New York creating the structures to support avant-garde arts and literature?", Cristanne Miller indicates that Moore is socially not an ideal representative for addressing this question as she lived with her mother, never married, and had minimal involvement in the surrounding bohemian culture. However, her experiences as an ambitious poet, editor, and critic may reflect the feelings of other women in similar positions. Moore's letters reveal that her primary reactions to the city were a blend of challenge and excitement, though she also expressed feelings of isolation, apprehension, and dislike. As previously noted, these challenges often evoked a sense of defiance in Moore. (Miller, 2000: 350-351)

"Marriage": Showing the Icon

Moore expresses her disapproval of marriage in the poem "Marriage," which was first published in 1923, despite the fact that marriage is a socially acceptable institution for individuals. She freely expresses her distaste for and protest against society standards by openly favoring being single, in addition to her profound doubts about the value of marriage. She does note in the poem, though, that society does not support or condone remaining unmarried. It is unworthy and not in accordance with the Law-of-the-Father. In the first place, and above all, it is illegal because marriage silences women and forces them to live as objects of submission. Implying that Moore was a true democrat in her article entitled "My Marianne Moore," Maureen N. McLane refers to her pointed social satires and baroque syntactical devastations: "But she is the stealth weapon of American poetry, with a ferocity and a lacerating intelligence few poets have matched. She has a capacity for a Swiftian savage indignation, and for a courtly feline bitchiness one finds more regularly in Saint-Simon and Proust." (McLane, 2012:181) In *Marriage*, Moore symbolizes marriage as "a thing that one has believed in" and McLane interprets this poem as both a tribute to the tensions inherent in marriage and a lament for the improbability of its genuine fulfillment. She claims:

We are in the presence of a dramatized scrupulosity as the poet considers the case. It is, then, with extreme precision that Moore gives us a strenuously ungendered, apparently unmarked speaker: one. It is as if she stands outside or beyond gender and indeed beyond the species, or rather that she aims for that position, that generous god-like yet unsexed position from which to assess them both, gently

mocking, shaking the head. She forces us to reckon with the position of the speaker, generalized and impersonal as that one, but also, equally, forced into that impersonality, as if too close to a very live wire (McLane, 2012: 184)

Moore intricately incorporates these subjects into her poetry, assembling a collage of diverse voices to emphasize the message of the poem, ultimately creating a narrative with a fragmented core (Bloom, 95). This aids Moore in distributing power throughout several centers as well. A key aspect of the poem is the abundance of footnotes, which eventually causes readers to become confused about who said what and the text's authority. Even though she states, “*Statements that took my fancy which I tried to arrange plausibly*”, in reference to the quotations, this is undoubtedly a calculated tactic to assure the latent politics behind her writing (Moore, 271). Moore delivers a critical indictment of the institution in the opening portion of the poem, which is written in the third person, although it seems to be reserved for a brief explanation of marriage and how it begins.

This institution,
Perhaps one should say enterprise
Out of respect for which
One says one need not change one's mind
About a thing one has believed in,
Requiring public promises
Of one's intention
To fulfil a private obligation (Moore, 66).

Moore views marriage as a business, a commerce, or a transaction along these lines. In addition to introducing indeterminacy, the usage of “one” as a subject demonstrates Moore's social and emotional distance from the concept of marriage. This poem's eight-line introduction leads the reader to believe that marriage is a meaningless institution devoid of profound significance. In fact, it does not seem random that marriage is chosen as the theme. It is through marriage that female oppression is institutionalized and systematized. Moore exposes how meaningless it is by subverting all of the apparent meanings, even if they appear to be superficial. The poem's subversion operates on multiple levels, a method which is typical with most of Moore's feminine poetics. Moore manipulates syntax, linearity, and grammar, conceptualizing the text as a body, to transform the inherent dynamics of language while paradoxically preserving a discernible form and structure in her poetry. Through this approach, she gains poetic agency, asserting control over the discourse and creating an endless space for the oppressed and the feminine. As Sielke notes, Moore's “passion for language and a concern with form” primarily disrupts speech and destabilizes the speaking subject, rather than reinforcing uniformity (5). According to Bergman's suggestion of the poem's form, “she begins the poem from the end, rather than where we might expect; in other words, she enters the subject of marriage where most of us exit” (248).

Moore defines marriage in opposition to traditional views shaped by custom and Christianity, where it often signifies male control over women and offers little space for female autonomy. For Moore, marriage is not an institution to be completed in order to adhere to phallogocentric norms, nor is it a platform for asserting male superiority. It stands in stark contrast to these historically entrenched beliefs. In “To Be Liked by You Would Be a Calamity”: Self-Positioning”, she makes a reference to the English poet and writer Thomas Hardy when she states that “Attack is more piquant than concord.” Elfride Swancourt, the innocent young heroine of Hardy's *Blue Eyes*, has pledged to marry Stephen Smith, who loves her unconditionally. However, she finds herself increasingly drawn to Harry Knight, a

stern, sharp-witted scholar (Schulze, 219). Even though Hardy's setting may seem that the poet wishes for an authoritarian male, the poem's subsequent words demonstrate the reverse. Marianne Moore rewrites and inverts some of Hardy's lines. Moore objects to the notion that women should behave in harmony. By quoting Hardy, Moore asserts that a woman should "attack" through quiet as opposed to acting in a way that is stereotypically associated with men. As long as she succumbs to masculine desires and fails to assert herself, she will never be able to fully embrace her own autonomy or discover her sexuality. According to Cristanne Miller, the speaker proves their superior strength and efficiency by redefining the manner of fighting rather than participating in a duel, which is the pinnacle of masculine honor (108). Heuving adds that even though Moore does not focus on sex and gender issues in her poetry, this does not imply that she produces poetry in accordance with patriarchal norms (119).

Moore challenges the perception of women's bodies as weak and the fact that they should be treaded upon. The female body is not flesh, nor is it a source of desire. Contrarily, Cixous believed that the female body is more than just a material and that it is also producing and reproductive. By using her body as a vehicle for her own physical, irrational self-expression, Moore gets rid of her body entirely as the foundation for men's conversation (Heuving, 1987:118). As a result, the female instantly defends herself against the male's onslaught on her body. The object of desire thus takes on the role of an active defense agent. Moore skillfully incorporates her subversive manner throughout the poem. In fact, the poem's title is a site of resistance in and of itself, as the poet openly questions the notion of receiving a man's approval, as such approval amounts to nothing more than the mistreatment of a woman's body and a serious assault on her identity.

In psychoanalysis, genders have deeper meanings and are not always associated with biological sexes. It is evident from this poetry that there are no genders other than male and female. Here, the term known as "unsheathed gesticulation" is equally noteworthy. Moore is referring to the realm of the imagined here, whereby things retain their essential qualities and remain pure. When paired with politeness, unsheathed gestures can shift a one-sided monolithic conversation into a two-way discussion. Furthermore, when we encounter the line "Since in your hearing words are mute, which to my senses / Are a shout," a post-structural feminist reading of the poem highlights the diverse ways in which female intelligence and perception are expressed (Moore, 34). The woman is actively preventing the violence, even though the male recipient cannot fully comprehend what she is saying and believes that she is passive. In this instance, Moore assumes the role of the enigmatic female speaker, her words eluding comprehension by the male listener. Her invocation of hysteria implies a form of expression rooted in the body highlighting a rupture in communication between men and women, rather than conforming to the structure of patriarchal language⁴. Similarly, female poets often face difficulty communicating with men through their poetry, as their work speaks for itself, bypassing traditional male-dominated discourse. Some women poets use the discourse of madness to expose hysteria as a constructed performance rather than an inherent condition. In doing so, they replace it with a form of performativity that challenges patriarchal definitions of femininity and opens space for female subjectivity beyond societal constraints.

⁴ Also see Denise Russell's book *Women, Madness, Medicine*. Conditions such as depression, hysteria, and PMS are often framed as biological afflictions, yet they can also be understood as tools of control imposed by patriarchal culture. Russell extends this critique to major illnesses, questioning the role of pharmaceutical companies in shaping medical discourse. She highlights the aggressive marketing tactics of drug companies—pointing out that in the United States, they spend between \$6,000 and \$8,000 per doctor on drug promotion (155) - and critiques the broader ideology that encourages women to accept psychiatric diagnoses in exchange for diminished social expectations (155-156).

“Feed Me, Also, River God”: Supplication

At first look, Marianne Moore’s poem “Feed Me, Also, River God” seems gender neutral because Moore frequently relishes both disclosing and defending her status as a woman. But when she uses gendered implications to remark, “*I become food for crocodiles,*” (182), it reminds us of how weak and vulnerable she has been. The placement of the word “also” in the title leads us to believe that the poet expects to be nourished because this maternal River God feeds certain people. In addition, the poet turns to the River God for protection from the crocodiles, acting as a kind of maternal figure. The poem offers multiple layers of interpretation: it can be seen as a prayerful plea for understanding female discourse in a world dominated by masculine voices, or as a female writer’s desire to reposition herself within a male-dominated literary tradition. From an Irigarayan perspective, a woman-to-woman relationship provides an avenue for women to escape the roles imposed by patriarchy, serving as a crucial step toward liberation from paternal authority. This is because men’s language “separates her from her mother and other women,” maintaining the patriarchal divide (Irigaray, 1985: 50).

Leavell claims that “each of Moore’s poems is a room that contains the things she sees, the things of which she is ‘the imaginary possessor’” (Leavell, 1995: 132). By using the metaphor of a crocodile to push the boundaries of male imagery, Moore also serves as a reminder that she is part of the poets’ legion and that this may have prompted her to call upon the River God or goddess in an attempt to gain acceptance. She needs the help of a female divinity in order to create the words necessary to redeem herself as a feminine poet since she must stay in that domain. Miller interprets Moore’s position and sense of helplessness in the poem by suggesting that, when read autobiographically, it reveals Moore’s perception of herself as a marginalized figure—someone who is despised and rejected, having faced years of her submissions being turned away by literary periodicals (107). The primary reason why Marianne Moore has been referred to as the “spinster poet” is likely due to the fact that she avoids explicitly addressing sexual themes or the sexuality of her poetry. However, the psychoanalytic feminist theory offers us a telescopic glass through which we can view the sexuality-related latent issues in Marianne Moore’s poetic legacy.

Conclusion

The ideology that Moore and other modern female poets were filled with was based on the concepts of rearranging, altering, and correcting. Since writing can resist the connotations and impositions associated with the feminine body, it is undoubtedly the technique employed in this philosophy (Glatstein, 1973: 134). She primarily uses parody or imitation to accomplish her goals of rearranging and transforming. Most of the time, she uses her sexless voice in her poetry to parody and change the social discourse in which she lives, deftly pointing out its artificiality and decay. Moore plays with the mimesis of prosodic traditions, even though her poetry is anything but staged theatricality or parody (DuPlessis 1988:8-9). Therefore, Moore reveals herself and her stance in the world in her poems. Moore differs from certain modern feminists who argue that a woman can successfully find a balance between her career life, domestic life, marriage, and social life. In response to a question from the Grolier Society in 1957, which asked, “Has the net result of woman’s ‘coming out of the kitchen’ been helpful or detrimental to society?” Moore clearly expresses her conviction that women must make choices from a range of options. Her full response is worth quoting:

The net result of woman’s “coming out of the kitchen” has been helpful, I think. Who could regard in any other light the activities of such women as Florence Nightingale, Susan B. Anthony, Helen Keller, Jane Addams, Katherine E. McBride, Millicent Carey McIntosh, Margaret A. Clapp, Elizabeth Gray

Vining, Marie Curie, Florence Sabin or Eleanor Bliss?" With regard to careers outside the home, delegated motherhood can be a threat, for I believe that our integrity as a nation is bound up with the home. Good children are not the product of mothers who prefer money and fame to the well-being of their families. [...] But steadfastness, conscience and the capacity for sacrifice, on the part of both parents, are basic to good family relations which, in turn, are basic to the well-being of society in general. (Moore, 1986: 161)

A woman is stuck between two paths: the path of intellectual and professional fulfilment, or "the path of wifely and motherly sacrifice" as referred by David Bergman in his article "Marianne Moore and the Problem of Marriage" (Bergman, 1988: 242). Both paths are significant and valuable. They should be supported by society, as each contributes to the greater social good. However, they are mutually exclusive. A woman who tries to juggle both raising children and pursuing a career will ultimately fail at both (Bergman, 1988: 242). "Clearly Moore, like M. Carey Thomas, was not unconscious of the "historical and cultural pressures under which [women] worked;" rather she believed that women were the equals-not superiors-of men, and needed merely the removal of barriers in order to show their true aptitude" (Bergman, 1988: 244). Poetry by Marianne Moore is a significant component of feminist critique of modernist literature. She was successful in challenging patriarchal language and norms in her poetry, resulting in fresh methods for women to express their identities and wants. Moore's writing style can be interpreted as a kind of linguistic and social resistance. Her poems, which push the boundaries of female creative ability, tackle gender inequity in poetry and promote role-reflection. Moore is notable for her deliberate use of collage and intertextual techniques to question and reimagine the masculine literary tradition. Through the complexity of language, the many levels of meaning in her poetry form a stage for gender issues. Moore's use of language shows how brittle and malleable current linguistic frameworks are, while also providing a platform for female poets to express their own identities. Her poetic legacy is, therefore, seen as an essential component of feminist literary critique as well as the modernist movement. Her poetry, on the other hand, encourages women to fight for a position in the literary world and demonstrates how language can be a tool in gender struggle and conflicts. As a singular voice in poetry, Marianne Moore stands out with her conciseness. She managed to gain the admiration of her fellow poets as an industrious craftswoman during her productive career life.

References

- Baker, David (2014). *Show me your environment: Essays on poetry, poets, and poems*. University of Michigan Press.
- Bergman, David (1988). "Marianne Moore and the Problem of "Marriage"." *American Literature*, 60.2, 241-254.
- Bloom, Harold (2004). *Marianne Moore: comprehensive research and study guide*.
- Buxton, Rachel (2007). "Marianne Moore and the poetics of pragmatism." *Review of English Studies* 58.236, 531-551.
- Diehl, Joanne Feit (1993). *Elizabeth Bishop and Marianne Moore: The Psychodynamics of Creativity*. Princeton University Press.
- DuPlessis, Rachel Blau (1988). "No Moore of the Same: The Feminist Poetics of Marianne Moore." *William Carlos Williams Review* 14.1, 6-32.
- Glatstein, Jacob (1973). "The Poetry of Marianne Moore." *Prairie Schooner* 47.2, 133-141.
- Herd, David. "Presenting: Marianne Moore", *Enthusiast! Essays on Modern American Literature*, Manchester University Press.
- Heuving, Jeanne (1987). "Gender in Marianne Moore's Art: Can'ts and Refusals." *Sagetrieb* 6.3, 117-26.
- Irigaray, Luce (1985). *This Sex Which Is Not One*. Trans. Catherine Porter with Carolyn Burke. 1977; rpr. Ithaca: Cornell UP.
- Kineke, Sheila (1997). "TS Eliot, Marianne Moore, and the Gendered Operations of Literary Sponsorship." *Journal of Modern Literature* 21.1, 121-136.
- Leavell, Linda (1995). *Marianne Moore and the Visual Arts: Prismatic Color*. Baton Rouge: Louisiana State UP.
- McLane, Maureen N (2012). "My Marianne Moore". *Poetry*, Vol. 200, No. 2, pp. 180-193.
- Miller, Cristanne (1995). *Marianne Moore: Questions of Authority*. Harvard University Press.
- Miller, Cristanne (2000). "Marianne Moore and the Women Modernizing New York", *Modern Philology*, Vol. 98, No. 2, Religion, Gender, and the Writing of Women: Historicist Essays in Honor of Janel Mueller, pp. 339-362.
- Moore, Marianne (2002). *Becoming Marianne Moore: the early poems, 1907-1924*. Univ of California Press.
- Moore, Marianne (1994). *Complete poems*. Penguin.
- Moore, Marianne (1989). "The Art of Poetry: Marianne Moore", in George Plimpton (ed.), *Poets at Work: The Paris Review Interviews*, Harmondsworth, Penguin, p. 86.
- Moore, Marianne (1989). *The Complete Prose*, ed. Patricia C. Willis. New York: Viking.
- Russell, Denise (1995). *Women, Madness, Medicine*. Cambridge: Polity P.
- Sielke, Sabine (1997). *Fashioning the Female Subject: The Intertextual Networking of Dickinson, Moore, and Rich*. University of Michigan Press.
- Slatin, John M. (1984). "'Advancing Backward in a Circle": Marianne Moore as (Natural) Historian." *Twentieth Century Literature* 30.2/3, 273-326.

25. Erken Cumhuriyet Döneminde Çevirmen Kimliğiyle Belkis Sami Boyar¹

Serpil YAVUZ ÖZKAYA²

APA: Yavuz Özkaya, S. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Çevirmen Kimliğiyle Belkis Sami Boyar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 430-448. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837331>

Öz

Erken Cumhuriyet Döneminde çeşitli İngiliz ve Amerikan klâsiklerini Türkçeye çevirmiş ve Türkiye'nin modernleşmesine hizmet etmiş bir çevirmen olan Belkis Sami Boyar'ın çevirmen kimliği yeterince araştırılmamıştır. Bu çalışmanın amacı bir çeviri eyleyicisi olan Belkis Sami Boyar'ın çevirmen kimliğini ortaya koymaktır. Çevirinin eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen toplumsal bir eylem olduğu varsayımından hareketle bu çalışma Pierre Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımından faydalanmaktadır. Çalışmada Bourdieu'nün eylem kuramında yer alan ve çeviri eylemini açıklarken de kullanılan "alan", "sermaye" ve "habitus" kavramlarıyla Belkis Sami Boyar ve çeviri sürecine katılan çeşitli eyleyicilerin konumu ve edebiyat alanındaki ilişkileri ortaya koyulacaktır. Ayrıca Boyar'ın çevirilerinde uyguladığı işlemler, stratejiler ve çevirmen kimliğini yansıtan tercihleri ele alınacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın yöntemi mikro ve makro boyutta inceleme olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Makro incelemede Boyar'ın çevirileri ve eğilimleri, yaşadığı dönemin toplumsal koşulları ve kültür politikaları kapsamında ele alınacaktır. Mikro incelemede Boyar'ın çevirilerinde başvurduğu işlemlerden yola çıkarak uyguladığı çeviri stratejileri ortaya koyulacaktır. Ardından yaşadığı dönemin koşulları ve kültür politikalarının Boyar'ın çeviri kararlarını ne şekilde etkilediği tartışılacaktır. Çalışma kapsamında Boyar'ın Türkçeye çevirdiği ve uyarladığı *Alunun Yazısı* başlıklı eser incelenmiştir. Sonuç olarak Boyar'ın toplumsal yörüngesinin izlerini, uyguladığı çeviri stratejilerinde görmenin mümkün olduğu, yaşadığı dönemin çeviri ve kültür politikalarına uygun olarak, erek odaklı bir yaklaşım sergilediği ve Türkiye'nin modernleşmesine ve kadınların toplumsal hayatta daha çok yer almasına katkıda bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Çeviri sosyolojisi, çevirmen kimliği, Belkis Sami Boyar, çeviri işlemi, çeviri stratejisi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Doktora Programı öğrencisi Serpil YAVUZ ÖZKAYA'nın "Erken Cumhuriyet Döneminde Edebiyat Alanında Çevirmen Kimliğiyle Belkis Sami Boyar" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.12.2024-**Kabul Tarihi:** 08.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837331>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü / Res. Asst., Kırklareli University, Faculty of Science and Letters, Department of Translation and Interpreting, (Kırklarli, Türkiye) **eposta:** serpil.yavuz@klu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4906-3179> **ROR ID:** <https://ror.org/00jboe673>, **ISNI:** 0000 0004 0399 5728, **Crossref Funder ID:** 100018347

A Translator from the Early Republican Era: Belkıs Sami Boyar³

Abstract

The translator identity of Belkıs Sami Boyar, who translated several English and American novels into Turkish and contributed to the modernization of Turkey in the Early Republican Period, has not been thoroughly studied. The aim of this study is to explore the translator identity of Boyar, an agent of translation. Assuming that the translation is a social act performed by agents, this study benefits from Pierre Bourdieu's social theory. With the use of the concepts field, capital and habitus which can be found in Bourdieu's action theory and used to explain translation as well, the position of Boyar and the other agents (publishing houses etc.) in the translation process will be determined. Also, Boyar's translation procedures, translation strategies and choices that reflect her translator identity will be analyzed. Therefore, the methodology of this study consists of two parts, namely the micro and the macro analysis. In the macro analysis, Boyar's translations and dispositions will be analyzed in the framework of the social conditions and the cultural politics of the Early Republican Era. In the micro analysis, depending on Boyar's translation procedures, her translation strategies will be analyzed. Then the effects of the social conditions and the cultural policies on Boyar's translation strategies will be discussed. Boyar's Turkish translation and adaptation of *Cap and Candle* has been analyzed in the framework of this study. In conclusion, it can be asserted that the traces of Boyar's social trajectory can be seen in her translation strategies, her target-oriented translation strategies reflect the translation politics of her era and that she contributed to Turkey's modernization process and the women's position in the social life.

Keywords: Translation sociology, translator's identity, Belkıs Sami Boyar, translation procedure, translation strategy.

³ **Statement (Thesis / Paper):** This article is derived from the dissertation of Serpil YAVUZ ÖZKAYA, PhD student at Istanbul University, Institute of Social Sciences, PhD Program in Translation Studies, entitled "Erken Cumhuriyet Döneminde Edebiyat Alanında Çevirmen Kimliğiyle Belkıs Sami Boyar". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 02.12.2024 **-Acceptance Date:** 08.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14837331>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Belkıs Sami Boyar, Erken Cumhuriyet Döneminde çeşitli İngiliz ve Amerikan klâsiklerini Türkçeye aktarmış bir çevirmendir. Roman ve tiyatro çevirileri bulunan Boyar toplamda 10 eseri Türkçeye kazandırmıştır. Aynı zamanda yazar ve öğretmen olan Boyar, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Halide Edib Adivar'ın kız kardeşidir. Bu çalışmada bir çeviri eyleycisi olarak Belkıs Sami Boyar'ın çevirmen kimliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çevirinin eyleyciler tarafından gerçekleştirilen toplumsal bir eylem olduğu varsayımına dayanan bu çalışma Pierre Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımından faydalanmaktadır.

Çeviriye sosyolojik yaklaşımlar, çevirmenlerin ve toplumsal yörüngelerinin çeviri sürecinde oynadığı merkezi rolü ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda, son yıllarda çeviri eyleycileri ve çeviri stratejileri arasındaki ilişkileri inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu şekilde çevirmenin eğilimleri, yaşadığı döneme ait toplumsal yapı ve kültür politikaları gibi unsurların incelenmesini içeren makro araştırma ile çeviri stratejilerinin araştırılmasını kapsayan mikro araştırma yapılarak bu ikisi arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bourdieu sosyolojisine dayanan çeviri sosyolojisi, çeviri olgusunu, çevirmenin eğilimleri, çevirilerin yapıldığı dönemin toplumsal yapısı ve kültür politikaları göz önünde bulundurarak incelemeyi mümkün kılmaktadır. Çeviri sosyolojisi, çeviri eyleminin ardındaki mekanizmaları yalnızca metin incelemesiyle sınırlı kalmayan bir yaklaşımla daha geniş bir çerçevede ele almaya olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmanın yöntemi mikro ve makro boyutta inceleme olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Makro incelemede Belkıs Sami Boyar'ın çevirileri, sahip olduğu eğilimler, yaşadığı dönemin toplumsal koşulları ve kültür politikaları kapsamında ele alınacaktır. Bununla birlikte çalışmada mikro boyutta inceleme yapılacak ve Boyar'ın çevirilerinde başvurduğu işlemlerden yola çıkarak uyguladığı çeviri stratejileri ortaya koyulacaktır. Son olarak Boyar'ın eğilimleri, yaşadığı dönemin koşulları ve kültür politikalarının Boyar'ın çeviri kararlarını ne şekilde etkilediği tartışılacaktır. Boyar'ın Türkçeye çevirdiği *Alnının Yazısı* başlıklı eser bu çalışmanın araştırma nesnesini oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle eyleycilik kavramı ve çeviri sosyolojisinden bahsedilmiştir. Daha sonra Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı ve alan, sermaye ve habitus kavramları açıklanmış ve çeviribilimde bu kavramlara nasıl yer verildiği anlatılmıştır. Çalışmanın mikro inceleme kısmında kullanılan çeviri işlemleri ve stratejileri kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Boyar'ın çevirmen kimliği, Bourdieu'nün alan ve sermaye kavramları ışığında ele alınmıştır. Boyar'ın çevirmen kimliğine yansıyan toplumsal olguların daha iyi anlaşılması için Amerikan Misyoner Heyeti'nin yayıncılık faaliyetleri, Batılılaşma, kadının toplumdaki yeri, kızların eğitimi, Batılılaşma göstergesi olarak Amerika ile ilişkiler ele alınmıştır. Mikro incelemede ise Boyar'ın çeviri işlemlerinden yola çıkarak çeviri stratejileri ortaya çıkarılmıştır. Ardından yaşadığı dönemin koşullarının Boyar'ın çeviri stratejilerini ne şekilde etkilediği tartışılmıştır.

Çeviribilimde Eyleycilik Kavramı ve Çeviri Sosyolojisi

Eyleycilik [*agency*] “eylemde bulunma konusundaki istek ve beceri” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda yer alan istek, belli bir eğilim, farkındalık ve yönelimi işaret eder. Beceri ise eyleycilik ile güç arasındaki ilişkiyi vurgular. Anthony Giddens'a göre “güç ilişkileri her zaman iki taraflıdır” (1979: 6). Bir aktör, bir toplumsal ilişki içinde her ne kadar ikincil konumda bulunursa bulunsun o ilişki içinde olmak ona belli bir oranda güç verir. Beceri aynı zamanda seçim kavramını da vurgular. Eyleycinin “belli bir zamanda

başka türlü davranma seçeneği varken o şekilde davranmadığı” göz önünde bulundurulmalıdır (Giddens, 1979: 56). Son olarak eyleycilik, eyleme geçmekle ilgilidir. İngilizcedeki *agency* sözcüğü Latince “yapmak” anlamına gelen *agere* sözcüğünden gelmektedir.

Eyleyciliğin tanımına göre bu kavram doğası gereği bireysel değil kolektif bir kavramdır ve belli bir toplumsal bağlama yerleştirildiğinde anlaşılabilir. Toplum bilimlerinde eyleycilik, genellikle “yapı” kavramıyla birlikte ele alınır. Toplumsal yapıların insan eylemlerini belirlemedeki gücü ve insan eyleyciliğinin bu yapıları etkileme gücü yani eyleycilik karşısında yapı, toplum bilimlerinde tartışılan konulardan birisi olmuştur. Pierre Bourdieu’nün eylem kuramında bu iki kavram karşılıklı olarak birbirine bağlı kavramlar olarak ele alınmıştır. Eyleycileri anlamak için içinde buldukları yapılara bakmak gerekir.

“Eyleyici” kavramı sosyolojik bir kavramdır. Eyleyciler insan ya da kurum olabilir. Çevirmenler ya da çeviri özneleriyle ilgili çalışmalara çeviri tarihi alanında da rastlansa da “çeviri eyleycisi” kavramı, çeviribilimde sosyolojik yaklaşımların gelişmeye başladığı 1990’lı yılların ortalarında yayılmaya başlamıştır.

Toplumları, toplumsal ilişkileri ve kurumları bilimsel olarak inceleyen ve bireylerin davranışlarının toplumsal yapılarla ilişkisini, eylem, olgu ve inançların toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini açıklamayı amaçlayan sosyoloji, çeviri olgusunun daha iyi anlaşılması için yaklaşımlar sunmaktadır. Çünkü çeviri, doğası gereği toplumsal bir eylemdir. Çevirmenler insandır ve çeviri sırasında belli bir okur kitlesinin varlığını gözleterek belli kararlar alırlar. Çeviribilimin bağımsız bir bilim olmasıyla birlikte sosyolojik yaklaşımın varlığından bahsetmek mümkündür. Örneğin çeviri sosyolojisi kavramı James Holmes tarafından 1972’de sunulan “The Name and Nature of Translation Studies” [Çeviribilimin Adı ve Doğası] başlıklı bildiride yer almıştır (2000: 177). Holmes, belli bir zamanda ve yerde hangi metinlerin çevrildiği ya da çevrilmeyeceği ve sonuçta nasıl bir etki yaratıldığının incelenmesiyle bu alanın gelişebileceğini vurgulamıştır.

1980 ve 1990’lı yıllarda çeviribilimde meydana gelen “kültüre dönüş”ten sonra Kanada’da Daniel Simeoni (1998) ve Jean-Marc Gouanvic (1999) önderliğinde “sosyolojik dönüş” meydana gelmiştir. Çeviribilim ve sosyoloji arasındaki ilişkiler 1990’lı yılların sonuna doğru giderek artmıştır. Çeviriye sosyolojik yaklaşımlar çevirinin karmaşık yapısını yansıtan yeni bakış açıları getirmiştir. Bourdieu’nün kültürel üretimin sosyolojisi yaklaşımı da 1990’lı yıllardan itibaren çeviri araştırmaları için yeni bir yöntem sunmuştur (bkz. Simeoni 1998; Gouanvic 1999; 2002, 2005; Inghilleri 2005; Sela-Sheffy 2005; Wolf 2006; 2007, 2010, 2012).

Theo Hermans, 1997’de yayımlanan makalesinde çeviriyi “toplumsal olarak düzenlenmiş bir eylem” olarak ele almıştır (1997: 10). Çeviri sosyolojisinin ortaya çıkışını ele aldığı “The emergence of a sociology of translation” [Çeviri sosyolojisinin ortaya çıkışı] başlıklı bölümde Michaela Wolf da Hermans’ın bu görüşüne yer vermiştir (2007: 1). Johan Heilbron, 1999’da yayımlanan makalesinde çeviri sürecinin toplum bilimleri açısından ilginç bir araştırma nesnesi olarak görülmesine rağmen bu konuda çok az yayının olduğunu söylemiştir (1999: 430).

Andrew Chesterman, çeviribilimde meydana gelen kültüre dönüş kapsamında ele alınan çalışmaların kültürel çalışmalardan ziyade sosyolojiye daha yakın olduğunu söylemiştir (2006: 10). Örnek olarak da Anthony Pym’in çeviri tarihinde yöntem önerisinde bulunduğu kitabını göstermiştir. Pym’e göre, çevirilerin neden belli bir zamanda ve belli bir yerde üretildiğini anlamak sadece çevirmenlere ve

beraberindeki diğer insanlara (müşteri, patron, okur) bakarak mümkün olabilir (1998: ix). Pym, çevirinin ideolojik yönüne değinen toplumsal cinsiyet, ulusal kimlik meselesi ve çevirmenin tarafsızlığını konu alan pek çok çalışmanın aynı zamanda sosyolojik çalışmalar olduğunu belirtmiştir.

2000'li yıllardan itibaren çeviri sosyolojisi çalışmalarında artış olduğu söylenebilir. 2004 yılında Tel Aviv Üniversitesi'nde "Institutions, Habitus and Individuals: Social, Historical and Political Aspects of Cultural Exchange" [Kurumlar, Habituslar ve Bireyler: Kültürel Alışverişin Toplumsal, Tarihsel ve Politik Boyutları] başlıklı bir çalıştay düzenlenmiş ve sosyologlar ile çeviri kuramcıları bir araya gelmiştir. 2005 yılında Graz'da "Translating and Interpreting as a Social Practice" [Toplumsal Bir Eylem Olarak Çeviri] başlıklı bir konferans düzenlenmiştir. Yine 2005 yılında *The Translator* dergisi "Bourdieu and the Sociology of Translation and Interpreting" [Bourdieu ve Çevirinin Sosyolojisi] başlıklı bir özel sayı yayımlamıştır. 2007'de *Constructing a Sociology of Translation* [Çeviri Sosyolojisinin İnşası] başlıklı bir kitap yayımlanmıştır. Bütün bu gelişmeler çeviri sosyolojisinin temelini atılmasına katkıda bulunmuştur.

Bourdieu'nün Sosyolojik Yaklaşımı ve Çeviri

Çevirinin eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen toplumsal bir eylem olduğu varsayımından hareketle bu çalışma Bourdieu'nün yaklaşımından faydalanmaktadır. Jean-Marc Gouanvic (1997: 126) Bourdieu'nün habitus, alan ve sermaye kavramlarını çeviribilime uygulamıştır. Bourdieu'nün kavramları, çeviri eyleyicileri ve onların alandaki eylemleri hakkındaki soruları cevaplamada yardımcı olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada çeviri eyleyicisi Belkis Sami Boyar, Bourdieu'nün kavramlarından yararlanarak sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

Pierre Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı, çeviri eylemini çevreleyen toplumsal ve kültürel koşulların incelenmesinde kullanılacak bir yöntemle ilham vermiştir. Bourdieu'nün alan incelemesi yaklaşımında eyleyicilerin toplumsal alandaki eylemleri ile toplumsal konumları arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda habitus, alan ve sermaye kavramları ve bu kavramların birbiriyle olan ilişkileri toplumsal eylemlerin açıklanmasında kullanılmaktadır. Bu kavramlar çeviri araştırmalarında da kullanılmaktadır. Çünkü çeviri de toplumsal bir eylemdir. Çeviriyi meydana getiren metin içi ve metin dışı unsurların incelenmesini sağlayan Bourdieu'nün yaklaşımı, çeviri olgusunu sosyolojik açıdan değerlendirmeyi sağlamaktadır. Aşağıda Bourdieu'nün alan incelemesinde kullandığı habitus, alan ve sermaye kavramları ele alınacaktır.

Alan ve Çeviri Alanı

Alan veya toplumsal uzam, Bourdieu'nün diğer kavramlarının anlaşılması için önemli bir kavramdır. Bourdieu'ye göre, kişinin eylemlerinin temelinde toplumsal ilişkiler yatar ve her şey birbiriyle bağlantılıdır. Bu sebeple, Bourdieu'nün kavramları belli bir ilişki dizgesine yerleştirildiğinde anlam kazanır (Bourdieu&Wacquant, 1992: 96). Bourdieu'ye göre "gerçek, ilişkiseldir: toplumsal dünyada var olan şey –eyleyiciler arasındaki etkileşimler ya da bireyler arasındaki bağlar değil- ilişkilerdir" (ag.e.: 97). Bu ilişkiler kendi bağlamlarında ele alındığında anlam kazanır. Dolayısıyla insan eylemleri üzerinde yapılacak araştırmalarda bu eylemlerin nerede gerçekleştiği incelenmelidir. Bourdieu'ye göre insan eylemleri, eyleyicilerin devingen ilişkileri ve konumlarının sürekli bir değişim içinde olduğu alanlarda gerçekleşir. Alanda yer alan eyleyiciler çeşitli sermaye türlerini elde etmek için mücadele halindedirler. Alandaki mücadelelerin belirlediği konumlar da birbiriyle bağlantılıdır. Güçlerini habitusları ve sermayelerinden alan eyleyicilerin mücadeleleri sonucunda alanda değişim meydana gelir. Alandaki

eyleyiciler arasında hiyerarşi ve tahakküm ilişkileri vardır. Bourdieu alanı şöyle tanımlar:

“Alan, yapılandırılmış bir toplumsal uzamdır ve güç alanıdır. Alanda hükmedenler ve hükmedilenler vardır. Alanda eşit olmayan ilişkiler varlıklarını sürdürmeye devam ederken aynı zamanda çeşitli aktörler alanın dönüşümü ya da aynı kalması için mücadele eder. Bütün bireyler sahip oldukları güçleri bu mücadele alanında kullanırlar. Alandaki konumlarını belirleyen bu güç ve stratejileridir” (Bourdieu, 1998: 40-41).

Habitus tarafından şekillenen ve sermayenin biriktiği uzam olan alan kavramının anlaşılmasında habitus ve sermaye kavramları önemlidir. Bourdieu, kuramının temelinde yer alan kavramların birbiriyle ilişkisiyle ilgili şöyle bir formül öne sürmüştür: [(habitus)(sermaye)]+alan=eylem (Bourdieu, 1984: 101). Bu görüşe göre eylem, bir bireyin habitusu ve sermayesinin bir alandaki toplamıdır. Bu kavramlar birbirinden bağımsız düşünülemez.

Sermaye, Sembolik Sermaye ve Çeviri

Sermaye, alandaki eyleyicilerin güç kaynağıdır. Eyleyiciler, alandaki mücadeleler için sermaye biriktirmeye çalışmaktadır. Bourdieu sermaye kavramını ekonomi alanından almış ve toplumsal eylemlerin anlaşılması amacıyla kullanmıştır. Dört sermaye türünden bahsedilebilir. Bunlardan ilki ekonomik sermayedir. Ekonomik sermaye hemen ve doğrudan paraya dönüştürülebilir bir sermayedir. İkinci sermaye türü kültürel sermayedir. Bu sermaye türü Bourdieu tarafından “bilgi sermayesi” olarak da adlandırılır ve somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumlaşmış olmak üzere üç çeşittir. Üçüncü sermaye çeşidi olan toplumsal sermaye toplumsal bağlantıları içerir. Bourdieu’ye göre bütün sermaye çeşitleri sembolik sermayeye dönüştürülebilir. Sembolik sermaye “tanınırlık kazandığında her tür sermayenin dönüştüğü sermaye” çeşididir (Bourdieu, 2000: 242). Tanınırlık, sembolik sermayenin temel özelliğidir.

Sembolik sermaye, Bourdieu’nün sosyolojik yaklaşımını anlamak için önemli olan kavramlardan biridir. Bu kavram, bir toplumdaki güç, hiyerarşi ve toplumsal tabakalaşma gibi olgular açıklanırken kullanılır. Bu sermaye çeşidi, bir kişinin saygınlık, prestij ya da tanınırlıkla ilgili kaynaklarına işaret eder.

Sembolik sermaye, diğer sermaye tipleriyle ilişkilidir. Sembolik sermaye diğer sermaye türlerini çeşitli oranlarda içinde barındıran ve bu şekilde belli bir alanda söz sahibi olabilmek için geçerli hale gelen sermaye türüdür. Örneğin eğitimin sonucunda alınan diplomalar sembolik sermaye özelliği taşır. Üniversiteler ve çeşitli kuruluşlar diploma, unvan, ödül vb. aracılığıyla sembolik sermaye sağlar.

Çevirmenler de diğer toplumsal eyleyiciler gibi çeviri alanında çeşitli sermayeler için mücadele etmektedir. Bunlar arasında sembolik sermayenin çevirmenler için daha önemli olduğu söylenebilir. “Bir çevirmen için alanda sembolik sermayeye sahip olmak, yetkin bir çevirmen olarak görülme ve şartlar ve ödeme konusunda pazarlık yapabilme şansını artıran bir güçtür” (Sela-Sheffy, 2014: 48). Sembolik sermayeye sahip olmak çevirmenleri daha görünür kılıp toplum tarafından bilinen kişiler olmalarını sağlayabilir. Bu şekilde daha iyi kazanç getiren işleri yapabilirler. Sahip oldukları sembolik sermayeye dayanarak bu çevirmenler neyi çevirip neyi çevirmeyeceklerine karar verebilir, çevrilmesini istedikleri eserleri yayınevlerine sunabilir ve bu şekilde alanda yer almasını istedikleri ürünler konusunda söz sahibi olabilirler. “Ödül almak, basında yer almak ya da ünlü kişilerle tanışmak ün göstergesidir” ve çeviri alanında sembolik sermaye elde edebilmenin yollarındandır (Sela-Sheffy, 2005: 12). Bu durum özellikle edebi çeviri için geçerlidir. Edebi çevirinin çalışma koşulları ve kısıtlı ekonomik getirisi sebebiyle edebiyat çevirmenlerinin kişisel şöhretlerinin statülerini yükseltmedeki en önemli unsur olduğu söylenebilir. Çevirmenlerin sembolik sermaye elde etme yollarından biri de tanınmış bir yazarı çevirmek ya da iyi bilinen yayınevleri ile çalışmaktır. Bu şekilde bu yazar ve yayınevlerinin sahip

olduğu sembolik sermayeden faydalanabilirler.

Habitus, Toplumsal Yörünge ve Çeviri

Bourdieu'nün sosyoloji kuramında eyleyiciler önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Bourdieu eyleyiciler üzerine odaklanan habitus kavramını geliştirmiştir. Çalışmalarında öne sürdüğü habitus kavramı eyleyicilerin toplumsal yörüngeleri ile alanlar arasındaki ilişkinin anlaşılması için önemli bir kavramdır. Bourdieu habitus kavramını “kalıcı ve dönüştürülebilir yatkinlikler dizgesi” olarak tanımlar (Bourdieu, 1990: 53). Yatkinlik, düzenli olarak sergilenen eylem, algı ve tutumlardır. Yatkinlikler çeşitli eylemler ve davranışlara yol açar. Bu eylem ve davranışlar düzenlidir ancak sabit ve değişmez değildir.

Bourdieu'nün kuramında yer alan kavramlardan biri de “toplumsal yörünge”dir. Bourdieu “yaşam öyküsü” yerine “toplumsal yörünge” kavramını kullanmıştır (Bourdieu, 1996: 258). Bourdieu'ye göre toplumsal yörünge, eğilimlerin ifade edildiği, toplumsal uzamdaki eşsiz bir yolculuktur. Toplumsal yörüngeler “kolektif tarih”leri içerir ve alandaki diğer eyleyicileri de düşünmeyi gerektirir. “Toplumsal yörünge” kavramına dönüş, Bourdieu'nün “ilişkisel düşünme” ilkesine uygun olarak ortaya çıkar. Çünkü “yaşam” gibi bir olguyu diğer olgulardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir.

Bir çevirmenin yörüngesi, belli bir zamandaki alanın yapısı ve alanda yer alan konumlar ve alanı şekillendiren sembolik ve ekonomik sermayelerle ilişkili olarak ele alınır anlaşılabilir. Bir çevirmenin yörüngesi, çeviri alanında elde ettiği konumların incelenmesiyle ortaya koyulabilir. Belli bir türden farklı bir türe geçmesi, farklı dönemlerde farklı çeviri stratejileri uygulaması, başka alanlardaki faaliyetleri bir çevirmenin yörüngesini şekillendiren faktörlerdir. Çevirmenin alandaki diğer eyleyicilerle olan ilişki ağı da onun yörüngesini etkileyen faktörlerdendir.

Çeviribilim araştırmalarında odak noktasının çeviriden çevirmen çalışmalarına kayması nedeniyle habitus kavramı çevirmenin özne olarak incelenmesinde önemli rol oynamıştır. Habitus kavramı çeviriyi şekillendiren etkenleri sosyolojik olarak ele almayı mümkün kılmıştır. Habitus kavramı Gouanvic, Inghilleri, Sela-Sheffy, Simeoni, Wolf gibi çeşitli araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Bu çalışmalar çevirmenin özne olarak ele alınmasında önemli rol oynamıştır.

Bir çeviri eyleyicisi olarak Belkıs Sami Boyar'ın ele alınacağı bu çalışmada geniş bir ilişkiler ağını kapsayan “habitus” kavramı değil “toplumsal yörünge” kavramı tercih edilmiştir.

Bütün sermaye türlerinin sembolik sermayeye dönüşebildiği ve buna katkıda bulunduğu düşünülürse Belkıs Sami Boyar'ın kültürel ve toplumsal sermayesinin de sembolik sermayesine katkıda bulunduğu söylenebilir. Sonuç olarak Bourdieu'nün alan, habitus; toplumsal, kültürel ve sembolik sermaye gibi kavramları Boyar'ın bir eyleyici olarak ele alınmasında sosyolojik bir bakış açısı sağlamıştır.

Çeviri İşlemleri ve Stratejileri

Bir çevirmenin çeviri yaparken nasıl bir yol izlediği ya da çevirinin nasıl bir etkiye sahip olduğunun anlaşılması için çeviride gözlemlenebilen bazı unsurlardan faydalanmak gerekir. Bu unsurlar strateji, yöntem, işlem ya da teknik olarak adlandırılabilir. Çeviri araştırmalarında bu kavramların bazen birbiri yerine kullanıldığı ve bu kavramların anlamları konusunda fikir birliği olmadığı söylenebilir. Bu çalışmada çevirmenin çeviri sürecindeki kararları ele alınırken “çeviri işlemi” [*translation procedure*] ve “çeviri stratejisi” [*translation strategy*] kavramları kullanılacaktır. Çeviri işlemi, “çevirmenin çeviri sürecinde başvurduğu küçük ölçekli sözcük ya da tümce düzeyinde uyguladığı çeviri işlemleri ile ilgili

olarak aldığı kararlara işaret eder” (Yazıcı, 2011: 65). Çeviri sürecinde çevirmen birçok işleme başvurabilir. “Bu işlemleri gerçekleştirirken aldığı kararlardaki tutarlılık onun bütünsel olarak çeviri stratejisine işaret eder” (Yazıcı, 2011: 65). Çeviri stratejileri, sözcük ve cümle düzeyindeki kaymaların metnin bütününe nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Benzer şekilde çeviri stratejisi “çevirmenin belli bir metni çevirmedeki amacına dayanarak uyguladığı tutarlı bir eylem planı” olarak da tanımlanmıştır (Delisle ve ark., 1999: 192). Çevirmenler uyarlama, sözcüğü sözcüğüne çeviri gibi stratejiler benimseyebilir ya da erek okurun ihtiyaçlarına göre metnin türünü değiştirebilir. Çeviri işlemleri, Vinay ve Darbelnet ve Peter Newmark gibi birçok çeviri araştırmacısı tarafından sözcük ya da cümle düzeyindeki çeviri kararlarını belirlemek için kullanılmıştır. Vinay ve Darbelnet *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation* [Fransızca ve İngilizcenin Karşılaştırmalı Biçembilimi: Çeviri İçin Bir Metodoloji] (1995) başlıklı eserinde yedi çeviri işleminden bahsetmiştir. Bunlar ödünçleme [*borrowing*], öyküntü [*calque*], sözcüğü sözcüğüne çeviri [*literal translation*], yer değiştirme [*transposition*], değiştirme [*modulation*], eşdeğerlik [*equivalence*] ve uyarlamadır [*adaptation*]. Peter Newmark *A Textbook of Translation* kitabında çeviri yöntemleri [*method*] ve çeviri işlemleri [*procedure*] arasındaki farkı ele almıştır. Ona göre “çeviri yöntemleri metnin bütünüyle ilgiliyken çeviri işlemleri, cümle ve daha küçük dil birimleri için kullanılmaktadır” (Newmark, 1988: 81). Newmark, 16 çeviri işleminden bahsetmiştir.

Belkis Sami Boyar’ın Çevirmen Kimliği

Belkis Sami Boyar’ın edebiyat alanına girişi Türkçeye çevirdiği dört tiyatro eserinin 1923’te yayımlanmasıyla olmuştur. Sahip olduğu kültürel, toplumsal ve sembolik sermaye, onun edebiyat alanında bir yer edinmesinde etkili olmuştur. Seçkin bir aileden gelmesi, Halide Edib Adıvar’ın kız kardeşi olması ve ressam Ali Sami Boyar’la evliliği onun toplumsal sermayesini oluşturan unsurlar arasındadır. Amerikan Kız Koleji’nde öğrenim görmesi kültürel sermayesine katkıda bulunan en önemli unsurlardan biridir. Louisa May Alcott ve Shakespeare gibi ünlü yazarlardan çeviriler yapması ve büyük yayınevleriyle birlikte çalışması onun çevirmen olarak sahip olduğu sembolik sermayenin göstergelerinden bazılarıdır.

Boyar’ın babası Edib Bey, Abdülhamid döneminde sarayda kâtip olarak çalışmıştır. Kızlarının İngiliz eğitim sistemine uygun olarak yetişmesini istediği için Halide, Nigâr ve Belkis kardeşleri Amerikan Kız Koleji’ne göndermiştir. Halide Edib Adıvar’ın Amerikan Kız Koleji’nin ilk Türk kız öğrencisi olduğu bilinmektedir. Boyar ise Amerikan Kız Koleji’nden 1914’te mezun olmuştur. O yıl mezun olan 24 kızdan 3’ü Türk’tür. Bunlardan ikisi de Belkis ve Nigâr Edib kardeşlerdir. Boyar’ın babasının yönetici seçkinler sınıfına dahil olması, onun ayrıcalıklı bir yaşam sürmesine yol açmıştır. Baba Edib Bey, padişahın gözünden düşmeyi göze alarak kızlarını yabancı bir okulda okutmuş ve onların geleceğini şekillendirmelerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Boyar, aldığı eğitimle İngilizceden çeviriler yapmış ve İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır. Yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti’nin vasıflı insanlara duyduğu acil ihtiyacın giderilmesine katkıda bulunmuştur.

Belkis Sami Boyar’ın toplumsal yörüngesi Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından önemli olan birçok eyleyiciyi kapsamaktadır. Bunlar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kültürel üretimine katkıda bulunmuş eyleyicilerdir. Amerikan Misyoner Heyeti, bu kuruluşun kullandığı çeşitli matbaalar, Muhit Neşriyat Şirketi, Tan Evi, Millî Eğitim Basımevi, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi bu eyleyiciler arasındadır.

Belkis Sami Boyar, Türk edebiyatı alanında genellikle “bilinmeyen yazar”, “ablası Halide Edib Adıvar’ın

gölgesinde kalmış yazar” (Serdar&Tutumlu, 2016: 305) olarak geçmektedir. 1926’da “Son Saat” gazetesinde tefrika olarak yayımlanmış “Aşkımı Öldürdüm” başlıklı romanının 2017’de bir proje kapsamında Latin harflerine aktarılmasıyla gündeme gelmiştir. Bu eserin yanı sıra 10 çevirisi bulunan Boyar’ın çevirmen kimliği hakkında henüz ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır.

Boyar’ın Türkçeye çevirdiği ilk dört eser William Henry Temple Gairdner’ın 1921’de yazdığı tiyatro oyunlarıdır. Gairdner çok uzun yıllar Kahire’de yaşamış ve Hz. İsa’nın öğretilerini Müslümanlara ulaştırmak için uğraşmış bir misyonerdir. Gairdner Hıristiyanlığın esaslarını yaymak amacıyla İncil’de geçen bazı hikâyeleri tiyatro eseri olarak kaleme almıştır. Bu eserler şunlardır: *Passover Night: A Bible Mystery Play in Three Scenes* [Fısh Bayramı Gecesi: Kitab-ı Mukaddes’ten Üç Perdelik Oyun], *The Last Passover Night* [Son Fısh Bayramı Gecesi], *Joseph and His Brothers: an Old Testament Passion Play in Four Acts* [Hazreti Yusuf ve Kardeşleri: Eski Ahit’ten Dört Perdelik Oyun] ve *Saul and Stephen: A Sacred Drama* [Saul ve Stephen: Kutsal Bir Oyun]. Boyar bu eserlerden ilk üçünü *İlk Fasih Bayramı Gecesi*, *Son Fasih Bayramı Gecesi* ve *Hazreti Yusuf Çoban, Köle, Hükümdar, Tevrat’tan Bir Facia-ı İhtiras* başlıklarıyla 1923’te çevirmiştir. Diğer oyunu ise *Şam Yolunda Zalim Bir Düşman Nasıl Müttaki Bir Havari Oldu Kitab-ı Mukaddes’ten Bir Dram* başlığıyla çevirmiş ve bu oyun 1924’te yayımlanmıştır. Adı geçen ilk üç oyunu Amerikan Misyoner Heyeti, diğer oyunu ise A. M. Setyan Matbaası yayımlamıştır.

Boyar’ın çevirisi olan *Hazreti Yusuf Çoban, Köle, Hükümdar, Tevrat’tan Bir Facia-ı İhtiras* başlıklı tiyatro eserini konu alan bir tanıtma yazısına göre bu tiyatro eseri Amerikalı misyonerlerin Anadolu’daki faaliyetlerinin ulaştığı boyutları göstermektedir. Çünkü “tiyatro, insanları etkileme gücü yüksek, geniş kitlelere seslenme imkânı olan bir sanat dalıdır” (Batislam, 2023: 160). Ancak bu tiyatro eserinin Türkiye’de sahnelenip sahnelenmediğine dair bir bilgi yoktur. Boyar’ın yazdığı önsözden, oyunun daha önce Arapça olarak Kahire’de birkaç kez sahnelendiği anlaşılmaktadır.

Amerikan Bord Neşriyat Dairesi’nin 103. yıllık raporunda⁴ 1 Temmuz 1924 ile 30 Haziran 1925 tarihleri arasında yayımlanmış kitaplar arasında Boyar’ın iki çevirisi bulunur. Bunlar *Küçük Kadınlar* [*Little Women*] ve *Şam Yolunda Zalim Bir Düşman Nasıl Müttaki Bir Havari Oldu Kitab-ı Mukaddes’ten Bir Dram* [*Saul and Stephen*] başlıklı kitaplardır. Yayımlanmasında olan kitaplar arasında yer alan *Mercan Adası* [*The Coral Island*] da Boyar’ın çevirisidir. Harf İnkılâbı’ndan önce yayımlanan bu kitaplar Osmanlıca yazılmıştır. *Küçük Kadınlar* 1931 yılında Latin harflerine aktarılmıştır.

Little Women [Küçük Kadınlar] eserinin 1925’te Türkçeye çevrilmesinin sebeplerinden biri çevirmen Boyar’ın çevirisinin “Başlangıç” bölümünde belirttiği gibi eserin “terbiyevî kıymeti” olabilir (Alcott, 1931: 3). Dört farklı genç kız modeli içeren kitabın genç Türk kızlarına örnek olması amaçlanmış olabilir. “Yeni Muhit Resimli Aylık Aile Mecmuası”nın Mart 1930’da yayımlanmış 17. sayısının kapağında *Küçük Kadınlar* eseri yer almaktadır. Dergide yer alan “Küçük Kadınlar” başlıklı tanıtım yazısına göre bu eser “çocuk ve gençlik edebiyatında mühim bir çığır açmış”tır. Yazıda kitabın sadece Amerika hayatında değil dünyanın her tarafındaki temiz aile yuvalarının hislerine, düşüncelerine tercüman olduğu belirtilmiştir. Bu yazıya eklenen dipnotta eserin “Belkıs Sami hanım tarafından eski Türkçe ile olan tercemesi”nin Muhit idaresinde bulunabileceği bilgisi verilmiştir. Derginin “Gençlik Kütüphanesi Neşriyatı” başlıklı sayfasında da “eserin Türk harfleri ile tekrar tab’ı derdestir” ifadesi yer almaktadır.

Ablası Halide Edib gibi yazar olmak istediği bilinen Boyar’ın az da olsa telif eseri bulunmaktadır. 1926’da Haziran ve Eylül ayları arasında “Son Saat” gazetesinde *Aşkımı Öldürdüm* başlıklı eseri tefrika olarak

⁴ The Publication Committee. *103rd Annual Report of the Publication Department July 1, 1924 to June 30, 1925*. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/46657>

yayımlanmıştır. 1928-1933 yılları arasında çıkan “Muhit Resimli Aylık Aile Mecmuası”nda “İş Âlemine Atılan Bir Genç Kızın Mektupları” başlıklı tefrikalarında iş hayatına atılan Selma adlı bir genç kızın başından geçenleri anlatmıştır. Bu derginin ilk sayısı 1 Kasım 1928’de, yeni Türk harflerinin henüz kullanılmaya başlandığı bir dönemde çıkmıştır. Dergi, yeni harflerin Türk toplumu tarafından benimsenmesini amaçlamıştır. İlk sayıda yer alan “Muhit Niçin İntişar Ediyor” başlıklı yazıda derginin yayımlanma amacı “az çok okumuş veya tahsil çağında mensupları olan ailelerin edebiyat, sanat, ilim, fen ve medeniyet âleminin gidişatını takip etmelerini sağlayarak, hıfzıssıhhada, ev idaresinde, çocuk bakımında ve hayatın ameli işlerinde onlara rehberlik etmek” şeklinde açıklanmıştır. Dergide Reşat Nuri, Yakup Kadri, Seniha Sami, Nezihe Muhittin, Mevrure Hurşit gibi yazarların yazıları da bulunmaktadır.

Boyar daha sonra İskoç yazar Robert Michael Ballantyne’ın 1857’de yayımlanan *The Coral Island: A Tale of the Pacific Ocean* eserini Türkçeye çevirmiş ve bu eser *Mercan Adası Cenubî Bahr-i Muhit-i Kebir’de Bir Sergüzeşt* başlığıyla 1927’de Selamet Matbaası tarafından yayımlanmıştır. Ralf, Peterkin ve Jack isimli üç gencin ıssız bir adada mahsur kalmalarından sonra başlarından geçen maceraları anlatan bu eser, bir sömürge edebiyatı ve robinsonad örneğidir. Aynı zamanda eserde 19. yüzyıl emperyalizmi, Hıristiyanlığın yayılışı ve misyonerlik faaliyetleri de ele alınmaktadır. Boyar’ın bu çevirisi, kaynak metinde yer alan misyonerlik ve Hıristiyanlık olgularına yer vermemesiyle dikkati çekmektedir.

Little Women’ın devamı niteliğindeki kitabı Boyar Türkçeye ilk kez *İyi Zevceler* başlığıyla çevirmiş ve bu kitap 1930’da yayımlanmıştır. 1930 yılında yayımlanan *İyi Zevceler* çevirisi ve 1931’de *Küçük Kadınlar* eserinin Latin harflerine aktarılmasından sonra Boyar’ın seyrek olarak çeviri yaptığı görülmektedir. Bunun sebebi İngilizce öğretmeni olarak çalışmaya başlaması olabilir. *İyi Zevceler* eserinden sonra 1939’da *Tolstoy Hayatı ve Eserleri* başlıklı çevirisi yayımlanmıştır.

Boyar’ın sonraki çevirisi 1947’de Milli Eğitim Basımevi tarafından yayımlanan *VIII. Henry* çevirisidir. *VIII. Henry*, William Shakespeare’in 1613’te yazdığı bir tiyatro eseridir. Bu eser, Tercüme Bürosu’nun çeviri faaliyetleri kapsamında çevrilmiştir. Hasan Âli Yücel’in millî eğitim bakanı olduğu dönemde Bakanlığa bağlı olarak kurulan Tercüme Bürosu tarafından 1940-1966 yılları arasında dilimize 1247 eser çevrilmiştir. Cumhuriyet tarihinin en büyük çeviri hareketi sayılan Tercüme Bürosu ile Avrupa uygarlığının temeli sayılan eserlerin dilimize kazandırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde Shakespeare’in 22 kitabının çevrilmesi onun Tercüme Bürosu’nun gözde kaynak yazarlarından birisi olduğunu göstermektedir (Platon’un 30 kitabı, Molière’nin 27 kitabı ve Balzac’ın 22 kitabı çevrilmiştir).

Boyar’ın Shakespeare’den yaptığı tek çeviri olan *VIII. Henry*’yi “ablası Halide Edib’in etkisiyle” yapmış olabilir (Enginün, 2008: 346). Shakespeare’den *Jül Sezar* ve *Venedik Taciri* çevirileri yayımlanan Edib, Shakespeare’in tanıtılmasında büyük rol oynamıştır. İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü’nde göreve başladıktan sonra asistanları Mîna Urgan ve Vahit Turhan ile Shakespeare Külliyyatı yayımlamıştır. *Hamlet* (V. Turhan ile birlikte, 1941), *Nasıl Hoşunuza Giderse* (V. Turhan ile birlikte, 1943), *Coriolanus* (V. Turhan ile birlikte, 1945), *Antonius ve Kleopatra* (M. Urgan ile birlikte 1949) bu çeviriler arasındadır.

VIII. Henry çevirisinin iç kapağında “Dünya Edebiyatından Tercümeler” başlığı ve “İngiliz Klâsikleri” alt başlıkları bulunmaktadır. Dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 1.8.1941 tarihli bir yazısı da kitabın başında bulunmaktadır. İnönü’nün yazısı, devlet eliyle yapılan bu kültür planlamasının bir işaretidir.

Boyar son olarak Dorothy Blatter tarafından yazılan *Cap and Candle* [Kep ve Kandil] eserini Türkçeye uyarlamıştır. Blatter'ın yazdığı *Cap and Candle*, Türkiye'de kadınların hemşirelik mesleğine teşvik edilmesini amaçlamıştır. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen hemşire olmak isteyen bir Türk kızının yaşadıklarını anlatan *Cap and Candle*, Türkiye'de geçmesine rağmen Boyar tarafından uyarlanmıştır.

Belkis Sami Boyar'ın Çevirmen Kimliğine Yansıyan Toplumsal Olgular

Amerikan Misyoner Heyeti'nin Yayımcılık Faaliyetleri

Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği [*American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM)*] kuruluşunun Türkiye ofisi olan Amerikan Misyoner Heyeti eğitim, sağlık ve yayımcılık alanlarında aktif olarak çalışan köklü bir kuruluştur. Amerikan Bord olarak da bilinen bu kuruluş ilk olarak 1820'de Osmanlı İmparatorluğuna misyoner göndermiş ve iki yıl sonra da Malta'da matbaa kurmuştur. "Osmanlı hükümetinin yayınlarına karşı daha hoşgörülü olması" sebebiyle Amerikan Bord, misyonerlik faaliyetleri için çok önemli olan matbaayı 1833'te İzmir'e ve 1853'te İstanbul'a taşımıştır (Johnson, t.y.:1). Osmanlı İmparatorluğunda 23 dilde yayın yapan ve binlerce kitap basan bir matbaa ve sayısı 400'ü geçen misyoner okullarıyla Amerikan Bord, toplum üzerinde derin izler bırakmıştır. Ancak bu kurum, Cumhuriyet'in ilânıyla beraber kapanma ihtimaline karşı, bir zihniyet dönüşümü geçirmiştir. Sözde Hıristiyanları ve diğerlerini kendi dinine davet etme aracı olarak Hıristiyan eğitimi anlayışı terk edilmiş ve "karakter inşası" Türkiye'deki Amerikan Bord eğitimcilerinin yeni hedefi olmuştur (Stone, 2023: 377). 1926'da *Moral Education in American Schools in Turkey* [Türkiye'deki American Board Okullarında Ahlâk Eğitimi] başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlayan Paul Emanuel Nilson bu değişimi şöyle anlatmaktadır:

"Son on iki aydır şaşırtıcı değişimler vuku bulmasına rağmen, Türkiye'deki misyonerlerimizin görevleri sükunetle ve gönül hoşnutluğuyla yerli yerine oturmuştur. Onlar, misyonerlik yolunun ilerlediğinin daha bariz bir şekilde ortaya çıktığını hissediyorlar. Asıl yol İsa'nın yoludur. Kurumlar, şahsi ilişkiler kadar bu yolda araç değildir; gerçek metot, sınıftaki eğitim değil, kişisel dostluklardır. Ancak misyonerlik emeklerinin meyvesi, Hıristiyanlığı kabul edenler değil, İsa'nın hayat yolunu takip edecek olan kişilerdir" (a.g.e.: 378).

Benzer bir değişim yayımcılık alanında da meydana gelmiştir. Amerikan Bord'un Yayımcılık Departmanı [*Publication Department*] tarafından hazırlanan 1 Temmuz 1924 ile 30 Haziran 1925 tarihleri arasındaki yayımcılık faaliyetlerini kapsayan 103. yıllık raporda, son yıllarda meydana gelen değişimden bahsedilmektedir. Bu rapora göre, edebiyata, bir misyonerlik aracı olarak, daha önce hiç olmadığı kadar önem verildiği söylenmektedir.

Batılılaşma

Batılılaşma konusu Meşrutiyet dönemindeki fikir tartışmalarının merkezinde yer alan konulardan birisidir. Bu dönemdeki yenileşme sorunlarının hep Batı uygarlığıyla karşılaşmanın bir sonucu olduğu görüşü kabul edilmektedir. Dolayısıyla Batı uygarlığının niteliği, Batılılaşmanın ne olduğu ve Batı'dan hangi değerlerin alınması ve alınmaması gerektiği tartışma konuları arasındadır.

Batıcı görüşe sahip olan düşünürler Batılılaşmayı şu şekilde tanımlamıştır:

"Batılılaşmak, sadece o uygarlıktan şu ya da bu maddî başarıyı alıp getirmek değildir. Batı uygarlığının özü olan yanlar benimsendikçe bunlar bir süre yüzeyde kalır, ama topluma etkili olamazlar. Ona özgü olan yanlar, kişinin din ya da devlet baskısından özgürleşmesi, bireyin değerlendirilmesi, insanın doğal haklarının üstünlüğü, akıl karşısında inanç ya da geleneğin boyun eğmesi, cehaletle karşı müspet bilimlerin zaferi: İşte Batı uygarlığını ayıran yanlar bunlardır. Batı'ya

Doğu'ya üstün yapan onun hümanizmidir" (Berkes, 2018: 415).

İslâmcı düşünceye göre, Batı'nın özü hümanizm değil, Hristiyanlıktır. İslâmcı görüşe sahip Selâhattin Asım, Batı'nın ahlaki açıdan yozlaşmış olduğunu ileri sürmüştür. Asım, Avrupa uygarlığından, endüstrisinden ve biliminden yararlanmamız gerektiğini ancak bu uygarlığın âdetlerinin ve ahlâkının ülkemize girmesini engellemenin şart olduğunu belirtir.

İslâmcı bakış açısına sahip Mehmet Akif, Batı medeniyetini "tek dişi kalmış canavar"a benzetmiştir. Ona göre Avrupa'dan ilim zihniyeti alınmalı ancak İslâm'ın temel esasları ve Türk kültürünün değerleri korunmalıdır.

Türkçülük akımının temsilcilerinden Ziya Gökalp'e göre "Batı uygarlığının kendine özgü, ayırıcı yanı, gerek Ortaçağ Hıristiyanlığından gerek İslâm Ortaçağından farklı bir toplum, bir devlet tipi ve sivil bir ahlâk sistemi geliştirmiş olmasıdır" (Berkes, 2018: 418). Ona göre Batı uygarlığı Avrupa uluslarında farklı biçimlerde gözükken ulusal kültürler toplamıdır. Batı uygarlığının temeli içinde dinin rol oynadığı ulus kültürleridir. "Batıcıların özlediği gibi, Batı uygarlığına katılmak, Batı uluslarının kültürlerini almak demek değildir. Bu anlamdaki Batıcılık bir Türk ulusunun, bir Türk kültürünün gelişebilmesi açısından zararlıdır" (a.g.e.: 418).

Kadın ve Aile

Ulus-devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan milliyetçi hareketler, toplumların birbirinden farklı özelliklerinin ortaya çıkarılmasına yol açmıştır. Bu tür düşünceler erkekleri ulusun bekçisi, vatan savunucusu olarak; kadınları da yeni kurulmakta olan ulusun "manevi öncüleri, öğretmenleri ve anaları" olarak şekillendirmiştir (Sancar, 2013: 207). Ayrıca kadınlar, milliyetçi düşüncelerle şekillenen devletlerde Batı'dan farklı olan "milli kültürün sürdürücüsü" olarak da görülmüştür.

Osmanlı-Türk modernleşme tarihi aynı zamanda modern kadın ve modern ailenin inşasının tarihidir. Dünya tarihinde toplumsal dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde ailenin değiştiği ve toplumsal değişimi amaçlayan siyasal hareketlerin yeni bir toplum inşa etmek amacıyla yeni bir aile modeli geliştirdikleri görülmüştür. "Aile inşa etmek" bir "toplum inşa stratejisidir" (Sancar, 2013: 197).

Batılılaşmayla birlikte Avrupa'daki "asri" aile modelinden farklı olarak "millî" bir aile modeli ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çünkü Batılılaşma hareketleri, Ziya Gökalp'e göre, "aile"yi bunalıma sokmuştur. Gelenekten yana olanlar eski aile yapısının çözülmesine ve değişime tepki göstermiştir. Onlar kadınların örtünmesini ve evde oturmasını istemiştir. Ancak Türk milliyetçilerine göre eski Türk ailesi her ikisi de değildir. Gökalp, Batıcıların ve İslâmcıların aile konusundaki görüşlerini şu şekilde eleştirmiştir:

"Memleketimizde garpçılar millî harsın mevcudiyetinden haberdar olmadıkları için yalnız medenî terakkiye ehemmiyet veriyorlar; binâenaleyh her husus gibi, aile sahasında da körü körüne Avrupa'yı taklide çalışıyorlar; asrî aileye vâsıl olacağız diye millî aileyi tahrip ediyorlar. Diğer taraftan, müfrit şarkçılar da manevî aile bozulacak diye asrî aileyi ve asrî kadınlık telâkkilerini kemâl-i şiddetle reddediyorlar. Bize göre bu ifratçı ceryanların ikisi de doğru değildir. Türk ailesi, Avrupa medeniyetinden yeni zihniyetler olarak şüphesiz asrîleşecektir. Fakat Türk ailesi ne Fransız ailesinin, ne İngiliz ailesinin, ne de Alman ailesinin bir eşi olmayacaktır. Türk kadınlığı asrî terakkilerden feyz alarak şüphesiz bir takım teâlilere mazhar olacaktır; fakat Türk kadını, ne Fransız kadınının, ne İngiliz kadınının, ne de Alman kadınının bir taslağı olmayacaktır." (Gökalp 1977'den akt. Kurnaz, 2011: 143)

Gökalp'in bu düşünceleri daha sonra Cumhuriyet döneminde uygulama sahası bulmuştur. Modern Türk kadını, çağdaşı olan kadın devrimcilerin ifadesiyle *suffragette* kadın kimliğinden farklı olarak

şekillendirilmiştir. Çünkü “modern Türk kadını kendi özgürlüklerinin peşinde koşan bir bencil değil, ailesi, ulusu için var olan bir kolektif öznedir” (Sancar, 2013: 209).

Kızların Eğitimi

Meşrutiyet döneminde kızların eğitimi konusu da çok tartışılan konulardan birisidir. Bu konuda hemen hemen her aydın kızların eğitimini desteklemiştir. Bazıları (örneğin Yusuf Akçura) kızların yabancı okullara gitmesini sakıncalı bulmuştur. Amerikan Koleji’nden mezun olan Halide Edip buna karşı çıkmış ve yabancı okullarda öğrencilerin dinî ve millî hislerine müdahale edilmediğini belirtmiştir.

Halide Edip ilk yazılarından birinde “beşiği sallayan el dünyaya hükmeder” demiştir. “Bütün toplumun terbiye ve eğitimi ilk önce kadın terbiyesinden başlamalıdır” görüşünü savunan Halide Edip, ilk terbiyeci olarak annenin eğitiminin önemine değinmiştir (Enginün, 1982: 76).

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra okullaşma oranı artmış ve kadınların yaşamı eğitim yoluyla şekillendirilmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet’ten önce var olan ibtidai ve rüşdiyelere ek olarak bu dönemde ilk kez 1911’de Aksaray’da kız idâdisi açılmıştır. 1913’te İstanbul İnas Sultanisi adı alan bu okulun ders programı erkek sultanisinden farklıdır.

Bu dönemde kız sanayi mekteplerinin giderek yaygınlaşmasıyla kızların eğitimi orta sınıflara ve alt sınıflara yayılmıştır. Kız sanayi mektepleri, kız çocuklarının iyi bir ev hanımı olmalarını ve üretime katkıda bulunan bireyler olarak yetişmelerini amaçlamıştır. Bu okullarda sabahları genel bilgiler, öğleden sonra da el işi ve müzik gibi dersler öğretilmiştir. Bu okulların “yeni bir modern kadın nesli yaratmanın mimarları” oldukları söylenebilir (Sancar, 2013: 219).

Kız sanayi mektepleri daha sonra Cumhuriyet döneminde kız enstitülerine dönüşmüş ve yaygınlaşmıştır. Bu enstitülerde dikiş-nakış, okuma-yazma, müzik, Kur’an ve dil öğrenimi gibi derslerin yanı sıra matematik ve fizik gibi dersler de okutulmuştur. Bu enstitülerden mezun kızlar ailelerini ve etrafındakileri eğiterek toplumun modernleşmesine katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde kızlar için yüksek öğretim 1914 yılında İstanbul Dârülfünûn’un açılmasıyla başlamıştır. 1915’te lise ve öğretmen okulları için kadın öğretmen yetiştiren İnâs Darülfünûnu kurulmuştur. Hukuk fakültesi 1921 ve tıp fakültesi 1922’de kız öğrenci almıştır.

Hemşirelik eğitimi de ilk kez II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. Daha önce, 1854 Kırım Harbi sırasında Türk hükümetinin İstanbul’a getirdiği hemşireler Fransız askerlerine, Florence Nightingale ile birlikte gelen İngiliz hemşireler de İngiliz askerlerine bakmak için Selimiye Kışlası’nda görev yapmışlardır. Besim Ömer Paşa Kızılay cemiyetini etkileyerek Türk kadınlarının da hasta bakıcılık yapmasının önünü açmıştır ve Türk kadınları Balkan Harbi’nde görev almıştır. Bu yüzden 1912 yılı hemşirelik mesleğinin başlangıcı kabul edilmektedir.

Savaş sonrası koşullarda kurulan Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadınlardan ülkenin inşası projesine katılmaları ve katkıda bulunmalarını bekleyen bir anlayış hâkim olmuştur. Çünkü savaşta erkek işgücünün kaybedilmesiyle bir açık oluşmuştur. Bu dönemde kadınlar, ülkenin eğitilmiş kadrolara olan ihtiyacından dolayı meslek alanlarına yönlendirilmişlerdir. Özellikle 1930’lu yılların başlarında mezun olan kadınlar aynı zamanda Cumhuriyet ruhunun da etkisiyle mesleklerini yapmak için heyecan duymuş ve ülkelerine faydalı olmak için çalışmışlardır.

Amerika ile İlişkiler

Türkiye’de çok partili döneme geçiş ve demokratikleşme sürecinin yaşanmaya başladığı 1950’li yıllar aynı zamanda Türk-Amerikan ilişkilerinin de arttığı yıllar olmuştur. Türk devlet adamları ve aydınları, demokrasiyi ve Amerika ile ortaklığı, “modernleşme ve Batılılaşmanın bir göstergesi” olarak görmüştür (Kayaoğlu, 2005: iv).

1945’te İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda dünyadaki güç ilişkilerinin değişmesiyle ABD ve Sovyet Rusya iki büyük güç olarak ortaya çıkmıştır. ABD, çıkarlarına tehdit oluşturan Sovyet genişlemesini kontrol altına almak istemiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin toprak bütünlüğü, 17 Aralık 1925’te imzalanan Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması’nı 1945’te fesheden Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilmektedir. 2. Dünya Savaşının da yarattığı ekonomik sıkıntılar sebebiyle dış yardıma ihtiyaç duyan Türkiye, ABD ile müttefik olmuştur. 1950’ler Türkiye ile ABD ilişkilerinin “altın çağı” olarak görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nda Kore’yi Japon işgalinden kurtarmak isteyen Sovyet Rusya ve ABD, Kore’yi kuzey ve güney olmak üzere paylaşmıştır. Kore’nin kuzeyi Sovyet Rusya, güneyi ise ABD’nin kontrolü altına girmiştir. Kuzey Kore kuvvetleri 1950’de sınırı oluşturan 38. Paralel’i ihlal ederek Kore Savaşı’nı başlatmıştır. Birleşmiş Milletler, üye devletleri Kore’de savaşa davet etmiştir. Komünizm ve Sovyet Rusya tehdidi karşısında kendine müttefik arayan Türkiye Cumhuriyeti, ABD’nin yanında savaşa girmiş ve bu savaşın sonunda NATO üyesi olmuştur.

Dorothy Blatter, *Cap and Candle* Eseri ve *Alının Yazısı* Başlıklı Çeviri ve Uyarlama

1901’de Nebraska’da doğan Dorothy Gertrude Blatter güzel sanatlar eğitimi almıştır. 1925-1931 yılları arasında New Mexico’da devlet okullarında ders verdikten sonra “insan sevgisi ve başkalarına yardım etme duygusuyla” ABCFM görevlisi olarak Türkiye’ye gelmiştir (Edmonds, 1968: 2). Görev yeri olan Merzifon’a hareket etmeden önce, Belkis Boyar’dan Türkçe dersleri almıştır (Blatter, 1959: 44). ABCFM’ye bağlı bir şekilde Merzifon Anadolu Koleji’nde 1931’den okulun kapandığı yıl olan 1937’ye kadar çalışmıştır. Bu yıldan sonra Üsküdar Amerikan Kız Koleji’nde İngilizce ve resim öğretmeni olarak çalışmıştır.

1945’te Amerikan Bord Neşriyat Dairesi’nde de yazar ve illüstratör olarak çalışmaya başlayan Blatter’ın buradaki ilk işi çocuklar için renkli ve pahalı olmayan kitaplar basmak olmuştur. Burada çocuk kitapları (özellikle İngilizceden Türkçeye yapılan çeviriler) üzerine çalışmış ve kitapları resimlemiştir.

Etrafına baktıkça daha acil olan ihtiyaçları fark eden Blatter, o yıllarda Türkiye’deki hastanelerde daha çok hemşireye ihtiyaç olduğunu görmüştür. Bu sebeple, ailesi karşı çıkmasına rağmen hemşire olmak isteyen bir Türk kızını konu alan *Cap and Candle* kitabını yazmıştır. Bu kitap, “13-19 yaşları arasındaki genç kızlara hitap eden olağanüstü bir kitap” olarak tanınmış ve okul kütüphanelerinde yer alması önerilmiştir (Edmonds, 1968: 3).

Blatter ayrıca toplumsal hizmet konusundaki ihtiyaçlar üzerinde de çalışmıştır. Özellikle köylerden İstanbul’a gelen çocuklarla ilgilenmiş, hakkında yazmak istediği yaşam tarzını tecrübe etmek için bir yaz belli bir süre, bir okuma yazma projesi kapsamında bir köyde yaşamış ve ülkedeki toplumsal dayanışma kurumlarını dolaşmıştır. *İbrahim Ağabey* başlıklı ikinci romanı bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Uncle Ali’s Secret [Ali Amca’nın Sırrı] (1939), *Sleepy Sami* [Uykucu Sami] (1946), *The Thirsty Village*

[Susamış Köy]] (1950), *Cap and Candle* [Kep ve Kandil] (1961) gibi birçok çocuk kitabı yazıp resimlemiştir. Türkçeden İngilizceye çevirileri *Turkish Twins* [Türk İkizleri] ve uyarlamaları (*Who Is My Neighbor?*) [Komşum kimdir?] da bulunmaktadır.

Blatter'ın *Cap and Candle* başlıklı eserini Boyar *Alnunun Yazısı* başlığıyla Türkçeye çevirmiş ve uyarlamıştır. Eser, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi tarafından yayımlanmıştır. Boyar'ın uyarladığı *Alnunun Yazısı* başlıklı eserde tarih belirtilmemiştir ancak eser Amerikan Bord Neşriyat Dairesi'nin [1963] tarihli "Çocuklar, Gençler ve Büyükler İçin Güzel Kitaplar" başlıklı kataloğunda "ilkokulun son sınıfları ile ortaokul öğrencilerine mahsus" kitapların arasında yer almaktadır. Kataloğa göre, bu kitabın konusu, "hastabakıcı olmak cesaretini gösteren idealist bir genç kızın maceraları"dır (1963: 15). Hikâye, Türkiye'de geçmesine rağmen, çevirmen Belkis Sami Boyar tarafından uyarlanmıştır.

Hikâyenin geçtiği 1950'li yıllarda Türkiye'de hemşirelik çeşitli yollardan teşvik edilmektedir. O dönemde yayımlanan popüler dergilerde hemşirelik mesleğiyle ilgili bilgilendirici ve kadınları hemşirelik mesleğine teşvik edici ilanlar bulunmaktadır. Örneğin dönemin popüler dergisi *Hayat Mecmuası*'nda Squibb İlaçları'nın yayımladığı ilanda "kadının yüksek meziyetlerinden faydalanan bu mesleğe girmekle rakipsiz ve mizacımıza en uygun bir işe atılmış" olacakları söylenmektedir. Ayrıca "hemşire doktorun sağ koludur" sloganıyla hemşirelik mesleğinin saygın bir konuma yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Boyar, *Alnunun Yazısı* eserinin kapağında "tercüme ve adapte eden" olarak yer almaktadır. Adaptasyon (uyarlama), genellikle, "çeviride karşılaşılan çeşitli zorluklara geçerli bir çözüm yolu" olarak ele alınır (Bastin, 2019: 10) ve çevirmenin, kültürel uyumsuzluklarla karşılaştığında, durumlar arasında eşdeğerlik sağlamak amacıyla uyguladığı stratejidir. Çevirmen Boyar, yazarın ele aldığı hemşireliğin konumu, veremle savaş, köylülük, kadın erkek ilişkileri gibi konularda ekleme, çıkarma, erek kültüre uygun hale getirme gibi uyarlama işlemlerine başvurmuştur.

Boyar, kaynak metinde olmayan "İnkışaf ve Tekâmül Devri", "Hastaların Gözü İle" ve "Makine Gibi" başlıklarını taşıyan üç bölümü erek metne eklemiştir. Ayrıca var olan üç bölümü ikiye bölerek "Kısıklı", "Iztırap Bütün Kapıları Açar" ve "Körpe Filiz" başlıklarını da eklemiştir.

"İnkışaf ve Tekâmül Devri" başlıklı bölümde Boyar, yazarın ele aldığı köylülük konusunu işlemeye devam etmiştir. Boyar'ın eklediği kısımda, Haydarpaşa Hemşire Okulu'nda birinci sınıf öğrencisiyken Filiz'in arkadaşı Melek, bir gün hastaneye alınan iki köylü kadınla ilgili aşağılayıcı sözler söyleyince Filiz sinirlenmiş ve "hafızasında ilk mektep eğlencesindeki kırmızı basma entarili küçük bir kızın hayali şimşek gibi çakmıştır" (Blatter, 1963: 109-110). Filiz'e göre "Türkiye'nin hakikî Türk olan kısmı Anadolu'dur. Bu küçük köy ve kasaba halkı memleketin arka kemiğini teşkil eder" (a.g.e.: 109). Onun bu sözleri, Cumhuriyet ilan edildikten sonra uygulanan köycülük politikasını anımsatmaktadır. Nüfusunun büyük bir çoğunluğu köylü olan genç Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni rejimin ve yapılan inkılapların köylüler tarafından benimsenmesi için çalışılmış ve halkevi ve köy enstitüleri kurulmuştur.

Boyar'ın erek metne eklediği "İnkışaf ve Tekâmül Devri" başlıklı bölümde de hemşireliği "şerefli mevkiine yükseltmek" için verilen mücadelelerle ilgili bir hikâye vardır. Bir gün Filiz, amcasıyla yengesini ziyarete gittiğinde Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Atatürk'ün emriyle yaralı askerlerin bakımını üstlenen mebus hanımlarından biri ile karşılaşmıştır. Bu hanım savaş sırasında yaşadıklarını anlatmıştır. Onu en çok etkileyen hatıralarından biri ağır yaralı bir askerinin cepheye dönüp savaşmaya devam etmek istemesidir. Boyar kaynak metinde olmayan böyle bir hikâye ekleyerek vatani için savaşan askerlerin şerefli mevkisi ile onların bakımını üstlenen hemşirelerin şerefli mevkisi arasında bir

benzerlik kurmuştur.

Boyar'ın erek metne eklediği "Hastaların Gözü İle" başlıklı bölümde Filiz hastalanmış ve hastaneye yatmıştır. Orada geçirdiği günlerde, yanındaki yataktaki hastanın ziyaretçileri yüksek sesle konuşmuş, kapı gıcırdamış, hemşirelerden biri sigara kokmuş, öğle yemeğini getiren hemşire tepsiye biraz çorba dökmüş ve bunlar Filiz'i rahatsız etmiştir. İyileşip de işine döndüğü zaman ilk işi kapı menteşelerini yağlamak olmuştur. Ayrıca Filiz, yaşadığı başka bir olayda "hastanın selâmetiyle arkadaşlık sadakati arasında muztar" kalmıştır (a.g.e.: 140). Yakın arkadaşı Nezihe, yanlışlıkla bir hastaya penisilin vermiş ve bunu saklamak istemiştir. Ancak Filiz durumu nöbetçi hemşireye bildirmesi konusunda arkadaşını ikna etmiştir. Nezihe, Filiz'e kısa bir süre küs kalsa da bu olaydan sonra her zaman hastanın yararına olacak şekilde karar almaya başlamıştır.

Boyar'ın erek metne eklediği "Makine Gibi" başlıklı bölümde Filiz, hislerini işine katmama kararı almıştır. Ancak hastalardan birinin vefatı ve sonra da bir doğumun gerçekleşmesiyle bu kararını uygulayamayacağını anlamıştır. İşini hakıyla başarabilmek için aklıyla bedeninin çalışmasına kalbini de katması gerektiğini anlamıştır.

Çevirmen Boyar, veremle savaş konusunda da erek metne küçük bir hikâye eklemiştir. Bu hikâyeye göre Filiz'in tanıdıklarından birisi, verem olan çocuğuyla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Filiz onları karşılayıp sanatoryuma götürmüştür. Orada tanıştığı hemşirelerden biri şu sözleri söylemiştir:

"Bugün nüfusumuzun binde onbeşi veremlidir. Fakat bunu değiştireceğiz. Halk bu hastalığın sebebini ve tedavi yollarını öğrendiği zaman, utanılacak bir şey olmadığını anlayacak, gizliyerek başkalarına da bulaştırmıyacaktır. İlk yapacağımız iş kökleşmiş umumî efkârı değiştirmektir" (a.g.e.: 162).

Boyar, hikâyede yer alan Hasan karakterinin ölüm şeklinde değişiklik yapmış ve bununla bağlantılı olarak erek metne çeşitli eklemeler yapmıştır. Kaynak metne göre Hasan, Türkiye'nin kuzeydoğusunda askerdeyken, sınırda nöbet tutan bir askerin kaybolması üzerine onu aramak için bir grupla yola çıkmış ve aç kurtların saldırısına uğrayarak şehit olmuştur. Erek metne göreyse Hasan, Kore Savaşı'na gönderilmiş ve orada kahramanlık göstererek şehit olmuştur.

Vinay ve Darbelnet'nin tanımına göre adaptasyonun kültürel uyumsuzluklarla karşılaşıldığında uygulanan bir strateji olduğu düşünülürse (akt. Bastin, 2019: 11) Boyar'ın adaptasyon stratejilerinin sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü kaynak metin zaten erek kültürde geçmektedir. Dolayısıyla kaynak ve erek kültürler arasında kültürel uyumsuzluk bulunmamaktadır. Boyar'ın stratejileri, kaynak metinde işlenmiş olan vatana hizmet gibi konuları genişletmek ve öne çıkarmak şeklinde olmuştur ve metinde büyük bir dönüşüm meydana gelmemiştir. Geçmişte ablası Halide Edib Adıvar gibi yazar olmak isteyen Boyar'ın burada bir yazarlık denemesi yaptığı söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Belkis Sami Boyar'ın çevirmen kimliği, eyleycilik kavramı ve çeviri sosyolojisi bağlamında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Makro incelemede, çeviri eylemini çevreleyen toplumsal ve kültürel koşullar ele alınmıştır. Mikro incelemede ise Boyar'ın çeviri işlemlerinden yola çıkarak çeviri stratejileri ortaya çıkarılmıştır. Ardından yaşadığı dönemin koşullarının Boyar'ın çeviri stratejilerini ne şekilde etkilediği tartışılmıştır. Araştırma nesnesi olarak Boyar'ın Türkçeye çevirdiği ve uyarladığı "Alnının Yazısı" eseri incelenmiştir. Boyar'ın özellikle kaynak metinden ayrıldığı tercihleri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak Boyar'ın toplumsal yörüngesinin izlerini, uyguladığı çeviri stratejilerinde görmenin

mümkün olduğu, yaşadığı dönemin çeviri ve kültür politikalarına uygun olarak, erek odaklı bir yaklaşım sergilediği ve Türkiye'nin modernleşmesine ve kadınların toplumsal hayatta daha çok yer almasına katkıda bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Alcott, L. M. (1931). *Küçük Kadınlar*. İstanbul: Muhit Neşriyat Şirketi.
- Bastin, G. L. (2019). Adaptation. M. Baker, G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (s. 10-14) içinde. New York: Routledge.
- Batıslam, H. D. (2023). *Divan Edebiyatı Coğrafyasından Esintiler*. İstanbul: Ürün Yayınları.
- Berkes, N. (2018). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Blatter, D. (1963?). *Alının Yazısı*. İstanbul: Amerikan Bord Neşriyat Dairesi.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991). Questions of Method. E. Ibsch, D. Schram, G. Steen (Ed.), *Empirical Studies of Literature: Proceedings of the Second IGEL-Conference, Amsterdam 1989*. (s. 19-36) içinde. Amsterdam: Rodopi.
- Bourdieu, P. (1996). *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. California: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *On Television*. New York: The New Press.
- Bourdieu, P. (2022). *Pratik Nedenler*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim.
- Chesterman, A. (2006). Questions in the Sociology of Translation. J. F. Duarte, A. A. Rosa, T. Seruya (Ed.), *Translation Studies at the Interface of the Disciplines* (s. 9-28) içinde. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Çalışlar, İ. (2022). *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Edmonds, A. G. (1968). Are You with Us? Y. Poda, W. C. Amidon (Ed.), *Alma Mater – Öz Okulum Winter 1967-1968* (s. 2-3) içinde. İstanbul: American Board Schools.
- Enginün, İ. (1982). Kadın. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2008). *Türkçede Shakespeare*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan.
- Gouanvic, J. M. (1997). Translation and the Shape of Things to Come: The Emergence of American Science Fiction in Post-War France. *The Translator*, 3(2), 125-152.
- Gouanvic, J. M. (2002). A Model of Structuralist Constructivism in Translation Studies. T. Hermans (Ed.), *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II Historical and Ideological Issues* (s. 93-102) içinde. Manchester: St. Jerome.
- Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances. *The Translator*, 11(2), 147-166.
- Gouanvic, J. M. (2014). Is Habitus as Conceived by Pierre Bourdieu Soluble in Translation Studies? G. M. Vorderobermeier (Ed.), *Remapping Habitus in Translation Studies* (s. 29-42) içinde. Amsterdam: Rodopi.
- Hanna, S. (2016). *Bourdieu in Translation Studies: The Socio-cultural Dynamics of Shakespeare Translation in Egypt*. New York: Routledge.
- Heilbron, J. (1999). Towards a Sociology of Translation: Book Translations as a Cultural World-System. *European Journal of Social Theory*, 2(4), 429-444.
- Hermans, T. (1997). Translation as institution. M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova, K. Kaindl (Ed.),

- Translation as Intercultural Communication: Selected Papers From the EST Congress – Prague 1995* (s. 3-20) içinde. Amsterdam: John Benjamins.
- Johnson, B. (t.y.). *Değişen Fontlar Bir Yayınevinin Evrimi*. İstanbul: Amerikan Bord Heyeti.
- Jourdain, A. & Naulin S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim.
- Kayaoğlu, B. (2005). *Bringing Them Together: Turkish-American Relations and Turkish Democracy, 1945-1950* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bilkent Üniversitesi.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Merkle, D. (2008). Translation Constraints and the 'Sociological Turn' in Literary Translation Studies. A. Pym, M. Shlesinger, D. Simeoni (Ed.), *Beyond Descriptive Translation Studies Investigations in Homage to Gideon Toury* (s. 175-186) içinde. Amsterdam: John Benjamins.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sami Boyar, B. (2017). *Aşkımı Öldürdüm*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sela-Sheffy, R. (2005). How to be a (Recognized) Translator: Rethinking Habitus, Norms and the Field of Translation. *Target International Journal of Translation Studies*, 17(1), 1-26.
- Serdar, A. & Tutumlu Serdar, R. (2016). An Unknown Novel, An Unknown Novelist: Belkıs Sami, *I Have Killed My Love*. M. A. İçbay, H. Arslan, F. Sidoti (Ed.) *Research on Cultural Studies* (s. 305-313) içinde. Frankfurt am Main, New York: Peter Lang.
- Stone, F. A. (2023). *Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi: Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde Araştırma*. İstanbul: Multilingual.

26. Web 2.0 Araçlarının İlkokul Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerine Etkisi¹

Emine BALCI²

Belkıs ERGÜN³

APA: Balcı, E. & Ergün, B. (2025). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerine Etkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 449-464. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843940>

Öz

Son zamanlarda Web 2.0 araçları eğitimin pek çok alanında kullanılmıştır. Bu alanlardan birisi de öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesidir. Bu sebeple, yapılan bu çalışmanın amacı ilkökul öğrencilerine verilen Web 2.0 uygulamalarıyla zenginleştirilmiş Türkçe dersinin yaratıcı yazma becerilerine etkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın uygulama sürecinde verilerin toplanması, elde edilen verilerin analizi ve yorumlanmasında nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test, kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma Antalya ili Alanya ilçesinde bulunan bir devlet okulunda öğrenim görmekte olan 31 deney grubunda, 32 kontrol grubunda olmak üzere toplam 63 üçüncü sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Deney gruplarındaki dersler Web 2.0 araçlarıyla zenginleştirilmiş yaratıcı yazma becerilerine yönelik etkinliklerle, kontrol grubundaki derslerse müfredata göre geleneksel yöntemlerle işlenmiştir. Etkinlikler haftada 2 saat olmak üzere 8 hafta boyunca toplam 16 saat uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Susar Kırmızı ve Beydemir (2012), tarafından geliştirilen Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma gruplarının ön test ve son test puanlarına bağımlı t testi uygulanıp frekans ve yüzdelerine bakılarak karşılaştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, deney ve kontrol grubunun yaratıcı yazma çalışmalarından elde edilen son test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Çalışmanın bu sonucuna göre Web 2.0 destekli Türkçe dersinin yaratıcı yazma üzerine etkisiyle ilgili öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Web 2.0, dil becerileri, yaratıcı yazma, Türkçe dersi, ilkökul

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel Araştırma Etiği Kurul kararı tarafından 16.05.2024 tarihli ve 6967 E. No'lu kararla etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.12.2024-**Kabul Tarihi:** 10.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843940>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü / Assoc. Prof., Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Education, Department of Elementary Education (Antalya, Türkiye), eminecetinbalci@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1994-6819>, ROR ID: <https://ror.org/01zxaph45>, ISNI: 0000 0004 5896 2261

³ Öğretmen, MEB / MNE (Malatya, Türkiye), xxxxxx@xxxxxx.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-4488-4281>, ROR ID: <https://ror.org/0oiga9g46>, ISNI: 0000 0001 2179 4856, Crossref Funder ID: 501100013898

The Effect of Web 2.0 Tools on Primary School Students' Creative Writing Skills⁴

Abstract

Recently, Web 2.0 tools have been used in many areas of education. One of these areas is the development of students' language skills. Based on this idea, the aim of this study is to determine the effect of Turkish lesson enriched with Web 2.0 applications on the creative writing skills of primary school students. In line with this purpose, a quasi-experimental design with pre-test-post-test, control group was used in the collection of data, analysis and interpretation of the data obtained during the implementation process of the research. The research was carried out with a total of 63 third grade students, 31 in the experimental group and 32 in the control group, who were studying in a public school in Alanya district of Antalya province. The lessons in the experimental groups were taught with activities for creative writing skills enriched with Web 2.0 tools, while the lessons in the control group were taught with traditional methods according to the curriculum. The activities were implemented for a total of 16 hours for 8 weeks, 2 hours per week. The Creative Writing Assessment Scale developed by Susar Kırmızı and Beydemir (2012) was used as a data collection tool in the study. Within the scope of the study, SPSS 20.0 statistical package programme was used to analyse the quantitative data. According to the results of the research, it was found that there was a significant difference between the pre-test and post-test scores obtained according to creative writing activities. The pre-test and post-test scores of the study groups were compared by applying dependent t-test and looking at their frequencies and percentages. According to this result of the study, suggestions about the effect of Web 2.0 supported Turkish course on creative writing were developed.

Keywords: Web 2.0, language skills, creative writing, Turkish lesson, Primary school.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Permission: Ethical permission was granted by the decision of Alanya Alaaddin Keykubat University Rectorate Social Sciences and Humanities Scientific Research Ethics Committee dated 16.05.2024 and numbered 6967 E.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %7

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.12.2024 -**Acceptance Date:** 10.02.2025 -**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843940>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1.Giriş

Yaşadığımız yüzyılda hayatın her alanında hızlı bir değişim yaşandığını görmekteyiz. Bu değişimde bilim ve teknoloji birinci sırada yer almaktadır (Dikmen ve Tuncer, 2018). Bu hızlı ilerleme eğitime de yansımış ve bu durum öğretmen ve öğrencilere daha elverişli bir eğitim öğretim ortamı oluşturmak için farklı arayışlar içerisine girmesine neden olmuştur (Atalmış ve Şimşek, 2022). Günümüzde teknolojinin getirdiği yeniliklerle birlikte bilgi, dar ve kısıtlı alanlardan sıyrılıp daha ulaşılabilir hale gelmiştir. Böylece yeni teknolojilerin her alanda olduğu gibi eğitim ortamlarında da kullanımı yaygınlaşmış hatta kişiler sadece bilgi tüketicisi değil, sanal ortamlarda bilgi üreticisi olma konumuna geçme olanağı bulmuştur (Çelik, 2019; Telli Yamato ve Karamanlı Şekeroğlu, 2014).

Günümüz çocukları tablet, cep telefonu, dizüstü bilgisayar gibi teknolojik cihazlarla donatılmış dijital dünyanın içine doğmaktadırlar (Prensky, 2001). Bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, toplumun her alanını etkilemekte ve bu hızlı gelişme içinde bulunduğumuz toplumu dönüştürmektedir. Eğitim dünyasının da bu hızlı gelişim ve dönüşümden etkilenmesi kaçınılmazdır (Uslu, 2019). Geleneksel eğitim anlayışını benimsemeyen hitap ettiğimiz bu kuşağa, dil eğitimi verilirken de bilişim teknolojilerini kullanmak zorunlu hale gelmiştir (Oral, 2013). Öğrencilerin farklı zekâ alanlarını da göz önünde bulundurarak hazırlanan öğretim materyalleri, onların öğrendiklerini sorgulayan, sentezleyen ve yeni ürünler ortaya koyabilen bireyler olarak yetiştirmeleri için önem taşımaktadır. Web 2.0 araçları da bu amaca ulaşmakta önemli bir araçtır (Ajjan ve Hartshome, 2008). Esas amacı kullanıcıların içerik paylaşımlarını sağlamak olan Web 2. 0 araçları, internetin sosyal etkileşim ve iş birliği imkanlarını da en üst düzeye çıkarmaktadır (Horzum, 2010).

Web 2.0 araçları bilgisayar programlama dillerini bilmek zorunda kalmadan basit düzeyde bilgisayar kullanım becerisine sahip kullanıcıların rahatlıkla kullanabildiği, içerik üretip paylaşabildikleri çevrimiçi uygulamalardır (Mete ve Batıbay, 2019). Sağladığı zengin içeriklerle yapılandırmacı yaklaşımı da destekleyen Web 2. 0 araçlarının kullanımıyla öğrenciler, öğrenme ortamlarında aktif olabilmekte, içerik oluşturup, içeriğe müdahale etme, denetleme ve böylece sosyalleşme imkânı bulabilmektedir (Altıok, Yükseltürk ve Üçgül, 2017). Ayrıca ihtiyaç duyulan 21. Yüzyıl becerilerini (Öğrenme ve Yenilik Becerileri ve Yaşam ve Kariyer Becerileri) geliştiren Web 2.0 araçlarıyla öğrenciler, iş, yaşam ve vatandaşlık alanlarında başarılı olmak için kendilerini geliştirebileceklerdir (BattleForKids, 2019). Öğrenciler bu araçlarla yaratıcı ve kritik düşünme becerisi kazanabilmekte (Karunasena, Deng ve Zhang, 2012) ve onların bilgileri oluştururken üst düzey düşünme becerisini desteklemektedir (Adcock ve Bolick, 2011; Virkus,2008).

İnsanlar duygu, düşünce ve hayallerini dil aracılığıyla ifade ederler. Dil toplumların anlaşmasını sağlayan, toplumun kültürünü gelecek nesillere aktaran, geçmişle gelecek arasında köprü görevi yapan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2019). Bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etmek ve karşı tarafa anlatmak için kullandıkları sözcüklerin ve sembollerin anlamına ilişkin yaptıkları anlaşmaların bütününe dil denir (Türk Dil Kurumu, 2021). Dilini koruyan milletler, varlıklarını devam ettirebilmektedirler (Ungan ve Dinçel, 2022).

Duyguları düşünceleri deneyimleri yazı yoluyla anlatmak olan yazma, süreç itibarıyla diğer tüm dil becerileriyle ilişkilidir. Bireylerin zihinsel çaba harcıyıp düşünerek sonuca ulaştığı bir girişim ürünüdür (Akkaya ve Doyumgaç, 2020; Topuzkanamış, 2014). Doğuştan veya tesadüfen ortaya çıkmayan yazma becerisi, dinleme, konuşma ve okuma becerilerinin gelişmesiyle gerekli eğitim desteğinin alınmasıyla ortaya çıkar. Eğitimin vazgeçilmez unsuru olan yazı, okul hayatıyla birlikte başlamakta ve eğitimlerin

alınmasıyla birlikte sürekli gelişim göstermektedir (Türe, 2021). İnsan hayatındaki en önemli becerilerden biri olan okuma ve yazma okul başarısında da önemli bir yer tutmaktadır (Eminoğlu ve Tanrıkulu, 2018). İlkokul birinci sınıftan itibaren başlayan okuma yazma kazanımları her yıl devam ederek, kesintisiz ve doğru okuma ve yazma becerileri üçüncü sınıfın ikinci dönem sonuna yakın kazanılmaktadır (Can ve Yavuz, 2017). Yazma, iletişim kurarken, kaynaktan çıkan gönderilerin yazı vasıtasıyla anlatımıdır. Öğrencilerin izleme, mantıklı düşünme ve hayâl etme yeteneğini geliştirerek, yazdıkları konuyu aktif şekilde sunmalarını sağlamakta ve bu da öğrencilerin yeni bilgi ve tecrübe edinmelerini sağlamaktadır (Belet, 2008).

İnsan zihnindeki yaratıcı fikirlerin kâğıda dökülmesine yaratıcı yazma denir (Calp, 2010). Yaratıcı yazma öğrencilerin duygu, düşünce ve hayallerini hiçbir baskı altında kalmadan kâğıda aktarmasını amaçlar. Yazılar alışılmışın dışında, özgün, hayal dünyasını yansıtarak hem yazan hem de yazı yazmaktan keyif alan bireyler yetiştirmeyi esas alır (Küçük, 2007). Her birey düşüncesini direkt veya dolaylı şekilde ifade ederken, öğrencilerin fikirlerini özgün şekilde ifade etmeye teşvik edilmesi yaratıcı yazma fırsatı sunulmasıyla olur. Bu nedenle öğrencilere düşüncelerini özgürce sunacak ortamlar yaratılmalıdır (Coşkun ve Yılmaz, 2020). Öğrencilere sıkıcı gelen yazma becerisini, onları heveslendirip istekli hale getirecek uygulamalarla ilgi çekici hale getirildiğinde, hangi konuyu hangi yöntemle yazacağını bilen, hayal edebilen, farklı yazma alanları geliştirebilen ve yazmadan zevk alarak hevesle yazabilen bireyler haline geleceklerdir (Aydın, 2014). Tam da bu noktada Borich (2017), Web 2.0 araçlarının sınıf içi öğretimi ve öğrenmeyi kolaylaştıran, dinamik, kolay, sosyal ve işbirlikçi yapıya sahip olduğunu belirterek, öğrencilerin öğrenme sürecinin birebir içinde var olabileceğini belirtmiştir. Yine benzer şekilde Palli (2020) de, öğrenci merkezli öğrenme ortamı yaratabilecek bu araçların öğrenme ortamlarına hareket ve etkileşim getirerek, sınıfa katılımı iyileştirebileceğini söylemiştir. Web 2.0 araçları kullanılarak gerçekleştirilen öğrenmelerde öğretmen sınıfın tamamına hâkim olabilmekte, öğrencilerin öğrenme sürecini tam manasıyla görebilmekte böylelikle de öğrenme eksikliklerine anında müdahale etme fırsatı elde edebilmektedir (Horzum, 2010).

Görülen etkiler daha fazla araştırmacının Web 2.0 uygulamalarının eğitim öğretime etkisini inceleme ihtiyacı duymasına sebep olmuştur (Atıcı ve Yıldırım, 2010; Biçen ve Çavuş, 2011; Çavuş ve Kanbul, 2010; Deperlioğlu ve Köse, 2010; Drexler, Baralt ve Dawson, 2008; Greenhow, Robelia ve Hughes, 2009; Grosseck, 2009; Karaman, Yıldırım ve Kaban, 2008; Kıyıcı, 2010; Köse, 2010). Yapılan bu araştırmanın amacı Web 2.0 araçlarının yaratıcı yazma üzerine etkisini incelemektir. Araştırmadan elde edilen bulgular araştırmacılara yön vermek açısından önem taşımaktadır. Bu amaçla bu araştırmada “Web 2.0 araçlarının yaratıcı yazma üzerine etkisi nedir?” sorusu temel problemimizi oluştururken aşağıdaki sorulara da yanıt aranmıştır.

- Deney ve kontrol grubunun yaratıcı yazma becerisi ön test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol grubunun yaratıcı yazma becerisi son test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Web 2.0 Araçlarının ilkökul öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmacının kontrolünde olan, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini anlamak için

gözlenmek istenen verilerin üretildiği araştırma alanına deneysel model denir (Büyüköztürk, 2007; Karasar, 2005). Bütün değişkelerin kontrol edilemediği durumlarda, özellikle eğitim alanında yapılan araştırmalarda en çok kullanılsa yarı deneysel desendir. Bu modelde gruplar, yansız atama yoluyla deney ve kontrol grubu şeklinde oluşturulur (Balcı, 2001; Büyüköztürk, 2007). Bu araştırmada yarı deneysel desen kullanıldığı için evren ve örneklem seçilmemiştir. Çalışma grupları belirlenip, grupların eşitliği sağlanmıştır. Süreçte kontrol grubunda zaten yürütülmekte olan 3. Sınıf Türkçe dersleri konularına devam edilmiş, deney grubunda ise Web 2.0 araçları kullanılarak yaratıcı yazma çalışmaları eğitimi yürütülmüştür.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma seçkisiz atamayı içermeyen yarı deneysel desendir. Bu nedenle evren ve örneklem seçimine gidilmemiş yerine çalışma grubu oluşturulmuştur. Araştırma Antalya İli Alanya İlçesindeki bir devlet okulundaki ilkokul 3. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Bu dönemde farklı iki şube öğrencileri deney ve kontrol grubu olarak seçkisiz olarak belirlenmiş, 3. Sınıf 2 şubede öğrenim gören 63 öğrenci ile uygulamalar yapılmıştır. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Grup ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Grup	Cinsiyet	f	%
Deney Grubu	Kız	15	23,80
	Erkek	16	25,40
Kontrol Grubu	Kız	13	20,65
	Erkek	19	30,15
Toplam		63	100

Tablo 1 incelendiğinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bağımsız değişken olarak ele alınmayan deney ve kontrol grubundaki kız ve öğrenci sayılarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki erkek öğrenci sayısının biraz daha fazla olma durumu, devlet okullarında karşılaşılabilen olası bir durumdur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Verilerin elde edilmesinde Susar Kırmızı ve Beydemir (2012), tarafından geliştirilen Yaratıcı Yazmadan Elde Edilen Ürünleri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin seçilmesinin nedeni, öğrencinin yalnızca yaratıcı yazma kazanımlarına ulaşip ulaşmadığını görmek amaçlanarak hazırlanmış olmasıdır. Ölçek 25 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerin bu ölçekten alabilecekleri ağırlıklı ham puan en az 25, en çok 125 olabileceği belirtilmiştir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik testinde ölçeğe son şekli verilirken korelasyon katsayısı 0,72 olarak bulunmuştur. Ölçek deney ve kontrol gruplarında hem ön test hem de son test olarak uygulanmıştır.

2.4. Uygulama Süreci

Deneysel işlem sürecinde yer alan uygulamalar araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Web 2.0 Araçları kullanılarak yapılacak yaratıcı yazma çalışma etkinlikleri uygulama planı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Web 2.0 Araçlarının Yaratıcı Yazmaya Etkisi Çalışması Uygulama Planı

Hafta	Saat	Kazanım	Web 2 Aracı	Web 2.0 Aracının Kullanım Amacı	Etkinlik
1. HAFTA 23-27 EYLÜL 2024	2	“Yazdıklarını zenginleştirmek için çizim ve görseller kullanır.” “Yazma stratejilerini uygular.”	Pooplet	Zihin Haritaları Oluşturma Aracı	-Ön test -Öğrencilerle birlikte Pooplet aracılığıyla hikaye oluşturmak için gerekli unsurlar oluşturulur ve öğrenciler yaratıcı yazmaya teşvik edilir.
2. HAFTA 30 EYLÜL- 4 EKİM 2024	2	“Yazdıklarını zenginleştirmek için çizim ve görseller kullanır.”	Pixton	Karikatür Hazırlama Aracı	Öğrencilere pixton aracılığıyla bir karikatür hazırlatılır. Öğrencilere tekerleme hakkında bilgi verilir. Öğrencilerden, hazırladıkları karikatürlerin tekerlemelerle konuşuyor olması istenir.
3. HAFTA 7-11 EKİM 2024	2	“Yazdıklarını paylaşır.” “Kısa metinler yazar.”	Linoit	Dijital Pano Hazırlama Aracı	Linoit programıyla 10 kelime bulma çalışması yapılır. Bulunan kelimelerden şiir oluşturulması istenir. Şiirin devamı da benden çalışması yaptırılır.

4. HAFTA	2	<i>“Yazdıklarını zenginleştirmek için çizim ve görseller kullanır.”</i>	Canva	Afiş Hazırlama Aracı	Uygulayıcı öğrencilere reklam/tanıtım metinleri yazımı ile ilgili açıklamalar yapar. Öğrencilere Canva aracılığıyla bir maskot ve bu maskotun içinde yer aldığı bir afiş tasarımlarını ister. Tasarımlar bittikten sonra uygulayıcı guruplara birer kağıt verir, tasarımını yaptıkları ürünün anlatan bir metin hazırlamaları istenir.
14-18 EKİM 2024					
5. HAFTA	2	<i>“Yazdıklarını paylaşır.”</i> <i>“ Yazdıklarını düzenler.”</i>	Site123	Web Sitesi Hazırlama Aracı	Uygulayıcı öğrencilerden sevdikleri bir canlı/cansız varlığı betimleyerek yazmalarını ister. Ürünler site123 kullanılarak web sitesinde yayınlanır.
21-25 EKİM 2024					
6. HAFTA	2	<i>“Görsellerdeki olayları ilişkilendirerek yazı yazar.”</i> <i>“Hikaye edici metin yazar.”</i>	StoryJumper	Dijital Hikaye Hazırlama aracı	Uygulayıcı, “Hiç evcil hayvanınız oldu mu ? “ sorusunu sorar. Alınan cevaplar değerlendirildikten sonra Nasrettin Hoca ‘nın “ Kedi nereye gitti ?” fıkrasını anlatır. Sonrasında bu
28 EKİM-1 KASIM 2024					

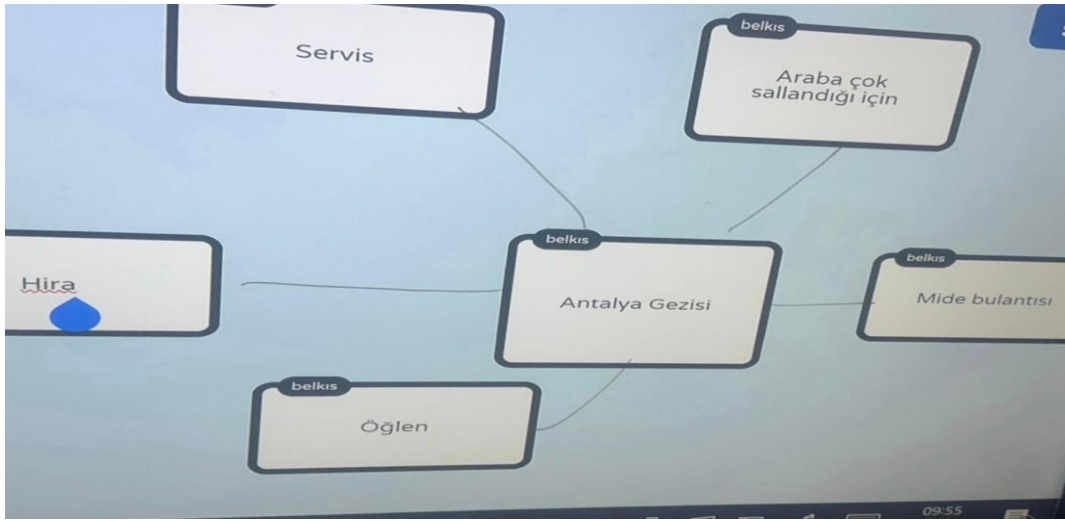
						fıkranın olay sırasını sorar. Serim, Düğüm ve Çözüm bölümü özelliklerinden söz eder. Serim, Düğüm, Çözüm etkinliği yaptırdıktan sonra Storyjumper uygulamasıyla hikaye oluşturmaları istenir.
7. HAFTA 4-8 KASIM 2024	2	“Şiir yazar.” “Harflerin yapısal özelliklerine uygun kısa metinler yazar.” “ Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır.”	Zumpad Word Art	Akrostiş Şiir Yazma Aracı Kelime Bulutu Oluşturma Aracı	Uygulayıcı akrostiş şiiri açıklar,Word Art ile kelime bulutu oluşturulur. Oluşturulan kelime bulutlarıyla Zumpad üzerinde akrostiş şiir çalışması yaptırılır.	
8. HAFTA 18-22 KASIM 2024	2	“Kısa metinler yazar.” “Yazdıklarını paylaşır.”	Voki	Sunum ve Animasyon Hazırlama Aracı	Uygulayıcı bir Nasrettin Hoca'nın “ Eşek Evde Yok” fıkrasını anlatır.” Sizce, Nasrettin Hoca komşusunu ikna edebilmiş midir ?sorusunu sorar. Verilen cevaplar üzerine tartışılır. Daha sonra öğrencilere “ Bir kişiyi bir konuda ikna etmek için neler yaparsınız ?”	

sorusunu sorar.
Cevaplar üzerine
tartışılır.
Öğrenciler
gruplara ayrılır.
Ve gruplardan
temsil ettikleri
grubun
düşünceleri
doğrultusunda bir
görüş metni
hazırlamalarını
ister. Gruplar
sunum yapmak
için aralarında bir
temsilci seçerler,
voki aracılığıyla
hazırlamış
oldukları metinleri
sunarlar.

-Son test

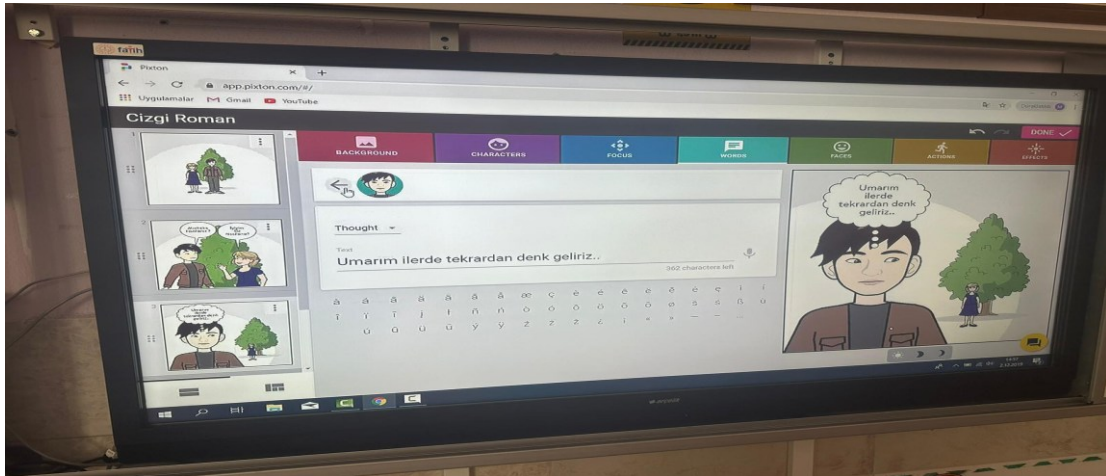
Tablo 2 incelendiğinde 8 haftalık bir uygulama planı olduğu görülmektedir. Kullanılan Web 2.0 araçları ve yapılan etkinlikler araştırmacı tarafından Türkçe dersi öğretim programı ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı yaratıcı yazarlık atölyesi programı incelenerek ve detaylı alan yazım taraması yapılarak oluşturulmuş, planlama üzerine 2 uzman ve 2 sınıf öğretmeninin görüşü alınarak düzenlenmiştir. Etkinlikler, deney grubuna araştırmacı tarafından Tablo 2' deki planlama doğrultusunda gerçekleştirilmiş, kontrol grubuna ise müdahale edilmemiş, mevcut öğretim programı doğrultusunda uygulanan yöntemlerle dersler işlenmiştir. Uygulama sürecinde 9 adet Web 2.0 aracı kullanılmış, Web 2.0 araçları kazanımlar doğrultusunda, kolay ulaşılabilir ve kullanılabilir ve ücretsiz uygulamalar olacak şekilde seçilmiştir. Ders esnasında kullanılan Web 2.0 araçları sınıfta bulunan etkileşimli akıllı tahta kullanılarak araştırmacı denetiminde etkinlikler yaptırılmış, evde kullanılması gereken Web 2.0 araçlarıysa ebeveyn denetimiyle gerçekleştirilmiş, öğrenciler ebeveynlerinin e-posta adreslerinden uygulamalara erişim sağlamışlardır.

Deney ve kontrol grubundaki öğrencilere ilk olarak birbiriyle ilintili olan resimlerin olduğu bir çalışma yaprağı verilmiş ve bu resimlerden yola çıkarak bir hikâye oluşturmaları istenmiştir. Oluşturulan hikayeler araştırmacı tarafından Susar Kırmızı ve Beydemir (2012) tarafından geliştirilen Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeği kullanılarak değerlendirilip, her iki grubun da ön testleri alınmıştır. Ardından araştırmacı deney grubu ile birçok etkinlik gerçekleştirirken, kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. İlk hafta Pooplet aracılığıyla öğrencilere beyin fırtınası yaptırılarak zihin haritası oluşturulmuş hikâye oluşturmak için gerekli unsurlar belirlenmiş ve öğrenciler yaratıcı yazmaya teşvik edilmiştir.

Fotoğraf 1. Popplet Web 2.0 Aracı ile Hazırlanan zihin haritası

Dersin devamında öğrenciler tekerleme üzerine bilgilendirilmiş ve Pixton Karikatür hazırlama aracıyla karikatür yapmaları sağlanarak oluşturdukları karikatür karakterlerinin bir olay örgüsü içine yerleştirmeleri istenilmiş ve böylece öğrencilerin yaratıcı yazma çalışmaları desteklenmiştir.

Fotoğraf 2. Pixton Web 2.0 Aracı ile karikatür hazırlama

Linoit programıyla 10 kelime bulma çalışması yapılarak, bulunan kelimelerden devamı da benden çalışması adı altında oyunlaştırılarak şiir yazmaları sağlanmıştır. Canva aracı kullanılarak öğrencilerden bir maskot tasarımları istenmiş, tasarladıkları maskotları kullanarak bir hikâye yazmaları istenmiştir. Ardından hazırladıkları hikâyenin yine Canva aracı kullanılarak afişini tasarımları istenerek öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilmesi desteklenmiştir.

Araştırmacı tarafından betimleme üzerine etkinlikler yaptırıldıktan sonra yapılan ürünlerin Site123 Web sitesi hazırlama aracıyla yayınlanması sağlanmıştır. Gruplar halinde çalışan öğrenciler Fotoğraf 3 'te sunulmuştur.

Fotoğraf 3. Site123 Web 2.0 Aracı ile Web sitesi yayını hazırlama

StoryJumper dijital hikaye yazma aracıyla araştırmacı tarafından, Nasrettin Hoca' nın “Kedi nereye gitti ?” fıkrasından yola çıkarak, hikaye unsurlarından serim, düğüm ve çözüm bölümleri üzerine öğrenciler bilgilendirilmiş ve onların dijital hikaye yazmaları sağlanmıştır. WordArt uygulamasıyla öğrencilerin Zumpad uygulaması yoluyla hayal güçlerini kullanarak akrostiş şiir yazmaları sağlanmıştır. Uygulayıcı, Nasrettin Hoca'nın “Eşek Evde Yok” fıkrasını anlatarak, “Sizce, Nasrettin Hoca komşusunu ikna edebilmiş midir? sorusuna sorarak öğrencilerin beyin fırtınası yapmalarını sağlamış ve verilen cevaplar üzerine tartışılmasını sağlayarak konuya dikkat çekmiş ve ardından öğrencilere “Bir kişiyi bir konuda ikna etmek için neler yaparsınız?” sorusuna verilen cevaplar üzerine tartışılmasını sağlamıştır. Öğrenciler guruplara ayrılmış ve guruplardan temsil ettikleri grubun düşünceleri doğrultusunda bir görüş metni hazırlamalarını istenmiş, Voki uygulaması aracılığıyla hazırlamış oldukları metinleri sunmaları sağlanmıştır. Bu derslerin tamamlanmasının ardından deney ve kontrol grubuna ön testte kullanılan çalışma yaprağı yeniden dağıtılmış ve öğrencilerden resimlere bakarak hikâye yazmaları istenmiştir. Oluşturulan hikayeler araştırmacı tarafından Susar Kırmızı ve Beydemir (2012), tarafından geliştirilen Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeğı kullanılarak değerlendirilip, her iki grubun da son testleri alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi için bağımlı t testi kullanılarak frekans ve yüzdelere bakılmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi "Deney ve kontrol grubunun yaratıcı yazma ön test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?" şeklinde belirlenmişti.

3.1. Birinci alt probleme ilişkin bulgular

İşlem öncesi, deney ve kontrol guruplarında yaratıcı yazmaya yönelik başarı düzeylerinin denk olup olmadığının anlaşılması için, guruplara Susar Kırmızı ve Beydemir (2012), tarafından geliştirilen Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeğı kullanılarak, ön test uygulanmıştır. Ön testin sonuçları Tablo 3' te sunulmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeği Ön Test t- Testi İstatistiği Sonuçları

Grup	N	X	S	df	t	p
Deney	31	27,5	13,8	61	-2,818	0.007
Kontrol	32	44,09	29,7	44,1		

*p≤0,05

Tablo 3 incelendiğinde; deney grubunun yaratıcı yazma üzerine akademik başarı ortalamasının (X = 27,5), kontrol grubunun akademik başarı testi ortalamasından (X = 44,09) düşük olduğu görülmektedir. Veriler incelendiğinde, öğrencilerin Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen ön test puanlarında deney ve kontrol grubu arasında kontrol grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (p: 0,007 < 0,05; t: -2,818).

3.2. İkinci alt probleme ilişkin bulgular

İkinci alt problem olarak "Deney ve kontrol grubunun yaratıcı yazma son test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?" sorusunun cevabı araştırılmış ve buna göre bağımlı t- testi istatistik sonuçlarına göre elde edilen bulgular doğrultusunda grup içi değişimleri gösteren sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeği Son Test t- Testi İstatistiği Sonuçları

Grup	N	X	S	df	t	p
Deney	31	75,4	22,59	61	6,279	0.000
Kontrol	32	45,4	22,99	60,9		

*p≤0,05

Tablo 4 incelendiğinde deney grubunun yaratıcı yazma üzerine akademik başarı ortalaması (X = 75,4), kontrol grubunun akademik başarı son testi ortalamasından (X = 45,4) yüksek olduğu görülmektedir. Tablo 4'te elde edilen verilere bakıldığında öğrencilerin Yaratıcı Yazma Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen son test puanlarında deney ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (p: 0,000 < 0,05; t: 6,279).

Uygulanan Web 2.0 araçlarıyla tasarlanan etkinlik öncesinde, yaratıcı yazma becerileri açısından kontrol grubu lehine bir farkın varlığına rağmen uygulanan eğitim programı sonrasında bu farkın deney grubu lehine değiştiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Son testte deney grubunda kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Öğrencileri aktif kılan, farklı düşüncelerini destekleyen, sınıf içi etkileşimi artıran Web 2.0 araçlarının derslerde kullanımının yaratıcı yazma başarısı üzerine katkı sağladığı görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmanın sonunda, deney grubuna yönelik hazırlanan planlama çerçevesinde gerçekleştirilen 8 haftalık uygulama ve son testten elde edilen bulgular doğrultusunda, deney ve kontrol gruplarının son test akademik başarı puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu durum, Web 2.0 araçlarının yaratıcı yazma becerisi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu araçların benzer konu ve derslerde de etkili bir şekilde kullanılabilmesi öngörülmektedir. Alan yazında yapılan incelemeler, benzer sonuçların elde edildiğini göstermektedir.

Kır (2024), Pixton Web 2.0 aracıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin bu aracı ilginç ve eğlenceli bulduklarını, yazma isteğini artırdığını, hayal gücü ve yaratıcılıklarını geliştirdiğini, aynı zamanda yeni fikirler üretme konusunda faydalı olduğunu tespit etmiştir. Gılıç ve Yanpar Yelken (2022) ise Web 2.0 destekli CLIL etkinliklerinin ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin İngilizce üretici becerileri üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, bu yaklaşımın öğrencilerin konuşma ve yaratıcı yazma becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir.

Demir ve Kılıçkırın (2018), özel yetenekli öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeyi hedefleyen dijital öyküleme uygulamasının, bu öğrencilerin yazma becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Karadağ (2018) Storybird uygulamasını kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada, bu uygulamanın öğrencilerin yaratıcı yazma becerilerine katkı sağladığını ifade etmiştir.

Web 2.0 araçlarının etkileşimli yapısı, zaman ve mekân sınırlamasının olmaması, çoklu duyuya hitap etmesi ve yeni nesillerin bilişim teknolojilerine olan ilgisi nedeniyle, bu araçların yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenlere önemli avantajlar sunduğu görölmektedir. Günümüz öğrencilerinin teknolojik yeniliklere hızlı uyum sağladığı gerçeği göz önüne alındığında, eğitim sisteminde bu araçların kullanımına daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Eğitimde Web 2.0 araçlarının kullanımı, öğrencilerin motivasyonunu artırarak kalıcı öğrenmeyi desteklemektedir. Bu bağlamda, öğretmenlerin geleneksel yöntemlerden uzaklaşarak teknolojik yeniliklere uyum sağlaması ve kendilerini bu yönde geliştirmesi önem arz etmektedir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle Web 2.0 araçlarını derslerine entegre etmeye teşvik edilmesi önerilebilir. Ayrıca, bu araçların düşük maliyetli olması ve zaman tasarrufu sağlaması, eğitimde ekonomiklik ilkesine de uygunluk göstermektedir.

Bu araştırma, ilkokul 3. sınıf öğrencileri ile yaratıcı yazma becerisi üzerine yürütölmüş olup, ilerleyen çalışmalarda farklı sınıf düzeylerinde ve değişkenler üzerinde etkileri incelenebilir. Ayrıca, disiplinler arası etkileşim sağlanarak öğrencilerin dijital becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Web 2.0 araçlarının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için sınıflarda gerekli teknolojik altyapının sağlanması gerekmektedir. Akıllı tahtalar gibi teknolojik araçların bulunmaması, öğrencilerin bu araçları tanınmasını engelleyebilir. Bu nedenle, tüm eğitim ortamlarında teknolojik altyapının eksiksiz bir şekilde kurulması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma, öğretmenlerin derslerine Web 2.0 araçlarını entegre etme konusunda farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamakta ve bu araçların akademik başarıya olan etkilerinin daha geniş kapsamlı olarak incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Adcock, L., & Bolick, C. (2011). Web 2.0 tools and the evolving pedagogy of teacher education. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 11(2), 223-236.
- Ajjan, H., & Hartshorne, R. (2008). Investigating faculty decisions to adopt Web 2.0 technologies: Theory and empirical tests. *The Internet and Higher Education*, 11(2), 71-80.
- Aka, B. (2017). *Kamu ve özel sektörde çalışan yöneticilerin kuşak farklılıkları ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: İzmir ilinde bir araştırma* (Yayınlanmamış doktora tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, A., & Doyumğaç, İ. (2020). Türkçe eğitiminde temel kavramlar. In A. Z. Güven (Ed.), *Türkçe eğitime genel bir bakış* (pp. 21-38). Pegem Akademi.
- Altıok, S., Yükseltürk, E., & Üçgül, M. (2017). Web 2.0 eğitime yönelik gerçekleştirilen bilimsel bir etkinliğin değerlendirilmesi: Katılımcı görüşleri. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 6(1), 1-8.
- Atalmış, S., & Şimşek, G. (2022). Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri öğretmenlerinin Web 2.0 araçlarını kullanım yeterlilikleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 5(1), 1-19.
- Atıcı, B., & Yıldırım, S. (2010). Web 2.0 uygulamalarının e-öğrenmeye etkisi. *Akademik Bilişim*, 10, 10-12.
- Aydın, İ. (2014). Türkçe öğretiminde yazılı anlatım çalışmalarındaki sorunlar üzerine bir inceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 166-170.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem A Yayıncılık.
- BattleForKids. (2019). Framework for 21st century learning. <https://www.battleforkids.org>
- Belet, Ş. D. (2008). Yazma öğrenme alanı. In H. Pilancı (Ed.), *Türkçe öğretimi* (1st ed., pp. 107-131). Anadolu Üniversitesi Yayını 1795.
- Bicen, H., & Çavuş, N. (2011). Social network sites usage habits of undergraduate students: Case study of Facebook. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 943-947.
- Borich, G. D. (2017). *Etkili öğretim yöntemleri* (M. B. Acat, Trans.). Nobel Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Deneysel desenler: Öntest-sontest kontrol grubu desen ve veri analizi*. Pegem A Yayıncılık.
- Calp, M. (2010). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Can, B., & Yavuz, S. A. (2017). Okuma-yazma gücü: Kimin için? *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 86-113. <https://doi.org/10.29065/usakead.300983>
- Coşkun, İ., & Yılmaz, M. (2020). Yazma eğitimi. In M. Yılmaz (Ed.), *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi* (3. baskı, pp. 112-131). Pegem Akademi.
- Çavuş, N., & Kanbul, S. (2010). Designation of Web 2.0 tools expected by the students on technology-based learning environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5824-5829.
- Çelebi, C., & Satırlı, H. (2021). Web 2.0 araçlarının ilkökul seviyesinde kullanım alanları. *Instructional Technology and Lifelong Learning*, 2(1), 75-110. <https://doi.org/10.52911/itall.938122>
- Çelik, T. (2019). *Bilinçli sosyal medya kullanımı için paydaşlarla el ele*. Pegem Akademi.
- Demir, S., & Kılıçkiran, H. (2018). Dijital öykü uygulamasının özel yetenekli öğrencilerin yazma becerilerine etkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 12-18.
- Deperlioğlu, Ö., & Köse, U. (2010). Web 2.0 teknolojilerinin eğitim üzerindeki etkileri ve örnek bir öğrenme yaşantısı. *Akademik Bilişim*, 10, 10-12.
- Dikmen, M., & Tuncer, M. (2018). Bilgisayar destekli eğitimin öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisinin meta-analizi: Son 10 yılda yapılan çalışmaların incelenmesi. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9(1), 97-121.

- Drexler, W., Baralt, A., & Dawson, K. (2008). The teach Web 2.0 consortium: A tool to promote educational social networking and Web 2.0 use among educators. *Educational Media International*, 45(4), 271-283.
- Eminoğlu, N., & Tanrıkulu, H. (2018). Okuma yazma öğrenerek ilkokula başlamış öğrencilerin karşılaştıkları sorunların öğretmen ve veli gözüyle değerlendirilmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 6(2), 56-69.
- Gılıç, İ. I., & Yanpar Yelken, T. (2022). Konuşma ve yaratıcı yazma becerilerinin Web 2.0 destekli CLIL ve Web 2.0 ile geliştirilmesi. *Uluslararası İnovatif Eğitim Araştırmacısı*, 2(2), 241-275.
- Gökçe, A. (2020). *İlkokul dördüncü sınıf Türkçe dersinde yaratıcı yazma uygulamalarının öğrencilerin Türkçe dersi tutumu, yazma tutumu ve yaratıcı yazma becerileri üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Görgün, B., & Melekoğlu, M. A. (2019). Türkiye’de özel öğrenme güçlüğü alanında yapılan çalışmaların incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 9(1), 83-106.
- Greenhow, C., Robelia, B., & Hughes, J. E. (2009). Learning, teaching, and scholarship in a digital age: Web 2.0 and classroom research: What path should we take now? *Educational Researcher*, 38(4), 246-259.
- Grosseck, G. (2009). To use or not to use Web 2.0 in higher education? *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 478-482. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.084>
- Gündüzalp, C. (2021). Web 2.0 araçları ile zenginleştirilmiş çevrimiçi öğrenmenin öğrencilerin üstbilişsel ve yaratıcı düşünme becerilerine etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(3), 1158-1177.
- Horzum, M. B. (2010). Öğretmenlerin Web 2.0 araçlarından haberdarlığı, kullanım sıklıkları ve amaçlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 603-634.
- Karadağ, K. (2018). Öğretim teknolojilerinden Storybird uygulamasının 5. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerine ve yazmaya yönelik tutumlarına etkisi. (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Karaman, S., Yıldırım, S., & Kaban, A. (2008). Öğrenme 2.0 yaygınlaşıyor: Web 2.0 uygulamalarının eğitimde kullanımına ilişkin araştırmalar ve sonuçları. *XIII. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri*, 35-40.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi* (15. baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Karunasena, A., Deng, H., & Zhang, X. (2012). A Web 2.0 based e-learning success model in higher education. *Lecture Notes in Information Technology*, 23, 177-182.
- Kır, D. B. (2024). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik bir web aracı: Pixton. *International Journal of Field Education*, 10(1), 60-74. <https://doi.org/10.32570/ijofe.1452545>
- Kırmızı, F., & Beydemir, A. (2012). İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersinde yaratıcı yazma yaklaşımının yazmaya yönelik tutumlara etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 319-337.
- Kıyıcı, F. B. (2010). The definitions and preferences of science teacher candidates concerning Web 2.0 tools: A phenomenological research study. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 9(2), 185-195.
- Köse, U. (2010). A blended learning model supported with Web 2.0 technologies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2794-2802.
- Küçük, S. (2007). *Yazılı anlatım ve yaratıcılık*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Mete, F., & Batıbay, E. F. (2019). Web 2.0 uygulamalarının Türkçe eğitiminde motivasyona etkisi: Kahoot örneği. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1029-1047.

- Onbaşı, Ü. İ. (2021). *İlkokul programlarına yönelik Web 2.0 araçlarıyla desteklenmiş etkinlik örnekleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oral, G. A. (2013). *Çalışma hayatında kuşaklar ve çatışmalar* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Palli, S. (2020). *The use of technology and Web 2.0 tools in English language teaching and learning* (Master of Digital Media, Communication and Journalism, Aristotle University of Thessaloniki, Greece).
- Premsky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *NCB University Press*, 9(5), 1-6.
- Şahin, A. (2019). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tağa, T., & Ünlü, S. (2013). A review on the problems faced in the writing instruction. *Turkish Studies*, 8(8), 1285-1299.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2021). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Telli Yamamoto, G., & Karamanlı Şekeroğlu, Ö. (2014). *Sosyal medya ve blog*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Topbaş, S. (1998). Dil, anadili ve Türkçe öğretimi. In S. Topbaş (Ed.), *Türkçe öğretimi* (2nd ed., pp. 1-21). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Topuzkanamış, E. (2014). Yazma stratejileri öğretiminin Türkçe öğretmenliği birinci sınıf öğrencilerinin yazma başarısına etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(2), 274-290.
- Türe, G. (2021). Dijital dünyanın okuma ve yazma becerileri üzerindeki etkisi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 4(2), 148-164.
- Ungan, S., & Dincel, Ö. (2022). Ana dili olarak Türkçe öğretiminde ölçme değerlendirme temalı bilimsel araştırmalar: Bir içerik analizi çalışması. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 7(2), 562-576.
- Uslu, A. (2019). İşbirlikli dijital hikaye anlatımının ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma ve sosyal duygusal öğrenme becerilerine etkisi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Virkus, S. (2008). Use of Web 2.0 technologies in LIS education: Experiences at Tallinn University, Estonia. *Electronic Library and Information Systems*, 42(3), 262-274.
- Yaşar-Sağlık, Z., & Yıldız, M. (2021). Türkiye'de dil öğretiminde Web 2.0 araçlarının kullanımına yönelik yapılan çalışmaların sistematik incelemesi. *JRES*, 8(2), 418-442. <https://doi.org/10.51725/etad.1011687>
- Yazıcı, S., Ocak, İ., & Bozkurt, M. (2021). Web 2.0 araçları ile ilgili eğitim çalışmalarının incelenmesi. *JRES*, 8(2), 474-487. <https://doi.org/10.51725/etad.1009299>
- Yaşar Sağlık, Z., & Yıldız, M. (2023). Web 2.0 araçlarıyla desteklenen kelime öğretiminin kelime bilgisi, okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerilerine etkisi. *21. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Ankara, Turkey.

27. Die Mauer des Schweigens: Waldmotiv in dem Roman „Dort Oben im Wald bei diesen Leuten“ von Friedrich Ch. Zauner¹

Seval PARLAKGÜNEŞ ERDOĞAN²

APA: Parlakgüneş Erdoğan, S. (2025). Die Mauer des Schweigens: Waldmotiv in dem Roman „Dort Oben im Wald bei diesen Leuten“ von Friedrich Ch. Zauner. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 465-475. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844238>

Abstrakt

In der österreichischen Literatur messen viele Autoren der Natur und dem Leben in der Natur eine große Bedeutung bei. Ihre Balance, ihre Gesetze werden ästhetisch und ganz präzise in die Werke integriert. Auf die Grenzen der Natur und ihre Intoleranz gegenüber fremden Wesen werden die Leserinnen und Leser aufmerksam gemacht. Einer dieser Autoren, in dessen Werken die Natur eine wichtige Rolle spielt, ist Friedrich Ch. Zauner, der unter den Gegenwartsautoren der österreichischen Literatur einen besonderen Stellenwert einnimmt. Er ist tief mit seiner Heimatlandschaft im Innkreis verbunden. In seinen Romanen fällt die intensive Naturbeschreibung auf. Der Wald, ein häufiges Symbol für Verborgenheit, Freiheit und Grenzen in der Literatur, spielt auch in Zauners Werk eine zentrale Rolle. Ziel dieses Beitrags ist auf das Thema Waldmotiv in Zauners Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ einzugehen. In dem Roman wird der Wald als vielschichtiges Symbol präsentiert, wobei er als zentraler Ort eine herausragende Bedeutung einnimmt. Der Wald ist nicht nur ein physischer Raum, sondern auch eine Metapher für Isolation, menschliche Abgründe und die Grenzen der Zivilisation. Der Roman zeigt den Wald als einen Ort der Ambivalenz: einerseits Schutz und Rückzugsraum, andererseits Bedrohung und Unheimlichkeit. Gleichzeitig spiegelt der Wald die inneren Konflikte der Charaktere wider. Die Dorfbewohner verkörpern die Spannungen zwischen Tradition und Moderne, während Obermann mit seinen eigenen Vorurteilen und Ängsten konfrontiert wird.

Schlüsselwörter: Österreicher Literatur, Roman, Waldmotiv

¹ **Erklärung (Dissertation/Papier):** Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie die wissenschaftlichen und ethischen Grundsätze beachtet wurden und dass alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis angegeben sind.

Interessenkonflikt: Es wurde kein Interessenkonflikt angegeben.

Finanzierung: Für diese Studie wurden keine externen Mittel verwendet.

Urheberrecht & Lizenz: Die Autoren besitzen das Urheberrecht an ihrer in der Zeitschrift veröffentlichten Arbeit und ihre Arbeit wird unter der CC BY-NC 4.0 Lizenz veröffentlicht.

Quelle: Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie wissenschaftliche und ethische Grundsätze beachtet wurden und alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis aufgeführt sind.

Ähnlichkeitsbericht: Eingegangen - Turnitin / Rate: 14

Ethik-Beschwerde: editor@rumelide.com

Artikel-Typ: Forschungsartikel, **Datum der Artikelanmeldung:** 13.12.2024-**Annahmedatum:** 10.02.2025-

Veröffentlichungsdatum: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844238>

Peer-Review Zwei externe Gutachter / Doppelblind

² Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Almanca Öğretmenliği / Assist. Prof., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, German Language Teaching (Konya, Türkiye), **eposta:** serdogan@erbakan.edu.tr/psevalerd@gmail.com **ORCID ID:** <http://orcid.org/0000-0001-8561-3778> **ROR ID:** <https://ror.org/013s3zh21>, **ISNI:** 0000 0004 1769 6008, **Crossref Funder ID:** 501100016981

Sessizlik Duvarı: Friedrich Ch. Zauner'in "Dort Oben im Wald bei diesen Leuten" Adlı Romanında Orman Motifi³

Öz

Avusturya edebiyatında birçok yazar doğaya ve doğadaki yaşama büyük önem vermektedir. Onların dengesi, yasaları estetik ve hassas bir şekilde eserlere entegre edilmiştir. Okuyucular, doğanın sınırları ve yabancı varlıklara karşı hoşgörüsüzlüğü konusunda bilinçlendirilir. Eserlerinde doğanın önemli bir rol oynadığı bu yazarlardan biri de Avusturya edebiyatının çağdaş yazarları arasında özel bir yere sahip olan Friedrich Ch. Zauner'dir. Innkreis bölgesindeki memleketine derinden bağlıdır. Romanları yoğun bir doğa betimlemesiyle karakterize edilir. Edebiyatta gizlenme, özgürlük ve sınırların sıkça sembolü olan orman, Zauner'in eserlerinde de merkezi bir rol oynamaktadır. Bu makalenin amacı Zauner'in "Dort oben im Wald bei diesen Leuten" adlı romanındaki orman motifini incelemektir. Romanda orman çok katmanlı bir sembol olarak sunulmakta ve merkezi bir konum olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Orman sadece fiziksel bir mekân değil, aynı zamanda izolasyon, insani uçurumlar ve medeniyetin sınırları için de bir metafordur. Roman, ormanı ikircikli bir yer olarak tasvir ediyor: bir yandan korunma ve geri çekilme yeri, diğer yandan tehdit ve ürkütücü bir yer. Orman aynı zamanda karakterlerin iç çatışmalarını da yansıtır. Obermann kendi önyargıları ve korkularıyla yüzleşirken, köylüler gelenek ve modernlik arasındaki gerilimleri somutlaştırır.

Anahtar kelimeler: Avusturya edebiyatı, roman, orman motifi

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %14

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.12.2024-**Kabul Tarihi:** 10.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844238>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

The Wall of Silence: Forest Motive in The Novel "Dort Oben im Wald bei diesen Leuten" by Friedrich Ch. Zauner⁴

Abstract

In Austrian literature, many authors attach great importance to nature and life in nature. Their balance, their laws are aesthetically and precisely integrated into the works. The readers are made aware of the limits of nature and its intolerance towards foreign beings. One of these authors, in whose works nature plays an important role, is Friedrich Ch. Zauner, who occupies a special place among the contemporary authors of Austrian literature. He is deeply connected to his home landscape in the Innkreis region. His novels are characterised by an intense description of nature. The forest, a frequent symbol of concealment, freedom and boundaries in literature, also plays a central role in Zauner's work. The aim of this article is to examine the forest motive in Zauner's novel "Dort oben im Wald bei diesen Leuten". The forest is depicted in the novel as a multi-layered symbol and plays an important role as a central location. The forest is not only a physical space, but also a metaphor for isolation, human abysses and the limits of civilisation. The novel shows the forest as a place of ambivalence: on the one hand, protection and a place of retreat, and on the other, threat and eeriness. At the same time, the forest reflects the inner conflicts of the characters. The villagers embody the tensions between tradition and modernity, while Obermann is confronted with his own prejudices and fears.

Keywords: Austrian literature, novel, forest motive

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %14
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.12.2024 -**Acceptance Date:** 10.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843940>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Einleitung

Lexikalisch wird der Begriff Motiv, der aus dem Lateinischen *motivus*=bewegend abgeleitet ist, allgemein als Beweggrund einer menschlichen Haltung oder Handlung bezeichnet, aber in der Literatur und Kunst lässt sich der Begriff insbesondere als stofflich-thematisch situationsgebundenes Element definieren, dessen inhaltliche Grundform eine schematische Darstellung ermöglicht (Schweikle & Schweikle, 1990: 312). Der Märchenforscher Max Lüthi setzte einer Begriffsausweitung Grenzen, indem er postulierte, dass ein Motiv das „kleinste Element der Erzählung“ sei, das über die Fähigkeit verfüge, sich in der Überlieferung zu erhalten (Frenzel, 2008: 8). „Der Stoff bietet eine ganze Melodie, das Motiv schlägt nur einen Akkord an (Frenzel, 2008: 8 und vgl. Frenzel, 1970). Butzer und Jacob (2021: 687) nehmen das Waldmotiv als ein Symbol der der Verborgenheit und Täuschung, des Anderen, des Ursprünglichen und der Freiheit sowie der Poesie an. Für die Symbolbildung seien dann folgende Elemente von Relevanz: (a) die Dunkelheit (Nacht/Finsternis), (b) die Wildheit und Abgeschlossenheit sowie (c) die Geschlossenheit des Waldes.

In der bildenden Kunst kann der Wald als Motiv mit der Grenze gleichgesetzt werden (Daemmrich & Daemmrich, 1987: 336). In diesem Kontext berichtet die Grenze über die Bereitschaft oder den Versuch, reale oder gedachte Schranken zu übertreten. Dies bildet die Grundlage für ein wichtiges Motiv. Darüber hinaus weist es auf den zentralen Konflikt in Tragödien und dramatisch zugespitzten Erzählungen hin, wenn die Ziele des Handlungsträgers mit den Vorstellungen der Gesellschaft kollidieren. Die Konstellation einer greifbar vergegenwärtigten Grenzüberschreitung erfordert die Schilderung von einer vertrauten Landschaft oder den Hinweis darauf, deren Zugang nicht erlaubt sein kann. Eine Grenze kann sich in Form eines Flusses, Meeres oder unheimlichen Waldes manifestieren (Daemmrich & Daemmrich, 1987: 159-160).

Die Natur, Landschaft oder der Wald spielen eine wichtige Rolle in Friedrich Christian Zauners Werken. In seinen Erzählungen misst er diesen Orten eine besondere Bedeutung bei, da er der Auffassung ist, dass sie eine tiefgreifende Wirkung auf ihre Bewohner ausüben. Zauner wählt möglicherweise aus diesem Grund eine andere Vorgehensweise als zahlreiche andere Autoren, die sich vorwiegend autobiografischer Inhalte bedienen. In den von ihm erschaffenen Figuren lassen sich zahlreiche Elemente ausfindig machen, die Aufschluss über die Person des Schreibenden, die ihn umgebende Welt sowie seine Gefühle geben (Yalçın, 2010: 1).

Die Wechselwirkung von Autoren mit ihrer Umwelt, insbesondere mit der Landschaft, in der sie leben, ist vielschichtig und umfasst nicht nur den physischen Raum, sondern auch die Kultur, die in diesem Raum gelebt wird. In diesem Zusammenhang ist darauf hinzuweisen, dass die Persönlichkeitsbildung eines Schriftstellers von einer Vielzahl von Faktoren beeinflusst wird, zu denen auch der Ort der Sozialisation gehört. Der Ort, an dem ein Autor aufgewachsen ist, prägt ihn, unabhängig davon, ob er sich dessen bewusst ist oder nicht (Yalçın, 2010: 11). Entsprechend dem Einsatz des neuen deutschen Romankunst (Emmel, 1978: 196) und der Beobachtung besonderer Art reflektiert Zauner in seinen Werken auf meisterhafte Weise die einfache und authentische Natur sowie die Menschen seiner Umgebung, die ihn in jeder Hinsicht geprägt haben. Diese Arbeit zielt darauf ab, im Folgenden das Waldmotiv in Zauners Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ (2000) einer Analyse zu unterziehen.

Friedrich Christian Zauner

Der vielseitige Schriftsteller Friedrich Ch. Zauner (geb. 1936, gest. 2022) stammt aus Reinbach im Innkreis, wo er ab 1965 gewohnt hat. Er gilt als einer der bekanntesten und erfolgreichsten österreichischen Autoren der Gegenwartsliteratur.

Zauner besuchte die Volksschule in Rainbach und die Hauptschule in Schärding. Nach der Lehrerbildung in Linz begann er mit seinem Studium für Theaterwissenschaft, Germanistik und Philosophie an der Universität Wien. Er promovierte 1961 durch seine Dissertation „Der Mittler im tragischen Theater der Gegenwart“ zum Doktor der Philosophie (Dr. phil.). Eine kurze Zeit übte er den Beruf der Lehrerschaft in Obergurl aus und ab 1965 hat er sein restliches Leben als freier Schriftsteller weitergeführt.

Zauners Heimat, Innkreis liegt am Fuße des Sauwalds. Sie ist keine großartige Landschaft und scheint von sich aus nicht so viel Versprechend zu sein. Sie stellt vielmehr ein hügeliges Granitbergland mit Feldern, Wiesen und Wäldern dar. Trotz der Industrialisierung hat sich an der Struktur der bäuerlichen Landwirtschaft so gut wie nichts geändert, was bedeutet, dass sie als ein Stück unberührter, eigenartiger Natur geblieben ist. Diese ursprüngliche Natur hat alle Wesen, die darin leben, beeinflusst. Dieser Einfluss spiegelt sich bei den Innviertlern eher in Form von Verschlossenheit, Eigensinn und Beharrlichkeit wider (vgl. Ünlü, 2002 a: 39). Gegenüber den Fremden sind sie trotzig und hartnäckig, denn auch die Natur selbst stellt sich in der gleichen Art und Weise zur Schau. Zauner ist sein Leben lang in jedem Sinne dem Innkreis nahegestanden und treu geblieben. Diese Stellungnahme prägt auch sein literarisches Leben. In seinen Werken hat er oft diesen Einfluss und die Umwelt, womit er in seiner Heimat umgeben ist, verarbeitet: das Alltägliche, die Einsamkeit, die Eigenartigkeit und die Stille der Natur. Es wäre angebracht, zu behaupten, dass der Bezirk Innkreis und seine Umgebung einen wesentlichen Beitrag zur Förderung der Kreativität im literarischen Leben Zauners geleistet haben. In einem Interview meinte er, dass er „seine Begabung fürs Schreiben, seine Ader für das Aufspüren von dramatischen Momenten nicht der Kenntnis der Literatur oder des Theaters verdankt, sondern der Erzähllust, dem unverdorbenen Temperament seiner Landsleute“ (Pabisch, 2011).

Zuerst schrieb Zauner ausschließlich Dramen und Hörspiele, aber ab 1981 hat er seine Kunst in Prosa fortgesetzt. Seine ersten Romane sind „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“, „Scharade“, „Bulle“ und „Lieben und Irren des Martin Kummanz“, welcher in der Neufassung unter dem Titel „Katzenspiele“ veröffentlicht wurde, und „Das Ende der Ewigkeit“, der Zauner einen großen Ruhm schenkte. Später wendete er sich wieder der Dramatik, wobei er ab 2004 die „Reinbacher Evangelienspiele“ organisierte (Erdoğan, 2014: 25).

Als Autor dankt Zauner seinen Einfluss auf den Leser der „klaren, einfachen und unpräzisen“ Sprache, die „nie in sprachliche Niederungen absteigt“ oder der Sprache, die alles Überflüssige absondert und sich auf die wesentlichen Elemente beschränkt (Tepebaşı, 2013: 40).

Die Landschaft als literarischer Stoff bei Zauner

Zauner verfügt über einen narrativen Stil, der nach Ünlü (2002 b: 7) keines Falls in Verwandtschaft mit dem klassischen Stil stehen darf und der sich in der deutschen Literatur bis zu Thomas Mann zurückverfolgen lässt. Sein Stil sei viel mehr mit dem von Franz Kafka oder von James Joyce zu vergleichen, denn es gäbe keinen allwissenden Erzähler bei Zauner. Personen, Vorgänge,

Seelenzustände und Landschaften werden nicht einfach nur beschrieben, sondern alles ist dem Prinzip der Unmittelbarkeit unterworfen. Er erzählt in vorzüglicher Genauigkeit und wahrheitsgetreu die Realität des dörflichen Lebens und die Geschichte in ihrem Gang durch die Zeit (Giese, 2001: 40).

Yalçın (2010: 10 ff.) und Ünlü (200 a: 58) erwähnen in ihren Studien Zauners Begeisterung von der Landschaft und seine Erzähllust dieser Begeisterung. Seiner Meinung nach kann man Landschaft im Rundfunk und am Theater nicht verwenden. Jedoch sei sie ein essenzieller Bestandteil jeder Umgebung, in der der Mensch im Mittelpunkt steht. Diese Landschaft, die Zauner so bewundert und die für ihn von immenser Bedeutung ist, ließe sich in Prosa besser veranschaulichen. Sobald die Geschichte in die Prosa übertragen wird, sei es möglich, der Figur ein Gesicht zu verleihen und dem Raum eine und sogar mehrere Dimensionen zu verschaffen. Die Landschaft erfahre eine zunehmende Wertsteigerung, da die natürliche Umgebung in ihrer ursprünglichen Form immer seltener anzutreffen sei. Im schöpferischen Bereich hingegen könne das Bild bzw. das Urbild von Landschaft dargestellt und das Urbild des Menschen beschrieben werden, auch wenn es die entsprechenden Formen nicht mehr gäbe. So könne man diese Beschreibung als eine Sehnsucht sehen und sie vielleicht sogar für ein Bild oder eine Aufgabe für die Zukunft halten. Nach Zauner impliziert dies, dass die Darstellung eines Urbildes von Landschaft, von Figuren, von Menschen oder von einer Gesellschaft unter Umständen dazu beitragen kann, die Sehnsucht zu wecken oder eine ähnliche Situation herbeizuführen. Dann bliebe diese Hoffnung als eine der wichtigsten Aufgaben der Kunst. Es sei von eminenter Wichtigkeit, den Menschen die Existenz einer Landschaft als Urform zu verdeutlichen.

Zu dem Roman „Dort Oben im Wald bei diesen Leuten“

1978 schrieb Friedrich Ch. Zauner ein Hörspiel mit dem Titel „Recheuz“, der einen großen Erfolg erreicht hat. Aus diesem Hörspiel formte er 1981 seinen ersten Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“. Der Roman wurde bei Paul Zsolnay Verlag herausgebracht und 1990 von Peter Keglevic verfilmt.

Sowie in seinen anderen Werken lässt Zauner seine Leserinnen und Leser auch in diesem Roman die Charaktereigenschaften seiner Heimat und seine Erzähllust sehr deutlich spüren. Im AZ-Feuilleton vermittelt Carna Zacharias (1981) Zauners Meinung zu dem Roman folgendermaßen: „Mich hat am Roman der 'allwissende Erzähler' abgestoßen, der über die Gefühle seiner Figuren genau Bescheid weiß“. Bei diesem Roman handelt es sich um eine auktoriale Erzählform. Die auktoriale Erzählsituation, die durch die Dominanz der Außenperspektive und die Anwesenheit eines Erzählers bestimmt ist, vermittelt den Eindruck von Allwissenheit und Allgegenwart. Dieser Erzähler gehört aber nicht zur Welt der Figuren (Klausnitzer, 2004: 80). In dem Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ beobachtet der Erzähler alles von oben. Er weiß, was jede Figur macht, was sie denkt und wie sie sich fühlt, aber ihm kommt keine Rolle in den Geschehnissen. Der Roman entsteht aus dreizehn Kapiteln, die chronologisch gereiht und jeweils nicht getitelt, sondern nummeriert sind.

Man erkennt in dem Roman sehr gut, wie viel die Umgebung einen Autor beeinflussen kann. „Es ist der Sauwald und seine Menschen, die im Roman geschildert werden, nicht um ein einseitig-idealisiertes Bild vom Landleben zu zeichnen, sondern es geht ihm [Zauner] viel mehr darum, die 'eigenen Wurzeln' wiederzuentdecken“ (Schierhuber, 2011).

Der Titel „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“⁵ fasst gewissermaßen den gesamten Inhalt des Romans

⁵ Ab dieser Stelle wird der Titel des Romans "Dort oben im Wald bei diesen Leuten" als "DoW" abgekürzt verwendet.

in einem Satz zusammen. Sie gibt bereits einen Hinweis darauf, dass die Leserinnen und Leser etwas Außergewöhnliches erwarten dürfen - und das ist in der Tat der Fall. Es wird die abenteuerliche Geschichte eines Kommissars (Obermann) in einem Dorf (Recheuz) erzählt.

Kommissar Obermann will für 14 Tagen über Asam nach Bad Willingen zur Kur fahren. Auf der Hinfahrt zwingt ihn eine Autopanne, einen Automechaniker und später einen Ort zum Übernachten zu finden. In diesem Ort gerät er in einer wildfremden Welt, wo ein Mann (Petar) erschossen worden ist. Aufgrund seiner beruflichen Erfahrung und seiner Aufmerksamkeit erfährt er, dass Petar, der in der Mine außerhalb des Dorfes arbeitete, gestorben ist. Nach der Konfrontation mit den Beteiligten an diesem Mord, der aufgrund einer unerlaubten Liebesbeziehung begangen wurde, stellt der Kommissar Obermann fest, dass jeder im Dorf über die Umstände informiert ist, jedoch keine Informationen preisgibt. Er hält es für seine Aufgabe, den Mordfall aufzuklären, und verbringt drei langen Tage „hier oben im Wald bei diesen Leuten“. Allerdings erkennt er schließlich, dass er keinen Einfluss auf die Geschehnisse nehmen kann und den Ereignissen ihren freien Lauf lassen muss, worauf er das Dorf verlässt und in seine eigene Welt zurückkehrt.

Waldmotiv in dem Roman „Dort Oben im Wald bei diesen Leuten“⁶

Der sich als Kunstform etablierte literarische Gattung Roman wurde in vielen Möglichkeiten mehrfach erprobt und leistete als Mittel einen bedeutungsvollen Beitrag zur Entfaltung der Geschichte des Individuums (Emmel, 1972: 318). In dem Roman DoW muss sich die Hauptfigur mit einer neuen Dimension des Lebens auseinandersetzen, mit einer Dimension, die sie bisher nicht kannte und die sie reifen lässt. Während der Fahrt nach Bad Willingen entschließt sich der Kommissar Obermann spontan einen Umweg zu machen, der ihn langsam in einen Wald führt. Dieser Umweg ist eigentlich einen Umweg in seinem Leben, denn er macht ihn bekannt mit viel unbekanntem Dingen, Gefühlen und Aspekten des Lebens, die Obermann bisher nicht erlebt hat.

Je weiter er den Umweg fährt, desto intensiver empfängt ihn die Natur. Die Gegend wird neu, unbekannt, aber auch imposant. Der kleine Weg über den Rosswald wird zu einer anstrengenden Irrfahrt, was auf die künftigen Schwierigkeiten bzw. Neuigkeiten in sein Leben hindeutet. Aus dem Grund, dass sein Auto in einer Fahrrinne stürzt, muss er sich im Wald zurechtfinden und schon jetzt hat er ein seltsames Gefühl. Eine Natur, die für ihn nicht üblich, sondern fast unbekannt ist, umringt ihn „Der Weg verengt sich, führt 100 Meter steil bergauf an beiden Seiten steht der Wald dicht, schwarz, die Zweige hängen bis über den Straßenrand, wie Säulen überall fassdicke, dunkel braune, schuppige Baumstämme“ (DoW: 19). Diese Beschreibung könnte man auch als eine Darstellung der Struktur des Lebens in dem Dorf, wohin der Kommissar seine Reise umleiten muss.

Der Kommissar kommt in ein Dorf an, das da liegt, „düster, knorrig, wie ein Baum, den man am Höhenwachstum gehindert hat, schon vor so und so vielen Jahren, und der sich nun in den Waagrechten ausbreitet, trotzig weitervegetiert und eben in die Breite wuchert“ (DoW: 32). Recheuz ist ein Dorf genauso wie die Natur, in der es sich befindet. Es verbirgt in sich viel Heimliches. Auf dem ersten Blick ist es, als ob kaum jemand hier leben würde. Man hört nur die Geräusche und Stimmen, sieht aber nicht so viele Leute. „Die Dorfstraße ist menschenleer. Hinter den Fassaden aber, hinter den Fenstern bewegen sich Schatten. Man hört die Tiere in den Ställen, Mägde, die sich mit ihnen herumärgern, andere, die beim Melken Lieder anstimmen in einem seltsam stampfenden Rhythmus“ (DoW: 32). Ein

⁶ Seit dem ersten Jahr seines Erscheinens gibt es verschiedene Ausgaben dieses Romans, aber die Ausgabe aus dem Jahr 2000 wurde in dieser Studie verwendet, weil man sie zur Verfügung gehabt hat.

solches Leben ist dem Leben im Wald ähnlich, d. h. alle Wesen leben still und in Harmonie, aber doch laut untereinander. Alles, was von außen kommt, ist nicht willkommen, zumal niemand sie und ihre Ordnung verstehen kann.

Es ist nicht wie in der Stadt, wo immer Lärm, Durcheinander und Menschenmenge herrschen. Der Gestank, strahlende Straßen, die immer nur nerven. Aber dort, in Recheuz ist es anders: keine gepflegten und strahlenden Straßen, wenige Menschen. Einspurige Straßen sind kompliziert für einen Außenseiter. Wenn es dunkel wird, geht man verloren. „... sie stellt sich bei jeder Begegnung anders dar. Je nach der Tageszeit, je nach Stimmung, weiß Gott, wovon das wohl abhängt" (DoW: 145). Fremde können und kennen nicht was, die Recheuzer intuitiv machen. Sowohl im Dorf, als auch im Rosswald sind die Dinge, wie sie sind und „das hat alles schon so eine Ordnung“ (DoW: 166). Diese „perfekte alte“ Ordnung darf keiner über den Haufen werfen (DoW: 167). Stadt und Land werden als zwei gegensätzliche Welten dargestellt. In der Stadt, wo das „moderne Leben“ geführt wird, herrscht Tag und Nacht nichts als Chaos. Von überall her dringt störender Lärm, die Straßen sind nachts von Lampen erleuchtet und es gibt nichts als Schmutz und Unordnung, während auf dem Land im Gegensatz zum „unbequemen, extravaganten und komplizierten“ Stadtleben eine „unverständliche“ Lebensordnung herrscht, in der eigensinnige, und ursprüngliche Regeln gelten, die für Außenseiter bzw. Fremde völlig verschlossen sind. Das Leben hier ist eine Welt bzw. eine Konflikt, die für Stadtmenschen gar nicht leicht zu verstehen und zu akzeptieren ist.

Die Recheuzer führen ihr Leben in ihrer kleinen Welt, die nur aus diesem Dorf besteht. Sie kennen nur dieses Dorf, das wie „eine Klosterzelle“ im Wald liegt. Sie leben im Frieden und still sowie die anderen Lebewesen im Wald. Ihr Dasein stört die Natur nicht, denn sie verderben und verschmutzen sie nicht, sondern sie lassen sie in ihren eigenen Gang. Die Dörfler führen ihr Leben still und allein genauso wie die Natur.

Ein Fremder ist in Recheuz nicht willkommen. Er wird sie nicht verstehen und alles befragen, deshalb wird er nur Probleme und Unruhe bereitstellen. In Recheuz kommt auch Obermann als Außenseiter an. Er wird unfreundlich empfangen. „Die Recheuzer hier sind nicht allzu entgegenkommend Fremden gegenüber“ berichtete er seine Frau Hedi (DoW: 53). Obermann darf sich in ihren Sachen nicht einmischen, auch wenn es um einen Mord geht. Die Gendarmen im Dorf sind dafür verantwortlich. Sie sollen den Mord aufklären, was nicht seine Angelegenheit sein soll. Es kann sein, dass er ein Kommissar ist, aber immer noch ein Fremder. Der Lercht sagt ihm: „Du bist ein Fremder. Du kommst einfach daher, und eigentlich geht dich ja alles nichts an! Das mögen die Leute nicht!“ (DoW: 119). Da Obermann als Außenseiter gilt, wird seine Einschätzung der Mordaufklärung von den Dorfbewohnern sowie dem Gendarmen nicht geteilt. Er darf nicht die Kraft sein, die die Ordnung aufrechterhält. Analog zu den Prinzipien, die in einem Wald zählen, muss auch in diesem Dorf die Ordnung und Organisation ohne Einmischung von außen funktionieren, was der Kommissar nicht erwartet.

Die Recheuzer sind verschwiegen Fremden gegenüber. Sie verraten nichts und halten ihre Geheimnisse untereinander. Es ist unmöglich etwas zu durchschauen. Sie verhalten sich alle gleich gegenüber Obermann, um ihm nichts über den Mord Petars zu verraten. Keiner sagt etwas. Der Gendarm Jodok, der den Mord angeblich aufzuklären versucht, trägt die typischen Züge eines primitiven Dorfbewohners, der seine eigene Lebensweise zum Gesetz erhebt. Diese Lebensweise führen die Recheuzer als Gemeinschaft in einem Dorf, in dem der Wald wirklich nach Wald riecht (Tezci, 1999: 25). Der Gendarm warnt den Kommissar ganz am Anfang darüber und sagt:

Sessizlik Duvarı: Friedrich Ch. Zauner'in "Dort Oben im Wald bei diesen Leuten" Romanında Orman Motifi / Parlakgüneş Erdoğan, S.

Bei solchen Fällen kommt man am Ende nichts heraus. Nichts kommt dabei heraus. Man kennt das. Niemand wird etwas sagen, schon gar nicht der Polizei. Das muss man laufen lassen wies läuft. Ja es ist ein Mann erschossen worden, Sie werden das nicht verstehen, Sie, aus der Stadt. Ich weiß. Kollege! – Und eines Tages wird man wieder eine Leiche finden. Und wieder wird es kein Täter geben, und wieder wird kein Mensch etwas sagen. Daran können auch Sie nichts ändern. –Bei diesen Leuten... (DoW: 47).

Jodok betont, dass niemals einer gegen dieses Gesetz verstoßen wird, d. h. „alles, was erzählt wird, ist schon einmal geschehen, es lebt in der Erzählung neu auf und kann immer wieder geschehen“ (Emmel, 1972: 287). Fürs Gute oder Schlechte wird gegenüber Außenseiter der Mund zugehalten. Die Wurzeln der Bäume wachsen weiterhin getrennt voneinander, sind aber miteinander verbunden und voneinander abhängig. Die Recheuzer führen ihr Leben auch in ähnlicher Art und Weise, sie halten dicht und sollen für immer eine undurchdringbare Einheit bilden, die in ihrer Dichte und Üppigkeit einem Wald ähnelt und nur schwer zu durchdringen ist. Der Rosswald, der das Dorf umschließt, fungiert als eine Mauer, die die Grenze zwischen der Außenwelt und ihrer Welt bildet, die nur aus dem Leben in diesem Dorf besteht. Diese Grenze darf weder überschritten werden, noch darf ein Fremder dadurch hereingelassen werden:

Hier ist natürlich alles anders! Er steht vor einer Mauer -gut, das ist er gewohnt als Polizist-, er übersteigt sie, dahinter ist wieder eine Mauer. Er überwindet auch sie und findet eine dritte Mauer dahinter, und eine vierte, und hinter der vierten wieder eine. Mauern ... Mauern ... und welche ist die letzte? Der Wald? (DoW: 205).

Die erwähnten Mauern, die Obermann nicht mehr zu überwinden vermag, bilden ein Symbol auch für den Kulturunterschied. Wer nicht zu dieser Kultur hingehört, darf nicht hereintreten, denn dieser würde nur Unruhe und Unordnung mit sich bringen, was man sich nicht wünscht. Alles hat schon seine Ordnung, wie es in der Natur der Fall ist. Einem Außenseiter bzw. Außenfaktor wird nicht vertraut und es wird nach eigenen überlieferten Normen gehandelt. Eine Beteiligung an derartigen Vorgängen, sei sie aktiv oder passiv, zieht den Ausschluss aus der Gemeinschaft oder gar die Bestrafung nach sich.

Dass die Recheuzer so verschlossen sind, würde keiner wie Obermann verstehen, der aus der Stadt kommt. Was der Kommissar als Verschlossenheit hält, ist für sie nichts anderes als Zusammenhalten und Solidarität gegen die Barackler und Fremden. Im Rosswald halten sie alle zusammen, weil „jeder mit jedem verwandt“ ist (DoW: 33), sowie die Bäume im Wald. Wurzeln jedes Baumes gehen ein bisschen unter denen eines Anderen, so hat jeder Baum etwas Gemeinsames mit einem Anderen, was ihn verstärkt. Man kann jeden Menschen im Dorf für einen Baum im Wald halten. Auch diese Gruppe von Individuen weist eine Gemeinsamkeit auf. Obschon allen Beteiligten die Tat Jodoks, welcher Petar erschossen hatte, bekannt ist, wird dieses Ereignis nicht thematisiert. Unabhängig von den weiteren Entwicklungen ist sicherzustellen, dass alle Informationen, die diese Angelegenheit betreffen, ausschließlich in diesem „Kammer“ verbleiben sollen. Die Grenze des Waldes darf nicht überschritten werden. Sie bildet diesbezüglich eine rote Linie, die den Bereich definiert, in dem sich niemand aufhalten darf.

Der Wald stellt einen wesentlichen Bestandteil der Natur dar, die sich durch eine gewisse Ruhe auszeichnet, obwohl sie in Wirklichkeit in einem fortwährenden Prozess der Veränderung und Entwicklung begriffen ist. Sie folgt eigenen, ihr innewohnenden Gesetzmäßigkeiten, die ein harmonisches Zusammenwirken aller Elemente gewährleisten. Auch die Recheuzer unterliegen eigenen Gesetzmäßigkeiten, die ein friedvolles Miteinander ermöglichen. Es ist nicht gestattet, sich in den Verlauf der Ereignisse einzumischen.

Schlussfolgerung

In Friedrich Christian Zauners Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ wird das Motiv des Waldes nicht nur als physischer Ort dargestellt, sondern auch als komplexes Symbol für menschliche Beziehungen, soziale Strukturen und die Grenzen der Zivilisation. Der Wald fungiert als ein Raum der Isolation, der gleichzeitig Schutz und Bedrohung darstellt und eine eigene Ordnung besitzt, die von den Gesetzen der Außenwelt unabhängig ist.

Die Handlung des Romans, insbesondere Kommissar Obermanns Zwangsreise in das abgelegene Dorf, zeigt deutlich, wie der Wald als Metapher für das Unbekannte, das Unbewusste und das Andersartige dient. Das Dorf im Wald verkörpert eine Gesellschaft, die von außen abgeschottet ist und ihre eigene soziale Hierarchie und Werteordnung entwickelt hat. Diese Abgrenzung spiegelt nicht nur die geografische Isolation wider, sondern verdeutlicht auch den Konflikt zwischen Tradition und Moderne, zwischen Gemeinschaft und Individualität.

Zauner nutzt die Dichte und Symbolik des Waldes, um zentrale Themen wie die Konfrontation mit dem Fremden, das Verhältnis zwischen Individuum und Gemeinschaft sowie die Spannungen zwischen Natur und Kultur zu erforschen. Die Charaktere des Romans werden durch den Wald gezwungen, sich ihren eigenen Ängsten, Vorurteilen und moralischen Werten zu stellen. Der Wald wird so zu einem Spiegel der inneren Konflikte und der verborgenen Sehnsüchte der Figuren.

Darüber hinaus hebt Zauners schlichter, aber prägnanter Erzählstil die vielschichtige Bedeutung des Waldes hervor. Die Leserschaft wird eingeladen, die metaphorische Dimension des Waldes zu entdecken, die sowohl die Handlung als auch die psychologische Tiefe der Charaktere bereichert. „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ ist somit mehr als ein Roman über ein Verbrechen in einem abgeschiedenen Dorf – es ist eine tiefgründige Reflexion über menschliche Beziehungen, die Macht der Natur und die Fragilität sozialer Strukturen. Zum Beispiel hat sich Kommissar Obermann für eine Kur entschieden, wobei er feststellen musste, dass er nicht alle Erwartungen erfüllen konnte. Ein spontaner Entschluss führte zu einer emotionalen Belastung, die er sich zuvor nicht vorgestellt hatte.

Literaturverzeichnis

- Butzer, Günter & Jacob, Joachim (Hrsg.). (2021). *Metzler Lexikon literarischer Symbole* (3., erweiterte und um ein Bedeutungsregister ergänzte Auflage). Berlin: J. B. Metzler.
- Daemmrich, Horst S. & Daemmrich, Ingrid. (1987). *Themen und Motive in der Literatur. Ein Handbuch*. Tübingen: Francke Verlag.
- Emmel, Hildegard. (1972). *Geschichte des deutschen Romans*. Band I. Bern & München: A. Francke AG Verlag.
- Emmel, Hildegard. (1978). *Der Weg in die Gegenwart. Geschichte des deutschen Romans*. Band III. Bern & München: A. Francke AG Verlag.
- Erdoğan, Seval. (2014). Friedrich Christian Zauners „Das Ende der Ewigkeit“ als ein Familienroman. *Necmettin-Erbakan-Universität Institut für Erziehungswissenschaften*, Magisterarbeit.
- Frenzel, F. (1970). *Stoffe der Weltliteratur ein Lexikon Dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte* (5., überarbeitete und erweiterte Auflage). Stuttgart: Alfred Kröner Verlag
- Frenzel, E. (2008). *Motive der Weltliteratur Ein Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte* (6., überarbeitete und ergänzte Auflage). Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Giese, Alexander. (2001). „Das Ende der Ewigkeit“. Die literarische Aufbereitung von Geschichte am Beispiel einer oberösterreichischen Region. In Pindelski, A. (Hrsg.), „Das Ende der Ewigkeit“ *Kritiken und Reaktionen zu Friedrich Ch. Zauners Opus Magnum*, 37-44. Rainbach: Edition Neunzig.
- Klausnitzer, Ralf. (2004). *Literaturwissenschaft. Begriffe – Verfahren – Arbeitstechniken*. Berlin & New York: Walter De Gruyter Verlag.
- Schierhuber, E. *Ein großer oberösterreichischer Dichter unserer Zeit*. Zauner Literatur https://www.zauner-literatur.at/zauner_literatur_biowerk.html (15.05.2011).
- Schweikle, Günther & Schweikle, Irmgard. (1990). *Metzler Literatur Lexikon. Begriffe und Definitionen* (Zweite und überarbeitete Auflage). Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- Tepebaşı, Fatih. (2013). Die Wahrheit durch Katze und Maus: „Wiederkunft des Gleichen“ in Friedrich Ch. Zauners Roman „Dort oben im Walde bei diesen Leuten“. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 1(1), 38-50.
- Tezci, Ayşe. (1999). Die Solidarität unter den Menschen in dem Roman „Dort oben im Wald bei diesen Leuten“ von Friedrich Christian Zauner. In Ünlü, S. (Hrsg.), *Gesammelte Arbeiten über Friedrich Ch. Der Germanistischen Abteilung an der Selçuk Universität*, 23-50. Konya: Radar Verlag.
- Ünlü, Selçuk. (2002 a). Studien zum epischen Werk Friedrich Ch. Zauners. Konya: Radar Yayınevi
- Ünlü, Selçuk. (2002 b). Krieg und Frieden am Inn. In Pindelski, A. (Hrsg.), „Das Ende der Ewigkeit“ *Kritiken und Reaktionen zu Friedrich Ch. Zauners Opus Magnum*, 5-24. Rainbach: Edition Neunzig.
- Yalçın, Ayşe. (2010). Der Außenseiter in den großen Erzählungen Friedrich Ch. Zauners Katzenspiele, Bulle, Scharade, Dort Oben Im Wald Bei Diesen Leuten. *Selçuk Universität Institut für Sozialwissenschaften*, Magisterarbeit.
- Zacharias, C. (23.09.1981). *Münchner Abendzeitung – Feuilleton*. Zauner Literatur https://www.zauner-literatur.at/zauner_literatur_biowerk.html (15.05.2011).
- Zauner, Friedrich Ch. (2000). *Dort Oben im Wald bei diesen Leuten*. Grünbach: Buchverlag Franz Steinmaßl, Edition Geschichte der Heimat.
- Pabisch, P. *Biographie und Werkverzeichnis*. Zauner Literatur https://www.zauner-literatur.at/zauner_literatur_biowerk.html (15.05.2011)

28. Female Mediation and Law in Elizabeth Gaskell's *North and South*: A New Perspective¹

Yasemen ÖZFINDIK KOTİK²

Gökşen ARAS³

APA: Özfındık Kotik, Y. & Aras, G. (2025). Female Mediation and Law in Elizabeth Gaskell's *North and South*: A New Perspective. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 476-486.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844962>

Abstract

This study focuses on the mediation styles of Margaret Hale, the main female character in *North and South*, one of the examples of industrial novels in nineteenth century English literature. Our aim is to show that Margaret Hale skillfully uses three basic styles of modern mediation: transformative, evaluative and facilitative. By making her character use these styles, the author conveys the message to the reader that interclass reconciliation and peace between the middle class, *the captains of industry* in Carlyle's words, and the working class, *the hands* is possible. When the socio-cultural background of nineteenth century England is considered, the fact that a female character mediates and provides interclass reconciliation also makes the reader rethink the concepts of women and law in nineteenth century English novels. The fact that Elizabeth Gaskell, a female writer, introduces a female character coming to the forefront in a male-dominated field such as law, playing a key role with her skillful legal maneuvers, is contrary to the expectations and conventions of society. Ironically, the writer gives Margaret Hale a more functional role than the lawyer Henry Lennox, who prides himself on real and important legal work, and this reveals how ahead of its time the novel is in terms of gender roles. This study examines the relationship between law and literature in nineteenth century England and the place of women in law in nineteenth century England from an interdisciplinary and unusual perspective. Furthermore, we argue that the novel *North and South*, published in 1855, should be examined within the historical and legal framework of the Factory Act, passed by the British Parliament in 1844, the Ten Hours Act, passed in 1847, and the Coal Mines Inspection Act, passed in 1850.

Keywords: 19th century, novel, law, literature, Gaskell, three styles of modern mediation

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 30.10.2024 **-Acceptance Date:** 10.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844962>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Lect., Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages (Ankara, Türkiye) **eposta:** yasemenozfindik@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2658-3139> **ROR ID:** <https://ror.org/0272rjm42>, **ISNI:** 0000 0001 0842 3532

³ Doç. Dr., Atılım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı / Assoc. Prof., Atılım University, Faculty of Arts-Sciences, Department of English Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** goksenaras@yahoo.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2523-4976> **ROR ID:** <https://ror.org/04pd3v454>, **ISNI:** 0000 0004 0595 4604, **Crossref Funder ID:** 501100005183

Elizabeth Gaskell'in *Kuzey ve Güney* adlı Eserinde Kadın Ara Buluculuğu ve Hukuk: Yeni Bir Bakış Açısı⁴

Öz

On dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatının sanayi romanı örneklerinden biri olan Kuzey ve Güney adlı eserdeki ana kadın karakter Margaret Hale'in ara buluculuk vasıflarını ele alan bu çalışma, Margaret Hale'in modern ara buluculuğun üç temel stilini de ortaya koyduğunu göstermektedir. Dönüştürücü, değerlendirici ve kolaylaştırıcı olarak gruplandırılan bu stillerin tamamını ustalıkla kullanan Margaret Hale, Carlyle'in tabiri ile sanayi devriminin kaptanları olan ve burjuvayı temsil eden orta sınıf ile, makineleri kullanan eller olarak tanımlanan işçi sınıfını, kullandığı bu stiller aracılığı ile uzlaştırmış; karakterin bu başarısıyla, dönemin okuyucusuna sınıflar arası uzlaşmanın ve barışın mümkün olduğu mesajı verilmek istenmiştir. On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinin sosyo-kültürel arka planı düşünüldüğünde, bir kadın karakterin ara buluculuk yaparak sınıflar arası uzlaşmayı sağlaması ve usta hukuk manevraları ile bir kilit rol oynayarak ön plana çıkması on dokuzuncu yüzyıl İngiliz romanında kadın ve hukuk kavramlarını da yeniden gözden geçirmemize neden olmaktadır. Bir kadın yazar olan Elizabeth Gaskell'in, bir kadın karakteri toplumun beklentisi ve alışlagelenin dışında hukuk gibi erkek egemen bir alana vakıf kılması ve bu kadın karaktere ironik bir biçimde gerçek ve önemli hukuk işleri ile övünen avukat Henry Lennox'tan daha fonksiyonel bir rol atfetmesi eserin toplumsal cinsiyet rolleri açısından da ne kadar çağının ötesinde olduğunu gözler önüne sermektedir. 1855 yılında yayımlanan Kuzey ve Güney adlı eseri İngiliz parlamentosundan 1844 yılında geçen Fabrika Yasası, 1847 yılında geçen On Saat Yasası ve 1850 yılında geçen Kömür Madenleri Teftişi Yasası çerçevesinde tarihsel ve yasal arka plan ile de ele almak gerektiğini savunan bu çalışma, on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde hukuk ve edebiyat arasındaki ilişkiyi ve on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde hukukta kadının yerini disiplinler arası ve sıra dışı bir bakış açısı ile irdelemektedir.

Anahtar kelimeler: 19 yüzyıl, roman, hukuk, edebiyat, Gaskell, modern ara buluculuğun üç stili

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.10.2024-**Kabul Tarihi:** 10.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14844962>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Elizabeth Gaskell is one of the most eminent English novelists, short story writers and biographers of the Victorian Period, in which the novel genre was an important means to provide the reader with the representation of economic, socio-cultural issues of the period such as industrial revolution, labour, class antagonism, and “woman question,” based on the inferiority of women in not only socio-cultural terms, state laws and policies but also in individual and married life. In this respect, it is significant to refer to the fact that Elizabeth Gaskell, “was receptive to the atmosphere of her age as well as to the varied happenings...” and “... the conditions in which the Manchester workers lived” (Duthie, 1980: pp.1,4). While representing such concerns mentioned above, a very distinct attitude towards the representation of women especially in the field of law is detected in Gaskell's novel *North and South*. Acting as a female mediator between different classes throughout the novel and reconciling them at the end, Margaret Hale is an extraordinary character establishing a web of relations that represents the interdependence of the industrial North, the fuel of the capitalist economy and the traditional South, where economic power is based on title and land.

Margaret Hale is the daughter of a parish priest, Richard Hale and Maria Hale who comes from the wealthy Beresford family. Although the Hales live in a parish house in Helstone, a hamlet in Cornwall, the reader is informed that Margaret spends most of her time in her aunt's house together with her cousin Edith in Harley Street, London. In fact, from the very beginning, it is hinted that Margaret is given the role of a mediator since she is exposed to both the country life in her father's modest parish house and the city life in her rich aunt's drawing room with full of guests. At the age of nine, Margaret was brought to London by her family “all untamed from the forest, to share the home, the play, the lessons of her cousin Edith” (Gaskell, 1994: p. 5) and nine years later, just before the wedding ceremony of her cousin, she is expected to turn back to the parish house in Helstone as an educated, young lady with proper manners and qualifications. Despite those nine years she spends in the comfort and the luxury of her aunt's London house, Margaret's heart still yearns for the modest parish life in Helstone and soon after she returns to Helston, she devotes herself to the people as a friend, a teacher and a fellow citizen:

She took a pride in her forest. Its people were her people, she made hearty friends with them; learned and delighted in using their peculiar words; took up her freedom amongst them; nursed their babies, talked and read with slow distinctness to their old people, carried dainty messes to the their sick; resolved before long to teach at the school, where her father went to everyday as to an appointed task. But, she was continually tempted off to go and see some individual friend – man, woman and child in some cottage in the green shade of the forest. (Gaskell, 1994: p. 16)

As can be seen in the quotation, Margaret is with the ordinary people of Helston though she is brought up in London. She doesn't hesitate to help the sick or any other people in need in that hamlet because she thinks it is her forest and they are her people despite their lack of education or socio-economic status. Margaret is aware of her superior position as the daughter of the parish priest, and similar to her father she is educating and guiding the small population of Helstone. She establishes an emotional connection with these people but at the same time keeps her position as a distinguished young lady. In a conversation with her mother, Margaret says that she enjoys the company of “cottagers and labourers and people without pretense” (Gaskell, 1994: p. 18). To make her point clear, she adds that “I like all people whose occupations have to do with land; I like soldiers and sailors, and the three learned professions, as they call them. I'm sure you don't want me to admire butchers and bakers, and candle-stick makers” (18). So, except for tradesmen or “shoppy people” (18) in Margaret's words, she doesn't have any prejudice against people from different classes and ironically that prejudice is disarmed when

she meets and falls in love with Mr. Thornton, a tradesman⁵.

One can assert that in addition to her wish and ability to mingle with people from different classes and backgrounds, the first clear occasion that the reader sees Margaret as a mediator is when she volunteers to break off the news to her mother, after she learns her father's decision to move the whole family to Milton and work there as a private tutor:

"Poor Maria! replied Mr. Hale tenderly. "Poor, poor Maria! Oh, if I were not married-if I were but myself in the world, how easy it would be! As it is –Margaret, I dare not tell her!

"No," said Margaret sadly, "I will do it. Give me till tomorrow evening to choose my time. (Gaskell, 1994: p. 43)

Mrs Hale, when compared to her daughter can be described as a more fragile woman who was brought up in a London household and since her mind is busy with the troubles of her son, Frederick, Margaret intends to tell her the breaking news without hurting her. At the same time, she is trying to save her father from a very difficult situation and therefore she is taking up a mediator position to reconcile her parents. Although she is shocked by the news at first, she is quick at realizing how serious her father is in his decision to move to Milton and more than her mother, who gets ill due to the traumatic effects of the news on her, she deals with all the arrangements of their move to Milton.

After the Hales move to Milton, Margaret's role as a mediator between the industrial North and the agricultural South becomes evident. In fact, from her first encounter with the Higgins family in the street, it is apparent that Margaret will be the uniting force between the North and the South, between the working class and the middle class as can be seen in the dialogue below between the factory worker Nicholas Higgins and her:

"Thank yo, miss.Bessy'll think a great deal o'them flowers; that hoo will; and I shall think a deal o'yor kindness. Yo're not of this country, I reckon?"

"No!" said Margaret, half sighing. "I come from the South –from Hampshire," she continued, a little afraid of wounding his consciousness of ignorance, if she used a name which he did not understand.

"That's beyond London, I reckon? And I come fro' Burnley-ways, and forty miles to th' North. And yet, yo see, North and South has both met and made kind o' friends in this big smoky place". (Gaskell, 1994: pp. 82-83)

Bessy Higgins, the sick daughter of Nicholas Higgins is attracted by the flowers that Margaret carries in her hand, and when Margaret offers her these flowers, her father thanks Margaret for her kindness. Looking at the word choice of the author, one can argue that Gaskell emphasizes the difference between the educated Southerner, Margaret and uneducated Northerner Nicholas Higgins. From the first moment of their encounter, it is emphasized that Margaret and Nicholas are people from the different worlds and backgrounds. However, it is Margaret's good intention and her sensitivity which establish an emotional bridge between the North and the South. So, the moment Higgins and Margaret meet in the streets of Milton, a hope for the union of the Northerners and Southerners, the union of different socio-economic classes in a sense, is also born. One can comment that it is Margaret and her role as a mediator between these classes is the source of this hope for a friendship because she is the one taking the first step and communicating with Bessy Higgins. Margaret doesn't choose to ignore her and her feelings but she gives importance to her and through her kindness and care she steps into Higgins

⁵ Margaret is not the only character with her prejudices against Thornton. As Gold argues "This novel is very much about perceptions. Thornton, for example, is perceived as a 'shopman' by Margaret's brother (chap. 31); a 'manufacturer' by Mr. Hale (chap. 7); and 'a hard, cruel master' (chap. 39) by Higgins" (134).

family's world of North which is still unknown to Margaret.

Through her frequent visits to the Higgins, Margaret is faced with the harsh living conditions of the working class in Milton. Bessy's illness stems from the poor working conditions of the factories and not being able to afford good quality food as well as proper medical care. Bessy seeks refuge in religion and Margaret also tries to console her by referring to the Bible as well but Higgins' response to this reflects the despair of a working class father who has lost hopes about the future of his sick daughter:

"Now, I'll not have my wench preached to. She's bad enough, as it is, with her dreams and her Methodee fancies and her vision of cities with golden gates and precious stones. But if it amuses her I let it abe; but I 'm none going to have more stuff poured into her."

"But surely," said Margaret, facing round. "you believe in what I said, that God gave her life, and ordered what kind of life it was to be?"

"I believe what I see, and no more. That's what I believe, young woman. I don't believe all I hear-no! not by a big deal. I did hear a young lass make an ado about knowing where we lived, and coming to see us. And my wench here thought a deal about it, and flushed up many a time, when hoo little knew as I was looking at her, at the sound of a strange step. But hoo's come at last – and hoo's welcome, as long as hoo'll keep from preaching on what hoo knows nought about." (Gaskell, 1994: p. 105)

Higgins thinks that Margaret shouldn't preach about God in his working class home because she has no idea about what kind of life they have and she has never experienced living in these conditions. In the first chapter, Margaret is depicted in the comfortable house of her aunt Mrs Shaw trying expensive shawls from India. Then, she moves to her family's parish home in Helstone, a more modest place compared to Harley Street but Margaret accepts these people in Helstone as her people and embraces the idyllic life it offers. However, Milton and the life in the North is a new experience for Margaret. She is not familiar with the struggles of the working class of the North, but when she witnesses and understands how they live and what they need she will be the mediator between them and their upper-middle class employers, the tradesmen of the North.

Soon after the Hales move to Milton, the hands of the mills in the town are getting ready for a new strike for a pay rise and Margaret has the chance to see both the employees' and the employers' opinions about the strike, having connections to both sides. From the mill owner Thornton's perspective, workers are trying to control the capital of the owners and he thinks they can't see clearly the forthcoming economic difficulties that the employers have to deal with. However, more important than this, he is comparing his workers in the mill with the servants in a household which shows that he is not really aware of their economic interdependence to each other:

"Do you give your servants reasons for your expenditure, or your economy in the use of your own money? We, the owners of the capital, have a right to choose what we will do with it"

"A human right," said Margaret, very low.

"I beg your pardon, I did not hear what you said"

"I would rather not repeat it," said she; it is related to a feeling which I don't think you would share". (Gaskell, 1994: p. 137)

A factory worker in the North is different from a traditional household servant because they form unions; they are in constant contact with each other in their shifts and they are not only initiating a new way of life but also a new culture. However, Thornton is in need of an eye-opener and it is Margaret Hale who will close the gap between Thornton and his workers functioning as a mediator. Margaret constantly emphasizes the invisible connection between the workers and the employers and in her discussions with

Thornton, and she tries to convince him that ignoring this connection and hostility will not lead the two classes anywhere:

I see two classes dependent on each other in every possible way, yet each evidently regarding the interests of the other as opposed to their own; I never lived in a place before where there were two sets of people always running each other down. (Gaskell, 1994: p. 138)

One can argue that Margaret's mediation skills are at its peak in Chapter 22: A Blow and Its Consequences where the strikers rush to the gates of Marlborough Mill and Margaret is stuck there with the Thornton family. Being familiar with the two classes and knowing the arguments and motives of both parties Margaret takes the initiative to mediate between the two parties: "Go! said she, once more (and now her voice was like a cry). "The soldiers are sent for – are coming. Go peaceably. Go away. You shall have relief from your complaints, whatever they are" (Gaskell, 1994: p. 211). It is unusual for a woman of nineteenth century Britain to stand up and speak to a group of strikers in this tone, adopting the role of a mediator, but Margaret performs this role bravely. When the strikers inquire about the Irish workers brought by Thornton as a cheap replacement of the work force and the dispute heats up between Thornton and strikers, Margaret comprehends the vehemence of the situation better than Thornton. She also realizes that the strikers are armed with their clogs and with an attempt to protect Thornton, she hugs him and gets wounded by a sharp pebble thrown by the strikers. Performing her role of a mediator, Margaret risks her life and her reputation, using her body as a shield against the attacks of the fierce strikers to protect a man with whom she has no familial or official relation. However, the outcome is successful and the strikers retreat.

Analysis: Three Modern Styles of Mediation and *North and South*

In this part of the article, the three styles of modern mediation employed by Margaret Hale will be analyzed. According to Zena D. Zumeta, there are three different styles of mediation which are facilitative, evaluative and transformative. In facilitative style, through asking questions and normalizing the points of each party the mediator helps them reach a solution. In this style, the mediator is responsible for the process and the result is the responsibility of both parties. In evaluative style, the mediator directs a shuttle diplomacy between the parties in separate meetings and helps the parties come to a solution by showing the weak points in their arguments. In transformative style, the mediator recognizes what both parties need and opinions they have about their case. The aim of the mediator is to transform the relationship between the two parties and the mediator talks in the presence of both parties ("Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation", 2018).

As can be seen in Table 1 below, "Mediation Styles of Margaret Hale in *North and South*" one can assert that Margaret uses all three styles of mediation effectively in the novel. It is observed that Margaret is adopting the facilitative style in her conversation with Nicholas Higgins, specifically on page 155 and 158, and her methods are asking question(s) to have a better understanding of the core matter (155) and normalizing Thornton's opinion so that Higgins can see his motives as well. On page 143 in her discussion with Thornton, she points out the weak points of Thornton's argument to underline the interdependence of Thornton and his employees, which can be shown as an example to evaluative style of mediation. Lastly, during the strike, Margaret adopts a transformative style this time; meeting both parties at the same time and her methods are recognizing the case of the strikers in an attempt to prevent a bigger dispute, and through addressing the physical imbalance of power between the strikers and Thornton, she tries to defuse the crisis. Margaret's efforts to reconcile Higgins and Thornton, or the working class and the middle class become fruitful and the two parties begin to understand the reasons

behind each other's actions. Thornton faces with the living conditions of the working class and observing the situation of the Bouchers family, he initiates certain steps to improve both the working and living conditions of his workers. To give an example, he not only provides food in the Marlborough Mill for his workers but also eats with them. Again through Margaret's mediation, Higgins starts to work as an employee in Thornton's mill and he even works extra hours and convinces other workers to work more too when he understands the financial crisis of Thornton.

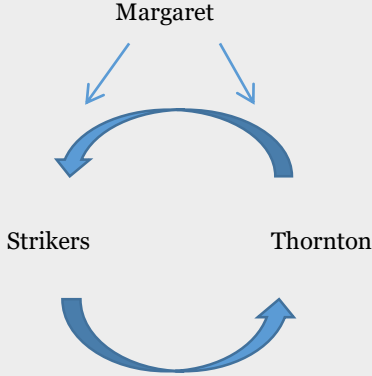
Mediation styles of Margaret Hales in <i>North and South</i>	
Style & interaction	Example from the novel and the method used
<p>Facilitative style (Margaret-Higgins interaction)</p>	<p>"Why do you strike?" (pp. 155).</p> <p>Method: asking questions</p> <p>"Don't ask me. Ask some of your masters. Surely they will give you a reason for it. It is not merely an arbitrary decision of theirs, come to without reason" (pp. 158).</p> <p>Method: normalizing the other party's opinion</p>
<p>Evaluative Style (Margaret-Thornton Interaction)</p>	<p>"God has made us so that we must be mutually dependent. We may ignore our own dependence, or refuse to acknowledge that others depend upon us in more respects than the payment of weekly wages; but the things must be, nevertheless. Neither you nor any other master can help yourselves" (pp. 143).</p> <p>Method: showing the weak points</p>
<p>Transformative Style</p> <p style="text-align: center;">Margaret</p> <p style="text-align: center;">Strikers Thornton</p>	<p>To Thornton: "Speak to your workmen as if they were human beings. Speak to them kindly (pp. 209).</p> <p>Method: recognition of the case of the strikers, preventing a bigger dispute</p> <p>To the strikers: "Oh, don't use violence! He is one man and you are many (pp. 211).</p> <p>Method: Addressing the imbalance between the parties with an aim to prevent a crisis for both</p> <p>To the strikers: "For God's sake! Don't damage your cause by this violence" (pp. 212).</p> <p>Method: Recognition of the case of the strikers, preventing a bigger dispute</p>

Table 1: Mediation styles of Margaret Hale in *North and South*⁶

In addition to the quotations given in the chart above, there are other examples in the novel demonstrating Margaret Hale's apt use of facilitative, evaluative and transformative styles. To illustrate, no matter how much Bessy loves her and appreciates that Margaret is kind to visit her as a member of working class, Bessy claims that Margaret cannot comprehend what a strike means to the working class as a woman who comes from the South. But the way Margaret responds to that claim is not merely defending herself but employing the facilitative style of mediation as she warns Bessy that she should not only look at the matter from a limited perspective. Margaret doesn't assert that she has enough knowledge on what a strike means but as the facilitative mediator she leads Bessy to take the other party's perspective into consideration as can be seen in the quotation below:

[Bessy:] Bless yo'r sweet pitiful face! but yo'dunnot know what a strike is yet.'

'Come, Bessy,' said Margaret, 'I won't say you're exaggerating, because I don't know enough about it: but, perhaps, as you're not well, you're only looking on one side, and there is another and a brighter to be looked to.' (Gaskell, 1994: p.161)

In another conversation, this time with Thornton, Margaret repeats that she doesn't know much about strikes, wages and labour emphasizing her impartial position as a mediator. Employing the evaluative style of mediation, Margaret makes references to the Bible, the source of religious law with an aim to point out that Thornton is neglecting his role as a "steward":

'I do not think that I have any occasion to consider your special religious opinions in the affair. All I meant to say is, that there is no human law to prevent the employers from utterly wasting or throwing away all their money, if they choose; but that there are passages in the Bible which would rather imply—to me at least—that they neglected their duty as stewards if they did so. However I know so little about strikes, and rate of wages, and capital, and labour, that I had better not talk to a political economist like you.' (Gaskell, 1994: p.138)

As can be seen in the quotation above Margaret implies that not caring about his role and duty as a caring master might be the reason why Thornton and other mill owners have to deal with constant strikes. Margaret not only shows Thornton his weak point which is being an ignorant master but she also finds a lawful basis. Apart from her use of facilitative and evaluative styles of mediation aforementioned, her reconciliation of Higgins and Mr. Hale can be given as an example to her use of transformative style of mediation. Upon the death of his daughter Bessy, Margaret invites Higgins to have a soothing conversation with Mr. Hale about religion but since the two have very different opinions about religion the conversation turns into a dispute. Margaret this time takes up her position as a transformative mediator and transforms their relation pointing out how similar they are no matter how much they are different from each other.

Margaret touched his arm very softly. She had not spoken before, nor had he heard her rise. 'Nicholas, we do not want to reason; you misunderstand my father. We do not reason—we believe; and so do you. It is the one sole comfort in such times.' (Gaskell, 1994: p.270)

The common ground that Margaret found solves the problem of having different perspectives about religious matters and "Margaret the Churchwoman, her father the Dissenter, Higgins the Infidel, knelt down together. It did them no harm" (Gaskell, 1994: p.277). Margaret gains a lawful authority in the eyes of the readers when she was attributed the role of a Churchwoman and her position as a figure of

⁶ Table 1 belongs to Yasemen Özfindık Kotik (2024).

law and authority strengthens her position as a female mediator.

Apart from her reconciliation⁷ of working class and middle class Margaret's decision to support Marlborough Mill as an investor brings the northern middle class and the southern middle class together. Considering that Margaret's inheritance comes from Mr. Bell, a deceased Southern intellectual and a proprietor, one can comment that she manages to reconcile the north and the south both emotionally, because she is in love with Thornton, and financially. One can argue that the inheritance of Margaret has symbolic importance in the novel due to two reasons. The first one is it is because of this inheritance, the harmony between the working class and the middle class can be ensured and the second reason is that it gives Margaret the chance to be on equal terms with her future partner. So, the novel doesn't end with the reunion of the rich mill owner and the daughter of a clergyman but the implication is that this will be a relationship of mutual interests and financial interdependence. Margaret, from the very beginning to the end of the novel, weaves her web of relations in such a way that in the end, interdependence, both in domestic and public spheres, is inevitable as can be seen in the illustration below.

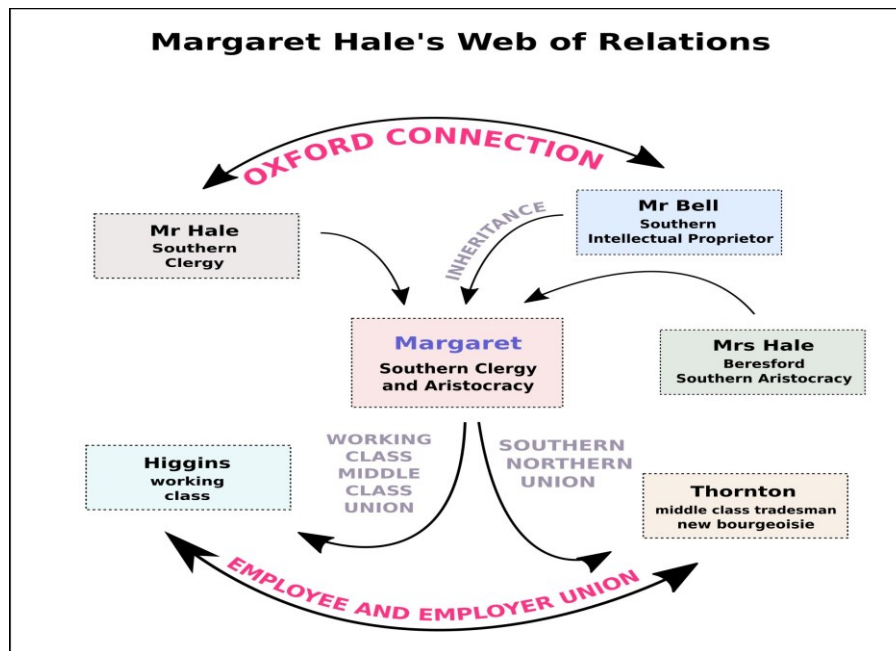

Figure 1: Margaret Hale's web of relations⁸

Mentioning the web of relations Margaret Hale has in the novel, it should be noted that her relation to Henry Lennox, Captain Lennox's brother and a lawyer, is not given in Figure 2, not because of its insignificance but because the presence of Henry Lennox at the beginning of the novel and his reappearance towards the end deserve special attention from the reader as the only character who has an education and career in law. In Chapter 1, when Margaret is assigned to present the expensive Indian shawls to the ladies by her aunt, Henry Lennox comments what Margaret does is quite different that practicing the "real true law business" while the ladies are playing with shawls and in a way boasts about

⁷ Brooks comments in her dissertation (1985) that "the reconciliation theme, is based strongly on her Unitarian beliefs, and it is this consistent moral attitude that establishes a unifying theme throughout Mrs. Gaskell's major works" ("The Heart of Elizabeth Gaskell: The Unitarian Spirit").

⁸ Figure 1 belongs to Yasemen Özfindık Kotik (2024).

his knowledge in “drawing up settlements”:

Well, I suppose you are all in the depths of business — ladies' business, I mean. Very different to my business, which is the real true law business. Playing with shawls is very different work to drawing up settlements.

Ah, I knew how you would be amused to find us all so occupied in admiring finery. But really Indian shawls are very perfect things of their kind. (Gaskell, 1994: p. 6)

In fact, Henry Lennox's ideas reflect the common belief and practice that legal matters cannot be the concern of women because they don't have the knowledge and capacity to be involved in men's business. As Sugarman states, “the Inns of Court and the law societies were masculine sanctuaries whose rituals, rhetoric, discipline, sense of social hierarchy, and secrecy marginalized women (1993: p. 297). However, it is quite ironic that although Henry Lennox considers he is dealing with “the real true law business” it is not him but Margaret that the readers see in actual law practice. It is Margaret who speaks up, defends the rights of the under-privileged, and applies different methods of mediation to solve the conflict between Mr. Thornton and his workers. Here, one remembers Dunlop's words: “fiction does present the reader alternative visions of the world, including the legal order. The reader participates in these alternative visions during the act of reading and permits them to comment on her own world” (1991: p. 70). Gaskell's placement of Henry Lennox and Margaret Hale characters in a drawing room in London in 19th century and making them talk about law in domestic sphere makes the reader ask questions and comment on the role of women in mediation and law by dragging the readers out of the London drawing room and abruptly dropping them among mills, terrible working conditions, safety regulations, long working hours and strikes. Published in 1855, *North and South* is the outcome of a series of laws passed in the British parliament such as 1844 Factories Act introducing safety regulations in factories, 1847 Ten Hours Act limiting working hours of women and young people aged 13-18 to 10 hours, and 1850 Coal Mines Inspection Act (“Key dates-UK Parliament” 2024). It is for that reason it is not a coincidence that Thornton and Margaret argue about 10 hours of working and Thornton makes it clear that as long as the workers obey the working hours they are free to do what they want because he is not concerned with their lives, living conditions and troubles but their work as hands of industry.

Conclusion

As a consequence, through employing facilitative, evaluative and transformative styles, Margaret Hale acts as a mediator in Gaskell's *North and South*. Margaret Hale is given the role of a mediator in a way a lawyer, the readers are given the position of a literary judge analyzing the “three aspects of literary imagination which are “qualitative differences, individual separateness, and appropriately constrained emotion” (Nussbaum, 1995: pp. 1480-1481). Her physical as well as emotional journey from the South to the North is a metaphor for an industrial change that mid-19th century goes through and therefore Margaret turns out to be the spokesperson of Gaskell who outcries that there is a way to create a society in harmony and unity despite all the differences and disputes. In other words, “resolution is found not through a partisan victory to establish hierarchical order, but in an acknowledgement of mutual respect, dependence, and intertwined destiny” (Gans, 2010: p. 1). In Gaskell's world of 19th century Britain, social change cannot be ignored anymore and the solution offered by the author is creating a web of relations both socially and economically as seen in Margaret Hale and realizing that interdependence is inevitable to survive in the economy politics of 19th century Britain.

References

- Brooks, H. M. (1985). *The Heart of Elizabeth Gaskell: The Unitarian Spirit*.
- Dunlop, C. R. B. (1991). Literature studies in law schools. *Cardozo Studies in Law and Literature*, 3(1), 63–110. doi:10.2307/743502
- Duthie, E.L. (2014). *Themes of Elizabeth Gaskell*. Palgrave, Macmillan.
- Gaskell, Elizabeth Cleghorn, 1810-1865. (1994). *North and South*. Harmondsworth, Penguin.
- Gans, T. (2010). "The Concept of Unity in Elizabeth Gaskell's 'North and South'." *Inquiries Journal/Student Pulse*, 2(04). Retrieved from <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=224>
- Gold, M. (2021). 'Frames of reference' in Victorian England: What Elizabeth Gaskell's North and South reveals about perceptions of the employment relationship. *The Journal of Industrial Relations*, 63(2), 126–148. doi:10.1177/0022185620960511
- (N.d.). Retrieved 26 October 2024, from <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/19thcentury/keydates/>. Accessed:
- Nussbaum, M. C. (1995). Poets as judges: Judicial rhetoric and the literary imagination. *The University of Chicago Law Review*. University of Chicago. Law School, 62(4), 1477. doi:10.2307/1600111
- Sugarman, D. (1993). Simple images and complex realities: English lawyers and their relationship to business and politics, 1750–1950. *Law and History Review*, 11(2), 257–301. doi:10.2307/743616
- Zumeta, Z. (2018). *Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation*. Mediate.Com, Resourceful Internet Solutions, Inc. (RIS).

29. Reimagined Heroes in Transformative Literature: Madeline Miller's *The Song of Achilles*¹

Gülcan Irmak ASLANOđLU²

Aylin ATILLA MAT³

APA: Aslanoğlu, G. I. & Atilla Mat, A. (2025). Reimagined Heroes in Transformative Literature: Madeline Miller's *The Song of Achilles*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 487-502. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14850021>

Abstract

Since the beginning of time, stories are fundamentally designed to facilitate communication in both didactic and engaging ways, targeting individuals or groups effectively. This inherent purpose means that storytelling relies on the process of retelling information that has been internalized by the audience. As societies evolved and cultural frameworks emerged, storytelling became an essential mechanism for the preservation of cultural heritage. Written literature, as a continuum of the practice of storytelling, also plays a critical role in documenting the evolution, adaptation, and retelling of stories across different periods and styles. By examining these texts, scholars can trace the origins of new literary concepts, investigate the influence of written works on oral storytelling, and explore the impact of written texts on the broader literary landscape. The everlasting popularity of Homeric texts illustrates how *the Iliad* and *the Odyssey* exemplify the evolution of narratives through successive retellings. These epic poems not only reflect the values esteemed in their historical context but also retain their relevance and influence over time due to their profound impact on literary traditions. This study analyzes *The Song of Achilles*, a retelling of the *Iliad* by Madeline Miller, and how it challenges specific aspects of the original story, influenced by contemporary social and cultural norms. The study focuses on how Miller reinterprets the portrayal of Achilles and Patroclus' relationship, the representation of gender and sexuality, as well as the narrative's treatment of heroism, fate, and the gods. By exploring these themes, the analysis examines how Miller's retelling offers a modern perspective on traditional concepts of love, loyalty, and identity in ancient Greek mythology.

¹ **Statement (Thesis / Paper):** This article is an extraction from the MA thesis entitled "From Legendary to Contemporary: The Literary Evolution of Narratives through Retellings and Adaptations of *the Iliad* and *the Odyssey*." It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: This study is supported by the Ege University Scientific Research Projects Coordination Unit (Project No: 24200).

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %15

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.08.2024 -**Acceptance Date:** 11.02.2025 -**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14850021>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² YL Mezunu, Ege Üniversitesi / MA graduate, Ege University (İzmir, Türkiye) **eposta:** girmakaslan@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8126-4494> **ROR ID:** <https://ror.org/02eaafc18>, **ISNI:** 0000 0001 1092 2592,

Crossref Funder ID: 501100003010

³ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı / Assoc. Prof., Ege University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature (İzmir, Türkiye) **eposta:** aylin.atilla.mat@ege.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0348-4763> **ROR ID:** <https://ror.org/02eaafc18>, **ISNI:** 0000 0001 1092 2592, **Crossref Funder ID:** 501100003010

Keywords: Retelling, mythology, transformative literature, novel, Madeline Miller

Dönüştürücü Edebiyatta Yeniden Tasarlanan Kahramanlar: Madeline Miller'ın Aşil'in Şarkısı⁴

Öz

Zamanın başlangıcından bu yana, hikayeler temel olarak hem didaktik hem de ilgi çekici yollarla iletişimi kolaylaştırmak, bireyleri veya grupları etkili bir şekilde hedef almak için tasarlandı. Bu doğal amaç, hikaye anlatımının izleyici tarafından içselleştirilmiş bilgilerin yeniden anlatılması sürecine dayandığı anlamına gelir. Toplumlar geliştikçe ve kültürel çerçeveler ortaya çıktıkça hikaye anlatımı, kültürel mirasın korunması için temel bir mekanizma haline geldi. Hikâye anlatımı pratiğinin bir devamı olan yazılı edebiyat, farklı dönem ve tarzlardaki hikâyelerin evrimini, uyarlanmasını ve yeniden anlatılmasını belgelemede de kritik bir rol oynar. Akademisyenler bu metinleri inceleyerek yeni edebi kavramların kökenlerinin izini sürebilir, yazılı eserlerin sözlü hikaye anlatımı üzerindeki etkisini araştırabilir ve yazılı metinlerin daha geniş edebiyat ortamı üzerindeki etkisini keşfedebilirler. Homeros metinlerinin sonsuz popüleritesi, *İlyada* ve *Odysseia*'nın birbirini izleyen yeniden anlatımlar yoluyla anlatıların evrimini nasıl örneklediğini göstermektedir. Bu destansı şiirler, yalnızca tarihsel bağlamlarında saygı duyulan değerleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda edebi gelenekler üzerindeki derin etkisi nedeniyle zaman içinde güncelliğini ve etkisini korur. Bu çalışma, *İlyada*'nın Madeline Miller tarafından yeniden anlatıldığı *Akhilleus'un Şarkısı*'nı ve orijinal hikayenin çağdaş sosyal ve kültürel normlardan etkilenen belirli yönlerine nasıl meydan okuduğunu analiz ediyor. Çalışma, Miller'in Aşil ve Patroclus'un ilişkisinin tasvirini, cinsiyet ve cinselliğin temsilini ve ayrıca anlatımın kahramanlık, kader ve tanrıları ele alış biçimini nasıl yeniden yorumladığına odaklanıyor. Analiz, bu temaları keşfederek Miller'in yeniden anlatımının antik Yunan mitolojisindeki geleneksel aşk, sadakat ve kimlik kavramlarına nasıl modern bir bakış açısı sunduğunu inceliyor.

Anahtar kelimeler: yeniden anlatım, mitoloji, dönüştürücü edebiyat, roman, Madeline Miller

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "From Legendary to Contemporary: The Literary Evolution of Narratives through Retellings and Adaptations of *the Iliad* and *the Odyssey*" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Finansman: Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 24200.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: %15

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.08.2024-**Kabul Tarihi:** 11.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14850021>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Madeline Miller, a high school English teacher and a prominent novelist, published her first novel in 2012, which quickly became one of the most famous examples of queer romance and history genres in the 21st century. The rapid growth of her book's fanbase was only the periphery of her expanding success, as the book had won her the Orange Prize for Fiction the same year, among many other rewards and acknowledgments that followed. Moreover, Miller has also been awarded the Women's Prize for Fiction and nominated for several highly reputable awards such as the Stonewall Book Award in the same year. This book, which allowed her to become one of the most popular authors worldwide is titled *The Song of Achilles*, and has over a million and three hundred thousand reviews on Goodreads as of 2023, eleven years after its publication. As an educator who mainly teaches Greek, Latin, and Shakespeare, Miller's interpretation of the myth is influenced by her growing interest in Greek mythology and classical literature since her childhood, as he states in a Q&A published on her official website;

In some ways I feel like I've been researching this book my whole life. I have loved the ancient Greek myths since I was a child, and studied Latin and Greek throughout high school, college, and graduate school. My professors gave me an incredible and electrifying education in ancient history and literature, and all of it helped provide the foundation for the book—though at the time, of course, I had no idea that I would one day use it for fiction.

In her essay "Making Connections with Historical Fiction," Nawrot explains the importance of using historical fiction, claiming that it "depicts life beyond the context of students' own lives and time" (344). Miller's interest in penning a rewriting of the classical works which she has been teaching may have derived from the same idea that fiction can be used to increase the comprehension and relatability of certain topics, not limited to but focusing on history and cultural studies. Nawrot further explains this suggestion in the same article as quoted below:

Student readers can be helped to make connections between the past and the present, to follow issues over time to see their development, and to begin to see their world in context and to understand that the past has helped shape the present. That knowledge can lead students to understand that decisions made in the present will determine the future. (344)

In this context, the importance of providing relatable content from which students can derive more meaning becomes more apparent, and bears the question of whether certain fictional works that are already being used as primary materials in class can have the expected effect on student readers of the modern world. As Groce and Groce (2005) remind us in their article "Authenticating Historical Fiction: Rationale and Process," most textbook publishers face criticism because "[t]here will routinely be criticism of how material is presented or of information that has been omitted for various reasons" (101) in especially grade-appropriate versions of history books. Considering the difficulty younger generations may feel in finding stories that originated thousands of years ago as relatable in content as the contemporary ones, Miller's initiative on rewriting the canon is not only greatly appreciated by the modern readers who find historical fiction interesting, but also necessary. The changes implemented by Miller transforms the epic poem on revenge, war and the mortality of man into a novel about sacrifices, loyalty and the immortality of love, while keeping it mythologically accurate and informative that is also age-appropriate for the general audience. Compared to Homer's *The Iliad*, the use of mythical allusions is done more openly, where the narrator, Patroclus, explains the stories to which there are references. Therefore, the readers who do not have the necessary mythological background to understand the works Miller is retelling can enjoy the novel just as well, which puts the novel in popular fiction as well. This paper explores would be Miller's retelling of Homer's the Iliad differ from the original story, focusing on

the change in protagonist and the representation of characters.

Reimagined Heroes in Transformative Literature: Madeline Miller's *The Song of Achilles*

“Name one hero who was happy”

(Madeline Miller, *The Song of Achilles*, 98)

Homer's opening lines for *The Iliad* summarize a focal point in Achilles' characterization that ultimately brings destruction and glory upon him. He is one of the central characters in a story larger than his own, which is already different from the path Miller decided to take with her own retelling of Achilles and his eventual downfall and uprising. Miller centralizes a character who was not explored much in Homer's poem, and turns Achilles' life into the story itself starting from the first time Patroclus sees him. In order to achieve this, Miller reimagines the epic poem as a tragic love story; forbidden, doomed, and socially looked down upon. Her retelling contains many reshaped and reimagined details in the original story, which are mixed with her own interpretations of other classical texts regarding the characters and events of the story of the Trojan War.

Amongst the changes she inserts into her retelling of the story, one of the major alterations that differ *The Song of Achilles* from *The Iliad* is rewinding the plot beyond the events of the epic poem, as she chooses Patroclus as the narrator to serve the purpose of telling a story of forbidden love befitting of the expectations and social norms of the twenty-first century. In order to add more layers of romance and increase the level of empathy within her readers, Miller puts the story into motion starting from the background of Patroclus, and focuses the first half of the book on how he came to be the beloved companion of *Aristos Achaion*⁵. From the first page of the book, it is evident to the reader that despite having a title that reads *The Song of Achilles*, it is in fact a song “for” Achilles, narrated by a character with whom the readers are supposed to sympathize more. This approach becomes clear in the following lines, where Patroclus starts off the novel by describing his familial traumas, and informs the readers of the toxic traits of his parents; “[w]hen I was delivered, a boy, he plucked me from her arms, and handed me to a nurse. In pity, the midwife gave my mother a pillow to hold instead of me. My mother hugged it. She did not seem to notice a change had been made” (p.1). A reader who is well informed on familial traumas, distant parental figures and the negative effects of being raised in abusive environments on individuals is bound to find themselves in a position of sympathy towards the narrator, who, unlike Achilles, is not born into greatness.

The reader may also be aware of the prophecies surrounding Achilles' name and the glory promised to him before reading the novel, just as the audience in the Hellenistic Period were most likely well-versed in the tales regarding the hero. Instead of starting the story with Achilles, Miller offers a fresh look into the story by first focusing on the background of Patroclus, which will be beneficial in understanding his point of view regarding how he views certain actions of Achilles in later chapters. This way, the readers can quickly adjust to the setting of the story as well, since the audience of TSOA welcomes the audience who might be uneducated in mythology unlike Homer's audience at the time. Before seeing Achilles at his worst as portrayed in *The Iliad*, the audience is first introduced to an innocent version of him, which should help the readers connect with him more as well, since the society of the modern era does not value the traits of heroes, which were upheld by the Hellenistic people. Rather than earning eternal glory in exchange for a good, long, and ordinary life, a traumatic childhood in a loveless family is more

⁵ This term is used in *The Song of Achilles* many times to refer to Achilles. It stands for “the best of Greeks,” and should not be confused with “the best of Argives,” which is a title attributed to Patroclus in the novel.

relatable to the youth in this era. Considering the age group of the young adults and the life choices they have to deal with in this period of their lives, Patroclus' description of himself being viewed as a "disappointment: small, slight" (1) must help create a bond between the readers and the narrator that relies on the fear of failure or the trauma of a dysfunctional family.

It is immediately after this pitiful description of Patroclus and his family that the readers are given the sight of Achilles, who seems to be shining with his "hair lit like honey in the sun, and within it, glints of gold — the circlet of a prince" (2). It is important to note that Achilles, despite being the main character to whom this whole story is dedicated, first appears as the foil of Patroclus, who is skilled in a way that Patroclus isn't, and can make his loving father proud in a way Patroclus cannot. His father, Menoetius, points at Achilles and tells his son that "[t]hat is what a son should be," immediately creating an intangible and yet intuitive rivalry in Patroclus' head. Although Patroclus never acts on this, he is seen comparing himself to Achilles on many occasions before they become good friends.

One of these is when Menoetius tells Patroclus to put himself as one of the suitors of Helen despite being at the age of nine. This shocking demand of his father works in two ways for Miller: It allows the readers to learn the background of the Trojan War, where the story is ought to pick up and take a much serious and darker turn, and educates them by using mythical allusions, albeit not so discreetly as Homer does in *The Iliad*. In the Hesiodic text *Catalogue of Women*, also known as *Ehoiai*, the event of selecting Helen's suitors is described. Although there are three different versions of the list of suitors that survived until today, Patroclus' name appears in two of them as one of the young hopefuls who wish to be married to Helen. At this gathering, Miller takes this bit of information about a myth that included Patroclus, and alters it in a way that further details the characteristics of Patroclus from an early age while simplifying the justification of Patroclus and Achilles' sailing to Troy in later chapters.

Miller's study of myths about Patroclus' life extends to the later chapters as well, as she goes on to refer to various other myths not included in *The Iliad* about the native land of Patroclus, and how he became the "beloved companion" of Achilles. Miller uses these myths to lay out the fundamentals of her characterization of Patroclus, and further establish his perspective as what may be called feminist, or disdainful of the patriarchal structure of the society at the least. On page 17, Patroclus recalls the memory of how he became an exile by killing the son of a nobleman, which Miller paints as accidental, and comments on the punishment by narrating "[t]he boy's family demanded immediate exile or death. They were powerful, and this was their eldest son. They might permit a king to burn their fields, or rape their daughters, as long as payment was made. But you did not touch a man's sons" (17). This remark demonstrates the distaste Miller's Patroclus cultivates towards the position of women in their society. The signs of silent revulsion show themselves starting from the first page, where Patroclus the narrator starts his story from even before his earliest memories by going back to the marriage of his parents. He retells what he knows about their wedding day, and the day he was born, before describing himself from the perspective of his father, Menoetius. He remembers the way his mother had been treated by Menoetius, which sets the story off, followed by an immediate contrast made clear by his father, between Patroclus himself and Achilles, who is loved by his father. The interaction between Peleus and Achilles after a track and field contest is recalled by Patroclus as below:

[Achilles] wins. I stare as my father lifts the garland from my lap and crowns him; the leaves seem almost black against the brightness of his hair. His father, Peleus, comes to claim him, smiling and proud. Peleus' kingdom is smaller than ours, but his wife is rumoured to be a goddess, and his people love him. My own father watches with envy. His wife is stupid and his son too slow to race in even the youngest group. He turns to me. "This is what a son should be." My hands feel empty without the garland. I watch King Peleus embrace his son. I see the boy toss the garland in the air, and catch it

again. He is laughing and his face is bright with victory. (3)

The words the narrator chooses do not carry an active show of contempt or disdain towards the toxic patriarchal expectations and treatment in his household and seem to simply record what has come to pass or still is. However, the clear comparison between the two boys of the same societal position is based on their fulfillment of machismo, which is in direct correlation with their treatment by their respective male parents. Patroclus' fragility is perceived as a failure in continuation of his father's authority and power driven by his manhood, more than his title. This take on Patroclus' character makes him ideal for the tone Miller wants to set in this retelling of *The Iliad*. Drawn as a direct foil of Achilles from the very beginning, Patroclus' point of view in this retelling serves as a fresh set of eyes that brings an understanding to certain questions a modern reader might have such as their concerns regarding heroic values, or women's place in the society. Bernard Knox's analogy between Achilles and Sophoclean characters in drama further describes the nature of Achilles as the tragic hero, and may serve as a display of the need for a different narrator in a work which aims for change in tone and message:

Homer's Achilles is clearly the model for the tragic hero of the Sophoclean stage; his stubbornness, passionate devotion to an ideal image of self is the same force that drives Antigone, Oedipus, Ajax and Philoctetes to the fulfillment of their destinies. Homer's Achilles is also, for archaic Greek society, the essence of the aristocratic ideal, the paragon of male beauty, courage and patrician manners. (Knox 63)

Despite his unique traits, Achilles' description and overall known traits are in alignment with the expectations from a traditional Greek hero, which makes his perspective an unlikely choice for a narration that diverges from its original tone, and even focus. Owing to the choice of being retold not by Achilles but Patroclus, a mortal companion whose heroic qualities are overshadowed by other sets of skills, this epic story of war and the rage it brings within is turned into a prosaic ode to love. Instead of the conditional love the modern readers can detect between Briseis and Achilles, both of whom have very high expectations of the status the other may bring into their lives, the narrator presents the readers with a type of love that exceeds all expectations. In *The Iliad*, Achilles' interest in Briseis derives from her status as a prize of war, at which Achilles is destined to excel and reach eternal glory. In Book 9, Achilles talks about Briseis as his bride, but this is only in correlation to his honor. He first explains how he "achieved" his right to war prizes, and talks of Briseis not as a person dear to his heart in a romantic sense but like a valued prize he has been awarded:

But I say that I have stormed from my ships twelve cities
Of men, and by land eleven more through the generous Troad.
From all these we took forth treasures, goodly and numerous,
and we would bring them back, and give them to Agamemnon,
Atreus' son; while he, waiting back beside the swift ships,
Would take them, and distribute them little by little, and keep many.
All the other prizes of honour he gave the great men and the princes
Are held fast by them, but from me alone of all the Achaians
He has taken and keeps the bride of my heart. Let him lie beside her
and be happy. Yet why must the Argives fight with the Trojans? (328-35)

In this excerpt, Achilles explains to Odysseus in great detail his grievances against Agamemnon, who has wronged him by taking his concubine. Looking at the use of the word "bride," one might be inclined to think that Achilles was in love with Briseis, and thought of her more as a companion than a war prize.

Although it is undeniable that Achilles seems to hold feelings for her, it can be argued that her value in Achilles' eyes comes from her being a trophy worthy of his achievements in war, therefore reflecting his whole existence. Keeping in mind that Achilles sailed off to the war knowing that he is going to die if he fights, it is safe to deduce that Achilles' love was not for Briseis as a person but what she stood for as a captured queen, in a war where a thousand ships sailed to make another queen, Helen, return home. Briseis may not be as worthy of pursuit as Helen in terms of her qualities and status, but she is a royal prize taken from the sacked city of Lyrnessus, which begs the comparison between the cause for which Agamemnon summoned Achilles, and Achilles' reason behind pulling from the war. How can Achilles be expected to fight against Troy in order to recollect a married woman who seems to stay by her own will, when his woman is taken by force? Achilles continues his monologue by asking the same question, describing to Odysseus the unfairness of the situation in which Agamemnon has left him:

And why was it the son of Atreus assembled and led here
these people? Was it not for the sake of lovely-haired Helen?
Are the sons of Atreus alone among mortal men the ones
who love their wives? Since any who is a good man, and careful,
Loves her who is his own and cares for her, even as I now
loved this one from my heart, though it was my spear that won her.
Now that he has deceived me and taken from my hands my prize of honor,
let him try me no more. I know him well. He will not persuade me. (338-45)

Achilles' reason to pull from the war is based on the hypocrisy of Agamemnon, the son of Atreus, which he claims to have ripped him off his pride and honor. Despite telling Odysseus that he loved Briseis from his heart, the rest of his reasoning behind his affection towards Briseis can be interpreted as dutifulness, due to the link Achilles draws between his relationship with Briseis and Menelaus' marriage to Helen. Rather than love, it is the reclamation of Menelaus' honor, which will be proclaimed with the return of Helen, aside from the riches of Troy that will be shared amongst the kings and princes. It is not a far-fetched assumption that Achilles' true feelings toward Briseis, since women's worth were measured by what they can give to men, which regrettably still holds true to different extents in most parts of the world. Johanna Bond, the current dean of Rutgers Law School, explains the concept of honor by likening it to a currency that is used among men in patriarchy in her article entitled "Honor as Property" published in the 23rd volume of *Columbia Journal of Gender and Law* in 2012:

Throughout the world, honor operates as a form of social currency. It is a highly valued and zealously protected asset. Although not alienable, honor functions informally as a form of property. Honor exists in some form within most communities and often operates to constrain women's behavior. Although a common misperception links honor primarily with cultures in the Middle East, honor functions in similarly gendered ways around the world. (202)

Briseis' status as a queen who was captured as a war prize and gifted to Achilles, the best of the Greeks, as a trophy that should be worthy of all of his achievements and reflect his hard earned glory is the origin of Achilles' love in *The Iliad*. His willingness to trade his life for an unknown amount of fame that will be bestowed upon him verifies his commitment to the heroic ideals. In order to obtain and preserve these goals, he must keep his honor intact, which leads to the conundrum caused by Agamemnon. Women are seen as the personification of men's honor in *The Iliad*, whom men love by extension to how well their values are kept up by these properties. Therefore, the motives behind Achilles' love for Briseis should be analyzed in light of the societal expectations and gender roles at the time. It is perhaps one of the reasons behind Miller's choosing Patroclus as the narrator in *TSOA*, as Briseis is turned into a more

important figure around the camp of the Argives and is never seen as a romantic interest of Achilles. In fact, Briseis' reimagined friendship with Patroclus replaces the assumed dynamics she has with Achilles in *The Iliad* as the central relationship that affects the course of events in the story. Her declassing from a queen to an Anatolian farm girl in Miller's reimagination allows her to be freed from the title of a "trophy worthy of a hero," and demotes her to a less significant role in regards to representing Achilles' honor. This alteration gives way to scheming a new perspective on Achilles' behavior after Agamemnon takes his war prize, which Miller utilizes by once more centralizing the relationship between Patroclus and Achilles.

Freeing Briseis from the expectations of upholding Achilles' greatness does not come at the cost of depreciating her vitality in the story, however, as Miller finds the ground to give her more power by demoting her social status. Patroclus grows fond of Briseis when she assumes the role of the camp mother within the Argives, and even asks him "to teach her medicine, and promise[s] in return a knowledge of the area's herbs, indispensable to Machaon's dwindling supply" (252). In her new role as a simple farm girl, Briseis is rewritten as a woman whose existence serves more purpose than her original representation in the epic poem. By doing so, she is also reversed into a role that does not support Achilles' value, but one that challenges his worth in relation to Patroclus. Although their downfalls were caused by different reasons, Patroclus gave Briseis a lifeline that saved her from a life of misery, as Peleus, Achilles' father, saved Patroclus when he was exiled. Taking her as his war-prize is not an act of self-proving on Achilles' part anymore, but an act of mercy prompted by Patroclus. The intent of keeping her as a concubine is completely erased in the novel, as Patroclus makes it clear in Chapter Twenty-Four that Briseis has become a part of his family;

We were sitting close to each other, heads together as if in conspiracy. I could smell the fruit she had eaten, I could smell the rose oils she pressed for the other girls, still staining her fingers. She was so dear to me, I thought. I imagined her as a girl, scraped with tree-climbing, skinny limbs flying as she ran. I wished I had known her then, that she had been with me at my father's house, had skipped stones with my mother. (253)

In the novel, Briseis is never seen as a prize, nor a reward for Achilles' display of courage in battle. The passage above presents how the first impressions between Briseis, a war captive, and Patroclus, the right-hand man of the most feared Greek soldier, have developed into more established and cherished levels of trust. In fact, for Patroclus, it has taken the form of familial love, which fits the lifestyle Miller illustrates for the Myrmidon camp. The existence of the women in the camp is not associated with the symbol of military and physical success, which were two of the most conspicuous and coveted traits traditionally attributed to masculinity and maleness. According to Scott Rubarth's description in "Competing Constructions of Masculinity in Ancient Greece," (2014) masculinity and masculine values in ancient Greece were regarded as follows;

Greek conceptions of masculinity are intimately tied to the virtue of courage. The very word that we translate as courage, *andreia*, comes from the Greek word for a male adult, *anêr/andros* and can be translated as 'manliness.' Courage is usually used to specify the excellence of bravery and valor, especially on the battlefield. Hence this is an excellence or virtue not normally applied to women, except by analogy, since women were excluded from military training and activity in all Greek cities. Courage in battle was primarily seen as a male affair. (24)

In this regard, it should be noted once more that realistically, it is expected for the women captured in war to be associated with the masculine qualities of the soldier by whom they are won. In *TSOA*, the women are taken by Achilles with Patroclus' initiative not as prizes but rescues from other soldiers in the Greek camps. Miller's Patroclus willingly chooses not to learn how to fight, and remain as a mere

participant in the great events of battling against the city of Troy, in order to stay beside his lover, Achilles, as well as to fulfill his oath taken at the age of nine as a suitor of Helen. He continues to defy the expectations from a grown man, who is expected to take interest in proving his worth to reach the masculine ideals, some of which are pursued by Achilles in his pursuit of gaining eternal glory. Patroclus' approach to Briseis results in a camp life that resembles more of a community, with Briseis' help of assuring the other girls that they are now safe with the Myrmidons. Thus, Miller's reimagined version of Patroclus allows the modern reader to envisage possible, albeit romanticized, answers to questions that arose with the gradual loss of the knowledge, salvaged by history, on the daily lives of soldiers in ancient history.

The centralization of Patroclus as the key component in the development of the story begs for certain alterations in the plot that may not have any literary or historical foundation. While Miller's re-imagination of certain parts of the original story, such as the life of the war captives in the Greek camps or the motivations of certain characters, can be justified with either the lack of prominent information or the possibility of a different outlook, the instances of unsubstantiated manipulations to the story are not few in number to have a measurable effect on the overall harmony of the novel. One of the most prominent examples of such manipulations can be easily recognized in Patroclus' relationship with the women around Achilles, especially those who have romantic affinity with the hero in canonical works. To illustrate, Patroclus' familial and platonic emotions towards Briseis is not returned on the mutual grounds in the novel. The insertion of Briseis' romantic affection towards Patroclus stems from the obviously amicable relationship the two share in both the novel, and the epic poem. Notwithstanding, this nonmutual affection is an original addition that only serves to highlight the characteristic traits of Patroclus. In Chapter Twenty-Four, right after Patroclus' comments on how he perceives Briseis to be a part of his family, a pivotal deviation from the original story takes place:

Her lips touched mine. I was so surprised I did not move. Her mouth was soft and a little hesitant. Her eyes were sweetly closed. Of habit, of its own accord, my mouth parted. A moment passed like this, the ground beneath us, the breeze sifting flower scents. Then she drew back, eyes down, waiting for judgment. My pulse sounded in my ears, but it was not as Achilles made it sound. It was something more like surprise, and fear that I would hurt her. I put my hands to hers. She knew, then. She felt it in the way I took her hand, the way my gaze rested on her. (253)

Briseis' sudden display of affection allows the readers to witness a genuinely kind-hearted reaction from Patroclus, further solidifying his positive and heroic image. Patroclus himself does not need or want this attention, however it elevates his position as a man worthy of respect and love in the eyes of the reader. In *the Iliad*, Patroclus' courteousness is stated through Briseis again, only in post-mortem and in a lament that still focuses on his promise to marry her to Achilles after the war is over. This monumental change to the original relationship between the two allows Miller to explore Patroclus as a gem among the rocks, as well as a man whose weakest spot is a heroic trait. Unlike in traditional tragedies, where a hero has a critical flaw called hamartia that causes their downfall, Patroclus' demise stems from his kind-heartedness: a value that is universally accepted as an exemplary trait of goodness, and a quality that most heroes share in modern mainstream media. The rest of the conversation between Briseis and Patroclus after the incident further exemplifies the bending of the story and the fictionalization of the canon:

"I'm sorry," she whispered. I shook my head, but could not think of what more to say. Her shoulders crept up, like folded wings. "I know that you love him," she said, hesitating a little before each word. "I know. But I thought that—some men have wives and lovers both." Her face looked very small, and so sad that I could not be silent. "Briseis," I said. "If I ever wished to take a wife, it would be you." (253)

Comparably to the rewriting, Briseis expects Achilles to become her husband in Homer's *The Iliad*, bestowing upon her the highest honor an enslaved woman in the ancient Greek culture could possibly achieve. This expectation is revealed in Book 19, when Briseis mourns over Patroclus' body and claims that Patroclus promised that she would be married to Achilles in front of the Myrmidons once the war is over (333-356). In contrast to the redirected version of Briseis' romantic expectations in *TSOA*, Homer's Briseis seems to lack the selfless motivations her Anatolian farm-girl double possesses, due to the intensity of the feelings she carries for Achilles being less unconditional than the love she harbors for Patroclus in the rewriting. In loving Patroclus, Briseis does not gain the privileges she could obtain by marrying Achilles, for which she admits to have been waiting in *The Iliad*, hence her intentions in the novel come off as purer and driven by unpremeditated motivations than the original. On one hand, the overall deviation in Miller's illustration of Briseis from her original representation in *The Iliad* elevates her from a position where her worth is tied to her status as a captured queen, bound to carry the weight of her new owner. This move aligns Miller's novel with the feminist revisionist mythmaking movement, as many scholars such as Alicia Ostriker (1987) argue that giving no voice to female characters in the myths that culturally shape society is a crime against women, which needs to be changed by female writers (*Stealing the Language—The Emergence of Women's Poetry in America*, 211). On the other hand, the changes in Briseis' story and the shift of her interest from Achilles to Patroclus ultimately puts the latter in a much more favorable position, as it helps to illustrate Patroclus as a heroic man who saves lives, in contrast to his hero lover who gains the title by slaying people instead.

Nonetheless, the pedestal on which Patroclus is placed in order to create a new sense of heroism in this story is not the only revision in the representations of the masculinity in *The Iliad*. Patroclus is never defined by his title as a warrior in *The Iliad*, although his capabilities as a good soldier is mentioned when he fights in Achilles' place. Similarly, Achilles' combat skills and rage are more defining factors in his personality than his humane characteristics, such as his worries about his legacy and his affection towards the people around him. In *TSOA*, both characters go under a makeover where their less masculine qualities are highlighted and serve as their main personal traits. For instance, Achilles' feminine beauty and his apathy towards other people's emotions undergo a revision in this retelling, where they are re-presented as innocence and naivete. Similarly, Patroclus' kind and forgiving nature is brought forth in his reactions to the reimagined scenarios which are carefully added by Miller into the dynamics of Patroclus' relationship with others.

Achilles' transition from a warlord with an unmatched rage and strength to a demigod with good intentions, who wants to be the first hero to be famous and happy (98) but is fated to an early demise in exchange of eternal glory. Miller focuses on portraying Achilles as someone who wants to defy the calamitous fate of heroes, which is an important element in every tragedy in classical literature. In his article entitled "The Aristotelian Concept of the Tragic Hero," Charles H. Reeves reminds his readers the following:

[...] if the drama invoke fear in us, it must place before us the misfortune of man like ourselves. But remember that the ourselves here includes Aristotle himself, his colleagues and pupils, and the main body of the literate public of Athens. (183)

As understood from the excerpt, the suffering of the tragic hero is an essential part of the story according to the Aristotelian concept of how a good tragedy should be. While Miller's interpretation of Achilles' story does not take away from the pain from which the hero suffers, her portrayal of Achilles and his goals beg the question whether it is necessary to make the heroes suffer in order to glorify their legacy. In *TSOA*, the most redeeming qualities of Achilles are the ones which are unrelated to his strength and

his many victories in the battlefield. His sometimes child-like naivety, and his loyalty to Patroclus are deliberately called to attention in a way that frees the characters from the critics' expectations of their roles in the story. Achilles, as the hero, is described as a young man who would choose happiness over glory had he not been forced by his fate to take part in a war that should not concern him. Miller's interpretation gives the readers an out of the rigid portrayal of any tragic hero, where she relates to the innate hope of any reader for the characters in the story to have an ending where they live happily ever after. Miller's retelling ultimately reaches the same end as the canonical texts about Achilles' demise, although not before humanizing Achilles' appearance as a tragic hero. She may not be able to alter the ending; however, she makes sure to give him a happy beginning, where the readers witness his carefree days as the prince of Phthia.

Miller's rewriting of Achilles does not stop with his internal goal to live a happy life with Patroclus, and continues in his relationships with the other characters around him. In order to highlight his utmost loyalty to Patroclus, and keep his eyes on the goal re-imagined by Miller, the bestiality of Achilles' former representations is replaced with a form of gullibility born out of inexperience in the real world, where he is not adored and feared as the son of a king and a goddess. One of these alterations are made to his relationship with women, specifically to the way he treats the women around her. Not only is he described as a loyal lover to Patroclus who abstains from touching the captive women he earns as his war prize, but his only remaining physical relationship with a woman, who is the princess of Scyros, is also transformed into a fit of misunderstanding, blamed onto his mother, Thetis.

Deidameia is the mother of Achilles' child, Neoptolemus in Statius' *Achilleid*, where Achilles disguises himself as a woman in the island of Scyros to escape from having to fight in the war. As Craig M. Russell writes in his article entitled "The Most Unkindest Cut: Gender, Genre, and Castration in Statius' *Achilleid* and *Silvae*," despite arriving at Scyros as a child, "[a]t some point during his stay on Scyros, Achilles has certainly reached the biological state of adult sexual capacity, as his rape of Deidameia and fathering of Neoptolemus prove" (Russell 95). In *TSOA*, this savagery is completely changed into a ruse planned by Achilles' mother in order to have a grandchild, since Achilles is destined to die early. In the novel, Achilles is taken from Pythia by her mother out of his will and is forced to crossdress himself as a female. His union with Deidameia is rewritten as a consensual sexual relationship of two people who were both manipulated by Thetis. Deidameia is promised to have Achilles as her husband, and Achilles was tricked into believing that Thetis would bring Patroclus onto the island if he slept with the girl, which Patroclus immediately understands to be a lie as Achilles tells him the story (126). When Patroclus asks Achilles if Thetis took her because of their relationship, to which Achilles responds with, "Deidameia was because of you, I think," (130) further proving his gullibility born out of inexperience despite his traits that exceed human capabilities.

Highlighting the femininity of Achilles also helps draw the attention from Achilles' raw power to a much more fragile side of his, which are explained in great detail through his relationship with Patroclus. In Chapter 12, Achilles is presented in women's clothes, dancing in disguise for the guest of Lycomedes, who happens to be Patroclus, and his identity is about to be revealed. Patroclus recognizes Achilles when he sees his eyes, and Achilles introduces Patroclus as follows:

'Who is this man, Pyrrha?'

'No one!' Deidameia had seized Achilles' arm, was tugging at it.

At the same time, Achilles answered coolly, 'My husband.'

'He is not! That's not true!' Deidameia's voice rose high, startling the birds roosting in the rafters.

(122)

Achilles is no more portrayed as a natural born soldier, as Miller first portrays him as a boy who had to be taught how to hate, and kill. He is no longer defined by his rage and selfishness, nor is his understanding of love is still tied to the value he might receive from the person in whom he is interested. Being in a sexual, let alone a romantic relationship with another man as an adult is not a concept that was accepted in the ancient Greek societies. According to Ruth Mazo Karras, even in Roman culture not all men were considered penetrable, while some adult men were considered 'less of a man' for their penetrability. ("Active/Passive, Acts/Passions: Greek and Roman Sexualities", 1261) Because of his relationship with Patroclus, Achilles faces a threat of losing the respect of other people, for which he seems to have any care throughout the novel. This is perhaps another reason as to why Patroclus is chosen as the narrator, since adoring Achilles with feelings other than rage such as unconditional love and loyalty destroys the ideal heroic and masculine image attributed to Achilles in *The Iliad* and other forms of adaptations, especially in contemporary media. After all, who could know Achilles' less scary, and loving side better than his beloved companion, Patroclus? The retelling focuses on filling the gaps left in *The Iliad* about how Patroclus gained this title, and what makes him worthy of such a position in Achilles' life that his death alone compared to many of their comrades can cause Achilles to return to war at the expense of his life.

The freeing of Achilles from the traditionally heroic and masculine expectations are unfortunately tied to his manipulation by her mother, who, as a victim of rape and losing her autonomy over her body due to the will of gods that are more powerful than him, forces her own ideals onto her son, and causes him to have coitus with a woman with dubious consent. As Patroclus recalls it, Achilles describes the two times he had lain with Deidameia to oblige his mother in a way that portrays his unwillingness to move forward with the act, stating he had feared hurting Deidameia who was as small as a child, wanted it to be over as quickly as possible, and missed Patroclus (139). Similarly, Patroclus' freeing of traditionally masculine expectations also come at the expense of sexual abuse. Deidameia is the first to take advantage of him, which starts off as bullying as quoted below:

She slapped me. Her hand was small, but carried surprising force. It turned my head to the side, roughly. The skin stung, and my lip throbbed sharply where she had caught it with a ring. I had not been struck like this since I was a child. Boys were not usually slapped, but a father might do it to show contempt. Mine had. (135)

The power Deidameia is abusing comes from her social status and counts as her birthright, allowing her to trample over Patroclus' male privilege due to his status as a common man. Since his princehood has been stripped away with his exile and denunciation by his father, the only remaining factor that ties him to his past is the oath he had taken as a prince to protect Helen. However, his silence against Deidameia's violence stems from not his loss of princely title but his familial traumas caused by the contempt he received from his father. The reason for his father's dislike towards him lies within the lack of physical traits traditionally attributed to manhood and masculinity in Patroclus' appearance. Having been outcast by his father due to his unsatisfactory appearance, Miller's Patroclus cannot face the verbal abuse by Deidameia in a manner conventionally fitting to not just a man but a person deserving of Achilles' affection. In the following lines, Deidameia's taunting increases as she seems to have come to the same conclusion:

She bared her teeth at me, as if daring me to strike her in return. When she saw I would not, her face twisted with triumph. 'Coward. As craven as you are ugly. And half-moron besides, I hear. I do not understand it! It makes no sense that he should—' (135)

Despite the reasons she lists expressly, Deidameia cannot deny the unbreakability of the bond between Patroclus and her love interest, videlicet the greatest warrior promised to her as her future husband by Thetis. As Patroclus puts it, Deidameia had no power to drive a wedge between them, even as the mother of Achilles' unborn child (137). Therefore, Miller's reinterpretation of Patroclus' relationship with Achilles frees Deidameia from her violation as well; however, this is not a mere act of mercy in light of feminist revisionist ideals on a female character who is canonically assaulted by a strong man. Not unlike Thetis, Deidameia's acts project the sufferings she faces in her canonical representations. To put it another way, while she is no longer a victim of a horrendous crime committed against her by Achilles in Statius' *Achilleid*, she becomes the perpetrator of a similar transgression of one's sexual and physical boundaries in *TSOA*. When Deidameia takes advantage of Patroclus, it is not a product of Patroclus being physically dominated by her, but of his innate urge to sacrifice himself to provide, and the fear of being a disappointment:

Almost, I fled. But I couldn't bear to see her face broken open with more sorrow, more disappointment — another boy who could not give her what she wanted. So I allowed her hands, fumbling a little, to draw me to the bed [...] I will not say I was not aroused. A slow climbing tension moved through me. It was a strange, drowsy feeling, so different from my sharp, sure detest for Achilles. She seemed hurt by this, my heavy-lidded response. More indifference. And so I let myself move, made sounds of pleasure [...] (140)

Patroclus' intentions to stay and let Deidameia lure him into a sexual act in which he has no interest prove that he is needlessly selfless, and is willing to fix Achilles' mistakes for him. Just as he sacrifices himself in order to save the Greek soldiers after Achilles stays indifferent to the huge losses the Greek side faces without him, Patroclus sacrifices his autonomy over his body in order to save Deidameia from her mental and emotional destruction caused by Achilles' indifference towards her. The traumatizing effects of this sacrifice is described later in the chapter as quoted below:

When I found Achilles, I pressed myself to him in relief at the joy between us, at being released from her sadness and hurt.

Later, I almost convinced myself it had not happened, that it had been a vivid dream, drawn from the descriptions and too much imagination. But that is not the truth. (141)

As much as this foreshadowing accentuates the depths of Patroclus' loyalty and love toward Achilles, which is constantly mentioned in the novel in various descriptive ways, it may not justify the alteration of Deidameia as the perpetrator, and Thetis as the perpetrator, of the same crime from which they suffered at the hands of men. The reinvented feminine power in the patriarchal settings of the classical texts might have been a more welcomed change, had it not been used to highlight the vulnerabilities of the two male protagonists. This exchange for the re-negotiation of these heroic figures is also apparent in the relationship between Briseis and Patroclus, as her re-directed affection towards Patroclus eventually leads her to force herself onto Patroclus (p.235). In the end, Patroclus is seen sacrificing yet another part of himself in order to save someone else's feelings, and perhaps to prevent earning anyone's dislike towards himself. In his interaction with Briseis in Chapter Twenty-Four, Patroclus is met with the question of whether he has wanted to be a parent, to which he responds as quoted below:

"Do you not ever want children?" she asked. The question surprised me. I still felt half a child myself, though most my age were parents, several times over. [...] And then I understood, too late, what she had really been asking me. I flushed, embarrassed at my thoughtlessness. And humbled, too. I opened my mouth to say something. To thank her, perhaps. (254)

Miller's interpretation of Patroclus' psyche as a man who is not meant to be a soldier, but is fated to be the best Myrmidon creates a duality between the expectations of a traditional hero and the re-negotiated

traits of a hero whom the modern reader would accept as a man of high esteem. This interaction comes right after Patroclus' deliberation with Achilles on who the fated Myrmidon in the Fates' prophecy might be (250), where Patroclus is also oblivious to the fact that it is him, for he is not the most skilled soldier but the most respected person from Pythia due to his medicinal skills that helped the injured soldiers in the Greek camps over the years. Despite not knowing that he is fated to die in two years' time, he is already prepared to end his life when Achilles dies as prophesized on page 177. However, Briseis' question causes Patroclus to realize that he will die without an heir, unlike Achilles, who already has a son under Thetis' care, which Patroclus ponders on extensively:

That night I could not stop thinking of it: Briseis' and my child. I saw stumbling legs, and dark hair and the mother's big eyes. I saw us by the fire, Briseis and I, and the baby, playing with some bit of wood I had carved. Yet there was an emptiness to the scene, an ache of absence. Where was Achilles? Dead? Or had he never existed? I could not live in such a life. But Briseis had not asked me to. She had offered me all of it, herself and the child and Achilles, too. (254)

Patroclus' contemplation of leaving an heir in this world is cut short after he discusses the topic with Achilles and senses his jealousy in his words, which immediately makes him backtrack on his thoughts. Seeing Achilles deal with such a foreign feeling as a prince who has never lost anything, Patroclus feels "cruel, suddenly, for bringing it up" (256). His fear of disappointing people continues in his interactions with Briseis, too, as he still sees "the softness in her eyes" when she looks at him, and tries his best to return it despite their feelings not being mutual (256). As evident in these examples, Patroclus is deliberately portrayed as a man who is eager to satisfy others at the expense of his own well-being, which can be counted as the opposite of what a good hero who is well versed in combat skills would even consider in a classical text.

Patroclus' idealization as a hero whose noble qualities are more aligned with the values of the modern-day society is encoded into his relationships with the women that were associated with Achilles in both Homer's poems and other classical works. *TSOA* simply aims to break the tradition of the emotional and sexual abuse towards women that were sadly not regarded as problematic in the classical era as they are today. Nevertheless, despite the appealing rationale behind these changes, the execution of the alterations to the representation of masculine power in the original stories come at the expense of almost vilifying the female characters canonically tied to Achilles. Deidemeia, the mother of Achilles' child in *TSOA* as well as certain classical texts, holds Patroclus as responsible for Achilles' indifference towards her after Patroclus arrives at the island of Scyros.

Conclusion

As much as the story of Achilles in *The Iliad* is unique in its retelling of the Trojan War and the interactions between the characters, it is not the only retelling that has survived from the classical era. While Homer focuses on Achilles' wrath, and recites the poem around the theme of rage and pride, other accounts focus on different aspects of Achilles' life and personality, such as his relationship with Patroclus in Aeschylus' *Myrmidons* in the Hellenistic era, or his earlier life before arriving to Troy as described by Statius in *The Achilleid* during the Roman Era. Aside from literary works, Achilles became the topic of philosophical texts as well, with *Symposium* by Plato being one of the most well-known works from this period. Needless to reiterate, every prominent philosopher, tragedian or poet had their unique perspective on the myths that they pondered and worked on, and brought out their own interpretation of these tales that are already well known to the public in illo tempore. The trend of retelling these stories in contemporary literature is therefore not in a misalignment with the tradition that was followed by the artists and scholars in antiquity. Madeline Miller's prose on Achilles' life from

the perspective of Patroclus follows the same tradition by adding her inference of the myths surrounding Achilles' life and overall personality.

Miller's approach to Achilleis' story is heavily influenced by the "canonical" works, but uses a fresh perspective to create a new song dedicated to the greatest Greek hero. Although it is not an ode, the language is very illustrative and stunning, detailed with metaphors and similes in an almost Virgilian manner. Thus even in its prose form, it reads like an epic told in the first-person narrative. It may not be performed as one, but it is a song of Achilles that is sung by Patroclus, in life and death. Since Patroclus and Achilles are originally childhood friends, the chosen narrator of the song is one of the most suitable characters aside from Thetis who can talk about Achilles from a personal perspective and has enough knowledge about him in combat as well. With 256 out of 352 pages, approximately seventy percent of the novel is dedicated to Achilles as a civilian in the way that Patroclus viewed him since their first encounter before he became a warrior and was considered a weapon in the Trojan War. This allows Miller to explore Achilles as a dynamic character much like Homer, but she chooses to focus more on his multidimensionality by starting from his past as Statius did.

In the Q&A on her website, Miller states that it was important for her to "stay faithful to the events of Homer's narrative," while still exploring the parts that were not explained in detail. In the same interview she claims "Although Homer tells us what his characters do, he doesn't tell us much of why they do it. Who was Achilles? And why did he love Patroclus so much?" In this sense, writing this novel was a way for her to find an answer to the questions she had upon reading Homer's works. She was able to make the obscurities more explicit, both in content and characterization, while staying as true to the format and context as possible. Exploring Achilles and Patroclus' relationship also benefits her writing since Miller's aim is to explore Achilles as a more rounded character and put him in a brighter light. Her portrayal of Achilles doesn't only detail Homer's descriptions but also puts certain scholars' ideas on him and his virtues into question, such as Plato's, who believed Achilles to be a commendable character. Patroclus who knows him as a friend, a lover, and a comrade is therefore the perfect choice for a narrator.

References

- Bond, Johanna E. "Honor as Property." *Columbia Journal of Gender and Law*, vol. 23, no. 2, 2012, pp. 202-256. *HeinOnline*, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/coljgl23&i=220>. Accessed: 19 March 2024.
- Homer, Richmond Lattimore, and Anthony Quayle. *The Iliad*. Chicago: University of Chicago Press, 1962. Epub. <https://archive.org/details/the-iliad-homer-lattimore>. Accessed 9 Feb. 2024.
- Groce, Eric, and Robin Groce. "Authenticating historical fiction: Rationale and process." *Education Research and Perspectives* 32.1 (2005): 99-119. Accessed 5 Oct. 2023.
- Miller, Madeline. *The Song of Achilles*. London; New York, Bloomsbury, 2011. Print
- Miller, Madeline. *Circe*. New York, Bloomsbury Publishing PLC, 2018. Print.
- Nawrot, Kathy. "Making Connections with Historical Fiction." *The Clearing House*, vol. 69, no. 6, 1996, pp. 343-45. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/30189210>. Accessed 12 Mar. 2024.
- Ostriker, Alicia. *Stealing the Language – The Emergence of Women's Poetry in America*. London: The Women's Press, 1987, Epub. Accessed 6 Dec. 2023.
- Ostriker, Alicia. "The Thieves of Language: Women Poets and Revisionist Mythmaking." *Signs*, vol. 8, no. 1, 1982, pp. 68-90. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/3173482>. Accessed 6 Dec. 2024.
- Reeves, Charles H. "The Aristotelian Concept of the Tragic Hero." *The American Journal of Philology*, vol. 73, no. 2, 1952, pp. 172-88. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/291812>. Accessed 28 Feb. 2024.
- Rubarth, Scott. "Competing constructions of masculinity in ancient Greece." *Athens Journal of Humanities & Arts* 1.1 (2014): 21-32. Accessed 2 Feb. 2024.
- Russell, Craig M. "The Most Unkindest Cut: Gender, Genre, And Castration in Statius' 'Achilleid' AND 'Silvae' 3.4." *The American Journal of Philology*, vol. 135, no. 1, 2014, pp. 87-121. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/24559852>. Accessed 16 Jan. 2024.

30. Yapı Özellikleri ve Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Mustafa Ruhi Şirin'in "Masal Kız" Adlı Şiiri¹

Şener DEMİREL²Cansu KARABULUT³

APA: Demirel, Ş. & Karabulut, C. (2025). Yapı Özellikleri ve Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Mustafa Ruhi Şirin'in "Masal Kız" Adlı Şiiri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 503-534. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898180>

Öz

Metin birbiriyle anlamlı ve sıralı cümlelerin bir araya getirildiği dil ürünüdür. Bir metnin metin değeri taşıyabilmesi sözcükler ve cümleler arasında kurulan anlam ve mantık uyumuna bağlıdır. Bu uyum metinsellik ölçütleri ile sağlanır. Metinsellik ölçütleri, metnin anlamlı ve tutarlı bir bütün olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan koşulları ifade eder. Söz konusu ölçütler; bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, durumsallık ve metinlerarasılık olmak üzere yedi başlık altında toplanır. Bağdaşıklık, metin tümceleri arasındaki dilbilgisel ve sözcüksel bağlantılar; tutarlılık ise metin tümceleri arasındaki anlamsal uyumdur. Amaçlılık, metnin bir iletişim amacına hizmet etmesini; durumsallık, metnin üretildiği ve alımlandığı bağlama uygun olmasını; kabul edilebilirlik, metnin hedef kitlesi tarafından anlaşılır ve değerli bulunmasını; bilgilendiricilik, metnin yeni ve ilgi çekici bilgiler içermesini ve metinlerarasılık ise, metnin diğer metinlerle kurduğu bağlantıları ifade eder. Metinler kendi içlerinde; küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı olmak üzere birtakım yapılardan meydana gelir ve söz konusu her bir yapı aynı zamanda metnin farklı düzeylerdeki bölümlerini ifade eder. Küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı özellikleri, metnin nasıl oluşturulduğunu ve anlaşıldığını gösteren özelliklerdir ve metnin farklı düzeylerdeki bölümlerini ifade eder. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, Mustafa Ruhi Şirin'in "Gökyüzü Çiçekleri" adlı şiir kitabında yer alan "Masal Kız" şiiri, yapı özellikleri ve metinsellik ölçütleri bağlamında incelenmiştir. İçerik analizi yapılarak elde edilen bulgulara göre, metinde metin merkezli ölçütlerden bağdaşıklık ve tutarlılığın yüksek düzeyde sağlandığı; okur merkezli ölçütlerden ise metinlerarasılığın ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkçe Eğitimi, Mustafa Ruhi Şirin, "Masal Kız" şiiri, metinsellik ölçütleri,

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

FİNANSMAN: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İthenticate, Oran: %17

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.10.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898180>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Professor, Fırat University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education (Elazığ, Türkiye) **eposta:** sdemirel63@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0152-1081> **ROR ID:** <https://ror.org/05teb7b63>, **ISNI:** 0000 0004 0574 1529, **Crossref Funder ID:** 100009096

³ Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı / PhD Student, Fırat University, Institute of Educational Sciences, Department of Turkish Education (Elazığ, Türkiye) **eposta:** cansukarabulut231@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-3781-8362> **OR ID:** <https://ror.org/05teb7b63>, **ISNI:** 0000 0004 0574 1529, **Crossref Funder ID:** 100009096

yapı özellikleri.

Mustafa Ruhi Şirin's Poem Titled "Fairy Tale Girl" in the Context of Structure Features and Textuality Criteria⁴

Abstract

Text is a linguistic product that consists of meaningful and sequential sentences put together. The text value of a text depends on the semantic and logical harmony established between words and sentences. This harmony is ensured by the textuality criteria. Textuality criteria are the conditions that are necessary for the text to be accepted as a meaningful and coherent whole. These criteria are grouped under seven headings: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, informativeness, situationality, and intertextuality. Cohesion is the grammatical and lexical connections between text sentences; coherence is the semantic harmony between text sentences. Intentionality is the service of the text to a communication purpose; situationality is the suitability of the text to the context in which it is produced and received; acceptability is the understanding and appreciation of the text by the target audience; informativeness is the inclusion of new and interesting information in the text and intertextuality is the expression of the connections that the text establishes with other texts. Texts consist of various structures within themselves; small-scale structure, large-scale structure and superstructure, and each of these structures also expresses the different levels of the text. Small-scale structure, large-scale structure and superstructure features are the features that show how the text is formed and understood and express the different levels of the text. In this study, which used the document analysis method, the poem "Masal Kız" by Mustafa Ruhi Şirin, which is included in his poetry book "Gökyüzü Çiçekleri", was examined in terms of structure features and textuality criteria. According to the findings obtained by content analysis, it was determined that cohesion and coherence, which are text-centered criteria, were provided at a high level in the text; and intertextuality, which is a reader-centered criterion, came to the fore.

Keywords: Turkish Education, Mustafa Ruhi Şirin, "Masal Kız" poem, textuality criteria, structure features.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticate, Rate: %17

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 30.10.2024 **-Acceptance Date:** 20.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898180>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Dil, insanoğlunun sahip olduğu en önemli güç kaynaklarından biridir. Çünkü bu gücün sayesinde insan, zihinsel faaliyetlerini geliştirir ve aktarır; duygu ve düşüncelerini de yine bu yolla iletir. Dil, bu açıdan uçsuz bucaksız bir deniz gibidir; kişi bu sınırsız denizden ömür boyu faydalanarak düşünme, anlama, sorgulama, araştırma ve sorun çözme gibi zihinsel beceriler çerçevesinde kendini geliştirir. Zihinsel becerisi gelişen bireyin bakış açısı zenginleşir, toplumla bütünleşmesi kolaylaşır, kişisel ve kültürel yönden de sınırlarını aşar. Böylece dil, bireyi her yönden değıştirip geliştiren bir güç hâlini alır.

Kaplan (2021, s. 154) dilin insanları bir araya getirerek milletleri oluşturduğunu; Ergin (2009, s. 3) dilin insanlar arasında iletişim kurmaya yarayan doğal bir araç, yaşayan bir varlık ve eski bir anlaşma; Karaağaç (2013, s. 274) dilin insanlara gerçek dışı bir dünya yaratma ve tarihe katkı sunma fırsatı veren, toplumsal anlaşmalara dayanan ve seslerle anlamları bağlayan bir sistem; Aksan (2020, s. 11) dilin çok yönlü, farklı bakış açılarına göre değışen ve bazı gizemleri hâlâ çözülemeyen sihirli bir varlık; Saussure (1998, s. 39) ise, dilin bir göstergeler dizgesi olduğunu ifade eder. Çünkü insanlar gördüklerini ve duyduklarını dil aracılığıyla sözcüklere aktarır (Karakuş, 2012, s. 5). Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları sembolik bir sistemdir ve sesler, işaretler, yazılar veya hareketler gibi farklı biçimlerde ortaya konur. İnsanların düşüncelerini, duygularını, isteklerini ve bilgilerini paylaşmalarını sağlayan dil, bu özellikleriyle aynı zamanda edebiyatın, kültürün, sanatın ve bilimin de en somut göstergelerinden biridir.

Çocuk edebiyatı; çocukların hayâl gücünü geliştiren, dil becerilerini güçlendiren ve estetik algılarını besleyen önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle çocuklara yönelik yazılan şiirlerde, dilin işlevselliğı ve anlam dünyası büyük önem taşımaktadır. Ancak çocuk şiirlerinin yapısal ve içerik özelliklerine yönelik akademik incelemeler sınırlı kalmaktadır. Mustafa Ruhi Şirin'in "Masal Kız" adlı şiiri, masalsı öğeler barındıran ve çocukların zihinsel gelişimine katkı sağlayan bir yapı sunmaktadır. Bununla birlikte şiirin bağdaşıklık, tutarlılık ve metinlerarasılık açısından nasıl bir yapı sunduğı daha önce detaylı olarak ele alınmamıştır. Çocuk edebiyatına yönelik metinlerin metinsellik ölçütleri bağlamında incelenmesi, hem edebî hem de eğitsel açıdan büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Ruhi Şirin'in "Gökyüzü Çiçekleri" adlı şiir kitabında yer alan "Masal Kız" şiirini yapı özellikleri ve metinsellik ölçütleri bağlamında incelemektir. Bu inceleme ile şiirin anlamlı ve tutarlı bir metin olarak nasıl oluşturulduğı, şiirde hangi dilbilgisel ve anlambilimsel unsurların kullanıldığı, şiirin iletişim amacı ve okuyucu beklentisi ile nasıl uyum sağladığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle "Gökyüzü Çiçekleri" adlı eserde yer alan "Masal Kız" şiiri, doküman incelemesi yöntemiyle metin merkezli ölçütler olan bağdaşıklık ve tutarlılık bağlamında çözümlenerek şiirin metinselliğı tespit edilmiştir. Bu aşamada ilk olarak dilbilgisel bağdaşıklık ve sözcüksel bağdaşıklık başlıkları altında şiirin bağdaşıklık görünüşleri incelenmiştir. Dilbilgisel bağdaşıklık başlığı altında gönderim, eksilti, bağlaç, değıştirim, benzerlik / koşutluk, işlevsel tümce görüngesi ile zaman uyumu ve görünüş incelemelerine yer verilmiş; sözcüksel bağdaşıklık başlığı altında ise yineleme ve eş dizimlilik görünüşleri tespit edilmiştir. Daha sonra şiirde yer alan tutarlılık görünüşleri belirlenmiştir. Tutarlılık başlığı altında ise özelleştirme, genelleştirme, karşılaştırma, neden – sonuç ilişkisi ve karşıtlık bağlantılarına yer verilmiştir. Bağdaşıklık ve tutarlılık görünüşlerinin tespitinin ardından okur merkezli ölçütler olan amaçlılık, durumsallık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik ve metinlerarasılık bağlamında metin incelenip yorumlanmıştır. Metinsellik ölçütleri bağlamındaki incelemelerden sonra metnin küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı özellikleri belirlenip yorumlanmıştır.

Bu çalışma, çocuk şiirlerinin yapı özellikleri ve metinsellik ölçütleri açısından incelenmesine örnek oluşturmayı ve bu alanda yapılacak yeni çalışmalara kaynak olmayı hedeflemektedir.

1.1. Metin – Metindilbilim

Latince de dokuma anlamına gelen metin (tekst), bir ya da daha fazla kişinin sözlü ya da yazılı bir şekilde oluşturduğu bir dil dizisidir. Farklı uzunluklarda, sözlü veya yazılı olarak bir bütünü oluşturan parçaları ifade eden metin (Halliday & Hasan, 1976, s. 1), iletişim bağlamında anlam taşıyan, başlangıcı – bitişi belli olan, dil işaretlerinin sıralanmasıyla oluşan ve eyleme yönelik hareketli bir bütündür (Günay 2007, s. 44). Metinler, kelimelerin ve cümlelerin dilin kurallarına bağlı kalınarak sıralanmasıyla oluşur (Özden, 2012, s. 70) ve dil işaretlerinin ardışık gelmesiyle kapalı bir yapı kurarak iletişim işlevi gören, hareketli bir bütün ve anlamlı bir yapıyı meydana getirir (Akbayır, 2013, s. 189). Bu yapı, dilin anlam yaratmak için kullandığı bir araç olma özelliği taşır ve okuyucuya / dinleyiciye bir mesaj iletmek için belirli bir bağlam ve biçimde sunulur. Metin, çok sayıda unsurun ve katılımcının bir araya gelerek bir bütün oluşturduğu yapıdır. Nasıl ki kumaş birden çok ipliğin birleşmesiyle meydana geliyorsa, çok sayıda kelime ve cümle de metni meydana getirir (Karaağaç 2013, s. 585).

İnsanın kendini yazılı veya sözlü olarak en iyi şekilde ifade etme aracı olan dili tanımak için ortaya çıkan dilbilimin kurucusu olarak Ferdinand de Saussure (1857 – 1913) görülmektedir. Dili, yapısını, işleyişini ve kökenini inceleyen dilbilim (linguistik); dilin insan beyninde nasıl işlediğini, iletişimde nasıl kullanıldığını, kültürle nasıl ilişkili olduğunu ve süreç içinde nasıl değiştiğini ortaya koyar. Her tür ve düzeydeki dilleri araştıran ve inceleyen, bu dillerle ilgili genellemelere ulaşmaya çalışan, çeşitli yöntemler geliştiren bilim dallarının ortak adı olarak da tanımlanabilir (Gemalmaz, 1995, s. 3) Kıran ve Kıran (2018, s. 49) dilbilimin temelde iki görevi bulunduğunu belirtirler. Bunlardan ilki; bir dilsel topluluğa ait bireylerin zihinlerindeki ortak özelliği etrafı bir biçimde tanıtmaya çalışmak, ikincisi ise; zaman içinde kişilerin dillerindeki gerekli kural ve bilgileri öğrenmeye çalışmasına yardımcı olmaktır.

Dilbilim, dilin bireysel ve toplumsal yönlerini ele alırken bir yandan da biyolojik ve kültürel boyutlarını da inceler. Buna bağlı olarak dilbilim, dilin yalnız sözlü ve yazılı formlarını çözümler aynı zamanda yapısal ve işlevsel özelliklerini de betimler. Bir dilin tekil ve çoğul görünümünü karşılaştırarak evrensel yönlerini ortaya koyan dilbilim, insanın diliyle dünyayı nasıl algıladığını ve ifade ettiğini de anlamaya çalışır. Sesbilim, biçimbilim, sözcükbilim, söz dizimi, anlambilim, göstergebilim ve sözlükbilim gibi farklı alt dallara sahiptir (Kıran & Kıran, 2018, s. 329).

Karaağaç (2013, s. 293) dilbilimin önemini şu sözlerle ifade eder: Dilbilim; dilin gelişme şartlarını ve dilbilgisi kümelerinin birbiriyle ilişkisini aydınlatmanın yanı sıra, dil öğretimine ve onun esaslarını belirlemeye de yardım eder. Ayrıca diller arasında yaptığı karşılaştırmalı çalışmalara dayanarak ve dillerin gelişimini göstererek dili doğru kullanıp geliştirmenin bilimsel temellerini ortaya koyar.

Dilbilim analiz yöntemlerinin sözlü ve yazılı dil ile tümceötesi birimlere (özellikle yazınsal metinlere) uygulanmasıyla ortaya çıkan metindilbilim ise, bir metnin bütün olarak nasıl bir arada tutulduğunu, hangi bağlantılarla ve tutarlılıklarla yapılandığını inceler (Rifat, 2020, s. 102). Metindilbilim, dilin yazılı veya sözlü olarak üretilen ve alınan metinler hâlindeki görünümünü bilimsel olarak inceler. Metinleri hem biçimsel hem de işlevsel açıdan çözümler; metinlerin nasıl oluşturulduğunu, anlaşıldığını, sınıflandırıldığını ve etkileşimde bulunduğunu araştırır. Metin içi ve dışı özellikleri ortaya koyan metindilbilim aynı zamanda metinlerin iletişimsel ve kültürel işlevlerini anlamaya çalışır.

1960'ların sonlarından itibaren gelişmeye başlayan, metinlerin nasıl oluşturulduğunu ve anlaşıldığını incelemeye başlayan metindilbilim, metinlerin üretiminde ve alımında hangi kuralların geçerli olduğunu belirlemeye çalışır (Oraliş & Özil, 1992, s. 37). Metindilbilim, bir dildeki cümleler arasındaki metin unsurlarını inceleyen metin dilbilgisi çalışmalarını yapar. Aynı zamanda metin ve söylem çözümlenmeleri de yaparak metinlerin yapısını ve işlevini inceler (Karaağaç, 2013, s. 589). Metinlerin büyük ve küçük yapılarını, nasıl oluşturulduğunu ve anlamlandırıldığını metnin içindeki ve dışındaki unsurları göz önünde bulundurarak araştırır (Karataş, 2008, s. 35).

Sonuç itibariyle dili meydana getiren yapı taşlarından biri olan kelime ve kelime merkezli oluşumlar (cümle / paragraf / metin) şiir türünde birbirinden farklı ve zengin okumalara vesile olur. Bu bağlamda bir dilin en yoğun kullanım alanlarının başında gelen şiir türü, sahip olduğu biçimsel ve içeriksel özellikleri ile aynı zamanda metindilbilimin de ilgi alanındadır. Biçimsel anlamda biçim, birim, kafiye ve redif gibi çeşitli ritmik unsurlar yanında içerik açısından imge / mazmun / sembol ve çeşitli söz ve anlam sanatları metindilbilimsel açıdan incelemeye kapı açar. Bu çalışmaya konu edilen metnin şiir olması da biraz önce bahsedilen özelliklerden ileri gelmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde metinsellik ölçütlerinden ve yapı özelliklerinden⁵ bahsedilecektir.

2.1. Metinsellik Ölçütleri

Metindilbilim, bir yazıyı metin yapan özellikleri belirlemek için bağdaşıklık⁶, tutarlılık, amaçlılık, durumsallık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik ve metinlerarasılık adı verilen metinsellik ölçütlerini kullanır. Metinsellik, metin tümceleri arasındaki dilsel ve anlamsal bağlantıları ifade eden ve metnin hem metin içi hem de metin dışı ölçütlerle değerlendirilmesini sağlayan bir bütündür. Metnin kurucu ilkeleri olarak değerlendirilen ölçütler; metnin küçük ve büyük yapısı, üretici ve alıcısı, bağlamı, metin türleri ve incelenen metnin diğer metinlerle kurduğu bağla ilgilidir (Karataş, 2008, s. 51). Metin üretme sürecinin kuralları (Bayburtlu, 2019, s. 25) olarak da nitelendirilen metinsellik ölçütlerini Beaugrande ve Dressler (1981) yedi başlık altında toplar. Bu yedi başlık daha sonra metin merkezli ve okur merkezli olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Metin merkezli ölçütler, metnin iç yapısını ilgilendiren bağdaşıklık ve tutarlılıktır. Bağdaşıklık, metin tümceleri arasındaki dilbilgisel ve sözcüksel bağlantılar; tutarlılık ise metin tümceleri arasındaki anlamsal uyumdur. Okur merkezli ölçütler ise metnin dış yapısını ilgilendiren amaçlılık, durumsallık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik ve metinlerarasılıktır. Amaçlılık, metnin bir iletişim amacına hizmet etmesini; durumsallık, metnin üretildiği ve alımlandığı bağlama uygun olmasını; kabul edilebilirlik, metnin hedef kitlesi tarafından anlaşılır ve değerli bulunmasını; bilgilendiricilik, metnin yeni ve ilgi çekici bilgiler içermesini ve metinlerarasılık ise, metnin diğer metinlerle kurduğu bağlantıları ifade eder.

2.1.1. Metin Merkezli Ölçütler

Bağdaşıklık ve tutarlılık olmak üzere iki başlık altında incelenen metin merkezli ölçütler, metnin kendi iç yapısına ve dilbilgisine dayanan ölçütlerdir.

⁵ Metinsellik ölçütlerinin ve yapı özelliklerinin belirlenmesinde Doğan Günay (2007), Şükran Dilidüzgün (2021), Engin Yılmaz (2021) ile İlker Aydın ve Gülşen Torusdağ (2014) tarafından geliştirilen tablo ve başlıklardan faydalanılmıştır.

⁶ Bağdaşıklık terimini, Sedat Balyemez (2010), Esra Lüle Mert (2011), Tazegül Demir (2012), Tuncay Türkben (2018) ve Seçil Hirik (2020) bağdaşıklık; Doğan Günay (2007), İlker Aydın ve Gülşen Torusdağ (2014) ile Şükran Dilidüzgün (2021) bağlaşıklık; Mehtap Özden (2012) ise uyumluluk olarak kullanmıştır. Bu çalışmada "bağdaşıklık" terimi kullanılmıştır.

Bağdaşıklık: Bağdaşıklık, metnin tamamında bulunan ya da bulunması gereken kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını ele alan dilsel bütünlüktür (Demir, 2012, s. 1065). Metin içinde var olan ve onu bir metin olarak tanımlayan anlam ilişkilerine göndermeler yapan bağdaşıklık (Halliday & Hasan, 1976, s. 4), bir metni oluşturan cümlelerin veya yargıların, dilin öğeleri ve kuralları ile birbirine bağlanması olarak tanımlanabilir (Balyemez, 2010, s. 135). Söz gruplarının ve tümcelerinin oluşturulması, zamirlerin kullanımı gibi konuları içermektedir (Karataş, 2008, s. 49). Bu bağlamda, bir metnin anlamsal olarak doğru ve tutarlı olmasını sağlayan bağdaşıklık, metnin anlaşılabilirliğini ve etkileyciliğini artırır. Bununla birlikte bağdaşıklık yönünden hatalı olan bir metin anlatım bozukluğu içerdiğini de belirtmek gerekir.

Bir metnin yüzey yapısının, derin yapısındaki anlamı dilbilgisel ve anlamsal olarak yansıtmayı sağlayan bağdaşıklık (Hirik, 2020, s. 223) dilbilgisel bağdaşıklık ve sözcüksel bağdaşıklık olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılır. Dilbilgisel bağdaşıklık gönderim, bağıntı öğeleri, eksilti, değiştirim, benzerlik / koşutluk, işlevsel tümce yapısı, zaman uyumu ve görünüş ile örtük anlatım alt başlıklarından; sözcüksel bağdaşıklık ise, eşdizimsel örüntüleme ve yineleme alt başlıklarından oluşmaktadır.

Tutarlılık: Bir metni meydana getiren kelime, cümle ve paragraf gibi unsurlar arasında anlamsal ve mantıksal uyum olması anlamına gelen tutarlılık, metnin ana fikri ile yardımcı fikirleri arasında bir bağlantı kurulmasını sağlarken bir yandan da metnin bütünlüğünü ve anlaşılabilirliğini de artırır. Önermeler arasındaki mantıksal örgü – desen olarak tanımlanabilen tutarlılık (Lüle – Mert, 2011, s. 11), bir metinde anlamların nasıl oluşturulduğu ve geliştirildiğiyle ilgilidir: kavramlar, kavramlar arasındaki bağlantılar, dış dünyayla ilişkiler gibi (Yaylagül, 2015, s. 398). Özelleştirme bağlantısı, genelleştirme bağlantısı, neden – sonuç bağlantısı, karşılaştırma bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı olmak üzere beş başlık altında incelenir (Yılmaz & Jahiç, 2008, s. 36 – 38).

2.1.2. Okur Merkezli Ölçütler

Amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, durumsallık ve metinlerarasılık olmak üzere beş başlık altında incelenen okur merkezli ölçütler, yazar ve okur arasındaki iletişime dayanan kriterlerdir.

Amaçlılık: Metnin bir iletişim amacına hizmet etmesi ve okuyucuya bir mesaj iletmesi demektir. Günay (2007, s. 124) amaçlılığı Jean – Paul Sartre’ın şu sözü ile ifade eder: “İnsan bazı şeyleri söylemeyi seçtiği için değil onları belli bir biçimde söylemeyi seçtiği için yazardır.” Buna göre yazarın, belli bir amacının ve hedef kitlesinin olması gerekmektedir. Metnin neden yazıldığı, neyi anlatmak istediği ve nasıl anlatılmak istendiğini amaçlılık ölçütü ile belirlenir. Bu bağlamda her metnin bir yazılış amacı vardır ve metnin yazarı tarafından belirlenen bu amaç, ana fikri ortaya çıkarır. Özellikle bilgilendirici metinlerde, bu amaç daha net bir şekilde belirtilir. Edebî metinlerde ise, sanatsal bir dil kullanıldığı için amaç okuyucuya bilgi vermek değil onu duygulandırmaktır (Karaağaç, 2013, s. 588). Amaçlılık aynı zamanda, yazarın metni oluştururken seçtiği her ögenin (tür, cins, üslup, dilbilgisi vb.) metnin amacına uygun olmasını sağlar. Okuyucunun metni anlamasında ve değerlendirmesinde önemli bir rol oynayan amaçlılık, yazarın dünyası ile okuyucunun dünyası arasında bir bağ kurarken metnin hem biçimsel hem de işlevsel yönünü etkiler. İnsanlar gerek yazarken gerek konuşurken bu eylemleri bir amaç doğrultusunda gerçekleştirir.

Kabul Edilebilirlik: Metnin okur tarafından kabul edilmesi veya reddedilmesidir. Yazar ile okuyucu arasında bilgi aktarımının sağlanması olan kabul edilebilirliğe (Türkben, 2018, s. 964) göre metnin içeriği, üslubu, biçimi ve dili okurun beklenti, ilgi, zevk ve değer yargılarına uygun olmalıdır. Yaylagül

(2015, s. 403) belirli bir amaçla oluşturulan metinlerin okunma ve kabul edilebilirliğinin alıcıyla ilgili bir süreç olduğunu ifade ederken İşeri (2022, s. 132) metni oluşturan konuşucunun / yazarın belli bir amaçla düşüncelerini sözlü / yazılı bir metne dönüştürdüğünü ve iletişime sunduğunu belirtir ve sözlerinin devamında şunları ifade eder: Sunulan metnin içindeki ileti (yani konuşucunun / yazarın dinleyiciye / okuyucuya aktarmak istediği anlam) dinleyici / okuyucu tarafından kabul edilebilir olmalıdır. Bu da iletişimin sağlanması için konuşucu ve dinleyici ya da yazar ve okur arasında bir işbirliği gerektiğini gösterir.

Bilgilendiricilik: Bilgilendiricilik, metnin okura yeni ve ilgi çekici bilgiler sunmasıdır. Metinlerde okuyucuya yahut dinleyiciye verilen mesajlar ve bilgiler bu kapsamda değerlendirilebilir. Metnin yazar ve okur açısından değerli olması, bilinenden yola çıkılarak yeni bilgiler üretilmesi veya eldeki bilgiye farklı açılardan bakılması ile sağlanır. Bilgilendirme metnin kabul edilebilirliğiyle doğrudan ilişkilidir (Özden, 2012, s. 71). İşeri (2022, s. 134) ise bilgilendiriciliği, bir metnin bilgi içeriğini ya da yapısını gösterdiğini ifade ederek temel ilke olarak her metnin bilgi içerdiğini, bazı metinlerde bilginin ana araç olduğunu ve net bir şekilde yer aldığını; bazı metinlerde ise dolaylı olarak sunulduğunun altını çizer.

Durumsallık: Durumsallık, metnin üretildiği ve alındığı bağlama uygun olması demektir. Bir metin, anlatmak istediği konuyu, hedeflediği okuyucuları, ulaşmayı amaçladığı sonucu ve seçtiği türü göz önünde bulundurarak doğru bir dille sunmalıdır (Lüle – Mert, 2011, s. 11). Durumsallık bir durumla ilgili metin oluşturma sorunuyla alakalıdır. Metin üreticisi beklenmedik bazı nesne yahut olaylara odaklanır ve onları metnin merkezi yapar (Yaylagül, 2015, s. 402). Metnin yazıldığı veya okunduğu duruma uygun olması ile ilişkilendirilen durumsallık metnin konusuna, üslûbuna, biçimine ve diline göre değişebilir. Her metin durumsallık özelliği taşımalı ve bağlama uygun olmalıdır. Metinlerde öncelikle uygun bağlam / durum belirlemesi yapılmalıdır. Dilin sözvarlığında yer alan kalıp sözler, deyim ve atasözleri bir duruma göre söylendikleri için metnin durumsallık kriteriyle bağlantılıdır ve aynı zamanda da durumsallık sonucu dile yerleşmiştir denilebilir. Bu tür kullanımlar eylem, durum ve söz olarak adlandırılır (İşeri, 2022, s. 137).

Metinlerarasılık: Julia Kristeva tarafından ortaya atılan metinlerarasılık kavramı, özünü Mikhail Bakhtin'in "söyleşimcilik" (dialogisme) kuramından ve Rus biçimcilerinin çeşitli yaklaşımlarından alır (Aktulum, 2014, s. 22). Bakhtin, her söylemin başka söylemlerle kesiştiğini, başka söylemlerden unsurlar içerdiğini ve onlardan ayrı duran söylemin hemen hemen olmadığını savunur (Aktulum, 2014, s. 24). Kristeva'ya göre her metnin kendisinden önce yazılmış metin ya da metinlerle az ya da çok etkileşimi vardır. Bu nedenle metni, metinlerarası (Fr. intertexte) olarak düşünmek gerektiğini söyler (Günay, 2007, s. 212). Julia Kristeva metinleri iki eksenle ele almıştır: dikey eksen ve yatay eksen. Yatay eksen bir metnin yazarı ve okuyucusuyla ilgilidir. Dikey eksen ise metnin diğer metinlerle bağlantısıyla ilişkilidir. Bu iki eksen birleştiren paylaşılan kodlardır (Yaylagül, 2015, s. 402).

Bir metnin başka metinlerle ilişkili olması, her metnin önceki metinlerden etkilenmesi ve onlardan unsurlar içermesi olarak ifade edilen metinlerarasılık kavramı (Öztürk, 2018, s. 4) sadece metinlerle değil paragraflar ve cümleler arasında da anlam bağlantısı kurarak gerçekleşir. Bir metin ne zaman yazılmış olursa olsun kendinden önceki metinlere dayanır. Oluşturulan her yeni metin, kendisinden sonra yazılacak metinlere bir yol açar. Başka metinlerden etkilenmiş de olsa her metin bağımsızdır ve yenidir. Metinlerarasılık o metnin sadece yapısal özelliği olarak tanımlanabilir (İşeri, 2022, s. 140). Yazar, okuru aydınlatmak için kullandığı kaynakları belirtir, onlardan alıntılar sunar veya onlara göndermelerde bulunur. Böylece metinler arasında bağlantılar oluşturur (Özden, 2012, s. 72).

2.2. Metinde Yapı Özellikleri

Metnin yapı özellikleri ile ilgili olarak Günay (2007, s. 65), dilbilimsel yönden ve metin kuramları açısından metni çözümlemede üç yapıdan söz eder. Söz konusu yapıların ilki **küçük ölçekli yapı** olup bunlar sözcükler, sözcük grupları ve tümceler gibi dilsel öğeleri kapsayan ve metnin anlamını oluşturan temel öğelerdir. İkinci yapı **büyük ölçekli yapıdır** ve metnin bütünü temsil eder özelliindedir. Büyük yapı, metnin konusu, ana fikri ve işlevi gibi kültürel unsurları kapsar. Aynı zamanda metnin anlamını belirleyen ve iletişimsel amacına ulaştıran öğelerdir. Üçüncü ve son yapı ise **üst yapıdır** ve metnin kurgulanış yahut genel düzenleniş biçimini veren soyut bir şemadır (Dilidüzgün, 2021, s. 87). Üst yapı, paragraflar, bölümler ve alt başlıklar gibi metinsel öğeleri kapsayan ve metnin anlamını düzenleyerek onu hiyerarşikleştirilen yapıyı ifade eder.

Küçük Ölçekli Yapı (Bağdaşıklık): Tümceler arası ilişkiler metnin bütünü oluşturur. Küçük yapı, metnin anlam bütünlüğünü sağlar ve metnin cümleler arası düzenlenmesini içerir. Dilbilgisel ve sözcüksel bağdaşıklık olmak üzere iki başlık altında incelenir. Dilbilgisel bağdaşıklık öğeleri; gönderim (iç gönderim ve dış gönderim), eksilti (özne eksikliği, nesne eksikliği, yüklem eksikliği, tamlayan eksikliği), değiştirim (ada dayalı değiştirim, eyleme dayalı değiştirim, tümceye / yan tümceye dayalı değiştirim, sözce değiştirimi), bağıntı öğeleri, benzerlik / koşutluk, zaman uyumu ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlatımdır. Sözcüksel bağdaşıklık öğeleri ise; yineleme (aynı sözcük kullanılarak yapılan yinelemeler, eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı sözcüklerle yapılan yinelemeler, üst terim / alt terim ilişkileri kullanılarak yapılan yineleme, genel kavramlar kullanma ve kısmî yineleme) ve eşdizimsel örüntülemedir (Aydın & Torusdağ, 2014, s. 117) . Günay (2007, s. 68) metnin küçük yapısına yönelik oluşturucu ögenin yinelenmesi, artgönderim ve öngönderim, eksilteli yapılar, örtük anlatım, sezdirim ve çıkarımlar, örgeler ve izlek, dilbilgisel eylem zamanları, tümcelerarası bağıntı öğeleri ve metni bölümlere ayıran belirteçler olmak üzere sekiz başlık belirlemiştir.

Büyük Ölçekli Yapı: Büyük yapı, metnin işlevsel bütünlüğü ile ilgilidir. Paragraf, bölüm, fasikül, cilt gibi metnin temel bölümleri ya da tutarlılık gibi metin içi genel anlamsal yapının incelenmesi büyük yapı ile ilgili bir betimlemedir (Günay, 2007, s. 68). Büyük yapı öğeleri; işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, ana düşünce tümcesi, biçem (sözdizimsel düzlemle ilgili biçimsel yapılar, anlamsal düzlemle ilgili biçimsel yapılar, kullanılan dil ve odaklayım / anlatıcı bakış açısı ve anlatım tutumu), özet, sonuç tümcesi ve izlektir (Aydın & Torusdağ, 2014, s. 117).

Üst Yapı (Metin Türleri): Metnin üst yapı özellikleri, metnin ne tür bir metin olduğunu gösteren özelliklerdir. Metinlerin türleri, metinlerin ne amaçla yazıldığına ve nasıl bir işlevi olduğuna göre değişir. Üst yapı özellikleri, metinlerin nasıl bölümlere ayrıldığına ve hangi unsurları içerdiğini belirler. Üst yapı özellikleri, metni anlamak ve yorumlamak için önemlidir. Aydın ve Torusdağ (2014, s. 117) üst yapıyı (metin türleri) betimsel metin, anlatsal metin, kanıtlayıcı metin, açıklayıcı / bilgi iletici metin ve çağrışal metin olmak üzere beş başlık altında toplamıştır.

Üst yapı, türüyle ilişkili olarak metinlerin nasıl oluşturulacağına dair genel kuralları ve metinleri meydana getiren bölümleri ifade eder. Bu bölümler, yazarın düşüncelerini mantıklı bir şekilde aktarmasına yardımcı olurken okuyucunun da bilgi ve fikirleri kolayca takip etmesine olanak tanır (Coşkun & Tiryaki, 2011, s. 64). Günay (2007, s. 359-382) metin türlerini; özyaşamöyküsel, öğretici, işsel, mektup, aylıklıkla ilgili, polemik, olağanüstü düşlemsel, destansı, romanesk, ağıltısal, gülmece ve dramatik türler başlıkları altında toplamıştır.

3. Yöntem

Bu çalışma, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesinin (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 189) yapıldığı nitel bir araştırmadır. Basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen) materyal ve belgelerin gözden geçirilmesi veya değerlendirilmesi için sistematik bir izlek olarak ifade edilen doküman incelemesi, nitel araştırmadaki diğer analitik yöntemler gibi verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Bowen, 2009, s. 27). Doküman incelemesi ayrıca mevcut kayıt ve belgelerden veri toplamak için kullanılan bir yöntem olup araştırmanın amacına uygun kaynakları seçme, okuma, kaydetme ve analiz etme işlemlerini içerir (Berk, 2008, s. 39).

Çalışma materyali olarak Mustafa Ruhi Şirin'in "Gökyüzü Çiçekleri" adlı 8 bölümden oluşan şiir kitabında, 6. bölümü oluşturan "Açıl Susam Açıl"da yer alan "Masal Kız" şiiri seçilmiştir. Uçan At Yayınları tarafından 2018 yılında yayımlanan ve 8 dörtlükten oluşan şiir, 8'li hece ölçüsüne ve "abbb – cddd – efff ..." uyak düzenine sahiptir. Şiirde "Masal Kız" adlı Kafdağı'nda doğan ve güzelliği ile göz kamaştıran hayâli bir karakter anlatılmaktadır. Şiir, sevgi teması üzerine kurgulanmıştır. Veri toplama aracı olarak iki kaynaktan yararlanılmıştır: Bunların ilki şiirin yapı özellikleri incelemesi için Aydın ve Torusdağ (2014) tarafından geliştirilen tablo; ikincisi ise metinsellik ölçütleri bağlamında incelemesi için Günay (2007), Dilidüzgün (2021) ve Yılmaz'ın (2021) geliştirdikleri başlıklardır.

4. Bulgular ve Yorum

Çocukların gelişimlerine dil yoluyla destek olan çocuk edebiyatı, onların hayâl dünyalarını besleyen, eğitirken eğlendiren yazılı ve sözlü yapıtlardan oluşur (Demirel, 2011, 43). Çocuk edebiyatının en önemli türlerinden biri şiirdir. Duygulara hitap eden ve hayâl edilenleri ahenkle ifade etme sanatı olan şiir (Yalçın & Aytaş, 2012, s. 207); çocukların dil, düşünce ve duygu becerilerini geliştiren, hayâl gücünü ve yaratıcılığını destekleyen aynı zamanda estetik zevkini ve kültürel bilincini artıran bir metin türüdür. Çocuk şiirlerinin nitelikli olması ve çocuklara uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda, çocuk şiirlerinin yapı özellikleri ve metinsellik ölçütleri açısından incelenmesi önem taşımaktadır.

Çocuk Vakfı'nın kurucusu ve Türk çocuk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Mustafa Ruhi Şirin şiir, masal, hikâye, roman ve deneme gibi farklı türlerde eserler vermiştir. Çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirlerde hayâl gücü, masalsı öğeler, sevgi, barış ve doğa gibi temaları işlemiştir. Şiirlerinde sade, anlaşılır ve akıcı bir dil kullanan sanatçı aynı zamanda ritim ve kafiye gibi ses unsurlarına da etkili bir şekilde yer vermiştir. "Masal Kız" şiiri, sanatçının çocuklar için yazdığı şiirlerden biridir. Bu şiirde şair, "Masal Kız" adlı hayâli bir karakteri güzelliği ve iyiliği ile anlatmaktadır. Şiirde ayrıca Kafdağı, iyilik perisi, yıldızlar, dev, yoksul çoban, sihirli nar gibi masalsı öğeler kullanmıştır. Buradan hareketle şairin, çocukların hayâl dünyasına hitap eden bir metin oluşturduğu söylenebilir.

Masal Kız

Kafdağı'nda doğan güzel

Sensin masalların kızı

Yerde iyilik perisi

Gökte kalbimin yıldızı

Bir an görelim yüzünü

Gel de otur bahçemize
Gelemezsen de üzülme
Sihirli narı sun bize

Bir göz açıp kapayınca
Dünyanın bir ucundasın
Bir an kalbimin içinde
Sonra devin avcundasın

Ne şirin bir kızsın böyle
Benziyorsun bir meleğe
Dua edelim seninle
Ellerimiz değsin göğe

Söyle yerini Masal kız
Gökten yelkenler biçelim
Sana mektuplar getiren
Beyaz bir gemi seçelim

Çevir tılsımlı yüzüğü
Güneş girsin evimize
Bütün rüyalar renklensin
Selam söyle devimize

Seni bir ilkbahar günü
En yoksul çoban görürmüş
O an mutluluktan uçar
Sen gidince üzülürmüş

Mavi masal ülkesinden
Uçup gel de uçur bizi
Başına bir taç yapalım
Çocukluk sevincimizi

Metnin Biçim ve İçerik Özellikleri

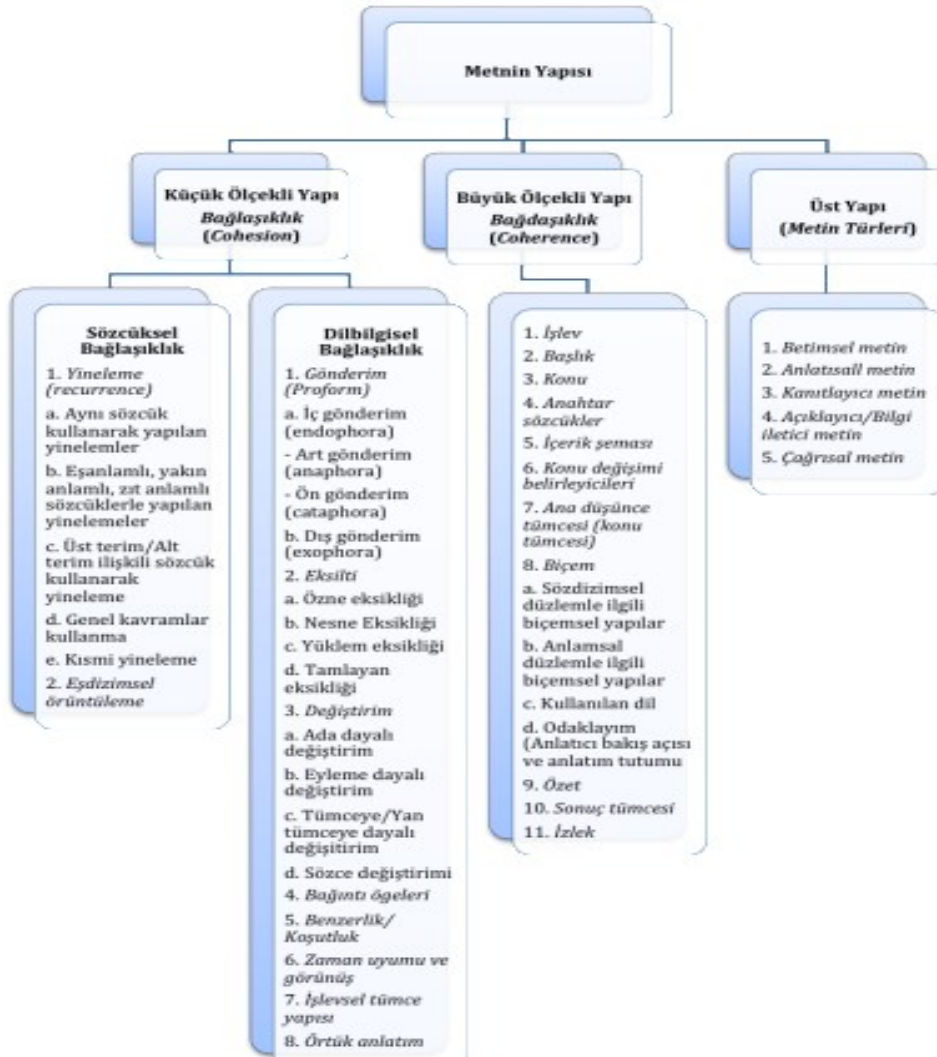
"abbb – cddd – efff ..." uyak düzenine sahip olan "Masal Kız" şiiri, 8'li hece ölçüsü ile yazılmış ve sekiz dörtlükten oluşmaktadır. "Masal Kız" sanatçının, masal türündeki olağanüstü olay, varlık ve nesnelere yer verdiği dolayısıyla da bu türden esintilerin kendisini gösterdiği bir metindir. Söz konusu yapı ve kurgusuyla şiir okuyucunun zihninde olağanüstü bir dünyanın ve öğelerin resmini çizip orada düşsel unsurlar oluşturabilmektedir. Buna göre şiirin, gerçek olmayan imgelerle dolu bir dünyayı lirik bir söyleyişle içerdiği ifade edilebilir.

Metnin Çözümlemesi

Ses Ögeleri: Şiirin ahenk yapısı, ses ögelerinin bilinçli kullanımıyla güçlendirilmiştir. Özellikle dize sonlarında yer alan *kızı / yıldızı, bahçemize / bize, ucundasın / avcundasın, böyle / seninle, meleğe / göğe, biçelim / seçelim, evimize / devimize, görürmüş / üzülürmüş, bizi / sevincimizi* şeklinde tekrar eden ses yinelemeleri, ses ögelerinin şiirde kendine yer bulduğunun bir kanıtıdır. Ayrıca şairin her dörtlükte bu ses yinelemelerini göz ardı etmemesi ve şiirin belli bir nazım biçimine uygun olarak yazılması şiirin ritmine etki etmiştir. Şiirin 8'li hece ölçüsü ve dörtlük düzeninde yazılması da yine ses ögelerinin uyumuna işaret etmektedir. Hatta öyle ki şair, 8'li hece ölçüsüne uyma adına 3. dörtlüğün son dizesinde "avcundasın" değil de "avcundasın" ifadesine yer vermiştir. Zira "avcundasın" hâli kullanılsa 8'li hece ölçüsüne aykırı bir dize olacaktır.

İmge: Şiirin adından yola çıkarak bütününe bakıldığında imgelerin varlığından söz edilebilir. *Masal Kız, peri, dev, Kafdağı, masal ülkesi* gibi kavramlar bize imge ile ilgili ipuçları vermektedir. Şairin, şiirin tümüne yaydığı bu düşsel unsurlar onun kurgu ve tasarısına dayanan imgelere işaret etmektedir.

Tablo 1: Metin Yapısı

A. Metin Merkezli Ölçütler ile Küçük Ölçekli Yapı

1. Bağdaşıklık (Küçük Ölçekli Yapı)

Metnin yüzey yapısını kapsayan küçük yapı incelemesi, metnin bağdaşıklık görünümünü ortaya koyar (Kekevi, 2015, s. 16). Bağdaşıklık, dilbilgisel ve sözcüksel bağdaşıklık olmak üzere ikiye ayrılır.

1.1. Dilbilgisel Bağdaşıklık

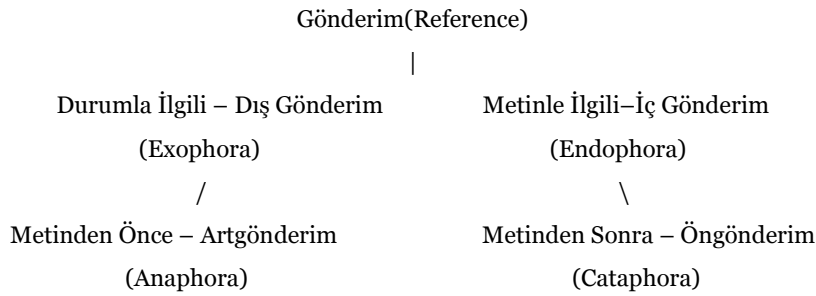
Metinde, düşünceler birbiriyle ilişkili olmalıdır. Dilbilgisel bağdaşıklık, sözcük, söz grubu, tümce ve eylem zamanı gibi unsurlar arasında bağlar kurarak düşüncelerin ilişkisini gösterir (Aydın & Torusdağ, 2014, s. 120). Dilbilgisel bağdaşıklık öğeleri; gönderim, eksilti, değiştirim, bağıntı öğeleri, benzerlik / koşutluk, zaman uyumu ve görünüş, işlevsel tümce görüngesi ve örtük anlatımdır (Aydın & Torusdağ, 2014, s.117).

1.1.1. Gönderim

Metinde bir kavram veya varlık için kullanılan bir sözcük veya sözcük öbeği, başka bir cümlede aynı şekilde verilmeden başka bir sözcük, sözcük öbeği veya ek ile anımsatılırsa, buna gönderim adı verilir (Yılmaz, 2012, s. 19).

Halliday ve Hasan (1976, s. 33) tarafından belirlenen gönderim öğeleri aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Gönderim Öğeleri

1.1.1.1. Artgönderim (Anaphora)

Metinde isimlendirilen bir varlık veya eylemin, daha sonra gönderim öğeleri kullanılarak tekrar edilmesiyle oluşturulan gönderim türüdür (Dilidüzgün, 2021, s. 53). 8 dörtlükten oluşan şiir, birinci kişi ağzından yazıldığı için hemen hemen her dörtlükte anlatıcıya (ben, biz) artgönderim yapılmıştır:

1. Dörtlük – 4. Dize

Gökte kalbimin yıldızı

2. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Bir an görelim yüzünü

Gel de otur bahçemize

3. Dörtlük – 3. Dize

Bir an kalbimin içinde

4. Dörtlük – 3. ve 4. Dize

Dua edelim seninle

Ellerimiz değsin göğe

5. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Gökten yelkenler biçelim

Beyaz bir gemi seçelim

6. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Güneş girsin evimize

Selam söyle devimize

8. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Uçup gel de uçur bizi

Başına bir taç yapalım

Çocukluk sevincimizi

“Masal Kız”dan bahsedilen bölümlerde ise ikinci tekil kişi (sen) ekleriyle artgönderim yapılmıştır.

1. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Kafdağı'nda doğan güzel

Sensin masalların kızı

2. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Gel de otur bahçemize

Gelemezsen de üzülme

Sihirli narı sun bize

3. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Dünyanın bir ucundasın

Sonra devin avcundasın

4. Dörtlük – 1., 2. ve 3. Dize

Ne şirin bir kızsın böyle

Benziyorsun bir meleğe

Dua edelim seninle

5. Dörtlük – 1. ve 3. Dize

Söyle yerini Masal kız

Sana mektuplar getiren

6. Dörtlük – 1. ve 4. Dize

Çevir tılsımlı yüzüğü

Selam söyle devimize

7. Dörtlük – 1. ve 4. Dize

Seni bir ilkbahar günü

Sen gidince üzülürmüş

8. Dörtlük – 2. ve 3. Dize

Uçup gel de uçur bizi

Başına bir taç yapalım

Artgönderim Ögeleri

Şahıs (Kişi) Zamiri: Cümlede isimlerin yerini tutan sözcüklerdir: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar.*

1. Dörtlük – 1. Dize

Sensin masalların kızı

2. Dörtlük – 4. Dize

Sihirli narı sun **bize**

4. Dörtlük – 3. Dize

Dua edelim **seninle**

5. Dörtlük – 3. Dize

Sana mektuplar getiren

7. Dörtlük – 1. ve 4. Dize

Seni bir ilkbahar günü

Sen gidince üzülmüş

8. Dörtlük – 2. Dize

Uçup gel de uçur **bizi**

İşaret Sıfatı: İsimleri işaret yönünden bildiren sıfatlardır: *Bu, şu, o.*

7. Dörtlük – 3. Dize

O an mutluluktan uçar

İyelik Ekleri: İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek kime veya neye ait olduklarını belirten eklerdir.

1. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Sensin masalların kızı

Yerde iyilik perisi

Gökte kalbimin yıldızı

2. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Bir an görelim yüzünü

Gel de otur bahçemize

3. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Dünyanın bir ucundasın

Bir an kalbimin içinde

Sonra devin avcundasın

4. Dörtlük – 4. Dize

Ellerimiz değsin göğe

5. Dörtlük – 1. Dize

Söyle yerini Masal kız

6. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Güneş girsin evimize

Selam söyle devimize

7. Dörtlük – 1. Dize

Seni bir ilkbahar günü

8. Dörtlük – 1., 3. ve 4. Dize

Mavi masal ülkesinden

Başına bir taç yapalım

Çocukluk sevincimizi

Belirtme Hâl Eki: İsimlere getirilen *-ı, -i, -u, -ü* ekleridir. Bu ekler, cümlede fiilin neyi veya kimi etkilediğini gösterir.

2. Dörtlük – 1. ve 4. Dize

Bir an görelim yüzünü

Sihirli narı sun bize

5. Dörtlük – 1. Dize

Söyle yerini Masal kız

6. Dörtlük – 1. Dize

Çevir tılsımlı yüzüğü

7. Dörtlük – 1. Dize

Seni bir ilkbahar günü

8. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Uçup gel de uçur bizi

Çocukluk sevincimizi

Kişi Ekleri: Eylemin kim tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Kişi ekleri, fiillere veya ek – fiillere eklenerek şahıs çekimini sağlarlar.

1. Dörtlük – 2. Dize

Sensin masalların kızı

2. Dörtlük

Bir an görelim yüzünü

Gel de **otur** bahçemize

Gelemezsen de üzülme

Sihirli narı **sun** bize

3. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Dünyanın bir ucundasın

Sonra devin avcundasın

4. Dörtlük

Ne şirin bir kızsın böyle

Benziyorsun bir meleğ

Dua edelim seninle

Ellerimiz değsin göğ

5. Dörtlük – 1., 2. ve 4. Dize

Söyle yerini Masal kız

Gökten yelkenler biçelim

Beyaz bir gemi seçelim

6. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Güneş girsin evimize

Bütün rüyalar renklensin

Selam söyle devimize

7. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

En yoksul çoban görürmüş

O an mutluluktan uçar

Sen gidince üzülürmüş

8. Dörtlük – 2. ve 3. Dize

Uçup gel de uçar bizi

Başına bir taç yapalım

İlgi Ekleri: Bir ismin başka bir isme bağlı ve ait olduğunu gösteren eklerdir.

1. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Sensin masalların kızı

Gökte kalbimin yıldızı

3. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

Dünyanın bir ucundasın

Bir an kalbimin içinde

Sonra devin avcundasın

1.1.1.2. Öngönderim

Öngönderim (cataphora), bir dil ögesinin kendisinden önce gelen bir sözcük veya sözcük grubuna işaret etmesidir. Gönderim ögesi, söz diziminde gönderilen ögeden önce yer alır (Balyemez, 2010, s. 148).

Şiirde "Masal Kız" ifadesi geçmeden önce onu anlatan ve tanımlayan ifadeler öngönderime örnek olarak gösterilebilir:

1. Dörtlük

Kafdağı'nda doğan güzel

Sensin masalların kızı

Yerde iyilik perisi

Gökte kalbimin yıldızı

3. Dörtlük

Bir göz açıp kapayınca

Dünyanın bir ucundasın

Bir an kalbimin içinde

Sonra devin avcundasın

4. Dörtlük

Ne şirin bir kızsın böyle

Benziyorsun bir meleğe

1.1.2. Bağıntı Ögeleri

Metindeki sözcelerin birbirleriyle anlam bağlantısı kurmasına yardımcı olan ve okuyucunun bu bağlantıyı kolayca fark etmesine olanak veren ögelerdir (Dilidüzgün, 2021, s. 57).

Şiirde yalnızca üç dizede bağıntı ögesine yer verilmiştir:

2. Dörtlük – 2. ve 3. Dize

Gel **de** otur bahçemize

Gelemezsen **de** üzülme

8. Dörtlük – 2. Dize

Uçup gel **de** uçur bizi

1.1.3. Eksilti

Bir tümceden bir ya da daha çok ögenin silinmesi işlemini ifade eder (Günay, 2007, s. 83). Eksiltili anlatımlarda, eksiltili ifadenin okuyucu tarafından tahmin edilmesi ve zihninde oluşturulması beklenir. Şiirde kimi eksilti ifadeli dizeler göze çarpmaktadır:

1.1.3.1. Öznesi Eksiltili Yapılar

(Biz) *görelim*, (sen) *otur*, (sen) *benziyorsun*, (biz) *seçelim*... şeklindeki sözcüklerin cümlelerde özneleri verilmemiştir. Bu da öznesi eksiltili yapılara örnek olarak verilebilir.

2. Dörtlük

Bir an **görelim** yüzünü

Gel de otur bahçemize

Gelemez**sen** de **üzülme**

Sihirli narı **sun** bize

3. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Dünyanın bir ucundas**ın**

Sonra devin avcundas**ın**

4. Dörtlük – 1., 2. ve 3. Dize

Ne şirin bir kızs**ın** böyle

Benziyors**un** bir meleğe

Dua edelim seninle

5. Dörtlük – 1., 2. ve 4. Dize

Söyle yerini Masal kız

Gökten yelkenler **biçelim**

Beyaz bir gemi **seçelim**

6. Dörtlük – 1. ve 4. Dize

Çevir tılsımlı yüzüğü

Selam söyle devimize

7. Dörtlük – 3. ve 4. Dize

O an mutluluktan **uçar**

Sen gidince **üzülürmüş**

8. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Uçup **gel de uçur** bizi

Başına bir taç **yapalım**

1.1.3.2. Tamlayanı Eksilteli Yapılar

(Senin) yüzünü, (bizim) bahçemize, (benim) kalbim, (bizim) devimiz, (bizim) ellerimiz, (bizim) sevincimizi. Verilen tamlayanı eksik tamlamalarda anlam bakımından bir bozukluk görülmektedir.

2. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Bir an görelim **yüzünü**

Gel de otur **bahçemize**

3. Dörtlük – 3. Dize

Bir an **kalbimin** içinde

4. Dörtlük – 4. Dize

Ellerimiz değsin göğe

6. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Güneş girsin **evimize**

Selam söyle **devimize**

8. Dörtlük – 4. Dize

Çocukluk **sevincimizi**

1.1.4. Değişirim

Değişirim (substitution), metinde bir unsurun başka bir unsurun yerini tutmasıdır. Gönderilen unsur, gönderim ögesinin yerine geçer (Balyemez, 2010, s. 150). Değişirim ada, eyleme bağlı olduğu gibi cümleye bağlı olarak da yapılabilir.

Şiirde değişirim ifadeleri tespit edilememiştir.

1.1.5. Benzerlik / Koşutluk

Benzerlik / koşutluk, aynı yapıyı farklı içeriklerle tekrarlamaktır. Metindeki gereksiz yinelemeleri önlemek için biçimsel bir benzerlik / koşutluk kullanılır (Aydın & Torusdağ, 2014, 123).

Dize sonlarında sözcüksel yapıda koşutluk örneklerine rastlamak mümkündür:

1. Dörtlük

Kafdağ'ında doğan güzel

Sensin masalların **kızı**

Yerde iyilik perisi

Gökte kalbimin **yıldızı**

2. Dörtlük

Bir an görelim yüzünü

Gel de otur **bahçemize**

Gelemezsen de **üzülme**

Sihirli narı sun **bize**

3. Dörtlük

Bir göz açıp kapayınca

Dünyanın bir **ucundasın**

Bir an kalbimin içinde

Sonra devin **avcundasın**

4. Dörtlük

Ne şirin bir kızsın **böyle**

Benziyorsun bir **meleğe**

Dua edelim **seninle**

Ellerimiz değsin **göge**

5. Dörtlük

Söyle yerini Masal kız

Gökten yelkenler **biçelim**

Sana mektuplar getiren

Beyaz bir gemi **seçelim**

6. Dörtlük

Çevir tılsımlı yüzüğü

Güneş girsin **evimize**

Bütün rüyalar renklensin

Selam söyle **devimize**

7. Dörtlük

Seni bir ilkbahar günü

En yoksul çoban **görürmüş**

O an mutluluktan uçar

Sen gidince **üzülürmüş**

8. Dörtlük

Mavi masal ülkesinden

Uçup gel de uçur **bizi**

Başına bir taç yapalım

Çocukluk **sevincimizi**

1.1.6. İşlevsel Tümce Görünęesi

Türkçede kurallı cümlelerde yüklem sonda yer alır ve cümledeki temel öge görevini üstlenir. Yeni ve beklenmedik bilgilerin sonda yer alması yazı dilinde "işlevsel tümce yapısı" ile oluşturulur (Dilidüzgün, 2021, s. 62). Daha çok sözlü dilde ve şiir dilindeki cümlelerde yüklem sonda yer almadığı görülür. Böyle cümlelere işlevsel tümce görünęesi başka bir deyişle devrik cümle adı verilir (Karaağaç, 2012, s. 250). Şiir türünün en önemli belirleyicilerinden biri devrik tümce yapısıdır. Bu nedenle "Masal Kız"

şiiirinde devrik cümle yapılı birçok tümce yer almaktadır. Şair devrik tümcelerden yararlanarak anlatıma ahenk katıp şiiri tekdüzelikten kurtarmış ve anlatımı ilgi çekici hâle getirmiştir.

Aşağıda işlevsel tümce görümlerinin geçtiği dizeler ve parantez içlerinde işlevsel tümce yapıları verilmiştir:

1. Dörtlük – 2. Dize

Sensin masalların kızı (Masalların kızı **sensin**)

1. Dörtlük – 1., 2. ve 4. Dize

Bir an **görelim** yüzünü (Bir an yüzünü **görelim**)

Gel de **otur** bahçemize (Gel de bahçemize **otur**)

Sihirli narı **sun** bize (Sihirli narı bize **sun**)

4. Dörtlük

Ne şirin bir **kızsun** böyle (Böyle, ne şirin bir **kızsun**)

Benziyorsun bir meleğe (Bir meleğe **benziyorsun**)

Dua edelim seninle (Seninle **dua edelim**)

Ellerimiz **değsin** göğe (Ellerimiz göğe **değsin**)

5. Dörtlük – 1. Dize

Söyle yerini Masal kız (Masal kız yerini **söyle**)

6. Dörtlük – 1., 2. Dize ve 4. Dize

Çevir tılsımlı yüzüğü (Tılsımlı yüzüğü **çevir**)

Güneş **girsin** evimize (Evimize güneş **girsin**)

Selam söyle devimize (Devimize **selam söyle**)

8. Dörtlük – 2. Dize

Uçup gel de **uçur** bizi (Uçup gel de bizi **uçur**)

1.1.7. Zaman Uyumu ve Görünüş

Eylem çekimleri, bir işin zamanını belirtmenin yanı sıra tümceler arasındaki sıra ve bağlantıyı da gösterir. Eylemler zaman, kip ve görünüş bakımından değerlendirilir. Tümcelerdeki kip, zaman ve görünüş yüklemelerine getirilen eklerle gösterilir (Günay, 2007, s. 91). Metinde farklı zamanlar kullanıldığında, tümcelerdeki önermeler arasında bir sıra ve bağlantı kurulur. Bu sayede metindeki

kişilerin ne yaptıkları ve nerede oldukları daha iyi anlaşılır; olaylar mantıklı bir şekilde dizilir (Dilidüzgün, 2021, s. 60).

Şiirde çeşitli kip – kişilerle çekimlenmiş eylem ve ek eylemlere yer verilmiştir.

1. Dörtlük – 2. Dize

Sensin masalların kızı (**Geniş zamanın ek eylemi + 2. tekil şahıs**)

2. Dörtlük

Bir an görelim yüzünü (**İstek Kipi + 1. Çoğul şahıs**)

Gel de otur bahçemize (**Emir kipi + 2. Tekil şahıs**)

Gelemezsen de üzülme (**Olumsuz birleşik fiilin şartı + 2. Tekil şahıs / Emir kipi + 2. Tekil şahıs**)

Sihirli narı **sun** bize (**Emir kipi + 2. Tekil şahıs**)

3. Dörtlük – 2. ve 4. Dize

Dünyanın bir **ucundasın** (**Geniş zamanın ek eylemi + 2. Tekil şahıs**)

Sonra devin **avcundasın** (**Geniş zamanın ek eylemi + 2. Tekil şahıs**)

4. Dörtlük

Ne şirin bir **kızsın** böyle (**Geniş zamanın ek eylemi + 2. Tekil şahıs**)

Benziyorsun bir meleğe (**Şimdiki zaman kipi + 2. Tekil şahıs**)

Dua edelim seninle (**İstek kipi + 1. Çoğul şahıs**)

Ellerimiz **değsin** göğe (**Emir kipi + 3. Tekil şahıs**)

5. Dörtlük – 1., 2. ve 4. Dize

Söyle yerini Masal kız (**Emir kipi + 2. Tekil şahıs**)

Gökten yelkenler **biçelim** (**İstek kipi + 1. Çoğul şahıs**)

Beyaz bir gemi **seçelim** (**İstek kipi + 1. Çoğul şahıs**)

6. Dörtlük

Çevir tılsımlı yüzüğü (**Emir kipi + 2. Tekil şahıs**)

Güneş **girsin** evimize (**Emir kipi + 3. Tekil şahıs**)

Bütün rüyalar renklensin (Emir kipi + 3. Tekil şahıs)

Selam söyle devimize (Emir kipi + 2. Tekil şahıs)

7. Dörtlük – 2., 3. ve 4. Dize

En yoksul çoban görürmüş (Geniş zamanın rivayeti + 3. Tekil şahıs)

O an mutluluktan uçar (Geniş zaman kipi + 3. Tekil şahıs)

Sen gidince üzülürmüş (Geniş zamanın rivayeti + 3. Tekil şahıs)

8. Dörtlük – 2. ve 3. Dize

Uçup gel de uçur bizi (Emir kipi + 2. Tekil şahıs / Emir kipi + 2. Tekil şahıs)

Başına bir taç yapalım (İstek kipi + 1. Çoğul şahıs)

1.1.8. Örtük Anlatım

Örtük ileti, bir metinde açıkça belirtilmeyen ama okuyucunun anlamasını beklenen mesajlardır (Arpacı, 2006, s. 56). Bir metindeki bilgiler, alıcıya doğrudan verilebileceği gibi örtük bir biçimde önvarsayımsal (pressupposition) çıkarsama ya da sezdirimsel (implication) olarak verilebilir (Balci, 2008, s. 112). Türkçede örtük anlamın dilbilgisel karşılığı on başlık altında sınıflandırılır: Mecaz, metafor, aktarma, deyim, atasözü, imge, çağrışım, bağdaştırma, söz sanatı ve önvarsayım (Aktaş & Şentürk, 2016, s. 374).

Masal Kız şiiri örtük anlatım açısından değerlendirildiği zaman karşımıza "sihirli nar, kalbin yıldızı" gibi ifadelerin çıktığını söylemek mümkündür. Şiirde geçen "iyilik perisi", "sihirli nar", "tılsımlı yüzük", "mavi masal ülkesi" gibi imgeler de örtük anlatım öğeleri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, aşağıdaki dizelerde geçen "Masal Kız'ı en yoksul çobanın görmesi" örtük bir anlatım olarak düşünülebilir. Üstünlük belirteci olan "en" bu cümlemin ardında kastedilen ve okuyucunun zihninde oluşturması planlanan örtük ifadeleri vermektedir.

Seni bir ilkbahar günü

En yoksul çoban görürmüş

1.2. Sözcüksel Bağdaşıklık

Metinlerde sözcüksel bağdaşıklık oluşturmak için aynı sözcüğün kullanılması, yerine anlamı yakın olan bir sözcüğün konulması, daha genel veya daha özel bir sözcüğün seçilmesi gibi yöntemler uygulanır (Elyıldırım, 2008, s. 132). Eşdizimsel örüntüleme ve yineleme olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.1. Eşdizimsel Örüntüleme

Belli bir amaca göre bir araya getirilen sözcüklerin oluşturduğu bütünlük, eş dizimsellik olarak değerlendirilir (Demir, 2012, s. 1067). Eşdizimsel örüntüleme, bir kavram alanıyla ilgili çeşitli sözcüklerin bir araya geldiği bir dizimdir. Bazı sözcükler aynı kökü paylaşmasa da birbirleriyle öyle bağlantılıdır ki aynı kavram alanına dâhil etmek mümkündür. Buna göre, eşdizimsel örüntülemenin edebî sanatlardan tenasüp sanatıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Tenasüp, birbirine uyumlu iki veya daha

çok sözcüğü bir dize veya beyit içinde anlamsal bir bağlantı kurarak tezat oluşturmadan kullanmaktır (Çınar, 2009, s. 389).

Buna göre "Masal Kız" şiirinde geçen şu ifadeleri masal kavramı içerisinde bağdaştırabileceğimiz için eşdizimli oldukları söylenebilir: *masal, Masal Kız, dev, iyilik perisi, masal ülkesi, Kafdağı, sihir, tılsım, melek*.

1.2.2. Yineleme

Aynı metnin içinde tekrarlanan sözcüklere denir (Aydın & Torusdağ, 2014, s. 118). Yineleme daha çok pekiştirme ve ahenk sağlama amacıyla kullanılır (Kekevi, 2020, s. 69). Yinelemenin, anlama kuvvet kazandırmak için aynı sözcük veya söz grubunun hemen hemen her dizede tekrarlanması olan tekrar sanatına (Soysal, 2005, s. 91) karşılık geldiği söylenebilir. Şiirlerdeki kafiye ve redifler de yineleme başlığı altında düşünülebilir. Ayrıca yinelenen sözcükler, metinlerdeki anahtar sözcükleri de oluşturur. Aynı sözcük kullanılarak yapılan yinelemeler, eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı sözcüklerle yapılan yinelemeler, üst terim / alt terim ilişkileri kullanılarak yapılan yineleme, genel kavramlar kullanma ve kısmî yineleme olmak üzere beş başlık altında incelenir.

1.2.2.1. Aynı Sözcük Kullanılarak Yapılan Yinelemeler

1. Dörtlük – 1. Dize

Sensin **masalların** kızı

1. Dörtlük – 4. Dize

Gökte kalbimin yıldızı

3. Dörtlük – 4. Dize

Sonra **devin** avcundasın

5. Dörtlük – 1. Dize

Söyle yerini **Masal** kız

5. Dörtlük – 2. Dize

Gökten yelkenler biçelim

6. Dörtlük – 4. Dize

Selam söyle **devimize**

8. Dörtlük – 4. Dize

Mavi **masal** ülkesinden

1.2.2.2. Eş Anlamlı, Yakın Anlamlı, Zıt Anlamlı Sözcüklerle Yapılan Yinelemeler

2. Dörtlük – 4. Dize

Sihirli narı sun bize

6. Dörtlük – 1. Dize

Çevir **tılsımlı** yüzüğü

2. Tutarlılık

Tutarlılık, kavramlar ve kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyan ve metnin derin yapısını oluşturan bağıntılardır (Karataş, 2008, s. 111). Özelleştirme bağlantısı, genelleştirme bağlantısı, neden – sonuç

bağlantısı, karşılaştırma bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı olmak üzere beş başlık altında incelenebilir (Yılmaz & Jahiç, 2008, s. 36 – 38).

2.1. Özelleştirme Bağlantısı

Metinlerde, kişi, nesne, olay ve durumları daha detaylı anlatmak için cümleler arasında "özelleştirme" bağlantısı kurulur. Bu bağlantı, metnin tutarlılık yapısını sağlamak için sıkça kullanılan bir yöntemdir (Yılmaz, 2021, s. 25). Şiirde özelleştirme bağlantısını tüm dörtlüklerde görebiliriz. Şiirin başlığından itibaren "*masal*" dünyasının düşsel unsurlarına yer veren şair, sonraki dizelerde de yine "*masal*" dünyasından öğeler sıralayarak dizeler arasında bütünlük sağlamaktadır. İlgili dörtlük ve dizeler parantez içinde verilmiştir.

1. Dörtlük – 1., 2., ve 3. Dize

Kafdağı'nda doğan güzel

Sensin **masalların kızı**

Yerde **iyilik perisi**

2. Dörtlük – 4. Dize

Sihirli narı sun bize

3. Dörtlük

Bir **göz açıp kapayınca**

Dünyanın bir ucundasın

Bir an **kalbimin içinde**

Sonra **devin avcundasın**

4. Dörtlük – 2. Dize

Benziyorsun bir **meleğe**

5. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Söyle yerini **Masal kız**

Gökten yelkenler biçelim

6. Dörtlük – 1., 3. ve 4. Dize

Çevir **tılsımlı yüzüğü**

Bütün **rüyalar renklensin**

Selam söyle devimize

8. Dörtlük – 1. ve 2. Dize

Mavi masal ülkesinden

Uçup gel de uçur bizi

2.2. Genelleştirme Bağlantısı

Metnin tutarlılık yapısını oluşturmak ve yazarın etik mesajını daha net vermek için cümleler arasında "genelleştirme" bağlantısı kullanılır (Yılmaz & Jahiç, 2008, s. 37).

Şiirin her dörtlüğünde "*masal*" türünde karşımıza çıkan olağanüstülüklerle yer verilmiştir. Genelleştirme bağlantısı ile özel olarak verilen kimi olay ve durumlar daha genel ifadelerle alıcıya yani okura aktarılır. İncelediğimiz şiirde de "*Masal Kız*"ın nasıl biri olduğuna dair verilen ifadeler genelleştirme bağlantısı

olarak değerlendirilebilir: *Kafdağı'nda doğması, güzel olması, iyilik perisi olması, sihir yapabilmesi, melek gibi olması, tılsımlı yüzüğünün olması ve mavi masal ülkesinde yaşaması.*

2.3. Neden – Sonuç Bağlantısı

Neden – sonuç bağlantısı, içerikle ilgili bir bağlantıdır. Bu bağlantı, daha çok birleşik cümlelerde kullanılmaktadır. Metinde, neden – sonuç bağlantısı kurarak, yazar "hatırlatma" yapmakta ve metni daha anlaşılır kılmaktadır (Yılmaz, 2021, s. 26).

"Masal Kız" şiirinde 7. dördlükte anlam bakımından bir neden – sonuç bağlantısı kurulmaktadır. En yoksul çobanın Masal Kız'ı görünce mutluluktan uçması, Masal Kız gidince üzülmesi örnek olarak verilebilir.

7. Dördlük – 3. ve 4. Dize

O an mutluluktan uçar
Sen gidince üzülürmüş

2.4. Karşılaştırma Bağlantısı

Sanatçı, mesajını daha iyi vermek için cümleler arasında "karşılaştırma" bağlantısı kullanır. Bu bağlantı, metin çözücünün sezdirim ve çıkarım yapmasını ve mesajı daha net kavramasını sağlar (Yılmaz, 2021, s. 27).

4. dördlük 2. dizede geçen "*Benziyorsun bir meleğe*" ifadesiyle "Masal Kız" güzelliği ve şirinliği ile meleğe benzetilip karşılaştırma bağlantısı kurulmuştur.

2.5. Karşıtlık Bağlantısı

Metinlerde karşıtlık ilişkisi kurularak nesnel bir anlatım ve verilmek istenen iletinin okur tarafından kabul görmesi amaçlanmaktadır (Yılmaz & Jahiç, 2008, s. 38).

Şiirde 7. dördlükte geçen "*mutluluktan uçmak*" ve "*üzülmek*" ifadeleri anlam bakımından karşıt oldukları için karşıtlık bağlantısı başlığı altında değerlendirilebilir.

7. Dördlük – 3. ve 4. Dize

O an mutluluktan uçar
Sen gidince üzülürmüş

B. Okur Merkezli Ölçütler

Okur merkezli ölçütler amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, durumsallık ve metinlerarasılık başlıkları altında incelenmektedir.

Amaçlılık: Şiirin amacı, okuyucuya şiir türünde masal anlatmaktır. Bu amaç doğrultusunda şiirde masalsı öğeler kullanılmıştır. Örneğin "*Kafdağı'nda doğan güzel*", "*Yerde iyilik perisi / Gökte iyilik yıldızı*", "*Sihirli nar*" gibi ifadeler masalsı bir atmosfer yaratır.

Kabul Edilebilirlik: Şiir, okuyucunun anlayabileceği ve kabul edebileceği bir dil ve üslûpla yazılmıştır. Şiirde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Şiirin konusu ve içeriği de okuyucunun ilgisini çekecek ve etkileyecek niteliktedir.

Bilgilendiricilik: Şiir, okuyucuya yeni bilgiler sunmaktadır. Örneğin, metinden masal kızın nerede yaşadığını, ne gibi özelliklere sahip olduğunu, dileklerini, hayâllerini ve maceralarını öğrenebiliriz.

Durumsallık: Şiir, bağlı olduğu sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamın dikkate alınmasıyla yazılmıştır. Çocuklara yönelik bir şiir olduğu için çocukların dünyasına uygun nitelikler taşımaktadır. Ayrıca şiirde geçen masal unsurları Türk kültürüne ait motiflerdir. Örneğin "*Kafdağı, tılsım, peri, çoban*" Türk masallarında sıkça rastlanan bir yerdir.

5. Metinlerarasılık

Metinlerarasılık şiirin, diğer metinlerle olan ilişkisini göstermektedir. Şiir, kendisinden önce yazılmış olan masallardan etkilenmiştir. Ayrıca kendisinden sonra yazılacak olan başka metinlere de ilham kaynağı olabilmektedir. Şiirin her dörtlüğünde "*masal*" türünde karşımıza çıkan ifadeler yer aldığı için şiirin, metinlerarasılık bakımından oldukça zengin olduğu görülmektedir.

C. Büyük Ölçekli Yapı

Metinlerdeki büyük ölçekli yapılar, metnin anlamını belirleyen etkenlerdir. Metnin anlamsal yapısını çözümlemek için de bazı ölçütler kullanılır. Bunlar işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet, sonuç tümcesi ve izlek olarak sıralanabilir (Aydın & Torusdağ, 2014, 125).

İşlev: Metnin hangi amaçla yazıldığını veya hangi gereksinimi karşıladığını ifade eder. Sanatçı, sanatsal işleve sahip olan şiirde "*Masal Kız*" adlı hayâlî bir karakteri tanıtmayı ve onun masalsı dünyasına yolculuk ettirmeyi istemektedir.

Başlık: Metnin konusunu veya ana fikrini kısa ve çarpıcı bir şekilde veren sözcük veya sözcük grubudur. Başlık metne ilgi çekmeyi ve okuyucunun beklentisini oluşturmayı amaçlar. Şiirin başlığı "*Masal Kız*"dır. Başlık, şiirin konusu ile ana fikrini kısa ve özetleyici bir şekilde vermenin yanında şiirin masalsı bir atmosferde geçtiğini de belirtmektedir.

Konu: Metnin genel olarak ne hakkında olduğunu ifade eden kavram veya kavramlardır. Şiirin konusu "*Masal Kız*"ın güzelliği, iyiliği ve sihriyle çocukların hayâllerini süslemesidir. Şiirde "*Masal Kız*" ile okuyucular arasında iletişim ve sevgi bağı kurulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Metnin konusunu veya ana fikrini belirleyen veya destekleyen anahtar sözcükler, metnin anlamını çözümlemeye yardımcı olur. Şiirde kullanılan anahtar sözcükler "*Masal Kız*", *masal*, *iyilik*, *sihirli*, *gök*, *dev* ve *rüyadır*. Bu sözcükler şiirin ana fikrini ve izleğini desteklerken aynı zamanda masalsı ve fantastik havasını da yansıtmaktadır.

Ana Düşünce Tümcesi: Metnin ana fikrini veya yazarın metinde savunduğu görüşü ifade eden ana düşünce tümcesi metnin giriş, gelişme veya sonuç bölümünde yer alabilir. Metnin ana düşünce tümcesi ise ilk ve son dizelerde yer almaktadır: "*Kafdağı'nda doğan güzel*" ve "*Başına bir taç yapalım / Çocukluk sevincimizi*".

8. Dörtlük

Mavi masal ülkesinden
Uçup gel de uçur bizi
Başına bir taç yapalım
Çocukluk sevincimizi

Bu dörtlük ile yazar "Masal Kız"ın olağanüstülüklerle dolu biri olduğundan ve çocuklara verdiği mutluluktan bahsetmektedir.

İçerik Şeması: İçerik şeması, metnin bölümlerini ve bu bölümlerde verilen bilgileri sıralayan bir taslak olup metnin yapısını ve akışını göstermeye yarar. Şiirin içerik şeması şu şekilde sıralanabilir:

Giriş: "Masal Kız" tanıtılır, güzelliği ve iyiliği vurgulanır.

Gelişme: "Masal Kız"ın sihirli gücü ve maceraları anlatılır.

Sonuç: "Masal Kız"ın çocuklara sevinç verdiği belirtilir.

Konu Değişimi Belirleyicileri: Metinde konunun değiştiğini gösteren ipuçlarıdır. Örneğin, başlık, ara başlık, paragraf başlangıcı, bağlaçlar, noktalama işaretleri gibi konu değişimi belirleyicileri olabilir. Şiirde konu değişimi belirleyicileri olarak dörtlük başlangıçları kullanılmıştır. Her dörtlükte "Masal Kız"a farklı bir sesleniş veya istek bulunmaktadır.

Biçem (Üslûp): Biçem yani üslûp, bir metnin nasıl yazıldığını, kelimelerin nasıl kullanıldığını ve cümlelerin nasıl yapılandırıldığını gösteren bir kavramdır ve yazar veya konuşmacının dili kullanımını ve ifade tarzını yansıtır. Metinlerin işlevine ve türüne göre değişiklik gösterebilir. Edebî metinler, anlamlı ve sanatlı bir dil kullanarak okuyucuya imgeler, mecazlar ve duygular sunar. Bu yüzden, günlük konuşma dilinden farklı bir özellik gösterir. Dilin çokanlamlı olması, üslûbun da zenginleşmesine katkı sağlar. Edebî eserlerin üslûbu, okuyucunun aldığı edebî haz ile eşdeğerdir. Sanatçının okur ve toplum nezdinde iz bırakması, kullandığı sözcükler ve dilin biçimine bağlıdır. Bir şairin dil ve üslûbu, onun kültürü, eğitimi, ruh hâli, güzellik anlayışı, hayata bakışı gibi etmenlerle bağlantılıdır (Karabulut, 2012, s. 2)

Şiirde biçem olarak edebî bir dil kullanılmıştır. Hece ölçüsü ile yazılan şiirde masal dünyasından imgeler, mecaz anlamlı sözcükler, edebî sanatlar, ses tekrarları ve uyaklar gibi sanatsal unsurlar bulunmaktadır. Çocuksu duyarlılıkla kaleme alınan şiirde lirik bir söyleyiş ve samimi bir üslûba yer verilmiştir.

Özet: Özet, metnin ana fikrini ve önemli noktalarını kısaca veren bir anlatımdır. Şiirde çocukların hayâllerini süsleyen ve onlara mutluluk veren "Masal Kız" adlı Kafdağı'nda doğan ve görenleri güzelliğiyle büyüleyen hayâli bir karakter anlatılmaktadır. Ayrıca "Masal Kız"a duyulan özlem, sevgi ve hayranlık da ifade edilmektedir.

Sonuç Tümcəsi: Metnin sonunda yer alan ve metnin ana fikrini veya yazarın metinde ulaştığı sonucu ifade eden tümcedir. Sonuç tümcəsi metni bütünleyen ve okuyucuya mesaj veren bir özellik taşır. Şiirin sonuç tümcəsi aynı zamanda metnin ana fikrine işaret etmektedir: *Başına bir taç yapalım / Çocukluk sevincimizi.*

İzlek: Metinde tekrarlanan veya vurgulanan kavram, düşünce veya duygudur. İzlek metnin anlamını derinleştiren ve zenginleştiren bir unsurdur. Şiirin her dördlüğünde göze çarpan unsur masalsi öğeler olduğundan şiirin izleği, masal dünyası ve öğeleridir.

D. Üst Yapı

Üst yapı, metnin türü ile ilgili olup belli bir türün taşıması gereken özellikleri kapsar. Her metinde farklı bir hazırlık yapıp çeşitli elementlere odaklanması tür kavramı ile ilgilidir. Bu yapıların farkında olmak, okuyucunun metni anlamasını kolaylaştırırken yazarın da bilgileri bir bütünlük ve ilişki içinde düzenlemesini sağlar (Temizkan & Atasoy, 2014, 212). Çalışmaya konu olan metin, anlatsal türdeki bir şiirdir. Şiirde üst yapı özellikleri, şiirin nasıl kurulduğunu ve hangi unsurlardan oluştuğunu gösteren özelliklerdir. İncelenen şiirdeki üst yapı özellikleri:

Nazım Birimi: Nazım birimi, şiirin anlamını taşıyan en küçük parçadır. Bir nazım birimi tek bir dize olabileceği gibi, iki, üç, dört veya daha fazla dizeden oluşan bir grup da olabilir. Nazım birimi, şiirin bölümlerini belirler. "Masal Kız" şiirinin nazım birimi dördlüktür. Her bir dördlük anlam bütünlüğü taşır.

Kafdağı'nda doğan güzel
Sensin masalların kızı
Yerde iyilik perisi
Gökte iyilik yıldızı

Nazım Biçimi: Şiirin biçimsel yapısını belirleyen nazım biçimi, şiirde kullanılan ölçü, kafiye ve mısra sayısına göre belirlenir ve şiirin görünümü ile ritmini etkiler. Şiir, 8 dördlükten oluşmaktadır ve 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır. "abbb – cddd – efff" biçiminde uyak düzeniyle anlatımda ahenk sağlanmıştır.

Bir an görelim yüzünü
Gel de otur bahçemize
Gelemezsen de üzülme
Sihirli narı sun bize

Nazım Türü: Şiirin konusunu belirleyen nazım türü, şiirde işlenen duygu, düşünce veya olaylara göre belirlenir. Nazım türü, şiirin içeriğini ve amacını etkiler. İncelenen şiirin nazım türü liriktir. Lirik şiir, içten gelen heyecanları coşkulu bir dille anlatan duygusal şiir türüdür (Demirel, 2009, s. 224).

Ne güzel şirin bir kızsın
Benziyorsun bir meleğe
Dua edelim seninle
Ellerimiz değsin göğe

Tema: Şiirin ana fikri veya konusu olan tema, şiirin anlamı ile derinliğini etkiler. Şiirin teması "masal ve hayâl dünyası"dır. Şair, "Masal Kız"ı anlatarak onun masalsi dünyasını dile getirir.

İmge: İmge; gerçek dünyada var olan bir şeyi, onunla başka bir şeyle ilişkilendirerek sözle ifade etmedir (Çeken & Aypek – Arslan, 2016, s. 510). Şiirde çok sayıda imge vardır. Örneğin "iyilik perisi", "sihirli nar", "tılsımlı yüzük", "mavi masal ülkesi" gibi imgeler şiire renk ve canlılık katmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışmada veriler, doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiş ayrıca verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin'in "Gökyüzü Çiçekleri" şiir kitabında yer alan "Masal Kız" adlı şiirinin, metinsellik ölçütleri ile küçük ölçekli, büyük ölçekli ve üst yapı öğeleri ilgili inceleme sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Bununla birlikte küçük yapı, metinlerdeki bağdaşıklık görünümünü ifade ettiği için burada sadece metinsellik ölçütleri büyük ölçekli yapı ve üst yapı ile ilgili sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Metinsellik ölçütleri bağlamında şiirdeki bağdaşıklık; gönderim, bağlaçlar, değiştirim öğeleri, eksilteli cümleler, zaman ve kişi ekleri unsurlarıyla oluşturulmuştur. Şiirde tutarlılık, şiirin ana fikri olan "Masal Kız"ın hayatı ve duyguları etrafında geliştirilen uyumlu bir anlatımla sağlanmış, metnin bütünlüğünü bozacak herhangi bir çelişki veya kopukluk tespit edilmemiştir. Amaçlılık açısından, metnin okuyucuya "Masal Kız"ın güzelliği ve iyiliği hakkında bir mesaj vermek istediği; okura masallara ait fantastik bir dünya sunması, onun hayâl gücünü harekete geçirmesi ve ona çocukluğunu hatırlatmasıyla kabul edilebilirliğin sağlandığı belirtilebilir. Şiirin okura "Masal Kız" adlı kurgusal bir karakterin kim olduğuna dair bilgi vermesi ve sihirli gücü ile maceraları hakkında yeni bilgiler sunmasıyla bilgilendiricilik ölçütünü karşıladığı; durumsallık bakımından, metnin çocuk edebiyatı türünde yazıldığı ve çocuk okuyuculara hitap ettiği; metinlerarasılık açısından ise metnin masallarla bağlantılı olduğu görülmüştür. Metnin masalsı bir atmosfer yarattığı, okuyucuyu hayâl dünyasına davet ettiği ve çocukluk sevincini paylaştığı belirlenmiştir. Bu bağlamda şiirin metinsellik ölçütlerini içermesi yönünden başarılı bir eser olduğu tespit edilmiştir.

Büyük yapı özellikleri bağlamında ise masallara özgü fantastik bir dünyada yaşayan "Masal Kız"ın hayatı ve maceralarını anlatan şiirin, "Masal Kız" başlığı ile konu ve ana fikrini yansıtmaması bakımından uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Şiirsel bir işleve sahip olan şiirdeki anahtar sözcüklerin "*Masal Kız, masal, sihirli, gök*" olduğu belirlenmiştir. Metnin ana düşünce tümcesi ise ilk ve son dizelerde yer almaktadır: "*Kafdağı'nda doğan güzel*" ve "*Başına bir taç yapalım / Çocukluk sevincimizi*". Şair bu dizelerle "Masal Kız"ın kim olduğunu ve ona duyduğu sevgiyi anlatmakta ve okurlarını onunla birlikte çocuk olmaya davet etmektedir. Metinde konu değişimi belirleyicileri olarak dize başlarında yeni bir şeylerin anlatıldığı görülmüştür. Metnin biçemi, şiirdir ve şiirde uyak, ölçü, redif gibi unsurlar kullanılmıştır. İzlek, metnin ana temasını oluşturan ve metnin bütününde tekrarlanan düşünce veya duygulardır. Buna göre şiirdeki izlek, "masallar"dır. Şair, masallara ait unsurları kullanarak okura masalsı bir dünya sunmaktadır. Ayrıca şiirde geçen "*masal*", "*Masal Kız, Kafdağı, sihirli, gök, tılsımlı yüzük*" gibi sözcükler izleği oluşturan ifadelerdir.

Üst yapı özellikleri bakımından metnin; nazım türü, birimi, biçimi ve edebî sanatlar gibi şiir türüne ait unsurları içerdiği belirlenmiştir. "Masal Kız" şiiri 8'li hece ölçüsü ve abbb – cddd... kafiye düzeniyle yazılmış, 8 dörtlükten oluşan lirik bir şiirdir. Bilhassa tenasüp ve tekrar sanatlarına yer verilen şiirde "*iyilik perisi*", "*sihirli nar*", "*tılsımlı yüzük*", "*mavi masal ülkesi*" gibi imgeler kullanılarak anlatıma canlılık kazandırılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Masal Kız adlı şiir; metinsellik ölçütleri, yapı özellikleri ve taşıdığı edebî unsurlar bakımından her yaşta okuyucuya hitap edebilen ve bu özelliği ile başarılı bir eser olarak değerlendirilebilir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde ileri sürülebilecek öneriler ise şöyle sıralanabilir:

"Masal Kız" adlı metnin dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmesi başka bir çalışmanın konusu olabilir.

"Masal Kız" adlı metnin teması, Türk halk masalları ve edebî masallar ile karşılaştırılarak veya farklı kültürlerdeki masal figürleri ile ilişkilendirilerek daha geniş bir edebî ve kültürel açıdan ele alınabilir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) yer alan kazanımlardan hareketle "Masal Kız" şiirinin 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alabileceği düşünülmektedir. Şiirin isim, sıfat ve zamirler yönünden zengin oluşu ile kafiye ve redif gibi ahenk unsurlarını barındırması bakımından 6. sınıf; kip – kişi eklerinin çeşitliliği bakımından 7. Sınıf ve içerdiği masalsı ve düşsel öğeler bakımından da 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer verilebileceği önerilebilir.

Kaynakça

- Akbayır, S. (2013). *Cümle ve metin bilgisi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil (ana çizgileriyle dilbilim)*. TDK Yayınları.
- Aktaş, E. & Şentürk, L. (2016). Örtülü anlam unsurlarının Türkçe dersi öğretim programı ve çalışma kitaplarındaki yeri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 371-394. <https://doi.org/10.7884/teke.569>
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası ilişkiler*. Kanguru Yayınları.
- Arpacı, Ö. (2006). *Çocuk kitaplarında iletiler ve iletilerin aktarım biçimi (Sevim Ak örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, İ. & Torusdağ, G. (2014). Türkçe öğretimi çerçevesinde yazınsal bir metin çözümleme örneği olarak Refik Halit Karay'ın Bir Garip Hediye'si. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 109-134. <https://doi.org/10.7884/teke.340>
- Balcı, H. A. (2008). Kısa bir öyküde artgönderim ve örtük yapı görünüşleri. *Journal of Turkish Linguistics*, 2 (1), 107-122.
- Balyemez, S. (2010). Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde bağdaşıklık görünüşleri. *Turkish Studies*, 5 (4), 133-173. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1759>
- Bayburtlu, Y. S. (2019). *Ortaokul 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin hazırlıksız konuşmalarında bağdaşıklık ve tutarlılık*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beaugrande, R. A. & Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics*.
- Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Coşkun, E. & Tiryaki, E. N. (2011). Tartışmacı metin yapısı ve öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 63-73.
- Çeken, B. ve Aypek Arslan, A. (2016). İmgelerin göstergebilimsel çözümlenmesi "film afişi örneği". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 507-517.
- Çınar, B. (2009). Edebî sanatlar. Yüce, K. & Kazan, Ş. (Ed.), *Edebiyat bilgi ve kuramları içinde* (s. 375-413). 1. Baskı, Lisans Yayıncılık.
- Demir, T. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinlerinde yer alan değer unsurlarının eşdizimsel örüntülemeler açısından görünüşleri. *Turkish Studies*, 1063-1078.
- Demirel, Ş. (2009). Edebî türler. Yüce, K. & Kazan, Ş. (Ed.), *Edebiyat bilgi ve kuramları içinde* (s. 155-294). 1. Baskı, Lisans Yayıncılık.
- Demirel, Ş. (2011). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. Pegem Akademi Yayınları.
- Dilidüzgün, Ş. (2021). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi*. Anı Yayıncılık.
- Elyıldırım, S. (2008). Ömer Seyfettin öykülerinde artgönderim kullanımı. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 121-146. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat758>
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). Dil bilimi ve dil bilgisi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 517, 3-5.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual Yayınları.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman Group Limited.
- Hirik, S. (2020). Türkçede bağdaşıklık ve bağdaşıklık unsurları: Kürk Mantolu Madonna incelemesi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10 (1), 221-238.

<https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.732163>

- İşeri, K. (2022). *Sözden yazıya dile gelen metin*. Pegem Akademi Yayınları.
- Kaplan, M. (2021). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Karabulut, M. (2012). Edebî metinlerde dil ve üslûp incelemeleri ve Edip Cansever'in dil ve üslûbunda psikolojik unsurlar. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 24-28 Eylül, Ankara.
- Karakuş, N. (2012). *Türkçe öğretiminde kaynak metin kullanımı*. Pegem Akademi Yayınları.
- Karataş, Y. (2008). *Metin incelemesinde söylembilim yöntemi "Binbir Gece Masalları üzerinde bir uygulama"* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kekevi, İ. (2015). *Erenlerin Bağından adlı mensur şiir metni üzerine metindilbilimsel inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kekevi, İ. (2020). Eski Uygurca Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens masalında metinsellik ölçütleri. *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 2, 64-73.
- Kıran, Z. & Kıran, A. (2018). *Dilbilime giriş*. Seçkin Yayıncılık.
- Lüle Mert, E. (2011). 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinsellik ölçütlerine uygunlukları. *Dil Dergisi*, 153, 7-23. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000153
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara.
- Oralış, M. & Özil, Ş. (1992). Metindilbilimsel yaklaşımla yazınsal bir metni çözümleme denemesi. *Dilbilim Araştırmaları*, 37-51.
- Özden, M. (2012). Türkçe eğitiminde metinler ve metinlerin iletisi. *Milli Eğitim*, 193, 70-80.
- Öztürk, V. K. (2018). *Metin Savaş'ın kurmaca eserlerinde metinlerarası ilişkiler*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Rifat, M. (2020). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları – 1*. YKY Yayınları.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. (Çev.: Vardar, B.), Multilingual Yayınları.
- Soysal, M. O. (2005). *Edebî San'atlar ve Tanınması*. MEB Yayınları.
- Şirin, M. R. (2018). *Gökyüzü çiçekleri*. Uçan At Yayınları.
- Temizkan, M. & Atasoy, A. (2014). Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâyeye türündeki metinlerin üst yapı açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (3), 210-237. <https://doi.org/10.7884/teke.333>
- Türkben, T. (2018). Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin metinsellik ölçütleri açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6 (4), 961-986. <https://doi.org/10.16916/aded.443882>
- Yalçın, A. - Aytas, G. (2012). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve dilbilim*. Hece Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2021). *Uygulamalı metin bilgisi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Yılmaz, E. & Jahiç, N. (2008). "Vire" hikâyesi üzerine metindilbilimsel bir inceleme. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 30-41.
- Yılmaz, Ö. (2012). *11. Sınıf öğrencilerine ait öyküleyici metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

القيم الدلالية لصوت المد /و/ سورة البروج أنموذجا

الخلاصة

تتميز أصوات المد التي يطلق عليها بأصوات المد (vowels) عن غيرها من الأصوات بأنها أكثر الأصوات اللغوية التي تتعرض للتغير والسقوط والانقلاب. وهي من الأصوات المتغيرة غير الثابتة أي أنها أصوات زائدة على جذر الكلمة. وهي حين تدخل على جذر الكلمة لا تقوم بوظيفة صوتية فحبيب بل تنقل المعنى الأصلي للكلمة إلى معنى آخر. وعموما تعمل أصوات المد على تكوين المتغيرات الصوتية للبيئة الأصل باستخدام أوزان معينة. فهي التي تجعل جذر الكلمة الثابت مطوعا للتحقق والاستعمال والانتقال من حالة صرفية إلى أخرى. هناك العديد من الدراسات التي تناولت أصوات المد من الناحية الصرفية والدلالية. فقد بحثت الدراسات السابقة عن المميزات الصوتية لأصوات المد كما تناولت بعضها دراستها دلاليا. لكن هذه الدراسة تختلف عن غيرها بأنها تدرس السبب الرئيس لمجيب صوت المد /و/ على البنى الصرفية للكلمات الصرفية. وما هذه الدراسة إلا تكملة لدراسات دلالية سابقة بدأت منها، ومنها دلالة صوت المد /ي/ في دراسة عنوانها "صوت المد /ي/ في اللغة العربية دراسة دلالية - صيغة فعيل في القرآن نموذجا". وقع الاختيار لدراسة دلالة صوت المد /و/ على سورة البروج. وهذه السورة بما تحمله من معان تتناسب دون شك مع ورود /و/ فيها. تتكون هذه الورقة العلمية من مقدمة وثلاثة عناوين فرعية وقسم للنتائج التي خلصت لها. في المقدمة تناولت الدراسة سورة البروج من حيث أسباب نزولها ومحاورها وأهم مواضيعها. العنوان الفرعي الأول يتحدث عن أصوات المد وقيمها الدلالية. أما العنوان الثاني صوت المد /و/ والأبنية التي يدخل فيها، والعنوان الفرعي الثالث يتحدث عن دلالات صوت المد /و/ في سورة البروج. فأما قسم النتائج فسيحتوي الإجابة عن السؤال التالي: ما دلالات صوت المد /و/ في سورة البروج وهل تناسب معاني السور؟ وقد اعتمدت هذه الدراسة على عدة مراجع لغوية ودلالية منها تفسير التحرير والتنوير لابن عاشور ولسان العرب لابن منظور.

الكلمات المفتاح: أصوات المد، دلالة صوت المد /و/، سورة البروج.

31. Buruc Suresi'nde /ū/ Sesinin Semantik Değerleri Üzerine Bir İnceleme¹**Gülhan TÜRK²****APA:** Türk, G. (2025). القيم الدلالية لصوت المد /و/ سورة البروج أنموذجاً. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 535-546. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898267>**Öz**

Uzun ünlüler (vowels) olarak adlandırılan sesler, diğer dilsel seslerden farklı olarak, değişime, düşmeye ve dönüşüme en açık olan seslerdir. Bu sesler, kelimenin köküne eklenen, sabit olmayan ve değişken nitelikteki seslerdir. Kelime köküne girdiklerinde yalnızca fonetik bir rol oynamakla kalmaz, aynı zamanda kelimenin temel anlamını farklı bir anlama dönüştürürler. Genel olarak, uzun ünlüler belirli kalıplar aracılığıyla kelimenin kök yapısında ses değişiklikleri oluşturur. Bu özellikleriyle, sabit bir kelime kökünü esnek hale getirir, farklı biçimlerde kullanılmasını sağlar ve bir gramer yapısından diğerine geçişi mümkün kılar. Uzun ünlüler, morfolojik ve anlamsal açıdan birçok araştırmaya konu olmuştur. Önceki çalışmalar, uzun ünlülerin fonetik özelliklerini ele almış ve bazıları da bu ünlüleri anlamsal açıdan incelemiştir. Ancak bu çalışma, diğerlerinden farklı olarak /ū/ , Arapçada uzun ünlüsünün kelimelerin morfolojik yapılarında kullanılması nedeniyle odaklanmaktadır. Bu araştırma, daha önce yapılan ve "Arapçada Uzun Ünlü /ī/ Sesinin Anlamı: Kur'an'da 'فعليل' Kalıbı Örneği" başlıklı bir çalışmanın devamı niteliğindedir. Bu çalışmada, /ū/ uzun ünlüsünün anlamı üzerine inceleme yapmak için Buruc Suresi seçilmiştir. Bu surenin içerdiği anlamların /ū/ ,sesinin kullanımıyla uyumlu olduğu düşünülmektedir. Makale, giriş, üç alt başlık ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Girişte, Buruc Suresi'nin iniş sebepleri, temel konuları ve ana temaları ele alınmıştır. Birinci alt başlık, uzun ünlülerin fonetik özellikleri ve anlamsal değerleri üzerinde durmaktadır. İkinci alt başlık /ū/ ,uzun ünlüsünü ve bu ünlünün yer aldığı kelime yapıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Üçüncü alt başlık ise Buruc Suresi'ndeki /ū/ uzun ünlüsünün anlamsal değerlerini incelemektedir. Bu çalışma, çeşitli dilbilimsel ve anlambilimsel kaynaklara dayandırılarak hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ünlü sesler, Uzun /ū/ sesinin anlamları, Buruc suresi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 20.01.2025-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898267>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı / Assist. Prof., Bozok University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric (Yozgat, Türkiye), gulhan-alturk@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7387-7370>, **ROR ID:** <https://ror.org/04qvdf239>, **ISNI:** 0000 0004 0369 8360, **Crossref Funder ID:** 501100006564

An analytical Study of The Semantic Values of The Vowel /ū/ in Surah Al-Buruj³

The vowels, are distinguished from other sounds by their susceptibility to alteration, omission, and inversion. These are variable, non-static sounds, meaning they are additional to the root of the word. When they are added to a word's root, they do not serve a purely phonetic function but rather transform the original meaning of the word into a different one. Generally, elongation sounds contribute to the creation of phonetic variations in the original structure by applying specific morphological patterns. They make the stable root of a word malleable for realization, usage, and transition between different morphological states. Numerous studies have explored elongation sounds from both a morphological and semantic perspective. Previous research has focused on the phonetic characteristics of elongation sounds, with some also examining their semantic dimensions. However, this study differentiates itself by investigating the primary reason for the occurrence of the vowel /ū/ in the morphological structures of words. This research builds on previous semantic studies, notably the study titled "The vowel /ī/ in the Arabic Language: A Semantic Analysis of the Fi'il Form in the Qur'an as a Model." The focus of this study is the semantic role of the vowel /ū/ in Surah Al-Burooj. This Surah, with its profound meanings, undoubtedly aligns with the presence of the /ū/ vowel. The paper is structured into an introduction, three main sections, and a conclusion that presents the findings. The introduction provides an overview of Surah Al-Burooj, including the reasons for its revelation, its key themes, and topics. The first section addresses elongation sounds and their semantic values. The second section explores the vowel /ū/ and the morphological structures in which it appears. The third section analyzes the semantic implications of the vowel /ū/ in Surah Al-Burooj. This study is grounded in a comprehensive review of linguistic and semantic references.

Keywords: Semantic, vowel, meaning of /ū/.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 20.01.2025-**Acceptance Date:** 20.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898267>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

المقدمة

من أهم أسباب نزول السور والآيات هو التخفيف عن النبي محمد مما حلَّ به من كفار ومشركي مكة في تعاملهم معه وأتباعه المسلمين. ولما بلغت القسوة أشدها أراد تعالى أن يخفف عنه حزنه وضيقه بالتسليّة والمواساة. ومن هذا جاءت سورة البروج. تعد هذه السورة من السور المكية باتفاق ويبلغ عدد آياتها اثنان وعشرين آية. وقد سميت بالبروج لأنها ابتدأت بالقسم بالبروج (وَأَلْسَمَاءٌ ذَاتُ بُرُوجٍ) كما تسمى تسمية اجتهادية بسورة السماء ذات البروج (ابن عاشور، 1997، ج.30، ص.236؛ الدوسري، 2005، ص.536-537).

من أهم مطالب سورة البروج الثبات على العقيدة من خلال عرض السورة لقصة أصحاب الأخدود. وفي هذه القصة روايات عديدة أشهرها الرواية التي تصور مدى فظاعة التعذيب الوحشي الذي تعرض إليه فئة من قوم اتبعوا النصرانية في بلاد اليمن، وقد كان الغالب على أهل اليمن الديانة اليهودية. فقد تعرض النصارى إلى فتنة كبيرة حتى يتركوا دينهم فأبوا إلا أن يثبتوا ويضحو بأرواحهم (ابن الجوزي، 1424هـ، ص.1532؛ ابن عاشور، التحرير والتنوير، ج.30، ص.241). والمطلب الثاني فهو الوعيد بالعذاب لمن يفتن المؤمنين والتبشير بالثواب لأهل الإيمان. أما المطلب الثالث فيه تهديد الله للكافرين بقدرته وبطشه بهم. وأخيرا عرضت السورة نماذج لقصص المكذبين وفي نهايتها تعرضت السورة إلى مكانة القرآن الكريم. (الزمخشري، 1420 هـ، ج.31، ص.106؛ حجازي، 1993، ج.30، ص.846). وبهذه المطالب يتجلى الهدف من سورة البروج في تسليّة النبي والتخفيف من حزنه حيث أن ما يلاقيه من عذاب وإنكار أهل قريش قد لاقاه المؤمنون على يد الظالمين من قبل.

تحتوي سورة البروج على اثنتين وعشرين آية ومئة وتسع كلمة وأربع مئة وتسعة وخمسين صوتا. شكلت أصوات المد في هذه السورة أربعة وأربعين صوتا حسب الشكل التالي.

صوت المد	عدد التكرار	النسبة
/و/	18	3.92%
/ي/	14	3.05%
/ا/	12	2.60%

من خلال الجدول، تكرر صوت المد /و/ ثمان عشرة مرة، فما سبب غالبية صوت المد /و/ على أصوات المد الأخرى في هذه السورة؟ لكن قبل العروج إلى الجواب عن هذا السؤال لا بد من التطرق إلى وخصائص أصوات المد الصوتية والدلالية.

أولا: أصوات المد وقيمتها الدلالية

تعد أصوات المد التي يطلق عليها في اللغة الإنجليزية بـ "vowels" العنصر الرئيس في كل اللغات وأكثرها شيوعا. وعلى الرغم من ذلك لم تكن هذه الأصوات ركيزة علماء اللغة العربية القدامى في دراساتهم اللغوية. فقد كانوا يشيرون إليها بشكل سطحي عرضي ويمرون عليها مرور الكرام. ويعود هذا السبب إلى الطريقة التي كتبت بها العربية منذ القدم. فقد اعتنت الكتابة العربية القديمة بالأصوات الساكنة ورمزت لها برموز دون التعرض إلى أصوات المد، بل عرفت عن كتابة أصوات المد في بنية الكلمة لقرون طويلة. وبمرور الوقت بدأت أصوات المد /ي/، و/و/ تدخل إلى نظام الكتابة تدريجيا (المطلب، 1984، ص.8). في بعض النقوش والنصوص القديمة. ثم تطور الأمر بوضع أصوات المد القصيرة التي أطلق عليها من قبل علماء العربية في العصور الإسلامية بالحركات.

وقد لفت ابن جني في (سر صناعة الإعراب) الانتباه إلى أصوات المد بقوله "اعلم أن الحركات أبعاض لحروف المد واللين وهي الألف والواو والياء. فكما أن هذه الحروف ثلاثة فكذلك الحركات ثلاث وهي الفتحة والضمّة والكسرة". ويستنتج من قول ابن جني في أصوات المد أنها ثلاثة فقط بغض النظر عن طول الصوت وقصره. وقد رأى أن بعض القدماء أوضح الفرق بين الحركات وأصوات المد بقولهم أن الفرق بين الفتحة وما يسمى بالألف اللينة وبين الضمة والواو اللينة وبين الكسرة والياء اللينة لا يعود أن يكون فرقا في الكمية. فعندهم أصوات المد ما هي إلا حركات طويلة (أنيس، دت، ص.39-40).

من المعروف أن أصوات المد في العربية ثلاثة: الألف الساكنة المفتوح ما قبلها، والواو الساكنة المضموم ما قبلها، والياء الساكنة المكسور ما قبلها. وعلى مدار التاريخ فقد أعطيت لهذه الأصوات العديد من الأسماء: 1. حروف المد واللين؛ لأنها تمتد في لين وبغير كلفة. 2. الأصوات الجوفية لخروجها من الجوف. 3. الهوائية لقيامها بهواء الفم. 4. الخفية لخفاء النطق بها، فهي أخفى الأصوات. 5. المصوتات وقد شاع هذا المصطلح عند غير اللغويين (الحصري، 2000، ص.175؛ المطلب، 1984، ص.16-17). 6. الحركات الطوال ومصطلح الحركات القصار للفتحة والضمّة والكسرة، فقد عدّ اللغويون الصوامت أصولا والحركات مع أصوات المد فروعا (بشر، 2000، ص.18؛ شاهين، 1980، ص.16). غير أن المصطلح الأكثر

والعقل وعدم التركيب والخلو من تاء التأنيث نحو: زيد، وان كان مصغرا يشترط فيه جمع ما ذكر إلا العلمية، نحو: رجلين، وإن كان صفة يشترط فيه الذكورية والعقل أو التنزيل منزلة ذي العقل، والخلو من تاء التأنيث، وألا يكون من باب أفعل فعلاء، ولا من باب فعلان فعلى، ولا مما يستوي فيه المذكر والمؤنث (ابن عصفور، 1972، ص. 49-502).

3. صيغ المبالغة: ومنه فُعُول: نحو: صدوق. وتستخدم هذه الصيغة للتعبير عن شئى كأنه مادة تستنفذ وتقنى فيه صيغة مبالغة (السامرائي، 2007، ص. 101)، فَيُعُول نحو: حيسوب، فُعُول: نحو قُدُوس، وفاعول نحو: فاروق.

4. اسم المفعول: هو كل ما دل على الحدث والحدث. كما أن الاسم في العربية يدل على الثبوت. كأن الوصف بالاسم أقوى من الوصف بالفعل. حيث تتمكن الصفة من صاحبها وتثبت فيه (السامرائي، 2007، ص. 14).

5. واو الجماعة التي تزداد في نهاية الفعل كضمير متصل للتعبير عن أكثر من فاعل للفعل.

واستخدام صوت المد /و/ في هذه الصيغ ليس غريبا وذلك بما يتمتع به هذا الصوت من قوة وجهد في النطق. وطول صوت المد هذا يعبر عن الكثرة في المعنى. إضافة إلى أنه يعكس ما تريد الخلجات النفسية التعبير عنه، كما يعكس الصورة الذهنية التي ترسم في العقل عند التعبير عن هذا المعنى. ولهذا السبب أيضا نستعمل للتعبير عن الكثرة في الأشياء بقولنا: أوووووو، وفي اللغة التركية نقول أيضا لإعطاء المعنى نفسه بـ çook بدلاً من çok.

قد لفحت سورة البروج معاني التعذيب والحرق والقتل والانتقام، وحملت أصناف العذاب والتعذيب والظلم والاستبداد، إضافة إلى مشاهد يوم القيامة وما أعده الله للكافرين من قصاص، كما تحمل المعاني التي تثبت المؤمنين على الحق والإيمان. وكل هذه المعاني ماهي إلا انعكاس لقوة جسدية ونفسية بالغة تعد إمتدادا طبيعيا للظفرة الإنسانية وخلجاتها.

ثالثا: دلالات صوت المد /و/ في سورة البروج

ورد في سورة البروج ثمان عشرة كلمة تحتوي على صوت المد /و/ وهذه الكلمات تدل على معان عدة هي:

أ. الدلالة على الشدة:

1. الوُقُود: الجذر من هذه الكلمة وقد وتعني أشعل ويقال أوقد النار أي أشعلها. أما الوقود فهو كل ما توقد به النار (ابن منظور، 1414هـ، ج. 3، ص. 466). جاءت كلمة وقود على وزن فُعُول. وردت هذه الكلمة في سورة البروج في آية {النار ذات الوقود} ⁵ أي ما توقد به النار من حطب ونفط وغيره. ومعنى ذات الوقود، أي التي يخمد لهبها لأن لها وقودها بلقى فيها كلما خمد لهبها (ابن عاشور، 1984، ج. 30، ص. 242). وهنا الفرق بين المعنى في كلمة وقد أي أشعل وبين كلمة وقود أي كل ما توقد به النار. فالشدة في إضرام النار والاحتراق قد عبّر عنها في هذه الآية لتتناسب شدة الاشتعال وقوته التي استنفذت في هذه العملية وما يتركه من أثر نفسي. وما يعبر عن شدة المعنى في كلمة وقود يعود إلى صوت المد /و/.

الدلالة على المدى في الحجم

1. الأُخْدُود: تنحدر هذه الكلمة من الجذر خدد. والحد شقان في الأرض غامضان مستطيلان. ومن معانيها الجدول والجمع منها أخدة وأخاديد. أما أخدود: على وزن أفْعُول وهو صيغة قليلة الدوران غير مقيسة (ابن عاشور، 1984، ج. 30، ص. 242). وردت كلمة أخدود في سورة البروج في آية {قتل أصحاب الأُخْدُود} ⁶ حيث تتحدث هذه الآية عن الأُخْدُود الذي شق في الأرض وأضرمت فيه النار لحرق المؤمنين. فإذا ما قارنا بين كلمة خد وكلمة أخدود نجد أن الأولى تعني شق كبير أو صغير، لكن في كلمة أخدود فالوضع مختلف تماما. فعلى الرغم من أن هناك أبنية قياسية لجمع كلمة خد وهي أخدة وأخاديد إلا أن القرآن اختار صيغة قليلة الدوران غير مقيسة. ويعود السبب في ذلك هو صوت المد /و/ الذي يمثل الجهد في ضم الشفتين وقوة دفع النفس أثناء التلغظ. حيث دخل على بنية كلمة خد. وأعطى امتدادا لحجم الشق وعمقه العظيم في الأرض إضافة إلى الجهد الكبير المستنزف في حفر هذا الشق ليستوعب تلك الأعداد الكبيرة من الناس الذين حرقوا. وكان اختيار القرآن لهذه اللفظة بالذات أقوى وأدل.

⁵البروج: 5/85.

⁶البروج: 4/85.

2. الدلالة على التثبيت والتمكين:

1. **الموعود:** تنحدر هذه الكلمة من الجذر وعد. وفي العربية يقال: وعده الأمر عدة ووعدا وموعودا وموعدة، وهو من المصادر التي جاءت على مفعول ومفعولة، وهو من المصادر المجموعة فيقال *وُعد*. (ابن منظور، 1414هـ، ج.3، ص.461) كلمة *الموعود* في سورة البروج وردت في آية {واليوم الموعود}7، والمقصود من هذه الكلمة يوم القيامة حيث وعد الله بوقوعه، وفي هذا إيماء إلى وعيد أصحاب الأخدود الذي أقسم الله عليه (ابن عاشور، 1984، ج.30، ص.238). إذا ما تأملنا في كلمة *وعد* في اللغة العربية وبين كلمة *موعود* نجد أن السبب في اختلاف المعنى بين الكلمتين هو التغيير الحاصل على الكلمة الثانية بتصريفها على وزن مفعول. والسبب في اختيار القرآن لبنية مفعول في هذا السياق هو صوت المد /و/ الذي يعطي في الجهد المضاف في نطقه معنى القوة في ثبات الشيء وتمكنه في صاحبه. فقد وردت عدة ألفاظ في القرآن تدل على يوم القيامة. لكن في هذه السورة جاء التعبير عن يوم القيامة باليوم الموعود حيث أن الوعد بهذا اليوم قوي الثبوت لا مجال فيه للتغيير والتبديل.

2. **المشهود:** تنحدر هذه الكلمة من الجذر شهد. أصل هذه الكلمة يدل على حضور وعلم وإعلام (ابن فارس، 1979، ص.517). يقال الشهيد الذي لا يغيب عن علمه شيء وهي صفة من صفات الله. أما الشاهد العالم الذي يبين ما علمه ويقال شهد شهادة، والشهد اسم للجمع، والشهادة خبر قاطع. والمشاهدة: المعاينة والشهود هم الحضور أما المشهود فهو يوم القيامة حيث أنه محضور (ابن منظور، 1414هـ، ج.3/238). وقيل الشهود والشهادة: الحضور مع المشاهدة، إما بالبصر أو بالبصيرة (الأصفهاني، 1412هـ، ص.465). وردت هذه الكلمة في سورة البروج على صيغة مفعول كما في الآية {وشاهد ومشهود}8. *المشهود* في هذه الآية المرئي أو المشهود عليه بحق، وهم الناس المحشرون للحساب وهم أصحاب الأعمال المعروضون للحساب وأن المشهود هو الذي يطلع الناس على ما يجري عليه (ابن عاشور، 1984، ج.30، ص.238-239). وبهذه الصيغة جاء تثبيت وتمكن حدوث يوم القيامة الذي وعد الله بحدوثه دون محالة. وحدث هذا اليوم سيكون أيضا بشهادة جموع عظيمة. فجاء صوت المد /و/ في هذه الصيغة للتعبير عن ذلك المعنى.

3. **قعود:** جذر هذه الكلمة في العربية تعد القعود ضد القيام، والمصدر قعود أي الجلوس (ابن منظور، 1414هـ، ج.3، ص.357). وردت هذه الكلمة في سورة البروج في آية {إذ هم عليها قعود}9، الضمير هم في هذه الآية يعود إلى أصحاب الأخدود. حيث تصور الآية حضور الملك ومعه حاشيته وأعوانه لتنفيذ أمره في التحريق والتقتيل. وقد كني بهذه الكلمة عن ملازمة أعوان الملك للأخدود والقرب منه ومراقبة سير عملية الحرق. وهناك احتمال آخر لمعنى هذه الكلمة حيث أن يكون القعود هم أصحاب الأخدود المؤمنين الذين أمر بقتلهم. فقد صور المعنى بهذه الكلمة بأنهم ربطوا على شاكلة القعود مربوطين مثبتين حتى يكون تعذيبهم أشد وأقوى. فيعد أن يربطوهم ويقعدوهم يشعلون النار بهم وفي هذا أشد وأطول في مدة التعذيب (ابن عاشور، 1984، ج.30، ص.243). عند النظر إلى كلمة *قعود* نجد أن صوت المد /و/ قد دخل على جذر الكلمة *تعد* وزاد في شدة المعنى الذي يحققه سياق الآية. فقد عمل صوت المد هذا بما يمثله من طول الصوت والجهد المبذول في نطقه إلى انعكاسه على المعنى في تثبيت وضعية الجلوس التي تصور غلظة وقسوة التعذيب التنكيل بهم وهذا إضافة إلى قوة الصوت في إبراز شدة بشاعة عملية التحريق.

4. **محفوظ:** تنحدر هذه الكلمة من المصدر *حَفِظَ* وهو نقيض النسيان وهو التعاهد وقلة الغفلة، ويقال رجل حافظ وقوم حفاظ، وهم الذين رزقوا حفظ ما سمعوا وقلمنا ينسون شيئا يعونه، والحافظ والحفيظ: الموكل بالشئ ليحفظه. ومنه المحافظة أي المواظبة على الأمر (ابن منظور، 1414هـ، ج.7، ص.441). وردت هذه الكلمة في سورة البروج في آية {في أوحٍ مَحْفُوظٍ}10. وقد صيغت هذه الكلمة على وزن مفعول ليقتصد بها القرآن الذي جعله الله محفوظا من خلال كتابته في لوح عليّ. والمحفوظ هو المصون عن كل ما يجرحه وينقصه ومما لا يليق به وهو بهذا في مرتبة الكمال (ابن عاشور، 1984، ج.30، ص.254). ومن خلال النظر والنظر إلى هذه الكلمة نجد أن الحرص على الصون والحفظ للقرآن قد بلغ أوجه حين دخل صوت المد /و/ على جذر الكلمة ليصور التمکن والتثبيت من حفظ الله للقرآن منذ الأزل حتى زمن مجهول لا يعلمه غيره.

الدلالة على الكثرة:

وردت الدلالة على معنى الكثرة في سورة البروج من خلال صيغة جمع الكثرة، وواو الجماعة وفي صيغة فُعُول.

الكلمات التي جاءت صيغة الجمع هي:

1. **البروج:** المفرد من هذه الكلمة برج، وهو تباعد ما بين الحاجبين، ويقال لكل ظاهر مرتفع برج، وسميت بذلك بسبب ظهورها وبياناتها وارتفاعها، والبرج واحد من البروج الفلكية والتي تضم اثنا عشر برجاً (ابن منظور، 1414هـ، ج.2، ص.211). والبروج تعني القصور وبه سميت بروج السماء لمنازلها المختصة بها (الأصفهاني، 1412هـ، ص.115). في سورة البروج ترد هذه الكلمة في افتتاحية السورة حيث يقول تعالى {والسما ذات

7البروج: 2/85

البروج: 8/85

9البروج: 6/85

10البروج: 22/85

البروج¹¹، حيث أقسم تعالى في هذه الآية بصفة من صفات السماء التي تلفت الناظر إليها في نجومها التي سماها العرب بالنجوم وهي نجومًا متلألئة لامعة. وفي هذه الآية تشبيهه للهب النار الذي أضرمه يهود اليمن في الأخدود لحرق المؤمنين. فالقسم هنا دلالة على عظم قدرة الله وفي القسم لفته إلى العبرة بقصة أصحاب الأخدود (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 237). نرى في هذا المثال دور صوت المد /و/ للتعبير عن عدد البروج غير المتناه في السماء. وفي هذا ربما تعبير عن قوة اندهاشنا من كثرة هذا العدد الذي عبر عنه هذا الصوت تعبيراً دقيقاً.

2. **الجنود:** الأصل في هذه الكلمة جنود. والجنود تعني الأعوان والأنصار والعسكر. والجمع منها أجناد وجنود. والجنود المدينة أيضاً وجمعها أجناد، وهي أيضاً الأرض الغليظة (ابن منظور، 1414هـ، ج. 3، ص. 132). وردت هذه الكلمة في سورة البروج في آية {هل أتاك حديث الجنود} ¹². وقد أطلقت على العسكر المتجمع للقتال، وأطلق على الأمم التي تجتمع لمحاربة الرسل (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 251). ونرى في هذا المثال أيضاً كيف اختيرت كلمة جنود في هذه الآية للتعبير عن حشود الجنود الهائلة التي مرت عبر الحقب التاريخية الطويلة لقتال الرسل والأنبياء. وللتعبير عن هذا الكم العظيم وردت كلمة جنود التي تحتوي على صوت المد /و/ الذي عمل على التعبير عن هذه الكثرة. ولعل القرآن استخدم هذه الصيغة من الجمع لاحتوائها على هذا الصوت.

3. **شهود¹³:** من الفعل شهد. وقد وردت في سورة البروج في آية {وهم على ما يفعلون بالمؤمنين شهود} جمع شاهد فالموقدون للنار كان يشاهدون تعذيب الذين آمنوا دون رافة وفي هذا تعظيم الجرم الذي اقترفوه (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 243).

وللتعبير عن كثرة العدد أيضاً استخدمت واو الجماعة في سورة البروج في الأفعال التالية:

{يفعلون، يؤمنوا، فتنوا، يتوبوا، آمنوا، عملوا، كفروا}

1. **يفعلون:** الفعل هو كناية عن كل عمل متعمد أو متعمد، ويقال فعل فعلاً. والاسم الفعل، والجمع فعال (ابن منظور، 1414هـ، ج. 11، ص. 528). وردت واو الجماعة مع هذا الفعل في آية {وهم على ما يفعلون بالمؤمنين شهود} ¹⁴. تعود واو الجماعة في هذا الفعل إلى أصحاب الأخدود حيث كان يشهد بعضهم لبعض عند الملك بأن أحمد لم يقصر في تعذيب المؤمنين. ومن المحتمل أن يعود الضمير إلى أمراء ومأمورين شأن الأعمال العظيمة الموكولون بمراقبة العمال القائمين على التحريق والتعذيب (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 243).

2. **نقموا:** النقم يعني المكافأة بالعقوبة والجمع نقم (ابن منظور، 1414هـ، 590/12). وردت واو الجماعة مع هذا الفعل في آية {وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} ¹⁵، وواو الجماعة في فعل نقموا يعود إلى القائمين على أعمال التحريق في الأخدود حيث جاؤوا بفضاعة لا لذنوب يستدعي أن ينقم من فاعله فالقائمين على التعذيب ما هم إلا أهل كتاب يهودا كما هم النصارى أهل كتاب آمنوا بالله مثل الذين عذبهم (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 243).

3. **فتنوا، يتوبوا:** الفتن: المعاملة بالشدّة والإيقاع في العناء الذي لا مهرب منه إلا بعباء أو ضر أخف منه أو حيلة (ابن منظور، 1414هـ، ج. 13، ص. 317). ومن معاني الفتنة الاختبار والتعذيب والشرك والإثم (الأصفهاني، 1412هـ، ص. 623). أما الفعل يتوبوا: التوب تعني الرجوع من الذنب والندم عليه. والجمع من هذه الكلمة التوب (ابن منظور، 1414هـ، ج. 1، ص. 233)، جاءت واو الجماعة في سورة البروج مع هذين الفعلين في آية {إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ لَمْ يَكُنُوا لَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} ¹⁶. حيث قصد من واو الجماعة هنا كفار قريش وليس أصحاب الأخدود، فكما ذكر سابقاً فهذه السورة جاءت لتسليّة النبي محمد عما يفعله الكفار وعلى رأسهم أبو جهل رأس الفتنة ومشعلها وغيرهم (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 245).

4. **آمنوا، عملوا:** المعنى من أمن: الأمان والأمان وهو ضد الخوف، والأمانة ضد الخيانة (ابن منظور، 1414هـ، ج. 13، ص. 21). أما الفعل عمل: فيعني المهنة والفعل. ويقال عمل يعمل عملاً. والجمع منه أعمال (ابن منظور، 1414هـ، ج. 11، ص. 475). جاءت واو الجماعة مع هذين الفعلين في آية {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ} ¹⁷. وواو الجماعة في الفعل يتوبوا يعود إلى كفار قريش فهم إن تركوا الفتنة وتابوا بالعمل الصالح والإيمان وآمنوا بالله لهم جنات خالدين فيها (ابن عاشور، 1984، ج. 3، ص. 245). ويرى بعض المفسرين أن المقصودين بهذه الآية هم أصحاب الأخدود الذين فتنوا المؤمنين (ابن جرير، دبت، ج. 2، ص. 27، ص. 296).

11 البروج: 85/1.

12 البروج: 85/17.

13 فيما يخص شهود الكلمة انظر كلمة مشهود في هذه البحث.

14 البروج: 85/7.

15 البروج: 85/8.

16 البروج: 85/10.

17 البروج: 85/11.

5. **كفروا:** الكفر نقيض الإيمان ونقيض الشكر والكفر بالشئ جده وستره. والكاfer الجاحد لأنعم الله، لأنه مغطى على قلبه. والجمع كفار وكفر وكوافر (ابن منظور، 1414هـ، ج. 5، ص. 144). جاءت واو الجماعة مع هذا الفعل في آية {بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ} ¹⁸ ليدل على الذين كفروا وكذبوا بالنبي محمد وبالوحي المنزل عليه (ابن عاشور، 1984، ج. 30، ص. 252).

وللتعبير عن الكثرة المعنوية وردت في سورة البروج على صيغة فَعُول كل من الكلمات التالية: وَدُودٌ وَغُفُورٌ.

6. **الغفور والودود:** وردت هاتان الكلمتان في سورة البروج في آية {وهو الغفور الودود} ¹⁹. تنحدر هذه الكلمة من الجذر غفر. والغفر في العربية التغطية والستر. مصدر الكلمة: غفران. والغفرة والمغفرة تعني: التغطية على الذنوب والعتق عنها (ابن منظور، 1414هـ، ج. 5، ص. 25). أما كلمة الودود: فهي من الجذر ودد. ومصدرها مودّة وهو الحب في كل مداخل الخير، وهو من الأمنية أيضا، (ابن منظور، 1414هـ، ج. 3، ص. 453).

وحسب الآية السابقة فإن هذه الصفات تتعلق بالذات الإلهية فالله الغفور كثير الغفر لذنوب عباده والودود المحب لمخلوقاته (ابن عاشور، 1984، ج. 30، ص. 249)

النتيجة:

تناولت هذه الدراسة أصوات المد في اللغة العربية. وقد وصلت إلى النتائج التالية:

1. المصطلحات التي أطلقت على أصوات المد وهي: 1. حروف مد ولين 2. الأصوات الجوفية 3. الهوائية 4. الخفية 5. المصوتات. كما تعرضت إلى مميزاتها الصوتية.
2. إن أصوات المد عندما تدخل على جذر الكلمة الأصلي تغير معنى الجذر أيضا وتنقله إلى معنى آخر. فأى زيادة في مبنى الكلمة أو نقصات يعرض المعنى للتغيير.
3. تستخدم أصوات المد في بعض اللغات للتعبير عن خلجات النفس. ففي امتدادها فسيولوجيا تعبير عن الأفكار وتعبير عن الأعماق النفسية أيضا.
4. تعد سورة البروج من السور التي هيمن فيها صوت المد /و/ على أصوات المد الأخرى. وقد جمعت الدراسة ثماني عشرة كلمة تحتوي على صوت المد /و/ وهي تمثل 3.92% من مجموع أصوات المد في السورة.
5. تناولت الدراسة الأحوال التي يدخل عليها صوت المد /و/ وهي:
أ. جمع التفسير ب. جمع المذكر السالم ج. صيغ المبالغة (فَعُول، فَيَعُول، فَعُول، وفاعول) د. اسم المفعول ه. واو الجماعة.
6. ركزت الدراسة على القيم الدلالية التي عكسها صوت المد /و/ على المعنى من خلال سورة البروج. وهي دلالات أربع:
أ. الدلالة على الشدة: في كلمة وقود.
ب. الدلالة على المدى في الحجم: في كلمة الأخدود.
ت. الدلالة على التثبيت التمكين: في كل من الموعود، المشهود، قعود، محفوظ.
ث. الدلالة على الكثرة التي تتمثل في العديد من الصيغ وهي:
صيغة جمع الكثرة وفيه كل من: البروج، الجنود، شهود.
الدلالة على الكثرة باستخدام واو الجماعة مع الأفعال التالية: يفعلون، نقموا، فتنوا، يتوبوا، أمنوا، عملوا، كفروا.
الدلالة على الكثرة المعنوية في صيغة فَعُول التي تتمثل في كل من: غفور ودود.
7. كنتيجة نهائية نلاحظ مدى تناسب صوت المد /و/ مع مواضيع سورة البروج التي تحمل الشدة والألم خاصة في الآيات التي تعرضت إلى تعذيب المؤمنين بالحرق والتنكيل.
في النهاية تتمنى هذه الدراسات أن تكون وسيلة لدراسة تطبيقية لأصوات المد في عدد من الدراسات العلمية.

¹⁸البروج:ج:85/19.

¹⁹البروج:ج:85/14.

المراجع

- ابن الجوزي، أبو الفرج علي بن محمد القرشي (1423هـ)، *ذات المسير*، دار ابن الحزم، بيروت.
- ابن جني، أبو الفتح عثمان (1954). *سر صناعة الإعراب*، تحقيق: مصطفى السقا، مصر: مطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده،
- ابن عاشور، الطاهر (1997). *تحرير المعنى السديد وتوير العقل الجديد من تفسير الكتاب المجيد*، تونس: دار التونسية للنشر.
- ابن عصفور، علي بن مؤمن (1972). *المقرب*، تحقيق: أحمد عبد السنار الجوارى، عبد الله الجبوري، بغداد: العاني.
- ابن فارس، أحمد بن زكريا أبو الحسن القزويني (1979). *مقاييس اللغة*، تحقيق: عبد السلام هارون، بيروت: دار الفكر.
- ابن منظور، محمد بن مكرم أبو الفضل جمال الدين (1414 هـ). *لسان العرب*، بيروت: دار صادر.
- أحمد، حمدي علي بدوي (2023). "قاعدة زيادة المبنى تُؤدى إلى زيادة المعنى، قراءة مغايرة من خلال تحليل البنية المقطعية و الوزن لوحداث المستقل الصرفى فى الوحدات المستقلة مقطعيًا. (بحث فى الهيكل الكمي و قوة الدلالة أو ضعفها) "، *مجلة الألسن للغات والعلوم الانسانية*، جامعة الأفسر، العدد15، يوليو ، 244-369.
- الأصفهاني، الراغب (1412هـ). *مفردات ألفاظ القرآن*، دمشق: دار القلم.
- الأنطاكي، محمد (د.ت.). *المحيط في أصوات العربية ونحوها وصرها*، بيروت: دار الشروق العربي.
- أنيس، ابراهيم (د.ت.). *الأصوات اللغوية*، مصر: مكتبة نهضة مصر.
- بشر، كمال (2000). *علم الأصوات*، القاهرة: دار غريب.
- بشر، كمال (1973). *علم اللغة العام*، مصر: دار المعارف.
- الجبوري، محمد يحيى سالم (2006). *مفهوم القوة والضعف في أصوات العربية*، بيروت: دار الكتب العلمية.
- حجازي، محمود (1993). *التفسير الواضح*، بيروت: دار الجيل.
- الحصري، محمود خليل (2000). *أحكام قراءة القرآن الكريم*، بيروت: دار البشائر الإسلامية.
- الحملاوي، أحمد بن محمد بن أحمد (د.ت.). *شذا العرف في فن الصرف*، الرياض: دار الكيان للطباعة والنشر.
- الدوسري، منيرة (2005). *أسماء سور القرآن وفضائلها*، الأردن: دار ابن الجوزي.
- الزمخشري، أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد (1407هـ)، *الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل*، بيروت: دار الكتاب العربي.
- السامرائي، فاضل (2007). *معاني الأبنية العربية*، الأردن: دار عمار.
- سلامي، عبد القادر (2023). "زيادة المعنى لزيادة المبنى مفهومها وضوابطها وأهميتها الدلالية، الملتقى الدولي حول الصرف العربي في الفكر اللساني الحديث"، الملتقى الدولي حول الصرف العربي في الفكر اللساني الحديث، الجزائر: كلية الآداب، 73-93.
- شاهين، عبد الصبور (1980). *المنهج الصوتي للبنية العربية - رؤية جديدة في الصرف العربي*، بيروت: مؤسسة الرسالة.
- الطبري، محمد بن جرير (د.ت.). *تفسير الطبري*، دار ابن الجوزي، القاهرة.
- عبد المطلب، محمد (1997). *هكذا تكلم النص*، مصر: الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- الفرايدي، خليل بن أحمد (2003). *كتاب العين*، تحقيق: عبد الحميد هندواي، بيروت: دار الكتب العلمية.
- القرآن الكريم ، سورة البروج.
- المطلبي، غالب (1984)، *دراسة في أصوات المد العربية*، العراق: دائرة الشؤون الثقافية والنشر.
- مير، صديق بن أحمد (2007-2008)، *حروف الزيادة وأثرها في المعنى والإعراب*، معهد دراسات وبحوث العالم الاسلامي، السودان: جامعة أم درمان الاسلامية.

Kaynakça

- 'abdu'l-Muṭṭalib, Muḥemmed (1997). *Hekeze Tekelleme'n-Neşş*, Mısır: el-Hey'el'-Mıṣrıyya'l-'ämme.
- Aşfehānī, er-Rāğib (1991). *el-Mufredāt fi Ġerībi'l-Ḳur'ān*, th. Şafwān 'Ādnān ed-Dāwī, Dimaşk-Beyrut: dāru'l-ḳalem.
- Beşir, Kemāl (1973), *'ilmi'Luğati'l-'ām*, Mısır: Dāru'l-Me'ārif.
- Beşir, Kemāl (2000), *İlmu'l-Aşwat*, Kahire: Dār Ġerīb.
- Cub' rī, Muḥemmed Yehyā Salim (2006). *Mefh 'mu'l-ḳuwwetī we'de'fi fi Aşwāti'l-Luğeti'l-'arabiyye*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-'ilmiyye.
- Doserī, Munīre (2005). *Esmā'u Suweri'l-Ḳur'ānī we Feḍāilihā*, Ürdün: Dār İbn-i'l-Cewzī.
- Eḥmed, Ḥemdī 'Alī Bedewī (2023). "ḳa'idet Ziyadetu'l-Mebnā Tu'eddī ilā Ziyādetei'l-Me'nā, ḳıra'tun Muğāyiretun min ḥilāl Tehlīlī'l-Bunyeti'l-Maḳṭaiyye we'l-Wezni li Weḥdāti'l-Mustaḳil'ş-Sarfī fi'l-Weḥdāti'l-Mustekilleti Maḳṭaiyyen". (Beḥth fi'l-Heykeli'l-Kemmiyi we Ḳuwwetī'd-Delāleti aw Ḍafihā)", *Mecelletu'l-Elsun li'l-Luğati we'l-Uhumi'l-İnsāniyye, Cāmi'eti'l-Uḳsur*, el-'Eded 15, Temmuz, 244-369.
- el-ḳur'ānī'l-Kerīm, Suretu'l-Burūc.
- Enīs, İbrahīm (tz). *el-Aşwti'l-Arabiyye*, Mısır: Mektebetu'n-Nahḍa.
- Entakī, Muḥemmed (ts). *el-Muḥiṭ fi Aşwātī'l-'arabiyye we Neḥwihā we Şarfiḥā*, Beyrut: Dāru'ş-Şur'kı'l-'arabī.
- Ferāhīdī, ḥelīl bin Eḥmed (2003). *Kitabu'l-'eyn*, th: 'abdu'l-Ḥemīd el Hindāwī, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-'ilmiyye.
- Ḥaşrī, Meḥmūd Ḥelīl (2000). *Eḥkām ḳıra'eti'l-Ḳur'ānī'-Kerīm*, Beyrut: Dāru'l-Beşe'iri'l-İslāmiyye.
- Ḥemlāwī, Eḥmed bin Muḥemmed bin Eḥmed (ts). *Şeze'l-'urf fi Feni's-Şarf*, Rıyad: Dāru'l-Keyān.
- Ḥicāzī, Meḥmūd (1993). *et-Tefsīr'l-Wāḍih*, Beyrut: Dāru'l-Cīl.
- İbn-i 'aşfūr, 'alī bin Mu'min (1979). *el-Muḳarrab*, th. Aḥmed 'ebdis-Sinnār el-Cewārī, Begdad: el-'ānī.
- İbn-i Cinni, Ebu'l Feth 'uṣmān (1954). *Sir Şina'eti'l-iRāb*, th. Muştafa's-Saḳḳā, Mısır: Meṭba'et Muştafa'l-Bābī'l-Ḥelebī, we Ewlādih.
- İbn-i Faris, Aḥmed bin Zekerıyyā ebu'l-Ḥesen el-Ḳazwīnī (1979). *Maḳayū'l-Luğa*, th. 'Abdu's-Selām Harūn, Beyrut, Dāru'l-Fikir.
- İbn-i Manzūr, Muḥemmed bin Mukrem ebu'l-Faḍli Cemālī'd-Dīn (1993). *Lisānu'l-Arab*, Beyrut: Dār Şader.
- İbn-i'l-Cewzī, ebu'l Ferc 'alī bin Muḥemmed'l-Ḳuraşī (h. 1423), *Zātu'l Mesīr*, Beurut: Dār İbn-i Ḥezm.
- İbni-āşūr, Muḥemmed't-Ṭahir (1984), *Tehrīru'l-Meūnā's-Sadīd we Tenwir'il-ūAḳli'c-Cedīd min Tefsīri'l-Kitabi'l-Mecīd*, Tunus: ed-Dāu't-Tūnisiyye linneşir.
- Maṭlabī, Ġālib Faḍel (1984), *fi'l-Eşwāti'l-Luğewiyye-Dirāsetun fi Eşwāti'l-Meddi'l-Arabiyye*, Bağdat: Dāiretu'ş-Şu'ūnī's-Şeḳāfiyye.
- Mīr, Şadīḳ bin Aḥmed (2008-2007), "Ḥurūfi'z-Ziyāde we Eşeruhā fi'l-Me'nā we'l-İürāb", Meḥed Dirāsāt we Buḥūşī'-ālemi'l-İslāmiy, Sudan, Cāmiūetu Um Dermānī'l-İslāmiyye.
- Sāmırrāī, Fāḍıl (2007). *Me'ānī'l-Ebniyeti'l-'arabiyye*, Ürdün: Dār Şadır.
- Selāmī, 'Abdu'l-ḳadir (2023). "Ziyādetu'l-Me'nā li Zşyādeti'l-Mebnā Mefhumuhā we Ḍawabiṭha we Ehemmiyetihā'd-Delāliyye", el-Muṭṭaḳa'd-Dewlī ḥewle'ş-şarfī'l-'Arabi fil'l Fikri2l-Lisāniyyi'l-Ḥedīth, Cezayir: Kulliyeti'l-ādāb, 73-93.

Şāhīn, 'abdu's-Şabūr (1980). *el Menhecu's-Şawtiy lil'-Bunyeti'l-'arabiyye*, Beyrut: Mu'ssesetu'r-Risala.

Ṭabarī, Muḥammed bin Cerīr (ts). *Tefsīru't-Ṭabarī*, Kahire: Dār ibnu'l-Cewzī.

Zemeḥşerī, Ebu'l-kaşim Meḥm'd bin 'emr bin Eḥmedi (h.1407). *el-Keşşāf 'en Heḳā'ik Ğewāmiḳi't-Tenzīl*, Beyrut: Dāru'l Kitābi'l-'arabī.

32. Rekabet ile Şiddet Arasında: Tekinsiz Bir Filmin Hatırlattıkları¹

Mustafa CebraİL SADAKOĞLU²

Tuncay TÜRKYILMAZ³

APA: Sadakoğlu, M. C. & Türkyılmaz, T. (2025). Rekabet ile Şiddet Arasında: Tekinsiz Bir Filmin Hatırlattıkları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 547-558. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898684>

Öz

On altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir iktisadi anlayışın doğuşuna kaynaklık eden ticari kapitalizm elde ettiği sermaye birikimi sayesinde kendini dönüştürebilmiş ve sanayi kapitalizmine evirilen süreçte kurumsallaşması için ihtiyaç duyduğu yaşam tarzlarını yaratabilmiştir. Erken dönem kapitalist uygarlığın kurumsallaşma sürecinde rekabete dayalı tasarrufçu etiğin güçlü etkileri yadsınmaz. Ancak dönemin rekabete dayalı doğasını inşa eden aklileşme ile tasarrufçu çalışma etiği sanayi sonrası kapitalizmin ulaştığı evrede erozyona uğramıştır. Bunun en açık göstergesi sistemin üzerine kurulu olduğu tasarrufçu çalışma etiği ile aklileşmiş bireyin yerini, ihtiyaçlarını ertelemeyen ve arzularının peşinden koşmaktan çekinmeyen hazzı bireyin almasıdır. Dolayısıyla tasarrufçu etik, aklileşmiş hayat tarzları ve iktisadi faaliyetlerin icrasında meşruiyet arayışları zamanla silinmiş ve rekabetçi etiğin irrasyonel doğası öne çıkmıştır. Bu çerçevede çalışmanın araştırma örneklemleri olarak belirlenen Rachael Moriarty ile Peter Murphy tarafından yönetilen *Tüccarlar-2015* adlı sinema filmi kapitalizmin rekabetçi doğası ve irrasyonel şiddet olguları üzerinden incelenmektedir. Buna göre filmde, finans-kapital alanında faaliyet gösteren bir şirketin iflas etmesiyle işsiz kalan üç çalışanın yüzleşmek zorunda kaldıkları fiili durumu aşmak için verdikleri irrasyonel tepki hikâye edilmektedir. Çalışmada, yaşam standartlarını kaybetme tehlikesi üzerine yarattıkları şiddet sarmalında kaybolan beyaz yakalı üç çalışana harekete geçiren rekabetçi güdüler ile kapitalist uygarlığa özgü yaşam tarzı arasındaki somut ilişkiyi kanıtlamak amacıyla örneklem sinema filmi sosyolojik araştırma yöntemiyle incelenmektedir. Çalışma neticesinde erken dönem kapitalizmin rekabete dayalı doğasını inşa eden aklileşme ile tasarrufçu çalışma etiğinin etkisini yitirdiği ve kriz zamanlarında irrasyonel şiddete dayalı rekabetçi atmosferin hâkim olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kapitalizm, aklileşme, rekabet, çalışma etiği ve irrasyonel şiddet.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.01.2025-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898684>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

² Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Dijital Oyun Tasarımı Bölümü / Assoc. Prof., Haliç University, Faculty of Fine Arts, Department of Digital Game Design (İstanbul, Türkiye), **eposta:** mustafasadakaoglu@halic.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4359-4828> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05> **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

³ Dr., Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Dijital Oyun Tasarımı Bölümü / Dr., Haliç University, Faculty of Fine Arts, Department of Digital Game Design (İstanbul, Türkiye), **eposta:** tuncayturkyilmaz@halic.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4021-2879> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05>, **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

Between Competition and Violence: Reminiscences of an Uncanny Movie⁴

Abstract

Commercial capitalism, which has been the source of the emergence of a new economic understanding since the second half of the sixteenth century, has been able to transform itself thanks to the capital accumulation it has achieved and to create the lifestyles it needs for its institutionalization in the process evolving into industrial capitalism. In the institutionalization process of early capitalist civilization, the strong effects of the competitive thrift ethic cannot be denied. However, with the rationalization that built the competitive nature of the period, the thrifty work ethic has been eroded in the stage reached by post-industrial capitalism. The clearest indication of this is the replacement of the rationalized individual by the hedonistic individual who does not postpone his needs and does not hesitate to pursue his desires with the austerity work ethic on which the system is based. Therefore, the austerity ethic, rationalized lifestyles and the search for legitimacy in the conduct of economic activities have faded over time and the irrational nature of competitive ethics has come to the fore. In this respect, the movie *Traders-2015*, directed by Rachael Moriarty and Peter Murphy, is analyzed through the competitive nature of capitalism and irrational violence. Accordingly, the film depicts the irrational reaction of three unemployed employees to overcome the actual situation they have to face when a company operating in the field of finance-capital goes bankrupt. In this study, the sample film is analyzed by sociological research method in order to prove the concrete relationship between the competitive motives that motivate three white-collar workers who get lost in the spiral of violence they create upon the danger of losing their living standards and the lifestyle specific to capitalist civilization. As a result of the study, it was determined that the rationalization and thrifty work ethic that built the competitive nature of early capitalism lost its effect and that the competitive atmosphere based on irrational violence prevailed in times of crisis.

Keywords: Capitalism, rationalization, competition, work ethics and irrational violence.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 05.01.2025-**Acceptance Date:** 20.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898684>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Erken dönem kapitalist uygarlığın kurumsallaşma sürecinde rekabete dayalı tasarrufçu etiğin güçlü etkileri kuşkusuz yadsınamaz ancak dönemin rekabete dayalı doğasını inşa eden aklileşme ile tasarrufçu çalışma etiğinin sanayi sonrası kapitalizmin ulaştığı evrede erozyona uğradığı görülmektedir. Bu durumun en açık göstergesi sistemin üzerine kurulu olduğu tasarrufçu çalışma etiği ile aklileşmiş bireyin yerini alan ihtiyaçlarını ertelemeyen ve arzularının peşinden koşmaktan çekinmeyen hazzı bireydir. Dolayısıyla kapitalist uygarlığın kurumsallaşma sürecinde güçlü etkisiyle tasarrufçu etik, aklileşmiş hayat tarzları ya da iktisadi faaliyetlerin icrasında meşruiyet arayışları zamanla silinmiş, bunların yerine rekabetçi etiğin irrasyonel doğası öne çıkmıştır. Bu minvalde çalışmanın gerek başlangıç varsayımı gerekse merak odağında daha çok kriz zamanlarında ortaya çıkan rekabetçi bireyin üretmiş olduğu şiddete varan irrasyonel davranışlar bulunmaktadır. Bu maksatla çalışmanın araştırma bölümünde Rachael Moriarty ve Peter Murphy tarafından yönetilen *Tüccarlar - 2015*⁵ adlı sinema filmi, İrlanda'da 2008 yılı sonunda patlak veren iktisadi krizin ardından yıkıma uğrayan rekabetçi bireyi odağa alması nedeniyle çalışmanın araştırma örnekleme olarak incelenmektedir. Buna göre, çalıştıkları şirketin iflas etmesi nedeniyle işsiz kalan üç beyaz yakalının yüzleşmek durumunda kaldıkları fiili durumu aşmak için verdikleri tepki ve dışa vuran rekabetçi güdülerinin de etkisiyle kontrolü kaybetmelerine ve irrasyonel şiddet eğilimlerine teslim olmalarına neden olmaktadır. Yaşam standartlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan beyaz yakalı bireyler, tekinsiz bir şiddet sarmalı içine savrulmakta ve yaratmış oldukları irrasyonel şiddetin birer öznesi haline gelmektedirler.

Araştırma örnekleme olarak belirlenen sinema filmi, "1990'lı yılların ortalarından itibaren *Kelt Kapları* söylemleriyle şişirilen ve İrlanda'nın baş döndürücü refah yaşadığı dönemin ardından 2008 yılı sonlarında patlak veren ekonomik durgunluk, yaygın yolsuzluk ve ülke genelinde ortaya çıkan sosyal çöküşle hatırlanan" (Kirby, 2002:17) toplumsal bakımdan oldukça sarsıcı bir sürece odaklanmaktadır. Anılan sürece film genelinde doğrudan doğruya pek temas edilmiyor olsa da kapitalizmin rekabetçi doğası ile irrasyonel şiddet olgusu üzerinden hikâye edilmektedir. Diğer yandan aynı süreçte İrlanda sinemasında çekilen filmlerde yaygın olarak gözlenen ve ülkenin kırsal geçmişi ile iktisadi alanda elde ettiği yeni konumu ortaya koyma çabaları çerçevesinde zuhur eden gerilim, 2008 yılından itibaren etkileri hissedilen kriz nedeniyle bir kez daha toplumsal gerçekliğe işaret eden sinema filmlerinin giderek daha kasvetli hale gelmesine neden olduğu gibi sarsıcı ekonomik krizin ardından gözden kaçan çürümeyi mali ya da ahlaki boyutlarıyla ele alan bir dizi çatışmayla dışa vurmaktadır. Her ne kadar şiddet olgusunu doğrudan doğruya iktisadi çöküşle ilişkilendirmek bir tür indirgemeci bakış açısına tekabül etse de anılan süreçte sadece ekonomi çökmekle kalmayıp, ülke geneline yayılan şiddet dalgası nedeniyle toplumsal değerler sisteminde güçlü bir gerileme meydana getirmektedir (Cliff, 2018:4).

Diğer yandan ülkede patlak veren krizin etkileri öylesine büyüktür ki, krizi takip eden süreçte İrlanda sinemasında çekilen sinema filmlerinin pek çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak suç ve sermaye arasındaki kirli ilişkilere gönderme yapmakta, krize yönelik orta sınıflardan yükselen kaygı ve beklentilere değinmektedir (Coulter&Coleman, 2003:19). Sözgelimi John Michael McDonagh'ın *İrlandalı-2011* adlı suç komedisinde ülkenin batı kıyısında kalan karanlık, kasvetli ve unutulmuş insanlarıyla küçük bir liman kasabasının uyuşturucu kaçakçılarının lojistik merkezi haline gelmesi ardından patlak veren sert şiddet ve trajikomik cinayetlerle hikâye edilirken, Lenny Abramson'ın *Ne Yaptın Richard-2012* adlı filmindeyse henüz lise öğrencisi olan bir gencin bilinçsiz bir şekilde parçası

⁵ Filmin Künyesi: Filmin Orijinal Adı ve Yapım Yılı: Traders-2016, Yönetmen/Senaryo: Rachael Moriarty, Peter Murphy, Sanat Yönetmeni: Noel Aherne, Yapım: Coco Television Productions. Yapımcı: Rachel Lysaght, Libby Durdy, Oyuncular: Killian Scott (Harry Fox), John Bradley (Vernon Stynes), Peter O'Meara (Anthony), Nika McGuigan (Orla), Barry Keoghan (Kevin), Olwen Fouéré (Helen), Süre ve Dil: 89 Dakika, İngilizce.

olduğu ürkütücü bir şiddet eylemi neticesinde hayatının, geri dönüşü olmayan bir şekilde değişme uğraması hikâye edilmektedir. Dolayısıyla bu sinema filmlerinde krizin gizli öznesi olduğu bir döneme ilişkin doğrudan doğruya ekonomiden bahsedilmese de ele alınan konuların pek çoğu ekonomik meselelerle bağlantılıdır.

Bu çerçevede çalışmanın temel varsayımı, “suç olgusuna ilişkin sinemasal sorunlaştırmaların doğrudan ya da dolaylı olarak toplumsal yapı, toplumsal sınıflar ya da toplumsal cinsiyet meselelerinde olduğu gibi birbirleri arasında güçlü ilişkilere sahip olan pek çok konudaki sosyal, siyasal, kültürel ya da felsefi meseleleri analiz etmekte kullanılan toplumbilimsel imgelem dâhilinde ortaya çıkması” şeklinde özetlenebilir. Anılan varsayımı kanıtlamak maksadıyla araştırma örneklemini belirleyen sinema filmi sosyolojik analiz yöntemiyle incelenmektedir. Sinema filmlerine yönelik sosyolojik analiz yöntemi her ne kadar diğer analiz teknikleriyle birlikte kullanılıyorsa da toplumsal yapı, toplumsal rol, toplumsal değişme, toplumsal kontrol, toplumsal ilişki ya da üretim ilişkilerinden kaynaklanan sorunlara tekabül eden şiddet, yabancılaşma ve anomi gibi bir dizi meselenin açıklığa kavuşturulmasında kullanılmaktadır.

Çalışma neticesinde erken dönem kapitalizmin rekabete dayalı doğasını inşa eden aklileşme ile tasarrufçu çalışma etiğinin etkisini yitirdiği ve kriz zamanlarında irrasyonel şiddete dayalı rekabetçi atmosferin hâkim olduğu tespiti yapılmaktadır. Sanayi kapitalizmine özgü modern uygarlığın aklileşmiş refleksleriyle tarif edilen çileci (ama aynı zamanda rekabetçi) çalışma etiğinin silinmesi neticesinde giderek daha fazla rekabetçi hale gelen sıradan bireyin kendi yaratmış olduğu irrasyonel şiddet sarmalında kaybolmasıyla ortaya çıkan fiili durum hem çalışmanın başlangıç varsayımını hem de merak odağını oluşturmaktadır. Buna göre, daha fazla kazanma arzusuyla kendini yeniden üreten rekabetçi bireyin güdüleri, hem kapitalist uygarlık dâhilindeki yaşamın akışını belirlemekte hem de iş ve özel hayatlarında rakip görülenlere karşı düşmanca tavır takınan, onları geride bırakmak için her yolu mubah gören, başarıya ulaşmak için denenebilecek tüm yöntemleri meşru sayan insanlara dönüştürmektedir.

Aklileşmiş rekabetten irrasyonel şiddete

On altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir iktisadi anlayışın doğuşuna kaynaklık eden ticari kapitalizm elde ettiği sermaye birikimi sayesinde kendini dönüştürebilmiş ve sanayi kapitalizmine evrilerek, kurucusu olduğu uygarlığın derinleşmesi bakımından ihtiyaç duyduğu toplumsal dönüşümleri yaratabilmiştir. Kuşkusuz bu durumun gerçekleşmesinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika genelindeki gelişmiş üretim ilişkilerinden zuhur eden ve kapitalist uygarlığın kök salması için çok çalışıp, az tüketmeyi yücelten çalışma etiği ile çileci yaşam tarzlarının etkileri yadsınamaz. Zira bireysel arzuları bastırmayı ve kendine hâkim olmayı öğütleyen çileci yaşam tarzı çok çalışmayı ancak az tüketmeyi yücelterek, iktisadi büyüme ve kalkınma için kritik önem taşıyan sermaye birikimini kolaylaştırmıştır (Lenski 1963:351). Diğer yandan çileci etiğin kuşatıcı atmosferinde asketik birey, hazcı tüketime karşı perhizci tasarruf anlayışı içinde çileciliği bir tür yaşam biçimi haline getirmiştir. Bu minvalde asketizm, çileci bir yaşamı kendine hayat tarzı olarak seçme ve disiplin içinde bu hayat tarzına uygun yaşama şeklinde kısaca tarif edilen bir tür ideoloji olarak kavranabilir.

Asketik yaşamın kuşatıcı atmosferi dâhilindeki birey, Tanrı'nın rızasını kazanmak için dünyevi hazzardan uzak durmalı, yemede-içmede, giyim-kuşamda hatta çevresiyle kurduğu ilişkilerde son derece katı kurullara bağlı kalmalıdır. Bir dilim ekmek ve birkaç zeytin tanesiyle yaşamını idame ettirebilmeli, dikkat çekici kıyafetler yerine mütevazı elbiseler giymeli hatta rahat bir yatakta istirahat etmek yerine

rahatsız bir döşekte uyuyabilmelidir. İşine karşı son derece disiplinli, dakik ve çalışkan olmalı, herkesten önce erkenden kalmalı ve işinin başına geçmelidir.

Diğer yandan modern uygarlığın idrak edildiği günümüzde, sanayi kapitalizminin rekabete dayalı doğasını temsil eden aklileşme çerçevesinde çok çalışma ve az tüketme şeklinde formüle edilen çileci etik erozyona uğramış ve büyük oranda işlevlerini kaybetmiştir. Bunun en açık göstergesi, erken dönem sanayi kapitalizmi ile modern uygarlığın odağında yer alan çileci etikle teçhiz edilmiş asketik bireyin yerini, sanayi sonrası kapitalizm evresinde zuhur eden ihtiyaçlarını ertelemeyen ve arzularının peşinden koşmaktan çekinmeyen hazcı bireyin almasıdır.

Bireysel düzlemde gözlenen dönüşümün diğer boyutunda özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkan kapitalizme özgü aklileşmiş rekabetin yerini, insani ilişkilerin ihmal edildiği acımasız bir rekabet anlayışı ile irrasyonel şiddet eğilimlerine bırakmış olması bulunmaktadır. Buna göre, kapitalist üretim ilişkileri tarafından sınırları çizilen rekabetçi yaşam tarzları, doğası gereği neden olduğu maddi ve manevi yıkımın yanı sıra bireysel düzlemde dışa vuran acımasız rekabet ve irrasyonel şiddet eğilimlerini beslemektedir. Dolayısıyla kapitalizme özgü aklileşme ve rekabetçi güdüler (özellikle kriz zamanlarında) bireysel düzlemde gerilemekte ve yerini irrasyonel şiddet eğilimleri tarafından belirlenen kaos ve tekinsizliğe bırakmaktadır. Bu nedenle araştırma örneklemini olarak incelenen sinema filmi tasvir edilen bir toplumun iktisadi ve sosyal portresi aynı zamanda filme konu olan ağır suçların iktisadi doğasına işaret etmektedir.

Ahlaki ve etik sınırları bulanıklaştıran ve suçun yükselişine elverişli koşullar yaratan rekabet ve kapitalist açgözlülüğe ilişkin göndermelerle filmde hem finansal krizlerin sonuçları hem de toplumun önemli bölümünde gözlenen ahlaki çürümeyi ortaya koyan dolayısıyla şizofreni sınırlarında gezinen ve “kapitalist dürtü” (Deleuze ve Guattari, 1987) olarak adlandırılan duruma dikkat çekilmektedir. Şizofreni ve kapitalizm arasındaki yakınlık filmde, çalıştığı şirket bir gecede milyarlarca dolar kaybedip iflas edince işini kaybeden bir yatırım uzmanı üzerinden hikâye edilmektedir. Temel olarak varlıklı bir hayatın cazibesine alışmış bir genç adam, bir anda kendini işsiz ve ipotek borçları altında boğulmuş dahası değerli evini kaybetme riskiyle karşı karşıya bulmuştur. Bunun üzerine kendisiyle aynı hayatı yaşamıyor olsa da benzer kaderi paylaşan iş arkadaşlarından biriyle hayatları boyunca biriktirdikleri parayı ortaya koyup düelloda birbirlerini öldürmeye çalıştıkları, böylece kazanmaları halinde diğerinin parasını ele geçirip, paralarını ikiye katlayacakları tekinsiz bir oyun yaratırlar. Genç adam başlangıçta oyunu oynamaya pek istekli görünmese de neticede rekabetçi güdülerinin baskın gelmesi ve hırslarının kurbanı olması üzerine kendi elleriyle yarattıkları suç ve şiddet sarmalında hep birlikte kaybolurlar. Esasında bu durum sinema aracılığıyla gündelik hayata tezahür eden bir dizi gösterge aracılığıyla kapitalist uygarlığa özgü rekabetçi yaşam tarzlarının tartışılmasına olanak vermektedir. Buna göre, endüstri devriminin gündelik hayatın işleyiş pratiğinden çalışma etiğine kadar pek çok düzlemde hissedilen güçlü etkileri kapitalist uygarlık ve modernleşme süreçlerinden bağımsız düşünülemez. Kuşkusuz endüstri devrimiyle zuhur eden kapitalist uygarlığın kurumsallaşma sürecinde benzersiz fırsatlar ortaya çıkmış, dışa kapalı iktisadi sistem tersyüz edilerek başta iktisadi, politik, kültürel ve sosyal alanlarda esaslı bir dönüşüm yaratılabilmektedir. Ancak ortaya çıkan bu durumun temel nedeni sadece kapitalizmin biteviye kendi etrafında dönen bir kasnak gibi temas ettiği her şeyi kendisine dönüştürmesi değildir, aynı zamanda insanları da metalara dönüştürebilmesidir (Wallerstein, 2012:17).

Ticari kapitalizmin gelişme sürecinde Avrupa kentlerinde artan nüfus ve demografik yığılmayı tarif etmekte kullanılan ilkbaharın yönelişi, her ne kadar on beşinci yüzyılın ikinci yarısına tarihleniyor olsa da on dokuzuncu yüzyılın başına kadar üretimin büyük bir kısmı pazar yerine bizzat üretkenler tarafından

tüketilmek üzere alıkonulmaktaydı (Lefebvre, 1998:60: Braudel 2013:22). Benzer tarihsel bağlamda kapitalist çalışma etiğinin ortaya çıkışı, gelişmesi ve dönüşmesi bakımından çeşitli din ve mezhepleri inceleyen Max Weber bu sayede kapitalizmin ruhunu ortaya koyabilmeyi ummuştur. Buna göre kapitalizm, asketizm ve aklileşme ekseninde Hıristiyan-Protestanlığı odağa alarak, modern kapitalizmi bütün büyük dinler arasında sadece Hıristiyan-Protestanlığın üretebilmiş olmasına dikkat çekmiş ve bu ruh sayesinde tarihin erken dönemlerinden itibaren sözgelimi Çin ya da Hindistan gibi ülkelerde erken dönem kapitalizm örnekleri olmasına rağmen bunları rekabetçi ruhtan yoksun olarak nitelendirmiştir. Rekabetçi ruhu taşıyan kimseleriye dine karşı mesafeli ancak bütünüyle dine karşı olamayacak denli gösteriş, aşırılık ve fark edilmekten kaçınan asketik eğilimli kimseler şeklinde nitelendirmiştir. Dolayısıyla Weber'e göre modern kapitalizm, erken modern dönem sermaye sahiplerinin sahip olduğu ruh sayesinde kurumsallaşabilmiştir (Flood 2004:235). Bu minvalde Kalvenizm'in ilahi takdir anlayışı ile modern kapitalizm arasında yakınlık arayan Weber, insan kaderinin karanlık bir sır perdesi içerisinde olduğu kabulünden hareketle bilinmeyen bir tarihte yazılan kaderi tek başına yaşamının ya da bir çeşit kurtuluş aramanın dönemin insanlarında yoğun olarak görülüyor olmasıyla gerekçelendirmiştir (Weber 2011). Oysa dünyevi asketizm, bireyi dünyevi ihtirasların baskısından kurtarmak ya da doğaya bağımlı olmaktan çıkarmak maksadıyla ortaya koymuş olduğu eylemlerin sonuçlarını kontrol altına alma çabasıdır. Dolayısıyla asketik bireyin amacı bir servet kazanmaktan ziyade ticari ilişkilerini meşru bir zeminde icra edebilmektir. Asketik birey nezdinde zaman israfı en büyük günahlardan biri olarak reddedilmekte, servet ise sadece toplumsal ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla kabul edilmekteydi. Dolayısıyla modern kapitalizmin doğmasında etkili olan hayat tarzlarının gelişmesi ancak evrensel ve ilkeli bir Protestan ahlakın sonucu olabilirdi. Ancak kapitalizmin kurumsallaşması ve bireysel düzlemde aklileşme yayıldıkça Protestan ahlakın etkisi silinmiş, bunun yerini ise kesif bir faydacılık almıştır.

Araştırma evreni ve örneklem

Araştırmanın teorik çerçevesini sanayi kapitalizmi ile modern uygarlığın kuruluşunda büyük önem atfedilen tam ve kusursuz aklileşme çerçevesinde insan doğasını temsil eden *homo-economicus* kavrayışı ile Max Weber tarafından ortaya konan püritan etik anlayışı oluşturmaktadır. Böylece erken dönem sanayi kapitalizmi ile modern uygarlığın merkezinde yer alan püritan etikle teçhiz edilmiş insan tipinin yerini alan ve ihtiyaçlarını ertelemeyi reddeden yeni insanın özellikle hazcı doğası nedeniyle ortaya çıkan irrasyonel şiddet eğilimleri arasındaki neden-sonuç ilişkisinin tartışılması amaçlanmaktadır. Diğer yandan kültürel ürünlerin üretildikleri ya da tüketildikleri iktisadi, siyasi ve tarihsel koşullardan bağımsız olmayışlarının esas nedeni içine doğmuş oldukları toplumun karmaşık ilişkilerinin dolaylı birer sonucu olmaları ve bu nedenle toplumsal nitelik taşımalarıdır (Kalkan 1985:4). Nihayetinde bu durum esasında bir kültürel seyirlik olarak sinemayı içine doğduğu topluma ayna tutan bir tür temsil haline getirmektedir. Ancak bu ayna toplumsal koşullar tarafından belirlenen ve çoğu zaman politik gerekliliklerden kaynaklanan kimi ideolojik kırılmalara uğrayabilmektedir. Böylece sinemasal içeriğin üretiminde ya da tüketiminde dönemin hâkim koşulları etkili olmakla birlikte sinemanın ideolojiden bağımsız düşünülemediği gerçeğini hatırlatmaktadır (Ferro, 1995:11: Esslin 1996:135).

Bu çerçevede Rachael Moriarty ile Peter Murphy tarafından yönetilen *Tüccarlar-2015* adlı sinema filmi çalışmanın araştırma örneği olarak belirlenmiştir. Araştırma örneği sinema filminin belirlenmesinde amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem tekniği, genellikle olasılıklara yer vermeyen ve araştırmaya yönelik amaçları önceden belirlenmiş araştırma konularına yönelik yorumlama, değerlendirme ve çözümlenme yapılmasına olanak tanımaktadır. Böylece araştırma

konusuna bağlı değişkenler arasında bağ kurma ya da araştırma konusuna yönelik toplumsal olguları anlama çabası taşıyan araştırmalarda yoğun bir şekilde kullanılmakta ve çalışma alanına ilişkin derinlemesine bir bakış açısı ortaya koyulmasına imkân vermektedir (Yıldırım&Şimşek, 2008:107: Liamputtong, 2013).

Araştırma yöntemi

Bir kültürel temsil alanı olarak sinema, kuşkusuz üretildiği ya da tüketildiği toplumsal bağlamdan bağımsız düşünülemez. Öteki kültürel temsillerin inşa süreçlerinde olduğu gibi sinema da üretildiği dönemin hâkim siyasi ve iktisadi yapısı tarafından biçimlendirilmektedir.⁶ John Berger'e göre (2010:7-10); yeniden üretilen birer görüngü olarak her imgenin ardında bir görme biçimi bulunmaktadır. Bu minvalde sinema da gerek toplumsal pratikler gerekse toplumsal beklentileri kendine özgü sanatsal hassasiyetler aracılığıyla inşa ettiği gerçeklik dâhilinde temsil etmektedir. Biraz da bu nedenle izleyici üzerindeki benzersiz etkisiyle öne çıkan sinema yegâne sanat formu olarak gösterilmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın araştırma örneklemini olarak belirlenen sinema filmi sosyolojik analiz yöntemiyle incelenmektedir. Sinema filmlerinin sosyolojik analizi başta toplumsal yapı, toplumsal değişim ve toplumsal ilişkiler olmak üzere belli bir dönemde hâkim olan ve üretim ya da tüketim ilişkilerinden kaynaklanan sorunlara tekabül eden bir dizi meselenin analiz edilmesi bakımından dikkat çekici sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu minvalde sinema ve sosyoloji arasındaki karşılıklı ilişki, sinemanın sosyolojik imgelem üreten doğası aracılığıyla bireysel deneyimleri toplumsal kurumlarla ya da toplumun tarihsel süreçlerde işgal ettiği bir dizi yerle ilişkilendirmesi anlamına gelmektedir. Sinema filmleri aracılığıyla ortaya konan bu ilişki, birey ile toplum arasındaki etkileşimin yönü ve yoğunluğunu belirlemek bakımından kuşkusuz büyük önem taşımaktadır (Mills, 2016).

Sosyolojik eleştiri, sinema filmlerini sanatsal ya da estetik açıdan öznel birer dışavurum olarak incelemek yerine, sinema filmlerinin üretilmiş olduğu dönem ya da dramatik anlatıda esas alınan tarihsellik dikkate alınarak incelenmesini esas almaktadır. Böylece sinema filmleri hangi tür ya da tarihsellik dâhilinde olursa olsun sosyolojik veri elde edilen birer belgeye dönüşmektedir. Sosyolojik yaklaşım, değerlerin dramatik anlatıya nasıl yansıdığı ya da anlatıda nasıl somutlaştığı, sinema filmlerinin değerler sistemi üzerindeki etkileri, değerleri tahkim etme ya da erozyona uğratma gücü ve sinema filmlerinin bireysel tutum ya da davranışlar üzerinde ne türden etkilere sahip oldukları gibi bir dizi mesele bulunmaktadır (Özden, 2020:153-164). Dolayısıyla filmlerin sahip oldukları güçlü görsel etkiler nedeniyle değer yargıları, yerleşik normları, dönemsel yergi ya da yüceltmeleri ve başat dünya görüşünü yansıtan birer kültür ürünü olarak ele alınması ve gündelik hayatın işleyişinde ve kültürel eğilimlerin belirlenmesinde etkili bir araç olduğu kabulüne dayanmaktadır. Sinema filmlerinin sosyolojik analizi bakımından yöntemsel farklılıkların ortaya çıkışında pek çok neden aranabilir. Ancak edebi ürünlerin incelenmesinde sosyolojik analizi ortaya çıkaran nedenlerin sinema filmlerinin incelenmesinde de geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre, iktisadi ve sosyal ilişkilerin zamanla önem kazanması, üretim ilişkileri tarafından belirlenen normların öteki toplumsal ilişkilerin bilinmesine yardımcı olması ve bizzat sosyolojik analizin işleyiş biçimi ile sahip olduğu kıstasların etkili olduğu

⁶ Temsilin toplumsal düzlemde anlam üretimi bakımından üç yaklaşımdan söz edilmektedir. Yansıtmacı yaklaşıma göre, anlamın doğrudan ifade edilebilmesi ancak dil sayesinde gerçekleşebilir. Zira dil anlamı yansıtan bir ayna işlevi görmektedir. Kasıtlı yaklaşımdaysa dili kullananın amaçladığı anlamın dışında farklı bir anlam üretilmesi mümkün değildir. Kasıtlı olarak ne ifade edilmek isteniyorsa anlam bu minvalde üretilmektedir. Nihayet inşacı yaklaşıma göre işaretlerden meydana gelen dil anlam üretimi için bu işaretleri belirli bir düzende kullanarak inşa etmelidir. İşaretler aracılığıyla kurulan anlam ise ancak temsil ile inşa edilebilir (Hall 2017: 23).

söylenebilir (Grisebach 1995:93).

Dramatik anlatı ve bulgular

“Uluslararası varlık yönetiminde çalışıyordum. Merak etmeyin, sizi detaylarla sıkmayacağım. Şirket bir gecede on dört milyar kaybettiğinde ve hepimiz işimizi kaybettiğimizde neler olduğunu anlatacağım. Bu daha ilginç bir hikâye...”(01:10)

Gilles Deleuze ile Felix Guattari tarafından *kapitalizm ile şizofreni* arasında aranan yakınlık, filmin dramatik anlatısında yer verilen ve çalıştığı şirket bir gecede milyarlarca dolar kaybedip, iflas edince işini kaybeden *Harry Fox (Killian Scott)* adlı yatırım uzmanı üzerinden hikâye edilmektedir. Buna göre, gösterişli bir hayatın cazibesine alışmış olan genç adam kendini bir anda işsiz, ipotek borçları altında boğulmuş dahası değerli evini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulmuştur. Kendisiyle aynı kaderi paylaşan iş arkadaşı *Vernon Stynes (John Bradley)* ile birlikte hayatları boyunca biriktirdikleri paraları ortaya koyup, meydan okuyacakları kimselerle girecekleri düelloda birbirlerini öldürmeye çalışacakları ve kazanmaları halinde hasımlarının parasını alıp, servetlerini ikiye katlayabilecekleri tekinsiz bir oyun yaratırlar. Başlangıçta *Harry* pek istekli olmasa da neticede rekabetçi güdülerini üstün gelir ve kendi elleriyle yarattıkları suç ve şiddet sarmalına dâhil olur.

Filmin açılış sahnesinden itibaren gösterilen oraya buraya atılmış hurda iş makineleri ya da terk edilmiş evler aracılığıyla tasvir edilen mekânın tekinsizliği film boyunca sürecek açık huzursuzluğu izleyiciyle yansıtır. Zira bunlar, ekonomik krizle birlikte emlak balonunun patlaması üzerine ülkenin dört bir yanında görülen türden yarım kalmış, geride bırakılmış ya da terk edildikten sonra hayalet birer mekâna dönüşmüş metruk yapılarla temsil edilen bir büyük yıkıma işaret etmektedir. Yönetmen öncelikle finans krizi ile krizin birer tekinsiz mekâna çevirdiği terk edilmiş mülklerle, ardından kahramanların bu mülklerin etrafında yaratmış oldukları irrasyonel şiddet arasında dolaylı ilişkisellik yaratır. Zira tüm bu olup bitenleri kapitalizmin biteviye gelişme hürsından kaynaklanan doğal bir sonuç olarak mahkûm etmektedir.

Filmin iki kahramanı *Harry* ve *Vernon* başlangıçta iki karşı kutbu temsil eden zıt karakterler olarak tasvir edilir. Buna göre, *Vernon* ortalamanın altında bir fiziğe sahiptir. Yüzünde ve davranışlarında tuhaf hatta ürkütücü bir çocuksuluk vardır. Bir bilgisayar kurdu olması ve sürekli hesaplar yapması dışında rasyonel ama aynı zamanda edilgen bireyi temsil eder. Bu yönüyle aldığı kararların sonuçlarıyla yüzleşmekten aciz ya da başkalarının arkasından iş çeviren cin fikirli biri olarak hor görülmesi için izleyicinin önüne atılmış gibidir. Filmin başından itibaren aralarındaki hem fiziksel hem de karakter farklılıkları vurgulansa da ikisi arasındaki ilişkiyi tarif eden yegâne şey yaşam tarzları üzerinden altı çizilen hiyerarşidir. Buna göre, *Harry* hem bir eylem adamıdır hem de eylemlerini gerçekleştirmek için ihtiyacı olan deneyim ve cesareti vardır. Bu yönüyle *Vernon*'un sahip olamadığı pek çok şeye sahiptir. Sözelimi *Vernon* kentin dış çeperinde üstelik annesiyle birlikte yaşarken, *Harry* şehir merkezinde, şık bir çatı katında yaşamaktadır. *Vernon*, ilk defa *Harry*'nin çatı katını ziyaret ettiğinde şaşırır: “*Ne kadar güzel bir yer Harry, bir servete mal olmuş olmalı*” şeklinde tepki vermiştir. Dolayısıyla film boyunca mekân, sadece kullanım değeriyle tarif edilmez, sahibinin statü ve cazibesinin altını çizen değişim değeriyle de kutsanır. Böylece filmin dramatik anlatısı hâkim sınıf yapısı ve üretim ilişkileri tarafından belirlenen farklılaşma düzeyinden bir başka anlam düzeyine sızır ve mekân temelde aynı işi yapan iki adam arasındaki hiyerarşiyi farklı sınıflara aidiyet üzerinden tanımlamak yerine farklı yaşam tarzları üzerinden tarif edilmesine aracılık eder.

Filmin temel motifi olan oynayacakları tekinsiz oyun fikri, üç arkadaşın işten kovuldukları günün gecesi

Kevin (Barry Keoghan) tarafından anlatılan bir hikâyeden zuhur etmiştir. Hikâyeye göre, adamın biri Las Vegas'ta girdiği ilk kumarhanede tüm parasını kırmızıya yatırmış ve kazanmıştır. Sonuç öylesine çekicidir ki, *Vernon*'un rekabetçi doğası kolayca bu fikre saplanır (03:06). Dolayısıyla *Harry*, parasını kolayca ikiye katlama fikrine *Vernon* tarafından itilmiş olur. Bu durum *Harry*'ye hikâyenin anlatıcısı olarak "dürüst adam" olma rolünü sürdürme ve yönetmene olayların gelişiminde ahlaki sorumluluğu girişimci lehine saptırmakta aradığı fırsatı verir gibidir (03:19). İki arkadaşın sahip olduğu bilinç ve irade sermayenin kişileşmiş halidir ve bu sayede *Harry*, ülkeyi kasıp kavuran ekonomik kriz esnasında finans kapitalin seçkin temsilcilerinin suçu asla üstlenmeyişlerine benzer bir tutum içinde *Vernon* ile arasındaki hiyerarşiyi bahane ederek (üstelik izleyici nezdinde) konumunu meşrulaştırabilir (11:49).

Diğer yandan *Vernon* tarafından ortaya atılan oyun aslında son derece basit olmasına karşın işleyişinde pek çok ayrıntı barındırmaktadır. Her şeyden önce tarafların oyunu bitirebilmeleri için elleriyle dövüşmeleri ve birbirlerini öldürmeleri gerekmektedir. Kaybeden tarafın ailesine teslim edilmek üzere önceden hazırlanan intihar notlarını değiş tokuş ettikten sonra şehir merkezinden uzaklaşmaları ve kimsenin takip etmediğinden emin olmak için farklı yönlere giden otobüslere binmeleri gerekmektedir. Şehir dışına çıktıklarında ve terk edilmiş tekinsiz mekânlara vardıklarındaysa artık oyun başlayabilir. Bu noktadan itibaren oyun kapitalizmin kaos, karmaşa ve krizlerle dolu inişli çıkışlı doğasının radikal bir suretine dönüşürken, katılımcıların hayatları değişim değerleriyle piyasada kabul gören birer meta haline gelir. Bir oyuncunun kurallara uymadığı için *Harry* tarafından soğukkanlı bir şekilde öldürülmesi, tıpkı piyasanın işleyişini belirleyen görünmez kuralların sorgulanamayacağı gibi oyunun kurallarının da asla sorgulanamayacağını vazedir.

Şekil 2: Harry ve Vernon

Şekil 3: Harry, Yüzleşme Öncesi

Şekil 4: Harry Yüzleşme Sonrası

Ekonomik krizin toplumsal dokuya nüfuz eden bağlamı suçun ortaya çıkmasında kendi elverişli koşullarını yaratırken, giderek artan sayıda katılımcı sahip olduklarını ikiye katlama hırsıyla oyuna dâhil olur dolayısıyla hayatlarını ortaya koyar. Katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek olması ve birdenbire bir kadının ortaya çıkması üzerine *Harry*'nin bir an da olsa oyun oynamakta tereddüt etmesi erkeklik, şiddet ve kriz arasındaki güçlü bağın altını çizer ve krizin eril benliğe ilişkin yerleşik kodları da erozyona uğratmış olduğunu hatırlatır. Ancak yine de oyun devam eder. Böylece ölümcül rekabet ve irrasyonel şiddet aracılığıyla erozyona uğrayan eril benliğin sorunlu yanları onarılmakla kalmaz, yeniden üretilir.

Filmin dramatik anlatısında soyut göndermelerle tarif edilmeye çalışılan sermaye ilişkileri başta oyunun kurucuları *Harry* ve *Vernon* olmak üzere tüm katılımcılar aracılığıyla bir tür sembolik gerçeklik yaratılarak, somutlaştırılır. Buna göre, şiddet ve kıyıcılığın rahatsız edici aşırılığı, sermaye ilişkilerinden zuhur eden finans kapitalin eski birer oyuncusu olarak kahramanların zihin dünyasını yansıtmaktadır. Diğer yandan bu türden açık göndermeler, ülkeyi kasıp kavuran ekonomik krize yönelik olarak hem anlatının hem de kahramanların bir tür sembolik düzeye hapsolmalarına neden olmaktadır.

Filmin finalinde *Harry* oyunu birlikte kurdukları arkadaşı *Vernon*'un kendisini öldürmesi için bir başka oyuncuyla anlaştığını öğrenmesi üzerine bir çeşit ikileme karşı karşıya kalır. Ancak bu ikileme ahlaki gerekçelerden zuhur etmez aksine *Harry* dolaylı olsa da kazandığı küçük serveti arkadaşına borçlu olduğunu bilmektedir. Ancak sınırsız hırsı ve açgözlülüğü, arkadaşının kendisine yeniden tuzak kurma ihtimalini göze almasına engel olur ve arkadaşını soğukkanlılıkla bıçaklar. Her şey sona erdiğinde *Harry* bir kez daha ahlaki sorumluluktan kaçacak ve işlediği son cinayeti haklı çıkarmak için bahane yaratmakta gecikmeyecektir: “*Sen tehlikeli bir adamsın, Vernon*” (1:26:45).

Netice olarak kapitalizmi tarif eden rekabet ile kriz koşullarında her türlü ahlaki sınırların silinmesi dramatik anlatıda oyunun kuralsızlaşması ile temsil edilir. Böylece oyunun işleyişi ile kapitalizmin işleyişi arasında abartılı bir paralellik kurulmakta ve rakipler (olası hasımlar) arasında oynanan tekinsiz oyun her başladığında taraflar, sahip oldukları en önemli değerleri olan hayatlarını parayla ölçülen bir tür metaya dönüştürmektedir. Esas olarak hep daha fazlasını isteyen *Harry* de aslında birlikte yola çıktıkları arkadaşı *Vernon* ile ilgili nihai kararını verirken, sonucu belirleyen şey bu olmuştur.

Sonuç

Rachael Moriarty ile Peter Murphy tarafından yönetilen *Tüccarlar-2015* adlı sinema filmi modern kapitalizme özgü mübadeleye konu edilen metanın aslında insan hayatı olduğunu vurgulaması bakımından dikkat çekmektedir. Bu yönüyle film, Costa-Gavras'ın *Ölümcül Çözüm-2005* adlı sinema filminde hikâye edilen, uzun yıllar bir kâğıt fabrikasında yönetici olarak çalıştıktan sonra işsiz kalan bir adamın iş aramakla geçirdiği uzun yıllar ardından yeni bir iş bulabilmek uğruna olası rakiplerini birer ikişer öldürmesi örneğinde olduğu gibi rasyonel şiddet içermez. Aksine son derece parlak bir iktisadi büyüme, refah ve tüketim bolluğu ardından gelen ağır ekonomik krizle birlikte dışa vuran irrasyonel şiddet ile suçun kesiştiği yerden hikâye akar. Buna göre topluma, çevresine ama en çok kendisine yabancılaşan sıradan insanlar bakımından sahip olduklarını kaybetmek aynı zamanda başarısızlıkla birlikte gelen bir büyük yıkım anlamına gelmektedir. Dolayısıyla oyunda kalabilmek için daha fazlasını riske etmek ya da elinde kalanları feda etmeyi göze almaktan başka çıkar yolları yok gibidir. Bu durum modern kapitalist toplumlarda başarının sahip olunan metalarla ölçülmesi, işsiz kalmanınsa yoksullukla birlikte başarısızlık ve değersizlikle aynı düzlemde kavranmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla başlangıçta ana akım suç-gerilim türüne özgü kalıplara sıkışan filmin İrlanda'nın finansal bağlamına dolaylı olsa da etkili bir şekilde temas etmesi, nihai olarak tüketime dayalı modern kapitalizme yönelik oldukça sert bir eleştiri ortaya koyabilmesine olanak tanımaktadır. Hep daha fazlasını kazanmak için hareket eden kapitalizm, aşırı dozda tüketim için sınırsız kişisel çıkar arayışıyla birlikte insani değerlere saygı göstermeyen bir tür tüketici piyasa toplumu yaratmıştır. Dahası kapitalizmin insan hayatının anlamını sadece maddi doyum üzerine kurması ve insan hayatını değişim değerine indirgemesi aynı zamanda kendi adaletsizliğini yaratmaktadır. Bu minvalde filmin gizli öznesi olacak denli önemli bir yer kaplayan kapitalizmin rekabetçi doğası ile eril şiddet arasındaki iş birliği David Fincher'ın *Dövüş Kulübü-1999* adlı filmiyle örtüşmektedir. Ancak *Kelt Kaplanı* olarak adlandırılan görkemli bir dönemin ardından toplumsal düzlemde suç patlamasının esas nedeni koca bir toplumun refah ve tüketim çılgınlığı ardından hızlı bir şekilde yoksulluğa sürüklenmesiyle doruğa ulaşan toplumsal çatışma ve krizlerin birbiri ardına patlak vermesidir. Bu yönüyle film kapitalizmin bir yandan genişlemeye çalışırken diğer yandan çözülmenin eşiğinde durmasını örneklemektedir. Kazanmak ile kaybetmek arasındaki dolayısıyla yaşam ile ölüm arasındaki tekinsiz bir oyunun katılımcıları, kapitalist piyasanın gerilimlerle dolu doğasını kişileştirmektedir. Öyle ki, hiç bitmeyen arzu akışlarıyla bir yandan sahip olduklarını büyütme isterken diğer yandan ölümün (çözülmenin) kıyısında dolaşmaktadır. Diğer yandan dramatik anlatının odağındaki neoliberal aşırılık ya da düz şiddet içeren rahatsız edici kimi

sahneler bir yana bırakılırsa, anlatının geneline ilişkin asıl dehşet verici olan sermaye, kriz ve suç arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmasıdır. Bu nedenle ilk bakışta anlatının parçasıymış gibi görünen düz şiddet ve suçun öznesi olarak gösterilen aşırılığa duyulan bitmeyen iştah dolaylı olarak mahkûm edilmektedir.

Araştırma örneklemini olarak incelenen sinema filmi, sıradanmış gibi görünen beyaz yakalı suçlarına ya da finans kapitalin seçkin temsilcilerine odaklanmayı tercih ederek, kapitalist sermaye ilişkilerinin neden olduğu paradoksun koca bir toplumu esir alan yıkıcı etkilerine işaret ediyor. Dahası, sistemin döngüsel bir parçası olarak kuralları ya da sınırları olmayan kapitalizm ile tarafları “ya hep ya hiç” arasında tercih yapmaya zorlayan oyun arasındaki yakınlığı vurguluyor. Bunu yaparken oyun aracılığıyla açığa çıkan suçu kişiselleştirmek yerine suçun bizzat kapitalist işleyişle ilişkisini ve bu ilişkinin piyasa kurallarının zehirli etkileriyle dönüştüğü kontrol ve soyutlama kalıplarını ortaya koyuyor.

Netice olarak erken dönem kapitalizme özgü modern uygarlığın aklileşmiş refleksleriyle tarif edilen rekabetçi ama aynı zamanda çileci çalışma etiğinin silinmesi neticesinde sıradan bireylerin yaratmış oldukları irrasyonel şiddet sarmalında kaybolmalarıyla doruğa ulaşan fiili durum hem çalışmanın başlangıç varsayımını hem de merak odağını oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini olarak incelenen sinema filmi erken dönem kapitalizmin rekabete dayalı doğasını inşa eden aklileşme ile tasarrufçu çalışma etiğinin etkisini yitirdiği özellikle kriz zamanlarında irrasyonel şiddete dayalı rekabetçi atmosferin hâkim olduğu şeklindeki başlangıç varsayımını güçlendiriyor. Buna göre, daha fazla kazanma arzusuyla kendini yeniden üreten rekabetçi bireyin kontrol edilemez hırsları, kapitalist uygarlık dâhilindeki yaşamın akışını belirlemekle birlikte sıradan bireylerin hem iş hem de özel hayatlarında rakip gördüğü kimselere karşı düşmanca tavır takınmasına, rakiplerini geride bırakmak için her yolu mubah ve başarıya ulaşmak için denenebilecek tüm yöntemleri meşru görmesine neden olmaktadır.

Kaynakça

- Berger, J. (2010). *Görme Biçimleri*, Çeviren: Y. Salman, İstanbul: Metis.
- Braudel, F. (2013). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, Çeviren: İ. Yerguz, İstanbul: Say.
- Cliff, B. (2018). *Irish Crime Fiction*. London: Palgrave Macmillan.
- Coulter, C. Coleman, S. (2003). *Critical Reflections on the Celtic Tiger*, Manchester: Manchester University Press.
- Deleuze, G. Guattari, F. (1987). *Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Esslin, M. (1996). *Dram Sanatının Alanı*, Çeviren: Ö. Nutku, İstanbul: YKY.
- Ferro, M. (1995). *Sinema ve Tarih*, Çeviren: T. Ilgaz, İstanbul: Ayrıntı.
- Flood, G. (2004). *The Ascetic Self: Subjectivity, Memory and Tradition*, New York: Cambridge University Press.
- Grisebach, M. (1995). *Edebiyat Biliminin Yöntemleri*, Çeviren: A. Ünal, Ankara: AKM.
- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, Çeviren: İ. Dündar, İstanbul: Pinhan.
- Kaletsy, A. (2011). *Capitalism 4.0: The Birth of a New Economy*, London: Bloomsbury.
- Kalkan, F. (1988). *Türk Sineması Toplumbilimi*, İzmir: Ajans Tümer.
- Kirby, P. (2002). *Reinventing Ireland*, London: Pluto Press.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çeviren: I. Gürbüz, İstanbul: Metis.
- Lenski, G. (1963). *The Religious Factor*, New York: Garden City.
- Mills, C. W. (2016). *Sosyolojik Tahayyül*, Çeviren: Ö. Küçük, İstanbul: Hil.
- Özden, Z. (2020). *Film Eleştirisi*, İstanbul: İmge.
- Wallerstein, I. (2012). *Tarihsel Kapitalizm*, Çeviren: Alpay, N. İstanbul: Metis.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, Çeviren: M. Köktürk, Ankara: Bilgesu.
- Wing, C. Goldt, J. (2007). *Class and Status*, *American Sociological Review*, 72 (4), pp. 512-532.

منهج حسن العطار ومصادره في حاشيته على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار

الملخص

يتناول هذا البحث منهج العلامة شيخ الأزهر حسن العطار في حاشيته على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار، والتعرف إلى الطريقة التي سلكها في شرحه لهذا الكتاب القيم الثمين، وكيفية عرضه لمادته. تأتي أهمية هذه الحاشية أنها من الحواشي المهمة التي شرحت حاشية إظهار الأسرار للإمام محمد بن علي البركلي، كما أنها من الحواشي النفيسة والمهمة في علم النحو، وقد كان المؤلف في حاشيته موسوعياً، فقد أفرغ فيها جُل ما حصله من علوم ومعارف، فلم يكتف بشرح المسائل النحوية فقط؛ بل حشد فيها المسائل اللغوية والصرفية والبلاغية والتفسير وقضايا المنطق وعلَم الكلام في تنسيقٍ بارع، وذوقٍ رائع، وكان كثير الاستشهاد بآيات القرآن الكريم والحديث الشريف وأشعار العرب، كما كان يستعين في شرحه للمعاني بأهم المصادر اللغوية وعلى رأسها القاموس المحيط لفيروزآبادي. سترصد في هذا البحث أهم النقاط التي تناولها العطار في حاشيته، وبيان رأيه في القضايا اللغوية والنحوية والصرفية والبلاغية، ومنهجته في التعريفات الاصطلاحية، وفي التعريف اللغوي والاصطلاحي، وترجيحه في المسائل الخلافية، وفي اختلافه مع الشارح، كما سنشير إلى مصادره التي استقى منها حاشيته.

الكلمات المفتاحية: النحو، الترجيح، المنهج، الحاشية، العطار.

33. Hasan el-'Attâr'ın İzhâru'l-Esrâr'ın Şerhi Netâicü'l-Efkâr Üzerine Yapılan Şerhin Yöntemi ve Kaynakları¹

Azad ÇİÇEK²

APA: Çiçek, A. (2025). Hasan el-'Attâr'ın İzhâru'l-Esrâr'ın Şerhi Netâicü'l-Efkâr Üzerine Yapılan Şerhin Yöntemi ve Kaynakları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 559-572.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898731>

Öz

Bu araştırma, Şeyhülislam Hasan Attar'ın "Neticetü'l-Efkâr fî Şerhi İhsârü'l-Esrâr" adlı eserine yazdığı haşiyesinin metodunu ele almaktadır. Araştırma, Attar'ın bu değerli eseri nasıl açıkladığını ve bu eseri yazarken nasıl bir yol izlediğini incelemektedir. Bu haşiye, İmam Muhammed bin Ali Birkilî'nin "İhsârü'l-Esrâr" adlı eserine yazılmış önemli bir haşiyedir. Ayrıca, nahiv ilminde önemli ve değerli bir haşiyedir. Attar, bu haşiyesinde oldukça zengin bir bilgiye sahiptir. Bu haşiyesinde sadece nahiv meselelerini açıklamakla kalmamış; dilbilgisi, sözdizimi, belagat, tefsir, mantık ve kelâm gibi konuları da ustalıkla bir araya getirmiştir. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim ayetlerinden, hadis-i şeriflerden ve Arap şiiirlerinden bolca örnek vermiştir. Anlamları açıklamak için de Fîrûzâbâdî'nin "*Kâmûsu'l-Muhîr*" gibi önemli dilbilgisi kaynaklarından yararlanmıştır. Bu çalışmada, Attar'ın haşiyesinde ele aldığı önemli noktaları, nahiv, sözdizimi, dilbilgisi, belagat konularındaki görüşlerini, tanıma ve tanımlama metodunu, ihtilafli meselelerde tercihini, Birkilî ile olan ihtilaflarını ve haşiyesinde kullandığı kaynakları inceleyeceğiz. Araştırmanın amacı, Attar'ın bu önemli haşiyesinin metodunu ve içeriğini ortaya koymaktır. Bu araştırma, nahiv ilmi üzerine çalışanlar için önemli bir kaynak olacaktır.

Anahtar kelimeler: Nahiv, Tercih, Yöntem, Hâşiye, el-Attâr

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 25.07.2024-**Kabul Tarihi:** 01.01.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898731>

² **Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Dr., Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı / Dr. Bingöl University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric . (Bingöl, Türkiye), **eposta:** azad.haji.92@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9259-1546> **ROR ID:** <https://ror.org/03hx84x94> **ISNI:** 0000 0004 0369 6517 **Crossref Funder ID:** 501100010263

The Methodology of Hassan Al-Attar and Its Sources in His Commentary on the Results of Ideas in the Explanation of "Izhar Al-Asrar"³

Abstract

This research examines the methodology of the distinguished scholar Sheikh Al-Azhar Hassan Al-Attar in his commentary on the results of ideas in the explanation of "Izhar Al-Asrar" and seeks to understand the approach he adopted in explaining this valuable and precious book, as well as the presentation of its content. The significance of this commentary lies in its importance as one of the significant annotations that explained the commentary of "Izhar Al-Asrar" by Imam Muhammad bin Ali Al-Barkali. Additionally, it is a valuable and important commentary in the field of grammar. The author of the commentary was encyclopedic, as he incorporated into it all the knowledge he acquired, not limiting himself to explaining grammatical issues only. Instead, he gathered linguistic, morphological, rhetorical, interpretative, logical, and theological matters in a skillful and exquisite arrangement. He extensively cited verses from the Quran, hadiths, and Arab poetry, relying on key linguistic sources, with Firuzabadi's "Al-Muhit" dictionary at the forefront. This research will highlight the key points addressed by Al-Attar in his commentary, elucidate his opinions on grammatical, morphological, linguistic, and rhetorical issues, analyze his methodology in terminological definitions, linguistic and terminological identification, and weigh his preferences in controversial matters. Furthermore, it will explore his disagreements with other commentators and identify the sources from which he drew for his commentary.

Keywords: Grammar, Preference, Methodology, Commentary, Al-Attar.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %9
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 25.07.2024-**Acceptance Date:** 01.01.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898731>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

مدخل

حسن العطار: شيخ الإسلام الشيخ حسن بن محمد بن محمود العطار المصري الشافعي الأزهرى، كان عالماً تقياً ورعاً سمحاً جواداً إماماً متفتناً، أصله من المغرب، وُلد بالقاهرة في حدود (سنة 1180 هـ – 1766 م)، وقيل: (1190 هـ – 1776 م)، نشأ في كنف والده الشيخ محمد كتن، ولم يكتف بالكاتب العربية؛ بل أتجه إلى الكتب التي تُرجمت في أوائل عصر النهضة في القرن التاسع عشر، فقرأها، وأفاد منها، وجمع بها بين ثقافة الشرق وثقافة الغرب، تولى مشيخة الأزهر في سنة (1246هـ-1830م). من شيوخه: الشيخ محمد الصبّان، والشيخ أحمد يونس، والشيخ أحمد السجاعي... وغيرهم. من تلاميذه: رفاة الطهطاوي، ومحمد الطنطاوي... وغيرهم. عُرف الشيخ بمؤلفاته الكثيرة، وخاصة حواشيه على كتب النحو والتوحيد والأصول والبلاغة، كما عُرف بميله إلى العلوم الطبيعية والرياضية والفلك والطب. امتاز بقراءته الواسعة العميقة للكتب العربية والمعربة في زمانه، ولم يختص بعلم معين، أو بفن بعينه من الفنون، ولكنه كان حريصاً على الإفادة من كلّ علم، وكان يطرز الكتب التي يقرأها بهوامشه وتعليقاته. توفي العطار (سنة 1250 هـ – 1835 م). من مؤلفاته: حاشيته على شرح الجلال المحلى على جمع الجوامع، وحاشيته على شرح خالد الأزهرى على متني المقدمة الأزهرية لعلم العربية، حاشيته على لاميات الأفعال لابن مالك... وغيرها كثير من المؤلفات المترجمة والمفقودة (حسن، 20).

تعدُّ فكرة الحواشي على كتب اللغويين والنحويين الكبار فكرةً قديمةً تقوم على تقويم النصّ المحسّنى وتنقيحه وتهذيبه وتصويب ما جَانَب فيه صاحبه الصواب وإحكام نسجه ثانية وإزالة ما علق به من شوائب الأوهام، لذلك الحاشية أعلى شأنًا وقيمةً من الشرح أو الاختصار أو إعادة الترتيب، فهي تقوم مقام التحقيق الذي يحرص على سلامة النصّ المحقق وتصويبه وتوضيح غامضه، ولما كان منهج العطار في شرحه متداخلًا مُتَشَابِهًا مُتَقَاوِمًا تَرَاحَمَ فيه العلوم والفنون، رأينا من البيان أن نفض هذا التشابك، ونفرد الكلام على كلّ فنٍ من فنون هذه الحاشية، فلا بدّ من أن نتناوله من جوانبه المختلفة المتعدّدة.

1- منهجه اللغوي

أكثرُ مادة الاحتجاج عند العطار في عرض مادته اللغوية من (القاموس المحيط) لفيروزآبادي، ومن ذلك: "شَطَطًا في القاموس: اشْتَطَّ في سِلْعَتِهِ، شَطَطًا مُحَرَّكَةً: جَاوَزَ الْقَدْرَ وَتَبَاعَدَ عَنِ الْحَقِّ" (الفيروزآبادي، 863)، وكقوله أيضًا: "وفي القاموس: اسْمُ الشَّيْءِ، بِالضَّمِّ وَالْكَسْرِ (وَسْمُهُ)، (وَسْمَاهُ) مُتَلَيِّنٌ، عَلَامَتُهُ، وَهُوَ اللَّفْظُ الْمَوْضُوعُ عَلَى الْجَوْهَرِ وَالْعَرْضُ لِلتَّمْيِيزِ" (الفيروزآبادي، 808).

كما كان في أحيانٍ قليلةٍ يستشهد بـ (الصّحاح تاج اللّغة وصحاح العربيّة) للجوهري، ويذكر معاني المفردات التي تحتاج إلى بيانٍ وتوضيح: "في الصّحاح: لَفُظْتُ بِالْكَلامِ وَتَلَفُظْتُ بِهِ: أَي تَكَلَّمْتُ بِهِ" (الجوهري، 3:1179).

كذلك سلك مسلك الموضح للكلمات المبهمة الغامضة، فكثيرًا ما يشرح عود الضمان سواء أكان في الأفعال أم في الأسماء، ومن ذلك قوله: "فَلِذَا تَرَكَ عَطْفَهَا أَوْ لَبَّرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي تَعْلِيمِ كَيْفِيَّةِ التَّصْلِيَةِ عَلَيْهِ، عَلَيْهِ: الضَّمِيرُ يَعودُ لَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَضَمِيرُ (قَالُوا) يَعودُ لِلصَّحَابَةِ السَّابِقِينَ عَنِ كَيْفِيَّةِ الصَّلَاةِ" (العطار، 112).

كما كان في كثير من الأحيان يشرح معاني الكلمات وربّما الجمل، كما في قوله: "مُحَمَّدٌ الَّذِي أُعْرِبَ عَنْ حُجَجِ الدِّينِ لِلْعَالَمِينَ، الْحُجَجُ: جَمْعُ حُجَّةٍ بِضَمِّ الحاءِ بِمعنى الدَّلِيلِ؛ أَي: أَظْهَرَ أدْلَةَ الدِّينِ وَأَوْضَحَهَا، أَوْ أزالِ الفسادَ، أَي: الشُّبُهَةَ عِنْدَها، بِحَيْثُ صَارَتْ وَاصِحَةً جَلِيَّةً لَا يَتَطَرَّقُ لِبِهَا شُبُهَةٌ وَلَا تَشْكِيكٌ لِمَنْ نَوَّرَ اللهُ بَصِيرَتَهُ، وَأَوْدَعَ فِي قَلْبِهِ مَعْرِفَتَهُ" (العطار، 30).

من منهج العطار في عرض ما يتفق له من اللّغة أنّه إذا تحدّث عن فعلٍ من الأفعال فإنّه يذكر الفعل من جهة تعديته ولزومه، وهذا ظاهرٌ عند حديثه عن الفعل "يتعلّق": "شُبُوحٌ اسْتِعْمَالُهُ بِ (عَلَى) يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ يَتَعَدَّى بِهَا" (العطار، 26)، ومن ذلك أيضًا تعليقه على عبارة "وردّ بأنه"، يقول: "إنّها عَدَّتْ الْعَامِلَ الْمَذْكُورَ، فَحَطًّا؛ لِأَنَّهُ يَتَعَدَّى بِنَفْسِهِ..." (العطار، 113).

2- منهجه في النحو

اشتملت الحاشية على جملةٍ صالحَةٍ من أبواب النحو نثرها العطار في حاشيته، فربط ربطاً محكماً بين المعنى والإعراب مراعيًا وجوه الإعراب المختلفة، وخير دليلٍ إعرابه لقول شارح (إظهار الأسرار) مصطفى بن حمزة: "والصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ أَوْتِيَ جِوَامِعَ الْكَلِمِ مِنْ بَيْنِ الْمُرْسَلِينَ، مُحَمَّدٌ...، مُحَمَّدٌ: بِالْجَزْرِ بَدَلٌ أَوْ عَطْفٌ بَيَانٌ مِنْ (مَنْ)، وَيَجُوزُ فِيهِ الرَّفْعُ عَلَى الْقَطْعِ بِجَعْلِهِ خَبْرًا مَحذُوفًا، وَالْجُمْلَةُ اسْتِنْتِافِيَّةٌ وَاقِعَةٌ جَوَابٌ سُؤَالٍ مُقَدَّرٍ كَأَنَّهُ قِيلَ: مَنْ هُوَ، فَيَقِيلُ: مُحَمَّدٌ (العطار، 30).

كما أنّه اتّخذ من سبويه وابن مالك وابن هشام الأنصاري أرضًا صلبةً انطلق منها في التّعميد، ولذلك نجدّه يرجّح أفعالهم في معظم المسائل التي يتعرّض لها، وخير مثال على ذلك عندما تحدّث عن (مع) وخصائصها، ورجّح قول ابن هشام في هذه المسألة بخلاف من قالوا أنّ (مع) حرف جرّ،

فنجده يقول: "مخ: اسمٌ يدلُّ على التَّنوين في قولك معًا، والجرُّ كما حكى سيبويه: ذَهَبْتُ مِنْ مَعِيَ، وتسكينٌ عينه لَعْنَةُ غَنَمٍ وربيعيةٌ، لا ضرورةٌ جَلًّا لسيبويه، وثُسْنَعْلُ مُضَافَةٌ، فتكونُ ظرفًا..." (العتَّار، 39).

كذلك عند تفريقه بين لام الاستحقاق ولام الاختصاص، استدَلَّ بكلام ابن هشام: "قال ابن هشام: لَامُ الاسْتِحْقَاقِ هِيَ الْوَاقِعَةُ بَيْنَ مَعْنَى وَذَاتِ" (ابن هشام، 276).

من هذا القبيل أيضًا حديثه عن أصل تنويني التَّرْمِ والغالي؛ فَرَجَّحَ قول ابن مالك وابن هشام على أَنَّهُمَا ليسا بتنوين؛ بل هما نونان زيدتا في الوقف: "والْحَقُّ مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ ابْنُ مَالِكٍ وَابْنُ هِشَامٍ أَنَّهُمَا لَيْسَا مِنَ التَّنْوِينِ؛ بَلْ هُمَا نُونَانِ زِيدَتَا فِي الْوَقْفِ، كَمَا زِيدَتَا نُونُ (ضَبْنُفَنَنْ) فِي الْوَصْلِ وَالْوَقْفِ... (ابن هشام، 9).

لم يكتفِ العتَّارُ بذكر رأيي أو ترجيح رأيي على آخر؛ بل قد يلجأ إلى إعراب بعض الكلمات أو العبارات التي تساعد على توضيح الكلام، والوصول إلى المبتغى والمرام، فيفيض في استقصاء إعراب كلمة، ويستشهد للجوه، ويذكر التقادير، نحو: "مُوجَزًا غَايَةَ الْإِنْجَازِ بِلَا إِخْلَالٍ، مُوجَزًا بِصِيغَةِ اسْمِ الْمَفْعُولِ صِفَةً (شرخا)، أو حَالًا مِنْ يَحُلُّ أَوْ مِنْهُ وَمَا بَعْدَهُ عَلَى سَبِيلِ التَّنَازُعِ، وَيَصِحُّ أَنْ يُقْرَأَ بِصِيغَةِ اسْمِ الْفَاعِلِ عَلَى أَنَّهُ حَالٌ مِنْ ضَمِيرِ أَكْتَبَ" (العتَّار، 43).

كما أَنَّهُ أشار في تعليقه على إعراب كلمة (لاسيما)، قائلًا: "والواقِعُ بَعْدَهَا إِنْ كَانَ مُفْرَدًا إِمَّا مَجْرُورًا عَلَى أَنَّهُ مُضَافٌ إِلَيْهِ، وَمَا زَائِدَةٌ، أَوْ بَدَلٌ مِنْهَا، وَهِيَ نَكْرَةٌ عَيْرٌ مَوْصُوفَةٌ، أَي: لَا مِثْلَ شَيْءٍ، وَإِمَّا مَرْفُوعٌ خَبْرٌ مُبْتَدَأٌ مَحذُوفٌ، وَالْجُمْلَةُ صِلَةٌ إِنْ جُعِلَتْ (ما) مَوْصُولَةٌ، أَوْ صِفَةٌ إِنْ جُعِلَتْ مَوْصُوفَةٌ... وَإِمَّا مَنْصُوبٌ بِتَقْدِيرِ (أعني)... (العتَّار، 37).

قد ينسب العتَّارُ ما يذكره من الوجوه النحوية إلى قبائلها، نحو قوله: "مخ: اسمٌ يدلُّ على التَّنوين في قولك معًا، والجرُّ كما حكى سيبويه: ذَهَبْتُ مِنْ مَعِيَ، وتسكينٌ عينه لَعْنَةُ غَنَمٍ وربيعيةٌ" (العتَّار، 38).

قد يكتفي بذكر الأوجه النحوية الجائزة دون أن يعزوها إلى قبيلة بعينها، نحو: "ما لقيتهُ مُذُ يَوْمَانِ: بِنِي وَبَيْنَ لِقَائِهِ يَوْمَانِ، وَقِيلَ: ظَرْفَانِ، وَمَا بَعْدَهُمَا فَاعِلٌ بِكَانَ تَامَةً مَحذُوفَةً، وَالتَّقْدِيرُ: مُذُ كَانَ يَوْمَانِ، وَقِيلَ: ظَرْفَانِ، وَمَا بَعْدَهُمَا خَبْرٌ لِمَبْتَدَأٍ مَحذُوفٍ، وَالتَّقْدِيرُ مِنَ الزَّمَانِ الَّذِي هُوَ يَوْمَانِ" (العتَّار، 98-99)، وقد يذكر رأي طائفةٍ من النحويين دون أن يرجح رأياً على رأي، نحو قوله في الحديث عن (حاشا): "وهُوَ فِعْلٌ فِي الْأَقْلِ، مَا ذَكَرَهُ مَذْهَبُ طَائِفَةٍ مِنَ النُّحَوِيِّينَ، مِنْهُمْ الْمُبْرِدُ وَالرَّجَاجُ وَالْأَخْفَشُ وَالْفَرَّاءُ وَغَيْرُهُمْ، وَذَهَبَ سِيبَوِيهِ وَكَثَرُ الْبَصْرِيِّينَ إِلَى أَنَّهَا حَرْفٌ دَائِمًا بِمَنْزِلَةِ (الآ)" (العتَّار، 95).

كما كان العتَّارُ أحيانًا يستقيض في تتبُّع وجوه استعمال بعض حروف المعاني، نحو حديثه عن (رَبٌّ): "فيها ثمان لغاتٍ، أشهرها: ضَمُّ الرَّاءِ وَفَتْحُ الْبَاءِ الْمُشَدَّدَةِ، الثَّانِيَّةُ: ضَمُّ الرَّاءِ وَفَتْحُ الْبَاءِ الْمُخَفَّفَةِ، الثَّلَاثَةُ: ضَمُّ الرَّاءِ وَضَمُّ الْبَاءِ الْمُخَفَّفَةِ، الرَّابِعَةُ: ضَمُّ الرَّاءِ وَإِسْكَانُ الْبَاءِ الْمُخَفَّفَةِ، الْخَامِسَةُ: فَتْحُ الرَّاءِ وَفَتْحُ الْبَاءِ الْمُشَدَّدَةِ، الْسَّادِسَةُ: فَتْحُ الرَّاءِ وَفَتْحُ الْبَاءِ الْمُخَفَّفَةِ، السَّابِعَةُ وَالثَّمَانِيَّةُ: ضَمُّ الرَّاءِ وَفَتْحُ الْبَاءِ الْمُشَدَّدَةِ وَمُخَفَّفَةِ، بَعْدَهَا يَاءٌ مَفْتُوحَةٌ" (العتَّار، 91-90).

ومن ينعم النظر في حاشية العتَّارُ يدرك الجهد الكبير الذي بذله في توضيح القاعدة النحوية، فكان أحيانًا يسردُ الأقوال المختلفة في المسألة، ثم يغادرها إلى غيرها دون ترجيح لأيٍّ من الأقوال، كما في حديثه عن (تنوين التَّرْمِ): "التَّرْمُ: أَي: الْمُحْصَلُ لِلتَّرْمِ، كَمَا صَرَّحَ بِهِ ابْنُ يَعِيشَ، مَدْعِيًا أَنَّ التَّرْمَ يَحْصُلُ بِاللُّونِ نَفْسَهَا؛ لِأَنَّهَا حَرْفٌ أَعْنُ، وَقَالَ شَارِحُ (اللباب): وَإِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِوُجُودِ التَّرْمِ، وَذَلِكَ لِأَنَّ حَرْفَ الْعِلَّةِ مَدَّةٌ فِي الْحَلْقِ، فَإِذَا أُبْدِلَ مِنْهَا التَّنْوِينُ حَصَلَ التَّرْمُ؛ لِأَنَّ التَّنْوِينَ غُنَّةٌ فِي الْخِشُومِ، وَقَالَ جَمَاعَةٌ: هُوَ بَدَلٌ مِنَ التَّرْمِ" (الأزهرى، 27/1).

3- منهجه في الصِّرف

أما من الناحية الصِّرفية فقد كان يشرح المسألة أحيانًا دون أن يشير إلى مصدره الذي استقى منه، ويظهر هذا جليًا في قوله عند شرحه لعبارة: نَحْوُ: لِلْحَمِّ ذَكَرَهُ فِي الْإِمْعَانِ. "تقولُ جِنَّتُكَ لِلْحَمِّ أَصْلُهُ (لحم) دَخَلْتُ عَلَيْهِ (أَل)، فَصَارَ (اللَّحْمُ) بِلَامِينِ، فَإِذَا أُرِيدَ إِدْخَالُ اللَّامِ الْجَارَةِ تُحَدَّثُ هَمْزُهُ (أَل) لِنَلَا يَلْتَبَسَ بِاللَّفِي... (العتَّار، 93)، وهو في شرحه هذا إنما استفاد من كتاب مجموعة (الشافية في علمي التصريف والخط) لابن الحاجب.

كما يبيِّن المسألة الصِّرفية وما تحتمل من وجوه، فعند كلامه على عبارة الشارح: "وفضَّلها على سائر الأصوات بنظم درر حروف المباني، المباني: جَمْعُ مَبْنَى، إِمَّا مَصْدَرٌ مِيمِيٌّ بِمَعْنَى الْحَدَثِ، فإِضَافَةٌ حُرُوفٍ إِلَيْهِ مِنْ إِضَافَةِ الْمُسَبَّبِ لِلسَّبَبِ، أَوْ اسْمٌ مَفْعُولٌ، أَصْلُهُ مَبْنِيٌّ بِالتَّشْدِيدِ فَخَفَّتْ (العتَّار، 21) وظهر لنا أنه كان يستعين بكتب التفسير، وعلى رأسها تفسير الإمام البيضاوي والحواشي التي كتبت عليها، فيبيِّن المسألة الصِّرفية بشكلٍ دقيقٍ، ويذكر الأوجه المحتملة لما تحمله هذه الكلمة، كما في كلمة (الرَّبُّ)، والتي جاء فيها: "والرَّبُّ فِي الْأَصْلِ مَصْدَرٌ بِمَعْنَى التَّرْبِيَةِ، وَهِيَ تَبْلِيغُ الشَّيْءِ إِلَى كَمَالِهِ

شَيْئًا فَشَيْئًا، وَصِفَتْ بِهِ لِلْمَبَالِغَةِ، كَمَا يُوصَفُ بِالْمَصَادِرِ، وَقِيلَ: إِنَّهُ صِفَةٌ مُشَبَّهَةٌ مِنْ (رَبِّهِ يَرْبُهُ) أُخِذَ مِنْهُ بَعْدَ جَعْلِهِ لِأَمَّا بِالنَّقْلِ إِلَى (فَعَل) بِالضَّمِّ الْخَافًا لَهُ بِالغَرَائِزِ الَّتِي تُؤْخَذُ مِنْهَا أَمْثَالُ هَذِهِ الصِّيغَةِ كَمَا هُوَ الْمَشْهُورُ" (إسماعيل، 181/1).

كما كان العطار في مادته الصرفية يبين أصل الكلمة بشكل مفصل، ويذكر أصلها وأصل اشتقاقها، كما في كلمة (مجال)، حيث يقول فيها: "ولا مجال: مصدرٌ ميميٌّ مأخوذٌ من: (جال) من باب: (قال)، والتَّجَوُّلُ: التَّطَوُّفُ، وتجاوَلُوا في الحرب: جَالَ بعضهم على بعضٍ، أصلُهُ: مَجُولٌ، بوزن مَفْعَل، نُقِلَتْ حركة الواو للسَّاكِنِ قَبْلُهَا..." (العطار، 84).

4- منهجه في البلاغة

لم يحرم العطار حاشيته من الانتفاع بالمسائل البلاغية، فقد ألم بفصولٍ منها اتفقت له من باب الحجاج، أو من باب التنبيه على دقائق المعاني، أو من باب الاستطراد.

الاستفهام: "وأبين الصَّفَاء: الاستفهام للإنكار، كأنه يقول: لا صَفَاء" (العطار، 48).

الالتفات: "أما بعد فيقول العبدُ الفَقِيرُ إِلَى عَطْفِ رَبِّهِ، (فيقول): فيه التَّفَاتُ من التَّكَلُّمِ إِلَى الْغَيْبَةِ (العطار، 34).

الفصل والوصل: "وَالصَّلَاةُ هِيَ فِي اللُّغَةِ الدُّعَاءُ أَوْ التَّعْظِيمُ، وَالصَّلَاةُ: إِنْ جُعِلَتْ الْجُمْلَةُ الْإِنْشَائِيَّةُ وَجُمْلَةُ الْخَمْدَلَةِ كَذَلِكَ كَانَ الْمَقَامُ لِلْوَصْلِ ...، أَمَا إِذَا خُولِفَتْ بَيْنَهُمَا بِالْخَيْرِيَّةِ وَالْإِنْشَائِيَّةِ فَالْمَقَامُ لِلْفَصْلِ، فَلَا تُجْعَلُ الْوَاوُ عَاطِفَةً، فَمَا أَنْ يُصَارَ إِلَى الْقَوْلِ بِجَوَازِ عَطْفِ الْإِنْشَاءِ عَلَى الْخَيْرِ وَعَكْسِهِ" (العطار، 99).

عطف الخبر على الإنشاء: "وَبَعْدُ: أَي: بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الْبَسْمَلَةِ وَالْخَمْدَلَةِ وَالنَّصْلِيَّةِ، وَالْوَاوُ إِذَا ابْتَدَأَتْ قَائِمَةً مَقَامَ أَمَا أَوْ عَاطِفَةً لَهُ مَعَ سَاقِيَتِهِ عَلَى الْجُمْلَةِ السَّابِقَةِ بِطَرِيقِ عَطْفِ الْقِصَّةِ عَلَى الْقِصَّةِ. بِطَرِيقِ عَطْفِ الْقِصَّةِ عَلَى الْقِصَّةِ: جَعَلَهُ مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ فِرَارًا مِنْ لُزُومِ عَطْفِ الْخَبَرِ عَلَى الْإِنْشَاءِ؛ لِأَنَّهُ قَدْ صَرَّحَ بِأَنَّ جُمْلَتِي الْحَمْدِ وَالصَّلَاةِ خَبَرِيَّتَانِ لَفْظًا إِنْشَائِيَّتَانِ مَعْنَى، وَعَطْفُ الْخَبَرِ عَلَى الْإِنْشَاءِ مَمْنُوعٌ عِنْدَ الْجُمْهُورِ" (العطار، 118).

التشبيه: "وَعَلَيْهِ الْإِجْمَاعُ فِي الدَّفْتَرِ الْعَتِيقِ وَالْجَدِيدِ صِيَانَةً لِأَلْيَفِهِ عَلَى الْأَقْطَعِيَّةِ وَالْأَجْمِيَّةِ، وَالْأَجْمُ: مَقْطُوعُ الْأَصَابِعِ، وَالْإِبْتِزُّ: مَقْطُوعُ الذَّنْبِ مِنَ الْحَيَوَانِ، وَالْأَقْطَعُ: مَقْطُوعُ الْيَدِ، وَالْكَلَامُ مِنْ قَبِيلِ التَّشْبِيهِ الْبَلِيغِ، كَ (زَيْدٌ أَسَدٌ)، أَوْ اسْتِعَارَةٌ عِنْدَ مَنْ جَوَزَ ذَلِكَ" (العطار، 60).

الحذف: "وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ أَوْتِيَ جَوَامِعَ الْكَلِمِ مِنْ بَيْنِ الْمُرْسَلِينَ، وَخُذْتُ فَاعِلَ الْإِعْطَاءِ وَهُوَ اللَّهُ لِلْعَلَمِ بِهِ؛ لِأَنَّ هَذَا الْفِعْلَ لَا يَصْلُحُ إِلَّا لَهُ تَعَالَى" (العطار، 29)، ونحو: وَاجْمَعْنَا مَعَ الْمُؤَجِّدِينَ لَا الْقَائِلِينَ شَطَطًا. (شَطَطًا): إِذَا صَفَّ الْمَقُولُ الْمَحْدُوفَ، أَي: قَوْلًا شَطَطًا تَبَاعُدًا عَنِ الْحَقِّ، أَوْ هُوَ مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ، أَي: وَاشْتَطُوا شَطَطًا (العطار، 33).

التورية: "إِنَّ كِتَابَ (إِظْهَارِ الْأَسْرَارِ)، لِلْفَاضِلِ صَاحِبِ (إِمْعَانِ الْأَنْطَارِ). إِمْعَانِ الْأَنْطَارِ فِيهِ تَوْرِيَةٌ، لِأَنَّهُ يَحْتَمِلُ إِزَادَةَ الْمَعْنَى التَّرْكِيْبِيَّ (العطار، 35).

الجناس: "إِنَّ كِتَابَ (إِظْهَارِ الْأَسْرَارِ)، لِلْفَاضِلِ صَاحِبِ (إِمْعَانِ الْأَنْطَارِ) بِدِيْعِ الْفَضْلِ فِي الْأَعْصَارِ). الْأَعْصَارُ: جَمْعُ عَصْرِ، وَهُوَ الزَّمَنُ، وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ الْأَبْصَارِ جِنَاسٌ لِأَجْلِ (العطار، 35).

الحصر: "وَبَفَضْلِهِ رُفِعَ الْخَطَأُ عَنِ الْأُمَّةِ عَامَّةً، وَبِفَضْلِهِ: مُتَعَلِّقٌ بِ (رُفِعَ) فُذِمَ لِلْحَصْرِ" (العطار، 21).

المجاز المرسل: "اللَّهُمَّ اجْعَلْ صُنُورَنَا مَصَادِرَ صِفَاتِ الْكِرَامِ، (صُدُورَنَا): أَي: قُلُوبَنَا، مَجَازٌ مَرْسَلٌ مِنْ إِطْلَاقِ الْمَحَلِّ وَإِرَادَةِ الْحَالِ" (العطار، 32).

حصلت البلاغة وكتبها على أهميّة كبيرة، ووجود مميّز في كتابه، فقد حاز السيّد الشريف الجرجاني والتفتازاني فضل السبق وشرف التقدّم في هذا المضمار، ومن ذلك قول الشريف الجرجاني: "إنّما يظهر إذا قصّد بالحمد كلّ حمدٍ، وأما إذا قصّد به الجنس من حيث هو؛ فإنّما يلزم اختصاصه بالله بدلالة "اللّام" على الاختصاص كأنّه قيل: جنس الحمد مختصّ بالله، فيلزم منه اختصاص أفرادها كلّها به، وليس ذلك من قصر المبتدأ على الخبر..." (الجرجاني، 217).

يقول الشريف الجرجاني فيما علّفه على الكشاف: "هُوَ أَنْ يُفَصِّدَ بِلَفْظٍ فِعْلٌ مَعْنَاهُ الْحَقِيقِيُّ، وَيُلَاحِظُ مَعَهُ مَعْنَى آخَرَ يُنَاسِبُهُ، وَيَذُلُّ عَلَيْهِ بِذِكْرِ شَيْءٍ مِنْ مُتَعَلِّقَاتِ الْآخَرِ، كَقَوْلِكَ: أَحْمَدُ إِلَيْكَ فَلَانًا، فَإِنَّكَ لَأَحْظَتْ فِيهِ مَعَ الْحَمْدِ مَعْنَى الْإِنْهَاءِ، وَدَلَّتْ عَلَيْهِ بِذِكْرِ صِلَتِهِ، أَعْنِي كَلِمَةَ (إِلَى)، قُلْتُ: أَنَّهُي حَمْدُهُ إِلَيْكَ" (الجرجاني، 126).

يقول التفتازاني في تفريقه بين الحمد والمدح: "من الشائع في كتبه أنه يريدُ بكون اللَّفْظَيْنِ أَحْوَيْنِ أَنْ يَكُونَ بَيْنَهُمَا اشْتِقَاقٌ كَبِيرٌ بَأَنَّ يَشْتَرِكَا فِي الْحُرُوفِ الْأَصُولِ مِنْ غَيْرِ تَرْتِيبٍ، كَالْحَمْدِ وَالْمَدْحِ... (التفتازاني، 28ب/ و/ 29أ/).

5- منهجه في التفسير

يُعدُّ مجالُ التفسير في حاشية العطار من المجالات الواسعة، فكان للكتب التي اعتنت بالتفسير دورٌ بارزٌ في هذا الكتاب؛ تبعاً للوجهة الدنيئة للمؤلف، وكانت واضحة من خلال اعتناؤه بتفسير الكشاف للزمخشري، وكذا شروحه وحواشيه، وتفسير البيضاوي وشروحه أكثر من كتب التفسير الأخرى، ومن ذلك قول الزمخشري: "الحمد والمدح أخوان" (الزمخشري، 27).

تتجلى استفادته من كتب التفسير في شرح المسائل النحوية، أثناء حديثه عن (لاسيماً): "وذهب الزمخشري وصاحب اللب واللباب إلى أنها حقيقة في الاستثناء، وهذا الخلاف جارٍ في فضلاء أيضاً" (الزمخشري، 98).

كما ذهب مذهب الزمخشري أيضاً عند حديثه عن (قد) في قوله تعالى: (قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ) [سورة النور: 24، 64]. قَالَ الزمخشري: "نَحَلْتُ (قَدْ) لِتوكيد العلم، ويرجع ذلك إلى توكيد الوعيد" (الزمخشري، 738).

كما استشهد في شرح المسائل الصرفية بأقوال البيضاوي، وذلك أثناء حديثه عن أصل كلمة "الله": "وقيل أصله: لاه يلية ليها ولاها، إذا احتجب وارتفع؛ لأنه تعالى محجوبٌ عن إدراك الأبصار ومرتفعٌ عن كل شيءٍ وعمّا لا يليقُ به، وقيل: إنَّ لاهاً سريانيَّ فعرَّبَ بحذف الألف الأخيرة وإدخال اللام" (البيضاوي، 26/1).

6- منهجه في المنطق

استدلَّ العطار بكتب المنطقة و علماء الكلام إن دعت الحاجة إلى ذلك، وكان في مقدمة هذه الكتب: (الحواشي الشمسية)، و(حواشي شرح حكمة العين)، ومن قبيل هذا استشهاده بقول الرازي في حديثه عن أجزاء العلوم: "وأما قولهم إنَّ أجزاء العلوم ثلاثة: المسائل، والمبادئ، والموضوع، فمبني على المُتَمَاخِة كما حَقَّقَهُ السَّيِّدُ فِي حَوَاشِي الشَّمْسِيَّةِ، وَحَقِيقَةُ الْعِلْمِ إِنَّمَا هِيَ مَسَائِلُهُ فَقَطْ، فَالْمَسْمَى بِعِلْمِ النَّحْوِ هُوَ الْمَسَائِلُ الْبَاجِئَةُ عَنِ الْأَحْوَالِ الْعَارِضَةِ لِلْكَلِمِ مِنْ حَيْثُ الْإِعْرَابُ وَالْبِنَاءُ... (الرازي، 469).

يقول ميرزا جان في (حواشي شرح حكمة العين): "المصادرُ قَدْ تُطْلَقُ، وَيُرَادُ بِهَا مَعَانِيهَا النَّسَبِيَّةُ، وَقَدْ تُطْلَقُ وَيُرَادُ بِهَا الْحَاصِلُ بِالْمَصْدَرِ. مَثَلًا: الضَّرْبُ قَدْ يُطْلَقُ وَيُرَادُ بِهِ الْمَعْنَى الْحَدِيثِي، وَقَدْ يُطْلَقُ وَيُرَادُ بِهِ الْأِسْمُ الْحَاصِلُ مِنْهُ" (ميرزا جان 2/أ).

7- الاستشهاد من القرآن الكريم

إنَّ القرآن الكريم هو الأساس والمنبع والأصل الأول في إقامة القواعد الكلية للنحو العربي، وهو المصدر السماعي الأول الذي اعتمده النحويون في تأسيس القواعد وتأصيلها، وقد شغل حيزاً واسعاً في حاشية العطار من استشهاده، فقد استشهدَ بمئةٍ وثمانٍ وسبعين آيةً من القرآن الكريم.

8- الاستشهاد بالقراءات المتواترة والشاذة

كان العطار يستشهد أحياناً بالقراءات المتواترة، لبيان الحكم النحوي: "إِذَا نَحَلَ عَلَى (مَا) الْأَسْتِفْهَامِيَّةِ حَذْفُ أَلِفِ (مَا)، كَمَا فِي (لِمَ) وَ(عَمَّ)، وَأَمَّا قِرَاءَةُ عَكْرَمَةَ وَعَيْسَى: (عَمَّا يَنْسَاءُلُونَ) [سورة النبا، 78: 1] فَنَادِرٌ" (الزمخشري، 1171).

كما يذكر أحياناً القراءة دون الإشارة إلى القراءة، وإنما يذكرها دون العزو إلى صاحبها، نحو قوله تعليقا على قول الشارح: الحمد لله الذي جعل الألفاظ، وإن كان الوصف قد ورد كقوله تعالى: (وَجَاعِلُ اللَّيْلِ سَكَنًا) [سورة الأنعام، 6: 96]، فقد قرأ ابن كثير ونافع وأبو عمرو وأبو جعفر ويعقوب في رواية رويس: وَجَاعِلُ اللَّيْلِ بِاسْمِ الْفَاعِلِ مِضَافًا إِلَى اللَّيْلِ. (ابن الجزري، 2/ 260).

9- الاستشهاد بالأحاديث الشريفة

الحديث الشريف المصدر الثاني من مصادر السماع، وقد تباينت مواقف أعيان العربية من الاستشهاد بالحديث الشريف، فمنهم من أجازَه مطلقاً كابن خروف، وابن مالك، وابن هشام، والذماميني، ومنهم من قلَّل الاستشهاد به، ومنهم: سيبويه، والمبرد، فسيبويه في كتابه كان قليل الاستشهاد بالحديث النبوي، ومنهم من منعه مطلقاً، كأبي حيان وابن الضائع، ومنهم من توسَّط كالشاطبي الذي أجاز الاستشهاد بالأحاديث التي اعتنى نقلها بلفظ النبي

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَقْصُودٍ خَاصٍّ، كَكِتَابِهِ إِلَى هَمْدَانَ، وَالْأَمْثَالَ النَّبَوِيَّةَ.

غَيْرَ شَكٍّ أَنَّ الْعُلَمَاءَ حِينَ جَوَّزُوا النُّقْلَ بِالْمَعْنَى إِنَّمَا أَرَادُوا إِجَازَةَ ذَلِكَ فِي بَعْضِ كَلِمَاتِ الْحَدِيثِ الْمُحْتَمَلِ لِتَغْيِيرِ اللَّفْظِ بِلَفْظٍ آخَرَ يُوَافِقُهُ مَعْنَى، وَالرَّاجِحُ أَنَّ الَّذِينَ قَدْ يَنْقُلُونَ الْحَدِيثَ مَعَ تَغْيِيرِ بَعْضِ لَفْظِهِ هُمُ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ، وَهَمُ مِنَ الْفُصَحَاءِ الْبُلْغَاءِ الَّذِينَ يُحْتَجُّ وَيُسْتَدَلُّ بِكَلَامِهِمْ، وَكَمَا سَاغَ الْاسْتِشْهَادُ بِالشُّعْرِ وَبِرَوَايَةِ الْمُخْتَلَفَةِ، فَبِنَاءً عَلَى ذَلِكَ سَاغَ الْاسْتِشْهَادُ بِالْحَدِيثِ بِرَوَايَاتِهِ الْمُخْتَلَفَةِ، وَالِاحْتِجَاجُ بِهِ أَرْجَحُ وَأَوْلَى؛ لِأَنَّهُ كَلَامٌ أَفْصَحُ وَأَنْطَقَ الْعَرَبُ قَاطِبَةً، وَلَمْ يَكُنْ لِيَتَفَوَّهَ إِلَّا بِالْعُلَمَاءِ وَأَعْلَاهَا. أَمَّا الْعَطَّارُ فَقَدْ كَانَتْ صِلَتُهُ وَثِيقَةً بِالْحَدِيثِ وَعِلْمَ مُصْطَلِحِهِ، فَقَدْ اسْتَشْهَدَ بِأَرْبَعَةِ عَشْرَةَ حَدِيثًا، وَأَحَادِيثَهُ كُلُّهَا مَوْجُودَةٌ فِي كِتَابِ الصَّحَاحِ السَّنَّةِ وَفِي مَعْجَمِ الطَّبْرَانِيِّ وَفِي مَسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ، وَاحْتِجَاجُهُ كَانَ مَنْصَبًا عَلَى مَوَاضِعٍ مِنَ اللُّغَةِ، وَلَا يَخْتَلِفُ عُلَمَاءُ الْعَرَبِيَّةِ فِي الْاحْتِجَاجِ بِالْحَدِيثِ لِتَثْبِيتِ اللُّغَةِ.

10- الاستشهاد بالشعر

الشعر المصدر الثالث من مصادر السماع، وكان النحاة قديمًا يقتصرون على الشاهد الشعري للاستشهاد على قيام القاعدة النحوية، أو لترجيح رأي على رأي آخر، ولكنهم فيما بعد توسعوا في إيضاح القاعدة النحوية بما يخدم موضوعهم من شواهد من القرآن الكريم والحديث والشاهد الشعري، وأجاز علماء العربية الاحتجاج بأقوال الجاهليين وفصحاء الإسلام حتى منتصف القرن الثاني الهجري، اشتملت حاشية العطار على شواهد شعرية عزيزة، ولاقت منه اهتمامًا كبيرًا وعناية بالغة، فمحصوله من أشعار العرب كثيرٌ غفيرٌ، فشواهد الشعر في حاشيته منتزعة من شعر الجاهليين، ومنهم امرؤ القيس وطرقة بن العبد وزهير بن أبي سلمى والتابعية الذبياني وكعب الغنوي وأميرة بن أبي الصلت وقيس بن زهير وعمرو بن ملقط الطائي وشمر بن عمرو الحنفي معاوية بن مالك بن جعفر بن كلاب العامري، ومن شعر صدر الإسلام والأموي، ومنهم الخنساء وكعب بن زهير والإمام علي رضي الله عنه والعجاج وحسان بن ثابت، وقيس بن الملوحة وقطري بن الفجاءة والأحوص والفرزدق وجريير والكميت الأسدي والقحيف العقيلي ورؤبة بن العجاج، ومن الشعر العباسي، ومنهم أبو نؤاس ومحمود الوراق وأبو تمام والبحثري والمتنبي وأبو الفضل أحمد بن علي الميكالي وأبو الفرج السأوي، ومن الشعر الأندلسي، ومنهم لسان الدين الخطيب وابن وهب الأندلسي، ومن الشعر الأيوبي، ومنهم بهاء زهير ومن الشعر المملوكي، ومنهم الطغراني، كما أن العطار قد وسع في دائرة الاحتجاج والاستشهاد، فاستشهد بشعراء خرجوا عن النطاق الزمني.

لم يشبع نهم العطار في حاشيته أن يستشهد بالأبيات الشعرية، وإنما سلك طريق الرد على إحدى فرق المعتزلة (القدرية)، فناقضهم ورد عليهم في مسألة أن الأفعال خيرها وشرها كله مخلوق لله، عندما قالت القدرية خطابًا لأهل السنة:

- يَا أُمَّةَ هَلْ كُنْتَ ضَالًّا بَدِيًّا
حَتَّى اسْتَوَى أَقْرَارُهَا وَجُودُهَا

إلى آخر هذه الأبيات، فرد العطار عليهم:

- يَا أُمَّةَ حَسِرَتْ عَقَائِدَ بَيْنِهَا
فَأَلَى الشَّقَاءِ مَصِيرُهَا وَوُزُودُهَا

إلى آخر الأبيات (العطار، 24-25).

11- الاستشهاد بالأمثال

على الرغم من قلة استشهاد العطار بالأمثال، إلا أن حاشيته لم تخل منها، فقد بلغ عدد الأمثال التي استشهد بها ثلاثة أمثال، فقد استشهد بمثلين من الأمثال القديمة التي فيها تعدد في روايتهما، وبمثل من الأمثال الجديدة وهو كذلك فيه تعدد في روايته، وهذا التعدد إن دل على شيء فإنما يدل على أن هذه الأمثال الثلاثة كان قبل عصر تدوين الأمثال، ويعني هذا حدوث تغييرات في عصر الاحتجاج، فيمكن الاحتجاج بكل رواية من روايات الأمثال، كما أن تعدد الرواية يزيد في مادة الاحتجاج اللغوي أنواعًا من الصيغ أو الكلمات، ويأيد لنا أن مثلًا من الأمثال القديمة كان مقتطعًا من بيت شعري من البحر الكامل أو الرجز.

12- مصطلحاته

كان العطار أميل إلى البصريين في آرائه وأحكامه، ويظهر هذا جليًا من مصطلحاته التي استخدمها:

الصفة: مصطلح بصري، والكوفيون يستعملون التعت. "مُوجَزًا بِصِبْغَةٍ اسْمِ الْمَفْعُولِ صِفَةً شَرَحًا" (العطار، 43).

ضمير الشأن: وهو مصطلح بصري، وأهل الكوفة يسمونه: ضمير المجهول. "وَلَا يُدْرِي أَيُّ لَافِرَاقٍ حَاصِلٌ، فَحُذِّفَ مَوْصُوفٌ قَرِيبٌ وَضَمِيرُ الشَّأْنِ" (العطار، 103).

حروف الجر: وهو مصطلح بصري، وأهل الكوفة يطلقون عليه حروف الإضافة، وحروف الصفات. "حُرُوفُ الْجَرِّ لِإِفْضَاءِ مَعْنَى الْفِعْلِ إِلَى الْاسْمِ"

(العطّار، 26).

البديل: وهو مصطلحٌ يستعمله البصريّون، والكوفيّون يستعملون مصطلح: التّبيين والتّكرير والتّرجمة. "وسيجيُّ تحقيقُهُ، إلّا الرّأيُ: بالجرّ. بالجرّ: أي: على البديليّة من هذه الحروف" (العطّار، 107).

13- منهجه في التّعريفات الاصطلاحية

ذكر العطّارُ المصطلحات التي مرّت معه، فعند سرد التّعريفات الاصطلاحية ذكر تارةً أكثر من تعريفٍ؛ كما في تعريفه (اللفظ): قال الشيرازي في حواشيه عليه: "اللفظ في أصل اللّغة: مصدرٌ بمعنى الرّمي، فاستعمل ثانياً في اللّغة بمعنى المفعول، أي المرمي، فيتناول ما ليس بصوتٍ وحرّف، وما هو حرفٌ واحدٌ، وما هو أكثر من حرفٍ، مهملاً كان أو مستعملاً، صائراً من الفم أو لا، لكنّ خصّ في عرف اللّغة بما هو صائرٌ من الفم من الصّوت المعتمد على المخرج، سواء كان حرفاً واحداً أو أكثر" (الشيرازي، 10/أ).

قال منلا زاده في حاشية عصام (الفوائد الصّيبانية) ناقلاً عن أساس البلاغة: "إنّ أصل اللفظ: الإسقاط المخصوص، وهو الإسقاط من الفم، لا مُطلق الإسقاط، واستعماله في الرّمي بطريق المجاز، يُقال: لفظ النّوى، ولفظ اللّقمة من الفم، إذا سقطها منه..." (الزمخشري، 2:173).

وفي عبد الغفور: "اللفظ في اللّغة: الرّمي، ورْمِي شَيْءٌ مِنَ الفم، والتّكلم" (عبد الغفور، 6).

وتارةً أخرى فإنّه يقتصر على تعريف واحد، وذلك كتعريفه للنّصب: "قوله: والنّصب: بضمّ النّون، وفتح الصّاد المهملة، وبالباء الموحّدة: جمع نُصبَةٍ، وهي ما وُضع لتعيين المسافة والطّريق" (الجامي، 31).

14- منهجه في التّعريف اللّغوي والاصطلاح

انتهج العطّارُ في تعاريفه مناهج مختلفة، فقد يذكر التعريف الاصطلاحى، كقوله: "صوتٌ: هو كَيْفِيَّةٌ قَائِمَةٌ بِالهَوَاءِ، بسبب تموّجه وتصادم أجزائه بعضها بعضاً من حصول قلع أو قرع على ما بيّن في الفلسفة" (ابن سينا، 56).

وربّما أتى بالتّعريف لغةً واصطلاحاً، كما في قوله: "اللفظ في اللّغة: الرّمي، ثمّ نُقِلَ في عرف النّحاة إلى ما يتلفظ به الإنسان حقيقةً أو حكماً" (الجامي، 18).

15- ترجيحه في المسائل الخلافية

كان غالباً من جهة المسائل الخلافية يذكر الأقوال المتباينة في المسألة، وقد يرجّح قولاً ما، ذاكراً سبب ترجيحه له، كما في "الاختصاص"، حيث يقول عبد الغفور في تعريفه للاختصاص: "ولا يُوجد في غيره" (عبد الغفور، 22).

يقول الشارح بعدّه مُشيراً للاعتراض على عبد الغفور نقلاً عن العصام: "فمن قال قَوْلُهُ: لا يُوجد في غيره تفسيرٌ لبعض معنى الاختصاص؛ لم يتدبّر، أو تدبّر فلم يتدبّر" (عصام الدين، 21ب/)، فتعقّب العطّارُ مرّجّحاً ما قاله عبد الغفور بقوله: "والحقّ مع عبد الغفور، لأنّ الاختصاص ثبوت الشّيء للشّيء، وانتفاؤه عمّا عداه، فهو أمرٌ مرّكبٌ من الأمرين، وهما: الثّبوت والانتفاء" (العطّار، 143).

كما أنّ العطّارُ أحياناً في طرحه ومناقشته للمسائل، ربّما يتصوّر أسئلةً تدور في خلد القارئ، فيطرح السؤال ويجيب عنه، كما في قوله: "فإن قلت: قد سبق أنّ العالم اسمٌ لا صفةٌ فكيف يندرج تحت أوصاف العقلاء؟

فالجواب: أنّه وإن كان اسماً إلا أنّه أشبه الصّفة من حيث كونه يُعلم به الصّانع، فهو اسمٌ حقيقيٌّ، وصفةٌ حكماء، ولا غرابة في ذلك" (العطّار، 97).

ومن هذا النحو أيضاً قول بعضهم أو استفسارهم عن مسألة ما: "فإن قلت: النّبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَغْفُورٌ لَهُ وَمَعصُومٌ، فما الفائدة في الصّلاة عليه؟ قلنا: درجات الكمال غير متناهية؛ لأنّ أفعال الله تعالى لا تقف عند حدٍّ، فيطلبُ له صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زيادةً درجاتٍ عن الخاصل له..." (العطّار، 102).

16- اختلافاته مع الشارح صاحب (نتائج الأفكار)

لم يكن العطّارُ مقلداً لصاحب (نتائج الأفكار)؛ بل له رأيٌ مستقلٌّ، ولا تتوارى شخصيته وراء شخصية مصطفى ابن حمزة، ويظهر هذا بوضوح

وجلاء في التّعقيب عليه في حواشيه وتعليقاته الثمينة عندما يقف لأخطائه بالمرصاد، يصحح أو هام عباراته، وينبهه على أخطائه البلاغية التي أراد من خلالها تحسين سجعها بمثل عربي، فبدلاً من تحسينه؛ أفسده وشانه، وهذا ظاهرٌ عندما شرح عبارة مصطفى بن حمزة: "ثُمَّ لَمَّا وَهَبَ لِي رَبِّي وَوَدَّأَ سَمِيًّا لِفَخْرِ الْأَنَامِ، أَعَادُوا الْإِفْتِرَاحَ عَلَى وَجْهِ الْأَهْتِمَامِ، فَتَطَرَّتْ لَوْ كُرَّرَ الْأَعْيَادُ وَالْإِهْتِمَامُ، لَوْصَلَّ إِلَى ضَرْبِ أَحْمَاسٍ بِأَسَدَاسٍ. يَضْرِبُ أَحْمَاسًا لِأَسَدَاسٍ: يَسْعَى فِي الْمَكْرِ وَالْخَدِيعَةِ، يَضْرِبُ لِمَنْ يُظْهِرُ شَيْئًا وَيُرِيدُ غَيْرَهُ؛ لِأَنَّ الرَّجُلَ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا بَعِيدًا عَوَدَ إِلَيْهِ أَنْ تَشْرَبَ خُمَسًا سِدْسًا، وَضَرْبَ بِمَعْنَى بَيِّنٍ: أَيُّ يُظْهِرُ أَحْمَاسًا لِأَجْلِ أَسَدَاسٍ، رَفَى إِلَيْهِ مِنَ الْخُمُسِ إِلَى السِّدْسِ كَذَا يُؤَخِّدُ مِنَ الْقَامُوسِ، وَبِهِ يُعْلَمُ أَنَّ ضَرْبَ الْمَثَلِ هُنَا لَيْسَ فِي مَحَلِّهِ كَالْتَعْبِيرِ بَلُو، وَرَجَّحَ اللَّهُ الشَّارِحُ أَرَادَ أَنْ يُحَسِّنَ سَجْعَهُ بِضَمِيمٍ مَثَلٍ عَرَبِيٍّ فَشَانَهُ، أَي: قَبَّحَهُ؛ بَلْ أَسَدَهُ، إِذْ صَارَ الْمَعْنَى هَكَذَا: إِنِّي تَفَكَّرْتُ، لَوْ كَرَّرْتُ غُذْرِي وَكَرَّرُوا طَلِبَهُمْ لَانْتَهَى ذَلِكَ إِلَى ضَرْبِ أَحْمَاسٍ، أَي يَنْتَهِي إِلَى أَيُّ أَظْهَرُ شَيْئًا وَأُرِيدُ غَيْرَهُ، وَلَيْتَ شِعْرِي، أَي: شَيْءٍ يُظْهِرُهُ وَيُرِيدُ غَيْرَهُ، فَإِنْ أُرِيدُ أَنَّهُ يُظْهِرُ الْإِجَابَةَ وَيُرِيدُ عَدَمَهَا كَانَ هَذَا غَايَةً فِي الدَّمِ الَّذِي لَا يَنْبَغِي أَنْ يَنْصَفَ بِهِ الْجَاهِلُ فَضْلًا عَنِ الْعَالِمِ، وَإِنْ أُرِيدُ أَنَّهُ يُظْهِرُ لَهُمْ أَنَّهُ لَا يَشْرُخُ الْكِتَابَ، وَلَكِنَّهُ يَشْرَعُ فِيهِ خُفِيَةً مَثَلًا. فَلَنَا: هَذِهِ إِشَاعَةٌ أَيْضًا؛ لِأَنَّهُ مُتَعَبِّئَةٌ لِلطَّلِبِينَ بِتَكَرُّرِ الطَّلَبِ، وَإِنْ أُرِيدُ شَيْءًا خِلَافَ ذَلِكَ مِمَّا يَسْتَقِيمُ بِهِ الْمَعْنَى فَلَمْ نَقِفْ عَلَى مَا تَنْصَحُ بِهِ بَعْدَ سِدَّةِ النَّاقِلِ، سَيِّمَا وَقَدْ فُسِّرَ الْمَثَلُ أَيْضًا بِأَنَّهُ يَضْرِبُ لِمَنْ يَسْعَى فِي الْمَكْرِ وَالْخَدِيعَةِ، وَبِالْجُمْلَةِ فَالْمُتَتَّبِعُ لِسَجْعِ هَذِهِ الذَّبِيحَةِ يُعْلَمُ أَنَّ غَرَضَ مُثَبِّئِهَا مَجْرَدُ جَمْعِ الْكَلَامِ بَعْضِهِ مَعَ بَعْضٍ كَيْفَمَا اتَّفَقَ، وَلِذَلِكَ تَجَدَّاهَا خَلِيَّةً عَنِ الطَّلَاوَةِ وَالْحَالَاوَةِ الَّتِي تَوْجَّدُ فِي غَيْرِهَا، يَعْرِفُ ذَلِكَ مَنْ ذَاقَ حَالَاوَةَ الْبَيِّنِ، وَتَمَرَّنَ بِمَمَارَسَةِ تَرَكَيبِ أَهْلِ هَذَا الشَّانِ" (العطَّار، 50).

وهذا واضحٌ في تعليقه أيضاً على قول صاحب (نتائج الأفكار): "غَيْرَ أَيُّ أَلْهَمْتُ بِأَنَّ الضَّرُورَاتِ تُبَيِّحُ الْمُخْطَرَاتِ، وَبِمَا ذَكَرْنَا لَكَ مِنْ مَعْنَى الْإِلْهَامِ، تَعْلَمُ أَنَّهُ لَا مَعْنَى لِجَعْلِ مُتَعَلِّقِهِ مَا ذَكَرَ مِنْ أَنَّ الضَّرُورَاتِ تُبَيِّحُ الْمُخْطَرَاتِ، وَاعْتَبَاهُ هَذَا أَمْرٌ مُشْهُورٌ مُسْتَقْبِضٌ حَتَّى عَلَى أَلْسِنَةِ الْعَامَّةِ، كَيْفَ يَدْعِي الشَّارِحُ أَنَّهُ أَلْهَمَ ذَلِكَ مَعَ أَنَّ الْإِلْهَامَ يَكُونُ مِنْ قِبَلِ الْإِقَاءِ غُلُومٍ وَمَعَارِفَ لَا تَحْصُلُ بِالْكَسْبِ وَالتَّعْلَمِ؛ بَلْ بِطَرِيقِ الْإِفْاضَةِ مِنْ جَانِبِ الْحَقِّ، وَقَدْ قَدَّمْنَا لَكَ أَنَّ غَرَضَهُ لَيْسَ إِلَّا جَمْعُ الْكَلَامِ حَيْثُمَا اتَّفَقَ لَهُ، وَمَا كُلُّ عَالِمٍ يَقْتَدِرُ عَلَى إِنْشَاءِ السَّجْعِ عَلَى قَانُونِ الْبَلَاغَةِ وَلَوْ كَانَ مَاهِرًا فِيهَا، فَإِنَّ ذَلِكَ مَلَكَةٌ مُتَعَلِّقَةٌ بِالْعَمَلِ غَيْرِ الْمَلَكَةِ الْمُتَعَلِّقَةِ بِالْعِلْمِ" (العطَّار، 52).

بالعُطَّار في نقده البناء اللاذع لصاحب (نتائج الأفكار)، وأشار إلى مصادره التي أخذ عنها، وأن كل ما جاء به مستمدٌ من غيره، يقول: "فَمَنْ تَتَّبِعِ الشَّرْحَ وَجَدَهُ كُلَّهُ مُسْتَمَدًّا مِنَ (الامْتِحَانِ) وَ(الْجَامِيِّ وَحَوَاشِيهِ)، حَتَّى كَلَامُهُ فِي شَرْحِ الْخُطْبَةِ فَإِنَّهُ مَأْخُودٌ مِنَ (الهِوَادِيِّ) وَ(الْإِمْعَانِ) وَ(تَفْسِيرِ الْقَاضِي الْبَيْضَوَائِيِّ) وَ(حَاشِيَةِ الْعَصَامِ)، لَمْ يَأْتِ مِنْ عِنْدِهِ بِشَيْءٍ أَبَدًا سِوَى الْمُبَالِغَةِ فِي إِجْزَالِ الْعِبَارَةِ، وَتَعْمِيمِ مَعْنَاهَا، وَتَعْقِيدِ مَبْنَاهَا، وَرُبَّمَا نَقَلَ عِبَارَةَ الْغَيْرِ بِالْحَرْفِ، فَإِنَّ قُلْتَ: إِنَّ جَمِيعَ الْمُؤَلَّفَاتِ كَذَلِكَ مُسْتَمَدَّةٌ مِنْ غَيْرِهَا، قُلْتَ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا بُدَّ لِلْمُؤَلِّفِ مِنْ إِبْدَاءِ مَرْيَّةٍ، إِمَّا جَوَابٌ مَأْخُودٌ عَنْ إِبْرَادٍ أَوْ رَدُّهُ وَتَرْكُوهُ، أَوْ تَرْجِيحُ أَحَدِ قَوْلَيْنِ أَوْ رَدُّ لِكَلَامِ قَالِهِ الْغَيْرِ، أَوْ تَوْضِيحٍ لِمَعْنَى خَفِيٍّ وَنَحْوِ ذَلِكَ مِنْ تَقْيِيدِ مُطْلَقٍ، وَإِطْلَاقِ مُقَيَّدٍ مِمَّا هُوَ شَأْنُ الْمُؤَلِّفِ حَقِيقَةً، وَإِلَّا فَمَجْرَدُ الْجَمْعِ بِدُونِ إِظْهَارِ مَرْيَّةٍ لَا يُحْسَبُ مِنَ التَّأْلِيفِ عِنْدَ أَرْبَابِ الرَّوَيْةِ" (العطَّار، 55).

كما أنه حدد معاني ألفاظهم تحديداً دقيقاً، وشرحها شرحاً وافياً، ووضحها: "وَلَامُهُ لِلْجِنْسِ أَوْ الْأَسْتِعْرَاقِ، إِذَا عَلِمْتَ هَذَا فَاعْلَمْ أَنَّ (أَلَّ) هُنَا تَحْتَمِلُ الْمَعْنَى الْأَرْبَعَةَ: أَمَّا الْجِنْسُ وَالْأَسْتِعْرَاقُ فَسَيَّبِيئَانِ، وَأَمَّا الْعَهْدُ الْخَارِجِيُّ فَعَلِي تَقْدِيرِ أَنْ يُرَادَ مِنَ الْحَمْدِ فَرْدٌ مَخْصُوصٌ أَمَّا الْأَوَّلُ فَلِعَدَمِ دَخُولِهِ فِي حَقِيقَةِ الْحَمْدِ الْمُعْرِفَةِ هُنَا؛ لِأَنَّ الْمُعْرِفَةَ هُنَا هُوَ الْحَمْدُ الْجَارِي الْبَّسَانِي، وَحَمْدُهُ تَعَالَى نَفْسَهُ بِنَفْسِهِ قَدِيمٌ مَنْزَرَةٌ عَنِ الْبَّسَانِ، وَأَمَّا الثَّانِي فَلِأَنَّ الْمُنَاسِبَ فِي مَقَامِ الْحَمْدِ إِظْهَارُ الْمَحْمُودِ بِهِ، حَتَّى ذَكَرَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ مِنَ الصُّوفِيَّةِ أَنَّ الْحَمْدَ هُوَ إِظْهَارُ الصِّفَاتِ الْكَمَالِيَّةِ، وَالْمَعْمُودُ الذِّهْنِيُّ مَبْهَمٌ، فَلَا يُنَاسِبُ الْمَقَامَ، فَتَعَيَّنَ حِينَئِذٍ إِمَّا الْجِنْسُ، وَإِمَّا الْأَسْتِعْرَاقُ..." (العطَّار، 75).

كثيراً ما نجد الشيخ العطَّار خالف شارح (إظهار الأسرار)، مُبَدِّئاً علته المخالفة، كقوله: "وقد يُجَابُ بِعَدَمِ الْمَنَافَاةِ؛ لِأَنَّ الْعِلَّةَ لِتَأْتِيَهَا أَشْرَفُ مِنَ الْمَعْلُولِ، فَالشَّارِحُ أَظْهَرَ مَا خَفِيَ، وَأَخْفَى مَا ظَهَرَ" (العطَّار، 58).

وقوله: "فَإِنْ قُلْتَ: إِنَّ الشَّارِحَ نَاقِلٌ، فَلَا تَتَّوَجَّهُ عَلَيْهِ مُؤَاخَذَةً. قُلْتَ: النَّاقِلُ لَا تَتَّوَجَّهُ عَلَيْهِ الْمُؤَاخَذَةُ مَا لَمْ يَلْتَزِمَ صِحَّةَ الْمُتَقُولِ، وَإِلَّا صَارَ مُعَلِّلاً" (العطَّار، 67).

وردته عليه: "وهذا الكلام زاده الشَّارِحُ ولم يذكره في (الامتحان)، فَكَانَ الْأَوَّلَى لَهُ عَدَمُ ذِكْرِهِ، وَاسْتِمْرَارُهُ عَلَى مَادَّتِهِ مِنْ تَتَّبِعُ كَلَامِ (الامتحان) وَغَيْرِهِ، فَيَسْتَرِيحُ وَيُرْبِحُ" (العطَّار، 91).

تكلم الشَّارِحُ عند حديثه عن اللفظ: "والحركاتُ كَيْفِيَّاتٌ لِلصَّوْتِ وَالْحَرْفِ، فَلَا يَصْدُقُ عَلَيْهَا اللفظُ، وَكَذَا الصِّيغَةُ، وَكَلَامُنَا عَلَى مَذْهَبِ مَنْ يَجْعَلُ الْحَرْفَ نَفْسَ الصَّوْتِ الْمَكْتَبِيِّ لَا كَيْفِيَّةً لَهُ، وَهُوَ الْقَوْلُ الْأَحَقُّ بِالْقَبُولِ" (البركلي، 50)، فعقب عليه الشيخ العطَّار بالردِّ عليه: "أقول: بَلِ الْأَحَقُّ بِالْقَبُولِ هُوَ أَنَّ الْحَرْفَ مَجْمُوعُ الْعَارِضِ وَالْمَعْرُوضِ" (العطَّار، 122).

قال الشَّارِحُ عند تعريفه المجاز: "قد يُقَالُ: إِنَّ الْمَجَازَ مَوْضُوعٌ بِالنَّوْعِ، بِمَعْنَى أَنَّ كُلَّ مَوْضُوعٍ لِمَعْنَى يَجُوزُ اسْتِعْمَالُهُ فِي غَيْرِهِ إِذَا وَجَدَ عِلَاقَةً مِنَ الْعِلَاقَاتِ الْمَعْتَبَرَةِ، لَكِنْ هَذَا اسْتِعْمَالٌ لَا وَضْعٌ، وَلَوْ قِيلَ: نُسَمِّيهِ وَضْعًا، فَلَا مُشَاحَةَ فِي الْإِصْطِلَاحِ" (العطَّار، 107)، فالجمهور يسمونه (استعمالاً)، أما الشَّارِحُ فيسميه وضْعًا مَخَالَفًا بِذَلِكَ الْجُمْهُورِ، مِمَّا جَعَلَ الْعَطَّارَ يَوْجَهُ لَهُ نَقْدًا لِأَدْعَا مَنُكِرًا عَلَيْهِ مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ؛ لِذَا نَجَدَهُ عَقَّبَ عَلَى كَلَامِهِ هَذَا بِقَوْلِهِ:

"وهو مما يقضي منه العجب؛ إذ لو فتح هذا الباب للزم هدم حقائق اصطلاحية كثيرة، كيف يسوغ لواجد أن يقول: أنا أصطليح على كذا مخالفاً للجمهور، وإذا تقرر أنهم أثبتوا للمجاز وضعاً ودرجاً على ذلك كثيراً من الأعلام فمخالفتهم، والقول بجعله من قبيل الاستعمال محض شذوذ، لا يوافق عليه صاجبه" (القطار، 107).

قال الشارح أثناء كلامه عن الضمير المستتر: "وإن مراد من قال: إن المستكن ليس من مقولة الحرف والصوت؛ أنه ليس بوجود أصلاً، بل اعتباري محض" (البركلي، 51)، ثم ذكر كلاماً يتعلّق بالردّ على العصام وعبد الغفور، قال في أثنايه: "إذ النحاة جعلوا المستكن جزء الكلام، وفاعلاً، ومرفوعاً، ومعطوفاً عليه، إلى غير ذلك" (البركلي، 51)، فتعقّب العلامة القطار، فهجم عليه مصححاً له ما صدر منه من خطأ ويُعَدُّ عن الحق والصواب: "وهذا كلام مضطرب، فإنه حكم أولاً على الضمير المستتر بأنه ليس بموجود أصلاً، ثم اعترف بأن النحاة جعلوه جزء الكلام المملووظ، فما شنع به على العصام وقع فيما هو أشنع منه، حيث اعتبر المعدوم موجوداً، وجعله جزءاً من الكلام اللفظي" (القطار، 86).

الخاتمة والنتائج

خلص البحث أنّ القطار - رحمه الله - في حاشيته هذه كان موسوعياً، ومنهجه متداخلاً متشابكاً تزاخماً فيه العلوم والفنون، ولم تكن حاشيته خالصة لما عُقدت له، وهو شرح وإيضاح نتائج الأفكار؛ بل جاءت بحرّاً مواراً مشتتلاً على كثير من العلوم، فقد احتوت حاشيته معارف جمّة في المسائل اللغوية والنحوية والصرفية والبلاغية والتفسير وقضايا المنطق وعلم الكلام، كما ربط ربطاً محكماً بين المعنى والإعراب مراعيًا وجوه الإعراب المختلفة، وبان لنا أنه كان أميل إلى البصريين في آرائه وأحكامه، كما ظهر لنا أنه ذكر الآراء المختلفة في المسألة الواجدة، مع ترجيح لإحدى هذه القضايا، أو ذكر الآراء دون ترجيح، ومال إلى الدقّة في التعريفات؛ بل الدقّة في كلّ عبارة يقولها، ومال فوق دقّة التعريف إلى النظرة الموسوعية، أو إلى الشمول والإحاطة بالمسائل، بدلاً من الاقتصار والاختصار، ولم يقف عند حدّ التقرير والتفسير، ولكنّه تجاوز ذلك إلى التعميق على المؤلفين وتصويبه لهم، كما تبيّن لنا أنّ ظاهرة الاستطراد والتوسيع وإتمام الفائدة واضحة وجليّة في حاشيته، كما بان لنا تنوع مصادر القطار في حاشيته تنوع المادة الغزيرة الهاجعة فيها، وهي مبنية على ثقافة واسعة وإطلاع جَمٍّ، فالرجل متوقّد الذهن متعمّد جوانب الثقافة، فنراه يستطرّد من خلال الكلام من موضوع إلى موضوع، فهو عمود هذه الحاشية وملاكها، ولكنّه استطراداً لا يملّ قارئه؛ بل فيه فائدة ومتاع عظيمان.

المصادر والمراجع

- القرآن الكريم.
- الإسفراني، إبراهيم بن محمد بن عربشاه. حاشية عصام الدين على الفوائد الضيائية للجامي. البركلي، محمد بن علي، (1997). شرح لبّ الألباب في علم الإعراب. تحقيق حمدي الجبالي. ط1، نابلس.
- البيضاوي، ناصر الدين، (1998). أنوار التنزيل وأسرار التأويل. إعداد وتقديم محمد عبد الرحمن المرعشلي. بيروت: دار إحياء التراث العربي، مؤسسة التاريخ العربي.
- التفتازاني، سعد الدين. حاشية ملا سعد الدين التفتازاني على الكشاف.
- الجامي، عبد الرحمن، (2014). الفوائد الضيائية. اعتنى به إلياس قبلان. بيروت: دار الكتب العلمية.
- الجرجاني، السيد الشريف، (1966). الحاشية على الكشاف. القاهرة: مطبعة مصطفى البابي الحلبي.
- ابن الجزري، أبو الخير محمد بن محمد الدمشقي. النشر في القراءات العشر. أشرف على تصحيحه ومراجعته علي محمد الضَّبَّاع. بيروت: دار الكتب العلمية.
- الجوهري، إسماعيل بن حماد، 1979. الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية. تحقيق أحمد عبد الغفور عطار. ط2، بيروت: دار العلم للملايين.
- حسن، محمد عبد الغني. نوابغ الفكر العربي حسن العطار. ط2، القاهرة: دار المعارف.
- الزّازي، قطب الدين، (1384هـ). تحرير القواعد المنطقية في شرح الرسالة الشمسية. تصحيح محسن بيدار فر. بيدار. ط2، قم: مطبعة شريعت قم.
- الزّمخشري، جار الله، (1998). أساس البلاغة. تحقيق محمد باسل عيون السود. ط1، بيروت: دار الكتب العلمية.
- الزّمخشري، جار الله، (2009). الكشاف عن حقائق التنزيل وعيون الأقاويل في وجوه التأويل. اعتنى به وخرّج أحاديثه وعلّق عليه خليل شيحا. ط3، بيروت: دار المعرفة.
- الزّمخشري، جار الله، (1993). المفصل في صنعة الإعراب. تحقيق علي بو ملحم. ط1، بيروت: مكتبة الهلال.
- ابن سينا، الحسن بن عبد الله. رسالة أسباب حدوث الحروف. تحقيق محمد حسان الطيان - يحيى مير علم، تقديم ومراجعة شاكر الفخام - أحمد راتب النفاخ. دمشق: مطبوعات مجمع اللغة العربية.
- الشّريف الجرجاني، أبو الحسن علي بن محمد، (2007). الحاشية على المطول شرح تلخيص مفتاح العلوم. قرأه وعلّق عليه رشيد أعرضي. ط1، بيروت: دار الكتب العلمية.
- الشّيرانسي، محمد الشّيرانسي. حاشية الشّيرانسي على شرح العصام على الرسالة الوضعية العضدية للإيجي.
- عبد الله الأزهرى، خالد، (2000). شرح التصريح على التوضيح. تحقيق محمد باسل عيون السود. ط1، بيروت: دار الكتب العلمية.
- العطار، حسن، (2019). حاشية العطار على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار. تحقيق ودراسة آزاد جيجك. رسالة ماجستير. ماردين: جامعة ماردين أرتكلو.
- العطار، حسن، (2020). حاشية العطار على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار. تحقيق ودراسة علي أوسي. رسالة ماجستير. ماردين: جامعة ماردين أرتكلو.
- العطار، حسن، (2021). حاشية العطار على نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار. تحقيق ودراسة محمد صديق شارلات، رسالة ماجستير، آغري: جامعة آغري إبراهيم جيجن.
- الفيروز آبادي، مجد الدين، (2008). القاموس المحيط، نسخة منقحة وعليها تعليقات الشيخ أبو الوفا المصري الشافعي. راجعه واعتنى به أنس الشامي - زكريا أحمد. القاهرة: دار الحديث.
- القونوي، إسماعيل بن محمد، (2001). حاشية القونوي على تفسير الإمام البيضاوي. ضبطه وصححه وخرّج آياته عبد الله عمر. ط1، بيروت: دار الكتب العلمية.
- اللّاري، عبد الغفور. حاشية عبد الغفور على الجامي.
- ميرزاجان، حبيب الله. حاشية ميرزاجان على حواشي شرح العين.
- ابن هشام، جمال الدين، (2008). أوضح المسالك إلى ألفية ابن مالك. تحقيق محمد نوري بارتجي. ط1، الرياض: دار المغني.
- ابن هشام، جمال الدين، (2018). مغني اللبيب عن كتب الأعراب. تحقيق فخر الدين قباوة. ط1، إسطنبول: دار اللباب.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerim.

Abdullâh el-Ezherî, Hâlid (2000). *Şerhü't-Tasrih ala't-Tavdih*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. 1. Basım, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Elattâr, Hasan (2019). *İzhâru'l-Esrâr'ın Şerhu Netâici'l-Efkâr'ı Üzerine Yapılan Hâşiyetu'l-'Attâr*. thk. Azad Çiçek. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

Elattâr, Hasan (2020). *İzhâru'l-Esrâr'ın Şerhu Netâici'l-Efkâr'ı Üzerine Yapılan Hâşiyetu'l-'Attâr*. thk. Ali Ousy. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

Elattâr, Hasan (2021). *İzhâru'l-Esrâr'ın Şerhu Netâici'l-Efkâr'ı Üzerine Yapılan Hâşiyetu'l-'Attâr*. thk. Mehmet Siddik Şarlat. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.

el-Beyzâvî, Nâsirüddîn (1998). *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşî. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

el-Birikli, Muhammed b. Ali (1997). *Şerhu Lübâbü'l-el-bâb fi İlmi'l-İrab*. thk. Hamdi el-Cebali. Nablus, 1. Basım.

el-Câmî, Abdurrahman (2014). *el-Fevâ'idu'z-Ziyâiyye*. İtenâ bihi: İlyas Kaplan. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd (1979). *es-Sihâh Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 2. Basım, Beyrut: Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn.

el-Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf. *el-Hâşiyetü ale'l-Keşşâf*. Kahire: Matbû'âtü Mustafa el-Bâbî el-Halebî *el-Esferayini, İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh. Hâşiyetü İsmüddin alâ el-Fevâ'idu'z-Ziyâiyye li'l-Câmî*.

el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn, (2008). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. thk. Ebü'l-Vefâ el Mısri. İtenâ bihi: Enes Eş-Şami - Zekerîyya Ahmed. Kâhire: Dârü'l-hadîs.

er-Râzî, Kutbüddin, (1384 H). *Tahrîrül-Kavâidi'l-Mantikiyye fi Şerhi'r-Risâleti's-Şemsiyye*. tas. Muhsin bidarfîr. Bidâr, 2. Basım, Kum: Matbet Şeriat.

Eş-Şerîf el-Cürcânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, (2007). *el-Hâşiyetü ala'l-Mutavvel Şerhu Telhisi Miiftâhi'l-Ulüm*. thk. Reşit Aradi. 1. Basım, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

eş-Şirânî, Muhammed eş-Şirânî. *Hâşiyetü eş-Şirânî alâ Şerhi'l-İsam alâ er-Risâleti'l-Vediyet'l Adudiyetü Lilici*.

et-Teftâzânî, Sa'düddîn. *Hâşiyetü Sa'düddîn et-Teftâzânî ale'l-Keşşâf*.

ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd, (1982). *el-Mufasssal fi Şinâati'l-İrab*. thk. Alî Bû Mulham. 1. Basım, Beyrut: Mektebetü'l Hilal.

ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd, (1998). *Esâsü'l-Belâga*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. 1. Basım, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd, (2009). *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Tevil*. İtenâ bihi: Hâil Şihâ. 3. Basım, Beyrut: Dârul-Marife.

Hasan, Muhammed Abdulğani. *Nevâbiğ el-Fikri'l-Arabî Hasan el-Attâr*. 2. Basım, Kahire: Dârü'l-Meârif.

İbn Sîna, el Hasan bin Abdullah. *Risâle fi'l-Hurûf*. thk. Muhammed Hassân - Yahya Mir. takdîm: Şakir el-Fehham - Ahmed Râtib en-Neffâh. Dimaşk: Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye.

İbn-u Hişâm, Abdullâh Cemâlüddîn, (2008). *Evezahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Nûrî Bartci. 1. Basım, Riyad: Dârü'l Muğnî.

İbn-u Hişâm, Abdullâh Cemâlüddîn, (2018). *Muğni'l-Lebib an Kütübü'l-Eârîb*. thk. Fahreddin Kabâve.

1. Basım, İstanbul: Dârü'l-Lübab.

İbnü'l Cezeri, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. [en-Neşr](#) *fi'l-Kırâ âti'l-Aşr*. thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Konevî, İsmail b. Muhammed. *Hâşiyetü'l-Konevî alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*. thk. Abdullah Ömer. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2007.

Lârî, Abdülgafûr. *Hâşiyetü Abdülgafûr 'ale'l-Câmi*.

Mirzacan, Habîbullah. *Haşiyetü Mirzacan alâ Havaşi Şerhi'l-Eyn*.

34. Asiye Cebbâr'ın 'Aşk ve Fantazya' Adlı Romanında Fransız İşgali ve Kadın¹

Mehmet Beşir BULUT²

APA: Bulut, M. B. (2025). Asiye Cebbâr'ın 'Aşk ve Fantazya' Adlı Romanında Fransız İşgali ve Kadın. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 573-594. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14899034>

Öz

Fransa, sömürgecilik faaliyetlerine on yedinci yüzyılda başlamış, bu faaliyetlerini 1960 yılına kadar devam ettirmiştir. İngilizlerle sömürgecilik yarışında olan Fransızlar bu kapsamda İngilizlerin uğramadığı Cezayir topraklarına göz dikmiştir. Uzun yıllar Osmanlı devletinin yönetimi altında olan Cezayir, 1830 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal ve sömürü 132 yıl boyunca devam etmiştir. Asiye Cebbâr, ülkesinin Fransız sömürgesi olduğu yıllarda dünyaya gelmiştir. İşgal edilmiş topraklarda ve sömürü düzeninin içinde büyüyen yazar, eserlerinde sömürgeyi, etkilerini ve sonuçlarını farklı bağlamlarda ele almıştır. Ülkesinin işgalini ve sonrasında yaşanan sürece değindiği "Aşk ve Fantazya" adlı eseri de bu amaç doğrultusunda yazmıştır. Eserinde ele aldığı konulardan birisi de ülkesindeki kadınların işgal ve sonrasında yaşadıkları olumsuzluklardır. Bu çalışma, Asiye Cebbâr'ın 'Aşk ve Fantazya' adlı eserinde 'Kadın' temasını tüm yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır. Yazar, eserinde yukarıda değindiğimiz Fransız işgali ve sömürgeleştirme sürecini farklı anlatılarla okuyucularına sunmaktadır. İşgali ve sonrasını farklı bir perspektifle ortaya koyan eser, 1830'da Cezayir devletinin yenilgiye uğratılmasını konu alan Fransız belgeleri ve gazetecilerin kayıtları, 1950'lerden 1960'a kadar devam eden bağımsızlık savaşında yer alan Cezayir kadınlarının sözlü tarihleri ve kolonizasyon yıllarında doğup büyüyen yazarın kendi deneyimleri olmak üzere üç farklı anlatım modelini içermektedir. Yazar, bu çalışmada, Cezayirli kadınların bağımsızlık mücadelesini temsil etmeyi ve Cezayir kadınlarının bu başarısını ve çalışmalarını vurgulamayı amaçlamaktadır. Özellikle çalışmaya konu olan "Kadın" olgusu, bu temsile bir atıftır. Çalışma, temel olarak kadınların direnişe verdikleri destek, işgal sonrası kadınların durumu, sosyal baskı ve sonuçları, psikolojik ve fiziksel şiddet ve zorla evlilik olmak üzere beş başlık altında analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Asiye Cebbâr, Aşk ve Fantazya, Cezayir Bağımsızlık Savaşı, Sömürge, Kadın

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %14
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 04.10.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14899034>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr., Öğretmen MEB, (Konya, Türkiye) / Dr., Teacher, MNE (Konya, Turkey), **eposta:** besirbulutt@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8320-4919> **ROR ID:** <https://ror.org/00jga9g46> **ISNI:** 0000 0001 2179 4856
Crossref Funder ID: 501100013898

The French Occupation and Women in Asiye Cebbâr's Novel 'Love and Fantasia'³

Abstract

France started its colonial activities in the seventeenth century and continued these activities until 1960. In this context, the French, who were in a colonial race with the British, coveted the Algerian territories that the British had not visited. Algeria, which had been under the rule of the Ottoman Empire for many years, was occupied by the French in 1830. This occupation and exploitation continued for 132 years. Asiye Cebbâr was born during the years when her country was a French colony. The author, who grew up in occupied lands and in the order of exploitation, deals with colonization, its effects and consequences in different contexts in her works. He wrote "Love and Fantasia", which deals with the occupation of his country and its aftermath, for this purpose. One of the issues she deals with in her work is the negative experiences of the women in her country during and after the occupation. This study aims to deal with the theme of 'Women' in Asiye Cebbâr's 'Love and Fantasia' in all its aspects. In his work, the author presents the aforementioned French occupation and colonization process to his readers with different narratives. The work, which presents the occupation and its aftermath from a different perspective, uses three different narrative models: French documents and journalists' records about the defeat of the Algerian state in 1830, the oral histories of Algerian women who took part in the war of independence from the 1950s to 1960, and the author's own experiences, who was born and raised during the years of colonization.

Keywords: Asiye Cebbâr, Love and Fantasy, Algerian War of Independence, Colonization, Women

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %14

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 04.10.2024-**Acceptance Date:** 20.02.2025-

Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14899034>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Yazarın asıl adı, Fatma Zehra Imaleyen'dir. Tüm eserlerinde Asiye Cebbâr ismini kullanan yazar dramatisit, roman yazarı ve film yapımcısı olarak tanınmaktadır. Cezayir'in Şerşel kentinde 30 Haziran 1930 tarihinde dünyaya gelen yazar, ilk eğitimini ülkesinde almıştır. Daha sonra Paris'te Fenelon okulunda eğitim alan Asiye Cebbâr, bu eğitiminin ardından 1962 yılında ülkesine geri dönmüştür. Ülkesinde üniversitede hoca olarak çalışmaya başlayan yazarın ilk görev yeri, Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi olmuştur. Bu görevine kısa bir süre devam eden Asiye Cebbâr, sonrasında Paris'e taşınmıştır. Tunus savaşında raportör olarak da görev alan yazar, eserlerini Fransızca kaleme almıştır. Dünyada Cezayir'in tanınan önemli kadın yazarlarından biri olan Asiye Cebbâr, ulusal, uluslararası birçok ödül sahibidir (Fûğâlî, 2015: 22-23; Gökgöz, 2019: 331-332).

Sömürgecilik, kadına özgürlük ve ülkesinin durumu temalarını eserlerinin ana konusu yapan ve orta sınıf bir Cezayirli olan Asiye Cebbâr, geleneksel geçmişini ve aldığı Avrupa tarzı eğitimi iyi sentezleyebilmiş yazarlardandır. Sorbonne Üniversitesinde tarih lisansı sahibi olan yazar, Tunus ve Rabat'ta da dersler vermiştir (Gökgöz, 2022: 195). Çalışmanın amacının dışına çıkmama adına hayatıyla ilgili malumat sınırlı tutulmuştur. Detaylı bilgiler için bakılabilir (Yılmaz, 2017, Bağçe, 2018, Atmaca, 2016).

Yazarın çalışmamıza konu olan eseri, orijinal ismiyle *L'amour, la Fantasia*'dır. Eser, *Aşk ve Fantazya* ismiyle Ayşegül Sönmezay tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Can Yayınları tarafından 2003 yılında basılmıştır. Eser, üç farklı anlatı modelini bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan biri, Asiye Cebbâr'ın kısmen otobiyografik mahiyette, kendi özüne yaptığı tarihi yürüyüşünü, bir diğeri ise tarihsel açıdan ülkesinin işgalinden bağımsızlığına uzanan tarihin izlerini vermektedir. Son olarak da çok sesli bir anlatı şeklinde farklı zamanlara götüren birbirinden bağımsız konulara değinmektedir (Accad, 1996: 809). Eserinin ilk bölümü, yazarın yarı otobiyografisi mahiyetindedir. Bu bölümde yazar, olayları birinci tekil şahısın ağzından anlatır. Bu şahıs da Asiye Cebbâr'ın ta kendisidir. Bu bölümde dikkati çektiği konuların başında iki dillilik, sömürge, bağımsızlık, aile hayatı, aşk ve İslam (din) gelmektedir (Boersma, 2010: 8). Tüm bu bilgiler ışığında eser özelinde "*Kadın*" olgusu, temelde; kadının direnişe verdiği destek, işgal sonrası kadının durumu, toplum baskısı ve sonuçları, kadının uğradığı psikolojik ve fiziksel şiddet ve zorla evlilik olmak üzere beş temel başlık altında incelenmiştir. Konu başlıkları için alınan alıntılarının sayısı çok fazla olduğundan yazının uzamaması adına, konuyu detaylı anlatan alıntılar sınırlı sayıda verilmiştir.

1. Direniş

Dünyada hangi toplum olursa olsun, ülkelerinin işgale uğraması o toplumun bireyleri için direniş kaçınılmaz kılacaktır. Bu direniş yalnızca erkeklere özgü de değildir. Erkek nüfusuyla kıyaslanmasa da kadınlar da bu direnişe katılmak ve destek vermek zorunda kalacaklardır. Asiye Cebbâr, eserinde ülkesinin Fransızlar tarafından işgalini ve bu işgale karşı verilen bağımsızlık mücadelesini anlatırken, toplu bir direnişten söz etmekte ve cinsiyet ayrımına gitmemektedir. Bununla beraber, direnişin sadece erkeklere özgü bir durum olmadığını vurgulayarak zaman zaman kadınların rolünü da ön plana çıkarmaktadır. Kadınları bazen en ön safta, bazen ise cephe gerisinde göstermektedir. Bu bölümde ve diğer bölümlerde yazar, kadınların bağımsızlık mücadelesindeki desteklerine dikkat çekerken bazen isimlerini zikretmiş, bazen ise sadece "kadın" ya da "kadınlar" ifadelerini kullanmıştır.

Yazar, bir Fransız asker olan Baron Barchou'nun ifadeleriyle, Cezayirli kadınların direniş saflarındaki

rollerini şu şekilde aktarmaktadır: “Göğüs göğse mücadele edenlerin arasında, bir kenarda iki Cezayirli kadın bulunuyor. Çünkü bu topraklarda yaşayan bazı aşiret kadınları, çocukları ve yaşlılarıyla birlikte eksiksiz bir şekilde gelmişler.” (Cebâr, 2003: 29). Yazar, devamında bu durumu savaşmak, baskına uğramak veya tehlikenin ortasına atılmak yerine, cinsiyet ayrımı olmaksızın herkesin birlikte vatan uğruna kendini feda etmesine benzetmektedir. Burada yazarın dikkat çektiği nokta, kuşkusuz, kadınların da düşmanla savaşta en ön safta olmalarını "göğüs göğse" ifadeleriyle bu durumu vurgulamaktadır.

Yazar, aynı askerin hatıralarında Cezayirli kadınlarının savaşta, yalnızca manevi destek sağlamakla kalmayıp en ön safta savaştıklarını ve öldüklerini şu ifadelerle not etmektedir: “Arap aşiretlerinin arka safhalarında her zaman önemli bir kalabalık oluşturan kadınlar, düşmanlarının bedenlerini sakatlamada öncülük ediyorlardı. İçlerinden biri, yüreğini söküp çıkardığı Fransız askerin cesedinin yanında ölü yatıyordu. Bir diğeri ise kucığında bir çocukla kaçmaya çalışıyordu.” (Cebâr, 2003: 29). Bu ifadeler, aşiretlerin arkasındaki güçlü kadın desteğini ve Fransız askerleriyle en ön saflarda çarpışan, öldüren ve ölen Cezayirli kadınların varlığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Asiye Cebbâr, Hacı Ahmet Efendi adlı bir müftünün ülkesindeki bağımsızlık mücadelesini anlatan şu ifadelerini aktarırken Cezayirli kadınların müftü efendiye hitaben dile getirdikleri şu ifadelerle yer vermektedir. “İşte o anda kadınlar önümüze atıldılar ve çocuklarını ayaklarımızın dibine bırakarak haykırdılar: “Eğer muzaffer olursanız ne âlâ, ama eğer başaramazsanız bilin ki kafirler gelip bizim şerefimizi lekelerler! Şimdi gidin ama gitmeden önce bizi öldürün!” (Cebâr, 2003: 55). Yazar, bu ifadelerle Cezayir kadınlarının direniş ve mücadele azmine, güçlü teslimiyetlerine ve namuslarına olan düşkünlüklerine vurgu yaparak bu uğurda ölmekten bile geri durmayacaklarını gözler önüne sermektedir.

Yazar, eserinde Fransızlara karşı yapılan direnişte birtakım guruplardan söz etmektedir. Bu gurupların dağlarda kaldıklarından ve pek çok sıkıntıyla karşılaştıklarından bahsederken aynı zamanda bu gurupların sürekli hareket halinde olduklarını ifade etmektedir. Tüm bu zorluklara rağmen bu guruplarda bile kadın savaşçıların olduğuna dikkati çeken yazar, bu gurupların birinde bulunan hikâyenin kadın kahramanlarından birisinin “Direnişçilerin içinde benden biraz daha büyük başka kızlar da vardı; Şerşelli Nesire ve Melike ile o çevreden gelen birkaç kız daha.” (Cebâr, 2003: 145). İfadeleriyle okuyucusunun dikkatini bu gerçekliğe çekmeye çalışmaktadır. Öte yandan bunların yaşlarının çokta büyük olmadığını ifade etmek için hikâye kahramanının yaş mukayesesine vurgu yapmaktadır.

Asiye Cebbâr, yukarıda durumu verilen kadın hikâye kahramanının içerisinde bulunduğu direniş guruplarına sadece savaşarak katkı vermediğine, nerede ihtiyaç olursa orada ve verilen görevde yer aldıkların göstermek adına hikâyenin kahramanının dilinden;

Sonra Ebu Osman'a gittik; Orada iki kız vardı. Kardeşler örgütünden insanlar gidip geliyordu; biz üçümüz de yiyecek işi ile ilgilenmeye başladık. Sonunda beni, en gençleri olduğum için yararım dokunur diye direnişçilerin hastanesine gönderdiler.

Orada hekimlik yapan Ferhat ile tanıştım.

-Yaralılara ilk müdahalenin nasıl yapıldığını öğreneceksin, dedi bana.

Onunla ve hastalarıyla birlikte kaldım; iğne yapmayı öğrendim (Cebâr, 2003: 157).

Bu ifadelerle yazar, aslında kadının isterse savaş meydanında isterse de cephe gerisinde bilmediği herhangi bir görevde çalışabileceğine dikkati çekmektedir. Devamında yazar, hikâye kahramanının bu

durumunun bir yıl kadar sürdüğünü ifade etmiş ve Cezayirli kadınların direnişin başarısı için bıkmadan zor şartlar altında uzun süreler çalıştıklarına vurgu yapmaktadır.

Yazar, Sahrai Zehra isminde Cezayirli bir kadının yaşadıklarını anlatırken kadınların “devrim” dedikleri işgale karşı verilen mücadeleyle ne kadar iç içe olduklarını detaylı bir şekilde şu ifadelerle okuyucusuna aktarmaktadır.

‘Devrim’ benim evde başladı, benim evde bitti; şu dağlardaki devârlar tanıktır.!

Başlangıçta direnişçiler benim sahip olduğum şeylerden geçiniyorlardı. Alır almaz onlara verdiğim küçük maaşıma kadar...

...Başlangıçta yalnızca yemek için geliyorlardı... Sonra Sid Ali -ki, annemin yeğenidir- gelip bana şöyle dedi:

-Ya teyzem, evini sığınak haline getireceğiz!

-Hayır, diye cevap verdim. Yol üstündeki Kabilli Muhend Humus'a bak; evine sığınak kurulmasının üstünden daha on beş gün geçmeden her şeyini yaktılar! (Cebâr, 2003: 176-177).

Yazar, bu ifadelerle direnişin ilk gününden itibaren kadınların direnişe destek vermekten geri durmadıklarına, evini, malını hatta tüm varlığını bu uğurda kaybetmeyi göze alacak kadar bu davaya inandıklarına, hatta elindekileri vermekle de yetinmeyen, bizzat direnişçilerin hizmetinde olan kadınların varlığına dikkati çekmiş, en önemlisi de bu kadınlar, her şeylerini kaybedeceklerini ve hatta ölebileceklerini bildikleri halde direnişe destek olmaktan geri durmadıklarına vurgu yapmaktadır.

Yazar devamında aynı kadının kararlılığına atfen “Daha sonraki günlerde inadımı sürdürdüm: İki taşın arasında ateş yakmaya karar verdim ve her şeye rağmen partizanlara yiyecek hazırladım! ‘Sonuna kadar;’ diyordum kendi kendime, ‘Sonuna kadar gideceğim! Gerisi Allah'ın bileceği iş!’.” (Cebâr, 2003: 178). İfadeleriyle inanmışlığın verdiği kararlılık, samimiyet ve bağlılığa vurgu yapmış, kadınların davalarına olan sadakatine ve azimlerine vurgu yapmaktadır.

Savaş durumunda insanların birtakım maddi ve manevi kayıplar yaşaması kaçınılmazdır. Asiye Cebbâr, Sahrai Zehra'nın özelinde ama aslında Cezayirli kadınların direnişe verdikleri destekten dolayı maruz kaldıkları maddi ve manevi kayıplara dikkat çekmek amacıyla;

Askerler ikinci kez evi yaktıklarında alevler giderek büyüyordu, yangın her şeyi ‘yiyip bitiriyordu’ sanki ve çatı paramparça elden gidiyordu... Alevlerin içine girerken kendi kendime şöyle dedim: ‘Tek bir döşek bile kurtarsam, hiç olmazsa üstünde uyurum!’

Döşegi çıkardım; yangın köşesini ısırmıştı. Uvedin suyuna soktum; ateşi söndürdüm. Askerler benimle alay ettiler:

-Onu da ferahlara mı saklıyorsun?

Geri gelip evi bir daha yaktılar. Üstümüzdeki elbiseleri bile aldılar... Ruhu şad olsun, ablam kederinden öldü! Üstümüzdeki giysileri çıkarttılar ve bizi böylece, anadan üryan bıraktılar!.. Köyde yaşayan kadın akrabalarından birine haber ulaştırdım. Bize çamaşır gönderdi. Sonra onlar tekrar gelip bizi çıplak bıraktılar... Başımdan geçen hangi badireyi anlatayım, hangisini unutayım?.. (Cebâr, 2003: 189).

şeklinde ifadelere yer vermektedir. Yazar, bu ifadelerle aslında Cezayirli kadınların direnişe verdikleri desteğin de büyüklüğüne vurgu yaparken bir yandan da bir kadın için en küçük düşürücü davranışlardan birisi olan çıplak bırakılmaya maruz kalmış, ama pes etmemiş, büyük bir inançla davasına sadık kadınların mücadelesi ve yaşadıklarını da tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Yazar, kadınların bu savaşta verdikleri bedel ve kayıplara dikkati çekmek amacıyla kadınlardan birinin

diliyle:

Bu savaşta dört erkek kaybettim. Kocamı ve üç oğlu mu. Silahı, hemen hemen aynı zamanda ellerine aldılar. Savaşın sonunu görmeye küçüklerden birinin altı ayı kalmıştı; öldü. Bir başkası, daha en başta kayboldu. Bugüne kadar ondan hiçbir haber alamadım. Erkek kardeşim, beşincisi oldu... Onu ırmaktan getirdim. Her yerde cesedini aradım; sonunda buldum. Mezarlığa gömüldü! (Cebâr, 2003: 230).

ifadeleriyle verirken bir diğer kadının yaşadıklarını ve kaybettiği eşiyle ilgili ifadelerini de “Fransızlar, cumadan pazara kadar ona işkence yaptılar. Son gün biri gelip kocamın köy meydanında ‘darağacına bağlandığını bildirdi. Onu öylece öldürdüler, halkın gözünün önünde, herkesin içinde. Küçük çocuklar bıraktı bana. Son çocuğum karnımdaydı; bir buçuk aylık hamileydim” (Cebâr, 2003: 240). sözleriyle aktarmaktadır. Yazar, Fransızların işgal sırasında yaptıkları zulüm ve barbarlığa dikkati çekmenin yanında bu zulüm ve barbarlıktan kadınların aldıkları paya da dikkati çekmiş, kadınların verdiği ağır bedele vurgu yapmaktadır.

2. İşgal sonrası kadının durumu

Buraya kadar sunduğumuz bölümler, Cezayirli kadınların ülkelerinin işgaline karşı verdikleri mücadelelerin çeşitli örneklerini içermektedir. Şüphesiz ki, işgal süreci kısa sürmemiştir. 17. yüzyılda başlayıp 1960’lı yıllara kadar yaklaşık yüz otuz yıl süren bu işgal ve sömürge dönemi, toplumda birçok farklı şekilde kendini göstermiştir. İkinci aşamada, bu sosyal durumdan olumlu ya da olumsuz yönde etkilenen kadınların durumu çeşitli başlıklar altında incelenecektir.

2.1. Fransız kadınının etkisinde kalan Cezayir kadını

Fransız işgalinin ardından, Cezayir toplumu ile Fransızlar, zorunlu olarak birlikte yaşamaya başlamışlardır. Avrupa toplumlarına yabancı ve kendine özgü kapalı bir yapıya sahip olan Cezayir toplumunun, doğal olarak birbirlerini olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemeleri kaçınılmaz olmuştur. Asiye Cebbâr, bu duruma değinerek, köylerinde jandarma olarak görev yapan bir Fransız askerinin karısının köy halkıyla olan ilişkileri üzerinden şu diyalogları aktarmaktadır:

Eve kapatılmış kızların annesi ve jandarmanın karısı arkadaştı; birbirlerini görmekten hoşlanıyorlardı. Memnuniyetlerini, görünmez ayrıntılarda belli ediyorlardı: Diğerlerinin meraklı gözlerine aldırmadan, birbirlerine bakarken gayet ağırbaşlı bir ifade takınıyor, yemek tarifleri alıp veriyor, Fransız kadın pembeleşmiş ve gençleşmiş bir yüz ifadesi ile gitmek üzere ayağa kalktığında, birbirlerine gayet nazik davranıyorlardı (Cebâr, 2003: 30).

Yazarın “*eve kapatılmış kızların annesi*”nden kastı, Cezayir halkının baskıcı aile yapısına dikkat çekmek, jandarmanın karısından da kastı ise işgalci Fransız askerinin karısıdır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere köy kadını, bu yabancı kadına içten içe bir hayranlık ve sevgi beslemekte, ayrıca karşı taraftan aldığı olumlu dönüşlerden de oldukça memnun olmaktadır. Normal şartlarda işgalci durumundaki Fransız kültürü ile ters olmaları gerekirken ciddi bir etkilenme ve hayranlık duruma vurgu yapan yazar, belki de bu etkileşimin içine kapanık ve baskıcı toplum için kabuklarını kırmaya yardımcı olacağına dikkati çekmektedir.

2.2. Fransız kadını ile Cezayir kadınının karşılaştırması

Yazar, her iki toplum arasındaki farklara dikkati çekmek ve bir mukayese yapmak maksadıyla, köyde yaşayan Fransız jandarmasının kızlarından birisinin günlük yaşamı ile köy halkının çocuklarının günlük yaşamlarını karşılaştırarak şu ifadelere yer vermektedir: “Janine bütün hafta boyunca bu Arap evine

gelip giderdi; eğer adı Janine olmasaydı, herkes onun ailenin dördüncü kızı olduğunu sanabilirdi... Ancak olağanüstü bir durum vardı: Janine, oğlan çocuğu gibi canı istedikçe girip çıkıyordu odalardan avluya, avludan sokağa!" (Cebâr, 2003: 32). Yazar, bu kısımda şu iki duruma dikkati çekmektedir. Birincisi, yabancı bir toplumda işgalci pozisyonunda bir halkın üyelerinden birisinin bulunduğu toplumdaki ailelerden birisinin evine o ailenin bireylerinden ayrıt edilemeyecek derecede samimi bir ilişki ve serbestlik içerisinde olması, bir diğeri ise yine kendi toplumunun kız çocukları üzerine kapalı ve baskıcı aile yapısına dikkat çekmek amacıyla *Janine*'yi oğlan çocuklara benzetmesi. Yazar, burada kız çocuklarının böyle bir serbestliklerinin olmadığını *Janine*'nin davranışları üzerinden okuyucusuna aktarmaktadır.

Cezayirli, işgal altındaki bir sömürge ülkesi olmalarına rağmen, Avrupa toplumunun yaşam tarzına ve kültürüne yabancı bir toplum olarak kalmışlardır. Ancak, bu gerçeğin yanı sıra, toplumun Fransızlara karşı gizli bir hayranlık beslediği de söz konusudur. Yazar, bu gizli hayranlığı, kadınların ağızından köylerindeki Fransız ailenin üyeleri hakkındaki şu ifadeleriyle aktarır:

Taş bebek gibi güzel gelirdi bize. Esmer, zarif hatları olan, ince bir kızdı; boyu kısaydı galiba, çünkü gözümde canlandırdığımda yüksek topuklu ayakkabılar giydiğini hatırlıyorum. Doğal durmayan saç modellerini tercih ederdi; özenli topuzlar yapar, şuraya buraya, özellikle de dalgaların orta yerine ve siyah lülelere çeşit çeşit tokalar takardı. Yüzündeki boyalara bayılıyorduk: Elmacık kemiklerine pembe alık vurur, dudaklarına sürdüğü lal kırmızısı, kıvrımlarını iyice ortaya çıkarırdı.

Koket, kentli edasıyla annesine ya da kız kardeşine eşlik etme lütfunda bulunduğu, onu bir turistmiş gibi karşılardık. Sandalyeye otururdu; eteği kısa olmasına rağmen bacak bacak üstüne atardı. Halka halinde oturan kadınlar, giyimini en ince ayrıntılarına kadar hiç çekinmeden inceler ve alçak sesle kısa yorumlarda bulunurlardı.

Marie-Louise üzerine dikilen bakışlara ses çıkarmazdı. Merak uyandırdığını bilerek bekler, anlamamış gibi yapardı. (Cebâr, 2003: 32).

Asiye Cebbâr'ın bu gizli hayranlığı detaylı bir şekilde tasvir etmesi, halkın bu yabancı topluma karşı beslediği olumlu duyguların bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de karşılaştıklarında veya bir araya geldiklerinde sergiledikleri tutum ve davranışlar bu durumu yansıtmaktadır.

Ancak, Asiye Cebbâr, Cezayirli tüm kadınların Fransızlara hayranlık duymadığını belirtmektedir. Fransız kadınlarının, Cezayirli kadınların yetenek ve kabiliyetlerine sahip olmadıklarını, hatta birçok açıdan yetersiz olduklarını, yine kadınların ağızından aktardığı şu diyaloglarla okuyucusuna sunmaktadır.

Bütün Fransızlar Paris'ten gelmiyorlar, diye açıklamalar yapıyordu dedikodular arasında. Köleleştirilmiş ülkemizin cazibesine kapılanların çoğu, ilk geldiklerinde inek sağmaktan başka bir şey bilmiyorlar! Daha sonra uygar birer insan haline geliyorlarsa, bunu burada buldukları güce ve zenginliğe borçlular. Çünkü yasalar hem onlardan hem de onların erkekleriyle oğullarından yana!

-Janine'e zavallının giyimine bir baksanıza! Annesi gibi: yüreği iyilikle dolu, ama zevk denen şeyden eser yok!

...Tahminler birbiriyle çakişiyordu, konuşma dönüp dolaşp ilk gerçeğe geliyordu: Şöyle ki, bir süreliğine gözden düşmüş olsa da bizim aşiretimiz inceliğiyle, kadınların özgür olduğu yabancı ülkelerden üstündür. Çünkü yabancı kadınlar özgürdü; onları kıskanmasak da gene de onlardan egzotik gelenekleri olan ve nadiren buralara kadar gelebilmiş yabancı kavimler olarak söz ediyorduk. (Cebâr, 2003: 35-36).

Yazar, kendi toplumunun kadınlarının işgal altındaki durumlarına ve ilk defa karşılaştıkları başka bir milletin kadınlarının farklılıklarına duydukları hayranlığa değinmiş olsa da kendi toplumunun kadınlarının daha üstün, becerikli ve asil olduklarına vurgu yapmaktan da kaçınmamaktadır. Yazarın özellikle "özgürlük" konusunu vurgulamasının nedeni, kendi toplumunun kadınlarının istenen düzeyde

özgür olmamalarının etkisinde olduğu açıktır. Fransız kadınları, kendi milletinin kadınları kadar yetenekli, asil ve başarılı olmasalar da özgür olduklarına dikkat çekmektedir.

2.3. Toplumsal dejenerasyon ve kültürel değişim

İşgal ve sömürü altındaki toplumların dini, kültürel, toplumsal ve siyasi gibi birçok açıdan dejenerasyonu kaçınılmazdır. Yazar, eserinde Fransızların işgal sonrası bu değişimi hızlandırmak için büyük bir hızla çalıştıklarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Dilin değiştirilmesi gibi çeşitli alanlarda yürütülen bu çalışmaların yanı sıra, din değişikliği gibi birçok alanda da etkin olduklarından bahsetmektedir. Yazar, bu değişimlerin toplum üzerindeki etkilerini ele alırken, kadınların bu dönüşümden nasıl etkilendiklerini ve değişime bakış açılarını da anlatılarında göz ardı etmemektedir.

İşgal sonrası oluşan bu iki farklı milletin kaynaşmasını ve etkileşimlerini vurgulayan yazar, yabancı kadınların mevcut toplumsal yapıya olan etkilerini ve bu durumdan etkilenecek kendilerini geliştirmeye çalışan Cezayirli kadınların durumunu şu ifadelerle aktarmaktadır:

Kadın akrabalarından biri kahkahayı basıyordu:

-Hem yıllardır arkadaşın hem de elini uzatıp onlar gibi, 'Güle güle madam!' demeyi beceremiyorsun. Ben olsam, bir erkeğe bunu söyleyemezdim, ama benim gibi bir kadın karşısında neden olmasın? Kötülük bunun neresinde? Bazı şeylerimiz de 'alafranga' olsun! Elbette, Allah biliyor ne peçesiz dışarı çıkabiliriz ne kısa etek yiyebiliriz ne de el âlemin önüne çıplak çıkabiliriz; ama neden onun gibi günaydın demeyelim ya da sandalyeye onun gibi oturmayalım? Bizi de Allah yarattı, öyle değil mi?... (Cebar, 2003: 31).

Asiye Cebbâr, toplumda değişimin yavaş yavaş başladığını belirtirken, bu değişimin kolay gerçekleşmeyeceğine de vurgu yapmaktadır. Bazı durumların değiştirilemeyeceğini ifade ederken, bazıları için Fransızlara benzemekte bir sakınca görmediğini ima etmektedir. Yazar, bu değişimin yönünü belirlerken "alafranga" terimiyle vermek istediği mesajı açıkça ortaya koymaktadır.

Yazar, köylü bir küçük kızın ağzından "ötekiler" olarak adlandırdığı Fransızların evlerinin içini tanımlarken, adeta bir büyüye kapılmış gibi ifadeler kullanmasını, Cezayir halkının bu farklı kültür ve yaşam biçiminin etkisi altında kaldığını tasvir etmek amacıyla yapmıştır. Bu tasvirde detay vermekten kaçınmayan yazar, özellikle domuz eti ifadesini seçerek, bu kültürel farklılıkların halk üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Ben konuşmalar sürerken, aralık duran pencereden diğer odalara açılan koridora bakıyordum. Mobilyaların ahşabının loş ışıkta nasıl parıldadığını tahmin etmeye çalışıyordum; mutfağın dibinde asılı duran domuz etini seyre dalyordum; oraya buraya asılmış geniş, kırmızı kareli el bezleri birer süs gibi geliyordu bana; bir kapının üzerindeki bakire Meryem resmini dikkatle inceliyordum... Jandarma ve ailesi birdenbire, bu yerlerden gelip geçen gölgeler gibi geliyordu bana ve buna karşılık bu resimler, bu nesnelere, bu et parçası sanki evin gerçek sahipleri oluveriyordu! Çünkü bence, Fransızların oturduğu evler farklı bir koku yayıyor, gizli bir ışık saçıyorlardı; işte böylece gözlerim, 'ötekiler' in yaşadığı dünyanın büyüüne takılıp kaldı. (Cebar, 2003: 34).

Asiye Cebbâr, bu küçük kızın ağzından, kendi toplumunda yaşayan ve daha önce hiç görmediği bir yaşam biçimine duyulan hayranlığı aktarırken, aslında Cezayir halkının bastırılmışlık durumuna dikkat çekmektedir. Gördükleri karşısında bir büyüye kapılmış gibi yaşanan hayranlık, toplumun çeşitli alanlarda ciddi bir baskı altında olduğunu ve diğer tarafa karşı büyük bir hayranlık beslediğini ortaya koymaktadır.

Yazar, işgalci Fransız bir ailenin yaşam biçimini tasvir ettiği bu bölümde, tanıkların dili aracılığıyla

insanların nasıl hayretler içinde kaldığını ve en ince detaylarına kadar şaşkınlıklarını ifade ederken, toplumun bu duruma ne denli yabancı olduğunu ve gördükleri karşısında yaşadıkları şaşkınlığı şu ifadelerle okuyucusuna sunmaktadır:

Bu sefer gerçekten kafamız allak bullak olmuş durumda. Anne, gerdelde bulaşımını bitiriyor; şişman ve kısa boylu bir adam olan, üniformasıyla dışarı çıktığında bütün köylüleri kaçırın baba içeride oturuyor; ceketini çıkarmış, babayani bir tavırla bir yandan yerel gazeteyi okurken bir yandan da piposunu tütürüyor. Tam karşımızda, güneşli mutfakla başlayan koridorda, biraz geride, kırmızı tenli ve sarı bıyıklı genç bir adamın karşısında Marie-Louise duruyor. Adam onun nişanlısı; hani şu herkesin sözünü ettiği subay!

Manzara bize pek inanılır gibi gelmiyordu. Öncelikle, neredeyse sarmaş dolaş olmuş çiftin görüntüsü: Dimdik duran adama doğru yarı yarıya eğilmiş olan Marie-Louise'in incecik bedeni...Kahkahalarını tutmaya çalışmaları, fısıldaşırken seslerinin birbirine karışması, bizler için yakışsız bir mahremiyetin işaretiydi. Oysa bu sırada anne, gayet sakin bizimle konuşmayı sürdürüyor, zaman zaman çifte şöyle bir bakıyordu; baba ise gazetesine dalmıştı.

Marie-Louise'in kışkırtıcı davranışlarını ve kullandığı iki ifadeyi hatırlıyorum: 'Tavşanım' diyor, bazen de 'şekerim'. Hayretten ağızım bir karış açılmıştır eminim. (Cebâr, 2003: 36).

Bu ifadelerle yazar, kendi toplumunda daha önce görülmemiş ve hatta duyulmamış bir aile örneği ve yaşam tarzı karşısında bireylerin tepkilerini anlatarak aralarındaki farkı vurgulamakta ve bu durumun kültürel ve sosyal baskıyı nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu yaşam tarzının mevcut düzeni bozma ve değiştirme amacını taşıdığı açıktır. Özellikle, örf ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı ve dini hassasiyetleri yüksek bir toplumda, bu tür davranışlar tamamen karşıt ve mevcut değerlere savaş açan bir tutum olarak görülmektedir. Yazar, bu durumun günlerce toplumun arasında konuşulduğunu ve insanların hayretle dinlediklerini belirtmektedir.

Yazar, Fransızların Cezayir toplumu üzerindeki olumsuz ve derin etkilerine, işgalin ilk gününden itibaren toplumun yaşadığı değişimlere ve bu değişimlerden nasıl etkilendiğine dikkat çekmek amacıyla, olayın kahramanının babasından aldığı mektup karşısında tüm ev halkının yaşadığı şaşkınlığı şu ifadelerle okuyucusuna sunmaktadır:

Derken günün birinde bir buhran baş gösterdi. Başka bir dünyada sıradan sayılacak bu olay bizde, en hafif deyimle tuhaf sayılıyordu: Babam, oldukça uzak bir yere gitmişti (saniyorum başka bir kente); uzun lafın kisası, babam anneme mektup yazdı -Evet, anneme! -Gönderdiği kartpostalın arkasına, kendine özgü uzun harflerle, yanlamasına kısa bir cümle yazmıştı: 'Bu uzak diyarlardan en iyi dileklerimle' ya da 'yolculuğum iyi geçiyor ve hiç tanımadığım bir yöreyi keşfediyorum', vb. türü bir cümleydi bu ve altına da imza olarak yalnızca adını yazmıştı. Eminim ki, o zamanlar babam bile imzasını atmadan önce sözlerine 'sizi düşünüyorum' ya da 'öpücükler' gibi daha samimi bir ifadeyle son vermeye cüret edemezdi. Bununla birlikte, kartta alıcının adresine ayrılmış bölüme 'bayan' sözcüğünün ardından annemin evlilik soyadını yazmış ve -çok emin değilim ama- 've çocukları' kelimelerini eklemişti; en büyükleri on yaşlarındaki ben olmak üzere, biz üç kardeşten bahsediyordu...

Bir devrimin yaşandığı açıktı: Babam kendi el yazısıyla, bir kentten öbürüne yolculuk edecek, pek çok erkeğin ve nihayet köyümüzün postacısının gözlerinin önünden geçecek bir kartın üzerine karısının adını, üstelik batılılar gibi yazmaya cüret etmişti: 'Bayan bilmem kim'; oysa bütün yerliler ister yoksul olsunlar ister zengin, karılarından ve çocuklarından söz ederken şu muğlak dolaylamayı kullanırlardı: 'Ev' (Cebâr, 2003: 49).

Asiye Cebbâr'ın cümlelerine "buhran" ifadesiyle başlaması olayın halk nazarında nasıl bir duygu barındırdığını göstermesi açısından önemlidir. Öte yandan başka yerlerde normal olarak görülen bir durumun kendi halkının yaşantısında "tuhaf" olarak görülmesi Fransızların halk üzerinde oluşturdukları etkinin açık bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir babanın ev ahalisi ve eşine gönderdiği mektubunun eski usullerin dışında batı tarzı bir üslupla kaleme alınmış olması, hatta babanın eşinin ismini doğrudan zikretmesinin bir "devrim" olarak görülmesi, halkın batı tarzı bir

yaşamın kendilerinde bıraktığı etkinin boyutlarını göstermesi açısından ciddi ipuçları vermektedir.

2.4. İki farklı eğitim sistemi ve etkileri

Şüphesiz, her milletin kendi gelenek ve göreneklerine, dini ve sosyal yaşantısına uygun olarak geliştirdiği özgün bir eğitim sistemi vardır. Bu mevcut sisteme dışarıdan yapılan herhangi bir müdahale, toplum üzerinde belirli sonuçlar doğuracaktır. Yazar, işgal sonrası ülkesinin eğitim ve öğretim sistemindeki zorunlu değişikliklere ve bu değişikliklerin halk üzerindeki etkilerine dikkat çekmek amacıyla, Fransızların başlattığı ve mevcut eğitim modellerine karşı olan bir eğitim sistemine dahil olduğu eğitimi kendi deneyimi üzerinden okuyucusuna aktarırken, sosyal ve psikolojik birçok duruma şu ifadelerle işaret etmektedir:

Bedenin örtülmesi gereken yaşta, Fransız okulu sayesinde, eskinin aksine daha çok dolaşma imkânı bulabiliyordum: Köyün otobüsü, her pazartesi sabahı beni yukarıdaki kentte bulunan yatılı okula götürüyor, cumartesi günü de ailemin yanına geri getiriyordu.

Hafta sonları okuldan çıktığımızda, sahildeki balıkçı limanına giden yarı İtalyan kız arkadaşımın birlikte bir yerlere kaçmak için her yolu deniyorduk... Kent merkezine tüyerken kalbimiz hızla çarpıyordu: Zarif bir pastaneye girmek, parkın çevresini gözetlemek, yalnızca kaba saba kışların bulunduğu 'bulvarı arşınlamak', bir haftalık yatılı hayatından sonra bize kuralsızlığın doruğu gibi geliyordu! Yasak zevklerin bu denli yakında olmasından huzursuz olduğumuz için, en sonunda ikimiz de otobüsümüze biniyorduk; otobüsün kalkış saatini kaçırmak, göze aldığımız tehlikelerin doruk noktasıydı.

Ergenliğe adım atarken spor çalışmalarının sarhoşluğunu tattım. Her perşembe, stadyumda, üstümüze sıçrayan çamurların ortasında yaşadığımız saatler. Sürekli aynı kaygıyı duyuyordum: Babamın ziyarete gelmesinden korkuyordum! Şort giymek, başka bir deyişle bacaklarını göstermek zorunda kaldığıma ona nasıl itiraf edebilirdim? Bu korkuyu hiçbir arkadaşımın paylaşmıyordum; onların benimki gibi, bileklerini ve kollarını örten, hatta yüzlerini bile göstermeyen kuzenleri yoktu. Yaşadığım bu panik, Arap kadını olmaktan ileri gelen 'utanç'la birleşiyordu. Fransız kızların bedenleri çevremde fırl fırl dönüyordu sanki; benim bedenimin görünmez göllere gömülmeğe olduğu akıllarımdan bile geçmiyordu. (Cebâr, 2003: 210-211).

Asiye Cebbâr, ifadelerini özellikle bir genç kız üzerinden vermesi, Cezayir toplumunun kız çocuklarıyla ilgili bakış açılarına dikkati çekmek amacıyla olduğu kesindir. Daha ilk cümlelerinde Fransız okulu sayesinde eskisinden daha rahat olduğunu ifade etmesi de yukarıdaki duruma bir atıftır. Evdeki yaşantısı ile yatılı okulundaki yaşantısı arasındaki farka değinen yazar, bu farklılığı yaşarken ki duygularını "*duyduğu korkuyla birlikte bir haz*" olarak tanımlamaktadır. Hayatında ilk defa yapılan spor faaliyetlerini ve şort giymesini "*sarhoşluk*" olarak dile getiren yazar, bu faaliyeti de ailesinden gizli yaptığını ve duyulması endişesi taşıdığını ifade etmektedir. Bu durumun, toplumda bir karşılığının olmaması ve aileden gizli olması da yabancı bir eğitim sisteminin toplum üzerindeki etkisini ve değişime katkısını göstermesi açısından önem arz etmektedir. En önemlisi yazar, ifadesinde bir Arap kadını olmasını "*utanç*" olarak ifade etmesi hem toplumun kadınlar üzerindeki baskısına hem de eğitim sisteminin milli aidiyet duygusuna olan etkisini de göstermektedir. Çevresinden ve yaşadıklarından ötürü ve Arap kadını olduğu için yeterince özgür olmadığını düşünmesi, onun bu durumu, utanç olarak görmesine sebep olmaktadır.

2.5. Yabancı dil öğrenme ve etkileri

Eski çağlardan bu yana insanlar, yabancı diller öğrenme konusunda büyük bir çaba göstermiştir. Zira öğrenilen her yabancı dil, o dilin kültürünü ve medeniyetini tanıma fırsatı sunar. Ancak, bu yabancı dil öğrenme çabası genellikle gönüllü bir süreç olmaktan ziyade, sömürü ve zorla dayatma yoluyla gerçekleşmiştir. Bu dayatma, toplumun bazı kesimleri tarafından kabul görürken, diğer kesimler

tarafından şiddetle reddedilmiştir. Fransa'nın Cezayir'i işgali sonrasında, Fransızca'yı zorunlu olarak öğretme uygulamasının ve bu durumun toplumda nasıl karşılandığının altını çizen yazar, bu durumu kendi deneyimleri üzerinden okuyucusuna şu ifadelerle aktarmaktadır:

Yalnız bedenim, Tıpkı eski pentatlon koşucuları gibi, yola çıkmak için işaretçiye ihtiyaç duyuyor; bedenim, yabancı dilde yazmaya başladığımdan beri hareketlendiğini hissediyorum.

Sanki birdenbire, Fransızcanın gözleri varmış da özgür bir ortamda görmem için onları bana vermiş gibi; sanki Fransızca benim aşiretimdeki erkek gözetleyicileri kör etmiş de ben bu sayede dolaşabiliyor, bütün sokakları arşınlayabiliyor, eve kapatılmış dostlarıma ve mezara girmeden önce ölen ninelerime dış dünyayı getirebiliyormuşum gibi. Sanki... Her dil, alaycılığıyla, biliyorum ki, karanlıkta kendi mezarlarını, çöplüklerini, oluklarını biriktirir; oysa, eski fatihlerin dili karşısında onun kasımpatılarını aydınlatıyorum işte!

Yazı, gülüşen gözetleyiciler karşısında, topluluk önünde soyunmaktır... Beyaz örtülere bürünmüş isimsizce sokakta yürümektedir (Cebâr, 2003: 212-213).

Yazarın, kendisini yabancı dil ile yazmaya başladıktan sonra "hareketli biri" olarak tanımlaması, öncesinde yaşadığı büyük baskıyı vurgulamak içindir. Toplumunun bireylerinin yabancı dili bilmemesi ve öğrenmeye karşı direnç göstermesi, onun daha özgür bir birey olmasına yardımcı olmuştur. Çünkü, yabancı dil sayesinde düşüncelerini daha özgürce ifade edebilmekte, kendisine dayatılanların dışında farklı okumalar yapabilmekte ve bu okumalarla farklı bir dünyanın varlığını keşfedebilmektedir. Böylece, baskıcı ve dogmatik toplumdan kendini soyutlayarak, yeni bir dünyaya kapı aralayabilmektedir.

Asiye Cebbâr, yabancı dil öğrenmenin kişide yarattığı ruh halini ve yaşadığı deneyimleri başka bir örnekle şu ifadelerle aktarmaktadır:

...Yabancı dilde okuyup yazarken: Komşulara ve kuşkucu hanımlara rağmen yıkıcı uzamda yolculuk ediyor, gidip geliyordu; neredeyse kanatlanacaktı!

Aynı anda, ancak çok farklı tarzlarda süren bu iki ayrı öğrenme süreci, evlenme çağına yaklaştığım o dönemde (tercihi benim adıma babam yaptı: Gölge değil ışık) beni, o zaman ikiye bölündüğü bir noktaya yerleştiriyordu. Nihai seçimin yapıldığının farkında değildim: Benzerlerim gibi hapsedilmek yerine dışarıya ve risk. Bu fırsat beni sinsi bir histerinin sınırına fırlattı.

Dışarıda Fransızca yazıp konuşuyordum: Kelimelerimde tensel gerçeklik yoktu...

...Ve dikkatim, karanlığın en derin noktasında, evden çıkmayan annemin eteklerinde yoğunlaşıyordu. Dışarıda ise okul ortamı vardı; arayışım, bakışım başka yerlere demir atıyordu. Ne ben ne de çevremdekiler bu bocalamanın, baş döndürücü bir sürecin başlangıcı olduğunu görebildik. (Cebâr, 2003: 216-217).

Yazar, yabancı dilde yazma ve okuma becerisi kazanan bir Cezayirli'nin ruhsal durumunu tanımladığı bu bölümde, çevresindekilerin karşı çıkmasına ve şüphelerine rağmen, yabancı dil aracılığıyla elde ettiği özgürlüğü "ruhunun kanatlanması" olarak nitelendirmiştir. Ancak, bu becerilerini rahatça kullanamaması ve öğrendiklerini başkalarına aktaramaması onun için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca, okul hayatı ile aile hayatı arasındaki zıtlık da ayrı bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Asiye Cebbâr, katı kurallara sahip bir aile yaşamı ile uçsuz bucaksız bir özgürlük ortamı arasındaki bu çelişkiyi yaşarken, bu iki zıt uç arasında sıkışmış bir ruh halini "baş döndürücü bir süreç" olarak tanımlamaktadır.

3. Toplum baskısı ve sonuçları

Belirli bir toplum içinde yaşayan insanlar, çeşitli nedenlerle çeşitli baskılara maruz kalabilirler. Bu baskılar, toplumdan topluma farklılık gösterebilse de birçok insan bu baskılardan kaçamayacaktır. Asiye

Cebbâr, eserinde özellikle kadınların maruz kaldığı toplumsal baskıları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu baskıları birkaç başlık altında şu şekilde ifade edebiliriz:

3.1. Dini baskı

Teokratik Yönetim şekli (Öztekin, 2010: 36) ile yönetilen toplumlarda daha fazla görülen bu baskı şekli özellikle, muhalif kesim tarafından daha fazlaca hissedilmektedir. Gerek devlet ve yönetim baskısı gerekse de toplumda bireysel olarak kendini gösteren bu baskı türüne direnmek, oldukça güçtür. Yazar, dini hassasiyetleri olan bir çevrede, bu baskı türüne maruz kalan bir aileyi şu ifadelerle okuyucusuna aktarmaktadır.

-Kızın hâlâ peçete takmadı mı, diye soruyordu hanımlar; bir yaz düğününde, sürmeli gözleri, kuşkulu bakışlarıyla annemi sorguya çekiyorlardı. On üç belki de on dört yaşındaydım.

-Okuyor, diye sertçe cevap veriyordu annem.

Ortama yerleşen huzursuz sessizlik herkesi içine alıyordu. Bir de benim sessizliğim. (Cebâr, 2003: 211).

Henüz okuma çağında olan bir genç kızın, dini bir vecibe olan peçe takmaya zorlanması ya da en azından böyle bir beklenti içerisinde olunmasına atıfta bulunan yazar, durumdan hoşnut olmayan ailenin verdiği cevabın tonunu “*sertçe*” şeklinde ifade etmiş, cevabın ardından oluşan havayı ve ortamı tanımlarken “*huzursuz sessizlik*” ifadelerini kullanması, toplumun içinde bulunduğu durumu açık bir şekilde ifade etmektedir.

3.2. Gelenek-görenek baskısı

Bu kavram, sosyal bilimlerde farklı bir tanımla tanımlanırken genel olarak herhangi bir toplumun kendilerinden önce yaşamış kuşaklardan aldığı ve daha sonraki kuşaklara devrettiği her türlü maddi ve manevi uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2005: 40). Bu uygulamalar bazı toplumlarda oldukça katı bir şekilde uygulanırken, diğer toplumlarda uygulama zayıf olabilmektedir. Asiye Cebbâr, yaşadığı toplumda bu uygulamalara dikkat çekmek amacıyla aile içinde yaşanan bir olayı şu ifadelerle aktarmaktadır:

Bir mektup yüzünden, on yedi yaşındayken ben de aşk meşk işlerine karşıyorum. Yabancıymın biri, bana mektup yazmış; düşüncesizliğinden ya da cüretkarlığından, bunu gizleme ihtiyacı da duymamış. Babam, belli etmediği bir öfkeyle mektubu gözümün önünde yırtıyor. Onu okumam için bana vermiyor; çöp sepetine atıyor.

Yatılı okuldan çıkan genç kız, yazın köyde, okulun avlusuna doğru uzanan eve kapatılıyor; öğle uykusu saatinde, babasını öfkeleniren mektubun parçalarını yeniden bir araya getiriyor. Mektubu yazan esrarlı kişi, iki üç gün önce hemen yakındaki kente yapılan ödül törenini hatırlıyor; beni platformuna çıkarken görmüş. Çıkışta, erkek Lisesi'nin koridorlarında, bakışlarımla ona meydan okuduğumu hatırlıyorum. Büyük bir nezaketle bana, ‘dostça’ mektuplaşmamızı öneriyor. Babamın gözünde bu talep, densizlikten başka bir şey değil; bu davetle birlikte, sanki çocuk beni kaçırma hazırlıklarına da başlamış oluyor. (Cebâr, 2003: 12).

Yazar, ifadelerinde babanın tavırlarına ve olaya bakış açısına atfen, kızın yaptığına asla kabul görmeyen bir davranış biçimi içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Baba, kızının yaptığı bu davranışın toplum içerisinde duyulmasının hoş karşılanmayacağını ve kendisini kötü bir duruma koyacağını bilmektedir. Dolayısıyla, kızının yabancı erkeklerle mektuplaşmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Yaşadıkları toplumun geçmişinde bir örneği bulunmayan bu türden bir hadisenin karşısında, toplumun fertlerinin vereceği tepki de kaçınılmaz olacaktır. Gelenek ve göreneklerin dışındaki böyle bir davranış türü kabul görmemekte, “*densizlik*” olarak tanımlanmaktadır.

Ataerki toplumlarda küçük yaşlarda evlilik geleneksel bir durumdur. Bundan kaynaklı olarak kızlar, ergenlik çağına ulaştıklarında hemen evlendirilmek isterler. Asiye Cebbâr, toplumundaki bu geleneğe dikkat çekmek amacıyla bu durumu yaşayan bir genç kızın dilinden şu ifadelerle yer vermektedir:

Yaklaşık on iki-on üç yaşında olmalıyım. Yaşımdan büyük gösteriyorum; kızların en büyüğü, kentte yüzümde peçeyle insan içine çıktığım ilk gün, kentli bir kadının nasıl arı gibi çevremde dönüp durduğunu hatırlatıyor ikide bir:

-Herhalde oğlu senin endamına ve gözlerine âşık oldu! Çok geçmez, ilk görücülerin kapıyı aşındırmaya başlar! (Cebâr, 2003: 20).

Yazar, ifadelerinde yaşın önemli olmadığına değinerek genç kızın yaşından büyük göstermesini (dış görünüşü)'nün evlilik için yeterli bir durum olduğuna vurgu yapmakta, öte yandan toplumun fertlerinin de bu iş için oldukça istekli olduklarına dikkati çekerek, toplumda geleneklerin ne kadar güçlü olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yazar, başka bir ifadesinde toplumda var olan gelenek ve göreneklerin sonucunda aile içinde yaşanan baskılardan birini örnek verirken aslında en uç noktalara değinmektedir. "Bir kadın, nasıl olur da Arapça bile olsa daha yaşlanmadan yüksek sesle konuşabilirdi? Bireyin, toplu tevekkül içindeki yolculuğunu sürdürmesini sağlayan örtülü ifadeleri hor görme pahasına 'ben' diyebilirdi?.. Farklı yaşanmış bile olsa, kendi çocuğuna dönüp bakmayı göze alabilirdi?" (Cebâr, 2003: 187). Bu ifadelerle yazar, kadının hangi dilde olursa olsun rahatça konuşmakta bile özgür olmadığını, hatta sesinin tonunun yükselmesi için yaşlanması gerektiğini ifade ederken daha da ileri giderek, kadının ne şekilde olursa olsun "ben" ifadesini dahi kullanmaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Aslında bununla yazar, tüm bunların geleneklere aykırı olduğunu, toplumda ayıplanan davranışlar olarak kabul gördüğüne dikkati çekerek, gelenek ve göreneklerin toplum üzerindeki etkilerine işaret etmektedir. Oysaki, dışarıdan bakıldığında bir insanın ses tonunun yükselmesi veya "ben" ifadesini kullanması kadar doğal bir durum yoktur.

Asiye Cebbâr, normal dünyada bir karşılığı olmayan, belki gayet insani olan ama kendi toplumunda hoş karşılanmayan ve "suç" sayılabilecek bir davranış olarak tanımladığı bir davranış üzerinden, kadınların maruz kaldığı baskıya ve toplum içerisindeki konumlarına işaret etmek amacıyla şu ifadelerle yer vermektedir:

Günlük dilde kullanılan, ağır ve bir o kadar da kesin bir kınama ifadesi aklıma geliyor: Yoksul kadından (bu kısıtlı toplumsal ortamda, zenginlik ve lüks karşılaştırmalı olarak kendini gösteriyor), tanrının lütfettiği kadere boyun eğip boşanan ya da dul kalan kadınlardan çok daha fazla, gerçek anlamda suçlu sayılabilecek, hafifçe küçümsenebilecek, herkesin açıkça hor görebileceği bir kadın 'Bağırın Kadın'dı.

Şu ya da bu komşu, evlilik yoluyla onunla akraba olmuş kadınlar, ihtiyaç duydukları şekilde, bu kadar fazla sayıda çocuğa bakmak için onun sabrını kullanabilirdi; şu kentli kadın ise göz alıcı takılarını sergileyebilir ya da adaletsiz bir üvey anneye, kaynanaya dönüştürebilirdi -onu mazur görmek mümkündü, çünkü şansı yaver gidip 'gerçek Müslüman' bir kocaya, onun çalışkan ve uysal bir erkek evladına sahip olanların sayısı pek azdı. Bu durumda, 'bağırın' kadın hemen toplumun dışına itiliyordu: Çocuklarına azarlayanlar, sesi kapının dışına taşıp sokağa yayılanlar, dualarında ya da mırıltı sohbetlerinde kaderden yakınmaktan vazgeçemeyenler, tam tersine sesinin içinden geldiği gibi çırıltıplak yükselmesine ve itirazlara dönüşüp duvarları aşmasına izin veren kadınlar.

Sonuç olarak bedenlerin, çarşafli bedenlerin kentte dolaşmaya hakkı vardı. Ne var ki, bu kadınlar, isyan çılgınlıklarıyla adeta göğü delip geçenler, en büyük tehlikeyi körüklemekten başka ne yapıyorlardı? Kendi sesini örtmeyi reddetmek ve 'bağırınmaya' başlamak, uygunsuz davranmak, baş kaldırmak değil de neydi? Çünkü onun karşısında diğerlerinin sessizliğindeki cazibe birdenbire kayboluyor ve kendi gerçeğini ortaya koyuyordu: Sessizlik, çıkışı olmayan bir hapishaneydi. (Cebâr, 2003: 237).

Asiye Cebbâr, bu ifadelerle aslında toplumun, kadına bakış açısını da açık bir şekilde ifade etmektedir.

Kadın, koşulsuz itaat edecek bir pozisyonda ve mevcut kuralların dışına çıkmadan yaşayacak olursa, toplum tarafından kabul edildiğine vurgu yapan yazar, kuralların dışına çıkması ve mevcut düseni eleştirme veya ret etme amacıyla söz söylemesi, yazarın ifadesiyle “*bağuran kadın*” yani sesi yükselen kadın olması durumunda ise toplumdun dışlandığını ve sevilmediğini ifade etmiştir. Kadının sesinin çıkması demek, mevcut düzene isyan etmesi, baş kaldırması demektir. Yazar, tam tersi anlamda kadının sesiz kalmasını da “*çıkışı olmayan bir hapishane*”de yaşamaya benzetmesi ise toplumun kadınlar üzerindeki baskısını özetler niteliktedir.

3.3. Aile baskısı

Her ailede mevcut birtakım kurallar vardır. Ancak, bu kurallar hayat şartlarını zorlaştırıp birtakım özgürlüklerin önünü alıyor ve hayatı çekilmez hale getiriyorsa bunlar, kural olmaktan çıkar baskı aracı olmaya, hatta birtakım durumları dayatmaya varır ki bu dayatmalar da aile bireyleri üzerinde psikolojik birtakım travmalara sebep olabilmektedir. Fiziksel olarak da kısıtlanmışlık haline sebep olan bu durumlar için yazar, eserinde toplumunun aile içinde özellikle kız çocukları için uygulanan katı kurallara (baskılara) bir örnek olması açısından şu ifadelere yer vermektedir:

Üç genç kız, büyük bağların çevirdiği küçücük bir sahil köyünün ortasında, aydınlık bir eve kapatılmışlar. İlkbahar ve yaz aylarında, okul tatillerinde buraya geliyorum. Buraya gelip üç kız kardeşle birlikte eve kapatılmaya, ben ‘köye gitmek’ diyorum. Oraya ilk on yaşımıdayken gitmiş olmalıyım, sonra on birimde, on ikimdeyken... (Cebâr, 2003: 18).

Yazar, okul zamanları hariç genç kızların küçük bir köy evine kapatılmalarının adının “*köye gitmek*” olarak tarif etse de aslında ciddi bir kısıtlanmaya tabi tutulan kızların fiziksel olarak büyük bir baskı altında olduklarına dikkati çekmeye çalışmaktadır.

Şüphe yok ki insanlar bu baskılardan kurtulmak veya en azından etkilerini hafifletmek adına birtakım arayışlar içine gireceklerdir. Öte yandan bu çabaların bir sonucu ve bu kısıtlanmışlık halinin getirdiği birtakım sonuçlar olacaktır. Yazar bu durumlara maruz kalan genç kızların yaptıkları faaliyetlere işaret etmek amacıyla;

Eve kapatılmış genç kızlar yazıyorlardı; mektup yazıyorlardı, hem de erkeklere; dünyanın, daha doğrusu Arap dünyasının dört bir köşesindeki erkeklere.

Irak'tan, Suriye'den, Lübnan'dan, Libya'dan, Tunus'tan, Paris ve Londra'da okuyan Arap öğrencilerden mektuplar. Her yerden mektuplar geliyordu! O dönemde haremelerde elden ele dolaşan bir kadın dergisi vardı; abone olduğunuzda her sayıyla birlikte, okuma yazma bilmeyenlerin bile işine yarayabilecek bir elbise ya da bornoz patronu veriyorlardı; işte mektuplar, o dergideki duyurulardan seçilmiş erkeklerden geliyordu! (Cebâr, 2003: 21).

Okuma yazma bilen bu genç kızlar, mevcut kısıtlamaları aşmak amacıyla dış dünyayla mektup aracılığıyla iletişim kurmayı başarmışlardır. Gizliliği sağlamak için uydurma soyadları ve sahte adlar kullanarak, postacının da yardımıyla yazışmalarını gizli tutmayı başarmışlardır. Yazarın vurguladığı bir diğer önemli nokta ise, bu mektuplaşmaların yalnızca erkeklerle gerçekleşmesi ve bu erkeklerin farklı ülkelerden olmasıdır. Bu bağlamda, yazar, bu kapalı ortamda yaşayan kızların aile baskılarından kurtulmanın yolunu belki de başka bir diyardan gelen bir erkekle evlenmekte bulduklarını ifade etmektedir.

Asiye Cebbâr, bu katı kuralların veya baskıların boyutlarına değinirken genç kızlarla ilgili köyün postacısının sözleriyle verdiği bir örnekte “Kızların evden dışarı adım atmadıklarını biliyordu; babalarının bizzat sürdüğü yaylı arabayla komşu kentin en şık Mağrip hamamına gittikleri zamanlar

dışında...” (Cebar, 2003: 21). Yalnız olarak değil, babalarıyla birlikte hamama gitmenin dışında dışarı çıkamadıklarına vurgu yapan yazar, bununla kısıtlamanın da boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Yazar, bu gizli mektuplaşmayla ilgili olarak genç kızların duygularını okuyucularına aktarırken:

Ne korkunç tehlikelere yol açabileceğini düşünüyorduk. Bizim kentlerde bundan çok daha önemsiz olaylar uğruna, pek çok baba ya da erkek kardeş 'kadı' rolüne soyunmuştu ister kızları olsun ister kız kardeşleri, küçücük bir not, panjurların ardından fısıldanan bir sözcük, bir dedikodu nice bakirenin kanını akıtmalarına yetmişti. Bu evde artık sessiz bir isyan havası hüküm sürüyordu. İsyani, haylaz kız çocuklarına özgü bir küstahlıkla yaşıyorduk. (Cebar, 2003: 21).

ifadelerine yer vermektedir. Yazar, bu ifadelerle kızların yaptıkları bu eylemin sonuçlarının “*korkunç*” olacağına dikkati çekmiştir. Çünkü yaptıklarından çok daha basit işleri yapanların başına gelenleri de hatırlatan yazar, sonuçlarını “*kanlarının akıtılması*” yani ölümle sonuçlanmasına vurgu yapmıştır. Bu mektup olayıyla yazar, toplumun kız çocuklarına yönelik içinde bulunduğu durumu ve genç kızlara yönelik uygulamalarla birlikte yapılan baskıların boyutunu, tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Genç kızlar bu baskılardan kurtulmak için bir çıkış yolu aradıkları kesindir. Bunu yaparken de yaptıklarının toplumda veya ailede duyulmasının oluşturacağı sonuçları da bildiklerinden dolayı endişelidirler. Yazar bu durumu, kızların dilinden:

Korkuyordum, bunu da itiraf ediyordum. Tavandan bir ışığın fişkiracağına ve işlediğimiz günahı ortaya çıkaracağına emindim; kendimi de bu dehşetengiz sırrın bir parçası sayıyordum! Kızların en küçüğü alçak bir sesle konuşmayı sürdürüyordu.

-Asla, beni tanımadığın biriyle evlendirmelerine, onun da bir gecede bana dokunma hakkını kazanmasına izin vermeyeceğim! Bu yüzden yazıyorum! Birileri gelip bu kayıp delikten beni çıkaracak: Babam ve erkek kardeşim için bir yabancı olsa da benim tanıdığım biri olacak bu! (Cebar, 2003: 23).

şeklinde aktarmaktadır. Yukarıda belirtilen çabalar ve alınan risklerin ardındaki temel amaç, mevcut baskılardan ve sınırlamalardan kurtulmaktır. Aynı toplumdaki biriyle evlenmek, aynı çevrede kalmak anlamına gelir ve dolayısıyla aynı sıkıntılar ve baskıların devamına yol açar. Yazar, bu bağlamda, kızların seçim özgürlüğünden yoksun olduklarını ve bu durumu vurgulayarak, evliliğin sadece bir kaçış yolu değil, aynı zamanda sistemin devamını sağlayan bir mekanizma olduğunu ifade etmektedir.

Yazar, yasak ve gizli mektuplaşmaların amacını ve kadınlar açısından ne anlama geldiğini ise;

...Geçici olarak kapatılmış olmanın beni suskunlaştırması, yasak bir konuşma maskesine bürünen monoloğumu derinleştiriyor. Kuşatılmış günleri çember içine almak için yazıyorum... Yaz aylarını bir tutsak gibi geçirmek bende hiçbir isyan duygusunu uyandırmıyor...

...Kapatılmışlığımı sınırlamaya çalışıyorlar. Yanlış bir ifadeyle 'aşk' mektubu denen bu mektuplar, güneş ışığını süzen pencere kafesine benziyorlar.

-Görüyor musun yazıyorum; bunda hiç de 'kötülük' yok, 'edepsizlik' yok! Var olduğunu söylemek ve böylelikle kalbimin çarptığını hissetmek için yazıyorum! Yazmak, aslında insanın 'kendiyile' söyleşmesi değil mi? (Cebar, 2003: 75).

Yukarıdaki ifadelerle yazar, kadının yazmasını, mahkûm edildiği kapatılmışlıktan bir nebze de olsa kurtulmaya, rahatlamaya ve nefes almaya benzetmekte, “*güneş ışığını süzen pencere*” olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, varlığını ispat ve yaşadığını hissetmek için yazdığına vurgu yapmaktadır.

Yazar, bir umut olarak başlayan bu yazma çabalarının her ne kadar riskli bir durum olsa da sonraki

kadınlar için bir kurtuluş yolu olabileceğine işaret etmek amacıyla:

Birdenbire bu kağıtlardan garip bir güç yayılmaya başladı. Ben bir aracıydım: Havada asılı kalan bu hırıltılar yumağının, tek bir sözün bile ulaşmadığı bütün diğer kadınlara uzandığını -neden olmasındüşündüm. O kadınlar ki, benden önceki kuşaklar boyunca hiçbir zaman hiçbir şey almadan yaşayıp, bana her şeyden mahrum kaldıkları bir yerleri bırakmışlardı: Bir arzu eğrisi çizen hiçbir ses, herhangi bir yakarıшта donanmış hiçbir mesaj onlara ulaşmamıştı. Kendilerini özgür kılmak için, kuşatılmışlıklarının şarkısını hep aynı sesle mırıldamakla yetinmişlerdi. (Cebâr, 2003: 76).

ifadelerine yer vermekte, kendisinden önceki kadınların miras bıraktıkları yerleşik düzenin devam etmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yaptıkları bu eylemin diğer tüm kadınlar arasında yayılmasının belki mümkün olduğuna değinen yazar, kadınların mevcut baskı altındaki durumlarını kabullenmişlik haline de bir sitem yapmaktan da geri durmamaktadır.

Son örnekte, ergenlik çağında olan ve diğer arkadaşlarına göre de yatılı okula gönderildiği için şanslı olan bir genç kızın ifadeleriyle yazar, kadınların maruz kaldığı aile baskısını şu ifadelerle okuyucusuna aktarmaktadır.

On bir yaşında, ortaöğretim görmek üzere yatılı okula gittim. Fırıncının kızı ne oldu? Mutlaka çarşafa girmiştir; gündün güne okul yollarından mahrum bırakılmıştır: Bedeni ona ihanet ediyordur. Göğüsleri kabarmaya başlamış, bacakları incelmıştır, kısacası kadın kişiliğinin gün ışığına çıkması onu, mahpus bir bedene dönüştürmüştür! (Cebâr, 2003: 215).

ifadeleriyle aslında kronolojik bir sıralamayla olanları aktarmaktadır. Bedensel değişimin sonuca çarşafa girmenin zorunluluğuna vurgu yapan yazar, bu durumun okumaya da engel olduğunu ifade etmektedir. Sonuç itibariyle yazar, toplumunda bir bireyin kadın kimliğinin ortaya çıkması neticesinde baskıların ve zorlamaların onu, mahpus bir beden haline dönüştürdüğüne dikkati çekmektedir.

3.4. Baskı ve yasakların getirdiği merak ve sonuçları

Merak, çatışma veya uyumsuzluk sebebiyle ortaya çıkan bir güdü (Ellis, 1954: 184) olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre ise merak, bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek, heves ve düşkünlük (Tdk, 2024) diye tarif edilmektedir. Bastırılmış duygular neticesinde ortaya çıkan birtakım eylemler, çoğunlukla merak duygusu neticesinde oluşmaktadır. Yazar, Cezayir kadınlarının maruz kaldıkları baskı ve yasaklar sebebiyle oluşan bu merak ve arzu durumlarını şu ifadelerle aktarmaktadır:

Tatil sırasında, o erkek öğrencinin yazdığı sıradan Fransızca sözcükler, sırf babam onları ortadan kaldırmak istediği için umulmadık, abartılı bir arzuya dolu verdiler.

Bu olayı izleyen aylarda, yıllarda aşk meselesine, daha doğrusu aşkın yasaklanması meselesine iyiden iyiye kaptırıyorum kendimi; sırf babamın yasakçı zihniyetinden ötürü entrikalar alıp yürüyor. Duygusal eğitimin bu ilk adımlarında gizli mektuplaşmalar Fransızca yapılıyor: Böylelikle, babamın kazandırdığı bu dil bana çöpçatanlık yapıyor, o andan sonra öğrendiğim her yeni şey, birbiriyle çelişen, ikili anlamlar barındırıyor (Cebâr, 2003: 12).

Asiye Cebbâr, sıradan bir mektuplaşma eyleminin yasaklanmasının, kişide oluşturduğu duygu durumunu “*abartılı bir arzu*” olarak tanımlarken yasakçı ve baskıcı davranışların eylemi bitirmediğine aksine bu eylemin “*entrika*” şeklinde aylarca hatta yıllarca devam ettiğine vurgu yapmaktadır. Bir merakla başlayan eylem, yasaklama ve baskıyla gizli ve büyük bir eyleme dönüşmeye başlamıştır.

4. Psikolojik ve fiziksel şiddet

Asiye Cebbâr, eserinde yukarıda da zikredildiği üzere Cezayir'in Fransızlar tarafından işgal edilmesinin ardından oluşan karşı direniş hareketlerinden söz etmektedir. Bu direniş hareketlerinde kadınların desteğine ve aldıkları role yukarıda değinmiştik. Bu bölümde direniş verilen destekten ötürü kadınların maruz kaldıkları birtakım psikolojik ve fiziksel şiddet örneklerine yer verilecektir.

4.1. Tutuklanma ve hapis

Fransız işgalinin başlamasıyla birlikte, direniş hareketine katılan kadın savaşçılar, erkek savaşçılarla birlikte aynı cesaret ve kararlılıkla savaşmış, tıpkı erkekler gibi çatışmalara girmiş, yaralanmış ve esir düşmüşlerdir. Yazar, bu zorlu mücadelenin bir örneği olarak, Fransızlara esir düşen bir kadın savaşçının dramatik durumunu şu etkileyici ifadelerle tasvir etmektedir:

-Seni nerede tutuklayıp getirdiler buraya?

Beni dağlarda tutukladıklarını söyledim.

-Dağlarda ne yapıyordun?

-Savaşıyordum!

-Peki neden?

-İmanın ve düşüncelerim uğruna!

-Ya şimdi, tutuklu olduğuna göre?...

-Tutukluyum, ne olmuş yani?

-Eline ne geçti?

-Vatandaşlarım ve kendim için sevap kazandım! Beni yakaladığınızda hırsızlık mı yapıyordum yoksa adam mı öldürüyordum? Hırsızlık yapmıyordum! vicdanım rahat! (Cebâr, 2003: 168-169).

Asiye Cebbâr, dağlarda savaştığı sırada esir düşüp tutuklanan Cezayirli kadının inancı ve düşünceleri uğruna verdiği mücadeleye vurgu yaparken öte yandan bu uğurda erkek kardeşini de kaybetmiş olan kadının içerisinde bulunduğu eylemden dolayı da herhangi bir pişmanlık içerisinde olmadığına, tam aksine sevap işlediğine de dikkati çekmektedir.

4.2. Fidyeye karşılığı serbest kalma

Türk Dil Kurumuna göre fidye, tutsak edilen veya rehin alınan bir kimsenin serbest bırakılması için istenen para (Tdk, 2024) şeklinde tanımlanmıştır. Arapça bir kelime olarak fidye; Bir kimseyi bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak amacıyla ödenen bedel (Öğüt, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Asiye Cebbâr, Fransız işgali ve etkilerinin dışında toplumunun kadınlarının maruz kaldığı kötü muamelelerden biri olan ve kendi iç çatışmalarında kadınların tutsak edilmesi, kaçırılması olaylarının neticesinde belli bir bedelle tekrar iade edilmeleri durumunu şu ifadelerle aktarmaktadır:

-Kızına ve onuruna kavuşmak için iki mislini ödeyeceksin!

Daha sonra eşraf, biraz ötede bekleyen her bir kadın için istenen fidye hakkında tartışmaya başladı. Kibirli Şerif, işin palavra kısmını da yardımcılarına bırakmıştı.

-Bunların hepsi kalles; yarın öbür gün zayıf düştüğümüzü görünce önce bizi ısıtır, sonra da gidip Fransız albaya yalvarırlar!

-Babadan oğula, dedi biri, kuşaklar boyunca, içlerine korku düşmediği sürece yerlerinden bile kıpırdamayan Magriplilerden ne beklenir ki?

Önceki günden beri Şerif'in lâl rengi sancağını dalgalandıran saygın kişi, marabut Sidi bin Davud'un yamacına toplanmış kadın tutsaklar -Bedre ve ağanın kızı dışında fidyenin bir saate kadar ödeneceğini öğrendiler: Hepsi serbest kalacaktı... (Cebar, 2003: 116).

Kadınların tutsak edilmesinin onur kırıcı bir durum olduğuna dikkati çeken yazar, bu onur kırıcı durumdan kurtulmanın tek yolunun istenen bedelin ödenmesi olduğunu, öte yandan tutsak kadınların kurtarılmasının bedelinin bazen iki misli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu zor durum karşısında kadınların çaresizliğine de değinen yazar, toplumunun kadınlarının bu acı durumuna sessiz kalmamaktadır.

4.3. Öldürülme

Direnış sırasında yakalanan ve tutsak edilen kadınların bazıları diğer kadınlar gibi şanslı olamamışlardır. Onlar, direniş katılmanın, erkeklerle birlikte direniş saflarında bulunmanın bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Yazar, bu bedeli ödeyen Cezayirli kadınların varlığına şu ifadelerle dikkati çekmektedir:

...Bir araya toplanmış kadın tutsaklar kadife yığınlarının üstüne çömelmiş, ağır bir sükûnet içinde bekliyorlardı. En yaşlı olanın yüzü açıldı ve kibirli bir ifadeyle, kendine bakan Fransızları inceliyordu. Bosguet, onun, en küçük bir laf söylene hakaretler yağdırmaya hazır olduğunu anladı. Tek başına yanlarına yaklaşarak sessizce bekleyen kadınları dikkatle incelemeyi sürdürdü: Yaşlı kadın bakışlarını yere eğmiyordu...

...Lamoricie, kısaca, neden bazı kadınların az ötede öldürülmüş olduklarını sordu.

-Toplam yedi kadın, askerlerimiz tarafından idam edildi, diye belirtti biri. Bizi hakaretlerle karşıladılar.

- 'İtler, it oğlu itler!' diye bağırdı cadılar! (Cebar, 2003: 68).

Yazar, bu ifadelerle iki duruma dikkati çekmeye çalışmaktadır. Birincisi, Cezayirli kadınların vatanseverliğine ki bu kadınlar işgali kabul etmemiş ve direniş saflarında savaşmışlardır. İkincisi de kadınların onurlu duruşlarıdır ki Fransızları hakaretle karşılaşmışlardır. Teslimiyet göstermemiş ve bu uğurda idam edilmişlerdir. Yazar, en yaşlılarının, bakışlarını dahi eğmediğine dikkati çekerek aslında kadınların bu onurlu duruşlarına atıfta bulunmaktadır.

4.4. Sorguya çekilme

Sorgu, savaş sırasında düşman güçleri tarafından yakalanmanın, tutsak edilmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bir eylemdir. Bundan amaç, düşman güçleriyle ilgili olarak bilgi edinmektir. Fransız direniş sırasında düşman güçlerine esir olanlar arasında kadınlarda vardır. Yazar, yakalanıp tutsak edilen Cezayirli kadınların sorguya tabi tutulmasını şu ifadelerle okuyucusuna aktarmaktadır: "...Sonra sorgu için yeniden geldiler; öğleden hemen sonra başladı. Saatler sürdü... Bütün sorularına şöyle cevap vermekte yetiniyordum: -Sizi tanımıyorum! Fransa'yı tanımıyorum!" (Cebar, 2003: 163). Yazar, bu ifadelerle sorgunun daha önce de yapıldığını ifade etmiş, sorgu eylemin saatler sürmesine ise özellikle değinmektedir. Yazar, kadının "*Fransa'yı Fransızları tanımaması*" ifadesiyle de kadının sabrına ve güçlü duruşuna işaret etmekte, bir kadının sorgusunun saatler sürmesini ise Fransızların acımasızlığına dikkati çekmek için özellikle vurgulamaktadır.

4.5. İşkence

Sözlük anlamı, bir kimseye fiziksel veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet (Tdk, 2024) olan ve Farsça şikenc kelimesinden dilimize geçen işkence sözcüğü; bir canlıya maddi ve manevi olarak yapılan haksız

eziyet, acı ve ızdırap veren her türlü muamele (Dağcı, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Asiye Cebbâr, eserinde kadınların maruz kaldığı sıkıntıları verirken detay bilgiler de vermeyi ihmal etmemiştir. Bu ayrıntılı bilgilerden bir tanesi kadınların maruz kaldığı işkence eylemleridir. Yazar, eserinde işgal yıllarında ve sonrasında birtakım isimler tarafından kaleme alınan mektuplar veya hatıra yazılarına yer vermektedir. Asiye Cebbâr, söz konusu mektup ve yazılardan detaylar sunarken bu gerçeğe (işkence) de dikkati çekmektedir. "Ateşli mektuplarda kimi yakıcı görüntüler göze çarpıyordu: Örneğin, bileğindeki altın ya da gümüş halhal uğruna kesilmiş bir kadın ayağı. Bosguet bu 'ayrıntı' ya şöyle bir değinip geçiyordu." (Cebâr, 2003: 70). Yazar, Bosguet isminde birisinin mektubunda yer alan ifadelerle Fransızların Cezayirli'lere özellikle kadınlara reva gördükleri eziyete dikkati çekmekte, ölmüş bir insanın bedenine bile işkence edildiğine vurgu yapmaktadır. Yazıda değinilip geçilen bir küçük ayrıntı olarak söz edilen bu durum aslında işgalin vardığı yıkım boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Asiye Cebbâr, kadınların gördüğü işkenceleri yine bir kadının kendi ifadeleriyle şu cümlelerle detaylı bir şekilde okuyucusuna sunmaktadır:

Subay sinirlendi ve bana iki tokat attı. Sonra da bir makinah tabanca getirdiler.

-İtiraf et, istediğimiz bilgileri ver, yoksa seni vururuz!

-Vurun, dedim. Hiç umurumda değil! Ben kızım, tam bir kadın değilim, ancak ardımda pek çok erkek bırakırım!.. Her biri, sizden yüz kişiyi öldürür! Öldürün beni!

Kırbaç getirdiler. Bana vurdular. Bedenime ellerindeki cihazdan elektrik verdiler. Bana işkence yaptılar. (Cebâr, 2003: 163).

Yazar, tutuklu bir kadının maruz kaldığı işkenceleri ayrıntılı bir şekilde betimlerken, bu kadının tüm bu acılara rağmen duruşundan en küçük bir taviz vermediğini de özellikle vurgular. Ölmek pahasına da olsa konuşmayı reddetmesi, bu tavizsiz kararlılığın açık bir göstergesidir. Kadın, ölüm tehdidinden kırbaçlamaya, hatta bedenine elektrik verilmesine kadar pek çok işkenceye maruz kalmasına rağmen, geri adım atmaya reddetmiş ve mücadelenin, kendisinden sonraki nesiller aracılığıyla devam edeceğini ifade etmiştir. Bu, yazarın halkının işgale karşı sergilediği kararlı tutumu ve direniş ruhunu aktarırken sunduğu önemli bir mesajdır.

Asiye Cebbâr, kadınların ifadeleriyle yapılan işkencelerin oranına da değinirken yine onların dilinden şu ifadelerle yer vermektedir: "Yeniden beni sorguya götürdüler. Şerşel'deki gibi cevap verdim. Yine elektrik verdiler. Bir keresinde, işkence şafak vaktinden öğleden sonra ikiye kadar sürdü. O gün dayanmak pek zor oldu." (Cebâr, 2003: 165). diyerek hem işkencenin dayanılmaz durumuna hem de süre olarak saatlerce sürdüğüne işaret etmektedir. Başka bir kadının ifadelerinde ise "Bu kez elektrikle sorgulandım; o kadar ki, öleceğimi sandım! 'Benim için ağlamanızı istemiyorum!' demiştim. Eğer beni elektrikle sorgulayacaklarını bilseydim, ne pahasına olursa olsun gitmezdim! Orada ölüp gitmeyi tercih ederdim." (Cebâr, 2003: 192). ifadeleriyle işkence görmektense ölümü tercih edecek boyutuna dikkati çekmektedir.

4.6. Tecavüz

Şüphesiz bir kadın için karşılaşılabileceği veya maruz kalabileceği en ağır durumlardan birisi tecavüz olayıdır. Yazar, ülkesinin kadınlarının işgal sürecinde maruz kaldıkları diğer pek çok durumun yanında bu ağır olaya da maruz kalışlarını şu ifadelerle aktarmaktadır:

-Kardeşim, hiç 'zarar' gördün mü? Tecavüzü ima etmek ya da kaçamak yollardan anlatmak için kullanılan sözcük: Askerler ırmağın yakınından geçtikten sonra, saatler boyu saklanan genç kadın onlara engel olamadı. Onlarla karşılaştı. Onların çilesini çektim. 'Fransa'nın çilesini çektim,' derdi on

üç yaşındaki çoban kız Şerife... (Cebâr, 2003: 234).

Ülkesinin kadınlarının maruz kaldığı bu ağır olaya dikkat çeken yazar, doğrudan ifadenin kendisinin kullanılmaması, ima yoluyla ifade edilmesine vurgu yaparken aslında olayın yıkıcı boyutlarına dikkat çekmektedir. Yazar, konuşulmasının bile utanç verici olan bir hadisenin birinci faili olan kadınların yaşadığı duygu travmasına değinirken olayın faili olan askerlerin bile zikredilmediği, onun yerine ülke adının zikredildiğine işaret etmektedir.

5. Zorla evlilik

Evlenme özgürlüğü demek, kişilerin evlenip evlenmeme, evleneceği insanı seçme özgürlüğü demektir. Kişi, kimsenin baskısı ve zorlaması altında kalmadan yaşam ortaklığı kurmak istediği kişiyi özgür iradesiyle seçmelidir. Şahsın evlenme iradesi özgür ve serbest bir irade ürünü değilse ve baskı, tehdit veya şiddet sonucu alınmış bir kararın yanında karşı çıkma olanağı olmadan zorlanmışsa bu evlilik, zorla evlenme olarak karşımıza çıkmaktadır (Havutçu, 2013: 1341-1342). Pek çok toplumda örnekleri bulunan bu uygulamanın bir örneğini de Cezayir toplumunda görmekteyiz. Asiye Cebbâr, toplumunun bu yarasına dikkati çekmek amacıyla eserinde özellikle kabileler arasında yaygın olan zorla evliliğe örnek olarak şu ifadelerle yer vermektedir:

O günün akşamı Kaid'in iki karısı, maviye çalan çinilerle donanmış odaya girdiler.

-Baban, sana bir şey söylemekle görevlendirdi bizi, diye açıkladı birincisi.

-Varsenis ağası Si Muhammed, büyük oğlu için bugün seni istemiş!

-Baban kabul etmiş. Önümüzdeki cuma 'Fatıha' için gelecekler, ertesi gün de seni alıp gidecekler!

-Zavalhı yavrum, diye iç çekti süt anne; önce şaşırın, sonra birden gerilen Bedre'yi kollarına aldı.

Mis kokan ipek yatağın üzerinde bu iki kadından hangisinin hıçkırığa hıçkırığa ağladığı belli değildi. Üvey anneler hemen dışarı çıktılar, sessizlikte üzerindeki rengarenk taftaların hıştırtısı duyuluyordu. (Cebâr, 2003: 107).

ifadeleriyle yazar, evlendirilecek bir kadının seçme hakkının nasıl gasp edildiğine dikkati çekerken karar mercii olarak da babayı göstermektedir. Öte yandan sürenin kısılgına vurgu yapan yazar, hazırlanmaya hatta düşünmeye dahi vaktin olmadığına tüm sürecin iki gün süreceğine dikkati çekmektedir. Yukarıdaki ifadelerle, zorla evliliğin en bariz örneğine değinen yazar, Cezayirli kadının maruz kaldığı en zor hadiselerden bir tanesine daha dikkati çekmektedir.

Yazar, yukarıdaki örnekte normal günlük hayatta yaşamın akışı içerisinde cereyan eden bir hadiseye değinmişken aşağıda verdiği örnekte ise işgalden sonra direniş yılları içerisinde vuku bulan bir hadiseye ise şu ifadelerle değinmektedir:

"Beni, Me'mun hastanesine götürdüler; Si Ömer, hastaların bakımını üstlenmişti. Oraya alışmam zaman aldı. Derken, birdenbire dediler ki:

-Evleniyorsun!

-Hayır, evlenmiyorum, diye karşılık verdim. Beni öldürmek istiyorsanız, haydi öldürün, ama evlenmeyeceğim!" (Cebâr, 2003: 159).

Burada dikkate değer olan zorla evlilik durumunun savaş sırasında bile değışmediğidir. Yazar, bu ifadelerle kadının zorla evlendirilmenin yerine ölmeyi tercih etmesini de durumun kadınlar nazarında ne kadar zor ve acı verici bir durum olduğuna ayrıca vurgu yapmaktadır. Öte yandan yukarıdaki örnekte de olduğu gibi bu hadisenin kararının aniden alınıyor olmasına da ayrıca dikkat çeken yazar, bunun için

“birdenbire” ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç

Asiye Cebbâr, Cezayir'in edebi sahnesinde öne çıkan önemli kadın yazarlarından biridir. Yapıtlarında özellikle kadın karakterlere yer vermesi ve kadın haklarını savunma konusundaki tutumu, onu Cezayir edebiyatının önde gelen isimlerinden biri yapmıştır. Cebbâr, eserlerinde kadınların toplumsal rollerini ve karşılaştıkları zorlukları derinlemesine ele alarak, Cezayir toplumunun cinsiyet eşitsizliği ve sosyal adaletsizlik konusundaki sorunlarına ışık tutar.

“Aşk ve Fantazyâ” adlı eseri, Cebbâr'ın bu temaları işlediği önemli yapıtlarından biridir. Eserde, 1830'da başlayan Fransız işgali ve Cezayir'in bağımsızlığını kazandığı 1962 yılı arasındaki dönemde, kadın karakterlerin yaşadığı zorluklar ve mücadeleler detaylı bir şekilde işlenir. Cebbâr, bu dönemde yaşanan olayları ve değişimleri, toplumsal geleneklerin sıkı kuralları altında kadınların yaşadığı baskıyı gözler önüne serecek şekilde ele alır.

Eserinde, Fransız işgali sırasında ve sonrasında yaşanan toplumsal dönüşümün kadınlar üzerindeki etkilerini irdeleyen Cebbâr, geleneksel Cezayir toplumunun kadınlar üzerindeki katı kurallarını ve bu kuralların kadınlar üzerindeki yıkıcı etkilerini vurgular. Cebbâr, kadınların bu ataerkil düzenin bir parçası olarak nasıl baskılara maruz kaldığını ve zorla evlendirildiklerini, toplumsal yasaklarla nasıl mücadele ettiklerini detaylı bir şekilde anlatır. Bu anlatımlar, yazarın sadece bireysel değil, toplumsal bir gözlemci olarak da derinlemesine analizler yapmasını sağlar.

Cebbâr, kadınların bağımsızlık mücadelesindeki rollerini ve bu süreçteki başarılı direnişlerini de öne çıkarır. Eserde, Fransızların uyguladığı Hristiyanlaştırma politikaları, anadil yasağı ve işgal dilinin zorunlu konuşulması gibi uygulamalara karşı kadınların erkeklerle birlikte verdikleri direniş vurgulanır. Kadınların, bu zor dönemlerde hem kendilerini hem de ülkelerini özgürleştirmek için verdikleri mücadele, eserde önemli bir yer tutar. Bu bağlamda, Cebbâr, kadınların direnişindeki kararlılığın ve cesaretin altını çizer.

Sonuç olarak, “Aşk ve Fantazyâ” eseri, Cebbâr'ın kadınların ve ülkesinin bağımsızlık mücadelesindeki önemli rollerini anlatırken, aynı zamanda bu mücadelenin kadınlar için ne denli dönüştürücü ve özgürleştirici olduğunu da gözler önüne serer. Eserde, kadınların erkeklerle birlikte işgal ve sömürü düzenine karşı verdikleri savaşı ve bu savaşın sonucunda elde ettikleri bağımsızlığın, kadınlar için yeni bir yaşamın kapılarını açtığı vurgulanır. Cebbâr, diğer birçok toplumda olduğu gibi, Cezayirli kadınların da özgürlüklerine ulaşmak için zor şartlar ve acı tecrübelerden geçtiğini açıkça ifade eder.

Cebbâr'ın çalışmaları, sadece Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini ve toplumsal dönüşümünü değil, aynı zamanda kadınların bu süreçteki kritik rollerini ve yaşadıkları kişisel mücadeleleri de derinlemesine anlamamıza yardımcı olur. Bu bağlamda, “Aşk ve Fantazyâ”, hem tarihsel bir belge hem de edebi bir eser olarak, kadınların toplumsal değişim ve mücadeledeki rollerine dair güçlü bir anlatı sunar.

Kaynakça

- Accad, E. (1996). Assia djebar's contribution to arab women's literature: rebellion, maturity, vision. *Board of Regents of the University of Oklahoma, World Literature Today*, 70 (4) 801-812. <https://doi.org/10.2307/40152307>
- Atmaca, H. (2016). Etre une femme libre et battre pour la liberte en algerie dans l'amour, la fantasia. *Turkish Studies*, 11 (21) 605-616. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11278>
- Bağçe, H. Y. (2018). Sömürge sonrası benliği anlatmak: assia djebar'ın fantazyası. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2) 447-458.
- Berlyne, D E. (1954). A theory of human curiosity. *British Journal of Psychology* 45 (3) 184-189. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1954.tb01243.x>
- Boersma, S. (2010). The powerful writing strategies of assia djebar and toni morrison – differentiation of the depictions of otherness through literature. *Utrecht University, MA Literary Studies*, 8-46.
- Cebbar, A. (2003). *Aşk ve Fantazyası*. (Çev. Ayşegül Sönmezay). İstanbul: Can Yayınları.
- Dağcı, Ş. (İşkence). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 04.Eylül.2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iskence>
- Fûğâlî, B. (2015). Mu'cemu'l-kaşası'l-Cezâriyyîn fi'l-ğarnî'l-İşrîn. Menşûrâtü Maḥberi'l-Baḥs fi'd-Dirâsâti'l-Edebiyye ve'l-İnsâniyye.
- Gökgöz, T. (2022). Frankofon cezayir edebiyatında feminist bir isim: Âsiye Cebbâr, Seher Maşkaraoğlu ve Muhammet Yasin Çakır (Ed.), *Sosyal bilimler ışığında kadın (edebiyat, sosyoloji ve felsefe yazıları)* (s. 192-214). Kilis Yedi Aralık Üniversitesi.
- Gökgöz, T. (2019). Modern Cezayir Edebiyatı. Akdem Yayınları.
- Havutçu, A. (2013). Mukayeseli Hukuktaki Gelişmeler Işığında Türk Medeni Kanunu Açısından Zorla Evlenme Probleminin Değerlendirmesi Consideration of the Problem of Marriages under Compulsion to Turkish Civil Code in the Light of the Developments in the Comparative Law. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, (8), 0-1382. <https://doi.org/10.19168/jyu.20175>.
- Öğüt, S. (Fidyeye). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 03.Eylül.2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fidyeye>
- Öztekin, A. (2010). Siyaset Bilimine Giriş. Siyasal Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 01 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 03 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 04 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Yılmaz, A. T. (2017). Taher ben jelloun ve assia djebar'ın yapıtlarında değişen kadın imgesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yılmaz, H. (2005). Gelenek, gelenekçilik ve gelenekselcilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1 (3), 39-53. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55994/768196>

35. Türk Dialektlerinin Leksikografi Sorunu¹

Cihangir KIZILÖZEN²

APA: Kızılözen, C. (2025). Türk Dialektlerinin Leksikografi Sorunu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 595-606. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Öz

Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Türk cumhuriyetlerinde yapılan dil çalışmalarının başında sözlükçülük çalışmaları yer almaktadır. Bu sözlüklerin bir bölümü, Türk dialektleriyle ilişkili sözlüklerdir. Hazırlanan dialektler arası sözlüklerin temel sorunu, yöntem sorunudur. Bugüne değin yapılan dialektler arası sözlük çalışmalarında yöntem sorunu tartışılmamıştır. Bunun nedeni; daha önce var olan İngilizce – Türkçe sözlük gibi diller arası sözlükçülük geleneğinde kullanılan yöntemlerin benimsenmiş olmasıdır. Bu çalışma, diller arası sözlükçülük geleneğinde kullanılan yöntemin, dialektler arası sözlükler için doğru bir yöntem olmadığını; dialektler arası sözlüklerin kendine özgü bir yöntemle hazırlanması gerektiğini savunmaktadır. Bağımsız bir dilde kullanılan herhangi bir sözcüğün; bağımsız olan başka bir dilin ağızlarında herhangi bir türevi bulunmaz. Bu bağlamda İngilizcede “sığ” anlamında kullanılan *shallow* sözcüğü örnek verilebilir. Türkçenin hiçbir ağızında *shallow* sözcüğünün kökçeği yoktur. Dolayısıyla İngilizce – Türkçe sözlüklerde *shallow* sözcüğünün karşısında yalnızca “sığ” yazılır. Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüklerinde geçen *tayaz* sözcüğünün de karşısında “sığ” yazılmıştır. İngilizce *shallow* örneğinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde kullanılan *tayaz* sözcüğünün Türkiye Türkçesi ağızlarında karşılığı olmasaydı, söz konusu sözcüğün yalnızca “sığ” olarak anlamlandırılması doğru olurdu. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında *dayaz* sözcüğü, “sığ” anlamında yaşamaktadır. Bu durumda Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüğünde geçen *tayaz* sözcüğünün karşısında ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılan “sığ” sözcüğüyle birlikte Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan *dayaz* sözcüğünün de eklenmesi gerekmez miydi? Bu örnek üzerinden yola çıkarak Türk dialektleri arası sözlük çalışmalarının yeni bir yöntem ihtiyacı vardır denebilir. Bu yöntemin en önemli özelliği, ölçünlü dille birlikte ağızların da dialektler arası sözlükçülük çalışmalarına eşlik edecek olmasıdır.

Anahtar kelimeler: Leksikografi, Türk dialektleri, Dialektler arası sözlükçülük

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.01.2025-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assoc. Prof., Gümüşhane University, Faculty of Literature, Turkish Language and Literature Department Gümüşhane (Gümüşhane, Türkiye), **eposta:** cahangir@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4202-1868> **ROR ID:** <https://ror.org/00r9t7n55> **ISNI:** 0000 0004 0369 6808 **Crossref Funder ID:** 100019997

The Problem of Lexicography of Turkish Dialects³

Abstract

Following the collapse of the Soviets, lexicographic studies are at the forefront of the language studies conducted in the Turkish republics that gained their independence. Some of these dictionaries are dictionaries related to Turkish dialects. The fundamental problem of the prepared inter-dialect dictionaries is the problem of method. The problem of method has not been discussed in the inter-dialect dictionary studies conducted to date. The fundamental reason for this is that the methods used in the previously existing inter-dialect lexicographic tradition, such as the English-Turkish dictionary, have been adopted. This study argues that the method used in the inter-dialect lexicographic tradition is not a correct method for inter-dialect dictionaries; inter-dialect dictionaries should be prepared with a method specific to them. No derivative of any word used in an independent language is used in the dialects of another independent language. There is no cognate of the English word shallow “sığ” in any dialect of Turkish. Therefore, only “sığ” is written opposite the word *shallow* in English-Turkish dictionaries. The equivalent of the English word *shallow* “sığ” in Kazakh Turkish is *tayaz*. In Kazakh Turkish - Turkey Turkish dictionaries prepared with the interlingual lexicography method, the word *tayaz* is written as “sığ”. As in the English *shallow* example, if the word *tayaz* used in Kazakh Turkish did not have an equivalent in Turkey Turkish dialects, it would be correct to give the meaning of the word as “sığ”. However, in Turkey Turkish dialects, the word *dayaz* lives on in the meaning of “shallow”. In this case, we can add the word “dayaz” used in Turkey Turkish dialects together with the word “sığ” used in standard Turkey Turkish against the word *tayaz* in the Kazakh Turkish - Turkey Turkish dictionary. Based on this example, it can be said that Turkish dialect dictionary studies need a new method. The most important feature of this method is that dialects will accompany the interdialect lexicography studies together with the standard language.

Keywords. Lexicography, Turkish dialects, Inter-dialect Lexicography

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 12.01.2025-**Acceptance Date:** 20.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Diller arası sözlükçülük geleneği çok eskiye dayanır. Dünyanın ilk sözlüğü olarak bilinen Urra Hubullu, Sümerce-Akadca bir sözlüktür (Kocapınar 2015: 136). Türkçenin ilk iki dilli sözlüğü 1971 yılında gün ışığına çıkan *Dîvânu Lügat-it-Türk'tür*. Her ne kadar *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* birçok sözcük, Türkçenin çeşitli diyalektlerindeki kullanım biçimlerine göre yer almış olsa da bu eser, diyalektler arası bir sözlük değildir. Türkçenin diyalektler arası sözlükçülük geleneği, Çağatay Türkçesi – Oğuz Türkçesi sözlükleriyle başlar. Bu sözlüklerin temel amacı, Nevâî'nin şiirlerini açıklamaya yöneliktir. Dolayısıyla çok yönlü olmadıklarından nicelik yönünden zengin sayılmazlar. Türkçenin diyalektler arası sözlükçülük çalışmaları daha çok 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, çağdaş Türk diyalektleriyle ilgili yapılan sözlükçülük çalışmalarına eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışmamızda diyalektler arası sözlükçülük çalışmalarında kullanılan *mevcut yöntemin* yetersizliğine değinildikten sonra *yeni yöntemin* ayrıntıları, Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüklerinden seçilen örnekler üzerinden ele alınmıştır. İlk aşamada ölçünlü Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan ancak ölçünlü Kazak Türkçesinde etkin biçimde kullanılan yirmi örnek seçildi. İkinci aşamada; bu örneklerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanım durumuna bakıldı. Üçüncü aşamada Kazak Türkçesinden seçilen örneklerin ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde kullanılıp kullanılmadığı gözden geçirildi. Son aşamada; çalışmaya kaynaklık eden Kazak Türkçesindeki örneklerin Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarındaki kullanım durumu mercek altına alındı.

Çalışmada *tek dilli* sözlükler için *dil içi* sözlük, *çok dilli* sözlükler için *diller arası sözlük*, Türk diyalektleriyle ilgili sözlükler için *diyalektler arası* sözlük tanımlaması yapılmıştır. Diller arası sözlüklerin hazırlanmasında belli bir yöntem vardır. Ancak Türkçenin diyalektleriyle ilgili sözlüklerinin hazırlanmasında herhangi bir özgün yöntemin bulunmadığı görülüyor. Günden güne gelişen Türk devletleri, Türk toplulukları arasındaki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler, hiç şüphesiz aralarındaki iletişim dilinin de ön plana çıkardığını ve giderek iletişim dilinin daha da önem kazanacağını göstermektedir. Bu çalışma, Türkçenin diyalektleri arasında yazılacak sözlüklere yeni bir bakış açısı getirmek, Türk diyalektleri arasındaki anlaşma düzeyinin yükselmesine katkı sunmak amacıyla ele alınmıştır.

Çalışmada ölçünlü Türkiye Türkçesi için *Türkçe Sözlük* (çevirim içi), Azerbaycan Türkçesi için *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti*, Kazak Türkçesi için *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* kullanılmıştır. Güney Azerbaycan Türkçesiyle ilgili derlenmiş herhangi bir sözlük bulunmadığından bu alanla ilgili örnekler, bölgede yaşayan kaynak kişilere sorulmuştur.

İnceleme

Dil içi ve diller arası sözlüklerin hazırlanmasında belli bir yöntem vardır. Ancak yaptığımız araştırmalarda Türk diyalektleriyle ilgili sözlüklerin hazırlanmasında herhangi bir özgün yöntemin bulunmadığını gözlemledik. Diyalektler arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem, diller arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntemin aynısıdır. Bu yöntem, diller arası sözlüklerin hazırlanmasında herhangi bir sorun oluşturmamaktadır ancak diyalektler arası sözlükçülük bağlamında bu yöntemin yetersiz kaldığı görülüyor. Konuyu somutlaştırmak için İngilizce-Türkçe sözlükte geçen *shallow* sözcüğünü örnek verebiliriz. İngilizce *shallow*, doğal olarak Türkçenin hiçbir yazılı ve sözlü kaynaklarında yoktur. Bu sözcüğün Türkçe karşılığı “sığ”dır. Ancak bu durum Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüklerinde geçen *tayaz* (таяз) için geçerli değildir. Kazak Türkçesinde “sığ” anlamında kullanılan *tayaz*, Türkçe Sözlük'te yer almaz ancak bu sözcüğün t->d- değişimine uğramış *dayaz* “sığ”

biçimi, Türkiye Türkçesi ağızlarından *Isparta, Amasya, Bayburt, Sarıkamış, Iğdır, Kars, Ağrı, Bitlis, Diyarbakır, Muş, Sivas* ağızlarında etkin biçimde kullanılmaktadır (Derleme Sözlüğü: *dayaz* maddesi). Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü'nde *tayaz* (таяз) sözcüğünün anlamı, “derin olmayan, sığ” biçiminde verilmiştir (Koç, Bayniyazov 2003: 526). Nedeni ise *dayaz* sözcüğünün Türkçe Sözlük'te yer almamış olmasıdır. Temel sorun şu: Kazakça *tayaz* sözcüğü, İngilizce *shallow* gibi mi değerlendirilmelidir? İngilizce *shallow* gibi önüne yalnızca “sığ” mı yazılmalı, yoksa “sığ” ile birlikte Türkiye Türkçesinin on bir ağızında kullanılan *dayaz* da yazılmalı mıdır? Bu sorun, bütün diyalektler arasında yapılan sözlük çalışmaları için geçerlidir. Görünen o ki diyalektler arası yapılan bütün sözlük çalışmalarında diller arası sözlükçülükte kullanılan yöntem esas alınmıştır. Bu çalışma, Türk diyalektleriyle ilgili yapılacak sözlük çalışmalarında; diller arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntemin değil de başka bir yöntemin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. İleri sürdüğümüz bu yeni yöntem, diyalektler arası sözlüklerin hazırlanmasında; ölçünlü diyalektlerin yanı sıra ağızların da göz önünde bulundurulması gerektiğini önermektedir.

Araştırmamız dört aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada Kazak Türkçesinde sıklık kullanımı yüksek olan ancak Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlükte yer almayan 20 sözcük seçilmiştir. İkinci aşamada bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılıp kullanılmadığına bakılmıştır. Üçüncü aşamada söz konusu 20 sözcüğünün ölçünlü Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde (Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati) geçip geçmediği araştırılmıştır. Dördüncü aşamada ise Türkçenin yazı dili olarak kullanılmadığı Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarında bu 20 sözcüğü kullanım durumu mercek altına alınmıştır. Araştırmaya dâhil ettiğimiz; yazı dili olarak kullanılan üç Türk diyalekti (ölçünlü Kazak Türkçesi, ölçünlü Türkiye Türkçesi, ölçünlü Azerbaycan Türkçesi) ile iki Türk ağızında (Türkiye Türkçesi ağızları), Güney Azerbaycan Türkçesi ağızları) kullanım örnek sözcüklerin kullanım oranları aşağıdaki çizelelerde gösterilmiştir.

1. Kazak Türkçesinde sıklık kullanımı yüksek olan ancak Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlükte yer almayan 20 sözcük şöyledir:

		Ölçünlü Kazak Türkçesi	Türkçe Sözlük
1	Söz	Şık (Шық)	Ø
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø
2	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø
3	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø
	Anlam	Zil, қолокол, bell	Ø
4	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø
5	Söz	Melim (Мәлим)	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø

6	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø
	Anlam	Sokak, улица, Street,	Ø
8	Söz	Endi (Енді)	Ø
	Anlam	Şimdi, сейчас, now,	Ø
9	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø
10	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø
11	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø
12	Söz	Aışa (Алша)	Ø
	Anlam	Aış, боярышник, hawthorn	Ø
13	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø
14	Söz	Kızba (Қызба)	Ø
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø
15	Söz	İyis (Иіс)	Ø
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø
16	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø
	Anlam	Ov-, массировать, massage	Ø
17	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø
	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø
18	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø
19	Söz	Birge (Бірге)	Ø
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø

20	Söz	Kayı (Қайшы)	Ø
	Anlam	Макас, ножницы, scissors	Ø

Çizelge I: Ölçünlü Kazak Türkçesi - Ölçünlü Türkiye Türkçesi

2. Bu 20 sözcükten 12'si Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır:

		Kazak Tilinin Sözdigi	Türkçe Sözlük	Türkiye Tür. Ağız. Söz
1	Söz	Alşa (Алша)	Ø	Alça
	Anlam	Алч, боярышник, hawthorn	Ø	Ахоры, erik
2	Söz	Birge (Бирге)	Ø	Birge
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø	Серіктес, ortak
3	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırğa
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø	Сырға, küpe
4	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now	Ø	Енді, şimdi
5	Söz	Kayı (Қайшы)	Ø	Kayı
	Anlam	Макас, ножницы, scissors	Ø	Қайшы, makas
6	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Kızma
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø	Бөртпе, isilik
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çiğ
9	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapşır-
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø	Тапсыр-teslim et-
10	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
11	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Tokta-
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø	Демалу, dinlen-
12	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yahşı

	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø	Жақсы, iyi
13	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Ø
14	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø	Ø
	Anlam	Zil, қолокол, bell	Ø	Ø
15	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Ø
16	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Ø
17	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ø
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø	Ø
18	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Ø
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø	Ø
19	Söz	İyis (Иіс)	Ø	Ø
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø	Ø
20	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ø
	Anlam	Ov-, массировать, massage	Ø	Ø

Çizelge II: Ölçünlü Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Ağızları

3. Ölçünlü Azerbaycan Türkçesine bakıldığında bu 20 sözcükten 14'ünün kullanıldığı görülüyor:

		Ölçünlü Kazak Türkçesi	Türkçe Sözlük	Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi
1	Söz	Aışa (Алша)	Ø	Aışa
	Anlam	Aış, боярышник, hawthorn	Ø	Aхоры, erik
2	Söz	Birge (Бирге)	Ø	Birge
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø	Бирге, birlikte
3	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırğa
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø	Сырға, küpe
4	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now	Ø	Енді, şimdi

5	Söz	Kayı (Қайшы)	Ø	Qayı
	Anlam	Макас, ножницы, scissors	Ø	Қайшы, makas
6	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ülgü
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø	Үлгі, örnek
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çiğ
9	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapşır-
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø	Тапсыр-teslim et-
10	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
11	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Toхта-
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø	Тоқта, dur-
12	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yaqsı
	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø	Жақсы, iyi
13	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Soraq
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø	Іздеу, arama
14	Söz	İyis (Иіс)	Ø	İy
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø	Иіс, koku
15	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Ø
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø	Ø
16	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Ø
17	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø	Ø
	Anlam	Zil, қолокол, bell	Ø	Ø
18	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Ø

19	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Ø
20	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ø
	Anlam	Ov-, массажировать, massage	Ø	Ø

Çizelge 1: Ölçünlü Kazak Türkçesi - Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi

Türkçenin bir yazı dili olarak kullanılmadığı Güney Azerbaycan Türkçesinde ağızlarında; bu 20 sözcüğün kullanım durumunu görmek istedik. İran Türk ağızlarıyla ilgili (Güney Azerbaycan Türk ağızları da buna dahil) derlemeye dayalı herhangi bir sözlük yapılmamıştır. Güney Azerbaycan’da çıkan sözlükler, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde hazırlanan sözlüklerin Arap alfabesine aktarılmasından ibarettir. Bu nedenle dar bir alan söz varlığı üzerinde yoğunlaştık. Bu doğrultuda Erdebil iline bağlı Halhal (Hıms) ağızlarında; bu 20 sözcüğün kullanılıp kullanılmadığını arařtırdık⁴. Araştırmamız sonucunda Kazak Türkçesinden seçtiğimiz 20 sözcüğün 20’sinin de Halhal ağızlarında kullanıldığını gözlemledik.

		Kazak Tilinin Sözdigi	TS	Güney Azerbaycan Türkçesi (İran)
1	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çığ
2	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Bükül
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Бүкүл, bütün
3	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø	Qınqıro
	Anlam	Zil, колокол, bell	Ø	koyun/geçi zili
4	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Sepkil
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Секпил, çil
5	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Mēlim
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Мәлим, belli
6	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street,	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now,	Ø	Енді, şimdi

⁴ Kaynak eden kişiler: 1) Gülistan Tesellizade, 2) Ali (Enam) Tarverdizade, 3) Mehdi Atabekî.

9	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ülgi
	Anlam	<i>Örnek, образец, sample</i>	Ø	<i>Үлгі, örnek</i>
10	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Soraq
	Anlam	<i>Soru, вопрос, question</i>	Ø	<i>Издеу, arama</i>
11	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırqa
	Anlam	<i>Küpe, серьга, earring</i>	Ø	<i>Сырға, küpe</i>
12	Söz	Alşa (Алша)	Ø	Alça
	Anlam	<i>Ahç, боярышник, hawthorn</i>	Ø	<i>алхоры, erik</i>
13	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapşır-
	Anlam	<i>Teslim et-, подать, to submit</i>	Ø	<i>Тапсыр-, Teslim et-</i>
14	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Qızma
	Anlam	<i>Sıtma, малярия, malaria</i>	Ø	<i>Қызба, sıtma</i>
15	Söz	İyis (Иіс)	Ø	İy
	Anlam	<i>Koku, запах, smell</i>	Ø	<i>Koku, uic</i>
16	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ökele-
	Anlam	<i>Ov-, массировать, massage</i>	Ø	<i>Уқала-, ov-</i>
17	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yaççı
	Anlam	<i>İyi, хорошо, good</i>	Ø	<i>Жақсы, iyi</i>
18	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Toxta-
	Anlam	<i>Dur-, останавливаться, stop</i>	Ø	<i>Тоқта, dur-</i>
19	Söz	Birge (Бірге)	Ø	Birge
	Anlam	<i>Birlikte, вместе, together</i>	Ø	<i>Birge, birlikte</i>
20	Söz	Kayşı (Қайшы)	Ø	Qeyçi
	Anlam	<i>Makas, ножницы, scissors</i>	Ø	<i>Қайшы, makas</i>

Çizelge 1: Ölçünlü Kazak Türkçesi – Güney Azerbaycan Türkçesi Ağızları

Sonuç

Bu araştırmada birbiriyle ilintili iki ayrı konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi, Türk diyalektleri arasında yapılacak sözlük çalışmalarının yöntemi, ikinci ise Türk diyalektleri arasında yapılacak sözlük çalışmalarında ağızların önemi konusudur. Türk diyalektleri arasında hazırlanan

sözlükler, hep iki yabancı dille ilgili hazırlanan sözlükler için kullanılan yöntemle ele alınmışlardır. Kazak Türkçesi –Türkiye Türkçesi sözlüklerinin hazırlanmasında kullanılan yöntem ile Türkçe – İngilizce sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem aynıdır. Bu yöntemle hazırlanan *Kazak Türkçesi –Türkiye Türkçesi Sözlüğü*’nde; Kazakça yirmi sözcüğün değişkesi, kökteşi, türevi yoktur. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanım oranı %0 olan bu örneklerin %60 Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaktadır. Ölçünü Azerbaycan Türkçesinde bu sözcüklerin %70’i kullanılmaktadır. Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarında ise bu kullanım oranının %100’e yükseldiğini görüyoruz. Bu veriler, ölçünlü Türk dialektlerinin birbirine bağlanmasında ağızların bir köprü görevi üstlendiğini gösteriyor. Bu oranlar ayrıca Türk boylarının iletişim dilinde; ağızların nedenli önemli olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi bu veriler, dialektler arası sözlük çalışmalarına ağızların da eşlik etmesi gerekliliği ortaya çıkıyor.

Kaynakça

Derleme Sözlüğü, Çevirim içi.

Kocapınar, Pelin (2015). *Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme*, Gazi Türkiyat, Bahar 2015/16: 129-141

Koç, Kenan; Aybek Bayniyazov; Vehbi Başkapan (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara.

Orucov, Eliheyder, Behruz Abdullayev, Nergiz Rehimzadeh (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*, Bakü.

Tarama Sözlüğü, Çevirim içi.

Türkçe Sözlük, Çevirim içi.

36. Osmanlı Dönemi Lübnan'da Karikatür Gazeteciliđi¹

Faruk ÖZTÜRK²

APA: Öztürk, F. (2025). Osmanlı Dönemi Lübnan'da Karikatür Gazeteciliği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 607-617. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Öz

1908 Osmanlı Anayasası, Arap basını için yeni bir soluk getirmiştir. Yetkililer, mizahî ve eleştirel gazetelerin akımı karşısında şaşkına dönmüştür. Mizahî ve eleştirel anlamda, 18 gazete kurulmuş ve bu gazeteler çizim ve tasvir yoluyla yasak getiren politikalara karşı gelmiştir. Konu başlıkları, yerel yaşamın güncel meselelerinden oluşmuştur. Dili de halk arasında konuşulan samimi bir üslupla yazılmıştı. 1908-1914 yılları arasında Osmanlı dönemindeki Mizahî gazetecilik, sürenin kısılalığı ve yetkililerin yeniden uyguladığı sansür nedeniyle yeterince gelişmemiştir. Aynı zamanda, dönemin ekonomik zorlukları ve basım kaynaklarının yetersizliği de bu gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle karikatür sanatı, sanatsal ve grafik anlamda tam olarak gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme süreciyle birlikte toplumsal ve siyasî eleştirilerin yansıması olarak karikatürlerin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Bu makale, Osmanlı dönemi Lübnan'da karikatür gazeteciliğinin gelişimi, dil ve sanat özellikleri ile sansürle ilişkisini incelemektedir. Karikatürlerin, mizah yoluyla halkın eleştirel görüşlerini nasıl aktardığı, otoriteye karşı dolaylı bir muhalefet aracı olarak nasıl kullanıldığı ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gazetecilik, Karikatürler, Lübnan, Osmanlı Devleti

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.11.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Turkish Language and Literature Department Gümüşhane (Gümüşhane, Türkiye), **eposta:** turkceogreti-mi@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9137-8687> **ROR ID:** <https://ror.org/048b6qs33> **ISNI:** 0000 0004 0399 5672 **Crossref Funder ID:** 100018957

Cartoon Journalism in Ottoman-Era Lebanon³

Abstract

The 1908 Ottoman Constitution brought a new wave of freedom to the Arab press. The authorities were caught off guard by the sudden rise of satirical and critical newspapers. In this context, 18 satirical and critical newspapers were established, challenging restrictive policies through illustrations and cartoons. The topics primarily focused on current issues in local life. They were written in a colloquial and intimate style. However, satirical journalism during the Ottoman period between 1908 and 1914 did not fully develop due to the short duration of this era and the renewed censorship imposed by the authorities. In addition, the economic difficulties of the time and the lack of printing resources also had a negative impact on this development. As a result, the art of caricature did not reach its full artistic and graphic potential. Journalism in the Ottoman Empire, alongside the modernization process, provided an opportunity for the widespread use of caricatures as a form of social and political criticism. This article examines the development of cartoon journalism in Ottoman-era Lebanon, focusing on its linguistic and artistic features and its relationship with censorship. It explores how caricatures conveyed the public's critical views through humour and served as an indirect means of opposition against authority.

Keywords: Journalism, Caricatures, Lebanon, Ottoman Empire

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 22.11.2024-**Acceptance Date:** 20.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

1908 Osmanlı Anayasası, Arap basını için yeni bir soluk getirmiştir. Yetkililer, mizahî ve eleştirel gazetelerin akını karşısında şaşkına dönmüştür. Mizahî ve eleştirel anlamda, 18 gazete kurulmuş ve bu gazeteler çizim ve tasvir yoluyla yasak getiren politikalara karşı gelmiştir. Konu başlıkları, yerel yaşamın güncel meselelerinden oluşmuştur. Dili de halk arasında konuşulan samimi bir üslupla yazılmıştı. 1908-1914 yılları arasında Osmanlı dönemindeki Mizahî gazetecilik, sürenin kısalığı ve yetkililerin yeniden uyguladığı sansür nedeniyle yeterince gelişmemiştir. Aynı zamanda, dönemin ekonomik zorlukları ve basım kaynaklarının yetersizliği de bu gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle karikatür sanatı, sanatsal ve grafik anlamda tam olarak gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazeteciliğin gelişimi, dönemin toplumsal, siyasî ve kültürel dönüşümlerine ayna tutan bir süreç olarak dikkat çeker. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketleri ile ivme kazanan Osmanlı basını, toplumun çeşitli kesimlerinin düşüncelerini, eleştirilerini ve mizah anlayışını yansıtan bir mecra haline gelmiştir. Bu dönemde, gazete sayfalarında yer bulan ve güncel olaylara, siyasî figürlere ya da toplumsal meselelere ironik bir dille yaklaşan karikatürler de Osmanlı toplumunda basın yoluyla mizahın bir aracı olarak önem kazanmıştır.

Karikatür, o dönem Osmanlı basınında sadece eğlence unsuru olarak değil, aynı zamanda halkın düşüncelerini, siyasî eleştirilerini ve sosyo-kültürel gözlemlerini ifade ettiği bir araç işlevi görmüştür. II. Abdülhamid dönemi ile birlikte sansür uygulamalarının artması, siyasî konularda doğrudan eleştiriyi zorlaştırırsa da karikatür sanatı, dolaylı anlatımlar ve sembollerle muhalif düşünceleri ifade edebilmenin bir yolu olmuştur. Mizah dergilerinin ve gazetelerin sayfalarında yer alan karikatürler, halkın devlet ve toplumsal yapıya dair algılarını şekillendiren ve bazı durumlarda gizli eleştiriler sunan etkili bir mecra olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş coğrafyasındaki en dinamik kültürel bölgelerden biri olan Lübnan, 19. yüzyılda Osmanlı'nın modernleşme çabaları çerçevesinde basın alanında da hareketlilik göstermiştir. Osmanlı Lübnan'ında gazetecilik, sadece haber paylaşımı değil, aynı zamanda siyasî, dinî ve kültürel tartışmaların yürütüldüğü bir mecra hâline gelmiştir. Bu makalede, Osmanlı Dönemi Lübnan'ında gazeteciliğin gelişimi, toplum üzerindeki etkileri ve bu sürecin ulus inşa süreçlerine olan katkısı ele alınacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu ve Lübnan'da Basının Doğuşu

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Tanzimat reformları ile başlayan modernleşme süreci, basının gelişimini hızlandırmış ve basın, reformların tanıtılması için önemli bir araç haline gelmiştir. Osmanlı hükümeti, basın aracılığıyla devlete bağlılık fikrini yaymayı ve merkezî yönetimle uyumlu bir toplum inşa etmeyi amaçlamıştır (Ayalon, 1995). Lübnan'da basının gelişiminde Fransız misyoner okulları, yerel Hristiyan toplumun etkisi ve özellikle Beyrut'un kozmopolit yapısı etkili olmuştur. Bu ortamda, 1858'de Arapça olarak yayımlanan El Ahbar gibi gazeteler Osmanlı'nın merkezi ideolojisini yansıtmaktan çok yerel talepleri ve reform isteklerini öne çıkarmıştır (Magout, 2019).

Beyrut, Osmanlı döneminde Arap dünyasında gazeteciliğin merkezi konumuna gelmiştir. Lübnan'da yayımlanan Hadikatü'l Ahbar (Bahçelerin Gazetesi) gazetesi, Arapça basının öncülerinden biri olarak Osmanlı yönetiminin reform yanlısı politikalarına başlangıçta destek vermiş, ancak zamanla bölgesel özerklik taleplerine yönelik bir platform oluşturmuştur (Visser, 2014). Hadikatü'l Ahbar, okuyucularına toplumsal farkındalık kazandırarak yerel ve bölgesel sorunları Osmanlı yönetimine duyurmayı

amaçlamış, aynı zamanda Arap dilini ve kültürünü yüceltmıştır (Makdisi, 2002).

Osmanlı Dönemi Gazeteciliğinde Karikatür

19. yüzyıl Osmanlı modernleşme sürecinin bir parçası olarak basın, halkın gündelik yaşama dair eleştirilerini ifade ettiği bir araç haline gelmiştir. Gazete sayfalarında karikatürler, toplumsal ve siyasî meselelere dair Mizahî yorumların yansıdığı bir ifade biçimi olmuştur. 1908 Osmanlı Anayasası sonrası özgürlük ortamının kısa süreli de olsa güçlenmesi, Mizahî ve eleştirel yayınların artmasına yol açmıştır (Hebbet, 1908). Ancak, bu özgürlük dönemi kısa sürmüş ve sansür politikaları tekrar uygulamaya konulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme sürecinin bir parçası olarak halkın ifade özgürlüğüne olan ihtiyacı karşılamak ve toplumsal bilinç yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Osmanlı basını, ilk dönemlerde devlet politikalarına bağlı bir şekilde gelişmiş olsa da, 19. yüzyılda yurt içi ve yurt dışı kaynaklı gazetelerin etkisiyle daha eleştirel bir kimlik kazanmaya başlamıştır (Tüveynî, s. 1). Gazetecilik, Osmanlı toplumunda bilgi aktarımı, siyasî eleştiri ve toplumsal olayları tartışma mecrası olarak işlev görmüştür. Bu dönemde basının özgürlük arayışının, baskıcı yönetimlerle sürekli bir çatışma halinde olduğu görülmektedir (Tüveynî, s. 1).

Gazeteciliğin, halkın sesi olarak kamusal alandaki rolü özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte önemli ölçüde genişlemiştir. Bu dönemde artan gazetelerin sayısı ve yayımlanan eleştirel içerikler, Osmanlı toplumunun sosyo-politik yapısında dönüşümlere yol açmıştır (Tüveynî, s. 1). Osmanlı yönetimi ise, baskı ve sansür politikalarıyla gazetecilerin bu özgürlük arayışını sınırlandırmaya çalışmıştır. Ancak, gazeteciler toplumun gerçek taleplerini yansıtarak bu baskıcı uygulamalara karşı direniş göstermişlerdir. Osmanlı dönemi gazeteciliğinde, otoritenin baskılarına rağmen halkın aydınlanmasına katkı sağlama çabası, özgür düşüncenin ve eleştirel bakış açısının kalıcılığını sağlamıştır (Tüveynî, s. 1). Bu makale, Osmanlı İmparatorluğu'nda karikatürlerin gazetecilikteki yeri ve etkisini ele almaktadır.

Karikatür Gazeteciliğinin Başlangıcı

Osmanlı İmparatorluğu'nda karikatür gazeteciliği, II. Abdülhamid döneminde sansürün etkisi altında gelişmeye başlamış, özellikle mizah dergileri ile ön plana çıkmıştır. Osmanlı mizah yayınlarında, sansür nedeniyle doğrudan siyasî eleştirilerden kaçınılsa da dolaylı yollarla otoriteye yönelik eleştiriler yapılmıştır. Beyrut'ta yayımlanan mizah dergileri, karikatür sanatı ile mizahî ve eleştirel bir bakış açısını halkla buluşturmuştur (Al-Himāra, 1910).

1911 yılında, o dönemde en yüksek sayıda uzmanlaşmış yayın yapan altı Mizahî gazete yayımlandı. Bunlar: Nâṭūr'un al-Hamiş gazetesi, Selām'ın al-ḳalamu'l-'arīḏ gazetesi, Malik'in al-mudelel gazetesi, Murād'ın Assaḏ dān gazetesi, bilinmeyen kişilere ait Kereküz ve Yā'cūc ve Yā'cūc gazeteleridir. Bu kadar yüksek sayının bulunması bulaşıcı özgürlük gücüne aittir. Öylece Himāra serisinin 1910'dan 1914'e kadar süren yayınları dışında, bazı diğer yayımlar tek sayı ile de olsa devam etmiştir. Çoğu derginin çizimlerini yapan sanatçılar olarak, çinkografi uzmanları Tayāra ve Liyen ön plandadırlar.

Mizahî Yayınların Özellikleri

Mizahî gazeteler genellikle yerel yaşamı ve halkın gündelik dertlerini konu edinmiştir. Gazetelerde kullanılan dil, halkın kolayca anlayabileceği bir üslup ile kaleme alınmış, çizimlerde ise sanatsal olarak sade ve basit bir tarz benimsenmiştir. Gazetelerin bazılarında, “eşek” figürü gibi hayvan sembollerine yer verilmiş, otoriteye eleştiri bu tür Mizahî unsurlarla ifade edilmiştir. Bu sembolik anlatım, halkın yaşamını doğrudan yansıtarak Mizahî ve eleştirel bakış açısının aracı olmuştur (Himāratu Baladina,

1910).

Sansür ve Karikatür Gazeteciliği Üzerindeki Etkisi

II. Meşrutiyet ile başlayan özgürlük dönemi, sansür baskısının kısa süreli olarak hafiflediği bir dönemdir. Ancak, Mizahî gazete ve dergilerin halk üzerindeki etkisini fark eden yetkililer, sansür uygulamalarını tekrar yürürlüğe koymuştur. Bu süreçte, bazı karikatür dergileri kapatılmış, sanatçılar ise baskıya uğramıştır. Örneğin, Hımāratu balādinā gazetesinin yayımları, otoriteye yönelik eleştiriler barındırdığı için durdurulmuş ve gazetenin sahipleri cezalandırılmıştır (Assa' dān, 1911).

Osmanlı Devleti, Tanzimat reformları ile basın gelişimine destek verse de, özellikle II. Abdülhamid döneminde basın üzerindeki denetimi artırmıştır. Osmanlı yönetimi, Lübnan'da yayımlanan gazetelerin merkezî hükümete karşı eleştirel bir çizgi izlemesini engellemek amacıyla sıkı bir sansür uygulamıştır (El-Richani, 2021). Osmanlı sansür politikaları, özellikle ulusal kimlik ve özerklik konularında hassas olan Lübnanlı gazetecileri kısıtlamış, ancak gazeteciler sansüre rağmen özerklik ve reform taleplerini dillendirmeye devam etmişlerdir. Örneğin, **Nafir Suriye** gazetesi, Osmanlı yönetiminin Lübnan üzerindeki denetimini eleştirerek özerklik taleplerini savunmuştur (Beška, 2024).

Karikatürlerin Sanatsal ve Dilsel Özellikleri

Osmanlı dönemi karikatürleri, belirli sanatsal çizgilere ve konu unsurlarına dayanarak ele alınmıştır. Çizimler, kalın ve ince çizgilerle sadeleştirilmiş, perspektif ve gölgeleme gibi sanatsal detaylar genellikle ihmal edilmiştir. Karikatürlerde yer alan karakterler, toplumdaki farklı tabakaların temsilcisi olarak çizilmiş, halk ve elit kesimi betimleyen unsurlar kullanılmıştır. Dili bakımından Mizahî yayınlar, hem edebi Arapça hem de yerel halkın dilini içeren bir üslupla kaleme alınmıştır (Al-bağla, 1913).

Osmanlı Dönemi Lübnan Gazeteciliğinde Temel İlkeler

Özgürlük ve Cesaret: Gazetecilik, otoriteye karşı bağımsız ve özgür bir ruh gerektirir. Gazeteciler, haklarını savunma konusunda korkusuz olmalı ve otoritenin baskısına boyun eğmeden halkın yanında yer almalıdır (Tüveynî, s. 1).

Basın Özgürlüğünü Kısıtlama Yöntemleri: Sansür, hapis cezası, resmi medya ve muhalif görüşlerin engellenmesi gibi kısıtlama araçları tarih boyunca kullanılmıştır. Basın, bu baskılarla mücadele ederek ifade özgürlüğünü koruma çabasını sürdürmüştür (Tüveynî, s. 1).

Yasal Düzenlemeler ve Mesleki Dayanışma: Gazetecilik, hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmaya çalışılmış, ancak yasaların adil uygulanması için mesleki birliktelik ve dayanışma önem kazanmıştır. Yasalar özgürlükleri korusa da uygulayıcıların tutumu belirleyici olmuştur (Tüveynî, s. 1).

Toplumsal Baskılar: Basına yönelik tehditler sadece otoritelerden değil, toplumun kendisinden de gelebilir. Fiziksel saldırılar ve sosyal baskılar, gazeteciliğin objektifliğini ve bağımsızlığını tehdit eder (Tüveynî, s. 1).

Ekonomik Etkiler: Gazeteler, finansal bağımsızlıklarını koruyarak daha özgür olabilir. Bağımsız gazeteler, reklam ve sponsor gibi ekonomik baskılardan uzak durarak okuyuculara dayalı bir finansman yapısını benimser (Tüveynî, s. 1).

Halkla Güven İlişkisi: Gazetecilik, halkla karşılıklı güven ilişkisine dayanmalıdır. Bu güven, gazetecilere toplumu bilgilendirme ve yönlendirme sorumluluğunu yükler. Gazeteciler, toplumun sesi olarak kamusal sorumluluğa sahiptir (Tüveynî, s. 1).

Osmanlı Dönemindeki Mizahî Gazetelerin Listesi

Lübnan'da yayınlanan bazı mizah dergileri edebî, eleştirel, mizahî, komik, alaycı ve resimli olarak sınıflandırılmıştır. Karikatürler ise isimlerini halk hafızasından esinlenerek almışlardır. Örneğin: Hebbet, Hıt bi'l-hırc, al-ķalamu'l-´arīd, Abū Nevās, Kerekūz, al-mudellel, Assa´ dān, Carāb al-kurdī ve Cuħa. Bu dergiler aşağıda tabloda gösterilmiştir. (Tüveynî, 122).

Mizahî gazeteler hem edebî Arapçayı hem de yerel lehçeyi kullanmışlardır. Al-Hāmiş gazetesindeki şu ifade buna güzel bir örnek teşkil etmektedir: “Biz, üç sınıfa yazıyoruz. Halk dilini gerektiğinde ve farklı sebeplerle kullanırız; burası tartışma yeri değil. Diyelim ki ben bir Türküm ve hiç Arapça bilmiyorum. Eğer bundan hoşlanmazlarsa, Arapçayı bırakır ve eski bir Türkçe kullanırım.” (Al-Hāmiş, 1911)

İsim	Anlamı	Kuruluş tarihi	Sahibi	Yeri
Hebbet	Esti değişim yeli	1908	Ĥalil Kāmlē	Beyrut
Al-mutaķid	Eleştirici	1908	Muħammed Bākır	Beyrut
´ivāz	Hacivat	1909	?	?
al-ħurc	Heybe	1909	Metri al-ħurc	Beyrut
al-rāvī	Anlatıcı	1910	Ṭānīyūs ´Abdu	Beyrut
Ĥimāratu Baladina	Yurdumuzun dişi eşeği	1910	Tavfiķ Cānā	Beyrut
al-Himāra	Dişi eşek	1910	Tavfiķ Cānā	Beyrut
al-hamiş	Dipnot	1911	Hasan al-Naṭūr	Beyrut
al-ķalamu'l-´arīd	Kalın kalem	1911	Abdurrahman Selam	Beyrut
Kerekūz	Karagöz	1911	Salah Murad	Trablus
al-mudellel	şımarık	1911	Muħammed Münir al-malik	Trablus
Assa´ dān	Maymun	1911	Muħammed Salah murad	Trablus
Ĥimāratu'l-cebel	Dağ eşeği	1913	Tavfiķ Cānā	Beyrut
al-bağla	Dişi katır	1913	Tavfiķ Cānā	Beyrut
Abū Nevās (Lübnanlı)	Lübnanlı Abū Nevās	1913	Muħammed Suphi ´uķda	Fırn alşubbak

Carāb al-kurdī	Kürt Çuvalı ⁴	1914	Tavfiq Cānā	Beyrut
Cuḥa (Ḥaṭiya)	Nasreddin Hoca	194	Ferid Kufurī	B' abda
Yā 'cūc ve Mā 'cūc	Yecūcle Mecūc	??	???	???

Osmanlı Dönemindeki Mizahî Karikatürlerin Özellikleri

Osmanlı döneminde karikatür çizimi iki ana unsura dayanmaktaydı: Çizim konusu ve sanatsal çizimler.

Çizim konusunun unsurları arasında

- İnsanî unsurlar: Elit tabaka ve halk.
- Hayvanî unsurlar: Yük hayvanı, binek ve kuş gibi evcil hayvanlar.
- Bitkisel unsurlar: Ağaç ve sebze gibidir.
- Doğal unsurlar: Dağlar ve nehirler gibidir.
- Başka unsurlar: Evler, saraylar, yemekler, giyimler, aletler, sayılabilir.

Karikatürde sanatsal çizimlerde ise şunlara dikkat edilirdi:

- Düz, eğri ve kırık çizimler.
- Kalınlığı ince, orta (çoğunlukla) ve kalın (azınlıkla) olarak değişen çizimler.
- Gölgeleme.
- Perspektif kurallarının ihlâli.

Sonuç

Osmanlı döneminde Lübnan basını, sadece haber paylaşımı değil, aynı zamanda Arap kültürü ve dili için bir koruma alanı oluşturmuştur. Arap entelektüelleri, gazetecilik aracılığıyla Osmanlı yönetiminde Arap kültürünün önemini vurgulamış ve Arap dünyasında siyasî bir uyanışa öncülük etmiştir. Lübnan'da gazetecilik faaliyetleri sayesinde toplumsal ve siyasî bilinçlenme artmış, bu durum Arap dünyasında bağımsızlık ve özerklik taleplerinin yayılmasına zemin hazırlamıştır (Ayalon, 1995; Makdisi, 2002).

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak halkın toplumsal ve siyasî eleştiri ihtiyacını karşılayan önemli bir mecra hâline gelmiştir. Dönemin gazeteciliği, otoriter yapının baskıcı politikaları karşısında direnç göstererek, ifade özgürlüğünü savunma ve toplumu bilinçlendirme görevini üstlenmiştir. Özellikle karikatür gazeteciliği, Mizahî ve eleştirel üslubu ile Osmanlı toplumunun sesini yansıtan önemli bir araç olarak öne çıkmıştır (Tüveynî, s. 1).

Osmanlı gazeteciliği, başlangıçta devlet kontrolünde gelişmiş olsa da, özellikle II. Meşrutiyet sonrası

⁴ Her şeyi içine alan torba anlamında mecazi olarak kullanılan bir deyimdir.

dönemde özgürlük arayışı hız kazanmış, halkın gündelik yaşamına dair sorunlar ve siyasî eleştiriler basın aracılığıyla görünür hale gelmiştir. Bu süreçte, mizah dergileri ve karikatür gazeteleri, toplumsal olaylara ve siyasî figürlere yönelik eleştirilerin dolaylı yollarla ifade edilmesini sağlamıştır. Karikatürler, Osmanlı yönetimindeki sansür uygulamalarına rağmen, halkın yaşadığı zorlukları Mizahî bir dille aktararak toplumsal farkındalığı artırmıştır. Bu yönüyle karikatür gazeteciliği, devletin baskıcı politikalarına karşı halkın sesi olmayı başarmıştır (Hebbet, 1908; Al-Himāra, 1910).

Karikatür gazeteciliğinin, halkı bilinçlendirme ve eleştirel düşünceyi teşvik etme açısından özgün bir yeri vardır. Osmanlı gazeteciliğinin bu alanı, sansür baskısına rağmen siyasî eleştiri ve Mizahî yorumları toplumla buluşturmuş, halkın aydınlanma sürecine katkıda bulunmuştur. Bu Mizahî yayınlar, halkın yaşamını yansıtan sade ve anlaşılır bir dil kullanarak, okur kitlesinin genişlemesini sağlamış; aynı zamanda sosyal tabakalaşmalar arasındaki farkları mizah yoluyla ifade etmiştir. Çeşitli sembollerle güçlendirilen bu karikatürler, toplumsal olayları, yönetici sınıfa karşı eleştirel bir bakışla ele almıştır. Osmanlı toplumundaki “eşek” figürü gibi semboller ise, yönetici sınıfın halktan kopukluğunu Mizahî bir üslupla yansıtmıştır (Al-bağla, 1913; Hımāratu Balādinā, 1910).

Baskılara rağmen gazeteciler, halkın düşüncelerini ifade eden birer sözcü olarak hareket etmiş; toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme görevini üstlenmiştir. Osmanlı dönemindeki basın, ifade özgürlüğünü koruma mücadelesinde, sansür ve baskıya karşı direnç göstererek toplumsal sorumluluğu benimsemiş ve halkın sesi olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı karikatür gazeteciliği, mizah ve eleştiri yoluyla otoriter yapıya karşı dolaylı muhalefet işlevini sürdürmüştür; aynı zamanda halkın gündelik sorunlarını Mizahî bir yaklaşımla aktarmıştır (Tüveynī, s. 1).

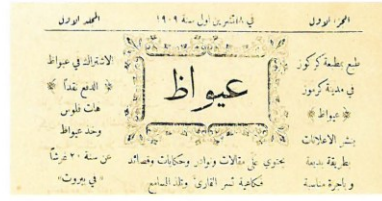
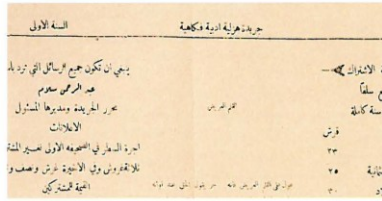
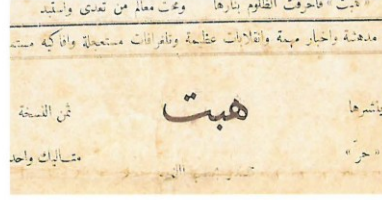
Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu’nda gazetecilik, modernleşmenin getirdiği toplumsal ve siyasî dönüşümlerle birlikte halkın düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü sağlamış; karikatür ve mizah yoluyla eleştirel bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu süreç, basının toplum üzerindeki etkisini artırarak toplumsal bilinçlenmeyi teşvik etmiş; modern bir kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunmuştur. Osmanlı basını, dönemin zorluklarına rağmen özgürlüğü savunarak, tarihsel bir miras bırakmıştır.

Osmanlı Dönemi Lübnan'da Yayınlanan Karikatür Gazeteleri

صحافة الكاريكاتور في العهد العثماني

- 1 هبت، بيروت، خليل كامله، 1908
Habbet, 1908
- 2 الهامش، بيروت، حسن الناظور، 1911
Al-Hamech, 1911
- 3 عيواط، 1909
Twaaz 1909
- 4 القلم العريض، بيروت، عبد الرحمن سلام، 1911
Al-Qalam Al-Arid, 1911
- 5 الخرج، بيروت، متري الخرج، 1909
Al-Khourj, 1909
- 6 كراكوز، طرابلس، صلاح مراد، 1911
Karakouz, 1911
- 7 الراوي، بيروت، طانيوس عيبد، 1910
Ar-Rawi, 1910
- 8 المدلل، طرابلس، منير الملك، 1911
Al-Moudallal, 1911
- 9 حمارة بلدنا، بيروت، توفيق جانا، 1910
Himarat Baladna, 1910
- 10 السعدان، طرابلس، صلاح مراد، 1911
As-Sa'dan, 1911

136 | قرن من الصحافة في لبنان

11. جراب الكردي، بيروت،

توفيق جانا، 1914

Jrab Al-Kurdi, 1914

12. أبو نواس (اللبناني)، نهر،

بيروت/لبنان،

محمد صبحي عقدة، 1913

Abou Nawass, 1913

13. ياجوج وماجوج،

Yajouj Wa Majouj

14. حمارة الجبل، بيروت،

توفيق جانا، 1913

Himant Al-Jabal, 1913

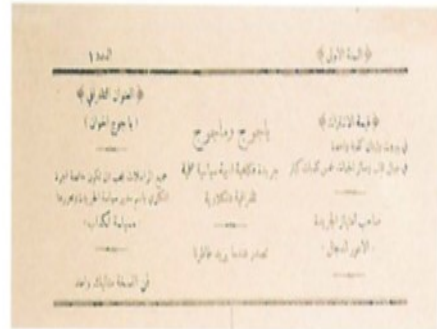
10

11

12

13

Kaynakça

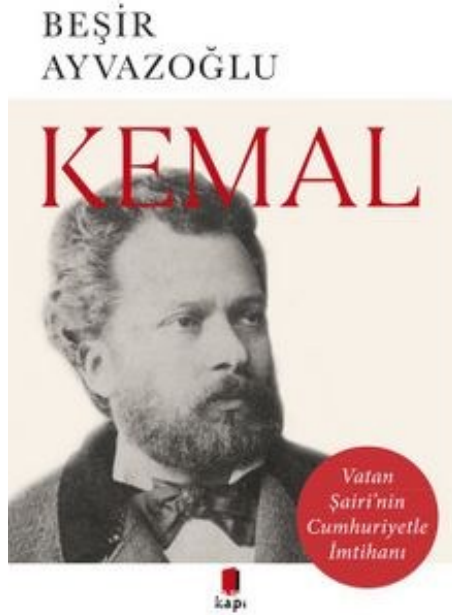
- Hebbet (1908): Hebbet dergisi giriş makalesi. Beyrut: Hebbet Yayınları.
- al-Himāra (1910): Al Himāra gazetesinin ilk sayısı. Beyrut: Al Himāra Yayınları.
- Assa' dān (1911): Assa' dān gazetesi başyazısı. Trablus: Assa' dān Yayınları.
- al-bağla (1913): Albağla gazetesinin eleştirel karikatürleri. Beyrut: Al-bağla Yayınları.
- Ĥimāratu Balādinā, (1910): Halk ve otorite üzerine eleştirel karikatürler. Beyrut: Ĥimāratu Balādinā Yayınları.
- Ayalon, A. (1995): The Press in the Arab Middle East: A History. Google Books.
- Ĝassān Tūveynī, (2010): قرن من الصحافة في لبنان ١٩٥٨-١٨٥٨ : al-muassatu 'l-lubnāniyya^{tu} li-l'maktabati 'l-vataniyya^{ti}, Bayrut 2010, ss.:120-126.
- Beşka, E. (2024): "From Press Boom to Consolidation: The Circulation of Palestinian Arabic Periodicals in the Late Ottoman Era (1908–1914)." Asian and African Studies.
- Dierauff, E. (2020): Translating Late Ottoman Modernity in Palestine: Debates on Ethno-Confessional Relations and Identity in the Arab Palestinian Newspaper Filastīn (1911–1930).
- al-Richani, S. (2021): "Lebanon: A Faltering Mesh of Political and Commercial Interests." Arab Media Systems.
- Magout, M. (2019): "Secularity in the Syro-Lebanese Press in the 19th Century." American Journal of International Law.
- Makdisi, U. (2002): "Ottoman Orientalism." The American Historical Review.
- Traboulsi, F. (2012): A History of Modern Lebanon. OAPEN Library.
- Visser, R. W. (2014): "Identities in Early Arabic Journalism: The Case of Louis Şābūnjī." PhD Thesis, University of Amsterdam.

T1. Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık Kemal: “Vatan Şairi’nin Cumhuriyet’le İmtihanı- Beşir Ayvazoğlu”¹

Seçil OKUMUŞ²

APA: Okumuş, S. (2024). Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık Kemal, *Kemal: “Vatan Şairi’nin Cumhuriyet’le İmtihanı- Beşir Ayvazoğlu”*, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 618-621. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800388>

“En iyi sanat yapıtlarının her zaman hayatta kalacağını varsaymak yaygın bir tutumdur; hatta bu yapıtların kalıcılığının sahip oldukları estetik değerin kanıtı olduğu varsayılır. kanonlaştırma projesi, belli yapıtların, üslupların ve türlerin yazgısını kollayarak bu süreci işletir ve görünür hale getirir. ama kanonluk mekanizmaları hayatta kalmayı doğal, apaçık ve hak edilmiş bir şey olarak göstererek metinleri korumak için başvurulan sınıflandırma stratejilerini gizler. toplumsal grupların sınıflandırma gücünü elde etmek verdikleri mücadeleyi örtbas eder.”³

Bir metnin kanonik hale gelmesi, onun seçilme ve kabul edilme süreçlerinin ardından uzun süreli bir meşruiyet kazanmasıyla bağlantılıdır. Devletler, toplumsal bütünlüğü sağlamak amacıyla, toplumun değerlerini ve duygularını bir arada tutacak bir ağ oluşturmaya ihtiyaç duyarlar. Özerk bir devletin kurulması ve bunun pekiştirilmesi eylemine dayanan milliyetçilik, bu devletin varlığını sürdürmesi için kolektif bir anlatı üretimi, etnik çeşitliliklerin homojenleştirilmesi ve ortak bir ideolojinin yurttaşlara benimsetilmesi hedefini taşır. 1930’lu yıllarda modern Türk edebiyatının inşa sürecinde, bazı metinlerin otoritesi güçlendirilirken, bazıları da kanonik statülerinden çıkarılmıştır. Beşir Ayvazoğlu’nun *Kemal: Vatan Şairi’nin Cumhuriyet’le İmtihanı* adlı eseri, kanonik bir figür olarak kabul edilen Nâmık Kemal’in Cumhuriyet’in ilk yıllarında kanon dışına itilme sürecini ayrıntılarıyla inceler. Eser, Atatürk ve İnönü dönemlerinde Nâmık Kemal çevresinde yaşanan tartışmalar ve çatışmalar üzerinden dönemin bir portresini çizmektedir.

Nâmık Kemal’in Divan edebiyatına yönelik eleştirileri, onun edebiyat alanında getirdiği yenilikçi yaklaşımlar ve Osmanlı modernleşme sürecindeki öncü rolü; Divan edebiyatını "güzel giyinmiş bir cenaze" olarak nitelendirmesi, eski edebiyatın zamanının geçtiğini ve devrini doldurduğunu, dolayısıyla

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.11.2024-**Kabul Tarihi:** 04.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025 **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800388>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı / PhD Student, Istanbul University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Department of New Turkish Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** secilokumuss@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8336-4007> **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21>, **ISNI:** 0000 0001 2166 6619, **Crossref Funder ID:** 501100002657

³ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018, s. 101.

toplumun yenilikçi ve daha çağdaş bir edebiyat anlayışına ihtiyaç duyduğunu ifade etmesi; sade bir dili tercih etmesi; yazıları ve söylemleri ile milliyetçilik, özgürlük ve insan hakları gibi kavramların Osmanlı toplumunda yerleşmesinde ve halk arasında bilinçlenme yaratılmasında önemli bir rol oynaması onun kanon dışına çıkartılmadığını yahut çıkartılamayacağını düşündürür. Nâmık Kemal'in "Türkiye'de insan haklarının bayrağını ilk kaldıran adam"⁴ olması, "ruhunu muhitinin en güzidelerinden ta halk insanlarına kadar ayrı hararetle sindirmiş"⁵ bir siyasinin daha tasavvur edilememesi her daim kanonda olduğu algısı oluşturur. Ancak Nâmık Kemal'in, 2. Meşrutiyet'in ilanına kadar edebi kanon içerisinde belirgin bir yer edinemediği görülmektedir. Beşir Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in kabri yapılırsa da mezarının ziyaret edilmemesi meselesine dair Nizamettin Hasip Çandarlı'nın şu sözlerini aktarır: "on dokuz sene zarfında büyük edibin ruhunu takdis ve taziz için mezarı başına gitmek değil, hatta uzaklardan cehren ona bir Fatih bile gönderme(nin)" cinayet işlenmiş gibi ağır bir suç" olarak görüldüğünü nakleder. Ayvazoğlu, İkinci Meşrutiyet'e kadar yok sayılan Nâmık Kemal'in mezarını ziyaret etmenin yasaklanmasının fikirlerini görmezden gelmeyi mümkün kılmadığına işaret ederek; Meşrutiyet yıllarına kadar onun eserlerinin gizli bir şekilde okunduğunu, şiirlerinin ezberlendiğini ve yaşadığı zorlukların abartılarak bir kahraman kültürünün yavaş yavaş inşa edildiğini belirtir. Ayvazoğlu, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra giderek artan bir şekilde Nâmık Kemal'e duyulan hayranlığa dikkat çekmektedir. Özellikle "Vatan Yahut Silistre" adlı piyesinin, Ahmet Fehim Efendi'nin aktarımıyla, "her köşe başında" sahnelenerek yaygın bir ilgiyle karşılandığını belirtir. Bunun yanı sıra, Nâmık Kemal kartpostallarının büyük ilgi gördüğünü vurgular. Ayvazoğlu ayrıca, 1894 yılında bir deprem sonucunda ciddi zarar gören Nâmık Kemal'in mezarının 1915 yılında yeniden onarıldığını ifade eder.

Ayvazoğlu, 1930'lara gelindiğinde Nâmık Kemal'in edebiyat dünyasındaki kanonik statüsünün sarsılmaya çalışıldığını vurgular. 1930'larda Nâmık Kemal aleyhinde oluşan eleştirel atmosferden önce de eleştirilerin varlığına dikkat çeken Ayvazoğlu, bu bağlamda Saadettin Nüzhet imzasıyla yayımlanan bir eseri örnek verir. Söz konusu eserde, Nâmık Kemal'in dönemin bilimsel anlayışları ışığında hiçbir alanda gerçek bir âlim olarak kabul edilemeyeceği, her alanda yüzeysel bir bilgi birikimine sahip olduğu, ancak herhangi bir disiplinde derinleşmediği ifade edilir. Ayrıca, Nâmık Kemal'in özgürlükçü düşüncesinin küçümsenerek ele alındığına işaret edilir.

1929 yılında başlatılan "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasının sonucunda, Nâmık Kemal etrafında iki ana kutbun oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu kutuplardan ilki, Nâmık Kemal'in edebi kanondaki yerinin zedelenmesinden rahatsızlık duyan kesimi temsil ederken; diğer kutup, Nâmık Kemal'in kanondaki statüsünü tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyen bir grup olarak görülmektedir. Ayvazoğlu, bu kampanyayı "edebi olmaktan ziyade ideolojik bir nitelik taşıyan kavga" olarak nitelendirir ve kampanya neticesinde oluşan ideolojik ve edebi çatışmaların, Nâmık Kemal'in kanon içerisindeki konumunu yavaş yavaş zedelediğine işaret eder. Kampanyanın başlangıcında, Zekeriya Sertel'in putlaştırılmış tüm edebiyatçıları tahtlarından indirme kararı aldıklarını ve bu çerçevede ilk hedef olarak Nâmık Kemal'i seçtiklerini belirttiğine değinen Ayvazoğlu, sonrasında Resimli Ay dergisinin, Nâmık Kemal hakkında bir anket düzenleyerek onu yücelten yanıtları yayımladığını ifade eder. Ayvazoğlu, Resimli Ay'ın bu hamlesini "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasının neden olduğu tepkilere karşı bir savunma niteliği taşıdığını ve yaptıklarının aslında Nâmık Kemal'in başlattığı düşünce hareketinin devamı olduğu izlenimini vererek kendi konumlarını güçlendirmeyi amaçladıklarını iddia eder.

Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in edebi kanon dışına çıkarılıp çıkarılmayacağı konusundaki belirsizliğe dikkat

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 419.

⁵ Yahya Kemal Beyatlı'dan aktaran Beşir Ayvazoğlu, *Kemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihani- Beşir Ayvazoğlu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2024, s. 41.

çeker ve Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Heyeti'nin, Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bey'den, lise öğrencilerine yönelik bir biyografi kaleme almasını talep ettiğini belirtir. Ayvazoğlu'na göre, Ali Ekrem'in yazdığı bu biyografi, Resimli Ay'ın “Putları Yıkıyoruz!” kampanyasını haklı çıkarmaya çalışan bir tür hagiografik eser, yani menakıpname niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, Ali Ekrem'in babasını idealize ederek adeta bir “ermiş portresi” çizdiği değerlendirilmesini yapar.

Ayvazoğlu, “Putları Yıkıyoruz!” kampanyasının, Genç Türk Edebiyatı Birliği'ni harekete geçirdiğini ve buradaki gençlerin, itibarsızlaştırılmaya çalışılan “milliyetçi şöhretlere” sahip çıkmak amacıyla bir el ilanı bastırdıklarını belirtir. Ayrıca, 1934 yılında düzenlenen Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Ruşeni'nin Nâmık Kemal aleyhinde sarf ettiği sözlerin ve bu sözlere karşı bir yanıt verilmesinin engellenmesinin, kamuoyunda ve özellikle Darülfünun gençleri arasında ciddi bir rahatsızlığa yol açtığını ifade eder. Bu bağlamda, Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gören iki öğrencinin, İsmail Habib'e gelerek, Millî Türk Talebe Birliği olarak bir Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp ihtifali düzenlemeyi planladıklarını ve bu etkinlikte kendisinin de bir konuşma yapmasını istediklerini ilettiklerini aktarmaktadır.

Ayvazoğlu, Nâzım Hikmet'in Nâmık Kemal'i eleştirmesi üzerine, Nihal Atsız'ın "Komünist Don Kışotu Proleter-Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaşa" başlıklı on iki sayfalık bir broşür hazırladığını belirtir. Bu broşürde, Atsız'ın Nâmık Kemal'e yönelik saldırılara karşı duyduğu tahammülsüzlüğün izlerinin görülebileceğini ifade eder. Ayvazoğlu, ayrıca İsmail Habib'in, Nâmık Kemal'in 47. ölüm yıldönümünde İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yaptığı konuşmadan bir alıntı yapar: “Fakat Nâmık Kemal'in her şeyini soyduktan, çırılçıplak bıraktıktan sonra gene ortaya koskoca bir dev kaldı.” Bu sözler Nâmık Kemal'in edebi kanondan silinmesinin pek mümkün olmadığını ve onun düşünsel mirasının derinliğini vurgular.

Harf inkılabının amaçlarından birinin yeni nesillerin eski harfli literatüre ulaşmasını engellemek, ilki 1932'de yapılan Türk Dili Kurultaylarının temel amacının “sadece Tanzimat öncesinin dilini ve edebiyatını değil, sonrasını da tasfiye etmek” olarak betimleyen Ayvazoğlu, 1929'lu yıllarda eski harfleri bilmeyen gençlerin varlığından, bilenlerin de eski metinlerine ulaşmasının zor olduğundan söz eder. Ayvazoğlu 1935'li yıllarda ise Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, adeta bir sansür heyeti gibi işlediğini ve yazılar, kitaplar, tiyatro oyunları ve sinema filmlerini gerekçe göstermeksizin yasakladığını vurgulamaktadır ve ayrıca yasaklanan eserler arasında *Vatan Yahut Silistre* ve *Kara Bela* gibi eserlerin var olduğunu belirtmektedir.

Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in edebiyat kanonundan silinmesi sürecinin giderek daha yoğun bir şekilde sürdüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Ayvazoğlu'nun ayrıntılarıyla aktardığı Kemal Tahir'in, dönemin önde gelen aydınları olan Falih Rıfki, Vâ-nû, Hüseyin Cahit, Peyami Safa, Ercüment Ekrem, Nâzım Hikmet ve Suad Derviş gibi isimlere yaptığı yedi soruluk anketin bu sürecin derinliğine ve kapsamına ışık tutmakta olduğu görülür. Ayvazoğlu'na göre bu anket dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerine dair önemli ipuçları sunmakta; aydınların, Nâmık Kemal'in düşünsel mirasına yönelik tavırlarını ve edebiyat anlayışlarını yansıtmaktadır. Örneğin Ayvazoğlu, Kemal Tahir'in hazırladığı anketin, Zahir Sıtkı ve Millî Türk Talebe Birlikleri (MTTB) tarafından sert bir şekilde tepkiyle karşılandığını ifade etmektedir. Ayvazoğlu, MTTB'li gençlerin hızla harekete geçerek bir broşür aracılığıyla anketi eleştirdiklerini ifade eder.

Ayvazoğlu'nun belirttiğine göre Nâmık Kemal'in bir efsane olarak yeniden canlanması ve edebiyat kanonuna dahil edilmesi süreci, 1938 yılı itibariyle hız kazanmaya başlamıştır. Ayvazoğlu'na göre bu dönemde, Nâmık Kemal'in kültürel ve ideolojik mirası, hem devlet düzeyinde hem de entelektüel

Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık Kemal Kemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihanı- Beşir Ayvazoğlu" / Okumuş, S.

çevrelerde yeniden gündeme gelmiş; onun edebi ve toplumsal katkıları, özellikle ölümünün 50. yılı ve sonrasında 100. yılı münasebetiyle yapılan anma etkinlikleri ve yayınlar aracılığıyla yeniden hatırlatılmıştır. Bu gelişmeler, onun edebi kimliğinin yeniden inşası ve kanona kabulü sürecinin başlangıcını işaret etmektedir.

Sonuç olarak Ayvazoğlu'nun kitabında ortaya koymaya çalıştığı farklı Nâmık Kemal portreleri, Nâmık Kemal'in Türk edebiyatındaki çok yönlü yerini ve etki alanını derinlemesine ortaya koymaktadır. Örneğin Ayvazoğlu'nun sunduğu portrelere göre bir tarafta, yaşamış olduğu dönemde "vatan şairi" olarak yüceltilen ve efsaneleşen bir Nâmık Kemal figürü bulunurken, diğer tarafta ise Atatürk'ün ölümüne kadar edebiyat kanonundan çıkarılmaya çalışılan bir Nâmık Kemal yer almaktadır. Öte yandan Zekeriya Sertel'in eleştirisinde, "burjuva şairi" olarak tanımlanan ve onun, kendi sınıfının çıkarlarını savunurken ahlâk ve vatan sevgisinden bahsetmesine rağmen, sarayın maddi desteğiyle yaşamış bir portre olarak sunulan Nâmık Kemal portresinin karşısında Yahya Kemal için "tarihte Türk milliyetini en doğru şekilde temsil eden birkaç şahsiyetten biri" ve "Türkçeyi güçlü bir şekilde, gür sesiyle yeniden diriltten" bir yazar olarak görülen Nâmık Kemal portresi durmaktadır. Ayvazoğlu'nun sunduğu bu çok yönlü portreler, Nâmık Kemal'in edebiyat tarihindeki yerinin çok çeşitli olduğunu göstermektedir.

Bugünden bakıldığında, Nâmık Kemal'in hemen hemen tüm edebiyat tarihleri ve okul müfredatlarında yer alması, onun Türk edebiyatı ve kültüründeki yerinin sürekli ve vazgeçilmez olduğu ve her daim kanonda kendisine yer bulduğu algısını yaratmaktadır. Ancak Ayvazoğlu'nun eseri İkinci Meşrutiyet sonrasında Nâmık Kemal'in edebiyat kanonundaki seyri, başlangıçta kanon içerisinde kabul edilmesinin ardından bir süreliğine dışlanması ve nihayetinde yeniden kanona dahil edilmesi sürecini göstermektedir. Ayvazoğlu, bu dinamik süreci, yalnızca Nâmık Kemal'in edebi mirasının şekillenmesi açısından değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik çatışmaların bir yansıması olarak da değerlendirerek okuyucuya sunmaktadır. Bu süreç, kanonun yalnızca edebi bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal değişimlerin etkisiyle şekillenen bir kültürel alan olduğunu gözler önüne sermektedir.

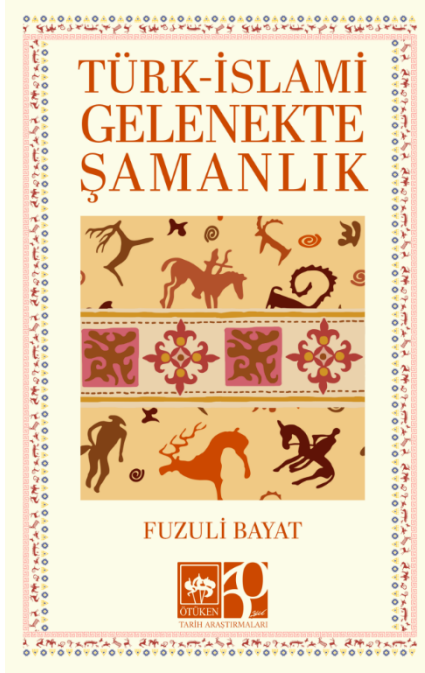
Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir. (2024). *Kemal "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihanı*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Jusdanis, Gregory. (2018). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2012). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

T2. İslamileşmiş Şamanizm Kavramına Yeni Bir Bakış: Fuzuli Bayat'ın *Türk-İslami Gelenekte Şamanlık* Adlı Eseri Üzerine"¹

Mehmet DEVREZ²

APA: Devrez, M. (2024). İslamileşmiş Şamanizm Kavramına Yeni Bir Bakış: Fuzuli Bayat'ın *Türk-İslami Gelenekte Şamanlık* Adlı Eseri Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 622-627. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14801480>

Kültür değişimleri yaşayan toplumların eski kültürlerini tamamen terk etmedikleri, ona ait bazı unsurları olduğu gibi, bazı unsurları da yeni kültüre adapte ederek korudukları sosyolojik bir gerçektir. Bu durum bilhassa yeni bir dini kabul eden insan topluluklarının dinî anlayışlarında somutlaşmaktadır. Türkler de İslamiyet'e geçiş sürecinde eski inançlarını tamamen terk etmemiş; İslamiyet'e uygun olanları olduğu gibi, uygun olmayanları da İslami bir kılıfa sokarak kültürel devamlılığı koruma yoluna gitmişlerdir. Bu noktada İslami motiflerle kaplı bir Şamanist sistem ortaya çıkmıştır ki araştırmacılar buna, "İslamileşmiş Şamanizm" adını vermektedir.

İslamileşmiş Şamanizm kavramı, bilhassa 20. yüzyılda birçok araştırmacı tarafından inceleme konusu yapılmıştır. Bu konuda yayımlanan en son eserlerden biri, Prof. Dr. Fuzuli Bayat'ın 331 sayfalık *Türk-İslami Gelenekte Şamanlık* adlı çalışmasıdır. Kitap, 2024 yılı Kasım ayında Ötüken Neşriyat bünyesinde, M. Bilal Erimez editörlüğünde yayımlanarak okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

Eser, "Ön Söz", "İslami Şaman ve/veya 'İslamlaşan' Şamanlık Kurumu", "İslami Şaman ve/veya İslamlaşan Şaman Anlayışı", "İslami Dönemde Kutsanmış Kadınlar: Moma ve/veya Bibi Kültü", "Sufi Şamanlığı veya Evliya Kültü", "Şamanist Kültür Üzerinde Kurumsallaşan Halk Sufi Grupları", "Rus ve Sovyet İşgaline Karşı Sufi-Şaman Direnişi", "İslami Dönemde Şamanın İyileştirme Yöntemleri" adlı bölümlerden oluşmakta; kitabın sonunda ek olarak "Kaynakça" ve "Dizin" bulunmaktadır.

"Ön Söz" adlı bölümde, kitabın konusu, yazılış amacı, önemi; bunlarla beraber konunun teorik ve metodolojik çatısı açıklanmıştır. Kitapta, Türklerin İslamiyet, Hristiyanlık ve Lamaizm öncesi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Kitap Değerlendirme, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.12.2024-**Kabul Tarihi:** 04.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025 **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14801480>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** mehmet.devrez@ogr.iu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-1199-5088>, **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21>, **ISNI:** 0000 0001 2166 6619, **Crossreff Funder ID:** 501100002657

yaşamlarının aslî unsurlarından biri olan Şamanlığın, İslamiyet'e geçişten sonraki durumunun, işlevselliğinin ve pratik açıdan varlığının korunmasının konu edildiği belirtilmiştir. Yazar, konuyu ziyadesiyle önemsemektedir zira Müslüman Türk toplumunun bünyesindeki Şamanist unsurların tespit edilmesi, Türk kimliğinin sosyal, psikolojik ve ahlaki yönlerinin de tespit edilmesi demektir. Bu kültürel kodların öğrenilmesi, topluma kendi kimliğiyle yaşamının, var olmanın ve bütüncül olarak bir millet hâlinde kalabilmenin anahtarlarını sunacaktır. İlerleyen satırlarda konuya yaklaşımını ve yöntemini detaylandıran yazar, İslamlaşmış Şamanizm kavramını, "İslami Şamanlık" ve "İslamlaşan Şamanlık" olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. İslami Şamanlık, Türk kültürünün genelinde varlık gösteren, İslamiyet öncesi inanç ve uygulamaların tümü olarak ele alınmakta; geleneksel yaşamdan kopamayan Müslüman evliyaların, işanların, dedelerin, seyitlerin, duanaların, bibilerin, halfaların ve dervişlerin bu gruba mensup olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan İslamlaşan Şamanlık ise kültür icracısı olan şamanların Müslüman donundaki yeni varlık şekli olarak ifade edilmektedir. Bakşılar, perihanlar, falbinler ve momalar gibi İslamlaşmak zorunda kalmış, bu yüzden şaman geleneğini İslamiyet'ten sonra yaşatan kişiler de bu gruba mensup addedilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Şamanlık kurumunun ve Şamanist inançların muhtelif devirlerde gördüğü baskılardan da bahsedilmiştir. Söz gelimi, Çarlık Rusya'sında Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma, Sovyet devrinde ise anti-din propagandasına maruz kalan Şamanlık, sonraki devirlerde de resmî İslam'ın ve Selefilik/Vahhabilik gibi ekstremist akımların baskısı altında kalmıştır. Bu noktada mezkûr tutumlar eleştirilmiş, böylesi yaklaşımların millî kültüre vereceği zararın büyüklüğü gösterilmeye çalışılmıştır; bununla beraber ilahî bilginin sadece yazılı varyantını değil, aynı zamanda sözlü versiyonlarını da öğrenmenin gerekliliği ifade edilmiştir.

"İslami Şaman ve/veya 'İslamlaşan' Şamanlık Kurumu" adlı birinci bölümde, konunun anlaşılması için evvela bazı soruların cevaplanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. İslamlaşma süreciyle birlikte Orta Asya'da bir Şamanlık kalmış mıdır ve kalmışsa hangi düzeyde varlığını sürdürmektedir? Bugün İslamiyet'le bağdaşmayan örf ve âdetler, ritüel ve uygulamalar hangi şartlar altında varlığını korumuştur? Bu unsurların Şamanlıkla bağlantısı hangi seviyededir? Yazara göre tüm bu soruların cevabını bulmak için İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk yaşantısına yoğunlaşmak ve Şamanist kalıntılar olarak görülen inanç ve pratiklerin kökenlerini incelemek gerekmektedir. Bu inceleme işlemi gerçekleştirilirken, Şamanist kalıntıların canlılığını koruma usulleri de göz önünde bulundurulmalıdır: Bu unsurlar, hem resmî dinden ayrı olarak, onunla paralel bir biçimde hem de İslamiyet'le birleşerek hayatîyetini korumaktadır. Diğer yandan, bu bölümde, "İslami Şamanlık" ve "İslamlaşan Şamanlık" arasındaki ayrım daha da detaylandırılmıştır. Söz gelimi, "İslamlaşan Şamanlık", Türk-Müslüman dünyasında görülen son Şamanlık, "İslami Şamanlık" ise bir tür neo-şamanlık olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, mezkûr anlayışlara dair kişi ve kurumlar da açıklanmaktadır. Bakşı, falbin, perihan gibi kavramların nitelikleri, yayılma sahaları, muhtelif coğrafyalarda isimlendirilme biçimleri ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bu bölümle ilgili önemli bir diğer husus ise Sibiry Şamanlığıyla Orta Asya Şamanlığının mukayese edilmesidir. Bu mukayese, bir bakıma İslam öncesi şamanla İslam sonrası şamanın mukayesesi anlamına gelir. Yine bu durum, İslami Şamanlığın ontolojisini anlamak açısından da önem arz etmektedir. Bu noktada, Orta Asya Şamanlığı ile Sibiry Şamanlığı arasında işlevsel açıdan bazı farklılıklar müşahade edilmektedir. Örneğin, Sibiry şamanlarının aslî görevleri olan doğaya, yeraltı ve gökyüzü tanrılarına kurban sunmak, ölünün ruhunu öteki dünyaya göndermek, mevsimsel merasimler düzenlemek gibi hususlar Orta Asya Şamanlığında görülmemektedir. Bu eylemlerin bir kısmı unutulmuş, bir kısmı da İslamiyet'in resmî din adamlarının görev alanına dâhil edilmiştir. Bununla beraber kavramsal değişimler de ortaya çıkmıştır: Kamlığa zikir, körmöslere cin/şeytan, hami ruhlara peri, şaman hastalığına şıh kesel yani şeyh hastalığı denmeye başlanmıştır. Değişimlerin yanında benzer tarafların da bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Bilhassa İslam öncesi şamanlardaki seçilmişlik düşüncesi, şamanın ruhlarla cinsî münasebeti ve erginlenmesi Orta Asya Şamanlığında da varlığını

sürdürmektedir.

“İslami Şaman ve/veya İslamlaşan Şaman Anlayışı” adlı ikinci bölümde, öncelikle halk sufizminin temellerinin Şamanlıkta aranması gerektiği üzerinde durulur. Bu bağlamda tarikat büyüğü ile şamanın paralelliklerinden söz edilir. Bir çalgı eşliğinde yüksek sesle zikir, vecd hâlinin gerçekleşmesi gibi hususlar bir şeyhle şamanı birbirine yaklaştırmaktadır. Bu noktada, Şamanizm ile ilgili unsurların neden tasavvuf kılıfıyla varlığını sürdürdüğü de sorgulanmaktadır. Yazara göre, eski inançlara bağlı olan çeşitli Türk boyları, geleneksel/resmî İslam’dan ziyade tasavvufa eğilimlidir zira tasavvuf, ritüel dansları, ilahileri ve nispeten özgür duruşuyla bu boyların dünya görüşüne daha uygundur. İlerleyen satırlarda, İslamlaşan Şamanlıkla birlikte ortaya çıkan bazı değişimlere de değinilmektedir. Bayat’a göre, şamanların İslamlaşmasını gösteren en önemli etmenlerden biri, tıpkı diğer mesleklerde olduğu gibi şamanların da kendilerine özgü risalelerinin ortaya çıkmasıdır. İslamlaşmayla birlikte her şamanın elinde bir perihan veya perihanlık risalesi mevcut olmaya başlamıştır. Bu risaleler, bir tür Şamanist ilmihâl kitabıdır. Risalelerde Şamanizm’in kökeni ve tarihi özetlenir, ritüeller esnasında hangi duaların okunacağı belirtilir. İslamlaşmayı gösteren bir diğer husus da, bu risalelerde Şamanist bilginin kökeninin umumiyetle Allah’a dayandırılmasıdır; Allah’ın, bu ilmi Cebrail aracılığıyla insanlara gönderip öğrettiğine inanılmaktadır. Bunlar dışında, İslamlaşan diğer pek çok unsur da bu bölümde açıklanmaktadır. Bilhassa İslamlaşan erkek şamanlardan söz edilmiş, Şamanist çağrıdaki ve hami ruhlardaki İslami unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Şamanist düşüncedeki şaman ve demirci tasavvurunun da İslamleştirildiği görülmektedir. Ayrıca şaman kerametlerinden de bahsedilmiş, Türkmen şamanlarının gösterdikleri olağanüstülüklerden sonra ayini “Allahuekber!” nidasıyla sonlandırmaları İslami bir unsur olarak ön plana çıkartılmıştır. Bu bölümle ilgili değinilmesi gereken son nokta, yazarın ortodoks-heterodoks yahut geleneksel-ulusal din anlayışına getirdiği eleştirilerdir. Bayat, bu tasnifi indirgemeci bir yaklaşım olarak görmektedir zira ona göre doğal, temiz ve saf, tek bir İslam anlayışı (Hz. Muhammed devri istisna olmak üzere) hiçbir zaman var olmamıştır. İslam algısı, bölgeden bölgeye, toplumdaki topluma değişmektedir ve “Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun elçisidir” formülünü tanıyan herkesin ortodoks manada bir Müslüman addedilmemesi için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Bu noktada, mezkûr tezi güçlendirmek adına, Sünni İslam anlayışının da heterodoks İslam’a ait olduğu düşünülen pek çok unsuru bünyesinde ihtiva ettiği üzerinde durulmaktadır.

“İslami Dönemde Kutsanmış Kadınlar: Moma ve/veya Bibi Kültü” adlı üçüncü bölüm, ağırlıklı olarak İslamlaşan kadın şamanlık kurumuna ayrılmıştır. Evvela, İslam’dan önce Zerdüştiliğin, Hristiyanlığın ve Lamaizm’in, İslam’dan sonra da resmî İslam mensuplarının Şamanlık kurumuna açtığı savaşın ve bu noktada kadın şamanların, kültürün muhafazasında üstlendiği rolün üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, resmî İslam anlayışının kadınları sosyal hayattan izole etmesine rağmen kadın şamanlık kurumunun nasıl geliştiği sorgulanmıştır. Yazara göre, kamusal alandan dışlanan kadın, ev içerisinde büyüsel uğraşları, şifacılığı, doğuma bağlı ritüelleri gerçekleştirmiş; bu noktada Şamanist faaliyetleri üstlenmeye başlamıştır. Bu da demek olur ki kadın şamanların aktif olduğu alan yerleşik kültürdür, zira yapabilecekleri işler sınırlıdır. Konargöçer kültürde kadın daha serbesttir, toplumsal iş bölümünde onun payına Şamanist faaliyetler haricinde de görevler düşmektedir. Dolayısıyla burada erkek şamanların da fazlaştığı görülür. Kadın şamanlarla ilgili bu düşüncelerden sonra, moma ve bibi kültlerine dair açıklamalar ön plana çıkar. Moma, esasında kadının hami ruhudur. Bu bağlamda momanın, Umay ve Ayısın’ın Orta Asya varyantı olduğu da düşünülmektedir. Diğer yandan ebelere, ilaveten Özbek ve Taciklerde kadın şamanlara da moma adı verilmektedir. Orta Asya’daki moma kültürünün yaygınlığını, saygı göstermek için kadın isimlerinin sonuna moma unvanının eklenmesinde müşahede etmek mümkündür: Momagul, Momadavlat, Momasulton gibi isimlendirmeler Orta Asya’da sıklıkla

kullanılmaktadır. Bibi kültürünün açıklandığı satırlarda, daha çok bibi ve moma kültürleri mukayese edilir. Yazara göre moma ruhlarının daha çok doğumla alakalandırılması, bibi kültürünün ise haftanın günleriyle bağlantılı olması ilk olarak dikkat çeken özelliktir. Her ikisinin de yardımsever/iyi ruhlar kategorisinde olduğu bilirse de aralarında belli başlı farklılıklar bulunmaktadır. Kelimenin eski Türkçedeki şekli “bübi”dir. İslamiyet sonrası Orta Asya’da daha çok kadın şaman “kadın hekim” anlamında kullanılmaktadır. Bibi-otin, bibi-halfa, desturhancı gibi varyantları da mevcuttur ve daha çok kadınların eğitimi, hastalıkları iyileştirme, belli başlı törenlerin icrasını gerçekleştirme gibi işlevleri yerine getirirler. Şamanist bir kuta (vergi, çağrı) benzeyen miras (nasıba) yoluyla bibi olunması, bu kurumu Şamanlığa yaklaştıran hususlardan biri olarak bilhassa belirtilmiştir. Bu bölümde, son olarak bibilerin piri addedilen Bibi-Seşenbe ve Bibi-Muşkulkuşad adlı mitolojik varlıkların mahiyeti, bunlara dair anlatılar ve törenler izah edilmiştir.

“Sufi Şamanlığı veya Evliya Kültü” adlı dördüncü bölümde yazar, ilk olarak “halk İslamı” terimi yerine “halk sufizmi” teriminin kullanılmasının daha doğru olacağını, zira bu kullanımın, dinî inancın ontolojisi bakımından daha isabetli olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Daha sonra veli kültürünün ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Veli kültürünün atalar kültüründen ve Şamanist düşünceden ne denli etkilendiği, detaylı bir biçimde okuyucuya sunulmaktadır. Bu etkileşim gerçekleşirken, ikili bir ilişkinin söz konusu olduğu da özellikle belirtilmektedir. Söz gelimi, veli hâline dönüşen ata ruhlarının yanı sıra gerçekten yaşadıkları bilinen velilerin de ata ruhlarına dönüştüğü görülmekte; bu bağlamda dinin folklorlaştığı, folklorun dinleştigi müşahede edilmektedir. Ek olarak yazar, eski Türklerdeki oba kültürünün, veli anlayışının ve ziyaret fenomeninin oluşumuna sağladığı katkıları da belirtmektedir. Ziyaret fenomenine dair örneklerde, Orta Asya’daki bazı toplumların türbe ziyaretini hac ziyaretine denk saydığı, bu yapılara büyük bir önem atfettiği görülmektedir.

“Şamanist Kültür Üzerinde Kurumsallaşan Halk Sufi Grupları” adlı beşinci bölümde, ilk olarak “halk sufizmi”nin bir “şaman sufizmi” olarak adlandırılabilirliği ifade edilmiştir. Bu noktada şaman ve veli arasındaki paralelliklere dikkat çekilmiş; Türk halk sufizmindeki fenafillah anlayışının, esasında şamanın ruhlara ve tanrılara kavuşması olarak telakki edildiği belirtilmiştir. Yine Yesevilerin “zikr-i erre”si şamanın transa geçmesiyle özdeşleştirilmiştir. Ardından işanlık, dedelik, seyitlik, duanahk gibi kavram veya kurumlar açıklanmış, bunların hemen hemen hepsinde, soyu ehl-i beyte bağlama temayülünün varlığı saptanmıştır. Bu temayül, Orta Asya halklarında “ak süyek/ak kemik” şeklinde açıklanmaktadır ki bu sıfatlandırmayı eski Türk yazıtlarında dahi görmek mümkündür. Görüldüğü üzere ak süyek/ak kemik tabiri, İslam’ın benimsenmesinden sonra yeni bir anlam kazanmış; soyun ehl-i beytten, dolayısıyla Hz. Ali’den geldiğini ifade eder olmuştur. Ehl-i beyt ile ilgili olarak, Hz. Fatma kültürünün de İslamiyet’in kabulünden sonra Türk boyları arasında yerleştiği belirtilmektedir. Bilhassa Umay Ana’nın bir varyantı olarak Fatma Ana anlayışı ortaya çıkmış; Fatma Ana, doğumun, ebelerin ve genel manada kadınların hamisi addedilmiştir. Bunlar dışında yazar, Orta Asya’da İslami şamanlara olan bağlılığı göstermek için şu sözü örnek verir: “İşanın tükürüğü on mollaya denktir.” Bu söylem, işanlara olan bağlılığın yanı sıra resmî din adamları ile halk sufizmi mensubu İslami şamanlar olarak nitelendirilen din adamları arasındaki düalizmi de gözler önüne sermektedir. Bölümle ilgili belirtilmesi gereken son husus, Fuzuli Bayat’ın, halk sufizminin işlevlerine de burada değinmiş olmasıdır. Yazara göre halk sufizminin temel manada iki işlevi vardır: Birincisi, halk sufizmi konargöçer Türklerin İslamiyet’i kabul etmesini sağlamıştır. İkinci işlev ise, halk sufizminin eski Şamanist inançları dönüştürerek İslam’a uyarlaması olarak belirtilmiştir.

“Rus ve Sovyet İşgaline Karşı Sufi-Şaman Direnişi” adlı altıncı bölümde yazar, amacının herhangi bir isyanı tüm detaylarıyla araştırmak olmadığını; bunun yerine Çarlık Rusya’sı ve Sovyetler devrindeki irili

ufaklı ayaklanmalarda sufi grupların oynadığı rolü tayin etmek istediğini bilhassa belirtmektedir. Öncelikle Rusların neden sufi grupları baskı altına almak istediği izah edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, sadece Ruslar ve Türkler arasındaki dinî anlayış farkına dayanmamaktadır. Sufi grupların çoğunun, müridin sorgusuz sualsiz mürşide tabi kılınmasına dayanan iyi organize edilmiş bir yapıya sahip olması, hatta bu yapının Orta Asya'da çoğunlukla kabile anlayışını yansıtmaması Rusları ürkütmüş; dolayısıyla bu toplulukların kontrol edilemeyeceğinden endişe duyulmuştur. Ruslar, korkularında haksız çıkmamış; birçok işan, kendilerini yerel hanların vârisleri addetmiş ve düşman işgaline karşı yerli halkı silahlı direnişe teşvik etmişlerdir. Bu noktada, tıpkı Moğol istilası devrinde olduğu gibi bu devirde de tasavvufi yapıların, halkın en büyük dayanağı ve ümit kaynağı hâline geldiği ifade edilmektedir. İlerleyen satırlarda İşanizm ve Müridizm mensuplarının, ayrıca seyitlerin ve çelebilerin ayaklanmalarda oynadıkları rol üzerinde durulmuştur. Bu durum, örneklerle somutlaştırılmış; Car-Balaken Ayaklanması, Dukçı İşan Ayaklanması, 1916 İsyanı gibi pek çok isyan anlatılmıştır. Bunlarla beraber, aynı vaziyetin Sovyet devrinde de geçerli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Bibi Soliha Ayaklanması gibi İslam sonrası kadın şamanlarının önderlik ettiği hareketlere de değinilmiş, bu kadınların toplumsal hayattaki önemi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde üzerinde durulması gereken son nokta, resmî din adamlarının hem Çarlık Rusya'sı hem Sovyetler Birliği devrinde Rus yönetiminin yanında yer aldıklarının ve çoğu zaman Rusların baskılarına boyun eğdiklerinin belirtilmesidir. Buna rağmen, heterodoks addedilen din adamları; işanlar, dedeler, seyitler ve çelebiler pek çok durumda bağımsızlık savaşı vermiş, bu bağlamda Orta Asya'da Türklüğün, Türk kültürünün savunucusu olmuşlardır. Bundan dolayı Fuzuli Bayat, kültürün korunması ve sürdürülmesi açısından bu sufi gruplara büyük önem atfetmektedir.

“İslami Dönemde Şamanın İyileştirme Yöntemleri” adlı son bölümde yazar, ilk olarak, tedavinin, bilhassa 19. ve 20. yüzyılda şamanın aslî görevi hâline geldiğini belirtmektedir. Önceki yıllara ait usullerden farklı olarak Orta Asyalı şamanın, artık tedavi ritüeli esnasında özel bir kostüm giymediği ve kamçı denilen özel bir kırbaç kullandığı ifade edilmiştir. Tedavi esnasında sadece ruhların ve perilerin değil, Müslüman velilerle çeşitli peygamberlerin de adlarının anılması, tedavi ritüeline katılanların abdestli olması şartı, dans esnasında “Allahu-hay” gibi zikirlerin kullanılması, İslamlaşan unsurlar adı altında zikredilmiştir. Bilhassa kadın şamanların tedavi rolünü üstlendiği, bunlara bazı bölgelerde perihan veya tabıp isimlerinin verildiği üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan uçuk, korkutma, üfleme, alazlama, göçürme, cin çıkarma gibi tedavi yöntemleri de detaylı bir biçimde tasvir edilmektedir. Ayrıca ateş, su, toprak, ağaç gibi unsurların tedavilerde kullanılmasına da değinilmiştir. Çeşitli veli mezarlarının ve türbelerin birer tedavi merkezi olarak nitelendirildiği örnekleriyle birlikte okuyucuya sunulmuştur. Bu bölümle ilgili belirtilmesi gereken son husus, yazarın, şifacı şamanlarla otacılar ve emciler arasında bir ayrıma gitmesidir. Bayat'a göre şamanlar, bilhassa kadın şamanlar ruhsal hastalıkları tedavi ederken otacılar ve emciler fiziksel hastalıklarla ilgilenirler. Söz gelimi bir otacı, bir bitkiyi kullanarak yaralı bir bölgeyi iyileştirmeye çalışır ancak şifacı bir şaman bitkiyi, ruhu iyileştirmek, kaybolan enerjiyi geri getirmek için kullanmaktadır.

Mezkûr satırlardan da anlaşılacağı üzere bu eser, İslamiyet'in kabulünden sonra Şamanlık kurumunun geçirdiği değişim ve dönüşümleri adım adım izlemeye, farklı yapılar içerisinde Şamanlığı müşahede etmeye imkân sağlamaktadır. Sağlanan bu imkân, Türklerin yaşam tarzını, dünya görüşünü ve genel manada kültürel kodlarını keşfedebilmeyi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca kitap Türk kültürünün, dilinin ve tarihinin bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Kitap kaleme alınırken bilhassa Rus araştırmacıların kaynaklarından yararlanılması, bununla beraber Fuzuli Bayat'ın kendi gerçekleştirdiği bazı saha araştırmalarının verilerinden istifade etmesi, eseri daha da dikkat çekici hâle getirmektedir. Çalışmanın bundan sonra yapılacak diğer çalışmalara kaynak olacağı

İslamileşmiş Şamanizm Kavramına Yeni Bir Bakış: Fuzuli Bayat'ın *Türk-İslami Gelenekte Şamanlık* Adlı Eseri Üzerine / Devrez, M.

ve yol göstereceği, bu bakımdan da büyük bir kıymeti haiz olduğu düşünölmektedir.

Kaynakça

Bayat, F. (2024). *Türk-İslami Gelenekte Şamanlık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.